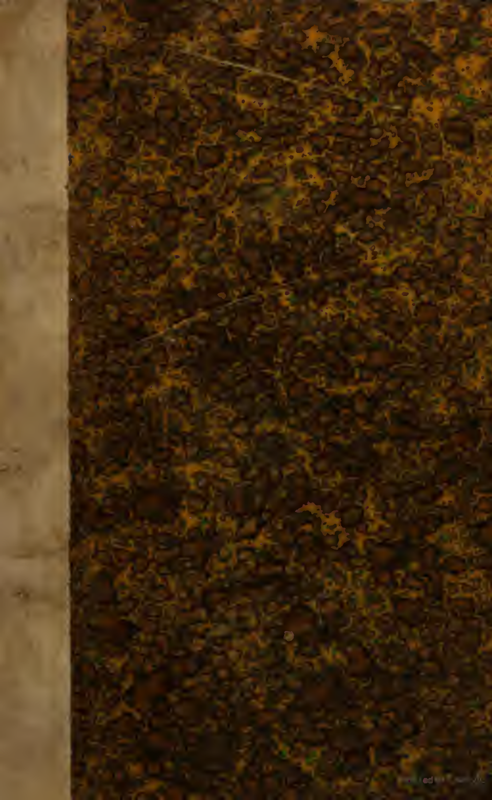

HUGO GROTIUS,

Reginæ Regnique Sueciæ Consiliarius eorundemque ad
Regem Christianissimum Legatus ordinarius, quondam
Syndicus Roterodamensis, ejusdemque Urbis in Conventu
Ordinum Hollandiæ et Westfrisiæ Delegatus.

HUG. GROTII
DE JURE
BELLI ac PACIS
LIBRI TRES

HUGONIS GROTII
DE JURE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES;

In quibus Jus Naturæ & Gentium, item Juris Publici præcipua explicantur.

Cum ANNOTATIS *Auctoris*, *ejusdemque* Dissertatione de MARI LIBERO;

Ac Libello singulari DE ÆQUITATE, INDULGENTIA, & FACILITATE:

Nec non

JOANN. FRID. GRONOVII V. C. NOTIS in totum opus de Jure Belli ac Pacis.

Ex altera recensione

JOANNIS BARBEYRACII,

JC. & Publici Privatique Juris Antecessoris Groningani:

Cum Notulis ejusdem nunc auctioribus, pluriumque locorum, ex Auctoribus quibusvis laudatorum, adcuratiori indicatione.

TOMUS PRIMUS.

Cum Privilegio S. Reg Maj. Polon. & Elect. Saxon.

AMSTELÆDAMI,

Sumptibus GASPARIS FRITSCH.

CIↃ IↃ CCXXXV.

Summma Privilegiorum.

PRivilegiis a Sacra Cæsarea Majestate, nec non Christianissimo Galliarum Rege, ut & Præ-potentibus Dominis Fœderatæ Belgicæ Ordinibus, Petro Grotio concessis, cautum est, ne quis citra ejus voluntatem & consensum per 15. annos Hugonis Grotii Opera vel aliquam eorum partem quacunque formâ aut in aliam linguam versa imprimat aut excudat, vel alibi impressa in eorum ditiones inferat atque divendat, sub omnium librorum & alia insuper pecuniæ mulcta, quemadmodum latius in diplomatibus patet.

Horum privilegiorum jus omne in Joannem Blaeu transcripsi

P. GROTIUS.

LUDOVICO XIII.

CHRISTIANISSIMO
FRANCORUM & NAVARRÆ
REGI

HUGO GROTIUS.

Udet hic liber, Regum eminentissime, Tuum sibi augustum nomen inscribere, non sui, non Auctoris, sed argumenti fiducia, pro Justitia *quippe scriptus: quæ virtus adeo Tua est, ut inde tuis meritis & humani generis suffragio dignissimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut jam ubique* JUSTI *appellatione non minus quam* LUDOVICI *noscaris. Speciosi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Asia, aliisque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illustrius, quo significaris nullius populi, nullius hominis, sed ejus, quod injustum est, & hostis ubique, & victor semper? Magnum putarunt Ægyptii reges, si patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes sunt Tui nominis, quod non ista tantum, sed quicquid pulchrum & honestum excogitari potest, ambitu suo complectitur:* JUSTUS *es, cum Magni supra omne id quod dici potest Regis Patris Tui memoriam honoras ipsum imitando:* JUSTUS, *cum Fratrem modis omnibus, sed nulla re magis quam exemplo tuo instruis:* JUSTUS, *cum Sorores summis matrimoniis ornas:* JUSTUS, *cum sepultas prope leges revocas, &, quantum potes, ruenti in pejus seculo temet opponis:* JUSTUS, *sed simul clemens, cum subditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite transversos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diversum à te sentien-*

tientibus: JUSTUS *simulque misericors, cum oppressos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua singularis beneficentia, & in tantum Deo similis, quantum humana natura patitur, me cogit, ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cœlestia sidera non tantum magnis mundi partibus se infundunt, sed ad singula animantia vim suam patiuntur descendere; ita Tu, in terris benignissimum sidus, non contentus erigere Principes, sublevare populos, mihi quoque in patria male habito & præsidium voluisti esse & solatium. Accedit ad implendum Justitiæ orbem post actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas, digna, quam non homines tantum, sed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotusquisque de plebe infima, imo de ipsis illis, qui a mundi consortio se absciderunt, ita se ab omnibus culpis immunem præstat, ut Tu in ea positus fortuna, quæ innumeris peccandi illecebris undique obsidetur? Quantum vero hoc est, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diversa peccantium exempla id consequi, quod aliis solitudo vix, sæpe ne vix quidem, præstat? Hoc vero est non Justi tantum, sed & Sancti nomen in hac ipsa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum consensus post obitum tribuit: hoc est esse non gentilitio sed suo proprio jure Christianissimum. Sed Justitiæ cum pars nulla a te aliena sit, illa tamen, quæ circa libri hujus materiam, id est, circa belli pacisque consilia versatur, eo proprie tua est, quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum spatia in utrumque mare procurrit; sed majus hoc regno regnum est, quod regna aliena non concupiscis. Dignum hoc tua pietate, dignum isto fastigio, non cujusquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; sed in bello pacis gerere negotium, nec incipere nisi hoc voto, ut quamprimum desinas. Quam vero pulchrum hoc, quam gloriosum, quam ipsi conscientiæ lætum, ut si quando Te Deus ad suum regnum, quod solum tuo melius est, vocaverit, audacter possis dicere: Hunc ego a Te gladium pro*

Ju-

Justitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fusi sanguinis reum, purum, insontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in posterum ex Tuis actionibus tanquam ex perfectissimo exemplari petantur. Quod ipsum cum sit maximum, plus tamen aliquid a Te exigere audent Christianorum populi: ut scilicet exstinctis ubique armis pax sua non imperiis tantum, sed & Ecclesiis Te Auctore redeat, discatque nostra ætas arbitrium subire ejus ætatis, quam vera sinceraque fide Christianam fuisse Christiani omnes profitemur. Pertæsos discordiarum animos excitat in hanc spem recens contracta inter Te & sapientissimum pacisque illius sanctæ amantissimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auspicatissimo Sororis Tuæ matrimonio fœderata. Difficile negotium, propter studia partium gliscentibus in dies odiis inflammata: sed tantis Regibus nihil dignum, nisi quod difficile, nisi quod aliis omnibus desperatum. Deus pacis, Deus justitiæ, Rex juste, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus tum hac etiam laude cumulet Tuam Suæ proximam Majestatem. cIↄ Iↄ c xxv.

† 4 LE-

* LECTURIS

hanc novam Editionem

S. P. D.

JOANNES BARBEYRACIUS.

Uum in eo essent Bibliopolæ sollertissimi, ut eximium istud Opus, sæpius recusum & recudendum, typis suis iterum committerent; ac in eo emaculando & interpretando non parum operæ a me positum esse inaudivissent: mecum ultro egerunt, ut suppeditare vellem, si quid ad novam Editionem ornandam conferre commodum esset. Lubens amplexus sum occasionem oblatam de illis bene merendi, qui Jus Naturæ & Gentium, pro merito ejus suâque ipsorum utilitate, amplectuntur, adeoque non possunt non maximi facere Auctorem nostrum, nobilissimæ artis quasi parentem. Et quamquam paullo plus temporis mihi relinqui, quam ferebant rationes Typographorum, valde optassem: tamen vel sic ea præstare me posse existimavi, de quibus suscipiendis nemo hactenus, quod sciam, serio cogitaverat. Rem omnem paucis accipe.

Dum ab aliquot annis, *Lausannæ* adhuc degens, in eo totus eram, ut Libros hosce *De Jure Belli ac Pacis* in Gallicam linguam verterem, & Notis perpetuis illustrarem, ad eum fere modum, quo adfine Opus Samuelis Pufendorfii *De Jure Naturæ & Gentium*, plus simplici vice, jam

* Præfatio Editoris in priorem Editionem Anni 1720. Cui subjicitur monitum de hac posteriore.

Jam in publicum emisi: necessarium mihi aliquatenus visum est, utilissimum saltem instituto meo felicius perficiendo, veteres Editiones Grotiani scripti, quæ præsertim vivo Auctore lucem viderunt, mihi comparare, & cum novissimis, quæ solæ omnium manibus teruntur, adcurate conferre. Nimirum sæpius observaveram, ejusmodi Librorum, quorum usus & pretium postulat, ut identidem repetitis vicibus præla exerceant, Editiones ultimas minus ac minus tersas purgatasque prodire ut plurimum: tantum abest ut sint emendatiores, quemadmodum titulus vulgo ementitur. Neque heic aliter sese rem habuisse deprehendi. Immo priores illas & optimas, quæ ad recentiores emendandas plurimum juvabant, ipsas haud raro manu medica egere, certissimis argumentis comperi.

Usui mihi maxime fuit, quod adtinet ad ipsum Opus, sine Notis Auctoris, quæ postea accesserunt, prima omnium Editio, quæ sub ipsius Auctoris oculis prodiit *Lutetiæ Parisiorum*, anno Æræ vulgaris M. DC. XXV. Magnum deinde adjumentum adtulit illa anni M. DC. XXXII. minore forma typisque nitidissimis *Amstelodami* excusa, apud *Gulielmum Blaeu*, & *expressa ad exemplar ab ipso Auctore recognitum atque emendatum*, ut idem præsens *Amstelodami*, *die* 8. *Aprilis* ejusdem anni, testatur, in pagina post titulum aversa. Ex illis duabus Editionibus, aut ex alterutra, plurima loca emendavimus, quæ in omnibus vel plerisque posterioribus vitiosa erant. De talibus autem emendationibus aliquando occasione data, vel ubi consultum videbatur, monuimus: sed omnes indicare, superfluæ cujusdam fuisset diligentiæ; nec patiebatur Lectorum commoditas, ut his & aliis hujusmodi moles voluminis augeretur. Ut tamen, quid hac in parte præstiterimus, Lectori manifestum fiat, aliquod heic specimen exhibere placuit locorum, quæ tacitus, optimis Editionibus præeuntibus, correxi.

Non diu quærenda erunt exempla. Offert se statim *Lib.*

1. *Cap.* III. §. 17. *num.* 2. *init. Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa* ADFERUNT. Ita reposuimus ex prima Editione, quum in aliis omnibus perperam legatur *deferunt*. *Lib.* II. *Cap.* v. §. 9. *num.* 4. *Quod si* QUI *populi continentius egerunt*, *ut Romani* &c. Vox *qui*, manifesto necessaria, ex omnibus Editionibus, post illam primam, hactenus abfuerat. Eodem Cap. §. 13. *num.* 1. eamdem ducem sequutus, verba sequentia ita edi jussi: *Colligi videtur ex illis Dei verbis* APUD *Mosem* &c. quum in aliis omnibus antea scriptum fuisset, *ad Mosem*. Similiter *Lib.* II. *Cap.* XI. §. 18. *num.* 1. *pag.* 367. in fine: *Naturaliter videtur mihi* ACCEPTANTI *jus dari efficiendi*, *ut* &c. Illud *acceptanti* ex Editione prima restitutum est: ultimæ *acceptando* fecerant ex *acceptandi*, quod in Editionem anni 1632. prave irrepserat. Ejusdem Lib. *Cap.* xx. §. 40. *num.* 1. *sub init. Sed & ob eas*, *quæ ipsos peculiariter non tangunt*, *sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter* VIOLANT. Sic edidimus, ex Editione prima, & altera anni 1632. reliquæ enim omnes illud *violant* in *violantibus* auxerant, contra id quod series orationis & sententia manifesto postulant. Aliquando etiam plures exciderant voces, sensum plenum efficientes: cujus παροράματος exempla videre poteris paullo post locum jam jam adlatum, ubi monuimus, in Nota *qq*. & *Cap.* XXIII. *Lib.* II. §. 13. *num.* 1. ut ostendit Nota *kk* ibi subjecta. Neque enim Auctori ulla erat ratio tales sententias postea ejiciendi: in quod ante omnia adcuratissime inquisivimus heic & alibi, quotiescumque aliquid quacumque de caussa mutandum aut supplendum videbatur.

Hoc primum. Quod, quamvis in se spectatum non leve sit, & solum ad commendandam Editionem nostram sic satisfacturum erat: parum tamen est, si cum iis conferatur, quæ sine ullo auxilio, & ex proprio nostro Marte,

te, exſequuti ſumus, tum in contextu, tum in Notis Auctoris recenſendis & expendendis. Præcipua breviter enumerabimus: unde Lector æquus & benignus facile judicare poterit, an operam noſtram ultra modum venditemus.

Igitur non pauca loca immutavimus aut ſupplevimus, quæ in omnibus Editionibus mendoſa aut manca erant, & attendenti non poſſunt non talia videri: ſive error aut defectus a calamo Auctoris ipſius orti ſint, ſive ab Exſcriptorum aut Typographorum incuria, oculos Auctoris, dum raptim verba perluſtrat, in repetitis etiam operis ſui recenſionibus, poſtea fallente. Exempla indicavimus *Lib.* I. *Cap.* I. §. 16. *num.* 7. *Nota* (dd) & *Cap.* II. §. 10. *num.* 4. *Nota* (tt): *Cap.* III. §. 11. *num.* 1. *Nota* (mm) & §. 16. *num.* 5. *Nota* (aa). *Lib.* II. *Cap.* XII. §. 10. *Nota* (dd) & *Cap.* XX. §. 40. *num.* 4. *Nota* (tt). *Lib.* III. *Cap.* XIII. §. 1. *Nota* (bb). Sed non minus neceſſaria erat emendatio aut additio in aliis locis; ubi non monuimus. En heic etiam ſpecimina nonnulla. *Lib.* I. *Cap.* II. §. 8. *num.* 4. περὶ χρυσίου διαφέρεσθαι. Ita edidimus, ut habet Philostratus, cujus hæc ſunt verba, & ipſius Auctoris verſio poſtulat: antea legebatur διαλέγεσθαι, quod mendum ab Editione anni 1632. ubi locus additus fuerat, ad omnes poſtea Editiones propagatum. *Lib.* II. *Cap.* V. §. 22. bis emendavimus *Cibyra*, ex Strabone, unde narratio facti petita eſt, pro *Libyca*, quod omnes Editiones inſederat, ab ipſa usque anni 1632. cujus etiam hoc erat additamentum. Sequenti §. 23. prima Editio, & omnes aliæ hactenus habuerant: τοὺς νόμους ἀπαγορεύειν &c. ubi ex Aristotele repoſuimus ἀγορεύειν, ut res ipſa requirit, & Auctoris interpretatio, alias contrarium ſenſum voci Græcæ habitura. *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 3. circa initium: *Non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ niſi ex ſignis* animi *actus cognoſcere non poteſt.* Vocem *animi* addidi,

addidi, quæ in præcedentibus legitur, nec sine damno sententiæ hinc abesse potest; aberat tamen jam in prima Editione. Ejusdem Lib. *Cap.* IX. §. 7. in fine: *contra eos à communi sociorum* CONCILIO *res judicata est*. Vox *concilio*, omnino necessaria, in Editione anni 1632. ubi exemplum additum, exciderat: unde nil mirum, si in nulla sequentium hactenus suppleta fuerit. Sic *Cap.* X. sequenti, §. 6. *Quarto non teneri eum ad* RESTITUENDOS *fructus* &c. omissionem vocis *restituendos*, adeo manifestam, quum in primam Editionem irrepsisset, omnes deinceps religiose servaverant. Non ita obvia, sed tamen adtendenti ad seriem orationis facile patere poterat ea, quæ reperiebatur ejusdem Libri *Cap.* XII. §. 12. *num.* I. *Ut etiamsi nec celatum quidquam sit* &c. SI *in re tamen deprehendatur inæqualitas* &c. Particula *si* in omnibus Editionibus deerat, quæ tamen ad ratiocinationis nexum omnimo est necessaria. *Cap.* XXI. §. II. *init. occasione quidem alicujus peccati* ALIENI &c. Illud *alieni* in nulla hactenus Editione comparuerat; quod tamen sententia manifesto postulat. Aliquando verba supervacanea relicta fuerant, quæ sensum turbabant: cujus rei exemplum luculentum videre poteris *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 2. *num.* I. *Nota* (aa). Sensui etiam nonnunquam nocuerat prava interpunctio, constanter servata: adeo ut, propter tale vitium, *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 6. *num.* I. *Phocenses*, in *Græciâ*, *consanguinei* statuantur *Ceritum* in *Etruriâ*, ac propterea Auctor noster à GRONOVIO carpatur, & hic se ipsum inanibus conjecturis, ad detegendum fontem erroris, torqueat; ut ex iis, quæ *Notæ* illius 47. subjeci, cuivis intelligere licet. Sed hæc abundè sufficiunt, ad ostendendum quam necessaria fuerit opera nostra, in emaculandis & restituendis locis non paucis posita, ubi nullum erat à prioribus & emendatissimis Editionibus subsidium.

Præ-

Præterea rem prope immensi laboris adgressus sum, ad quam nullus horum Librorum Interpres, & ne quidem Eruditissimus J. Fridericus Gronovius, umquam data opera animum intenderant, sed tantum prout memoria suggerebat, aut aliud agendo dabatur occasio: ut nimirum omnia loca Scriptorum, Veterum præsertim, quæ ab Auctore nostro adferuntur aut indicantur, in ipsis fontibus, quantum fieri posset, quærerem, & plerumque adcurate expenderem. Hoc autem, ut utilissimum, aliquando etiam valde necessarium erat ad mentem Auctoris intelligendam: ita ad infinitos errores animadvertendos, tum in numeris Librorum, Capitum, Versuum, tum in designatione Scriptorum laudatorum, tum in verbis eorum referendis, tum in rebus ipsis, plurimum mihi profuit, & Lectoribus, spero, commodum erit. Qui Editionem nostram cum quibusvis aliis conferre voluerit, is statim deprehendet innumera ejusmodi passim emendata, & in ipso contextu, & in margine, & in Notis, etiam ubi Auctori propositum erat quam adcuratissime loca in testimonium aut illustrationem adducta referre, & facillima quærentibus reddere. Aliquando mendum erat in numero Libri, nonnumquam in numero Capitis aut Versus, haud raro in utroque. Interdum etiam unum Opus Auctoris cujusdam pro alio indicabatur: exempli gratia, Plutarchi *Themistoclis* Vita, pro *Artaxerxis*; *Lib.* I. *Cap.* III §. 16. *num.* 3. Herodoti *Urania*, seu *Lib.* VIII. pro *Calliope*, seu *Lib.* IX. laudabatur, *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 3. *num.* 2. Ubi, quod obiter observo, error inde manasse videtur, quod Editio Herodotea Henrici Stephani, pure Græca, qua Auctor noster utebatur, sic mendosa sit in titulo paginæ, unde locus adlatus depromtus fuit: quo modo potuit alibi nonnumquam Auctor deceptus in errorem Lectores conjicere: plerique tamen ex ipsius festinatione aut incogitantia nati videntur. Sic ab ipsius manu omnino est, quod *Lib.* II.

Cap. XXI. §. 13. *num.* 2. *Nota* (n) PHILONIS scriptum laudetur *De Pietate*, quod nullum exstat, pro libro *De Nobilitate*; ut ibidem observavi. Ejusdem Libri *Cap.* præcedenti XX. §. 30. Nota (r) remittimur ad *verba* LUCÆ *apud Xiphilinum*; quæ verba sunt *Marci Antonini* Imp. ut in subjecta Nota nostra ostendimus. Sed est etiam ubi Scriptor unus pro alio certissimè indicatur: ut ISOCRATES, pro DIONYSIO HALICARNASSENSI, *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 2. ubi vide *Notam* (aa); alibi, pro ÆSCHINE, *Cap.* XXIII. §. 8. *num.* 1. ut patet ex *Nota* (ee). Vicissim DEMOSTHENES pro ISOCRATE, *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 6. *num.* 1. Alias HIPPODAMUS, pro HIPPARCHO, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 12. *num.* 3 LYSIAS, pro ANDOCIDE, *ibid.* §. 13. *num.* 2. SENECA, pro PLINIO, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 2. *num.* 2. *Nota* (o) JUSTINUS, pro CURTIO, ejusdem Libri *Cap.* VII. §. 9. *num.* 3. ubi vide, quæ subjecimus *Notæ* 62. Immo EUTROPIUS, Auctor *Breviarii* Latini, pro DIONE CASSIO, Historico Græco, testis indicatur vocis Ἀντίψυχοι, de Vadibus usurpatæ, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 11. *Nota* (k). Aliquando duo loca diversorum Scriptorum in unum compinguntur, ut SERVII & SENECÆ, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 13. *num.* 5. *Nota* (p).

Sæpissime autem Auctor, unde aliquid petitur, simpliciter nomine suo indicabatur, nulla mentione facta Operis, Libri, nedum Capitis aut Versus; adeo ut, si quis locum quærere voluerit, quem numquam legerat, aut cujus non meminerat, omnia Opera laudati Scriptoris ei pervolvenda fuerint: quod ita molestum est, præsertim si magnæ molis sit collectio, qualis haud raro occurrit, ut plerique Lectores malint Auctori, forte perperam alios in testimonium vocanti, fidem habere, aut rem, de qua agitur, non satis intelligere, quam tantum laborem quærendi in se suscipere, cum periculo etiam operæ frustra impensæ. Aliquando equidem, vel ex Indicibus,

cibus, vel ex memoria noſtra, vel ex re ipſa, loca quædam haud ita difficulter potuimus invenire. Sed plerumque inde nihil nobis erat ſubſidii, ut ex propria experientia quivis, ſi velit, facile poterit intelligere. Hoc tamen non obſtitit, quominus loca fere omnia, quæ alicujus erant momenti, citius aut ſerius invenerimus: adeo ut quæ adhuc invenienda ſuperſunt, aut a nobis inveſtigari non potuerunt, quod Libri, unde adducuntur, non eſſent ad manum, pauciſſima ſint, præ maximo numero repertorum; & adcuratiſſimè à nobis vel in ipſo contextu, vel in margine, vel in Notis, deſignatorum. Nonnumquam ipſum nomen Scriptoris, ex quo verba quædam Auctor noſter exſcripſerat, incuria neſcio cujus, omiſſum fuerat, ut Diodori Siculi, *Lib.* II. *Cap.* xx. §. 30. *Nota* (s). Sunt etiam loca, quæ diu fruſtra quæſita, quantumvis pertinaci labore, numquam reperire potuiſſemus, niſi forte aliud agendo ſeſe nobis ex improviſo obtuliſſent. Et tamen talia interdum peſſime adlata, aut aptata, deprehendimus: cujus rei ſpecimen ſuppeditabit fragmentum *Dionyſii Mileſii* apud Philostratum, unde Auctor noſter tacitus illud retulerat, *Lib.* II. *Cap.* xxv. §. 9. *num.* 1. ubi vide *Notam* (99).

Sed & alibi, ſive facile, ſive difficulter loca laudata inventa a nobis fuerint, errores bene multos obſervavimus, tum in locis Auctorum exſcribendis aut vertendis, tum in eorum ad rem ipſam, de qua agitur, adcommodatione. Horum omnium exempla volumen aperienti ſtatim ſeſe offerent. Loci ſimul perperam deſcripti & verſi unum indicare ſuffecerit: is eſt Josephi, cujus verba referuntur *Lib.* 1. *Cap.* iv. §. 7. *Nota* (y). Auctor noſter, ut probet, ſecundum quoſdam, ſpem reſurrectionis cauſſam fuiſſe introducti moris ſepeliendorum corporum, *Lib.* II. *Cap.* xix. §. 2. *num.* 3. locum adfert Plinii, qui tamen nil habet, quod ad rem faciat. Eodem Capite, §.

3. *num.* 2. Sepulturam deberi mortuis, inter alia, probatur ex juramento *Græcorum* adversus *Persas* militantium, ubi tamen de sociis solis agitur, ut patet ex loco DIODORI SICULI, quem Auctor noster in animo habuit, & ego adtuli in *Nota* (hh). Unde etiam exemplum petere potes curæ non pœnitendæ in toto isto Opere passim adhibitæ, ut scilicet multa ex Historiis & Antiquitate, sine teste, sine auctore, prolata, ubinam reperirentur, indicarem, quotiescumque res alicujus erat momenti, nec omnibus obvia. Aliquando facta vel dicta diversorum, aut diversa, inter se confunduntur. Sic *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *num.* 2. ex LIVIO dicitur, *Antiochum*, falso aliquo prætextu, in *Romanos* bella suscepisse; ubi tamen de *Bœotis* agitur, non de illo Rege. *Brasidæ* Lacedæmonio tribuitur cavillatio, quæ Præconis est, ab *Atheniensibus* missi, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 6. Ubi de bello *C. Jul. Cæsaris* cum *Germanis* sermo fit, *Lib.* I. *Cap.* III. §. 5. *num.* 4. confunditur prœlium adversus *Usipetes* & *Tenchteros* commissum, antequam *Cæsar* primum ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoria, fere biennio post, de *Treviris* ab ipso relata: simulque caussa, propter quam *Cæsarem* dedi *Germanis* censuerat *Cato*, pervertitur. Nonnumquam una eademque res bis, tamquam diversa, narratur, ut judicium *Arriani* de vindicta *Alexandri* in *Persas*, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 8. *num.* 2. ubi vide *Notam* (ii). Immo est ubi Auctor noster contrarium plane adserit ejus, quod dicitur in loco, unde palam vel tacite hausit id, quod statuit. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 4. *num.* 3. vult, *Solonem* legibus suis cavisse, ne Parentes tenerentur Liberis naturalibus aliquid relinquere; quum tamen Legislator ille tales Liberos contra solverit necessitate alendorum Parentum, ut patet ex PLUTARCHO, cujus locum adduxi in *Nota* (ee). nam & aliquid de facultatibus paternis Nothis relinqui debuisse, constat ex iis quæ habet Jo-

ANNES

annes Meursius, *Themid. Attic. Lib.* II. *Cap.* xii. Talia *παροράματα*, aut *ἁμαρτήματα μνημονικά*, aliquando plura intra paucas lineas occurrunt, ut *Lib.* i. *Cap.* III. §. 8. *num.* 7. *Nota* (x). Et illis ſcatent *Capp.* xviii. & xix. *Lib.* II. quemadmodum ex ſpeciminibus ibi adlatis adparet, & Notæ noſtræ Gallicæ copioſius oſtendent.

In iis omnibus aliquid humani paſſum eſſe Virum Summum, ſi quis miretur, ego viciſſim mirabor, quod ei in mentem non venerit, hoc eſſe vitium commune omnium hominum, etiam Eruditiſſimorum, ut non ſemper ad omnia ſatis adtendant. Præterea id noſtro accidit, quod iis ſolenne eſt; qui magna memoria pollent, ut ſcilicet illi nimis ſecure confidant. Adde quod variis diſtractus negotiis & ſtudiis, eo tempore ſic ſatis brevi, quod in hoc opere elaborando conſumſit, forte etiam non paucis eorum Librorum, quos tanto numero laudavit, deſtitutus; non potuit ſemper adcurate omnia expendere. Hinc licet infinita ejus eſſet lectio, & vix ullum, puto, Auctorem indicaverit, cujus ſcripta non perlegiſſet, aut ſaltem perluſtraſſet; aliquando loca quædam ex aliis, tunc minime inſpecta, tacitus exſcripſit, & ſic in errorem delapſus eſt, ut ex certiſſimis indiciis deprehendi. Exemplum manifeſtum habes *Lib.* II. *Cap.* xviii. §. 1. *Nota* (a). ubi verba Cujacii pro verbis Varronis adfert, errantem ſequutus Dionysium Gothofredum in *L.* 17. *D. De Legationib.* ut alibi eodem feſtinanter lecto, etymologiam vocis *Territorium*, a *terra* petitam, Frontino tribuit, quæ Cujacii etiam eſt; *Lib.* III. Cap. vi. §. 4. *num.* 2. Sic *Lib.* I. *Cap.* II. §. 3. *num.* 2. verba, tamquam Plinii, refert, quorum pars tantum apud illum ſcriptorem legitur, ut in *Nota* (ee) ibi monui. Poſt Notam illam autem typis mandatam, caſu reperi fontem erroris, in Marci Lycklama, Juriſconſulti Friſii, *Membranis*, quæ anno 1608. prodierant, *Lib.*

VII. *Eclog.* XLII. pag. 394. ubi conjunctio illa duorum locorum perperam facta eodem plane modo legitur.

Neque talia, aut etiam graviora peccata, ad res ipsas spectantia, sine exprobratione notari, Auctor ipse, si in vivis esset, ægre ferret. Quin potius, quo erat ingenio, monentibus gratias habiturum & acturum fuisse, mihi persuasum est. Nonnulla ipse, postquam animadvertit, statim emendavit, ut ex comparatione priorum Editionum aliquoties observavi. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* XXIV. §. 3. *num.* 1. in primâ Editione JOSEPHO verba tribuebat, quæ PHILONI postea restituit. *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. 7. in eadem Editione, ubi dictum quoddam *Scipionis* ex LIVIO narraverat, à VALERIO MAXIMO *hanc ei tributam vocem* addebat: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* Distinxit deinde sic, quæ male confuderat: *Valerius Maximus Consulibus Romanis in facto simili, sed antiquiore, hanc tribuit vocem; Isto te metu &c.* *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 3. *num.* 1. de loco SENECÆ Patris ita habet prima Editio: *Non ad antiquos illos Imperatores pertinet, id est, belli duces, sed ad Cæsares, qui jus omne Populi in se transferebant.* At nunc ibi contra legimus: *Ad antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant.*

Libere igitur, sed modeste, ejusmodi *maculas*, à nobis observatas, *quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura*, ad utilitatem Lectorum, indicare nos posse putavimus, salvo honore Viri Magni, cujus eruditionem, ingenium, judicium, virtutes, nemo est qui pluris faciat, quam nos. Neque heic substitimus: sed etiam, sicubi nobis haud satis recte ratiocinari visus est, aut principia parum firma ponere (quod non potuit non aliquando evenire illi, qui in vastissima disciplina, arte & via, tradenda, glaciem frangebat,) id simpliciter & candide monuimus in *Notulis* nostris; de quibus jam aliquid dicendum,

dum, ut, quales illæ sint, & quid in illis quæri debeat, quisque scire possit.

Et primo quidem, ut ipsa adpellatio statim innuit, in eis quam brevissime, quæ dicenda erant, exprimere mihi propositum fuit, ne moles voluminis, jam satis spissi, nimis augeretur: qua de caussa etiam nonnulla, quæ, in contextu jam posita, noster immemor in Notis suis, totidem verbis, aut eodem plane sensu, repetierat, audacter expunximus.

Duplicis autem generis sunt *Notulæ* nostræ, in universum spectatæ. Aliæ enim, quas *criticas* vocare licet, in eo positæ sunt, ut vel rationem emendationum aut supplementorum, ubi id consultum visum est, reddant; vel Auctoris παροράματα in male referendis aut aptandis verbis Scriptorum laudatorum, quando etiam utile existimavi, indicent; vel originem errorum ejus ostendant; vel sine teste prolata idoneis auctoritatibus firment, aut alia ejusmodi doceant. Interdum etiam, sed raro & obiter, natas mihi conjecturas proposui, de emendandis locis Veterum quibusdam, quæ in ipsis fontibus vitiosa videbantur. Alterius vero generis Notulæ nostræ *ad res ipsas pertinent*, & in eis modo Auctoris mentem, ubi obscurior, etiam adtendentibus, esse potest, breviter exposui; modo ejus errores, circa principia, aut ratiocinationes, indicavi, in præcipuis saltem argumentis. Neque enim ratio brevitatis, jam adlata, patiebatur ut omnia expenderem, aut quidquam fusius deducerem. Hinc sæpissime satis facere me posse putavi, Lectorem tantum remittendo, vel ad Opus eximium PUFFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ac nostras in eum Gallice versum *Notas*, jam plus semel editas; vel ad ejusdem Libri Compendium, cui titulus, *De Officio Hominis & Civis*, nostris etiam Notis Gallice illustratum, & sæpius recusum; vel ad Notas nostras in hos ipsos Libros *De Jure Belli ac Pacis*, qui Gallice versi,

 haud

haud ita post longum tempus, Deo dante, publici juris fient. Ex illis Versionibus nostris, ita adornatis, peti poterit, ut speramus, justus in utrumque Auctorem Commentarius, qui & ad intelligendos duos illos Juris Naturalis & Gentium Interpretes palmarios, & ad intima nobilissimæ utilissimæque disciplinæ adyta penetranda, nisi fallor, satis erit; viam certe facilem sternet. Commentatores autem, quos satis multos, nonnullos molis haud exiguæ, noster hic habuit, quam parum nobis adjumenti in toto isto negotio adtulerint, ex collatione patebit; & de eo aliquid forte dicemus in Præfatione ad Versionem jam memoratam. Necessaria tamen fuisse ea omnia quæ præstitimus, præstare saltem conati sumus, vel ex eo intelligi potest, quod stylus Auctoris brevissimus per se satis negotii facessat Lectoribus, & adtentos quam maxime postulet: ut minimus error sive in rebus ipsis, sive in verbis, difficultates inextricabiles nonnumquam parere queat.

Habes heic etiam, Lector, V. C. Joannis Friderici Gronovii Notas, quæ, ex quo lucem primum viderunt, Editionibus omnibus sequentibus comites datæ sunt, &, propter famam viri, sequuturis adhuc, ut conjicere licet, porro dabuntur. In illis expendendis, & emendandis aut notandis erroribus, quibus scatent, amplissimus se nobis obtulisset campus, sed & ingratissimus labor subeundus fuisset: id vero nec tempus, nec animus sinebat. Absit ut meritis Viri Celeberrimi quidquam detrahamus. Sua manet & manebit illi laus in perpetuum, eruditionis profundæ, lectionis diffusæ, & acuminis miri in rebus Grammaticis & Criticis, quæ in scriptis ejus, cedro dignis, ubique micant. Sed, si verum dicere volumus, huic nostræ disciplinæ Juris Naturalis & Gentium, ne de aliis dicam, non eam operam dederat, ut in Auctore nostro interpretando talem se præstare posset, qualem, exempli gratia, in Livio recensendo & explicando omnes mirantur.

rantur. Perpauca heic ſunt bonæ frugis: plurima ſupervacua, & quæ vel aliis tantum verbis ſenſum Auctoris ſatis clarum exhibent, vel uſui eſſe poſſunt ſolis tyronibus in Lingua Latina, quales certe eſſe non debent, qui hoc Opus legere adgrediuntur. Sed & a mente Auctoris noſtri, cujus principia non ſatis intelligebat, Vir Doctiſſimus haud raro aberrat. Et ne putes nos id gratis adſerere, ſpecimina quædam Tibi dedimus, dum obiter Notas illius, inter recenſendum Opus iſtud, perluſtraremus. Vide, exempli gratiâ, *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. *num.* 11. *Not.* 77. & *Cap.* III. §. 8. *num.* 6. *Not.* 84. *Lib.* II. *Cap.* I. §. 3. *Not.* 34. & *Cap.* III. § 4. *Not.* 12. *Cap.* IX. §. 11. *Not.* 67. *Cap.* XI. §. 7. *Not.* 60. *Cap.* XII. §. 18. *Not.* 89. &c. Immo in iis, quæ occurrunt ad Antiquitates & Artem Criticam ſpectantia, aliquando videtur plane alius, ac ubi in veteribus Græcis aut Latinis exponendis verſabatur: ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 15. *Not.* 65. *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *Not.* 7. & §. 5. *Not.* 16. *Lib.* III. *Cap.* XX. §. 7. *Not.* 21. & alibi. Talia, ut jam dixi, aliud agendo tantum notavimus: ne quis putet, nos probare ea, de quibus ſiluimus. Tantum abeſt enim, ut de omnibus Notis Viri Eruditiſſimi excutiendis cogitaverimus, ut contra in oculos incurrentes falſas explicationes aliquando data opera indicare noluerimus, quod verba Auctoris ſatis clara nobis viderentur, ut nemini adtendenti fraudi eſſe poſſet error Interpretis. Neque etiam id negotii nobis datum putavimus, ut loca Veterum ab illo laudata in ipſis fontibus quæreremus, ſatis ſuperque habentes, ſi errores in numeris ſponte ſeſe offerentes tolleremus, ut & menda ſive typographica, ſive orta e vitioſo codice, unde Notæ Viri Doctiſſimi primum editæ ſunt; neque enim ad manum fuit prima illa Editio. Vel ſic tamen longe emendatiores nunc prodeunt, ut ex collatione præcedentium Editionum cum hac noſtra cuivis manifeſtum erit.

Supereſt ut doceamus, quomodo Lector dignoſcere queat ea, quæ noſtræ induſtriæ debentur, ubi ſcilicet id egimus ut diſtingui poſſent, nulla comparatione cum aliis Editionibus inſtituta. Nam, ut ex jam dictis intelligitur, plurima ſunt loca, vel ex veteribus Editionibus, vel ſine illarum ope, ex certiſſimis rationibus tacite emendata: tum errores in deſignatione Librorum, Capitum, Verſuum &c. fere ſemper expunximus, nulla mentione facta, nullo indicio dato correctionis; quod molem voluminis inutiliter auxiſſet, & ſpeciem paginarum deformem aliquatenus reddidiſſet. Qua de cauſſa etiam in margine, ubi addidimus titulum, numerum Libri, Capitis, Verſus, Paginæ, nullam diſtinctionis notam ullibi adpoſuimus. Sed in ipſo contextu, aut in Notis, tales additiones ſignavimus duobus uncis, ſæpius hoc modo ( ), rarius iſto [ ]. *Notulæ* autem noſtræ vel ſeparatæ omnino ſunt, & tunc a Grotianis vel Gronovianis diſtinguuntur litteris duplicibus ab initio poſitis, hac ratione *(aa)*: primis autem nominis noſtri in fine ſic ſubjectis *J. B.* Vel Grotianis aut Gronovianis permiſcentur, & tunc plerumque illis ſubjiciuntur, duobus uncis formæ poſterioris incluſæ, & nominis noſtri primis litteris in fine additis: aliquando autem, ubi nimirum res ferebat, & illæ breviſſimæ erant, intra ipſam Notam Auctoris aut Interpretis, eodem adpoſito ſigno, collocantur; niſi quod heic haud raro nomen noſtrum non adparet, ſive quod res tanti non erat, ſeu quod omiſſum fuerit à Typographis, qui etiam uncos, vel alterutrum, alibi nonnumquam omiſerunt, ubi tamen facile hoc a Lectore poterit animadverti.

Eſt & aliud, quo hanc noſtram Editionem ornare, & faciliorem ac utiliorem reddere lectionem Operis, ut magna rerum varietate & copia referti, ita ſtylo breviſſimo conſcripti, plurimum voluiſſem, lubens etiam hunc in me laborem ſuſcepturus: ut ſcilicet numeros, in quos ſinguli

para-

paragraphi distincti sunt, haud raro mutarem. Subdivisio illa non est a manu Auctoris, neque primarum post mortem ejus Editionum, & nescio a quo facta fuerit. Sed, quisquis ille sit, negligenter admodum in eo negotio se gessit, & aut parum intellexit seriem ac discrimen rerum & argumentorum, aut ad ea parum adtendit. Sæpissime ea distingui numeris videas, quæ manifesto conjungi debent; & vicissim in unum numerum conjecta, quæ distinguenda omnino erant. Hoc certe non potest non morari Lectorem nondum brevitati Auctoris nostri adsuetum: cui ex sola rectiori distinctione singulorum capitum statim lux orta fuisset. Sed tamen, quum jam subdivisio illa, ut ut perperam concinnata, usu recepta quasi fuerit, & eam omnes in laudando Auctore nostro passim sequantur: dandum id mori putavi, ut ne illam immutarem. At vero in Versione mea Gallica, ubi plus juris, hac in parte & aliis, mihi sumere potui, singula quæque, prout res ipsa & Lectorum commoda mihi postulare visa sunt, ubique separabuntur.

Nil aliud est, quod in limine heic Te moneam, LECTOR BENEVOLE, nisi ut ante omnia perlegere velis, & suis locis aptare, EMENDANDA & ADDENDA, quæ subjeci. Neque ideo putes, negligenter curatam esse hanc Editionem, nec talem esse, qualem titulus profitetur. Vix fieri potest, ut, in Opere præsertim tam longo, numquam remittatur diligentia aut Editoris, aut Typographorum, aut eorum qui speciminibus emendandis præsunt. Quodcunque peccatum tantilli momenti mihi visum est, dum folia transmissa perlustro, in commodum tuum notare non piguit: &, si quæ supersint errata, a me non animadversa, ea facile a Te deprehensum iri confido. Quæ qualiacumque sint, hoc possum Tibi liquido adserere, nullam Editionem Grotiani Operis ita emendatam & utentium utilitati adcommodatam hactenus prodiisse. Vale. Scribebam

Gro-

Groningæ, ipsis Kalendis Novembr. Anni Æræ Christianæ vulgaris M. DCC. XIX.

Ita præfabar ante annos quindecim, & quod excurrit. Quum autem de Opere recudendo cogitare necessum esset, omnia iterum recensui, & non pauca heic illic Notulis meis, ut fert earum modus, addidi. Plurima loca Auctorum laudatorum, ex iis quæ nondum repereram, aut, deficientibus tunc Libris unde petita erant, quærere non licuerat, inventa postea signavi, ut jam in ipsis fontibus ea quoque inspiciendi cuivis sit facultas data: aliquando etiam indicavi, unde haberet Noster, quæ non suis auctoribus adscripserat, & quænam causa erroris ei fuerit. Ad summam, in omnibus eamdem rationem, ac antea, tenui, ut, quantum fieri posset, ornatior adhuc nova prodiret Editio. Vellem ut omnibus mendis typographicis vacua hæc esset: sed quum id vix sperari queat in ullo Libro typis describendo, nedum tali, quale est Opus istud Grotianum: quæcumque errata, aut omissa animadverti, quæ tantilli momenti essent, notavi; ut, postquam ex indice quis ea correxerit, nihil, puto, superfuturum sit, quod eum moretur. Ceterum e Versione mea & Notis Gallice scriptis, ad quas, nondum editas, in priori recensione, remittebam, plenior eorum explicatio, quæ in Notulis meis dixi, & multa alia, quæ heic dici non erat mei consilii, peti jam possunt. Scribebam *Groningæ*, Nonis *Februarii*, Ann. M. DCC. XXXV.

CAPITA

CAPITA

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI.

XXIII. De

LIBRI TERTII.

IN TRES LIBROS
DE JURE BELLI AC PACIS
PROLEGOMENA.

JUs 1 civile, sive Romanum, sive 2 quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis, aut 3 contractum ob oculos I. JUS Gentium.

GRONOVII NOTÆ.

PRolegomena] Προλεγόμενον partes suas duæ: generalis, quæ spectat omnem materiam: specialis, quæ spectat hoc opus. Prior habet duo membra: alterum, quo probatur esse jus: alterum, quo probatur esse & jus in bello.

Prioris membri quatuor sunt articuli: primus, propositio sententiæ eorum, qui jus volunt esse rem imaginariam, umbraticam, appellationem sine corpore & specie, ut *Cæsar* de republica loquebatur. Secundus, refutatio ejusdem sententiæ. Tertius, confirmatio septem constans argumentis. I. Est natura homini appetitus societatis, ergo & jus. II. Est judicium & qualiscunque delectus boni & mali, ergo & jus, quod bono alligat, & a malo deterret. III. Est discrimen etiam boni majoris & minoris, & intellectus. bono majori deberi majorem honorem, ergo & jus, nempe justitiæ distribuentis. IV. Agnoscimus omnes verum Deum præcepisse: ergo est jus, quod ille præcipit. V. Habemus parentes, quibus pro beneficio procreationis & educationis subjecti sumus: ergo est jus, quod hi mandant. VI. Intellexere homines utile esse civitates coli: ergo est jus civile. VII. Viderunt quoque utile esse, ut quædam civitates cum civitatibus & populis externis consentirent in commune utrorumque bonum: ergo est jus gentium. Quartus articulus prioris membri partis generalis, consectaria quædam, vel secunda refutatio, I. adversus Carneadem. II. Dicti Horatiani. III. Eorum, qui jus inter privatos agnoscunt, rectores rerum publicarum eo volunt solutos.

Alterum membrum partis generalis, quo probat esse etiam jus, & servandum esse in bello, constat argumentis quatuor. *ESSE JUS IN BELLO probat*, I. quia laudabile bellum non suscipitur nisi juris obtinendi causa: indignum igitur, jus per injuriam peti. II. Testimonia scriptorum & Imperatorum. III. Pro justitia causæ & armorum, proque injustitia, augentur & minuuntur animi militum. IV. Crescit existimatio ad alienigenas, si quem videant nonnisi justam ob causam, & salvo jure publico ac privato ad arma descendere.

PARS SPECIALIS est, quæ proprie spectat hoc ipsum opus, atque quintuplex est. Continet enim I. consilium auctoris. II. Partitionem operis. III. Necessitatem operis. IV. Subsidia. V. Curam & cautionem auctoris per universum opus.

1 *Jus civile Romanum*] Quod ex LL. regiis & XII. tabb. Romæ ortum varie crevit; cumque diffunderetur nimis, a Justiniano circumcisum & correptum in Pandecte, Codice, Novellis, &c. ad nos pervenit, inque Academiis docetur. Quod olim fuit Quiritum, id nunc est jus commune omnium populorum in Europa.

2 *Quod cuique patrium*] Populi unius, sive certæ gentis, regni, municipii.

3 *Contractum*] In compendium redactum.

* 2 4 *Quod*

los ponere aggressi sunt multi; at jus illud [4] quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, [5] sive ab ipsa natura profectum, [6] aut divinis constitutum legibus, sive [7] moribus & pacto tacito introductum, attigerunt pauci, universim ac certo ordine tractavit hactenus nemo: cum tamen id fieri intersit humani generis.

Belli & pacis.

2. Vere enim [8] Cicero [9] præstabilem hanc dixit scientiam, (aa) in federibus, pactionibus, [10] conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum [11] cognitioni præponit: (bb) sic enim [12] Theonoen compellari facit:

Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deûm
Quod est eritque, justa te haud cognoscere.

3. Atque eo magis necessaria est hæc opera, quod & nostro sæculo

GRONOVII.

4 *Quod inter populos plures*] Quod populos aut principes sui juris, nullaque reipublicæ communione conjunctos alium aliis præstare oportet.

5 *Sive ab ipsa natura profectum*] Sive sit *jus naturale*. Significat jus belli & pacis, sive gentium jus, sive publicum appellare velis (perinde ut *Justinianus* loquitur de jure privato Romanorum) tripartitum esse: quippe collectum ex naturalibus præceptis, ex divinis oraculis, ex cultiore vita populorum.

6 *Aut divinis*] Sive divinum.

7 *Moribus*] Sive sit gentium jus.

8 *Cicero*] In *orat. pro Balbo* c. 6.

9 *Præstabilem*] i.e. insignem, excellentem, eximiam.

10 *Conditionibus*] Conventionibus aut placitis, pactionibus. Sic loquitur *Cicero* Topic. 21. *Jus a natura profectum sit, an ab aliqua conditione hominum & pactione.* Et 1, off. 7. ait quædam esse *privata lege, conditione, pactione, sorte.*

11 *Cognitioni*] Otiosæ scil. & fructu propositoque animi emendatioris destitutæ. Hos Stoici ajebant nosse præcepta sine decretis, & Græci passim proverbio τὸ πολυμαθεῖν νοῦν οὐ διδάσκειν. Vide *Gellium* initio (*Præfat.*) talem cognitionem in Scythis arguebat *Justinus* 2, 2.

12 *Theonoen*] *Theoclymeni* sororem, qui ambo erant *Protei* liberi; compellatur autem sic ab *Helena*. *Eurip.* in ejus nominis tragœdia v, 929.

(aa) Non dicit CICERO, *præstabilem hanc esse scientiam*, sed *Cn. Pompeji*, quem laudat, *præstabilem esse scientiam*, ut in omni genere ac varietate artium, ita quoque, & quidem præcipuè, *in fœderibus* &c. *in omni denique Belli Jure ac Pacis*. Adeo ut eadem non sit sententia, & nonnisi per consequentiam inde deduci possit, quod Auctor intendit. Mirum autem, id non observatum fuisse ab Eruditissimo *Gronovio*, qui Orationem, & caput, unde locus iste petitus est, adcuratè indicavit: magno me onere levaturus, si quod heic, & in sequenti ac paucissimis aliis locis fecit, ubique, ut poterat, experiri voluisset. *J. B.*

(bb) Non *præponit*, sed conjungendam esse statuit, ut statim cuivis versionem Auctoris nostri, quæ fida est non minus quam elegans, inspicienti patebit. Id autem quàm maxime ab omni ævo neglectum fuisse, in nostrâ ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Præfatione Gallicâ, fusè probavimus. *J. B.*

GRO-

non desunt & olim non defuerunt qui hanc juris partem temnerent quasi nihil ejus præter 13 inane nomen existe- omnium ferme ore est Euphemi dictum a apud 14 Thu- n, regi aut civitati imperium habenti 15 nihil injustum tile: cui simile illud, in summa fortuna 16 id æquius quod s; & rempublicam 17 sine injuria geri non posse. Accedit, uæ inter populos aut reges incidunt controversiæ ferme tem habent arbitrum. Est autem non vulgi tantum hæc , bellum ab omni jure abesse longissime, sed & viris do- prudentibus sæpe dicta excidunt, quæ talem opinionem t. Nihil enim frequentius, quam opposita inter se, jus a, Nam & Ennius dixit: *Nullum quibusdam, nisi utile.*

Non 19 ex jure manu consertum, sed mage ferro
Rem repetunt.

ratius ferociam Achillis sic describit: *Art. Poet. vers. 122.*

Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.

lius alium, cum bellum ordiretur, sic loquentem inducit: *Hic*

GROTII.

ad Thucydidem] Verba sunt Ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἢ πόλει χούσῃ οὐδὲν ἄλογον, ὅ, τι ξυμ- Cap. 85. Edit. Oxon.) Idem ibro v. ubi Athenienses præ- s eo tempore sic Melios al- tur: ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀν- ῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης , δυνατὰ δὲ οἱ δυνατοὶ πράσ- σι οἱ ἀσθενεῖς συγχωροῦσι· *Ju- ana rationi ea censeri, quæ par s indicit: cæterum quæ fieri ea fieri a validioribus, ab ribus tolerari.* (Cap. 89.) [In loco non agitur de compara- *justi* cum *utili*, sed de utili . Vide notas nostras Gall. 579. φημὶ γὰρ ἐγὼ εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον. Vide *Muretum* var. lect. 18, 11.

16 *Id æquius quod validius*] Vide *Tacit.* XV, annal. 1. *Id jus esse quod ei qui plus potest, utile est. Cic.* 3. de rep. *Patric.* pag. 37.

17 *Sine injuria*] Ex fragm. *Ciceronis* lib. 3. de republ. apud *August.* de civ. Dei 19, 21. ubi P. Furius Philus hoc disputat. Verba sunt: *Nisi per injustitiam rempublicam stare aut geri non posse.* Vide *Sigon.* ad frag. p. 67. & *Patrit.* 140. Eos qui sunt cum imperio, necessario nonnunquam esse injustos.

18 *Martem habent arbitrum*] Bello deciduntur, c. 21. ξυνὸς Ἐνυάλιος, de Marte *Homer.* Il. σ. 761. Alexander ad Darii legatos: *Nuntiate vestro regi & quæ amisit, & quæ nunc habet, præmia esse belli. Hoc regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum, quod proxima lucis assignatura fortuna est. Curt.* 4, 10.

19 *Ex jure manu consertum*] Rei vindicatione, actione civili. Extat hic *Ennii* locus apud *Gellium* 20, 10.

20 *Et alius alium*] *Lucanus* videlicet Julium Cæsarem, cum Rubiconem transiret. Vide *Lucan.* 1, 225.

GRONOVII.

Inane nomen] Ut Julius apud 77. *nihil esse rempublicam, ap- nem modo, sine corpore & spe-* Brutus moriens, *non in re verbo esse virtutem.* Flor. 4, 7. *Thucydidem*] l. 6. *Euphemus* gatus Atheniensium ad Cama- bello Siculo.

Nihil injustum] Trasymachus cratem apud *Plat.* de rep. 1,

Hic pacem temerataque jura relinquo.

[21] Antigonus senex irrisit hominem, qui sibi urbes alienas oppugnanti commentarium de justitia adferebat. Et [22] Marius negabat præ armorum strepitu leges [b] a se posse exaudiri. Ipse ille [23] oris tam verecundi Pompejus ausus est dicere: [c] *Armatus* (cc) *leges ut cogitem?*

4. In Christianis scriptoribus plurima ejus sensus occurrunt: pro multis unum (dd) Tertulliani sufficiat: *dolus, asperitas, injustitia,* [24] *propria negotia præliorum.* Qui ita sentiunt, dubium non est, quin oppositur i sint nobis illud ex [25] comœdia:

> *Incerta hæc si tu postules*
> *Ratione certa facere, nihilo plus agas,*
> *Quam si des operam, ut cum ratione insanias.*

Jus esse assertum, 5. Cum vero frustra de jure suscipiatur disputatio, si ipsum jus nullum, & ad commendandum, & ad præmuniendum opus nostrum pertinebit, hunc gravissimum errorem breviter refelli. Cæte-

GROTII.

b *A se posse exaudiri*] Apud *Plutarchum* Lysander machæram ostendens: ὁ ταύτης κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται *Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus disputat.* *Apophthegm.* (p. 190. E.) Apud eundem Cæsar: οὐ τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι· *Non idem esse tempus armorum quod legum.* (Vit. Cæs. p. 725. B.) Seneca quarto de beneficiis capite XXXVII. *Multa interim reges, in bello præsertim, opertis oculis donant. non sufficit homo justus unus tot armatis cupiditatibus. non potest quisquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere.*

c *Armatus leges ut cogitem?*] *Plutarchus* hanc sententiam Pompeji ad Mamertinos sic enuntiat: οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες; *Non desinetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare?* (Vit. Pomp. p. 623. D.) *Curtius* lib. IX: *Adeo etiam natura jura bellum in contrarium vertit.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

21 *Antigonus*] *Plutarch.* de fortit. Alex. p. 330.

22 *Marius*] *Plutarch.* Apoph. p. 202. Mario 421. [Adde VALERIUM MAXIM. Lib. V. c. 2. num. 8. *J. B.*]

23 *Oris tam verecundi*] Quod quoties in concionem veniret etiam maximis rebus gestis, erubesceret. *Seneca* epist. 11. quod ipse cum aliis *probum* vocat. Unde *os probum ejus Plinio* 7, 12. & 37, 2. Unde *Sallustius* eum dixit *oris probi, sed animi inverecundi.* *Suet.* de illustr. Gramm. 15. *Probus* autem latinis auctoribus i. q. verecundus. Lysander τὸ δίκαιον ἐν μόνῳ τῷ λυσιτελεῖ τιθέμενος καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ συμφέροντι.

24 *Propria negotia*] Non parerga aut obiter contingentia, sed ipsum opus, ipsum quod intenditur ibi & agitur: non quæ forte incidunt, sed quæ proprie ibi aguntur.

25 *Comœdia*] *Terent.* Eun. 1. 1.

(cc) Verba ita concepta, quæ postea, ut refert *Plutarchus*, Auctor in Nota sua posuit, habuerat ille ex ALBERICO GENTILI, *De Armis Romanis*, Lib. 1. c. 10. pag. 62. Ed. Hanov. 1612. *J. B.*

(dd) Locus est lib. *Adversus Judæos*, Cap. 9. *J. B.*

GRO-

rum 26 ne tum turba nobis res sit, 27 demus ei advocatum. *contra Carneadis objectiones.*
uem potius quam 28 Carneadem, qui ad id pervenerat,
29 academiæ suæ summum erat, ut pro falso non minus
ı pro vero vires eloquentiæ posset intendere? Is ergo 30 cum
pisset justitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, op-
ationem *, nullum invenit argumentum validius isto: jura ** Apud Lactant. v. 16.*
ıomines pro utilitate sanxisse, varia pro moribus, & apud
em pro temporibus sæpe mutata: jus autem naturale esse
ım: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates
natura ducente ferri: proinde aut nullam esse justitiam, aut
aliqua, summam esse stultitiam, quoniam sibi noceat alie-
:ommodis consulens.

Verum quod hic dicit philosophus, & sequitur 31 poëta:

Nec natura potest justo secernere iniquum: *1 Naturale.*

ıitti omnino non debet. 32 nam homo animans quidem est,
eximium animans, multoque longius distans a cæteris omni-
, quam cæterorum genera inter se distant: cui rei testimo-
m perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter
: autem, quæ homini sunt propria, est appetitus societatis,
ɜst communitatis non qualiscunque sed tranquillæ, & 33 pro
intellectus modo ordinatæ, cum his qui 34 sui sunt generis:
quam

GRONOVII.

:6 *Ne cum turba*] In qua scilicet
ınes clamant, nemo audit. lib. 1,
2.

:7 *Demus ei*] Ponamus hominem
:tum, quicum nobis res sit, qui
› falsa illa opinione pugnet, &
› ea solus dicat. Genus loquendi
eterum declamatorum schola pe-
uın, quo de foro migrarat. Fre-
entatum *M. Seneca* & *Quinctilia-*
. Vide notas meas ad *Senec.* con-
›verf. 7.

28 *Carneadem*] Carneades Cyre-
ɛus, novæ academiæ tertiæ condi-
›ı post Platonem & Arcesilam. Vi-
: *Diog. Laërt.* & *Jonsium* hist. phi-
›soph. lib. 3, cap. 10. pag. 264.
ic. de legib. 1, 13. *Lactant.* 5, 17.
Quinctil. 12, 1. De sententia Car-
:eadis *Cic.* 3. de republ. fragmen-
um servatum *Lactantio* in epitome.

29 *Academiæ*] Academicæ sectæ,
ıuæ ex instituto nihil definiebat, &
ıssensum quidem sustinebat, de o-
mnibus autem quæstionibus proba-
biliter in utramque partem dispu-
tabat.

30 *Cum suscepisset*] Quod fecit
Romæ legatus ab Atheniensibus mis-
sus, temporibus M. Porcii Catonis
Censorii. *Plut.* p. 349. *Quintil.* 12,
1. 557. *Lactantius* divinar. instit. 5,
14. & 17. unde Gr. hunc locum de-
promsit: ipse autem e *Ciceronis* lib.
3. de republ. Adde *Lactant.* epito-
men cap. 1.

31 *Poëta*] *Horat.* lib. 1, satyr. 3.
vers. 113.

32 *Nam homo animans quidem est, sed eximium animans*] *Cicero* 1, leg. 7.
ab eodem orditur initio: *Homo etiam animal* &c.

33 *Pro sui intellectus*] Quantum
potest assequi humana imbecillitas.
Sola enim cœlestia sunt ordinatissi-
ma, humana tam perfecte disponi
nequeunt, ut non maneat aliquid
incommodi.

34 *Sui generis*] Cum aliis homini-
bus.

quam d 35 οἰκείωσιν Stoici (ee) appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, ita universe sumtum concedi non debet.

7. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim 36 fœtuum suorum, partim aliorum sibi congenerum respectu e aliquatenus temperant. quod in illis quidem pro-

GROTII.

d *Οἰκείωσιν Stoici appellabant*] *Chrysostomus* ad Romanos Homili XXXI. [Immo *Homil.* IV. in Cap. I. vers. 31.] ἔχομεν γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται. *Habemus naturâ homines cum hominibus societatem. quidni, cum tale quid inter se & feræ habeant?* Vide eundem capite primo ad Ephesios, ubi a natura nobis data docet ad virtutem semina. *Marcus Antoninus* Imperator summe philosophus: ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόναμεν, πάλαι δέδεικται· ἢ οὐκ ἦν ἐναργὲς, ὅτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω τῶν ἀλλήλων· *Pridem patuit ad societatem nos genitos. Nonne in aperto est deteriora esse meliorum causa, meliora vero alterum alterius causa?* Lib. V. §. 16. *Edit. Gatak.*)

GRONOVII.

35 Οἰκείωσιν] Q. d. *domesticationem*, familiaritatem domesticam.

36 *Fœtuum*] Ut galli gallinacei gallinas, & gallinæ pullos ante exsaturantes, quam ipsi granum sumant: ut hæ & pleræque animantes, & feræ etiam, pro catulis ac fœtibus sese in periculum conjicientes: ut canes venatici præda abstinentes, & eam domino reservantes. *Cic.* 3. de fin 19 *formicæ, apes, ciconiæ, aliorum etiam causa, quædam faciunt. Quintil.* 5, 11. apes etiam formicasque in commune laborare. Vide *Ælian.* de animal.

(ee) Auctor, in Notâ suâ, testem tantum adfert *Chrysostomum* vocis οἰκειώσεως hoc sensu usurpatæ. Sed reperitur illa, ut & verbum οἰκειοῦσθαι, apud PLUTARCHUM, *De Stoicorum repugnantiis*, pag 1038 B. C Tom. II. *Ed. Wech.* Adde PORPHYRIUM, *De non esu Animal.* Lib I. pag. 13. *Ed Lugd.* 1620. Lib, III. pag. 294. 328 &c. qui & voce οἰκειότης alibi eadem in re utitur, loco ab Auctore nostro infra laudando, *Lib.* II. c 20. §. 9 num. 3. in Not. Omnia autem illa videntur fluxisse ex eo quod ARISTOTELES ait, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. Ethic. Nicom. Lib. VIII. c. 1. *J. B.*

GROTII.

e *Aliquatenus temperant*] Vetus est proverbium, *canis caninam non est.* Juvenalis: (Sat. XV, 161.)

Indica tigris agit rabida cum tigride pacem:
Parcit
Cognatis maculis similis fera.

Est locus *Philonis* egregius ad decalogi præceptum quintum, quem græce qui volet legat. Ego eum, quia longior est, semel, id est, latine hic ponam: *Imitatores saltem mutorum animantium estote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defensores sunt: quin & pro heris moriuntur, si quod subito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illæsos præstent. Nonne inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem a cane, mitissimum animal a ferocissimo? quod si a terrestribus non satis edocemur, transeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde disca-*

dere credimus 37 ex principio aliquo intelligente 38 extrin-
quia circa actus alios, istis neutiquam difficiliores, par in-
ntia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum,
ibus ante omnem disciplinam ostendit se ad bene aliis facien-
propensio quædam, prudenter a Plutarcho (ff) observata:
& in ea ætate misericordia sponte prorumpit. Homini vero
tæ ætatis, cum 39 circa similia similiter agere norit, f cum
socie-

us, quod oportet. Ciconiarum *i nidis manent, volare invalida.* *soboles per omnes, prope sic* *m, terras mariaque volitant,* *undique parentibus quærentes:* *o ætatis merito fruuntur quiete,* *copia, deliciis etiam: ha vero* *s molestias solantur pietatis con-* *a & exspectatione paris olim,* *uerint, a sua prole, atque ita* *eo tempore debitum persolvunt* *rium, quod acceperé reddentes.* *enim ab aliis alimenta habere* *t, aut initio vitæ parvæ cum* *aut natu grandes in vita exitu.* *opter non alio quam natura ma* *didicerunt educare vetulas, edu-* *& ipsæ cum tenera essent. Nonne* *nec ubi audiunt, habent eur se* *udore abscondant, qui parentum* *non habent, atque eos negligunt,* *aut solos aut præ cæteris sublevà-* *buerant, præsertim cum id facien-* *in tam daturi sint quippiam, quam* *od debent reddituri? Nihil enim* *ebris proprium quod non parentum* *ius, qui aut de suo dederunt, aut* *rendi præbuerunt causas.* (Pag. 761. Ed. Paris.) De columbarum eximia circa fœtus suos vide *byrium* de non esu animalium o. (*Pag.* 115.) De Icarorum & otum pro sociis *Cassiodorum* XI, à Clariss. CLERICO, in nupera Editione. *J. B.*]

38 *Extrinsecus*] i. e. Deo vel ministra Dei natura, non ab insita ipsis ratione certa & perpetua, sed ex instinctu naturæ, in paucis & certis rebus sic se habente.

39 *Circa similia similiter agere*] Quod negatum bestiis, quæ tantum in uno, quo naturalis appetitio fert, aut à quo declinatio avertit, sic agunt. Cic. 2. de fin. 14. *ratio, qua & causas rerum & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum præsentibus futura copulet, omnemque complexatur vitæ consequentis statum.* Idem 1, de leg. 7.

(ff) Videtur Auctor respicere heic, quod ait PLUTARCHUS in *Consolat. ad Uxorem*, pag 608. D. quod tamen potius contrarium innuit æquum ab ea propensione ad benefaciendum, tamquam singulari, commendet filiolam suam in infantiâ mortuam. De re ipsâ diximus in Gallicis nostris Notis uberioribus. *J. B.*

GRONOVII.

f *Ex principio*] Non ex vi men- consilio, voluntate, delibera- e ac decreto, denique parte in- igente ipsis insita atque ingenita. de qua Auctor eadem de re di- in eximio opusculo *De Veritate ligionis Christianæ;* & ibi notata

GROTII.

f *Cum societatis appetitu excellente*] *M. Antoninus* libro IX. ὁ ἄνθρωπος φύσει κοινωνικὸς ... *Homo in id natus est, bene ut aliis faciat.* (§. 42.) Item: Θᾶττον γοῦν εὕροι τις ἂν γεῶδές τι μηδενὸς γεώδους προσαπτόμενον, ἤπερ ἄνθρωπον ἀνθρώπων ἀπεσχισμένον· *Facilius reperiat quis terrestre aliquod ad terram se non ferens, quam hominem ab humano genere abscissum.* (§. 9.) Libro X. ἔστι τὸ λογικὸν ζῶον καὶ πολιτικόν· *quod ratione uti-* tur,

societatis appetitu excellente, 40 cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem, inesse etiam facultatem sciendi agendique, secundum generalia præcepta, par est intelligi, 41 cui quæ conveniunt ea jam sunt non omnium quidem animantium, sed humanæ naturæ congruentia.

Homini proprium sociale: proprie & stricte dictum.

8. Hæc vero, quam rudi modo jam expressimus, g 42 societatis custodia, (gg) humano intellectui conveniens, fons est ejus juris,

tur, necessario & cœtum appetit. (§. 2.) Nicetas Choniates: ἐνεσημήνατό πως ἡ φύσις ἡμῖν καὶ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν· *Natura insculpsit inseruitque nobis animo consensionem cum iis, quæ cognata sunt nobis.* (In Isac. Angel. L. III. c. 9.) Adde *Augustinum* de doctrina Christiana lib. III, c. 14.

g *Societatis custodia humano intellectui conveniens*] *Seneca* IV. de beneficiis cap. XVIII. *Ut scias per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse, quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno instructior vita, contraque incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? prada animalium & victimæ ac vilissimus & facillimus sanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quæcumque vaga nascuntur, & actura vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris facit. duas res dedit, quæ illum, obnoxium cæteris, validissimum facerent, rationem & societatem. itaque qui par esse nulli posset si diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari jussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tollitur autem, si efficies ut ingratus animus non per se vitandus sit.*

GRONOVII.

40 *Cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem*] Et societatis colendæ ex *Cic.* 1, de leg. 9. moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix est humanæ maxima societatis.

41 *Cui*] Facultati.

42 *Societatis custodia fons est juris*] Homo appetit societatem, quia ea juvatur & conservatur: & si nihil juvaretur, ac sibi sufficeret, eam appeteret tamen, ne sermo esset ociosus sibi: deinde ut, quæ habet commoda, cum aliis communicaret: (bonum enim est communicativum sui) aut saltem aliis demonstraret; naturaliter enim gaudia testem requirunt. Jam qui socium admittit, qui vicinum, necesse est aliquid ei tribuat, aliquid in illo ferat, & sibi minus indulgeat, ut eadem vicissim consequatur a socio. Qui contubernalem adsciscit, necesse est partem cubiculi ei permittat, qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas & mutua patientia solitudinis vitandæ & auxilii mutui causa comparata, pactis conventis vel tacitis vel expressis firmata, transit in jus. *Cicero* ait 1, de leg. 5. *si patefiat, cujus muneris colendi efficiendique causa nati & in lucem editi simus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos; his explicatis, fontem legum & juris inveniri.*

(gg) Vide PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. ubi fuse principium istud adstruitur & exponitur. *J. B.*

GRO-

43 quod proprie tali nomine appellatur: [h] 44 quo pertinent abstinentia, & si quid alieni habeamus aut lucri inde fece- restitutio, promissorum implendorum obligatio, 45 damni dati reparatio, & 46 pœnæ inter homines meritum. Ab hac juris significatione fluxit altera largior: quia enim supra cæteras animantes non tantum vim obtinet socialem, ta diximus, sed & 47 judicium ad æstimanda quæ delectant ocent, (hh) non præsentia tantum, sed & futura, & quæ in nvis possunt ducere; 48 pro humani intellectus modo etiam his judicium recte conformatum sequi, neque metu, aut vo-

GROTII.

Quo pertinent alieni abstinentia] yrius de non esu animantium : ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν τῷ ἀφεκτι- ῷ ἀβλαβεῖ κεῖται παντὸς ὁτουοῦν ἢ βλαπτοντ@. Justitia in eo st, ut abstineatur alienis, neque tur non nocentibus. (Pag. 329.)

GRONOVII.

Quod proprie] 1, 1. 10. quod ontractibus versatur.

Quo pertinent] Ad quod. Justin. de Scythis. Nulli sc. gravis, eum, &c.

Damni culpa] Si quis quid ni nostra culpa aut vitio in re- suis fecerit, id ut compensemus.

5 Pœna meritum] Utque punia- qui peccarit in societatem. ως καὶ ἐφ' ὅσον μετέχουσι τῆς φύ- , ἐπὶ τοσοῦτον. Aristoteles Oecon. [Locus iste ARISTOTELIS, io quo casu, heic malè collo- s est. Neque enim pertinet ad meritum, sed ad verba illa num. l. homo supra cæteras animantes obtinet socialem. Nimirum Phi- phus agit de societate conjugali, m ait in ceteris Animantibus lo- habere, sed sine ratione, & um quantum fert natura illo- . Ἐν μὲν ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις γως τοῦτο ὑπάρχει, καὶ ἐφ' ὅσον J. B.]

47 Judicium ad æstimanda] Æsti- ndi, i. e. delectum & discrimen um bonarum & malarum, juvan- m & inutilium, non modo in præsens, sed etiam in longam diem, & rationes viasque tam quæ præci- pitant in turpia & noxia, quam quæ ad honesta & profutura pertinent: adeoque providentiam secururi ejus commodi aut incommodi.

48 Pro humani intellectus modo] i. e. quantum patitur imbecillitas & infirmitas humana.

49 In his judicium] Non facere quod quæ canit, Video meliora pro- boque, Deteriora sequor; sed diligen- ter & liquido inspecta & pro me- lioribus agnita constanter, & confi- denter sectari, affectare, agere.

(hh) Ita quidem habent omnes Editiones: sed, quamquam sensus Auctoris ex lette orationis satis pa- teat, loquutio non satis est adcurata. Neque enim τὸ nocent rectè opponi- tur τῷ delectant: nisi dicas, quid- quid delectat, id prodesse; quod à mente Auctoris & rei veritate planè alienum est. Aut heic est ἀκυρολο- γία, aut possit quis suspicari Aucto- rem voluisse scribere: QUÆ dele- ctant AUT DOLOREM CREANT, QUÆ JUVANT aut nocent: voces autem intermedias, sive ex ipsius Auctoris lapsu calami, sive ex inco- gitantiâ Exscriptorum, excidisse, adeo ut neque postea Auctor, rebus magis quam verbis intentus, id animadverterit, quemadmodum ali- bi non semel accidisse nobis com- pertum est. Ceterum res ipsa per- tinet ad officia Hominis erga se ipsum, de quibus fusè PUFEN- DORFIUS, De Jur. Nat. & Gent. Lib. II. c. 4. J. B.

GRO-

voluptatis præsentis 50 illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens esse humanæ naturæ; & quod tali 51 judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ scilicet, esse intelligitur.

Improprie & laxius. 10. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria sunt elargiendis i prudens 52 dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout 53 actus cujusque & rei natura fert, præponit: quam 54 juris proprie 55 stricteque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen 56 jus illud proprie nominatum diversam longe naturam habeat, in eo positam, ut quæ jam 57 sunt alterius alteri permittantur, aut 58 impleantur (ii).

11. Et hæc quidem quæ jam diximus, locum aliquem haberent, etiamsi daremus, (kk) quod sine summo scelere dari nequit,

GROTII.

i *Prudens dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujusque & rei natura fert, præponit*] Agit hac de re *Ambrosius* libro primo de officiis. (Cap. 30.)

GRONOVII.

50 *Illecebra corrumpi*] Ut eligas aut repente facias, cujus postea pœniteat.

51 *Judicio*] Se debere aversari malum, licet habeat illecebram boni.

52 *Dispensatio*] Justitia διανεμητικὴ sive *attribuens* vel *distributiva*, in præmiis & muneribus sive oneribus tribuendis, non autem in pœnis, in quibus versatur *commutativa*, quæ spectat contractus & maleficia, quæ sunt quasi contractus.

53 *Actus*] Opera quam in commune commodum præstat.

54 *Juris proprie*] Quod reddit prætor & unde actiones nascuntur; quod pertinet ad *justitiam commutantem* vel *emendatricem*, συναλλακτικὴν ἢ διορθωτικὴν; versantem in contractibus & pœnis. [Immo Auctor intelligit heic *Justitiam Particularem* ita ab ARISTOTELE dictam, cujus pars est *Justitia συναλλακτικὴ, ἢ διορθωτική*. Nimirum putabat, *Justitiam Particularem* eamdem esse ac *Expletricem*, de qua acturus est Lib. I. c. I. §. 8. ubi vide quæ monebimus. *J. B.*]

55 *Stricte dicti*] Quale scil. traditur in juris corpore, unde actiones nascuntur.

56 *Jus*] Justitiæ distributivæ proprie non est jus, quia nulla actione peti potest.

57 *Sunt alterius*] Respicit duo præcepta posteriora juris. Hæc est justitia, quæ dicitur *commutativa* vulgo, vel *correctiva* in contractibus & pœnis.

58 *Impleam*] i. e. faciam quod debeo, unicuique suum tribuam.

(ii) Nihil heic volui mutare: sed, quamquam ita in omnibus Editionibus legatur, vix dubito quin Auctor scripserit: *aut* QUÆ ALTERI DEBENTUR *impleantur*: neque enim, secundum Auctorem nostrum, ea quæ *implentur*, jam *erant alterius*, erga quem implentur, sed tantum ei *debebantur*, tum demum illius futura, quando impleta fuerint. Vide infra *Lib.* II. c. 7. num. I. & Lib. III. c. 19. n. 15. *J. B.*

(kk) Vide, quæ observavimus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 3. §. 19. *Not.* 2 & quæ infra monemus, ad Lib. I. c. I. §. 8. num. 2. Not. (nn). *J. B.*

GRO-

quit, non 59 esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis partim ratio, partim 60 traditio perpetua inseverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus sæculis testata, sequitur, jam ipsi Deo, ut 61 opifici & cui nos nostraque omnia debeamus, 62 sine exceptione parendum nobis esse, præcipue cum is se multis modis & optimum & potentissimum ostenderit; ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus Ipse, possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: quod Christiani indubitata testimoniorum fide convicti credimus.

12 Et hæc jam alia juris origo est præter illam naturalem, veniens scilicet k 63 ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipsum de quo egimus naturale jus, 64 sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quamquam ex 65 principiis homini internis profluit, l Deo tamen adscribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoici dicebant, juris originem non aliunde petendam quam 66 ab ipso

2. Voluntarium.
1. Divinum.

GROTII.

k *Ex libera Dei voluntate*] Inde *M. Antonino* judice libro IX: ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ· *qui injuste agit, impius est.* [Locus est §. 1. Sed ubi agitur de jure Naturali, non de *Jure Divino voluntario*, qui ex *liberâ Dei voluntate* venit. Plura diximus in Gallicis Notis. *J. B.*]

l *Deo tamen adscribi merito potest*] Chrysostomus 1. ad Corinthios XI, 3: ... ἂν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, Θεὸν λέγω. ὁ ... τὴν φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστιν· ... *naturam dico, Deum dico; ipse enim est naturæ opifex.* [Tom. III. pag. 410. *Edit. Eton. Savil*] Chrysippus III. de Diis: οὐ γάρ ἐστιν εὑ-... δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν οὐδὲ ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ... κοινῆς φύσεως. ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν· *Non potest inveniri principium aliud aut origo justitiæ, quam ab Jove & communi natura. inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque differendum est.* [Apud PLUTARCH. *de Stoic. rep.* pag. 1035.]

GRONOVII.

59 *Esse Deum*] IV. Argumentum.

60 *Traditio*] i. e. omne quod gentes instillarunt suis posteris, sive consensus & præcepta majorum nostrorum omnis ævi.

61 *Opifici*] Qui nos creavit.

62 *Sine exceptione*] In omnibus & perpetuo.

63 *Ex libera Dei voluntate*] Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum.* lib. I, cap. I. num. 13.

64 *Sive illud sociale*] Sive quod continet ac dirigit societates gentium & hominum, sive quod sanæ menti rectum & decorum probat ratio, eo nomine accipiamus, etsi excogitatum, comparatum, proditum est ab hominibus excellenter præditis & præclare utentibus vi humanis ingeniis insita.

65 *Principiis*] Recta ratione insita, quam negaverat in bestiis esse.

66 *A Jove*] Derivatio Stoica, *Scipionis Gentilis* inventum. Orig. p. 270. immo potius præcisum & decurtatum a vocabulo *jussus*, nam quod sive Deus, sive ratio, sive superior *jubet*, est *jus*.

GRO-

ipso Jove, m a quo Jovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici potest.

13. Accedit, quod illa quoque ipsa principia Deus 67 datis legibus magis conspicua fecit, etiam iis quibus imbecillior est ad ratiocinandum vis animi: & in diversa trahentes 68 impetus, qui nobis ipsis, quique aliis male (ll) consulunt, 69 vagari vetuit, illos quippe vehementiores 70 adductius regens & fine ac modo coërcens.

14. Sed & historia sacra præter id, quod in præceptis consistit, affectum illum socialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque sensu dici recte possit quod alio dixit 71 Florentinus, * cognationem inter nos a natura constitutam; cui consequens sit, hominem homini insidiari nefas esse. 72 Inter homines quasi n Dii quidam sunt parentes, quibus proinde non 73 infinitum sed 74 sui generis obsequium debetur.

* *L. ut vim. 3. D. de just. & jur.*

15. Dein-

GROTII.

m *A quo Jovis nomine jus latinis dictum*] Nisi forte verius per abscissionem, ut ex eo quod fuit *ossum* factum est *os*, ita ex eo quod fuerat *jussum* factum *jus*, *jusis*, postea *juris*, ut ex *Papisiis Papirii*, de quo vide *Ciceronem* lib. IX, epist. 21.

n *Dii quidam sunt parentes*] Θεοὶ ἐπίγειοι *Hierocli* ad aureum carmen, *Dii terrestres*: *Philoni* ad decalogum ἐμφανεῖς Θεοὶ, μιμούμενοι τ' ἀγέννητον ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν· *conspicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando.* (Pag. 761. D.) secunda post Deum fœderatio *Hieronymo* epist. XLVII. (Tom. I. pag. 224. D. Edit. Basil.) Parentes Deorum simulacra *Platoni* de legibus XI. (Pag. 930, 931. Tom. II. *Ed. H. Steph.*) Honos parentibus ut Diis debetur, pronuntiante *Aristotele* Nicomachæorum IX, cap. II. [Locus HIEROCLIS non est è Comment. in *Aurea Carm.* sed reperitur apud STOB. Serm. 77. *J. B.*]

GRONOVII.

67 *Datis legibus*] Decalogo.

68 *Impetus*] Ὁρμὰς τῶν affectus, sensus, motus animi, commotiones, perturbationes, qui debent regi ab animo tanquam satellites. *Cic.* 3. Tusc. II. & 4. Tusc. 6. *Claudian.* 4. Cons. Honor. 230.

69 *Vagari*] Cum sc. dixit: *non concupisces, non occides*: aliud contra iram, aliud contra desideria.

70 *Addictius*] *Adductius*, quasi attracto fræno. Phrasis *Taciti*, *regnum adductius*, 3. hist. 7. de mot. G. 3. [In Editione ann. 1632. est etiam *adductius*: unde ita reposuimus, quod, nescio quomodo, mutatum fuerat in sequentibus. *J. B.*]

71 *Florentinus*] L. 3. D. *de Just. & Jure.*

72 *Inter homines*] V. Argumentum.

73 *Infinitum*] Non sine exceptione, ut de Deo dixerat.

74 *Sui generis*] Quatenus non est contra illum, cui soli infinitum obsequium debetur, Deum.

(ll) Vocem illam *malè*, quæ excidit in omnibus Editionibus, fidenter addidi. Illam deesse, adeo ut aliter Auctoris sententia non constet, res ipsa clamat. Si enim τὸ *consulunt* in bonam partem sumas, ut omnino sumendum, quando nihil aliud additur (vide exemplum infra, L. III. c. 20. §. 51.) tunc utiles esse, & nobis, & aliis, impetus illos in alia trahentes, quàm quò ducit Ratio & Lex Naturæ, Auctor noster dicet; quod quàm alienum sit à mente ipsius,

Deinde vero, cum juris naturæ sit 75 stare pactis, (76 necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus, neque ero alius modus naturalis fingi potest,) ab hoc ipso fonte vilia fluxerunt. 77 Nam qui se cœtui alicui aggregaverant, homini hominibusque subjecerant, hi aut expresse promi, aut ex negotii natura tacite promisisse debebant intelligi, ros se id quod aut cœtus pars major, aut hi, 79 quibus potestas erat, constituissent.

1. Humanum.

Civile cujusque civitatis.

Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, sed & aliis,

o 80 *Utilitas justi prope mater & æqui*,

ırate loquamur, verum non est: nam naturalis juris mater a 81 humana natura, quæ nos, etiamsi re nulla indigeread societatem mutuam appetendam ferret: civilis vero ıater est ipsa ex consensu obligatio, quæ cum ex naturali im suam habeat, potest natura hujus quoque juris quasi ›avia dici. Sed naturali juri utilitas 83 accedit: voluit enim e Auctor nos singulos & infirmos esse, & multarum rerum am recte ducendam egentes, quo magis ad colendam 84 soem raperemur: juri autem civili occasionem dedit utilitas: lla quam diximus consociatio, aut subjectio 85 utilitatis alicausa cœpit institui. Deinde & qui jura præscribunt aliis, utilitatem aliquam spectare solent, aut debent.

Sed sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis iunt, ita inter civitates aut omnes, aut plerasque, 86 ex consensu

nemo non intelligit. Vix aubito, quin proprer similitu- vocis *aliis* cum sequenti *ma*-:c omissa fuerit vel ab exscri-, vel à typographo: & ejus rei ›la alibi videbimus. *J. B.*

GROTII.

tilitas justi prope mater & æqui] em locum *Acron*, aut quisquis us *Horatii* interpres: *repugnat* is *Stoicorum. ostendere vult ju-non esse naturalem, sed natam* itate Contra hanc sententiam uæ disputat *Augustinus* de do- Christiana libro III, c. XIV.

GRONOVII.

Stare pactis] i. e. fidem datam e.

Necessarius obligandi modus] si societas jungi debebat, re-quirebatur aliquod vinculum, coagulum, ferrumen, sacramentum, quo ea societas contineretur: alioqui forent meræ arenæ.

77 *Nam qui se cœtui*] VI. Argumentum.

78 *Homini*] Uni regi, principi, aut magistratibus allis.

79 *Quibus delata*] Aut pauci unusve repræsentans societatem, ut rex, magistratus.

80 *Utilitas*] *Horat.* 1, sat. 3. vers. 98.

81 *Humana*] Recta ratio.

82 *Proavia*] Causa remotior.

83 *Accedit*] Ultro se quasi comitem præbet.

84 *Societatem raperemur*] *Lactant.* de opific. Dei cap. 4.

85 *Utilitatis*] Ut singulorum artes & opes in unum collatæ omnibus quoque aliis prodessent.

86 *Ex consensu jura*] Vel tacito, vel expresso. VII. Argumentum.

GRO-

sensu jura quædam nasci potuerunt, & nata apparet, quæ utilitatem respicerent non cœtuum singulorum sed [87] magnæ illius universitatis. Et hoc jus est quod gentium dicitur, quoties id [88] nomen a jure naturali distinguimus. quam partem juris omisit Carneades, jus omne in naturale & civile singulorum populorum distribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos versatur acturus, (subjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuisset.

Gentium: civitatum omnium aut plerarumque.

II. *Objectionum refutatio.*

18. Male [89] autem a Carneade [90] stultitiæ nomine justitia traducitur. Nam sicut, ipso fatente, stultus non est civis, qui in civitate jus civile sequitur, etiamsi ob ejus juris reverentiam quædam sibi utilia omittere debeat: ita nec stultus est populus, qui non tanti facit suas utilitates, ut propterea communia populorum jura negligat; par enim in utroque est ratio. Nam p sicut civis qui jus civile perrumpit utilitatis præsentis causa, [91] id convellit quo Ipsius posteritatisque suæ perpetuæ utilitates continentur: sic & populus jura naturæ gentiumque violans, suæ quoque tranquillitatis in posterum rescindit munimenta. Tum vero etiamsi ex juris observatione nulla spectaretur utilitas, sapientiæ non stultitiæ esset eo ferri, ad quod a natura nostra nos duci sentimus.

Justitia stultitia non est.

19. Quare

GROTII.

p *Sicut civis qui jus civile perrumpit*] Hac ipsa similitudine apposite utitur lib. IX. *M. Antoninus*: ἥτις ἐὰν οὖν πρᾶξίς σου μὴ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πόῤῥωθεν, ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος. αὕτη διασπᾷ τὸν βίον, καὶ οὐκ ἐᾷ ἕνα εἶναι, καὶ στασιώδης ἐστὶν, ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ' αὑτὸν μέρος διιστάμενος. *Quæcumque tua actio respectum non habebit sive cominus sive eminus ad propositum communitatis, ea vitam diducit, nec unam esse patitur, seditiosaque non minus est quam is qui in populo partem seorsim facit.* (§ 24.) Et libro XI: ἄνθρωπος ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποσχισθεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι *Homo ab uno abscissus homine, non potest non & ab universo genere abscissus haberi.* (§. 8.) Nimirum, ut eidem *Antonino* dictum est, quod examini expedit, idem api. [Locus ultimus exstat *Lib* VI §. 54. In præcedenti autem, pro verbis illis, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι, legitur: ὅλης τῆς κοινωνίας ἀποπέπτωκε. Nimirum Auctor statim antea legerat: Κλάδος τοῦ προσεχοῦς κλάδου ἀποκοπεὶς οὐ δύναται μὴ καὶ τοῦ ὅλου φυτοῦ ἀποκεκόφθαι: οὕτω δὴ καὶ ἄνθρωπος &c. Hæc igitur, memoriæ lapsu, confudit, simulque τοῦ φυτοῦ in φύλου mutavit. *J. B.*]

GRONOVII.

87 *Magnæ illius universitatis*] Conjunctionis quæ inter omnes est homines.

88 *Nomen a jure naturali*] Nam interdum *natura jus* vocatur, quod est *gentium*, ut paulo inferius dictum est. Sic majorem natu in imperiis succedere, *natura jus* vocat *Justinus* 12, 1. *quod natura ipsa gentibus dedit* 2, 10. Idem *Jus gentium* dicit lib. 34, 3.

89 *Male*] Consectaria sive IV. articulus prioris membri partis generalis.

90 *Stultitiæ*] Quia abstineat alieno, quod posset ei utile esse

91 *Id convellit*] Eripit sibi fidem, existimationem, aliorum voluntatem, cum ipso contrahendi.

GRO-

19. Quare nec illud,

92 *Jura inventa metu injusti fateare necesse est:*

quod apud * Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad justitiam colendam adigi, universaliter verum est. Id enim 93 ad ea dumtaxat instituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exsecutionem reperta sunt; sicut multi per se infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituenda ac communibus viribus tuenda 94 judicia, ut quibus singuli pares non erant, his universi prævalerent. Et hoc demum sensu commode accipi potest quod dicitur jus esse id quod validiori placuit; ut intelligamus 95 fine suo xterno carere jus, nisi vires ministras habeat; sicut Solon res onfecit maximas, ut ipse † prædicabat:

* *De Rep. Lib. II. p. 359. B. Tom. II. Gorg. pag. 483. T. I.*

Vis ex metu injusti, & validioris, causa ejus non est.

† *Apud Plutarch.* Vit. Solon. p. 86. C.

Ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

q 96 *Vim jusque parilis copulans vincli jugo.*

20. Neque tamen quamvis a vi destitutum jus omni caret effectu. nam justitia 97 securitatem affert conscientiæ, injustitia tormenta ac laniatus, quales in tyrannorum pectoribus describit 98 Plato. Justitiam probat, injustitiam damnat proborum consensus. 99 Quod vero maximum est, hæc Deum inimicum, illa fautorem habet, qui judicia sua ita post hanc vitam reservat, ut sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet, quod multis exemplis historiæ docent.

JUSTITIA *securitatem adfert conscientiæ.*

21. Quod vero multi quam a civibus exigunt justitiam, eam 100 in *populo, &*

Privatis;

GROTII.

q *Vim jusque parilis copulans vincli jugo*] Ovidius:

Valet causa, causamque tuentibus armis.

Metam. Lib. VIII. vers. 59. ubi tamen melius Cl. *Burmanni* Editio verba hæc, *caussamque tuentibus armis*, conjungit cum sequentibus: *puto, vincemur. J. B.*]

GRONOVII.

92 *Jura inventa*] *Horat.* 1, sat. 3.

93 *Ad ea dumtaxat*] Quæ firmant & auctoritatem magistratuum.

94 *Judicia*] Disceptationes fori, n didicissent homines legibus, n armis, vivere. *Just.* 43, 4.

95 *Fine suo externo*] Non posse ad ectum & exsecutionem pervenire; i magistratui committatur jus dii.

96 *Vim*] Hinc Κράτος καὶ Βίαν inter ministeria Jovis in Prometheo ponit *Æschylus*. Et qui rempub. ordinat & reformat, eum sine collega & armatum esse oportere disputat *Machiavellus* ad Livium 1, 7. & hoc argumento excusat cædem Remi a Romulo occupatam.

97 *Securitatem*] Diogenes apud *Stobæum* ser. 31. p. 188. Ἡ τοίνυν δικαιοσύνη πολλὴν ἔχει ῥᾳστώνην τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ μηδένα μήτι φοβούμενον, μήτε αἰσχυνόμενον ζῆν, ἡδονή τίς ἐστιν καὶ ἱκανότης τοῦ βίου.

98 *Plato*] In Gorgia p. 357. (pag. 524, 525. *Ed. H. Steph.* Tom. I.) Alludunt *Tacitus* 6, ann 6. *Cicero* 3. de offic. 21.. *Quintil.* 12, inst. 1. *Lucianus* Cataplo. *Claudianus* in Rufin. 2, 504. & apud *Stobæum* Diogenes pag. 188.

99 *Quod vero &*] III. Consectarium.

populi rectoribus æque convenit.

100 in populo aut populi rectore insuper habeant, ejus erroris caussa est, primum quod in jure nihil spectant 1 nisi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens est in civibus, qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt. At magnæ civitates, cum omnia in se complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam sunt necessaria, opus habere non videntur ea virtute, quæ 2 foras spectat & justitia appellatur.

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non solius utilitatis caussa comparatum, nulla est 3 tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires; unde etiam a potentissimis populis & regibus federa appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus 4 intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, 5 omnia (mm) incerta esse 6 simul a jure recessum est.

23. Si nulla est communitas quæ sine jure conservari possit, 1 quod memorabili latronum exemplo probabat 7 Aristoteles

GRONOVII.

100 *In populo*] Ut apud *Senecam* Thyeste v, 215. Atreus: *Sanctitas, pietas, fides, privata bona sunt: qua juvat, reges eant.*

1 *Nisi utilitatem*] Et jus sive justitiam & studia liberalia & pietatem & virtutem omnem sequuntur utilitates, honores, opes, præmia: sed ea omnia vitiantur, quoties in illis nihil spectatur, nisi utilitas: evenit enim, ut ea non serio, commode, diligenter exerceant, quotquot ad vota properant, & ex his, tanquam aliquid majus, utile petunt; & simul atque præsens non adparet utilitas, aut præsentior non apparet ex contrariis vel diversis, ista præclara negligant & contemnant.

2 *Foras spectat*] i. e. quæ præstat hominem bonum magis alteri, quam sibi. *Apulej.* de philos. mor. p. 16. Edit. Elmenhorst. [Ante eum CICERO, *de Rep.* l. 2. apud NONIUM, voc. *Projectum*. Habent omnes ab ARISTOTELE, qui *Justitiam* dixit esse ἀλλότριον ἀγαθὸν, Ethic. Nicom. Lib. v c. 10. *J. B.*]

3 *Tam valida*] *Sallustius* Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. *Curt.* 7, 8. *Senec.* epist 4. *Neminem eo fortuna provexit*, &c.

4 *Intra civitatis*] Tantum civile statuunt esse, non gentium.

5 *Omnia incerta*] In aleam mitti; nec homines, nec societatis statum fundatum esse, ni justitia muniatur. *Cicero* pro Cæcina cap. 25.

6 *Simul*] i. e. simul ac jure &c.

7 *Aristoteles*] Et *Cicero* 2, de offic. 11.

(mm) Verba sunt CICERONIS, *ad Familiar.* Epist. XI. 16. quæ etiam ab Auctore nostro ei tribuuntur in Nota sequenti. Ibi tamen, ut & in loco ex *Orat. pro Cæcin.* quem *Gronovius* indicat, agitur tantum de Legibus Civilibus. *J. B.*

GROTII.

1 *Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles*] Chrysostomus in caput IV. ad Ephesios: (Tom. III. pag. 813. *Edit. Savil.*) πῶς οὖν λῃσταὶ εἰρηνεύουσι, φής. πότε; εἰπέ μοι. πάντως ὅταν μὴ λῃστικῷ τρόπῳ χρήσωνται. ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἂν διανέμωνται, μὴ τοὺς νόμους φυλάξωσι τοὺς τοῦ δικαίου, καὶ ἕκαστα ἀπονέμωσι τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις· *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic quæso. Nempe cum non ut latrones agunt. nam si in dividendis rebus præscripta justitia non servent,*

neque

es (nn): certe & illa quæ genus humanum aut populos complures nter se colligat, jure indiget: quod ille vidit qui (oo) dixit. 8 fœda e patriæ quidem causa facienda esse. 9 Graviter eos accusat * A- ıstoteles, qui cum inter se neminem velint imperare nisi qui jus habeat, in exteros quid jus, quid injustum sit nihil curant. * Polit. VII, 2.

24. Is ipse quem nominavimus modo in partem alteram Pompejus (pp), quod Spartanus quidam rex dixerat, beatissiıam esse rempublicam, cujus fines 11 hasta & gladio terminarenır, correxit, dicens eam vere beatam esse, quæ 12 justitiam pro fini- Regis Pacem

·que partitionem ex æquo faciant, vi- ·bis & ipsos inter se bellis ac præliis ·plicari. *Plutarchus* (Vit. Pyrrh. pag. 38.A.) cum Pyrrhi recitasset dictum, gnum se ei liberûm suorum relinıcre, cui acutissimus futurus esset adius, dicit hoc nihil aliud esse ıam quod in Phœnissis posuit *Eupides:* (vers. 68.)

Θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.
Ut sanguinante dividant ferro domum.

ddirque acclamationem egregiam: *ως ἄμικτός ἐστι καὶ θηριώδης ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις· Adeo insociabile rinumque est propositum plus suo haben-.* Cicero epist. XI, 16. *omnia sunt inrta, cum a jure discessum est. Polybius: καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὰ τῶν ῥᾳδιουργῶν κλεπτῶν φῦλον ταύτῃ μάλιστα τῷ ῥότρῳ σφάλλεται, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλάις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὴν αὐτοὺς ἀθεσίας· Nam & privatæ ıtiones facinorosorum ac furum hoc axime modo everti solent, ubi inter jus non præstant, & in summa, ubi les inter ipsos periit* (Cap. 29.)

9 *Graviter eos accusat Aristoteles*] Ex *utarchus* Agesilao: *Λακεδαιμόνιοι τῶν πρώτην τοῦ καλοῦ μερίδα τῷ τῆς πατρίι συμφέροντι διδόντες, ἄλλο μανθάνουσι, ἄλλο ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο, πλὴν τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσι· Lacemonii primam honesti partem ponenin patria suæ utilitate, jus aliud norunt nec discunt, quam unde Sparm putent posse augeri.* (Pag. 617. D.) e iisdem Lacedæmoniis Atheniens apud Thucydidem libro V. *πρὸς ᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα, πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται. πρὸς δὲ ὃς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχοι εἰπεῖν προσφέρονται, ξυνελὼν μάλιστ' ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια. Quod ipsos inter se & civilia jura attinet, plurimum virtute utuntur. Quales vero sint adversus alios, multa adferri possint eo pertinentia, breviter autem rem exposuerit, qui dixerit eis honesta videri quæ suavia sunt, justa quæ utilia.* (Cap. 105.)

GRONOVII.

8 *Fœda*] i.e. natura turpia & detestanda; non tantum ignominiosa opinione hominum aut respectu prioris fortunæ. (*Machiavell.* ad Livium lib. 3, 41. discurs.) nam illa interdum bono cui subeunda sunt.

9 *Jus habeat*] Legitime creatum, χειροτονηθέντα.

10 *Pompejus*] Qui dixerat, *armatus ut leges cogitem?*

11 *Hasta & gladio*] Quæ quam latissime, quo liberet, arma victricia proferret.

12 *Justitiam*] Cujus nihil esset nisi jure possessum.

(nn) Immo PLATO, ni fallor. Neque enim ullus, quod sciam, talem sententiam ex *Aristotele* protulit, quum tamen loca veterum in hanc rem congerere voluerint Interpretes in CICERON. *De Offic.* II. 11. Locus autem *Platonis* luculentus ab iis indicatus est, quem reperies *Lib.* I. *De Republ.* pag. 351. C. Tom. II. Ed. H. Steph. Hæc in prima Editione dicebam. Reperi postea locum *Aristotelis*, qui ad rem facit, apud STOBÆUM, *Serm.* X. pag. 131. *Ed. Genev.* 1609. *J. B.*

(oo) Innuit Auctor, quod CICERO dixit: *Sunt enim quædam ita fœda, ut ea, ne conservandæ quidem patriæ caussâ sapiens facturus sit.* De Offic. I. 45. *J. B.*

finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem 13 Spartani regis uti potuit auctoritate, t qui militari fortitudini justitiam anteposuit, hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet, at si justi essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici definiebant * virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde disserit, reges, quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis, & esse, ut ipse loquitur, non 14 φιλομακεδόνας tantum, aut 15 φιλορωμαίους, u sed 16 φιλανθρώπους. x Minois invisum apud posteros nomen non aliud fecit, quam quod 17 æquitatem imperii sui finibus terminaret.

* Apud Ciceron. De Offic. 1, 19.

25. Tantum 18 vero abest ut admittendum sit quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare, ut nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra juris ac fidei modum. Bene (qq) Demosthenes bellum esse in eos dixit, qui 19 judiciis coërceri nequeunt. Judicia enim vigent adversus eos qui 20 invalidiores se sentiunt: in eos, qui 21 pares se faciunt aut

Bellumque: inde belli jura.

GROTII.

t *Qui militari fortitudini justitiam anteposuit*] Agesilaus cum Persarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me est, nisi sit justior*? Et hoc apud *Plutarchum*. (Apophtegm. pag. 213. C.)

u *Sed φιλανθρώπους*] Optime *M. Antoninus*: πόλις καὶ πατρὶς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος· *civitas & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus.* (Lib. VI. §. 44.) Porphyrius de non esu animantium III: ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ πρὸς πολίτην τηρεῖ τὸ ἀβλαβὲς, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένους καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὁ τὴν ἀλογίαν ἔχων ὑπήκοον καὶ αὐτὸς παρ' ἐκείνους λογικώτερος, διὰ ταῦτα δὲ καὶ θειότερος· *Qui ratione ducitur, innocentiam in cives servat, imo & in peregrinos & homines quosvis, quanto ratione præstantior, tanto divinior.* [Vertendum erat, non *immo & in peregrinos* &c. ut habet Auctor; sed, *magis adhuc in* &c. quod alium sensum efficit. Deinde reliqua non omnino adcuratè expressa sunt. Ceterum locus est *pag.* 333. Ed. Lugd. 1620. *J. B.*]

x *Minois*] De quo versus est veteris Poëtæ:

Καὶ νήσων ἐπέρχετο βαρὺν ζυγὸν ἔμβαλε Μίνως·
Insula cuncta jugo Minois pressa gemebat.

Vide hac de re *Cyrillum* adversus Julianum libro VI. [Pag. 191. *Ed. Spanhem.* ubi tamen versus paullo aliter refertur. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Spartani regis*] *Agesilaï*. [Apud PLUTARCHUM, *Apophtegm.* pag. 213. B.]

14 Φιλομακεδόνας] Amantes Macedonum.

15 Φιλορωμαίους] Amantes Romanorum.

16 Φιλανθρώπους] Amantes omnium hominum.

17 *Æquitatem*] Justus tantum esset erga suos Cretenses; in exteros bella parum justa facile susciperet, aut iniquas victis conditiones ferret, ut crudele tributum Atheniensibus impositum, de quo *Ovidius*.

18 *Tantum*] II. membrum I. partis: esse jus etiam belli probatur.

19 *Judiciis*] Non submittunt se judici.

20 *Invalidiores*] Sc. eo ad quem in jus aditur, & propterea se patiuntur ad tribunal citari & judicari, quo & inviti cogi possunt.

21 *Pares se*] Qui non submittunt se judici eidem.

(qq) Locus est in Oratione *de Chersoneso*, pag. 38. C. *J. B.*

ut putant, 22 bella sumuntur; sed nimirum, ut recta sint, non
ninori religione exercenda, quam judicia exerceri solent.

26. Sileant ergo leges inter arma, 23 sed civiles illæ & judi-
iariæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus tempo-
ibus 24 accommodatæ. Optime enim dictum est a Dione Pru-
eensi, inter hostes scripta quidem jura, id est, civilia non va-
re, at y valere non scripta, id est, ea quæ natura dictat aut
entium consensus constituit. 25 Docet hoc vetus illa Romano-
m formula: *eas res 26 puro pioque duello quærendas censeo.* Iidem
eteres Romani, ut Varro a notabat, 27 bella tarde & nulla li- a De Vit.
ntia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri pop. Rom.
oortere. 28 Camillus b juste non minus quam fortiter bella ge- apud Non.
nda dicebat: Africanus c, populum Romanum & suscipere ju- p. 529. Ed.
e bella & finire: 29 Apud alium legas, *Sunt & belli, sicut &* Marc.
pacis jura. 31 Alius Fabricium miratur ingentem virum, & b Liv. v, 27.
od difficillimum est in bello innocentem, & qui aliquid esse c Idem,
ederet & 32 in hostem nefas. xxx, 16.

27. Quantam 33 vim habeat in bellis z justitiæ conscientia
passim

GROTII.

y *Valere non scripta*] Ideo Alfonsus
x interrogatus plusne libris an ar-
is deberet, dixit, ex libris se &
ma & armorum jura didicisse. *Plu-
rchus:* εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμως
ινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ
ὸ νικᾶν οὐχ οὕτω διωκτέον, ὥστε μὴ
εύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔρ-
ων χάριτας· *Sunt apud viros bonos
uedam & belli jura, nec ita sectan-
a victoria est, ut non fugiatur utili-
s ex pravis impiisque actionibus pro-
niens.* (Vit. Camill. p. 134.)

GRONOVII.

22 *Bella sumuntur in eos qui pares*]
inc patet unde hostis dicatur, scil.
uod par sit, nam hostire est æquare.

23 *Sed civiles illæ*] Sic bello Marsico
natus decrevit, ne judicia, dum
multus Italicus esset, exercerentur.
sconius Ped. in Orat. Cic. pro Corne-
o p. 145. Sic Justinus reprehendit
hebanos, qui post victoriam apud
antineam Lacedæmonios & Pho-
nses de rebus in bello actis apud
oncilium Amphictyonum accusave-
nt, quasi post arma & bellum lo-
m legibus reliquissent, lib. 8, 1.

24 *Accommodatæ*] Sic ait *Justinus*,
post arma & bellum legibus locum
non relinqui, l. 8. c. 1.

25 *Docet hoc*] Argumentum II.
membri II. partis generalis.

26 *Puro pioque*] *Liv.* 1, 32. Quod
qui gerat, in causa belli capienda
non scelere, non impietate maculetur.
Vide ad *Sen.* Medeam v. 901.

27 *Bella tarde*] Quod ostendit
etiam proverbium illud, *Dum deli-
berant Romani, capitur Saguntus.*

28 *Camillus &c.*] Testimonia Impp.

29 *Apud alium*] *Liv.* 5, 27.

30 *Pacis jura*] Verba Camilli apud
Livium d. l. Plutarch. *sæva res bellum
est*, &c. *sunt tamen belli leges*, in
Camillo.

31 *Alius*] *Seneca* ep. 120.

32 *In hostem*] Apud *Senecam* d. l.
in hoste.

33 *Quantam*] Argumentum III.

GROTII.

z *Justitiæ conscientia*] Bene apud
Appianum Pompejus: Θαῤῥεῖν δὲ χρὴ
τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτοῖς τῷ λογισμῷ τοῦ
πολέμου καλὴν καὶ δικαίαν ἔχοντι φιλο-
τιμίαν ὑπὲρ πατρίου πολιτείας· (Bell.
Civ. Lib. II. p. 460) *confidere oportet
Diis & causæ belli honeste justoque su-
scepti studio ad tuendum patriæ statum.*
Cassius apud eundem: μεγίστη δ' ἐλπὶς

passim ostendunt 34 historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue ascribunt: Inde proverbia illa, frangi & attolli vires 35 in milite a causa: raro eum sospitem redire (rr) qui injusta arma sumserit: bonæ (ss) causæ spem adesse comitem; & alia in eum sensum. Nec movere quenquam debent prosperi successus iniquarum molitionum; satis enim est quod causæ æquitas suam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam

Justa causæ conscientia, quæ vis ejus.

ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τὸ δίκαιον· *In bellis spes optima est, causa jus.* (Ibid. L. xv p. 645.) Josephus xv antiquæ historiæ: μεθ' ὧν τὸ δίκαιον, μετ' ἐκείνων ὁ Θεός· *Abs quo stat jus, ab eo Deus* (Cap. v. §. 3. pag. 753. *Edit. Hudf.*) Multa sunt apud *Procopium* in hanc sententiam: ut in oratione Belisarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera: τὸ ἀνδρεῖον οὐκ ἂν νικῴη μὴ μετὰ τοῦ δικαίου ταττόμενον· *Victoriam fortitudo datura non est, nisi justitiam habeat commilitem*; (Bell. Vand. L. I. c. 12.) & in altera oratione ante prælium non longe a Carthagine: (Ibid. c. 19.) & in Longobardorum sermone ad Herulos, ubi hæc, sed correcta a nobis: μαρτυρόμενοι τὸν Θεὸν ὅπερ τῆς ῥοπῆς καὶ βραχεῖά τις τὸ παράπαν ἰσχὺς πάσῃ τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξους ἴσα, αὐτόν τε εἰκὸς ταῖς πολέμου αἰτίαις ἠγμένον, ἀμφοτέροις πρυτανεύσειν τῆς μάχης τὸ πέρας· *Testamur Deum, cujus potentiæ vel minima particula omnem humanam vim æquiparat; is, ut credibile est, belli causas intuens, dabit debitum utrisque prælii exitum.* (Bell. Goth. Lib. II. c. 14.) Quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem scriptorem ad Gothos Totilas: (*Lib.* III. C. 8.) οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τοὺς ἀδικοῦντας καὶ βιαζομένους ἐν τοῖς ἀγῶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸν βίον ἑκάστου ἡ τοῦ πολέμου πρυτανεύεται τύχη· *Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia & injustitia utuntur, decus pugnando pariant, sed prout vita cuique est, ita ei obtingit belli fortuna.* Mox capta jam Roma alteram habet orationem Totilas, (Lib. III. c. 21.) pertinentem eodem. *Agathias* vero libro II. ἀδικία γὰρ καὶ Θεοῦ ἀθεραπευσία φευκτὰ μὲν ἀεὶ καὶ ἀσύμφορα. μάλιστα δὲ ἐν τῷ πολεμεῖν καὶ παρατάττεσθαι· *Injustitia & Dei neglectus vitanda semper & noxia, tum vero maxime ubi res belli in acie cernitur.* (Lib. II. c. 1.) Probat id alibi Darii, Xerxis, & Atheniensium in Sicilia illustribus exemplis. (Ibid. c. 5.) Vide si libet & Crispini orationem ad Aquilejenses apud *Herodianum* VIII. (c. 6.) Apud *Thucydidem* libro VII. Lacedæmonii clades ad Pylum & alibi acceptas suæ culpæ acceptas ferunt, quod judicium provocati accipere recusassent. Sed cum postea Athenienses multis editis improbis facinoribus judicium defugissent, spes inde meliorum successuum ad Lacedæmonios rediit. (Cap. 18.)

GRONOVII.

34 *Historiarum*) *Justinus* de servis Scytharum 2, 5, 8, 2. 19, 1. 24, 4. 26, 2.

35 *In milite a causa*) *Ovidii* est. (Immo PROPERTII, Lib. IV. Eleg. VI, 51, 52. *Ed. Broekhus.* Eumdem tamen errorem etiam erravit *Aegidius Menagius*, ut observatum ab ultimo eodemque Eruditissimo *Propertii* Interprete. *J. B.*)

(rr) Ita habet fragmentum ex EURIPIDIS *Erechteo:*

Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, σῶς ἦλθεν πάλιν.

Vers. 44. Collect. Barnes.

(ss) Innuere videtur illud LUCANI:

Caussa jubet melior Superos sperare secundos.

Pharsal. VII. 349. Adde MENANDRI fragmentum è *Vulcanalibus*, pag. 190. *Edit. Cleric.* & loca ab Auctore nostro infra adferenda, Lib. II. c. 1. §. 1. *J. B.*

GRO-

quam ea vis, ut in rebus humanis accidit (tt), sæpe aliarum [36] causarum opposit u ab effectu impeditur. [37] Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec injuste suscepto, piéque gesto. Nemo enim iis se facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat.

28. Ego [38] cum ob eas quas jam dixi rationes compertissimum haberem, esse aliquod inter populos jus commune, quod & ad bella & in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem causas habui multas ac graves. Videbam per Christianum orbem vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: levibus aut nullis de causis ad arma procurri, quibus semel sumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quasi uno [39] edicto ad omnia scelera emisso furore. III. *Causa autori operis scribendi. Bellandi licentiam moderandi.*

29. Cujus immanitatis conspectu multi homines minime mali eo venerunt, ut Christiano, cujus disciplina in omnibus hominibus [40] diligendis præcipue consistit, [a] omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur & Joannes Ferus & Erasmus (uu) nostras, viri pacis & Ecclesiasticæ & civilis amantissimi; sed eo, ut arbitror, [41] consilio, quo solemus, [42] quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipse nimium contranitendi conatus sæpe adeo non proficit, ut obsit etiam, quia deprehensum facile quod in his nimium est, etiam aliis [43] dictis intra verum stantibus auctoritatem

GROTII.

a *Omnia arma interdicerent*] *Tertullianus* de resurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus & melior homicida.* (Cap. 16.)

GRONOVII.

36 *Causarum opposit u*] Ut, cum bonum semen in terram conjectum fructum effert nullum: cum utile per se remedium in morbo non impedit mortem, aut sanar morbum. Huc pertinet, non ab effectu facta notanda.

37 *Etiam*] Argumentum IV.

38 *Ego*] Pars altera & specialis prolegomenon, quæ spectat ipsum opus. 1. consilium auctoris.

39 *Uno edicto*] i. e. licentia, quasi jus datum sit sceleri, ut *Lucanus* loquitur. (Lib. 1. vers. 2.)

40 *Diligendis*] Quippe qui unumquemque hominem debet proximum suum ducere.

41 *Consilio*] Non ut simpliciter omnia bella tollerent.

42 *Quæ in unam partem*] Scipionem incurvatum in contrarium recurvare, quo fiat rectus: sic hi quod non omnia bella damnarent, sed ne temere & tam facile susciperentur. *Seneca* 7, ben. 22. *Quædam præcipimus ultra modum, ut ad verum & suum redeant.*

43 *Dictis intra verum*] Sic si qui ageret in foro, intentione sua plus complexus fuisset, quam ad eum pertineret, causa cadebat. §. 33. Instit. *de act.*

(tt) *Nam sæpe honestas rerum causas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.* Ita *Otho* apud TACITUM, Hist. I. 83. *J. B.*

(uu) Vide Viri magni *Adagia*, ubi in hanc rem fuse digreditur, dum exponit tritum illud: *Dulce bellum inexpertis.* J. B.

tem detrahit. Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere.

Jurisprudentiam juvandi studium, exemplo methodi.

30. Simul & jurisprudentiam, quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne e patria tot meis laboribus ornata ejecto restabat, privatæ diligentiæ studio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi antehac destinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri potest, nisi, quod non satis curatum est hactenus, ea 44 quæ ex constituto veniunt a naturalibus recte separentur. nam naturalia, 45 cum semper eadem sint, facile possunt 46 in artem colligi: illa autem, quæ ex constituto veniunt, cum & mutentur sæpe, & alibi alia sint, extra artem posita sunt, ut aliæ rerum singularium perceptiones.

31. Quod si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent, semotis iis quæ 47 ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio, alius 48 de voluntatum conjectura, alius 49 de factorum facienda fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici.

IV. Operis contenta & ordo.

32. Nos 50 certe quam viam ineundam censeremus re ipsa potius quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe 51 nobilissimam continet.

Lib. I.

33. Primo enim libro præfati de juris origine generalem examinavimus quæstionem, sitne bellum aliquod justum: deinde ad noscenda 52 publici 53 privatique belli discrimina explicandam habuimus 54 vim ipsam summi imperii, qui eam populi, qui reges solidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & 55 de subditorum in superiores officio dicendum fuit.

34. Li-

GRONOVII.

44 *Quæ ex constituto*] i. e. quæ homines temporariis sæpe causis impulsi constituerunt, & identidem mutat dies, ab illis, quæ recta ratio dictat, nec se patitur aliter habere. §. 10. Instit. *de jur. nat. gent. & civil.*

45 *Cum semper eadem*] §. 11. Instit. *de J. N. G. & C.*

46 *In artem colligi*] Certis regulis & præceptis includi ac describi.

47 *Quæ ex voluntate libera*] Quæ non statim inculcat recta ratio, simul abhorrens a contrariis & ea rejiciens, sed quæ ex usu & placito post experientiam aliorum, aut post deliberationem & contentionem examenque in utramque partem vergentium, admisit & recepit. Non coacti jure vel more gentium in quibus licet sine scelere, aut peccato in utramvis partem statuere.

48 *De voluntatum*] De testamentis & obligationibus.

49 *De factorum*] De probationibus & præsumtionibus.

50 *Nos &c.*] 2. Partitio operis, sive partis secundæ membrum secundum.

51 *Nobilissimam*] Scil. de jure publico.

52 *Publici*] Quod gerit, qui cum imperio est.

53 *Privati*] Cum armis depugnant, qui non sunt magistratus.

54 *Vim ipsam summi imperii*] Jus majestatis.

55 *De subditorum*] Parendi necessitatem an omnem & quatenus omnem debeant,

56 *Rei*

34. Liber secundus cum omnes causas, ex quibus bellum oriri potest, exponendas sumserit, quæ 56 res communes sint, quæ propriæ, quod 57 jus personis in personas, quæ ex dominio nascatur 58 obligatio, quæ 59 successionum regiarum norma, quod jus veniat 60 ex pacto aut contractu, quæ federum, quæ jurisjurandi tum privati, tum publici vis atque interpretatio, quid ex 61 damno dato debeatur, quæ legatorum 62 sanctimonia, quale jus humandi mortuos, quæ pœnarum natura, late exsequitur. *Lib. II.*

35. Tertius liber primum subjectam sibi habens materiam, id quod in bello licet, cum id 63 quod impune fit aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur ab eo 64 quod vitio caret distinxisset, descendit ad pacis genera, & omnes 65 bellicas conventiones. *Lib. III.*

36. Eo 66 autem majus visum est pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt, ut multum reliquerint alienæ industriæ. Veterum philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles librum fecerat cui nomen 67 δικαιώματα πολέμων, neque eorum qui Christianismo 68 recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri 69 de jure feciali nihil ad nos sui præter nomen transmiserunt. Hi qui summas fecerunt casuum quos vocant conscientiæ, ut de aliis

V. Scriptionis necessitas.

Scriptorum veterum hac in re inopia.

GRONOVII.

56 *Res communes*] Convenit cum tit. instit. *de rerum divisione.*

57 *Jus personis*] *De jure personarum, de patria potestate, per quas personas.*

58 *Obligatio*] Adversus bonæ malæve fidei possessores rerum alienarum. Inst. §. 35. tit. 1. lib. 2. *Si quis a non dom.*

59 *Successionum*] Convenit cum tit. de *testamentis, legatis, fideicommissis, hereditatibus ab intestato, bonorum possessionibus.*

60 *Ex pacto*] Cum materia *obligationum.*

61 *Damno dato*] *Lex Aquilia* & *oblig. ex delicto.*

62 *Sanctimonia*] Qui inviolabiles, & si id fiat, datur causa belli.

63 *Quod impune*] Quod non persequitur humanus aut mortalis judex.

64 *Vitio caret*] Quod salva conscientia fit, & apud Deum excusatum est.

65 *Bellicas conventiones*] Pactiones inter hostes, quæ pro occisionibus fiunt.

66 *Eo autem*] Necessitas operis. III. Membrum secundæ partis.

67 *Δικαιώματα*] Jura bellorum. [At vero legendum, non Δικαιώματα πολέμων, ut mendose exstat apud AMMONIUM, *De simil. & differ. vocabulis*, voce Νῆες: sed Δικαιώματα πόλεων, *Jura Civitatum*. Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. secund. Ebr.* Lib. I. c. I. MENAGIUM in *Diog. Laërt.* V, 26. *J. B.*]

68 *Recenti*] Patrum ecclesiæ scil.

69 *De jure feciali*] Meminit *Cic.* I, de offic. II. *Belli quidem æquitas sanctissime feciali jure pop. Rom. perscripta est.* Meminit etiam lib. 3, offic. cap. 29. Erant autem *feciales*, sacerdotes Deæ Fidei, qui fidem publicam in primis curabant. Itaque ad eos pertinebat consultatio, bellum aliquod jure gereretur, nec ne. Iidem legati populi Rom. res repetebant, bella indicebant, fœdera feriebant. *Liv.* I, 24. & 22. lib. 30, 45. lib. 31, 8. [Vide infra, Lib. III. c. 3. §. 7.]

aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de 70 repressaliis capita fecerunt.

Recentiorum defectus. 37. Vidi & speciales libros de belli jure partim a theologis scriptos, ut a Francisco Victoria, Henrico Gorichemo, b Wilhelmo Matthaei; partim a doctoribus juris, ut Joanne Lupo, (xx) Francisco Aria, Joanne de Lignano, Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo argumento paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quae naturalis sunt juris, quae divini, quae gentium, quae civilis, quae ex 71 canonibus veniunt, permiscerent atque confunderent.

38. Quod his omnibus maxime defuit, historiarum lucem supplere aggressi sunt eruditissimus Faber in Semestrium capitibus nonnullis, sed pro instituti sui modo, & testimoniis tantum allatis; diffusius, & ut ad 72 definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis: cujus diligentia sicut alios adjuvari posse scio & me adjutum profiteor, ita quid in dicendi (yy) genere, quid in ordine, quid in distinguendis quaestionibus, jurisque diversi generibus desiderari in eo possit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, solere eum saepe in controversiis definiendis sequi aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem novorum jurisconsultorum in 73 responsis, quorum non pauca 74 ad gratiam

GROTII.

b *Wilhelmo Matthaei*] Adde his *Johannem de Carthagena* editum Romae anno CIↃ IↃC IX.

GRONOVII.

70 *De repressaliis*] Cum permittitur privatis, jus suum apud alios populos non obtinentibus, illorum privatorum, qui de isto populo inter nos aut alibi agunt, aut quid sui habent, bona invadere, & iis manum injicere. De quibus auctor agit inst. 3, 2. 4.

71 *Canonibus*] Conciliorum ecclesiae.

72 *Definitiones*] Sententias, effata, posita, axiomata, observationes, regulas vel praecepta generalia, l. 202. D. *de reg. jur. Definitio omnis in jure periculosa est.*

73 *Responsis*] i. e. Consiliis scriptis ad incidentes casus.

74 *Ad gratiam consulentium*] Scripsit enim *de jure maris* in gratiam Britanniae regis tum temporis in Britannia agens *Alb. Gentilis.*

(xx) In omnibus Editionibus hactenus legebatur *Fr. Ario:* sed Auctor ille Hispanus *Arias* vocabatur, & hoc nomine editus est ejus liber *De Bello & ejus justitia*, in TRACTATU TRACTATUUM, Tom. XVI. *Ed. Venet.* 1584. Ibidem reperiuntur JOANNES LUPUS, *Segobiensis*, *De Bello & Bellatoribus:* JOANNES à LIGNANO, *Bononiensis*, *De Bello:* & MARTINUS GARATUS, *Laudensis*, de eodem argumento. Postremus, simul cum AYALA, *De jure & officiis bellicis*, editus est etiam *Lovanii*, ann. 1648. J. B.

(yy) Ita reposuimus pro eo, quod erat in omnibus Edd. *docendi genere.* Nimirum non congruit stylo Auctoris nostri, ad brevitatem maximam, si quis usquam, composito, ut ita idem bis diceret, quum sequentia ad modum docendi pertineant, & hoc primum caput ab aliis manifesto distinguatur. Deinde non potuit non multa improbare in *genere dicendi*, quo usus est *Albericus Gentilis:* & ipse tacitè videtur ei opponere illud, quo usum se profitetur, §. 59. *J. B.*

tiam consulentium, non ad æqui bonique naturam sunt composita. Causas, unde bellum justum aut injustum dicitur, Ayala non attigit: Gentilis summa quædam genera quę ipsi visum est modo delineavit; multos vero & nobilium & frequentium controversiarum locos ne attigit quidem.

39. Nos ne quid tale indictum abiret, operam dedimus, indicatis etiam [75] dijudicationum fontibus, unde facile esset etiam si quid omissum a nobis esset definire. [76] Superest ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem aggressus sim breviter exponam, VI.

Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad [77] notiones quasdam tam certas, ut eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat (zz). Principia enim ejus juris, si modo animum recte advertas, per se patent atque evidentia sunt, ferme ad modum eorum quæ sensibus externis percipimus; qui & ipsi bene conformatis [78] sentiendi instrumentis, & si cætera necessaria adsint, non fallunt. Ideo in Phœnissis * Euripides sic loquentem facit Polynicen, cujus aperte justam vult fuisse causam: *1. Cura Autoris, 1. Jura probandi: Naturale.* ** Vers. 497, & seqq.*

Hæc sum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita, sed quæ regulis æqui & boni
Suffulta c rudibus pariter & doctis patent.

Statim

GROTII.

c *Rudibus pariter & doctis patent*] Idem *Euripides* Andromacham Hermionæ dicenti: (*vers.* 242.)

Οὐ βαρβάρων νόμοισιν οἰκοῦμεν πόλιν.

Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

respondentem facit:

Κἀκεῖ τάδ' αἰσχρὰ κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει.

Quæ turpia illis, hic quoque haud culpa vacant.

In hanc sententiam dixit CASSIODORUS: *Laboriosum quidem, sed non est impossibile, justitiam suadere moralibus: quam ita cunctorum sensibus beneficium Divinitatis adtribuit, ut & qui nesciunt jura, rationem tamen veritatis adgnoscant. Necesse est enim, ut quod à natura conceditur, submonente iterum eâdem, suaviter audiatur.* Var. VII. 26. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Dijudicationum fontibus*] Summis capitibus vel generalibus axiomatibus vel pronunciatis, ex quibus de singularibus, quæ identidem existunt, facile potest statui.

76 *Superest*] IV. Articulus posterioris partis. Subsidia.

77 *Notiones tam certas*] Inchoatas intelligentias, quæ in animis imprimuntur similiter omnibus. *Cic.* 1, de leg. 10.

78 *Sentiendi instrumentis*] *Τοῖς αἰσθητηρίοις τοῖς τῆς φύσεως.* Diog. apud *Stobæum* 388. Quibus externa percipiuntur, oculis, auribus, naribus, lingua, & quod vivum in omni corpore est ad tactum toto corpore æquabiliter fusum, ut *Cic.* 2. de nat. 56. sentiendum vel percipiendum.

(zz) De illâ evidentiâ fusè egimus in *Præfatione nostrâ* ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 1, & seqq. *J. B.*

GRO-

Statim addit chori (constat is autem ex 79 feminis iisque barbaris,) judicium, dicta approbantis.

40. Usus sum etiam ad juris hujus probationem d testimoniis philosophorum; historicorum, poëtarum, postremo & oratorum: non quod illis indiscrete credendum sit; solent enim 80 sectæ, 81 argumento, 82 causæ servire: sed quod ubi multi diversis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id 83 ad causam universalem referri debeat: quæ in nostris quæstionibus alia esse non potest, quam aut 84 recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut 85 communis aliquis consensus. 86 Illa jus naturæ indicat, 87 hic jus gentium: quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis, (passim enim scriptores voces juris naturæ & gentium permiscent) sed ex materiæ qualitate intelligendum est. 88 Quod enim ex certis principiis certa argumentatione 89 deduci non potest, & tamen ubique observatum apparet, sequitur ut ex 90 voluntate libera ortum habeat.

Gentium.

z. Discriminandi utrumque.

Civile.

41. Itaque hæc duo non minus inter se, quam a jure civili discernere semper unice laboravi: imo & in gentium jure discrevi id 91 quod vere & ex omni parte jus est, & id quod 92 duntaxat

GROTII.

d *Testimoniis philosophorum*] Quidni, cum Alexander Severus *Ciceronis* de republica & officiis libros perpetuo lectitarit? [*Lamprid.* in ejus Vit. c. 30.]

GRONOVII.

79 *Feminis iisque barbaris*] Tyriis, Phœnissis. per eas species voluit ionuere *Euripides*, etiam barbatos & femioas idem dictum approbare. Quod argumentum est etiam sequiorem sexum, & tum vita cultiore, tum liberali institutiooe carentes ea facile assequi.

80 *Secta*,] Sectæ. ad philosophos refer. i. e. Non vera semper, sed sæpe verisimilia tantum dicere, dummodo profutura parti, cujus causam orant, eoque & contraria interdum iis, quæ alias dixerunt. Nobilis est locus in hanc rem *Cic.* pro Clueot. c. 50. *Ascon. Ped.* pro Cornelio p. 141. esse *oratoria calliditatis, ut, cum opus sit, eisdem rebus ab utraque parte vel a contrariis utantur.* [Igitur hoc referendum erat, ooo ad Philosophos, sed ad Oratores. *J. B.*]

81 *Argumento*] Ad poëtas & historicos.

82 *Causa*] Ad oratores.

83 *Ad causam universalem*] Quæ non singulos & in præsenti iaotum negotio moveret, sed omnes & in quavis materia similiter impelleret. Ad principium innatum, quod in omnibus est commune quasi & insitum.

84 *Recta illatio*] Collectio, argumentatio, syllogismus.

85 *Communis consensus*] Approbatio aliqua omnium quasi ex tacito pacto.

86 *Illa*] Sc. illatio.

87 *Hic*] Coosensus commuois.

88 *Quod enim*] Definitio juris gentium & naturæ.

89 *Deduci non potest*] Ut jus oaturæ.

90 *Voluntate libera*] Ex coofensu gentium, etiamsi directo oatura non dictet.

91 *Quod vere*] Quod necessario & semper observandum.

92 *Duntaxat effectum*] Quod æque observatur more, licet oon tanta ratio cogat. Sic natura præcipit, ut adversus vim injustam me & meos defendam. Saocit ergo bellum. Sed quemadmodum in bello me geram, tantumne armis & dolo bono utar, an

taxat effectum quendam 93 externum ad instar illius primitivi juris parit: nempe ne vi resistere liceat, aut etiam ut ubique vi *Species* publica, utilitatis alicujus causa, vel ut incommoda gravia viten- *cujusque.* tur, defendi debeat: quæ observatio quam sit necessaria ad res multas, in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicite separavimus ea, 94 quæ juris sunt stricte ac proprie dicti, unde restitutionis obligatio oritur, & ea quæ juris esse dicuntur, 95 quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de *II. Auxi-* qua juris diversitate aliquid jam & supra diximus. *lia scripti.*

42. Inter philosophos merito principem obtinet locum Aristo- *I. Philo-* teles, sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive *sophi. Ari-* rationum pondera consideres. Utinam tantum principatus ille ab *stoteles,* aliquot hinc sæculis non in tyrannidem abiisset, ita ut veritas, *ejus laus.* cui Aristoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur quam Aristotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum Christianorum sequor libertatem, qui in nullius philosophorum sectam juraverant, non quod eis assentirentur qui 96 nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius; sed quod nullam esse sectam putarent, quæ omne verum vidisset, & nullam quæ non aliquid ex vero. Itaque e 97 veritatem sparsam per singulos, per sectasque

an etiam veneno, non definivit natura, sed jus gentium. De bello captis, teneamne an relinquam, non præcipit quidem jus gentium; sed si tenere velim, etiamsi pro mala caussa militaverim, me tuetur ac defendit, & pro justo possessore habet.

93 *Externum*] Ut scilicet æque observetur ac ipsum gentium jus.

94 *Quæ juris stricte*] Quæ ad justitiam *συναλλακτικὴν* pertinent.

95 *Quia aliter*] Quæ ad *διανεμητικήν*.

96 *Nihil percipi*] Pyrrhoniis & Scepticis, ut Herillo & similibus, de quibus *Cicero* I. offic. 2. & *Diog. Laërt.* qui dubitabant de omnibus. Vide vitam Pyrrhonis in *Diogene Laërtio*.

97 *Veritatem sparsam*] Argumentum veterum erat Christianorum, omnia moralia, quæ docuit Christus, etiam veteres philosophos præcepisse.

GROTII.

e *Veritatem sparsam per singulos*] Verba sunt *Lactantii* institutionum VII. cap. 7. *Justinus* Apologetico priore: [Cap. 13. pag. 34. *Edit. Oxon.* ubi *secunda* ista Apologia habetur.] οὐχ ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντη ὅμοια. ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν τε καὶ ποιητικῶν καὶ συγγραφέων. ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ [θείου] λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο· *Non quod plane aliena sint Platonis dogmata a Christi dogmatibus, sed quod nec plane conveniant, ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum, poëtarum, & historiæ scriptorum. Eorum enim quisque ab insita ratione [divina] id, quod ei consentaneum est, ex parte videns eatenus recte dixit. Tertulliano*, Seneca *sæpe noster*, (Lib. *de Anima*, Cap. 20.) sed, ut idem nos monet, [adversus Judæos Cap. 9.] nulli hominum universitas spiritualium documentorum competebat, nisi in Christum. *Augustinus* epistola CCII: *Mores illi, quos Cicero philosophique alii commendant, in ecclesiis toto orbe crescentibus docentur atque discuntur.* Vide si vacat hac super re eundem *Augustinum* de Platonicis, quos paucis mutatis ait Christianos esse epistola LVI. (CXVIII.

que diffusam, in corpus colligere, 98 id vero existimabant nihil esse aliud quam vere Christianam tradere disciplinam.

Reprehensio. 43. Inter cætera, ut hoc obiter a nostro instituto non alienum dicam, non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere & (aa) Platonici nonnulli f & Christiani veteres, in eo quod ille naturam ipsam virtutis in mediocritate affectuum actionumque posuerit: quod semel positum eo ipsum abduxit, ut & virtutes diversas, puta 99 liberalitatem & parsimoniam, in unam compingeret; & 100 veritati daret opposita minime ex æquo respondentia,

(CXVIII. secundum divisionem Edit. nov. Benedictin.) & de vera religione capite III. & confessionum libro VII. c. 9. & libro VIII, cap. 2. [Potest etiam hac de re videri CLEMENS ALEXANDRINUS, præsertim *Strom.* L. I. c. 7. ibique recentissimum Editorem, *J. Potterum*, Episcopum Oxoniensem, *pag.* 338. Adde OLEARII Differt. *De Philosophia Eclectica*, subjectam Versioni *Stanlejani* Operis de *Historia Philosoph.* Cap. 4. pag. 1216. Ceterum de *Seneca* etiam *apud* HIERONYMUM reperio: *Scripserunt* ARISTOTELES, *&* PLUTARCHUS, *&* NOSTER SENECA, *de Matrimonio libros* &c. Ubi tamen ERASMUS: nostrum *vocat*, *quia Latinus.* Quod verisimilius est. *J. B.*]

f *Et Christiani veteres*] Late hoc persequitur *Lactantius* libro VI. institutionum, capitibus XV. XVI. XVII. Cassiodorus: *non affectibus moveri, sed secundum eos moveri utile vel noxium.*

GRONOVII.

98 *Id vero existimabant*] Vide *Petrum Nunnesium* de studio philosophico, cap. 2. num. 9.

99 *Liberalitatem & parsimoniam*] num. 1. *Liberalitatem* definit *Aristoteles*, *mediocritatem circa pecunias*: ejus præcipua cautio est, quam & *Cicero* 2, de offic. 15. ei adhibet: *dandum diligenter & moderate, ne largitio fontem benignitatis exhauriat.* & cap. 18. *Habendam rationem rei familiaris, quam dilabi sinere flagitiosum est.* Hæc est quam veteres *parsimoniam* sive *frugalitatem* dixere. Atque hinc patet *frugalitatem* non esse speciem a *liberalitate* diversam, sed alteram ejus partem vel officium, quemadmodum altera pars est *benignitas*, sive tempestivus sumtus. *Liberalis* est, qui non plus dat, quam sinit frugalitas, non minus, quam comitas præcipit sive benignitas. *Liberalitas* est medium inter *prodigalitatem*, a qua revocat illam frugalitas sive parsimonia, & *avaritiam*, a qua retrahit eam benignitas. [Vir Doctissimus, & heic, & in sequentibus, præ nimio erga veterem Philosophum adfectu, illum quaqua ratione defendere conatur, adversus κρίσιν Auctoris nostri. At vero ipsi haud feliciter cessisse conatum, ostendimus fuse in Notis nostris Gallicis, ubi id specimen dedimus, quàm larga seges ejusmodi adnotationum nobis nasceretur, si hoc ageremus. *J. B.*]

(aa) PLUTARCHUS diserte adfirmat, ἐκ ὅπασαν ἀρετὴν μεσότητα γίνεσθαι. Lib. *De Virtute Morali*, pag. 444. C. Quod quomodo intelligat & probet, videre poteris ibi, & seqq. pag. *J. B.*

GRONOVII.

100 *Veritati daret opposita*] Num. 2. *Veritas* Aristoteli 4, ethic. 13. *virtus est, qua quis præfert verbis & factis id quod est & esse debet.* Qua qui utebantur, candide & simpliciter agere dicebantur. Exemplum est apud *Homerum* Achilles, apud *Sophoclem* filius ejus Neoptolemus. Ei in excessu objicit *arrogantiam*, qua quis amplius præfert, quam est: cujusmodi sunt gloriosi milites apud comicos. In defectu, *dissimulationem*, qua quis minus præfert quam est: non

tia, jactantiam & dissimulationem; & quibusdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut vitia per se non sunt, ut 1 contemtum voluptatis & 2 honorum, & 3 iræ adversus homines vacuitatem.

44. Non recte autem universaliter positum hoc fundamentum vel 4 ex justitia apparet, cui oppositum nimium & parum, cum in *Virtus non omnis vitium habet in excessu.*

non per modestam propriæ laudis detrectationem, sed per pravam consuetudinem ac voluptatem illudendi ac frustrandi: cujus exemplum unicum est Tiberius, qui cum teterrimus esset dominorum, dicebat se S.P.Q.R. servire, & Domitianus, cum innoxios occideret, præfari solitus de clementia. Tales sunt εἴρωνες, descripti *Theophrasto*. Tales de quibus *Terentius* in Heautont. *Nec tu illum satis noveras, nec te ille: hocque fit, ubi non vere vivitur. Tu illum nunquam ostendisti, quanti penderes. Nec ibi ille est credere ausus quod aequum est patri.* Huc pertinet histrionia, quam *totum orbem exercere* dixit *Petronius*.

1 *Contemtum voluptatis*] Num. 3. Invidiosa λιτότης· non enim contemtum voluptatum, sed feram & barbaram aversationem musicæ pulchritudinis, aliarumque rerum elegantium & jucundarum, quas modice sumendas comparavit Deus in solatium vitæ. Ea in aliis est immanitas belluina, in aliis pecuinus stupor. Talis Timon ille fuit comoediis *Aristophanis* traductus tanquam osor generis humani. Et ejus imitatione M. Antonius post bellum Actiacum. Tales quoque iratis Diis genitos & malevolente genio natos dicebant veteres, qui nihil indulgere genio possent, etiamsi liceret, & copiam haberent.

2 *Contemtum honorum*] Num. 4. Immo contemtum sui potius & …όνοιαν, ut dicebant Græci, per quam quis honore se indignum præstat. Non enim malum contemnere honores, sed ita contemnere, ut inhonestus fias, pudorem & famam hominum nihili facias, in sordidissimum vitæ genus descendas cum Dionysio Syracusano apud *Justin.* 21, 5. *non contentus in publico vagari, sed potare, nec conspici in popinis lupanaribusque, sed totis diebus desidere, cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare, pannosus & squalidus incedere.*

3 *Vacuitatem iræ*] Num. 5. Non quæ oritur ex mansuetudine ac lenitate animi, sed stupore, lentitudine, ostenditurque stupida quadam omnium indignissimorum, quæ nemo bonus tolerare debet, tolerantia: qualem in parasitis & mimis, os contumeliæ præbere suetis, exhibent scenæ.

4 *Ex justitia, cui oppositum nimium & parum in rebus*] Num. 6. *Medium* duplex est: *rei*, sive *arithmeticum*, quod utrimque tantundem distat ab extremis, sicut centrum æqualiter ex omnibus partibus disjunctum a circumferentia: & *rationis*, sive *geometricum*, quod alteri extremorum interdum est vicinius, ab altero remotius, & tamen medium ratione ponderis, loci, temporis, personæ. Illud paribus numeris utrinque abest, ut quaternarius inter duo & sex: novem inter sex & duodecim: hoc non quidem numeris, sed tamen paribus ponderibus parique ratione alterius extremi ad medium, & vicissim medii ad alterum extremum utrimque distat, & medium habetur: ut quemadmodum se habent tres ad sex, ita sex ad duodecim: nam illa horum dimidium sunt. Quatuor & a duobus & a sex distant binario: at non sex ut a tribus ternario, ita etiam a duodecim distant, hæc est divisio non generis in species, sed homonymi in significata. Quid igitur peccavit *Aristoteles*, si dixit virtutem omnem consistere in medio: sed in cæteris virtutibus esse *medium rationis* sive geometricum: in justitia partim

in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, in rebus ipsis circa quas justitia versatur utrumque quæsivit: quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: deinde 5 minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat; at certe cum justitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, quod 6 adulterium ex libidine, cædem ex ira proprie

tim *medium geometricum*, sive rationis, partim *arithmeticum*, sive rei? Non hic video *μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος*, sed tantum explicationem & distinctionem terminorum.

5 *Minus suo accipere*] Num. 7. cavillatur: neque enim *Aristoteles* & ejus sectatores illud *minus suo* accipiunt de bonis, sed de oneribus & malis. *Justitia* ex mente *Aristotelis* est virtus, quæ tam in præmiorum & onerum distributione, quam in commutatione rerum, & contractibus, & omnibus in quibus alicui injuria fieri potest, ita se gerere hominem decet, ut nec de externis bonis, puta pecuniis, honoribus, & id genus aliis plus sibi vindicet, minus relinquat alteri; nec rursus de malis, id est, oneribus & pœnis minus sibi, at plus alteri, quam par est ac jure debetur, imponat. Vide *Hornejum* 3, ethic. cap. 11. n. 21.

6 *Adulterium ex libidine, cædem ex ira ad injustitiam*] Num. 8. Primum *Aristoteles* non negat, adulterium qualecunque, & cædem quamvis pertinere ad justitiam universalem. Nam eam omnes virtutes complecti, & leges velle, ut nulla non virtus observetur, nullum non vitium vitetur, diserte scribit (hæret in hoc loco Aristotelis etiam *Bachovius* ad §. 1. Inst. *de justit. & jure*) nec a particulari quidem justitia *πολιτικῶς* adulterium aut ullam cædis speciem excipit: nam cum justitiæ particularis duas (species) partes edidisset, *τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς καὶ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν*, alteram, quæ distribuenda præmia & onera, alteram, quæ contractus ordinat, inter *συναλλάγματα ἀκούσια* seu *contractus involuntarios* palam ponit *μοιχείαν καὶ ἀνδροφονίαν*. Hæc lib. 5, ethic. cap. 4. At initio ejus capitis *ἠθικῶς* & subtiliter esse quandam justitiam, quæ non contineat omnem virtutem, sed partis locum obtineat, demonstrat exemplis injustitiæ: esse enim qui injuste agant, qui tamen non cupiant, nec usurpent alienum, ut qui in acie clypeum abjicit, dum ignavus est; maledicus, dum molestus: per avaritiam destituens amicum, dum illiberalis: nemo harum aut similiter peccantium injuste agit cupiditate alieni. Et tamen cupiditas alieni peccatum est, & improbatur, tanquam injustitia. Est ergo aliqua injustitia ab aliis vitiis distincta & separata: & sic in contrarium justitia. Inter hæc genera injustitiæ universalis (*μοχθηρίαν* vocat) mentionem facit adulterii, ponens duos adulteros: alter ob lucrum mœchatur, & accipit, aut esuriret ni mœcharetur: alter ob libidinem & ultro donat; hic posterior quod peccat, habet nomen inter vitia universali justitiæ opposita, est enim intemperans: at ille prior, quod facit, nullum nomen inter ista vitia invenit, & tamen injustus est: ergo injustitia particulari: ergo & est aliqua injustitia particularis, quæ non possit referri ad illa vitia ethica, sed sui generis vitium est: *οὗτος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης*. Non dicit *πλεονέκτην* omnino non esse, sed magis *ἀκόλαστον* quam *πλεονέκτην*· dein non dicit puniri ex legibus non posse ut *πλεονέκτην*, sed dicit *δόξειεν ἂν εἶναι*, *possit videri*, scilicet subtili judicio ethico, quod fit ex intentione agentis, non ex damno patientis. At qui lucri & pecuniæ accipiendæ causa

prie ad injustitiam pertinere non vult; cum tamen injustitia non aliam naturam habeat, quam alieni 7 usurpationem; 8 nec referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ nasci solent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de causa, ne societas humana violetur, hoc vero justitiæ proprium est.

45. Ut redeam unde veneram, verum quidem est virtutibus nonnullis accidere, ut affectus moderentur, sed hoc non ideo quod id sit virtuti omni proprium atque perpetuum; sed quia recta ratio, quam virtus ubique sequitur, g in quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat. Nam 9 Deum nimium colere non possumus: superstitio enim non eo peccat, quod

In summis sæpe consistit.

causa adulterat, is ἄδικος, ἀκόλαστος δ' ἢ, quod comparate intelligendum ex superioribus, quasi esset ἄδικος μᾶλλον ἢ ἀκόλαστος, magis injustus quam intemperans. Nam ἀκολασία quidem præstat ei ministerium, sed quæ potissimum agit, & ista utitur, est πλεονεξία, sive turpia egestas. Quomodo igitur is diceret adulterium ex libidine non esse injustitiam, qui hoc ipsum huc exemplum injustitiæ adhibet?

GROTII.

g *In quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat*] *Agathias* libro V. in oratione Belisarii: τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς κινημάτων, τὰ μὲν ὅσα πέφυκεν καθαρὸν ἀπεργάζεσθαι τὸ αἱρετὸν καὶ καλὸν, τούτων ἁπλῶς καὶ δὴ ἀνθεκτέον. οἷς δὲ μέτεστι καὶ τῆς προς τοὐναντίον τροπῆς καὶ ἐπιῤῥοπῆς, τούτοις οὐ πάντων χρηστέον, ἀλλ' ἐς ὅσον αὐτοῖς τὸ συμφέρον. τὸ μὲν γὰρ φρονεῖν ἀγαθὸν καὶ ἀδιάβλητον ἅπαντες φαῖεν ἄν. τῆς δὲ ὀργῆς τὸ μὲν ἐγέρσιμον εὐκλεές· τὸ δὲ ὑπέρμετρον καὶ ἀσύμφορον. *Ex animi motibus illis omnino simpliciterque arripiendi, in quibus id, quod officio consit eligique dignum est, purum reddatur atque sincerum. At quibus accidat & in malum vergant atque desint, his non omnimode utendum, quatenus conducunt. Prudentia honestum merum & incorruptum, quod negaveris. In ira id, quod æstuo-*

sum, laudabile: quod modum excedit, vitandum, ut damnum adferens. (Cap. 7.)

GRONOVII.

7 *Usurpationem*] Confundit *Grotius* universalem & particularem justitiam.

8 *Nec referat*] Num. 9. Nihil refert, quod ad pœnam, judicio civili; sed refert judicio morali. Mnester fuit Pantomimus, quem cum Messalina non posset ad libidinem pellicere, accusavit eum apud Claudium maritum tanquam contumacem, effecitque ut Imperator juberet eum Augustæ parere. Itaque cum ea concubuit. *Tacit.* XI, ann. 36. Is egit quidem & ἀκολάστως & ἀδίκως, nec evasit pœnam; judicio tamen morali nec ἄδικος nec ἀκόλαστος fuit. Sic & Gyges cum imperio Candaulis nudam vidit Lydiæ reginam. De cæde ex ira haud scio, nisi forte ex lib. V, ethic. cap. 10. quod si est, injuste se carpsisse hoc demonstrat lib. 3, *de jure bell. & pac.* cap. 11. n. 4. ubi late eum locum allegat & merito prædicat.

9 *Deum nimium colere non possumus &c.*] Num. 10. Primum *Aristoteli* ignoscendum, si inter virtutes morales non posuit religionem, quemadmodum & spem, caritatem, fidem, solis Christianis ex revelatione cognitas. Nam illi, ut veteribus omnibus extra ecclesiam, cultus Deorum sub magnificentia ponitur 4, ethic. 5. Cui subscribit *Sallustius*

*** Catil.

quod Deum nimium colat, sed quod perverse: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse. Vere igitur a Gellio dictum, esse quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque sint, etiam tanto laudatiora sint. Lactantius, cum multum de affectibus disseruisset, *Non in his moderandis*, inquit, *sapientiæ ratio versatur, sed in caussis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine.* Nobis propositum est Aristotelem magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit.

Lib.4, c.9.

46. Historiæ duplicem habent usum, qui nostri sit argumenti: nam & exempla suppeditant, 10 & judicia. Exempla quo 11 meliorum sunt

Catil. IX. *In suppliciis Deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant.* *Justin.* de templo Delphico lib. 24, 6. *Multa igitur ibi & opulenta regum populorumque visuntur munera, quæ magnificentia sua reddentium vota gratam voluntatem & Deorum responsa manifestant.* *Livius* 21, 20. qua in re excedi modum posse monstrat lex illa: *Pietatem adhibento: opes amovento.* *Cicer.* lib. 2. de leg. 8. Lycurgus interrogatus, cur μικρὰς καὶ εὐτελεῖς θυσίας, modica & vilia sacrificia constituisset, respondit, ne unquam venerari Deum cessemus. *Plutarch.* Lacon. p. 228. Colere Deum nimium non possumus, cultu recto & quo ille se coli præcepit. Sed hic non est excessus: quantumcumque enim hoc extollas, & si facias toto corde, tota anima, totis viribus, tamen manet in medio. Sic nullam virtutem nimium exercere possumus: nam quamdiu virtus est, quo usque extendas, medium tenebis. Sed actio illa humana per quam exercetur virtus, quamque virtus temperat, potest excedere extra medium, & tum degenerat in excessum. Sic & officia, per quæ exserimus pietatem nostram, & quibus nos colere Deum testamur, patiuntur vitium, & possunt in id excedere, ut dicat Dominus: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi.* Esaiæ cap. 1. colere Deum nimium non possumus, nempe cultu animi, & proposito vivendi ad jussa ejus. Sic proposito animi nemo neque fortis nimium, neque temperans, neque justus esse potest. Sed homo de homine judicat ex actionibus externis. Vera virtute utrum quis sit præditus, an imaginem tantum ejus & umbram habeat limites migrando in supervacuum, æstimandum est ex opere cuivis virtuti proprio. Quomodo igitur religiosos nos demonstramus? nempe templa adeundo, orando in genibus, aperto capite, supinis manibus, eleemosynis, & erogando in sumtum sacrorum, ferias eorundem sacrorum caussa habendo, legendo libros sacros & in sensus eorum inquirendo, abstinendo & pro opibus prohibendo, in quibus nefas aut piaculum versari videtur. In his vero modum excedi posse & amplius fieri quam Deus præcipit & ratio recta poscit, quis ignorat? Itaque omnino quoque religio medium fuerit inter superstitionis excessum & defectum impietatis sive atheismi.

10 *Et judicia*] Sententias & pronunciata illustrium & clarorum hominum, ea sæpe vulgi non falsa, ut & sua. (Ultima sunt valde mendosa.)

11 *Meliorum temporum*] Ut Romana ante 600 V. C. annum, seu bellum Punicum tertium: Græca bellum ante Peloponnesiacum. *Thucyd.* lib. 3, 110.

12 *Pro-*

ſunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec ſpernenda judicia, præſertim conſentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquo modo inde probatur; jus vero gentium non eſt ut aliter probetur.

47. Poëtarum & oratorum ſententiæ non tantum habent pondus: & nos ſæpe iis utimur non tam ut inde adſtruamus fidem, quam ut his quæ dicere voluimus ab ipſorum dictis aliquid ornamenti accedat. *Poëta. Oratores.*

48. Librorum, quos a Deo afflati homines aut ſcripſerunt, aut 12 probarunt, auctoritate ſæpe utor, cum diſcrimine 13 antiquæ & novæ legis. Antiquam legem ſunt qui urgent pro ipſo 14 jure naturæ: haud dubie 15 mendoſe; multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate 16 libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam 17 pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo diſtinguamus accurate jus Dei, quod 18 Deus per homines interdum exſequitur, & jus hominum inter ſe. Vitavimus ergo, quantum potuimus, & hunc errorem, & alterum ei 19 contrarium, qui poſt novi federis tempora nullum antiqui federis uſum eſſe putat. Nos contra cenſemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi federis ea eſt natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri federe, eadem & ipſum aut 20 majora præcipiat: & hunc in modum uſos teſtimoniis antiqui federis videmus antiquos Chriſtianorum ſcriptores. *11 Libri ſacri. 1 Teſtam. vetus.*

49. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fedus pertinentium ſententiam, non parum conſerre nobis poſſunt *Hebræi ſcriptores.*

h 21 He-

GRONOVII.

12 *Probarunt*] Quo effecerunt, ut alii haberentur canonici, alii apocryphi.

13 *Antiquæ & novæ legis*] Sic maluit, quam antiqui & novi fœderis vel teſtamenti: non enim ſequitur quod noſtri fere ſtatuunt omnes, idem fœdus gratiæ fuiſſe ſemper, eandemqne legem, cujus non nova capita tulit, ſed veterem renovavit, declaravit magis & purgavit a Phariſæorum pravis interpretationibus & additamentis.

14 *Jure naturæ*] Judaïzantes. *Bodinum* intelligit.

15 *Mendoſe*] *Horat.* 2, ſat. 4. *Aufidius forti miſcebat mella Falerno. Mendoſe*, i. e, male, perperam.

16 *Libera*] Ut cum jubet Deus abſtinere fructu certæ arboris, cum patrem jubet immolare filium, cum jubet non parci ſeptem populis in Cananæo devotis.

17 *Non pugnat*] Nam Deus omnium arbiter ſummus, & ob id non pugnat cum ϛοργῇ parentum, aut præcepto, *non occides*, cum filium immolare jubet patrem.

18 *Deus per homines exſequitur*] Ut mandatum Abrahamo de filio mactando: Hebræis & Ægyptiis auro & argento fraudandis, & ſeptem populis Syriæ Paleſtinæ delendis, Jehu de tollenda domo Achabi.

19 *Contrarium*] Quæ eſt ſententia quorundam Anabaptiſtarum.

20 *Majora*] Quin clariora potius & evidentiora, ut volunt Reformati.

h 21 Hebræi ſcriptores, ii maxime qui & 22 ſermones, & mores patrios habuerunt percognita.

2. Teſtam. nov. 50. Novo fœdere in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde diſci poteſt, quid Chriſtianis liceat: quod ipſum tamen, contra quam plerique faciunt, a jure naturæ diſtinxi: pro certo habens in illa ſanctiſſima lege 23 majorem nobis ſanctimoniam præcipi, quam ſolum per ſe jus naturæ exigat. Neque tamen omiſi notare, ſi qua ſunt quæ nobis 24 commendantur magis quam præcipiuntur (bb), ut a præceptis declinare ſciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad ſumma quæque contendere generoſi eſſe conſilii, & ſua non cariturі 25 mercede.

3. Synodorum canones. 51. Synodici 26 canones 27 qui recti ſunt, collectiones ſunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, 28 ad ea, quæ occurrunt, aptatæ; hi quoque aut monſtrant, quod divina lex præcipit, aut ad id, quod Deus ſuadet, hortantur. Et hoc vere 29 eccleſiæ Chriſtianæ eſt officium, ea quæ ſibi a Deo tradita ſunt tradere & *4. Chriſtianorum primorum uſus, mores.* eo quo tradita ſunt modo. Sed & mores apud Chriſtianos illos veteres, & 30 qui tanti nominis menſuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. (cc) Secunda poſt hos

GROTII.

h *Hebræi ſcriptores*] Ita ſenſit *Caſſianus* inſtitutione divinarum ſcripturarum.

GRONOVII.

21 *Hebræi ſcriptores*] Qualis in primis *Maimonides* in *Doctore dubitantium*, qui liber editus a *Buxtorfio*.

22 *Sermones & mores patrios habuerunt percognita*] *Percognitos* Latinius dicendum, nam non præcedit duplex genus, & ob id nullus locus neutro generi.

23 *Majorem*] Niſi juſtitia veſtra ſit ſupra juſtitiam Phariſæorum, dicit Dominus.

24 *Commendantur*] Quæ theologi dicunt eſſe magis conſilii quam præcepti, priori ad *Corinth.* cap. VII.

25 *Mercede*] Nempe ex Dei benignitate; non quaſi aliquid, nedum amplius, quam debent, mereantur.

26 *Canones*] Decreta conciliorum.

27 *Qui recti ſunt*] His monet concilia poſſe interdum errare.

28 *Ad ea quæ occurrunt*] Ad quotidianos caſus.

29 *Veræ eccleſiæ officium*] Oſtendit.

30 *Qui tanti nominis menſuram implebant*] i. e. qui ſe præſtiterunt dignos Chriſtianorum magnifico titulo. Imitatur *Ovid.* 1, Pont. 2. *Maxime qui tanti menſuram nominis imples.*

(bb) Vide, quæ monebimus infra, ad Lib. I. c. 2. §. 9. num. 4. *J. B.*

(cc) Multum abeſſe, ut tantum ſubſidii, quantum putat Auctor noſter, ad hanc diſciplinam excolendam, inde peti queat, paucis oſtendimus in Notis Gallicis. De *Patribus Eccleſiæ* ex profeſſo egimus in *Præfatione* noſtrâ ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 9, & 10. alterius Editionis: & forte aliquando Opere ſingulari, quæ ibi diximus, nos plenius expoſituros, ac vindicaturos ab inſultibus Monachi cujuſdam, qui nuperrimè Veterum illorum Doctorum per fas & nefas ſe ὑπερασπιστὴν profeſſus erat, jam tum ſignificabamus, quando recenſionem hanc Operis Grotiani primùm edidimus. Nec vana fuit promiſſio: quum exinde, anno 1728. prodierit Liber, Gallicè ſcriptus, *De Doctrina Morali Patrum*, ubi fuſè rem exſequuti ſumus. *J. B.*

GRO-

hos auctoritas est eorum qui suis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Christianos [31] floruerunt, [32] neque gravis 5. *Patrum & scripta, & consensus.* cujusquam erroris notati sunt. nam & hi quæ dicunt magna cum asseveratione, & quasi comperta, momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris literis; eoque majus, quo & plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec [33] dominatus adhuc nec [34] coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit.

52. Qui his [35] successerunt Scholastici, quantum ingenio va- 6. *Scholastici DD.* leant, sæpe ostendunt: sed in infelici & artium bonarum ignara sæcula inciderunt: quo minus mirum si inter multa laudanda, aliqua & [36] condonanda sunt. Tamen ubi [37] in re morum consentiunt, vix est, ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo ipso tamen [38] diversa tuendi studio laudabile præbent [39] modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, conviciis, turpi fœtu impotentis animi.

53. Juris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. Pri- III. *Jurisconsulti.* mum eorum est, quorum opera in [40] Pandecte, Codicibus Theodosiano & Justinianeo, & in Novellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet; qui [41] Irnerio successerunt, Accursium, Bartolum, & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui humaniores literas cum legum 1. *Antiqui.* studio [42] conjunxerunt. Primis [43] multum defero: nam & rationes sæpe optimas suppeditant ad demonstrandum id, quod juris est naturæ: & eidem juri neque minus gentium juri testimonium sæpe præbent, sic tamen ut ipsi non minus quam alii nomina hæc sæpe [44] misceant, imo & jus gentium sæpe vocent id, quod

GRONOVII.

31 *Floruere*] i. e. Patres & scriptores ecclesiastici: ut *Augustinus*, *Tertullianus*, &c.

32 *Neque gravis*] Non pro hereticis aut schismaticis habiti.

33 *Dominatus*] Pontificum Romanorum. scil. Papalis monarchia, quam nolebat offendere scribens in Gallia.

34 *Coitio*] Concilium ex eorundem satellitibus compositum. Patres & scriptores ecclesiastici.

35 *Successerunt scholastici*] E schola *Petri Lombardi* magistri sententiarum.

36 *Condonanda*] In quibus sc. errarunt.

37 *In re morum*] In moralibus, quæ spectant mores, in ethicis.

38 *Diversa tuendi*] In utramque partem disputandi.

39 *Modestiæ*] Non conviciis certantes.

40 *Pandecte*] Potius quam *Pandectis*: vox enim Græca Πανδέκται.

41 *Irnerio*] Quem jus civile Romanum per barbara tempora abolitum in usum revocasse ac docere cœpisse vulgo putatur sub Philippo Suevo Imp. circa an. C. 1200.

42 *Conjunxerunt*] *Alciato*, *Budæo*, *Cujacio*.

43 *Primis*] Veteribus.

44 *Misceant*] Ut dicant esse juris naturæ, quod est juris gentium.

quod quorundam duntaxat populorum est, nec tanquam 45 ex condicto, sed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. Sed & quæ vere juris sunt gentium, sæpe tractant promiscue & indiscrete cum his, quæ juris sunt Romani, ut 46 ex titulo de captivis & postliminio apparet. Hæc ergo ut discernerentur, laboravimus.

2. Medii. 54. Secunda classis juris divini & historiæ veteris incuriosa, omnes regum populorumque controversias definire voluit ex legibus Romanis, assumtis interdum 47 canonibus. Sed his quoque temporum suorum infelicitas impedimento sæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, satis sollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quo factum, ut 48 sæpe optimi sint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali sunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum 49 tali consuetudini, quæ nostrorum temporum jus gentium facit, testimonium perhibent.

3. Recentiores. 55. Tertii ordinis magistri, qui Romani juris finibus se includunt, & in jus illud commune aut nunquam, aut non nisi leviter exspatiantur, vix ullum habent usum qui nostri sit argumenti. Scholasticam subtilitatem cum legum & canonum cognitione conjunxerunt, ita ut a controversiis etiam populorum ac regum *Hispani.* non abstinerent Hispani duo Covarruvias & Vasquius: hic 50 magna libertate, modestius alter, nec sine exacto quodam judicio. Historias magis eidem legum studio inserere aggressi *Galli.* sunt Galli: quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hotomanus, ille 51 perpetuo opere, hic sparsis quæstionibus, quorum & 52 pronuntiata & rationes sæpe nobis inquirendi veri suppeditabunt materiam.

VII. *Instituti & ordinis in universum consilium & ratio explicata.* 56. In 53 toto opere tria maxime mihi proposui: ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo disponerem, & ut quæ eadem inter se videri poterant nec erant, perspicue distinguerem.

57. Tem-

GRONOVII.

45 *Ex condicto*] Velut ex tacito consensu omnium aut plurimorum, moratiorumque populorum.

46 *Ex titulo de captivis & postliminio*] Infr. 3, 9. 1. alludit ad l. 19. pr. D. eo tit.

47 *Canonibus*] Jure canonico.

48 *Sæpe optimi sint*] Rectissime tradant, quid sit juris; etsi ad id male applicent, & obtorto collo trahant veterum JC. loca, unde id colligunt.

49 *Tali consuetudini*] Quum quod nunc videmus passim usurpari & valere pro jure gentium, jam tunc usurpatum fuisse ostendunt.

50 *Magna libertate*] Ut audeat etiam quædam regibus iniqua statuere. Infr. 2, 1. 9.

51 *Perpetuo opere*] Libris *de republica*.

52 *Pronunciata*] Sententiæ.

53 *In toto opere*] Quintum & ultimum membrum partis specialis. Cura per omne opus.

54 Ex

57. Temperavi me ab his, quæ alterius sunt tractationis, ut quæ docent quid 54 ex usu sit facere: quia ista suam habent artem specialem politicam, quam recte ita solam tractat Aristoteles, ut alieni nihil admisceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris nostri arte confunditur. Nonnullis tamen locis ejus quod utile est feci mentionem, sed obiter, & ut id ipsum a justi quæstione apertius distinguerem.

58. Injuriam mihi faciet, si quis me ad ullas nostri seculi controversias, aut natas, aut quæ nasciturae prævideri possunt, respexisse arbitratur. Vere enim profiteor, sicut mathematici 55 figuras a corporibus semotas considerant, ita me in jure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum.

59. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam fastidium parere lectori, cujus utilitatibus consulebam. Itaque secutus sum quantum potui concisum & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conspectu habeant, qui negotia publica tractant, & quæ incidere solent controversiarum genera, & principia unde dijudicari possunt: quibus cognitis facile erit ad rem subjectam accommodare orationem & quantum lubet extendere. *Dicendi genus concisum.*

60. Scriptorum veterum ipsa verba adduxi interdum, ubi talia erant, ut aut cum auctoritate, aut cum venustate singulari dicta viderentur: quod & in græcis feci nonnunquam, sed maxime ubi aut brevis erat sententia, aut cujus gratiam sperare non audebam latino sermone me posse assequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum qui græca non didicerunt. *Scriptorum verba ipsa.*

61. Quam vero ego in aliorum sententiis ac scriptis dijudicandis mihi sumsi libertatem, eandem sibi in me sumant, omnes eos oro atque obtestor, quorum in manus ista venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes sequar. Et jam nunc adeo, si quid hic pietati, si quid bonis moribus, si quid sacris literis, si quid ecclesiæ Christianæ consensui, si quid ulli veritati dissentaneum a me dictum est, id nec dictum esto. *Libertas judicii lectori relicta.*

GRONOVII.

54 *Ex usu sit*] Politica.

55 *Figuras a corporibus semotas*] In idea & solo conceptu mentis, non ut pinguntur in abaco vel charta. Infr. 2, 23. 1.

LOCI
SCRIPTORUM

in hoc opere ſpecialiter explicati, aut examinati, aut emendati.

Ex ſacris Literis:

Veteris Teſtamenti.

Eſaias

	Caput	Verſ.	Pag.
Eſaias.	II.	4.	50
Jerem.	XXXVIII.	5.	129
		26.	742
Ezech.	XVIII.		602
Eccleſ.	XII.	7.	543
Prov.	XVI.	4.	562

Novi Teſtamenti.

	Caput	Verſ.	Pag.
Matth.	V.	17,27,30.	51
		21. & *ſeq.*	41
		23.	444
		38. & *ſeq.*	51
		39.	78
		44. & *ſeq.*	47
	XI.	13.	46
	XXII.	20.	173
	XXIII.	21.	444
	XXIV.	51.	452
	XXVI.	29.	749
		54.	80
Marc.	VI.	48.	744
	X.	19.	612
Lucas	II.	1.	675
	XIV.	23.	629
	XVII.	3.	583
	XXII.	30.	749
	XXIV.	28.	744
Joh.	IV.	7.	476
	VIII.	7.	561
	XVIII.	36.	677
Act. Ap.	VIII.	27.	23
	X.	2.	21
	XVI.	3.	745

	Caput	Verſ.	Pag.
	XVII.	4.	22
Ad Rom.	I.	25.	626
	III.	27.	42
	VII.	14.	ibid.
	X.	5.	26
	XII.	17.	57
	XIII.	1.	44
		2,45.	145
		3,4,6.	49,57
	XIV.	23.	683
I *ad Cor.*	V.	1.	278
	VII.	21.	298
		36.	273
	XI.	14.	431
II *ad Cor.*	X.	3.	59
	XI.	3.	204
	XII.	14.	318
Ad Gal.	III.	25.	26
	IV.	1.	231
Ad Eph.	II.	3.	431
	VI.	5.	298
		12.	59
Ad Col.	III.	22.	298
I *ad Tim.*	II.	1,2,3.	43
Ad Tit.	II.	9.	298
Ad Heb.	VI.	17.	437
	VII.	16.	42
		19.	26
	VIII.	7.	ibid.
	XI.	6.	623
		32,33.	32
Jacob.	I.	15.	599
	IV.	1.	60
	V.	12.	452

Ex Philosophis.

Ex Historicis.

Ex aliis.

HUGO-

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER PRIMUS.
CAPUT I.
Quid Bellum, quid Jus?

I. CONTROVERSIÆ eorum 1 quos nulla juris civilis tenet communio, quales sunt & qui 2 in gentem nondum coicrunt, & qui inter se diversarum sunt gentium, tum

GRONOVII NOTÆ.

1 *Quos nulla juris*] i. e. qui non sunt ejusdem Reip. qui communi legum vel civitatis sponsione, ut loquitur JCtus seu lex 2. D. *de legibus*, non tenentur, neque judicem eundem agnoscunt.

2 *In gentem nondum*] Ut Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, solutum atque liberum, *Sallust* Catilin. 6. Apud eundem Gætuli & Libyes, asperi incultique, neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. Jugurth. 18. Et ex eadem Africa, qui in familias passim & sine lege dispersi nihil in commune consultant. *Mela* 1, 8. Adde *Ciceronem* de Invent. 1, 2. infra

tum [aa] privati, tum Reges ipsi, quique par Regibus jus obtinent, sive illi [3] optimates sunt, sive populi liberi, aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis causa suscipitur, & nulla est controversia unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris, quæcunque tales incidere solent controversiæ, recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum ad pacem, ut finem suum, deducet.

II. 1. De Belli ergo jure acturi, videndum habemus, quid bellum sit, de quo quæritur: quid jus, quod quæritur. Cicero dixit Bellum [4] certationem per vim. Sed usus obtinuit, ut [a] non actio, sed status eo nomine indicetur, ita ut sit [5] Bellum status per vim certantium, [6] qua tales sunt: quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit, de quibus agendum deinceps erit: neque

infra 1, 2, 2. In sacris literis Patriarchæ sub tentoriis habitantes, & hoc tempore multi Arabum.

GROTII NOTÆ.

a *Non actio, sed status*] *Philo* II. de legibus specialibus: [pag. 790. *Edit. Paris.*] ὥσπερ γὰρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον τοὺς ἤδη ναυμαχοῦντας ἢ πεζομαχοῦντας νομιστέον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερον παρεσκευασμένους, καὶ τοὺς ἑλεπόλεις ἐπιστάντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι, κἂν μὴ συμπλέκωνται, κρίνομεν. *Hostes non soli existimantur, qui jam navali aut terrestri prælio certant, sed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut mœnibus, etiamsi nondum pugnam incipiunt.* *Servius* ad illud primæ Æneidos, (vers. 545.)

nec bello major & armis.

Bellum & consilium habet: arma tantum in actu ipso sunt. Idem ad VIII. (vers. 547.) *Bellum est tempus omne, quo vel præparatur aliquid pugnæ necessarium, vel quo pugna geritur. Prælium autem dicitur conflictus ipse bellorum.*

GRONOVII.

3 *Optimates*] Aristocratia, Democratia, ut *Venetiæ*.

4 *Certationem per vim*] Nam alias certatur res controversa, & decernitur aliis quoque modis, veluti per sententias & calculos, ut in foro apud judices; per suffragia, ut in comitiis populorum; denique & per sortem, ut quis quam provinciam habere, quis judicare debeat. *Cic.* I. de Offic. II. *Cum sint duo genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim.* [Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. XIII. ubi agit de aliis modis litigandi in statu libertatis naturalis. *J. B.*]

5 *Bellum status*] i. e. Conditio certa populorum. Explicatio hæc Tullianæ definitionis est, non alia definitio. Neque enim *Cicero* per certationem intellexit actionem vel actum unum, velut aciei, oppugnationis, vastationis; sed durantem temporis tractum, quo dissidetur, & pro occasionibus aut comparatur vis aut fit, aut cavetur atque eluditur. Bellum est tempus & conditio manibus atque armis, quod habent controversiæ, decernentium, donec victoria aut colloquio transigatur.

6 *Qua tales sunt*] Sc. certantes, vel quatenus certant; non quatenus aliquid agunt ad certamen non pertinens: quatenus exercent eum statum aut gerunt aliquid rerum ei convenientium, vel quod sit certantium officii aut moris, (nam per bellum alia aguntur quæ id non spectant.) [Respicit Auctor pacta, quæ inter hostes, durante statu hostili, fiunt, nec minus tamen sanctè observari debent, quàm extra bellum: de quo, suo loco, plenè acturus est. *J. B.*]

(aa) Scilicet ubi in loco, qui nullius est, aliquid negotii inter se habent. Vide infra, Lib. II. Cap. XI. §. 5. num. 3. *J. B.*

7 *Pri-*

que enim 7 privatum hic excludo, ut quod reipsa 8 prius sit 9 publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quæ propterea uno eoque proprio nomine signanda est.

2. Neque hujus nominis origo repugnat; est enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum est bonus, & duis bis. 10 Duellum autem a duobus dictum simili sensu, quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis significatione 11 *πόλεμος*: veteribus etiam 12 *λύη* à dissolutione, quomodo & corporis dissolutio *δύη* (bb).

3. Neque usus (cc) vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obstat, cum certissimum sit; 13 nomen generis sæpe speciei, præsertim excellentiori, peculiariter adhærescere. Justitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quærimus, sitne aliquod bellum justum, & quod bellum justum sit. Distingui autem debet id, quod quæritur, ab eo de quo quæritur.

III. 1. De jure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum hoc ipsum 14 intelligimus, quod dictum jam est, sitne bellum aliquod justum, & deinde quid in bello justum sit? Nam jus hic

GRONOVII.

7 *Privatum*] Quoties singuli paucive, nullo justo imperio præditi, armis inter se depugnant, (ut viator contra latronem.)

8 *Prius sit*] *Horat.* 1. Sat. 3. *Cum prorepserunt primis animalia terris, Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter Unguibus & pugnis, dein fustibus, atque ita porro Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus.* (Vers. 99, & seqq.

9 *Publico*] Prius enim certabant homines, quam in civitatem coierunt.

10 *Duellum*] Etymologia *Ciceronis* in Orat. c. 45. & *Varronis* in *perduelles* 6. de L. L. (pag. 74. *Ed. H. Steph.* Adde *Quintil.* Inst. Orat. Lib. 1. Cap. IV. *J. B.*)

11 Πόλεμος] q. à *πολύς*.

12 *Λύη*] *Στάσις· μάχη, διαφορά·* à dissolutione. *Λύη* autem, *δυστυχία. ἔνδεια· πόνος· ταλαιπωρία· δυσπάθεια·* quævis infelicitas.

13 *Nomen generis*] Ut quum JCti *adoptionem* dividunt in *arrogationem* & *adoptionem*: *Aristoteles πολιτείαν* in *μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν.* Vide *Voss.* de Construct. c. 24. Sic & JCti *adoptionem* distinguunt in *arrogationem* & *adoptionem* specialius dictam. Sic *cognatos* in *agnatos* & *cognatos*. (Vide Auctorem infra, II. 16. 9.)

14 *Intelligimus*] scil. nos quæsituros vel hoc disputaturos.

(bb) Vid. e. g. *Horat.* Sat. I. 3. 107. *Terent.* Eunuch. Act. 1. Scen. 1. vers. 16. *J. B.*

(cc) Ita habent omnes Edd. & nihil mutandum. In animo habuit etymologiam vocis *λύπη* à PLATONE traditam, *ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ σώματος, ἣν ἐν τούτῳ τῷ πάθει ἴσχει τὸ σῶμα.* In *Cratyl.* p. 419. T. I. *Ed. H. Steph.* Ad hoc exemplum, *τὸ Δύη*, quod, inter alia, per *λύπη* exponitur, Auctor noster, veteris Philosophiæ placitis innutritus, secundum quam *Dolor* est *solutio continui*, *ἀπὸ τῆς δύης* deduxit: *dissolutionem* partium *corporis* ita opponens *dissolutioni* seu dissidio *animorum*, quod innuit vox *Λύη*, nullibi, quod quidem sciam, alio sensu usurpata. *J. B.*

hic nihil aliud quam [15] quod juſtum eſt ſignificat, idque negante magis ſenſu quam ajente, ut jus ſit [16] quod injuſtum non eſt. Eſt autem injuſtum, quod naturæ ſocietatis ratione [17] utentium [18] repugnat. Sic alteri detrahere ſui commodi cauſa, contra naturam eſſe dicit [19] Cicero, a atque ita probat, quia ſi id fiat, ſocietas hominum & communitas evertatur neceſſe ſit. Hominem homini inſidiari neſas eſſe, evincit * Florentinus, quia cognationem quandam inter nos conſtituerit natura. † Seneca: *ut omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſervari totius intereſt; ita homines ſingulis parcent, quia ad cœtum [20] geniti ſumus.* b *Salva enim eſſe ſocietas niſi amore & cuſtodia partium non poteſt.*

a De Officiis, Lib. III. c. 5.
* L. ut vim 3. D. de Juſt. & Jur.
† De Ira l. II. c. 31.

2. Sicut autem ſocietas c alia eſt ſine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, καθ' [21] ὑπεροχὴν Ariſtoteli, b ut inter patrem & liberos, dominum & ſervum, regem & ſubditos, d Deum & homines: ita juſtum aliud eſt [22] ex æquo inter ſe viventium, aliud ejus [23] qui regit & qui regitur, qua tales ſunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

b Ethic. ad Nicom. Lib. VIII. c. 8.

IV. Ab hac juris ſignificatione diverſa eſt altera, (dd) ſed ab hac ipſa veniens, quæ ad perſonam refertur: quo ſenſu [24] jus eſt [25] Qua-

GROTII.

b *Salva enim eſſe ſocietas niſi amore & cuſtodia partium non poteſt*] Seneca idem epiſtola XLVIII: *Hæc ſocietas diligenter & ſanctè colenda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & judicat aliquod eſſe commune jus generis humani.* Videri poteſt hac de re *Chryſoſtomus* 1 Cor. XI, 1. [Tom. III. *pag.* 405, 406. *Edit. Savil.*]

c *Alia eſt ſine inæqualitate*] Ut in Grammaticis alia *conſtructio convenientiæ*, alia *regiminis*.

d *Deum & homines*] De hac ſocietate vide *Philonem* in [illegible] Νῶε. (pag. 281, 282. *Ed. Paris.*) Habet & *Plutarchus* quædam in Numa. (pag. 62. Tom. I. *Ed. Wech.* Potuiſſet Auctor addere locum *Ciceronis*, longè luculentiorem, & aptiorem, quem reperies *De Legib.* Lib. 1. Cap. 7. *J. B.*)

GRONOVII.

15 *Quod juſtum*] i. e. pro facto conceſſo & non improbato. *Plaut.* Ciſtel. 1, 1, 2. *jus faſque eſt.* Perſa 1, 3, 26. *jus eſt.* XII. Tabb. *Paterfamilias uti legaſſit ſuper pecunia tutelave rei ſuæ, ita jus eſto.* (Immo, *ſuper pecuniæ tutelæve ſuæ*, ut habet L. 53. D. *De Verb. ſignific.* in Edit. Florent. *J. B.*)

16 *Quod injuſtum non eſt*] i. e. quod licet, quia lege nulla prohibetur: quod ſine culpa & injuria facere poſſis.

17 *Utentium*] Hominum.

18 *Repugnat*] Verba *Cic.* 1. Off. 16.

19 *Cicero de Officiis III.* 5.

20 *Geniti*] Quia homini naturalis appetitus ſocietatis.

21 Ὑπεροχὴν] Ubi altera pars contrahentium ſuperior, altera inferior.

22 *Ex æquo*] Ut omnibus inter ſe liceant eadem, eadem non liceant, vel, quo omnes ex æquo inter ſe vivere & agere naturæ aut ſocietati placuit.

23 *Qui regit*] Ut liceat majori in minorem, quod non licet minori in majorem aut in parem. Sic Cyrus *feciſſe ſe ut regem* reſpondebat. *Juſtin.* I. 5.

(dd) Confer PUFENDORF. De Jur. Nat. & Gent. *Lib.* 1. Cap. 1. §. 19. 20. *J. B.*

24 *Jus eſt*] Pro auctoritate, ut in XII. Tabb. *rei furtivæ æterna auctoritas*, pro re incorporali, quæ poſſidetur vel acquiritur ab eo cujus eſt. Sic *jus obtinere*, *Plaut.* Caſin. 1, 2, 22. *Cic.* pro Quinct.

25 Qualitas moralis personæ competens ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, etiamsi rem interdum sequatur, ut servitutes 26 prædiorum, quæ jura realia dicuntur, comparatione facta ad alia mere personalia; non quia non ipsa quoque personæ 27 competant, sed quia non alii competunt, quam qui rem certam 28 habeat. Qualitas autem moralis perfecta, 29 facultas nobis dicitur; minus perfecta, 30 aptitudo: quibus respondent in naturalibus, 31 illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Jurisconsulti 32 nomine sui appellant, nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: sub quo continentur potestas, tum 33 in se, e quæ libertas dicitur, tum in alios; ut patria, dominica: f 34 Dominium, (ee) plenum sive minus pleno, ut 35 usufructus, jus 36 pignoris: & 37 creditum, (ff) cui ex adverso respondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rursum duplex est: 38 vulgaris scilicet, quæ usus particularis causa comparata est; & 39 eminens, quæ supe-

Quinct. 9. 1. Ver. 26. *jus usurpare*, *Liv.* 3, 71. & 5, 12 *jus experiri*, pro Cæcina 12. pro Sext. 42. *Tacit.* 3. ann. 36. *impertiri tralaticium jus. Sueton.* Oct. 10.

GROTII.

e *Quæ libertas dicitur*] Quam propterea facultatis nomine optime definiunt Romani Jurisconsulti.

f *Dominium*] *Jus pro Dominio*, Scholiastes ad *Horatium*. [Vid. II. Ep. 2. 174. & II. Sat. 3. 217. *J. B.*]

GRONOVII.

25 *Qualitas moralis*] i. e. moribus & legibus fundata vis, copia, licentia.

26 *Prædiorum*] Vide *Instit.* l. 1. tit. 2. de servit. prædiorum.

27 *Competant*] Jura realia.

28 *Habeat*] Domino scil. prædii.

29 *Facultas*] i. e. rei.

30 *Aptitudo*] i. e. meritum. *Meus à prætore recessi.* Persius. [Locus iste, qui est è Sat. v. 88. non huc pertinet, sed ad §. sequ. ubi *Libertas* dicitur *potestas* quam quis *in se* habet. *J. B.*]

31 *Illi*] Facultati.

32 *Nomine sui*] Sic *Suum, quod vindicari potest*. l. 27. §. 2. D. de aur. arg. Sic *Suum cuique tribuere. Suum recipere*. l. 7. §. 6. D. Quæ in fraud. cred. *Suum consequi*. l. 15. §. 5. de re judic. *Sua tutela*. l. 50. pr. de leg. 3. *Suus hæres. Sui servi & ancillæ*. l. 73. de leg. 3.

33 *In se*] Ut quis sit sui juris l. 50. pr. de leg. 3. in suam tutelam & in suam potestatem. *Plaut.* Persa 4, 3. *Ita ancilla mea quæ fuit hodie, sua nunc est.* Curt. 5, 6. *Tandem suis rex corporibus & cultu fœminarum abstineri jussit.* [Vid. GRONOV. ad *Livium*, XXVII. 24.]

34 *Dominium*] Sic *suum cuique tribuere*, in juris præceptis.

35 *Ususfructus*] Cum alienis rebus utimur fruimur, salva illarum substantia.

36 *Pignoris*] Quod datur in securitatem crediti.

37 *Creditum*] Quod alicui mutuum datum. Sic *Suum recipere*. l. 7. §. 6. quæ in fraud. cred. *Suum consequi*. l. 15. §. 7. de Re jud.

38 *Vulgaris*] Privatorum facultas in bonis suis.

39 *Eminens*] Publica & magistratuum, facultas reip. aut summæ potestatis in privatorum bonis.

(ee) Confer PUFENDORF. De Jure Nat. & Gent. *Lib.* IV. *Cap.* IV. §. 2. *J. B.*

(ff) Voces *Creditum* & *Debitum*, non tantum spectant, ex mente Auctoris, id quod ex qualibet caussâ, etiam ex delicto, debetur, *L.* 11. 12. D. *De verb. & rerum signif.* (vid. infr. *Lib.* II. *Cap.* I. §. 2. & *Cap.* XVII. §. 1.) Sed etiam *jus puniendi*, & *obligationem ad pœnam*, heic complectimur.

superior est jure vulgari, utpote 40 communitati competens in 41 partes & 42 res partium, boni communis causa. Sic regia potestas sub se habet & 43 patriam & dominicam potestatem: sic g in res singulorum majus est dominium Regis ad bonum commune, quam dominorum singularium: sic 44 reipublicæ quisque ad usus publicos magis obligatur, quam creditori.

a L.V. Nicom. c. 6. VII. Aptitudinem vero h 45 *ἀξίαν*, id est 46 dignitatem vocat a Aristoteles. Michaël Ephesius, id quod secundum eam æquale dicitur, interpretatur *τὸ προσαρμόζον* & *τὸ πρέπον*, *id quod convenit*.

VIII. 1. Fa-

Vid. Prolegom. §. 8. *in fin.* & *Lib.* III. *Cap.* XIII. §. 1, 2. *J. B.*

GROTII.

g *In res singulorum majus est dominium regis*] *Philo περὶ φυτουργίας.* [p. 222. Edit. Paris.] *καὶ μὴν ἄργυρόν τε καὶ χρυσὸν καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια παρὰ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται, τῶν ἡγεμόνων μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐστίν. Certe argentum, aurum, & quæ pretiosa alia apud subditos custodiuntur, eorum qui regnant magis sunt quam possidentium.* Plinius Panegyrico: [cap. 27.] *Cujus est quidquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes, habet.* Et mox: *Ecquid Cæsar non suum videat?* [cap. 50. qui locus tamen malè adfertur & aptatur. *J. B.*] Adde *Sarisberiensem* in Policratico lib. VI, c. 1. [pag. 335. Ed. Lugd. Bat. 1639.]

h *Ἀξίαν*] *Cicero* de Officiis 1: (Cap. 17.) *Sed si contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes sint, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus; proximi liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere perfugium, deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna est: quamobrem necessaria præsidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. Vita autem victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime.* Vide quæ infra dicentur libro II, cap. VII. §. IX, & X. *Seneca* de Beneficiis libro IV. c. 11. ubi de testamentis agit: *Quærimus dignissimos, quibus nostra tradamus*, ipsum locum vide. Adde *Augustinum* de Doctrina Christiana lib. 1. cap. XXVIII, & XXIX.

GRONOVII.

40 *Communitati*] Reipublicæ & rempublicam tenenti.

41 *Partes*] In ipsos subjectos.

42 *Res*] Patrimonia subjectorum.

43 *Patriam & dominicam*] & eas potest intendere, ut Romæ; vel remittere, ut Athenis.

44 *Reipubl. quisque*] Hinc illud *Liv.* 23, 14. *Qui capitalem fraudem ausi, quique pecuniæ judicati in vinculis essent, qui eorum milites apud se fierent, eos noxa pecuniaque se exsolvi jussurum.* Idem lib. 26, 35. *servos agricultores rempublicam abduxisse, nunc ad militiam parvo ære emendo, nunc remiges imperando, si quod cui argenti ærisve fuerit, stipendio remigum & tributis annuis ablatum.*

45 *ἀξίαν*] i. e. meritum. *Aptitudinem* barbare vocat vulgus.

46 *Dignitatem*] Expressit vocem Gr. sed melius reddidisset *meritum*. Voce autem *dignitatis* in simili re supra utitur. Sic & ipse appellare debuit, omissa voce *aptitudinis*, quam sine dubio refugerunt Romani. *Victorinus* in Rhet. Cic. de inventione: *Justitia est habitus animi ita informatus, ut omnibus rebus tribuat dignitatem.* i. e. suum. *Sueton.* Jul. 41. *Commendo vobis illum & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant.* *Sallust.* Catil. 35. *fructu laboris industriaque mea privatus statum dignitatis non obtinebam.* Et quemadmodum Facultati *Suum*, sic Dignitati subjicere poterat *Meritum*.

47 *Fa-*

VIII. 1. Facultatem 47 respicit justitia 48 expletrix, quæ propriè aut strictè justitiæ nomen obtinet, 49 συναλλακτικὴ Aristoteli, 50 nimis arcto vocabulo, nam ut possessor 51 meæ rei eam mihi reddat, 52 non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad eandem hanc justitiam pertinet: itaque 53 ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit. Aptitudinem respicit 54 attributrix, quæ Aristoteli διανεμητικὴ, comes earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectricis.

2. Quod vero idem Aristoteles ab expletrice ait respici 55 proportio-

47 *Facultatem respicit Justitia expletrix*] Expletricem dicit Justitiam, quam vulgo commutativam vocant, opinor, inde, quod per eam expletur & satisfit cuique pro eo, quod ab illo accipimus: nam *explere* Latinis interdum est *satisfacere*, ut apud *Justinum*: [Lib. v. Cap. 4. n. 16.] *explent detrimenta muneribus, contumelias honoribus, execrationes precibus.* Hoc facile tolero: sed quod idem statuit nimis arctum vocabulum συναλλακτικῆς, id est, *contractoriæ*, sive *commutatoriæ*, vel, ut vulgo loquuntur, *commutativæ*, id probare argumento non videtur. Nam, inquit, ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad hanc justitiam pertinet. At Aristotelici omnino dicunt hoc quoque esse ἐκ συναλλάγματος, sive *ex contractu*. Nam ut Jurisconsulti contractus alios faciunt justos, alios quasi contractus, ut negotiorum gestionem, tutelam, rem communem sine inita societate &c. Sic *Aristoteles* lib. 5. Eth. cap. 5. contractus ait esse alios voluntarios, alios involuntarios: & illos quidem, emtionem, venditionem, mutationem, sponsionem, fœnerationem, depositum, locationem, conductionem: hos autem, alios clandestinos, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi corruptelam, cædem dolo factam, falsum testimonium: alios violentos, ut flagellationem, vincula, mortem, rapinam, convitium, contumeliam. Palam est casum, quem objicit auctor, ad hoc genus ἀκούσιον sive *involuntarium* pertinere. [Potuisset addere Vir Doctissimus, τὸ Συνάλλαγμα, apud *Aristotelem*, non significare fundamentum obligationis ex hac Justitia oriundæ, sed tantum rem ipsam, circa quam versatur Justitia, quæ propterea dicitur Δικαιοσύνη vel Δίκαιον, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν, Lib. V. Cap. 5. τὸ διορθωτικὸν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι, καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις. Cap. 7. Sed parum refert, quid senserit Stagyrita, cujus divisio non accuratè respondet divisioni Auctoris nostri, & à plerisque jam negligitur. Vide *Pufendorf.* 1. 7. 12. *J. B.*]

48 *Expletrix*] Quæ alias *commutativa* seu *correctiva*, & respicit illud *suum.*

49 Συναλλακτικὴ] Quasi diceretur *contractoria.*

50 *Nimis arcto*] Quasi non sufficiat denominationes à potiore sumi. 3, 3, 2.

51 *Meæ rei*] Qui meam rem me inscio, quacunque occasione, possedit.

52 *Non est ἐκ συναλλάγματος*] Imo ex contractu ἑκουσίῳ, ut appellat *Aristoteles* 5. Eth. 5. non voluntario, fortuito, &, ut JC. loquitur, ex quasi contractu. Dein est tacitum pactum omnium hominum post inventa dominia privata, ut cuique maneat & restituatur suum.

53 Ἐπανορθωτικὴν] *correctivam.*

54 *Attributrix*] *Distributiva.* Alibi dicit *assignatricem* 2, 17, 2.

55 *Proportionem simplicem*] Dicit Arithmeticam, cum numeri distant paribus intervallis, ut duo, quatuor, sex, octo; vel tres, sex, novem, duodecim; nam illic ubique duo, hic tres numeri intersunt. *Comparatam* Geometricam, cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius in quarto: ut tria, sex, duodecim: nam quoties tria sunt in sex, toties sex in duodecim. Contractum societatis fieri proportione comparata Aristotelicorum filii non

portionem 56 simplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem 57 comparatam, quam γεωμετρικὴν appellat, quæ sola apud Mathematicos 1 nomen habet proportionis; ex eorum genere est quæ sæpe locum habent, non semper: neque verò per se justitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum usu, sed materia circa quam versatur, ut jam diximus. Itaque & contractus societatis expletur proportione comparata, & 58 si unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam simplici 59 commensione attributio fiet.

3. Neque magis verum est quod à nonnullis dicitur, attributricem versari circa res communes, expletricem circa 60 res singulorum. Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet: & civitas quæ de communi reddit, (gg) quod civium quidam 61 in publicum impenderunt, nonnisi expletricis justitiæ officio fungitur. Recte hoc discrimen notatum à 62 Cyri magistro: nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam, sed alienam, attribuisset, & majori contra majorem, docuit eum magister: ὅτι ὁπότε μὲν καθισταίη τοῦ ἁρμόττοντος κριτὴς, οὕτω δέοι ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρου ὁ χιτὼν εἴη, τοῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐστί· πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κεκτῆσθαι; *Tunc quidem ubi constitutus esset arbitrator ejus*

concedent ei, nisi sit societas, quam JCti vocant Leoninam ex *Æsopi* fabula. Princeps Arausionensis de mille aureis collatis in Indicas societates, in distributione redituum, non teruncium accipit amplius quam privati. Quum vero in societate alicui major pars lucri datur propter eximiam operam, aut artem, quam adfert ad lucrum quærendum, non tamen intervenit Geometrica proportio, quia non habetur respectus personæ, sed rei quam in commune confert, idque accipit ex pacto. Itaque ibi quoque Arithmeticum par pro pari daturliostimentum, opera pro pecunia, ut loquitur *Plautus.* Vide *Hornejum* lib. 3. Ethic. cap. 12. num. 14. [At vero Auctori nostro rationem ejus, quod dicit, constare, in Notis Gallicis ostendimus. *J. B.*]

56 *Simplicem*] Cum distant numeri paribus intervallis, ut 2, 4, 6, 8. vel 3, 6, 9, 12. Proportio Arithmetica.

57 *Comparatam*] Cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius continetur in quarto: ut tres bis in sex, sex bis in duodecim, quæ proportio est Geometrica.

58 *Si unus tantum*] Ponit casum impossibilem: nempe omnes cives præter unum esse æquales; quod tum eveniet, quum omnes eundem nasum, os, oculos & faciem habebunt. Vide & *Hornejum* 3, 12, 7.

59 *Commensione*] Vide *Hornejum* 3. Ethicor. 12. num. 7. casum ait possibilem, proportione Arithmetica.

60 *Res singulorum*] Vide *Hornejum* 3. Ethic. 11, 24.

61 *In publicum*] Exemplum est apud *Livium* 31, 13. eorum qui in publicum quid impenderunt.

62 *Cyri magistro*] Apud *Xenophontem* in Cyripædia, [Lib. I. Cap. III. §. 14. *Ed. Oxon.*]

(gg) Respicit heic Auctor ad locum *Aristotelis*, Ethic. Nicom. v. 7. pag. 62. E. *Edit. Paris.* de quo in Notis Gallicis egimus, & in eo Philosophum non satis recte ratiocinari, ostendimus. *J. B.*)

GROTII.

1 *Nomen habet proportionis*] Habitudinis comparationem vocat *Cassiodorus.* [Locus exstat in Lib. *De Dialectic.* pag. 408. *Ed. Paris.* 1589. *In proportione*, inquit, *non est similitudo rerum, sed qua-*

ejus quod cuique conveniret, ita agendum esse; at ubi judicandum esset utrius esset tunica, id spectandum k *utra possessio justior, eumne rem habere qui vi abstulisset, an qui fecisset aut emisset.*

IX. 1. Est & l tertia juris significatio, quæ idem valet quod lex, quoties vox legis 63 largissime sumitur, ut sit regula actuum moralium obligans ad id 64 quod rectum est. 65 Obligationem requirimus: nam consilia, (hh) & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem, sed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. 66 Permissio autem proprie non actio est legis, (ii) sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, 67 ad rectum obligans, non simpliciter ad justum, quia m jus hac notione, non ad 68 solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, 69 quod rectum est, laxius justum dicitur.

2. Juris ita accepti optima partitio est, quæ apud Aristotelem ex-

quædam HABITUDINIS COMPARATIO. *J. B.*] Est hujus proportionis, qua Justitia attributrix uti solet, non incommoda apud *Homerum* descriptio. [Iliad. XIV, 382.]

Ἐσθλὰ μὲν ἐσθλὸν ἔδυνε, χέρεια δὲ χείρονι δόσκεν.

Præstanti dabat hic præstantia, vilia vili.

k *Utra possessio justior*] Vide eundem *Xenophontem* παιδείας secundo. Huc spectat lex per Mosem data: *non misereberis in judicio pauperis.* Exod. XXIII, 3. *Levitic.* XIX, 5. Oportet enim, ut *Philo* ait, τὰ πράγματα ἀφέλκειν τῆς τῶν δικαζομένων φαντασίας, *res abstrahere à litigatorum respectu.* [Locus *Philonis* legitur in Lib. *De Judiciis*, pag. 720. *Ed. Par.* Apud *Xenophontem* vero, quod huc faciat, nil reperio, nisi quod videre poteris Cap. II. Libri indicati, §. 10, 11. *Ed. Oxon. J. B.*]

l *Tertia juris significatio quæ idem valet quod lex*] Hoc sensu dixit *Horatius* [1. Sat. III, 211.]

Jura inventa metu injusti fatear necesse est.

Et alibi: *Jura neget sibi nata.* [Art. Poët. vers. 122.] Ubi Scholiastes: *legum sit contemtor.*

m *Jus hac notione, non ad solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet*] Exemplum sit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei qui contra Medici præceptum vinum bibisset. [Habet ex AELIANO, *Var. Hist.* II. 37. Adde Notam *Perizonii* in Lib. III. c. 34. ejusdem Auctoris. *J. B.*]

GRONOVII.

63 *Largissime*] Ne quis decipiatur, ut in tit. 2. Instit. [Vult dicere, ne quis putet, eodem sensu *Legis* vocem heic usurpari, ac sumebatur apud Romanos, ut patet ex §. 4. Tit. *Inst.* laudati. *J. B.*]

64 *Quod rectum est*] Officiorum regula *Sen.* 2. de Ira 21. *Sen.* 4. ben. 12. legem justi injustique regulam esse.

65 *Obligationem*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *consulens.*

66 *Permissio*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *permittens.*

67 *Ad rectum*] Nam & *honeste vivere* inter juris præcepta est.

68 *Solius justitiæ, qualem*] Particularis, quæ vel συναλλακτικὴ vel διανεμητική: i. e. commutativa vel distributiva.

69 *Quod rectum est*] Laudabile ac probandum.

(hh) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 1. *J. B.*

(ii) *Permissionem* non esse meram actionis negationem, à parte Legis, ostendimus ad PUFENDORF. Lib. I. Cap. VI. §. 15. *Not.* 2. & de ea re ple-

exſtat, (kk) ut ſit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo 70 ſtrictius poſito: interdum & 71 τὸ ἐν τάξει, conſtitutum. Idem diſcrimen apud Hebræos reperire eſt, (ll) qui cum diſtincte loquuntur, jus naturale vocant n 72 מצות, jus conſtitutum חקים, quorum illud δικαιώματα, hoc ἐντολάς ſolent vertere 73 Helleniſtæ.

X. 1. o Jus naturale eſt 74 dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui, 75 ex ejus convenientia aut diſconvenientia cum ipſa natura 76 rationali ac (mm) ſociali, ineſſe moralem 77 turpitudinem, aut 78 neceſſitatem moralem, ac conſequenter ab auctore

pleniùs egimus in Notis Gallicis ad hunc *Grotii* noſtri locum. *J. B.*

(kk) In *Ethic. ad Nicom.* Lib. v. Cap. x. Sed utrumque, ſecundum Philoſophum, partem facit *Juris Civilis*, quod vocat Δίκαιον Πολιτικὸν, ut ea, de quibus agitur, Δίκαιον Φυσικὸν, & Δίκαιον Νομικὸν. Adeoque paullo aliter diviſio Auctoris noſtri ſeſe habet. *J. B.*

GROTII.

n מצות] משפט. Sic *Maimonides* libro III. ductoris dubitantium cap. XXVI.

o *Jus naturale eſt dictatum rectæ rationis*] Philo libro, omnem virum bonum eſſe liberum: Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, οὐχ ὑπὸ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ, φθαρτός, ἐν χαρτιδίοις ἢ στήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀθανάτου φύσεως, ἄφθαρτος, ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς· *Lex mentiri neſcia eſt recta ratio, quæ lex, non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, ſed corrumpi neſcia, quippe ab immortali natura inſculpta in immortali intellectu.* [Pag. 871. B. Ed. Par.] *Tertullianus* de corona militis: [*Cap.* VI.] *Quæres igitur Dei legem, habens communem iſtam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antoninus lib. II. τέλος λογικῶν ζώων, τὸ ἕπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τῆς πρεσβυτάτης λόγῳ καὶ θεσμῷ· [§. 16.] *Finis animantium ratione utentium, ſequi legem ac normam civitatis ac reipublicæ omnium antiquiſſimæ.* Adde Ciceronis locum de Republica III, quem adducit *Lactantius* VI, 8. Præclara ſunt quæ in hanc rem habet *Chryſoſtomus* XII, & XIII. de ſtatuis. Nec ſpernenda quæ *Thomas* Secunda Secundæ LVII, 2. & *Scotus* III, diſt. 37.

GRONOVII.

70 *Strictius*] Non pro lege ſcripta, aut pro juſſu imperantis.

71 Ἐν τάξει] i. e. ordinatum, conſtitutum.

72 מצות, *jus conſtitutum* חקים] מִצְוֹת præcepta, חֻקִּים ſtatuta, leges, à חֹק jus. Ab altera ſpecie definitur δικαιοσύνη, ἀρετὴ διανεμητικὴ τοῦ κατ᾽ ἀξίαν. περὶ ἀρετ. καὶ κακ. p. 373. Ab altera δικαιοσύνη ἐστὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων. Ηθ. Μεγαλ. I. 34.

73 *Helleniſtæ*] Interpretes LXX Bibliorum.

74 *Dictatum rectæ rationis.*] Lex mentibus inſita bene natis. Admonitio inteſtina conſcientiæ. Inſtinctus, inſita notio.

75 *Ex ejus convenientia*] Propterea quod rectæ rationi, vel ingenitis homini veri & æqui principiis congruat aut repugnet. *Perſ.* Sat. 5, 96. *Stat contra ratio & ſecretam gannit in aurem, Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.*

76 *Rationali*] Humana.

77 *Turpitudinem*] Ad abſtinendum, vel cavendum.

78 *Neceſſitatem*] Ad faciendum, vel præſtandum.

(ll) Hoc diſcrimen non ſemper obſervari, ipſe Auctor fatetur, in Adnotat. ad *Luc.* I, 6. Vide & Clar. *Clericum*, in Geneſ. XXVI, 5. *J. B.*

(mm) Voces illas, *ac ſociali*, quamquam

auctore naturæ Deo talem actum aut vetari, aut præcipi.

2. Actus de quibus tale exstat dictatum, [79] debiti sunt aut [80] illiciti [81] per se, (nn) atque ideo à Deo necessario præcepti aut vetiti intelliguntur: qua nota distat hoc jus non ab humano tantum jure, sed & à [82] divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat quæ per se ac suapte natura aut [83] debita sunt, aut illicita, sed vetando illicita, præcipiendo debita facit.

3. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum est, quædam dici ejus juris non proprie, sed ut [84] scholæ loqui amant, [85] reductive, quibus jus naturale non repugnat, sicut justa modo diximus appellari ea quæ [86] injustitia carent: interdum etiam per abusionem ea, quæ ratio [87] honesta, aut oppositis meliora esse indicat, etsi non debita, solent dici juris naturalis.

4. Sciendum præterea, jus naturale [88] non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum [89] consequuntur. Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana [90] introduxit: at eo [91] introducto

quam in omnibus Edd. desint, confidenter addidimus, Auctorem ipsum ducem sequuti, qui infra §. 12. *num.* 1. eas habet, & heic à Typographis omissas facile potuit non animadvertere; ut in aliis locis, ubi res majoris adhuc momenti erat, id ei accidisse, ostendemus. *J. B.*

GRONOVII.

79 *Debiti*] Cum inest necessitas moralis.

80 *Illiciti*] Cum inest turpitudo.

81 *Per se*] Etiam non accedente jussu Dei aut hominis.

82 *Divino voluntario*] Infra, num. 15. ut cum Deus præcepit non tangi arborem scientiæ boni & mali; abstineri porcis & aliis animalibus, quæ pro immundis præscripsit Lex Mosaica.

83 *Debita*] Ut tegere verenda, ut *Paulus* 1. ad Corinth. XI. 14. scribit, comam longam natura dedecere virum. i. e. honestate morum, quæ inter homines. Apostolus φύσεως vocabulum etiam adhibet.

84 *Scholæ*] Scholastici.

85 *Reductive*] Per applicationem aut interpretationem.

86 *Injustitia carent*] Ut quæ nullius sunt cedere occupanti: quod per se naturæ non est, sed tamen eo refertur.

87 *Honesta, aut oppositis*] Ut velare notas sexus, nec eum Cynicis in publico prurire. Sic *Paulus* 1 Corinth. XI. 14. ἢ οὐδὲ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστιν; [Exempla aptiora, ex mente Auctoris nostri, vide infra, circa *Concubinatum*, *Divortium*, *Polygamiam*, I. 2. 6. *num.* 2. Adde II. 12. 9. n. 2. III. 3. 6. n. 3. & III. 4. 2. *num.* 1. *J. B.*]

88 *Non de iis tantum agere*] i. e. subjectam habere materiam non modo ea, quæ ipsa natura comparavit sine disputatione aut constitutione humana, sed etiam res, ut sese habent, postquam in eis id, quod natura erant, judicium humanum & consuetudo, aliquam partem mutavit.

89 *Consequuntur*] Ubi homines fecere quod natura non erat.

90 *Introduxit*] Intelligit dominium privatum quale nunc in usu, quo unusquisque suæ rei est dominus, nam natura omnia fecit communia.

91 *Introducto*] Postquam hoc placuit, ut omnia non essent amplius communia.

(nn) Verum quidem est, Deum non potuisse, salvâ sapientiâ suâ, actus, qui heic vocantur *debiti*, vetare, aut contrarios præcipere. Attamen vinculum ipsum *Obligationis*, quâ quis tenetur illos exercere, ab his abstinere, non

ducto nefas mihi esse id arripere te invito quod tui est dominii, ipsum indicat jus naturale; quare p furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus * Jurisconsultus, natura turpe Ulpianus, Deo displicere 92 Euripides his in Helena versibus: [909, & seqq.]

* L. 1. D. de Furtis. L. Probrum, 42. D. de verb. significat.

Namque odit ipse vim Deus: nec divites
Nos esse rapto, sed probe partis cupit.
Spernenda, si non jure veniat, copia est.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique sic fas est domum,
Ut ab alienis relus ac vi temperet.

5. Est autem jus naturale adeo immutabile, (oo) ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, dici tamen quædam possunt, ad quæ se illa 93 non extendit; quia quæ ita dicuntur, 94 dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent, sed sibi ipsis 95 repugnant. Sicut ergo ut bis duo non sint quatuor 96 ne à Deo quidem potest effici, ita ne hoc quidem, ut quod 97 intrinseca ratione malum est, malum non sit. Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit: (pp) 98 ἔνια εὐθὺς

non ex ipsâ naturâ actuum oritur, sed; à *voluntate* Dei, quatenus est Auctor naturæ rerum, & summus Hominum Legislator. Adeoque, accurate loquendo, tales actus non possunt dici *per se* debiti, aut illiciti. Quâ de re aliquid diximus in Præfatione Gallicâ ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* pag. 66. secundæ Edit. & nuperrime egimus fuse satis in examine *Judicii* Illustris LEIBNITZII, subjecto quartæ Editioni versionis nostræ Libelli *De Offic. Hom. & Civ. J. B.*

GROTII.

p *Furtum naturali jure prohibitum*] Julianus: ὁ δεύτερος νόμος (post illum de Deo agnoscendo & colendo) ἱερὸς φύσει καὶ θεῖος, ὁ τῶν ἀλλοτρίων πάντη καὶ πάντως ἀπέχεσθαι κελεύων· καὶ μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν ἔργῳ, μήτε ἐν αὐταῖς ταῖς λανθανούσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις ταῦτα ἐπιτρέπων συγχεῖν. [Orat. VII. pag. 209. C. D. *Ed. Spanhem.*] *Lex altera & ipsa suapte natura sancta atque divina ea est, quæ semper & ubique alienis abstineri jubet, neque vero aut verbo, aut facto, aut arcanis animi cogitationibus contrairi sinit.* Cicero de Officiis III. (c. 10.) ex Chrysippo: *In vita sibi quemque petere quod pertineat ad usum, non iniquum est: alteri surripere, jus non est.*

GRONOVII.

92 *Euripides*] Vide similem locum in *Plauti* Prolog. Rudent. v. 10. & *seqq.*

93 *Non extendit*] Quæ, si ita licet loqui, Deus non possit.

94 *Dicuntur tantum*] Quasi sint aliquid, mente concipiuntur, & efferuntur tantummodo ac pronuntiantur; ut Centaurus, Chimæra, Gorgo: effectum autem habent nullum, & existere nequeunt. Phil. *Entia rationis.*

95 *Repugnant*] Hoc est, ut scholæ dicunt, contradictoria sunt.

96 *Ne à Deo quidem potest effici*. Quia Deus semel aliter statuit.

97 *Intrinseca*] Per se ac sua natura.

98 Ἔνια] Quædam statim nominantur conjuncta cum vitio (malitia,) vel, quædam statim ut nominata sunt, junctam pravitatem præferunt.

(oo) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 5.

(pp) Locus est *Ethic. ad Nicom.* Lib. II. Cap. VI. Sed tu inspice, & non satis apte heic adferri animadvertes. *J. B.*

99 Ut

εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος. Nam 99 ut esse rerum postquam sunt & qua sunt aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ esse illud necessario consequuntur, talis autem est malitia quorundam actuum, comparatorum ad naturam sana ratione utentem. Itaque & Deus ipse secundum hanc normam de se judicari patitur, ut videre est Gen. XVIII, 25. Esai. V, 3. Ezech. XVIII, 25. Jerem. II, 9. Mich. VI, 2. Rom. II, 6. III, 6.

6. Fit tamen interdum ut in his actibus, de quibus jus naturæ aliquid constituit, 1 imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur, quod immutabile est, sed res, de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor quod ei debeo 2 acceptum ferat, jam solvere non teneor, non quia jus naturæ desierit præcipere solvendum quod debeo, sed quia quod debebam deberi desiit: ut enim recte in Epicteto a Arrianus: *οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανεῖσαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τοῦ δανείου, καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό· non sufficit ut debeatur pecunia datam esse mutuam, sed oportet ut & maneat adhuc indissoluta mutui obligatio.* Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt, sed 3 non erit homicidium aut furtum, quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit.

a Lib. 1. Diss. C. 7. Pag. 34. Ed. Colon. 1595.

7. Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu: sic communis rerum usus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & jus suum per vim consequendi 4 ante positas leges.

XI. 1. Discrimen autem quod in Juris Romani libris exstat, (qq) ut jus immutabile aliud sit quod animantibus cum homine sit commune, quod arctiori significatu vocant jus naturæ; aliud hominum proprium, quod sæpe jus gentium nuncupant, 5 usum vix

GRONOVII.

99 *Ut esse rerum, postquam sunt, & qua sunt*] Ut res, ex quo semel extiterunt, speciemque & habitum acceperunt, non aliam sumunt causam, & quod sunt, non precatio, sed jam per se & ob suam materiam sunt; neque ut sint, alienum beneficium exspectare, aut aliunde pendere necesse habent: ira & affectiones, quæ illis naturis materiisque necessario adhærent.

1 *Imago*] i. e. videatur imprudentibus & minus intentis aliquid mutari, ubi tamen jus constat, & ejus mutatum nihil est.

2 *Acceptum ferat*] i. e. se accepisse scribat aut testatum faciat.

3 *Non erit homicidium*] Non magis quam si morbo hominem solvat; si naufragio aut alio casu, vel mortalitatem ejus finiat, vel rem familiarem aut imminuat, aut ad alium transferat.

4 *Ante positas leges*] Quibus illud jus à privatis ad selectos judices translatum est.

5 *Usum vix ullum*] Neque enim brutorum inter se, neque hominum cum brutis societas est: tantum turpiores facit homines id non servantes.

(qq) Vide PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 2, 3. *J. B.*

6 *Utem*

vix ullum habet. Nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis 6 utens generalibus, quod recte vidit Hesiodus: *a*

a Oper. & Dier. vers. 276, & *seqq.*

Τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων·
Ἰχθύσι μὲν, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,
Ἐσθέμεν ἀλλήλους· ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν.
q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη.

Humano generi nam lex datur ab Jove summo:
Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantum
Mutua se vertunt in pabula, juris egentes.
Justitia at nobis, quæ res est optima, cessit.

In equis, in leonibus justitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis *b* primo. Plutarchus *c* in vita Catonis majoris, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· *lege & justitia adversus homines tantum natura utimur.* Lactantius *d* lib. v. *In omnibus enim videmus 7 animalibus, quæ sapientia carent, conciliatricem sui esse naturam. Nocent enim aliis ut sibi prosint: nesciunt enim quia malum est nocere. Homo vero, quia scientiam boni & mali habet, abstinet se a nocendo etiam cum incommodo suo.* Polybius, cum narrasset quibus initiis primum convenissent homines, addit, r si quis in parentes aut beneficos injurius fuisset, fieri non potuisse quin id cæteri ægre ferrent, *e* ratione addita: τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ ἂν εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφοράν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γινόμενα ſ καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι. *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile non*

b Cap. 16.
c Tom. I. pag. 339. A.
d Cap. 17.
e Lib. VI. Cap. 4.

6 *Utens generalibus*] Quæ circa similia similiter agere novit, ut dixit in Prolegomenis, §. 7.

GROTII.

q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην] *Juvenalis* Satyra xv, [vers. 142, & *seqq.*]

—— *Venerabile soli*
Sortiti ingenium divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti,
Sensum è cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona & terram spectantia Mundi
Principio indulsit communis Conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & præstare juberet,
Dispersos trahere in populum, &c.

Chrysostomus ad VII. Rom. (Homil. VIII. pag. 118. Tom. III. *Ed. Eton. Savil.*) τὸν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ κινεῖν δεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων. [Id est, justi & injusti regulas, neque adversus inanimata & sensu carentia, movendas aut negligendas. Quod igitur innuere potius videtur, jus aliquod esse Brutis cum Homine commune. *J. B.*]

r *Si quis in parentes injurius fuisset*] Exemplum vide in Chamo, Gen. IX, 22. Ubi pœna sequitur.

GRONOVII.

7 *Animalibus, quæ sapientia carent*] Omnia animalia muta & ratione defecta quærere sua commoda; quamvis damno aliorum.

GROTII.

ſ Καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι] Chrysostomus XIII. de statuis: (*Tom. VI. pag. 550. Edit. Savil.*) καὶ γὰρ τὸ

non est tam alienum à natura sua actum ab ipsis dissimulatum iri, ut in aliis animantibus: sed quod factum est, revocatum iri ad animum cum offensæ significatione.

2. Quod t si quando brutis animantibus justitia tribuitur, id fit impropriè u ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio. An verò actus ipse, de quo jus naturæ constituit, sit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio; an nobis proprius, ut Dei cultus, ad juris ipsam naturam nihil refert.

XII. 1. Esse autem aliquid juris naturalis probari solet tum ab eo quod prius est, tum ab eo quod posterius, quarum probandi rationum illa subtilior est, hæc popularior. A priori, si ostendatur rei 8 alicujus convenientia aut disconvenientia necessaria cum natura rationali ac sociali: à posteriori verò, si non certissima fide, (11) certe probabiliter admodum, juris naturalis esse colligitur id, quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale esse creditur. Nam 9 universalis effectus universalem requirit causam; talis autem existimationis causa vix ulla videtur esse posse præter 10 sensum

τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένοις, φυσικὴν ἅπαντες ἔχομεν. εὐθέως γὰρ τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἐχθροὶ γινόμεθα κἂν μηδὲν ὦμεν αὐτοὶ πεπονθότες. *Natura id habemus, ut indignationem nostram conjungamus cum iis qui male tractati sunt. illico enim injuriosis hominibus infensi sumus, etiamsi ad nos nulla pars injuria pervenit.* Scholiastes ad *Horatium* Satyra III. lib. 1. (vers 97.) *Sensus aliter indignatur & animus, cum audierit homicidium factum, aliter cum furtum.* [In fine loci Polybiani, pro vocibus τὰ γινόμενα, legitur τὸ γινόμενον, in Edit. *Casauboni.*]

t *Si quando brutis animantibus justitia tribuitur*] Divinationem quandam justitiæ in elephantis notat *Plinius* lib. VIII. cap. V. Idem libro X. narrat aspidem fuisse quæ suum ipsa catulum necaret, quod is catulus hospitis filium interemisset.

u *Ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio*] Seneca de Ira libro 1, cap. III. feras ira carere dixit, sed pro ira habere impetum. *Muta animalia*, ait, *humanis affectibus carent: habent autem similes illis quosdam impulsus.* Sic in bestiis non esse κακίαν sed ὁμοιο-κακίας, non vitia sed vitiorum simulacra, dixit *Origenes* contra *Celsum*: ὡς ἂν θυμοῦσθαί τι λέγεται, *velut irasci leonem.* (Lib. IV. pag. 225. *Edit. Cantabrig.*) Peripatetici apud *Porphyrium*, de non esu animantium tertio. (Pag. 309. *Ed. Lugd.* 1620. Adde quæ habet de *Stoicis*, Cl. HEINECCIUS, *Elem. Juris Civil. secundum ordinem Institution. Justin.* Lib. I. Tit. XXVI. §. 303. in Not.

GRONOVII.

8 *Alicujus convenientia*] Ut cum ostenditur, innoxium hominem occidere, esse injustum, quia natura appetit conservationem sui & omnium, quæ sunt ejusdem societatis.

9 *Universalis*] Effectus ad omnes plurimosve pertinens causam juxta late patentem & inter multos plurimosve communicatam.

10 *Sensum, communis*] *Cic.* de leg. 16. *Communis intelligentia. Horat.* 1. Sat. 3. *Communi plane sensu caret. Gell.* 20, 22. *cum sensus intelligentiaque communis fide nobis notas res efficit.* Juvenal. 8. Sat. 73. *Rarus enim ferme sensus communis in illa Fortuna* Arrian. *Epictet.* 3, 6. ὁ κοινὸς νοῦς. Marcus κοινονοημοσύνην, lib. 1. ad se ipsum, ubi Cas. *Lactant.* 3. 28. *in tantos errores inciderunt, ut etiam communem sapientiam non tenerent. Phædrus* fab. 7. *quibus honorem & gloriam Fortuna tribuit, sensum communem abstulit.* Seneca ep. 5. & 9.

(11) Quousque ratio illa valere queat,

sensum ipsum, commnnis qui dicitur.

2. Hesiodi est dictum à multis laudatum: (ss)

Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ
Λαοὶ φημίζουσι.

Non etenim penitus vana est sententia, multi
Quam populi celebrant.

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ, (tt) *quæ communiter ita videntur fida sunt*, ajebat Heraclitus statuens 11 λόγον τὸν ξυνὸν optimum esse veritatis 12 κριτήριον. Aristoteles: κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνο-

queat, vide apud PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 7, 8. & in Præfatione nostra Gallica ad hoc Opus, §. 4. *J. B.*

(ss) Extat in *Operib. & Dieb.* vers. penult. sed ibi agitur tantum de rumoribus adversus aliquem sparsis, qui, falsi licet, famam ejus nonnihil lædunt. *J. B.*

GROTII.

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ,] *Aristoteles* Nicom. x, 11. ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ τοῦτο εἶναι φαμέν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. *Quod omnibus ita videtur, id ita esse dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipse credibiliora dicet.* Seneca Epist. 81. *In tanta judiciorum diversitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno sibi, quod ajunt, ore affirmabunt.* Quintilianus: *Consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi, consensum bonorum.* (Instit. Orat. 1. 6.) *Josephus* antiquæ historiæ XVI. (Cap. VI. §. 8. *Edit. Hudson.*) ἔθεσι μὲν γὰρ οὐδὲν ἔστι γένος ὃ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται, κατὰ πόλεις δὲ ἐπὶ πολλοῖς γινομένης τῆς διαφορᾶς· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπιτηδεύειν, λυσιτελέστατον ὂν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, οὗ πλεῖστον οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἅπασιν ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοιμεν αὐτοῖς, εὔνους καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ ταῦτα παρ' ἐκείνων ἡμῖν ἀπαιτητέον, καὶ δεῖν οὐκ ἐν διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἡγεῖσθαι τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς καλοκἀγαθίαν ἐπιτηδείας ἔχειν· τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι, καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla est quæ iisdem tota utatur, sæpe oppidatim discrepatur plurimum. At jus ipsum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos sunt leges, faciunt nos, eas pure modo observemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia sunt quæ exigi à legibus par est. Neque illas aversari ut à se alienas arbitrari debent alii, in eo quod institutis differunt, sed id potius spectandum an ad virtutem ac probitatem sint accommodatæ. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, solumque per se sufficit ad tutandam hominum vitam. Tertullianus* præscriptione adversus hæreticos (Cap. 28.): *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum.* [Omnia ista loca, si duo priota excipias, parum ad rem faciunt. Immo verba *Quintiliani* contrarium innuere potius videntur. *J. B.*

GRONOVII.

11 Λόγον] Omnes idem sentire ac dicere.

12 Κριτήριον] Discrimen.

(tt) Refert id SEXTUS EMPIRICUS, Lib. VII. *Adversus Mathematic.* Ὅθεν τὸ μὲν κοινῇ πᾶσι φαινόμενον, τοῦτ' εἶναι πιστόν. §. 134. pag. 399. *Ed. Fabric.* Vide sequentia. Porro locus *Aristotelis* postea laudatus, Κράτιστον &c. extat *Eudemior.* Lib. I. Cap. 6. pag. 199. C. *Edit. Paris.* Tom. II. *J. B.*

13 *Falsa*

συνομολογοῦντες τοῖς ῥηθησομένοις· *potentissima probatio est, si in id quod dicimus omnes consentiant.* Et *a* Cicero: *in re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est.* Seneca *b*: *Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri.* Quintilianus *c*. *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione consensum est.* Non frustra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, *d* y τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, καὶ ἐστὶ φύσει θηριώδη, ἐξ ὧν οὐ προσήκει τοὺς εὐγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψεύδεσθαι φύσεως· *quædam nationes efferatæ sunt, & 13 facta inhumana, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: *e* παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει. οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ· *Apud homines recta sanaque mente præditos immutabile est jus illud naturæ quod dicitur. Quod si his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi *f* illud in vita Pompeji: φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται· *natura quidem nullus hominum aut est aut fuit ferum atque insociabile animal, sed efferatur ubi extra naturæ modum peccare assuescit, rursumque alia consuetudine, vitaque & locorum mutatione redit ad mansuetudinem.* Aristoteles *g* descriptionem hominis, ex eo quod ipsi proprium est, hanc facit; ἄνθρωπος, z ζῶον ἥμερον φύσει· *homo animal est suapte natura mansuetum.* Idem *h* alibi: δεῖ δὲ σκοπεῖν

a 1 *Tusc.* c. 13.
b *Epist.* 117.
c Inst. Orat. V. 10.
d *De non esu Animantium,* Lib. IV. pag. 428. *Ed. Lugd.*
e *Paraphr. in Arist. Ethic. Nicom.* V. 10. pag. 303. *Ed. Heins.*
f *Pag.* 633. *D.*
g *Top.* V. 2.
h *Pol.* I. 5.

GRONOVII.

13 *Facta inhumana*] Ut ἀνθρωποφάγοι, & quales Thraces pingit *Florus* 3, 4. quales qui conjugiis matrum usi, qui decrepitos parentes, ne alerent, occidere: qui cadaveribus suorum pro cibo usi, aut canes pavere. *Plutar.* de Fort. Alex. 328. *Cic.* 1. Tusc. 45.

GROTII.

y Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται] *Justinus* colloquio cum Tryphone: πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεφορημένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες, τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν· *Exceptis illis qui ab impuris spiritibus abrepti, & per malam educationem, instituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt.* (Pag. 281. *Edit. Oxon.*) *Philo* libro, Omnem bonum esse liberum: διὸ καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τοὺς τρανὰς οὕτω πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορῶντας· *merito igitur miretur quis, tantam illis offusam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant.* [Pag. 871. B. Ed. Par.] *Chrysostomus* oratione, Christum Deum esse: μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων τὰς γνώμας, τὰς κρίσεις ποιοῦ τῶν πραγμάτων· *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare quibus corruptus est animus.* [Tom. VI. pag. 634. init. *Edit. Savil.*]

z Ζῶον ἥμερον φύσει] Idem dicit *Chrysostomus* XI de Statuis. [Tom. VI. *pag.* 537. *Ed. Savil.*] Latius id explicat *Philo* decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσει

πεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις· quid naturale sit spectandum in his quæ bene secundum naturam se habent, non in depravatis.

XIII. Alteram juris speciem esse diximus jus voluntarium, (uu) quod ex voluntate originem ducit: estque vel humanum vel divinum.

XIV. 1. Ab humano incipiemus, quia 14 id pluribus innotuit. Est ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile est quod à potestate civili proficiscitur. 15 Potestas civilis est, quæ civitati præest. Est autem civitas 16 cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus. Jus arctius patens & ab ipsa potestate civili 17 non veniens, quanquam ei subditum, varium est, præcepta patria, dominica, & si qua sunt similia in se continens. Latius autem patens est jus Gentium; id est quod Gentium omnium a aut multarum (xx) voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipsum quoque gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imo sæpe in una parte orbis terrarum est jus gentium quod alibi non est, 18 ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus.

2. Pro-

στε γλυκύτατον, πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐκάλεσε, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κατάστασιν ἠθῶν· [Pag. 763. A. Edit. Paris.] *Quod animantium esse deberet mansuetissimum, idem natura fecit gregale & coetus appetens, & ad consortium societatemque vocavit; sermonem etiam praebens qui ingenia attemperando & ad consentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζῷον ὁ ἄνθρωπος, λόγον δωρησαμένης φύσεως αὐτῷ γέρας, ᾧ καὶ τὰ ἐξηγριωμένα πάθη κατεπᾴδεται καὶ τιθασεύεται. *Mansuetissimum animantium homo est, ut cui natura pro munere sermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando cicurantur.* (Pag. 945. E.)

a *Aut multarum*] Vasquius 11. Controvers. LIV. 4.

GRONOVII.

14 *Id pluribus*] Divinum quippe tantum Hebræis & Christianis.

15 *Potestas*] Hic pro persona. *Liv.* 23, 11. *Magistrum equitum, quæ consularis potestas sit. Lucan.* 10, 136. *Discubuere toris reges majorque potestas Cæsar.*

16 *Cœtus perfectus*] Αὐτάρκης *Aristot.* 3. Pol. 6. Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία, ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους χάριν· τοῦτο δ' ἐστίν, ὡς φαμέν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Et 7, 4. Hein. 495. Ἡ δὲ πόλις αὐτάρκης. Et mox: πλῆθος αὐτάρκης πρὸς τὸ εὖ ζῆν κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. *Cicero* 3. de rep. apud Augustin. *multitudo juris consensu & utilitatis communione sociata.* Et iterum, cœtus i. c. & u. c. sociatus. Perfectus, sufficiens ad ea, quæ desiderat natura ad bene commodeque vivendum. [Circa definitionem *Civitatis*, vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. II. §. 13. cum Notis nostris Gallicis. *J. B.*

17 *Non veniens*] Sed partim à natura, partim à jure gentium.

18 *Ut de captivitate ac postliminii suo loco dicemus*] 3, 7. 3, 9.

(uu) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 18. *J. B.*

(xx) Tale Jus non datur. Quæ enim ad illud referuntur, vel ad *Jus Naturæ* immutabile pertinent, vel meri sunt mores, inter plures aut pauciores Gentes recepti, qui per se nullam vim obligandi habent, sed tunc demum illam accipiunt, quando quis heic & nunc se illis subjicit, pacto expresso vel tacito. Qua de re diximus in Notis Gallicis ad hunc nostrum Auctorem. Vide & PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* II. 3. 23. *J. B.*

b Di-

2. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non scriptum civile, usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio [a] Chrysostomus, εὕρημα βίου καὶ χρόνου, *repertum temporis & usus.* Atque in eam rem maximum nobis usum præbent illustres annalium conditores.

a Orat. XXXVI. pag. 648. B. Edit. Morell.

XV. 1. Jus voluntarium divinum quod sit, satis ex ipso vocum sono intelligimus: (yy) id nimirum quod ex 19 voluntate divina ortum habet: quo discrimine à jure naturali, quod 20 item divinum dici posse diximus, internoscitur. In hoc jure locum habere potest, quod nimium indistincte [b] dicebat Anaxarchus apud Plutarchum in Alexandro: non ideo id Deum velle, quia justum est, sed justum esse, id est jure debitum, quia Deus voluit.

2. Hoc autem jus aut datum est humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: statim (zz) 21 post hominem conditum, iterum 22 in reparatione humani generis post diluvium, postremo in subliiniori reparatione 23 per Christum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex quo, quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. 1. Ex omnibus populis unus est, cui peculiariter Deus jura dare dignatus est, populus scilicet Hebræus, quem sic alloquitur Moses Deut. IV, 7. *Quæ gens tam magna, cui Dei propinqui, sicut dominus Deus noster, ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui sint constitutiones & jura æqua, qualis est lex hæc tota, quam ego hodie coram vobis propono?* Psalmographus Psalmo [b] CXLVII: *Indicat Deus verba sua Jacobo, constitutiones ac jura sua Israëli. non ita fecit genti ulli: ideo jura ista non noverunt.*

b Vers. 19. 20.

2. Nec dubitandum, quin fallantur 24 Judæorum illi (quos inter Tryphon in disputatione cum Justino) qui existimant etiam alienigenis, si salvi esse vellent, 25 subeundum fuisse legis Hebraicæ

GROTII.

b *Dicebat Anaxarchus*] Est apud Plutarchum in Alexandro. [Pag. 595. A. Tom. I. Vide quæ de illo loco scripsimus, in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 4. Not. 1. *J. B.*

GRONOVII.

19 *Voluntate divina*] Cognita & patefacta per singularem & propriam declarationem, non per insitum omnibus hominibus sensum.

20 *Item divinum*] Quia naturæ rationali unus id insevit Deus.

21 *Post hominem*] Adamo.

22 *In reparatione*] Noacho.

23 *Per Christum*] Quippe qui Ecclesiam antea Palæstinæ inclusam reddiderit Catholicam.

24 *Judæorum illi*] Nam & Judæorum quorumdam eadem sententia quæ *Grotii. Munsterus* ad Genes. 9, 4. Item *Thomæ Aquinatis* & *Mar. Becani.*

(yy) Vide Auctoris Epist. Part. II. Epist. 429. ubi refellit, quæ SALMASIUS adversus eum dixerat. *J. B.*

(zz) De his omnibus fuse egimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRONOVII.

25 *Subeundum fuisse legis Hebraicæ jugum*] De judiciali lege concedo: sed

braicæ jugum. (aa) Neque enim eos obligat lex, 26 quibus data non est. At quibus data sit lex, ipsa loquitur: 27 *Audi Israël.* &

de lege sacrorum & cærimoniarum fidentius assentirem, si viderem quomodo gentibus tempore veteris fœderis potuerit innotescere Christus, extra Judaismum. Nam ut in N. T. agnum immolatum pro peccatis mundi monstrant Verbum & Sacramenta: ita Agnum immolandum in V. T. monstrabant cærimoniæ & sacrificia. Et ut nos vitam æternam speramus per fidem in Christum, qui jam apparuit, & pro nobis Patri satisfecit: ita prior ætas per Christum in fidem apparitutum & satisfacturum: Extra Christum autem non est salus quantum quidem nobis revelatum est. Sunt sane in Patribus, qui hac de re paullo crudius & liberius loquuntur. *Clemens Alexandrinus* affirmat Judæis legem, gentibus Philosophiam ante adventum Christi & universalem vocationem ad salutem suffecisse. Et alibi, Philosophiam quondam per se Græcos justificasse. *Chrysostomus* scribit, notitiam Christi illis, qui nativitatem ejus & ἐνσάρκωσιν sive incarnationem præcesserunt, necessariam non fuisse. At *Justinus Martyr* dixit, quia Christus est λόγος, *Christianos censeri debere, quicunque μετὰ λόγου*, hoc est, *cum ratione vitam instituerint:* quos inter nominat *Socratem* & *Heraclitum:* & alibi, *Socrati* ait *Christum ex parte agnitum.* Vide *Casaubonum* Exercitatione prima adversus *Baronium:* haec nemo facile Theologorum sanorum hodie concesserit. Nec videtur pati *Paulus* ad Ephesios cap. 2. vers. 12. *Mementote vos aliquando gentes in carne cum vocabamini præputium* (id est incircumcisi) *ab ea, quæ circumcisio dicta est, facta in carne manu, vos, inquam, illo tempore fuisse separatos à Christo, alienos à civitate Israëlitarum, expertes fœderum, promissionis spem non habentes, & atheos in mundo.* Sic ille: nec credibile est in tanta Ephesiorum, maximi populi, turba neminem fuisse, qui legi naturæ obtemperaret, & ut inter homines innocentiam coleret. Cum illa tamen sua innocentia Apostolus illos facit expertes pactorum, spe vitæ æternæ destitutos, extra Christum, Atheos.

26 *Quibus data non est*] Judæis quidem, electo populo, lex primum data est, sed ut conditio fœderis, quod cum illis pepigerat Deus, promittens cœlestia gaudia, si quis illam servaret. Si quis ergo de alienis participare fœdus illud & commodis ejus frui vellet, huic consequenter justum erat, ut sibi quoque legem illam datam putaret. Quemadmodum XII. tabulæ non sunt positæ nisi civibus Romanis: itaque externos non obligabant: at si quis peregrinus privilegia & honores civis Romani appeteret, is non poterat se excludere ab obligatione juris Quiritium.

27 *Audi Israël*] Similis est præfatio decalogi, sive legis moralis: *qui eduxi te ex Ægypto:* quæ solis Judæis competit: & tamen nemo dubitat decalogum obligasse omnes homines. Deinde cum Deus dicit, *Audi Israël:* sæpe non tantum intelligere debemus Israëlem secundum carnem; sed etiam secundum spiritum, ut Israël sint omnes fideles, seu qui *ordinant testamentum ejus super sacrificia*, ut loquitur Psalmus 50. [Quod heic dicitur, *Decalogum obligasse omnes homines*, prætterquam quod de Sabbato verum non est, de reliquis etiam praeceptis eo sensu tantum admitti potest, qui nihil facit ad rem. Neque enim Ethnici ad observanda Præcepta Moralia Decalogi tenebantur, tamquam Leges cœlitus in monte *Sinai* latas, verum tamquam *opus Legis mentibus eorum inscriptum*, ut ait PAULUS, in loco infra adlato. Vir Doctissimus, dum heic & alibi, securè & ἀνεξετάστως Theologos nonnullos exscribit, plane alium se ostendit, ac ubi in Auctoribus veteribus explanandis occupatur. Talia igitur plerumque dissimulabimus; quum præsertim non hoc agamus, ut quæcumque in Notis ipsius reperiuntur, expendamus & notemus. *J. B.*]

(aa) Quaestio de *salute Ethnicorum* heic

& passim fœdus cum ipsis ictum, ipsi in peculiarem Dei populum adsciti dicuntur: quod verum esse agnoscit & ex loco Deuteron. XXXIII, 4. probat Maimonides.

3. Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines εὐσεβεῖς καὶ σεβόμενοι τὸν Θεόν, qualis Syrophœnissa Matth. XV, 22. qualis 21 ille Cornelius Actor. X, 2. τῶν σεβομένων Ἑλλήνων. Actor.

heic omnino seponenda, utpote ad rem nihil faciens. Sive enim Ethnici, absque cognitione & observatione Legis Hebraicæ vitam æternam consequi potuerint, sive non potuerint: hoc certum, eos, qui illâ excludentur, non ideo damnatum iri, quòd Legem eam ignoraverint, adeoque non observaverint, cujus nullam notitiam habebant, nec habere poterant; sed quod adversus Legem Naturalem, quam ex lumine Rationis haurire eis licebat, peccaverint. *J. B.*

GRONOVII.

21 *Ille Cornelius*] Si non præputio, animo certe judaïzabat. Quomodo enim poterat esse religiosus, & perpetuo in veneratione veri Dei, si verum Deum non norat? ut norat tum nemo gentilium, nisi à Judæis edoctus. A publica professione videtur abstinuisse, metu amittendæ militiæ: neque enim poterat manere civis Romanus & miles honoratus, præsertim, si palam Judaismum professus esset: ut hodie sub dominatione & jugo Tridentino multi sunt, qui stant animo nobiscum: sed tamen, metu amittendarum fortunarum, non id præ se ferunt, & manent ubi sunt. Quales uti non condemnamus, ita propterea non desinimus omnibus auctores esse, ut exeant quantum possint è Babylone. Hæc videtur & in *Cornelio* fuisse infirmitas: qui persuasum habebat penes Judæos esse fœdus, & verum Deum coli, & colebat religione privata: non tamen in legem illorum transibat. At id tum etiam non erat necesse, quia jam venerat Christus, & legi satisfecerat. Huic igitur infirmitati & erranti conscientiæ occurrens Deus misit ei Petrum Apostolum. Religiosi Græci appellantur ab eo, quòd fuerunt post auditum verbi Dei; non ex eo quod erant, antequam illud acciperent. Quod peregrinis inter Judæos viventibus concessa quædam, quæ non ipsis, non eos solvit omni lege: sed argumentum est voluisse Deum, ne cogerentur illi pro imperio ad instituta Judæorum, sed ut esset libertas conscientiæ. Ipso illo, qui allegatur, loco illis licere dicitur, Judæis non, *quia*, addunt, *gens estis sacrata Domino Deo.* Ergo non illi sacrati sic, quibus licebat. Quod exteris licuit supplicare, & victimas offerre, in eo tantum illis concessum videtur, quantum Hiromo Tyrio, quum ei honor habitus, ut templo ædificando præberet materias: non quasi hæc perinde placuissent Deo ac Judaicus ab ipso præscriptus cultus, sed ut electo populo iterum vasa aurea ad sacrum præstarent Ægyptii: ut gentes hæc templo quasi tributa darent. Inde enim Judæorum opes. *Tacit.* 5. Hist. cap. 5. *Pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa & stipes illuc congerebant: unde auctæ Judæorum res.* debebat dicere: *Religiosissimus quisque.* Sed hoc erat pravum de Judaismo Romanorum judicium Quæ cum Syro Naamane, cum Ninivitis, Nabuchodonosoro, Tyriis, Moabitis, Ægyptiis agenda habuere Prophetæ, temporariæ erant ac speciales vel indulgentiæ, vel denunciationes: ex quibus non est colligendum, quod in universum fuerit faciendum adfectanti propria Hebræorum bona, *adoptionem, gloriam, fœdus, legislationem, cultum & promissiones*, ut loquitur *Paulus* Rom. 9. Quod autem Prophetæ abstinuerunt vocandis ad Judaismum gentibus, ratio est evidens; non enim debebant involare officium Messiæ, cujus

Actor. XVII, 4 Hebraice 29 חסידי אומות pii ex gentibus: ut legitur c titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est, in lege dicitur 30 בן־נכר Levit. XXII, 25. 31 גר ותושב Levit. XXV, 47. ubi Chaldæus dixit d incolam incircumcisum, Hi, ut narrant ipsi Hebræorum magistri, leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine, & aliis quæ infra suo loco memorabuntur, at non item leges proprias Israëlitarum. Itaque cum Israëlitis non liceret vesci carne bestiæ quæ fato suo periisset, peregrinis tamen inter ipsos viventibus id licebat, Deuter. XIV, 21. Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum

cujus erat plenitudo gentium, cujus vocare omnes, cujus reddere Ecclesiam Catholicam. [Ut alia mittam, mirum est, à Viro doctissimo concoqui potuisse, quod adserit audacter, *Cornelium* coluisse verum Deum, non apertè, sed tantum *religione privatâ*. At, ait, *non poterat Cornelius manere Civis Romanus, & miles honoratus præsertim, si palam Judaismum professus esset*. Quid audio? Non venisse in mentem Viro Eruditissimo vel exemplum *Pauli*, Judæi nati, & tamen Civis Romani, idque sibi tam apertè tribuentis! Vide Illustris SPANHEMII *Orb. Roman.* Diss. I. Cap. 17. *J. B.*

29 [חסידי אומות] Pii nationum de gentibus.

30 [בן נכר] Filius peregrinitatis.

31 [גר והושב] Πάροικος καὶ παρεπίδημος.

GROTII.

c *Titulo Thalmudico de Rege*] Et titulo de Synedrio cap. XI.

d *Incolam incircumcisum*] De tali agitur & Exodi XII, 45. A quo distinguitur proselytus, id est circumcisus advena, ut ostendit collatio loci Num. IX, 14. De piis illis incircumcisis multa habet *Maimonides* libro de Idololatria c. X. §. 6. Idem in commentario ad *Misnajoth*, & alibi sæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros bonorum futuri sæculi. *Chrysostomus* ad Romanos cap. II. ποῖον Ἰουδαῖον ἐνταῦθά φησιν, ἢ περὶ ποίων Ἑλλήνων διαλέγεται; τῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. οὔπω γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος χρόνους ὁ λόγος· *quem Judæum hic indicat, & de quibus Græcis disserit? de iis qui ante Christi adventum fuere: nondum enim ad Gratiae tempora perducta est oratio.* Deinde: Ἕλληνας δὲ ἐνταῦθά φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατροῦντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβοῦντας, τοὺς τῷ φυσικῷ πειθομένους λόγῳ, τοὺς πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντελοῦντα διατηροῦντας, Exemplaque dat in Melchisedeco, Jobo, Ninivitis, Cornelio, mox: Ἕλληνα δὲ πάλιν οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί· *Græcos hic dicit, non idolorum cultores, sed in Deum pios, naturali rationi obsequentes, qui, præter Judaica instituta, cuncta quæ ad pietatem facerent servabant. Et Græcum rursum vocat, non cultorem idolorum, sed pium, virtute præditum, à legis vero ritibus liberum.* Eundem in sensum trahit illud, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, *lege solutis ut lege solutus.* & oratione XII. de Statuis: Ἕλληνα ἐνταῦθα καλεῖ οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν προσκυνοῦντα μὲν τὸν Θεὸν μόνον, οὐκ ἐνδεδεμένον δὲ τῇ τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων ἀνάγκῃ, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἅπασαν καὶ εὐσέβειαν ἐνδεικνύμενον. *Græcum hic appellat, non idolis deditum, sed unius Dei invocatorem, talem tamen qui Judaicorum rituum necessitati alligatus non sit, sabbatorum puta observationibus, circumcisioni, variis ablutionibus, interim qui in omnibus sapientiæ studium pietatemque ostendat.* [Tom. VI. pag. 54. *Edit. Savil.*]

e *Stan-*

sum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ tenerentur. (bb)

4. Extraneis etiam, qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subjicerentur, in templo Hierosolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, e stantibus tamen in loco peculiari ac separato à statione Israëlitarum, 1 Reg. qui Latinis III. Reg. VIII, 41. II Macc. III, 35. Johan. XII, 20 Actor. VIII, 27. f Neque Elisæus Naamani Syro, neque Jonas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis, ad quos scribunt, unquam significarunt opus ipsis esse ut Mosis legem susciperent. (cc)

5. Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcisione, quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum interest quod lege Mosis Israëlitæ soli tenebantur, circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas: unde Idumæos à Judæis coactos circumcisionem suscipere in historiis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israëlitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Justinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, g Hieronymus, meminerunt) eos credibile est 32 ab Ismaële, aut ab Esavo, aut h ex Cethuræ posteris venisse.

6. Cæ-

GROTII.

e *Stantibus in loco peculiari*] Vide *Josephum* ubi Templi Salomonis historia tractatur. [Confer doctissimum SELDENUM, *de Jur. Nat. & Gent. secundum Hebr.* Lib. III. Cap. 6. *J. B.*

f *Neque Elisæus Naamani Syro*] Idem sentit *Hilarius* ad Matth. XI.

g *Hieronymus*] Addi potest *Theodoretus.*

h *Ex Cethuræ posteris*] Ex his orti videntur Æthiopum illi, quos circumcisis annumerat *Herodotus*: Homeritas illos vocat *Epiphanius*. [*Homeritæ* pars erant *Idumæorum*; & Auctor ipse id dixit, in libr. *De Verit. Relig. Christ. L.* 1. §. 16. pag. 63. Not. 75. nuperæ Edit. Amst. 1718. Ceterum heic, ex sententiâ ipsius ævo receptâ, ponit pro certo, circumcisionem ab *Hebræis* ad alias gentes manasse. Quem tamen probabile est aliud sensurum fuisse, si MARSHAMI & SPENCERI, Eruditissimorum Anglorum, opera videre potuisset. *J. B.*

GRONOVII.

32 *Ab Ismaële aut Esavo aut Cethuræ posteris*] Mira conjectura. Atqui & Ægyptios, & Colchos, & Æthiopes circumcisione usos, testis *Herodotus*. Hi autem non Cethuræ, non Esavi, aut Ismaëlis, nec omnino Heberi aut Semi progenies, sed Ægyptii ac Æthiopes à Chami filiis descendunt, Mesteno, unde Ægyptus Hebræis terra Mesraïm, & Chuso, unde iisdem Æthiopia terra Chusi. Et credibile est Ægyptios accepisse circumcisionem ab Hebræis inquilinis, Æthiopes ab Ægyptiis. Colchi autem, origine Scythæ, Japetidæ fuerunt: & videntur circumcisionem etiam accepisse ab Ægyptiis, cum Sesostris expeditione in Asiam facta coloniam Ægyptiorum ibi collocavisset, cujus meminit etiam *Valerius Flaccus* lib. V. Argonaut. 418. Sesostrin autem successisse Pharaoni, in mari rubro submerso, sentit *Jacobus Usserius* Archiepiscopus in Hibernia, in Chronologicis.

(bb) Ut in prohibitione operis faciendi die Sabbathi, *Exod.* XX. 10. *J. B.*

(cc) Adde, quæ Auctor habet in alio Opere, *de Verit. Relig. Christ.* Lib. V. §. 7. *J. B.*

6. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. 11, 14. *Cum gentes quæ legem non habent*, i *natura suapte* (id est moribus ex primævo fonte manantibus: nisi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Judæis quibus statim natis lex instillabatur) *faciunt ea quæ legis sunt: isti legem non habentes sibi sunt lex: ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus suis inscriptum, simul testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus.* Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id est præputiatus homo) *observet mandatum legis, nonne præputium illius pro circumcisione reputabitur?*
a Antiq. Bene ergo in a Josephi historia 33 Ananias Judæis Izaten Adiabe-
lib. xx. c. 2. num (Ezaten hunc b Tacitus vocat) docebat k etiam citra cir-
§. 5. Ed. Hudson. cumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse. Nam
b Ann. L. quod extranei multi circumcisi sunt, & per circumcisionem legi
XII. C. 14. se obligarunt (ut explicat Paulus Gal. v, 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiscerentur (nam proselyti qui Hebræis 34 גרי צרק hospites justitiæ, l pari jure erant cum Israëlitis, Num. xv.) m partim

GRONOVII.

33 *Ananias Izaten docebat*] At ibidem refert *Josephus*, alium Judæum Eleazarum monuisse Regem, grandem ab eo injuriam Deo & legi fieri, & magnam esse impietatem, quod agnita veritate non circumcideretur: & huic paruisse Izaten: atque inde in omni vita, Deo propitio ac vindice, felicem & magnum fuisse.

Hæc sunt quæ responderi ad illa possint, quæ tradit Auctor. Nos tamen ex durissimis non sumus, nec misericordiam Dei circumscribimus, & quid de bonis & honestis viris in Paganismo statuerit, arcano illius & adorando judicio relinquimus.

34 גרי צרק] Προσήλυτοι δικαιοσύνης.

GROTII.

i *Natura suapte*] Τοῖς τῆς φύσεως λογισμοῖς, *collectionibus naturalibus*, ait *Chrysostomus*. Idem mox: διὰ τοῦτο γάρ, φησίν, εἰσὶ θαυμαστοί, ὅτι νόμου οὐκ ἐδεήθησαν. *Ob hoc, inquit, admirandi sunt quod lege opus non habuerint.* Item: ἀρκεῖ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνειδὸς καὶ λογισμός· *Sufficit pro lege conscientia & rationis usus.* *Tertullianus* adversus Judæos (Cap. 2.) *Ante legem Moysis scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & à patribus custodiebatur.* Non longe hinc abit *Isocrateum* illud: [Pag. 148. A. *Ed. H. Steph* in Orat. Areopag.] δεῖ τοὺς εὖ πολιτευομένους οὐ τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. *Qui bona republica frui velint, ii debent non literis implere porticus, sed in animis quod justum est ferre.*

k *Etiam citra circumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse*] Ipse *Tryphon*, de rigore remittens, *Justino* sic ait: μένοντί σοι ἐν ἐκείνῳ τῷ τῆς φιλοσοφίας τρόπῳ ἐλπὶς ὑπελείπετο ἀμείνονος μοίρας· *si in illa philosophandi ratione mansisses, erat tibi reliqua spes aliqua status melioris.* [Pag. 29. *Edit. Oxon.* Cæterum de *Anania* isto vide quæ habet V. C. PETRUS WESSELING, *Observat.* Lib. I. Cap. 9.]

l *Pari jure erant cum Israëlitis*] *Justinus* colloquio cum *Tryphone*: προσήλυτος περιτεμνόμενος, εἰς τὸν λαὸν προσχωρῆσαι, ἐστὶν ὡς αὐτόχθων. *Proselytus qui circumcisus populo se aggregavit, par est indigenæ.* (Pag. 357. *Ed. Oxon.*)

m *Partim ut earum promissionum essent participes*] Et ob id ad *Paschalis* ritus communionem admittebantur. [Vid. *Exod.* XII, 19. 47. 48.]

35 *Ritualia*

tim ut earum promissionum essent participes, quæ non communes humano generi, sed Hebræo populo erant peculiares: quanquam non negem posterioribus sæculis accessisse etiam in nonnullis pravam opinionem, quasi extra Judaismum salus non esset.

7. Hinc colligimus, nulla parte legis Hebrææ, qua lex est proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluisse ut alii quam Israëlitæ ista lege tenerentur, nullo indicio potest deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda est ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum respectu, quos nunquam obstrinxit. Sed ab Israëlitis ablata est obligatio, quoad [35] ritualia quidem, statim postquam lex Euangelii cœpit promulgari; quod Apostolorum principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera vero, postquam populus ille, per excidium urbis & desolationem, præcisa (dd) omni spe restitutionis, populus esse desiit.

8. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consecuti sumus, ut Mosis lege non teneremur, sed ut qui antea spem tantum satis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus, nunc diserto fœdere fulciamur, utque in unam Ecclesiam coalescere possimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, sublata ipsorum lege, quo velut interseptimento à nobis distinebantur. Ephes. II, 14.

XVII. 1. Cum ergo directam obligationem lex per Mosem data in nos inducere non possit, ut jam ostendimus, videamus ecquem alium usum habere possit, tum in hac de jure belli, tum in similibus aliis quæstionibus. Id enim scire ad multa refert.

2. Primum ergo ostendit lex Hebræa, id quod ea lege præcipitur non esse contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante I.
diximus, sit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui injustus nunquam est, quicquam adversus id jus præcipi. Adde quod lex Mosis vocatur immaculata & recta, Psalm. XIX. qui Latinis XVIII, 8. & Apostolo Paulo sancta, justa, bona. Rom. VII, 12.

De præceptis loquor. nam de permissis distinctius agendum est. permissio enim quæ lege fit (nam [36] quæ nudi est facti, & impedimenti remotionem significat, huc non pertinet) aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines & jus ne quis alius im-

GRONOVII.

35 *Ritualia*] Capita de cærimoniis.

36 *Quæ nudi facti*] Nam & permissio extra legem est, permissumque habetur, quod nusquam vetitum. ea non juris est, sed facti, & tantum significat nihil obstare aut impedire, quo minus facias, si lubeat.

(dd) Ita edidimus, quum antea in omnibus Editionibus fuerit, *desolationem præcisam sine spe restitutionis*. Nihili est illud *præcisam*, junctum vel *desolationem*. Unde autem error typothetarum, ab Auctore ipso, rebus potiùs quàm verbis intento, non animadversus, manaverit; quivis facilè conjicere potest. *J. B.*

impedire licite possit. Ex prioris generis permissione non minus quam ex præcepto sequitur id de quo lex agit contra jus naturæ non esse. n De posteriori genere aliter se res habet. Sed raro locum habet 37 hæc collectio: quia cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis sit permissio, quam ex permissionis modo ad jus naturæ argumentando procedere.

II. 3. Huic primæ observationi affinis est altera, licere nunc his qui imperium inter Christianos obtinent, leges ferre ejus sensus cujus sunt leges per Mosem datæ, nisi si quæ sint leges, quarum tota substantia ad tempus Christi exspectati & Euangelii nondum revelati pertineat, aut nisi Christus ipse contrarium, aut in genere aut in specie, constituerit. Nam his tribus causis demptis nulla potest alia excogitari, cur quod olim Mosis lege fuit constitutum, nunc sit extra ea quæ licent.

III. 4. Tertia observatio hæc sit: quicquid ad eas virtutes pertinens quas Christus à suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est; o id nunc etiam, si non & amplius, à Christianis præstandum. Fundamentum hujus observationis est, quod quæ virtutes à Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur p in majore gradu quam statu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito; quia etiam promissiones cœlestes in Euangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuisse nec perfecta, nec ἄμεμπτος, Heb. VII, 19. VIII, 7. & legis finis dicitur Christus, Rom. X. 5. lex autem manuductrix ad Christum, Gal. III, 25. Sic lex vetus de sabbato, q & altera de decimis,

GROTII.

n *De posteriori genere aliter se res habet*] Vide *Chrysostomum* ad finem VII. ad Romanos. [Tom. VI. pag. 103. *Edit. Savil.*]

o *Id nunc etiam, si non & amplius à Christianis præstandum*] *Tertullianus* de Pudicitia: *Libertas in Christo non fecit innocentiæ injuriam; manet lex tota pietatis, sanctitatis, humanitatis, veritatis, constantiæ, castitatis, justitiæ, misericordiæ, benevolentiæ, pudicitiæ.* (Cap. 6.)

p *In majore gradu*] *Chrysostomus* de Virginitate LXXXIV. [Tom. VI. pag. 295. *Ed. Savil.*] μείζονα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ὅτι πολλὴ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις ἐκκέχυται νῦν, καὶ μεγάλη ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡ δωρεά. *Major nunc virtus ostendenda est, quia multa nunc spiritus effusa est gratia, & ingens donum est Christi adventus.* Similia habet idem oratione, Esse ex neglectu vitia; & de jejuniis tertio; & ad Romanos VI, 14. & VII, 5. Adde *Irenæum* lib. IV, cap. XXVI. Scriptor Synopseos Sacræ Scripturæ, quæ inter opera est Athanasii, de capite quinto Matthæi agens, ἐπιτείνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολὰς, *intensiora facit hic Christus legis præcepta.* [Tom. II. pag. 122. A. *Ed. Colon.* (seu *Lips.*) 1686.]

q *Et altera de decimis*] Sic lege hac apud *Christianos* utitur *Irenæus* lib. IV. cap. XXXIV. & *Chrysostomus* sub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Ephesios II, 10.

GRONOVII.

37 *Hæc collectio*] Hoc vel illud in lege Mosaica permissum est; ergo est juris naturæ.

cimis, monstrant Christianos obligari, ne minus septima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima, in alimenta eorum, qui in sacris rebus occupantur, aut similes pios usus seponant.

CAPUT II.

An bellare unquam justum sit.

I. *Jus naturæ bello non repugnare, probatur rationibus:*
II. *Historia.*
III. *Consensu.*
IV. *Jus gentium non repugnare bello probatur.*
V. *Jus divinum voluntarium, ante Euangelii tempus, bello non repugnare probatur, cum solutione objectionum.*
VI. *Ad quæstionem, an bellum cum jure Euangelico pugnet, præmonita.*
VII. *Argumenta pro negante sententia ex sacris literis.*
VIII. *Solutio argumentorum ex sacris literis pro parte ajente.*
IX. *Examinatur veterum Christianorum circa hanc rem consensio.*
Negans privatim consilio potius, quam præcepto nixa, reprobatur.
X. *Affirmans, publica Ecclesiæ auctoritate, consensu, & temporum usu confirmatur.*

Visis Juris fontibus, ad primam ac generalissimam veniamus quæstionem, quæ hæc est, an bellum aliquod justum sit, sive, an bellare unquam liceat.

I. 1. Hæc autem ipsa quæstio, ut & aliæ quæ deinceps sequentur, ad jus naturæ primum exigenda est. M. Tullius [1] Cicero tum tertio de Finibus, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite disserit, esse quædam [2] prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam consequentia, sed quæ illis primis præferenda sint. Prima naturæ vocat, quod simulatque natum est animal, [3] ipsum sibi conciliatur & commendatur ad se conservandum, atque ad suum statum, & ad ea quæ conservantia sunt ejus status, diligenda: alienatur autem ab interitu iisque rebus, quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri, ut nemo sit, quin cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quam easdem usu imminutas aut detortas habere: primum- *Gell. XII. c. v.*

GRONOVII.

1 *Cicero tertio de Finibus*] c. 5.

2 *Primæ naturæ*. Documenta, monita.

3 *Ipsum sibi conciliatur*] Amor & studium conservandi sui. Quod ipsum sese amat, sibi placet, curam sumit suæ salutis; alienatur autem & refugit perniciem & quæ eo ducunt. *Seneca* ep. 121. *Primum sibi ipsi conciliatur animal. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. Simul enim conciliatur saluti suæ quidque, & quæ juvant, illa petit, læsura formidat.*

a Post

mumque esse officium, ut se quis conservet in naturæ statu, deinceps ut ea teneat, quæ secundum naturam sint, pellatque contraria.

2. At a post hæc cognita sequi 4 notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione quæ corpore est potior; atque eam 5 convenientiam, 6 in qua honestum sit propositum, pluris faciendam, quam ad quæ sola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ 7 commendent nos quidem rectæ rationi, b sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat quam illa sint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera sint & ab omnibus, qui judicio sano sunt prædi-ti, facile sine alia demonstratione assensum impetrent; sequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam post oritur, dignius tamen est; neque sumendum tantum, si detur, sed omni modo expetendum.

3. Hoc ipsum vero, quod honestum dicimus, pro materiæ diversitate, modo (ut ita dicam) 8 in puncto consistit, ut si vel minimum inde abeas, 9 ad vitium deflectas; modo liberius habet spatium, ita ut & fieri laudabiliter, (aa) & sine turpitudine omitti aut aliter fieri possit, ferme quomodo ab hoc esse ad hoc non esse statim fit transitus; at inter aliter adversa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum, sive mixtum, sive 10 reductum utrinque.

GROTII.

a *Post hæc cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione*] *Seneca* epistola CXXIV: *quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert, ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est.*

b *Sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat, quam illa sint à quibus ad hanc venerimus*] *Seneca* epistola LXXVI: *Id in quoque optimum est, cui nascitur, quo censetur; in homine optimum quid est? Ratio.* vide & epistolam CXXI. & CXXIV. *Juvenalis* Satyra XV:

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita facienda monent.
(Vers. 106, & *seqq.*)

GRONOVII.

4 *Notionem convenientiæ*] Intelligentiam ordinis, concordiæ, decoris rerum agendarum. *Gellius* vocat utendi consilii reputationem, & honestatis utilitatisque veræ contemplationem; subtilioremque explorationem & commodorum delectum.

5 *Convenientiam, in qua*] Utpote in qua.

6 *In qua honestum*] *Cicero* c. 6. *In primis illis naturæ conciliationibus non inest honesta actio: consequens est, & post oritur.*

7 *Commendent*] Ab illis ad hanc proficiscimur. *Cic.* cap. 7. eadem phrasi utitur.

8 *In puncto consistit*] Stricte ac præcise accipiendum est.

9 *Ad vitium deflectas*] Ubi quicquid remittas, summa turpitudo sequitur: ut deserere amicum non licet, juvare aliter atque ille velit, nihil impedit quominus honestum sit.

10 *Reductum utrinque*] *Horat.* I. ep. 18. *Virtus est medium vitiorum & utrinque reductum.*

(aa) Exempli gratiâ, ubi nullâ Lege Civili vetatur Polygamia, non *peccat* equidem, qui plures unâ uxores ducit; sed tamen, si una contentus sit, facit *laudabiliter*; idque *honestum est*, sensu illo latiori. Vide infra Lib. II. Cap. V. §. 9. *J. B.*

11 *Etiam*

utrinque. Et in hoc posteriori genere maxime occupari solent leges tum divinæ, tum humanæ, (bb) id agendo, ut, quod per se laudabile tantum erat, 11 etiam deberi incipiat. 12 Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid possit non injuste: injustum autem id demum intelligi 13 quod necessariam cum natura rationali ac sociali habet repugnantiam.

4. 14 Inter prima naturæ nihil est quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conservatio, & rerum ad vitam utilium aut 15 retentio aut acquisitio, illis primis naturæ maxime convenit: & vi ad eam rem si opus sit uti, nihil habet à primis naturæ dissentaneum, cum animantibus singulis vires ideo sint à natura attributæ, ut sibi tuendis juvandisque sufficiant. Xenophon: a τὰ ζῶα ἐπίσταταί τινα μάχην ἕκαστα, οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως· *omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam a natura didicerunt.* In Halieuticôn fragmento est: (vers. 7, & *seqq.*) a *Cyrip.* Lib. II. c. 3. §. 5. *Ed. Oxon.*

Omnibus hostem
Præsidiumque datum sentire & noscere teli
Vimque modumque sui.

Horatius dixerat: [II. Sat. I, 53.]

Dente lupus, cornu taurus petit. unde, nisi intus
Monstratum?

Lucretius vero amplius: [vers. 1032, & *seqq.*]

Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstant:
c *Illis iratus petit atque infensus inurget.*

Quem

GRONOVII.

11 *Etiam deberi*] Ut nisi facias, pœnæ sis obnoxius.

12 *Supra diximus*] 1, 3.

13 *Quod necessariam*] Quod formulæ societatis ratione utentium adversatur.

14 *Inter prima naturæ*] Bellum non repugnare primis naturæ.

15 *Retentio*] Melius dixisset *defensio* vel *tutela*. nam *retentio* est quidem vox *Ciceronis*, sed significat vel ἐποχὴν *inhibitionem*, ut cum auriga adducit frenos & sistit currum 13. Attic. 21. vel cum quis dubitans assensum sustinet 4. Acad. 18. & 25. vel non solvere solidum 13. Attic. 23, 25. l. 60. D. de leg. 1.

(bb) Sic JUSTINIANUS Imp. in suâ quadam Constitutione se tale quid egisse gloriatur: *Licet*, inquit, *ii* [veteres] *qui id permittebant* [ut scil. Heres, & qui in ipsius potestate erant, testes essent in Testamento] *hoc jure minimè abuti eos debere suadebant: tamen nos* .... QUOD AB ILLIS SUASUM EST, IN LEGIS NECESSITATEM TRANSFERENTES &c. Instit. Lib. II. Tit. X. *De Testam. ordin.* §. 10. Vide & COD. THEODOS. *De Secundis Nuptiis*, Lib. III. Tit. VIII. Leg. 2. ibique Doctissimum GOTHOFREDUM, Tom. I. pag. 285. *J. B.*

GROTII.

c *Illis iratus petit atque infensus inurget*] *Martialis:* III. Epigr. 58.

Vitulusque inani fronte prurit ad pugnam.

Per-

Quem sensum Galenus sic exprimit. *Φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον, ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει. μόσχος μὲν κυρίττων πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα, πῶλος δ' ἵππου λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς, ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειροῦν, κἂν μηδέπω καρτεροὺς ἔχει τοὺς ὀδόντας. Videmus animantium quodque eo ad sui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equulus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robustis morsitat.* Idem Galenus de usu partium primo, hominem animal esse ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non sint, [d] sed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Aristoteles de partibus animalium quarto, capite x. 16 manum homini ait esse pro hasta, pro ense, & pro armis quibuslibet, quia omnia potest sumere ac tenere.

5. Recta autem ratio ac natura societatis, 17 quæ secundo ac potiore loco ad examen vocanda est, non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat, id est, quæ jus alienum tollit. Nam societas eo tendit ut suum cuique salvum sit communi ope ac conspiratione. Quod facile intelligi potest locum habi-

Porphyrius tertio de non esu animalium: [Pag. 268. *Ed. Lugd.* 1620.] πρῶτον μὲν ἕκαστον οἶδεν εἴτε ἀσθενές ἐστιν εἴτε ἰσχυρόν. καὶ τὰ μὲν φυλάττεται, τοῖς δὲ χρῆται. ὡς πάρδαλις μὲν ὀδοῦσιν, ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὀδοῦσιν, ἵππος δὲ ὁπλῇ, καὶ βοῦς κέρασι· *novit quodque animantium quæ pars sui infirma sit, quæ valida. illi cavet, hac utitur. ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus; equus ungula, bos cornibus.* *Chrysostomus* de Statuis undecimo: τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τοὺς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τοὺς ὄνυχας ὁ λέων. ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ σώματος τὰ ὅπλα κατέθετο ὁ Θεός, ἀλλ' ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐκ ἀεί μοι τῶν ὅπλων τούτων καιρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὰ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι. ἵν' ἂν ἐλεύθερος ὦ καὶ ἀπολελυμένος, καὶ μὴ διηνεκῶς ἀναγκάζωμαι βαστάζειν τὰ ὅπλα, ἐποίησεν αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς· quæ postrema optime conveniunt cum iis, quæ ex Galeno in contextu sequuntur. Hoc enim dicit: *Ratione quæ carent, arma in ipso habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma posuit, sed extra corpus; hoc ipso ostendens mansuetum animal esse hominem, neque semper talium armorum mihi esse tempus. Nam telum sæpe depono, resumo interdum. Ut igitur liberior solutiorque sim, neque semper cogar portare arma, fecit ea sejuncta esse à mea natura.* [Tom. VI. pag. 537. *Edit. Savil.*]

d *Sed apta armis parandis ac tractandis manus, qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus*] *Cassiodorus* de anima: *Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sicut alia animalia) corporis humani forma se prævalet vindicare, robustus illi thorax, brachiaque concessa sunt: ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quasi quodam clypeo vindicaret.* [Pag. 296. *Edit. Paris.* 1589.]

GRONOVII.

16 *Manum pro hasta*] Lucret. 5. 1285. *Arma antiqua manus dentesque unguesque fuerunt.*

17 *Quæ secundo ac potiore loco*] Bellum non repugnare secundis & excellentioribus naturæ.

18 *De-*

habiturum; etiamsi [18] dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non esset. nam vita, membra, libertas, sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine injuria ab alio impeterentur. Sic & rebus in medio positis uti, & quantum natura desiderat eas absumere, [19] jus esset occupantis: quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. hoc ipsum autem nunc, postquam ex lege aut usu dominium formam suam accepit, multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii [a] verbis: *Ut* [20] *si unumquodque membrum sensum suum haberet, ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse est: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque quod cuique possit, emolumenti sui gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vitæ pertineat quam alteri acquiri, concessum est non repugnante natura, illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.*

[a] De Offic. III. c. 5.

6. Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere, atque consulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injusta est: quod idem Cicero [b] ita extulit: *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet superiore.* Idem [c] alibi: *Quid est quod contra vim fieri sine vi possit?* Apud Ulpianum est: [d] *Vim vi repellere licere Cassius scribit, jus natura comparatur, apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat: (*De Art. Am.* III. 492.)

[b] De Offic. I, 11.
[c] Epist. Fam. XII, 3.
[d] L. 1. §. 27. vim vi. D. de vi & vi armata.

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

II. 1. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. Nam cum adversus Reges quatuor, qui Sodoma diripuerant, Abrahamus cum [21] ministris ac fœderatis suis armatus victoriam reportasset, Deus per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchisedecus: *Laus sit Deo altissimo, qui tradidit hostes tuos in manum tuam*, Gen. XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, sine speciali Dei mandato: fretus igitur jure naturæ vir non sanctissimus tantum, sed & sapientissimus, etiam [22] extra-

GRONOVII.

[18] *Dominium*] Certarum rerum jus proprium.

[19] *Jus esset occupantis*] Ut nunc quoque in iis quæ communia sunt, quæ publica, quæ universitatis.

[20] *Si unumquodque*] Hinc jure culpat *Themistocles* Lacedæmonios, quod imbecillitate sociorum potentiam quærerent, *Justin.* 2. ult.

[21] *Ministris*] Clientibus, libertis, servis.

[22] *Extraneorum*] Infidelium, paganorum, gentilium.

23 *Historia*

trancorum (cc) Berosi atque (dd) Orphei testimonio. 23 Historia septem populorum quos Israëlitis exscindendos Deus tradidit, non utar: 24 fuit enim ibi mandatum speciale ad exequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in sacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei jussu non humano arbitrio suscepta. Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim sibi inferentes Hebræi, ducibus Mose ac Josua, armis repulerunt, Exod. XVII. Quod Deus ante factum non jusserat, post factum probavit.

2. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit Deut. XX, 10. 15. eo ipso ostendens justum bellum etiam sine mandatu speciali suo esse posse, nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit: ac cum 25 de justis causis belli suscipiendi nihil ibidem edicat, eo ipso ostendit eas 26 naturaliter satis esse manifestas: qualis causa tuendorum finium in bello Jephtæ adversus Ammonitas, Jud. XI. violatorum legatorum in bello Davidis adversus eosdem, II Sam. X. Simul notandum quod dicit divinus ad Hebræos scriptor, Gedeonem, Baracum, Samsonem, Jephten, Davidem, Samuelem, atque alios 27 per fidem debellasse regna, invaluisse in bello, exercitus exterorum vertisse in fugam, XI, 33. 34. quo loco, ut istius dissertationis series docet, in fidei nomine includit persuasionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem sapiens femina ait præliari Dei prælia, I Sam. XXV, 28. id est pia ac justa.

III. 1. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue sapientum consensione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis *a* locus, ipsi naturæ testimonium perhibens: *Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non* 28 *didicimus, accepimus, legimus, verum*

a Pro Milone. c. 4.

GRONOVII.

23 *Historia septem*] Erant Cananitæ, Hethitæ, Hevitæ, Pherelitæ, Girgasitæ, Amalecitæ, Jebusitæ. *Josua* 3, 10.

24 *Fuit enim*] Id bellum fuisset justum, etsi nullum aliud esset bellum justum, ex iis, quæ dicta sunt cap. 1. 10. & 15.

25 *De justis nihil*] Certas & expressas, tanquam solas & vere justas non definiat.

26 *Naturaliter*] Plerumque, ut plurimum. [Immo, ex lumine naturali. *J. B.*]

27 *Per fidem*] Quasi diceret, quod credebant ac certum habebant, Deum esse Deum ipsorum & vindicem justæ causæ, ac velle eos armorum remedio adversus violentiam iniquorum uti. Fortasse tamen voluit Deum prosperasse illorum arma propter fidem, qua exspectabant venturum Messiam.

28 *Didicimus, accepimus, legimus*] Id est, didicimus vel traditam à magistris vel haustam ex libris: nam *accipere* discentium est. Sic à sacerdotibus Ægyptiis numeros & cœlestia Platonem accepisse scribit *Cicero* 2. Fin. 29. *Justin.* 11, 3.

(cc) Locus *Berosi* refertur à JOSEPHO, *Antiq. Jud.* Lib. 1. Cap. 8. (Cap. VII. §. 2. *Edit. Hudson.*) *J. B.*

(dd) Aut potius veteris Poëtæ, qui nomen *Orphei* adsumsit. Exstat fragmentum apud CLEMENTEM ALEXANDRINUM, *Strom.* L. V. & apud EU-

verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidisset, e 29 *omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.* Item: a *Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent.* Cajus Jurisconsultus: b *adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere.* c Florentinus Jurisconsultus: *Jure hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur.* d Josephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι, τὸ ζῆν ἐθέλειν· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου, πολεμίους ἡγούμεθα. *Est enim naturæ lex illa, quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipsum est quapropter eos, qui vita manifeste nos volunt spoliare, hostes censemus.*

a Ibid. c. 11.
b L. itaque. 4. princ. D. ad l. Aquil.
c L. 3. ut vim D. de Just. & jure.

2. Adeoque manifestam æquitatem hoc habet, ut in bestiis etiam, quæ juris non rem ipsam ut diximus, sed 30 umbram habent quandam, distinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulsat. Nam cum dixisset Ulpianus, e animal f quod sensu, id est rationis usu, caret, non posse injuriam fecisse, mox tamen subjungit, cum arietes vel boves 31 commisissent, & alter alterum occidisset, Q. Mutio auctore distinguendum, ut si quidem is periisset qui aggressus erat, cessaret actio; si is, qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando serviet illud Plinii: (ee) *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus* non

d De bello Jud. l. III. Cap. 8. §. 5. Ed. Hudson.
e L. 1. D. si quadr. paup. f. §. Ait: 1. & §. Cum arietes: 11. Adde Ex. XXI, 28.

EUSEBIUM, *Præpar. Evangel.* XIII. 12. unde Auctor noster ipse attulit, Not. in Tractatum *De Verit. Rel. Christ.* Lib. 1. §. 16. & in *Matth.* V, 31. sub fin. *J. B.*

e *Omnis honesta ratio esset expediendæ salutis*] Seneca: *Tutela certissima ex proximo est, sibi quisque permissus est.* [Epist. CXXI.] *Quintilianus* VII. cap. 11: *Primum in omni genere debet esse defensio, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii pernicies.* [Ubi tamen locus sese ita habet: *Quo in genere semper prior esse debebit defensio: Primum, quia* &c. Pag. 403. *Ed. Obrecht.*] Bene ergo in Trachiniis *Sophocles*: [vers. 281, 282.]

εἰ γὰρ ἐμφανῶς ἠμύνατο,
Ζεὺς τἄν συνέγνω σὺν δίκῃ χειρουμένῳ.

nam si se ipse tutasset palam,
Veniam dedisset jure pugnanti Deus.

vide & *Wisigothorum* legem lib. VI, tit. IV. cap. 6.

f *Quod sensu, id est rationis usu, caret*] Similem in modum *Seneca* de feris loquitur: *Adeo etiam quæ extra intellectum atque æstimationem beneficii sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis evincit.* Vide totum locum de beneficiis libro 1. cap. III. & compara quæ ad præfationem ex *Philone* posuimus, §. 7.

GRONOVII.

29 *Omnis honesta*] Quidvis tentaremus, nihil non licere putaremus, vel si occidendi essent, ad nos liberandos.

30 *Umbram*] Simulacrum, imaginem, instar.

31 *Commisissent*] Cornibus invicem se petiissent. Unde *arietare* frequens *Seneca* pro impellere.

(ee) Prima quidem verba istius loci leguntur apud PLINIUM, *Hist. Natur.* Lib. VII. *Præfat.* in fine. Verum reliqua, ab illis, *Sed si vis inferatur* &c. non

non petunt serpentes: sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit anima injuriæ impatiens, & prompta, si noceas, ad se defendendum alacritas.

IV. 1. De jure naturali ergo, quod & gentium dici potest, satis constat eo bella non omnia improbari.

2. Jure autem gentium, voluntario itidem, non damnari bella satis nos docent historiæ, & omnium populorum leges ac mores. Imo g 32 jure gentium introducta esse bella dixit a Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi solet interpretandum censeo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium sit introducta, quam formam quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus consequantur: (ff) unde distinctio nascitur, qua utendum nobis erit infra, b in bellum solenne juris gentium, quod & 33 justum, id est plenum, dicitur, & non solenne, quod tamen non ideo justum esse desinit, id est juri congruens. Nam aliis bellis, modo æqua subsit causa, jus gentium non adsistit quidem, sed nec resistit, ut infra latius explicabitur. *Jure gentium* (inquit c Livius 34) *ita comparatum est, ut arma armis propulsentur.* Et Florentinus d jus esse gentium ait, ut vim atque injuriam propulsemus, ut corpus nostrum tutemur.

V. 1. De jure divino voluntario major est difficultas. Neque hic objiciat quisquam jus naturæ esse immutabile, ac proinde à

a *L. Ex hoc jure. 5. D. de just. & jure.*

b *Lib. III. cap. 3.*

c *Lib. XLII. c. 41. num. 11.*

d *L. ut vim. 3. D. de just. & jure.*

non ibi exstant, nec alibi, quod sciam, apud eundem Auctorem. Adeo ut in unum compegerit *Grotius* duo loca diversorum Scriptorum, dum scilicet exscribit alios, qui ita juncta adferunt: sic enim FRANCIS. CONNANUS, *Comm. Jur. Civ.* Lib. I. Cap. IV. num. 8. MARC. LYCKLAMA, *Membran.* Lib. VII. Eclog. XLII. pag. 394. Simile exemplum videbimus infra, ad Lib. II. Cap. II. §. I: Notâ ult. Auctoris. *J. B.*

(ff) Non videtur de distinctione illâ cogitasse Jurisconsultus: sed hoc velle tantum, regulas, quæ in Bello observantur, ut justum habeatur, ex præceptis naturalis Rationis constitutas fuisse & inductas. Talibus enim naturalis Rationis dictatis censetur Jus Gentium, ex mente veterum. *J. B.*

GROTII.

g *Jure gentium introducta esse bella*] Scriptor vitarum illustrium in Themistocle: *Professus est Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse.* CORN. NEPOS, Cap. VII. *num.* 4.]

GRONOVII.

32 *Jure gentium*] Fortassis hoc vult, id quod in bellis justum est (nempe, non ut vim inferamus alios non lædenti, sed ut vim prohibeamus, armis resistendo si quis vim fecerit, & vitam, bona, libertatem nostram & nostrorum aggressus fuerit) id necessitare atque usu edoctas comparavisse gentes.

33 *Justum, id est plenum*] *Justum* aliquando est, in quo adhibitur certus ordo modusque rerum ac verborum: & diversum est tumultuario, inapparato, incondito; aliquando, quod est juri conveniens, & contra est injustum, iniquum, illegitimum. Priori sensu bellum minus solenne non est justum; posteriori esse potest.

34 *Inquit Livius*] Lib. XLII. cap. 42.

35 *Jus*

à Deo nihil in contrarium potuisse constitui: id enim verum est in iis, quæ 35 jus naturæ vetat 36 aut præcipit; non in iis, quæ jure naturæ 37 licent tantum. nam quæ ejus sunt generis, cum proprie juris naturæ non sint, sed 38 extra jus naturæ, & vetari possunt & præcipi.

2. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejusque posteris, ubi Deus sic loquitur, Gen. IX, 5, 6. ***Quin etiam sanguinem vestrum, id est animarum vestrarum, reposcam: ab omni bestia reposcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, reposcam hominis animam. Quisquis effuderit sanguinem hominis, 39 qui est in homine, sanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem suam fecit Deus.*** Hic ergo quidam illud, quod de reposcendo sanguine dicitur, generalissime intelligunt, & alterum de effundendo vicissim sanguine, 40 comminationem esse volunt, non approbationem. quorum neutrum mihi se persuadet. Nam 41 interdictum de sanguine non effundendo 42 latius non patet quam quod in lege est, ***Non occides***; quod neque capitalibus suppliciis, neque bellis obstitisse manifestum est. Lex ergo tam hæc, quam illa, non tam novi aliquid constituit, quam jus naturæ prava consuetudine obliteratum declarat atque repetit. unde 43 verba illa intelligenda in eo sunt sensu, qui 44 vitium includit: sicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, sed 45 destinatam, & 46 innocentis. Quod vero sequitur de sanguine vicissim effundendo, videtur mihi 47 non factum nudum, 48 sed jus continere.

3. Rem

GRONOVII.

35 *Jus naturæ vetat*] Tanquam nunquam non turpia.

36 *Aut præcipit*] Tanquam semper honesta.

37 *Licent tantum*] Quæ sive omittantur, sive fiant, nihil peccatur, nisi quibusdam temporibus & occasionibus, quale est bellum gerere in offendentes.

38 *Extra jus naturæ*] Non sunt de imperatis naturæ, sed de indulgentia; non leges, sed legum beneficia, quæ ubi valeant, ubi non, tempus & res præsens docent.

39 *Qui est in homine*] Hebr. באדם *in homine*, & hoc referunt ad membrum sequens, ut sit per hominem, qui nempe juste vindicet facinus, sanguinem ejus effusum iri. Quod non improbat auctor ad locum situm.

40 *Comminationem*] Tanquam denunciet Deus, quid ipse facturus sit vel per malos & injustos; solet enim & peccatis peccata punire: non constituat & ordinet lectum genus hominum, qui vindices homicidii & similium sint rerum capitalium. Quemadmodum Davidi minatur 2 Sam. XII, 1. & 12.

41 *Interdictum*] Noacho datum.

42 *Latius non*] Nihil amplius vetat, quam Moysi dictum.

43 *Verba illa*] Effundere sanguinem & occidere.

44 *Vitium includit*] Ut injuria effundere, insontem occidere.

45 *Destinatam*] Consilio & proposito factam, non fortuitam.

46 *Innocentis*] Qui nihil commeruerit, cur vitâ privaretur.

47 *Non factum nudum*] Quasi minetur Deus, quid eventurum sit per aliquem in eodem actu peccantem.

48 *Sed jus*] Immo præcipit quid legitima potestas facere debeat.

3. Rem ita explico. Natura non iniquum est, ut quantum quisque fecit mali, tantundem patiatur, juxta illud, quod h49 Rhadamanthi jus dicitur:

Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Quæ fecit si quisque ferat, jus fiet & æquum.

50 Seneca pater hanc sententiam sic retulit: *Justissima patiendi vice, quod quisque alieno excogitavit supplicio, 51 excipit suo.* Ex hujus naturalis æquitatis sensu Cain parricidii sibi conscius dixerat, Gen. IV, 14. *qui inveniet me, interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc grassantibus minus opus erat exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur edicto repressit, & contactum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi; quomodo & Plato (gg) in legibus constituit, & olim in Græcia usurpatum his versibus docet Euripides: [Orest. vers. 511, *& seqq.*]

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅς τις αἷμ' ἔχων κυρεῖ.
Φυγαῖσι δ' ὁσιοῦν, ἀνταποκτείνειν δὲ μή.

Quam bene parentum provida ætas statuerat,
Ut cogeretur de via decedere,
Hominumque visu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triste, non letho, scelus!

a Lib. III. §. 45. *Ed. Oxon.* Quo & illud pertinet a Thucydidis: εἰκὸς τὸ πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας), παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ ἐς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκουσι. *Credibile est antiquitus quamvis*

GROTII.

h *Rhadamanthi jus*] Apud *Apollodorum* lib. II. Νόμος Ῥαδαμάνθυος· ὅς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα, ἀθῶον εἶναι. *Lex Rhadamanthi: si quis se ultus sit de eo, qui prior vim intulerit, impune id ferat.* (Cap. IV. §. 9. *Ed. Gale.*)

GRONOVII.

49 *Rhadamanthi*] Pythagoræorum ἀντιπεπονθὸς, talio: Καὶ τοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον, Εἴκε πάθοι &c. *Aristotel.* 5. Ethic. 8. *Seneca* ludo de morte Claudii: *Illum tantum altera parte audita condemnat Æacus & ait:* Εἴκε πάθοι· Arist. I. Magnorum Mor. 34. Καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς δ' οὐ μέντοι γε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶναι, ὃ ἐποίησέ τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. Ejusdem op. 3, 4. Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ· τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καί τοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον· Εἴκε πάθοι. [In illo versu legendum: Αἴκε πάθοις τά κ' ἔρξας, &c. Vide Cl. SPANHEM. Comment. Gallic. in *Cæsares* JULIANI Probat. *Not.* 316. p. 54, 55. nuperæ Edit. Amstelod. 1728.]

50 *Seneca*] Præf. 5. Contr.

51 *Excipit*] Expiat.

(gg) Vide *De Legib.* Lib. IX. Tom. II. pag. 864, *& seqq.* Ed. H. Steph. *J. B.*

(hh) Lo-

quamvis gravium delictorum i *leves fuisse pœnas: sed cum ea progressu temporis contemnerentur, ventum ad mortem.* a Lactantius: (hh) *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.* a *Lactant. Lib.* 11.

4. Ab uno facto illustri sumta 52 conjectura divinæ voluntatis in

GRONOVII.

(hh) Locus est *Inst. Div.* Cap. 10. *num.* 23. *Ed. Cellar.* ubi agitur de Exsulibus, quibus, apud veteres *Romanos*, igni & aquâ interdicebatur. *J. B.*

GROTII.

i *Leves fuisse pœnas*] Servius ad primum librum Æneidos (*vers.* 136.) *Luetis. persolvetis. Et hic sermo à pecunia descendit: antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.* Et ad librum secundum: (*vers.* 229.) *Expendere. tractum est à pecunia. nam apud majores pecuniarias pœnas constat fuisse, cum adhuc rudi ætate pecunia ponderaretur, quod ad capitis pœnam deinde usurpatum est.* Ad sextum: (*vers.* 20.) *Pendere. tractum est à pecunaria damnatione.* Memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. VII. cap. LVI: primum capitis judicium in Areopago esse actum.

GRONOVII.

52 *Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit*] Ab insigni exemplo, quod Deus in fratricidam statuerat, homines ante diluvium argumentati, & colligentes nondum placere Deo cædem cæde lui, quamquam naturalis id ratio suaderet, capitali supplicio in homicidas abstinuerunt, quasi vetito ipsius Dei lege: Videtur speciosius dici quam verius. Sane non extat præceptum Dei de homicida capite puniendo ante diluvium: sed cum prior ille mundus per annos mille sexcentos steterit, & haud dubie infinitis populis, nationibus, civitatibus frequentatus fuerit, vix videtur verisimile, ut eos aut naturalis ratio, aut sua securitas, aut necessitas, quæ delictis crescentibus augeri pœnas imperat, non docuerit tam justo supplicio scelus restrænandum esse. Edictum de Caino simile est illis rescriptis Principum, quibus alicui sine exemplo subveniunt, quæ personam non transgrediuntur, ut loquitur Imperator §. 6. Instit. *de Jure naturæ, gentium & civili.* Ipse Cainus ostendit se metuere & exspectare quod fecisset. Cur? quia natura eum monebat: *Tibi quod non vis fieri, alteri ne feceris.* Quod autem pœnæ exemtus est, admitto facile rationem auctoris, ob hominum raritatem ei parci Deum jussisse: at id transiisse in legem cur videatur, cessante ratione, & mundo tot seculis frequentato? Nec juvat exemplum Lamechi, quem accipere possumus hæc profatum, non ut gentium jus, sed suæ salutis muniendæ gratia, atque ut vindices facinoris à suo corpore & capite absterreret. Ut ille medicus regi Ludovico XI. apud *Comineum* lib. X. *Non dubito quin me quoque sis ejecturus, sicuti reliquos omnes, verum sanctissimo jurejurando tibi confirmo, post meum abs te discessum non te victurum supra octavum diem.* Minæ sunt hæ, non jus, aut veritas. Illud facile concesserim, in paucitate hominum & ante diluvium, & post (etsi tum jam capitale supplicium edicto sanxisset Deus) aliquamdiu exilio tantum aut mulcta diversos apud populos luisse culpam homicidas. Id non confirmant tantummodo, quos advocat auctor, sed & leges barbararum gentium, quæ Romanum imperium conculcarunt. Lex *Salica* tit. XLIII. *Si quis ingenuus Francum aut Barbarum hominem occiderit, qui lege Salica vivit, octo millibus denariûm, qui faciunt CC. solidos* (solidus intelligitur aureus, qui XL. denariis argenteis æstimatur, de quo egimus in lib. III. de pec. vet.) *culpabilis judicetur. Si quis Romanum hominem, convivam Regis occiderit, duodecim millia denariûm, qui faciunt CCC. solidos, culpabilis judicetur.* Lex Ale-

in legem ivit, ita ut Lamechus quoque k simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit, Gen. IV, 24.

5. At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiscua invaluisset cædium licentia, instaurato post diluvium humano genere, ne mos idem invalesceret, 53 severius occurrendum Deus censuit: & repressa prioris sæculi lenitate, quod natura non iniquum esse dictabat, & ipse permisit, l 54 ut insons esset, qui homicidam occidisset. quod postea 55 institutis judiciis 56 summas ob causas ad judices solos restrictum est; ita tamen ut moris pristini vestigium manserit 57 in jure ejus, qui occisum sanguine proxime attingeret, etiam post Mosis legem, qua de re infra fusius agetur.

6. Magnum habemus auctorem nostræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma sumsit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moses Amalecitis populum oppugnantibus arma jussit opponi, naturæ scilicet jure usus: nam Deum de hac re spe-

Alemannorum tit. XLIV. *Si quis hominem occiderit, ex Weregeldis* (Weregeldum genus mulctæ) *eum solvat. Si fœminam*, XVIII. *Weregeldis.* Lex Bajavaricorum tit. 3. num. XIII. *Si quis liberum hominem occiderit, solvat parentibus suis, si habet: si autem non habet, solvat duci, vel cui commendatus fuit* (i.e. qui patronus ejus, vel cujus ipse cliens) *dum vixit, bis* LXXX. *solidos. De fœminis eorum, si aliquid de istis actis contigerit, omnia dupliciter componantur.* Lex Ripuariorum: *Si quis ingenuus hominem ingenuum Ripuarium occiderit*, CC. *solidis culpabilis judicetur.* Lex Saxonum: *Qui nobilem occiderit*, 1440. *solidis componat.* Lex Anglorum: *Si quis Adelingum occiderit* (distinguebant homines in Adelingos, Frilingos, & Ligios, i.e. nobiles, liberos & servos) DC. *solidis componat, qui liberum occiderit*, CC. *solidis componat, qui servum occiderit*, XXX. *solidis componat.* Lex Frisiorum: *Si nobilis nobilem occiderit*, LXX. *solidis componat: si nobilis liberum occiderit, solidos* LIV. *& unum denarium solvat; si liber nobilem*, LXXX. *solidis componat.* Lex Longobardorum lib. 1. tit. 9. *Si quis homicidium perpetraverit absconse in Barone, libero, vel servo, vel ancilla, & unus fuerit, aut duo tantum, qui ipsum homicidium fecerit, componat* DCCCC. *solidis.*

GROTII.

k *Simili facinore perpetrato*] Aut potius, si quid simile perpetrasset. nam hunc sensum ferunt verba quæ apud Mosem.

l *Ut insons esset, qui homicidam occidisset*] *Josephus*: παραινῶ μὲν τοι σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι καὶ καθαρεύειν φόνου καὶ δεδρακότας τι τοιοῦτο κολάζεσθαι. *Edico ut à cæde humana puræ habeantur manus. quod si quis cædem commiserit, pœnam ferat.* (Lib. 1. Cap. III. §. 8. *Ed. Hudson.*)

GRONOVII.

53 *Severius occurrendum*] Verbis adductis ex Genes. IX, v. 5. & 6.

54 *Ut insons*] Ut liceret cunctis bonis & innoxiis necem fraude interfecti hominis ulcisci & homicidam perimere: quique id fecisset, ut nullam culpam contraheret.

55 *Institutis judiciis*] Postquam placuit & lites dirimendas, & delicta punienda selectis judicibus & magistratibus committi.

56 *Summas ob causas*] Quia multi eo jure abutebantur.

57 *In jure ejus*] Number. 35.

58 *Po-*

ſpeciatim conſultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam, quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed & in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud [58] populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24.

7. Nimirum [59] conjectura divinæ voluntatis, ipſa naturali ratione adjuvante, à ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam, quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, aut ſine quibus vita tuta eſſe non poteſt, ut [60] imperii ſocietatem continentis reverentia: adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc pertinet vetus, quæ apud Hebræos exſtat, traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Moſe narratæ ſint, quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum, eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic adverſus nuptias [61] inceſtas legem veterem, quanquam à Moſe ſuo loco non memoratam, exſtitiſſe apparet Levit. XVIII. Inter ea autem, quæ Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuiſſe, ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & concubitus inceſti, item violentæ rapinæ morte punirentur. [62] Quod ipſum confirmant Jobi verba XXXI, 11.

9. Jam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. XVIII, 24. 25. 27. 28. Pſal. CI, 5. Prov. XX, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra [63] non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV, 31. 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo indultum, diſciplinam & ſalutem publicam ac ſingulorum munire pœnis capitalibus, ac ſe bello tueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuiſſe: neque tamen reges eos aut gentes unquam à prophetis admonitos improbari à Deo uſum capitalium ſuppliciorum ac bella omnia, ſicut de aliis peccatis admoniti ſæpe ſunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Moſis de judiciis expreſſam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie factu-

ras

GRONOVII.

58 *Populos extraneos*] Exſortes fœderis divini.

59 *Conjectura*] Quod ſtatuerat jam Deus homicidam capitali ſupplicio puniri, id interpretati ſunt homines eum velle extendi ad eos, qui non levius peccarent homicidis in ſocietatem humanam, & hos par ſupplicium luere.

60 *Imperii ſocietatem*] Unde lex majeſtatis.

61 *Inceſtas*] Intra gradus conſanguinitatis vetitos jungi.

62 *Quod ipſum*] Adulterium eſſe crimen, quod plectat judex.

63 *Non poſſe expiari*] Piaculo obligati omnes regionis incolas, ubi homicidium factum eſt, quod tolli nequeat.

ras fuisse nationes, quæ inde sibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est: unde (ii) tanta in jure veteri Attico, & quod inde sumtum est Romano XII. tabularum 64 cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum, quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi sumam, quod sumunt multi, in Euangelio 65 extra præcepta credendi & sacramentorum nihil esse quod non sit juris naturalis. id enim, quo sensu à plerisque sumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnosco, nihil nobis in Euangelio præcipi, quod non naturalem habeat honestatem: sed non ulterius nos obligari legibus Christi, quam ad ea, ad quæ jus naturæ per se obligat, cur concedam non video. Et qui aliter sentiunt mirum quam sudent, ut probent quædam (kk) quæ Euangelio vetantur ipso jure naturæ esse illicita, m ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejusmodi, ut eis abstinere honestius esse dictet ipsa ratio; at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Christiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1 Joh. III, 16. quis dicat ipso (ll) naturæ jure nos obligari? Justini dictum est: **τὸ κατὰ φύσιν βιοῦν, οὔπω πεπιστευκότος ἐστίν·** n ***secundum naturam vivere, ejus est, qui nondum credidit.***

3. Sed ne illos quidem sequar, qui aliud sibi sumunt non exiguum, Christum scilicet in tradendis præceptis, quæ extant Mat-thæi

GRONOVII.

64 *Cum legibus*] Ut apparet ex Fragmentis JC. cum lege Moysis collatis, & editis à *P. Pithæo* Lutet. 1573. [nuperrimè autem in *Jurisprudentia Ante-Justinianea* Viri Eruditissimi ANT. SCHULTINGII.]

65 *Extra præcepta*] Præter mysteria & summa capita Christianæ religionis.

(ii) Vide Auctoris Tractatum *De Verit. Relig. Christ.* Lib. 1. §. 15. *in fin.* pag. 28. Ed. nuper. Amst. *J. B.*

(kk) Vocem illam *quædam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deesse nemo non videt. *J. B.*

(ll) Quidni? si rectè jus illud intelligamus. Vel exemplum Ethnicorum, qui pro patria se morti devoverunt, id refellit. Postulat omnino Societatis custodia, de quâ Auctor noster in Prolegomenis, ut in certis quibusdam casibus nonnulli plurimorum salutē vitam suam donent. Adeoque ipsa obligatio *Martyrii*, qualis ab Euangelio nobis imponitur, à Lege Naturæ ultimo deduci potest. *J. B.*

GROTII.

m *Ut concubinatum, divortium*] Spectat huc illud *Hieronymi:* [*Ad Ocean.* Tom. 1. p. 198. C. *Ed. Basil.*] *Aliæ sunt leges Cæsaris, aliæ Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.*

n *Secundum naturam vivere, ejus est, qui nondum credidit*] Locus *Justini* est ad *Zenam:* (pag. 389. *Edit. Sylburg.*) idemque sensus apud *Origenem* in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur. (Cap. IX. pag. 36. *Edit. Cantabrig.*)

GRO-

thæi v, & deinceps, 66 interpretem tantum agere legis per Mosem datæ. Aliud enim sonant verba toties repetita, *Audistis dictum fuisse veteribus: Ego vero dico vobis:* quæ oppositio: sed & Syriaca & aliæ versiones ostendunt, illud *veteribus* significare, ad veteres, non à veteribus; ut *vobis* est, ad vos, non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Mosis tempore vivebant. nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum sunt, sed Mosis, aut verbo tenus, aut sensu. *Non occides*, Exod. XX, 13. *Quisquis occiderit, tenebitur judicio*, Levit. XXIV, 21. Num. XXXV, 16. 17. 30. *Non mœchaberis*, Exod. XX, 14. *Quisquis dimiserit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. XXIV, 1. *Non pejerabis, sed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. XX, 7. Num. XXX, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (supple, reposcere liceat in judicio) Levitic. XXIV, 20. Deuteron. XIX, 21. *Diliges proximum tuum* (id est Israëlitam) Levit. XIX, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, o puta septem populos, quibuscum amicitiam colere quorumque misereri vetantur, Exod. XXXIV, 11. Deut. VII, 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. XVII, 16. Deut. XXV, 19.

4. Sed

GRONOVII.

66 *Interpretem tantum agere legis per Mosem datæ*] *Coccejus* de Fœdere cap. 12. num. 357. *Alting*. Theol. Elenct. p. 411. Hæc tamen sententia communis est omnium Protestantium: Christum, nec universis, nec singulis decalogi præceptis quicquam addidisse, quod ad perfectiorem Dei cultum in N. T. pertineat, quia lex Dei perfecta est, cui nec addi quicquam potest, nec detrahi. Deut. 4, v. 2. & 12, v. 32. Psalm. 19, v. 8. & obedientiam omnem, non modo externam, in sermone, gestu, facto, sed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matth. 22. vs. 38. & 39. Deut. 27, vs. 26. eoque & vitam æternam & pollicetur, & dare potest servantibus. Levit. 18, vs. 5. Deuter. 30. vs. 19. Luc. 10, vs. 25. & 28. collatisque inter se locis ad Rom. 10, vs. 5. Gal. 3, 12.

Negant iidem legislatorem proprie dici Christum, nisi quatenus cum Patre & S. Spiritu Deus Triunus legem dedit Mosi in monte Sina. At qua Θεάνθρωπος & medius atque interpres novi Testamenti est, non concedunt legislatorem esse, quia Mosi ejusque legi opponitur tanquam gratiæ & virtutis auctor. Joan. 1, vs. 17. officiumque habet proferre Euangelium ex sinu Patris, intercedere, & fieri victima pro nobis, & dato Spiritu S. nos Patri reconciliare. Joann. 1, vs. 18. Matth. 20, vs. 28. 2 Corinth. 5, vs. 19. 20. 21. Ad munus sane propheticum in erudiendo populo pertinuit instauratio & vindicatio legis, remotis Pharisæorum additamentis & pravis interpretationibus: cæterum nec alia legis præcepta tradidit, sive per se, sive per Apostolos, quam Moses, nec aliam explicationem addidit, quam quæ à Prophetis tradita est, & semper tradi debuit. Sic quidem nostri. At Pontificii statuunt Christum in Euangelio legem Mosis ex imperfecta perfectam, vel ex perfecta perfectiorem reddidisse. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ singulis capitibus decalogi addiderit: de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic disputat, ut multa illis concedat.

GROTII.

o *Puta septem populos*] In hos odium lege permitti ait illustrissimus *Abarbanel* ad Deut. XXIII, 21.

4. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem per Mosem datam dupliciter accipi: aut secundum id, quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet graviora delicta pœnarum 67 aspectabilium formidine coërcet, Hebr. II, 2. & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet, quo sensu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. VII, 16. & lex factorum, Rom. III, 27. aut secundum id, quod legis divinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vocatur νόμος πνευματικὸς, Rom. VII, 14. exhilarans animum, Psalm. XIX, qui Latinis XVIII, 9. Legisperiti & Pharisæi priore illa parte contenti, secundam, quæ potior est, insuper habebant, neque inculcabant populo: quod verum esse non ex nostris duntaxat libris, sed ex Josepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest.

5. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est, virtutes, quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis aut commendari, aut præcipi, sed p non præcipi in eo gradu ac latitudine, quo Christianis. Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus, unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad hoc tantum, quod nunc in manu est, refert, sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

I. VII. 1. Omissis ergo argumentationibus, quæ minus se nobis probant,

GRONOVII.

67 *Aspectabilium*] Quæ in oculos incurrunt, quæ pro exemplis sunt.

GROTII.

p *Non præcipi in eo gradu ac latitudine*] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius imprimis *Chrysostomi* locus de Virginitate cap. XLIV: τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν οὐ τοσοῦτον ὑμῖν ἀρετῆς πρόκειτο μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικοῦντα, καὶ ἀντιλοιδορεῖσθαι τῷ λοιδορουμένῳ, καὶ χρημάτων ἐπιμελεῖσθαι ἐξῆν, καὶ εὐορκοῦντα ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρόν, καὶ ἔτι τρυφᾷν, οὔτε ὀργίζεσθαι, οὔτε γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν τὴν δὲ ἀντεισάγειν κεκώλυτο, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταὐτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὴ καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις ἦν· κατὰ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολλῷ στενοτέρα γέγονεν ἡ ὁδός. *Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis studere licebat, sed & citra falsimoniam jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum. quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi. etiam duas eodem tempore uxores habere lex sinebat, multaque & in his, & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo arctior facta est via.* (Tom. VI. *Ed. Savil.*) Eodem libro cap. LXXXIII. οὐ τὸ αὐτὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτούμεθα μέτρον ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι. *non eadem virtutis mensura à nobis & ab illis exigitur.* Idem in oratione Filium Patri æqualem, quæ est Tomo VI, ait in Euangelio esse ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, *præceptorum & intensionem & adjectionem.* (Pag. 717.)

probant, primum ac præcipuum testimonium, quo bellandi jus à Christi lege non plane tolli probamus, esto Pauli illud I ad Timotheum II, 1. 2. 3. *Hortor ergo ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis:* q *ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate. Nam id bonum gratumque est apud Deum servatorem nostrum, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum esse Deo, ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneant: quod ita expressit Justinus Martyr: a εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. *Hoc precamur, ut Reges & Principes simul cum regali potestate etiam sanam mentem consequantur:* & in libro, cui nomen Constitutiones Clementis, precatur Ecclesia r Χριστιανὰ τὰ τέλη, id est, magistratus Christianos: deinde & hoc Deo gratum esse, ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent.

a Apolog. I. p. 32. Ed. Oxon.

2. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei minister est tuo bono. quod si feceris quod malum est, metue; non enim frustra gladium gerit: nam Dei minister est, vindex ad iram ei, qui quod malum est fecerit.* (mm) Jure gladii per complexionem 68 omnis quidem coërcitio intelligitur, quomodo etiam apud Jurisconsultos interdum; sed ita tamen, ut pars ejus summa, id est verus

GROTII.

q *Ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate*] *Seneca* Epistola LXXIII. Philosophiæ fideliter deditos falso ait contemtores magistratuum ac regum existimari. *E contrario*, ait, *nulli adversus illos gratiores sunt: nec immerito. nullis enim plus præstant, quam quibus frui tranquillo otio licet.* Digna est quæ legatur epistola. ubi & hoc: *Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit, qui illa bene utuntur.*

r Χριστιανὰ τὰ τέλη, *id est, magistratus Christianos*] Nisi hic interpretari malis, *Christianum* vitæ exitum. [Locus est *Lib.* VIII. *Cap.* 36. ubi, quemadmodum & *Cap.* 6. ejusdem Libri, ubi eadem verba reperiuntur, posteriori modo recte vertitur, in Edit. *Patrum Apostolic.* 1724. Tom. II. *pag.* 397. & *pag.* 421.]

GRONOVII.

68 *Omnis coërcitio*] Merum imperium est habere gladii potestatem l. 3. D. de jurisdictione. *Tacit.* 3. hist. 68. Vitellius assistenti consuli exsolutum à latere pugionem, veluti jus vitæ necisque civium reddebat. [Vide summi Jurisconsulti, Clar. NOODTII, eruditissimum Scriptum *De Jurisdict. & Imperio*, Lib. 1. Cap. 4. *J. B.*

(mm) Argumentum istud, ut & plura ex sequentibus, per se equidem & directe eo tantum pertinet, ut capitalia supplicia ab Euangelio non tolli probetur: verum per consequentiam hinc deduci potest, neque Bellum omne Christianis vetitum esse. Huc facit non tantum ratio ab Auctore adlata *num.* 13. istius paragraphi, sed etiam quòd usus capitalium suppliciorum non minus videatur repugnare mansuetudini & clementiæ Christianæ, quàm Bellum: unde, si priora tamen licent, posterius illicitum non esse, efficitur. Vide quæ de capitalibus suppliciis ulterius dicentur infra, Lib. II. Cap. 20. §. 12. *J. B.*

69 *Qua*

verus gladii usus, non excludatur. Huic loco illustrando non parum servit Psalmus secundus, qui quanquam in Davide suam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: ut discere est Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Psalmus reges omnes hortatur, ut Dei filium venerabundi suscipiant: hoc est, ut se ministros ei exhibeant, [69] qua reges sunt scilicet, ut recte explicat Augustinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam: *a In hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur, Deo serviunt, in quantum reges sunt, si in regno suo bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: *b Quomodo ergo reges Domino serviunt in timore, nisi ea, quæ contra jussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim servit [70] qua homo est, aliter qua rex est.* mox: *In hoc ergo serviunt Domino reges, in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi, quæ non possunt facere nisi reges.*

a Contra Cresc. Gram. lib. III. cap. 51.

b Ad Bonif. Epist. 50. C. 185. num. 19. Ed. Benedict.

II. 3. Secundum argumentum præbet nobis is ipse locus, cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur: unde infertur, ei & parendum & honorem exhibendum: & quidem ex animo: & qui ei resistit, cum Deo resistere. Si ordinationis voce res intelligeretur, [71] quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, [72] ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo, ut ordinata hæc potestas [73] voluntate Dei approbante intelligatur; unde porro infertur, cum Deus sibi contraria non velit, hanc potestatem cum

GRONOVII.

69 *Qua Reges*] Potentia sua utendo ad bonos mores introducendos, malos excludendos, aut supprimendos.

70 *Qua homo*] Ut sibi temperet abstineatque injuria; ut se pium & moderatum præstet.

71 *Quam Deus tantum*] Quales sunt res, quas sustinet Deus ac patitur tantum, & hactenus regit, ne ulterius evagentur, quam fert aut justa ejus ira, dum malum punit per malum; aut indulgentia, dum spatium dat ad pœnitentiam; aut sapiens consilium, dum malum aliunde ortum facit initium & occasionem boni, ut mancipationem *Josephi* reddidit viam ad potentiam ejus & ad Patriarchas alendos in Ægypto; perfidiam Pilati & Judæorum erga Christum, principium liberandi generis humani.

72 *Ad animum maxime*] Quæ non consistat in externo tantum opere, quod coacti & inviti præstamus ad voluntatem potentioris, sed maxime in studio & affectione atque propensione animi, cum volentes lubentesque paremus.

73 *Voluntate Dei approbante*] Non modo permittente.

74 *Omnes*

cum voluntate Dei per Euangelium revelata [74] & omnes homines obligante, non pugnare.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus ſcriberet, dicuntur alieni fuiſſe à Chriſtiana pietate. nam primum id ita univerſim verum non eſt. Nam Sergius Paulus Cypri Proprætor Chriſto nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. ut jam taceam quod de [s] [75] Edeſſenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falſo inquinata, ſed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de perſonis quæritur, an impiæ fuerint, ſed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apoſtolo negari, quando illam functionem dicit à Deo inſtitutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi receſſus, quibus proprie ſolus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Chriſti religionem amplectendam Paulus tam ſerio invitat, Act. XXVI, Chriſto ſe ſubjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam poteſtatem: quæ ſine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant ſacrificia ſecundum legem, quamvis ab impiis ſacerdotibus celebrata; ſic [r] pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur.

5. Tertium argumentum petitur ex Joannis Baptiſtæ verbis, III. qui ſerio interrogatus à militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militaſſe ex Joſepho & aliis ſcriptoribus manifeſtiſſimum eſt) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos [76] militia abire juſſit, quod facere debebat ſi ea erat Dei voluntas, ſed abſtinere [77] concuſſionibus & fallaciis, ſtipendiisque eſſe contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptiſtæ verba, cum apertam ſatis militiæ approbationem contineant, multi reſpondent, quæ Baptiſta præſcripſit ita diſcrepare à Chriſti præceptis, ut aliud docere potuerit Baptiſta, aliud Chriſtus: quod quo minus admittam, hæc obſtant. Joannes & Chriſtus eodem exordio doctrinæ, quam afferebant, ſummam indicarunt. *Reſipiſcite: appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III, 2.

IV,

GRONOVII.

74 *Omnes homines*] Tanquam quod in V. F. relevatum eſt, non obligaret omnes homines, ſed tantum Hebræos.

75 *Edeſſenorum rege*] Abgaro, quaſi dederit ad Chriſtum & ab eo receperit Epiſtolam. *Euſeb.* 1, cap. 13. [Quam meram fabulam eſſe, inter Eruditos hodie ſic ſatis conſtat. *J. B.*]

76 *Militia abire*] Ut ſacerdotio abire *Gell.* 6, 7.

77 *Concuſſionibus*] Extorſionibus pecuniarum *l.* 1. & 2. *D. de concuſſ.*

GROTII.

s *Edeſſenorum*] Eſt Edeſſa in Osroëne. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, *Tacito*, *Appiano*, *Dione* tum in pridem editis, tum in novis excerptis, *Capitolino.* [Vide Ill. SPANHEM. *De præſt. & uſu Numiſmatum*, Diſſ. VIII. §. 10. *pag.* 534, *& ſeqq.* Tom. I.]

r *Pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur*] Bene hoc exſequitur ad hunc locum epiſtolæ ad Romanos *Chryſoſtomus.*

u Gum

IV, 17. Christus ipse regnum cœleste (id est legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos est) dicit cœpisse invadi à diebus Baptistæ, Matth. XI, 12. Joannes dicitur prædicasse baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, Marc. I, 4. Tantundem fecisse dicuntur Apostoli Christi nomine, Actor. II, 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis, qui talem fructum non proferunt, excidium minatur, Matth. III. 8. & 10. Exigit opera dilectionis supra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur durasse usque ad Joannem, id est, ab illo incepisse doctrina 78 perfectior, Matth. XI, 13. Et principium Euangelii à Joanne ducitur, Marc. I, I. Luc. I, 77. Ipse Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26. missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo, Luc. I, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque usquam Joannes Jesum à se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius & confusius, & rudimentorum more à Joanne sunt indicata, eadem diserte tradidit Christus vera lux) sed eo quod Jesus esset promissus ille Messias, Actor. XIX, 4. Joan. I, 29. rex scilicet regni cœlestis, qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti, Matth. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16.

IV. 6. Quartum hoc est argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium suppliciorum, & armis cives tuendi adversus latrones ac prædones, maximam inde securam scelerum licentiam & quasi diluvium malorum, u cum nunc quoque constitutis judiciis ægre reprimatur improbitas. Quare si mens Christi fuisset, talem rerum statum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime disertis ac specialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod fecisse nusquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde sunt generalia, aut obscura. Docet autem ipsa æquitas & communis ratio, non tantum verba 79 generalia contrahi, & ambigua commode explicari, sed & à proprietate usuque recepto verborum discedi nonnihil, ut is sensus evitetur, qui maxima secum incommoda sit allaturus.

V. 7. Quintum sit, quod nullo argumento ostendi potest lex Mosis, quæ ad judicia pertinebat, desiisse priusquam urbs Hierosolyma exscinderetur, & cum ea tum species tum spes reipublicæ con-

GROTII.

u *Cum nunc quoque constitutis judiciis ægrè reprimatur improbitas*] Διὰ τούτους δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos sunt judicia & leges & supplicia, totque pœnarum modi. Chrysostomus* in sermone ad Patrem fidelem. [*Tom.* VI. pag. 696. *Edit. Savil.*]

GRONOVII.

78 *Perfectior*] Potius clarior & evidentior, quam fuerat sub umbris sacrificiorum & cæremoniarum. Πάντως γὰρ ἐσκιαγραφεῖτο καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου ἐμορφοῦτο.

79 *Generalia contrahi*] Generalibus derogari per specialia; generalia strictius accipi oportere, quam sonant.

80 *Ad*

concideret. nam neque in lege Mosis ullus terminus isti legi præfinitur, neque Christus aut Apostoli usquam de istius legis cessatione loquuntur, nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ (ut diximus) destructione: imo contra Paulus summum pontificem ait constitutum, ut judicium ferret secundum legem Mosis, Act. XXIII, 3. Christus ipse in præfatione præceptorum suorum ait, non venisse se ad solvendam legem, sed [80] ad implendam, Matth. v, 17. quod quem de ritualibus sensum habeat non obscurum est; [81] implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei species exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo verum esse potest, si Christus, ut quidam existimant, adventu suo ea sustulit? Si autem mansit obligatio legis, quamdiu stetit Hebræorum respublica, sequitur ut Judæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur, eum defugere [A] non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moses præscripserat.

8. Ego sane omnia expendens ne levissimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Christi loquentis verba audiens, aliter existimare potuerit. Illud agnosco, ante Christi tempus quædam fuisse permissa, sive [82] quoad impunitatem externam, sive etiam quoad animi puritatem (nunc enim ista distinctius exquirere, nec opus, nec otium est) quæ Christus suam disciplinam sectantibus licere noluit, ut [83] ob qualemcumque offensam uxorem dimittere, [84] ab eo qui læserit in judicio exigere ultio-

GRONOVII.

80 *Ad implendam*] Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· Non ut irritam faciam, ne sit, sed ut illi satisfaciam, hoc est, in moralibus: ut perfectam illam sanctitatem, quam requirit lex, & humanus nemo potest assequi, præstando pro fidelibus & piis, liberem eos diris, quibus fulminat lex peccantes, & supplicio merito. In ritibus & cærimoniis: ut ei satisfaciam exhibendo Messiam, qui omnibus sacrificiis & victimis significatus est. Πληρῶσαι, ut & implere, satisfacere. *Salmas.* ad ejus Attic. p. 34. 35.

81 *Implentur lineamenta*] Ut in pingenda imagine primum ducuntur lineæ quædam, quibus signantur extremitates partium; dein vacuum illud, quod fuit inter extremitates, coloribus impletur; & tum exhibetur perfecta rei species, cessantque notari primi illi ductus: sic Legem à Christo completam dici vult, quum qui rudibus & primis quasi lineis adumbratur Christus, in effigie & corpore apparuit, & sacrificium, quod in Judaismo simulabatur, præstitit. *Theophylact.* p. 28. ὅσα ἐκεῖνος (ὁ νόμος) ἐσκιαγράφησε, ταῦτα οὗτος τελείως ἐζωγράφησεν *Isidorus* lib. 19. *Orig.* c. 16. *Pictores prius umbras quasdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inventæ artis.*

82 *Quoad impunitatem*] Sive ut puniri non possent à judice forensi, etsi conscientiam læderent; sive ut ne conscientiam quidem gravarent.

83 *Ob qualemcumque*] Non enim licere voluit id nisi ob mores graviores, ut loquebantur olim, *Ulp.* Tit. VI. §. 9, 12. hoc est, ob adulteria. Matth. 5, 31.

84 *Ab eo qui læserit*] Solius vindictæ causâ litigare, Matth. 5, 38. 39. &c.

A Scilicet eâ de caussâ, quòd morte

ultionem: sed inter Christi præcepta & illas permissiones est diversitas quædam, non est repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem sibi privatim debitam remittit, [85] nihil facit contra legem; imo hoc facit, quod lex maxime vult. Longe aliud est in judice, cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. [86] Huic si Christus interdicit, ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem.

VI. 9. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse, aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censeri debere institutum de militia deserenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte extet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum [87] Actor. XIX. 19.

VII. 10. Septimum huic simile petitur ex eo, quod de Sergio Paulo cœpimus dicere. nam in ejus conversi historia nullum est indicium [88] ejurati magistratus aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat, id nec factum censendum est.

VIII. 11. Octavum esse potest, quod [x] Paulus Apostolus, intellectis Ju-

te damnandi forent Rei. Neque enim aliàs quivis tenebatur Magistratum delatum omnino suscipere. Vide Notam Gallicam in h. l. *J. B.*

GRONOVII.

85 *Nihil facit contra legem*] Dilectionem inimici etiam V. F. præcipit Exod. 23, v. 4. 5. Prov. 25, 22. & est in eam rem exemplum Elisæi 2 Reg. 6, 22.

86 *Huic*] Judici.

87 *Actor.* 19.] Ubi de Demetrio.

88 *Ejurati*] Depositi, vel abdicati. Sic autem Romæ loquebantur ideo, quod abeuntes consulatu pro concione jurare solebant, se nihil contra leges fecisse.

GROTII.

x *Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis*] Utitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum: [Cap. 93. pag. 253. *Cod. Canon. Eccles. Afric.* Edit. Paris. 1615.] *Quorum contra furorem possumus non insolita, nec à Scripturis aliena impetrare præsidia, quando Apostolus Paulus, sicut in Apostolorum actibus fidelibus notum est, factiosorum conspirationem militari etiam submovit auxilio.* Utitur & sæpe *Augustinus*, ut Epist. L. quæ est ad *Bonifacium*: epistola CLIV. ad Publicolam, ubi hæc: *Neque si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret.* Idem Epistola CLXIV. *Paulus egit, ut sibi tuitio etiam armatorum daretur.* [Quæ Epist. est LXXXVII. *Edit. Benedictin.* Epist. autem L. est CLXXXIV. & Ep. CLIV. est XLVII.]

GRO-

Judæorum in se insidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere, ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occasionem edocendi officii aut omitteret ipse, aut omitti ab aliis vellet, 2 Timoth. IV, 2.

12. Nonum accedat, quod rei honestæ ac debitæ finis proprius IX.
non potest non esse honestus ac debitus. Tributa ut solvamus honestum est, atque etiam præceptum conscientiam obligans, ut Paulus Apostolus explicat: tributorum autem B finis est, ut potestates publicæ habeant unde sumtum faciant ad bonos tuendos, ac coërcendos malos, Rom. XIII, 3. 4. 6. Tacitus a apposite ad hanc rem: *Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Cui dicto simile est Augustini illud: *b Ad hoc tributa præstamus, ut propter necessaria militi stipendium præbeatur.*

a Hist. IV. c. 74.

b Lib. XXII. *contra Faustum. cap.* 74.

13. Decimum argumentum præbet locus ille Actor. XXV, 11. ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quemquam affeci, & dignum aliquid morte commisi, y non recuso mori.* Unde colligo, ita censuisse Paulum, etiam post publicatam Euangelii legem quædam X.
esse crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, 1 Epist. cap. II, 19. 20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, ut capitalibus judiciis absisteretur, potuerat quidem purgare se Paulus, sed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quasi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes multos & armatos: 89 qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim & resistentia nocentum, sicut in prudenti deliberatione 90 suum habere momentum potest, ita de jure ipso nihil imminuit.

14. Undecimum sit, quod in Apocalypsis prophetia prædicuntur bella quædam piorum cum manifesta approbatione, XVIII, 6. & alibi. XI.

15. Duo-

GROTII.

y *Non recuso mori*] Sic & Act. XXVIII, 18: *quia nulla in me erat mortis causa. Justinus* Apologetico II. κολάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανοὺς, καὶ ὑφ' ὑμῶν, ἀξιοῦμεν. *Ut autem puniantur, qui non convenienter preceptis illis vivunt, & nomine solo sunt Christiani, & quidem à vobis, & nos optamus.* [Pag. 50. *Edit. Sylburg.*]

GRONOVII.

89 *Qui ut rei fiant*] Ut compellantur facere quod jus & æquum est. *Taciti* verba imitatur 3. Ann. 13. *Petitam armis rempublicam, utque reus agi posset, acie victum.*

90 *Suum habere momentum*] Potest facere, ut intutum sit illos aggredi.

B Hic, scilicet, inter alios, quos Auctor minimè excludit, ut ineptè hoc nomine eum carpunt quidam Interpretes. *J. B.*

D 91 *Qua*

XII. 15. Duodecimum esse potest, quod Christi lex solam legem Mosis, 91 qua gentes ab Hebræis separabat, sustulit, Ephes. II, 14. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium consensu honesta censentur, adeo non sustulit, ut sub generali præcepto omnis honesti ac virtutis comprehenderit, Phil. IV; 8. I Cor. XI, 13. 14. Jam vero criminum pœna & arma, quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad justitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum est error, 92 qui Israëlitarum jus ad bellum deducunt ex eo solo, quod terram Cananæam illis Deus dedisset. Est enim hæc justa quidem causa, sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & ipsi Israëlitæ postea aliis de causis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ 93 humano jure quisque possidet, non minus ejus sunt, quam si Deus donasset: id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quo facilius judicet pius æstimator utra præponderent.

I. 1. Primum adferri solet z vaticinium Esaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces; neque gladium sumant alius in alium, neque bellum ultra addiscant, II, 4. Sed hoc vaticinium aut sub conditione quadam accipiendum est, quemadmodum multa alia; ut nimirum intelligamus talem fore rerum statum, a si omnes populi Christi legem susci-

GRONOVII.

91 *Qua gentes*] Ea parte, qua nationes alias præter Israëlis posteros excludebat à fœdere Dei.

92 *Qui Israëlitarum*] Non aliam ob causam jus belli gerendi Hebræis fuisse, quam ut acquirerent terras septem populorum devotorum, à Deo illis attributas.

93 *Humano jure*] *Justo* titulo possidendi, quem vel naturæ, vel gentium, vel civile jus sanxit.

GROTII.

z *Vaticinium Esaiæ*] Id de pace, quæ orbi contigit beneficio Romani imperii, interpretatur *Chrysostomus* oratione Christum esse Deum: καὶ ὅτι οὐ πάγια ἐστὶ μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀρραγής, ἀλλὰ καὶ πολλὴν συντετύχηκε τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην, καὶ αἱ μὲν κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται, καὶ αἱ μοναρχίαι· μία δέ τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας ἀρθεῖσα, καὶ τὸ πλέον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἔσται, οὐ καθάπερ ἔμπροσθεν. τὸ μὲν παλαιὸν χειροτέχναι πάντες καὶ ῥήτορες ὅπλα ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ παρατάξεως εἱστήκεισαν. τοῦ Χριστοῦ δὲ παραγενομένου πάντα ἐκεῖνα διελύθη καὶ εἰς μέρος ἀφωρισμένον τὰ τοῦ πολέμου περιέστη. *Neque vero prædictum tantum est, stabilem fore, immotam, atque inconcussam hanc religionem, sed cum ea adventuram orbi pacem, desituras illas in singulis civitatibus plurium potentias, regnaque ipsa, & unum fore super omnes imperium, ac ejus pleraque pacem habitura, contra quam ante fiebat. olim enim & opifices, & oratores induebant arma, consistebant in acie. Post Christi vero adventum cessavit mos iste, & ad definitam hominum ordinem redacti sunt actus bellici.* Habes sensum plane eundem apud *Eusebium* de Præparatione l. 1. c. 4.

a *Si omnes populi Christi legem suscipiant atque impleant*, Nam de Christia-

nis

suscipiant atque impleant; quam ad rem Deus nihil sua ex parte passurus sit desiderari. certum autem est, si omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella: quod [a] Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino, qui homines esse se non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus ejus pacificisque decretis aurem vellent commodare paulisper, & non fastu & supercilio tumidi suis potius sensibus quam illius commonitionibus crederent, universus jamdudum orbis mitiora in opera conversis usibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concordiam salutarem incorruptis fœderum sanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: [b] *Quid fiet, si omnes in concordiam consenserint? quod certe fieri poterit, si pernicioso & impio furore projecto innocentes ac justi esse velint?* Aut intelligendum est pure; quo modo si accipiatur, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed implementum ejus, ut & conversionis generalis Judæorum, adhuc exspectandum. Utrovis autem modo sumas, nihil hinc inferri potest adversus bellorum justitiam, quamdiu sunt qui pacis amantes pace frui non sinunt, sed vim eis intentant.

[a] Adv. Gentes, Lib. I. pag. 6. Edit. Lugd. Bat. Salm.

[b] Inst. Divi Lib. I. Cap. 18. n. 16.

2. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi solent, ad quorum dijudicationem opus est animo repeti, quod paulo ante diximus: si Christo id fuisset propositum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuisse verbis quam maxime expressis ac specialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem; eoque magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat, quam leges Mosis ad judicia & rempublicam pertinentes vim suam in homines Judæos habere debere, quamdiu staret illa respublica. Hac ergo de re præmoniti locorum singulorum vim ordine exploremus.

II. 3. Adversariæ ergo sententiæ munimentum secundum ex istis verbis petitur: *Audistis dictum fuisse, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, ne obsistite injurioso,* (לרשע [b] quod Græci vertunt 94 τῷ ἀδικοῦντι, Exod. II, 13.) *sed cadenti te in dex-*

nis Justinus οὐ πολεμοῦμεν τοῖς ἐχθροῖς, *non pugnamus in hostes.* [Apolog. II. pag. 60. in fin. *Ed. Sylb.* ubi legitur, τοὺς ἐχθρούς.] Plane ut de *Essenis Philo* in oratione Omnem bonum esse liberum: (Pag. 877. A. Edit. Paris.) βελῶν, ἢ ἀκόντων, ἢ ξιφιδίων, κράνους, ἢ θώρακος, ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ' αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιουργὸν ἢ ὁπλοποιὸν, ἢ μηχανοποιόν. *Nullum inter eos reperias, qui aut jacula aut sagittas aut gladium aut galeam aut loricam aut scutum fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas.*

Simile est quod *Chrysostomus* ait I ad Corinth. XIII, 3: *Si esset inter homines qualis oportet dilectio, nullas fore pœnas capitales.* [Οὔτε γὰρ νόμων, οὔτε δικαστηρίων ἔδει, οὐ κολάσεων, οὐ τιμωριῶν, οὐκ ἄλλου τῶν τοιούτων οὐδενός. εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων, καὶ ἠγαπῶντο, οὐδεὶς ἂν ἠδίκησεν οὐδένα &c. Tom. III. pag. 454. *Ed. Savil.*]

b *Quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι*] Ut & *Lucas* in Stephani oratione: ὁ ἀδικῶν τὸν πλησίον. (Act. VII, 27.)

GRONOVII.

94 Τῷ ἀδικοῦντι] τῷ ἀσεβεῖ.

dexteram maxillam, alteram quoque obverte. Hinc enim inferunt quidam, nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, sive publice, sive privatim. A Atqui non hoc dicunt verba: neque enim magistratus hic alloquitur Christus, sed 95 eos, qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, sed 96 de tali, qualis est alapa. sequentia enim verba restringunt præcedentium generalitatem.

4. Sic in præcepto sequente: *Qui velit tecum litigare, ut tunicam accipiat,* c *dimitte illi etiam pallium:* non omnis provocatio ad judicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet, 1 Cor. VI, 4. sed vetat Christianos 97 in prophanis auditoriis inter se litigare, idque ad Judæorum exemplum, apud quos recepta erat sententia, *Qui adducit negotia Israëlitica* 98 *ad extraneos, polluit nomen Dei:* sed vult Christus ad exercendam patientiam nostram, de rebus, quæ facile sunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, si opus sit, pallium, non contendi judicio, sed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris persecutionem. Apollonius Tyanæus a negabat philosophi esse περὶ χρυσίου διαφέρεσθαι, de pecuniola litigare. b *Non improbat prætor* (inquit Ulpianus) *factum ejus qui* 99 *tanti habuit re carere, ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim verecunda cogitatio ejus, qui* 100 *lites exsecratur, non est vituperanda.* Quod hic 101 probari à probis ait Ulpianus, hoc Christus imperat, ex rebus honestissimis & probatissimis deligens præceptorum suorum

a *Philostr.* II, 15. (c 39. *Ed. Olear.*)

b *L. Item si* 4. §. 1. *D. de alien. jud. mut. causa facta.*

GROTII.

c *Dimitte illi etiam pallium*] Id ita exponit *Cyprianus* de bono Patientiæ: *Ut tua ablata non repetas.* (Pag. 216. *Ed. Fell.*) *Irenæus* lib. IV, cap. XXVII: (XIII. *Edit. Massuet.*) *Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium: sed non quasi volentes fraudari contristemur, sed quasi volentes donaverimus, gaudeamus. Et si quis te, inquit, angariaverit mille passus, vade cum eo alia duo, ut non quasi servus sequaris, sed quasi liber præcedas.* Etiam *Libanius*, qui Euangelia legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de custodia reorum. *Hieronymus* dialogo I. adversus *Pelagium*: *Docet Euangelium ei, qui nobiscum velit judicio contendere, & per lites & jurgia auferre tunicam, etiam pallium esse concedendum.* (Tom. II. pag. 274. C. *Edit. Basil.*)

GRONOVII.

95 *Eos, qui impetuntur*] Privatos, quibus fit injuria.

96 *Tali, qualis*] Levi, quæ plus habeat contumeliæ quam detrimenti.

97 *In prophanis auditoriis*] Ad paganorum judicium tribunalia. Sic auditorium principis *l.* 18. §. 1. *D. de Minorib.* præfecti prætorio *l.* 40. *de reb. cred.* Alibi auditoria judicum & magistratuum.

98 *Ad extraneos*] Ἀλλοφύλυς, ἀπιςυμένυς.

99 *Tanti habuit*] Cui tanti fuit non litigare, ut maluerit fraudari quam lites sequi.

100 *Lites exsecratur*] A litibus abhorret. *Justin.* 13, 1. 38, 10. 39, 1. *lites gravatur.*

101 *Probari à probis*] Optimo cuique potius videri, id omnes suum nomen professos curare & observare jubet.

A Confer heic Auctoris *Epist.* 1057. I. Part. *J. B.*

GRO-

rum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore, id sine quo liberi, sine quo pupilli sustentari nequeant, si cogatur, apud judicem defendere. Aliud enim est tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis Constitutionibus a de homine Christiano dicitur, si litem habeat, σπουδαζέτω διαλύεσθαι, κἂν δέῃ βλαφθῆναί τι, *det operam*, 1 *ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit*. Quod ergo de moralibus dici solet, hic quoque locum habet, 2 non consistere hæc in puncto, sed habere suam quandam latitudinem. a L. 1. c. XLV.

5. Sic in eo, quod deinceps sequitur, *Qui* 3 *angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo*: non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à suis negotiis longius abduceret, sed de uno, &, si ita usu veniat, de duobus; quæ deambulatio quasi pro nihilo ducitur. Sensus ergo est, in his, quæ nobis non multum sunt incommodatura, non urgendum nobis esse jus nostrum, sed cedendum plus etiam quam alter postulet, d ut & patientia, & benignitas nostra omnibus innotescat.

6. Sequitur porro: e *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo sumere, ne rejice*. Si 4 in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior, inquit Paulus, 1 Tim. v, 8. Sequamur ergo eundem Paulum, optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Hierosolymitanos exercendam, *Non*, inquit, *ut* 5 *aliis sit laxamentum, vobis res angustæ, sed ut æqualiter* f *vestra*

GROTII.

d *Ut & patientia, & benignitas omnibus innotescat*] *Justinus* Apologetico II: περὶ δὲ τοῦ ἀνεξικάκους εἶναι καὶ ὑπηρετικοὺς πᾶσι καὶ ἀοργήτους, ἃ ἔφη ταῦτά ἐστι. *Quæ dixit, huc pertinent, ut adversus omnes simus patientes, officiosi, minime iracundi.* (Pag. 49. *Edit. Sylb.*)

e *Petenti abs te dato*] *Justinus* Apologetico eodem: εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν, ταῦτα ἔφη· παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε, &c. (Pag. 48.) *De communicandis vero facultatibus nostris cum egentibus, & ne quid ad gloriam aucupandam faciamus, hæc dixit: omni petenti date*, &c. Alibi: παντὶ δεομένῳ κοινωνοῦντες, *communicantes nostra omni egenti.* (Pag. 47.) *Cyprianus* Testimoniorum lib. III, 1. *Nemini negandam eleëmosynam.* item illic: *omni petenti te dato, & ab eo, qui voluerit mutuari, ne adversatus fueris.*

GRONOVII.

1 *Ut transigat*] Citra judicem controversiam dirimat, & rem componat.

2 *Non consistere*] Non strictissime ac præcise accipienda. Vid. supr. §. 1. num. 3.

3 *Angariabit*] Omissis rebus tuis viæ ducem esse, onus portare, jumentum aut vehiculum præbere coget. *Angari* dicebantur nuntii regum Persicorum. Illis jus erat per vias obvio cuique auferre recentiorem equum, aut adigere homines ad illa, quæ diximus, & similia præstanda.

4 *In infinitum*] Sine limitatione de omnibus omnino rebus, & quantacumque summa accipias.

5 *Aliis sit laxamentum*] Ut alii facilius vivant, vos spoliari à vobismetipsis & in arctum redigi.

f *vestra copia succurrat illorum inopia*, 2 Cor. VIII, 13. Id est

a Lib. VI. c. 15. num. 9. (Livii a verba in re non dissimili usurpabo) ut ex eo, quod adfluit opibus vestris, sustineatis necessitates aliorum: qui sensus est

b Cyrop. Lib. VIII. c. 2. §. 11. Ed. Oxon. & in Cyro b Xenophontis: 6 *ἃ ἂν ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ ἀρκούντων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι.* Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto, quod jam à nobis recitatum est.

7. Lex Hebræa 7 sicut divortii libertatem indulgebat, ut sævitiæ maritorum in uxores occurreret: ita etiam privatæ ultioni, ad quam gens illa valde prona erat, coërcendæ, jus læso fecerat ab eo qui læserat, non manu sua, sed apud judicem exigere talionem: quod lex etiam XII. tabularum secuta est; *Si membrum rupit*, 8 *talio esto.* Christus vero majoris patientiæ magister tantum abest, ut illam in jam læso probet vindictæ flagitationem, injurias quasdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. At quales injurias? tolerabiles scilicet, ff non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, sed quod 9 restrictiore quadam patientia contentus sit. Ideo exemplum posuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed tantum contemtum quendam nostri significat, qui nos nihilo deteriores

c Cap. 4. facit. Seneca, c libro de constantia sapientis, injuriam à contumelia dividit: *Prior illa*, inquit, *natura gravior est: hæc levior & tantum* 10 *delicatis gravis, qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est animorum dissolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias servum, qui flagellis quam colaphis cædi malit.* Idem alio loco: d *Contumelia est minor injuria,*

d Ibid. c. 10. *quam queri magis* 11 *quam exsequi possumus, quam leges quoque*

e Periboea, apud Non. Marcell. p. 430. Ed. Merc. *nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic apud e Pacuvium quidam: *Patior*

GROTII.

f *Vestra copia succurrat illorum inopiæ*] *Seneca* de beneficiis secundo: *Dabo egenti, sed ut ipse non egeam.* (Cap. 15.) *Chrysostomus* in locum ad Corinthios hic productum: *ὁ Θεὸς τὸ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ' ὃ ἔχει τις, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει.* *Deus pro facultate poscit, quatenus habet quis, non quatenus non habet.* Quod ut recte intelligatur, accedant sequentia: *ἐπαινεῖ μὲν τοὺς ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζει δὲ τούτους ποιῆσαι τὸ αὐτό.* *Laudat quidem quod facultates exsuperat,* (nempe in Thessalonicensibus) *sed hos* (Achæos scilicet) *non cogit idem facere.* [Tom. III. p. 641. *Edit. Savil.*]

ff *Non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit*] Vide *Chrysostomum* dicto jam loco.

GRONOVII.

6 *Ἃ ἂν ἴδω*] Quod de meis opibus mihi superfit, eo indigentiam amicorum sustento.

7 *Sicut divortii*] Quemadmodum maritos voluit uxoribus, quarum tæderet, ne perpetuo eas male tractarent, libellum repudii dare, & eas à se dimittere. Formula in not. ad Matth. 5, 31.

8 *Talio esto*] Ejusdem membri in auctore injuriæ rumpendi petitio esto.

9 *Restrictiore*] Non tam late patente.

10 *Delicatis*] Fastidientibus, impatientibus.

11 *Quam exsequi*] Ulcisci. §. 2. Instit. *de his, qui sui vel alieni.*

12 *Alius*]

Patior facile injuriam, si est vacua à contumelia. Et apud Cæcilium 12 alius: a — a *Fallacia, ibid.*

> *Facile ærumnam ferre possim, si inde abest injuria;*
> *Etiamque injuriam, nisi contra 13 constat contumelia;*

Demosthenes: (nn) *οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari.* Is quem dixi Seneca b paulo inferius ex contumelia dolorem, affectum esse ait, quem 14 humilitas animi moveat 15 contrahentis se ob factum dictumve inhonorificum. — b *Cap.* 10.

8. In tali ergo circumstantia patientiam Christus præcipit: & ne quis tritum illud objiciat, (oo) *Veterem ferendo injuriam 16 invitas novam*: addit, g potius etiam ferendam esse alteram injuriam, quam propulsandam priorem: quia scilicet h nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Esai. L, 6. Jerem. III, 3. i præbere os contumeliis, dixit Tacitus Historiarum tertio. (pp)

9. Tertium argumentum peti solet ex eo, quod apud Matthæum sequitur; *Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum,* & — III.

GRONOVII.

12 *Alius*] Nonius p. 430.

13 *Constat contumelia*] MSS. editique, *constant contumeliam.* f. *circumadstant contumelia.*

14 *Humilitas animi*] Μικροψυχία.

15 *Contrahentis*] In angorem prolapsi.

16 *Invitas novam*] Das audaciam lædenti ad iterum te offendendum.

(nn) Locus est in Oratione *Adversus Midiam*, pag. 395. B. *Ed. Basil.* 1572. refertur, & fusius, à *Saturnino*, *L.* 16. §. 6. *D. De Pœnis. J. B.*

(oo) *E. Publio Syro*, referente AULO GELLIO, Noct. Attic. XVII. 14. *J. B.*

(pp) Apud Auctorem illum est: Mox ut *præberi ora contumeliis.* C. 31. Et *os offerre contumeliis.* Cap. 85. *num.* 6. Lib. III. Hist. indicati. Sic & LIVIUS dixit: *Desiisse postremo præbere ad contumeliam os,* Lib. IV. cap. 35. *num.* 10. quæ jam animadverto partim observata à Clar. *Clerico*, in Matth. V. 39. Adde CICERON. I. *Ep. ad Attic.* 18. pag. 145. *Ed. Græv.* Orat. *pro S. Rosc. Amer.* cap. 49. pag. 205. & *in Verr.* III, 16. pag. 32. *J. B.*

GROTII.

g *Potius ferendam esse alteram injuriam*] *Chrysostomus* VII. ad Romanos: ταύτη γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλεῖον αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ πρὸς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψιλείᾳ τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. *Hæc egregia victoria plus illi largiri quam velit, & fines improbæ in illo libidinis liberalitate propria patientia transcendere.* [Tom. III. pag. 98.]

h *Nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est*] *Chrysostomus* de Statuis prima: [immo *secunda.* pag. 471. Tom. VI.] ὕβρεις οὐκ ἀπὸ γνώμης τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ συνίσταται, ἢ ἀπόλλυται. *Contumelia non ab inferentis animo; sed ex judicio eorum, qui patiuntur, aut fit, aut perit.*

i *Præbere os contumeliis*] Præbere os, eo sensu & apud *Terentium* est Adelphis. (*Act.* II. *Scen.* II. verf. 7.)

& odio habebis inimicum tuum: Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis, qui vos exsecrantur, precamini pro eis, qui infesti vobis sunt & vos persequuntur. Sunt enim qui existimant cum tali dilectione & beneficentia adversum inimicos & infestos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, si ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis, ut proximum diligerent, [ii] Hebræum scilicet: ita enim vocem proximi ibi sumi ostendit Levit. XIX, [17] comma 17, collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas, & alios graviter sontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox justo bello persecutæ sunt tribum Benjamiticam, Jud. XX. non eo minus recte David, qui [18] prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum ab Isboseto armis repetit.

10. Sit ergo nunc porrecta [19] latius proximi significatio ad homines quosvis: omnes enim in communem gratiam sunt recepti: nulli populi à Deo [20] devoti: licebit tamen in omnes quod tunc in Israëlitas licuit, qui diligi æque tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod si etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque constet, [k] non omnes æqualiter diligendos, sed magis patrem, quam extraneum. Sic etiam [21] bonum innocentis [22] bono nocentis, [23] bonum commune [24] privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex [25] dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia, & pia bella. Vide sententiam

GRONOVII.

17 *Comma 17, collatum*] Priori proximus & frater appellantur, posteriori cives. Non memineris injuriæ civium tuorum.

18 *Prælia Domini*] Non nisi justa bella gerebat.

19 *Latius proximi*] Quia in N. T. Christus demonstravit, proximum esse nobis non modo civem, sed & quemvis hominem.

20 *Devoti*] Ut septem Cananæi.

21 *Bonum innocentis*] Quod est, ut puniatur noxius, ne impunitas augeat in istum & similes improbitatem.

22 *Bono nocentis*] Quod ille bonum sibi putat, ut ei parcatur & nihil luat.

23 *Bonum commune*] Ut refrenentur delicta suppliciis.

24 *Privato*] Singulorum alios injuria afficientium, ne quid mali vicissim patiantur.

25 *Dilectione innocentium*] Ne hi periclitarentur, si malis impunita essent facinora.

GROTII.

ii *Hebræum scilicet*] Cui par proselytus. leges autem de non nocendo etiam ad incolas illos incircumcisos, de quibus actum cap. 1, §. XVI. porrigebantur. Ita Thalmudici.

k *Non omnes æqualiter diligendos*] *Tertullianus* adversus Marcionem IV: (*Cap.* 16.) *Secundus gradus bonitatis est in extraneos: in proximos primus. Hieronymus* adversus *Pelagium* dialogo 1: *Præceptum est mihi, ut diligam inimicos, & orem pro persecutoribus. Numquid justum est ut ita diligam, quasi proximos & consanguineos, ut inter amulam & necessarium nulla distinctio sit?* (Tom. II. pag. 254. C. *Ed. Bas.*)

l *Tam*

tentiam moralem, quæ extat Prov. XXIV, 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, nisi major ac justior dilectio impediat. Notum est dictum vetus: l *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli.*

11. Adde, quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo, qui malis solem suum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis & in hac vita pœnas sumit, & olim sumet gravissimas. Quo argumento simul solvuntur ea, quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis, misericors, longanimis appellatur Jonæ IV, 2. Exod. XXXIV, 6. At ll ejusdem in contumaces iram, hoc est, puniendi voluntatem, passim describunt sacræ literæ, Num. XIV, 18. Rom. II, 8. Et hujus iræ minister constitutus est Magistratus, Rom. XIII, 4. Moses ab eximia lenitate prædicatur: at idem pœnas de fontibus exegit, etiam capitales. Christi lenitatem & patientiam imitari passim jubemur. At m Christus est qui & Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis, Matth. XXII, 7. & impios in die judicii pro meritis est damnaturus. Magistri lenitatem imitati sunt Apostoli, qui tamen n potestate sibi divinitus data usi sunt ad pœnam facinorosorum, 1 Cor. IV, 21. V, 5. 1 Tim. I, 20.

12. Quartus locus qui objicitur est Rom. XII, 17. *Nemini* IV. *malum*

GROTII.

l *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli*] Verba sunt *Senecæ* 1. de *Clementia*, cap. II. *Chrysostomus* 1 ad Cor. III, 12. & sequentibus, de pœnis humanis agens: οὐδ' ἄνθρωποι ὠμότητι ταῦτα πράττουσιν, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ· *non ex sævitia, sed ex bonitate talia faciunt homines.* (Tom. III. pag. 297. *Ed. Savil.*) *Augustinus:* (Ep. LIV. ad *Macedonium.*) *Sicut est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens.* Imperatores, *Valentinianus*, *Theodosius*, & *Arcadius*, in lege tertia, Codice *Theodosiano*, de defensoribus civitatum: *Removeantur patrocinia, quæ favorem reis & auxilium scelerosis impertiendo maturari scelera fecerunt.* *Totilas* apud Procopium Gotthicorum II: [immo *Lib.* III. Cap. 8.] τό τε ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ διακωλύειν τὴν ἐς τοὺς ἡμαρτηκότας τιμωρίαν, οἶμαι, ἐν ἴσῳ ἐστί. *Peccare & prohibere pœnas peccantium in pari pono.* Vide quæ dicentur lib. II. cap. XXI. §. 2.

ll *Ejusdem in contumaces iram*] Vide hac de re *Cyrillum* libro V. contra Julianum. (Pag. 173. & *seqq.* Edit. Spanhem.)

m *Christus est qui Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis*] Adde loca Matth. XXI, 41. Lucæ XIX, 12. 14. 27. *Chrysostomus* ad Rom. XIV. narratis malis Hierosolymorum: (Tom. III. pag. 205.) ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς αὐτὰς ταῦτα εἰργάσατο, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο προλέγοντος καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς, καὶ διαῤῥήδην. *Christum esse qui hæc fecerit, audi ipsum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte & exerte.* Similia habet oratione secunda adversus Judæos.

n *Potestate sibi divinitus data usi sunt*] *Chrysostomus* 1 Cor. IV, 21. ἀνελῶ, πηρώσω; ἔστι γὰρ πνεῦμα πρᾳότητος καὶ πνεῦμα αὐστηρότητος. *Interficiam, mutilabo? est enim ut lenitatis ita & severitatis spiritus.* [Tom. III. *pag.* 521.] vide & *Augustinum* de sermonibus Domini in monte lib. 1. & alios, quos citat *Gratianus* Caus. XXIII. quæst. VIII.

malum pro malo reddite: 26 *procurate honesta in omnium conspectu; si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viventes, non vosmetipsos* o *ulciscentes, dilecti, sed* 27 *date locum iræ: scriptum est enim; Meum est ulcisci: ego rependam, dicit Dominus. Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum; si sitit, da ei potum. hoc enim si feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, sed vince bono malum.* Sed hic quoque eadem, quæ ad locum superiorem patet responsio. Nam quo tempore dictum fuerat à Deo, Meum est ulcisci, ego rependam: eo ipso tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis scriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (28 popularibus scilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII, 4. 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis justis in ipsos etiam Israëlitas obstabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta similia, quamvis 29 latius patentia, in talem sensum rapienda sunt: eoque minus quia 30 capitum sectiones

GRONOVII.

26 *Procurate honesta*] Hæc *Bezæ* versio προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. Vulg. *providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.* Castalio: *date operam, ut vos apud omnes homines honeste geratis.* Nec male sit, honesta sectantes in exemplum & confessione omnium hominum. Vel ut, quantum fieri potest, apud omnes homines bene audiatis. Matth. 5, 17.

27 *Date locum iræ*] Spatium, advocationem, ut loquitur *Seneca* ad Marc. cap. 10.

28 *Popularibus*] Civibus, quibuscum est simultas, mitius tractandis quam in hostes externos consulimus.

29 *Latius patentia*] Etsi ad plures pertineant ob vocis Proximi significationem productam.

GROTII.

o *Ulciscentes*] Vulgata interpretatio in hoc loco habet *defendentes.* Sed ea vox sæpe à Christianis in ulciscendi sensu posita invenitur. *Tertullianus* de Patientia: (Cap. X.) *Jam si levius defendaris, insanies: si uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non possum per impatientiam doloris?* Adversus *Marcionem* II. *non enim injuriæ mutuo exercendæ licentiam sapit, sed in totum cohibendæ violentiæ prospicit, ut quia durissimo & infideli in Deum populo longum vel etiam incredibile videretur à Deo exspectare defensam, edicendam postea per Prophetam, Mihi defensam, & ego defendam, dicit Dominus: interim commissio injuriæ metu vicis statim occursuræ repastinaretur: & licentia retributionis probibitio esset provocationis; ut sic improbitas astuta cessaret, dum secunda permissa, prima terretur; & prima deterrita, nec secunda committitur, quæ & alias facilior timor talionis per eundem saporem passionis. Nibil amarius quam idipsum pati, quod feceris aliis.* (Cap. 18.) De monogamia: *Aliæ diluvium iniquitates provocaverunt, semel defensæ qualescumque fuerunt, non tamen septuagies septies, quod duo matrimonia meruerunt.* (Cap. 4.) Locum Pauli, de quo hic sermo, non male explicat *Augustinus* epistola CLIV: *Hinc autem dictum est, non resistamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit.* vide quæ infra lib. II. cap. XX. §. V. & X.

GRONOVII.

30 *Capitum sectiones*] Et habuit longe alias vetus Ecclesia, de quibus videndus *Casaubonus* initio Notarum ad N. T. [Vide inprimis Prolegomena Doctissimi MILLII, num. 905. & *seqq.* *Ed. Kuster.* Secundum veterem

Blam

ctiones non ab Apostolis sunt, aut eorum ætate, sed multo serius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII. caput inchoat, *Omnis anima potestatibus supereminentibus subjecta esto*, & quæ sequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis 31 cohæsit.

13. In hac autem dissertatione dicit Paulus, potestates publicas Dei ministras esse, & vindices ad iram (id est ad pœnam) in maleficos: eo ipso apertissime distinguens inter ultionem publici boni causa, quæ Dei vice 32 exigitur, & ad ultionem Deo reservatam referenda est; & illam 33 explendi doloris, quam paulo ante interdixerat. Nam si ultionem etiam illam, quæ boni publici causa exigitur, in illo interdicto comprehensam velis, quid erat absurdius, quam cum dixisset abstinendum à pœnis capitalibus, deinde subjicere, in hoc potestates publicas à Deo constitutas, ut pœnas vice Dei exigant?

14. Quintus (quo nonnulli utuntur) locus est 2 Cor. x, 3. *Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militiæ nostræ* p *non sunt carnalia, sed divinitus valida ad destructionem munitionum*; & quæ sequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Ostendunt enim tum præcedentia, tum quæ sequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma sua, potestatem scilicet sibi ut Apostolo datam ad coërcendos refractarios, quali usus fuerat in Elymam, Corinthium incesti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo potestatem negat esse carnalem, id est, infirmam, imo contra, validissimam eam esse asserit. Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli? Imo contra, quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur, ideo ad ejus tutelam 34 prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat, quæ deficere ferme cœpit, ex quo Imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, sicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat.

15. Qui

illam divisionem, Capita XII. XIII. & XIV. Editionum nostrarum, in unum compingebantur, ut videre est in Editione laudatâ. *J. B.*]

31 *Cohæsit*] Olim conjunctum & continuatum fuit.

32 *Exigitur*] Per magistratus, quæque pars est illius hostimenti & vicissitudinis, quam minatur & ab sese jubet exspectari Deus.

33 *Explendi*] Quam privata libido sumit, ægri & crudelis animi solatium.

34 *Prodigiosam illam*] Qua vexandos Satanæ tradebant discipulos non audientes.

GROTII.

p *Non sunt carnalia*] *Chrysostomus* hoc loco: ὅπλα σαρκικὰ intelligit πλοῦτον, δόξαν, δυναστείαν, εὐγλωττίαν, δεινότητα, περιδρομὰς, κολακείας, ὑποκρίσεις. *Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, solertiam, prensationes, assentationes, fallacias.* [Tom. III. pag. 658.]

GRO-

VI. 15. Qui sexto affertur locus Eph. VI; 12. *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli; quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, *tantum*, more Hebræo) *sed adversus imperia*, & quæ sequuntur: agit de pugna quæ Christianorum est qua sunt Christiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt.

VII. 16. Jacobi locus, qui septimo affertur, IV, 1. *Unde bella & pugnæ inter vos? nonne ex voluptatibus vestris, quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec potestis nancisci: pugnatis & bella geritis, nec obtinetis, eo quod non petitis: Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras absumatis:* nihil continet universale: tantum dicit bella & pugnas, quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur (cujus historiæ partem aliquam apud [a] Josephum videre est) ortum habuisse ex causis non probis: quod nunc etiam contingere scimus & dolemus. Sensum ab hoc Jacobi loco non alienum habet Tibulli illud: (I. Eleg. XI, 7. 8.)

[a] *Antiq. lib.* XVIII. *cap.* 12. *seu ultim. & lib. seq.*

Divitis hoc vitium est auri, nec bella fuere,
Faginus adstabat cum scyphus ante dapes.

Et apud Strabonem non (qq) uno loco notatum videas, q inno-

GRONOVII.

35 *Faginus adstabat*] Quum ligneo poculo contenti essent. *Ovid.* Metam. 8, 670. *fabricataque fago Pocula, quæ cava sunt flaventibus illita ceris.*

(qq) Exempli gratia, Lib. VII. *pag.* 900. *Ed. Paris. Casaub.* Lib. XIV. *pag.* 656. Lib. XV. *pag.* 713. & alibi. *J. B.*

GROTII.

q *Innocentissime agere eas gentes, quarum victus est simplicissimus*] Dicit idem *Philo* de vita contemplatrice, (pag. 892. A. B.) citans *Homeri* illud: (Iliad. XIII. 6.)

Γλακτοφάγων ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Lactemedonum inopumque hominum justissima quæ gens.

Justinus de Scythis: (Lib. II. c. 2.) *Aurum & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt.* Mox: *Hæc continentia morum quoque illis justitiam indidit nihil alienum concupiscentibus: quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi & usus.* Et de Scythis in eandem sententiam locus lectu dignus apud *Gregoram* lib. II. Taxiles Alexandro: τί δεῖ πολέμων καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφῖξαι, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μόνων ἀνάγκη διαμάχεσθαι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἀνθρώποις; [Apud *Plutarchum*, in Alex. p. 698. A. Tom. I.] *Quid inter nos, Alexander, bellis & præliis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum necessarium à nobis auferas huc venisti, pro quibus solis pugnare est hominum ratione utentium? Diogenis* dictum huc pertinet: οὐ γὰρ ἐκ τῶν μαζοφάγων οἱ κλέπται καὶ οἱ πολέμιοι, *non enim ex his, qui polentam edunt, aut fures existunt, aut bellorum auctores. Porphyrius* lib. II. de non edendis animalibus: τὸ εὐδιάπορον καὶ εὔπορον πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τῶν ἁπάντων, *quicquid paratu facile est & levis sumptus, ad pietatem perpetuam & quidem omnium confert.* [Locus extat pag. 144. *Ed. Lugd.* 1620. ubi in fine legitur, καὶ πρὸς τὴν ἁπάντων. Ex eodem autem Auctore petitum est dictum præcedens *Diogenis*, Lib. I. p. 94. idque eo lubentius obscrvo, quod lo-

nocentissime agere eas gentes; quarum victus est simplicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani: (Pharf. IV, 373. & *seqq.*)

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra pelagoque ciborum
36 Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ!
Discite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit ægros
Nobilis ignoto 37 diffusus Consule Bacchus,
Non auro 38 myrrhaque bibunt; sed gurgite puro
Vita redit. satis est populis fluviusque Ceresque.
Heu miseri, qui bella gerunt.

Cui adjungi potest a Plutarchi illud in Stoicorum 39 contradictionibus: οὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας. ἀλλὰ τὸν μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συῤῥήγνυσι. *Nullum inter homines bellum non ex vitio nascitur.* 1 *aliud ex*

a *Pag.* 1049. D. Tom. II. *Ed. Wech.*

locus ille, ut quidam alii, effugerit diligentiam, non tantum STANLEJI, in *Hist. Philosophica* Anglicè editâ, sed etiam Eruditissimi illius Interpretis Latini, GODEFRIDI OLEARII, cujus immaturus obitus haud exiguum damnum Reip. literariæ adtulit. In loco *Homeri*, (ut hoc etiam addam) τὸ Ἀβίων, nomen est Populi, è veteribus *Scythis*; quod prima observavit Eruditissima matrona, *Anna T. Fabri* filia, in Notis ad versionem suam Gallicam. *J. B.*]

GRONOVII.

36 *Ambitiosa fames*] Ostentatrix sui.

37 *Diffusus Bacchus*] *Saccatum vinum Martial.* 2, 40. 8, 54. ubi *Scriver.* *Saccos vinarios* appellat *Plinius* 24, 1. *Ignoto consule, ante multos annos, ut, qui tum fuerint coss. ignoretur.*

38 *Myrrhaque*] Murrino vel murreo calice. *Sueton.* Octav. 71.

39 *Contradictionibus*] Ἐναντιώματα.

GROTII.

1 *Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur*] Verissimam, sed parum meditatam hominibus sententiam, multis egregiis veterum expressam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? *Athenæus* Philosophus apud *Diogenem* Laërtium: (Lib. X. §. 2. *Edit. Amst.*)

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα καὶ διὰ κέρδος·
Ἄπληστοι νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων·

In mala sudatis miseri: sine fine cupido
Vos agit in rixas bellaque præcipites.

Fabianus Papirius in controversiis *Senecæ* patris: (*Lib.* II. *Contr.* IX.) *Ecce instructi exercitus, sæpe civium cognatorumque, conserturi manus, constiterunt, & colles equis utrinque complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel spoliantium. Si quæsierit aliquis, quæ causa hominem adversus hominem in facinus coëgit? nam neque feris inter se bella sunt: nec, si forent, eadem hominem decerent, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una stirps idemque sanguis sitis? vel quæ furia in mutuum sanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel sorte vel fato invectum? an ut convivia poculis extruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda sunt, propter quæ mensam & lacunaria sua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis servitium expetendum est? quid tandem sic pestifera ista*

ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur. Justinus [a] cum Scytharum instituta laudasset; *Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, & abstinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia secula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma quam naturalis fatorum conditio raperet.* Apud Cice-

[a] Lib. II. c. 2.

ista divitiæ expetuntur, si ne in hoc quidem ut liberis relinquantur? Philo ad Decalogum: (Pag. 765. Edit. Paris.) χρημάτων ἔρως, ἢ γυναικὸς, ἢ δόξης, ἤ τινος ἄλλου τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων, ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιος γίνεται κακῶν; οὐ διὰ τοῦτο συγγένειαι μὲν ἀλλοτριοῦνται, τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς ἀνήκεστον ἔχθραν. χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται· γῆ δὲ καὶ θάλαττα πληροῦται τῶν κεκαινουργημένων ἀεὶ συμφορῶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς στρατείαις; οἱ γὰρ Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἐῤῥύησαν, ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς· *Pecuniarum amor, aut feminæ, aut gloriæ, aut alicujus demum rei, quæ voluptatem pariat, an parvorum duntaxat & vulgarium malorum caussa est? Ob hoc alienantur à cognatis cognati, naturali benevolentia in odium insanabile mutata. regiones autem magnæ & fœcundæ populorum civilibus vastantur dissidiis. tum vero & terra, & mare implentur calamitatibus nove semper repertis per pedestres navalesque acies. Nam bella illa Græcorum Barbarorumque aut inter se, aut horum in illos, etiam tragœdiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, sive illa divitiarum, sive gloriæ, sive voluptatum fuit. Plinius* Hist. Nat. lib. II. cap. 63. *Placatiore tamen ea* (Terra) *ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus ad scelera, cædes & bella tendunt, quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Hieronymus* adversus *Jovinianum* II. Diogenes *tyrannos & subversores urbium, bellaque vel hostilia vel civilia, non pro simplici victu olerum pomorumque, sed pro carnium & epularum deliciis asserit excitari. Chrysostomus* I Cor. XIII, 3. [Tom. II. pag. 77.] εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων καὶ ἠγαπῶντο, οὐδὲν ἂν ἠδίκησεν οὐδείς, ἀλλὰ καὶ φόνοι καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ στάσεις καὶ ἁρπαγαὶ καὶ πλεονεξίαι καὶ πάντα ἂν ἐκποδὼν ἐγεγόνει τὰ πονηρά· *Nam si mutuo se diligerent homines, nemo alterum afficeret injuria, procul essent cædes, & pugnæ, & bella, & seditiones, & rapinæ, & defraudationes, & quicquid est malorum.* Idem *Orat.* ad patrem fidelem de opulentis loquens: [Tom. VI. pag. 196. *Ed. Savil.*] οὐ δι᾽ ἐκείνους στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι καὶ πόλεων κατασκαφαὶ καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ δουλεῖαι καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ φόνοι καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ βίῳ κακά; *Nonne per hos adveniunt seditiones, & bella, & pugnæ, & urbium excidia, & plagæ, & servitutes, & captivitates, & cædes, & innumera vitæ mala?* Claudianus: [*In Rufin.* Lib. I. vers. 218. & *seqq.*]

Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Agathias historiarum primo: (cap. I.) ἐς δὲ πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ αὐθαίρετα κατολισθήσασαι, πολέμων καὶ ταραχῶν ἅπαντα ἐμφορῦσιν· *Hominum animi sponte ad nimias cupiditates injustitiamque delapsi, implent omnia bellis ac tumultibus.* Concludam multa bene dicta uno *Polybii*: αὐτάρκεια τῷ βίῳ, φιλοσοφία αὐτοδίδακτος. *Animus necessariis contentus alio ad sapiendum magistro non eget.* [Apud SUIDAM, in voce Αὐτάρκεια.]

Ciceronem est de Finibus primo *a*: *Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur.* Maximus Tyrius *b*: νῦν μεστὰ πάντα πολέμων· αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, καὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσι. *Nunc omnia bellis plena: ubique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* *c* Jamblichus: καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. διὰ γὰρ τὴν τῶν χρησίμων κτῆσιν πάντες οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, seditiones corpus præbet & corporis cupiditates. Nam rerum utibilium caussa bella omnia oriuntur.*

a Cap. 13.
b Diss. XIII. pag. 142. Ed. Davis.
c Protrept. Cap. 13. pag. 73. Ed. Arcer.

17. Quod vero Petro dictum est, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter spectatum, sed 40 ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Christus ipse inhibitæ aut neglectæ defensionis hanc reddit causam, quod regnum suum de hoc mundo non esset, Joan. XVIII, 36.) suo loco rectius pertractabitur. VIII.

IX. 1. Quoties 41 de scripti sensu quæritur, magnam vim habere solet tum usus sequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis scriptis sequendum est. Neque enim probabile est, Ecclesias, quæ ab Apostolis constitutæ sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab iis, quæ Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quædam veterum Christianorum: ad quæ tria dicenda habeo.

2. Primum est, ex iis dictis nihil amplius colligi quam privatam quorundam sententiam, non publicam Ecclesiarum: adde quod ferme quorum ea dicta sunt, amant ab aliis seorsim ire & docere quiddam 42 magnificentius; quales sunt *d* Origenes & *e* Tertullianus, qui nec sibi satis constant. Nam idem Origenes apes ait à Deo documentum datas πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολέμους, εἴποτε δέοι, γίνεσθαι ἐν ἀνθρώποις. *Ut bella justa atque ordinata inter homines gerantur, si quando id jubeat necessitas.* & idem ille Tertullianus, qui alibi supplicia capitalia minus probare videtur, dixit, *s* *Bonum* (11) *esse cum puniuntur nocentes nemo* I.

d Contra Cels. Lib. III. pag. 115. & Lib. VII. p. 349. Lib. 8. p. 427. Ed. Cantabrig.
e De Coron. Mil. c. 11. & 12. De Idololatr. c. 19.

GRONOVII.

40 *Ad bellum privatum*] Armatam defensionem tui.

41 *De scripti sensu*] In Statu juridiciali qualitatis ante judicium, qui dicitur Legalis vel legitimus, utrum scripto præcise adhæreri debeat, an sententia & voluntas scriptoris spectanda sit, ad *Herenn.* 2, 9. & 10.

42 *Magnificentius*] Propositum vitæ sublimioris, quæ non potest ab omnibus exigi.

(11) Locus est in Lib. *De Spectaculis*, Cap. XIX. & ita legitur (nam Auctor ex memoriâ illum adferebat:) *Bonum est, quum puniuntur nocentes. Quis hoc, nisi nocens, negabit?* Sic sententia ἐνέργειαν majorem habet. Cæterum vide quæ de his locis, & aliis, *Tertulliani*, diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. VI. §. 6, & *seqq.* 25. &c. *J. B.*]

GROTII.

s *Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo*

a Cap. 19. *nemo negat*: Et de militia hæsitat. nam libro de [a] Idololatriæ, *Quæritur*, inquit, *an fideles ad militiam converti possint, & an militia ad fidem admitti*: Et videtur eo loco propendere in eam sententiam, quæ militiæ adversatur. At libro de Corona Militis, cum quædam adversus militiam disputasset, mox distinguit, qui ante baptismum militabant, ab iis, qui post baptis-
b Cap. 11. mum nomen dant militiæ. [b] *Plane*, inquit, 43 *si quos militia præventos fides posterior invenit, alia conditio est, ut illorum, quos Joannes admittebat ad lavacrum; ut centurionum fidelissimorum*, 44 *quem Christus probat, &* 45 *quem Petrus catechizat*: t *dum tamen suscepta fide atque* 46 *signata, aut deserendum statim sit, ut multis actum, aut omnibus modis* 47 *cavillandum*, (id est cavendum) *ne quid adversus Deum committatur*. Sensit ergo illos post baptismum in militia permansisse; quod sane minime facturi fuerant, si intellexissent militiam à Christo interdictam; non magis quam aruspices, magi, u & alii vetitarum artium professores
c Cap. 1. in sua arte post baptismum manere permissi sunt. Eodem [c] libro militem quendam, & quidem Christianum, laudans, *O militem*, inquit, *in Deo gloriosum*.

II. 3. Secunda observatio est, quod militiam Christiani sæpe aut improbarunt, aut evitarunt ob temporum circumstantias, quæ vix

nemo negat] Idem *Tertullianus* de anima: *Quis non præferat sæculi justitiam, quam & Apostolus non frustra gladio accinctam contestatur, quæ pro homine sæviendo religiosa est?* (Cap. 33.) Et ad Proconsulem Scapulam: *Non te terremus, qui nec timemus. Sed velim, ut omnes salvos facere possimus, monendo μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis.* (Cap. 4.)

t *Dum tamen suscepta fide atque signata*] Distinctionem, quam hic de militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de *Monogamia*, tum exhortatione castitatis.

u *Et alii vetitarum artium professores*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 5.) *ad Ecclesiam non admittuntur qui artes exercent, quas Dei disciplina non recipit. Augustinus* de fide & operibus: *Meretrices & histriones, & quilibet alii publicæ turpitudinis professores, nisi solutis aut diruptis talibus vinculis, ad Christi sacramenta non permittuntur accedere.* [Cap. 18. num. 33. *Ed. Benedictin.* Tom. VI.] De histrione exemplum vide apud *Cyprianum* epistola LXV. de lanistis, lenonibus, victimarum redemtoribus, apud *Tertullianum*: (De Idololatr. c. 11.) de auriga Circensi, apud *Augustinum*. [Immo in Epistola Episcoporum, de rebus in *Arelatensi Concilio* gestis, *Appendic.* Tom. IX. col. 16. *Edit. Benedictin.* (*Antverp. s. Amst.*) 1700. Adde *Constitution. Apostolic.* Lib. VIII. Cap. 32.]

GRONOVII.

43 *Si quos militiâ præventos*] Si qui sacramento jam tenebantur & militabant, antequam fierent Christiani.

44 *Quem Christus*] Matth. 8, 10. [In verb. præced. legendum, *Centurionum fidelissimum*, non *fidelissimorum*, observavit V. Cl. *Joannes Clericus*, Hist. Eccles. pag. 751. *J. B.*]

45 *Quem Petrus*] Act. 10.

46 *Signata*] Per baptismi signaculum. *Tertull.* de spectac. 24.

47 *Cavillandum*] Videtur legi oportere, *cavitandum*: nam *Cavillari* est quidem frequens *Tertulliano*, sed pro *decipere, fallere, frustrari*.

48 *Cum*

vix ferebant militiam exerceri sine actibus quibusdam cum Christiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Ephesios, quæ apud Josephum *a* exstant, videmus Judæos ab expeditionibus militaribus immunitatem postulasse, quod externis permixti non satis ritus legis suæ observare possent, & quia sabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque easdem ob causas à L. Lentulo missionem Judæos impetrasse docet idem *b* Josephus: alibique narrat, *c* 48 cum Judæi Roma urbe jussi essent excedere, quosdam militiæ adscriptos, alios punitos quod militare nollent patriarum legum reverentia; ob eas scilicet quas diximus causas: quibus accedebat interdum tertia, quod adversus populares suos pugnandum haberent: at *d* *κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον*, *nefas in populares suos arma sumere;* tunc scilicet cum populares ob patriæ legis observationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Judæi, militabant etiam sub externis regibus, sed *ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες*, x *perstantes in patriis institutis & ex eorum præscripto viventes:* quod pacisci prius solebant, eodem Josepho auctore. His periculis simillima sunt quæ Tertullianus militiæ suorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: *e Non convenit 49 sacramento divino & humano, signo Christi & signo diaboli:* quia scilicet per Deos Gentium, Jovem, Martem, atque alios, jurare milites jubebantur. Libro autem de Corona *f* Militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apostolo non placet: & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit?* mox: *Quanta alia 50 in delictis circumspici possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda?*

a Antiq. Jud. Lib. XIV. Cap. 10. §. 12.
b Ibid. §. 13.
c Lib. XVIII. Cap. 3. §. 5.
d Joseph. in Vit. sua, §. 6. *Ed. Hudson.*
e Cap. 19.
f Cap. 11.

4. Tertium quod notamus hoc est, Christianos primorum III.
temporum tanto ardore succensos fuisse 51 ad præclarissima quæque

GRONOVII.

48 *Cum Judæi Roma urbe*] *Tacit.* 2, annal. 85. *Suetonius Tiber.* 35.

49 *Sacramento divino & humano*] Quod promittitur Deo in veræ religionis professione, & quod juratur imperatori gentili in militia suscipienda. De Corona II. *Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere?*

50 *In delictis*] Scribendum censeo, *in debitis.* Castrensium munium debita sunt, quæ *Livius* vocat *militaria justa* lib. 24, 48. Sic *Seneca*, quæ in Med. v. 997. vocavit *justa functis*, Troad. 602. *debita exanimis* appellat. Quot vel quam multa alia sunt ex officiis & operibus militiæ legitimis, quæ Christianus debet transgressiones vel peccata interpretari?

51 *Ad præclarissima*] Ad separandos se à vulgo & à turbis secularibus, & ad summum gradum vitæ innocentis atque à rebus semotæ consequendum, instar Henochi, Eliæ, Johannis Baptistæ.

GROTII.

x *Perstantes in patriis institutis*] Verba *Josephi* XI. historiæ antiquæ. (*Cap.* VIII, §. 5. *Edit. Hudson.*)

que capessenda, ut sæpe 52 consilia divina pro præceptis amplecterentur. (ſſ) Christiani, inquit *a* Athenagoras, *οὐ δικάζονται τοῖς ἁρπάζουσι, adversus sua rapientes judicio non contendunt.* *b* Salvianus jussum à Christo ait, ut ea ipsa de quibus lis est relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui y id ita generaliter sumtum consilii forte est & vitæ sublimioris, at non in præcepto positum. Simile est quod plurimi veterum omne juramentum improbant, nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi juraverit. Christianus apud Tatianum, *στρατηγίαν παρῄτημαι, præturam recuso:* apud Tertullianum, *c Christianus 53 nec ædilitatem affectat.* Sic *d* Lactantius justum (qualem vult esse Christianum) negat belligeraturum; sed ita ut simul 54 navigaturum neget. A secundis nuptiis quam multi veterum Christianos dehortantur? Quæ omnia sicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata sunt, ita nullius legis necessitate à nobis exiguntur. Atque hæc solvendis quæ objiciuntur sufficient.

a Apolog. c. 17. Ed. Oxon.
b De Gubernat. Dei, Lib. III. pag. 73. Ed. Paris. 1645.
c Apolog. c. 46.
d Inst. Div. Lib. V. c. 17. num. 12.

X. 1. Nunc ut nostra firmemus, primum non desunt nobis scriptores, & quidem antiquiores, qui & capitalia supplicia, & quæ inde pendent bella, sentiant à Christianis licite posse usurpari.

GRONOVII.

52 *Consilia divina*] Ea quæ erant proposita pro eximiis & singularibus, nec nisi illis qui extraordinariis dotibus & donis divinæ indulgentiæ instructi essent, aggredienda acciperent quasi communia & necessaria, & nemini non affectanda. *Gregor. Nazianz.* 3. in *Julian.* cap. 94. Ἔπειτα πῶς ἐκεῖν' οὐ λογίζῃ, ὦ σοφώτατε πάντων καὶ συνετώτατε, ὁ περὶ τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον συγκλείων χρισιανὲς, ὅτι τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τοῖς ἐπιτεταγμένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττουσι κίνδυνος· τὰ δὲ οὐκ ἀνάγκην, ἀλλ' αἵρεσιν δὲ, ἃ φυλάττουσι μὲν τιμὴ καὶ ἀντίδοσις, μὴ φυλάττουσι δὲ οὐδ' ὁστισοῦν ὁ κίνδυνος; &c. (Pag. 95. D. *Ed. Colon.* 1690.)

53 *Nec ædilitatem*] Opinor quia ædilium erat dare ludos. *Cicero* I. Verrin. 54. *Sueton.* Jul. 10. Ludi autem erant honos Deorum, quos despuebant Christiani. Sed & prætorum. *Tac.*

54 *Navigaturum*] Quia aut lucri fere, aut voluptatis, aut bellandi causa navigatur, quorum omnium ergo nihil suscipiebat primævus ille rigor.

(ſſ) Quæ ad *Consilia Evangelica* ab Auctore nostro, aut aliis referuntur, vel per se nec bona sunt, nec mala, vel habent necessitatem quamdam *præcepti*, respectu hujus vel illius hominis, in certis casibus & circumstantiis. Quâ de re fuse egimus in nostris ad hunc locum Gallicis Notis: ubi simul, unde ortus sit error eorum, qui hanc distinctionem inter *Præcepta* & *Consilia Evangelica* excogitarunt, ostendimus, studiumque ejusmodi *Consiliis* utendi, facile homines à veræ Virtutis viâ avertere, tantum abest ut ad illam sit incitamentum. *J. B.*

GROTII.

y *Id ita generaliter sumtum consilii forte est & vitæ sublimioris*] Concilium Carthaginense IV: *Episcopus nec provocatus de rebus transitoriis litiget.* Adde *Ambrosium* lib. II. Offic. cap. XXI. & *Gregorium Magnum* libro II. Ind. XI. Epist. LVIII.

GRO-

pari. Nam Clemens Alexandrinus [a] Christianum ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum vivam subditis legem, & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Christiani describens, decere eum ait intectis esse pedibus, 55 nisi forte militet. [z] In Constitutionibus, quæ Clementis Romani nomen præferunt, libro VII. c, III. legimus: *ὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθώου, τοῦ δ' ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφορισμένου· non quasi omnis cædes illicita sit, sed ea, quæ est innocentis: ita tamen, ut quæ justa est, magistratibus solis sit reservata.*

a Pædag. L. II. c. 11. p. 240. Ed. Oxon.

2. Sed, autoritatibus privatis sepositis, ad publicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur, nunquam à baptismo rejectos, aut ab Ecclesia excommunicatos eos, qui militabant, quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset, si militia cum novi fœderis conditionibus pugnasset. In dictis modo Constitutionibus, lib. VIII, c. XXXII. agit scriptor ille de iis, qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solerent. *στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν. ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις. πειθόμενος προσδεχέσθω. Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis & vexationibus abstinere: contentus esse suis stipendiis. Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in [b] Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus*, inquit, *& nos vobiscum, & militamus.* Paulo ante [c] dixerat: *Externi sumus & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, 56 conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro [d] narraverat a M. Aurelio Imperatori Christianorum 57 militum precationibus imbrem impetratum. 58 In [e] Corona, militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, & multos ei offendit fuisse Christianos commilitones.

b Cap. XLII.
c XXXVII.
d Cap. V.
e Cap. I.

3. Accedat, quod & milites nonnulli, pro Christo tormenta mortemque perpessi, eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur b tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio,

GRONOVII.

55 *Nisi forte militet*] Nam militantes caligati.

56 *Conciliabula*] Conciliabulum, vicus vel pagus, qui haberet jus nundinarum. *Sigon.* de jure Italiæ 2, 15. *Liv.* 24, 56.

57 *Militum precationibus*] *Claudianus* 6. Conf. Honorii 340.

58 *In Corona*] In libro *de Corona*.

GROTII.

z *In Constitutionibus*] Videtur scriptus is liber finiente sæculo secundo.

a *M. Aurelio Imperatori*] Vide & *Xiphilinum* de hac historia.

b *Tres Pauli comites*] Adde militem quendam à *Cornelio* baptizatum, cujus apud *Adonem* mentio.

a Epist. 39. Ed. Fell. (34. Pamel.) rio, Severianus sub Licinio. Cyprianus a de Laurentino & Ignatio Afris: *In castris & ipsi quondam sæcularibus militantes, sed veri & spirituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini & coronas illustres passione meruerunt.* Et hinc apparet quid de militia senserit communitas Christianorum, etiam priusquam Imperatores Christiani essent.

4. Capitalibus judiciis (tt) si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Christianis ipsis esset judicandum: adde quod & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant, quàm lenitas Christiana patiatur: quod vel solo c 59 Silaniani Senatusconsulti exemplo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare, & promovere cœpit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges de parricidis 60 culeo insuendis legem tulit, quæ exstat b Leg. unic. Codice, b Titulo de iis qui parentes vel liberos occiderunt; quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur d nimiæ lenitatis nomine.

GROTII.

c *Silaniani Senatusconsulti*] Cujus asperitatem mitigavit *Adrianus* Imperator, ut apud *Spartianum* cit. Asperis Romanorum legibus addi possunt, quæ servum nisi tortum testimonium dicere vetant. [Vid. COD. *De Serv. fugitivis* &c. L. 4. & Clar. NOODTII *Prob. Juris*, Lib. I. Cap. ult. in fine. *J. B.*]

d *Nimiæ lenitatis nomine*] *Zonaras*: [Lib. XIII. Cap. 4. pag. 11. T. II. *Ed Reg.*] τοῖς μεταβαλλομένοις ἐκ πονηρίας φιλάνθρωπον διαπιθόμενος, ἔλεγεν ὅτι τὸ νοσοῦν μέλος ἀποκοπτέον καὶ σεσηπὸς, ἵνα μὴ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμαίνηται. οὐ μὴν τοι τὸ ὑγείας ἤδη τυχὸν ἢ καὶ ὑγιαζόμενον. *Clementem se ostendebat iis, qui pravam vitam deseruerant, quod diceret abscindendum membrum ægrotans ac putridum, ne sana contagio corrumpat, non id quod aut sanatum jam sit aut sanescat.* vide & *Eusebium.* [De *Vita Constantini*, Lib. IV. Cap. 31.] sicut de nimia *Constantini* lenitate Christianos, ita de *Haraldi* Regis questos Danos apud *Saxonem* historicum invenias. [*Lib.* XI. pag. 194.

GRONOVII.

59 *Silaniani*] Ut si quis domini suæ occisus esset, de servis, quotquot sub eodem tecto fuissent, quæstio haberetur, omnesque supplicio afficerentur. factum autem illud Senatusconsultum A. V. C. 762. P. Cornelio Dolabella, C. Junio Silano Coss. Augusto imperante Exemplum apud *Tacitum* 14 annal. 42.

60 *Culeo*] Sacco coriaceo cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia, inque mare abjiciendis. §. 6. *Instit.* de publ. jud *Cic.* pro Sex. Roscio cap. 25. & 26. *Juvenal.* 8, 214. & 13, 155.

(tt) In omnibus Editionibus heic erat *suppliciis*: sed vel Auctorem, vel Typographos, vocem illam ex incogitantiâ posuisse, pro *judiciis*, ex sequentibus manifestissimum est; quum heic non agatur de spectando supplicio reorum, sed de *judicando* in caussâ capitis. Et ita apud *Tertullianum*, de Idololatr. *Cap.* 19. *An Militia ad fidem admitti … cui non sit necessitas immolationum, vel* CAPITALIUM *judiciorum.* J. B.

GRO-

mine. Tum vero in exercitu suo plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & [61] labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam, quæ exstat apud Vegetium: [a] *Per Deum & Christum, & Spiritum sanctum, & per majestatem Imperatoris, qua secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.*

[a] *De Re Milit.* Lib. II. C. 5.

5. Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant durissima quæque passi pro religione, vel unus fuisse legitur, qui aut Constantinum ab omnibus omnino capitalibus suppliciis & bello, aut Christianos à militia injecto divinæ iræ metu absterruerit, cum tamen plurimi essent acerrimi custodes disciplinæ, & minime dissimulantes eorum, quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertinerent: qualis & Theodosii tempore fuit Ambrosius, qui sermone VII. ita ait: [b] *Non militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est.* & de [c] Officiis: *Fortitudo, qua vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena justitia est.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram.

[b] Tribuitur ma'e *Augustino*, infr. Lib. II. C. 25. §. 9. n. 3.

[c] *L.* I. C. 27.

6. Neque tamen ignoro, e sæpe Episcopos, & plebem Christianam, interpositis precibus suis avertisse pœnas, præsertim capitales: morem quoque introductum, f ut qui ad Ecclesiam confugissent, non nisi vitæ servandæ fide data redderentur; & g ut circa Pascha carcere emitterentur, quos sua crimina attinebant; sed, qui cum cura hæc omnia, & si qua his sunt similia, expendet, inveniet, signa hæc esse Christianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occasionem, non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum, & temporum illa beneficia, & preces ipsæ h exceptionibus quibusdam temperabantur.

7. Ob-

GRONOVII.

61 *Labaro*] Vexillo. *Prudent.* I. adversus Symm. 488. *Christus purpureum gemmanti textus in auro Signabat labarum. Euseb.* de vita Constant. I, 31.

GROTII.

e *Sæpe Episcopos*] *Augustinus:* [Epist. 153. vulg. 54.] *Officium Sacerdotis est intervenire pro reis.* In ejus epistolis multa sunt hujus bonitatis specimina. [Confer heic quæ habet RADULPH. FORNERIUS, *Rer. Quotid.* Lib. VI. cap. 7.]

f *Ut qui ad Ecclesiam confugissent*] Vide *Chrysostomum* XVI. de Statuis. Nil ibi ad rem. Voluit forte dicere *Orat.* XVII. ubi aliquid de Monachis, *pag.* 575. in fin. *Tom.* VI. *Edit. Savil.*] Concilium Aurelianense cap. 3. legem *Wisigothorum* libro VI. tit. V, 16. IX. tit. III. c. 3.

g *Ut circa Pascha*] L. Nemo. 3. C. de Episc. audientia.

h *Exceptionibus quibusdam*] Quas vide apud *Cassiodorum* XI, 40. & Cap. inter alia, 6. de immunitate ecclesiastica, in Decretalibus.

i Qui-

7. Objiciunt hic nobis nonnulli xii. 62 canonem Synodi Nicænsis, qui Latine sic habet: i *Quicunque vocati per gratiam, primum quidem ardorem fidemve suam ostenderunt, & 63 cingulum militiæ deposuerunt, postea vero ut canes ad suum vomitum reversi sunt; ita ut aliqui & 64 pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent, hi decem annis 65 jaceant, post triennii auditionis tempus. In his autem omnibus observari oportet propositum & modum pœnitentiæ. Quicunque evim, & timore, & lacrymis, & patientia, & bonis operibus conversionem absque simulatione*

GROTII.

i *Quicunque vocati*] *Simeon Magister* in ejus canonis epitome: οἱ βιαζόμενοι καὶ δείξαντες ἀντιστῆναι, εἶτα καταθέμενοι τῆς ἀσεβείας καὶ ἀναστρατευσάμενοι, δεκαετίαν ἀφοριζέσθωσαν. *Qui vi adhibita visi sunt restitisse, sed ab impietate victi sunt & militiam resumsere, decem per annos abstineantur.* Eundem hujus canonis sensum exprimunt *Balsamo* & *Zonaras*, & *Ruffinus* libro x, cap. vi. [Adde BINGHAM, *Origines Eccles.* Lib. XI. Cap. v. §. 10. Tom. IV. pag. 248, & *seqq.*]

GRONOVII.

62 *Canonem Synodi Nicænsis*] Quatuot gradus erant pœnitentiæ in veteri Ecclesia. I. Πρόσκλαυσις, *deploratio*, illorum qui admisso peccato extra Ecclesiam stantes cum luctu & lacrymis ingredientes orabant, ut pro se Dei misericordiam elicerent: & dicebantur προσκλαίοντες, quasi *adstentes*. II. Ἀκρόασις, eorum qui in prodromo vel porticu aut vestibulo Ecclesiæ stantes divinas scripturas audiebant usque ad lectionem Euangelii, & dicebantur Ἀκροώμενοι, *Audientes*. III. Ὑπόπτωσις, *submissio*, eorum qui jam intra Ecclesiæ sepra, post suggestum tamen, ut videtur, inclinati & genu submittentes stabant, & cum catechumenis egrediebantur, & vocabantur Ὑποπίπτοντες, *Succidentes* vel *Succumbentes*. IV. Σύστασις, *constitutio*, eorum qui jam cum fidelibus consistebant orantes, nondum tamen ad sacramenta admittebantur, his nomen Συνιστῶντες, *Consistentes*. Videndus *Christoph. Justellus* ad Codicem Canonum Ecclesiæ universæ.

63 *Cingulum*] Ἀποθέμενοι τὰς ζώνας. Milites altius cincti & procincti, quo expeditiores forent. Et militum balthea zonæque. *Tacit.* 2. histor. 88. *Horat.* 2. epist. 2, 40. *Cinctus*, qui militat, præsertim honorata militia. l. 25. & l. 38. §. 1. D. de Testam. mil. *Ammianus* l. 22. p. . . . Et *cingulum* nunc pro militia, nunc pro ducatu aliquo & gradu altiore vel honore militiæ. l. 5. Cod. Qui mil. poss. *binis merere cingulis.* l. 9. C. de metatis: *illustris dignitas vel sub cingulo vel citra cingulum.* l. 2. C. ut dignitatum ordo serv. l. 5. C. de apparit. mag. mil.

64 *Pecuniam darent & beneficiis*] Ὡς τινὰς καὶ ἀργύρια προέσθαι καὶ βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι. Militiæ enim vendi poterant & obligari. *Novell.* 53. cap. 5. l. 22. *Dig.* de leg. 2. & testamento relinqui. l. 11. §. 16. D. de leg. 3. Beneficiis autem recepisse militiam dicuntur, quibus ea contigit gratia, suffragatione, commendatione alicujus. *Suet.* Jul. 75. *Quibus ex commendatione Pompeji ordines dederat.* Tib. 12. *Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones.*

65 *Jaceant*] Ὑποπιπτέτωσαν μετὰ τὸν τῆς τελείας ἀκροάσεως χρόνον. Respiciunt hæc verba duos ex quatuor gradibus pœnitentiæ in veteri Ecclesia, qui erant Πρόσκλαυσις, Ἀκρόασις, Ὑπόπτωσις, Σύστασις. *Casaub.* Exercit. in bar. 16. num. 43. p. 552. *Salmas.* in Epist. Simplicii Verini nomine p. 113.

GRO.

tione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum 66 *orationibus communicabunt, & postea licebit Episcopo de his aliquid* 67 *humanius cogitare. Quicunque vero* 68 *indifferenter tulerunt, &* 69 *habitum Ecclesiam introëundi sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere, hi definitum tempus omnino impleant.* Vel ipsum tredecim annorum tempus satis indicat, non de levi aut ambiguo, sed gravi aliquo atque indubitato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie k de idololatria. nam quæ canone XI. præcesserat mentio temporum 70 Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet. ut sæpe Canonum sequentium sensus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI. Concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, a *στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποβάλλεσθαι τοῦ ἀξιώματος, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο. milites militia exuebat,* l *nisi Diis sacrificare vellent.* quod & b Julianus postea imitatus est, quam ob causam Victricius atque alii 71 cingulum pro Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor, quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Hesychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsacius inter 72 Confessores nominatus, & Auxentius factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his, qui semel conscientia puncti 73 cingulum abjecerant, reditus

a *De Vita Constantin.* L. I. c. 54.
b *Sozomen.* H. Eccl. V. 17.

GROTII.

k *De idololatria*] Quod principale crimen, *summus sæculi reatus* dicitur *Tertulliano* de Idololatria: (*Cap.* 1.) *gravissimum & extremum delictum Cypriano* epist. XI. (XV. *Ed. Fell.*)

l *Nisi Diis sacrificare vellent*] *Sulpitius Severus:* (Hist. Sacr. Lib. II. cap. 33.) *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præceperat: abnuentes militia rejiciebat.* Ob hanc causam Valentinianus, qui imperator postea factus est, sub Juliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod *Victor Uticensis* narrat, multos sub Hunericho Rege militiam temporalem abjecisse, quia cum Arianismo erat connexa.

GRONOVII.

66 *Orationibus communicabunt*] Precibus publicis interesse poterunt.

67 *Humanius cogitare*] De admittendis illis ad Κοινωνίαν ἢ σύναξιν, ad participandam Eucharistiam.

68 *Indifferenter tulerunt*] Ἀδιαφόρως ἤνεγκεν. *Sueton.* Domit. 23. *Occisum eum populus indifferenter, miles gravissime tulit.*

69 *Habitum*] σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Speciem, mimum, imaginem.

70 *Licinii*] Qui Constantini M. affinis fuit, & cum eo aliquamdiu imperavit, acerrimus Christianorum persecutor, donec ex hac ipsa causa bello inter eos orto victus & occisus est.

71 *Abjecisse cingulum*] Renuntiavisse militiæ.

72 *Confessores*] Qui in periculum adducti & tormentis subjecti fidem servaverant, non etiam occisi erant ut Martyres.

73 *Cingulum abjecerant*] Qui quod Christianam religionem suscepissent militantes, & viderent, se salva conscientia manere in militia non posse,

7. Objiciunt hic nobis nonnulli XII. 62 canonem Synodi Nicænsis, qui Latine sic habet: 1 *Quicunque vocati per gratiam, primum quidem ardorem fidemve suam ostenderunt, & 63 cingulum militiæ deposuerunt, postea vero ut canes ad suum vomitum reversi sunt; ita ut aliqui & 64 pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent, hi decem annis 65 jaceant, post triennii auditionis tempus. In his autem omnibus observari oportet propositum & modum pœnitentiæ. Quicunque enim, & timore, & lacrymis, & patientia, & bonis operibus conversionem absque simulatione*

GROTII.

1 *Quicunque vocati*] *Simeon Magister* in ejus canonis epitome: *οἱ βιαζόμενοι καὶ δείξαντες ἀντιςῆναι, εἶτα καταταθέμενοι τῆς ἀσεβείας καὶ ἀναςρατευσάμενοι, δεκαετίαν ἀφοριζέσθωσαν. Qui vi adhibita visi sunt restitisse, sed ab impietate victi sunt & militiam resumsere, decem per annos abstineantur.* Eundem hujus canonis sensum exprimunt *Balsamo* & *Zonaras*, & *Ruffinus* libro X, cap. VI. [Adde BINGHAM, *Origines Eccles.* Lib. XI. Cap. V. §. 10. Tom. IV. pag. 248, & *seqq.*]

GRONOVII.

62 *Canonem Synodi Nicaensis*] Quatuor gradus erant pœnitentiæ in veteri Ecclesia. I. Πρόσκλαυσις, *deploratio*, illorum qui admisso peccato extra Ecclesiam stantes cum luctu & lacrymis ingredientes orabant, ut pro se Dei misericordiam elicerent: & dicebantur προσκλαίοντες, quasi *adflentes*. II. Ἀκρόασις, eorum qui in prodromo vel porticu aut vestibulo Ecclesiæ stantes divinas scripturas audiebant usque ad lectionem Euangelii, & dicebantur Ἀκροώμενοι, *Audientes*. III. Ὑπόπτωσις, *submissio*, eorum qui jam intra Ecclesiæ septa, post suggestum tamen, ut videtur, inclinati & genu submittentes stabant, & cum catechumenis egrediebantur, & vocabantur Ὑποπίπτοντες, *Succidentes* vel *Succumbentes*. IV. Σύστασις, *constitutio*, eorum qui jam cum fidelibus consistebant orantes, nondum tamen ad sacramenta admittebantur, his nomen Συνεστῶτες, *Consistentes*. Videndus *Christoph. Justellus* ad Codicem Canonum Ecclesiæ universæ.

63 *Cingulum*] Ἀποθέμενοι τὰς ζώνας. Milites altius cincti & procincti, quo expeditiores forent. Et militum balthea zonæque. *Tacit.* 2. histor. 88. *Horat.* 2. epist. 2, 40. *Cinctus*, qui militat, præsertim honorata militia. l. 25. & l. 38. §. 1. D. de Testam. mil. *Ammianus* l. 22. p. . . . Et *cingulum* nunc pro militia, nunc pro ducatu aliquo & gradu altiore vel honore militiæ. l. 5. Cod. Qui mil. poss. *binis merere cingulis.* l. 9. C. de metatis: *illustris dignitas vel sub cingulo vel citra cingulum.* l. 2. C. ut dignitatum ordo serv. l. 5. C. de apparit. mag. mil.

64 *Pecuniam darent & beneficiis*] Ὡς τινὰς καὶ ἀργύρια προσθεῖναι καὶ βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναςρατεύσασθαι. Militiæ enim vendi poterant & obligari. *Novell.* 53. cap. 5. l. 22. *Dig.* de leg. 2. & testamento relinqui. l. 11. §. 16. D. de leg. 3. Beneficiis autem recepisse militiam dicuntur, quibus ea contigit gratia, suffragatione, commendatione alicujus. *Suet.* Jul. 75. *Quibus ex commendatione Pompeji ordines dederat.* Tib. 12. *Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones.*

65 *Jaceant*] Ὑποπιπτέτωσαν μετὰ τὸν τῆς τελείας ἀκροάσεως χρόνον. Respiciunt hæc verba duos ex quatuor gradibus pœnitentiæ in veteri Ecclesia, qui erant Πρόσκλαυσις, Ἀκρόασις, Ὑπόπτωσις, Σύστασις. *Casaub.* Exercit. in bar. 16. num. 43. p. 552. *Salmas.* in Epist. Simplicii Verini nomine p. 113.

GRO.

tione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum 66 *orationibus communicabunt, & postea licebit Episcopo de his aliquid* 67 *humanius cogitare. Quicunque vero* 68 *indifferenter tulerunt, &* 69 *habitum Ecclesiam introëundi sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere, hi definitum tempus omnino impleant.* Vel ipsum tredecim annorum tempus satis indicat, non de levi aut ambiguo, sed gravi aliquo atque indubitato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie k de idololatria. nam quæ canone XI. præcesserat mentio temporum 70 Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet. ut sæpe Canonum sequentium sensus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI. Concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, a *στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποβάλλεσθαι τοῦ ἀξιώματος, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο. milites militia exuebat,* l *nisi Diis sacrificare vellent.* a De Vita Constantin. L. I. c. 54.
quod & b Julianus postea imitatus est, quam ob causam Victricius atque alii 71 cingulum pro Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor, quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Hesychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsacius inter 72 Confessores nominatus, & Auxentius factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his, qui semel conscientia puncti 73 cingulum abjecerant, reditus b Sozomen. H. Eccl. V. 17.

GROTII.

k *De idololatria*] Quod principale crimen, *summus seculi reatus* dicitur *Tertulliano* de Idololatria: (*Cap.* I.) *gravissimum & extremum delictum Cypriano* epist. XI. (XV. *Ed. Fell.*)

l *Nisi Diis sacrificare vellent*] *Sulpitius Severus:* (Hist. Sacr. Lib. II. cap. 33.) *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare preceperat: abnuentes militia rejiciebat.* Ob hanc causam Valentinianus, qui imperator postea factus est, sub Juliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod *Victor Uticensis* narrat, multos sub Hunericho Rege militiam temporalem abjecisse, quia cum Arianismo erat connexa.

GRONOVII.

66 *Orationibus communicabunt*] Precibus publicis interesse poterunt.

67 *Humanius cogitare*] De admittendis illis ad *κοινωνίαν ἢ σύναξιν*, ad participandam Eucharistiam.

68 *Indifferenter tulerunt*] Ἀδιαφόρως ἤνεγκεν. *Sueton.* Domit. 23. *Occisum eum populus indifferenter, miles gravissime tulit.*

69 *Habitum*] *σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν.* Speciem, mimum, imaginem.

70 *Licinii*] Qui Constantini M. affinis fuit, & cum eo aliquamdiu imperavit, acerrimus Christianorum persecutor, donec ex hac ipsa causa bello inter eos orto victus & occisus est.

71 *Abjecisse cingulum*] Renuntiavisse militiæ.

72 *Confessores*] Qui in periculum adducti & tormentis subjecti fidem servaverant, non etiam occisi erant ut Martyres.

73 *Cingulum abjecerant*] Qui quod Christianam religionem suscepissent militantes, & viderent, se salva conscientia manere in militia non posse,

reditus ad militiam sub Licinio non patebat nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur quam illi, de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Christianismum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem, quem produximus, ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia, *a* his, qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, à Constantino datam optionem, immunesne esse à militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt.

a Euseb. Vit. Constant. II. 33.

II. 9. Sunt & qui Leonis *b* epistolam objiciant, quæ dicit, *Contrarium esse Ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem.* Sed sciendum, in pœnitentibus non minus quam in clericis 74 & ascetis exactam fuisse vitam non quovis modo Christianam, sed eximiæ cujusdam puritatis, m ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ, quæ, quo augustiori nomine commendabiliores essent, Canones Apostolici vulgo appellabantur: Canone LXXXII. edicitur: *Ne quis Episcopus, presbyter, aut diaconus, militiæ vacet, & utrumque retineat, 75 officium Romanum & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cæsaris sunt Cæsari, quæ Dei Deo.* Quo ipso ostenditur, his qui 76 cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdictam.

b Epist. XC. *ad Rustic. Episcop.*

10. Hoc amplius, etiam n ad clerum admitti vetabantur, qui

posse, per quam idolis servire cogebantur, missionem impetraverant.

74 *Et ascetis*] Ascetæ, qui studio precum & meditationum sacrarum omissis rebus excedebant sæculo & corpus domabant & exercebant: ut Monachi, *Stylitæ*, inclusi, Hesychastæ. Vide *Gretseri* Variar. 1, 3.

75 *Officium Romanum*] Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν. In *Zonara* vertitur, *Romanam præfecturam:* in *Balsamone*, *Romanum magistratum.* An *Romanum*, ut *Tertull.* infra. C. 4. §. 5. n. 1.

76 *Cleri honorem*] Ecclesiasticæ functionis. *Suidas:* κλῆρος, σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων. Hæc erat simplicitas primævæ Ecclesiæ. Postea tanta ordinum varietas & copia accessit.

GROTII.

m *Ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant*] *Leo* epistola xc. ad *Rusticum: Illicitorum veniam postulantem oportet etiam multis licitis abstinere.* In epistola Episcoporum ad Ludovicum Regem legimus: *Quilibet tanto à se licita debet abscindere, quanto se meminit & illicita perpetrasse.* In Capitulis *Calvi: Tanto quisque majora quærat bonorum operum lucra, quanto graviora sibi intulit damna per culpam.*

n *Ad clerum admitti vetabantur*] *Eusebius* Demonstrationum lib. I. duplicem describit Christianorum vitam, aliam ἐντελῆ, aliam inferiorem. qui in hac sunt, eos inter alia τοῖς

καὶ

qui post baptismum aut magistratus attigissent, aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii, & in Concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis, qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quod militiæ & quorundam magistratuum perpetua non erat obligatio. at sacro ministerio addicti o nulla alia cura ac labore quotidiano inde abstrahi debebant. qua de causa & sextus Canon constituit, ne Episcopus, presbyter, aut diaconus sæculares curas administret, octuagesimus ne publicis se administrationibus immittat: & inter Africanos Canones sextus, p ne procurationem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. sic eosdem q tutores constitui nefas judicat Cyprianus.

11. At pro nostra sententia expressum Ecclesiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatensi, quod habitum est sub Constantino. Ejus enim Concilii Canon III. sic habet: ***De his, qui arma projiciunt in pace, placuit abstinere eos à communione***: id est, qui militiam deserunt extra tempora persecutionis. r Id enim pacis nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedat exemplum militum sub Juliano, 77 non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo

κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις τὰ στρατιᾷ ὑποτίθεσθαι, *iis qui juste militant agenda indicare*. (Cap. 8.)

o *Nulla alia cura ac labore*] Vide Canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici vel Monachi. [Immo in *Decretalibus*, Lib. III. Tit. L. Cap. 1.]

p *Ne procurationem rerum alienarum suscipiat*] Vide Epistolam *Hieronymi* ad Nepotianum.

q *Tutores constitui nefas judicat Cyprianus*] In epistola ad presbyteros, diaconos & plebem Furnis consistentem. [*Epist.* 1. *Ed. Fell.* (66. *Pamel.*)] Adde l. Generaliter, 52. C. de episcopis & clericis.

r *Id enim pacis nomine intelligi volebant*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 19.) *Imo quomodo etiam in pace militabit?* idem de Fuga persecutionum: *Nostræ paci quod est bellum quam persecutio?* (Cap. 3.) *Cyprianus* epistola 2. (xvi. *Ed. Fell.*) *Quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia Domini prior sumserit.* Epistola xxi. (utriusque division.) *Cum Dominus cœperit ipsi Ecclesiæ pacem dare.* Epistola xxxi. (xxx. *Ed. Fell.*) *Ecclesiæ pacem sustinendam*, id est expectandam. de Lapsis: *disciplinam pax longa corruperat.* (pag. 123. *Ed. Fell.*) *Sulpitius Severus:* (Lib. II. Cap. 32.) *Antonino Pio imperante pax Ecclesiis fuit.* mox: *Interjectis deinde annis* XXXVIII. *pax Christianis fuit.* & in Constantini ætate: (ibid. *Cap.* 33.) *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.* Et initio historiæ: *Vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora.* (Lib. 1. C. 1.)

GRONOVII.

77 *Non modico profectu*] Quod exemplum non parum profuit ad eos, qui jam erant Christiani, confirmandos, & ad complures, qui nondum erant, faciendos. [Immo, *non modico profectu Christianorum*, heic omnino significat talium, qui multum profecerant in studio veritatis & pietatis Christianæ. Imitatus est Auctor noster AUGUSTINUM,

Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius. (uu) *Julianus Imperator, quamvis esset Apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum diceret; producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei: cum autem diceret eis: Producite arma in Christianos,* 78 *tunc agnoscebant Imperatorem cœli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Cristianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Cristianæ constantiæ & patientiæ exemplum, quod (xx) infra à nobis memorabitur.

12. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis officium solida brevitate exprimit: *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dexteræ ipsæ pugnare adversus impios & inimicos sciunt, laniare pios & cives nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius quam adversus cives arma sumsisse. Pugnavimus semper pro justitia, pro pietate, pro innocentium salute:* 79 *hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conservemus tibi* (ad Imperatorem sermo est) *si hanc Deo nostro non exhibemus?* Basilius de antiquioribus Christianis sic loquitur: τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις: *Eas quæ in bello perpetrantur cædes, majores nostri pro cædibus non habuere, excusatos habentes eos, qui* x *pro pudicitia ac pietate decertant.*

CA-

NUM, qui de *Pelagio* dicit: *Viri, ut audio, sancti, & non parvo provectu Christiani.* De Peccator. merit. & remiss. Lib. III. Cap. 1. *Tom.* x. col. 47. *Ed. Benedict. Antuerp.* J. B.]

78 *Tunc agnoscebant*] Negabant Cæsari obsequium, quo essent in Deum peccaturi.

79 *Hæc fuerunt hactenus*] Hæ sunt causæ, propter quas in hunc diem usque non dubitavimus, & operæ pretium putavimus vitam in discrimen mittere, quas tanti putavimus, ut pro eis pericula non recusaremus.

(uu) *Ambrosio* equidem verba hæc tribuuntur à *Gratiano*, Caus. XI. Quæst. III. *Can.* 94. sed non indicato loco. Similis est locus *Augustini*, ibi etiam relatus, *Can.* 98. ex Comm. in Psalmum 124. Unde priorem fortè natum esse, in Rubricâ conjiciunt. *J. B.*

(xx) Cap. IV. hujus Libri, §. 7. *num.* 10. *& seqq.* ubi vide quæ monebimus. *J. B.*

x *Pro pudicitia* etiam habet Interpretes vulg. *Epist. ad Amphiloch.* unde hæc petita sunt, *Can.* 13. pag. 26. D. Tom. III. *Ed. Paris.* 1638. Sed videtur hæc vox latiorem heic habere significationem. Cæterum vide quæ diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. XI. §. 1, *& seqq.* J. B.

GRO-

CAPUT III.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

I. 1. BElli prima maximeque necessaria partitio hæc est, [a] quod bellum aliud est privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum est, quod auctore eo geritur, 1 qui juris-

[a] *Syl. verbo bellum* 1. *n.* 1.

GRONOVII.

1 *Qui jurisdictionem*] Abutitur vocabulo, & id ita accipit generaliter, ut & imperium comprehendat. *Sen.* de clem. 1, 1. *quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus*

jurisdictionem habet: privatum, quod aliter: mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod 2 antiquius, primum videamus.

2. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, satis apparere arbitror ex iis quæ supra diximus, cum ostensum est, ut quis injuriam etiam vi à se arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id saltem post constituta 3 judicia publica non licere: quanquam enim judicia publica non à natura, sed à facto sunt humano, cum tamen multo sit honestius & ad quietem hominum conducibilius, 4 ab eo cujus nihil intersit rem cognosci, quam homines singulos, 5 nimium sæpe amantes sui, 6 quod jus putant id manu exsequi, tam laudabili instituto obsequendum ipsa dictat æquitas & ratio naturalis. Paulus [a] JC. *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi. Hinc est*, inquit a Rex Theodoricus, [b] *quod legum reperta est sacra reverentia, ut 7 nihil manu, nihil proprio agetur impulsu. quid enim à bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur?* [c] Et *vim* vocant leges, *quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.*

[a] L. Non est. de R. J. 176.
[b] Cass. l. IV. Var. epist. 10.
[c] L. Exst. 13. D. quod metus.

II. 1. Certe quin restricta multum sit ea, quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum 8 ubi cessat judicium: nam lex vetans sine judicio suum consequi, intelligi commode debet, ubi copia est judicii. Cessat autem judicium 9 momentanee,

quibus libertatem dari, quibus eripi, &c. *quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est*. Cic. 2. agr. 36. *ut sub vestrum jus, jurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, provincias, terrarum denique orbem subjugaretis.* Alioqui & jurisdictio aliquando sine potestate gladii est.

GROTII.

a *Rex Theodoricus*] Eundem vide in Edicto cap. x. & cxxiv.

GRONOVII.

2 *Antiquius*] Quippe quod jam gestum sit ante respublicas constitutas. cap. 1. n. 2.

3 *Judicia publica*] Ex quo personæ publicæ lectæ sunt, quibus solis datum ut jus administrarent, & rerum capitalium vindices essent. Est autem inter judicia publica insigne de vi & vi armata. §. 8. *Inst. de publ. jud.*

4 *Ab eo cujus nihil*] Cujus ipsius res non agitur, ut possit bona fide medius & neutrarum partium esse, nec propriæ causæ respectu corrumpatur.

5 *Nimium sæpe amantes*] *Pindarus* apud *Gregor. Nazianz.* 3. in Julian. p. 96. τὸ οἰκεῖον πιέζει *Sallust.* Cat. 51 neque enim cuiquam mortalium injuriæ suæ parvæ videntur.

6 *Quod jus putant*] In qua opinione sæpius decipiuntur.

7 *Nihil manu*] Vi privata.

8 *Ubi cessat judicium*] Sic excusabant scelerata Octaviani initia adulatores aulæ: necessitudine reipubl. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum. *Tac.* 1. ann. 9.

9 *Momentanee*] Ad tempus, aut perpetuo.

GRO-

tanee, aut continue. b Momentanee cessat, ubi exspectari judex non potest sine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Jure, si quis versetur in [10] locis non occupatis, ut mari, solitudine, insulis vacuis, a & si qua alia sunt loca, in quibus nulla est civitas: facto, si subditi [11] judicem non audiant, aut [12] judex aperte cognitionem rejecerit.

a Molin. Disp. 100. §. Dubium vero.

2. Quod diximus etiam post judicia constituta naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Judæis data intelligi potest, ubi sic per Mosen Deus loquitur, Exod. XXII, 2. *Si in effossione deprehensus fur ita percutiatur, ut moriatur, ne reus cadis esto percussor, ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cadis erit.* Omnino enim videtur hæc lex, tam accurate distinguens, non solum [13] impunitatem inducere, sed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo [14] mandato divino, sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud XII. Tabularum, b haud dubie c ex veteri jure Attico profectum: *Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure casus esto.* Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, nihil in eo esse, quod naturali juri adversetur.

b Macrob. Saturnal. 1, 4.

III. 1. De jure divino voluntario perfectiore, Euangelico scilicet, plus est difficultatis. Quin Deus, cui plus juris est in vitam nostram, quam nobis ipsis, potuerit à nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo usque obstringere, id est quod inquirimus.

GROTII.

b *Momentanee*] *Servius* ad X. *Æneidos:* (vers. 419.) *Injecere manum Parca. Traxerunt debitum sibi. Et sermone usus est juris: nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate rem nobis debitam vindicamus.*

c *Ex veteri jure Attico*] *Solonis* verba: [apud *Demosthen.* Orat. adversus *Timocrat.* pag. 476. *Ed. Basil.* 1572.] Εἰ μὲν τις μεθ ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι. εἰ δέ τις νυκτὸς ὅ τι ἂν κλέπτῃ, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι. *Si quis de die quod plus quinquaginta drachmis valeat, furetur, eum jus sit ad undecim viros deduci: quod si quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere.* Adde quæ II. libro infra dicentur, cap. 1. §. 12.

GRONOVII.

10 *Locis non occupatis*] Quæ nemo in ditionem suam vindicavit.

11 *Judicem non audiant*] Si per rebellionem, seditionem, dissidium intestinum sit justitium.

12 *Judex aperte*] Quo prætextu Cæsar invasit piratas. *Vellej.* 2, 42.

13 *Impunitatem inducere*] Excusare & connivere, si quis tale fecerit quippiam, sed prorsus jus dare faciendi.

14 *Mandato divino*] De qualibus supra 2, 2.

15 *Qua-*

mus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca, quæ supra adduximus, ad quæstionem generalem: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. *Ego autem dico vobis; Ne resistite injuriam facienti.* Matth. v, 39. & Rom. XII, 19. μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοὶ, ubi Latina versio habet, *non vos defendentes, charissimi.* Tertius autem locus est in illis Christi verbis
a Matth. ad Petrum: *a Repone gladium tuum in vaginam; nam quicum-*
XXVI, 52. *que acceperint gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Christi exemplum, qui pro inimicis sit mortuus, Rom. v, 8. 10.

2. Neque desunt inter Christianos veteres, qui bella quidem publica non improbaverint, sed defensionem privatam putarint
b Cap. vetitam. Ambrosii loca pro bello supra *b* attulimus. Augustini
præced. §. multo etiam plura sunt & clariora, omnibus nota. At idem
10. *num.* 5. Ambrosius dixit: *c Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti,*
c Lib. x. *Satis, dicit,* 15 *quasi licuerit usque ad Euangelium, ut sit in*
in Lucam, *lege* 16 *æquitatis eruditio, in Euangelio* 17 *veritatis.* Idem alibi *d*:
c. 22.
d De Off. *Christianus, etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem re-*
III, c. 3. *ferire non potest; ne, dum salutem defendit, pietatem contaminet.*
e Lib. 1. *e* Augustinus vero: *Legem quidem non reprehendo, quæ tales*
de lib. arb. (latrones & alios invasores violentos) *permittit interfici, sed*
c. 5. *quomodo istos qui interficiunt defendam, non invenio* Et alibi:
f Epist. *f De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi*
154. *ad* *placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione tenea-*
Publicolam. (47. *tur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, accepta legitima po-*
Ed. Bened.) *testate.* Atque idem sensisse *g* Basilium ex secunda ipsius ad Amphilochium epistola d satis apparet.

g Cap. 43. & 55. 3. Sed opposita sententia sicut receptior est, ita verior nobis videtur, 18 ut talis patientia non sit in obligatione: jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipsos, non præ nobis ipsis: imo ubi par malum imminet, non vetamur e nobis

GRONOVII.

15 *Quasi licuerit*] Interpretatur antehac & ad istum diem, dum stant Moysis cærimoniæ, licuisse; nunc autem postquam Euangelium annuntiari cœpit, sisti usum gladii. Cavillatur in vocabulo *Satis*, quod & significat, *Non plus*, &, *Non ultra.*

16 *Æquitatis*] Quid liceat communi jure.

17 *Veritatis*] Quid verum & justum sit Christianis. [In *Edit. Paris.* 1569. col. 1782. legitur: *bonitatis perfectio.* J. B.]

18 *Ut talis patientia*] Ut nemo teneatur aut necesse habeat pati, se indefensum occidi.

GROTII.

d *Satis apparet*] Adde Consilii Aurelianensis canonem, citatum à *Gratiano* c. ult. causa XIII. qu. II.

e *Nobis potius quam aliis consulere*] *Cassiodorus* de Amicitia: [vel potius *Petrus Blesensis*, cui liber ille à Viris Doctis vindicatur.] *Sane nullus aliquo præcepto vel aliqua ratione tenetur salutem animæ proximi perditione animæ suæ, aut corporis ejus liberationem, citra spem perpetuæ salutis, proprii corporis interitu procurare.*

GRO-

nobis potius quam aliis consulere, ut supra ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Instet forte aliquis, & dicat; etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in 19 *bonis inæqualibus*; quare vitam meam mihi potius deserendam, quam invasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, sæpe etiam eum, qui impetitur, 20 opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita existimare; & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. Deinde 21 morali judicio non videri æstimandum illud periculum, in quod ipsum se quis conjiciat, & unde se potest eximere.

4. Certe Apostolorum aliqui ad ultimum usque tempus, Christo vidente & sciente, videntur iter fecisse armati gladio, quod & alios Galilæos è patria urbem versus properantes ob infestas latronibus vias factitasse ex Josepho [a] discimus. qui & de 22 Essenis innocentissimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum est, ut cum diceret Christus tale tempus imminere, ut gladii comparandi causa vel vestis vendenda esset, Lucæ XXII, 36. statim Apostoli responderint in suo comitatu duos esse gladios. erant autem in eo comitatu nulli præter Apostolos. Tum vero illud ipsum, quod dixit Christus, quanquam præceptum revera non continet, sed 23 proverbium est, significans gravissima pericula imminere, ut clare ostendit oppositio primi temporis, quod tutum ac prosperum fuerat, commate 35. est tamen tale, ut sumptum appareat ex eo, quod fieri solebat, quodque Apostoli licitum censebant.

[a] *Bell. Jud.* Lib. II. Cap. 12.

5. Recte

GRONOVII.

19 *Bonis inæqualibus*] Ut patientis bonum est servare vitam fragilem & mortalem; aggressi non perire inter peccandum, & sic cum præsenti vita etiam spem futuræ atque æternæ perdere.

20 *Opus habere*] Non sic se affectum sentire, ut repente vitam dimittere possit, cum spe salutis æternæ.

21 *Morali judicio*] Quod diversum à naturali rem æstimante ex sese; non ex adjuncta causa, quæ vitiosam eam aut probabilem reddit. Judicium morale interpretatur rem non esse rem eam, cujus nomine vocatur, si vitium habet adjunctum. Hoc igitur judicio periculum, in quod quis ultro se conjecit, & ex eo se eximere potest, periculum non putatur hactenus ut alter illi potius quam sibi parcere debeat. Judicio morali res non esse æstimatur id, quod est, propter adjunctum vitium. Tale significat *Cicero* lib. IV. famil. IV. *Quando effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc remp. non putare*, hoc est, me judicio morali hanc remp. quæ sub Cæsare est, putare non esse rempublicam, sed tyrannidem.

22 *Essenis*] Secta Judæorum, ut & Pharisæi erant & Sadducæi: sed isti omnium severissimi & continentissimæ disciplinæ. *Joseph.* Antiq. 18, 2.

23 *Proverbium*] Sermo ὑπερβολικὸς & figuratus.

24 *Non*

a Orat. pro Milon. c. 4. 5. Recte autem à Cicerone [a] dictum est: *Gladios habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne resistite injuriam facienti*, 24 non magis universale est quam quod sequitur, *Date omni petenti;* quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo isti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquitatis adstringitur; cum præceptum de non resistendo suam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præcise nos obligare, cum ea impetimur injuria, quæ aut alapa sit, aut 25 alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne resistite injuriam facienti, sed vitam profundite potius quam armis utamini.*

6. In verbis ad Romanos, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, omnino ἐκδικεῖν 26 non tuendi, sed ulciscendi habet significationem. ut & Judith. I, 12. & II, 1. Luc. XVIII, 7. 8. XXI, 22. 2 Thess. I, 8. I Petr. II, 14. Rom. XIII, 4. I Thess. IV, 6. Idque ipsa verborum connexio manifeste ostendit: præcesserat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo:* hæc autem est ultionis, non defensionis descriptio. Et monitum suum fulcit Paulus Deu-

b XXXII, teronomii [b] loco, 27 ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, ubi in
35. Hebræo est לִי נָקָם, quo ultionem significari tum vocis proprietas indicat, tum ipsa loci sententia, quæ defensionem intelligi non patitur.

7. Quod vero Petro dictum est, continet quidem prohibitionem utendi gladio, sed non in defensionis caussa, neque enim se opus habebat defendere: jam enim dixerat Christus de discipulis: *Sinite hos abire: idque ut impleretur sermo quem dixerat: Ex iis, quos dedisti mihi, non perdidi quemquam*, Joan. XVIII, 8. 9. neque Christum, nam defendi nolebat. Ideo apud Joannem hanc causam interdictioni subjicit, *An non bibam po-*

c XXVI, *culum, quod dedit mihi Pater?* com. 11. & apud [c] Matthæum
54. ait, *Quomodo ergo implerentur scripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri?* Ulciscendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur. adde quod arma sumebat in eos, qui nomine publicarum potestatum adventabant, quibus an ullo casu resistere liceat, peculiaris est quæstio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes, qui gladium*

GRONOVII.

24 *Non magis universale*] Sine exceptione accipiendum.

25 *Alapæ par*] In qua plus sit contumeliæ quam noxæ aut periculi.

26 *Non tuendi, sed ulciscendi*] Nam ἐκδικεῖν utrumque significat, & *tueri* & *ulcisci*. Unde *Ecdici* defensores civitatum. *Plin.* 10. epist. III. Hoc secutus est vetus interpres, cum illud debuisset.

27 Ἐμοὶ ἐκδίκησις] *Mihi vindictas ego rependam.*

28 Ar-

dium acceperint, gladio peribunt, aut proverbium est, ex vulgi usu desumtum, quo significatur sanguinem sanguine elici, ideoque [28] armorum usum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii sententia est, indicat, non esse quod nos Deo præripiamus ultionem, quam ipse suo tempore satis sit exacturus: plane quo sensu in Apocalypsi dicitur XIII, 10. *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc sita est spes & patientia sanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud: [a] *Adeo satis idoneus* [29] *patientiæ sequester Deus: si injuriam deposueris penes eum, ultor est; si damnum, restitutor est; si dolorem, medicus est; si mortem, resuscitator est: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Christi verbis vaticinium videtur inesse de pœnis, quas à sanguinariis Judæis erat exacturus gladius Romanorum.

[a] De Patient. c. 15.

8. Ad Christi exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, responderi potest, Christi facta omnia quidem virtutis esse plena, & quæ, quoad ejus fieri potest, imitari laudabile sit, & suo præmio non cariturum; non tamen omnia ejusmodi esse, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Christus pro inimicis atque impiis est mortuus, id non fecit ex lege aliqua, sed ex speciali quasi pacto & fœdere inito cum Patre; qui si id faceret, non modo summam ei gloriam, sed & gentem in æternum duraturam promisit, Esaiæ LIII, 10. Alioqui esse hoc factum quasi singulare, & cui vix quicquam reperiatur simile, ostendit Paulus Rom. V, 7. Et Christus nos animam nostram periculis objicere jubet, non pro quibusvis, sed pro ejusdem disciplinæ consortibus, 1 Joan. III, 16.

9. Quæ vero ex Christianis scriptoribus allatæ sunt sententiæ, partim videntur consilium magis, & sublimis propositi commendationem, quàm districtum præceptum continere; partim privatæ sunt ipsorum, non communes totius Ecclesiæ. Nam in canonibus antiquissimis, qui Apostolici dicuntur, communione is demum privatur, qui in rixa primo ictu adversarium occiderit, [b] διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ, [f] *ob nimium calorem.* Et

[b] Can. LXIV.

GRONOVII.

[28] *Armorum usum*] Quale Homeri Odyss. π. 294. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος. Quod sic reddit *Valerius Flaccus* lib. 5. Argonaut. 540. *Namque virum trahit ipse chalybs.*

[29] *Patientiæ sequester*] Sequester est, apud quem res controversæ possessionis deponitur & custodiæ mandatur. Vide ad *Taciti* ann. 3, 71. Sic facit Deum patientiæ sequestrum, & injuriam suam penes eum seponit, qui, ob divinum præceptum accepta injuria, abstinet vindicta, & eam arbitrio cœlesti remittit & committit.

GROTII.

[f] *Ob nimium calorem*] *Ambrosius* libro x. in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi præcipis quem vetas promi? nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria.* (Cap. 22.)

a Vid. etiam c. si vero. de sent. excom. &c. significasti. de homicidio.

Et hanc sententiam ipse etiam Augustinus, a quem in contrariam partem adduximus, probare videtur Quæst. LXXXIV. in Exodum.

IV. 1. Publicum bellum aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne. Solenne quod hic voco, plerumque justum dici solet eo sensu, quo justum testamentum codicillis, justæ nuptiæ 30 servili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & servo secum mulierem ff habere in contubernio; sed quod testamentum & nuptiæ solennes 31 peculiares quosdam ex jure civili effectus habeant. quod notari utile est; multi enim, voce justi male intellecta, damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa justi appellatio non convenit. Ut bellum solenne sit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrimque auctore eo, qui summam potestatem habeat in civitate: deinde, ut 32 ritus quidam adsint, de quibus agemus suo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit.

2. Bellum autem publicum minus solenne potest & ritibus illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere 33 magistratum quemvis. Et sane si citra leges civiles res spectetur, vide-

GRONOVII.

30 *Servili contubernio*] Servorum proprie non sunt *nuptiæ*, sed *contubernium*; & nupta servo non *uxor*, sed *contubernalis*. *M. Seneca* contr. 21. in contubernium deducta servi domina est. l. 14. §. 3. D. de ritu nup. l. 12. §. 33. D. de instruct. vel instrum. leg. Contubernales quoque servorum, id est uxores. *Petronius* cap. 56. *Contubernalis mea mihi fastum facit.*

31 *Effectus peculiares*] Testamento datur & adimitur hæreditas, non codicillis. l. 2. & pen. Cod. de *codicil*. Nuptias sequitur patria potestas, non contubernium.

32 *Ritus quidam*] Ut fiat rerum repetitio, & illis negatis indicatur. 3, 3.

33 *Magistratum quemvis*] Non maximum vel summum necessario exigit.

ff *Habere in contubernio*] Imo inter cives erant quædam matrimonia non justa, non justi liberi. *Paul.* Sent. lib. II. tit. XIX. L. Si uxor. 13. D. ad L. Juliam de Adulteriis. sic & libertas quædam non justa. *Seneca* de vita beata, c. XXIV. *Suetonius* Octavio, c. XL. [Locus *Pauli* Icti malè heic adducitur, quasi in eo esset exemplum *matrimonii non justi*, eo sensu, quo intelligit Auctor: & ipse infra, in Not. ad Lib. II. Cap. V. §. 15. *num.* 1. suspicatur, latere additamentum *Aniani*. Sed vide ibi eximium Editorem *Jurisprudentiæ Antejustinianeæ*, Clar. SCHULTINGIUM. Circa *Uxorem injustam*, de quâ in *L.* 13. *D. Ad Leg. Jul. de Adult.* & alibi, varias Interpretum sententias collegit & expendit CHR. ULRIC. GRUPEN, *De Uxore Romana*, Cap. VII. §. 9. pag. 338, & *seqq.* Quod spectat *Libertatem non justam*, consule TORRENTIUM, in locum *Suetonii* laudatum: JUST. LIPSIUM in *Tacit.* Annal. XIII, 27. & Eruditissimi NOODTII Comment. in *Digest.* *Tom.* II. Opp. *pag.* 212 *J. B.*

GRO-

videtur omnis magistratus, sicut ad tuendam plebem sibi creditam, ita ad exercendam jurisdictionem, si vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum est, ne bellum geri possit nisi auctore eo, qui summam in civitate potestatem habeat. Exstat lex talis Platonis [a] ultimo de legibus. Et in Romano jure majestatis teneri dicitur, [b] qui injussu Principis bellum gesserit delectumve habuerit, exercitum comparaverit. 34 Injussu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Justinianeo Codice exstat [c] constitutio Valentiniani, & Valentis; *Nulli prorsus nobis insciis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet [g] illud Augustini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit.*

3. Sicut autem omnia dicta, quantumvis universalia, 35 æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. [d] Nam primum quin 36 ei qui jurisdictioni præest liceat per apparitores suos vi cogere paucos imparentes, (aa) quoties ad eam rem copiis majoribus opus non est, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rursum, si ita præsens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli qui supremum in civitate jus habeat; hic etiam necessitas exceptionem porriget. Hoc jure usus L. Pinarius præsidio Ennæ in Sicilia præfectus, [e] cum certo sciret oppidanos ad Carthaginenses defectionem moliri, cæde in eos facta,

[a] *Pag.* 955. B.C. Tom. II. *Ed. H. Steph.*
[b] *L.* 3. *D. ad l. Jul. majest.*
[c] *Ut armor. usus inscio Principe, interdictus sit,* Leg. unic.
[d] *Vict. de jure belli, n.* 9. *Molin. disp.* 100. §. *Idem Vict. Bart. in l. ex hoc jure D. de Just. & jur. Bart. de Repræs.* 3. *principali ad secundam n.* 6. *Mart. Laud. de bello. q.* 2.
[e] *Livius lib.* XXIV. c. 39.

GROTII.

[g] *Illud Augustini*] Lib. XXII. c. LXXIV. contra *Faustum.* citat *Gratianus* c. quid culpatur, 4. causa XXIII. quæst. 1. Apud Hebræos bellum omne, quod non speciali Dei jussu suscipitur, vocatur מלחמת הרשות bellum potestatum.

GRONOVII.

34 *Injussu populi*] Quia Sulla speciem libertatis & summi juris penes populum reliquerat. At Marciani, multoque magis Triboniani ævo omnia penes unum principem; populus nullo numero. Hinc inexpiabilis ira Tiberii in Pisonem, ob bellum provinciæ illatum, quamvis ipse illum in Germanicum subornasset, *Tacit.* 3. ann. 14.

35 *Æquitatem recipiunt*] Hactenus pro veris admittuntur, quatenus æquum bonumque patitur.

36 *Ei qui jurisdictioni*] *Paulus* l. 5. §. 1. D. *de officio ejus, cui jur. m.* Mandata jurisdictione privatis etiam imperium, quod non est merum, videtur mandari, quia jurisdictio sine modica coërcitione nulla est. Tribuni plebis, qui veteri jure vocationem non habebant, prensionem tamen habebant. *Gell.* 13, 12.

(aa) Hinc *L.* 68. *D. De rei vindicat.* dicitur, eum, qui restituere jussus, Judici non paret, *manu militari, officio Judicis*, cogendum. Qua de re vide Viros Eruditissimos & Juris peritissimos, JAC. GOTHOFREDUM in Cod. Theodos. *L. unic. de Offic. Jud. milit.* & Amplissim. BYNCKERSHOEK, *Observat.* III. 14. *J. B.*

facta, Ennam retinuit. Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias, quas Rex persequi negligit, jus bellandi [37] oppidanis in civitatibus dare ausus est Franciscus Victoria: sed ejus sententia merito ab aliis repudiatur.

V. 1. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magistratibus minoribus constat, an bellum tale publicum sit dicendum, dissentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt [a]. Sunt qui negant [b]. Sane si publicum non aliud dicimus quam quod fit [38] jure magistratus, dubium non est quin talia bella publica sint, ac proinde [39] qui in tali facti specie [40] magistratibus se opponunt, in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. Si vero publicum sumitur in excellentiore significatu pro eo quod solenne est, ut sæpe sumi extra controversiam est; non sunt bella ista publica, quia ad istius juris plenitudinem, tum [41] judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione soleant [h] [42] res auferri obsistentibus, ac militibus etiam concedi [c]. Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit [d].

2. Sed & illud accidere potest, ut in imperio late patente [i] inferiores potestates belli inchoandi concessam habeant potestatem: quod si fit, jam sane censendum erit bellum geri ex vi summæ potestatis. nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipse auctor censetur.

a Ayala de jure belli l. 1. c. 2. n. 7. Sil. verbo bellum. n. 2. ibi, sufficit etiam.

b Innoc. c. olim de rest. spol. n. 8. &c. sicut de jurejur. n. 5. Panor. ibid. Bart. ad l. hostes. D. de captivis.

c Livius d. loco.

d Vict. n. 9. Cajet. sec. sec. qu. 40. art. 1. Silv. verbo bellum. p. 1. n. 3. Lorca d. sp. 50. n. 12.

3. Il-

GRONOVII.

37 *Oppidanis*] Videndum an acceperint imperii summi partem, aut à principe acceperint privilegium se muniendi ac tuendi, & suis viribus aliquid copiolarum ad defensionem alendi, quemadmodum civitates liberæ imperii Germanici. Dein adversus externos facilius feras, si sint in limite positi, quam adversus ejusdem regni membra.

38 *Jure magistratus*] A persona publica officium suum curante pro populo.

39 *Qui*] Subjectorum.

40 *Magistratibus*] Velut delectum habentibus, pecunias exigentibus, & cætera parantibus.

41 *Judicium summæ*] Decretum Principis, Ordinum, Populi.

42 *Res auferri*] Pignora capi, mulctæ, coercitiones, damna inhiberi.

GROTII.

h *Res auferri obsistentibus*] Jurisconsultis in hanc rem productis possunt addi *Franc. Aret.* cons. XIV, n. 7. *Gail.* 1. de Pac. publica, c. 11. numer. 20. Cardinalis *Tuschus* pract. quæst. LV. litera B. verbo Bellum. numer. 10. *Gœddæus* cons. Marp. XXVIII. numer. 202. & sequentibus.

i *Inferiores potestates belli gerendi habeant potestatem*] Vide legem Friderici Imperatoris apud *Conradum* Abbatem Uspergensem. [De hac Lege vide quæ habet *J. Hertius*, in Dissert. *De superioritate teritoriali*, §. 31. *Comment. & Opuscul.* Tom. II. pag. 266. & *seqq.* Adde exempla alia, quæ ego adtuli in *Vindiciis juris Societatis Belgicæ* ad Commercia Indicana, Gallice scriptis, *Cap. ult.* J. B.]

GRO-

3. Illud magis controversum, 43 an ubi tale mandatum non est,

GRONOVII.

43 *An ubi tale mandatum non est, sufficiat quoque conjectura voluntatis*] Auctor absolute negat: non videtur autem omnino negandum, sed distinguendum inter bellum propulsandum & inferendum: nam quin præfectus provinciæ, præsertim si ei subsit aliqua manus militaris, ut solet in provinciis limitaneis, jus habeat, si a finitimis præfectura ejus vi invadatur, sine speciali mandato, resistendi, & vi armata vim armatam repellendi, dubitari nequit. Sed si finitimi citra bellum hostilia parent, puta legatos, aut negotiatores, aut alia de causa apud se commorantes innoxios vinciant, injuriave afficiant, aut cum hostibus fœdus feriant, bellumque minentur, præfecto Provinciæ occupare illos & ultro bellum inferre non videtur concessum, priusquam de his rebus principem aut populum suum docuerit, & ab eo quid faciendum sit, mandatum acceperit. Ratio est evidens: nam in priore casu periculum præsens moram non patitur: & generale mandatum custodiendæ partis sibi commissæ videtur etiam includere jus omnis honestæ rationis, sine qua custodia præstari nequit. Sic L. Pinarius, quum Ennenses, ubi in præsidio locatus erat, pacti cum Himilcone Pœno de proditione præsidii, claves portarum ab eo poscerent, & quum negarentur, vim facturi essent, cæsis turbulentis, *aut malo*, inquit *Livius*, *aut necessario facinore oppidum retinuit:* additque Claudium Marcellum Imperatorem nec factum improbasse, & prædam Ennensium militi concessisse lib. 24, 29. Sic Ancius Gallus prætor Illyrici bellum non decretum gessit adversus Gentium Regem. Hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum est, inquit *Livius* 44, 32. & tamen nemine contradicente victor triumphavit. In altero casu valet illud *Terentii: Omnia prius consilio quam armis experiri sapientem decet:* nam nec in uno alterove privato læso summum periculum adit Respublica: & potest fieri, ut qui offenderunt, meliora docti à vi abstineant, & rebus repetitis factum purgent, priusquam ad bellum veniatur. Et in hac causa esse judicabant Cæsarem Cato & alii, quum eum dedendum Germanis censerent; bella enim ex bellis serendo sine auctoritate populi Romani, non provinciæ securitatem, sed suam gloriam quærere videbatur.

Nec vero jure videtur Auctor reprehendere judicium Ciceronis laudantis Octavium & Brutum, quod privato consilio arma in Antonium ceperant. Dicit ille quidem Senatus populique judicium exspectari debuisse, dissimulare factum, an ulcisci vellet, deinde permittendam Senatui populoque deliberationem fuisse, per quos potissimum id bellum geri vellent. Hæc recte, si senatus erat liber, si res ferebat moram, si Senatus populique judicium interponi patiebatur Antonius. Sed, ut vere ait *Vellejus, torpebat oppressa dominatione Antonii civitas.* lib. 2, 11. Et hic inconsulto Senatu populoque moverat arma in Brutum, Galliamque invadendo eandem viam, qua Julius erat usus, sibi muniebat ad tyrannidem. Indignissima vero conditio est bonorum, si hi adstringantur solennibus, nec possint agere quidquam, nisi rite & ordine, interea dum omnia divina & humana perturbant mali. Si senatus & populi judicium exspectasset Brutus, perierat ipse & Gallia, antequam Romam quidquam renunciaretur. Erat id tempus quo vere monebat Brutum *Cicero* lib. 2. epist. 7. *Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere & meminisse velim, ut ne in libertate & salute Populi R. conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi.* Et mox: *voluntas senatus pro auctoritate haberi debet cum auctoritas impeditur metu.* Pertinet hue

est, 44 sufficiat conjectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc sufficit videre, quid 45 hoc rerum statu summam potestatem habenti, si consulatur, placiturum sit: sed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri, 46 si ea de re lex ferenda sit. Nam 47 ut maxime in aliquo facto particulari cesset inspecta particulariter ratio, quæ voluntatem summi imperantis movet, non tamen cessat ratio sumta universaliter quæ periculis occurri vult. quod fieri non potest, si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trahat.

4. Non ergo injuria à legatis suis accusatus fuit 48 Cn. Manlius, a quod Pop. Rom. injussu bellum Gallo-Græcis intulisset: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallo-Græcos exsequenda esset, non in Cn. Manlii, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem, quod bellum Germanis intulisset, (bb) dedi Germanis Cato voluit; credo non tam jus respi-

a *Liv. l.* XXXVIII. c. 45. & *seqq.*

huc admonitio Catonis ad Cn. Pompejum filium, relata ab auctore belli Africani cap. 22. *Tuus Pater istuc ætatis cum esset, & animadvertisset remp. ab audacibus & sceleratis civibus oppressam, bonesque aut interfectos, aut exilio mulctatos, patria civitateque carere, gloria & animi magnitudine elatus privatus atque adolescentulus, paterni exercitus reliquiis collectis, pene oppressam funditus & deletam Italiam urbemque Romanam in libertatem vindicavit* &c. Quam bene quæso consuluissent reip., qui vetuissent Pompejum eo tempore capere arma, qui jussissent exspectare judicium populi & senatus, qui monuissent permittendam Senatui & Populo deliberationem, per quem potissimum vellet id bellum geri? [Non possum satis mirari, qui in mentem venire potuerit Doctissimo *Gronovio*, Auctorem nostrum *absolutè negare* (ut ait, initio Notæ istius) *sufficere* umquam *conjecturam voluntatis*, ut Potestas inferior bellum inchoët: quasi Auctor non disertè excepisset in fine paragraphi præcedentis, casum, quo *tempus non fert consuli* Summam Potestatem; quod & in sequentibus non minus clarè innuit. Id dudum observavimus ad PUFENDORF. nostrum, *Lib.* VIII. *Cap.* VI. §. 11. *J. B.*]

44 *Sufficiat conjectura*] Excusatus sit præfectus, si rem statim gerat, quam probabiliter conjecerit ratam & gratam principi futuram.

45 *Hoc rerum statu*] In uno tali casu.

46 *Si ea de re*] Si statuendum sit quid in perpetuum omnibus ille suis velit licere.

47 *Ut maxime in*] Etsi forte, ut nunc est, dissimulaturum principem & minus moraturum putare possimus, quod in perpetuum valere debeat, ob præsentem fructum. [Immo sensus est: quamvis in hoc vel illo casu nullum forte incommodum aut periculum re verâ deprehendatur, sufficit, quòd ut plurimum & in universum maximum futurum sit incommodum & periculum, si liceat Potestati inferiori, ubicumque illa consultum judicaverit, inchoare bellum, inconsultâ Summâ Potestate. Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 25. n. 1. *J. B.*]

48 *Liv. l.* 48.] 38,45. Flor. 2, 11.

(bb) Non ideo *Cæsarem* dedi *Germanis*, voluit *Cato*: sed quòd, adversus fidem datam, *Germanos* prælio lacessivisset, eorumque legatos reti-

spiciens, quam quod 49 imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hostes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam sibi factam quererentur, si modo justa fuit populi Romani causa in Gallos bellandi. At Cæsar contentus esse debuit Germanos Galliæ mandata sibi provincia pepulisse, nec Germanos, præsertim cum nullum inde periculum immineret, intra suos fines bello persequi, 50 nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem postulandi, sed populo Romano punire Cæsarem jus erat, plane 51 ut Carthaginenses Romanis responderunt. [a] *Ego non, privato publicone consilio Saguntum oppugnatum sit, quærendum censeo; sed utrum jure an injuria: nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio. vobiscum una disputatio est, licueritne per fœdus fieri.*

[a] *Livius* lib. XXI. c. 18.

5. Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato consilio in Antonium arma ceperant. Atqui, etiam si constaret meritum hostilia Antonium, Senatus populique Romani judicium exspectari debuit, 52 an è republica esset dissimulare factum, an ulcisci, ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam jure suo, quod sæpe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur. Tum vero etiam, hoste judicato Antonio, permittenda Senatui & populo Romano

retineri jussisset; ut refert PLUTARCHUS, ex Historico vetere Latino *Tanusio Gemino*, Vit. Cæsar. *Tom.* II. p. 718. E. & alibi, pag. 567. B. item APPIANUS, *Excerpt. Legat. Fulv. Ursin.* num. 16. *pag.* 353, 354. quamquam *Cæsar* ipse, in *Commentariis* suis, colorem huic perfidiæ quærit, *Bell. Gall.* Lib. IV. Cap. XI. *& seqq.* Deinde Auctor noster heic confundit prælium commissum adversus *Usipetes* & *Tenchteros*, antequam *Cæsar* primùm ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoriâ, fere biennio post de *Treviris* relatâ, & de quâ ipse agit, *Bell. Gall.* VI, 9. Plura in Notis Gallicis dicemus. *J. B.*

GRONOVII.

49 *Imminentis domini*] Cæsaris, qui ei jam tum viam sibi ad tyrannidem moliri videbatur.

50 *Nisi consulto prius populo Romano*] Ut A. Cornelius Cossus Dictator inventis inter hostes *Circejensibus* & *Veliternis*, *Liv.* 6, 13. extremo & 14. & *M. Furius Camillus* trib. mil. c. p. *Tusculanis* deprehensis. ibid. cap. 25.

51 *Ut Carthaginenses*] Simile est re, non causa. Potuissent hoc Romani respondere Germanis, si Cæsarem dedi postulassent, non Pœni Romanis: nam Romani non lacessierant Hannibalem, ut Germani Cæsarem: sed Hannibal privata libidine violaverat fœdus oppugnando Saguntum. Jure igitur poscebatur. Responsio autem Pœnorum erat mera cavillatio. [Oppugnatione *Sagunti* violatum equidem fuerat fœdus; idque, contra sententiam Auctoris nostri, monebimus infra, ad *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 13. Verum, quum id negarent *Pœni*, quamdiu id quærebatur, merito dicebant, suam esse quæstionem & animadversionem, sponte, an ipsorum jussu, fecisset. *J. B.*]

52 *An è republica*] Utrum è republica.

no deliberatio fuit, per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic *a* Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se, si Senatus juberet.

a Appian. Bell. Civ. L. IV. pag. 627. Ed. Steph.

6. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ a quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur: sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt, & aptant 53 τῷ πέτρῳ στάθμην. Quare danda est opera uti in his rebus defæcato utamur judicio, nec quæ excusari magis quam laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet.

7. Cum vero dictum sit, bellum publicum geri non debere, nisi eo auctore, qui summam potestatem habeat, & ad hujus rei, & ad quæstionis illius, quæ est de bello solenni intellectum, atque adeo ad alia multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant, intelligere: eoque magis, quia nostro seculo viri eruditi, quisque 54 ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. 1. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet, à Thucydide *b* tribus rebus describitur, cum civitatem, quæ vere civitas sit, vocat *αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ*, 55 *suis utentem legibus, judiciis*, k *magistratibus*. Aristoteles *c* tres facit partes in administranda republica, consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis ac dissolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & repetundis, 56 hoc est, ut ego interpretor, judicia publica; cum prius judiciorum nomine privata intellexisset. Dionysius *d* Halicarnassensis tria maxime notat, jus magistratuum creandorum, l jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi

b Lib. V. Cap. 18.

c Lib. IV. Pol. c. 14.

d Lib. IV. c. 20.

GRONOVII.

53 Τῷ πέτρῳ στάθμην] Lapidi lineam vel amussim, ut mali mensores, quum lapidem lineæ deberent aptare.

54 *Ex usu magis*] Ut commodum erat illis principibus, quibus favebant.

55 *Suis legibus*] Legibus, quas ipsi jusserant, non quas victor rex, aut tyrannus, aut alius populus imposuit. Judicibus litium forensium, quos ipsa civitas legit aut sortita est. Præsidibus Senatus & Judicum, quos ipsi creassent.

56 *Hoc est*] Per Synecdochen speciei pro genere, criminalibus vel capitalibus.

GROTII.

k *Magistratibus*] Posset etiam verti *Vectigalibus*, quomodo accepit Thucydidis Scholiastes. Est enim vox anceps.

l *Jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace*] *Servius* ad 1 Æneid. (vers. 236.) *Omni ditione. Rectius omni quam omnis: ut significet omni potestate, pace, legibus, bello.*

GRO-

nendi de bello ac pace. [a] Alibi addit quartum, judicia: Rursum, [b] alibi adjicit curationem sacrorum & convocationem comitiorum. *a Lib. VII. c. 56.* *b Lib. II. c. 14.*

2. At si quis recte partiri velit, facile quæ huc spectant reperiet omnia; ita ut nihil aut desit, aut redundet. Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur aut 57 circa universalia, aut circa singularia. Circa universalia versatur condendo leges, 58 easque tollendo, tam circa sacra (59 quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc [c] Aristoteli ἀρχιτεκτονική, architectalis. *c Ethic. Nicom. VI. 8.* Singularia, circa quæ versatur, sunt aut directe publica, aut privata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica sunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut 60 vectigalia, & si quæ his sunt similia: in quibus comprehenditur & 61 dominium eminens, quod civitas habet in cives, & res civium ad usum publicum. Ars circa hæc [d] Aristoteli nomine generis πολιτική, id est civilis, *d Ibid.* & βουλευτική, consultatrix. Privata sunt res controversæ inter singulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. Ars circa hæc eidem [e] Aristoteli δικαστική, judicialis. *e Ibid.* Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur 62 aut per magistratus, aut per alios curatores, in quibus sunt & legati. His ergo in rebus consistit potestas civilis.

VII. 1. (cc) Summa autem illa dicitur 63 cujus actus alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo, qui summa potestate utitur; cui voluntatem mutare licet, m ut & successorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet potestatem, non aliam. Hæc ergo summa potestas 64 quod sub-

GRONOVII.

57 *Circa universalia*] Universum corpus reipublicæ, summam rempublicam.

58 *Easque tollendo*] Abrogando, si commodum reipublicæ impediant, & præsens usus necessitasque aliud requirat.

59 *Quatenus eorum cura ad civitatem*] Non scilicet ad sacerdotes & ipsos curatores & ministros sacrorum.

60 *Vectigalia*] Commercia, annonæ, opera.

61 *Dominium eminens*] Sic dictum, ut distinguatur à dominio privato cujusque civis in res suas, 1, 6.

62 *Aut per magistratus*] Ἀρχαιρεσία. Comitia, ordinatio officiorum.

63 *Cujus actus*] Illa superius dicta sic in manibus habere, atque administrare, ut quod in illis agas, jubeas, constituas, à nemine possit infirmari & rescindi. *Schelius* de jure imp. p. 132.

64 *Quod subjectum*] Penes quem sit, in quo resideat ac consistat, quod vocant subjectum ἐνυπάρξεως, sive inhæsionis.

(cc) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. *J. B.*

GROTII.

m *Ut & successorem*] Cacheranus Decis. Pedem. CXXXIX. num. 6.

subjectum habeat, videamus. Subjectum aliud est commune, aliud proprium: ut visus subjectum commune est corpus, proprium oculus. ita summæ potestatis subjectum commune est civitas, quam perfectum cœtum esse supra diximus.

2. Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem concesserunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per se civitas sunt, ut nunc quidem eam vocem sumimus, sed 65 membra minus digna magnæ civitatis, quomodo servi membra sunt familiæ. Rursum accidit, ut plurium populorum idem sit caput, qui tamen populi singuli perfectum cœtum constituunt: neque enim ut in naturali corpore non potest caput unum esse plurium corporum, ita in morali quoque corpore; a nam ibi eadem 66 persona diversa ratione considerata caput potest esse plurium ac distinctorum corporum. (dd) Cujus rei certum indicium esse potest, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur. Sic etiam accidere potest, ut 67 plures civitates arctissimo inter se fœdere colligentur, (ee) & faciant σύστημα quoddam, ut Strabo (ff) non uno loco loquitur, neque tamen singulæ desinant statum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Aristotele b etiam notatum est non uno loco.

a Vict. de Jure Belli. n. 7.

b Lib. II. Pol. c. 20. l. III. c. 9.

3. Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas, ita ut jam diximus intellecta. Subjectum proprium est persona una pluresve, pro cujusque gentis legibus ac moribus. ἡ πρώτη δοχὴ apud Galenum libro sexto de placitis Hippocratis & Platonis.

VIII. 1. Atque hoc loco primum rejicienda est eorum opinio, 68 qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt

GRONOVII.

65 *Membra minus digna*] Viliora.

66 *Persona diversa ratione considerata*] Ut Imperator Romano-Germanicus, alibi Rex, alibi Archidux, alibi Dux, alibi Comes.

67 *Plures civitates*] Ut olim XII. Achæorum populi, *Justin.* 34, 1. ut hodie VII. Belgii consociati civitates.

(dd) Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* IX. §. 8. *J. B.*

(ee) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. V. §. 16. *& seqq.* ubi fuse de his systematibus civitatum agit. *J. B.*

(ff) Vide, exempli gratiâ, de *Amphictyonibus*, Lib. IX. pag. 420. *Ed. Paris. Casaub.* De *Lyciis*, Lib. XIV. pag. 664.

GRONOVII.

68 *Qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi*] Status controversiæ prorsus invidiose proponitur, adeo ut auctor non effugiat reprehensionem, qua ipse culpat alios num. 5. eos magis ex usu præsentium rerum, quam ex vero hoc argumentum exequi: neque enim quisquam, opinor, dixit, ubique & sine exceptione summam potestatem esse populi, ut ei reges, quo-

volunt populi, ita ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coërcere, & punire liceat: quæ sententia 69 quot malis causam dederit, & dare etiamnum possit, penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. (gg) Nos his argumentis eam refutamus. 70 Licet homini cuique se in privatam servitutem cui velit addicere, (hh) ut & ex lege a Hebræa & 71 Romana

a Ex. xxi, 6.

quoties imperio suo male utuntur, & coërcere & punire liceat. Et si quis dixit, nequaquam ei subscribimus. Sed hæc est quæstio. An populus habens imperium legitimum (puta Regem vel Senatum vel Remp. per conventus ordinum sive comitia regi solitam) si major & melior pars censeat eam formam regiminis esse perniciosam (puta Regem palam degeneravisse in tyrannum, senatum in paucos dominos, comitia in confusam turbam seditiosorum hominum) possit illam mutare, & auctores mali (puta Reges, aut paucos e senatu, aut comitiorum turbatores) jure punire? ut Romani fecerunt expulso Tarquinio: ut Athenienses imperio populi ad Quadringentos translato: & iisdem postea Quadringentis, ut & Trigintaviris, cum tyrannica impotentia uterentur, exilio aut morte punitis, *Just.* 5, 3. ut Vejentes Rege creato apud *Livium* 5, 1. ut denique Hebræi abrogato judicum magistratu & creato rege.

69 *Quot malis*] Seditionibus, conjurationibus, tumultibus, bellis intestinis. Quasi vero opinio hominum non debere se indigna pati ab eo, qui juris fruendi causa constitutus est, & non ipsa iniquitas principum & magistratuum istis malis causam dederit. Vide 1 Reg. 18, 17. & 18.

Responsio ad argumenta Grotii.

70 *Licet homini cuique*] Licet privato se in servitutem addicere. Ergo & populo. Resp. 1. Conceditur totum. Ergo, qui hoc fecerunt, serviant.

Ubi autem illi? Non Germani: nam eligunt hodie Cæsarem. Non qui sub Principibus aut liberis Germaniæ civitatibus; nam hæc feuda regalia Principes habent à Cæsare, non ut domino mancipiorum, sed ut repræsentante populum Germanicum in universum sumtum, cujus caput est constitutus. Non Galli: constituerunt enim ipsi Reges, Merovæi, Caroli, Hugonis Capeti postetos comitiis & libera electione. Non Hispani: nam connubiis & pactis ipsi quoque receperunt Austriacam domum. Non ulli alii Europæ populi, nisi Moschotum, Turcarum, Tartarorum tyrannide pressi. Ergo frustra hoc disputatur in Europa.

Sed argumentatur porro: Si potest populus se addicere in servitutem, amisit omne jus se in libertatem aut securitatem vindicandi: Atqui &c. Ergo Resp. Negatur major: nam ne servi quidem id amiserunt. Athenis servus crudeliter habitus sine culpa sua poterat dominum in jus vocare & per judicem cogere, ut se venderet. Romæ quid rescripserit *Antoninus Pius*, notum est ex §. 2. Instit. *de his, qui sui, vel alieni juris sunt.* Ubi tale remedium juris civilis cessat, remedium naturale appetere non prohibetur, quod est aut fuga, aut vis contra vim.

71 *Romana*] Si quis major xx. annis ad pretium participandum se venundari passus esset.

(gg) De vero statu hujus quæstionis, & quid circa eam statuendum sit, ut extrema, in quæ plerique Auctores incidunt, vitentur, diximus in Notis Gallicis. vide & quæ dudum scripsimus ad PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 5. Not. 2. *J. B.*

(hh) Locum *Auli Gellii*, in margine positum, quo Auctor noster tacitè innuere voluit, apud *Græcos* olim licuisse quoque singulis se ipsos

a *Instit. de jure pers. §. Servi autem. 4. Gell. lib. 2. c. 18.*

b *Terent. Heaut. II, 3, 84.*

mana a apparet. quidni ergo populo sui juris liceat se unicuipiam, aut pluribus ita addicere, ut regendi sui jus in eum plane transcribat, nulla ejus juris parte retenta? Neque dixeris 72 minime id præsumi: non enim jam quærimus, quid in dubio præsumendum sit; n sed quid jure fieri possit. Frustra quoque afferuntur incommoda quæ hinc sequantur, aut sequi possint. nam 73 qualemcumque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. b *Aut hæc cum illis sunt habenda*, o *aut illa cum his amittenda sunt*, ait comœdia.

2. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere quod ipsi placet: ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam: neque ex præstantia hujus aut illius formæ, qua de re diversa diversorum sunt judicia, p sed ex voluntate jus metiendum est.

3. Neque vero non multæ exstare possunt causæ, cur populus jus totum imperandi à se abdicet, aliique tradat, puta quia 74 in periculum vitæ adductus, alia lege, qui se defendat, reperire non potest: aut quia 75 inopia pressus aliter habere non potest copiam, unde se sustentet. Nam si Campani olim necessitate

psos vendere, emendavimus quoad numerum capitis, ex *Fiorum sparsione ad Jus Justinian.* p. 14. *Ed. Amst.* Sed & ille malè huc aptatur, ut ad *Gellium* observavit *Gronovius*, qui hîc silet. Auctor noster aufert ipse alium locum haud dubium, *Lib.* II. *Cap.* v. §. 27. n. 1. *J. B.*

GROTII.

n *Sed quid jure fieri possit*] *Gail.* de Arrestis cap. VI. n. 22. & seqq.

o *Aut illa cum his amittenda sunt*] *Cicero* lib. III. de legibus: *Est iniqua, in omni re accusanda, prætermissis bonis malorum enumeratio, vitiorumque selectio.* (Cap. 10.) Mox: *Sed bonum quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberemus.*

p *Sed ex voluntate jus metiendum est*] A Carolo Quinto Imperatore eodem tempore Augusta civitas petiit; ne senatus urbis suæ placita valerent, nisi assensissent curiarum magistri: Norimberga plane contrarium. [Pro *Carolo Quinto* Auctor debebat dicere *Sigismundum* Imperatorem: ab illo enim hæc petita fuisse, Historici tradiderunt; ut, post WAGENSELIUM, observavit *J. Nicol. Hertius*, Tom. II. *Comm. & Opusc.* seu Diss. *De specialibus Rom. Germ. Imperii Rebuspubl.* §. 23. *J. B.*]

GRONOVII.

72 *Minime id*] Non esse credibile quemquam populum huc descensurum.

73 *Qualemcumque*] Sive monarchiam, sive aristocratiam, sive democratiam, sive ex omnibus aut duabus mixtam.

74 *In periculum vitæ*] Salutis. Ut Phrygum discordiis rege opus fuit. *Justin.* 11, 7. ut Vejentes tædio annuæ ambitionis & discordiarum regem creavere. *Liv.* 5, 1. Ut Athenis bello Peloponnesiaco respublica à Populo translata ad Senatum CCCC. *Justin.* 5, 2.

75 *Inopia*] Ut Ægyptii fame coacti seque & omnia sua regi vendiderunt Josephi artibus. *Genes.* 47, 13.

GRO-

cessitate subacti q populo Romano se subjecerunt in hunc modum: 76 *Populum* a *Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deûm, divina humanaque omnia, in vestram P.C. ditionem dedimus*: & quidam populi, cum r Romanorum ditioni subjicere se vellent, 77 ne recepti quidem sunt; quod narrat b Appianus: quid obstat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? 78 Apud Virgilium legimus:

a *Livius*, VII, 31.

b *Præfat.* p. 3. *Ed. Steph.*

Nec cum se sub leges pacis iniquæ
79 *Tradiderit regno.*

Accidere etiam potest, ut paterfamilias latifundia possidens neminem alia lege in suas terras habitantem recipere velit: aut ut quis magnam servorum copiam habens eos manumittat, sub imperii ferendi & census pendendi legibus: quæ suis exemplis non carent. De servis Germanorum apud c Tacitum est: *Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono, injungit, & servus hactenus paret.*

c *Germ.* c. 25.

4. Adde quod sicut Aristoteles d dixit quosdam homines natura esse servos, id est, ad servitutem aptos; ita & populi quidam eo sunt ingenio, ut regi quàm regere norint rectius; quod de se sensisse Cappadoces videntur, e qui oblatæ à Romanis libertati vitam sub rege prætulerunt, negantes vivere se sine rege posse. Sic Philostratus, f vita Apollonii, stultum esse ait Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant.

d *Polit.* l. 2.

e *Strabo.* *Justin.* XII. *lib.* XXXVIII.

f *Lib.* VII. c. 3. *Ed. Olear.*

5. Neque vero non aliquos movere poterunt exempla gentium, quæ per sæcula plurima s sub imperio plane regio satis feliciter

GROTII.

q *Populo Romano se subjecerunt*] Ut Falisci apud *Liv.* lib. V. c. 27. Samnites lib. IX. c. 42. Sic Epidamnii à Corcyræis deserti Corinthiis se dediderunt, ut protegerentur adversus Taulantios & exsules. *Thucyd.* lib. I. c. 25.

r *Romanorum ditioni*] Et Venetorum. *Bembus* lib. VI.

GRONOVII.

76 *Populum Campanum*] 8, 1.

77 *Ne recepti*] Ut Sardi post bellum Punicum primum circa ann. U. C. 513.

78 *Apud Virgilium*] 4. Æn. 619.

79 *Tradiderit regno*] Hic male juncta & nexa, quæ *Virgilius* separarat, hoc modo: *Tradiderit, regno aut optata pace fruatur.*

GROTII.

s *Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt*] *Seneca* de Beneficiis libro II. c. XX. de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis status sub rege justo sit, aut ibi speravit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat, &* impe-

a Liv. l. feliciter vixerunt. t Urbes sub Eumene, ait a Livius, nullius
XLIII. c. 5. liberæ civitatis fortunam cum sua mutatam voluisse. Est & interdum is civitatis status, u ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse; quod de Romana, qualis erat Cæsaris Augusti ætate, 80 multis prudentibus visum est. His ergo similibusque de causis accidere non potest tantum, sed & solet, ut se homines subjiciant imperio alterius ac potestati,
b Cap. 6. quod & Cicero b notat Officiorum secundo.

6. 81 Jam verò bello justo, ut ante diximus, sicut acquiri potest dominium privatum, ita & dominium civile, sive jus regendi 82 non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius

imperandi & serviendi: aut existimavit civitatem in priorem formam posse revocari, amissis pristinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & statutas suo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an servirent, sed utri. vide & *Bizarrum* historia Genuensi lib. XIV. p. 329.

s *Urbes sub Eumene*] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, venisse narrat *Isocrates*. (Pag. 199. B. *Edit. H. Steph.*)

u *Ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse*] Dion apud *Philostratum* v. cap. XI. δέδια δὲ μὴ χειρωθέντες ἤδη Ῥωμαῖοι αὐτοῖς αἱ τυραννίδες πεπονηκυῖαι, χαλεπὴν ἐργάσωνται τὴν μεταβολήν. *Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre possint mutationem.* (Cap. 34. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

80 *Multis prudentibus*] *Tacit.* 1, 9. *Non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur.* Idem histor. 1, 1. *atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit.* Florus 4, 3. *Dio* 53. p. 509.

81 *Jam verò bello justo*] 2. Argum. Si bello justo acquiritur dominium privatum, etiam dominium civile non aliunde pendens. Atqui. Ergo.

Resp. Conceditur iterum totum, & certe plus licet in populos bello subactos, quam qui creaverunt regem.

Si bello justo acquiritur dominium aliundè non pendens, populus nullum jus habet bello victorem, utcunque tyrannus sit, puniendi. Atqui. Ergo.

Resp. Negatur major: nam & in privato dominio, etsi id à nullo pendeat, tamen quia expedit, nequis re sua male utatur, coërcetur dominus, ut dictum est de servis, ut prodigo interdicitur administratione bonorum: ut furiosi in tutela sunt agnatorum & gentilium.

Sed, inquit, magistratus in rebus privatorum habet dominium eminens, non populus in bonis regum.

Resp. 1. Omnes boni principes confessi sunt, idem illud dominium eminens esse populo in bona principum, Trajanus, Hadrianus, Antonini.

Resp. 2. Ambiguitas est in voce *dominium*, quasi dominium sit jus utendi, abutendi, sine cujusquam intercessione. Id falsum est in hominibus sub dominium venientibus, etiam jure gentium, non civili tantum. Nam & dominorum ac servorum est societas, & servi facti sunt, ut servarentur, non occiderentur, in bello capti. Sic igitur populi qui bello acquisiti sine alia pactione se dederunt, hoc tamen spectatunt, & tacite sunt pacti, ut duriore quidem conditione & libertate amissa salvi tamen essent & viverent. Si ne hoc quidem licet per victorem Tyrannum, superest illis ut vitam suam quoquo modo defendant.

82 *Non aliunde*] Superiorem neminem, adeoque nec populum agnoscens.

83 *Præ-*

unius imperio, ubi id receptum est, conservando dicta censeri debent: nam idem jus eademque ratio est 83 procerum, qui plebe exclusa civitatem regunt. 84 Quid, quod nulla respublica adeo reperta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ, & adolescentes à deliberationibus publicis arceantur?

7. 85 Jam vero & x populi quidam alios sub se populos habent,

GRONOVII.

83 *Procerum, qui*] In Aristocratia mera, ut hodie Venetiis.

84 *Quid, quod nulla Resp.*] Si in rebus publicis aliqui aut inopes, aut externi, tum fœminæ & adolescentes a deliberationibus publicis arceantur, non est ullum jus populo in acta Principis.

Resp. Argumentum non video quid concludat. Prava enim est collectio. Nam non est eadem ratio istorum, quæ populi. Istis diffiditur, egenis & externis tanquam appetentibus rerum novarum: mulieribus & adolescentibus, tanquam imperitis rei gerendæ. Hoc de populo dici non potest. Deinde quod ponitur, ordinarium est; quod colligitur, extra ordinem, & in magnis casibus fit: quibus ne quidem egeni, externi, mulieres, si quid opis adferre possent, excluderentur. Sententia igitur argumenti hæc est: Si inopes, externi, mulieres, adolescentes ordinarie arceantur à tractanda Rep., populus omnis aut major meliorque pars consentiens, etiam in ultima necessitate, & manifesta tyrannide arcetur à coercendo Tyranno. Atqui &c. Ergo. Sic apparet argumenti hujus vanitas. [Immo carpentis ἀβλεψία & præcipitantia. Non agitur heic de jure coercendi Tyranni, quod etiam Auctor non omnino Populo denegat, ut patet ex Cap. seq §. 11. Verum, ut probet, non repugnare naturæ & scopo Societatis Civilis talem ὑποταγὴν, quâ populus sui regendi jus in Summam Potestatem planè transcripserit; postquam de *Regibus* & de *Proceribus Reipublicæ Aristocraticæ* id adseruit, addit jam, in ipsis *Rebuspublicis Democraticis* non paucos esse, qui speciem quamdam exhibeant Populi, non minus subjecti Cœtui è Patribusfamilias & Civibus composito, quàm universi & singuli Cives in Regno, Monarchæ; in Republica Aristocratica, Senatui. Sic evanescit fatua illa ratiocinatio, quam Eruditissimus Criticus non veritus est adfingere Viro Summo, in quo judicium cum omnigenâ eruditione certabat. Piget cetera expendere, in quibus perpetua ferè est *ignoratio elenchi*, & quasi *ἀνεμομαχία*. *J. B.*

GROTII.

x *Populi quidam alios sub se populos habent*] Sic Salamis insula Atheniensium juris jam inde à Philæo & Eurysace Ajacis filiis, ut *Plutarchus* (pag. 83.) Solone nos docet. Hanc Salaminem Atheniensibus ademit Augustus, ut postea Cephaleniam Adrianus, teste *Xiphilino* (pag. 264. D. *Ed. Steph.*) Atarneus ab antiquo Chiorum, teste *Herodoto* lib. 1. (Cap. 160.) & Samii multa in continente oppida tenuere, ut *Strabo* docet lib. XIV. (pag. 639. *Ed. Par. Cas.*) Anactorium partim ad Corinthios, partim ad Corcyrenses pertinebat, ut *Thucydides* scribit libro 1. (§. 55. *Ed. Oxon.*) In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeneadæ cum urbe agroque, Acarnanum sunto.* (Lib. XXXVIII. c. 11.) Sex oppida Halicarnasso attributa per Alexandrum Magnum, memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. V. c. 29. Idem libro XXXIII. c. IV. Lindum insulam esse ait Rhodiorum: tantundem de *Cauno* habes libro XXXV. c. 10. Testatur idem *Cicero* (Lib.

bent, non minus addictos sibi quam si regibus parerent: unde illa interrogatio, a *Estne populus Collatinus in sua potestate?* & Cam-

a *Liv. lib.* 1. c. 38.

(Lib. I. Epist. I. c. 11.) epistola ad fratrem. Rhodiis iisdem, quod Romanos contra Antiochum juvissent, complures urbes dono datas ait *Eutropius* libro IV. (Cap. 2.) nempe Carum & Lyciorum, quæ rursus eis ablatæ à Senatu. Utrumque est in Excerptis *Polybii.* [Cap. 36. Non unum est in hac Notâ, ceteroquin supervacanea satis, *ἀμάρτημα μνημονικόν.* I. *Salaminem Augustus* non ademit *Atheniensibus.* Sub horum enim imperio illam fuisse ætate suâ testatur STRABO, pag. 394. *Ed. Par. Cas.* Confudit Auctor *Salaminem* cum *Aegina;* de quâ XIPHILINUS ait: Τοὺς δ' Ἀθηναίους ἐκόλασεν, Αἴγιναν ἀφελόμενος. Pag. 75. B. II. *Hadrianus* non ademit *Cephaleniam* iisdem *Atheniensibus:* quin potius dedit, ut patet ex *Xiphilino*, quem Auctor laudat: Τήν τε Κεφαλληνίαν ὅλην τοῖς Ἀθηναίοις ἐχαρίσατο. III. Nulla est Insula *Lindus:* sed hæc est urbs Insulæ *Rhodi*, ut omnes sciunt. Quum in loco *Plinii*, XXXIII, 4. hæc verba legantur: *Minervæ templum habet* Lindos, INSULÆ Rhodiorum, *in quo* Helena *sacravit* &c. Auctor noster videtur, dum festinaret, legisse, INSULA *Rhodiorum. J. B.*]

GRONOVII.

85 *Jam vero & populi*] Si populi habuerunt non minus sibi addictos populos quam Regibus, & ab illis sunt dono dati aliis Regibus, non est jus ulli populo Regem potestate male utentem coërcere.

Resp. Nulla prorsus hæc est collectio: Populi isti imperantes sive bene sive male usi sunt suo jure, nihil juvant Tyrannum. Si bene, ipsi statuerunt hoc suum officium esse, &, ni facerent, populos eos id aliquando non toleraturos, ut Romani. *Liv.* 8, 21. & sic damnarunt tyrannidem. Si male, idem jus fuit subjectis populis contra populum Tyrannum, quod contra Tyrannum regem, & si jure isto non sunt usi, desuetunt vires.

Sententiæ Scripturæ sacræ & auctorum Græcorum, Latinorumque aut explicant jus regum, aut mores. Neutra res tollit jus populi. Si jus & concessa legibus, primo populus regi non amplius potest dare, quam ipse habet. Non autem populus habet jus se ipsum exstinguendi, aut in corpus suum injuste sæviendi. Ergo neque Regibus dare hoc potuit. Deinde potestas major Regibus data est ad conservationem ipsius & populi, non ad perniciem. Quæ igitur ad perniciem vergit, non est jus regum. Si mores, significant reges suo jure abuti, quo abusu nullum majus jus acquiritur, sed quod habuerunt, perdunt. Significant & illud: propter eximium illud jus, multa regibus etiam injusta concedi, multa ferre, multa condonare populos, quia aut abhorrent ipsi à seditionibus, aut rationem se vindicandi non vident. Non dicunt, nunquam, nullo casu, ne post ultima quidem tyrannicæ crudelitatis exempla jus esse populo se liberandi. Ubi dicitur: *supra populum esse regem & populum subjici*, mera ludificatio est. Nam & Consules supra populum Romanum, & Athenienses erant sub Archontibus: neutris tamen omnia in populos illos licuerunt. Cum Christus dicit: *Reges gentium dominantur eis:* nihil aliud dicit, quam esse eos superiore gradu & dignitate. Hoc apparet ex contextu: Pronuntiabat enim hæc verba in contentione discipulorum, quis eorum maximus esset, non ut aliis imperaret, sed ut priore loco sederet: dextram enim & lævam Domini in regno ejus vindicabant Zebedæi filii. Deinde demonstrat hoc oppositum: *Vos autem non sic: quin vestrum maximus perinde sit ac minimus*, quod nihil aliud est, quam primus & postremus.

86 *Ja-*

Campani cum se Romanis dedidissent, [a] facti dicuntur alienæ potestatis: [b] Acarnania ut & [c] Amphilochia dicuntur fuisse [86] juris Ætolorum: [d] Peræa & [e] Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna a [f] Philippo Olynthiis data. Et quæ sub Spartanis fuerant oppida, postquam eorum ditioni [87] exemta sunt, [g] Eleutherolaconum nomen acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuisse Sinopensium apud [h] Xenophontem. Nicea Italiæ adjudicata Massiliensibus apud [i] Strabonem, & Insula [k] Pithecusæ Neapolitanis. Sic [88] Calatiam oppidum coloniæ Capuensi, Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis suis apud [l] Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud [m] Tacitum est. Quæ omnia convelli necesse est, si id recipimus, jus regendi semper subditum esse eorum judicio ac voluntati, qui reguntur.

8. At verò esse reges, qui populi etiam universim sumti arbitrio non subsint, tum sacra, tum profana historia testantur. *Si [n] dixeris*, inquit Deus populum Israëliticum alloquens, *Statuam supra me regem*: & ad Samuelem: [o] *Indica eis jus regis, qui regnaturus est super eos.* Hinc rex [p] unctus dicitur super populum, super hereditatem Domini, super Israëlem: Salomo [q] rex super totum Israëlem. Sic David Deo gratias agit, [r] quod populum suum ipsi subjecerit. Et Christus: [s] *Reges*, inquit, *gentium dominantur eis.* [89] Notum illud Horatii: (*Lib.* III, Od. I.)

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis.

9. Tres gubernandi formas ita describit [90] Seneca: [t] *Interdum*

[a] *Liv. lib.* VII. c. 31. [b] *Lib.* XXVI. c. 24. [c] *Lib.* XXXVIII. c. 3. [d] *Id. Lib.* XXXII. c. 33. [e] *Strab.* Lib. XIV. p. 963. [f] *Diod. Sic.* Lib. XVI. pag. 514. *Ed. Steph.* [g] *Pausan. Lacon.* seu Lib. III. Cap. 21. [h] *Exp. Cyri, lib.* V. c. 5. [i] *Lib.* IV. p. 184. [k] *Idem, lib.* V. p. 248. [l] *De Coloniis*, pag. 323. *Ed. Keuchen.* [m] *Hist.* I. 78.

[n] *Deut.* XVII, 14. [o] 1 *Sam.* VIII, 9. [p] 1 *Sam.* IX, 16. X, 1. XV, 1. 2 *Sam.* V, 2. [q] 1 *Reg.* IV, 1. [r] *Psalm.* CXLIV, 2. [s] *Luc.* XXII, 25. [t] *Epist.* XIV.

GRONOVII.

86 *Juris Ætolorum*] Ut *Justin.* 9, 1. *Hæc urbs variante victoria, nunc Atheniensium, nunc Ætolorum juris habita est.* Eod. lib. cap. 5. *in Asiam Persarum juris.* Lib. 31, 1. Syriæ quidem, sed *juris Ægypti civitate.*

87 *Exemta sunt*] Per Augustum oppida maritima XVIII.

88 *Calatim*] Calatiam.

89 *Notum illud Horatii*] *Reges in ipsos imperium esse Jovis* nemo diffitetur. Nec quisquam dixit in reges imperium esse populi. Sed hoc dicitur; si reges imperio illo in proprios greges tantummodo ad mactandum utantur, greges illos non esse oves, ut semper impune se præbeant, sed homines, qui sciant sibi nihil esse carius sua salute, & pastorem, qui pro lupo se gerat, non esse tolerandum.

90 *Seneca* ——— 10. *Aristoteles*] potestas populi & in populum data est regibus: sed populi, quam ipse populus habuit. Sic etiam imperator definit §. 6. Inst. de jur. nat. gent. & civ. *Populus ei & in eum omne imperium suum & potestatem concessit.* Non igitur Tyrannicum. Sed dicit, *data est.* Ergo populus eam non retinuit. Certe justam dedit, & ordinarie repetere non potest. Sed

dum populus est quem timere debeamus: interdum, si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, 91 *gratiosi in ea timentur viri: interdum singuli quibus potestas populi & in populum data est.* Tales sunt quos 92 Plutarchus ait, [a] ὡς οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, *imperium habere non ex legibus modo, sed & in leges.* & apud [b] Herodotum 93 94 Otanes singulare imperium sic describit: ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται· *facere quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat.* 94 Dioni quoque Prusæensi regnum [c] definitur: ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα, *ita imperare, ut alii ratio non reddatur:* 94 Pausanias

[a] *Flamin. vit.* pag. 382.
[b] *Lib.* III. c. 80.
[c] Orat. LVI. pag. 365. D.

etsi homini libero, in quem potestas mihi nulla est, gladium donavero, sic ut & gladius ille exierit e mea potestate, si is eo gladio ad se aut me perdendum utatur, extorquere illum ei jure possum ac debeo.

91 *Gratiosi*] Potentes, quorum nemo facile gratiam negligit.

92 *Plutarchus*] Imperium reges habent in leges, hactenus ut eas utiles ferre, & latas, si processu temporis inutiles appareant, abrogare possint, ut Agesilaus rex, qualem inferius negat *Grotius* hic describi, & improprie regem appellari, quod tamen non credidit Agesilaus, qui regem Persarum, etsi justitiæ studiosus esset, se negavit majorem esse: ille igitur Agesilaus, cum in Leuctrica pugna multi abjecissent scuta, quos legibus oportebat esse infames, non autem is status esset reip. ut tanto numero civium careret, operam dedit, ut designaretur *νομοθέτης* sive legislator. Creatus legislator nullas novas leges tulit, sed veteres valere jussit post Leuctricam eladem, ut nihil, quod in ea factum esset contra leges, puniri posset. Non autem hæc potestas in leges dat & jus omnes leges conculcandi. Eandem potestatem in leges habet populus liber: unde in XII. tabb. *Quod postremum populus jussit, jus esto.* Et ut rogabatur lex, ita & abrogabatur, antiquabaturque, interdum ei obrogabatur, derogabaturque. Et tamen in libera rep. legum est imperium longe supra populum. *Livius* lib. 2. *Liberi jam hinc populi Rom. res pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam.* Vide diatriben ad *Senecam.* [Immo *ad* STATIUM, in Lib. I. Silv. Cap. 2. ubi hac de re fuse Vir Doctissimus agit. *J. B.*]

93 *Otanes*] Otanis dictum quod ille protulit ad invidiam faciendam armatæ tyrannidi apud *Herodot.* lib. 3. mirum est adferri ad explicandum jus regium.

94 *Otanis, Dion. Pausania*] Rationem non reddunt actorum reges, quia non est magistratus ordinarius, coram quo eo nomine possint conveniri. Datum hoc ipsis, ut essent soluti impedimentis recte & juste faciendi: quod necessarium incommodum liberæ civitates habent & tolerare coguntur majorum commodorum gratia. *Livius* 9, 18. *Tacitus* 7. Ann. 73. non ut omnia subvertendi habeant licentiam. Deinde non sequitur: qui rationibus reddendis obnoxius non est, eum si palam illicita & quidem in summo gradu faciat, non posse puniri. Nam & Carthaginiensium in libera rep. imperatores à reddendis rationibus immunes erant ante constitutum senatum centum senatorum, de quo *Justinus* 19, 2. Qui tamen si rempublicam invadere voluissent, detecti & capti agebantur in crucem. In ipsa Hollandia sunt collegia quædam, quæ rationem nemini reddunt, & tamen nec reges sunt, nec, si deprehendantur in maleficio, judicum severitatem effugiunt.

95 M.

nias Messenicis a opponit βασιλείαν ἀρχῇ ὑπευθύνῳ, *regnum potestati tali quæ rationem actuum reddere debeat.* a Cap. 5.

10. Aristoteles b reges quosdam esse ait cum eo jure, quod alibi habet ipsa gens in se ac sua. Sic postquam Romani principes imperium vere regium usurpare cœperunt, dicitur populus c in eos omne suum imperium & potestatem contulisse, etiam in se, ut interpretatur (ii) Theophilus. Hinc illud dictum 95 M. Antonini Philosophi: d *Nemo nisi solus Deus judex principis esse potest.* 96 e Dion. l. LIII. de tali principe: αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε οἷα βούλοιτο ποιῇ, καὶ πάντ᾽ ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο μὴ πράττῃ: *Liber est, suique ac legum potens, ut & quod vult, faciat, & quod non vult, non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum y Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplici-

b III. Pol. XIV.

c Inst. de jur. nat. §. sed & quod. 6.

d Xiph. vita M. Ant. pag. 271. D.

e Pag. 591. A. Ed. H. Steph.

GRONOVII.

95 *M. Antonini*] M. Antoninum sanctissimum virum & tantum tyrannorum hostem, ut palam diceret de decessoribus suis, omnes principes qui occisi essent, habuisse causas, quibus mererentur occidi, neque quemquam facile bonum vel victum à Tyranno, vel occisum; ut scriberet: *Plane liberi mei pereant, si magis amari merebitur Avidius quam illi, & si reip. expediet Cassium vivere quam liberos Marci:* cum quicquam dixisse in favorem Tyrannorum, nimis mirum foret. Si dixit, sano sensu accipienda sunt, non ut scelerum jus sit Tyrannis, sed ut principes & reges intelligantur esse supra suos judices, quos ipsi constituunt: aut dixit eo sensu, quo *Tacitus Principatum fato dari.* Loquitur enim ad milites injusta petentes, quos deterrere vult, ne illi putarent, quia non daretur, quod injuriâ poscerent, sibi jus esse alium principem faciendi. Alioquin cum Cassius rebellaret, ipse Marcus judicem de se fecit senatum, & conditionem Cassio tulit, ut uterque depositis armis senatui arbitrium relinqueret, utrum Patres mallent imperare.

96 *Dion*] Dio refert quid Augustus per varias & miras artes à Patribus elicuerit, nimirum omnibus ut legibus eum solverent, & permitterent omnia suo pro arbitrio agere. Si Augustus putasset jure imperii hoc sibi competere, non exspectasset decretum senatus, cum eandem potestatem jamdudum haberet in manibus & satis usurparet. Præterea idem senatus, qui Principibus tantam potestatem dederat, Neronem male ea utentem condemnavit, ut more majorum, id est, dirissimo supplicio puniretur. *Sueton.* cap. 49. idque multo pluribus fecisset, si potuisset.

(ii) Non satis recta interpretatio. Vide omnino Clar. NOODTII *Observ.* Lib. I. Cap. III. ejusdemque egregiam Orationem *De Jure Summi Imperii, & Lege Regia*, quam & nos Gallice versam, Notulisque illustratam, alterâ vice edidimus, simul cum Oratione GRONOVII *De Lege Regia*, ann. 1714. *J. B.*

GROTII.

y *Inachidarum*] Hi sunt ענקים. Deut. II, 10. ex qua origine & ענקה ὄγγα dea, cui templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Palladа dixere. Dicuntur Æschylo Inachidæ fuisse Pelasgi, id est, extorres à Syro פלג. Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere, Pelasgi erant, unde *Abrahamo* se cognatos dicebant Lacedæmonii in historia Maccabaica. (*Lib.* 1. *Cap.* 15. *vers.* 21.) Sicut autem

a Pag. 320. Ed. H. Steph. plicibus 97 sic populus regem affatur apud 98 Æschylum a:

Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑστίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι νεύμασι σέθεν.

Tu res populi, tuque urbs tota es,
Non judiciis subditus ullis,
Regni solio fultus ut ara,
Unoqne regens cuncta arbitrio.

II. Lon-

Argivi reges plenissima usi potestate exemplo Orientis, unde venerant, sic & reges Thebani è Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem, (*Antigon.* vers. 516. & *seqq.* 681, 682.) & fecialis Thebani Supplicibus *Euripidis*: [*Vers.* 410, 411. Vide etiam *Pausan.* in *Bœotic.* c. 5. Verum Reges Argivi non ita plenâ utebantur potestate; ut patet vel ex loco *Pausaniæ*, quem Auctor ipse adfert paulo post, *num. seq.* Vid. & Notam *Gronovii* ad *Æschyli* verba. *J. B.*]

GRONOVII.

97 *Sic populus*] Non populus, sed peregrinæ & supplices, negantem recipere illas sine consensu populi. v. 402. Εἶπον δὲ κἀγὼ πρίν. οὐκ ἄνευ δήμου τάδε πράξαιμ' ἄν.

98 *Æschylum*] Ad locum *Æschyli* respondit egregie *Miltonus* cap. 5. sui operis: verba illa ponuntur in personis fœminarum peregrinarum & supplicum, quæ rogabant in tutelam suscipi & defendi contra Ægyptios classe persequentes. At ipse rex Danaus cui dicebantur ista: *Ego*, ait, *non perfecerim hoc etiam promissum, antequam de his cum populo communicavero.* Et rursus: *Dixi antea vobis, non sine populo hoc faciam, nec si possem quidem.* Fatetur igitur se non posse. Et erant istæ filiæ ejusdem regis, qui tamen negat sibi licere eas sine populi consensu suscipere. Itaque magnus error est summorum virorum (*Grotii* & *Salmasii*) ex sententia fœminarum peregrinarum & suppliciter humillimeque blandientium colligere jus regni, & quidem apud populos Græcos, qui nunquam reges potestate abutentes toleraverunt.

Responsio ad primum argumentum τὸ ἐν ἀρχῇ sive principium petit. Hoc enim ipsum quæritur, an constitutio imperantis perpetuo à voluntate constituentis pendeat, hactenus, ut si pactis ille non stet, revocare constitutionem possit. Regimen committit principi populus, maxima cum potestate, fidemque dedit, quamdiu boni principis officio fungatur, tamdiu se parituros, & singulos pro ejus salute vitam oppolituros. Hoc semel promissum non pendet à voluntate promittentium; semel se obligarunt, & eo nexu tenentur, & qui non parent, à principe possunt puniri. Sed nec desiderare debent, ut princeps auræ populari serviat, & in omni re desideriis populi, quandoque erroneis, obsequatur. Hinc est quod Antigonus apud *Justinum* 28, 3. *Ipsi regem quærant, cui imperent.* Quod Æmilius Paulus apud *Livium* 44, 22. *E terra ne gubernaverint.* Et salubris principis est non nimis indulgere populo exemplo Augusti, *Sueton.* c. 42. Et Marci, qui militi extraordinariam pecuniam petenti negavit, ne quod illis præter morem daretur, & san-

guine

guine & visceribus aliorum civium & illis cognatorum exigeretur: & hac occasione protulit illam sententiam: ἀεὶ γὰρ τῆς μοναρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. *De imperio solus Deus judicare potest.* Quod nihil aliud volebat, quam se non metuere seditiones, rebelliones, conspirationes. Deum enim esse solum, qui constituat & mutet imperia. Quod non excludit factum humanum: perinde ut cum Scriptura dicit: *Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis.* Item: *Non qui plantat, non qui rigat, sed qui incrementum dat.* Talis est etiam sententia Valentiniani: ut multa sunt dicta constantium principum ac ducum, qui imperitæ multitudinis deceptis voluntatibus non cesserunt. Alia est ratio in Tyranno manifesto, in quo intelligendo nemo fallitur. Is quicquid inter se & populum in constitutione factum est, ipse irritum reddidit, & sic alterno parendi pacto populum jam dudum solvit. Scit Auctor jus Rhadamanthi, de quo monuit cap. 1. num. 5. *Quæ fecit, sic quisque ferat, jus fiet & æquum.* Rhadamanthus autem, & Minos, & Æacus personas non distinguunt, & purpureos reges eodem loco habent, quo privatos, si fabulis fides.

Utitur exemplo mulieris, quæ sibi virum constituit, cui parere semper necesse habeat. Sed numquid ita, ut patiatur se flagellari, torqueri, occidi? Cur igitur inventa divortia? Ne adulterium quidem, nec maritalis debiti penuriam mulier cogitur pati, si non vult, quibus tantummodo subtrahitur ei de eo, quod promissum est; quid si non hæc modo subtrahantur, sed etiam vis vitæ adferatur? Lusus est perpetuus in vocabulo *superior.* Est omnino princeps & magistratus quivis superior populo, si Latine loquimur: sed ut caput superius est membris, non ut injustum atque affligens onus incumbit presso ac deficienti: & quidem ut caput morale vel artificiale, quod si prægravet, salvo corporis statu, potest demi: non ut naturale, quod auferri nequit, quin corpus pereat. Syllogismus ita formandus erat: Qui constituit aliquem supra se, & omnem ei dat in se potestatem, cum pacto regendi juxta leges ac defendendæ conservandæque omnium & singulorum salutis, is eum hostem & persecutorem suum factum jus habet tollendi & puniendi: Atqui populus &c. Ergo.

Adversus minorem excipitur rursum, quosdam Principes non constitui à populis, exemplo acceptantium advenas sub obediendi lege, & eorum, qui bello sibi alios subjecerunt.

Respondeo. Immo & hi constituuntur. Jurisconsulti norunt contractus & quasi contractus: Philosophi voluntarios & invitos: & ex utrisque perinde tradunt homines obligari: & in contractibus principes privatorum loco haberi. Est consensus advenarum istorum & gentium, non quidem valde spontaneus, consensus tamen: poterant enim & non accipere legem, & victi non servire fortiter moriendo, ut ille Lacon apud *Senecam* ep. 77. Sed dum mori durius omnes putant, quamvis duriores vivendi leges paciscuntur. Et his facile concedimus plura toleranda: sed cum ne hic quidem relinquitur, quod promissum est, tuto vivere, in duris licet & tenuibus rebus, jus naturæ illis integrum est.

Argumentum secundum ita formandum fuerat. Si regimen omne civitatum natura magis populi quam regentis causa comparatum est, sequitur etiam naturæ convenientius esse, ubi Regentis & eorum, qui teguntur, salus simul consistere nequit, & quidem regentis detestabili culpa, ibi à populo submoveri Tyrannum, quam à Tyranno concidi & comedi populum, æquius esse. Atqui. Ergo.

Adversus hoc argumentum nihil valent exceptiones, quæ proferuntur. Falsum regimen dominicum solius regentis causa comparatum. Jus gentium introduxit servitutes per

11. Longe aliter quam de Atheniensium republica rex ipse Theseus apud Euripidem loquitur, [*Supplic.* vers. 404. & *seqq.*]

—— οὐ γὰρ ἄρχεται
Ἑνὸς πρὸς ἀνδρός, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις.
Δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει.
Ἐνιαυσίαισιν.

—— *hæc juris sui*
Parere domino civitas uni negat:
Rex ipse populus annuas mandat vices
Honoris huic, illive.

Nam

per misericordiam servandi, qui occidi possent. §. 3. Instit. *de jure personarum.* Jus naturæ in hac re explicat *Aristoteles* 1. Polit. *Quod imperat & paret natura, salutis causa conjungitur, nam quod mente providere potest natura, imperat & dominatur natura, quod autem ista potest corpore facere, paret & natura est servum. Quare domino & servo idem conducit.* Forte dominus, qui emit servum suum, tantummodo utilitatem respicit. Sed hæc nostra pravitas est, non intentio naturæ, non gentium, quæ servitutes constituerunt. *Justinus* de Parthis 41, 2. *Hos* (servos) *pari ac liberos suos cura habent, & equitare & sagittare magna industria docent.* *Tacitus* de Germanis 20, *dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas:* & 25. *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit: & servus hactenus paret. Verberare servum ac vinculis & opere coërcere rarum.* Falsum quoque imperia, quæ bello & victoria parta sunt, ad solam vincentium utilitatem pertinere. Non enim inspicienda hic sola externa species, aut quid cogitet victor, sed quid agat Deus & natura. Nam si justo pioque bello certatum est adversus populum injuriosum & vicinis gravem, utile est ipsis victis privari libertate, qua in bonorum offensam & commodum abutuntur. Ut furioso utile extorqueri gladium. Idque ipse victor animo sibi proponit, si vir bonus est, quales prisci Romani, cum *victis nihil quicquam præter injuriæ licentiam eripiebant*, ut est apud *Salustium*. De talibus *Seneca* in Troadibus: *Profuit illo victore capi*, & *Rutilius Numatianus:* (vers. 64.)

Profuit injustis te dominante capi.

Si injusto, & ut est apud *Lucanum*, *Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni*, ne tum quidem solam esse vincentium utilitatem in isto imperio, evincam vel uno exemplo Israëlitarum. Bella enim & victorias, quibus illos subegerunt Moabitæ, Ammonitæ, Palæstini, Assyrii, quis dicet ad solam illarum gentium utilitatem comparata? quibus ut paterna castigatione lascivientes Hebræos admonebat Deus, & ubi ad sanam mentem redissent, eadem flagella in ignem abjiciebat. Ne in victoria quidem Israëlitarum, de septem devotis gentibus, sola utilitas vincentium fuit: nam bonum & utile est noxio puniri, ne peccata augeat, præsertim, si eo usque processerit, ut *aliter ejus sceleribus non possit subveniri*, quod ad Neronem dicebat ille apud *Tacitum* 15. Annal. 68. Quod etiam *Suetonius* significat, cum ait, quosdam conjurationis convictos, eam ipsam conjurationem ipsi pro beneficio imputasse, *tanquam aliter illi non possent nisi morte succurrere*, cap. 36. Et sic Parthus, quasi consilium daret, monebat Tiberium, *ut voluntaria morte maximo justissimoque civium odio quamprimum satisfaceret.*

GRO-

Nam [a] Theseus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum custodem agebat, [z] cætera par civibus. Hinc factum, ut reges, qui populo subsunt, non nisi improprie reges appellari dicantur: Sic post Lycurgum, magisque post Ephoros constitutos, reges Lacedæmoniorum reges nomine, non re fuisse dicuntur [b] Polybio, [99] Plutarcho, [c] [zz] Cornelio [d] Nepoti. Quod exemplum secuti & alii in Græcia. Pausanias Corinthiacis: [e] Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων ἐς ἐλάχιστον προήγαγον, ὡς Μήδωνι τῷ Κείσου καὶ τοῖς ἀπογόνοις τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον. *Argivi jam olim æqualitatis & libertatis amantes regiam potestatem in minimum redegerunt, ita ut Cisi filiis ac posteris præter nomen regni nihil relinquerent.* Sic & [100] apud Cumæos de regibus judicasse senatum notat [f] Plutarchus. Talia regna negat [g] Aristoteles constituere propriam speciem gubernationis, quia scilicet partem tantum faciunt in republica optimatium aut populi.

[a] *Vit. Thes.* pag. 11. A. [b] *Lib.* VI. c. 8. [c] *Vit. Cleom.* pag. 805. [d] *Vit. Agesil.* Cap. 1. [e] Cap. 19. [f] *Quæst. Gr.* p. 291. [g] III. *Pol.* 16.

12. Quin & in populis qui perpetuo regibus non subsunt exempla videmus [a] quasi temporarii regni, quod populo non subsit. Talis erat potestas [101] Amymonum (kk) apud Cnidios, &

GROTII.

z *Cætera par civibus*] *Thesei* filius Demophon in Heraclidis Euripidis; (*vers.* 424. 425.)

Οὐ γὰρ τυραννίδ᾽ ὥστε βαρβάρων ἔχω,
Ἀλλ᾽ ἢν δίκαια δρῶ, δίκαια πείσομαι.

Nec enim potestas barbarum in morem mihi,
Sed justa refero obsequia, dum juste impero.

zz *Cornelio Nepoti*] Verba ipsius, aut quisquis is est, qui vitas illustres scripsit, in *Agesilao*: (cap. 1.) *Ut duos haberent reges nomine magis quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Agesilaus nomine, non potestate fuit rex, sicut cæteri Spartani.* (cap. 21. *De Regib.*)

a *Quasi temporarii regni*] *Livius* Salinator in Censura omnes tribus, excepta una, ærarias fecit, ac sic ostendit jus sibi esse in populum omnem. [*Lib.* XXIX. *Cap.* 37.]

GRONOVII.

99 *Plutarcho*] *Plutarchus* non loquitur in universum de regibus Lacedæmoniorum, sed de Cleomene solo & vitio illorum temporum p. 805. αὐτοῦ δὲ τὸ ὄνομα βασιλεύοντος ἦν μόνον, ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσα τῶν Ἐφόρων, scil. post eorum latrocinio sublatum Agin.

100 *Apud Cumæos*] Ἦν δὲ καὶ φυλάκτου τις ἀρχὴ παρ᾽ αὐτοῖς· ὁ δὲ ταύτην ἔχων, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἐτήρει τὸ δεσμωτήριον. εἰς δὲ τὴν βουλὴν ἐν τῷ νυκτερινῷ συλλόγῳ παριὼν, ἐξῆγε τοὺς βασιλεῖς τῆς χειρὸς, καὶ κατεῖχε, μέχρι περὶ αὐτῶν ἡ βουλὴ διαγνοίη, εἴτε ἀδικοῦσιν ἢ οὐ, κρύβδην φέρουσα τὴν ψῆφον, p. 291, 292.

101 *Amymonum*] Sic video & appellari eos à *Bodino* lib. 1. cap. 8. At *Plutarchus*: Τίνες ἐν Κνίδῳ οἱ Ἀμνήμονες; καὶ τίς ὁ Ἀφεστήρ; Ἑξήκοντα προκρίτοις ἀνδράσιν ἐκ τῶν ἀρίστων ἐχρῶντο διὰ βίου καὶ προβούλοις τῶν μεγίστων. ἐκαλοῦντο δὲ ἀμνήμονες, ὡς ἄν τις εἰκάσειε, διὰ τὸ ἀνυπεύθυνον, εἰ μὴ νὴ Δία πολυμνήμονές τινες ὄντες. ὁ δὲ τὰς γνώμας ἐρωτῶν, Ἀφεστήρ. Græc. Quæst. 292

(kk) Exemplum malè aptatum: patet

a Plutarch. in Marcel. pag. 312. & Dion Halic. l. v. c. 70. b Lib. II. c. 18.

& apud Romanos Dictatorum primis temporibus, a cum ad populum 1 provocatio non esset; unde Dictatoris edictum pro numine observatum ait b Livius, neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium: Dictatura obsessam vim regiæ potestatis 2 Cicero.

I. 13. Quæ pro contraria sententia adferuntur argumenta, ea solvere difficile non est. Nam primum, quod asseverant eum à quo aliquis constituitur esse superiorem constituto, verum dumtaxat est in ea constitutione, 3 cujus effectus perpetuo pendet à voluntate constituentis; non etiam in ea, quæ ab initio est voluntatis, postea vero effectum habet necessitatis: quomodo mulier virum sibi constituit, cui parêre semper necesse habet. b Valentinianus Imperator milittibus, qui se Imperatorem fecerant, postulantibus quod ipsi non probabatur c respondit: 4 *Ut me ad imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, ô milites: at postquam me elegistis, 5 quod petitis, in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parere, mihi, quæ facienda sunt, cogitare.* Sed nec verum est quod assumitur, omnes reges à populo constitui: quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ supra attulimus, satis intelligi potest.

c Sozom. Hist. Eccl. l. 6. c. 6.

II. 14. Alterum argumentum sumunt ex dicto Philosophorum, regimen omne eorum qui reguntur, non qui regunt, caussa esse comparatum: unde sequi existimant, ex finis nobilitate, eos qui reguntur, superiores esse eo, qui regit. Sed nec illud uni-

patet enim ex verbis *Plutarchi*, à *Gronovio* exscriptis, *Amnemonas* illos non habuisse imperium solummodo temporarium, sed perpetuum, *διὰ βίου*. Hunc quoque errorem à *Bodino* hausit, qui vel memoriâ lapsus, vel festinans, apud *Plutarchum* legerat, *δι' ἔτους*. *J. B.*

GROTII.

b *Valentinianus*] Verba ejus sic refert *Theodoretus* IV. c. VI: ὑμέτερον ἦν ὦ στρατιῶται, βασιλέως μὴ ὄντος, ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας· ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγώ, ἐμὸν λοιπὸν οὐχ' ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων. *Vestrum fuit, milites, cum imperator nullus esset, mihi tradere Imperii hujus habenas. Eas, ex quo adeptus sum, de cætero non vestrum sed meum dispicere quid reipublicæ expediat.*

GRONOVII.

1 *Provocatio non esset*] Ante Decemviros. illis enim remotis lege cautum, ne quis magistratum sine provocatione crearet. *Livius* 3, 55.

2 *Cicero*] Philipp. 1, 1. [Sed verba aliter, & paullum alio sensu, ab Auctore referuntur. En illa genuina: *Dictaturam, quæ jam vim regiæ potestatis obsederat, funditus ex Rep. sustulit* [M. Antonius] . . . *propter perpetuæ Dictaturæ recentem memoriam. J. B.*]

3 *Cujus effectus*] Quæ semper potest ab constituente rescindi.

4 *Sozom. hist. Eccl. l.* VI.] Cap. VI.

5 *Quod petitis*] Petebant, ut collegam imperii sumeret.

6 *Ea*

universaliter verum est, omne regimen ejus qui regitur causa esse comparatum; nam quædam regimina per se sunt regentis causa, ut dominicum; nam servi utilitas ibi extrinseca est & adventitia: sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutuæ utilitatis causa, ut maritale. Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt, & non ideo tyrannica dicenda sunt, cum tyrannis, ut quidem 6 ea vox nunc intelligitur, injustitiam includat. Possunt & quædam utilitatem respicere tam ejus qui regit, quam ejus qui regitur, ut cum populus impotens sibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in plerisque imperiis respici per se utilitatem eorum qui reguntur: & verum esse quod a Cicero post Herodotum, b Herodotus post Hesiodum c dixit, fruendæ justitiæ causa reges constitutos. 7 Sed non ideo consequens est, quod illi inferunt, populos rege esse superiores: nam & tutela pupilli causa reperta est, & tamen tutela jus est ac potestas in pupillum. Nec est quod instet aliquis, tutorem, si male rem pupillarem administret, amoveri posse; quare & in rege idem jus esse debere. Nam 8 in tutore hoc procedit, qui superiorem habet; at in imperiis, 9 quia progressus in infinitum non datur, omnino in aliqua

a De Offic. II. 12.
b Lib. 1. c. 96. 97.
c Theogon. verf. 83. & seqq.

GRONOVII.

6 *Ea vox nunc*] Olim enim & legitimi justique principes interdum sic appellabantur. *Virg.* Æneid. 7. 258. *Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.*

7 *Sed quod illi inferunt*] Non inferimus, nec negamus reges & magistratus esse populo superiores: sed dicimus inferiori jus esse contra intolerabiles superioris injurias se defendere: ut ajebat Vespasianus, non oportere maledici senatoribus, remaledici civile fasque esse. *Sueton.* cap. 9.

8 *In tutore hoc procedit, quia habet superiorem*], Ergo potest per ordinarium magistratum coërceri vel amoveri: quod quia non potest Tyrannus, extraordinaria via opus est, nempe, ut ipse populus se circumspiciat. Etenim a naturæ jure quos inter judicio lis terminari non potest, inter hos bellum decernit.

9 *Quia progressus in infinitum non datur*] An datur progressus vindictæ in infinitum, quia statuitur Tyrannum professum á populo posse coërceri? Immo ne progressus in infinitum detur Tyrannidi, ideo propugnamus jus populi. Quod si progressus in infinitum datur, ubi non est persona, quæ a solo Deo judicetur, quid factum est in regnis, quæ non negat Auctor fuisse, [*reddenda rationi obnoxia.* Hoc, aut simile quid heic excidit. *J. B.*] & rebuspublicis, in quibus nulla talis persona fuit? quid Romæ, postquam non licuit magistratum sine provocatione creari? Sed opponit personæ cœtum. Is ergo cœtus est populus; etiam ubi principem non expresse subjecit legibus. Neque enim videri potest societatem cum principe iniisse talem, quæ omnem societatem destruit.

Deo peculiari curæ esse peccata principum non inficiamur; sed ita, ut excludat potestatem populi, cui eas vires, id consilium dedit, ut possit ab ultima tyrannide se liberare, id non dicit Jeremias. Mina-

 tur

aliqua aut persona, aut cœtu consistendum est, quorum peccata, quia superiorem se judicem non habent, [a] Deus sibi curæ peculiari esse testatur; qui ea aut vindicat, si ita opus judicet, aut tolerat in pœnam aut explorationem populi.

a Jer. xxv, 12.

b Hist. iv, 74. 15. Optime [b] Tacitus: *Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.* Et M. Aurelius 10 magistratus dixit de privatis, principes de magistratibus, c Deum de principibus judicare. Insignis est apud 11 Gregorium Turonensem [c] locus, ubi is ipse Episcopus Regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, justitiæ tramites transcendere voluerit, à te corripi potest: si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis*

c Hist. Lib. v.

tur ibi Deus, ubi impleti fuerint LXX. anni, tum se visitaturum regem Babylonis, nempe per Cyrum. Est enim ejus arbitrium, velitne tyrannos per suos, aut per alienigenas punire. Quando dicit se hunc Tyrannum plectere decresse per externum regem, non tollit jus aliarum gentium, nec sibi præripit libertatem quosdam per eos, qui a Tyrannis premuntur, puniendi.

Taciti consilium est, non præceptum ad eos, qui luxum & avaritiam dominantium non tolerando majora incommoda sibi arcesserent. Deinde sterilitatem aut nimios imbres & cætera naturæ mala ita ferimus, ut tamen, quodcunque in promptu est, adversus ea remedium comparemus. Ubi illud omne deficit, necessariò toleranda sunt. Sed hoc non vetat, quominus, quibus licet, sibi adversus ea prospiciant.

GROTII.

c *Deum de principibus judicare*] Xiphilinus: (in *Marc. Anton.* p. 271. D. *Ed. H. Steph.*) περὶ γάρ τοι τῆς αὐταρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. *De summo principatu Deus solus potest judicare.* Vitigis rex apud Cassiodorum: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa e cœlo petita est, & soli cœlo debet innocentiam.* Apud eundem Cassiodorum rex: *Alteri subdi non possumus, quia judices non habemus.* [Primus locus CASSIODORI exstat *Var.* X, 31. sed ibi leguntur tantum priora verba, non autem illa, *quandoquidem* &c. Alter est in *Formula præfecturæ Urbanæ* VI, 4. *J. B.*]

GRONOVII.

10 *Magistratus de privatis*] *Ayala* sic refert 1, 2, 26. p. 29. Itaque recte M. Aurelius Imperator populo magistratum, magistratui regem, regi vero Deum judicem constitutum dixit. [Vide SALMASII Respons. ad *Milton.* pag. 199, 200. J. B.]

11 *Gregorium Turonensem*] Hic Gregorii Turonensis locus potentiam imperantium indicat, non excludit jus populi. *Quis te corripiet?* inquit. nempe quis ordinarius magistratus, ut privati corripiuntur. Addit: *Nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam.* Recte, non tamen ut de cœlo descendat, aut semper fulmen mittat: sed interdum per externos hostes, interdum per populum: utriusque exemplum est 1 Reg. 2. v. 2. & seqq. [Adde quæ de hoc loco *Gregorii Turon.* disputat Illustr. Comes de *Boulainvilliers*, *Hist. vetusti Regiminis Franciæ*, Gallice scripta, *Tom.* I. pag. 52, & *seqq.* Edit. Batav. *J. B.*]

GRO-

quis te damnabit, nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam? Inter 12 Essenorum placita Porphyrius a memorat οὐ δίχα Θεοῦ περιγίνεσθαί τινι τὸ ἄρχειν, *non obtingere cuiquam imperium d sine Dei cura speciali.* Irenæus b optime: 13 *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipsis regnantur.* Sensus idem in constitutionibus, c quæ dicuntur Clementis: τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία, 14 *regem timebis, gnarus à Domino electum.*

a *De Abstin.* Lib. IV. pag. 389.
b *Lib.* V. c. 24.
c *Lib.* VII. c. XVI.

16. Nec

GROTII.

d *Sine Dei cura speciali*] *Homerus*, [Iliad. Lib. 1. vers. 197.]

Τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι.
Ab Jove summus honos.

Diodorus Siculus lib. 1. de Ægyptiis: (*pag.* 57. *Ed. Steph.*) *ἅμα μὲν ἄνευ δαιμονίου τινὸς προνοίας νομίζοντες αὐτοὺς τετευχέναι τῆς τῶν ὅλων ἐξουσίας: Existimant enim non sine divina quadam providentia pervenisse reges ad summam de omnibus potestatem. Augustinus* lib. V. de Civitate Dei: (*Cap.* 21.) *Qui Vespasiano vel patri vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino, ipse apostatæ Juliano*, nempe majestatem dedit, quod præcesserat. Vitigis apud *Cassiodorum:* (*Var.* X, 31.) *Omnis provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus est.* Titi Imperatoris erat dictum: *potestates fato dari.* [Aur. Victor *Epitom.* C. 10.]

GRONOVII.

12 *Essenorum placita, non obtingere cuiquam imperium sine speciali Dei cura*] Quis dubitat? sed an ideo omnia licere debent imperantibus? Ne morbi quidem, pestilentiæ, diluvia, incendia, naufragia sine speciali Dei cura contingunt. Numquid ideo cavenda non sunt? [Quæ ex *Porphyrio* Auctor refert, totidem verbis leguntur apud JOSEPHUM, *De Bell. Jud.* Lib. II. Cap. 8. §. 7. *Ed. Hudson.* J. B.]

13 *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui temporibus illis per eos regantur*] Verum est: etiam Tyranni: sed ubi exactum est tempus, quod pœnæ populorum præfixit, idem Deus mittit illis Mosen, qui educat eos à servitute, aut Ehudum, qui Eglonem è medio tollat.

14 *Regem timebis, gnarus à Domino electum*] Regem timendum omnes boni fatentur & suadent: à Deo quoque electum libenter largiuntur. Etiam malum & qui degeneraverit in manifestum tyrannum atque hostem generis humani, diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia, vel ideo quia dum malus pellitur, sæpe pejor succedit; & titulum libertatis in servitutem vertit. *Justinus* lib. 15. cap. 4. *Sæpe libertas & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum servitium & dominationem concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet. Tacitus* 4. hist. 74. Hæc utiliter monentur, sed non convellunt jus populi.

Ludunt fere in vocibus tyranni & populi: *Tyrannum* intelligimus non principem, jure regnantem, qui vel ipse vel per ministros humanitus peccet; qui sit in aliqua parte imperii severior, durior, morosior, aut cujus sint aliqua notabilia vitia, cum summa salus reipublicæ constet: non qui in factis diversum sentiat; sed vel eum, qui remp. factione, armis, malis artibus, sine lege & auctoritate illorum, penes quos potestatem

16. Nec obstat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur [a] ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, sed quod vitiis ejus tacite saltem consentiret. Quanquam etiam sine eo Deus summo dominio, quod in vitam necemque singulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cujus supplicium est subditis orbari.

[a] 1 Reg. XIV, 16. 2 Reg. XVII, 7.

IX. 1. Sunt alii qui mutuam quandam subjectionem sibi fingunt, ut populus universus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo subjiciatur. qui si hoc dicerent, 15 non facienda ob regis imperium ea, quæ manifeste iniqua sunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confessum est: sed id 16 nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod si etiam populo alicui propositum fuisset 17 partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe potestati utriusque assignari debuissent tales, qui cognosci facile possent ex locorum, personarum, aut negotiorum discrimine.

2. 18 Bonitas autem aut malitia actus, præsertim in civilibus, quæ sæpe 19 obscuram habent disceptationem, apta non sunt ad partes distinguendas: unde summam confusionem sequi necesse est, cognitionem de re eadem pro jure potestatis, obtentu actus

testatem deferendi jus est, exclusis illis, ad quos jure imperium pertinet, occuparit, &, ut plerumque fit, per vim & scelera administret: aut qui, cum jure aliquo imperium obtineat, in omnia dissolventia remp. tollentia securitatem populi, jura procerum, leges regni, in quæ juravit, vitia proruperit: qui denique confessione ac consensu omnium intelligatur ut aliquis Phalaris, Tiberius, Caligula, Nero. *Populum*, non colluviem ac fæcem plebis, aut factionem conspiratione turbulentorum validam, & sibi quærentem, quod in alio accusat: non homines obæratos, egentes, scurras, operas, Bagaudas, quorum noverca est patria, rapientes remp. ut diripiant: sed bonos in populo, multo majorem & sinceriorem partem omnium ordinum, principes optimatum & plebis, integro statu, fortuna & moribus probatos, quorum interest remp. salvam esse: qui ultima servitutis & sævitiæ exempla perpessi, nullam aliam vident reliquam viam expediendæ salutis.

15 *Non facienda*] Regi non parendum in illis, quæ palam impia & injusta sunt.

16 *Nullam includit*] Non cujus imperium licet detrectare, in eum licet etiam imperio uti.

17 *Partiri cum rege*] Ita regem constituere, ut aliquando ille ipsis, aliquando ipsi regi imperarent.

18 *Bonitas*] Recte agere, vel perperam, non est idonea mensura potestatis, neque ejus dividendæ aut transferendæ modus; præsertim in administratione rerum civitatis aut populi, ubi sæpe optime consulta pro pessimis accipiuntur, & vicissim prava pro salubribus illudunt.

19 *Obscuram disceptationem*] Interpretationem ambiguam. Huc pertinet illud *Taciti* 2. ann. 2. *Ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis & honestis.*

20 *Prin-*

actus boni malive, hinc ad se rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit.

X. 1. Sublatis opinionibus falsis, restat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum, cui jus summæ potestatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc sit, ne decipiamur ambiguo nominis sono, aut rerum externarum specie. Exempli causa, quanquam apud Latinos opponi solent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit [a] Cæsar [20] principatum obtinuisse Galliæ, sed quod regnum affectaret, interfectum: & cum Piso apud [b] Tacitum, Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum regis esse filium: & cum Suetonius parum absuisse ait [c] Caligulam, quin speciem principatus in regnum converteret: & cum [d] Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate constantem, sed vim regiam complexus animo.

2. Videmus tamen confundi hæc sæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis posteritate, postquam [21] Ephoris subjecti fuere, reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant, quos [e] Tacitus præfuisse ait auctoritate suadendi, non potestate jubendi: Et de Euandro rege [f] Livius, rexisse eum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginensium [g] Aristoteles & [h] Polybius [22] βασιλέα appellant: ut & [i] Diodorus, quomodo & Hannonem e Carthaginensium regem dixit [k] Solinus. Et de Scepsi in Troade narrat [l] Strabo, cum, adjunctis in civitatem Milesiis, populari republica uti cœpisset, veterum regum posteris nomen mansisse regium, & honoris nonnihil.

3. Con-

[a] De Bell. Gall. VII. 4.
[b] Ann. II. 57.
[c] Calig. c. 22.
[d] Lib. II. c. 108.
[e] Germ. c. 11.
[f] Lib. I. c. 7.
[g] Politic. II, 9.
[h] Hist. VI. 49.
[i] Biblioth. Lib. XV. p. 465. Ed. Steph.
[k] Cap. 56.
[l] Geogr. L. XIII. p. 607.

GRONOVII.

20 *Principatum obtinuisse*] *Principatus* est primus dignitate & auctoritate locus inter jure liberos: *regnum* est potentia justa in subjectos. In illo pollent gratia & factione; in hoc, vi & imperio.

21 *Ephoris subjecti*] Non subjecti fuere reges Ephoris, sed Ephori regiæ potestati oppositi, quemadmodum Romæ imperio consulari objecti tribuni. *Valerius Maximus* 4, 1. 8. ne regum hereditaria potentia in tyrannidem degeneraret, idque auctore rege Theopompo.

22 Βασιλέα] *Justino* quoque *Bomilcar* rex Pœnorum, qui tamen apud centum delectos rationem rerum gestarum reddebat, ut hoc metu ita in bello imperia cogitaret, ut domi judicia legesque respiceret. *Just.* 19, 2.

GROTII.

e *Carthaginensium regem dixit Solinus*] Sic qui vitam scripsit Annibalis: *Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.* (*Corn. Nepos*, c. 7.) His improprie dictis regibus accenseri possunt & filii, quibus regium nomen datum à patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici jussit. *Plutarchus* in Artaxerxe (pag. 1026. Ed. Wech.)

GRO-

3. Contra Romani Imperatores, postquam palam & sine ulla dissimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & 23 insignia regiæ majestatis in liberis quibusdam civitatibus tribui principibus solent.

4. Jam vero comitia ordinum, (II) id est, conventus eorum, qui populum in classes distributum referunt, nimirum, ut a Guntherus loquitur,

a Ligur. Lib. VIII. verf. 577. Ed. Rittersh.

Prælati, proceres, missique potentibus urbes:

alibi quidem in hoc serviunt duntaxat, 24 ut sint majus regis consilium, per quod querelæ populi, quæ sæpe 25 in consistorio reticentur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum sit statuere, quod ex usu ipsi videatur. alibi etiam jus habent de actis principis cognoscendi, atque etiam leges præscribendi, quibus princeps teneatur.

5. Sunt multi, qui existimant discrimen summi imperii, aut summo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut successionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea summa esse contendunt, non item quæ illo. At hæc universim vera non esse pro certo haberi debet. Nam successio 26 non est titulus imperii, qui imperio formam assignet, sed veteris continuatio. Jus enim 27 ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad heredes transibat, etiam post Ephoros constitutos. Et de tali regno, id est, principatu, est apud b Aristotelem: *τούτων τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσὶν, αἱ δὲ αἱρεταί, quadam sanguinis jure, quædam electione deferuntur:* & Heroicis temporibus f pleraque in Græcia regna talia fuisse & ipse notat, & c Thucydides. Contra, Romanum imperium, etiam sublata omni senatus & populi potestate, 28 per electionem conferebatur.

b Pol. III, XIV.

c Lib. I. §. 13. Ed. Oxon.

XI. 1. Al-

GRONOVII.

23 *Insignia*] Ut *Venetiarum duci* corona & titulus *Serenitatis*.

24 *Ut sint majus*] Quos audiat cum potestate libera sequendi sententias illorum & improbandi.

25 *In consistorio*] In interiore aut proximorum ministrorum consilio.

26 *Non est titulus*] Vocabulum significans jus minus majusve imperantis, sed idem jus, quod decessores habuerunt.

27 *Ab electione familiæ*] In primo, qui ejusdem familiæ ad regnum evectus est.

28 *Per electionem*] Factum a militibus: nec aliter quam si successor defecisset: nam si filios rerum utcumque gerendarum & militis demerendi capaces reliquisset Imperator mortuus sive naturales sive adoptivos, sine dubio succedebant.

(II) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 12. *J. B.*

GROTII.

f *Pleraque in Græcia regna talia fuisse*] Notatum id & *Dionysio Halicarnassensi* libro II. (Cap. 12.) & Lib. V. (Cap. 74.)

XI. 1. Altera cautio hæc esto. g Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. Ut enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure usufructuario, alii jure temporario: ita summum imperium dictator Romanus habebat h 29 jure temporario: reges (mm) plerique, tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, 30 jure usufructuario; at quidam reges 31 pleno jure proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiverunt, (nn) aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causa, ita se dedidit, ut nihil exciperetur.

2. Neque enim 32 illis assentio, qui dictatori negant fuisse summum imperium, quia perpetuum non erat. Nam 33 rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt. At Dictator intra tempus suum i omnes actus eodem jure exercet, quo rex 34 qui est optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus potest. 35 Duratio autem naturam rei non immutat. quanquam si de dignitate quæritur, 36 quæ majestas dici

GROTII.

g *Aliud de re quærere, aliud de modo habendi*] Videat cui vacat *Carolum Molinæum* ad consuetudines Parisienses Tit. 1. §. 2. gl. 4. num. 16. & 17.

h *Jure temporario*] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud *Gregoram* libri IV. initio. (Pag. 36. *Ed. Colon. Allobr.* 1616.)

i *Omnes actus eodem jure exercet*] Adeo quidem ut populus, cum Fabium Rullianum servare vellet, apud dictatorem precibus egerit. [Narrat *Livius*, Lib. VIII. Cap. 29-35.]

(mm) Posui *plerique*, pro *denique*, quod in omnibus est Edd. Res ipsa postulat hanc emendationem; & oppositio τῦ *quidam reges*, in sequenti membro. Sic Auctor infra, §. 14. PLERAQUE *imperia summa non plenè habeantur*. Et alibi: *Reges, quales nunc sunt* PLERIQUE, *regnum habentes non in patrimonio, sed tamquam in usufructu* &c. Lib. III. C. 20. §. 5. Mirum, ab Auctore tale mendum typothetarum, vel fortè exscriptoris, non fuisse animadversum. *J. B.*

(nn) Gratis statuitur heic, necessitatem illam per se efficere ut regnum sit in patrimonio Victoris, aut se dedentes accipientis. Re verâ nullum omnino Regnum est in patrimonio, nisi ex consensu, expresso vel tacito, Populi. Quâ de re diximus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRONOVII.

29 *Jure temporario*] Locationis, emphyteuseos, si cui in diem fundus addictus sit. l. 4. §. 4. D. de in diem addict.

30 *Jure usufructuario*] 1, 1. 5.

31 *Jure pleno proprietatis*] Malim ditionis, imperii. Vide Vestibulum.

32 *Illis assentio*] *Bodinus* lib. 1. c. 8.

33 *Rerum moralium*] Res in Ethicis & Politicis id sunt & vocantur, quod eas esse monstrant effecta, nullo discrimine temporis.

34 *Qui est optimo jure*] Vide ad *Liv.* 9, 34.

35 *Duratio*] Modus temporis.

36 *Quæ majestas*] Non ut accipitur pro ipso jure aut potestate, sed pro vene-

dici solet, dubium non est, quin ea major sit in eo, cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium; quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges 37 ad suam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, ut populo non subsint, neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis.

3. Aliud censendum de his, qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, id est 38 precarium, quale olim a Vandalorum regnum fuit in Africa, & k Gothorum in Hispania, l cum ipsos 39 deponerent populi quoties displicerent. horum enim singuli actus irriti possunt reddi ab his, qui potestatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem est effectus, nec jus idem.

a *Procopius Vand.* 1. c. 9. *Aimoin.* 11. c. 20. l. IV. c. 35.

XII. 1. Quod autem dixi, quædam imperia esse in pleno jure proprietatis, id est, 40 in patrimonio imperantis, quidam b viri eruditi hoc argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non sint. At sicut alia est potestas dominica, alia regia; ita & alia est libertas 41 personalis, alia 42 civilis, alia 43 singulorum, 44 alia universorum. Nam & Stoici quandam

b *Hotom.* *cont. ill. q.* 1.

veneratione, quam vulgus præstat principibus. *Sueton.* Vespas. 7. Alioqui majestas principi facto aut nato statim adest. *Ovidius* 5. Fastor. 26.

GROTII.

k *Gothorum regnum in Hispania*] Moris antiqui vestigium in Behetriis. vide *Marianam* lib. XVI. (Cap. 17.)

l *Cum ipsos deponerent populi quoties displicerent*] Hoc de *Herulis* etiam prodidit *Procopius* Gothicorum II. (Cap. 14, 15.) de Longobardis *Paulus Warnafredi* libro IV. & VI. de Burgundis *Ammianus* libro XXVIII. (Cap. 5. *Ed. Vales. Gron.*) de Moldavis *Laonicus Chalcocondylas*. de rege Agadis apud Afros *Johannes Leo* libro VII. (Pag. 651. *Ed. Elzevir.*) de Norwagis ait *Guilielmus Neubrigensis* regem ibi factum, quisquis regem occidisset. de *Quadis* & *Jazygibus* similia habes in excerptis *Dionis*. [è *Theodosio*, in Vit. *Marci Antonini*.]

GRONOVII.

37 *Ad suam tutelam*] Desierunt esse pupilli. *Cicero* Bruto cap. 25. *Corn. Nepos* Eumen. 2.

38 *Precarium*] Nam precarium est quod datur utendum, quamdiu danti libet. l. 1. D. *de precario. Justinus* 45, 4. *Tac.* 1. hist. 52.

39 *Deponerent*] Destituerent. *Sueton.* Neron. 40. Cal. 10. & 11. *regno exuerent vel privarent.*

40 *In patrimonio imperantis*] Ne hoc quidem admiserim. Certe aliter veteres. *Seneca* 7. de beneficiis cap. 6. *Cæsar omnia habet, fiscus ejus privata tantum ac sua: & universa in imperio ejus sunt, in patrimonio propria. Plinius* Paneg. 50. *Est, quod Cæsar non suum videat: tandemque imperium principis quam patrimonium majus est. Florus* quoque separat imperium populi à patrimonio 4, 1. *Ærarium quoque jussit effringi, censumque & patrimonium Po. Ro. ante rapuit quam imperium.*

41 *Personalis*] Ingenuorum & manumissorum.

42 *Civilis*] Jus regendæ reipublicæ pro cive 2, 24, 6.

43 *Singulorum*] Domum & patrimonium suo arbitrio regentium.

44 *Universorum*] Rempublicam suis legibus administrantium.

GRO-

dam [a] servitutem constare dicebant ὑποταξιν, in subjectione: & in sacris literis [b] subjecti regis servi vocantur. Sicut ergo libertas personalis dominium excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. 45 Livius [c] ista opponit: 46 *Regem vocabant, libertatis dulcedine nondum experta* 47 Idem: [d] *Indignum videbatur, populum Romanum servientem, cum sub regibus esset, nullo bello* 48 *nec ab hostibus ullis obsessum esse; liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: [e] *Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Rursum alio [f] loco m opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent. Cicero dixerat: [g] *Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis danda libertas.* Post hos Tacitus: [h] *Urbem Romam ab initio reges habuere: libertatem & consulatum L. Brutus instituit.* Et alibi: [i] *Acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: [k] *βασιλεῦσι καὶ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι. Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: [l] *Regalia fulmina sunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca:* n *quorum significatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi, qui regibus non parebant, [m] Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo, [n] modo liberam fuisse, modo sub regibus. Et passim in legibus Romanis 49 de bello, & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ

[a] *Diog. Laert.*
[b] *1 Samuel.* XXII, 17. *2 Samuel.* X, 2. *1 Reg.* IX, 22.
[c] *Liv. lib.* I. c. 17.
[d] *Lib.* II. c. 12.
[e] *Lib.* II. c. 15.
[f] *Lib.* XLV. c. 18.
[g] *Lib.* III. *de legibus*, c. 10.
[h] *Ann.* I. c. 1.
[i] *De moribus Germ.*
[k] *Cap.* XI.
[l] *Nat. Quæst.* II, 49.
[m] *Cic. Ep. ad Famil.* XV, 4. *ad Attic.* V. 20.
[n] *Lib.* XII. Pag. 547.

GROTII.

m *Opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent*] *Thucydides:* [Lib. II. §. 29. *Ed. Oxon.*] ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλέον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησε. πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν. *Hic Teres Sitalcis pater primus Odrysarum regnum ita auxit, ut cæteros Thraciæ reges superaret: est enim pars etiam Thracum libera.* *Seneca* pater suasoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendam esse sententiam, quo apud reges.* *Josephus* antiquæ historiæ libro XIII. πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλευθέρους. (Cap. IX. §. 2. *Edit. Hudson.*) *Ad reges populosque liberos.* *Cicero* Epistolarum XV, 4. Populorum liberorum, regumque sociorum auxilia. *Plinius* libro VI, cap. XX. de Indis: *Jam bimentium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.* [*Oceani ora prætenti* legitur in *Edit. Hard.* §. 23. pag. 321. Tom. I. *Ed. in fol.*]

n *Quorum significatio regnum civitati minatur*] Vide exemplum talis ostenti apud *Bizarum* libro XIX. historiæ Genuensis.

GRONOVII.

45 *Livius lib.* I.] Cap. 17.

46 *Regem vocabant*] Regnari volebant.

47 *Idem lib.* 2.] Cap. 12.

48 *Ac*] Nec.

49 *De bello & judiciis*] L. 19. D. *de Capt. & postlim.* infra num. 21.

suæ potestatis. Hinc illa: a *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt*: Et, b *Estne populus Collatinus in sua potestate*?

a Liv. lib. xxxviii. c. 11.
b Idem Lib. 1. c. 38.

2. Proprie tamen cum 50 populus alienatur, non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, qua populus sunt. Sic cum uni liberorum patroni 51 libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed jus quod in hominem competit transscribitur.

3. Neque illud magis firmum est, quod ajunt; si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæsierit, civibus quæsitos potius credi debere quam regi. (oo) Nam & fieri potuit, ut rex o ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam p ex fructibus ejus patrimonii quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, perinde ut in ipsum jus imperandi populo, qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. sicut in jure civili est proditum, c hereditatis 52 quæ restitui jussa est 53 fructus non restitui, quia non hereditati accepto feruntur, sed rei. Evenire ergo potest, ut rex q in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam possit. Strabo d Cytheram insulam Tænaro objacentem fuisse ait Euryclis La-

c L. 18. in fideicommissaria. §. Quotiens 2. D. ad SC. Trebellian.
d Lib. viii. pag. 363.

GROTII.

o *Ex sua privata substantia*] M. Antoninus ad bellum Marcomannicum cum ærario exhausto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani auctione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina ac murrina, uxoris & suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gemmarum. [Vide CAPITOLIN. *Vit. Anton. Philos.* Cap. 17. EUTROPIUM, Lib. viii. Cap. 6. AUR. VICTOR. *Epit.* Cap. 16. *J. B.*]

p *Ex fructibus ejus patrimonii*] Ideo Ferdinandus Granatensis regni partem alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus quæsitam, sibi vindicavit. Docet *Mariana* libro xxviii. historiæ Hispanicæ.

q *In quosdam populos imperium habeat proprio jure*] Balduino concessere, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipsi cederet.

GRONOVII.

50 *Populus alienatur*] Per testamentum, donationem, pactum alteri traditur.

51 *Libertus assignatur*] Vide tit. Inst. *de assignatione libertorum*.

52 *Quæ restitui jussa est*] Fidei commissario.

53 *Fructus non restitui*] Nisi heres fuerit in mora, aut diserte rogatus, ut hos quoque restitueret, quia proveniunt non ex hereditate, sed ex rebus, quas bono jure possidet.

(oo) Neque objectio, neque responsio Auctoris, satisfaciunt ad probandum, quod uterque intendit. Inde enim tantum sequitur, regnum, de quo agitur, Civibus potiùs quàm Regi, aut Regi potiùs quàm Civibus, quæsitum fuisse: quo autem jure, usufructûs an patrimonii, alia est quæstio, de quâ monuimus supra, ad §. 11. *num.* 1. *J. B.*

GRO-

Lacedæmoniorum principis *ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας*, *privato ipsius jure*. Sic rex Solomo *a* regi Phœnicum Hieromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius, qui Sanchuniatonis historiam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi: nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) ponitur extra fines Hebræorum, Jos. XIX, 27. sed ex iis urbibus, quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quasque partim rex Ægypti Solomonis socer vicerat, & Solomoni dotales dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israëlitis non habitatas argumento est, quod *b* postquam Hiromus eas reddidit, tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias.

a 1 *Reg.* IX, 11. 12

b 2 *Par.* VIII, 2.

4. Sic *r* Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium *c* Tyndareo dedisse hac lege, ut si quos ipse Hercules liberos relinqueret, iis restitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti (pp) Thesei filio. Et apud Homerum *d* Agamemnon septem urbes se Achilli daturum pollicetur. *s* Melampodi partes regni duas dono dedit rex *ss* Anaxagoras. De Dario sic *e* Justinus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus*

c *Diod.* l. IV. pag. 166. *Ed. H. Steph.*

d *Iliad.* IX, 149. & *seqq.*

e *Lib.* V, c. 11.

GROTII.

r Hercules] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnassum habitabant, a se victos donavit Apollini. *Servius* ad IV. *Æneidos* (vers. 146.) Herculem adversus Lapithas belli socium sibi sumsit Ægimius Doriensium rex, parte regni in mercedem societatis data. (*Apollod.* II, 7. 7.) Cychreus Salaminis rex prole carens regnum testamento reliquit Teucro. [Immo *Telamoni*. Idem, III, 12. 7.] Peleus ab Eurytione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem (III, 12. 1.) quæ habet *Apollodorus*. apud *Livium* est lib. I. *Proca Numitori regnum legat*. (Cap. 3.)

s Melampodi] Vide *Servium* ad sextam *Eclogam*: [vers. 48. & *Pausan.* Corinth. c. 18.] sic apud *Homerum* Iobates Bellerophonti dat filiam:

δῶκε δὲ οἱ τιμῆς βασιληΐδος ἥμισυ πάσης.

Quod *Servius* sic interpretatur (*Iliad.* VI, 193.) ad *Virgilium* (*Aen.* V. 118.) *filiam suam ei cum parte regni in matrimonium dedit*. *Phœnix* de Peleo (*Iliad.* IX, 479.)

πολὺν δέ μοι ὤπασε λαόν.
Ναῖον δ' ἐσχατιὴν Φθίης, Δολόπεσσιν ἀνάσσων.

Populos dedit hic mihi multos,
Ut fines Phthiæ, Dolopum quæ regna, tenerem.

Lanassa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem, ab Agathocle patre suo bello captam. *Plutarchus* Pyrrho. (Pag. 387.)

GRONOVII.

ss Anaxagoras] Argei F. Megapenthis N. Prœti pronepos. Megapenthi Argos Perseus patrueli tradidit; ipse transtulit regnum Mycenas. Cum Melampode & eius fratre Biante partitus id regnum Anaxagoras, quod Melampus bacchantes vagantesque fœminas lustrasset ac sanasset. *Pausan.* 2. p. 116. (Cap. 16. 17.)

(pp) Habet hoc Auctor ex DEMOSTHENE, in Oratione *De male obitâ Legatione*: Ὧν [Θησέως παίδων] Ἀκάμας λέγεται φερνὴν ἐπὶ τῇ γυναικὶ λαβεῖν τὴν χώραν ταύτην Ἀμφιπόλεως] Pag. 251. A. *Ed. Bas.* J. B.

festus erat, testamento legavit. Sic t Alexandri successores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui sub Persis fuerant, pro sua quisque parte successisse, aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsivisse censendi sunt. quare non est mirandum, si alienandi jus sibi arrogarunt.

5. Sic cum u Attalus rex Eumenis filius populum Romanum testamento bonorum suorum heredem fecisset, populus Romanus sub bonorum nomine etiam regnum complexus est. Florus *a* de ea re: *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat.* Et postea cum x Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset heredem, regnum in provinciæ formam redactum est. 56 Cicero secunda in Rullum *b*: *Hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars y Cyrenaica eidem populo ab Appione rege testamento relicta.

a Florus lib. II. c. 20. Epit. Liv. 58.

b Cap. 15.

6. Tacitus, Annalium *c* XIV. agrorum meminit, qui regis z Apionis quondam habiti, & populo Romano cum regno re-

c Cap. 18. vide & Epit. Liv. 43.

GRONOVII.

56 *Cicero secunda in Rullum: Hereditatem crevimus*] Cap. 15. *Quid quam hereditatem jam crevimus:* adiimus, agnovimus. *Cic.* 6. ad *Attic.* 1, 11. 2. Vide ad lib. 2. cap. 7. num. 8.

GROTII.

t *Alexandri successores*] *Ammianus* de Perside, non exacte tamen ad historiæ fidem: *Ex testamento nationem omnem in successoris unius jura translatam.* libro XXIII. (Cap. 6. pag. 398. *Ed. Valef. Gronov.*)

u *Attalus rex*] Valerius Maximus: *Attalus testamenti æquitate gratus Asiam populo Romano legavit.* (Lib. V. Cap. 11. Extern. 3.) *Sertorius* ea de re apud *Plutarchum:* τῷ δικτάτωρι τῶν πρώτῳ Ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν· *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.* (Pag. 580. E. Tom. I. Ed. Wech.)

x *Nicomedes*] Vide Appianum Mithridatico & civili primo. (*Pag.* 218. & 420. *Ed. H. Steph.*)

y *Cyrenaica*] In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene. *Eutropius* VI. (Cap. 9.)

z *Apionis*] *Appianus* Mithridatico: (*in fin.*) Κυρήνην αὐτὴν Ἀπίων βασιλεὺς τῶν Λαγιδῶν γένους νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν. *Cyrenen testamento reliquit Apion nothus è Lagidarum genere. Ammianus* lib. XXII. (Cap. 16.) *Aridiorem Libyam supremo Apionis regis consecuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolomæi liberalitate suscepimus.* Rex enim Cyrenarum & Apio, & Ptolemæus dicebatur. vide breviarium *Livii* lib. LXX. Ipse hic Apio Cyrenarum hoc regnum patris testamento acceperat, auctore *Justino* lib. XXXIX. (c. 5.) Alterius Apionis, cujus *Ammianus* meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico *Eusebiano* ad annum CIↃ IↃ CCCCLII. Adde quod in ædificiis narrat *Procopius*, (Lib. III. c. 1.) Arsacis regis testamento ita divisam Armeniam, ut major pars Arsaci, minor Tigrani cederet. Ex *Josepho* discimus, Herodem, Augusto ei concedente ut regnum cui e liberis vellet relinqueret, testamentum aliquoties mutasse, Antiquæ historiæ lib. XV, & XVI. Mos hic etiam Gothis & Vandalis in iis, quæ armorum jure tenebant. Gi-

relicti. Cicero de lege [a] Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti, testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?* Mithridates in oratione apud [b] Justinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, sed adoptione testamenti patri suo obvenisset.* Narrat idem [c] ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et [d] Polemo Tibarenorum adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii heredem: quod & in Caria olim [e] fecerat Mausolus fratres habens superstites.

a Orat. II. c. 16.
b Just. lib. XXXVIII. c. 5.
c Lib. XLII. c. 4.
d Strabo lib. XII. pag. 556.
e Idem, Lib. XIV. pag. 656.

XIII. 1. At in regnis, quæ populi voluntate delata sunt, concedo [a] non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui Regi permitteretur. Quare quod

57 Crant-

Gizerichus Vandalus de Hispania testamentum fecit. *Procopius* Vandalicorum I. (*cap.* 7.) Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat sorori Amalesfridæ. *Procopius* ibidem. Sed & aliis gentibus. Aquitaniam bello quæsitam Pipinus inter liberos divisit: *Fredegarius* fine Chronici. De Burgundia testamento relicta vide *Aimoinum* III, 68. & 75. Fessæ rex Fessam secundo filio legat. *Leo Afer* libro III. quem & de Bugia vide libro quinto. (pag. 531.) Sultanus Aladinus Osmani plurimas legavit civitates. *Leunclavius* Turcicæ historiæ libro II. Germeanoglius rex cum filia sua, Bajazeti nuptura, dedit Phrygiæ urbes. Idem *Leunclavius* libro V. Regnum Turcorum in Cappadocia *Musal* (vel *Masut*) in liberos distribuit. *Nicetas* libro III. (cap. 6.) Urbes ad Pontum Euxinum à Chusceino Bega Murati traditæ. *Leunclavius* libro I. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris suæ, quæ Stephani soror. Idem lib. VI. Mahumetes Sultanus Murati testamento regnum reliquit. Idem libro XII. Jacupes Begus Germeanoglius ditionis suæ heredem fecit Muratem Sultanum. Idem libro XIV. Mahumetes Turca filiis duobus, Amurati Europæ, Mustafæ Asiæ imperium relinquere cogitarat: est id apud *Chalcocondylam* lib. IV. Basilius Porphyrogennetus Imperator a Davide Curopalate heres institutus ejus regionis, quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat *Zonaras.* (Lib. XVII. Cap. 7.) Venio ad Christianos in Oriente victores. Thessaliam Michael Despota inter liberos divisit. Habet id *Gregoras* lib IV. (Pag. 52. *Ed. Genev.* 1616.) Ætoliæ Princeps Venetis Athenas reliquit, Bœotiam Antonio vendidit. *Chalcocondylas* libro IV. Messena, Ithomæ, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ principe filiæ data in dotem, cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet. Idem libro V. Acarnania inter nothos Caroli principis testamento ipsius divisa. partes de Ætolia cognatis datæ: narrante eo quem dixi *Chalcocondyla.* Sic & regna Hierosolymorum & Cypri partim testamentis legata, partim transcripta contractibus, vide de Cypro *Bembum* Italicorum VII. & *Parutam* libro primo. Genuatibus in Sardinia Castrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditionis, donata. *Bizarus* de bello Pisano libro II. Robertus filio minori Boëmundo dedit Dyrrachium & Aulonem. *Anna Comnena* lib. V. (*cap.* 2.) Alfonsus Arragonius Neapoleos regnum, ut armis partum, Ferdinando notho suo reliquit. [*Mariana*, Hist. Hisp. Lib. XXII. Cap. 18.] In eodem regno urbes quasdam Ferdinandus legavit nepoti. *Mariana* libro XXX. (Cap. 27. *seu ultimo.*)

a *Non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui regi permitteretur*] Imperium non debere relinqui ut agros & ser-

a Lib. 11. Dan. c. 4. 57 Crantzius [a] ut rem novam notat in Unguino, quod is Norvagiam testamento reliquisset, non est quod improbemus, si Germanorum mores respicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod (qq) Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, & alii postea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis testati leguntur, [b] 58 id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo speciatim Ado memorat, voluisse eum testamentum suum à Francorum optimatibus confirmari. Simile est quod apud Livium [b] legimus, Regem Macedonum Philippum, cum Persea à regno arcere, & ejus loco regem facere vellet Antigonum, fratris sui filium, obiisse Macedoniæ urbes, [c] ut principibus Antigonum commendaret.

b Lib. XL. c. 56.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam 59 Paschali

vos dicit *Vopiscus* Taciro. (Cap. 6.) Salvianus: *Non poterat populos, quos regebat, per testamentum egenis tradere.* [Locus exstat Lib. 1. *Adversus Avaritiam*, Cap. 12. *Edit. Baluz.* sed qui forte non admodum adpositus est. *J. B.*]

b *Id commendationis magis vim apud populum habebat*] Vide Capitulum XII. conventus ad Carisiacum sub Carolo Calvo. Huc refer testamentum Pelagii, quo Hispaniam reliquit Alfonso & Ormisindæ, [apud *Marianam*, Rer. Hisp. *Lib.* VII. *Cap.* 3.] & de Dania quædam apud *Saxonem*. Neque mirum igitur, quædam testamenta improbante populo fuisse irrita, ut Alfonsi Arragonii. Vide *Marianam* libro X. (Cap. 15, 16.) Et Alfonsi Legionensis, cum is filias filio prætulisset. Idem *Mariana* libro XII. (Cap. 15.)

c *Ut principibus Antigonum commendaret*] Vide rem similem apud *Cassiodorum* lib. VIII. epist. III. & sequentibus. Ita pacta successionis mutuæ inter Sanctium & Jacobum Arragonenses à proceribus firmata. *Mariana* libro XII. (*Cap.* 16.) & Henrici Navarræ regis [testamentum, quo] Johannam instituit heredem. Idem *Mariana* libro XIII. (*Cap.* 22.) & Isabellæ reginæ Castellæ. Idem libro XXVIII. (*Cap.* 11, 12.)

GRONOVII.

57 *Crantzius*] Contra *Hotoman.* quæst. ill. 1, 1.

58 *Id commendationis*] Non tam imposuerunt populis successorem jure suæ voluntatis, quam ostenderunt & commendarunt dignos, quos populi eligerent.

59 *Paschali Pontifici*] De Paschali habet, a quo multa hoc cap. ex *Hotomani* Quæst. ill. 1. t. 2. p. 846. qui verissimam hanc historiam appellat; & hujus donationis instrumentum ait exstare apud *Raph. Volater.* Geograph. 3. Circumferuntur duo diversa instrumenta, quorum alterum exstat apud *Gratianum* in cap. *Ego Ludovicus.* distinct. 63. alterum ex Vaticana bibliotheca se prompsisse narrat *Raph. Volater.* lib. 3. Geograph. quod multo plura, quam alterum complectitur, Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corsicam &c. atque hoc niti mavult Curia Pontificalis; & ejus auctoritate regem Siciliæ vocat Ecclesiæ subditum, vasallum & dominum Ligium, Clement. pastoral. *de sentent. & re judic.* Ferrariensem quoque ducatum hoc sibi titulo adjudicavit. *Arnisæus* de Subject. & Exemt. Cleric. cap. 6. n. 10. p. 131. & de jure Majest. lib. 1. cap. 5. num. 6. & 7.

(qq) Vide Vitam *Caroli Magni* ab EGINHARTO scriptam, Cap. 30. ibique Notas nuperæ Editionis. *J. B.*

GRO-

li Pontifici 60 reddidisse (rr) legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam à populo Romano acceptum, reddere (ſſ) eidem populo recte potuerint: cujus populi quasi personam sustinebat is, qui 61 primi ordinis princeps erat.

XIV. Quod autem huc usque monuimus, distinguendam esse 62 summitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum est, ut non modo pleraque imperia summa non plene habeantur, sed & multa non summa habeantur plene: quo fit ut d 63 marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi, & testamento relinqui soleant.

XV. 1. Est & alterum hujus discriminis indicium e in regni tutela, dum rex ætate aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis, 64 quæ non sunt patrimonialia, tutela eorum est, quibus lex publica, aut ea deficiente f consensus populi eam mandat. (tt) In regnis patrimonialibus eorum, g quos pater

GROTII.

d *Marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi*] Vide de Ugetiæ principatu *Marianam* lib. XII. cap. 16.

e *In regni tutela*] Vide *Cothmannum* tomo 1. consf. XLI. num. 11.

f *Consensus populi*] Vide *Marianam* (VIII. 10.) in Alfonso V. Legionis rege. At testamentum regis Johannis de tutela & administratione regni a proceribus improbatum. *Mariana* libro XVIII. (Cap. 15.)

g *Quos pater aut propinqui elegerint*] Ptolomæus rex Ægypti tutorem filio suo reliquit populum Romanum. *Valerius Maximus* libro VI. cap. VI, 1.

GRONOVII.

60 *Reddidisse legitur*] Non apud *Aimoinum*, non in *Eginharti* annalibus, neque *Anastasio*, neque *Thegano* de gestis Ludovici Pii, neque in incerto auctore de vita & actibus ejusdem. Cogitavit opinor Capit. *Ego Ludovicus* 30. distinct. 63. in Decreto Gratiani. At hujus Ludovici F. Lothario præter Galliam Belgicam, quæ exinde Lotharingia dicta est, cessisse in divisione regni paterni Romanum imperium, hoc est, Romam & Italiam, scribit ipse *Petavius* Rat. temp. part. 1. lib. 8. cap. 19.

61 *Primi ordinis*] Prælatorum.

62 *Summitatem*] Summum jus ipsum, a conditione & lege, qua id teneas.

63 *Marchionatus*] Ut ducatus & comitatus Germaniæ: princeps enim quivis comesque in suo territorio tantum juris habent, quantum rex in suo: sed superiorem agnoscunt Cæsarem.

64 *Quæ non sunt patrimonialia*] Quæ non possidentur omni potentiæ jure.

(rr) Præter ea, quæ benè observavit *Gronovius*, non potest dici *Ludovicus Pius* reddidisse, quod numquam Pontifices Romani habuerant, jure scilicet imperii summi, de quo agitur. Diximus in Notis Gallicis. Vide HERMANNI CONRINGII Librum *De Germanorum Imperio Romano*, Cap. VI. & *seqq*. *J. B.*

(ſſ) Sed posito, quod falsissimum, veram esse illam, sive donationem, sive restitutionem, nil refert à quo *Franci* imperium acceperint in urbem *Romam*, aut cui postea tradiderint: hoc tantum quæritur, an *Ludovicus* arbitrio suo, aut non sine consensu Populi, id fecerit. *J. B.*

(tt) Discrimen istud non satis firmo in universum fundamento nititur, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, [a] Arribæ regi pupillo publice tutores constitutos: & à proceribus Macedonum Alexandri Magni [b] posthumo. At in Asia minore 65 bello parta rex [c] Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit. Sic 66 filio Hieronymo [d] pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit testamento tutores assignavit.

2. Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus, ut rex Ægypti post Josephi tempus, & Indorum reges, memorante [e] Diodoro, ac [f] Strabone, seu non sit, hoc imperio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet. Quare nec imperii speciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc quidem constituit.

a *Just.* l. XVII. c. 3.
b *Just. lib.* XIII. c. 2.
c *Plut. de amore frat.* Tom. II. pag. 489, 490.
d *Livius,* XXIV, 4.
e *Lib.* II. c. 40.
f *Lib.* XV. pag. 704.

XVI. 1. Tertia observatio sit, non desinere summum esse imperium, etiam si is qui imperaturus est h promittit aliqua subditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem pertineant. (uu) Nec jam de observatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiamsi nihil promiserint, sed de regulis quibusdam, ad quas sine promisso non tenerentur. Verum esse quod dico ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo desinet in

GROTII.

h *Promittit aliqua subditis aut Deo*] Trajanus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecrabat. *Plinius* Panegyrico, (Cap. 64.) Adrianus Imperator juravit, nunquam se senatorem, nisi ex Senatus sententia, puniturum. [*Spartian.* Vit. ejus, c. 7.] Anastasius Imperator juravit, servaturum se decreta Chalcedonensis Concilii. Meminere *Zonaras*, (Lib. XIV. Cap. 3.) *Cedrenus*, alii. Seriores Imperatores Græci Ecclesiæ jurabant. Vide eundem *Zonaram* Michaele Rangabe (Lib. XV. c. 22.) & alibi. Vide & in Gothis regibus exemplum apud *Cassiodorum* X, 16. 17.

GRONOVII.

65 *Bello parta Eumenes*] Hic non bello pepererat Asiam, sed acceperat hereditariam a patre Attalo, auxeratque beneficio Romanorum, quorum adversus Antiochum M. socius fuerat. [At non dicit Auctor noster, *Asiam* ab *Eumene* ipso fuisse bello partam: id tantum vult, *Romanos*, à quibus eam partem *Asiæ* acceperat, eam, bello partam, eodem jure in ipsum transtulisse: quod, ex mente & principiis ipsius, sufficit. Potuisset *Gronovius* aliud heic rectè notare; quod scilicet *Eumenes* non tantam filii Tutorem designaverit fratrem *Attalum* (id enim ei erat nomen, ut filio *Eumenis*) sed etiam regnum ei proprium reliquerit, simul cum uxore viduâ futurâ. Hoc ait *Plutarchus*, libro qui in margine laudatur. Consentit *Strabo*, Lib. XIII. pag. 624. etsi paullo aliter rem narret. *J. B.*

66 *Filio Hieronymo*] Immo Nepoti, Gelonis qui ante patrem obierat, filio. Nec id regnum erat bello quæsitum, sed a populo delatum. *Just.* 23, 4.

(uu) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 10. & *seqq.* *J. B.*

GRO-

in sua familia jus summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur, eo quod aliquid uxori promiserit.

2. Fatendum tamen, id ubi fit, 67 arctius quodammodo reddi imperium, sive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, (xx) sive etiam directe in ipsam facultatem. Priore specie actus contra promissum factus erit 68 injustus, quia, ut alibi ostendemus, vera promissio jus dat ei, cui promittitur: (yy) altera autem specie erit etiam 69 nullus defectu facultatis. Neque inde tamen sequitur, ita promittente superiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc casu ex vi superiore, sed ipso jure.

3. Apud Persas rex summo cum imperio erat, *αὐτοκρατὴς καὶ ἀνυπεύθυνος*, ut de eo [a] Plutarchus loquitur, & ut imago [b] Dei adorabatur: & ut apud [c] Justinum est, non mutabatur nisi morte. Rex erat qui dicebat proceribus Persarum: [d] *Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi. caterum mementote, parendum vobis magis esse quam suadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod [e] Xenophonti & Diodoro Siculo (zz) notatum, & leges certa quadam forma latas i mutare illi nefas erat, ut & Danielis [f] historia & Plutarchus in [g] Themistocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro [h] XVII. & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo,

[a] *De trib. gen. reip.* p. 826. E. [b] *Idem, in Themistocl.* p. 125. [c] *Lib.* x. c. 1. [d] *Val. Max. lib.* IX. c. 5. *ext.* n. 2. [e] *Cyrip.* Lib. VIII, c. 5. [f] VI, p. 13. 16. [g] *Immo in Artax.* p. 1024, 1025. [h] Cap. 34. pag. 580.

GROTII.

i *Mutare illi nefas erat*] *Josephus* in historia Vasthæ, *καταλλαγῆναι τῇ Οὐάστῃ διὰ τὸν νόμον οὐκ ἠδύνατο.* (Antiq. Jud. *Lib.* XI. c. 6. §. 2. *Edit. Huds.*) *Cum Vastha conciliari lege intercedente non poterat.* Tales leges vocabantur leges regni, ut notat *Jacchiades* ad Danielem 11, 13. De legibus regnorum in Hispania vide *Marianam* libro XX. (Cap. 3.)

GRONOVII.

67 *Arctius quodammodo*] Imperii fines introrsus agi & coarctari, sive administrandi modum temperet, sive partem aliquam administrationis omnino adimat, quod promittitur.

68 *Injustus*] Quia non est factus ut debetur.

69 *Nullus*] Quia fieri non debebat, ut JCti alia faciunt nulla, quæ ab initio non valent: alia irrita, quæ ab initio valebant, sed ob additum vitium rescinduntur.

(xx) Obligatio cadit *in exercitium actus*, quando, e. g. Rex jus habet tributa aut vectigalia exigendi, sed ad certum quemdam modum tantum, aut in certo genere rerum. Ipsa autem *facultas* directè minuitur, quando Rex pro imperio nullum potest tributum aut vectigal exigere, sine consensu Populi. *J. B.*

(yy) Immo utroque casu facultas agendi æquè deficit, ac proinde actus per se æquè nullus est. Non video, quo fundamento nitatur distinctio Auctoris. *J. B.*

(zz) Nescio, ubinam juramenti illius meminerit *Diodorus*. Neque ad inveniendum juvat heic BRISSONIUS, *De Regio Persarum Principatu*: nam de re ipsa nihil omnino habet, ut nec de eo, quod sequitur. *J. B.*

mo, ubi insignis ad hanc rem [k] historia exstat. Idem de Æthiopum regibus tradit Diodorus [a] Siculus. Eodem tradente, [b] Ægyptiorum reges, quos tamen, ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur: verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed [l] mortuorum accusabatur memoria, & damnatis adjudicabatur solennis sepultura: sicut & [m] Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, 2 Par. XXIV, 25. XXVIII, 27. egregio temperamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnaturos se juxta leges, ex [n] Plutarcho in Pyrrhi vita discimus.

a Lib. III. p. 102. c. 5.
b Lib. I. p. 44. *Ed. Steph.* cap. 70, & *seq.*

4. Quid si addatur, si rex fidem fallat, [o] ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem, & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat [c] Agatharchides fuisse ἀνυπεύθυνον liberrima potestate præditum, sed si regia exiret potuisse lapidari: quod & Artemidoro auctore [d] Strabo annotavit.

c Apud Photium, Cod. 250. pag. 1374. *Edit. Rothom.* & pag. 63. 64. in 1. vol. *Geograph. Minor. Huds.*
d Lib. XVI. p. 778.

5. Sic [70] fundus, qui fideicommisso tenetur, est quidem fundus (aa) noster non minus quam si pleno dominio possideretur,

GROTII.

k *Historia exstat*] Tamen idem de Lethe castello legem à rege mutatam refert, sed non probat. [*Ibid.* cap. 6. In 5. autem insignis historia legitur, quam Auctor indicat.]

l *Mortuorum accusabatur memoria*] *ἄταφα γὰρ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυράννων ὑπερορίζουσι· leges tyrannorum corpora insepulta extra fines projici jubent. Appianus* civilium tertio. (pag. 537. *Ed. H. Steph.*) Andronicus Imperator patrem suum Michaëlem, quod fidem Latinam sequi cœpisset, mortuum sepultura privavit. *Gregoras* lib. VI. sub *init.* pag. 75. *Edit. Genev.*

m *Hebræorum regum*] Vide *Josephum* de Joramis duobus, altero Hierosolymorum, altero Israëlis rege, lib. IX. cap. V. §. 3. & cap. VI. §. 3. item de Joaso Hierosolymorum rege. (*Ib.* cap. VIII. §. 4.)

n *Plutarcho*] Verba sunt: *εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν Κασσαρῶν χώρᾳ τῆς Μολοττίδος Ἀρείῳ Διῒ θύσαντες ὁρκωμοτεῖν τοῖς Ἠπειρώταις, καὶ ὁρκίζειν αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους. Solebant reges in Cassarorum terra, quæ Molottidos pars est, Jovi Areo sacrificare, ac juramentum præstare Epirotis. Jurabant autem reges se imperaturos secundum leges. Epirotæ autem se imperium ejusdem conservaturos secundum easdem leges.* [Locus exstat pag. 385. C. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed ibi rectè legitur, ἐν Πασσαρῶνι χωρίῳ &c. non Κασσαρῶν χώρᾳ, ut scripsit Auctor.]

o *Ut tum regno cadat*] Vide exemplum apud *Cranzium* libro IX. Suecicorum.

GRONOVII.

70 *Fundus, qui fideicommisso*] Qui datur fruendus, ita, ut aliquando alii restituatur.

(aa) Addidi vocem *noster*, quæ in omnibus Edd. excidit, propter similitudinem sequentis *non*, à Typographis prætermissa. Res ipsa illam postu-

retur, sed habetur 71 amissibiliter. Talis autem 72 lex commissoria non tantum in regni delatione adjici potest, sed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum p tali sanctione inita.

XVII. 1. Quarto notandum, quanquam summum imperium unum quiddam sit ac per se indivisum, constans ex illis partibus, quas supra enumeravimus, addita 73 summitate, id est, τῷ 74 ἀνυπευθύνῳ, q fieri tamen interdum ut dividatur, sive per 75 partes, quas vocant potentiales, sive per partes 76 subjectivas. (bb) Sic cum unum esset Romanum imperium, factum tamen sæpe est, ut alius orientem, alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri potest, ut populus regem eligens quosdam actus sibi servet, alios autem regi deferat pleno jure. Neque tamen id fit, ut jam ostendimus, quotiescumque rex promissis quibusdam obligatur;

postulat: quid enim hoc est, *Fundus, qui fideicommisso tenetur, est fundus?* Est quoque Fundus, ubi Colono traditus est. Agitur omnino heic de re, quæ *nostra* est, quamquam non possideatur *pleno dominio* & irrevocabili. Fallor, an Auctor in mente habuit quod ait *Paulus*, L. 66. D. *De rei vindicat. Non ideo minus rectè quid* NOSTRUM *esse vindicabimus, quòd* ABIRE A NOBIS DOMINIUM *speratur, si conditio legati aut libertatis exstiterit.* Hæc plane gemina. *J. B.*

(bb) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. IV. §. 1. & Cap. V. §. 15. *J. B.*

GROTII.

p *Tali sanctione*] Aut etiam ne subditi regem pacta violantem juvent; aut ne ei pareant. vide *Cromerum* Polonicis XIX. & XXI. Est & exemplum apud Schafnaburgensem in rebus Henrici anno CIƆLXXIV. (*pag.* 499. *Edit. Argentor.* 1609.)

q *Fieri tamen interdum ut dividatur*] Vide *Zazium* singularium responsorum lib. II. cap. XXXI.

GRONOVII.

71 *Amissibiliter*] Possessione non perpetua.

72 *Lex commissoria*] Cautio vel pactio adjecta emtioni venditioni, ut si intra certam diem emtor pretium non solverit, & pœnituerit venditorem, res nec vendita, neque alienata sit: conditio, ut dicta re non præstita contractus sit irritus. Lex commissoria adjecta in deferendo regno, ut Rex perdat regnum, nisi ex præscripto aliquid fecerit.

73 *Summitate*] Libera & nulli obnoxia earum administratione.

74 Ἀνυπευθύνῳ] Aristot. 4. Pol. 10.

75 *Partes potentiales*] i. Ita ut penes alium sint judicia, penes alium bella, penes alium comitia; nam Totum Potentiale, quod alias Logicum & Universale appellant, est genus respectu specierum, & species respectu individuorum. Genus autem imperium summum est: species imperium summum in jure reddendo, imperium summum in bello, imperium summum in comitiis sive ordinatione magistratuum.

76 *Subjectivas*] i. Subjecta plura vel personas, in quibus singulis respectu quodam est, ut fuit imperium Romanum sub triumviris Octavio, Antonio, Lepido; sub Divis Fratribus; sub Diocletiano & Maximiano; sub Constantini filiis; sub Valentiniano & Valente.

GRO-

gatur; sed tunc id fieri intelligendum est, [r] si aut expresse instituatur partitio, qua de re supra jam diximus, aut si quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum [77] manentis præcepti; aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi aut puniri posse. Nam præceptum est superioris, [78] saltem in eo quod præcipitur: Et cogere non est quidem semper superioris: nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, sed [79] cum inferioris natura pugnat. Itaque ex coactione saltem [80] paritas sequitur, ac proinde summitatis divisio.

2. Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa adferunt; sed, ut supra quoque diximus, in civilibus nihil est quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo, quod optimum huic aut illi videtur, sed ex voluntate ejus unde jus oritur metiendum est. Exemplum vetus refertur a Platone [a] de legibus tertio. Cum enim [81] Heraclidæ Argos, Messenam, & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præscriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipsis ipsorumque posteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus populi ac populis suis reges, sed & [s] ipsi inter se reges, populique inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis polliciti sunt.

[a] Pag. 683. 684. Tom. II. Ed. H. Steph.

XVIII. 1. Multum tamen falluntur qui existimant, [b] cum [82] reges acta quædam sua nolunt rata esse, nisi a Senatu aut alio

[b] Boer. ad c. 1. de Const. in Decret.

GROTII.

[r] *Si aut expresse instituatur partitio*] Ita Probi tempore senatus firmabat principum leges; de appellationibus cognoscebat; Proconsules creabat; legatos consulibus dabat. [Habet hoc Auctor è *Vopisco*, in Prob. *Cap.* 13. ubi legendum *Legatos* EX *Consulibus*, ostendit *Salmasius*.] Vide & *Gail.* lib. II. Observ. LVII. num. 7. & Cardinalem *Manticam* de tacitis & ambiguis conventionibus, lib. XXVII. tit. V. num. 4.

[s] *Ipsi inter se reges populique inter se*] Exempla sunt complura in historia populorum Septentrionalium. vide *Johannem Magnum* historia Suedica lib. XV. & XXIX. *Crantzium* Suedicorum V. *Pontanum* Danicorum VIII. [*pag.* 468, *& seqq. Ed. Amst.* 1631.]

GRONOVII.

77 *Manentis præcepti*] Quod non semel tantum valuerit in aditu imperii, sic ut postea rex, ei ut obtemperet, cogi nequeat, sed cujus vigor & obligatio semper sit integra,

78 *Saltem in eo*] Negotio, in quo præcipiendi jus habet, etsi alio respectu superior non sit.

79 *Cum inferioris natura repugnat*] Pugnat. vel, sed inferioris naturæ.

80 *Paritas sequitur*] Qui cogere potest, par sit dumtaxat necesse est, si non superior.

81 *Heraclidæ condidissent*] Recuperassent a Pelopidis duce Temeno Argos, Cresphonte Messenen, Aristodemo Spartam. *Pausan.* 4.

82 *Reges acta quædam*] Ut rex Galliarum diplomata sua, nisi a Cu-

alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quæ acta eum in modum rescinduntur, intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum pro vera ipsius voluntate haberetur. quale erat [a] Antiochi tertii regis rescriptum ad magistratus, ne sibi parerent, si quid legibus adversum [83] jussisset; & Constantini, [b] ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii causa ad [84] comitatum Imperatoris, [t] etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur. *a Plutarch. Apophth. Tom. II. pag. 183. b L. unica C. quando imperator.*

2. Quare hæc res similis est testamentis, quibus adjectum est, ne posterius testamentum valeat: nam hæc quoque clausula efficit, (cc) ut posterius testamentum non ex vera voluntate profectum præsumatur. Sed sicut hæc clausula, ita & illa regis jussu expresso ac speciali posterioris voluntatis significatione tolli potest.

XIX. Sed neque [85] Polybii [c] hic utor auctoritate, qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, si non actiones ipsas, sed jus agendi respicimus, [86] mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & consulum, quos quasi reges fuisse vult, subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententiis dictum volo, qui magis externam speciem & quotidianam administrationem, quam jus ipsum summi imperii spectare congruens ducunt suo instituto. *c Lib. vi. Cap. 9. & seqq.*

XX. 1. Magis ad rem pertinet quod [d] Aristoteles scripsit, inter regnum plenum, quod παμβασιλείαν vocat, (eadem est *d Polit. L. III. c. 15.*

u παμ-

Curia, quæ vocatur *Parlamenti*, confirmentur, &, ut ipsi loquuntur, *verificentur.*

GROTII.

t *Etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur*] Adde l. 1. C. de Petitionibus bonorum sublatis.

GRONOVII.

83 *Jussisset*] Et Trajani, ne parerent, si quæ jussisset post largiores epulas. *Aurel. Victor.* (De Cæsarib. c. 13. n. 10.)

84 *Comitatum*] Aulam. *Juretus* ad *Symm.* 2. epist. 83. & lib. 3. epist.

85 *Polybii*] Lib. 6.

86 *Mere fuit popularis*] Falsum. præclare Polybius. *Quibusdam in rebus & temporibus populus parebat senatui, & consulibus: in quibusdam imperabant consules sine senatu: in quibusdam sine senatu nihil poterant.* *Cicero* 3. de legibus 11. Libertas plebi sic data est, ut multis præclarissimis addiceretur, ut auctoritati principum cederet.

(cc) Hoc equidem Juri Romano non congruit, quamquam in Foro obtineat. Vide CUJACIUM, *Observ.* XIV, 7. & VINNIUM in *Instit.* Tit. *Quibus modis Test. infirmantur*, §. 2. Sed recepta illa sententia, quam Auctor noster hèic probat, & de qua etiam aliquid dicit in *Epist.* Part. II. Ep. 10. verior est, secundum Jus Naturale; ut in Notis Gallicis ostendimus. *J. B.*

GRO-

u παντελὴς μοναρχία, Sophocli a Antigone, Plutarcho x αὐτοκρατὴς ἡ βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος, Straboni ε ἐξουσία αὐτοτελὴς) & regnum Laconicum, qui merus est principatus; aliquot regni species esse interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror posse in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus plerisque summo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem, y 87 quales habebant vicini: at orientis populi (dd) addicte admodum regnabantur. Æschylus Persis de rege Persarum sic loquentem facit Atossam:

——— οὐχ ὑπεύθυνος πόλει.

——— *non est civitati obnoxius.*

Notum illud Maronis: [*Georg.* IV. 210. *& seqq.*]

Regem non sic Ægyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant.

Apud d Livium: *Syri & Asiatici genera hominum servituti nata.* a quo non discrepat illud Apollonii apud Philostratum: e Ἀσσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι· *Assyrii & Medi dominationem etiam adorant.* Aristotelis III. Politicorum XIV. οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχήν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. *Asiatici dominatum æquo animo ferunt.* Et apud Tacitum f Civilis Batavi illud ad Gallos: z *Serviret Syria Asiaque*

a *Vers.* 1281.
b *De trib. gen. Rerump.* p. 826. E.
c *Geogr.* L. VI. *in fin.* p. 288.
d *Lib.* XXXVI. c. 17.
e *Vit. Apoll.* L. VII. c. 14. *Ed. Olear.*
f *Hist.* IV. c. 17.

GRONOVII.

87 *Quales habebant vicini*] Vox *Qualis* respicit nomen & splendorem imperii, non potestatem imperantis. Alioquin eodem argumento colligas licet, regem eos voluisse idolorum cultorem. Quin etsi maxime voluissent, non permittebat Deus, qui jam olim regem futurum legibus subjecerat.

(dd) Imitatur loquutionem *Taciti*, ubi tamen optimæ Editiones habent *adductius*, non *addictius*: *Trans* Lygios Gothones *regnantur, paullo jam adductius quàm cetera* Germanorum *gentes*. Germ. *Cap.* 43. ubi vid. Int. *J. B.*

GROTII.

u Παντελὴς μοναρχία] Faciunt enim, ut ad §. VIII. notavimus, Tragici regnum Thebanum simile regnis Phœnicum, unde orti erant.

x Αὐτοκρατὴς βασιλεία] Sic *Dionysius Halicarnassensis* de Laconicis regibus; οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμονίων αὐτοκράτορες ἦσαν. *neque enim Lacedemonii pleno jure reges erant.* (Ant. *Rom.* L. II. C. 14.)

y *Quales habebant vicini*] Putabat populus, ut *Josephi* verbis utar, οὐδὲν ἄτοπον εἶναι τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων τὴν αὐτὴν ἔχειν αὐτοὺς πολιτείαν· *nihil esse absurdi, si, cum vicini regnarentur, ipsi eandem imperii formam acciperent.* (Ant. Jud. VI, 4.)

z *Servirent Syria Asiaque & suetus regibus oriens*] *Cicero* de Provinciis consularibus: (*Cap.* 5.) *Judæis & Syris nationibus natis servituti.* *Euripides* Helena: (*vers.* 283.)

Τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός.

Sunt præter unum serva cuncta in barbaris.

Quod ex *Æschylo* adumbratum, apud quem est: *Prometh. vinct.* pag. 8. *Ed. H. Steph.*]

Ἐλεύ-

quæ & suetæ regibus orient : nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, sed, ut idem [a] Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate suadendi, non jubendi potestate. [a] *Germ.* c. 11.

2. Supra quoque notavimus, totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel 88 jus regum describens satis ostendit adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem. quod 89 recte colligunt veteres ex illo Psalmi: *Tibi soli peccavi.* ad quem locum Hieronymus: (ee) *Quod rex erat, &* [a] *alium non timebat.* Et [b] Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges a vinculis delictorum.* [b] *Apolog. David.* c. 10.

Neque

Ἐλεύθερος γὰρ οὐδείς ἐστι πλὴν Διός.

Nam nemo liber vivit, extra unum Jovem.

Cui simile *Lucani* dictum: (II, 280.)

——— *toto jam liber in orbe Solus Cæsar erit.*

Sallustius de gentibus orientis: *Adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis.* Citant *Servius* & *Philargyrius* ad illum in *Georgicis* (IV, 210.) locum. *Apollonius* de Damide apud *Philostratum* libro VII. Ἀσσύριος γὰρ ὢν καὶ Μήδοις προσοικῶν οὐδὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθυμεῖται μέγα. (Cap 14. Ed. Olear.) *Assyrius cum sit & Medorum accola, nihil pro libertate præclarum cogitat.* *Julianus* contra Christianos: τί μοι χρὴ καθ' ἕκαστον ἐπιέναι τὸ φιλελεύθερόν τε καὶ δυσυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιόντα, τὸ χειροηθὲς καὶ τιθασσὸν Σύρων καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν πρὸς ἕω καὶ πρὸς μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσα ταῖς βασιλείαις ἀγαπητῶς καὶ ταῖς δεσποτικωτέραις· *Quid tibi jam singulatim exsequar aut Germanorum libertatis amantia & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles herilem manum ferre Syros, Persas & Parthos, & omnes, qui aut ad orientem aut ad meridiem sunt, barbaros multasque gentes alias contentas sub regibus vivere dominos imitantibus?* (Apud Cyrill. pag. 138. Ed. Spanhem.) Claudianus: (*De IV. Conf. Hon.* vers. 306.)

Non tibi tradidimus dociles servire Sabæos:

Armeniæ dominum nec te præfecimus oræ.

a *Alium non timebat*] Idem *Hieronymus* epistola ad *Rusticum* de Pœnitentia: *Rex enim erat: alium non timebat: alium non habebat super se.* (Tom. I. pag. 221. B. *Ed. Bas.*)

(ee) Nil tale habet *Hieronymus*, in hunc quidem Psalm. LI. locum: sed alibi. Vide SALMASII *Resp. ad Miltonum*, pag. 205. & *seqq.* ubi plures alios Patres laudat, ita perperam, suo more, verba *Davidis* exponentes. Circa rem ipsam vide MILTONUM, *Defens. pro Pop. Anglic.* Cap. 2. *pag.* m. 32. & RABOD. HERMAN. SCHELIUM, *De Jure Imperii*, p. 255. 256. *J. B.*

GRONOVII.

88 *Jus regium describens*] Vide cap. sequenti n. 3.

89 *Recte colligunt*] Imo male. non enim negat David se & in civem peccasse, sed confitetur adversus Deum in primis & gravissime se peccasse. *Soli* est in primis, vel maxime. Virgil. 1. Georg. 30. *An Deus immensi venias maris & tua nautæ Numina sola colant.* 4. Georg. 55. de apibus: *Solæ communes natos, communia tecta Urbis habent magnisque agitant sub legibus ævum, Et patriam solæ & certos novere penates.* 4. Æneid. 473. *Sola viri molles aditus & tempora noras.* Senec. Hippol. 874.

GRO-

Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, b *tuti imperii potestate. homini ergo non peccavit*, *cui non tenebatur obnoxius.* Idem legere est apud Isidorum Pelusiotam epistola postremo edita CCCLXXXIII. Video consentire Hebræos, (ff) regi in eas leges quæ de officio regis scriptæ exstabant peccanti 90 inflicta verbera: sed ea apud illos infamia carebant, & a rege in signum pœnitentiæ sponte suscipiebantur, ideoque non a lictore, sed ab eo, quem legisset ipse, cædebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum. A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam 91 excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. Hebræi Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabbinorum, titulo de Judicibus: *Nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus.*

3. Hæc cum ita sint, tamen aliqua judicia arbitror regibus ademta, mansisse penes Synedrium LXX. virûm, quod divino imperio a Mose institutum ad Herodis tempora 92 perpetua (gg) cooptatione duravit. Itaque & a Moses & b David judices Deos vocant, & judicia vocantur c judicia Dei; & judices dicuntur non humana, sed divina vice judicare. Imo aperte distinguuntur d res Dei a rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctissimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego regem Judæorum capitalia quædam judicia per se exercuisse: qua in re ipsum regi decem tribuum Israëliticarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in sacris literis, tum in scriptis Hebræorum evincunt: sed quædam cognitionum genera regi videntur non permissa, ut de tribu, de pontifice, c de propheta. Ejusque rei

a *Exod.* XXII, 28.
b *Psalm.* LXXXII, 1.
c *Deuter.* I, 17. & 2 *Chron.* XIX, 6. 8.
d 1 *Chron.* XXVI, 32. & 2 *Chron.* XIX, 11.

GROTII.

b *Tuti imperii potestate*] Paria habet ad eundem Psalmum *Arnobius* minor. *Vitiges* apud *Cassiodorum*: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa a cœlo petita est, ita soli cœlo debet innocentiam.* [Locus jam adlatus supra ad §. VIII. *num.* 15. ubi vide quæ diximus. *J. B.*]

c *De propheta*] *Non capit prophetam perire extra Jerusalem.* Luc. XIII, 33.

GRONOVII.

90 *Inflicta verbera*] Vereor ne sit somnium Thalmudicum.

91 *Excalceationis*] Deut. 25, 9. Ruth 4, 7.

92 *Perpetua cooptatione*] Dum in locum demortuorum alii atque alii sufficiuntur.

(ff) Mera fabula, quam plenissimè confutavit SALMASIUS, *Defens. Reg.* Cap. 11. & post illum alii. Rationes ab utraque parte adlatas collegit SELDENUS, *De Synedriis*, Lib. III. Cap. 9. ubi ipse rem in medio relinquit. *J. B.*

(gg) Perpetuitatem illam, in dubium à quibusdam jam revocatam, funditus evertit Clar. CLERICUS, in *Judicio de Hist. Critic. Simonii*, Gallicè edito, Epist. X. & postea Diss. singulari subjectâ Commentario in Libros Historicos V. T. *J. B.*

GRO-

rei argumentum est in Jeremiæ prophetæ historia, *a* quem *a Jerem.*
cum proceres ad mortem deposcerent, respondit Rex: *Ecce* *xxxviii, 5.*
in potestate vestra est; nam contra vos rex nihil potest: in hoc
negotiorum genere scilicet. Imo & qui alia quavis de causa
apud Synedrium reus factus esset, eum rex judicio eximere
non poterat. Ideo *b* Hyrcanus judicium de Herode (cum *b Jos.*
impedire non posset) 93 arte elusit. *Ant. xiv.*

4. In Macedonia a Carano orti, ut apud *c* Arrianum Cal- Cap. 9. §. 4.
listhenes ait, οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν: *Ed. Hudf.*
non vi, sed lege in Macedonas imperium obtinebant. Curtius *c De Ex-*
libro *d* IV. *Macedones assueti regio imperio, sed in majore li-* *ped. Alex.* IV, 11.
bertatis umbra quam cæteræ gentes. Nam & judicia de civium *d Cap.* VII.
capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. *e* VI. *De ca-* *num.* 31.
pitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus: in *e Cap.*
pace erat vulgi: nihil potestas regum valebat, 94 nisi prius va- VIII. n. 24.
luisset auctoritas. Est & alterum mixturæ hujus indicium alio
f Curtii loco: *Macedones scivere gentis suæ more, ne rex pedes* *f Lib.*
venaretur, aut sine electis principum amicorumve. Tacitus de VIII. c. 1. n. 18.
g Gothonibus: *Regnantur paulo jam 95 addictius quam cætera* *g Germ.*
Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Nam prin- c. 43.
cipatum ante *h* descripserat auctoritate suadendi, non juben- *h Cap.* 11.
di potestate: regnum autem plenum *i* postea his verbis: *Unus* *i Cap.* 44.
imperitat, nullis jam 96 exceptionibus, non 97 precario regnandi
jure. Eustathius ad sextum Odysseæ, ubi Phœacum respu-
blica describitur, ait esse συνελθοῦσαν βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας,
d mixtum aliquid ex regis & procerum potestate.

5. Si-

GRONOVII.

93 *Arte elusit*] Suasit reo fugam.

94 *Nisi prius valuisset auctoritas*] *Nisi consilio vicisset*, ut *Justinus* loquitur 2, 13. nisi sententiam suam proceribus probasset.

95 *Addictius*] Melior lectio: *adductius*, minus laxis magisque attractis frenis.

96 *Exceptionibus*] Ita ut nihil reservarint aut caverint sibi a potestate regis subjecti. *Florus* 2, 18. *veram & sine exceptione victoriam.* Adde *Senecæ* ep. 30.

97 *Precario regnandi*] Quod est in aliena potestate & potest eripi, quoties isti libet. *Sen.* Thyeste 2, 5. *Ubicumque tantum honesta dominanti licent, precario regnatur*: vox tyranni. Vid. num. 11. [Est apud TACITUM, *precario parendi jure*, non *regnandi*.]

GROTII.

d *Mixtum aliquid ex regis & procerum potestate*] *Laonicus Chalcocondylas* talia ait esse regna Pannonum & Anglorum, libro II. Arragonum lib. V. & Navarræ eodem libro, ubi ait nec magistratus a rege creatos, nec præsidia imposita nisi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios esse pleno cum jure, alios sub legibus, etiam *Judæus Levi Gersonides* notavit ad 1 Sam. VIII, 4. Mira quæ de Taprobane scribit *Plinius* lib. VI, cap. XXII. *Eligi regem a populo senecta clementiaque, liberos non habentem, &, si postea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo* XXX. *dari, nec nisi plurium sententia quenquam capite damnari. Sic quoque appellationem*

5. Simile quid in Romanorum regum temporibus observo: nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. *Romulus nobis, ut libitum, imperaverat*, inquit [a] Tacitus. *Constat initio civitatis reges omnem potestatem habuisse*, inquit [b] Pomponius: tamen quædam populo excepta, etiam illo tempore, vult [c] Halicarnassensis. Quod si Romanis magis credimus, in causis quibusdam provocationem ad populum a regibus fuisse ex Ciceronis de republica libris, ex pontificalibus quoque libris & Fenestella annotavit [d] Seneca. Mox Servius Tullius, non tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim regni imminuit: quippe, ut loquitur Tacitus, [e] *Sanctor legum queis etiam reges obtemperarent*. Quominus mirandum quod [f] Livius dicit, primorum consulum potestatem a regia hoc ferme uno distitisse, quod annua esset.

6. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis consulum temporibus: nam 98 in rebus quibusdam, iisque majoribus, ita demum ratum erat quod populus jussisset, [e] si 99 Patres auctores fierent: quod postea, vi populi aucta, speciem tantum veterem retinuit, cum 100 in incertum comitiorum eventum Patres auctores fieri cœperunt, ut [g] Livius & [h] Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur [i] Livius, imperium penes Patricios, (id est, 1 Senatum,) penes tribunos (id est, 2 plebem) auxilium erat, jus nempe vetandi, sive intercedendi.

7. Sic

[a] Ann. III, 26.
[b] L. 2. §. 14. D. De orig. Jur.
[c] Antiq. Rom. L. IV. c. 20.
[d] Epist. 108. & 111.
[e] Annal. III, 26.
[f] Lib. II. c. 1.
[g] L. I. c. 17.
[h] Ant. Rom. II, 14.
[i] Lib. VI. c. 37. num. 4.

esse ad populum: LXX. judices dari. Si liberent ii reum non amplius XXX. (ita enim legi locus hic debet) *iis nullam esse dignitatem, gravissimo probro. Regi cultum Liberi patris, cæteris, Arabum. Regem, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, sed aversantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus.* *Servius* ad illud IV. Æneidos: *Populumque patresque. Quidam hoc loco volunt tres partes politiæ comprehensas, populi, optimatium, regiæ potestatis. Cato enim ait de tribus istis partibus ordinatam fuisse Carthaginem.* (In vers. 682.) [Non videtur necessaria emendatio, quam Auctor noster heic obiter, in loco *Plinii*, vult fieri: & verba, ut leguntur, recte exponit *Harduinus*, Not. 7. pag. 324. Tom. I. *Ed. in fol.* J. B.]

e *Si Patres auctores fierent*] *Plutarchus* Coriolano: (*pag.* 227. E. *Ed. Wech.*) ὁ δῆμος ἄκυρος ἦν τοῦ ψῆφον καὶ νόμον τι ποιεῖν ἄνευ προβουλεύματος· *Populus jus non habebat aut legem condendi, aut aliud quid jubendi, nisi Senatus præcessisset auctoritas.* Similem mixturam in Genuatium republica suis temporibus observat *Chalcocondylas* libro V.

GRONOVII.

98 *In rebus quibusdam, iisque*] Immo nulla non in re. *Liv.* I, 17.

99 *Patres auctores fierent*] SC. confirmassent, quod scivisset populus.

100 *In incertum comitiorum eventum*] Vide I. Observat. c. 25.

1 *Senatum*] Magistratus senatorios.

2 *Plebem*] Magistratus plebejos.

3 *Actum*

7. Sic & Isocrates [a] Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην, potestatem optimatium populari mixtam. His positis, quæstiones quasdam, quæ frequentem in hoc argumento usum habent, examinemus.

XXI. 1. Prima est, an summum imperium habere possit is qui inæquali fœdere tenetur? Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo [b] Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum [c] Massiliensibus, deinde cum [d] rege Masanissa: nec quod [3] actum habet transeuntem, ut cum hostis qui sit ad amicitiam recipitur, dum impensas belli solvat, aut [4] aliud quid præstet: sed quod [5] ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat: hoc est, ubi quis tenetur alterius imperium ac majestatem [6] conservare, ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id est, tum operam dare, ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Tacitus, [e] & sic explicat: *Sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt.* Florus: [f] *Illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum, quæ nunc vocantur protectionis, [7] advocatiæ, [8] mundiburdii: item jus urbium [9] matricum in colonias apud Græcos. Nam, ut [g] Thucydides

[a] *Orat. Panathen.* p. 265. A. *Ed. H. Steph.*
[b] *Plutarch. Vit. Pelop.* p. 294. D.
[c] *Justin. lib.* XLIII. c. 5.
[d] *Val. Max. Lib.* V. c. 2. *ext.* num. 4.
[e] *Germ.* c. 29.
[f] *Lib.* IV. c. 12. *num.* 61.
[g] *Lib.* I. §. 24. & 25. *Ed. Oxon.*

GRONOVII.

3 *Actum habet transeuntem*] In quo semel aliquis duriores conditiones accipit, aut imperata facit.

4 *Aliud quid præstet*] Captivos, transfugas, naves tradat.

5 *Ex ipsa vi pactionis*] In qua certis clarisque verbis cavetur, ut alter alteri concedat, & aliquid morigerationis aut observantiæ exhibeat.

6 *Conservare ut in fœdere*] *Livius* 38, 11. *Cicero* pro Corn. Balbo 16. *id habet hanc vim, ut ille sit in fœdere inferior.*

7 *Advocatiæ*] Jus erat defendendi monasterii vel ecclesiæ concessum a principe homini potenti militari vel rogato, qui fiebat illius conventus patronus, & vicissim ex eo commodis quibusdam fruebatur. *Tritbem.* Chron. Hirsaug. monast. p. 9. & 87. *Bignon.* ad Marcul. lib. 1. cap. 21. pag. 497. *Barthius* Adv. 47, 4. JCC. genus feudi faciunt. *Obrecht.* disput. 2. thes. 259. *Schoner.* disp. feud. 1. th. 75.

8 *Mundiburdii*] *Mundiburdis* vel *mundiburdium*, defensio vel tutela, quam princeps episcopo aut abbati impertit, ne a quoquam infestentur, neve causæ eorum, nisi in palatio, cognoscantur. Sic *tradere in mundiburdem, teneri in mundiburdio, recipere sub suo mundiburde dicebant.* *Bignon.* ad Marc. lib. 1. cap. 24. p. 504. & 506. *Voss.* de vitiis sermonis p. 248.

9 *Matricum*] *Matrices urbes*, Μητροπόλεις, ex quibus aliæ civitates propagatæ: *Coloniæ*, quæ ex aliis civitatibus propagatæ. De jure μητροπόλεων videndus *Valesius* ad Excerpta Constantini Porphyrog. p. 7.

des ait, coloniæ cum urbibus matricibus [10] pari erant jure libertatis, sed debebant τιμᾶν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, reverentiam scilicet & honoris signa quædam.

2. Livius [a] de veteri fœdere inter Romanos, qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: *In eo fœdere superior Romana res erat.* Recte [b] Andronicus Rhodius, post Aristotelem, amicitiæ inter dispares hoc ait proprium, ut potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæstionem [c] Proculus responderit, scilicet liberum esse populum, qui nullius alterius potestati subjectus sit, etiamsi in fœdere comprehensum sit, ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, si alterius potestati subjectus non est, sequitur, ut summum imperium retineat. Atque idem de rege pronunciandum est. Est enim populi liberi & regis, qui vere rex sit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur alterum populum superiorem esse, non ut intelligatur alterum non esse liberum. Superiorem hic intelligere debemus non potestate (jam enim dixerat talem populum alterius potestati subjectum non esse) sed auctoritate, & dignitate: quod verba sequentia apta admodum similitudine explicant. *Quemadmodum*, inquit, *clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure* (hh) *omni nobis pares sunt: sic & eos, qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est.*

a Lib. I. c. 52. n. 4.
b Nic. Paraphr. VIII, 18. p. 567. Ed. Heins.
c L. non dubito. D. de capt. & postl. 7. §. 1.

3. Clientes in fide sunt patronorum; [f] sic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate est superior. Sunt ἐπὶ προστάταις, οὐχ ὑπηκόοις, *sub patrocinio, non sub ditione*, ut Sylla

GROTII.

f *Sic populi fœdere inferiores*] Vide Cardinalem *Tuschum* PP. conclud. ꟾↃ CCCC XXXV. Exemplum habes in Diliminitis, [vel *Dolomitis*, ut alibi vocantur. Vid. Illustr. SPANHEMII *Orb. Rom.* II, 17. pag. 452.] qui αὐτόνομοι suique juris Persis militabant, apud *Agathiam* libro III. (*Cap.* 8.) Sic Irenes consilium fuit, inter mariti liberos ita partiri imperium, ut post natos faceret δευτέρους μὲν κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα, αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἐκείνους, *dignitate quidem minores, cæterum sui juris plenæque potestatis.* Vide *Crantzium* Saxonicorum X. (*Cap* 3.) de urbibus, quæ se in Austriacorum protectionem dedere. *Herodianus*: Ὀσροηνῶν τε καὶ Ἀρμενίων, ὧν ἦσαν οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι. *Osroënorum & Armeniorum, quorum hi subditi erant, illi amici ac socii.* Lib. VII. (c. 2.)

GRONOVII.

10 *Pari jure*] I, 2. 9. 10.

(hh) Legendum cum HALOANDRO: *Neque viribus nobis pares sunt* &c. *J. B.*

GRO-

Sylla apud *a* Appianum loquitur; in parte, non in ditione, *a Mithr. p. 212.*
ut *b* Livius: & *c* Cicero officiorum secundo sanctiora illa Romanorum tempora describens, patrocinium sociorum ait penes eos fuisse, non imperium. quicum satis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: *d Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exterasque gentes fide ac societate junctas habere, quam tristi subjectas servitio*: & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis post Romanorum in Græciam adventum: *e* ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδὲν: *manserunt*, inquit, *liberi, nihil conferentes præter operas sociales.* Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem personalem, ita patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, quæ sine summo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, (ii) in fide esse & in ditione. Et 11 Syllæo Arabum regi minatus est Augustus, teste Josepho, ni injuriis in vicinos abstineret, curaturum se, ut ex amico subditus fieret: cujus conditionis erant 12 reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuisse ad Vologesen 13 scribebat Pætus, & proinde sono magis nominis quam re ipsa reges: quales Cypri aliique reges olim sub regibus Persis, ὑποταγέντες, subditi, ut Diodorus *f* loquitur.

b Lib. XXI. *c Cap. 8.* *d Liv. lib. XXVI. c. 49. n. 8.* *e Geogr. L. VIII. pag. 365.* *f Lib. XVI. Cap. 46. p. 534. Ed. Steph.*

4. Obstare his quæ diximus videtur, quod addit Proculus: *At fiunt apud nos rei ex 14 civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* (kk) Sed ut hæc res intelligatur, sciendum

GRONOVII.

11 *Syllæo Arabum*] Immo Herodi Judæorum regi, quem Syllæus, non rex Arabum, sed Obodæ regis Arabum comes & legatus apud Augustum criminatus erat: ὅτι πάλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, νῦν ὑπηκόῳ χρήσεται. *Joseph.* 16, 15. Erat autem regnum Judæorum tum temporis ejusdem conditionis, cujus regnum Armeniæ, nempe beneficiarium populi Romani: & quod Augustus ait adhuc eo se ut amico usum, referendum ad indulgentiam Cæsaris, non jus Herodis. De Syllæo *Strabo* lib. 16. p. 781, 783.

12 *Reges Armeniæ*] Florus 4, 12. *Armenios victo rege Tigrane in hoc unum servitutis genus Pompejus adsuefecerat, ut rectores a nobis acciperent.*

13 *Scribebat Pætus*] Apud *Tacitum* 15. Annal. 13.

14 *Civitatibus fœderatis*] Loquitur de civitatibus liberis, quæ in mediis erant provinciis Romanis: sed quia aut ante bellum, aut durante bello hi populi, non vi coacti, sed sponte se applicuerant Romanis, & eorum amicitiam petiverant, conservabant illis Romani libertatem, ut non essent sub fascibus, etsi omnes populi circa in formam provinciæ redacti essent. *Cic.* 3. *Verr.* 6. *Sueton.* Jul. 25. Octav. 47. Calig. 3. Vespas. 8.

(ii) Vide, exempli gratiâ, *Lib.* VIII. *Cap.* 1. in fine; & *Lib.* XXXVI. Cap. 28. *num.* 4 *J B.*

(kk) Solvitur omnino difficultas, ex illis verbis petita, adeoque hactenus supervacaneæ fiunt, quæcumque Auctor subjicit, si animadvertatur, quod verissimum est, Populos, & Reges, qui tunc temporis à Romanis dicebantur *Fœderati* & *Liberi*, precariam tantum αὐτονομίαν &

dum est quatuor incidere posse controversiarum genera. Primum, si [15] subditi populi aut regis, qui in fide est alterius, dicantur fecisse contra fœdus: deinde, si ipsi [16] populi aut reges accusentur: tertio, si [17] socii, qui in ejusdem populi aut regis fide sunt, inter se litigent: quarto, [18] si subditi conquerantur de injuriis eorum, quorum sunt in ditione. Prima specie si peccatum appareat, tenetur rex aut populus eum, qui nocuit, aut punire, aut ei cui nocitum est dedere: quod non tantum inter inæquales, sed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imo etiam inter eos, qui nullo fœdere tenentur, [19] ut ostendemus alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna resarciantur; quod officium Romæ erat [20] recuperatorum. Gallus Ælius apud Festum: *Reciperatio est cum inter populum & reges nationesque ac civitates peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res, reciperenturque, resque privatas inter se persequantur.* At sociorum alter in socii subditum jus prehensionis aut punitionis directe non habet. Itaque [a] Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis vinctum se ab Annibale esse: atque ita vinculis liberatus est.

[a] *Livius lib.* XXIII. *c.* 7.

5. Secunda specie jus habet socius cogendi socium, ut stet fœderis legibus, atque etiam puniendi, ni steterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non est. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem sumat ab eo qui peccavit, satis est, ut ipse ei qui peccavit subditus non sit; quod [21] alibi a nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem usu venit.

6. Tertia specie sicut in fœdere æquali solent controversiæ deferri ad g conventum sociorum, quos scilicet res non tangit,

& libertatem habuisse, ac re verâ subjectos & obnoxios fuisse. Id luculenter demonstravit Vir Illustrissimus, EZECHIEL SPANHEMIUS, *Orb. Rom.* Exercit. II. Cap. X. *J. B.*

GRONOVII.

15 *Subditi populi*] Ut Leptines & Isocrates Demetrii Soteris subjecti, qui Cnejum Octavium legatum populi Romani interfecerant. *Polybius* in exc. legat. 122.

16 *Populi aut reges*] Ut Philippus a Græcis. *Justinus* 32, 2. *Polyb.* excerp. legat. cap. 46.

17 *Socii inter se*] Ut Achæi & Spartani. *Justinus* 34, 1. Eumenes & Prusias. *Justinus* 32, 4.

18 *Si subditi conquerantur*] Ut Lycii de Rhodiis. *Liv.* 41, 6. Judæi de Archelao Herodis M. F. *Joseph.* de Bello Judaico 2. cap. 4 & 6.

19 *Ut ostendemus alibi*] 2, 21. 4.

20 *Recuperatorum*] *Torrent.* ad Sueton. Ner. 17.

21 *Alibi*] 2, 20. 3.

GROTII.

g *Conventum sociorum*] Talis conventus vocatur *κοινοδίκιον* in vetere co-

git, ut 22 Græcos, Latinos veteres, & Germanos olim fecisse legimus; aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet, ut controversiæ disceptentur apud eum, qui superior est in fœdere. Quare ne hoc quidem ostendit imperii potestatem. Nam & reges apud judices 23 a se constitutos judicio contendere solent.

7. In postrema specie 24 jus cognoscendi nullum est sociis. Ideo cum Herodes quædam adversus liberos ad Augustum 25 sua sponte deferret, [a] dixerunt illi: *Poteras de nobis supplicium sumere tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* h Et Scipio, [b] cum Romæ a Carthaginensium quibusdam Annibal accusaretur, dixit non oportere se Patres Conscriptos reipublicæ 26 Carthaginiensium interponere. Et hoc est, in quo [c] Aristoteles ait societatem a civitate differre, quod sociis curæ sit, ne injuria in ipsos committatur, non vero ne sociæ civitatis cives inter se injurias committant.

a *Jos. l.* XVI. *Cap.* 4. §. 3. *Ed. Hudson.*
b *Val. Max. lib.* IV. c. I. n. 6.
c *Pol.* III, 9.

8. Solet & illud objici, quod in historiis ei qui fœdere superior est imperandi, & ei qui inferior est parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet: aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus, qui superior est in fœdere. In rebus communibus, 27 extra tempus conventus, etiam ubi fœdus æquale est, solet is, qui lectus est princeps fœderis (נגיד הברית Daniel. XI, 22.) sociis imperare, ut 28 Agamemnon regibus Græcis, 29 Lacedæmonii Græcis postea, deinde Athe-

columna ἰσοπολιτείας sive communicatæ civitatis Priansiorum & Hieropotamiorum. [Immo *Hierapytniorum*, ut habet Inscriptio, primum edita à *J. Pricæo*, Not. in *Apuleji Apolog.* pag. 59. *& seqq.* postea inter *Marmora Oxoniensia*, pag. 116, *& seqq.* Vide & *Orbem Roman.* Ill. SPANHEMII, I, 4. & II, 16. p. 426. *J. B.*]

h *Et Scipio*] Vide *Polybium* in legationum excerpto cv.

GRONOVII.

22 *Græcos*] Apud concilium Amphictyonum. *Justinus* 8, 1.

23 *A se*] *Plinius* Paneg. 36.

24 *Jus nullum*] Hoc in fœdere tantum æquali verum esse puto, non etiam de inæquali, vel propter exempla Rhodiorum & Archelai justissime accusatorum apud Romanos.

25 *Sua sponte*] Quasi non ex metu, ne tanta crudelitate Cæsarem offenderet.

26 *Carthaginiensium interponere*] *Livius* 33. 47.

27 *Extra tempus conventus*] Si quid jubendum vel curandum ex usu sociorum, quo tempore discessus est, quo concilium solutum, de cujus sententia agi omnia convenit.

28 *Agamemnon regibus Græcis*] Bello Trojano.

29 *Lacedæmonii Græcis postea*] Bello Persico usque ad proditionem Pausaniæ & superbiam; ab eo enim socii se contulerunt ad Aristidem Atheniensem.

a Cap. 120. Ed. Oxon. Athenienses. In oratione Corinthiorum apud a Thucydidem legimus : χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας, τὰ κοινὰ προσκοπεῖν, *Decet eos, qui fœderis principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil præcipuum sumere, at in communibus rebus curandis eminere supra cæteros.* Isocrates b veteres Athenienses ductum exercuisse ait, ὅλων ἐπιστατοῦντας, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντας εἶναι : *curam gerentes* (II) *pro sociis omnibus, sed ita ut iis libertatem integram relinquerent.* c Et alibi : στρατηγεῖν οἰομένους δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, *ita ut imperium habere belli, non dominari se debere censerent.* d Item : συμμαχικῶς, ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευόμενοι περὶ αὐτῶν, *socialiter, non heriliter res eorum curantes.* Hoc ipsum Latini imperare, Græci modestius τάσσειν dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas, ἔταξαν, inquit e Thucydides, ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἃς ναῦς : 30 *ordinarunt* (sic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti i ad ordinandum statum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naves conferrent.* Hoc enim si facit, qui princeps tantum est in fœdere, non mirum est si in fœdere inæquali idem faciat is, qui superior est fœdere. Imperium ergo hoc sensu, id est, ἡγεμονία, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum, quæ apud Livium f exstat : *Græci domesticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur : nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum optant : libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt.* Sic post Cadmeam a Thebanis receptam narrat Diodorus g multas civitates Græcas convenisse πάσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθη-

b Panegyr. pag. 62. C. Ed. H. Steph.

c Ibid. p. 56. E.

d Ibid. p. 62. C.

e Lib. I. 96.

f Lib. XXXVII. c. 54.

g Lib. XV. p. 471. Ed. Steph.

GROTII.

i *Ad ordinandum statum liberarum civitatum*] *Plinius* epistolarum VIII, 24.

GRONOVII.

30 *Ordinarunt*] Male sic vertit τὸ ἔταξαν· nam *ordinare* hoc sensu per idiotismum Gallicum aut Belgicum, haudquaquam Latine dicitur. Τάττειν est sane & ordinare, collocare ordine : sed quod apud *Thucydidem* significat, id Latinis est jubere, statuere, describere, definire, imperare. At ordinare statum liberarum civitatum (quod tamen ad Græciæ non magis quam ad quasvis liberas civitates in quacumque provincia vel parte imp. Rom. sitas pertinet, etsi *Plinius* in Græcis eo verbo utatur) longe aliud est, nempe corrigere & emendare atque in melius reformare ac restituere. Sic post victoriam belli civilis conversus ad ordinandum reipublicæ statum Cæsar. *Sueton.* c. 40. Antonius post aciem Philippensem Orientem ordinandum recepit. *Octav.* 13. Sic Galba extra sortem electus ad ordinandam provinciam Africam & intestina dissensione & barbarorum tumultu inquietam. *Suet.* c. 7.

(II) Immo *rerum omnium:* est enim in Græco πραγμάτων, ab Auctore omissum, qui ne quidem Orationem, ubi hæc omnia leguntur, indicabat. *J. B.*

GRO-

αὐτονόμοις, omnes ut liberæ essent, sed Atheniensium ductu uterentur. De ipsis Atheniensibus Philippi Macedonis tempore Dion [a] Prusæensis: ὅτι τῆς ἡγεμονίας παρακεχωρήκασι, τῆς δ' ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντέχονται: *quo tempore ductu belli omisso libertatem solam retinebant.* Sic Cæsar. [b] quos 31 sub imperio Suevorum fuisse dicit, eosdem mox socios nominat.

[a] Orat. 31. seu Rhodiac. pag. 350. A. Ed. Morell.

9. In iis vero rebus, quæ ad propriam utilitatem spectant, superioris postulata solent imperia dici, non ex jure, sed ex effectus similitudine, sicut regum preces imperia sæpe esse dicuntur, & ægroti 32 imperare medicis. Livius [c] lib. XLII. *Ante hunc consulem* (L. Posthumium) *nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis, tabernaculis, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis.*

[b] De Bell. Gall. V, 39.

[c] Cap. 1.

10. Interim verum est accidere plerumque, ut qui superior est in fœdere, si is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum usurpet: præsertim si fœdus perpetuum sit, & cum jure præsidia inducendi in oppida, sicut Athenienses fecerunt, 33 cum a sociis ad se provocari passi sunt, quod nunquam fecerant Lacedæmonii. quibus temporibus [d] Isocrates Atheniensium imperium in socios regno comparat. Sic 34 Latini [e] 35 querebantur, k sub umbra fœderis Romani servi-

[d] Orat. de Pace, p. 182. Ed. H. Steph.

[e] Hal. lib. VI.

GRONOVII.

31 *Sub imperio Suevorum*] *Nerviorum* in Gallia Belgica 5. Gal. 39. Sed ibi non vocabulum imperii accipitur improprie, verum sociorum, quo nomine dignari solebant & provinciales.

32 *Imperare medicis*] L. 26. D. *de operis libertorum. multo plures imperantes se habiturum.* [Hæc Lex aliter exponitur à MARCO LYCKLAMA, *Membran.* II, 19. & à PETRO PERRENONIO, *Animadv.* I, 28. in Tom. I. *Thes. Juris, pag.* 627. ut & locus SENECÆ, *De Benefic.* VI, 16. de quo vide etiam quæ habet SALMASIUS, in SPARTIAN. *Adrian.* Cap. 3. p. 30. *Edit. Hack.* & FR. DUAREN. *Disp. anniverf.* Lib. I. Cap. 54. Sed frequentius est, ut ipsi *Medici* dicantur *imperare ægrotis*, ut satis notum. *J. B.*]

33 *Cum a sociis ad se*] Vereor ne fefellerit Auctorem memoria, tribuens Atheniensibus, quod de Romanis scribit *Pausanias*, ab iis post bellum cum Perseo Romam evocatos Achæos ad causam dicendam: quale nihil imperatent Macedones, quum Græciæ principatum tenerent, lib. 7. (c. 10.) p. 417. *Liv.* 45, 31.

34 *Latini*] *Liv.* 8, 4. [Ibi ferè verba eadem: adeo ut confuderit Auctor Livium cum *Dion. Halic.* quem in margine laudat. *J. B.*]

35 *Latini querebantur*] Res quam tradit vera est: sed in exempla si quis diligentius inquiret, reperiet maximam partem nihil ex vero habere, sed querelas & criminationes seditiosorum esse hominum, qui sat libertatis cum haberent, male commoda patiendo justam servitutem ultro arcessiverunt.

GROTII.

k *Sub umbra fœderis*] Hoc ipsum est quod Arato *Plutarchus* dicit, (pag. 1045. A.) συμμαχίαν ὑποκορίζεσθαι. *molle servitium*, Vocula apud *Tacitus*

tius

vitutem se pati. Sic 36 Ætoli *a* vanam speciem & inane nomen libertatis: Achæi postea, *fœdus specie jam esse 37 precariam servitutem.* Sic apud *b* Tacitum Civilis Batavus de iisdem Romanis conqueritur; *neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi:* & alibi: *c Miseram servitutem falso pacem vocari.* 38 Eumenes quoque apud Livium *d* Rhodiorum socios ait, verbo esse socios, revera subjectos imperio & obnoxios: Magnetes *e* quoque in speciem liberam Demetriadem, l revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed revera sub imperio Macedonum notat *f* Polybius.

11. Hæc cum fiunt, & ita fiunt ut potentia in jus transeat, qua de re alibi erit disputandi locus, tunc aut qui socii fuerant fiunt subditi, aut certe partitio fit summi imperii, qualem accidere posse supra diximus.

XXII. m Qui vero certum quid pensitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, σύμμαχοι φόρου ὑποτελεῖς, ut est apud *g* Thucydidem: quales n 39 Hebræorum re-

a Livius lib. XXXIV. c. 23. *b Hist.* IV. c. 14. *c Ibid.* c. 17. *d Lib.* XXXVII. c. 53. *e Liv.* XXXV, 31. *f Hist.* L. IV. c. 76. *g Lib.* I. §. 19.

rum historiarum IV. (c. 57.) *Festus Rufus* de Rhodiis: *Primum libere agebant, postea in consuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt.* (Cap. 10. *Ed. Cell.*) Cæsar, quos in Æduorum amicitia fuisse prius dixerat & clientes vocarat, post sub imperio fuisse memorat. [*Bell. Gall.* VII, 75.] Adde, si libet, *Fredericum Mindanum* de processibus lib. II. cap. XIV. n. 3. *Zieglerum (ad auream praxin Calvoli)* §. *Landsassii.* num. 86. *Gaillium* libro II. observatione LIV. num. 6. Vide *Agathiam* libro I. ubi monentur Gothi, quid a Francis cum tempore expectandum habeant (*Cap.* 11.)

l *Revera omnia ad nutum Romanorum fieri*] Tales & Lazi *Justiniani* temporibus. Vide *Procopium* Persicorum II. [c. 15. Adi Illustr. *Ezech. Spanhemii* Orbem Roman. *Exerc.* II. C. 17. p. 447. 448. *J. B.*]

m *Qui vero certum quid pensitant*] Persæ pecuniam annuam ab *Justiniano* accipiebant, qua de re vide *Procopium* Persicorum II. (*cap.* 10.) & Gothicorum IV. (*cap.* 15.) id molli vocabulo vocabatur stipendium ad tutandas portas Caspias. Turcæ Arabas montanos pecunia placant.

GRONOVII.

36 *Ætoli*] *Liv.* 34, 23. 35. 39.

37 *Precariam servitutem*] Hæc vero optanda est iis, quibus non licet esse omnino liberis. Voluit, opinor, Auctor fœdus specie jam esse; re precariam libertatem. Sic enim *Livius* 39, 37. unde sumsit: *Specie*, inquit, *æquum fœdus est apud Achæos, re precaria libertas.*

38 *Eumenes apud Livium*] Lib. 37, 53.

39 *Hebræorum reges*] At fine dubio reges illi erant beneficiarii & stipendiarii populi Romani, &, ut *Tacitus* loquitur, *inservientes.* Commodiora in hanc rem exempla sunt apud *Fr. Lindenbrogium* ad Ammian. lib. 25. p. 154. (*Cap.* 6. *Ed. Vales. Gron.*)

GROTII.

n *Hebræorum reges*] *Josephus* lib. XV. οὐ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. οὕτως γὰρ ἂν οὐδὲ βασιλεὺς εἴη· δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτεξουσιάσαντας, ἐᾶν αὐτῇ χρῆσθαι· [Locus est *Cap.* III. §. 8. *Ed. Hudson.* ubi pro αὐτεξουσιάσαντας, ut heic scribitur, est κα-

reges, & vicinarum gentium post Antonii tempora, *ἐπὶ φόροις τεταγμένοις*, ut Appianus [a] loquitur: quo minus summum imperium habere possint, nullam dubitandi causam video, quanquam infirmitatis confessio de dignitate aliquid delibat. *a Bell. Civ. L. V. p. 715. Ed. Steph.*

XXIII. 1. Difficilior multis videtur quæstio 40 de nexu feudali, sed quæ ex antedictis facile solvi potest. Nam in hoc contractu, qui proprius est Germanicarum Gentium, neque usquam invenitur, nisi ubi Germani sedes posuerunt, 41 duo sunt consideranda, obligatio personalis, & jus in rem.

2. Obligatio personalis eadem est, sive quis ipsum jus imperandi, sive aliud quidvis etiam alibi situm feudi jure possideat. Talis autem obligatio sicut privato non erat demtura jus libertatis personalis, ita nec regi aut populo jus demit summi imperii, quæ libertas est civilis. quod apertissime conspici datur in 42 feudis liberis, quæ Franca vocant, (mm) quæ nullo

καταξιώσαντας, etiam in veteri Edit. *J. B.*] *Negabat Antonius rectum esse, regem vocari ad rationes reddendas de iis, quæ ut rex fecisset: ita enim ne regem quidem eum fore. Par esse, ut qui honorem ei dederint, etiam potestate quam liberrime uti eum sinant. Chrysostomus* 11. de Eleëmosyna: ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ὑπέπεσον ἀρχὴν, ὅτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ καὶ νῦν. ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν· καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι. τ' ἀλλαχοῦ δὲ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα· *Judæi, ex quo retro ferri res eorum cœpere, Romano attributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita, ut nunc, omnino servi, sed sociorum vocabulo honorabantur, regibus suis tributa pendentes, & ab iis accipientes præfectos. Cæterum in plerisque suis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipsi punirent secundum mores patrios.* [Tom. VI. pag. 818. *Ed. Savil.* Heic autem, ubi est, τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν, legendum αὐτῶν: quemadmodum rectè observavit DESID. HERALDUS, *De Rerum judicat. auctor.* Lib. II. Cap. 16. *num.* 11. Res ipsa, & series orationis, docent, agi, non de *Regibus Judæorum*, sed de *Imperatoribus Romanis*, qui *βασιλεῖς* Græcis dicebantur, & quibus *Judæi* tunc temporis tributa pendebant.]

GRONOVII.

40 *De nexu feudali*] De iis, qui sunt vasalli, & propter feudum, quod tenent, directo domino obligati.

41 *Duo sunt consideranda*] Est enim feudum jus utendi fruendi aliena re immobili vel incorporali, quæ immobili comparatur, ex benevolentia domini sub conditione fidei & obsequii concessum. Itaque cliens vel vasallus accepto beneficio, vel feudo, jurat domino fidelitatem, & officia præstat operasque, quæ servitia vocant: quod si committat feloniam, aut existat aliqua ex revocandi causis, a vasallo ad dominum revertitur.

42 *Feudis liberis*] Quæ habent immunitatem ab operis vel servitiis.

(mm) Confundit Auctor *Feuda libera* cum certis quibusdam pactis, quæ impropriè *Feudorum* nomine ad-

nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. Hæc enim nihil sunt aliud quam species fœderis inæqualis, de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præsidium & tutelam. Pone etiam 43 adversus omnes promissam operam, o quod nunc 44 feudum ligium vocant, (nam olim ea vox latius patebat) nihil id de jure summi imperii in subditos detrahit: ut jam taceam semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, de qua agendum erit alibi.

3. Jus vero in rem quod attinet, id quidem tale est, ut ipsum 45 imperandi jus, si feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti possit. Sed interim summum esse non desinit: aliud enim est res, ut sæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis constitutos, ita scilicet, ut deficiente regia familia imperium ad ipsos rediret, quod de Paphlagonia aliisque nonnullis Straboni a notatum.

a Lib. XII. p. 562. & Lib. VI. p. 282.

XXIV. Distinguendum quoque non minus in imperio quam in dominio jus ab usu juris, sive actus primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest: sic & furiosus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non permittantur; omnibus enim his casibus curatores sive 46 prodici dandi sunt. Itaque p Demetrius, cum in potestate Se-

adpellata sunt, ob similitudinem quamdam in exhibitione honoris. Ostendimus id in Gallicis nostris ad hunc locum Notis. Videri potest etiam G. DANIELIS, e Soc. Jes. Opus Gallicum *De Militia Francica*, Tom. I. pag. 108, *& seqq.* Edit. Amstel. 1724. *J. B.*

GROTII.

o *Quod nunc feudum ligium vocant*] Vide *Baldum* proœmio Digestorum, *Nattam* consilio CCCCLXXXV.

p *Demetrius*] Vide *Plutarchum* Demetrio. (Pag. 914. D. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

43 *Adversus omnes*] Nemine antepolito, vel excepto. Itaque nec dans agnoscit superiorem, neque accipiens homo ligius esse potest duorum. In non ligio, non modo rex, sed etiam alii, velut antiquior dominus, cognati, patria vasalli, excipiuntur in juranda fide.

44 *Feudum ligium*] Quod datur a non agnoscente superiorem, sub pactione obsequii & fidei conferenti præstandæ uni & contra omnes. Itaque vasallus vel homo ligius, qui & homologus vocatur, non solum ratione feudi accepti, sed cum omnibus bonis suis jurisdictioni subjicitur, neque invito domino feudum potest exuere: sed & unus nemo duorum esse ligius potest. *Schon.* Disp. 1, 1. 52. & 2, 8. & seq. *Obrecht.* Disp. 2. th. 136. & seqq.

45 *Imperandi jus*] Ut in *feudo*, quod vocant *regale*, quo investiti summam & quasi regiam potestatem habent in locis, quæ ad hoc feudum pertinent, ut sunt regna stipendiariorum regum, Electoratus, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Baronatus.

46 *Prodici*] Qui vice ejus res administrent, & per hos suum ille jus tuetur. Πρόδικος Lacedæmone *κατ' ἐξοχὴν* tutor regis, *Plutarchus* Lycurgo. *Hesychius:* Πρόδικος, *συνήγορος*. Προδικεῖν, ἐπιτροπεύειν. Vide *Crag.* de rep. Lacedæmon. p. 88.

Seleuci non satis libere viveret, vetuit aut sigillo aut literis suis credi, sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

CAPUT IV.

De bello subditorum in superiores.

I. *Status quæstionis.*
II. *Bellum in superiores, qua tales, ordinarie licitum non esse jure naturæ.*
III. *Nec concessum lege Hebræa.*
IV. *Minus etiam lege Euangelica: quod probatur ex sacris literis.*
V. *Et factis Christianorum veterum.*
VI. *Refellitur sententia statuens inferioribus magistratibus licitum esse bellum adversus summam potestatem: idque rationibus & sacris literis.*
VII. *Quid sentiendum, si summa & alioqui inevitabilis sit necessitas?*
VIII. *Jus belli dari posse in principem populi liberi.*
IX. *In regem, qui imperium abdicaverit.*
X. *In regem, qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum.*
XI. *In regem, qui manifeste totius populi hostem se ferat.*
XII. *In regem post amissum regnum ex lege commissoria.*
XIII. *In regem, qui partem duntaxat imperii habeat, pro ea parte, quæ ipsius non sit.*
XIV. *Si resistendi libertas certis casibus reservata sit.*
XV. *Invasori alieni imperii quatenus parendum.*
XVI. *Invasori alieni imperii vi resisti posse ex jure belli manentis.*
XVII. *Ex lege antecedente.*
XVIII. *Ex mandato jus imperandi habentis.*
XIX. *Cur extra hos casus id non liceat.*
XX. *In controverso jure privatos sibi judicium sumere non debere.*

I. 1. Bellum gerere possunt & privati in privatos, ut viator in latronem; & summum imperium habentes in eos, qui itidem id habent, ut David in regem Ammonitarum; & privati in eos, qui 1 imperio summo, at non in se, utuntur, ut Abrahamus in regem 2 Babyloniæ & vicinos; & qui summum imperium habent in privatos aut sibi subditos, ut David 3 in partem Isbosethi, aut non subditos, ut Romani in piratas.

2. Tantum

GRONOVII.

1 *Imperio summo, at non*] In populos suæ ditionis; non istos privatos, quibuscum nunc fingimus eos bellare.

2 *Babylonia*] *Gen.* 14, 1. שנער Σενναάρ, quo vocabulo dicta est regio, quæ post Babylonia. *Genes.* 10, 10. LXX. *Daniel.* 1, 2.

3 *In partem*] Adversus eos, qui auctoritatem Isboseth secuti regnum volebant retinere in domo & posteris Sauli, 2 *Sam.* 3, 7.

4. *Sive*

2. Tantum illud quæritur, an aut privatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio 4 sive summo sive 5 minori subsunt? Ac primum id minime controversum est, arma sumi posse 6 in inferiores ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. Sic 7 metatores expellendi domino prædii licentiam [a] Imperatores Romani concedunt. Verum adversus summam potestatem aut 8 inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat quæritur.

[a] L. devotum. C. de Metatoribus. lib. XII. leg. 5.

3. Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est, si quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non esse faciendum, quod jubent. Nam Apostoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum, ad certissimam 9 provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud Platonem [b] reperias: at 10 si qua ex tali causa, aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda est potius, quam vi resistendum.

[b] Apol. Socratis, p. 29. D. Tom. I. Ed. Steph.

II. 1. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam a se injuriam jus habent resistendi, ut supra diximus. Sed civili societate ad tuendam publicam tranquillitatem instituta, statim civitati 11 jus quoddam majus in nos & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum 12 publicæ pacis & 13 ordinis causa prohibere: Et quin voluerit, dubitandum non est, cum aliter non posset 14 finem suum consequi. (aa) nam si maneat pro-

GRONOVII.

4 *Sive summo*] Ut in regem.

5 *Minori*] Ut in præfectum regium.

6 *In inferiores*] Subjectos eidem imperio ab illis, quibus provincia vel curatio cum jure armorum adversus obsistentes mandata est.

7 *Metatores*] Qui militibus transeuntibus castra designant.

8 *Inferiores*] Præfectos aut ministros.

9 *Provocarunt*] Contra civile jus, quod præcipit obediendum præpositis, velut superius tribunal appellarunt juris naturæ.

10 *Si qua ex tali*] Quod recusaveris facere jussa, quia sine offensione Dei facere nequeas.

11 *Jus quoddam majus in nos*] Communis utilitatis ergo privatum cujusque jus restringens & coërcens.

12 *Publicæ pacis*] Ne in media pace perpetui, aut alii ex aliis, orirentur tumultus imperium inhibentium & detrectantium.

13 *Ordinis*] Qui postulabat, ut essent, qui ducerent, quique sequerentur; qui præciperent, quique facerent; imperantes alii, alii parentes, & in hoc statu quisque, nemine turbante alios, officio fungerentur.

14 *Finem suum*] Tranquillitatem & securitatem publicam.

(aa) Distinguendum heic inter *injurias dubias aut tolerabiles*, & *manifestas ac intolerandas*. Quæ priores ge-

promiscuum illud resistendi jus, non jam civitatis erit, sed 15 dissociata multitudo, qualis illa a Cyclopum: *a Hom. Odyss. L. IX. vers. 114.*

—— *Θεμιστεύει δ' ἕκαστος*
Παίδων ἠδ' ἀλόχων ——
—— *Dant conjugibus jus*
Quisque suis sobolique. ——

b Νομάδες· ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός. *b Eurip. Cyclope, vers. 120.*
a *Confusa turba, nemo ubi audit neminem.*

Et Aboriginum, qui Sallustio c tradente, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum: & apud eundem alio loco d Getuli, qui neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. *c Bell. Catil. c. 6.* *d Jugurth. c. 21. Ed. Wass.*

2. Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum: *Generale pactum est societatis humanæ*, inquit e Augustinus, *regibus obedire.* Æschylus: f *e Confess. L. III. c. 8.* *f Prometh. vinct. pag. 24. Ed. H. Steph.*

Τραχὺς μόναρχος κ' οὐχ' ὑπεύθυνος κρατεῖ.
Rex est suo utens jure, nulli obnoxius.

Sophocles: [*In Ajac.* vers. 677.]

Ἄρχοντές εἰσιν, ὥς θ' ὑπεικτέον. τί μή;
Nam principes sunt: obsequendum. quippe ni?

Euripides: [*Phœniss.* vers. 396.]

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.
Imperia habentum perferenda inscitia est.

Adde quod supra ex Tacito in hanc rem adduximus: cujus & hoc g est; 16 *Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt,* *g Ann. sub. VI, 8.*

generis sunt, eas pati quisque debet, non propter Principem, qui ne quidem minimam injuriam inferendi jus habet, sed ne societas civilis turbetur. Posterioris autem generis nemo pati tenetur, easque repelli finis ipse civitatum constitutarum postulat, tantum abest ut vetet. Quâ de re plenius dicemus in nostris ad hoc Caput Notis Gallicis. Heic monuisse sufficiat. *J. B.*

GROTII.

a *Confusa turba, nemo ubi audit neminem*] De Bebryciis similia prodidit *Valerius*: (*Argon.* IV, 102.)

—— *non fœdera legum*
Ulla colunt, placidas aut jura tenentia mentes.

GRONOVII.

15 *Dissociata*] Male cohærens & sese interturbans.

16 *Principi summum*] 6. ann. 8. *Tibi summum rerum judicium Dii dederunt, nobis obsequii gloria relicta est:* quasi ad Cæsarem præsentem sic loquitur in senatu M. Terentius. Neque enim *Tacitus* diceret subditis.

subditis obsequii gloria relicta est. Hic quoque: (bb)
Indigna digna habenda sunt, rex qua facit.

a Medea, vers. 195.

Seneca: *a Æquum atque iniquum regis imperium feras:*
Quod ex Sophocle sumtum, qui dixerat: [*Antigon.* vers. 681.]

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et quod apud Sallustium est: b *Impune quidvis facere, id est regem esse.* (cc)

b L. Milites. 13. §. Irreverens. 4. D. de re mil. Rufus de legibus militaribus c. XV.
c Ethic. Nic. V, 8.

3. Hinc ubique majestas, id est, dignitas, sive populi, sive unius, qui summo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ constare non potest, si maneat resistendi licentia. Miles *b* qui castigare volenti se centurioni restiterit, 17 si vitem tenuit, 18 militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur: Et apud Aristotelem est, *c* εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι, *si magistratum gerens aliquem verberavit, reverberandus non est.*

d Deuter. XVII, 12. Jos. I, 18.
e 1 Samuel. VIII, 11.
f Deuter. XVII, 14.

III. In lege Hebræa *d* mortis supplicio damnatur, qui inobediens fuerit aut summo pontifici, aut ei qui extra ordinem rector populi a Deo esset constitutus. Quod vero apud Samuelem *e* est de jure regis, omnino recte inspicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id est, de facultate honeste & juste aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, *f* quæ est de officio regis) neque nudum (dd) factum indicari: nihil enim esset in eo eximium, cum injurias facere 19 etiam privati privatis soleant: sed

GROTII.

b *Impune quidvis facere, id est, regem esse*] Pertinent huc M. Antonii verba, quæ ex *Josepho* modo adduximus. (*Cap.* præced. §. 22.)

GRONOVII.

17 *Si vitem tenuit*] Apprehendit scipionem, quo verberabatur a centurione. *Tacit.* 1. ann. 23. *Juvenal.* 8, 297. *frangebat vertice vitem.* Sat. 14, 193. *perlege rubras Majorum leges, aut vitem posce libello.*

18 *Militiam mutat*] Ex honestiore ac lucrosiore ad minus honestam minusque lucrosam transfertur.

19 *Etiam privati privatis*] Non tamen tantas neque tam late patentes: itaque est sane in eo quoque aliquid eximium, & Auctoris argumentum lubricum.

(bb) Parodia versus *Plautini*: *Indigna digna habenda sunt, herus quæ facit.* Captiv. II, 1. 6. *J. B.*

(cc) Verba sunt *Memmii*, Tribuni Plebis, qui loquitur tantum de more Regum, & impunitate facti, non juris: quam ipsis nequaquam largiturus erat libertatis vindex acerrimus. Inspice totum locum, *Bell. Jugurth.* c. 36. Si alia loca congesta expendantur, nil aliud in plerisque reperietur, immo aliquando contrarium ejus, quod inde Auctor colligit. *J. B.*

(dd) Immo *jus Regis* apud SAMUELEM significare tantum *consuetudinem* Regum, probarunt Interpretes exemplis & rationibus omni exceptione majoribus. Diximus in Gallicis nostris Notis. *J. B.*

GRO-

sed factum 20 quod effectum aliquem juris habeat, id est, c non resistendi obligationem. Ideo additur, populum pressum istis injuriis Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. Sic ergo 21 hoc jus vocatur, quomodo a prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

IV. 1. In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari, quæ Cæsaris sunt, intelligi voluit a suæ disciplinæ sectatoribus non minorem, si non majorem, obedientiam cum patientia (si opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur. quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus b Apostolus, officia subditorum late describens, inter alia, *Qui obsistit*, inquit, *potestati*, *Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient*. Addit mox, *Dei enim minister est, qui potestate fungitur tuo bono.* Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subjectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine 22 majoris mali oritur, sed quæ 23 ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primam, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Euangelio. quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, 24 quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quod hic ordo nostro bono inserviat.

2. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hic quidam, vere magis quam ad sensum Apostoli, ut arbitror, apposite, dicunt, has quoque injurias utiles nobis esse, quia ista

a L. *Jus pluribus D. de Just. & Jure. L. II.*

b *Rom.* XIII. *vers.* 2, *& seqq.*

GROTII.

c *Non resistendi obligationem*] *Philo* in Flaccum: (Pag. 978. D. *Ed. Paris.*) πότε γὰρ εἰς ἀπόστασιν ὑπωπτεύθημεν; πότε δ' οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν; τὰ δ' ἐπιτηδεύματα, οἷς καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀνεπίληπτα, οὐ συντείνοντα πρὸς εὐνομίαν πόλεως καὶ εὐστάθειαν; *Quando enim defectionis suspecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati fumus? instituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehensionem sunt, nonne ad concordiam bonumque statum civitatis conducunt?*

GRONOVII.

20 *Quod effectum*] Non tantum, quod facturi sint, sed etiam ita facturi, ut, quin faciant, impediendi nemini sit potestas, nec de illo queri habeat apud quemquam, nisi apud Deum.

21 *Hoc jus vocatur*] Ut significet exercitium potestatis, injustum quidem, velatum tamen specie juris.

22 *Majoris mali*] Supplicii præsentis aut pœnæ.

23 *Ex ipso sensu*] Ex animo sic imbuto atque instituto, ut sciat hoc omnino se oportere facere, atque ideo libenter velit.

24 *Quibus auctoritatem*] Quorum auctores nos fatemur, quæ rata habemus.

ista patientia sua non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus considerasse finem universalem isti ordini propositum, qui est d tranquillitas publica, in qua & singulorum comprehenditur. Et sane quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur, dubitandum non est: nemo enim sibi male vult: at imperantis felicitas in subditorum felicitate consistit. e *Sint quibus imperes*, 25 ajebat ille. Proverbium est apud Hebræos: (ee) *Nisi potestas publica esset, alter alterum vivum deglutiret*: qui sensus & apud Chrysostomum: τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες, *nisi rectores civitatum essent, feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum, f sed & vorantes alios alii.*

3. Quod si quando 26 nimia formidine aut 27 iracundia aliisve affectibus transversi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam, quæ ad tranquillitatem ducit, id 28 inter minus frequentia habendum est; & quæ, ut ait Tacitus, a interventu meliorum pensantur. Leges autem satis habent id 29 quod plerumque accidit respicere, ut ajebat b Theophrastus,

a *Hist.* IV. 74.

b *L.* τὸ γὰρ, 6. *D. de legibus, L.* III. *in fine. D. si pars hered.*

GROTII.

d *Tranquillitas publica*] Bene *Chrysostomus*: συνεργός ἐστί σοι, συμπράττει σοι. Princeps nimirum euangelium prædicanti. Dedolat ille quod tu descobinas.

e *Sint quibus imperes*] Dictum hoc Sullæ ajunt *Plutarchus*, (in *Vit. Syll.* p. 472.) *Florus*, & alii, unde sumsit *Augustinus* lib. III. cap. 28. de civitate Dei.

f *Sed & vorantes alios alii*] Est hoc de statuis sexto: (Tom. VI. pag. 502. *Edit. Savil.*) sed & hoc: ἐὰν γὰρ τὰ δικαστήρια ἀνέλῃς, πᾶσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀνεῖλες τὴν εὐταξίαν. *Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquillitatem abstuleris.* Deinde: [In dicta Orat. hæc non exstant.] μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, εἴ τις κακῶς τῷ πράγματι κέχρηται, ἀλλ' αὐτῆς βλέπε τῆς διατάξεως τὴν εὐκοσμίαν. καὶ τὴν πολλὴν ὄψει τοῦ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντος σοφίαν· *Nec mihi illos refer, qui male usi sunt honoribus, sed ipsius instituti vide pulchritudinem, & sapientiam ejus admiraberis, qui primus ejus auctor fuit.* Idem ad Romanos: (Cap. XIII. vers. 5. *pag.* 191. Tom. III.) κἂν ἀνέλῃς αὐτὰς (τὰς ἀρχὰς) πάντα οἰχήσεται· καὶ οὐ πόλεις, καὶ οὐ χώρα, οὐκ οἰκία, οὐκ ἀγορὰ, οὐκ ἄλλο οὐδὲν στήσεται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπήσεται τῶν δυνατωτέρων τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων. *Magistratus si abstuleris, perierint omnia, non urbes stabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud: evertentur omnia, & fortioris esca fiet quilibet infirmior.* idem sensus apud eundem ad Ephes. V. (*Tom.* III. *pag.* 862.)

GRONOVII.

25 *Ajebat ille*] Fufidius ad Sullam. *Florus* 3, 21.

26 *Nimia formidine*] Ut qui ob leves suspiciones corripiunt, reosque majestatis faciunt, exemplo Claudii. *Suet.* 37.

27 *Iracundia*] Ut Alexander, qui ubi exarsisset, nec dilatio ultionis nec modus erat. *Justin.* 9, 8.

28 *Inter minus frequentia*] Ex rarius contingentibus.

29 *Quod plerumque*] *Aristot.* 3. Pol. 11. Δοκεῖ τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν.

(ee) Legitur in *Pirke Aboth*, Cap. III. pag. 42. *Ed. Fagii* 1541. *J. B.*

GRO-

phrastus, quo & illud Catonis pertinet: *a* *Nulla lex satis 30 commoda omnibus est; id modo quæritur, si majori parti & in summam prodest.* Quæ autem rarius contingunt, 31 communibus tamen regulis constringenda sunt, quia 32 etsi 33 ratio legis 34 in isto speciali facto specialiter locum non habeat, manet tamen 35 ratio in sua generalitate, cui specialia subjici fas est. Id enim satius quam sine norma vivere, aut normam cujusque arbitrio permitti. Seneca *b* apposite ad hanc rem: *Satius erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

a Livius lib. XXXIV. c. 3.

b Lib. VII. de benef. c. 16.

4. Locum & hic habere debet illa nunquam satis memorata Periclis g apud *c* Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem, quæ tota recte se habeat, quam si qua privatis floreat utilitatibus, ipsa autem universim laboret. qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa, pereat & ipse necesse est: Contra vero, etiam si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti jactura rei familiaris, salutem proditis reipublicæ?* Quem sensum breviter ita explicat *d* Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile præstat: 36 publica prodendo, tua nequicquam serves.* Plato *e* dixerat legum IV. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις· καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ τοῖν ἀμφοῖν, ἢν τὸ κοινὸν τεθῇται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον· *quod commune est, connectit civitates, quod sin-*

c Lib. II. §. 60.

d Lib. XXVI. c. 36.

e De Legg. L. IX. p. 875. A. Ed. Steph.

GROTII.

g *Apud Thucydidem sententia*] Lib. II. quicum bene convenit illud *Ambrosii* libro III. de officiis: *(Cap. 4.) Eadem singulorum est utilitas, quæ universorum.* Et illud in jure: *Semper non quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit.* L. actiones. §. Labeo. 65. §. 5. D. Pro Socio. Adde L. unicam. §. penul. C. de Caducis tollendis.

GRONOVII.

30 *Commoda est*] Omnibus.

31 *Communibus tamen*] Iis neglectis, quæ rarius contingunt, de eo, quod ut plurimum accidit, aliquid constituendum.

32 *Etsi legis*] Quæ voluit civem magistratui parere.

33 *Ratio*] Ut cuique jus reddatur, ut justitia quisque fruatur.

34 *In isto speciali*] Quoties contra jus fasque magistratus aut rex lædit inferiorem.

35 *Ratio in sua generalitate*] Tranquillitas securitasque totius corporis, quæ tanti est, ut unus potius doleat & id ferat, quam resistat imperanti & ordinem publicum turbet, ne patiatur injuriam.

36 *Publica prodendo*] Deserendo, destituendo, non adjuvando.

singulorum, dissipat; quare & publice, & privatim utilius est, ut publica magis quam privata curentur. Xenophon [a] vero: ὅστις ἐν πολέμῳ ἂν στασιάζῃ πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει· *qui in bello contra ducem seditiose se gerit, facit hoc cum suæ salutis periculo.* Eodem & illa [b] Jamblichi pertinent: *Non disjuncta est privata utilitas a publica, imo in bono communi singulare etiam continetur: & ut in animalibus cæteraque natura, ita in civitatibus in totius salute salus est partium.*

[a] De Expedit. Cyr. L. VI. c. I. §. 19. Ed. Oxon.
[b] Apud Stob. Serm. 46. De Magistr.

5. In publicis autem præcipuum haud dubie est ordo ille, quem dixi, imperandi parendique; is vero cum privata resistendi licentia consistere nequit. Explicare libet hoc ipsum 37 nobili Dionis [c] Cassii loco: ἐν μὲν τοι καὶ ἐγὼ οὔτ' ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα 38 τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, οὔτ' ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτὲ, εἰ 39 τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν τινι, κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε. σκέψασθε δὲ ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι. ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι. τίς ὑγίεια νοσοῦσι, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι. τίς δ' ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι. φύσει τε γὰρ ἀναγκαῖά τινα καὶ σωτήρια τὸ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τὸ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται. *Ego vero neque decorum existimo, ut rector civitatis cedat, neque spem esse ad salutem, si quod parere positum est velit imperare. Cogitate enim quis futurus sit ordo in familia, si a junioribus senes spernantur: quis item in scholis, si a discipulis susque deque habeantur præceptores: unde sanitas ægrotantibus, si non per omnia medicis pareant: quid tuti navigantibus, si plebs nautica gubernantium jussa contemnat. Natura quippe id necessarium & hominibus salutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.*

[c] Lib. XLI. p. 189. Ed. H. Steph.

6. Paulo comitem addamus Petrum, cujus [d] hæc sunt verba: *Regem honorate. Servi, subditi estote cum omni timore dominis, non solum bonis & æquis, sed etiam duris. Hoc enim cedit gratiæ, si quis* 40 *propter conscientiam Dei suffert molestiam injuste afflictus. quæ enim gloria est, si peccantes & colaphis cæsi subsistitis? sed si bene agentes, & tamen male habiti subsistitis,* h *hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.* Confirmat mox hoc

[d] I Epist. II, 17. 18.

GROTII.

h *Hoc cedit vobis gratiæ apud Deum*] *Tertullianus* de pœnitentia: *Timor hominis, Dei honor est.* [Cap. 7. Sed ibi de aliâ planè re agitur.]

GRONOVII.

37 *Nobili Dionis Cassii loco*] Lib. 41. p. 168.

38 Τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι] Subjectis cedat, puta lascivientibus & improba atque inutilia flagitantibus.

39 Τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν] Cujus sors & officium est parere.

40 *Propter conscientiam Dei*] Διὰ συνείδησιν Θεοῦ. quia scil. & agnoscit esse Deum justum & justitiæ exactorem, qui neminem insontem lædi sinat impune, dixeritque: *Mibi vindictam, ego rependam.*

GRO-

hoc a Christi exemplo. Idemque sensus in Clementis constitutionibus his verbis exprimitur: *ὁ δοῦλος εὔνοιαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου Θεοῦ, κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ. Servus Deum timens simul bene hero suo velit, quamvis impio, quamvis injusto.* Notanda hic duo: quod dicitur subjectionem dominis deberi, etiam duris, (ff) idem ad reges quoque referendum: Nam quod sequitur ei fundamento superstructum, non minus subditorum quam servorum officium respicit. Ac deinde talem a nobis requiri subjectionem, quæ injuriarum patientiam secum ferat: sicut de parentibus dici solet:

i *Ames a parentem, si æquus est: si non, feras.* a *Publ. Syr.* vers. 23.

Et Eretriensis quidam adolescens, (gg) qui Zenonis scholam diu frequentaverat, quid ibi didicisset, rogatus respondit, *ὀργὴν πατρὸς φέρειν, iram patris ferre.* De Lysimacho b Justinus: *Magno animo regis, velut parentis, contumeliam tulit.* Et apud c Livium est: *Ut parentum sævitiam, sic patriæ, patiendo ac ferendo leniendam esse.* Apud Tacitum: d *Ferenda regum ingenia*: & alibi: e *bonos Imperatores voto expetendos, qualescumque tolerandos.* Apud Persas, laudante Claudiano: [*In Eutrop.* L. II. vers. 479.]

b *Lib.* XV. c. 3.
c *Lib.* XXVII. c. 34.
d *Annal. Lib.* XII. c. 11.
e *Hist.* IV. 8.

——— *Quamvis crudelibus æque*
Paretur dominis. ———

V. 1. Nec ab hac lege Domini discedit k consuetudo veterum Christianorum, optima legis interpres. Nam quanquam pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt, qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent, nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In Clementis constitutionibus est, *βασιλείᾳ ἢ θεμιτὸν ἐπανίστασθαι, regiæ potestati resistere nefas.* 41 Tertullianus f Apo- f *Cap.* 35.

GROTII.

i *Ames parentem, si æquus est: si non, feras*] *Terentius* Hecyra: (*Scen.* III. *Act.* 1. vers. 21.)

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.

Cicero pro Cluentio: *Non modo reticere homines parentum injurias, sed etiam æquo animo ferre oportet.* (Cap. 6.) Habet ad hoc præceptum pulchra *Chrysostomus* tum II. ad *Timotheum*, tum libro V. adversus Judæos. Pertinent huc & quæ *Epictetus* (*Cap.* 65.) & post eum *Simplicius* habent de duabus ansis.

k *Consuetudo veterum Christianorum*] Ad quam pertinet canon XVIII. concilii Calcedonensis, repetitus canone IV. concilii in Trullo: concilium Toletanum quartum: capitulum II. Caroli Calvi in villa Colonia. Synodus Suessionensis canone V.

GRONOVII.

41 *Tertullianus Apologetico*] c. 35.

(ff) Præcepta illa generalia suas tamen habent exceptiones, ex naturâ ipsius rei petitas. Fatetur id Auctor ipse de Servis, Lib. II. Cap. V. §. 22. *J. B.*

(gg) Refert id *Ælianus*, Var. Hist. IX, 33. *J. B.*

pologetico : 42 *Unde Cassii, & Nigri, & Albini ? unde qui 43 inter duas lauros obsident Cæsarem ? unde 44 qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent ? unde qui armati palatium irrumpunt*, 45 *omnibus tot* 1 *Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus, qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Parthenüs audaciores ? De Romanis, ni fallor, id est, de non Christianis.* De palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti prætorio Ælii Læti, manu palæstritæ; quo tamen Imperatore vix quisquam fuit sceleratior. Parthenius, cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille, qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum prætorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. 46 In eundem Septimium Severum arma,

GROTII.

1 *Sigeriis*] *Xiphilinus* Domitiano: *Pag.* 237. B. *Ed. Steph.* ἐπέθεντο δ' αὐτῷ καὶ συνεσκευάσαντο τὴν πρᾶξιν Παρθένιος ὁ πρόκοιτος αὐτοῦ καὶ Σιγήριος (male Σίγηρος) ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν. *Insidias autem ei communicato inter se consilio struxere Parthenius, præpositus cubiculariorum, & Sigerius & ipse è cubiculariis.* Martialis libro IV: (*Epig.* 79.)

Sigeriosque meros, Partheniosque foras.

Corruptum id nomen non hic modo in *Tertulliano* fuerat, sed adhuc est in *Suetonio*, (*Domit.* c. 17.) ubi *Saturius*, & in Victore vulgari, ubi *Casperius* legitur: (*Epitom.* C. 12. *num.* 8.)

GRONOVII.

42 *Unde Cassii*] i. Utrum ex vestris, ô multorum Deorum cultores, an ex Christianorum secta?

43 *Inter duas lauros*] Pestilentiæ causa Commodus in loco lauris vestito apud Laurentum oppidum agebat, cum eum ob Cleandri necem exposcendam plebs circumsedit. *Herod.* 1, 35. Sed quid inter duas lauros ? Sane *Aurelius Victor* in reg. XIII. meminit vicum laureti minoris, & vicum laureti majoris. Sed hæ partes urbis sunt in Aventino: Commodus autem obsessus Laurenti, minimum XVI, millibus passuum ab urbe. Forte *inter suas*. Lauri enim Impp. quasi propriæ & illis dicatæ, quia Julius laureæ perpetuo gestandæ jus accepit, *Sueton.* Jul. 45. quod in successores prorogatum, ut ex statuis & nummis constat. Quin & laurus ἀλεξίκακόν τι credebatur. Proverbium: Δαφνίνην φορῶ βακτηρίαν, quum tutum ab insidiis & periculis significabant. *Plin.* 15, 30. *Suet.* Tib. 69. [Vir doctissimus, lapsu calami, heic *Aurelium Victorem* dixit, pro *Publio Victore*, qui libellum *de Regionibus Urbis Romæ* scripsit. *J. B.*]

44 *Qui faucibus*] Sic periit Commodus in exercitatione luctæ, validissimo palæstrita, specie exercendi, guttur ejus comprimente eo usque, donec exspiraret.

45 *Omnibus tot Sigeriis*] Forte: *omnibus & Sigeriis, & Partheniis.* De Parthenio *Sueton.* Domit. 16. & 17. Item *Aurelius Victor* Schotti, cui socius conjurationis videtur fuisse Sigerius: nam simul cum Parthenio illum nominat & *Martialis* 4, 79.

46 *In eundem Septimium*] Immo Severus in illos, eodem tempore a suis militibus Impp. appellatos: sed quia Severus vicit, illi pro rebellibus habentur ac tyrannis: nam civilis acies victum facit nocentem. Quod si Clodius vicisset, pro Albinianis, si Pescennius, pro Nigerianis, posuisset Septimianos.

GRO-

arma, quasi pro reipublicæ caritate, sumserant in Syria Pescennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Christianis displicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majestatem imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant, qui secuti erant Avidium Cassium, 47 virum egregium, qui in Syria sumtis armis causabatur Rempublicam se ire restitutum, quam 48 M. Antonini negligentia perderet.

2. Ambrosius, cum injuriam non sibi tantum, sed & gregi suo, & Christo fieri crederet a Valentiniano, Valentiniani filio; populi satis concitati motu ad resistendum uti non [a] voluit. m *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gothos quoque, lacrymæ meæ arma sunt. talia enim sunt munimenta sacerdotum: aliter nec debeo, nec possum resistere.* Mox: [b] *Exigebatur a me, ut compescerem populum: referebam, in meo jure esse, ut non excitarem, in Dei manu, ut mitigaret.* Idem Ambrosius 49 Maximi copiis adversus 50 Imperatorem, & Arianum & Ecclesiæ gravem, [c] uti noluit. Sic Julianum defectorem cum pessima consilia agitaret, lacrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, [d] addens, τοῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ διώκτου φάρμακον, *quia solum hoc contra persequutorem erat remedium.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, ut observat idem Nazianzenus, [e] sævitia illa Juliani non tantum in Christianos erat injuria, sed & rempublicam in summum adduxerat periculum. Accedat his illud Augustini, ubi illa Apostoli ad Romanos dicta explicat: [f] *Necesse est propter hanc vitam nos subditos esse oportere, non resistentes si quid illi* (rectores) *auferre voluerint.*

VI. 1. In-

[a] *Epist. lib.* V. *orat. in Auxent.* Ep. 32.
[b] *Epist.* 33.
[c] *Theodoret. hist. eccles. lib.* V. c. 4.
[d] *Orat.* 1. *in Julianum*: pag. 94. A.
[e] *Ibid.* pag. 80.
[f] Tom. IV. pag. 856. Propos. 74. *Ed. Benedict. Antverp.*

GROTII.

m *Coactus repugnare non novi*] Inseruit *Gratianus* causa XXIII. quæstione VIII. (*Can.* 21.) Idem *Ambrosius* epistola XXXIII. *Vultis in vincula rapere? voluntas est mihi: non ego me vallabo circumfusione populorum.* Imitatus est magnus Gregorius libro VII. epistola 1. *Si in morte Longobardorum me miscere voluissem, hodie Longobardorum gens nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa.*

GRONOVII.

47 *Virum egregium*] Militiæ, sed in hac causa palam sceleratum.

48 *M. Antonini negligentia*] Sic ille mentiebatur, ut colorem adderet rebellioni: cæterum nunquam imperium aut respublica Romana fuit in meliore statu sub principe, quam sub hoc: neque aut pace quisquam aut bello diligentior.

49 *Maximi copiis*] Clementis Maximi, qui sumsit in Britannia imperium contra Gratianum, Valentiniani alterum filium, occupatisque Galliis, occiso Gratiano, Hispaniis quoque & Africa potitus, per quinquennium regnavit, donec a Theodosio victus interficeretur.

50 *Imperatorem & Arianum*] Valentinianum juniorem, Gratiani fratrem.

VI. 1. Inventi sunt nostro sæculo viri eruditi quidem illi, sed temporibus & locis nimium servientes, qui sibi primum (ita enim credo) deinde aliis persuaderent, ea quæ jam dicta sunt, locum habere in privatis, n non etiam in magistratibus inferioribus, quibus jus esse putant resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium; imo & peccare eos, ni id faciant. quæ opinio admittenda non est. Nam sicut in dialecticis o 51 species intermedia, si genus respicias, est species; si speciem infra positam, genus: ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habita, sunt publicæ personæ; at superiores si considerentur, 52 privati sunt. Nam omnis facultas gubernandi, quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subjicitur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet, quod dicunt a Philosophi, 53 ordinem non dari, nisi cum relatione ad aliquid primum.

a *Aver. v. Metaph. com. 6.*

2. Ac mihi videntur, qui contra sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuisse, antequam majestas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Jovi non concessisse. At is quem dixi p ordo, & ὑπαλληλισμὸς, non tantum sensu communi cognoscitur: unde illud: [*Senec.* Thyest. *vers.* 612.]

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud: [III. *Sylv.* 3. *vers.* 49. 50.]

—— vice cuncta reguntur:

Alternisque regunt. ——

Et q Augustini dictum b celebre: *Ipsos humanarum rerum gradus adverte: si aliquid jusserit curator, faciendum: non tamen, si*

b *c. qui resistit. 97. Caus. XI. qu. 3.*

GROTII.

n *Non etiam in magistratibus inferioribus*] *Petrus Martyr* ad Judicum III. *Pareus* ad XIII. caput ad Romanos, *Junius Brutus*, *Danæus* libro VI. politicorum, & alii.

o *Species intermedia*] Genus speciale *Seneca* epistola LVIII.

p *Ordo & ὑπαλληλισμὸς*] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii servi, postremo servi vicarii. Vide *Chrysostomum* I. ad Corinth. XIII, 3.

q *Augustini*] Habet prope eadem *Augustinus* sermone VI. in verba Domini.

GRONOVII.

51 *Species intermedia*] Quæ differt a specie infima, ut genus subalternum a genere generalissimo.

52 *Privati sunt*] Sic Vespasiani privatas res *Tacitus*, quamvis exercitum & provinciam regentis vivo Nerone, dicit 3. histor. 65. & 5, 1.

53 *Ordinem non dari*] i. e. Quod in serie aliqua est, tamdiu locum tueri, quamdiu dependet a primo: ita magistratus tamdiu esse magistratus, quamdiu agant ex auctoritate principis.

GRO-

si contra proconsul jubeat: aut si consul aliquid jubeat, & aliud Imperator. non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire: nec hinc debet minor irasci, si major prælatus est. Et hoc ejusdem [a] de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi potestatem, ut esset etiam ipse sub Cæsaris potestate.* *a Ad Joh. Tom. IX. pag. 369.*

3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam [b] Apostolorum princeps subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: regi, 54 ut supereminenti, id est, sine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: magistratibus, tanquam 55 missis a rege, id est potestatem suam a rege ducentibus. Et cum Paulus [c] omnem animam supremis potestatibus esse subjectam vult, etiam magistratus inferiores inclusit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemtores, unquam inferiores magistratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id sibi juris sumserunt, ut regibus vim ullam opponerent, nisi si qui à Deo, cujus in reges summum jus est, mandatum speciale acceperant. quin contra, quod procerum officium sit, ostendit [d] Samuel, cum, proceribus & populo inspectante, Saulem jam perverse regnantem solita veneratione est prosequutus. *b 1 Ep. Petr. II, 13.* *c Rom. XIII, 1.* *d 1 Samuelis XV, 30.*

4. Atque adeo religionis quoque publicæ status nunquam non a regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim post regem magistratus simul cum populo Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet, quatenus in cujusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publice exstabant, dejecta unquam legimus, nisi jussu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem.

5. Solet a contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: (hh) *Hoc pro me utere, si recte impero; si male, contra me.* Sed sciendum est, Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse, ne quid regium ostentaret, sed [r] verum principem ge-

GROTII.

r *Verum principem gerere*] Quod postea imitati *Pertinax* & *Macrinus*: quorum orationes egregias apud *Herodianum* vide. (*Lib.* II. *Cap.* 3. *Lib.* IV. *Cap.* 14. Edit. Bœcler.)

GRONOVII.

54 *Ut supereminenti*]. Ὡς ὑπερέχοντι. Quæ verba non video, qui significent sine exceptione, quamvis res vera sit. In notis ad N. T. explicat, Tanquam supra omnes posito. Ergo, tanquam summæ potestati.

55 *Missis a rege*] Δι᾽ αὐτοῦ πεμπομένοις· præfectis ejus, vel legatis.

(hh) Refertur à *Xiphilino*, pag. 248. D. *Ed. Steph.* Vide & *Plinii Junioris* Panegyric. c. 67. & *Cassiodor.* Var. VIII, 13. *J. B.*

gereret, qui proinde subesset senatus populique judicio; quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile est, quod de M. Antonino legimus, *a* qui publicam pecuniam attingere noluit, nisi consulto senatu.

a Xiphilin. in ejus Vit. pag. 281.

VII. 1. Gravior illa est quæstio, an lex de non resistendo nos obliget in gravissimo & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quamquam generaliter prolatæ, tacitam habent exceptionem summæ necessitatis: quod de lege sabbati (ii) 56 Hasamonæorum temporibus a sapientibus definitum fuit: unde dictum celebre; 57 *periculum animæ impellit sabbatum*: & Judæus apud Synesium causam neglectæ legis de sabbato hanc reddit: s *σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν· in certissimum vitæ periculum adducti sumus.* Quæ exceptio probata est ipsi 58 Christo: ut 59 & in lege altera de non edendis panibus propositionis. Et Hebræorum magistri legibus de cibis vetitis, aliisque nonnullis, ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, recte quidem: non quod Deo jus non sit ad certam mortem subeundam nos obstringere, sed quod leges quædam ejus sint argumenti, ut non credibile sit datas ex tam rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit.

2. Non nego a lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præcipi, sub certo mortis periculo, ut t 60 de statione non deserenda; sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse

GROTII.

s Σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν] Maccabæorum lib. 1. c. 9. 10. 43. & 44. καὶ ἤκουσε Βακχίδης καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τῆς κρηπῖδος τοῦ Ἰορδάνου ἐν δυνάμει πολλῇ. καὶ εἶπεν Ἰωνάθαν τοῖς παρ' αὐτοῦ· ἀναστῶμεν νῦν πολεμήσωμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· οὐ γάρ ἐστι σήμερον ὡς ἐχθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. *Id cum audisset Bacchides, venit multo cum exercitu ad Jordanis ripas ipso die sabbati. Jonathan autem suis dixit: surgamus nunc, & pro vita pugnemus; neque enim nostræ res se habent ut heri & nudius tertius.*

t *De statione non deserenda*] Vide *Josephum* ubi de custodibus Saulis agit. (*Ant. Jud.* Lib. VI. Cap. 13. §. 9. *Ed. Hudson.*) *Polybius:* παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος ἦν πρόστιμον τῷ ἐφεδρείας λιπόντι τὴν τάξιν. [Habet è *Suida*, voce πρόστιμον: nam verba paullo aliter leguntur apud ipsum Historicum, *Lib.* 1. Cap. 17. *J. B.*]

GRONOVII.

56 *Hasamonæorum*] Ab Assamonæo Matthiæ proavo dicti, qui a Juda Maccabæo Matthiæ F. Maccabæi. *Joseph.* 12, 8.

57 *Periculum animæ impellit*] Solvit necessitate servandi Sabbathi. *Casaub.* Exercit. 1. ad Baron. 12, 17. p. 66. *Buxtorf.* Synag. cap. 16. p. 365. [Vide & Auctorem in *Matth.* XII, 11.]

58 *Christo*] Matth. 12, 4.

59 *Et in lege altera*] 1 Sam. 23, 6.

60 *De statione*] Loco, ubi quis aut in præsidio aut in acie locatus est ab Imperatore. *Liv.* 24, 37.

(ii) Vide JOSEPH. *Antiq. Jud.* Lib. XIV. Cap. IV. §. 2. *Ed. Hudson.* & Clariss. CLERICUM, in *Marc.* III, 4. *J. B.*

GRO-

fuisse intelligitur, neque [61] videntur homines in se & alios tantum [62] jus accepisse, nisi quatenus summa necessitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus solent & debent [63] cum sensu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex, de qua agimus, pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant, a quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero si interrogarentur, an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent quam ullo casu vim superiorum armis arcere, nescio an velle se sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia [64] caritas commendaret, id in legem quoque humanam deduci posse non dubito.

3. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines non DEI præcepto, sed sponte adductos [65] experimento infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coiisse, unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem Petrus [a] vocat: quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus probavit. Deus autem humanam legem probans censetur probare [66] ut humanam & humano modo. [a] 1 Pet. II, 13.

4. Barclajus regii imperii assertor fortissimus huc tamen [b] descendit, ut populo & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adversus immanem sævitiam; cum tamen ipse fateatur totum populum regi subditum esse. Ego facile intelligo, quo pluris est [67] id quod conservatur, eo majorem esse [68] æquitatem, [b] Lib. III. adv. Monarch. c. 8. Lib. VI. c. 23. & 24.

GRONOVII.

61 *Videntur homines*] Nam Dei paullo ante jus liberum agnovit, qui vitam, quam precario dedit, reposcere potest, quandoque placet ejus sanctæ providentiæ.

62 *Jus accepisse*] Ut possint eis injungere, quod requirat, ut deserant omnem tutelam sui, & certæ morti occurrant.

63 *Cum sensu*] Ut considerent, quid hæc fragilitas ferat, nec mandent quod homo natus præstare nequeat.

64 *Caritas commendaret*] Ex officio fieret atque humanitate, ita tamen, ut intermittere liceat, idem posse præcipi, ut intermittere non liceat.

65 *Experimento infirmitatis*] Quod viderent, dispersos per familias & nihil commune habentes facile a violentis opprimi.

66 *Ut humanam & humano*] Quatenus exigit, quantum homini postulare licet ab homine, quantumque homo (cui difficile est ejurare insitum amorem sui) potuit exsequi.

67 *Id quod conservatur*] Quod scil. conservari non posset in stricta legis observatione.

68 *Æquitatem, quæ*] Per quam licet eam legem aliquando non observare.

69 Et

tem, quæ adversus legis verba exceptionem porrigat: attamen indiscriminatim damnare aut singulos aut partem populi minorem, quæ ultimo necessitatis præsidio sic utatur, ut interim 69 & communis boni respectum non deserat, vix ausim. Nam David, a qui 70 extra pauca facta testimonium habet vitæ secundum leges exactæ, armatos circum se primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quo nisi ad vim arcendam si inferretur? Sed simul illud notandum est, non factum id a Davide, nisi postquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærit, modo in locis deviis, modo apud populos externos, & 71 hac religione ut popularibus suis nunquam noceat.

a 1 Samuel. XXII. 2. & XXIII, 13.

5. Simile videri potest factum Maccabæorum: nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex, sed invasor fuerit, vanum puto: cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito sane, cum jampridem Macedonum imperia agnovissent Hebræi, in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo, quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, usos Maccabæos jure populi, 72 cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Judæi primum a Nabuchodonosore devicti jure belli ex eodem jure successoribus Chaldæorum 73 Medis & Persis paruerant: quorum u totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc

GROTII.

u *Totum imperium ad Macedonas devenit*] *Justinus* libro XXXVI. *Primus Xerxes rex Persarum Judæos domuit. postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri magni venere, diuque in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum descivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

69 *Et communis boni*] Ut non turbet ultro tranquillitatem publicam, & tantummodo sese tueatur; non infestet, neque ad simul turbandum trahat alios.

70 *Extra pauca*] Quibus lapsus est & graviter peccavit.

71 *Hac religione*] Perpetua & vigili cura.

72 *Cui αὐτονομία*] Quem Deus liberum & sui juris esse voluisset.

73 *Medis & Persis*] Non potest excusari, quod *Tacitus* & Auctor ajunt Judæos Medis servisse, nisi de uno Dario Medo, cujus mentio apud Danielem intelligatur. Nam Assyriis a Nino ad Sardanapalum, Medis ab Arbace ad Astyagen non paruerunt Judæi: sed destructo primo Assyriorum imperio & contracto Medico aliud Assyriorum vel Chaldæorum imperium natum est per Na-

Hinc Judæi Tacito *a* vocantur, *Dum Assyrios penes Medosque & Persas oriens fuit, vilissima pars servientium.* Nec quicquam ab Alexandro ejusque successoribus 74 stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judæi interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur præter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent, quærendæ securitati; nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati. *a Hist. l. v. c. 2.*

6. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum a Davide putant 75 non ex officii necessitate, sed ex sublimiore proposito, (kk) falluntur. Ipse enim David aperte dixit, *b* insontem neminem esse posse, qui manus regi inferret. Nimirum sciebat scriptum in lege: *c Diis*, id est, judicibus summis, *non maledices, & x principi in populo tuo non maledices.* in qua lege mentio facta specialis eminentium potestatum, ostendit aliquid præcipi speciale. Quare Optatus *d* Milevitanus de hoc Davidis facto loquens, y *Obstabat*, ait, *plena divinorum memoria*

b 1 Samuel. xxvi, 9.
c Exod. xxii, 28.
d Lib. 11

Nabuchodonosorem eodem tempore, quo in alia parte orientis regnabant Medi. Huic posteriori Assyriorum regno armis victi accessere Judæi, inde ad Persas sub Cyro transiere.

74 *Nec quicquam stipulati*] Nihil exceperunt, quum ei se dederent.

75 *Non ex officii necessitate*] Eximiæ alicujus innocentiæ studio, ut abstineret etiam illa vi, qua jure uti poterat, ut non modo ad legem justus esset, sed & intra legem, ut *Seneca* loquitur 2. de ira 27.

(kk) Non ita falluntur. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

x *Principi in populo tuo non maledices*] Joabus Semeiæ apud *Josephum*: οὐ τεθνήξῃ βλασφημήσας τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατασταθέντα βασιλεύειν; *An non morereris, qui ei maledicere ausus es, quem Deus in regni sede constituit?* [Ant. Jud. *Lib.* VII. *Cap.* II. §. 2. Verum ibi qui loquitur, non est *Joabus*, sed frater ejus *Abisais*, *Tseruja* filius. *J. B.*]

y *Obstabat plena divinorum memoria mandatorum*] *Josephus* de Davide: μετανοήσας δ' εὐθὺς, οὐ δίκαιον εἶπε φονεύειν τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην· *Sed statim pœnitudine ductus, injustum facinus esse dixit, dominum suum occidere.* (Lib. VI. C. 13. §. 4.) Et post: Τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτονημένον βασιλέα δεινὸν ἀποκτεῖναι κἂν ᾖ πονηρός· ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ δεδωκότος τὴν δίκην. *Horrendum, regem quamvis malum interficere: pœnam enim id facienti imminere ab eo qui regem dedit.* [Ibid. §. 9. *Edit. Huds.* In loco priore non omittere debuit Auctor hæc verba, οὐδὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀξιωθέντα, *eumque qui à Deo Rex constitutus est.* In loco altero versio ejus etiam malè omittit hæc, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτονημένον, quæ idem significant, obstantque adeo, quominus de omnibus in universum

P.C.

moria mandatorum. Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hostem vincere, sed prius est divina præcepta servare.*

7. At falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere; in regem ergo veris quoque abstinendum. quia, ut ait scriptor problematum, [a] quæ Aristotelis nomen præferunt: *ὁ κατηγορῶν τοῦ ἄρχοντος, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει· Qui rectori maledicit, z in civitatem est injurius.* Quod si voce lædendus non est, manu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum Davidem [b] legimus, quod vestem ejus violasset: tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem! nec immerito. nam cum summum imperium [a] non possit non multorum odiis patere, securitas fungentis peculiariter fuit munienda. Quod Romani etiam in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄσυλοι, id est, inviolabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud [c] Homerum:

a Sect. XXIX. num. 14.

b 1 Samuel. XXIV, 6.

c Iliad. V. 566.

—— Περὶ γὰρ δίε ποιμένι λαῶν,

—— —— μή τι πάθοι·

—— b *Nam pro populi pastore timebat,*

—— —— *Nequid ei accideret.*

Nec

Regibus locus intelligi queat. Quamvis & Doctissimus SALMASIUS, *Resp. ad Milton.* pag. 163. in Versione illius loci omittat illa verba, quæ tamen in Græco ponit; quasi scilicet voce sola *Regis* continerentur. Sed pejus est, quòd in fine, omissis quibusdam, sensus planè corruptus ab Auctore nostro, præ nimio fortè studio caussæ suæ serviendi. Ita habent Græca: Ἥξειν γὰρ αὐτοῖς παρὰ τοῦ δόντος τὴν ἀρχὴν σὺν χρόνῳ τὴν δίκην, *Venturam enim aliquando ipsi* (Regi scilicet) *pœnam, ab eo qui dedit illi imperium. J. B.*

z *In civitatem est injurius*] Julianus Misopogone: καὶ γὰρ οἱ νόμοι φοβεροὶ διὰ τοὺς ἄρχοντας, ὥστε ὅστις ἄρχοντα ὑβρίζει, ἐκ περιουσίας τοὺς νόμους κατεπάτησεν· *Sunt enim leges severæ pro principibus, ita ut qui in principem injuriosus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.* (Pag. 342. B. *Edit. Spanh.*) [Non satis adcuratè vertitur hic locus. Id vult Imperator: *Metuuntur Leges propter Imperantes* (à quibus scilicet auctoritatem & vim omnem habent) *Qui igitur in ipsum Imperantem injurius est, multo audaciùs Leges conculcabit.* Sic, ut cuivis patet, locus ad rem nihil facit. *J. B.*]

a *Non possit non multorum odiis patere*] *Quintilianus* Declamatione CCCXLVIII. *Hanc esse conditionem omnium, qui administrationem reipublica aggrediuntur, ut ea, quæ maxime pertinent ad salutem communem, cum quadam sui invidia efficere cogantur.* Vide ea de re Liviæ verba ad Augustum apud Xiphilinum ex *Dione.* (*Pag.* 85. 86. *Ed. H. Steph.*)

b *Nam pro populi pastore timebat*] Bene *Chrysostomus*, 1 ad Tim. 1. *Si quis ovem juguler, ab eo gregem imminui: at si quis pastorem de medio sustulerit, ab eo totum gregem dissipari.* *Seneca* libro priore de clementia cap. III. *Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfusique defendunt: incurrentibus periculis se* op-

Nec immerito, ut apud [a] Curtium est, *regium nomen gentes, quæ sub regibus sunt, pro Deo colunt.* [c] Artabanus Persa: ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τὸ τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τὰ πάντα σώζοντος. *Nobis inter leges multas easque bonas hæc optima est, regem colendum & adorandum, ut Dei cuncta sospitantis effigiem.* Plutarchus Agide: [b] οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν, *nec fas nec licitum regis corpori manus inferre.*

a Lib. x. c. 3.

b Pag. 804.

8. 76 Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quantum

opponunt. Non hic est sine ratione populis urbibusque consensus sic protegendi amandique reges, & se suaque jactandi, quocumque desideraverit imperantis salus. Nec hæc vilitas sui est aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deservit (quod ipsum late ibi exsequitur) *sic hæc immensa multitudo unius animæ circumdata illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, &c.* Adde quæ infra, lib. II. cap. I. §. IX.

c *Artabanus Persa*] Apud *Plutarchum* Themistocle. (*Pag.* 125. C.)

GRONOVII.

76 *Illa quæstio &c.*] Auctor quæstionem, an liceat Christianis pro religione adversus superiores in ultimo discrimine bellare, ita tractat, ut negantem partem probate, atque ita tot heroum, quorum armis a Deo prosperatis libertatem conscientiæ in Belgio, Germania, Gallia debemus, causam damnare videatur.

Cui sententiæ subscribere non possumus, nec quæ pro ea proferuntur, tanti putamus, ut iis nos induci patiamur.

Crucem subire suos bis jussit Christus, prius Matth. 10, 38. Quod tempus *Marcus* quoque 8, 34. & *Lucas* 9, 23. respiciunt. Iterum Matth. 16, 24. quod *Lucas* 14, 27. id nihil aliud est, quam divinas castigationes patienter & sine murmure eumque confessione peccatorum & horrore justissimæ Dei adversus peccata iræ excipere. Et tam dictum est superiorum supremis regibusque regum, quam humillimo & despicatissimo mortalium. Quemadmodum igitur hoc non impedit, quominus reges & magistratus resistant malitiæ privatorum & hostium, atque illos supplicio afficiant, hos bello prosequantur: ita neque impedit privatos, quominus illi ultimæ sævitiæ malorum principum & magistratuum repugnent.

Ob religionem autem si omnino in superiores arma sumere non liceet, neque licebit ipsis superioribus arma sumere adversus alios pariter superiores ob religionis diversitatem bellum moventes. Præbeamus igitur, si Diis placet, nos impune lacerandos & subjugandos Turcis Mahometismum imperantibus. Et condemnemus Constantinum, quod defendendi a persecutione Christianismi gratia arma sumsit in affinem suum & collegam Imperatorem Licinium: quo nomine tota Ecclesia eum semper laudavit & obnoxiam se illi professa est. Nec potest hic dari ratio, quare magis liceat superioribus in subjectos per religionis causam sævire, quam per aliam quamcumque impotentiam. Immo per illam minus licet, quia solus Deus καρδιογνώστης est, & imperium in conscientias habet. Porro qui religionem petit sævitia, idem petit bona, petit vitam, petit con-

jugem & liberos. Si ergo licet in gravissimo & certissimo discrimine resistere superioribus ob bona, conjugem, liberos, vitam defendendam, (uti concessit Auctor) quoniam eædem causæ cum causa religionis sunt perpetuo conjunctæ, etiam in ultimo & certissimo discrimine ob religionem, si non per religionem, certe per illas alteras causas resistere licet superiori intolerabili sævitia prætextu religionis bona & vitam involanti.

Christi & Apostolorum & primorum Christianorum exempla nihil juvant, quia illa versantur in ecclesia constituenda, nos in ecclesia constituta. Illam quum singuli & humillimi homines (ita Deo placitum) in eam colligerentur, non oportet infamem fuisse rebellionibus: nunc postquam illud crimen ecclesia effugit diu patiendo, non oportet eam beneficium Dei incomparabile, præsertim si vires ad illud tutandum dedit, per ignaviam amittere.

Quod Christus per humilitatem, per patientiam se ac suos ad tempus præbendo tanquam oves ad lanienam, vicit potestates mundi ac tenebrarum, miraculum est non minus quam linguarum donum, quam sanandi infirmos, excitandi mortuos, liberandi energumenos, & alia supra humanum modum. Ut ergo nunc in docenda discendaque religione Christiana non exspectandum, donec eadem miracula Deus nobis repræsentet, sed ordinariis studiorum viis & consueta disciplina utendum est: ita nec in defendenda veritate agnita & libertate conscientiæ manibus insinuatis sedendum illis, quibus Deus non modo pro focis, sed etiam pro aris vires & opes dedit, nec operienda miracula, quæ Deus sic quoque dat, sed illis, qui viis & instrumentis & labore curaque cuivis rei propria utuntur. Hebræos sub Pharaone cædes & contumelias & injusta opera cum servilibus verberibus tolerare voluit Deus usque in adventum Mosis. Noluit eosdem pugna Ægyptium vincere: Rubrum mare mandata sua peragere & ultionem exsequi jussit: ad idem eductis in terram promissam per arma adversus religionis oppressores adfuit. Neque hoc infirmat martyria. Immo genus est martyrii in sancto & solo proposito defendendi lucem euangelii concessam occumbere quamvis armatum. Quod si quando ab inermibus & mera patientia martyrium excipi vult, id non magis moratur alios, quin se, ut possunt, a vi tueantur, quam quod quosdam naufragio, pestilentia, alios morbo evocat, id non prohibet alios, quominus medicinis & omni probata via ad salutem grassentur: quod quosdam sub iniquo judice probos & innocentes finit opprimi, id nihil vetat, ne alii suam innocentiam judicio defendant. Neque vero non interest privatus paucive an populus ob religionem infestetur: nam illi suo fato occidunt, populus etiam posteritatis.

Præterea si Christi exemplum & injuriarum patientia non tollit jus belli gerendi omne in universum adversus quosvis aggressores, ne quidem tollit jus belli gerendi adversus superiores in ultimo discrimine ob religionem. Ratio est, quia Christus non tantum injurias a superioribus pertulit, sed etiam a vilissima fæce Judæorum, neque tantum ob religionem, sed etiam ob illorum invidiam & malitiam. Deinde non dicit: *Si superior ob religionem tibi alapam in altera maxilla duxerit*: non dicit: *Qui tollet gladium adversus superiores religionis causa*, sed simpliciter & sine exceptione: *Si quis duxerit: Qui tollet.* Quæ ergo responsio est ad hæc loca, pro facto recto servando jure belli cujuscumque, eadem est & pro servando jure belli in superiores, & intolerandam sævitiam religionis ergo.

Christus fugam concedit, inquit: agnosco: ultra fugam nihil: hoc hic lego; apud Euangelistam neminem. II. Si præcise nihil extra fugam, ne quidem ut pecunia redimant libertatem religionis & conscientiæ, itaque rem illicitam fecere tot sæculis, faciuntque hodie miseri Græci & alii

tum Maccabæis licuit, liceat & Christianis, quorum magister crucem subire toties jubens exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi superiores ob religionem mortem intentant Christianis, Christus [a] fugam concedit, his scilicet, quos offi-

[a] Matth. x, 23.

aliæ nationes Christianæ sub Turcico imperio, qui tributo persecutionem evadunt. Quod si hoc durum est adfirmare, fatendum est, illud temere pronunriatum esse. III. Quin imo, quia fugam concedit, non requirit meram & solam patientiam: sed per synecdochen speciei concedit honestas rationes subterfugiendi & hoc genus tyrannidis, quamdiu non planum ac liquidum est, placuisse Deo, ut morte nostra testimonium veritati demus. IV. Quia fugam concessit, ostendit certe suum exemplum non vocare nos ad omnes omnino eventus patientiæ, quam ipse præstitit: noluit enim fugere. V. Fugam concessit illis, quibus nihil parebat præter fugam: quales erant primi ejus discipuli virium inopes. His igitur fugam concedendo non vetuit alios suo bono uti.

Quanto melius facerent tyrannidis patroni, si Christi exemplum proponerent persecutoribus & imperantibus religionem! noluit ille vi in formanda & propaganda ecclesia uti, noluit ignes & gladios adhibere, cum facile potuisset. Itaque exemplum Christi magis obligat principes ad non sæviendum ob religionem, quam subjectos ad imitandum ejus patientiam omnem, quæ magna parte miraculosa est.

Locus Petri tot versibus solatia continet illis, quorum constantia & martyrio Deum velle amplificare gloriam suam certo constat, quia illis subducit omnem externam opem defendendæ vitæ, & eosdem ad hanc ipsam patientiam præsenti numine & S. Spiritus extraordinaria ope confirmat. Sunt autem viæ, quibus utitur Deus ad amplificandam gloriam suam, multæ. Nec scriptura, cum unam earum laudat, alias tollit. Idem Deus, qui modo monstrat, quid possit in infirmis, magnum illis animum adversus calamitates & supplicia præstando, modo monstrat, quid possit in fortibus, victoriam illis per arma justa largiendo.

Ad exemplum illud primorum Christianorum tam speciose propositum respondet *Miltonus*, eos non potuisse, quicquid imputent: ubi potuerint, fecisse: denique qui non fecerint, non obligare nos ad imitandum. Et certe non potuerunt: Homines humiles, tenues, viles, ignobile vulgus, pauci etiam, cum multa millia essent, si cum cæteris comparentur, dispersi & disjecti, sine corpore & concilio, clandestinis eoque non numerosis cœtibus coëuntes, imbelles & inermes, nullo capite præter sacerdotes ex eadem vilitate lectos: ad hæc nihil aliud cogitantes, quam pœnitentiam pristinæ vitæ, spem metumque futuræ, exspectantes quisque se visurum novissimum diem, eaque de causa deserentes negotia, abhorrentes a conjugiis, a gerenda republica, a militia, abjicientes pecuniam, & rem familiarem, denique nihili facientes, quorum causa tyrannos odimus, & defensionem nostri paramus: interdum improvide ac simpliciter, quæ Christus non simpliciter contemni jusserat, sed comparare, si haberi non possent salva conscientia, & si ea Deus reposceret. Iraque non modo vires illis, sed & animum resistendi defuisse, facile concedo. Nec poterant, nec si potuissent, volebant, non tam quia illicitum putabant, quam ob nimiam martyrii ambitionem. Sed aliter egerunt, postquam Imperatores facti sunt Christiani, & ipsi quoque publica munera administrando potentiam nacti sunt.

officii necessitudo nulli loco alligat: (II) ultra fugam nihil.
a 1 Petr. II, 21. 19. 22. 23. 24. 25. 26. a Petrus vero Christum ait cum pateretur, nobis reliquisse exemplum quod sequamur, qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis esset, convitia convitiis non reposuit, neque inter patiendum minatus est, sed rem permisit juste judicanti. Idem gratias agendas Deo ait, & gaudendum Christianis, si tanquam Christiani pœnis subdantur. Et hac maxime patientia invaluisse Christianam religionem legimus.

9. Quare Christianis veteribus, qui recentes ab apostolorum & apostolicorum virorum disciplina eorum præscripta & intelligebant melius, & perfectius implebant, summam injuriam fieri puto ab iis, qui quo minus ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuisse. Imprudens certe & impudens fuisset Tertullianus, b Apolog. c. 37. b si apud Imperatores, qui ejus rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset mentiri: *Si enim hostes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis* 77 *vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quantæcunque unius tamen loci & suorum finium gentes, quam totius orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia,* 78 *conciliabula, castra ipsa, tribus,* 79 *decurias,* 80 *palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus,* 81 *etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, si non* 82 *apud istam disciplinam magis occidi liceret quam occidere?* Sequitur hic quoque 83 magistrum c Ad Demetrianum, p. 192. Ed. Fell. suum c Cyprianus, & aperte prædicat: *Inde est, quod nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec se adversus injustam violentiam vestram,* 84 *quamvis nimius & copiosus noster sit populus, ulciscitur. Patientes facit* 85 *de secutura ultione se-*

GRONOVII.

77 *Vis numerorum*] Cohortium, *Tacitus* 1. histor. 6. Agric. 18. & 32.

78 *Conciliabula*] Supra cap. 2. num. 10.

79 *Decurias*] Judicum & equestrem ordinem.

80 *Palatium*] Domum augustam.

81 *Etiam copiis*] Apparatu & instrumento belli.

82 *Apud istam disciplinam*] Hanc sectam Christianorum. *Terent.* Eun. 2, 2. 32.

83 *Magistrum suum*] *Hieronymus* refert notarium B. Cypriani dicere solitum, nunquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unum diem peregisse, ac sibi crebro dixisse: *Da magistrum.*

84 *Quamvis nimius*] Numerosus, multus admodum.

85 *De secutura*] Quia exploratum habemus injuriarum, quæ nobis fiunt, Deum vindicem fore.

(II) Dictum *Christi* unicè pertinet ad Apostolos, ut patet ex sequentibus. Auctor ipse se refellit, quando in Adnotationibus ad hunc locum *Matth.* x, 23. verba illa solis Apostolis adcommodat, & inde fatetur non posse argumentum duci ad definiendam quæstionem, An sponte fugere liceat, periculi tantum vitandi caussâ? *J. B.*

GRO-

curitas. d *Innocentes nocentibus cedunt.* Et a Lactantius: *Confidimus enim majestati ejus, qui tam contemtum sui possit ulcisci quam servorum suorum* 86 *labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: sed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud spectavit b Augustinus, cum dicit: *Nihil justus precipue cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est: non enim fas est omnibus.* Ejusdem c est illud: *Quoties Imperatores* 87 *in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justi examinantur & coronantur.* Idem d alibi: *Ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.* Quod veterum Christianorum exemplo alibi e sic explicat: *Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit, sed potius, ut obtineret æternam, non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur.* 88 *Non erat eis pro salute pugnare,* 89 *nisi* 90 *salutem* 91 *pro salute contemnere.*

a *Inst. Div. Lib.* V. c. 20.
b *Lib.* 6. *Qu.* 10. *in Jos.*
c *Epist.* 105. (vulg. 166.)
d In *Psal.* 124. apud *Prosper. Sent.* 34.
e *De Civit. Dei lib.* XXII. c. 6.

10. Nec minus egregia sunt, quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Johannis de gladio Petri. Thebæa legio, (mm) ut acta nos docent, militibus constabat sexies mille

GROTII.

d *Innocentes nocentibus cedunt*] Hæc sunt in scripto ad Demetrianum. Ejusdem hæc libri primi epistola 1. *Intellexit* (adversarius) *Christi milites vigilare, jam sobrios & armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse; & hoc ipso invictos esse, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed prompte & animas, & sanguinem tradere.* (Ep. 60. Ed. Fell.)

GRONOVII.

86 *Labores*] Ærumnas, agonas, ut Herculis XII. labores dicuntur.

87 *In errore sunt*] Ἑλληνισμῷ idolorum cultui dediti sunt.

88 *Non erat eis*] Non ducebant operæ pretium, non faciebant tanti vitam & bona sua, ut eorum ergo arma sumerent ac resisterent, sed spe ac desiderio salutis æternæ hanc fragilem vitam contemnebant. De illo, *Non erat*, vide 4. Observ. 81. p. 115.

89 *Nisi*] Ἀντὶ τῶ sed.

90 *Salutem*] Hujus vitæ.

91 *Pro salute*] Æterna.

(mm) At verò mera est fabula, quæcumque de illâ Thebæa Legione dicuntur. Historia ipsa per se habet plurima indicia falsi: & libellus, in quo narratur, hoc titulo, *Passio Agaunensium Martyrum*, non est EUCHERII, Lugdunensis Episcopi, cui tribuitur, ut vel ex eo patet, quòd *Sigismundi*, *Burgundiæ* Regis, Auctor meminerit, qui Rex tamen sat diu post mortem *Eucherii* regnavit. Hæc demonstravit Clar. JOANNES DUBOURDIEU, Dissertatione singulari, Anglicè primùm edita ann. 1696. postea Gallicè, ut erat nata, *Amstel.* 1705. *J. B.*

le sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæsar apud 92 Octodurum exercitum compelleret sacra Diis falsis facere, primum 93 Agaunum iter arripuerunt: & cum eò misisset Imperator, qui eos ad sacrificandum venire juberet, ipsique se id facturos negassent, 94 Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores, qui nemine repugnante facile imperium sunt exsecuti.

11. e Mauritius ejus legionis 95 primicerius, a quo Agaunum vicus Mauritii dictus est postea, narrante Eucherio Episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis, 96 beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret! jam mihi 97 ad hujus rei interdictum Christi nostri 98 parabatur exemplum, qui exemtum vagina apostoli gladium propriæ vocis jussione recondidit: docens, majorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem, 99 ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet, sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores*

GROTII.

e *Mauritius*] De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide *Gullimannum.* (Lib. I. c. 15. & II. 8.) In veteri scripto de translatione sancti Justini in novam Corbejam: *Unde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima & incomparabili illa decima post Neronem persecutione passum eum colligimus: quæ & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum cœlis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauritii collegium, & innocentiæ speculum.* De Thebæis martyribus Brunsvicum translatis vide *Crantzium* Saxonicorum VII, 16.

GRONOVII.

92 *Octodurum*] Veragrorum vicum appellat *Cæsar* 2. bell. Gall. 1. *Martenach*, hodie.

93 *Agaunum*] *Saint Maurice*, duodecim millibus p. ab Octoduro.

94 *Maximianus*] Collega Diocletiani A. Æ. C. 297.

95 *Primicerius*] Quia singula officia Palatina complures habebant personas, *primicerii*, *primiscrinii*, *proximi* & *primates*, & *capita* (nam & sic vocabant) *officii* cujusque dicebantur, quod primum locum obtinerent, primique in laterculo vel tabella incerata, cui numerus officii esset incisus, notarentur. Alii *tribunum* vocant.

96 *Beatissimis*] Felicissimum & gloriosissimum mortis genus, martyrium interpellare vi atque impedire.

97 *Ad hujus rei*] Ut probarem hujusmodi defensionem illicitam esse.

98 *Parabatur exemplum*] Ovid. 9. Met. 507. *cur hæc exempla paravi? Tacitus* 15. ann. 13. *Si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ & Numantinæ cladis.*

99 *Ne quisquam mortali*] Leg. *immortali.*

GRO

tores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut 1 *ignavæ formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, nisi instituti legibus Christianis, dæmonum cultus & aras semper* 2 *pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut* 3 *de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas* 4 *non tenebis.*

12. Tum Exuperius legionis signifer sic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, secularium quidem bellorum signa perspicitis; sed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos vestros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est præliorum. Non per hos gladios potestis ad regna cœlestia properare.* Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio.* f *Tenemus ecce arma & non resistimus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire, quam noxii vivere præoptamus.* Et postea: *Tela projicimus: exarmatas quidem dexteras satelles tuus, sed armatum fide catholica pectus inveniet.*

13. Sequitur post hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc sunt Eucherii verba: 5 *Ne justi punirentur, multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *esse soleat, quod multitudo delinquit.* In veteri martyrologio res

GROTII.

f *Tenemus ecce arma & non resistimus*] Similia sunt illa Judæorum Alexandrinorum ad Flaccum [Immo ad *Petronium*, De Legat. ad Cajum, p. 1025.] ἄοπλοί ἐσμὲν, ὡς ὁρᾷς· παραγγελομένους δ' αἰτιῶνταί τινες ὡς πολεμίους. ἃ δ' ἡ φύσις ἑκάστῳ προσένειμεν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας, ἀπεστράφαμεν, ἔνθα μηδὲν ἐργάσασθαι δύνανται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώματα πρὸς εὐσκόπους τοῖς θέλουσιν ἀποκτεῖναι βολὰς, & quæ sequuntur. *Inermes sumus, ut vides, & tamen sunt qui nos tanquam hostes publicos hic criminantur. Etiam eas, quas ad nostri tutelam partes dedit natura, retro vertimus, ubi nihil habent quod agant: corpora præbemus nuda ac patientia ad impetum eorum, qui nos volent occidere.*

GRONOVII.

1 *Ignavæ formidinis*] Per metum quidquam fecimus fortibus & fidelibus militibus indignum. *Ignavus*, ut *ignavia*, *Sueton.* Tib. 66. Cal. 45. *Flagitium*, ut *Justinus* 22, 8.

2 *Pollutas sanguine*] Quæ non tam victimarum quam Christianorum cruore coluntur & inficiuntur.

3 *De denis*] Exemplo decimatorum.

4 *Non tenebis*] Coges manere in corpore aut mortem refugere, ut idolis serviant.

5 *Ne justi punirentur, multitudo*] Seneca 2 de ira 10. *In singulos severitas Imperatoris destringitur: at necessaria venia est, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? multitudo peccantium.*

res eadem sic narratur : *Cædebantur itaque passim gladiis non reclamantes , sed & depositis armis cervices persecutoribus , vel intectum corpus offerentes , non vel ipsa suorum multitudine , non armorum motione elati sunt , ut ferro conarentur asserere justitiæ causam , sed hoc solum reminiscentes , se illum confiteri , qui nec reclamando ad occisionem ductus est , & tanquam agnus non aperuit os suum , ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ovium laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt.*

14. g Valens impie & crudeliter sævijt in eos , qui secundum sacras literas & Patrum traditionem 6 *τὸ ὁμοούσιον* profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam se armis tutata est.

15. Certe ubi patientia nobis præscribitur , sæpe adduci videmus , & a Thebæis militibus adductum jam audivimus a Christi exemplum, ut nobis imitandum , cujus patientia ad mortem se extendit. Ac qui ita animam perdit, is vere eam acquisivisse a Christo pronuntiatur. Diximus summum imperium tenentibus resisti jure non posse. Nunc quædam sunt, quæ lectorem monere debemus , ne putet in hanc legem delinquere eos , qui revera non delinquunt.

a 1 *Petr.* II, 21. *Matth.* X, 39. *Luc.* XVII, 33.

VIII. Primum ergo , qui principes sub populo sunt , sive ab initio talem acceperunt potestatem , sive postea ita convenit, h ut Lacedæmone , si peccent in leges ac rempublicam , non tantum vi repelli possunt , sed , si opus sit , puniri morte: quod 7 Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna , mirum

GROTII.

g *Valens*] Vide excerpta ex Johanne Antiocheno , ex manuscripto libro viri æterna memoria dignissimi *Nicolai Peireskii.* (Pag. 846.)

h *Ut Lacedæmone*] *Plutarchus* Lysandro: (*Pag.* 450.) οἱ Σπαρτιᾶται τῷ βασιλεῖ δίκην προσέγραψαν θανατικὴν, ἣν οὐχ ὑποστὰς ἐκεῖνος εἰς Τεγέαν ἔφυγε. *Spartiatæ regem ad capitis judicium vocarant , quod ille declinans fugit Tegeam.* Idem Sulla: (*Pag.* 476.) αὐτοί γέ τοι Σπαρτιᾶται βασιλεύοντας ἐνίους ἀφείλοντο τὴν ἀρχὴν, ὡς οὐ βασιλικοὺς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας. *Quibusdam regibus Spartiatæ regnum ademerunt ut ineptis regno , quippe abjectis nihilique hominibus.* De Agide injuste , sed damnato tamen , vide eundem *Plutarchum. Mossyni* regem inedia puniebant. *Mela* lib. 1. (cap. 19.)

GRONOVII.

6 *Τὸ ὁμοούσιον*] Qui essent orthodoxi , non Ariani. Fides apud Nicæam: Dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum , natum de patre , hoc est , de substantia patris , Deum de Deo , lumen de lumine , Deum verum de Deo vero , natum , non factum , unius substantiæ cum patre , quod Græci dicunt *ὁμοούσιον*. Fragm. *B. Hilarii* è bibl. *Pithœi* , a *Nic. Fabro* editum , pag. 31.

7 *Pausaniæ*] Non fuit rex , sed regis Plistarchi Leonida geniti tutor & patruelis. *Agidi* , potuisset dicere , de quo *Plutarchus*. In exilium ejecti Demaratus , *Justin.* 2 , 10. Pausanias alius , *Justin.* 6 , 4.

GRO-

rum non est, si post narrata crudelissima Mezentii facinora subjungat Virgilius: (*Æn.* VIII, 495.)

Ergo omnis i 8 *furiis surrexit Etruria justis:*
Regem ad supplicium præsenti morte reposcunt.

IX. Secundo, si rex, aut alius quis 9 imperium abdicavit, aut manifeste habet 10 pro derelicto, in eum post id tempus omnia licent, quæ in privatum. Sed minime pro derelicto habere rem censendus est, qui eam tractat negligentius.

X. Tertio, existimat Barclajus, a si rex regnum alienet, *a Lib.* IV.
aut alii subjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hic subsisto. Nam c. 16.
talis actus, si regnum 11 electione aut successoria lege deferatur, 12 nullus est: quæ autem nulla sunt, nullum habent juris effectum. Unde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur jurisconsultorum sententia, si extraneo b jus suum cedat, (nn) nihil eum agere. Et *b Inst. de*
quod c dicitur ad dominum proprietatis reverti usumfructum, *usufr.* §. 3.
intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex reipsa etiam *finitur.*
tradere regnum aut subjicere moliatur, quin ei resisti in hoc *c l. Si usufructus,*
possit, non dubito. Aliud est enim, 15 ut diximus, impe- 66. *D. de*
rium; aliud habendi modus, qui ne mutetur, obstare potest *jure do-*
populus: id enim sub imperio comprehensum non est. quo *tium.*
non male aptes illud Senecæ in re non dissimili: d *Et si pa-* *d Lib.* III.
rendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur, ne *Controv.* 9.
pater sit.

XI. Quar-

GROTII.

i *Furiis surrexit Etruria justis*] Et aruspex Etruscus in Mezentium insurgentibus: (*Ibid.* vers. 500.)

——— *Quos justus in hostem*
Fert dolor. ———

GRONOVII.

8 *Furiis justis*] Rebellione excusanda.

9 *Imperium abdicavit*] Ex hoc capite accusatus Dionysius minor apud *Justin.* 21, 5. & apud *Quintilianum* decl. 267. *Flens ad arcem depositor tyrannidis.*

10 *Pro derelicto*] Ut Henricus III. regnum Poloniæ, cum audita morte fratris Caroli IX. clam Cracovia se subduxisset a. C. 1574. Itaque Poloni sequenti anno alium regem crearunt. *Thuan.* 58. & 61.

11 *Electione aut*] Ubi legibus moribusve modus succedendi, vel per electionem, vel per nativitatem definitus & introductus est.

12 *Nullus est*] Perinde habetur, & rem relinquit integram, ac si non intercessisset.

13 *Instit. de usufr.* §. *finitur*] 3.

14 *L. Si usufructus*] 66.

15 *Ut diximus*] Cap. præcedent. n. 11.

(nn) Benè quidem Jure novo, quo traditio ad alienationem sufficiebat: sed non Jure veteri, quo *Cessio in jure*, extraneo facta, omnino usumfructum tollebat. Vide Celeberrimi NOODTII eximium tractatum *De Usufructu*, Lib. II. Cap. X. *J. B.*

XI. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum, k si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur. quod concedo: consistere enim simul non possunt voluntas imperandi & voluntas perdendi. quare qui se 16 hostem populi totius profitetur, is eo ipso abdicat regnum. sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod si pluribus populis imperet, accidere potest, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

XII. Quinto, 17 si regnum committatur, sive ex felonia in eum, cujus feudum est, sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii, ut, l si hoc aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur, tunc quoque rex in privatam personam recidit.

XIII. Sexto, si rex 18 partem habeat summi imperii, m partem alteram populus aut senatus, regi in partem non suam involanti vis justa opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere censeo, 19 etiamsi dictum sit, belli potestatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum est: cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere eam partem tuendi. quod ubi fit, potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, si in delatione imperii dictum sit, n ut certo

GROTII.

k *Si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur*] Pari de causa tribunus plebis qui sit, ipso jure desinere esse talem, ingeniose defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud *Plutarchum: (pag. 831. 832.) Johannes Major* in librum IV. Sententiarum dicit, non posse populum a se abdicare potestatem destituendi Principis in casu, quo ad destructionem vergeret: quod commode explica ex his, quæ hoc loco dicuntur.

l *Si hoc aut hoc rex faciat*] Vide de regno Arragoniæ *Marianam* libro VIII.

m *Partem alteram populus aut senatus*] Exemplum habes in Genuate republica apud *Bizarum* libro XVIII. in Bohemia tempore Wenceslai [apud *Dubrav.*] historiæ libro X. Adde *Azorium* institutionum moralium libro X. cap. 8. & *Lambertum Schafnaburgensem* de Henrico IV.

GRONOVII.

16 *Hostem populi totius*] Ut Caligula, qui optabat populum Romanum habere unam cervicem. *Sueton.* 30.

17 *Si regnum committatur*] Incidat in causam commissi, ut possit revocari a majore domino, qui possessori donaverat, vel existat casus, quo contingente assensus est rex se regno cessurum. Cap. præced. n. 16.

18 *Partem habeat*] Ubi divisum est imperium in partes potentiales, I. 3, 17.

19 *Etiamsi dictum sit*] Hic excusantur Barneveldio inter crimina objecti *Waardgelders. Grot.* Apol. c. 10.

GROTII.

n *Ut certo eventu resisti regi possit*] Exempla vide apud *Thuanum* historiarum

certo eventu resisti regi possit, etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit, certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exemta regio imperio. Potest autem [20] qui jus suum alienat, id jus pactis imminuere.

XV. 1. Vidimus de eo, qui jus imperandi habet aut habuit. Restat ut de invasore imperii videamus, non [21] postquam longa possessione aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperii quos exercet, vim habere possunt obligandi, [a] non ex ipsius jure [22] quod nullum est, sed ex eo quod omnino probabile sit eum [23] qui jus imperandi habet, sive is est populus ipse, sive rex, sive senatus [24] id malle, interim rata esse quæ imperat, quam legibus judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbat [25] Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne honores petere possent. Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quintilianus [b]) ita [26] his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: [c] *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublicæ.* Et mox: *Expediebat ægræ quasi sauciæque reipublicæ requiescere quomodocumque, ne vulnera curatione ipsâ rescinderentur.*

[a] *Vict. de potest. civ. n. 23. Suares de legib. lib. III. c. 10. n. 9. Less. de just. & jur. l. II. c. 29. dub. 5. n. 73.*

[b] *Lib. II. cap. 1.*

[c] *Lib. III. cap. 23.*

2. In his tamen, quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI. 1. Ac

riarum CXXXI. in narratione anni CIↃ IↃC IV. & libro CXXXIII. in anno CIↃ IↃC V. utrumque de Hungaria: apud *Mejerum* narratione anni CIↃ CCC XXXIX. in Brabantia & Flandria narratione anni CIↃ CCCC LXVIII. in fœdere inter regem Galliæ & Carolum Burgundum. Adde de Polonia, quæ habet *Chytræus* Saxonicorum XXIV. & de Hungaria *Bonfinius* Decadis IV. libro IX.

GRONOVII.

20 *Qui jus suum alienat*] Ut populus regi.

21 *Postquam longa*] Tempore ac pactis inter ipsum & subjectos cum jurejurando intercedentibus speciem jure imperantis sibi circumdedit, sed dum metu solo parentium se sustinet, atque obnoxios premit.

22 *Quod nullum est*] *Livius* 3, 39. de decemviris: *privatisque si vis abesset.* Cap. 41. *imaginarios fasces.*

23 *Qui jus imperandi habet*] Et eo in præsens spoliatus est.

24 *Id malle*] Tam favere ac benevolum esse reipublicæ, adeoque studere tranquillitati status amissi, ut malit in eo vel latroni obsequium præstari, dum privati suum quisque teneant, quam ἀναρχίαν esse, vimque & injustitiam regnare.

25 *Cicero Syllanas leges*] 2. de lege agraria 2.

26 *His legibus contineri*] Si leges illæ tollantur, rursus bellum civile subeundum. Sulla civilibus armis victor quotquot inimicorum ejus

XVI. Ac primum, si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, neque pactio ulla sequuta sit, aut fides illi data, sed sola vi retineatur possessio: videtur 27 manere belli jus, ac proinde in eum licere, quod in hostem licet, qui a quolibet etiam privato jure potest interfici. *In reos majestatis*, inquit [a] Tertullianus, *& publicos hostes omnis homo miles est.* Sic & adversus militiæ desertores, [b] cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

[a] *Apolog. c.* 2.
[b] *C. quando liceat unicuique l.* 2.

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit [c] libro de fato ad Pisonem, statuendum censeo, si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem facit occidendi eum, qui hoc aut illud, 28 quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta qui privatus satellitium sibi circumdederit, arcem invaserit: qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit: qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. Tales leges multæ exstabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis (oo) renovata 29 post reditum ex Pyræeo in eos, qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Ut & Romæ o 30 lex Valeria, si quis injussu po-

[c] *Pag.* 570. *C. D. Tom.* II. *Ed. Wech.*

tempestatem belli effugerant, eorum nomina proscripta in grandi tabula publice proposuit, uti noscerentur, ingentem pecuniam pollicitus, si quis alicujus eorum ad se caput afferret. Tulit etiam legem, ne sic proscriptorum liberis aditus ad magistratus & rempublicam gerendam Romæ daretur, ne scilicet hi rerum potentes omnia rursus turbarent, dum quas parentibus suis factas injurias meminissent, in auctores auctorumque fautores ultum eunt.

GROTII.

o *Lex Valeria*] *Plutarchus* Publicola: (*Pag.* 110.) ἄνευ κρίσεως κτείνειν τὸν βουλόμενον τυραννεῖν. *Ut injudicatum occidere eum liceret qui dominatum concupisceret.* Mox addit: εἴτις ἐπιχειρεῖν τυραννεῖν Σόλων μὲν ἁλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ Ποπλικόλας καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι. *Solon ei, qui dominatum invadit, deprehenso diem dici vult, ac Publicola etiam ante judicium talem permittit interfici.* [Pag. 103. B. C. Vide potius *Dion. Halicarnass.* Ant. Rom. Lib. V. c. 19.]

GRONOVII.

27 *Manere jus belli*] *Liv.* 3, 39. *Tanquam pop. Romano majus ullum bellum sit, quam cum iis, qui privati fasces & regium imperium habeant.*

28 *Quod in aspectum cadit*] Quod non ex interpretatione malum aut excusandum est, sed in oculos incurrit, ita ut quivis de eo judicare possit.

29 *Post reditum ex Pyræeo*] Ejectis XXX. tyrannis per Thrasybulum. *Leges Attica Petiti* tit. 4. p. 10.

30 *Lex Valeria & lex consularis*] Prior est P. Valerii Publicolæ etiam consulis: posterior nepotis illius L. Valerii Potiti simul cum collega M. Horatio. *Dionys.* 5, 19. *Livius* 3, 55.

(oo) Reperitur lex illa apud ANDOCIDEM, Orat. I. pag. 219. 220. *Edit. Hanov.* *J. B.*

GRO-

populi magistratum gereret: & lex consularis post decemvirale imperium, ne quis magistratum sine provocatione crearet: qui creasset, eum jus fasque esset occidi.

XVIII. Nec minus licebit invasorem imperii interficere, si diserta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, sive is rex est, sive senatus, sive populus. His annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Joaso erat Jojada, [a] cum Athaliam regno depelleret. [a] 2 *Paral.* XXIII.

XIX. 1. Extra hæc ut privato vi dejicere aut interficere liceat summi imperii invasorem, probare non possum: quia fieri potest, ut is, qui jus habet imperii, malit invasorem in possessione relinqui, quam periculosis & cruentis motibus occasionem dari, qui plerumque sequi solent iis violatis aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex aux senatus, aut populus, incertum est, quorum sine cognita voluntate vis justa esse non potest. Favonius (pp) dicebat: *χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον, pejus esse bellum civile dominatu illegitimo.* Et Cicero, [b] *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur.* Ajebat T. Quintius [c] satius fuisse Lacedæmone p tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non posset quam ruina gravissima civitatis, in ipsa vindicta libertatis perituræ. Nec alio spectat illud apud [d] Aristophanem, leonem in civitate non alendum, si alitus sit, ferendum esse. [b] *Philipp.* II. c. 15. [c] *Liv. lib.* XXXIV. c. 49. [d] *Ran.* vers. 1478.

2. Pro-

GROTII.

p *Tyrannum Nabidem relinqui*] Quod *Plutarchus* in T. Quintii vita sic explicat: *ὡς ἑώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολύμενον τὸν τύραννον. Cum videret, sine gravi aliorum Laconum malo non posse tyrannum destrui.* (*Pag.* 376. E.) Non alienum est ab hac re quod *Plutarchus* refert Lycurgo, Laconem quendam cum legisset:

Σβεννύντας ποτὶ τεῖς ἐν τυραννίδα χάλκεος ἄρης
Εἷλε, Σελινοῦντος δ' ἀμφὶ πύλας ἔπεσον.

Hos, dum Marte parant dominatum exstinguere, sævus
Ante Selinuntis mœnia Mars rapuit.

Respondisse, *δικαίως τεθνάκαντι οἱ ἄνδρες. ἔδει γὰρ ἀφέμεν ὅλαν αὐτὰν καταχαῆμεν. Merito viri illi periere. exspectare enim debuerant, ut ipse per se dominatus conflagraret.* [Locus est *pag.* 52. E. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed sensum responsionis, malè ab Interprete expressum, non melius, quamquam alio modo, noster heic reddidit. Vertendum fuerat: *Merito perierunt illi; quia oportebat totam eam tyrannidem igne absumi permittere*, non autem exstinguere, & sic servare. Vide PALMERII *Exercit. in opt. Auct. Græcos*, pag. 186. Sic locus contrarium innuit ejus, quod Auctor putat. *J. B.*]

(pp) *Favonius* ille erat amicus *Bruti*, & dictum istud refertur à PLUTARCHO, *Vit. M. Brut.* pag. 989. A. *J. B.*

GRO-

2. Profecto gravissima cum sit deliberatio, 31 libertas 32 an pax placeat, ut Tacitus *a* loquitur: & difficillimum hoc σκέμμα πολιτικὸν *b* Ciceroni, *εἰ τυραννουμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν; An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda sit opera ejus demendi, etiamsi civitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit?* non debent singuli, quod populi commune est, judicium ad se rapere. Illud vero plane iniquum:

a Hist. IV, 67.
b Lib. IX, ad Att. epist. 4.

q 33 *Detrabimus dominos urbi servire parata.*

Sicut 34 Sylla, interrogatus *c* quid ita armatus patriam peteret, respondit, *ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων, ut eam a tyrannis liberem.*

c App. civ. 1. p. 384. Ed. Steph.

3. Melius Plato epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba Latine sic posuit *d* Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Qui sensus & apud Sallustium exstat: *e Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes 35 rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hostilia portendant.* Unde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum *f* in vita Bruti: *τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι διὰ φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν: æquum non esse, ut vir prudens ac sapiens improborum & desipientium causa in pericula, & turbas se conjiciat.* Huc & *g* Ambrosii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest; ne videamur jactantiæ magis facere causa quam misericordiæ, & graviora inferre vulnera, dum levioribus mederi desideramus.* Thomas *h* seditiosam esse dicit interdum quamvis tyrannici regiminis destructionem.

d Epist. fam. lib. 1. Ep. 9.
e Bello Jug. c. 3.
f Pag. 989. A.
g De Off. II, c. 21.
h 2, 2. q. 42. art. 2.

4. Non

GROTII.

q *Detrabimus dominos urbi servire parata*] *Plutarchus* Catone Majore de Antiocho Magno: ἐποιήσατο αἰτίαν τοὺς Ἕλληνας ἐλευθερῶν, μηδὲν δεομένους. *Bello prætextum sumebas, liberare Græcos, libertatis non egentes.* (Pag. 342. F.)

GRONOVII.

31 *Libertas*] Repetenda multo sanguine.

32 *An pax*] Patientia tyranni vel oppressoris.

33 *Detrabimus*] *Lucan.* 1, 351.

34 *Sylla interrogatus*] *Plutarch.* de genio Socratis p. 576.

35 *Rerum mutationes*] Formarum reipublicæ hujus in illam transitus aut magistratuum eorumve qui sunt cum imperio, abrogationes extra ordinem & depulsiones. Sed & successiones, morte interveniente. *Justin.* 40, 3. *Sucton.* Galb. 8. Domit. 16.

GRO-

4. Non debet movere nos in contrariam sententiam factum Aodis [a] in Eglonem regem Moabitarum: nam aperte testatur sacra auctoritas, hunc a Deo ipso vindicem suscitatum, mandato scilicet speciali. Neque vero constat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse. Nam & in alios reges Deus per quos volebat ministros sua judicia exsequebatur, ut per [b] Jehun in Joramum.

XX. Maxime autem in re controversa judicium sibi privatus sumere non debet, sed 36 possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari [c] Christus jubebat, 1 quia ejus imaginem nummus præferebat, id est, quia in possessione erat imperii.

a Jud. III, 15. *Neh.* IX, 27.
b 2 Reg. IX.
c Matthæi XXII, 20.

GROTII.

1 *Quia ejus imaginem nummus præferebat*] Certissimum hoc indicium possessionis. Vide in historia Gemnate *Bizarum* libro XVIII.

GRONOVII.

36 *Possessionem sequi*] Eum agnoscere justum dominum, qui rem tenet.

CAPUT V.

Qui bellum licite gerant.

I. *Belli causas effectrices alias esse principales in sua re:*
II. *Aut adjuvantes in aliena:*
III. *Alias instrumentales, ut servos & subditos.*
IV. *Naturæ jure neminem a bello prohiberi.*

I. UT in aliis rebus, ita & in 1 voluntatis actionibus tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello plerumque est is, cujus res agitur: in privato privatus: in publico potestas publica, maxime summa. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque sui juris esse vindicem. ideo manus nobis datæ.

II. 1. Sed & alteri prodesse [a] qua possimus non licitum modo, sed & honestum est. Recte qui de officiis scripserunt, [b] ajunt, nihil esse homini utilius homine altero. Sunt autem diversa hominum inter se vincula, quæ ad mutuam opem invitant: nam & cognati ad opem ferendam coëunt, & vicini in-

a L. 7. D. de serv. export. DD. ad l. 7. D. de furt. l. 5. C. de jure fisci.
b Cic. II. De Offic. c. 3.

GRONOVII.

1 *Voluntatis actionibus*] Quæ fiunt ἐν προαιρέσει, & sunt materia subjecta virtuti morali, in quibus versatur bonum & malum, honestum & inhonestum: nam sunt aliæ actiones intellectus, naturæ, manuum.

GRO-

inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde
a Rhet. ad illud: 2 *Porro Quirites, & quiritari.* a Aristoteles dixit,
Alex. c. 3. oportere quemque aut pro se arma sumere, si injuriam acce-
b Bart. in perit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut sociis
l. Ut vim. injuria affectis auxilia ferre. Et a Solon docuerat beatas fore
D. de justit. & jure. n. respublicas, in quibus alienas injurias quisque suas existimaret.
7. 8. Jas. 2. Sed ut cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ
ibid. n. 29. communio. b Ab homine enim nihil humani alienum est.
Cast. ad l. Menandri dictum est: [Apud *Stob.* Tit. XLIII.]

1. §. 4. eodem. Bart. ad l. hostes. D. de capt. n. 9. Innoc. ad c. sicut, de jurejur. & in c. olim. de rest. spol. n. 16. Panorm. n. 18. Sylvest. in verbo bellum. q. 8.

Injuriarum si improbis auctoribus
Reponeremus ultionem singuli,
Nobis putantes fieri quod fit alteri,
Inter nos juncti conspiratis viribus,
Non prævaleret innocentiæ impetus:
Audax malorum; qui custoditi undique
Jussique pœnas quas merentur pendere,
Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.

Democriti vero hoc: (aa) Ἀδικουμένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ μὴ παριέναι· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν. *Injuria oppressos defendere pro viribus oportet, & non negligere:*
c Lib. VI illud enim justum bonumque est. Quod sic explicat c Lactan-
Cap. 10. tius: *Deus, qui cæteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursu & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum sapientia potius instrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat, & præstet auxilium.*

III. In-

GROTII.

a *Solon*] Verba hæc *Plutarchus* refert: (*Vit. Solon.* p. 88. D.) τῶν πόλεων κάλλιστα οἰκεῖται ἐκείνη ἐν ᾗ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας· *Civitatum illa felicissime colitur, in qua qui injuriam non sensere, ei non minus quàm qui sensere se opponunt, & injuriam cœptantes puniunt.* Huc & illud pertinet Rudente Plauti: *Prætorquete injuriæ prius collum, quàm ad vos perveniat.* (Act. III. Scen. II. vers. 12.)

GRONOVII.

2 *Porro Quirites*] Formula, qua utebantur in subita vi, hominum, quicumque obvii essent aut exaudirent, auxilium invocantes. Qualis *Plauto* Rud. 3, 2. 1. *Porro Cyrenenses populares, vestram ego imploro fidem. Agricolæ, accolæ, propinqui, qui estis his regionibus, ferte opem.* Laberius apud *Macrob.* 2. Sat. 7. *Porro Quirites, libertatem perdimus.* Priapej. 25. *Porro (nam quis erit modus) Quirites. Appul.* 8. Met. 215. *Nec diu tale facinus meis oculis tolerantibus, Porro Quirites, proclamare gestivi.*

(aa) Est etiam hoc apud STOBÆUM, *Serm.* XLVI. *J. B.*

III. Instrumenta cum dicimus, non arma hic intelligimus, & si quæ sunt his similia, sed eos qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale 3 instrumentum est patri filius, pars a quippe ejus naturaliter: tale & servus, b quasi pars ex lege. (bb) nam 4 sicut pars non tantum pars est totius eadem relatione, qua totum est totum partis, sed hoc ipsum quod est totius est: ita possessio est aliquid ipsius possidentis. Democritus: (cc) οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο· *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in familia est servus, tale in republica est subditus, ac proinde instrumentum imperantis.

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint, c sed quosdam specialis lex arcet, ut olim b Romæ

a *L. 22. C. de agricolis, lib. XI. & L. 4. C. ad l. Jul. de adult. Sen. 1. controv. 4.*

b *Aristot. Eth Nicom. L. V. c. 10.*

c *Thom. 2, 2. 40. art. 2. Sylvest. de Bell. p. 3.*

GROTII.

b *Romæ servos*] *Servius* ad IX. Æneidos. (*Vers.* 547.).

GRONOVII.

3 *Instrumentum*] *Aristoteles* 1. polit. 3. Τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δὲ ἔμψυχα. οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, ὁ δὲ πρωρεὺς, ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν. *Varro* lib. 1. de re rust. 17. *instrumentum rusticum* dividit in *vocale*, in quo sunt *servi*; *semivocale*, in quo sunt *boves*; *mutum*, in quo sunt *plaustra*. *In instrumento fundi ea esse, quæ fructus quærendi, cogendi, conservandi gratia parata sunt, Sabinus in libris ad Vitellium evidenter enumerat:* Quærendi, veluti homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt his, quorum in numero sunt villici & monitores. Præterea boves domiti, & pecora stercorandi gratia &c. l. 8. D. de instr. vel instr. leg. *Plutarch.* præcept. gerend. reip. p. 807. Ὄργανα γὰρ οἱ φίλοι ζῶντα καὶ φρονοῦντα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν εἰσι. *Cicero* lib. 11. fam. 14. *Plane jam, Brute, frigeo: ὄργανον enim erat meum senatus: id jam est dissolutum.*

4 *Sicut pars non tantum*] Sensus, Totum dici Dialecticis non modo Totum per se, cum aut ipsum essentiale est partibus, aut cum partes Toti, in quo apparet relatio Totius ad partem, & nullius alius argumenti vel loci topici, sed etiam Totum per accidens, ubi contra nec totum est de essentia partium, nec partes de essentia totius; in quo non apparet illa relatio, sed vel causæ respectu diversorum effectuum, vel subjecti respectu diversorum adjunctorum, & vicissim: sic rem possessam esse partem possidentis. Vide *Jul. Scaligerum* de caus. Lat. ling. lib. 6. cap. 130. p. 350.

(bb) Ratio illa, è veteris Philosophiæ placitis popularibus petita, & subtili præterea argumentatione fulta, parum hodie satisfaciet. Dicendum simpliciter, Filium aut Servum haberi pro Instrumentis, quum ita agunt, aut agere creduntur, jussu Parentis aut Domini, ut absque eo non acturi fuissent ipsi sponte suâ. Videri possunt, quæ de triplici genere Caussarum ad actum alienum concurrentium scripsimus in Notis ad ultimas Editiones Versionis nostræ Gallicæ libelli Pufendorfiani *De Officio Hom. & Civis*, Lib. 1. Cap. 1. §. 27. seu ultimo. *J. B.*

(cc) Apud STOBÆUM, *Serm.* LXII. *J. B.*

GRO-

mæ *s* servos, nunc passim *c* clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum summæ necessitatis exceptione intelligenda est. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & subditis dicta sunto: nam quæ specialia sunt, suis locis tractabuntur.

GROTII.

c Clericos] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum *Josepho* (*Ant. Jud* Lib. III. Cap. 12. §. 4. *Edit. Hudson.*) De clericis vide *Nicetam Choniaten* libro VI. *Caroli Calvi* Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum. dist. L. & causa XXIII. quæstione VIII. Et canones quidem sic habent: sed quanto illi servati a Græcis quam a Latinis diligentius, vide *Annam Comnenam*. [Lib. X. Cap. 8. §. 7.]

GRONOVII.

s Servos] Et capite censos. De servis *l.* 11. *D. de re milit. Ab omni militia servi prohibentur: alioquin capite puniuntur. Plin* 10. ep. 38. *Sempronius Cælianus repertos inter tirones duos servos misit ad me, quorum supplicium distuli, ut te consulerem de modo pœnæ.* De capite censis *Gell.* 16, 10.

HU-

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De belli causis, & primum de defensione sui & rerum.

I. 1. VENIAMUS ad causas bellorum: 1 justificas intelligo: nam sunt & aliæ 2 quæ movent sub ratione utilis, distinctæ interdum ab iis quæ movent sub ratione justi: quas inter se, & a a 3 belli principiis, quale erat

GROTII.

a *Belli principiis*] Exordia pugnæ dixit *Virgilius*. (*Æn.* VII, 40.)

GRONOVII.

1 *Justificas*] Quæ efficiunt, ut bellum jure, salva fide & conscientia geri judicetur.

2 *Quæ movent sub*] Incitant ad bellandum præsumta & sperata utilitate, separatæ ab illis, quæ prætexuntur ad causæ justitiam probandam.

3 *Belli principiis*] Prima offensa, sive conflictu partium.

erat 4 cervus in bello Turni & Æneæ, accurate distinguit
a III. Hist. c. 6. 7. a Polybius. At quamquam manifestum est harum rerum discrimen; voces tamen confundi solent. Nam quas causas di-
b Lib. XLV. c. 22. cimus justificas, etiam principia dixit Livius in b Rhodiorum oratione: *Certe quidem* b *vos estis Romani, qui ideo felicia esse bella vestra, quia justa sint, præ vobis fertis, nec tam exitu eorum quod vincatis, quam principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini.* Eodemque sensu ἀρχὰς πολέμων dixit Æ-
c Biblioth. p. 404. Ed. H. Steph. lianus libro XII. capite 53. & Diodorus Siculus c libro XIV. de bello agens Lacedæmoniorum in Eleos easdem vocat c προφάσεις & ἀρχάς.

2. Hæ justificæ causæ proprie nostri sunt argumenti, ad quas
d Lib. VIII. c. 8. illud pertinet Coriolani apud d Halicarnassensem: πρῶτον ὑμῖν παραινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν περιθῆσθε τοῦ πολέμου πρόφασιν: *Id primum vobis curandum arbitror, ut piam & justam accipiatis belli causam.* Et hoc e Demosthenis: ὥσπερ
e Olynth. II. p. 6. 8. οἰκίας, οἶμαι, καὶ πλοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς d ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει· *Sicut in domibus, & navigiis, rebusque similibus, 5 quæ substernuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus causas ac fundamenta oportet justo ac vero*

GROTII.

b *Vos estis Romani*] Certe vix ulla gens tam diu constans mansit in spectandis belli causis. *Polybius* apud Suidam voce Ἐμβαίνειν [ubi tamen non legitur nomen Historici, nec alterius, quisquis auctor est verborum illorum.] *οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι πρόνοιαν ἐποιοῦντο μηδέποτε πρότεροι τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς πέλας, ἀλλ' ἀεὶ δοκεῖν ἀμυνόμενοι ἐμβάλλειν εἰς τοὺς πολεμίους·* [Apud *Suidam* est ἀπιβάλλειν.] *Romani summopere id curarunt, ne priores ipsi finitimis inferrent violentas manus. Sed ut semper crederentur in hostem ire ad arcendas injurias.* Ostendit id *Dion* [Immo *Diodorus Siculus*, pag. 314. 316. *Excerptorum* laudatorum] egregia comparatione Romanorum cum Philippo Macedone & Antiocho in excerptis Peirescianis. Ejusdem est illud in excerptis legationum: (*Fulvii Ursini*, ubi legitur: *διὰ τὸ*) *διὰ τὸ πολλοὺς ἤδη ἔτι σπουδάζειν, ὡς τὸ δικαίως ἐνίσασθαι πολέμους.* [Ubi videtur legendum, ἐνίστασθαι, ut in loco sequ.] Rursum in excerptis Peirescianis: *σφόδρα οἱ Ῥωμαῖοι φιλοτιμοῦνται δικαίως ἐνίστασθαι τοὺς πολέμους, καὶ μηδὲν εἰκῆ καὶ προπετῶς περὶ τῶν τοιούτων ψηφίζεσθαι. Valde id student Romani, justa ut bella suscipiant, nihilque tale decernant sine causa ac temere.* (Pag. 341. quæ ex *Diodoro* etiam.)

c Προφάσεις] Δικαιώματα dixit *Procopius* Gotthicorum III. (*Cap.* 33.) Adde quæ infra hoc libro capitis XXII. initio.

d Ὑποθέσεις] Sic & ὑπόθεσιν belli dixit *Julianus* secundo de laudibus Constantii. (*Pag.* 95. B. *Ed. Spanh.*)

GRONOVII.

4 *Cervus*] 7. Æneid. 485. & *gemina tigres Statio* in Thebano 7. Thebaid. 564. Adde *Livium* lib. 35. extremo.

5 *Quæ substernuntur*] Ut in ædificiis fundamenta, in navigiis carinæ, in columnis & statuis bases vel crepidines.

GRO-

vero congruere. Nec minus hoc [a] Dionis Cassii: δεῖ δὲ τοῦ δικαίου πᾶσαν ἡμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὐέλπις ἐστιν. ἄνευ δ' ἐκείνου βέβαιον οὐδέν, κἂν παραυτίκα τις κατορθώσῃ τι, ἔχει· *maxima nobis justitiæ habendæ est ratio: quæ si adsit, vis bellica spem bonam præbet: sin absit, nihil quis certi habet, etiamsi prima ex sententia succedant.* Et illud [b] Ciceronis: *illa bella injusta sunt, quæ sunt sine causa suscepta*: qui & alibi [c] Crassum reprehendit, quod Euphratem transire voluisset e nulla belli causa.

a Lib. XLI. pag. 189. A. Ed. H. Steph.

b De rep. lib. III.

c De Finib. l. III. c. 22.

3. Quod non minus de bellis publicis quam privatis verum est. Hinc illa [d] Senecæ querela: *Homicidia compescimus & singulas cædes? quid bella & occisarum gentium gloriosum scelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit. . . . .* 6 *Ex senatusconsultis plebisque scitis sæva exercentur, &* f *publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut & 7 sententiæ: de quibus agendum 8 infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni causa subsit; ut merito Alexander, si sine causa in Persas & alias gentes bellum arripuit, Scythis apud [e] Curtium, g Senecæ latro, Lucano [f] prædo appelletur, 9 Indorum (aa) quo-

d Ep. XCV.

e Curt. lib. VII. c. 8. n. 19.

f Pharf. lib. X. vers. 21.

GROTII.

e *Nulla belli causa*] *Appianus* (*Bell. Civ.* Lib. II. p. 438. *Ed. H. Steph.*) eidem Crasso a Tribunis denuntiatum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς Παρθυαίοις μηδὲν ἀδικοῦσι· *ne bellum Parthis inferret nulla injuria cognitis.* *Plutarchus* de eodem: καὶ συνίσταντο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴ τις ἀνθρώποις οὐδὲν ἀδικοῦσιν, ἀλλ' ἐνσπόνδοις πολεμήσων ἄπεισι· *Coibant multi indignantes, esse aliquem, qui bellatum iret in homines non modo nullius injuriæ compertos, sed & pace defensos.* (Vit. M. Crass. *pag.* 552. E.) [Locus autem *Ciceronis*, qui heic præcedit, à *Lib. III. de Rep.* nullibi, puto, ita legitur. Sed apud AUGUSTIN. *De Civ. Dei*, XXII. 6. ex eodem Libro hæc adferuntur: *Nullum bellum suscipitur à civitate optimâ, nisi aut pro fide, aut pro salute.* J. B.]

f *Publice jubentur vetita privatim*] Idem *Seneca* de ira II. cap. VIII. *Pro gloria habita, quæ, quamdiu opprimi possunt, scelera sunt.* Adde quæ infra ex *Seneca* & *Cypriano* libro III. cap. IV. §. 5. circa finem.

g *Seneca latro*] Locus est de Benef. I. cap. XIII. Non male *Justinus Martyr* apologetico I. τοσοῦτον δὲ δύνανται ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ· *Tantum possunt principes, qui opiniones vero præferunt, quantum in solitudine latrones:* (Pag. 21. Ed. Oxon.) Philo: οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασιν ἀρχῆς ἐπικαλύπτοντες λῃστείαν ἀληθέστερον· *Qui magna furta committunt, qui honesto principatus nomine obumbrant ea, quæ re ipsa nihil nisi latrocinia sunt.* (De Decalog. *pag.* 763. D. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

6 *Ex senatusconsultis plebisque scitis*] Quia Romæ oportebat senatum censuisse, & vel populum jussisse, vel plebem scivisse, quod publico nomine recte gereretur.

7 *Sententiæ*] Pronuntiata judicum.

8 *Infra*] 3, 4.

9 *Indorum sapientibus*] Brachmanis, Gymnosophistis. *Strabo* lib. 15, 712.

(aa) quoque sapientibus 10 ἀτάσθαλος, & a (bb) pirata quondam tractus sit in criminis societatem: quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spoliatos Justinus a narrat, fraude latronis ac scelere. Augustini b illud huc pertinet: *Remota justitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* Convenit talibus Lactantii c illud: *inanis gloriæ specie capti, sceleribus suis nomen virtutis imponunt.*

4. Causa justa d belli suscipiendi nulla esse alia potest nisi injuria. *Iniquitas partis adversæ justa bella ingerit*, inquit idem e Augustinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi 11 ἀδικίαν dixisset, cum vellet dicere 12 ἀδίκημα. Sic in Romano Feciali carmine: f *Ego vos testor, populum illum injustum esse, neque jus persolvere.*

II. 1. Ac plane 13 quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt belli: nam ubi judicia deficiunt, incipit bellum. Dantur autem actiones aut 14 ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item 15 damni infecti, & interdicta alia 16 ne vis fiat. Ob factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes h recte distinguit Plato (cc) nono de legibus.

a Lib. III. c. 15.
b De Civ. Dei lib. V. c. 4.
c Lib. I. de falsa relig. c. 18.
d Sylvest. de Bell. p. 1. n. 2.
e De Civ. D. Lib. XIX. c. 7.
f Livius 1. 32.

GROTII.

h *Recte distinguit Plato*] Et ante eum *Homerus*. nam cum mulctam persolvere proci Penelopes voluissent, ait Ulysses: [*Odyss.* Lib. XXII. vers. 62. & *seqq.*]

— οὐδ' εἴ μοι πατρώϊα πάντ' ἀποδοῖτε
Ὅσσα τι νῦν ὔμμ' ἐστὶ καὶ εἴποθεν ἄλλ' ἐπιθεῖτε,
Οὐδέ κεν ὧς ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο,
Πρὶν πᾶσαν μνηστῆρας ὑπερβασίην ἀποτῖσαι.

— *patrias non si mihi raptas*
Restituatis opes, addatisque altera plura,
Abstineam fœdare manus in sanguine vestro,
Cuncta prius quam vestra proci delicta luatis.

Cassiodorus lib. V. epist. XXXV., *Ut qui vindictam remisimus, damna minime sentiamus.* Adde quæ infra hoc libro initiis capitum XVI. & XX.

GRONOVII.

10 Ἀτάσθαλος] Ἄδικος· ἁμαρτωλός· παράνομος· ἀθέμιστος. q. ἄτῃσι θάλλων.

11 Ἀδικίαν] Qui habitus.

12 Ἀδίκημα] Injustum factum.

13 *Quot actionum*] Quot casibus & causis privato fas est privatum compellare coram judice.

14 *Ob injuriam non factam cautio*] Quæ ab eo exigitur, cujus minæ justum nobis metum fecerunt.

15 *Damni infecti*] Qua petimus, si quid damni ex ruinosis vicini ædibus nobis contingat, ut is se id pensaturum promittat. *Cic.* Top. 4.

16 *Ne vis fiat*] Prohibitoria, ne vis fiat sine vitio possidenti, vel mortuum inferenti in locum suum. §. 1. Inst. *de Interd.*

(aa) Habet ex ARRIANO, *De Expedit. Alex.* Lib. VII. Cap. 1. *J. B.*

(bb) Refertur id à NONIO MARCELLO, è Lib. III. *Ciceron. de Republ. Nam quum quæreretur ex eo* [Pirata] *quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone: Eodem, inquit, quo tu* [*Alexander*] orbem terræ. *In voc.* Myoparo, *pag.* 534. *Edit. Mercer.* Vide etiam *Augustin.* De Civit. Dei, IV, 4. *J. B.*

(cc) Locus esse videtur, ubi Philo-

bus. Quod reparandum venit, aut spectat id quod nostrum est vel fuit, unde 17 vindicationes & 18 condictiones 19 quædam: aut id quod nobis debetur sive 20 ex pactione, sive 21 ex maleficio, sive ex lege, quo referenda quæ 22 ex quasi contractu & 23 quasi maleficio dicuntur; ex quibus capitibus nascuntur 24 condictiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accusationem & 25 judicia publica.

2. Plerique *a* bellorum tres statuunt causas justas, defensionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: *b* *Omnia quæ 26 defendi, repetique, & ulcisci fas sit*; in qua enumeratione nisi vox recuperandi sumatur laxius, omissa est persecutio ejus, & quod nobis debetur; quam non omisit Plato, *c* cum dixit bella geri non modo, si quis vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam si deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: *d* *Æquissima vox est, & jus gentium præ se ferens: Redde, quod debes.* Et in Fecialium formula erat: *e* *Quas nec dederunt, nec solverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit.* & apud Sallustium in historiis: *f* *Jure gentium res repeto.* Augustinus *g* cum dixit: i *Justa bella definiri solent, quæ ulciscuntur*

a *Bald. ad l. 2. C. de Servit. & aq. n. 71. W. Matt. de bello justo & licito.*
b *Liv. lib. V. c. 49.*
c *Alcib. I.* pag. 109. A.
d *Lib. III. de benef.* c. 14.
e *Liv. lib. I.* c. 32.

f *Lib. III. fragm.* c. 10. *Orat. Macr. Licin.* *g* *Lib. VI.* Qu. 10. *super Josue.*

losophus ait, Legislatorem ad duo attendere debere, *injuriam*, & *damnum*: Καὶ πρὸς δύο ταῦτα δεῖ βλέποντα, πρός τε ἀδικίαν, καὶ βλάβην. Vide quæ sequuntur, pag. 862. Tom. II. *Ed. H. Steph. J. B.*

GROTII.

i *Justa bella definiri solent*] *Servius* ad IX. Æneidos de Romanis: *Cum volebant bellum indicere, pater patratus, hoc est princeps Fecialium, proficiscebatur ad hostium fines: & præfatus quædam solemnia clara voce dicebat, se bellum indicere propter certas causas: aut quia socios læserant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.* (Ad vers. 53.)

GRONOVII.

17 *Vindicationes*] *In rem* actiones.

18 *Conditiones*] Leg. *condictiones*, in personam.

19 *Quædam*] *Condictio causa data, causa non secuta, cond. ob turpem causam, cond. indebiti, cond. furtiva.* Has autem tantum hic significat, quia major numerus actionum in personam ex contractibus & maleficiis.

20 *Ex pactione*] Contractu, vel *re* (ut *mutuum*, *indebitum*, *commodatum*, *depositum*, *pignus*) vel *verbis* (ut *stipulatio*, *fidejussio*) vel *literis* (*nominibus*, aut si quis debere se scripsit, *quod numeratum non est*) vel *consensu* (*emtio*, *venditio*, *locatio*, *conductio*, *societas*, *mandatum*.)

21 *Ex maleficio*] *Furtum*, *rapina*, *damnum ex l. Aquilia*, *injuria*.

22 *Ex quasi contractu*] *Negotiorum gestio*, *tutela*, *communio rei & hereditatis*, *aditio hereditatis*, *solutio indebiti*.

23 *Quasi maleficio*] *Si judex litem suam fecerit*, *dejecta vel effusa*, *damnum aut furtum in navi*, *caupona*, *stabulo*.

24 *Condictiones cæteræ*] *Mutui*, *triticaria*.

25 *Judicia publica*] Ea sunt *majestas*, *adulterium*, *homicidium*, *parricidium*, *falsum*, *vis publica & privata*, *peculatus*, *plagium*, *ambitus*, *repetundæ*, *annona*, *residua*.

26 *Defendi, repeti, ulcisci*] *Defendi*,

2. Profecto gravissima cum sit deliberatio, 31 libertas 32 an pax placeat, ut Tacitus *a* loquitur, & difficillimum hoc *σκέμμα πολιτικὸν* *b* Ciceroni, *εἰ τυραννουμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν; An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda sit opera ejus demendi, etiamsi civitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit?* non debent singuli, quod populi commune est, judicium ad se rapere. Illud vero plane iniquum:

a Hist. IV, 67.
b Lib. IX, ad Att. epist. 4.

q 33 *Detrahimus dominos urbi servire parata.*

Sicut 34 Sylla, interrogatus *c* quid ita armatus patriam peteret, respondit, *ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων, ut eam a tyrannis liberem.*

c App. civ. 1. p. 384. Ed. Steph.

3. Melius Plato epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba Latine sic posuit *d* Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Qui sensus & apud Sallustium exstat: *e Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes 35 rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hostilia portendant.* Unde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum *f* in vita Bruti: *τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι διὰ φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν: æquum non esse, ut vir prudens ac sapiens improborum & desipientium causa in pericula, & turbas se conjiciat.* Huc & *g* Ambrosii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest; ne videamur jactantiæ magis facere causa quam misericordiæ, & graviora inferre vulnera, dum levioribus mederi desideramus.* Thomas *h* seditiosam esse dicit interdum quamvis tyrannici regiminis destructionem.

d Epist. fam. lib. 1. Ep. 9.
e Bello Jug. c. 3.
f Pag. 989. A.
g De Off. II, c. 21.
h 2, 2. q. 42. art. 2.

4. Non

GROTII.

q *Detrahimus dominos urbi servire parata*] *Plutarchus* Catone Majore de Antiocho Magno: *ἐποιεῖτο αἰτίαν τοὺς Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, μηδὲν δεομένους. Bello prætextum sumebat, liberare Græcos, libertatis non egentes.* (Pag. 342. F.)

GRONOVII.

31 *Libertas*] Repetenda multo sanguine.

32 *An pax*] Patientia tyranni vel oppressoris.

33 *Detrahimus*] *Lucan.* 1, 351.

34 *Sylla interrogatus*] *Plutarch.* de genio Socratis p. 576.

35 *Rerum mutationes*] Formarum reipublicæ hujus in illam transitus aut magistratuum eorumve qui sunt cum imperio, abrogationes extra ordinem & depulsiones. Sed & successiones, morte interveniente. *Justin.* 40, 3. *Sueton.* Galb. 8. Domit. 16.

GRO-

4. Non debet movere nos in contrariam sententiam factum Aodis *a* in Eglonem regem Moabitarum: nam aperte testatur sacra auctoritas, hunc a Deo ipso vindicem suscitatum, mandato scilicet speciali. Neque vero constat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse. Nam & in alios reges Deus per quos volebat ministros sua judicia exsequebatur, ut per *b* Jehun in Joramum.

a Jud. III, 15. *Neh.* IX, 27.

b 2 *Reg.* IX.

XX. Maxime autem in re controversa judicium sibi privatus sumere non debet, sed 36 possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari *c* Christus jubebat, 1 quia ejus imaginem nummus præferebat, id est, quia in possessione erat imperii.

c Matthæi XXII, 20.

GROTII.

1 *Quia ejus imaginem nummus præferebat*] Certissimum hoc indicium possessionis. Vide in historia Genuate *Bizarum* libro XVIII.

GRONOVII.

36 *Possessionem sequi*] Eum agnoscere justum dominum, qui rem tenet.

CAPUT V.

Qui bellum licite gerant.

I. *Belli causas effectrices alias esse principales in sua re:*
II. *Aut adjuvantes in aliena:*
III. *Alias instrumentales, ut servos & subditos.*
IV. *Naturæ jure neminem a bello prohiberi.*

I. UT in aliis rebus, ita & in 1 voluntatis actionibus tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello plerumque est is, cujus res agitur: in privato privatus: in publico potestas publica, maxime summa. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque sui juris esse vindicem. ideo manus nobis datæ.

II. 1. Sed & alteri prodesse *a* qua possimus non licitum modo, sed & honestum est. Recte qui de officiis scripserunt, *b* ajunt, nihil esse homini utilius homine altero. Sunt autem diversa hominum inter se vincula, quæ ad mutuam opem invitant: nam & cognati ad opem ferendam coëunt, & vicini in-

a L. 7. *D. de serv. export. DD. ad L.* 7. *D. de furt. L.* 5. *C. de jure fisci.*

b Cic. II. *De Offic. c.* 3.

GRONOVII.

1 *Voluntatis actionibus*] Quæ fiunt ἐν προαιρέσει, & sunt materia subjecta virtuti morali, in quibus versatur bonum & malum, honestum & inhonestum: nam sunt aliæ actiones intellectus, naturæ, manuum.

GRO-

inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde illud: [2] *Porro Quirites, & quiritari.* [a] Aristoteles dixit, oportere quemque aut pro se arma sumere, si injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut sociis injuria affectis auxilia ferre. Et [a] Solon docuerat beatas fore respublicas, in quibus alienas injurias quisque suas existimaret.

2. Sed ut cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ communio. [b] Ab homine enim nihil humani alienum est. Menandri dictum est: [Apud *Stob.* Tit. XLIII.]

Injuriarum si improbis auctoribus
Reponeremus ultionem singuli,
Nobis putantes fieri quod fit alteri,
Inter nos juncti conspiratis viribus,
Non prævaleret innocentiæ impetus:
Audax malorum; qui custoditi undique
Jussique pœnas quas merentur pendere,
Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.

Democriti vero hoc: (22) Ἀδικεομένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ μὴ παριέναι· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν· *Injuria oppressos defendere pro viribus oportet, & non negligere: illud enim justum bonumque est.* Quod sic explicat [c] Lactantius: *Deus, qui cæteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursu & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum sapientia potius instrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat, & præstet auxilium.*

a Rhet. ad Alex. c. 3.
b Bart. in l. Ut vim. D. de justit. & jure. n. 7. 8. Jas. ibid. n. 29. Cast. ad l. 1. §. 4. eodem. Bart. ad l. hostes. D. de capt. n. 9. Innoc. ad c. sicut, de jurejur. & in c. olim. de rest. spol. n. 16. Panorm. n. 18. Sylvest. in verbo bellum. q. 8.
c Lib. VI Cap. 10.

III. In-

GROTII.

a *Solon*] Verba hæc *Plutarchus* refert: (*Vit. Solon.* p. 88. D.) τῶν πόλεων καλλιστα οἰκεῖται ἐκείνη ἐν ᾗ τῶν ἀδικουμένων οὐχ' ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας· *Civitatum illa felicissime colitur, in qua qui injuriam non sensere, ei non minus quàm qui sensere se opponunt, & injuriam captantes puniunt.* Huc & illud pertinet Rudente Plauti: *Prætorquete injuriæ prius collum, quàm ad vos perveniat.* (Act. III. Scen. II. vers. 12.)

GRONOVII.

2 *Porro Quirites*] Formula, qua utebantur in subita vi, hominum, quicumque obvii essent aut exaudirent, auxilium invocantes. Qualis *Plauto* Rud. 3, 2. 1. *Porro Cyrenenses populares, vestram ego implero fidem. Agricolæ, accolæ, propinqui, qui estis his regionibus, ferte opem.* Laberius apud *Macrob.* 2. Sat. 7. *Porro Quirites, libertatem perdimus.* Priapej. 25. *Porro (nam quis erit modus) Quirites.* Appul. 8. Met. 215. *Nec diu tale facinus meis oculis tolerantibus, Porro Quirites, proclamare gestivi.*

(22) Est etiam hoc apud STOBÆUM, *Serm.* XLVI. *J. B.*

GRO-

III. Instrumenta cum dicimus, non arma hic intelligimus, & si quæ sunt his similia, sed eos qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale 3 instrumentum est patri filius, pars a quippe ejus naturaliter: tale & servus, b quasi pars ex lege. (bb) nam 4 sicut pars non tantum pars est totius eadem relatione, qua totum est totum partis, sed hoc ipsum quod est totius est: ita possessio est aliquid ipsius possidentis. Democritus: (cc) οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο· *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in familia est servus, tale in republica est subditus, ac proinde instrumentum imperantis.

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint, c sed quosdam specialis lex arcet, ut olim b Romæ

a *L. 22. C. de agricolis, lib. XI. & L. 4. C. ad l. Jul. de adult. Sen. 1. controv. 4.*
b *Aristot. Eth Nicom. L. V. c. 10.*
c *Thom. 2, 2. 40. art. 2. Sylvest. de Bell. p. 3.*

GROTII.

b *Romæ servos*] *Servius* ad IX. Æneidos. (*Vers.* 547.).

GRONOVII.

3 *Instrumentum*] *Aristoteles* 1. polit. 3. Τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δὲ ἔμψυχα. οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, ὁ δὲ πρωρεὺς, ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν. *Varro* lib. 1. de re rust. 17. *instrumentum rusticum* dividit in *vocale*, in quo sunt *servi*; *semivocale*, in quo sunt *boves*; *mutum*, in quo sunt *plaustra*. *In instrumento fundi ea esse, quæ fructus quærendi, cogendi, conservandi gratia parata sunt, Sabinus in libris ad Vitellium evidenter enumerat:* Quærendi, veluti homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt his, quorum in numero sunt villici & monitores. Præterea boves domiti, & pecora stercorandi gratia &c. l. 8. D. de instr. vel instr. leg. *Plutarch.* præcept. gerend. reip. p. 807. Ὄργανα γὰρ οἱ φίλοι ζῶντα καὶ φρονοῦντα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν εἰσι. *Cicero* lib. 11. fam. 14. *Plane jam, Brute, frigeo: ὄργανον enim erat meum senatus: id jam est dissolutum.*

4 *Sicut pars non tantum*] Sensus, Totum dici Dialecticis non modo Totum per se, cum aut ipsum essentiale est partibus, aut cum partes Toti, in quo apparet relatio Totius ad partem, & nullius alius argumenti vel loci topici, sed etiam Totum per accidens, ubi contra nec totum est de essentia partium, nec partes de essentia totius; in quo non apparet illa relatio, sed vel causæ respectu diversorum effectuum, vel subjecti respectu diversorum adjunctorum, & vicissim: sic rem possessam esse partem possidentis. Vide *Jul. Scaligerum* de caus. Lat. ling. lib. 6. cap. 130. p. 350.

(bb) Ratio illa, è veteris Philosophiæ placitis popularibus petita, & subtili præterea argumentatione fulta, parum hodie satisfaciet. Dicendum simpliciter, Filium aut Servum haberi pro Instrumentis, quum ita agunt, aut agere creduntur, jussu Parentis aut Domini, ut absque eo non acturi fuissent ipsi sponte suâ. Videri possunt, quæ de triplici genere Caussarum ad actum alienum concurrentium scripsimus in Notis ad ultimas Editiones Versionis nostræ Gallicæ libelli Pufendorfiani *De Officio Hom. & Civis*, Lib. 1. Cap. 1. §. 27. seu ultimo. *J. B.*

(cc) Apud STOBÆUM, *Serm.* LXII. *J. B.*

næ s servos, nunc passim c clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum summæ necessitatis exceptione intelligenda est. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & subditis dicta sunto: nam quæ specialia sunt, suis locis tractabuntur.

GROTII.

c *Clericos*] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum *Josepho* (*Ant. Jud* Lib. III. Cap. 12. §. 4. *Edit. Hudson.*) De clericis vide *Nicetam Choniaten* libro VI. *Caroli Calvi* Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum. dist. L. & causa XXIII. quæstione VIII. Et canones quidem sic habent: sed quanto illi servati a Græcis quam a Latinis diligentius, vide *Annam Comnenam*. [Lib. X. Cap. 8. §. 7.]

GRONOVII.

s *Servos*] Et capite censos. De servis *l.* 11. *D. de re milit. Ab omni militia servi prohibentur: alioquin capite puniuntur. Plin* 10. ep. 38. *Sempronius Cælianus repertos inter tirones duos servos misit ad me, quorum supplicium distuli, ut te consulerem de modo pœnæ.* De capite censis *Gell.* 16, 10.

H U-

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De belli causis, & primum de defensione sui & rerum.

I. 1. VENIAMUS ad causas bellorum: 1 justificas intelligo: nam sunt & aliæ 2 quæ movent sub ratione utilis, distinctæ interdum ab iis quæ movent sub ratione justi: quas inter se, & a 3 belli principiis, quale erat

GROTII.

a *Belli principiis*] Exordia pugnæ dixit *Virgilius*. (*Æn.* VII, 40.)

GRONOVII.

1 *Justificas*] Quæ efficiunt, ut bellum jure, salva fide & conscientia geri judicetur.

2 *Quæ movent sub*] Incitant ad bellandum præsumta & sperata utilitate, separatæ ab illis, quæ prætexuntur ad causæ justitiam probandam.

3 *Belli principiis*] Prima offensa, sive conflictu partium.

erat 4 cervus in bello Turni & Æneæ, accurate distinguit
a III. *Hist.* c. 6. 7. a Polybius. At quamquam manifestum est harum rerum discrimen; voces tamen confundi solent. Nam quas causas dicimus justificas, etiam principia dixit Livius in b Rhodiorum
b *Lib.* XLV. c. 22. oratione: *Certe quidem* b *vos estis Romani, qui ideo felicia esse bella vestra, quia justa sint, præ vobis fertis, nec tam exitu eorum quod vincatis, quam principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini.* Eodemque sensu ἀρχὰς πολέμων dixit Ælianus libro XII. capite 53. & Diodorus Siculus c libro XIV.
c *Biblioth.* p. 404. *Ed. H. Steph.* de bello agens * Lacedæmoniorum in Eleos easdem vocat c προφάσεις & ἀρχάς.

2. Hæ justificæ causæ proprie nostri sunt argumenti, ad quas
d *Lib.* VIII. c. 8. illud pertinet Coriolani apud d Halicarnassensem: πρῶτον ὑμῖν παραινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν περίθησθε τοῦ πολέμου πρόφασιν: *Id primum vobis curandum arbitror, ut piam & justam accipiatis belli causam.* Et hoc e Demosthenis: ὥσπερ
e *Olynth.* II. p. 6. 8. οἰκίας, οἶμαι, καὶ πλοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς d ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει· *Sicut in domibus, & navigiis, rebusque similibus, 5 quæ substernuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus causas ac fundamenta oportet justo ac vero*

GROTII.

b *Vos estis Romani*] Certe vix ulla gens tam diu constans mansit in spectandis belli causis. *Polybius* apud Suidam voce Ἐμβαίνειν [ubi tamen non legitur nomen Historici, nec alterius, quisquis auctor est verborum illorum.] οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι πρόνοιαν ἐποιοῦντο μηδέποτε πρότεροι τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς πέλας, ἀλλ' ἀεὶ δοκεῖν ἀμυνόμενοι ἐμβάλλειν εἰς τοὺς πολεμίους· [Apud *Suidam* est ἀντιπάλους:] *Romani summopere id curarunt, ne priores ipsi finitimis inferrent violentas manus. Sed ut semper crederentur in hostem ire ad arcendas injurias.* Ostendit id *Dion* [Immo *Diodorus Siculus*, pag. 314. 316. *Excerptorum* laudatorum] egregia comparatione Romanorum cum Philippo Macedone & Antiocho in excerptis Peirescianis. Ejusdem est illud in excerptis legationum: (*Fulvii Ursini*, ubi legitur: διὰ τὸ) διὰ τοὺς παλαιοὺς ἐθὶν ὄντα σπουδάζειν, ὡς τὸ δικαίους ἐνίσασθαι πολέμους. [Ubi videtur legendum, ἐνίστασθαι, ut in loco sequ.] Rursum in excerptis Peirescianis: σφόδρα οἱ Ῥωμαῖοι φιλοτιμοῦνται δικαίους ἐνίστασθαι τοὺς πολέμους, καὶ μηδὲν εἰκῇ καὶ προπετῶς περὶ τῶν τοιούτων ψηφίζεσθαι. *Valde id student Romani, justa ut bella suscipiant, nihilque tale decernant sine causa ac temere.* (Pag. 341. quæ ex *Diodoro* etiam.)

c Προφάσεις] Δικαιώματα dixit *Procopius* Gotthicorum III. (*Cap.* 33.) Adde quæ infra hoc libro capitis XXII. initio.

d Ὑποθέσεις] Sic & ὑπόθεσιν belli dixit *Julianus* secundo de laudibus Constantii. (*Pag.* 95. B. *Ed. Spanh.*)

GRONOVII.

4 *Cervus*] 7. Æneid. 485. & *geminæ tigres Statio* in Thebano 7. Thebaid. 564. Adde *Livium* lib. 35. extremo.

5 *Quæ substernuntur*] Ut in ædificiis fundamenta, in navigiis carinæ, in columnis & statuis bases vel crepidines.

GRO-

vero congruere. Nec minus hoc a Dionis Cassii: δεῖ δὲ τοῦ δικαίου πάντων ἡμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὔελπίς ἐστιν. ἄνευ δ' ἐκείνου βέβαιον οὐδὲν, κἂν παραυτίκα τις κατορθώσῃ τι, ἔχει· *maxima nobis justitiæ habendæ est ratio: quæ si adsit, vis bellica spem bonam præbet: sin absit, nihil quis certi habet, etiamsi prima ex sententia succedant.* Et illud b Ciceronis: *illa bella injusta sunt, quæ sunt sine causa suscepta:* qui & alibi c Crassum reprehendit, quod Euphratem transire voluisset e nulla belli causa.

a Lib. XLI. pag. 189. A. Ed. H. Steph.

b De rep. lib. III.

c De Finib. l. III. c. 22.

3. Quod non minus de bellis publicis quam privatis verum est. Hinc illa d Senecæ querela: *Homicidia compescimus & singulas cædes? quid bella & occisarum gentium gloriosum scelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit..... 6 Ex senatusconsultis plebisque scitis sæva exercentur, & f publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut & 7 sententiæ: de quibus agendum 8 infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni causa subsit; ut merito Alexander, si sine causa in Persas & alias gentes bellum arripuit, Scythis apud e Curtium, sed & g Senecæ latro, Lucano f prædo appelletur, 9 Indorum (aa) quo-

d Ep. XCV.

e Curt. lib. VII. c. 8. n. 19.

f Pharf. lib. X. verf. 21.

GROTII.

e *Nulla belli causa*] *Appianus* (*Bell. Civ.* Lib. II. p. 438. *Ed. H. Steph.*) eidem Crasso a Tribunis denuntiatum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς Παρθυαίοις μηδὲν ἀδικοῦσι· *ne bellum Parthis inferret nulla injuria cognitis. Plutarchus* de eodem: καὶ συνίσταντο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴ τις ἀνθρώποις οὐδὲν ἀδικοῦσιν, ἀλλ' ἐν σπονδαῖς πολεμήσων ἄπεισι· *Coibant multi indignantes, esse aliquem, qui bellatum iret in homines non modo nullius injuriæ compertos, sed & pace defensos.* (Vit. M. Crass. *pag.* 552. E.) [Locus autem *Ciceronis*, qui heic præcedit, à *Lib.* III. *de Rep.* nullibi, puto, ita legitur. Sed apud AUGUSTIN. *De Civ. Dei*, XXII. 6. ex eodem Libro hæc adferuntur: *Nullum bellum suscipitur à civitate optimâ, nisi aut pro fide, aut pro salute.* J. B.]

f *Publice jubentur vetita privatim*] Idem *Seneca* de ira II. cap. VIII. *Pro gloria habita, quæ, quamdiu opprimi possunt, scelera sunt.* Adde quæ infra ex *Seneca* & *Cypriano* libro III. cap. IV. §. 5. circa finem.

g *Senecæ latro*] Locus est de Benef. I. cap. XIII. Non male *Justinus Martyr* apologetico I. τοσοῦτον δὲ δύνανται ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ· *Tantum possunt principes, qui opiniones vero præferunt, quantum in solitudine latrones:* (Pag. 21. *Ed. Oxon.*) Philo: οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασιν ἀρχῆς ἐπικαλύπτοντες λῃστείαν ἀληθινήν· *Qui magna furta committunt, qui honesto principatus nomine obumbrant ea, quæ re ipsa nihil nisi latrocinia sunt.* (De Decalog. *pag.* 763. D. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

6 *Ex senatusconsultis plebisque scitis*] Quia Romæ oportebat senatum censuisse, & vel populum jussisse, vel plebem scivisse, quod publico nomine recte gereretur.

7 *Sententiæ*] Pronuntiata judicum.

8 *Infra*] 3, 4.

9 *Indorum sapientibus*] Brachmanis, Gymnosophistis. *Strabo* lib. 15, 712.

(aa) quoque sapientibus 10 ἀτάσθαλος, & a (bb) pirata quondam tractus sit in criminis societatem: quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spoliatos Justinus *a* narrat, fraude latronis ac scelere. Augustini *b* illud huc pertinet: *Remota justitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* Convenit talibus Lactantii *c* illud: *inanis gloriæ specie capti, sceleribus suis nomen virtutis imponunt.*

a Lib. III. c. 15.
b De Civ. Dei lib. V. c. 4.
c Lib. I. *de falsa relig.* c. 18.

4. Causa justa *d* belli suscipiendi nulla esse alia potest nisi injuria. *Iniquitas partis adversæ justa bella ingerit*, inquit idem *e* Augustinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi 11 ἀδικίαν dixisset, cum vellet dicere 12 ἀδίκημα. Sic in Romano Feciali carmine: *f Ego vos testor, populum illum injustum esse, neque jus persolvere.*

d Sylvest. de Bell. p. I. n. 2.
e De Civ. D. Lib. XIX. c. 7.
f Livius, I. 32.

II. 1. Ac plane 13 quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt belli: nam ubi judicia deficiunt, incipit bellum. Dantur autem actiones aut 14 ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item 15 damni infecti, & interdicta alia 16 ne vis fiat. Ob factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes h recte distinguit Plato (cc) nono de legibus.

GROTII.

h *Recte distinguit Plato*] Et ante eum *Homerus*. nam cum mulctam persolvere proci Penelopes voluissent, ait Ulysses: [*Odyss.* Lib. XXII. vers. 62. & *seqq.*]

— οὐδ' εἴ μοι πατρώϊα πάντ' ἀποδοῖτε
Οσσα τε νῦν ὔμμ' ἐστὶ καὶ εἴποθεν ἄλλ' ἐπιθεῖτε,
Οὐδέ κεν ὣς ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο,
Πρὶν πᾶσαν μνηστῆρας ὑπερβασίην ἀποτῖσαι.
— *patrias non si mihi raptas*
Restituatis opes, addatisque altera plura,
Abstineam fœdare manus in sanguine vestro,
Cuncta prius quam vestra proci delicta luatis.

Cassiodorus lib. v. epist. XXXV., *Ut qui vindictam remisimus, damna minime sentiamus.* Adde quæ infra hoc libro initiis capitum XVI. & XX.

GRONOVII.

10 Ἀτάσθαλος] Ἄδικος· ἁμαρτωλός· παράνομος· ἀθέμιτος. q. ἀταῖς θάλλων.

11 Ἀδικίαν] Qui habitus.

12 Ἀδίκημα] Injustum factum.

13 *Quot actionum*] Quot casibus & causis privato fas est privatum compellare coram judice.

14 *Ob injuriam non factam cautio*] Quæ ab eo exigitur, cujus minæ justum nobis metum fecerunt.

15 *Damni infecti*] Qua petimus, si quid damni ex ruinosis vicini ædibus nobis contingat, ut is se id pensaturum promittat. *Cic.* Top. 4.

16 *Ne vis fiat*] Prohibitoria, ne vis fiat sine vitio possidenti, vel mortuum inferenti in locum suum. §. 1. Inst. *de Interd.*

(aa) Habet ex ARRIANO, *De Expedit. Alex.* Lib. VII. Cap. 1. *J. B.*

(bb) Refertur id à NONIO MARCELLO, è Lib. III. *Ciceron. de Republ. Nam quum quæreretur ex eo* [Pirata] *quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone: Eodem, inquit, quo tu* [*Alexander*] orbem terræ. *In voc.* Myoparo, *pag.* 534. *Edit. Mercer.* Vide etiam *Augustin.* De Civit. Dei, IV, 4. *J. B.*

(cc) Locus esse videtur, ubi Philo-

bus. Quod reparandum venit, aut spectat id quod nostrum est vel fuit, unde 17 vindicationes & 18 condictiones 19 quædam: aut id quod nobis debetur sive 20 ex pactione, sive 21 ex maleficio, sive ex lege, quo referenda quæ 22 ex quasi contractu & 23 quasi maleficio dicuntur; ex quibus capitibus nascuntur 24 condictiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accusationem & 25 judicia publica.

2. Plerique *a* bellorum tres statuunt causas justas, defensionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: *b Omnia quæ 26 defendi, repetique, & ulcisci fas sit*; in qua enumeratione nisi vox recuperandi sumatur laxius, omissa est persecutio ejus, & quod nobis debetur; quam non omisit Plato, *c* cum dixit bella geri non modo, si quis vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam si deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: *d Æquissima vox est, & jus gentium præ se ferens: Redde, quod debes.* Et in Fecialium formula erat: *e Quas nec dederunt, nec solverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit.* & apud Sallustium in historiis: *f Jure gentium res repeto.* Augustinus *g* cum dixit: i *Justa bella definiri solent, quæ ulciscuntur*

a Bald. ad l. 2. C. de Servit. & aq. n. 71. W. Matt. de bello justo & licito.
b Liv. lib. V. c. 49.
c Alcib. I. pag. 109. A.
d Lib. III. *de benef.* c. 14.
e Liv. lib. I. c. 32.

f Lib. III. *fragm.* c. 10. *Orat. Macr. Licin.* *g Lib.* VI. *Qu.* 10. *super Josue.*

losophus ait, Legislatorem ad duo adtendere debere, *injuriam*, & *damnum*: Καὶ πρὸς δύο ταῦτα δεῖ βλεπτέον, πρός τε ἀδικίας, καὶ βλάβην. Vide quæ sequuntur, pag. 862. Tom. II. *Ed. H. Steph. J. B.*

GROTII.

i *Justa bella definiri solent*] *Servius* ad IX. Æneidos de Romanis: *Cum volebant bellum indicere, pater patratus, hoc est princeps Fecialium, proficiscebatur ad hostium fines: & præfatus quadam solemnia clara voce dicebat, se bellum indicere propter certas causas: aut quia socios læserant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.* (Ad vers. 53.)

GRONOVII.

17 *Vindicationes*] *In rem* actiones.

18 *Conditiones*] Leg. *condictiones*, in personam.

19 *Quædam*] *Condictio causa data, causa non secuta, cond. ob turpem causam, cond. indebiti, cond. furtiva.* Has autem tantum hic significat, quia major numerus actionum *in* personam ex contractibus & maleficiis.

20 *Ex pactione*] Contractu, vel *re* (ut *mutuum*, *indebitum*, *commodatum*, *depositum*, *pignus*) vel *verbis* (ut *stipulatio*, *fidejussio*) vel *literis* (*nominibus*, aut si quis debere se scripsit, *quod numeratum non est*) vel *consensu* (*emtio*, *venditio*, *locatio*, *conductio*, *societas*, *mandatum*.)

21 *Ex maleficio*] *Furtum*, *rapina*, *damnum ex l. Aquilia*, *injuria*.

22 *Ex quasi contractu*] *Negotiorum gestio*, *tutela*, *communio rei & hereditatis*, *aditio hereditatis*, *solutio indebiti*.

23 *Quasi maleficio*] *Si judex litem suam fecerit*, *dejecta vel effusa*, *damnum aut furtum in navi*, *caupona*, *stabulo*.

24 *Condictiones cateræ*] *Mutui*, *triticaria*.

25 *Judicia publica*] Ea sunt *majestas*, *adulterium*, *homicidium*, *parricidium*, *falsum*, *vis publica & privata*, *peculatus*, *plagium*, *ambitus*, *repetundæ*, *annona*, *residua*.

26 *Defendi*, *repeti*, *ulcisci*] *Defendi*,

tur injurias: vocem ulciscendi generalius sumsit pro eo, quod est 27 demere: quod & sequentia ostendunt, in quibus non est enumeratio partium, sed exemplorum additio: *Sic gens & civitas petenda est, quæ vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum est, vel reddere, quod per injurias ablatum est.*

3. Hanc 28 naturalem notitiam secutus Indorum rex, narrante Diodoro, [a] Semiramidem accusabat, ὅτι προκατάρχεται τοῦ πολέμου μηδὲν ἀδικηθεῖσα· *quod bellum inchoaret nulla accepta injuria.* Sic & Romani cum [b] Senonibus 29 postulant, ne a quibus nullam injuriam accepissent, 30 eos oppugnarent. Aristoteles [c] Apodicticon II. cap. II. πολεμοῦσι γὰρ τοῖς προτέροις ἀδικήσασι· *Bellum sumi solet in eos, qui priores injuriam fecerunt.* De Abiis Scythis Curtius: [d] *Justissimos barbarorum constabat. armis abstinebant* k *nisi lacessiti.* Prima igitur causa justi belli est 31 injuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

III. Si corpus impetatur vi præsente cum periculo vitæ non aliter vitabili, [e] tunc bellum esse licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac specie, 32 ut maxime probata, ostendimus bellum aliquod privatum justum esse posse. Notandum est jus hoc defensionis per se ac primario nasci ex eo, quod natura quemque sibi commendat, 33 non ex injustitia aut peccato alterius, unde periculum est [f]. Quare etiamsi ille peccato careat, puta quod 34 bona fide

[a] *Lib.* II. *pag.* 74 *Ed. Steph.*

[b] *Liv. lib.* V. c. 35.

[c] *Analyt. poster. Lib.* II. c. II.

[d] *Lib.* VII c. 6.

[e] *Sylv. in verbo Bellum. part.* I. *n.* 3. & *p.* 2.

[f] *Bart. ad l. ut vim. D. de just. & jur. Bal. in rep. l.* I. *C. unde vi. Bann.* 2, 2. *q.* 10. *art.* 10. *dub. ult. Soto lib.* IV. *disput.* 5. *art.* 10. *Valent.* 2. 2. *disp.* 5. *q.* 10. *p.* 7.

di, si infestentur; *repeti*, si ablata fuerint aut retineantur, quæ dari debent; *ulcisci*, si factæ sunt, violentiam & injustam vim.

27 *Demere*] *Livius* lib. 4, 7. *Justin.* 34, 1. Ut sit, *quæ ulciscuntur*, quæ geruntur, ut *demantur*, id est, prohibeatur, absit, pensetur, injuria.

28 *Naturalem notitiam*] Sensum communem. 1, 1. 12.

29 *Postulant*] Expostulant.

30 *Eos oppugnarent*] Clusinos in Etruria.

31 *Injuria nondum facta*] Quam exspectamus & videmus imminentem.

32 *Ut maxime probata*] Quam omnes justam agnoscunt. 1. 2. 3.

33 *Non ex injustitia*] Non quia peccat & scelestè agit, & jure caret, qui me aggreditur, sed quia ego jus habeo, inter prima naturæ datum, vitæ meæ amandæ, & contra insidiatorem defendendæ. 1, 2. 1.

34 *Bona fide milites*] Sacramentum legitimum dixerit, neque ut hostem jure interficere possit. [Immo intelligit eos, qui, dum militant, putant caussam belli justam esse. Vide Cap. XXVI. hujus libri. *J. B.*]

GROTII.

k *Nisi lacessiti*] *Plutarchus* Nicia: (*Pag.* 539. E.) καὶ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πάντων κρατεῖν ἀμυνόμενον καὶ προεπιχειρούμενον. *Herculem etiam cuncta subegisse, dum lacessitus se defendit.* *Josephus* XVII. antiquæ historiæ: οἱ παρελθόντες καὶ μὴ πρὸς [Legendum videtur πρὸς μὴ] διανοουμένους ἄρχοντες ἀδίκων ἔργων, οἱ δέ εἰσιν οἱ βιαζόμενοι καὶ μὴ θέλοντας τοὺς ἀμυνομένους ἐφ' ὅπλα χωρεῖν· *Qui in id veniunt, ut in nihil hostile cogitantes violentas inferant manus, hi sunt, qui invitos cogunt ad arma semet tutaturos confugere.* (Cap. IX. §. 6. *Ed. Hudson.*)

l Pe-

fide militet, aut alium me putet quam sim, aut quod insania aut insomniis agitetur, ut evenisse quibusdam legimus, non eo tolletur jus se tuendi, cum sufficiat, quod ego non teneor id, quod ille intentat, pati, non magis quam si bestia aliena periculum intentaret.

IV. 1. An & innocentes, qui interpositi defensionem aut fugam, sine qua evadi mors non potest, impediunt, transfodi aut obteri possint, disputatur a. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi. Et certe naturam solam si respicimus, 35 multo apud eam minor est societatis respectus quam propriæ salutis cura. At lex dilectionis, præsertim Euangelica, quæ 36 alterum nobis (dd) æquat, plane id non permittit.

2. Bene autem dictum est a b Thoma, si recte accipiatur, in vera defensione hominem non occidi 37 ex intentione: non quod non interdum, si alia salutis non suppetat ratio, non liceat 38 destinato id facere, unde mors aggressoris sit secutura, sed quod hic mors illa 39 non eligatur, ut quiddam primario intentum, sicut in punitione judiciali, sed 40 ut unicum, quod eo tempore suppetit; cum is qui impetitus jam est, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere, quo alter absterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

V. 1. 1 Periculum 41 præsens hic requiritur, & quasi in puncto.

a Card. q. 33. lib. 1. Petr. Nav. l. 11. c. 3. num. 147. Cajet. 2, 2. art. 67. q. 2.

b 2, 2. q. 64. art. 7.

GROTII.

1 *Periculum præsens*] Hujus distinctionis usum egregium vide apud *Agathiam* IV. [ubi de cæde *Gubazi*, c. 1. 2.] Apud *Thucydidem* octavo Phrynichus: ὅτι ἀνεπίφθονον οἱ εἴη περὶ τ᾽ ψυχῆς δι᾽ ἐκείνους κινδυνεύοντα καὶ τοῦτο καὶ ἄλλο τι ἂν δρᾶσαι μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τ᾽ ἐχθίστων αὐτὸν διαφθαρῆναι· *Cariturum invidia, si ipse jam in vitæ per ipsos adductus periculum, & hoc & aliud quidvis aggrediatur potius, quam ab hominibus inimicissimis perdi se sinat.* [Locus est §. 50. *Ed. Oxon.* Sed ubi casus alius est, quàm de quo heic agitur. *J. B.*]

GRONOVII.

35 *Multo apud eam minor*] Illa non tantopere suadet cavendum & consulendum alteri pluribusve societate conjunctis, quam præcipit, ut unusquisque se potissimum salvum velit.

36 *Alterum nobis æquat*] Proximum jubet diligere nos non levius quam nosmer ipsos.

37 *Ex intentione*] Proposito.

38 *Destinato id facere*] Ita ferire atque eam partem petere, ubi letalis ictus futurus præsumatur.

39 *Non eligatur*] Non petatur directo, tanquam res bona & justa.

40 *Ut unicum*] Ut minus malum.

41 *Præsens*] Ut Græci loquuntur: ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, *in acie novaculæ* situm.

(dd) Sed illa alterum nobis non præfert, ut ipse Auctor observavit supra, Lib. I. Cap. III. §. 3. num. 2. Cæteris paribus, sibi quisque proximus est. Et heic magis etiam valet, quod Auctor postea adfert è *Thoma Aquinate*, calculo suo adjecto. Vide de tota hac materia sui ipsius defensionis, PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. V. *J. B.*

puncto. Fateor quidem, si insultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi animo, [42] occupari posse facinus. nam in [43] moralibus, ut & in [44] naturalibus [45] punctum non invenitur sine aliqua latitudine: sed multum falluntur & fallunt, qui [46] metum qualemcumque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum est a Cicerone primo [a] de officiis: plurimas injurias a metu proficisci, cum is, qui nocere alteri cogitat, timet, ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud [b] Xenophontem: *καὶ γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν· multos ego novi, qui calumnia adducti aut suspicione, dum metuunt alios, & prævenire malunt quam perpeti, atrocissimis malis eos affecerunt, qui nihil tale facturi fuerant, ac ne cogitaverant quidem.* Cato [c] in oratione pro Rhodiensibus: *quod illos dicimus voluisse facere, id nos priores facere occupabimus?* Insignis est illa [47] apud Gellium [d] sententia: *Gladiatori [48] composito ad pugnandum pugnæ hæc [49] proposita sors est, aut occidere, si occupaverit, aut occumbere, si cessaverit. Hominum autem vita non tam iniquis, neque tam [50] indomitis necessitatibus circumscripta est, ut idcirco prior injuriam facere debeas; quam nisi feceris, pati possis.* Et apud Ciceronem [e] alio loco non minus recte: *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?* Locum hic habet illud Euripidis:

> *Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν, ὡς σὺ φῄς, κτείνειν πόσις,*
> *Χρὴν καί σε μέλλειν, ὡς χρόνος δῆλθεν πάρος.*
> [51] *Te si, ut ais, interficere vir voluit* (ee) *tuus,*
> *Voluisse sat erat & tibi, ubi tempus foret.*

[a] Cap. 7.

[b] De Exp. Cyr. Lib. II. c. 5.

[c] Apud Aul. Gell. VII, 3.

[d] Ibid.

[e] Cit. Quint. Inst. Or. lib. V. c. 11.

Cui

GRONOVII.

42 *Occupari posse*] Præveniri a passuro, ut aggressor prius lædatur.

43 *Moralibus*] Ubi de turpi & honesto agitur.

44 *Naturalibus*] De eo, quod fit secundum aut præter contrave naturam.

45 *Punctum*] Nihil est ita præcisum, ut si minimum a medio discedas, in vitium deflectere videare. 1, 2. 1.

46 *Metum qualemcumque*] Ex ambiguis signis, quæ sic possum interpretari, quasi velit aliquis, si possit, me interficere.

47 *Apud Gellium*] 7, 3.

48 *Composito*] Comparato cum adversario in amphitheatro. *Cic.* 2. famil. 8.

49 *Proposita sors*] Lata vel statuta conditio.

50 *Indomitis*] Ad quas evadendas vel molliendas nullum, aut nullum nisi tam grave, remedium est.

51 *Te si*] Si te occisurus erat, & tu non nisi occisurus esse debebas, ut scilicet tempus interesset. Si ille morabatur, & tu morati debebas.

(ee) Ita quoque habet in *Excerptis ex Trag. & Com. Græcis*, pag. 399.

Cui geminum est [a] Thucydideum illud: *τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλουσαν κτήσασθαι*· *Futurum in incerto adhuc est: nec quemquam oportet eo commotum inimicitias suscipere, non jam futuras sed certas.* Idem Thucydides [b] quo loco mala seditionum quæ Græcas civitates incesserant diserte explicat, ponit & hoc in vitio: *ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾶν ἐπῃνεῖτο*· *laudabatur qui malum facinus quod facturus erat alter* 52 *ipse occupasset.* Livius [c]: m *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt, & injuriam a nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse sit, injungimus aliis.* In tales non male convenit illud Vibii Crispi a Quintiliano [d] laudatum, 53 *Quis tibi sic timere permisit?* Etiam Livia apud [e] Dionem ait, infamiam eos non effugere, qui facinus quod timent, occupant.

a Lib. I. c. 42.
b Lib. III. c. 82.
c Lib. III c. 65.
d Inst. Orat. Lib. VIII. c. 5.
e Lib. LV. pag. 640. Ed. H. Steph.

2. Quod si quis vim non jam præsentem intentet, sed conjurasse aut insidiari compertus sit, si venenum struere, si falsam accusationem, falsum testimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure posse interfici; si aut aliter evadi periculum potest: aut non certum satis est aliter evadi non posse. Plerumque enim interposita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam casus patet: ut dici solet, 54 inter os & offam.

390. quamquam verba ceteroquin non planè sint eadem. Sed dicere debuit *meus:* loquitur enim *Merope* de viro suo, à *Polyphonte* fratre interfecto. Fragmentum est è *Cresphonte*, apud *Aulum Gellium*, Lib. VII. c. 3. unde quædam supra adtulit. *J. B.*

GROTII.

m *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt*] Ut Cæsar, qui cum rempublicam occuparet, dicebat adversariorum metu se eo adductum. Locus est egregius apud *Appianum* Civilium II. [Nihil tale reperitur in toto illo libro, nec alibi, quod sciam, apud *Appianum*. Videtur Auctor noster in animo habuisse quod aiebat *Jul. Cæsar* in literis ad Senatum, dum in armis esset *Pompejus*, iniquum fore, se cogi, ut ea deponeret, quippe qui sic hostibus traderetur: *Apud* DION. CASSIUM, Lib. XLI. *init.* pag. 171. C. *Ed. H. Steph.* Neque en. APPIANUS, dict. *Lib.* II. *pag.* 448. ubi de eadem re, ullam metûs mentionem facit. Vitio memoriæ igitur Auctor duos istos Historicos inter se confudit. Adde dictum aliud ejusdem *Cæsaris* apud SUETON. *in Jul.* c. 30. & PLUTARCHUM, *Vit. Cæs.* p. 730. A. *J. B.*]

GRONOVII.

52 *Ipse occupasset*] Ut Athenienses, cum pecuniam in stipendium belli Persici ab universa Græcia collatam ex insula Delo rapuerunt, prætextu id facturos Lacedæmonios. *Justin.* 3, 6.

53 *Quis tibi sic timere*] Quis hanc tibi veniam dedit, ut timori tantum indulgeres, ut ob timorem sic facere tibi licere putares?

54 *Inter os & offam*] Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου.

fam. quamquam non desunt & Theologi, & Jurisconsulti, qui 55 indulgentiam suam longius extendant. a Sed & altera, quæ melior tutiorque sententia est, suis non caret auctoribus.

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? b Sane cum damnum membri, præsertim e præcipuis, valde sit grave, & vitæ quasi æquiparabile: adde quod vix sciri queat an non periculum mortis post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi recte posse.

VII. Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed & lex (ff) divina n pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Paulus c Jurisconsultus dixit pudorem tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in 56 Tribuno Marii 57 a milite occiso o apud Ciceronem

a Bann. q. 64. art. 7. dub. 4. Baldus in l. mutis C. de lib. caus. & in l. 1. C. unde vi. Less. lib II. c. 9. art. 8. Soto lib. v. q. 1. art. 8.
b Card. in Clem. Si furiosus. de homicid. Covarr. ibid. p. 3. §. 1. n. 2. Sylv. in verbo Homicidium. 3. q. 4.
c Lib. 5. rec. sent. tit. 23. §. 8.

GROTII.

n *Pudicitiam vitæ adæquet*] *Seneca* de beneficiis primo, capite undecimo: *Proxima ab his sunt sine quibus possumus quidem vivere, sed ut mors potior sit, tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona.* Paulus Sententiarum v. tit. XXIII. §. 3. *qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit. Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit.* Augustinus libro 1. de libero arbitrio: *Lex dat potestatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipse occidatur, occidat; vel cuipiam viro aut femina ut violenter sibi stupratorem irruentem, aut post illatum stuprum, si possit, interimat.* [Cap. 5. Ita hunc locum *Augustini* Auctor noster laudaverat; unde in sequentibus Edd. fecerant, *ante aut post illatum stuprum* &c. nullâ necessitate, posito etiam sensu, quem Auctor putavit inesse; Sed ille sensus minime congruit cum serie orationis; unde SAMUEL RACHELIUS, *Tract. De Puellis*, §. 23. recte heic observavit ἀμάρτημα quoddam μνημονικὸν: quum Editiones & recentiores, & vetustiores, habeant tantum: *ante illatum stuprum*. Ita & ultima Parisina, à Monachis Benedictinis curata. Sic etiam dudum locus adlatus est a CUJACIO, *Not. in Jul. Paul. Recept. Sent.* quamvis in Editione Cl. *Schultingii*, v. 23. 8. *pag.* 508. legatur, *aut ill. stupr.* mendo ex Editione *Fabrotti* orto, & satis per se manifesto, etsi aliæ Editiones non illud arguerent.

o *Apud Ciceronem*] Vide & *Plutarchum* Mario. [*Pag.* 413. Locus autem *Ciceronis* est *Orat. pro Mil.* c. 4. & *Quintiliani* Declamatio, cui titulus, *Tribunus Marianus*. *J. B.*] Mars quoque Deorum judicio absolutus dicitur, interfecto eo, qui filiæ ipsius stuprum inferebat. Testis *Apollodorus* bibliothecæ III. (Cap. XIII. §. 2. *Ed. Gal.*) Adde insignem historiam apud *Gregorium Turonensem* libro nono.

GRONOVII.

55 *Indulgentiam suam*] Plus hac in re concedunt, quam sana ratio permittit.

56 *Tribuno Marii*] C. Luscio sororis C. Marii filio.

57 *A milite*] C. Plotio. *Valer. Max*, 6, 1. 12. *Quintil.* declam. *Miles Marianus*.

(ff) Innuit locum *Deuter.* XXII, 25. 26. unde tamen, si series orationis perpendatur, non potest elici, saltem directè, pudicitiam vitæ adæquari. *J. B.*

GRO-

ronem & Quintilianum: sed & a 58 feminis occisorum in historiis exstant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat (gg) ἀμύνης νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως, *justam defensionem ad arcendam injuriam in castitatem.*

VIII. Quod autem diximus supra, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui 59 occidi quam occidere malit, id a nonnulli ita concedunt, ut 60 excipiant personam multis utilem: Sed mihi hanc 61 patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum interest, parum tutum videtur. Itaque restringendum id arbitrer ad eos, quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt 62 socii itineris ea lege contracti, & 63 rectores publici, quibus illud Lucani aptari potest: [Lib. v. vers. 685. *& seqq.*]

a Soto d. 1. q. Sylv. in verbo Bellum. p. 2. n. 5.

> p *Cum tot ab hac anima populorum vita salusque*
> *Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis,*
> *Sævitia est voluisse mori* ——————

IX. 1. Contra vero evenire potest, ut quia invasoris vitæ multis sit utilis, occidi is sine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, sive veteris sive novæ, de quibus egimus supra, cum regis personam sanctam esse ostendimus, b sed ipso etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, 64 quatenus legem significat, 65 non ea tantum respicit, quæ dictat justitia, quam

b Soto d. loco.

GROTII.

p *Cum tot ab hac anima*] *Curtius* lib. IX. *Sed cum tam avide manifestis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in casum.* (Cap. 6. *num.* 8.)

GRONOVII.

58 *Feminis*] Ut a Chiomara Orgiagontis Gallogræcorum reguli uxore. *Flor.* 2, 11.

59 *Occidi quam occidere*] Melius occidi quam occidere injuria; non melius occidi injuria, quam occidere jure. *Sueton.* de Tito 9. *Nec auctor posthac cujusdam necis nec conscius, nec quamvis interdum ulciscendi causa non deesset, sed periturum se potius quam perditurum adjurans.*

60 *Excipiant personam*] Sentiant illum, quem superesse ac vivere multorum intersit, potius occidere quam occidi se pati debere.

61 *Patientiæ contrariam*] Ut debeant potius facere quam pati.

62 *Socii itineris*] Præsidium & commeatus.

63 *Rectores*] Magistratus.

64 *Quatenus legem*] Compellit aut jubet omnino ac necessario aliquid agi & præstari; non tantummodo monet, aut aliquid honestius ex se indicat, 1, 1. 10.

65 *Non ea tantum*] Non exigit modo ea, ad quæ legibus civilibus adigimur, sed etiam quæ dictant justitia distributiva & universalis, qualia sunt dogmata moralia.

(gg) Locus est in Lib. I. non longe ab initio, ubi ita Virgo loquitur: Ὅσοι δὲ πρὸς ἡμῶν [ἀνῄρηνται] ἀμύνης νόμῳ καὶ ἐκδικίας καὶ εἰς σωφροσύνην ὕβρεως πεπόνθασι. Pag. 7. Edit. Bourdelot. *J. B.*

GRO-

quam expletricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in se continet, ut in certis circumstantiis, non honestos tantum sed & debitos. Ad id vero, quod diximus, caritas nos obstringit.

2. 66 Nec ab hac sententia dimovet me [a] Vasquius, cum ait principem, qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut ma-

[a] *Lib. 1. cont. illust. 18.*

GRONOVII.

66 *Nec ab hac sententia dimovet me Vasquius*] Sane peccavit *Vasquius*, quum quod consilii est, monendique sunt principes, ut caveant, quia accidere soleat, id jus fecit adversus principem. Hoc voluit dicere: Princeps innoxium assultando & injuriam ei intentando desinit agere principem & incipit agere tyrannum, eoque judicio morali in isto actu, non princeps, sed aggressor & tyrannus est. Nam ut in ludo puerili apud *Horatium*, *Rex eris, ajunt, si recte facies;* & anus illa apud Philippum Macedonem: *Si non vacat tibi jus reddere, noli regnare.* Ergo & mittit se in periculum pariendi, quæ sæpe tyranni & aggressores patiuntur: ut Lajus quum jussit sibi in alieno territorio & paucis comitatus decedere de via Oedipum: ut Nero cum grassabatur noctu. Nam quemadmodum in privatis delictis quidam statim puniuntur in primo scelerato opere, quidam non tam scelus quam imprudentiam expiant inter sceleratos deprehensi, quibusdam tardo pede venit vindicta, quidam furiis suis relinquuntur: ira & principes. Quorum etsi primum alterumque genus miserabiles sunt, nec forte jus vindicibus fuit ad ultimam pœnam veniendi: ipsi tamen non habent, cui imputent, nisi sibi. Et hoc est quod Marcus disputabat: *Omnes principes, qui occisi essent, habuisse causas, quibus mererentur occidi, nec quempiam facile bonum vel victum a tyranno vel occisum: meruisse Neronem, debuisse Caligulam, Othonem & Vitellium nec imperare voluisse.* De Galba paria sentiebat, cum diceret, *in Imperatore avaritiam esse acerbissimum malum;* ut testatur *Vulcatius* in vita Avidii Cassii (c. 8.) Sic T. Tatius, quum Laurentes, quod legati illorum a propinquis ejus pulsati essent, jure cæsum præ se ferrent. Sic Philippus Pausaniam jure civili agentem adversus Attalum variis dilationibus cum risu frustratus, vindictam in se vertit. Hi miserabiles sunt quidem, nec percussoribus illos occidendi jus fuit: quod accidit tamen, non habent, cui imputent, nisi sibi. Quod vero interposuit *Vasquius* omnia imperia parentium, non imperantium, utilitatem spectare, si non jus dat privatis, facit tamen, ut quicquid contra disputetur, homines non omnem injuriam ab imperante sibi ferendam putent. Immo quia hoc naturalis ratio ingerit, parentium potius quam imperantium causa coëuntes populos sibi regem fecisse, & regem esse propter populum, non populum propter regem: propterea acrior est dolor, quum eum, quem tutorem suum & defensorem esse existimabant, vexatorem & hostem vident. Et res quidem non statim deficit, cujus utilitas in aliqua parte deficit: sed tamen existimatio & pretium rei, quantum pendebat ex utilitate ad eam partem, deficit: adeo ut interdum ea res magis contemnatur ob unum vitium, quam æstimatur propter alias virtutes multas. *Sic librum minutioribus literis scriptum sæpe projecimus: sic vestimenta, quia displicebant, scidimus*, ut ait *Seneca* de ira 2, 26.

GRO-

magis periculose. Nam 67 sicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo, nisi 68 lex id statuat. Quæ autem hoc de imperiis statueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nusquam reperta est, nec repertum iri credo: summam enim rerum confusionem induceret. 69 Quod autem Vasquius & huic, & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem spectare, id etiam si verum universim esset, ad rem non faceret. non enim statim 70 res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem a singulis 71 propter se desiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ suam salutem anteponere, non satis cohæret. Nam nostri quidem causa rempublicam salvam esse volumus, sed non tantum nostri, verum & aliorum. (hh)

3. Falsa enim & a sanioribus philosophis rejecta est opinio q existimantium amicitiam ex sola indigentia natam, cum sponte

GROTII.

q *Existimantium amicitiam ex sola indigentia natam*] Refutat perniciosam hanc opinionem *Seneca* libro I. de Beneficiis capite I. & libro IV. cap. XVI.

GRONOVII.

67 *Sicut dominia*] Aliquis committendo facinus vel capitale, ita ut fugere necesse habeat, non desinit esse dominus rerum suarum, nisi expresse in lege cautum fuerit, qui eam violaturus sit, ejus bona caduca fore & fisco vindicatum iri. Sic nec princeps contra officium faciendo amittit principatum, nisi hujusmodi lex commissoria ab initio, cum ei potestas deferretur, dicta sit. Supra I, 3. 16.

68 *Lex id statuat*] Ut sunt leges de mulctis & confiscationibus.

69 *Quod autem Vasquius*] Quod pro fundamento sententiæ suæ ponit *Vasquius*, incolumitatem a singulis propter se desiderari, id quidem admittunt τὰ πρῶτα naturæ. Sed postera illa & consequentia, primis nobiliora, non addunt tantum alios, quibuscum in societatem coivimus, sed etiam si alii servari nequeunt, eos nobis præponunt. Inde toties inculcatum sapientibus, patriæ viram & spiritum deberi. Nec vero necesse erat etiam ex ipsius hypothesi ad illud ὑπεξαίρετον *propter se* decurrere. Poterat enim dicere, invasorem tam pravo facinore vim intentandi tollere sibi istam existimationem, quod vita ejus sit multitudini utilis: raro enim mala exempla sistunt in uno, & alii cuivis idem metuendum. Itaque si faciat iste, quod non potest non facere, si se salvum velit, non suæ tantum sed & aliorum saluti consulere. Sed periculose hoc judicium privatis committitur. Itaque verior est sententia *Grotii*: nec ei vitio vertendum, quod non adjecit quæ monuimus: non enim de utili, sed de jure disputat.

70 *Res deficit*] Instrumenti quidem vis consistit in usu; non tamen, sicubi res hæret, nec statim expeditur, omnis ejus æstimatio & dignitas confestim interit. Sic non desinit esse princeps, qui aliqua in re non se pro principe gerit.

71 *Propter se*] Propter suum ipsius commodum & salutem.

(hh) At verò quemadmodum manifesta est injuria, & intoleranda,

Prin-

sponte & natura nostra ad eam feramur. Ut vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam; caritas monet sæpe, imperat interdum. Hic illud Senecæ *a* pertinet: *r Principes regesque, & quicumque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultra privatas etiam 72 necessitudines. Nam si sanis hominibus publica privatis potiora sunt, sequitur, ut is quoque carior sit, 73 in quem se respublica convertit.* Ambrosius *b*: *Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patriæ depulisse, quam propria pericula.* Is quem dixi *c* Seneca: *Callistratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ, reddi sibi penates suos noluerunt clade communi: quia satius erat duos 74 unico malo affici, quam omnes publico.*

a Lib. I. de Clement. c. 4.
b De Officiis III. c. 3.
c Lib. VI. de Benef. c. 37.

X. 1. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum cæde inimici, *d* sunt qui putant. Ego, si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est, *s* 75 facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo.

d Soto d. loco. Navarr. c. 15. n. 3. Sylvest. in verbo Homicidium. 1. quæst. 5. Lud. Lopez. c. 62.

Principis, qui sine ullâ caussâ privatum subditum invadit, vitæ ipsius imminens: ita utilitas ad Rempublicam reditura, si Innocens patiatur se interfici, dubia admodum est, ne quid gravius dicam. De ea re egimus uberius in nostris ad hunc locum Notis Gallicis. *J. B.*

GROTII.

r *Principes regesque*] *Plutarchus* Pelopidæ initio: (*pag.* 278. D.) ἀρετῆς πρῶτον ἔργον σώζειν τὸν ἅπαντα ἄλλα σώζοντα· *primum virtutis opus servare servantem cætera. Cassiodorus* de Amicitia: *Si manus oculorum obsequio vibratum in aliud membrum senserit gladium imminentem, ipsa suum minime discrimen attendens, plus alii quam sibi timens, gladium excipit.* Post: *Proinde qui morte propria dominos suos a morte rediment, recte quidem hoc faciunt, si potius salutem animæ suæ quam liberationem alieni corporis in causa constituunt. cum enim eis conscientia dictet, quod fidem dominis suis debeant exhibere, videtur etiam consonum rationi, quod suæ vitæ corporali vitam dominorum debeant anteferre.* Deinde rursus: *Dilectione itaque, & maxime pro salute multorum, potest quis salubriter morti suum corpus exponere.*

s *Facultatem quandam moralem*] *Apollodorus* lib. II. de Lino agens: ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας καὶ Θηβαῖος γενόμενος, ὑπὸ Ἡρακλέους τῇ κιθάρᾳ πληγεὶς ἀπέθανεν. ἐπιπλήξαντα γὰρ αὐτὸν ὀργισθεὶς ἀπέκτεινε· δίκην δὲ ἐπαγόντων τινῶν αὐτῷ φόνου, παρανέγνω νόμον Ῥαδαμάνθυος, ὃς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα, ἀθῷον εἶναι. *Ad Thebas cum venisset, civisque Thebanus factus esset, ibi interiit ab Hercule percussus cithara: nam cum Linus feriisset Herculem, iratus Hercules mortem ei intulit, reusque à nonnullis factus patratæ cædis, legit in judicio legem Rhadamanthi, qua insons pronuntiatur, si quis nocuerit ei, qui vim prior intulerit.* (Cap. IV. §. 9.)

GRONOVII.

72 *Necessitudines*] Amicos, necessarios, familiares, cognatos.

73 *In quem respublica*] Ad quem omnium potestas delata est.

74 *Unico*] Iniquo, legendum.

75 *Facultatem quandam*] Lucanus *arma tenenti Omnia dat, qui justa negat.* Quod scribit, qui injuria parat

queo. 76 Caritas quoque per se non videtur nos hic obstringere in gratiam nocentis. At lex euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere a dicto *a* Covarruviæ, 77 non pati humanam cognitionem juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, ut & supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus, quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum.

a Dict. §. 1. p. 3. in Clem. Si furiosus.

2. Mirum autem est, cum Dei voluntas in Euangelio tam diserte appareat, inveniri *b* Theologos, & Christianos Theologos, qui non modo cædem recte putent admitti, ut alapa vitetur, sed & accepta alapa, si qui eam impegit fugiat, 78 ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi a ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia. at qui talem fert injuriam, is 79 patientem se excellenter ostendit: atque ideo honorem auget magis, quam minuit.

b Navarr. cap. 15, 4. Henr. de irregul. c. 11. Vict. de jure bell. n. 5.

parat afficere, dare jus vel facultatem moralem adversus se in infinitum, duræ admodum difficilisque digestionis est; ne quidem, qui jam affecit. Dat sane jus perpetuis inimicitiis, ac persequendi ac vicissim lædendi, quocumque modo possum, sed civiliter, accusando, incrementa impediendo, officia negando. Id qui faceret apud Romanos, bonus tamen & honestus civis manebat. Probissimi tamen quique talem pertinaciam improbam, & inimicitias debere mortales esse judicabant. *Ob levem injuriam externi mores usque ad sanguinem incitare solent odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum*, inquit *Cicero* pro Ligario cap. 4.

76 *Caritas quoque*] Multo minus videtur admittendum, quod ait, caritatem nos non obstringere ad hoc in gratiam nocentis. Sed adjicit, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo. Fortassis igitur hæc sententia fuit Auctoris: dat facultatem liberam & incircumscriptam in instanti, cum consilium in arena capiendum, nec copia est circumspiciendi quid optimum sit, arripiendi auxilium & objiciendi quodcunque sub manu est, etiamsi inde non quidem destinatione meâ (quæ est tantum a me arcere injuriam) sed casu fortuito mors lædere volentis sequatur: ut si manum, dum intentatur mihi, præcidam, aut sic sauciem, ut vulnus ei sit mortale.

76 *Caritas*] Affectio illa, qua omnes homines natura dictat esse prosequendos.

77 *Non pati humanam*] Quod homo recta ratione instructus & utens, ac jus naturæ indicat, non posse apud Deum pro peccato haberi.

78 *Ad honorem*] Existimationem, dignitatem, quam videtur amisisse servilium verberum patientia.

79 *Patientem excellenter*] Ut vir ingens & bello, & studiis Nuzus apud *Thuan.* lib. 55. ann. 1573. p. 335.

80 *Igno-*

nuit. nec refert, si quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confictis nominibus traducant. perversa enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantum viderunt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse, ut alibi ostendimus.

3. Hinc etiam liquet, quam non probandum sit, quod a *a* plerisque est traditum, defensionem cum interfectione esse licitam, jure scilicet divino (nam de solo naturæ jure, quo minus ita sit, non disputo) etiam si quis fugere sine periculo possit, quia fuga scilicet [80] ignominiosa sit, in nobili præsertim homine. Atqui nulla hic ignominia est, sed falsa quædam ignominiæ opinio, spernenda ab omnibus iis, qui virtutem & sapientiam sectantur. qua in re gaudeo me assentientem habere inter Jurisconsultos Carolum Molinæum *b*. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus, per quas vera existimatio non læditur. Quid si vero dicat aliquis de nobis, quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? Hunc quoque occidi posse sunt qui doceant: *c* mendose admodum, & contra naturæ quoque jus. nam interfectio ista [81] non est modus aptus ad tuendam existimationem.

a Soto art. 8. d. q. 5. Dd. in l. ut vim. D. de just. & jure. & in l. 1. C. unde vi. Vasquez D. c. 18. n. 13. 14. Sylv. in verbo Bell. pag. 2. n. 4.
b In addit. ad Alex. cons. 119.
c Petr. Navarr. l. 11. c. 3. n. 376.

XI. Veniamus ad injurias, quibus res nostræ impetuntur. Si expletricem justitiam respicimus, non negabo ad res conservandas raptorem, si ita opus sit, vel interfici posse: nam [82] quæ inter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis

GRONOVII.

80 *Ignominiosa*] Indigna forti viro.

81 *Non est modus*] Idem judicavit Augustus Cæsar apud *Sueton.* c. 51. & 35.

82 *Quæ inter rem & vitam*] Etsi enim plus videtur exigi a fure, quam debet, si pro ablatis bonis vita ejus petatur: tamen judicio morali non est periculum, quod ipse in se arcessivit, 1, 2. 3. & quod minus est in re, quam est in hominis capite, id supplet lædentis injuria.

Nullam æqualitatem esse inter amissionem vel omnium bonorum & mortem, sententia, opinor, verior est. Sic tamen ut hominum maxima pars longe aliter se censere rebus testetur. Cur enim navigant, militant, in metalla se defodiunt, margaritas piscantur, & periculosissimas artes alias exercent, nisi ut ostendant ob bona & sæpe ob vilem mercedulam libenter se capite periclitari? Qui projecerunt suam vitam in acquirendo, an parcent alienæ in eo, quod tanto pretio acquisiverunt, tuendo? Inde passim ita loquuntur boni auctores, ut pecuniam & vitam parum differre significent. *Hesiodus*:

> Χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.
>
> *Spiritu haud levior miseris mortalibus est res.*

Antiphanes apud *Stobæum*:

> Τ' ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς·

Ὅστις

tis & raptoris odio compenſatur, ut ſupra diximus: unde ſequitur, ſi id jus ſolum reſpiciamus, poſſe furem cum re fugientem, ſi aliter res recuperari nequeat, jaculo proſterni. Demoſthenes [a] oratione in Ariſtocratem: *εἰ τ' ὦ δεινὸν, ὦ γῆ καὶ θεοὶ, καὶ φανερῶς παράνομον, οὐ μόνον παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸν ἄγοντα καὶ φέροντα βίᾳ τιμὰ ἐν πολεμίου μοίρᾳ, μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνεσθαι.* *Nonne hoc per Deos durum atque injuſtum eſt, nec ſcriptis tantum legibus, ſed & communi inter homines legi contrarium, ut non ſinar vi uti adverſus eum, qui hoſtiliter res meas rapiat?* Nec obſtat 83 caritas 84 per modum præcepti, 85 lege divina humanaque ſepoſita, niſi res ſit, quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt. [a] Pag. 437. A.

XII. I. Quis ſenſus ſit 86 legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, (ii) quam Demoſthenes adverſus Timocratem commemorat, t & inde ſumta lex XII. Tabularum; & (kk) Platonis ſcitum nono de legibus. Nam omnes iſtæ leges in hoc conveniunt, quod 87 furem nocturnum a diurno

Ὅστις δὲ μὴ ἔχει τοῦτο, μηδ' ἐκτήσατο,
Οὗτος μετὰ ζώντων τεθνηκὼς περιπατεῖ.

Anima atque ſanguis pecunia eſt mortalibus,
Hac ſi carebis, ſine parandi copia,
Non vivis, umbra vivis mortua interes.

Sic *ſanguinem*, *nervos*, *viſcera*, *vitalia* dixerunt pro patrimonio, & *comedi*, *cædi*, *concidi*, *perire*, *funus*, de eo, qui bona perdit. Vide *Obſervat.* lib. 4. cap. 24.

GROTII.

t *Et inde ſumta lex* XII. *Tabularum*] Addi poteſt *lex Wiſigotthorum* libro VII. tit. II. cap. XVI. & *Capitulare Caroli Magni* lib. V. cap. 191. *Lege Langobarda*, qui nocte alienam curtem ingreditur, niſi ligandum ſe præbeat, occidi poteſt. [*Lib.* I. *Tit.* XXIV. Cap. I.]

GRONOVII.

83 *Caritas*] Officium humanitatis communi naturæ debitum.

84 *Per modum præcepti*] Tanquam præcipiens, conſulens ac monens contrarium, licet non imperans, ut lex.

85 *Lege divina humanaque*] Ipſam ſi conſideres nudam, citra id, quo divinis & humanis legibus augetur.

86 *Legis Hebrææ*] Exod. 22, 2.

(ii) Vide ſupra, *Lib.* I. *Cap.* III. §. 2. *num.* 2. *J. B.*

(kk) Νύκτωρ φῶρα εἰς οἰκίαν εἰσιόντα ἐπὶ κλοπῇ χρημάτων ἐὰν ἑλὼν κτείνῃ τις, καθαρὸς ἔστω. Pag. 874. B. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRONOVII.

87 *Furem nocturnum*] Nocturnum furem ideo licere vult occidi, quod noctu vix ſit copia teſtium abhibendorum, atque ideo, ſi occiſus reperiatur, facilius credatur ei, qui a ſe vitæ tuendæ cauſa dicat furem interemtum repertum cum aliquo inſtrumento, quo nocere poſſet.

Ergo hæc foret fictio juris, ſeu ejus, quod eſt poſſibile, incerta veritate, vel contra veritatem, pro

diurno distinguunt. de ratione legis ambigitur. *a* Quidam id unum putant spectatum, quod noctu discerni nequeat is qui venit, fur sit, an sicarius, & ideo tanquam sicarium posse interfici. *b* Alii discrimen in hoc positum existimant, quod noctu, quia fur ignotus sit, res minus videantur posse recuperari. Mihi legum conditores nec hoc nec illud proprie videntur spectasse; sed hoc voluisse potius, directe rerum causa interfici neminem debere: quod fieret, exempli causa, si fugientem inermem (ll) telo prosternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: sed si ipse in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere a me avertere periculum etiam cum periculo vitæ alienæ: nec obstare mihi 89 quod me in id discrimen ad-

a Soto d. loco: Mathesilan. notab. 135. Jas. & Gom. Institut. de act. in pr. Covar. d. §. 1. n. ibi. decimo. Less. dub. xi. n. 68.

b Covar. d. loco. Aug. citat. in c. si perfodiens. de Homicid. Lessius d. cap. 9. dub. xi. n. 66.

veritate a jure facta ad certos effectus interpretatio. Quales & alibi, & in usucapione, & in postliminio JCti veteres agnoscunt. Sed haud scio, an fictio juris tantum valere possit, ut per eam homo alioqui conservandus possit occidi, quemadmodum per eam res potest retineri vel alienari. Potius hæc causa videtur, quod ubi minor est custodia hominum, ibi sanctior est custodia legis. Sic apud Scythas nihil furto gravius, quia, ut ait *Justinus*, fine tecti munimento pecora & armenta habentibus nihil salvum esset, si furari liceret. Sic abigeatus gravius punitur furto, etsi possint res furto ablatæ multo esse pretiosiores, quia fide publica in pascuis sunt pecudes, nec ita possunt custodiri, ut quæ domi sub oculis & claustris habentur. Sic noctu cum dormiunt homines, &, ut eleganter *Statius*, *mandavere animas* (quasi alienæ fidei commisere, non ipsi in potestate habent) vigilat lex: & in minore providentia dominorum majorem metum furibus facit.

Deinde non modo adversus nocturnum furem præsumptio est defendisse se telo, sed indubitatum hoc habuerunt legum conditores, nec intelligi potest fur nocturnus sine telo: quia enim noctu sunt omnia clausa, quomodo nudis manibus effringet januam, perfodiet parietem, dimovebit arcarum & armariorum seras? Tertio ob hanc quoque causam, quod noctu clausa sunt omnia, nec sine vi possunt aperiri, fur nocturnus non intelligitur sine vi, & quidem in locum sanctissimum. *Quid enim sanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuscujusque civium? hic aræ sunt, hic foci, hic Dii penates, hic sacra religionis cerimoniæ continentur: hoc perfugium est ita sanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas sit*, inquit *Cicero* in oratione pro domo cap. 41. *Jam si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt, certe illud est non modo justum, verum etiam necessarium, cum vis vi illata defenditur*, ut idem pro Milone cap. 3.

Legis hujus ex 12. tabulis ibidem sic meminit Cicero: *duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt.*

89 *Quod me in discrimen*] Quod quasi mea culpa in id periculum veni.

(ll) Addidi vocem hanc *inermem*, quæ, quamquam in omnibus Editionibus desit, omnino necessaria est, ut series orationis constet, & species ista differat à sequenti, in qua Fur etiam fugere manifesto supponitur, sed ita ut se telo defenderet. Vel sic tamen non satis firma & cohærens est Auctoris nostri ratiocinatio. Vide Notas Gallicas in h. l. Adde PUFENDORFII nostri Caput antea indicatum. *J. B.*

GRO.

adduxerim, dum rem meam cupio retinere, aut occupatam extorquere, aut furem capere, nam in his omnibus nihil mihi posse imputari, qui verser in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam, cum utar meo jure.

2. Discrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod noctu vix sit copia testium adhibendorum: atque ideo, si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei, qui a se vitæ tuendæ causa dicat furem interemtum, repertum scilicet cum aliquo instrumento, quo nocere posset. Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto 90 במחתרם: quod quidam transferunt *in perfossione*; alii forte melius, *cum perfossorio instrumento*: quomodo & Jeremiæ 11, 34. ea vox a doctissimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim tabularum, quæ furem diurnum occidi vetat, (mm) addita exceptione, nisi se telo defenderit. Adversus nocturnum igitur præsumtio est defendisse se telo. Teli autem nomine ferrum, fustis & lapis venit, ut ad hanc ipsam legem notatum a *a* Cajo est. Contra ab Ulpiano proditum est, *b* quod de fure nocturno dicitur, si quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, (nn) si parcere ei sine periculo suo non potuit, nimirum rem servando.

3. Est ergo, ut dixi, præsumtio pro eo, qui furem noctu occidit: sed si forte testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum, qui furem occidit, adductum in vitæ suæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, ac proinde is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam 91 diu quam noctu lex duodecim tabularum exegit, ut is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur, (oo) ut ex Cajo *c* discimus,

a *L. Si pignore*, 54. §. *furem*, 2. *D. de furtis*.

b *L. furem*, 9. *D. ad leg. Corn. de sicariis*.

c *L. Itaque*, 4. *D. ad leg. Aquiliam*, §. 1.

GRONOVII.

90 בַּמַּחְתֶּרֶם] A חָתַר *Fodere*.

91 *Diu*] Interdiu.

(mm) Exceptio illa ideo additur, quòd interdiu facilè cognosci aut capi Fur possit, adeo ut raro quis ad recuperandas res ablatas cogatur adversus Furem fugientem, & armis prædam tueri volentem, suam ipsius vitam defendere. *J. B.*

(nn) In lege illa, non suo loco ab Architectis Juris Romani posita, agitur de *Lege Aquilia*, quæ jubebat reparationem damni dati ab eo, qui servum alienum in furto deprehensum interfecerat; non autem de *Lege Corneliâ*, secundum quam, ut & legibus XII. Tabularum, nocturnum furem *omnimodo* occidere licebat. Hoc egregiè probavit summus Jurisconsultus Clariss. NOODT, *Probab. Jur.* Lib. I. Cap. IX. & *Ad Legem Aquil.* Cap. V. quamquam rationes ejus convellere nuper conatus est Vir Eruditissimus, *J. van de Water*, Obs. Jur. Rom. *Lib.* 1. *Cap.* 18. *J. B.*

(oo) Sed *clamor* ille non exigitur à Duodecim Tabb. Additamentum est *Gaji* JCti, qui etiam agit tantum de *Lege Aquilia*. Vide omninò laudari Cl. *Noodtii* Obsérv. L. 1. c. 15. *J. B.*

mus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat [a] Ulpianus ad modo indicatum Demosthenis locum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur.

[a] Pag. 236. B. Ed. Bas. 1572.

4. Cui simile est quod lex [b] Hebræa u puellæ 92 de vi illata in agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concursum ciere potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quod etiamsi cætera essent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque sint cognosci possunt: eoque sunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa quam Romana, id quod caritas suadet, civibus suis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, sed ut id ita demum liceat si is qui rem suam servare voluit ipse in discrimen venerit. Moses Maimonides notavit, permissam privato homini alterius interfectionem non aliter, nisi ut servetur id, quod est irreparabile, ut vita & pudicitia.

[b] Deut. XXII, 23. & seqq.

XIII. 1. 93 Quid vero jam de lege Euangelica dicemus? idem

GROTII.

u *Puella de vi in agro illata vult credi*] Bene id explicat *Philo*, ut locus frequentioris exempli causa sit positus, non quod ex eo solo semper definienda sit controversia. Potest enim, ut libro de specialibus legibus ille differit, & in urbe aliqua vim pati occluso ore, & in agro aliqua consentire in stuprum. (*Pag.* 788. D. E. *Ed. Parif.*)

GRONOVII.

92 *De vi illata*] Quæ dicit se vi stupratam.

93 *Quid vero jam de lege Euangelica*] Rursus inculcat legis, ut loquitur, Euangelicæ perfectionem, quasi perfectio Euangelii sit demere metum grassatoribus nocturnis, & exponere bonos impunitiori audaciæ facinorosorum. Verba Christi sunt Matth. 5. *Audistis, quia dictum est: oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, ne obsistite injurioso: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & qui voluerit tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & qui te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.* Hæc non præstant fures salvos. Et primo valet responsio, quam ipse dedit supra illis, qui verba de alapa bello & omni actioni forensi obducebant: nempe alapam esse contumeliam levem, nec re, sed opinione magnam. Sic tunica etiam & pallium amissionem non maximi pretii bonorum significant. At fur nocturnus non petit tunicam & pallium, sed aurum & argentum, &, si potest, omnem censum patris familias. II. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* dictum est magistratibus. *Deuteron.* 19. Id non abrogat Christus, quemadmodum nec abrogavit *non occides, non mœchaberis*, quorum ante meminit. Sed hæc omnia vindicar a pravis interpretationibus Judæorum, qui illud, de quo agimus, applicabant male sibi & privatim, & publice. Privatim, cum hinc sibi jus facerent ob minimas injurias, minimaque damna immortale odium gerendi. Publice, quia sub jugum erant Romanorum redacti, si quid ab his grave paterentur, rebelliones coquebant, & cœlum vituperabant, jactantes

idem ab ea permitti, quod permisit lex Moysis; an ut in aliis rebus perfectior est lege Moysis, ita hic quoque plus eam a nobis exigere? Ego quin plus exigat, non dubito. Nam si tunicam & pallium deseri jubet Christus, & Paulus damnum aliquod injustum tolerari potius quam litigari, quæ 94 incruenta contentio est: quanto magis vult res etiam momenti majoris deseri potius, quam interfici a nobis hominem, Dei effigiem, eodem nobiscum sanguine ortum? Quare si res servari potest, ita ut non videatur periculum esse faciendæ cædis, recte id quidem; sin aliter, omittenda res est. nisi forte talis aliqua res sit, ex qua vita nostra & familiæ nostræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur sit ignotus, & spes sit aliqua sine cæde rem abituram.

2. Et quanquam hodie omnes ferme, a tam Jurisconsulti, quam Theologi, doceant, recte hominem a nobis interfici posse rerum defendendarum causa, etiam extra eos fines, in quibus lex Moysis & Romana id permittit; puta si fur jam re accepta fugiat; tamen quin ea quam protulimus sententia veterum Christianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit b Augustinus, cujus hæc verba sunt: *Quomodo apud divinam pro-*

a *Soto d. art.* 8. *Less. dub.* XI. *n.* 74. *Sylv. in verbo Bellum* 2. *n.* 3. *Pan.* c. 2. *de homicidiis. Less. d. loco.*

b *Lib.* I. *de Lib. arbitr.* c. 5.

jactantes semper se Abrahami semen, & fœderatum Deo populum, & immemores, se fœdus illud & aliis peccatis multis, & non agnoscendo Messiam præsentem, irritum fecisse. Ait igitur, *ne obsistite injurioso*, nempe ut soletis obsistere lædentes magis vestras conscientias, quam ab illo forte in bonis vestris læsi estis, nec tantopere studentes, ut puniantur, qui peccant, quam ut iræ vestræ & vindictæ cupido exsatientur. Quemadmodum dixerat antea, *ne juretis omnino:* nempe ut soletis leviter & præter necessitatem. Quum autem jubet, qui tunicam auferat, ei & pallium tradi, qui maxillam dextram feriat, ei & lævam porrigi, qui angariet ad miliare unum, addi alterum, non præcipit patientiam hominum injustorum, ubi possunt puniri, sed patientiam & æquum animum in castigationibus Dei per iniquos potentes, nec vetat, ne arceantur plectanturve scelera, ubi possunt plecti aut prohiberi: sed si justo Dei judicio homines potentes & majores legibus istis injuriis nos afficiant, ut patienter feramus, & agnoscamus, hæc evenire nobis ob peccata nostra, Deumque, per illam injustitiam hominum, justissima & sanctissima decreta sua exsequi: adeoque non efferamur impatientia adversus istas virgas Dei, ut si & alterum tantum perdendum sit de bonis, si duplicetur contumelia, si geminetur labor, parati simus sustinere & mente atque ore dicere: *Iram Domini portabo, quia peccavi ei*, Mich. 7, 9. In eo adeo nihil perfectius a nobis postulat Euangelium, ut idem jam præstiterint sancti in veteri testamento. Sic David 2 *Samuel.* 16. *Dimitte eum, ut maledicat, Dominus enim præcipit ei, ut maledicat David.* Et poterat tunc punire: sed id tempus erat, quo se humilem redderet coram Deo rex piissimus, non magnum coram hominibus. Sic *Jobus* cap. 1. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.*

* 94 *Incruenta contentio*] Lis in foro apud judicem, cui nullum periculum sanguinis aut cædis intervenit.

providentiam a peccato liberi sunt, qui pro his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt? Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore x laxata est disciplina, & paulatim interpretatio legis Euangelicæ cœpit ad sæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri solebat forma veteris instituti: tandem his quoque remissa est hoc nomine censura.

XIV. Quæritur a nonnullis, an non lex saltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, si quo casu permittat furem interfici a privato, simul etiam præstet, ut id ab omni culpa sit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum 95 lex jus necis non habet in omnes cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Est autem valde probabilis Scoti sententia, fas non esse quemquam ad mortem damnare, y nisi ob delicta, quæ lex per Mosem data morte punivit, addito duntaxat, aut quæ his sunt paria recta æstimatione. Neque enim videtur notitia divinæ voluntatis, quæ sola 96 animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi posse, quam ex illa lege, quæ certe

GROTII.

x *Laxata est disciplina*] *Hieronymus* in vita Malchi: *Postquam ecclesia cœpit habere Christianos magistratus, facta est quidem opibus major, sed virtutibus minor.* (T. 1. pag. 255. B. ubi tamen paullo aliter verba leguntur.) Vide c. *suscepimus*, de homicidio voluntario (*in Decretalibus*) & c. de his, 36. distinct. 50.

y *Nisi ob delicta, quæ lex per Mosem data morte punivit*] Contra leges, quæ venantes rusticos morte puniunt, vide *Gregorium Turonensem* libro x. c. 10. *Johannem Sarisberiensem* Policratici Lib I. Cap. IV. (*pag.* 18. *Ed. Lugd. Bat.* 1639.) *Petrum Blesensem* epistola CXXIX.

GRONOVII.

95 *Lex jus necis non habet*] Ait legem jus necis non habere in cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Quasi non minimum delictum, si ob causas incidentes sub capitis pœna vetetur, capitale fiat. Sibi imputet, qui transgreditur. Quare enim non licuerit Atheniensibus jubere, ut capitale esset, si quis legem de vindicanda Salamine tulisset? *Justin.* 2, 7. Quare non Thuriis, ut capite lueret, si quis cum armis in concionem venisset? *Diod. Sicul.* 12, 12. Quare non Carthaginiensibus, ne quis Græcis literis aut sermoni studeret, quo loqui cum hoste aut scribere sine interprete posset? *Justin.* 20, 5. Quomodo autem consistet imperium militare, in quo minima quæque vetita capite luuntur? ut si quis in agmine ordinem excessit, si in rustici tugurio inventus est, si gallinam abstulerit. Et quantum est in se spectatum vesci de arbore? tamen capitale fuit, quia Deus dixerat: *quo die ex eo vesceris, morte morieris.* Distinguendum igitur, ne lex sit tyrannica, quæ servari non potest, & pro laqueo est ad capiendos innocentes, nec gravem causam habet. Si ratio est & potest servari; utique quantumvis parvum delictum capitale facit.

96 *Animum tranquillat*] Omnes conscientiæ scrupulos eximere potest.

GRO-

certe mortis pœnam in furem non constituit. Præterea vero lex nec debet, nec solet jus dare, etiam eos, qui mortem meruerunt, privatim interficiendi, nisi in criminibus [97] valde atrocibus: alioqui frustra insiituta esset judiciorum auctoritas. Quare si quando lex impune furem dicit interfici, [98] tollere quidem pœnam censenda est, sed non etiam jus dare.

XV. Ex his quæ diximus apparet, duobus modis posse contingere, ut a privatis sine peccato suscipiatur singularis dimicatio: primum, si invasor [99] concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occisurus sine dimicatione: deinde, si rex aut magistratus [1] duos mortem meritos inter se committat; quod si fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis. At qui id jussit, is minus recte officio functus videbitur, cum satius fuisset, si unius supplicium sufficere videbatur, sorte eligi moriturum.

XVI. Quæ vero dicta a nobis huc usque sunt, de jure tuendi se ac sua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, sed [z] ita ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diversitatis ratione. Nam in privato bello [2] jus quasi momentaneum est, & cessat simulatque judicem adiri res patitur. At publicum, quia non oritur, nisi ubi non sunt aut cessant judicia, [3] tractum habet, & perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme

GROTII.

z *Ita ut ad bellum publicum quoque aptari debeant*] *Ammianus* lib. XXIII. (*Cap.* 1.) *Cum irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris.* [De ultimis verbis, ubi in Editione VALESII & GRONOVII legitur, *remittente*, pro *renitente*, vide JAC. GOTHOFRED. in *Cod. Theod.* T. V. pag. ult. *J. B.*] Alexander Imperator oratione ad milites apud Herodianum VI. *καὶ τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ εὐγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν· τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείσασθαι, ἔκ τε τοῦ ἀγαθοῦ συνειδότος ἔχει τὸ θαρραλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνεσθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι. Injurias qui prior infert, nihil habet probabilis coloris: at qui sibi molestos arcet, ex bona conscientia sumit fiduciam, bonaque ei spes adest inde, quod injuriam non inferat, sed auferat.* (Cap. 3. *num.* 8, 9. *Ed. Boecler.*)

GRONOVII.

97 *Valde atrocibus*] Ut proscriptos & militiæ desertores, supra 1, 4. 16. & exsules, ubi de iis lex est, qualis apud *Quintilianum* avum declam. 305.

98 *Tollere quidem*] Impunitatem dare in foro soli vel apud judicem mortalem, non liberare conscientiam.

99 *Concedat alteri*] Non directe ac verbis interpositis, sed si dum aggreditur, tantum interveniat spatii aut loci, ut contraria arma expedire possim.

1 *Duos mortem meritos*] Ut Romani gladiatores noxios.

2 *Jus quasi momentaneum*] Momentum vel punctum temporis durat.

3 *Tractum habet*] Non coërcetur intra tantas temporis angustias.

ferme 4 defensio mera consideratur. at publicæ potestates cum defensione & ulciscendi habent jus. Unde illis licet prævenire vim non præsentem, sed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injustum esse supra docuimus) sed indirecte ulciscendo delictum cœptum jam, sed non consummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum est, quod quidam tradiderunt, [a] jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quæ nimium aucta nocere posset. Fateor in consultationem de bello & hoc venire, non sub ratione justi, sed sub ratione utilis: ut si ex alia causa justum sit bellum, ex hac causa prudenter quoque susceptum judicetur: nec aliud dicunt, qui in hanc rem citantur [b] auctores. Sed 5 ut vim pati posse ad vim inferendam jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana est, ut plena securitas nunquam nobis constet. Adversus incertos metus a divina providentia & ab innoxia cautione, non a vi præsidium petendum est.

a Alb. Gent. lib. 1. c. 14.

b Bald. lib de rer. divis.

XVIII. 1. Nec minus illud displicet, quod [c] docent, justam esse defensionem etiam eorum, qui 6 bellum promeriti sunt, quia scilicet pauci contenti sunt 7 tantundem reponere vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non potest: unde nec reus criminis jus habet publicis ministris capere se volentibus per vim resistendi, ob metum ne plus æquo puniatur.

c Alb. Gent. lib. 1. c. 13. Castr. lib. 5. de Justitia.

2. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læsit offerre satisfactionem viri boni arbitratu: ac tum demum pia erunt ejus arma. Sic Ezechias, [d] cum fœdere non stetisset, quod cum rege Assyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium mulctæ: idque cum fecisset, & postea iterum bello lacesseretur, fretus bona conscientia vim hostium sustinuit, & Deum habuit faventem. Pontius Samnis post res Romanis redditas, deditum belli [e] auctorem,

d 2 Regum XVIII, 7. 14. & cap. XIX.

e Livius, lib. IX. c. 1.

GRONOVII.

4 *Defensio mera*] Nam offensio ex intentione justa non est, supra n. 4.

5 *Ut vim pati*] Ut quia prævideo aliquem huc crescere posse, me ut impune lædat, quum hujus animi nondum ulla signa det, ideo eum aggredi possim, & incrementa ejus vi interpellare. Ariovistus ad *Cæsarem* 1. Gall. 44. debere se suspicari, simulata Cæsarem amicitia quod exercitum in Gallia habeat, sui opprimendi causa habere: quod nisi decedat, aut exercitum deducat ex his regionibus, sese illum non pro amico, sed pro hoste habiturum.

6 *Bellum promeriti*] Injuria facta justam alteri causam inferendi belli dederunt.

7 *Tantundem reponere vindictæ*] *Seneca* Troad. 278. *regi frenis nequit. Et ira & ardens hostis, & victoria commissa nocti.*

GRO-

ctorem, *Expiatum*, inquit, *est, quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœlestium fuit. Satis scio, quibuscunque Diis cordi fuit subigi nos ad necessitatem dedendi res, iis non fuisse cordi tam superbe a Romanis fœderis expiationem spretam.* Mox: *Quid ultra tibi, Romane, quid fœderi, quid Diis arbitriis fœderis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum* 8 *judicem feram? Neminem, neque populum, neque privatum fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtulissent (pp) Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, zz bonam causam ab his ad illos transiisse ait Aristides Leuctrica prima.

GROTII.

zz *Bonam causam ab his ad illos transiisse*] De principe Chalepi, qui pacem & residua tributorum obtulerat Romano Argyropolo Imperatori, vide *Zonaram* (Lib. XVII. Cap. 11.) simile de Cruciferis in *Cromero* libro XVII. (pag. 393. *Ed. Basil.* 1555.) de Helvetiis, qui Carolo Burgundo de curru ovium pellibus onusto, ademtoque mercatoribus, satisfactionem obtulerant, vide *Philippum Cominæum* libro VII. [Non ipsi *Helvetii* currum mercatoribus ademerunt, sed currum, qui *Helvetii* cujusdam mercatoris erat, Comes *Romondius* prehendi jussit: unde ortum bellum *Helvetiorum* cum eo, & postea, cum *Carolo Audace*, hoc obtentu adversus illos arma movente. Vide *pag. 66.* & *67.* Versionis *Sleidani*, quâ usus Auctor noster, *Ed. Wech. J. B.*]

GRONOVII.

8 *Judicem feram*] Ferre judicem est provocare adversarium ad judicem vel arbitrum secum ex utriusque sententia capiendum, in quem compromittant.

(pp) Immo *Lacedæmonii Thebanis.* Deinde non agit heic *Aristides* de oblatâ æquâ satisfactione: verum de vindictâ, quam *Thebani* ipsi sumserant, in prœlio *Leuctrico*, ubi victores fuerant. Vide locum, *pag. 93.* Tom. II. *Ed. Paul. Steph.* & adde *Xenophontem*, Hist. Græc. *Lib.* VI. *Cap.* V. §. 33. & *seqq.* Ed. Oxon. *J. B.*

CAPUT II.

De his, quæ hominibus communiter competunt.

I. *Ejus quod nostrum est divisio.*
II. *Proprietatis exordium & progressus.*
III. *Quædam propria fieri non posse, ut mare sumtum pro suo integro aut præcipuis partibus, & quare.*
IV. *Sola non occupata cedere singulis occupantibus, nisi per universitatem a populo occupata sint.*
V. *Feras, pisces, aves cedere occupanti, nisi lex obstet.*
VI. *In res proprias factas jus hominibus competere eis utendi in tempore necessitatis, & unde id veniat.*
VII. *Obtinere id, nisi necessitas aliter sit vitabilis.*
VIII. *Nisi par sit necessitas in possidente.*
IX. *Adjunctum esse onus restituendi rem, cum restitui poterit.*

I. SEquitur inter belli causas injuria facta, & primum adversus id, quod nostrum est. Est autem nostrum aliud 1 communi hominum jure, aliud 2 nostro singulari. Ab eo, quod hominibus commune est, incipiamus. Hoc jus aut directe est in rem corporalem, aut 3 ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt a proprietate, aut jam 4 aliquorum propriæ. Res, quæ a proprietate vacant, aut tales sunt, ut 5 propriæ fieri nequeant, aut 6 ut possint. Quo rectius hoc intelligatur, noscendum est proprietatis, (aa) quod dominium jurisconsulti vocant, exordium.

a Gen. I, 29. 30. IX, 2. b Lib. XLIII. c. I. II. I. Deus humano generi generaliter a contulit jus in res hujus inferioris naturæ statim a mundo condito, atque iterum mundo post diluvium reparato. a *Erant*, ut Justinus b loquitur, *omnia communia & indivisa omnibus, veluti unum cunctis pa-*

GROTII.

a *Erant omnia communia & indivisa omnibus*] Ejus vestigium mansit in Saturnalibus.

GRONOVII.

1 *Communi hominum*] Quia cujusvis hominis est, & propterea nec nos eo possumus excludi.

2 *Nostro singulari*] Quia neminis præter nos, vel eum, cujus est, adeo ut alius id male invadat.

3 *Ad actus*] Num. 18.

4 *Aliquorum propriæ*] Num. 6.

5 *Propriæ fieri nequeant*] Num. 3.

6 *Ut possint*] Num. 4. & 5.

(aa) De tota hac materia consule PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. ac Gent.* Lib. IV. Cap. 4. cum Notis nostris, præsertim Editionis alterius, ubi res longè pleniùs & accuratiùs pertractatur. *J. B.*

GRO-

patrimonium esset. Hinc factum ut statim quisque hominum ad suos usus arripere posset, quod vellet, & quæ consumi poterant consumere. Ac 7 talis usus universalis juris erat tum vice proprietatis. Nam quod quisque sic arripuerat, id ei eripere alter nisi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi potest ea, quæ est apud Ciceronem de a finibus III. a Cap.20. b *Theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occuparit.*

Neque is status durare non potuit, si aut 8 in magna quadam simplicitate perstitissent homines, aut vixissent inter se in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem scilicet c ex simplicitate eximia, videre licet in quibusdam Americæ populis, qui per sæcula multa sine incommodo in eo more perstiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim d 9 Esseni, deinde Christiani, qui Hierosolymis primi exstiterunt, ac nunc quoque non pauci, qui vitam degunt 10 asceticam. Simplicitatis, in qua e primi homines sunt conditi, argumentum præbuit nu-

GROTII.

b *Theatrum cum commune sit*] *Seneca* de beneficiis VII. c. XII. *Equestria omnium equitum Romanorum sunt. in illis tamen locus meus fit proprius, quem occupavi.*

c *Ex simplicitate eximia*] *Horatius:*

Campestres melius Scythæ,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.

(Lib. III. Od. XXIV, 9.)

d *Esseni*] Et ab his orti Pythagoristæ. Vide *Porphyrium*, (*vit. Pythag.* §. 20.) *Diogenem Laërtium*, (VIII, 10.) *Gellium*, I, 9. [Vide Auctoris *Epist.* I. Part. 552. ubi hanc suam conjecturam rationibus firmare nititur. Quod quidem, sive verum, sive falsum, parum ad rem facit. *J. B.*]

e *Primi homines*] Adam typus humani generis. Vide *Origenem* contra *Celsum*. Neque nihil huc pertinet, quod *Tertullianus* dixit libro de anima: *Naturale enim rationale credendum est, quod animæ a primordio sit ingenitum, a rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale, quod Deus jussu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu suo emiserit? Irrationale autem posterius intelligendum est, ut quod acciderit ex serpentis instinctu, ipsum illud transgressionis admissum, atque exinde inoleverit, & coadoleverit in anima adinstar jam naturalitatis, quia statim in primordio naturæ accidit.* (Cap. 16.)

GRONOVII.

7 *Talis usus*] Exercitium juris hujus & apprehensio rei hoc animo, ut mihi serviret, tantundem valebat tum, quantum nunc proprietas.

8 *In magna quadam*] Mansissent incallidi, & ex iis ignoratio verborum. *Justin.* 2, 2.

9 *Esseni*] 1, 3. 3.

10 *Asceticam*] Exercens & castigant corpus, ut animus magis vacet religioni. 1, 2. 9.

GRO-

nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitiorum, quam cognitio virtutis; ut de Scythis loquitur [a] Trogus. *Vetustissimi mortalium*, inquit [b] Tacitus, [f] *nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coërcitionibus agebant.* Apud Macrobium est: [c] *Primum inter homines mali nescia & adhuc astutiæ inexperta simplicitas.* hæc simplicitas g [11] ἀφθαρσία videtur dici sapienti [d] Hebræo, Paulo [e] apostolo ἁπλότης, quam opponit τῇ πανουργίᾳ, vafræ calliditati. Negotium erat illis unicum DEI cultus, h cujus symbolum [f] arbor vitæ, ut Hebræi [g] veteres explicant, assentiente [h] Apocalypsi. Vivebant autem facile ex his, i quæ sine industria sponte sua terra proferebat.

2. Verum in vita hac simplice & innocente non perstiterunt homines, sed animum applicuerunt ad artes varias, quarum symbolum erat k arbor scientiæ boni & mali, id est, earum re-

a *Justin.* lib. II. c. 2.
b *Ann.* III, 26.
c 2 *Ad Somn. Scip.* c. 10.
d *Sap.* III, 24.
e 2 *Cor.* II, 3.
f *Proverb.* III, 18.
g *Philo de Mund. cre.* p. 35. D.
h *Apocalyp.* XXII, 2.

GROTII.

f *Nulla adhuc mala libidine*] *Seneca* de iisdem epistola XC. *ignorantia rerum innocentes erant.* Deinde locutus de justitia, prudentia, temperantia, fortitudine, addit: *Omnibus his virtutibus habebat similia quædam, rudis vita.* Josephus: μηδεμιᾷ ξενιζόμενοι ψυχὴν φροντίδι· *Nullis curis turbidum habentes animum.* (Antiq. Jud. Lib. I. Cap. I. §. 4. *pag.* 8. *Ed. Hudson. Amst.* ubi legitur ξαινόμενοι.

g Ἀφθαρσία *videtur dici sapienti Hebræo*] Sic & *Paulus* Ephes. VI, 24. qui & ἀδιαφθορίας dixit Tit. II, 17. [Auctor in Adnotationibus suis ad V. & N. Test. voces has aliter exponit. Vide, si tanti est. *J. B.*]

h *Cujus symbolum arbor vitæ*] Sanctitas superior Rabbinis. ἔνθεος σοφία, divina sapientia, Arethæ ad Apocalypsin. De Paradiso vide *Ecclesiastici* caput XL, 17. & quatuor fluminibus Paradisi eundem librum XXIV, 25. & sequentibus.

i *Quæ sine industria sponte sua terra proferebat*] Vide egregium hac de re locum libro I. (Cap. 2.) *Varronis* de Re rustica, ex Dicæarcho: & confer quæ ex eodem Dicæarcho habet *Porphyrius* de non esu animalium IV. (*Pag.* 342. *& seqq.*)

k *Arbor scientiæ boni & mali*] Josephus: (Antiq. Jud. *Lib.* I. Cap. I. §. 4. pag. 7.) τὸ φυτὸν ἰσχύοντος καὶ διανοίας ὑπῆρχεν *quæ arbor erat solertiæ & intelligentiæ.* Telemachus apud *Homerum:* (*Odyss.* XX, 309.)

——— καὶ οἶδα ἕκαστα,
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια. πάρος δ' ἔτι νήπιος ἦα.

——— *omnia novi,*
Quæ bona, quæ mala sunt, nec sum jam parvus ut ante.

Zenoni Cittiensi prudentia, scientia bonorum, & malorum, & mediorum. Est id apud *Diogenem Laërtium.* (*Lib.* VII. § 92.) *Plutarchus* de communibus notitiis: τί δεινόν, εἰ τῶν κακῶν ἀναιρεθέντων οὐκ ἔσται φρόνησις, ἑτέραν δ' ἀντ' ἐκείνης ἀρετὴν ἕξομεν, οὐκ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ἀλλ' ἀγαθῶν μόνον ἐπιστήμην οὖσαν; *Quid nocebit, si ablatis malis nulla erit prudentia, pro ea autem alienam habeamus virtutem, quæ non bonorum ac malorum, sed solorum bonorum sit scientia?* (Pag. 1067. A. Tom. II. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

11 Ἀφθαρσία] Integritas.

GRO-

rerum, quibus tum bene tum male uti licet: 12 φρόνησιν μέ-
σην vocat [a] Philo. Huc respiciens Salomo, [b] *Deus*, inquit, a De Mun-
creavit hominem rectum, id est, *simplicem*, *sed ipsi quæsiverunt* di opif. p.
sibi cogitationes multas. 13 ἔῤῥεψαν εἰς πανουργίαν, ut dicto loco 35. E.
Philo loquitur. Dion Prusæensis oratione [c] VI. ἀλλὰ τὴν b Eccles. VII, 30.
πανουργίαν τοὺς ὕστερον καὶ τὸ πολλὰ ἀνευρίσκειν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς c Pag. 92.
τὸν βίον οὐ πάνυ τι συνενεγκεῖν. οὐ γὰρ πρὸς ἀνδρείαν, οὐδὲ δικαιοσύνην, A. Edit.
χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς ἡδονήν. *His qui primos* Morell.
secuti sunt hominibus calliditatem l *variaque ad vitam reperta non multum fuisse conducibilia. Ingenio enim usos homines non tam ad fortitudinem ac justitiam quam ad voluptatem.* Antiquissimæ artes agricultura & pastura in primis fratribus apparuerunt; non sine aliqua 14 rerum distributione. 15 ex studiorum diversitate æmulatio, etiam cædes: ac tandem cum 16 boni malorum consortio contaminarentur, m vitæ genus giganteum, id est, violentum, quale est eorum, quos 17 χειροδίκας Græci vocant. n Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis, o cui inserviit vinum; unde & illiciti amores.

3. Præcipue vero concordiam rupit generosius vitium, ambitio, (bb) cujus signum turris Babylonica [d] mox alii alias d Gen.
18 terras partito possederunt. Sed postea quoque inter homi- x, 11.
nes vicinos mansit non pecorum, sed terrarum pascuarum com-

GROTII.

l *Variaque ad vitam reperta*] Late hoc explicat *Seneca* epistola xc. quem lege, & Dicæarchum apud dictos jam scriptores.

m *Vitæ genus giganteum*] *Seneca* naturalium III. in fine: *exstinctis pariter feris, in quarum homines ingenia transierant.* (Cap. 30.)

n *Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis*] *Seneca* dicto loco: *illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt.* (*Quæst. Nat.* III, 30.)

o *Cui inserviit vinum, unde & illiciti amores*] *Præmiumque summum ebrietatis libido portentosa ac jucundum nefas. Seneca* ibidem. [Hæc verba non sunt *Senecæ*: verum *Plinii*, Hist. Nat. *Lib.* XIV. c. 22. pag. 728. Tom. I. *Edit. Hard.* in fol. *J. B.*]

GRONOVII.

12 Φρόνησιν] Prudentiam mediam vel ambiguam.

13 Ἔῤῥεψαν] Inclinarunt, vergere cœperunt ad malitiam.

14 *Rerum distributione*] Nam alter agrum frumento, alter pascuum sibi vindicarat.

15 *Ex studiorum diversitate*] Dum uterque suum præfert, alterius studium contemnit.

16 *Boni malorum*] *Gen.* 6, 1.

17 Χειροδίκας] Violenti, quibus jus in manibus.

18 *Terras partito*] Partitio terrarum in populos, cujus imago apud veteres Germanos. *Cæsar* 6. Bell. Gall. 22.

(bb) Ambitione impulsos fuisse homines ad exstruendam Turrim Babylonicam, non ita certum est. Quâ de re videri possunt *Origines Babylonicæ* Eruditissimi PERIZONII, Cap. XIII. *J. B.*

GRO-

a Gen. XIII. communio: a quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut sine incommodo ullo ad multorum usus sufficeret:

b Virg. Georg. I. vers. 126.

b Ne signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat. ——— ——— ———

Donec, aucto ut hominum ita pecudum numero, passim terræ non in gentes ut ante, sed 19 in familias dividi cœperunt. p Puteos vero, rem in 20 siticulosa regione valde necessariam, nec multis sufficientem, c occupando quisque suos fecere. Hæc sunt, quæ ex sacra historia docemur, satis convenientia cum his, quæ philosophi & poëtæ de primo statu rerum communium & postea secuta rerum distributione dixerunt, quorum testimonia d alibi a nobis producta sunt.

c Gen. XXI.

d Mari libero Cap. 13.

4. Hinc discimus, quæ fuerit causa, ob quam a primæva communione rerum primo mobilium, deinde & immobilium discessum est: nimirum quod, cum non contenti homines q vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito, vitæ genus exquisitius delegissent, industria opus fuit, quam singuli rebus singulis adhiberent. quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obstitit 21 locorum, in quæ homines discesserunt, distantia, deinde 22 justitiæ & amoris defectus, per quem fiebat, ut nec in labore, nec in consumtione fructuum, quæ debebat, æqualitas servaretur.

5. Simul discimus, quomodo res 23 in proprietatem iverint: non 24 animi actu solo; neque enim scire alii poterant, quid alii suum esse vellent, ut eo abstinerent; & idem velle plures po-

GROTII.

p *Puteos vero*] De puteis ad Oasim inter multos communibus vide *Olympiodorum* apud *Photium*. (Cod. 80. pag. 193. *Edit. Rothomag.*)

q *Vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito*] Qualem vitam Scritefinnorum nobis accurate describit *Procopius* Gotthicorum II. (c. 15.) Adde *Plinium* XII. Procem. & *Vitruvium* II. c. I.

GRONOVII.

19 *In familias*] Partitio in domos.

20 *Siticulosa*] Qualis est orienti soli propior regio. *Justin.* II, 10.

21 *Locorum, in quæ*] Quum alia atque alia appetendo loca, qui desierant una vivere, desierunt & res communicare.

22 *Justitiæ & amoris defectus*] Quum scilicet quidam per inertiam minus operæ conferrent ad res communes excolendas, nec minus tamen aliorum labore fruerentur: alii per avaritiam aut luxum plus appeterent, aut consumerent, quam frugalibus aut æquis dignum esset.

23 *In proprietatem*] Propriæ factæ sint.

24 *Animi actu*] Destinatione mera, vel cupiditate habendi.

GRO-

poterant: sed pacto (cc) quodam aut expresso, ut per divisionem, aut tacito, r ut per occupationem. simulatque enim communio displicuit, nec instituta est divisio, s censeri debet inter omnes convenisse, ut, quod quisque occupasset, id proprium haberet. t *Concessum*, inquit a Cicero, *sibi ut quis-* a Off. III. *que malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non* c. 5. *repugnante natura.* Cui addendum illud b Quintiliani: *Si hæc* b Decl. 13. *conditio est, ut quicquid in usum hominis cessit, proprium sit habentis, profecto quidquid jure possidetur, injuria aufertur.* Et veteres cum 25 Cererem legiferam, c & sacra ejus Thesmo- c Macrob. phoria dixerunt, hoc significabant, u ex agrorum divisione Sat. III. exstitisse novi cujusdam juris originem. c. 12.

III. 1. His positis dicimus, mare sumtum aut 26 sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non posse: quod, quia de privatis quidam concedunt, non de populis, probamus ex morali primum ratione: quia 27 causa, ob quam a communione discessum est, hic cessat. Est enim

GROTII.

r *Ut per occupationem*] Vide quæ hac de re ex Gemara & Alcorano nobis protulit honos Britanniæ *Seldenus* in Thalassocratico. (Seu *Mari Clauso*, Lib. I. Cap. 4. pag. 24. *Ed. Londin.* 1636.)

s *Censeri debet inter omnes convenisse, ut quod quisque occupasset, id proprium haberet*] Cicero: *ex quo quia suum cujusque fit eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quisque teneat.* (*De Off.* I, 7.) Quod similitudine illustrat (*Ibid.* Lib. III. c. 10.) a Chrysippo reperta de stadio, ubi currendo licet vincere adversarium, non eum detrudendo. Scholiastes ad artem poëticam *Horatii:* (*Vers.* 128. pag. 627. Edit. Cruq.) *quemadmodum domus aut ager sine domino communis est: occupatus vero jam proprius fit.* Varro in Age modo: *Terra culturæ causa attributa olim particulatim, ut Etruria Thuscis, Samnium Sabellis.* [Apud PHYLARGYRIUM in *Virg. Georgic.* II. 167.]

t *Concessum, sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura*] Solon:

Χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδί-
κως δὲ πεπᾶσθαι
Οὐκ ἐθέλω. ———
Divitias habuisse velim, sed non bene partas
Non cupiam. ———

(Vers. 7, 8. Eleg.) *Cicero* officiorum I: *Nec vero rei amplificatio nemini nocens vituperanda est, sed fugienda semper injuria.* (Cap. 8.)

u *Ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem*] *Postquam ex agrorum discretione nata sunt jura.* Ita *Servius* ad illud in quarto Æneidos: *Legiferæ Cereri.* (Vers. 58.)

GRONOVII.

25 *Cererem legiferam*] *Virgilius* 4. Æneid. 58. *Ovid.* 5. Metam. 343. *Athenæus* 1, 12.

26 *Sub ratione*] Vel universum, vel partes ejus, ut grandes sinus aut freta propriive nominis tractus.

27 *Causa hic cessat*] Non est verendum, ne quis tantum ex eo sumat, ut alii fraudentur, atque ita non servetur æqualitas.

(cc) Nullum pactum heic intervenisse, neque etiam necessarium fuisse, fuse probavimus in Notis nostris Gallicis ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. IV. §. 4. & *seqq.* J. B.

GRO-

enim tanta maris magnitudo, ut ad (dd) quemvis usum omnibus populis sufficiat, ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem. Idem dicendum esset de aëre, 28 si quis ejus usus esse posset, ad quem terræ usus non esset necessarius, ut est x ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo, qui in terra imperium habet.

2. Nec aliud censendum de 29 Syrtibus, ubi nihil est quod cultum ferat, & usus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. Est & naturalis ratio, (ee) quæ mare consideratum, ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio
a Lib. 1. non procedit y nisi 30 in re terminata: unde [a] Thucydides
c. 139. terram vacuam vocat ἀόριστον· & Isocrates [b] terram ab Athe-
b Paneg. p. niensibus occupatam τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν. Liquida vero
48. A. *Ed.* quia per se non terminantur (31 τὸ ὑγρὸν ἀόριστον οἰκείῳ ὅρῳ, in-
H. Steph. quit [c] Aristoteles) occupari nequeunt, nisi ut contenta in re
c De gener. alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina
lib. II. c. 2. quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut z terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν ὠκεανὸν δεσμοῦ ἕνεκα τῇ γῇ περιβεβλῆσθαι, quæ Apol-
d Vit. lonii verba apud [d] Philostratum. Sulpicius Apollinaris apud
Apoll. Gellium: [e] *Quid potest dici 32 citra oceanum esse, cum undique*
Lib. VII. *oceanus circumscribat omnes terras, & ambiat?* Mox: *Quum*
c. 26. *Ed.* *vero omnes terras omnifariam & undique versum circumfluat,*
Olear. *nihil*
e Lib. XII.
Cap. 13.

GROTII.

x *Ad aucupia*] Et habitandi jus. Tam soli quam cœli mensura facienda est, ait *Pomponius* l. *si opus.* 21. §. 2. D. *quod vi aut clam.* Adde legem 83. seu penultimam. D. *pro socio.*

y *Nisi in re terminata*] Ideo jugera quæ possessorem non habent immetata dixit *Horatius.* (Lib. III. Od. XXIV, 12.)

z *Terra majus*] Ita de oceano sensit *Jarchas* apud Philostratum III, XI. (Cap. 37. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

28 *Si quis ejus*] Si homines possent volare, aut versari in aëre, sine tactu terræ vel molis, quæ a terra sustinetur.

29 *Syrtibus*] Magna & minore in ora Africæ. *Lucan.* 9, 303. *Sallust.* Jugurth. 78.

30 *In re terminata*] Quæ fines certos habeat.

31 Τὸ ὑγρὸν] Quod fluit vel liquidum est, non finitur proprio & sui generis termino.

32 *Citra oceanum*] Error *Sulpicii Apollinaris*, qui putavit *citra* idem esse quod *extra.* At *citra* oceanum est *intra* oceanum. Sic Gallia citerior Romanis, quæ intra Alpes, Hispania citerior, quæ intra Iberum flumen.

(dd) Ratio illa per se contrarium potius probat. Vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. V. §. 3, 4. & *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. XII. §. 4. ultimarum utriusque Versionis Editionum. *J. B.*

(ee) Vide contra, præter SELDENUM, in opere jam laudato, *Lib.* I. *Cap.* 22. Amplissim. BYNCKERSHOEK. Diss. *de Dominio Maris*, Cap. IX. *J. B.*

nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia, quæ intra oras ejus inclusa sunt. 33 M. Acilius Consul in oratione ad milites, quæ apud Livium: *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ [a] suasoriis dicitur oceanus totius orbis vinculum *a Suas. I.* terrarumque custodia: Lucano [b] unda mundum coërcens. *b Pharf. V. 619.* 34 Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque ex eo nullus fingi modus potest, quo gentes adeo dissitæ de divisione convenirent.

3. Ideo, quæ communia omnium fuerunt, & in prima divisione divisa non sunt, ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV. Veniamus ad ea, quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt [a] loca multa inculta adhuc, [b] insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duo notanda sunt: duplicem esse occupationem, unam 35 per universitatem, alteram 36 per fundos. prior solet fieri per populum, aut eum, qui populo imperat: altera deinde per singulos, magis tamen 37 assignatione quam 38 libera occupatione. Quod si quid universim occupatum in singulos dominos descriptum non est, 39 non ideo vacuum censeri debet. manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, silvæ, montes asperi.

V. De feris, piscibus, avibus illud notandum est: [c] qui *c Covarr. c. peccatum.* imperium habet in terras & aquas, (ff) ejus lege impediri posse *par. II. §. 8.*

Dd. in. l. cunctos populos. C. de summ. Trin. Innoc. & Panorm. in c. a nobis I. de sent. excomm. Covarr. d. loco.

GROTII.

a *Loca inculta adhuc*] Vide *Bembum* historiæ VI.

b *Insulæ in mari*] Ut Echinades, quas occupando suas fecit Alcmæon. *Thucyd.* II. in fine. [Non *Echinades* occupavit *Alcmæon*, sed loca circum *Oeniadas* urbem sita, τοὺς περὶ Οἰνιάδας τόπους, adeoque in continenti; quamquam nata olim ex Insulis quibusdam vicinis. Inspice locum, §. 102. *Ed. Oxon. J. B.*]

GRONOVII.

33 *M.*] *Liv.* 36, 17.

34 *Nec fingenda*] Nec inducere in animum debemus, oceanum perinde ac terras a gentibus aliquando divisum esse.

35 *Per universitatem*] Quum ex illa generis humani communitate partem sibi eximit gens, vel civitas, vel regnum, & publicam facit.

36 *Per fundos*] Quum certas portiones privati consequuntur.

37 *Assignatione*] Attributione, quæ fit per electos, aut præfectos ei rei, ut apud Romanos per Triumviros coloniis deducendis.

38 *Libera occupatione*] Cujusque privari.

39 *Non ideo vacuum*] Exemplum apud *Tacitum* 13. annal. 54.

(ff) Animalia illa, non minus quàm res aliæ, quæcumque in dominio

posse aliquos, ne feras, pisces, aves capere, & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio est, quia ad gubernationem populi 40 moraliter necessarium est, ut qui ei vel ad tempus se admiscent, quod fit intrando territorium, ii conformes se reddant ejus populi institutis. Nec obstat, quod sæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum esse talia animalia venari: hoc enim verum est, quamdiu lex civilis nulla intercedit; sicut lex Romana res multas relinquebat 41 in illo primævo statu, de quibus aliæ gentes aliud constituerunt. Cum autem lex civilis aliud constituit, eam observari debere jus ipsum naturæ dictat. Lex enim civilis quanquam nihil potest præcipere, quod jus naturæ prohibet, aut prohibere, quod præcipit, potest tamen libertatem naturalem circumscribere, & vetare, quod naturaliter licebat, 42 atque etiam ipsum dominium naturaliter acquirendum vi sua antevertere.

VI. 1. Videamus porro, ecquod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriæ aliquorum factæ sunt. quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas 43 videatur absorbsisse jus illud omne, quod ex rerum communi statu nascebatur. Sed non ita est. Spectandum enim est, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimum ab æquitate naturali recesserit. Nam si scriptæ etiam leges in eum sensum trahendæ sunt quatenus fieri potest, multo magis mores, qui scriptorum vinculis non tenentur.

2. Hinc primo sequitur, in gravissima necessitate reviviscere (gg) jus illud pristinum rebus utendi, tanquam si communes mansissent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde &

minio singulorum non sunt, manserunt re verâ in dominio populi, aut Regis, aut Senatus; adeo ut nequaquam necessarium sit fingere, adquisitionem dominii in ejusmodi rebus lege anteverti. Vide quæ diximus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. VI. §. 3, 4. & *De Officio Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. XII. §. 6. ultimarum Editionum. *J. B.*

GRONOVII.

40 *Moraliter necessarium*] Non quidem necessitate absoluta & naturali, sed introducta gentium institutis.

41 *In illo primævo statu*] Sic olim in Hispania quilibet è vulgo rei metallicæ, prout libuisset, operam dabat. *Diod.* 5, 36.

42 *Atque etiam ipsum*] Et eximere aliquid promissæ occupationi, naturali jure concessa erat.

43 *Videatur absorbsisse*] Sustulisse omnem potestatem aliorum in re, quæ propria ex communi facta est.

(gg) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. VI. §. 5, 6, 7. ubi argumentum istud adcuratius pertractatur. *J. B.*

GRO-

& in lege dominii, summa illa necessitas videtur excepta.

3. Hinc illud, ut in navigatione, *a* si quando defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferri debeat. Sic & defendendi mei causa vicini ædificium *b* orto incendio 44 dissipare possum: & funes aut retia discindere, *c* in quæ navis mea impulsa est, c si aliter explicari nequit. Quæ omnia 45 lege civili non introducta, sed exposita sunt.

a L. 2. §. 2. D. de l. Rhod.
b L. 3. §. 7. D. de incend.
c L. 29. §. 3. D. ad leg. Aquiliam.

4. Nam & inter *d* Theologos recepta sententia est, in tali necessitate, si quis quod ad vitam suam necessarium est, sumat aliunde, eum furtum non committere: cujus 46 definitionis non hæc causa est, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, sed quod res omnes in dominos distinctæ, 47 cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam si primi divisores interrogati fuissent quid de ea re sentirent, respondissent quod dicimus. *Necessitas*, inquit pater Seneca, *e magnum humanæ imbecillitatis patrocinium*, d *omnem legem* (humanam scilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit*. *f* Cicero Philippica XI. *Cassius in Syriam profectus est, alienam provinciam*, 48 *si homines legibus scriptis uterentur: his vero oppressis*, 49 *suam lege na-*

d Thom. 2. 2. 66, 7. Covar. cap. peccatum. p. 2. §. 1. Soto lib. v. q. 3. art. 4.
e Controv. IV. 27.
f Cap. 12.

GROTII.

c *Si aliter explicari nequit*] Talia non procedunt nisi ex magna & satis necessaria causa. *Ulpianus* l. *Si alius*. §. 4. D. *quod vi aut clam*: ubi sequitur exemplum illud de ædibus intercisis arcendi incendii causa.

d *Omnem legem frangit*] *Quicquid coëgit, defendit*. lib. IV. contr. XXVII. Exemplis idem *Seneca* illustrat in excerptis controversiæ IV. (*Lib.* IV.) *Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat: necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit: necessitas est lex temporis. Theodorus Priscianus* vetus medicus: *Expedit prægnantibus in vitæ discrimine constitutis sub unius partus sæpe jactura salutem mercari certissimam, sicut arboribus crescentium ramorum accommodatur salutaris abscissio, & naves pressæ onere cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium*. Prima verba illa ad ἐμβρυοθλασίαν pertinent, cujus instrumenti descriptio apud *Galenum* & *Celsum*, ac proinde eadem vox restituenda apud *Tertullianum* de anima. [Locus *Tertulliani* legitur Cap. 25. Sed emendatio, quam Auctor heic proponit, ab aliis jam occupata fuerat, etiam ante H. STEPHANUM, qui illam probat, in *Thesauro* suo, Tom. I. pag. 796. *J. B.*]

GRONOVII.

44 *Dissipare possum*] Quod est incendium ruina extinguere: quod de suis fortunis dicebat Catilina.

45 *Lege civili*] Pandectas quoque juris civilis Romani sanxit; non tamen, ut propriam ejus juris partem, aut illius civitatis populive constitutionem, sed ut a naturæ æquitate comparatam legem.

46 *Definitionis*] Regulæ, sententiæ, pronuntiati.

47 *Cum benigna receptione*] Ea cum conditione atque exceptione, ut, ubi noxæ & damno est distinctio dominiotum, ibi valeat pristina communitas.

48 *Si homines legibus*] Nisi bellum civile juris ordinarii strictam observationem sustulisset.

49 *Suam lege naturæ*] Quæ bono civi præcipit eam provinciam suam putare, in qua servire patriæ possit, etsi publica auctoritate ob turbas careat.

50 *Suam*

natura. Apud Curtium [a] est: *In communi calamitate* 50 *suam quemque habere fortunam.*

a Lib. VI. c. 4.

VII. Sed cautiones adhibendæ sunt, [b] ne evagetur hæc licentia: quarum prima sit: omni modo primum tentandum, an alia ratione necessitas evadi possit, puta adeundo magistratum, aut etiam tentando, an rei usus a domino possit precibus obtineri. Plato [c] ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, si quis in suo 51 ad cretam usque foderit ad aquam exquirendam: & Solon, si in suo foderit ad quadraginta cubitos: ubi addit [d] Plutarchus: ἀπορίᾳ γὰρ ᾤετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν *arbitrabatur subveniendum necessitati, non instruendam pigritiam.* Xenophon [e] in responso ad Sinopenses: ὅποι δ' ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν οὐκ ἔχωμεν, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς Ἑλλάδα, οὐχ ὕβρει, ἀλλ' ἀνάγκῃ, λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια· *ubi jus emendi nobis non conceditur, sive in Barbarico, sive in Græcanico solo, ibi quæ opus est sumimus, non per protervium, sed ex necessitate.*

b Less. lib. II. cap. 12. dub. 12. n. 70.
c De Legg. Lib. VIII. p. 844. B.
d Vit. Sol. p. 91.
e Exped. Cyri V. c. 5.

VIII. Secundo, non concedendum hoc si pari necessitate ipse possessor teneatur. nam in pari causa possidentis melior est conditio. *Stultus non est*, ait [f] Lactantius, *qui* 52 *tabulam naufragum, ne salutis quidem propriæ causa, nec equo saucium dejecerit; quia se abstinuit a nocendo, quod est peccatum, & hoc peccatum vitare sit sapientia.* Cicero dixerat [g] officiorum III. (hh) *Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi est vita mea utilior quam* 53 *animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia.* Apud [h] Curtium legitur: *Melior est causa suum non tradentis, quam poscentis alienum.*

f Inst. Lib. V. c. 17.
g Cap. 6.
h Lib. VII. c. 1.

IX. Tertio ubi fieri poterit, 54 faciendam restitutionem. Sunt quidam, [i] qui aliter censent hoc argumento, quod qui jure suo usus est, ad restitutionem non obligetur. Sed verius est, [k] jus hic non fuisse plenum, sed restrictum cum onere restituendi ubi necessitas cessaret. Tale enim jus sufficit 55 ad servandam

i Adr. quod lib. I. art. 2. col. 3.
k Covarr. d. loco, num. 4.

GRONOVII.

50 *Suam quemque*] Unumquemque consulere sibi, ut potest. 6, 4.

51 *Ad cretam*] Ad siccum & solidum, ut desinat esse spes aquæ inveniendæ. *Plinius* nat. hist. 31, 3. 1341. *Plutarchus* περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι, p. 827.

52 *Tabula*] Quavis materia, assere, ligno fractæ navis.

53 *Animi talis*] Propositum non recedendi ab eo, quod justum est.

54 *Faciendam restitutionem*] Si aliena re, tanquam communi in necessitate usus fueris, mutatis in melius temporibus, id quod consumseris, restitui oportere.

55 *Ad servandam*] Ad fruendum ex antiquissima communione, quibus introducta dominia uti severe prohibent.

(hh) Non agit *Cicero* de casu, in quo par est utriusque necessitas: adeoque & locus ille malè aptatur, & sententia ejus, in se spectata, rigida est ultra modum. *J. B.*

56 In

servandam naturalem æquitatem contra rigorem dominii.

X. Hinc colligere est, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare, qui situs sit 56 in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur, quod non ad cautionem sit necessarium, puta, nuda loci custodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo, aut necessario facinore retenta*, (ii) ait [a] Livius: quia malum hic, quicquid vel minimum abit a necessitate. Græci, qui cum [b] Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent, & pretium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id quod jam diximus necessitatis.

[a] Lib. XXV. c. 39.
[b] De Exped. Cyri lib. V. c. 1.

XI. Alterum est 57 utilitatis innoxiæ. *Quidni enim*, inquit [c] Cicero, *quando sine detrimento suo potest, 58 alteri communicet in iis, quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca [d] beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud [e] Plutarchum legimus Symposiacon VII. ὅτι γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅσον αὐτοὺς ἄδην ἔχοντας, ὅτι νάματος ἐμφορηθέντας, πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, ὅτι πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ' ἐᾶν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεησομένοις μεθ' ἡμᾶς· *Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis habemus, neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare, neque 59 signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.* [Sed

[c] De off. I. c. 16.
[d] IV. de benef. c. 29.
[e] Quæst. 4.

GRONOVII.

56 *In solo pacato*] Terris eorum, qui non sunt hostes nostri, ut Ordines Belgii liberi fecerunt in Trajectu Mosæ, Rhenoberga, Orsavia, Embrica, Vesalia, quas hostis Hispanus occupatas præsidiis tenebat, & inde socios eorum infestabat.

57 *Utilitatis innoxiæ*] Per quam meum commodum sine damno alterius quæro. Inde actio pauperis adversus divitem, qui flores suos, unde pauperis apes mella legebant, veneno infecit, apud *Quintilianum* declam. 13.

58 *Alteri communicet*] Hoc Latinum non est. Itaque non potuit *Cicero* dicere, qui semper, communicare quid cum aliquo, non communicare alicui. Fraus huic loco facta est. Sic enim *Cicero* I. Off. 16. *Una ex re satis præcipit, ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, non prohibere aqua profluente, pati ab igne ignem capere, si quis velit consilium fidele deliberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta.*

59 *Signa navigationis aut itineris*] Exemplum nobile præbet Darius Codomannus Persarum rex in ponte Lyci. *Justin.* II, 14.

(ii) Non congruit hoc exemplum, ut patebit locum inspicienti. *J. B.*

[*Sed relinquenda ista sunt, ut aliis etiam post nos usui esse possint.*]

XII. Sic flumen, 60 qua flumen dicitur, proprium est populi, cujus intra fines fluit, vel ejus, cujus in ditione est populus: atque ei licet 61 molem in flumen injicere: & quæ in flumine nascuntur, ejus sunt. At idem flumen, 62 qua aqua profluens vocatur, *a* commune mansit, nimirum ut bibi hauririque possit.

a L. Quædam 2. D. de rer. div. §. 1.

Quis vetet apposito lumen de lumine sumi;
Atque cavum vastas in mare servet aquas?

Inquit 63 Ovidius: *b* apud quem & Lycios *c* Latona sic alloquitur:

b Art. am. III, 93.
c Metam. VI, 349.

Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est:

Ubi & undas vocat 64 munera publica, id est, hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius *d* undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

d Aen. VII, 230.

XIII. 1. 65 Sic & terræ, & flumina, & 66 siqua pars maris in

GRONOVII.

60 *Qua flumen dicitur*] Si omne corpus intelligas parti territorii inclusum.

61 *Molem injicere*] Hujusmodi molis mentio apud *Tacit.* 5. hist. 19.

62 *Qua aqua profluens*] Si in flumine manantes & momento temporis mutatas undas intelligas, neque enim propriæ fiunt, nisi a quo hauriuntur.

63 *Ovidius*] 6. Metam. 350.

64 *Munera publica*] Inf. num. 17. & cap. seq. num. 9.

65 *Sic & terræ &c.*] Verum putat transituro cum exercitu alienos fines postulandum prius transitum, sed si negetur, vindicari posse. Sane si jus est ei vindicandi, jus etiam alteri est negandi. Etenim si principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris: ab his enim major metus. Sic apud *Petronium* miles Encolpium paganum ponere jubet arma, & malo cavere. Sic *Cicero* in Sicilia, postquam domitis fugitivis inde Man. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta prætorum fuisse ejusmodi testatur, ut ne quis cum telo servus esset. lib. V. Verr. 3. Præterea si privatus prohibere potest, ne quis ingrediatur fundum suum venandi vel aucupandi gratia, multo magis princeps vel populus, ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. At verum prius facit §. 12. *Institution.* de R. D. Hinc cum Philippus Macedo prætextu ponendæ Herculi in ostio Istri statuæ pacatum accessum ad religionem Dei per Scythiam petisset, rex Atheas armatum exercitum fines ingredi negavit se passurum. *Justin.* 9, 2. Et Cæsar, cum in Galliam tenderent Helvetii, dicerentque sibi esse in animo sine ullo maleficio per provinciam Romanam iter facere, rogarentque ut ejus voluntate sibi facere liceret, respondit, se more & exemplo populi Romani non posse iter ulli per pro-

provinciam dare, &, si vim facere conentur, prohibiturum ostendit. lib. 1. bell. Gall. 8. Dicit more & instituto populi Romani, ut significet Romanos hoc naturæ jus esse non putasse, ut necessario daretur. Sic cum de exercitu Romano in Asiam adversus Antiochum per Macedoniam ducendo deliberaretur!, Publius Africanus ad fratrem, *Iter, quod insistis*, ait, *L. Scipio, ego quoque apprebo, sed totum id vertitur in voluntate Philippi.* Liv. 37, 7. Judicans posse illum jure suo prohibere. Casus, quo hic traditur, propria aliqua, ut communia, posse vindicari, non est utilitatis innoxiæ, & ob damna præsentia, & ob pericula graviora. Etenim si ne amica quidem & patria transeuntes exercitus sancta & inviolata habent, quid facient in extemis? Vide Othonianorum & Vitellianorum per pacatissima, per ipsam Italiam transitus apud *Tacit.* 2. histor. 12. & 87. *Plin.* Panegyr. 20. *Quam dissimilis nuper alterius principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitium exerceret, omniaque dextra lævaque perusta & attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, insiderent.* Tales hodie omnes transitus nulla disciplina Germania & Gallia experiuntur. *Cominæus* lib. 6. cap. 12. *Regnum sub mortem Ludovici XI. utcunque patens & amplum exhaustum erat & egenum, cum aliis rebus, tum maxime per traductos & commeantes hinc inde exercitus.* Ne dicam de annona, quam necesse est ingravescere incolis, majore hominum, quam tueri terrarum copiæ seu naturales seu adventitiæ solent, numero admisso. Pericula & metus longe graviores. Cæsar homines inimico animo data facultate per provinciam itineris faciundi, temperaturos ab injuria & maleficio non existimabat lib. 1. bell. Gall. 7. arma per se faciunt exsertos promtosque in injurias, præsertim ubi numerus adest, & occasio & pretium sceleris. Notum illud *Homeri*: αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος, & Valerii Flacci: *Namque virum trahit ipse chalybs.* Non cogitaverint de maleficio cum adventarent: Occasio furem facit: in peregrino quasi exules sunt, quibus *mille in dies nova consilia aut fortuna sua aut ingenium possit facere*, verbis *Livii* 35, 42. Quam facile venit alicui in mentem: *Videmus terram opulentam & uberem: nolite negligere, nolite cessare: eamus & possideamus illam: nullus erit labor.* Judic. 18, 10. Quam præsens est dici a transeuntibus privato de injuria facta conquerenti: *Cave ne ultra loquaris ad nos, & veniant viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereat.* ibidem v, 18. Quis nescit toties subsidio vocatos & intra finem admissos externos, auxilium in perniciem vertisse, neque ullis pactis, ullis exsecrationibus deterreri potuisse a facinore, ut fidem datam servarent? Athenienses classe in Siciliam navigarunt, *ut sub specie ferendi Catiniensibus auxilii tentarent insulæ imperium*, inquit *Justinus* 4, 3. Philippus bello sacro civitates, quarum paulo ante dux fuerat, quæ sub illius auspiciis militaverant, quæ gratulatæ illi sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: non Diis publicis privatisque, ad quos paulo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit. 8, 3. Et plenus istorum ille Romanus miles Capuæ in hibernis locatus secum exigebat ita: *Cur autem potius Campani Italiæ agrum uberrimum, dignam agro urbem, qui nec se nec sua tutari possint, quam victor exercitus haberet, qui suo sudore & sanguine Samnites inde depulisset, &c.* Livius lib. 7, 38. Anglo-Saxones ut viderunt terram latam ac fertilem, & incolarum manus ad bellandum pigras, se vero & maximam partem Saxonum sine certis sedibus; mittunt ad evocandum majorem exercitum, & pace cum Scotis & Pictis firmata, in commune contra Brettos (i. e. Britannos, qui eos trans mare in auxilium vocaverant contra Scotos & Pictos, ut a *Claudiano* & vetustioribus hoc auctore appellantur) consurgunt, eosque regione propellunt, & suæ di-

tioni regimen distribuunt, ut narrat *Witichind.* lib. 1. annal. Quid ab illis exspectandum, qui in minus obligati sunt, qui non promiserunt etiam tueri, sed tantum non offendere. Super hæc omnium fere imperiorum hoc vitium est, ut quo longius ab limite in interiora proceditur, eo imbecilliora invenias. Sic Pœnos foris invictos Agathocles & Scipio prope Carthaginem vicerunt. Sic Hannibal negabat Romanos nisi in Italia posse vinci. Ut in animantium corporibus infirmissima & periculis oportunissima sunt vitalia. Ad hæc igitur mysteria intuenda admitti quasi profanos & invidos oculos externæ, & magnæ multitudinis armatæ, in tanta hominum invadendi & possidendi libidine, res aleæ plena est Quid quod in omnibus imperiis reperiuntur homines rerum novarum cupidi, qui tales hospites aut adversus eives suos aut adversus superiores aut vlcinos ultro incitent. Galli, in expeditione in Neapolitanum regnum, transitum per terras Florentinorum impetraverunt. Erant sub horum imperio Pisani, quam urbem cum ingressus esset Carolus VIII. rex, plebs circumfusa dominorum in se crudelitate exposita orare regem cœpit, ut in libertatem avitam assereretur. Regis familiares postulationem justissimam esse dixerunt, & ille pactorum conventorum cum Florentinis immemor, nec quanti ea res momenti esset, expendens, liberos esse jussit, ut scribit *Belcarius* commentariis rerum Gallicarum lib. 5. cap. 34. & ante illum *Cominæus* lib. 7. cap. 7. Sic apud *Tacitum* Lugdunenses exstimulabant singulos militum Vitellianorum transeuntium, & in eversionem Viennensium impellebant ob municipalem invidiam, 1. histor. 65. Exempla, quæ Auctor adducit, facti sunt potentiorum, non juris. Quod autem Israëlitis licuit bellare in Emorræos transitum negantes, non concessum, quia jus gentium negabant, sed quia erant inter damnatos septem populos, quorum terras Israëlitis donaverat Deus, *Josua* 3. versu 10. Itaque hæc tantum fuit πρόφασις & ἀφορμὴ, non αἰτία, *prætextus* & *occasio*, non *causa* belli. Itaque Edomitis idem negantibus abstinuerunt, quia non erant ex damnatis donatisque. Longe autem graviora obduci exempla possunt illorum, qui pessimam mercedem suæ bonitatis transitum concedendo, tulerunt. Post pacem Antalcidæ, conquiescente tota Græcia, Phœbidas Lacedæmonius exercitum auxilio Amyntæ Macedonis adversus Olynthios ducebat per pacatos & amicos Thebanos: quibus nihil mali suspicantibus, pellectus occasione Cadmæam urbis arcem occupavit. Lacedæmonii querentibus Thebanis fœdus esse violatum, mulctam irrogarunt Phæbidæ, præsidium tamen in arce, & per illud urbem obnoxiam tenuerunt; donec consilio Epaminondæ, virtute Pelopidæ liberaretur. *Diodor. Sicul.* l. 45, 20. Campani de exercitu Agathoclis Messanam specie hospitum ingressi, ut inde conscendentes in Italiam navigarent, ut viderunt pulcherrimam & copiosam urbem secure haberi, occisis civibus uxores filiasque eorum, domos & agros sorte inter se diviserunt. *Polyb.* 1. Unum exemplum addam, quod si hæc doctrina valeret, cum totius Europæ periculo vidissemus: sed id ne sinat Deus. Turcæ hodie petunt innoxium transitum a Cæsare per terras ejus ad oppugnandos Venetos, an quisquam erit tam stultus aut malus consiliarius, ut audeat dicere Cæsari, petere illos jus, quod nostro metu non tollatur, petere quod est juris naturæ, quodque nullo, etiam religionis, prætextu possit negari. Quod ad cautiones, utantur illis, qui aliter non possunt: at cui ad negandum vires sunt, eum ego memorem esse jubeo, sæpe cautorem quoque captum esse: memorem nullo jure quenquam cogi, qui liber sit, ut invitus dominum accipiat: ubi dominus, parem: qui autem armatum intra fines recipit, eum vel dominum vel parem accipere. Multo minus concesserim, transitum

in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his [67] qui transitu opus habent ad causas justas; [a] puta, quia suis finibus expulsi quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente seposita, aut etiam quia quod suum est justo bello petunt. Ratio hic eadem quæ supra, quia dominium introduci potuit [68] cum receptione talis [e] usus, qui prodest his, illis non nocet: ideoque dominii auctores id potius censendi sunt voluisse. *a Bal. III. cons. 193.*

2. Exemplum habemus insigne in Mosis historia, [b] qui cum transeundum haberet per alienos fines, primum Idumæo, deinde Emoræo [69] has tulit leges, iturum se via regia, nec deflexurum ad possessiones privatas. Si qua re ipsorum haberet opus, justum pretium eis persoluturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, [f] justum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim transitus denegabatur*, inquit [c] Augustinus, *qui jure humanæ societatis æquissimo patere debebat.* *b Num. xx. & xxi.* *c Lib. qu. XLIV. super Num. ad cap. 20.*

3. [70] Græci, qui cum Clearcho: [d] *πορευοίμεθα δ' ἂν οἴκαδε, εἰ*

d *Apud Xenophont. De Exped. Cyr.* Lib. II. Cap. III. §. 12.

transitum jure non negari, si etiam ab eo, in quem bellum sive justum sive injustum (nihil enim horum præstat altero magis a noxa securum) movet is, qui transitum petit, metus accedat. Quomodo enim hæc petentis utilitas mihi, a quo transitus petitur, esse potest innoxia? Si nihil aliud sequatur, commercia meis erunt sublata cum eo, cujus hostem receperim. Deinde ille, in quem bellum movetur, si sapiet, ad fines occurret venienti hosti, quod si fiat, ego fecerim meas terras sedem belli. Scire velim, quòd jus quenquam ad hoc incommodum patiendum, si vitare potest, obliget. Taceo de fine, si repellatur, quamvis justus aggressor.

GROTII.

e *Usus qui prodest his, illis non nocet*] *Servius* ad VII. Æneidos: *littusque rogamus innocuum: cujus vindicatio*, ait, *nulli possit nocere.* (Vers. 230.)

f *Justum eo nomine bellum*] *Justa bella gerebantur a filiis Israël contra Amorræos*, ait indicato hic loco *Augustinus*. Sic Amyntorem Orchomeni regem ob negatum transitum interfecit Hercules, notante id *Apollodoro*. (*Bibl.* Lib. II. c. 7. §. 7. *Ed. Th. Gal.*) Græci Telephum bello periere, quod eos per fines suos transire passus non esset: notat Scholiastes ad *Horatii* carmen (*Epod.* XVII, 8.) in Canidiam. Adde *legem Longobardicam* lib. II. tit. LIII. Cap. 2.

GRONOVII.

66 *Si qua pars maris*] Quam terræ accessionem vocat *num.* 14. quæ proxima terræ est, aut angusto sinu, vel laxiore portu angusti oris a reliquo mari secluditur.

67 *Qui transitu*] Ad stationem temporariam.

68 *Cum receptione*] Ita ut retineretur in commune facultas hæc istis utendi damnosa nemini, nec domino adimere illam usurpare volentibus liceret. *Receptio* est exceptio: ut num. 6. & *recepticius servus* apud *Gell.* 17. c. 6.

69 *Has tulit leges*] Proposuit conditiones.

70 *Græci, qui cum Clearcho*] Reliquiæ decem millium, quæ Cyro minori, adversus fratrem Artaxerxem Macrochira bellanti, auxilio miserant Lacedæmonii.

αἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη ἀδικοῦντα· ἢν δέ τι πειρασόμεθα σὺν τοῖς Θεοῖς ἀμύνασθαι. *Domum ibimus, si nemo molestus sit: si quis injuriam faciat, eum Deorum ope arcere conabimur.* Nec multo

a Plut. Agesil. p. 211. C. aliter g Agesilaus, [a] cum ex Asia rediens ad Troadem venisset, interrogavit, ut amicum se an ut hostem transire vellent: Et h Lysander [b] Bæotios, 71 rectis se hastis transire vellent, an 72 inclinatis. Batavi apud Tacitum [c] Bonnensibus nuntiant: *Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros.* [d] Cimon quondam Lacedæmoniis suppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias. Reprehensus a Corinthiis quod non prius civitatem compellasset: nam & qui fores alienas pulset, non intrare nisi domini permissu: *At vos*, inquit, *Cleonæorum & Megarensium fores non pulsastis, sed perfregistis, censentes omnia patere debere plus valentibus.* Media sententia vera est, i postulandum prius transitum; sed si negetur, vindicari posse. k Ita Agesilaus ex Asia rediens cum a rege Macedonum transitum postulasset, atque is consultaturum se dixisset: *Consultet*, inquit, *nos interea transibimus.*

b Ibid. p. 229. C.

c Hist. IV. c. 20.

d Plut. Cimo. p. 489. C.

4. Neque recte excipiet aliquis metuere se multitudinem transeuntium. 73 Jus enim meum metu tuo non tollitur: eoque minus, quia sunt rationes cavendi, ut si 74 divisis manibus

bus

GROTII.

g *Agesilaus*] Vide etiam in ejus vita hac de re *Plutarchum.* (*pag.* 604.)

h *Lysander*] Et in hujus vita eundem. (*pag.* 445. D.)

i *Postulandum prius transitum*] *Aristophanes* Avibus: (*vers.* 188.)

> Εἶθ᾽ ὥσπερ ἡμεῖς ἢν ἰέναι βουλώμεθα,
> Πυθῶδε Βοιωτοὺς δίοδον αἰτούμεθα.
>
> *Ut nos, cum nobis Delphos sumendum est iter,*
> *Prius Bæotos transitum deposcimus.*

Ubi Scholiastes: τότε μόνον δίοδον ζητοῦσιν, ὅταν στράτευμα διάγῃ, *tunc demum iter poscitur, ubi exercitus traducitur.* Veneti & Germanis, & Gallis de Marano certantibus iter præbuere. *Paruta* XI. Iidem Germanis conquerentibus de transitu hostibus dato, ostendunt id nisi armis impediri non potuisse, quibus uti non mos sibi, nisi in hostes manifestos. eodem libro. Sic & Pontifex se excusat, libro ejusdem XII.

k *Ita Agesilaus ex Asia rediens a rege Macedonum*] Etiam hac de re *Plutarchum* in ejus vita inspice. (*Pag.* 604.)

GRONOVII.

71 *Rectis se hastis*] Pacatos & non minantibus armis.

72 *Inclinatis*] Prætentis, infestis, intentatis. Sic ponere hastas. *Livius* lib. 35, 36.

73 *Jus meum metu*] Sed nec jure petendi, quod habet alter, jus prohibendi tollitur ei, qui potest prohibere: cum dominum recipere in regnum nemo cogatur. Sic Philippo jure negavit Ateas. *Justin.* 9, 2. Cæsar Helvetiis, 1. bell. Gall. 8.

74 *Divisis manibus*] Non uno continenti agmine, sed inter singulas legiones aut cohortes intervallo facto.

GRO-

bus transmittantur copiæ, l si inermes, quod a Agrippinenses Germanis dicebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione observatum notavit b Strabo: si 75 impensa transeuntis, is qui transitum concedit, sibi præsidia idonea conducat: m si obsides dentur, quod 76 a Demetrio Seleucus postulabat, ut eum intra sui imperii fines subsistere sineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum justum movet is qui transit, ad negandum transitum non valet. Neque magis admittendum si dicas, & aliâ posse transiri: tantundem enim quivis diceret, atque eo modo jus transeundi plane interimeretur: sed satis est si sine dolo malo transitus postuletur, qua proximum ac commodissimum est. Plane si injustum moveat bellum, qui transire vult, n si hostes meos secum ducat, negare transitum potero: nam & in suo ipsius solo ei occurrere atque iter impedire fas esset.

a *Tac.* IV. *historiar.* c. 65.

b *Lib.* VIII. p. 358.

5. Neque vero personis tantum, sed & mercibus transitus debetur. (kk) Nam 77 quominus 78 gens quæque cum quavis gente

GROTII.

(l) *Si inermes*] Exemplum in excerpto legationum XII. & apud *Bembum* L. VII. historiæ *Italicæ*. [Immo *Venetæ*, Fol. 104. *Ed. Ven.* 1551.] Vide & notabilia pacta de transitu inter Fredericum Barbarossam & Isacium Angelum apud *Nicetam* libro II. (Cap. 4. & 7.) de vita ejusdem Isacii aliquot locis. in imperio Germanico transitum postulans de damno resarciendo cavet. vide & *Crantzium* Saxonicorum X. & *Mendosam* in Belgicis. *Cæsar* Helvetiis iter per provinciam noluit concedere, quod homines inimico animo existimabat non temperaturos ab injuriis & maleficio. *de bello Gallico* lib. I. (Cap. 7. 8. Ex quo Auctore sit *Excerptum Legat.* initio istius notæ indicatum, omisit Auctor, aut Typographus, in omnibus Editt. nec in ullâ Collectione ejusmodi *Excerptorum* invenire potui.)

m *Si obsides dentur*] Exemplum habes Procopii Persicorum II.

n *Si hostes meos secum ducat*] Hoc dicebant Franci, qui in Venetia erant, Narseti Longobardos secum ducenti. Gotthicorum IV. (seu *Hist. Misc.* c. 26.) Alia negati itineris exempla habes apud *Bembum* libro VII. Italicorum [*Hist. Venet.* eodem loco, qui in Notâ antepenultimâ indicatus est.] apud *Parutam* libro historiæ Venetæ V. & VI.

(kk) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 6. cum Notis nostris. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Impensa transeuntis*] Si qui per alienos fines exercitum traducit, numeret pecuniam, qua princeps vel dominus eorum finium cogat militem, ne quid violent transeuntes, prohibiturum.

76 *A Demetrio*] Plutarchus p. 912.

77 *Quominus gens quæque cum quavis gente sepesita commercium colat, impediendi nemini jus est: id enim permitti interest societatis humanæ &c.*] Nimis hoc laxe nimisque liberaliter pronuntiatum. Interest societatis humanæ esse commercia ut plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi: sed hanc vel illam gentem excludi a commerciis certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non

gente sepofita commercium colat, impediendi nemini jus est: id enim permitti interest societatis humanæ; nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum speratum, sed non debitum, decedat, id damni vice reputari non debet. Testimoniis, quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus unum o ex Philone: *πᾶσα δὲ θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται, κατὰ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλαις ἀγαθῶν ἀντικτίνουσιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ, τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δὲ ἄγουσι περιουσίαν ἀντιπέμπουσαι. φθόνος γὰρ οὐδέποτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκράτησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομάς· Mare omne navibus onerariis tuto satis navigatur, p eo commercio quod ex naturalis*

non est iniquum. Ipse infra num. 20. dicit ad sua vendenda non æquum jus esse omnibus, quum cuilibet liberum sit statuere, quid velit acquirere, vel non. Et sequenti cap. num. xv. refert in fœdere quodam Pœnorum tum Romanis cautum, ne hi ultra Pulchrum promontorium, Massiam & Tarsejum prædas agerent, mercatumve irent: neque id reprehendit. Sic rege Amasi solum Ægyptiis emporium fuisse Naucratem testatur *Herodotus:* quod si quis ad aliud ostium Nili appulisset, ei jurandum fuisse eo se venisse invitum ventis compellentibus: eo jurejurando dato licuisse ad Canopicum ostium navigare; si non posset onera fluvialibus navigiis, Delta lustrando, Naucratim portare. *Euterpe* cap. 188. Sic inter leges, quas L. Æmilius Paulus Macedonibus devictis dedit, quum in quatuor regiones Macedoniam distribuisset, hæc est, ne connubium neve commercium agrorum ædificiorumque cuiquam extra fuæ regionis fines esset, neve sale invecto uterentur. *Livius* 45, 30. Sic rex Hispaniarum etiam suorum subjectorum parti negat commercia cum Peruanis: neque Belgicæ societates iis, qui extra societatem sunt, in Indiis omnia permittunt. Quod Mairii illius, qui fretum sui nominis (*Straat Le Maire* vulgo vocant) primus perrupit, classis experta est.

78 *Gens quæque*] *Livius* lib. 45, 29.

GROTII.

o *Ex Philone*] In legatione ad Cajum. (*Pag.* 998, 999. *Ed. Paris.*)

p *Eo commercio quod ex naturalis societatis desiderio inter nationes intercedit*] *Servius* ad eclogam iv. (*vers.* 37.) *navigatio ex mercimonii ratione descendit.* Idem ad Georgicon I. (*vers.* 137.) *significat, necessitate quærendarum rerum homines navigandi peritiam ac studium reperisse. commune bonum erat patere commercium maris.* [Ultima verba, *Commune bonum* &c. non sunt *Servii*, sed *Senecæ*, De Benef. 1, 8. *J. B.*] *Ambrosius* in opere de Creatione: (seu *Hexaëmer.* Lib. III. Cap. 5.) *Bonum mare tanquam hospitium fluviorum, fons imbrium, derivatio alluvionum, invectio commeatuum, quo sibi distantes populi copulantur.* quæ ex *Basilio* sumta Hexaëmeri IV. (*pag.* 45, 46. Tom. I. *Ed. Paris.* 1638.) Mare totum mundi, insulas stationes in mari, eleganter dixit de providentia II. *Theodoretus.* Adjungam his *Chrysostomi* ad Stelechium verba: τί ἄν τις εἴποι τῆς πρὸς τὰς ἐπιμιξίας εὐκολίαν γενομένην ἡμῖν; ἵνα γὰρ μὴ τῆς ὁδοιπορίας τὸ μῆκος ἀποτροπὴ γίγνοιτο τῆς συνουσίας τῆς πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτομωτέραν ὁδὸν τὴν θάλατταν ἀνῆκε πανταχοῦ τῆς γῆς ὁ Θεός· ἵνα ὥσπερ οἶκον ἕνα, τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, οὕτω θαμινὰ πρὸς ἀλλήλους βαδίζωμεν. καὶ τὸ παρ' ἑαυτοῦ ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδοὺς εὐκόλως ἀντιλαμβάνῃ τὰ παρ' ἐκείνου, καὶ μικρὸν τῆς γῆς μέρος

turalis societatis desiderio inter nationes intercedit, dum mutuo aliarum copia aliarum inopiæ succurrit. Nam invidia nunquam aut orbem universum, aut magnas ejus partes invasit. Alterum ex Plutarcho, [a] qui de mari sic loquitur: ἄγριον ὄντα καὶ ἀσύμβολον τὸν βίον τοῦτο τὸ στοιχεῖον συνῆψε καὶ τέλειον ἐποίησε, διορθούμενον ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικουρίαις, καὶ ἀντιδόσεσι κοινωνίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν· *Vitam nostram feram alioqui & commerciorum exsortem, hoc elementum sociavit atque perfecit, supplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum societatem amicitiamque concilians.* Quicum convenit Libanii illud: οὐ γάρ τοι πάντα γε πᾶσιν ἔνειμε μέρεσιν, ἀλλὰ διεῖλε τὰ δῶρα κατὰ τοὺς χώρους, εἰς κοινωνίαν τοὺς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ' ἀλλήλων χρείᾳ. καὶ φαίνει δὴ τὰς ἐμπορείας, ὅπως τὰ παρ' ἐνίοις φυόμενα κοινὴν εἰς ἅπαντας ἐνέγκῃ τὴν ἀπόλαυσιν· *Deus non omnia omnibus terræ partibus concessit, sed per regiones dona sua distribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope societatem colerent. Itaque mercaturam excitavit, ut quæ usquam nata sunt, iis communiter frui omnes possent.* Euripides quoque Supplicibus Thesea inducens loquentem, his quæ humana ratio in commune bonum reperit, navigationem annumerat, his verbis: (*verf.* 210.)

a *Aqu. & Ign. compar.* pag. 957.

Πόντου τε ναυστολήμαθ', ὡς διαλλαγὰς
Ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὧν πένοιτο γῆ.

Et cuique terra, quæ suum ingenium negat,
Supplere ratium pelagiis discursibus.

Apud Florum [b] est: *Sublatis commerciis, 79 rupto fœdere generis humani.*

b *Lib.* III. c. 6.

XIV. 1. Sed quæritur, an ita transeuntibus mercibus terra, aut

ρος κατέχων ὥσπερ ἁπάσης κύριος ὤν, τῶν πανταχοῦ γινομένων ἀπολαύει καλῶν. καὶ νῦν ἔξεστι καθάπερ ἐπὶ τραπέζης πλουσίας, ἕκαστον τῶν δαιτυμόνων τὸ παρατεθειμένον αὐτῷ δόντα τῷ πόῤῥωθεν κατακειμένῳ, τὸ παρακείμενον ἀντιλαβεῖν, τὴν χεῖρα μόνον ἐκτείναντα· *Quomodo autem satis digne quis explicet facilitatem ad mutua commercia nobis datam? ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, breviorem viam, mare scilicet, ubique terrarum disposuit Deus, ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes, crebro nos invicem viseremus, & apud se nata quisque alteri communicans vicissim commode acciperet res apud illum abundantes, ac sic exiguam tenens terræ partem, ita tanquam si teneret universam, frueretur ejus, quæ ubivis sunt, bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi mensa convivarum unicuique ea quæ sibi apposita dare alteri longius accumbenti, ac contra quæ apud ipsum sunt, accipere manu tantum extenta.* (Tom. VI. pag. 157. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

79 *Rupto fœdere*] Jure gentium. Vide ad *Senecæ* Herc. Fur. v. 49.

GRO-

aut amne, aut parte maris, 80 quæ terræ acceſſio dici poſſit, vectigalia imponi poſſint ab eo, qui in terra imperium habet. (II) Certe 81 quæcunque onera ad illas merces nullum habent reſpectum, ea mercibus iſtis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec 82 capitatio, civibus impoſita ad ſuſtentanda reipublicæ onera, ab exteris tranſeuntibus exigi poteſt.

2. Sed ſi aut ad præſtandam ſecuritatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera ſuſtinentur, ad ea compenſanda vectigal aliquod imponi mercibus poteſt, dum 83 modus cauſæ non excedatur. q Inde enim pendet juſtitia, 84 ut tri-
a 1 *Reg.* x, 28. buti ita & vectigalis. Sic vectigal equorum & 85 neti, *a* quæ 86 Iſthmum Syriacum tranſibant, 87 accepit rex Solomo. De
b XII, 14. *Hiſt. Nat.* thure Plinius: *b Evehi non poteſt, niſi per Gebanitas.* r *Itaque & horum regi penditur vectigal.* Sic ditati Maſſilienſes ex foſſa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat, πραττόμενοι τοὺς ἀναπλέοντας καὶ τοὺς καταγομένους· s *vectigal exigentes ab iis,*
c *Pag.* 183. *qui navibus aſcenderent aut deſcenderent*, ut Strabo *c* narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet, *d* Corinthios ab
d *Pag.* 378. antiquiſſimis usque temporibus vectigal percepiſſe de mercibus,

GROTII.

q *Inde enim pendet juſtitia, ut tributi ita & vectigalis*] Vide *legem Longobardicam* libro III. titulo I. Cap. 31. 33. & epiſtolam Epiſcoporum ad Ludovicum regem, quæ inter capitula legitur *Caroli Calvi* cap. 14.

r *Itaque & horum regi penditur vectigal*] Simile apud *Leonem Afrum* non longe ab initio. [Forte *pag.* 47. *Ed. Elzevir.* 1632.]

s *Vectigal exigentes ab iis, qui navibus aſcenderent aut deſcenderent*] Huc alludens *Ariſtophanes* in Avibus vult interſtrui aërem, ut Dii cogantur de victimarum nidore vectigal pendere. (*Verſ.* 190. *& ſeqq.*)

GRONOVII.

80 *Quæ terræ acceſſio*] Quam jure credi poſſit poſſeſſor terræ adjacentis, quaſi oram, laciniam, &, ut ita dicam, pomœrium ipſius terræ occupaſſe, & ſub dominio vel imperio habere.

81 *Quæ onera*] Suſtinentur nullo uſu aut commodo mercium hominumve tranſeuntium, eorum in partem illos vel hos vocari injuſtum eſt.

82 *Capitatio*] Cenſus, ſtipendium in capita hominum deſcriptum.

83 *Dum modus cauſæ*] Dum non plus petatur, quam exigunt illa onera, quæ præſtat.

84 *Ut tributi, ita & vectigalis*] *Tributa* propriè, quæ pro cenſus i. pro prædiorum & patrimonii modo imponuntur. *Vectigalia*, portoria, decumæ, ſcriptura, centeſimæ, viceſimæ, quadrageſimæ &c.

85 *Neti*] Fili lintei, telæ, byſſi.

86 *Iſthmum Syriacum*] Quæ *clauſtra Ægypti* vocat *Tacitus* 2. hiſtor. 82.

87 *Accepit rex Solomo*] Videntur ſacræ tabulæ dicere, per negotiatores ea in Ægypto emiſſe Salomonem, & Syris per eosdem vendidiſſe.

(II) Propter tranſitum ſolum poteſt omnino aliquid exigi, eodem jure, quo rei ſuæ uſu quivis alios arcet. Dicemus in Notis Gallicis. Interim vide quæ ſcripſimus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 7. ultimæ Editionis. *J. B.*

GRO-

bus, quæ 88 ad vitandum Maleæ flexum, terra 89 de mari in mare transferebantur. Sic pro a Rheni transitu pretium accipiebant Romani. *Etiam in pontibus pro transitu datur*, inquit b Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt c jurisconsultorum libri.

3. Sed frequens est ut æquus modus non servetur, cujus rei Phylarchos Arabum incusat Strabo, d hoc addito: *χαλεπὸν γὰρ ἐν τοῖς τοσούτοις καὶ τοῖς αὐθάδεσι κοινὸν ἀφορισθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ λυσιτελές· Difficile enim est, ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis.*

XV. 1. Morari quoque aliquantisper prætervehentibus aut prætereuntibus, valetudinis, aut alia qua justa de causa, licere debet. e nam est & hoc inter utilitates innoxias. † Itaque Ilioneus apud Virgilium, f cum Trojani in terra Africa consistere vetarentur, Deos judices audet invocare: & probata Græcis querela Megarensium adversus Athenienses, qui eos portubus suis arcebant, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, *contra jus commune*, ut Plutarchus g loquitur: ita ut Lacedæmoniis 90 nulla h belli causa justior visa fuerit. (mm)

2. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat, puta in littore, etiamsi littus a populo occupatum concedamus. nam quod 91 decretum prætoris adhibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari extruere

a *Tac. hist.* IV. c. 65. n. 6.
b *De const. sapient.* c. 14.
c *Chop. de Do. lib.* 2. *tit.* 9. *Pereg. l.* 2. *de jure fisci.* c. 1. *n.* 22. *Aug. cons.* 199. *Zabar. cons.* 38. *Firm. in tr. de gabell.*
d *Lib.* XVI. pag. 748.
e *Vict. de Indis, Relect.* 2. n. 1.
f *Æn.* 1. 543. & *seqq.*
g *Pericle*, *pag.* 168. B.
h *Diod. lib.* XII. p. 306. *Ed. Steph. Thuc.* L. 1. c. 67.

GROTII.

† *Itaque Ilioneus*] *Servius* ad eum locum: *Occupantis enim est possessio littoris: unde ostendantur crudeles, qui etiam a communibus prohibeant*, Laomedon ab Hercule occisus quod eum Trojæ portu pelleret, *Servio* ibidem narrante. [Non, sed ad *vers.* 619.]

GRONOVII.

88 *Ad vitandum*] Ne circumeunda esset Peloponnesus, & pericula circa Maleum promontorium Laconices subeunda.

89 *De mari in mare*] Ægeo in Ionium, & vicissim. *Traductionem* vocant Latini, quod Hollandi inter Amstelædamum & Harlemum *Overtoom*. *Jul. Hyginus* in Cinnæ propemptico: *Ab Actio navigantes stadia* XL. *veniunt ad Isthmum Leucadiensium, ibi solent iteris minuendi causa remulco, quem Græce πάκτωνα dicunt, navem traducere.* Idem, *quærunt etiam nonnulli, quamobrem ejus cura jubeat Actio navigare, quod est e regione traductionis Leucadiensis, & rursus ab Actio circa insulam moneat ire caris.* Sosip. lib. 1. in voce Iteris.

90 *Nulla belli justior*] Quum pax a Cimone facta rumperetur, auctore Pericle, ne quid postulatis Lacedæmoniorum & conjunctorum his sociorum concederent. *Justin.* 3, 7.

91 *Decretum prætoris adhibendum*] A magistratu veniam impetrandam. l. 50. *de acquir. rer. domin.* Et sunt, qui velint legi *decretum principis*.

(mm) Hoc erat contra fœdera. Deinde libertatem commerciorum, non verò facultatem tantum aliquantispet morandi, de quâ agitur heic, *Megarensibus Athenienses* denegabant. Inspice Auctorum loca in margine à me distinctiùs designata. *J. B.*

GRO-

ſtruere quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: 92 quo & illud a poëtæ:

Contracta piſces æquora ſentiunt
Jactis in altum molibus ——

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui ſedibus ſuis expulſi receptum quærunt, (nn) deneganda non eſt externis, dum & imperium, quod conſtitutum eſt, ſubeant, & quæ alia ad vitandas ſeditiones ſunt neceſſaria. quam æquitatem recte obſervavit divinus poëta, cum Æneam inducit has ferentem conditiones: (*Aen.* XII, 192.)

—— *ſocer arma Latinus habeto,*
Imperium ſolenne ſocer ——

Et apud Halicarnaſſenſem b Latinus ipſe æquam eſſe dicit Æneæ cauſam, ſi ſedium inopia compulſus eo adveniſſet. Barbarorum eſt hoſpites pellere, ait ex Eratoſthene c Strabo: nec probati hac in parte 93 Spartani: Ambroſio d quoque judice illi, qui 94 peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi. Sic e Æoles Colophonios, Rhodii Phorbantem f ejusque ſocios, Cares Melios, Lacedæmonii g Minyas, Cumæi h alios ad ſe adventantes exceperunt. At de iisdem Minyis recte Herodotus, cum recepti partem imperii poſcerent, i ait eos ἐξυβρίσαι καὶ ποιῆσαι οὐχ ὅσια, *injurioſos fuiſſe & feciſſe quæ facere fas non erat*: beneficium ab illis in injuriam verſum dixit k Valerius Maximus.

XVII. Sed & ſi quid intra territorium populi eſt deſerti ac ſterilis ſoli, id quoque advenis poſtulantibus concedendum eſt, aut etiam ab illis recte occupatur, quia occupatum cenſeri non debet, quod non excolitur, 95 niſi imperium quod attinet, quod populo veteri ſalvum manet. Trojanis data a Latinis Aboriginibus jugera duri atque aſperrimi agri ſeptingenta, u ut l Servius notat. Apud Dionem Pruſæenſem m oratione

a *Horat.* I. *Od.* 1, 33.
b *Ant. Rom. Lib.* I. c. 58.
c *Lib.* XVII. *pag.* 302.
d *De officiis* III. c. 7.
e *Herod. l.* I. c. 150. *Pauſ. lib.* VII.
f *Diod. lib.* V. p. 228.
g *Herod.* IV. 45.
h *Oroſ. lib.* VII.
i *Lib.* IV. c. 146.
k *Lib.* IV. c. 6. *ext.* 3.
l *Ad lib.* XI. *Æneid.* verſ. 316.
m *Pag.* 105. C. *Edit. Morell.*

GROTII.

u *Ut Servius notat*] Ex *Catone*, *Siſenna*, aliisque veterum.

GRONOVII.

92 *Quo & illud*] Intellige, aut ad moles jaciendas in mare.

93 *Spartani*] *Cragius* de republ. Lacedæm. p. 125. libr. 3. tab. 3. Inſtit. 3. p. 210.

94 *Peregrinos urbe*] Cic. 3. Offic. 11. *Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Pennus apud patres noſtros, Papius nuper: nam eſſe pro cive, qui civis non ſit, rectum eſt non licere; quam legem tulerunt ſapientiſſimi Coſſ. Craſſus & Scævola: uſu vero urbis prohibere peregrinos ſane inhumanum eſt.*

95 *Niſi imperium quod*] Niſi quatenus ſub juriſdictione eſt.

(nn) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 10. & *ſeqq.* ubi hæc quæſtio, & ſequentes accuratius expenduntur. *J. B.*

GRO-

ratione VII. legimus: *οὐδὲν ἀδικοῦσιν οἱ τὴν ἀργὴν τῆς χώρας ἐργαζόμενοι: nihil peccant qui partem terræ incultam colunt.* Clamabant olim a Ansibarii: *ficut cœlum Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque sint vacuæ, eas publicas esse: Solem, quin etiam & sidera respicientes quasi coram interrogabant, vellentne contueri inane solum: potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores.* Sed male dicta hæc generalia rei præsenti aptabant. nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, sed pascendis pecoribus & armentis militum serviebant: quæ justa Romanis negandi causa. Nec minus juste jam olim b Romani ex Gallis Senonibus quærebant: *quod jus esset agrum a possessoribus petere, aut minari arma?*

a Tacit. Ann. lib. XIII. c. 55.

b Liv. lib. V. c. 36.

XVIII. Post jus commune ad res sequitur jus commune ad actus: quod datur 96 aut simpliciter, aut 97 ex suppositione. Simpliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur, sine quibus 98 vita commode duci nequit. Non enim par hic necessitas requiritur ut in re aliena arripienda: quia hic non agitur de eo, quod fiat domino invito, sed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut 99 lege lata, aut 100 conspiratione impedire liceat. Est enim tale impedimentum naturæ societatis contrarium in his, quas dixi, rebus. Hoc est, quod Ambrosius c vocat, x *separare a commerciis communis*

c De Offic. III. c. 7.

GROTII.

x *Separare a commerciis communis parentis*] *Plutarchus* Pericle de Megarentibus: (*Pag.* 168. B.) *αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν εἴργεσθαι, καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια. Dequerebantur omni se mercatu, omni portu, quem tenerent Athenienses, arceri depellique contra gentium jura. Seneca* epistola LXXXVII. recitato *Virgilii* loco: (*Georg.* I, 53.)

Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuset.

Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si invicem alius ab alio aliquid peteret. Idem naturalium V, 18. *Quid quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis, miscuit?* Vide Anglorum querelas de Hispanis apud *Thuanum* libro LXXI. in historia anni CIↃ IↃ LXXX.

GRONOVII.

96 *Aut simpliciter*] In permissa omnibus & ubique.

97 *Ex suppositione*] In permissa certis populis. Aut, si mavis, citra respectum aliorum, vel aliorum intuitu.

98 *Vita commode*] Jus commune ad res possessas vel invitis dominis non redit, nisi ad eas res, sine quibus omnino vivere non est: jus commune ad actiones subjectam habet materiam. *Vitam quæ faciunt beatiorem*, ut *Martialis* canit, & a volentibus conceduntur.

99 *Lege lata*] Per summam potestatem.

100 *Conspiratione*] Per consensum & coitionem improbam privatorum.

communis parentis, 1 *fusos omnibus partus negare*, *consortia vivendi* 2 *averruncare*. Nam de supervacuis & mere voluptariis non agimus, sed de his quæ vita desiderat, puta alimentis, vestimentis, medicamentis.

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda jus esse omnibus hominibus asseveramus: [a] demto, si a quibus petitur ipsi ejus rei indigeant: y quomodo in summa penuria frumenti 3 venditio prohibetur. Et tamen ne in tali quidem necessitate 4 expelli posse admissos semel peregrinos, sed commune malum communiter tolerandum ostendit indicato jam loco Ambrosius.

XX. 5 Ad sua autem vendenda non æquum jus est. [b] nam cuilibet liberum est statuere, quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non [c] recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabatæis Strabo [d], εἰσαγώγιμα δ' ἐςὶ τὰ μὲν τελέως, τὰ δ' οὐ παντελῶς: z *importare merces quasdam licet, quasdam non item.*

XXI. 1. In hoc jure, quod diximus, inesse censemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes. puta, si 6 virorum populus aliunde expulsus alio advenerit. (oo) nam sine femina ætatem agere etsi humanæ naturæ non omnino repugnat, repugnat tamen naturæ plerorumque hominum. Cœlibatus enim 7 non nisi excellentibus animis convenit. Quare facultas comparandi uxores adimi viris non debet. Romulus apud Livium [e] vicinos rogat, ne graventur homines cum hominibus sanguinem & genus miscere. Canulejus apud [f] eundem: *Connubium petimus, quod fi-* *niti-*

[a] Covar. var. res. lib. III. c. 14. ibi: Tertio. p. 270. Ed. Francof.

[b] Molina disput. 105. Ægi. Reg. de act. supernat. disp. 31. dub. 2. n. 52.

[c] Cæs. II. bell. Gall. c. 15.

[d] Lib. XVI. p. 784.

[e] Lib. I. c. 9.

[f] Lib. IV. c. 3.

GROTII.

y *Quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur*] *Cassiodorus* I. epistola XXXIV. *Copia frumentorum debet provinciæ primum prodesse, cui nascitur.*

z *Importare merces quasdam licet, quasdam non item*] Vide *Crantzium* Saxonicorum XI. (*Cap.* 3.)

GRONOVII.

1 *Fusos omnibus*] Natos in utilitatem omnium viventium terræ proventus.

2 *Averruncare*] Putavit *averruncare* dici ab *eruncare*, & esse idem quod tollere & eradicare, eruere cum radicibus; at *averruncare* est avertere, depellere.

3 *Venditio*] Puta ad exteros vel exportatio vendendi causa.

4 *Expelli posse*] Quod fecit Augustus. *Sueton.* 42.

5 *Ad sua vendenda*] Hinc excusatur edictum senatus Anglici temporibus tyrannicis, quo vetabantur apportari merces, quæ in cujusque naviculatoris patria non nascerentur.

6 *Virorum populus*] Ex *Floro* I, I.

7 *Non nisi excellentibus*] Qui donum habent continentiæ, & ascetícam vitam exercere possunt.

(oo) At vero necesse non est, ut Populus, sive virorum, sive utriusque sexus, numquam intereat. Plura diximus in Notis Gallicis. *J. B.*

8 *Quæ*

nitimis externisque dari solet. Jure belli injuste negatas nuptias juste victor auferret, Augustino [a] judice. a De Civ. Dei l. 11. c. 17.

2. Leges autem civiles aliquorum populorum, quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur, quod temporibus, quibus sunt conditæ, nulli erant populi, quibus non feminarum copia suppeteret, aut non de quibusvis connubiis agunt, sed de iis, [8] quæ justa sunt, hoc est, quæ speciales quosdam juris civilis effectus producunt.

XXII. Ex suppositione jus commune est ad actus, [b] quos populus aliquis externis promiscue permittit. Nam tunc si [9] unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic, si externis alicubi venari, piscari, aucupari, margaritas legere licet, si ex testamento capere, si res vendere, si etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo id negari non potest; nisi delictum præcesserit: qua de caussa Benjaminitis [c] Hebræi cæteri ademerunt connubii facultatem. b Vict. d. rel. 2. n. 2. 3. c Jud. xx.

XXIII. Sed de permissis quod diximus, intelligendum est de his, quæ permissa sunt tanquam [10] ex vi naturalis libertatis nulla lege sublatæ: non si permissa sint [11] per beneficium, relaxando legem. nam [12] in beneficii negatione nulla est injuria. Atque ita arbitramur conciliari posse, quod post Franciscum Victoriam quasi ei contrarius notavit [d] Molina. d Disp. 105.

XXIV. Quæsitum memini, an populo alicui liceat cum alio populo pacisci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non nascuntur, sibi soli vendat. Licere censeo, si is, qui emit populus paratus sit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non interest, a quo emant quod ad desideria naturæ attinet. [13] Lucrum autem alter alteri prævertere licite potest, maxime si causa subsit, ut si qui id [14] stipulatus est populus alterum populum in suam tutelam receperit, sumtusque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coëmtio, eo quo dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam [15] solet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

CA-

GRONOVII.

8 *Quæ justa sunt*] Lib. 1. cap. 3. num. 4.

9 *Unus populus*] Ut quum arcentur Judæi.

10 *Ex vi naturalis*] Sine pactione.

11 *Per beneficium*] Privilegio dato.

12 *In beneficii*] Sic Romani Boccho Mauritaniæ regi fœdus & societatem petenti responderunt, cum meruerit. cap. 104. *Sallustii* Bell. Jug.

13 *Lucrum alter alteri*] Quod compendio vel lucro est, in eo occupare alium & prævenire industria vigilantiaque sua nemo prohibetur.

14 *Stipulatus est*] Curavit sibi promitti.

15 *Solet interdum prohiberi*] Quasi monopolium.

CAPUT III.

De acquisitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

I. Singulari jure aliquid nostrum fit acquisitione 1 originaria aut 2 derivativa. Originaria acquisitio olim, cum 3 genus humanum coire posset, fieri potuit etiam per divisionem, ut diximus, (aa) nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis, etiam concessione 4 servitutis, 5 constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expendenti

GRONOVII.

1 *Originaria*] Quam incipimus ipsi, nec ab alio transditam habemus.

2 *Derivativa*] Quæ ab alio ad nos transit.

3 *Genus humanum coire*] Civitates facere & de omnibus in proprietatem addicendis, quod placuisset, constituere.

4 *Servitutis*] Prædiorum, quæ pactionibus & stipulationibus constituitur. §. 4. *Inst.* de Servit.

5 *Constitutione pignoris*] Cum creditor accipit a debitore pignus vel hypothecam in securitatem crediti.

(aa) Potest adhuc hodie per divisionem, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

denti apparebit id jus novum non esse 6 nisi modo. nam 7 virtute ipsa inerat in dominio domini.

III. Paulus jurisconsultus acquirendi causis a & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, si quid ipsi, ut in rerum natura esset, fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat nisi ex materia prius existente, ea si nostra fuerit, continuabitur dominium 8 specie introducta: si nullius, ad occupationis genus hæc acquisitio pertinebit: sin aliena, jam naturaliter 9 nobis solis eam non acquiri infra apparebit.

a L. Possideri. 3. §. Genera, 21. D de acq. poss.

IV. 1. De occupatione ergo, quæ post prima illa tempora solus est naturalis & originarius modus, videndum est nobis. In his autem, quæ proprie nullius sunt, duo sunt occupabilia, 10 imperium & 11 dominium quatenus ab imperio distinguitur. Seneca *b* ita hæc duo expressit: a *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Dion Prusæensis hoc modo: c ἡ χώρα τῆς πόλεως ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τῶν κεκτημένων ἕκαστος κύριός ἐστι τοῦ ἑαυτοῦ· *Regio civitatis est: at non eo minus in ea suum quisque possidet.* Imperium duas solet habere materias sibi subjacentes, primariam personas, quæ materia sola interdum sufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas sedes; & secundariam locum, qui territorium dicitur.

b De Benef. VII, 4.
c Orat. XXXI. Pag. 324. D.

2. Quanquam autem plerumque uno actu quæri solent imperium & dominium, b sunt tamen distincta: ideoque dominium

GROTII.

a *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas*] Locus est libro VII. de beneficiis c. IV. sequitur. c. V. *Omnia rex imperio possidet, singuli dominio.* & c. VI. *Cæsar omnia habet: fiscus ejus privata tantum ac sua.* Symmachus X. epist. 54. *Omnia regitis, sed suum cuique servatis.* Philo libro περὶ φυτουργίας· οἱ βασιλεῖς καὶ τὰ κατὰ τὴν χώραν ἁπάντων ὄντες κτημάτων δεσπόται, καὶ ὅσων ἐπικρατεῖν οἱ ἰδιῶται δοκοῦσι, μόνα ταῦτα ἔχειν νομίζοντες ἅπερ ἐπιτρόποις καὶ ἐπιμεληταῖς ἐγχειρίσωσιν, ἀφ' ὧν καὶ τὰς ἐτησίους προσόδους ἐκλέγουσιν· *Reges cum sint domini omnium, quæ in ipsorum sunt ditione, etiam eorum quæ a privatis possidentur, tamen videntur ea tantum habere quæ procuratoribus & rationalibus suis dispensanda committunt, a quibus annuos recipiunt proventus.* (Pag. 222. B. *Ed. Paris.*) Plinius Panegyrico: *tandem imperium principis quam patrimonium majus est.* (Cap. 50.)

b *Sunt tamen distincta*] Itaque & apud Apollodorum videas, tum Arcadiæ tum Atticæ terras divisas, uno retinente τὸ κράτος omne imperium. [*Biblioth.* Lib. III. Cap. IX. §. 1. & Cap. XIV. §. 6. *Ed. Gal.*]

GRONOVII.

6 *Nisi modo*] Titulo possidendi.

7 *Virtute ipsa*] Simulac dominium earum rerum acceperunt, & jus eas hac ratione obligandi.

8 *Specie introducta*] Opere ex ea materia facto.

9 *Nobis solis*] De qua quæstione certamen Sabinianorum & Proculianorum: §. 25. Instit. de R. D.

10 *Imperium*] Jurisdictio.

11 *Dominium*] Proprietas.

nium non in cives tantum, ſed & 12 in extraneos tranſit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum : *Auctores aſſignationis, diviſionisque, non ſufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis ſumſiſſent, aſſignaverunt quidem futuris civibus coloniarum ; Sed jurisdictio in agris,* (bb) *qui aſſignati ſunt, penes eos remanſit, ex quorum territorio ſumti ſunt.* Demoſthenes oratione de Haloneſo, agros, qui eorum ſunt, quorum eſt territorium, vocat **ἐγκτήματα**, (cc) qui in alieno **κτήματα**.

V. In loco autem, cujus imperium jam occupatum eſt, jus occupandi 13 res mobiles anteverti poſſe lege civili 14 ſupra diximus. Eſt enim hoc jus 15 ex jure naturæ permittente, non 16 præcipiente; ut liceat ſemper. Neque enim id requirit humana ſocietas. Quod ſi quis dicat videri jus gentium eſſe, ut id liceat : reſpondebo, etiamſi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum ſit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, ſed eſſe 17 jus civile plurium gentium diſtributim, quod a ſingulis tolli poteſt. Et talia multa ſunt, quæ juris gentium vocant jurisconſulti, ubi de rerum diviſione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, ſi ſolum jus naturale ſpectamus, dominium non dari niſi in eo, 18 qui ratione utitur. Sed jus gen-

GRONOVII.

12 *In extraneos*] In inquilinos, qui nobiscum habitant, etſi non ſint cives. [Minimè. Agit omnino Auctor de Extraneis in ſuâ ipſorum regione manentibus, ut patet ex iis quæ ſequuntur. Deinde *Inquilini* ſubſunt imperio, non minus quàm Cives; adeo ut, ſi quid adquirant intra fines territorii, imperium tunc cadat & in rem, & in perſonam. *J. B*

13 *Res mobiles*] Quæ nullius ſunt, ut feras, aves, piſces.

14 *Supra*] 2, 2. 5.

15 *Ex jure naturæ permittente*] Quod veniam dat faciendi aliquid, ubi mos vel lex civilis non adverſatur.

16 *Præcipiente*] Quod utique jubet ſic facere, & non aliter.

17 *Jus civile plurium*] Et hujus & illius & iſtius, & vel decem civitatum ex cujusque placito; non jus gentium, neque ex communi & immutabili ſenſu omnium aut moratiorum. Itaque poteſt, qui vult, id ſequi; qui non vult, repudiare.

18 *Qui ratione*] Quia ad dominium actus animi requiritur agnoſcentis aliquid pro ſuo & habendi voluntas. §. 40. 43. 46. Inſt. de R. D. Adde infra 2, 22. 10.

(bb) Ampliſſ. GOESIUS legit heic rectè *cis agros*, ex veſtigio lectionis Mſſ. & Edd. *eis agris*. Locus eſt *pag.* 25. *in fin.* Editionis, quam curavit idem Vir Doctiſſimus : qui etiam optimè oſtendit, quod diviſum fuerat, ſed non adſignatum futuris civibus Coloniarum, manſiſſe illorum, quorum antea fuerat. Quod autem adſignatum fuerat, id omnino accedebat jurisdictioni Coloniæ. Vid. *Antiq. Agrar.* in eodem Volumine, pag. 114. *& ſeqq.* Adeoque locus nil ad rem facit. *J. B.*

(cc) Permutat heic Auctor ſenſum vocum Græcarum. Vide locum Oratoris Græci, *pag.* 34. B. *J. B.*

GRO-

gentium ob utilitatem communem introduxit, ut & infantes, & furiosi dominia accipere & retinere possent, [19] personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa constituere possunt [20] præter naturam: contra naturam nihil. Ideo dominium hoc, quod favore infantium & his similium, consensu gentium humanius viventium introductum est, stat intra [21] actum primum, nec ad [22] actum secundum, ut loquuntur scholæ, potest pertingere, id est, ad habendi, non ad per se utendi jus pertinet. Nam alienatio & si qua huic sunt similia, in ipsa sui natura includunt actum utentis ratione voluntatis, quæ in talibus existere non potest. Quo non male referas illud [a] Pauli apostoli, pupillum quanquam rerum paternarum dominum, dum ejus est ætatis, nihil differre a servis, exercitio dominii scilicet. De mari cœpimus supra aliquid dicere, quod nunc absolvendum est.

[a] Gal. IV, 1.

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec [23] supra nec [24] infra includuntur territorio, sed cum aqua superiori & cum [25] inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id est, latera clausa sunt ripis, & quod [26] comparatione terrarum exiguum quid est flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuisse ab eo, qui terras ad latus utrumque possideat, etiamsi [27] aut supra pateat ut [28] sinus, [29] aut supra [30] & infra [31] ut fretum, [32] dummodo non ita magna sit pars maris, ut non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod uni populo aut

GRONOVII.

19 *Personam illorum*] Considerati in genere, non in individuis: ut Fabius infans vel furiosus est dominus terum patrimonii sui, qua homo, & qua Fabius, non qua infans vel furiosus.

20 *Præter naturam*] Addendo naturæ, quod illa non facit quidem, fert tamen; non autem invertendo naturam.

21 *Actum primum*] Potentiam.

22 *Actum secundum*] Operationem.

23 *Supra*] A fonte & longo spatio deinceps.

24 *Infra*] In exitu & aliquanto spatio ante exitum.

25 *Inferiori*] Vel alieni territorii, vel nullius.

26 *Comparatione terrarum*] Quæ circumjacent & sunt in territorio.

27 *Aut supra*] Unde terram intrat.

28 *Sinus*] Sinus patet vel aperturam habet tantummodo supra, ab alto scilicet mari, unde pars ejus terram intrat; non vero infra, hic enim objicitur terræ gremium.

29 *Aut supra*] Unde decurrit.

30 *Et infra*] Ubi angustias exit.

31 *Ut fretum*] Fretum patet vel transitum habet & supra, unde angustias intrat mare, & infra, ubi ex angustiis evadit.

32 *Dummodo non*] Modo terræ, quæ circa sinum aut fretum in territorio sunt & mare inclusum habent, spatio longe id superent, ut hæ merito una cum interveniente mari rationem totius, mare interveniens rationem partis habere videantur.

aut regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare interfitum occupare voluerint. nam sic flumina, quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata sunt, ac deinde divisa.

IX. 1. Fatendum est in 33 partibus cognitis Romano imperio a primis temporibus ad Justinianum usque, juris gentium fuisse, ne mare a populis occuparetur, etiam quod jus piscandi attinet. Nec audiendi sunt qui existimant, cum in jure Romano *a* mare omnium commune dicitur, 34 commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita sunt universales, ut hanc restrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, κοινὸν 35 πάντων ἀνθρώπων. *b* Ulpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium esse sicut aër. Celsus, *c* maris communem esse usum omnibus hominibus. Præterea manifeste (dd) distinguunt jurisconsulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in institutionibus legimus *d*: *Quædam naturali jure* c *communia sunt omnium, quædam publica: Naturali jure communia sunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica sunt.* & apud Theophil. φυσικῷ μὲν οὖν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα, ὁ ἀὴρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἀένναον, θάλασσα. Mox: ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένες πουβλικοί εἰσι, τουτέστι τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ.

a L. 2. §. 1. D. de rer. div. §. 1 Instit. de rer. div.
b L. Venditor 13. Comm. præd.
c L. 3. ne quid in loco publico. §. 1.
d De rer. divis. §. 1.

2. Sed & d de littoribus dixit Neratius *e* non ita esse publica, ut quæ in patrimonio sunt populi, sed ut ea, quæ primum a natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id est, ne populi quidem ullius: cum quo responso pugnare videtur, quod Celsus scripsit: *f Littora, in* quæ

e L. Quod in littore. D. de acq. rer. dom.
f d. l. littora. D. Ne quid in loco publ.

GROTII.

c *Communia sunt omnium*] Michaël Attaliates: τινὰ δὲ πάντων εἰσὶν, οἷον ὁ ἀὴρ, τὸ ῥέον ὕδωρ, ἡ θάλασσα, ὁ αἰγιαλὸς τῆς θαλάσσης. *quædam sunt omnium, ut aër, ut aqua profluens, ut mare, & littus maris.* (Tit. II. Pragm.)

d *De littoribus*] In Basilicorum eclogis lib. 1. tit. 1. c. 13. οἱ αἰγιαλοὶ ἐν τῇ πάντων ἐξουσίᾳ εἰσί· *littora in omnium sunt potestate.* vide & libro LIII. tit. VI.

GRONOVII.

33 *Partibus*] Orbis terrarum.

34 *Commune civium*] Per vocabulum *Omnium* intelligi solummodo eorum, qui cives Romani censebantur, & a Latinis, Italicis, Fœderatis, externis sive alienigenis, qui in eodem versarentur imperio, distinguebantur.

35 Πάντων ἀνθρώπων] Ergo non tantum πολιτῶν Ῥωμαϊκῶν.

(dd) *Communia* hæc *omnium*, dicuntur etiam *Publica* a priscis Ictis. Vide Clariss. NOODT. *Probab. Jur.* Lib. I. Cap. VII. VIII. Quoad rem ipsam, vel non satis inter se consensisse, vel non satis accuratas habuisse notiones videntur Veteres illi Sapientes. Sed de eo non est heic agendi locus. *J. B.*

GRO-

qua populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror: maris autem usum communem omnibus hominibus. Sed conciliari videntur ita hæc posse, si dicamus Neratium de littore loqui, quatenus usus ejus navigantibus, aut 36 prætervehentibus est necessarius. Celsum vero quatenus ad utilitatem perpetuam (ee) assumitur, puta ad ædificium permanens: quod a prætore impetrari solere Pomponius *a* nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id est, in parte littori proxima, & quæ littori quasi accensetur.

X. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen *e* ex instituto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi 37 in diverticulo *b* fluminis occupari a privato potest. sed & de mari dictum a Paulo *c* est, si maris proprium jus ad aliquem pertineat, 38 uti possidetis interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam causam pertinet non ad publicam hæc res: utpote cum de 39 jure fruendi agatur, quod ex privata causa contingit, non ex publica: ubi haud dubie *f* de exigua agit maris

a L. Quamvis. 50. D. de acq. dom.

b L. Si quisquam. 7. D. de divers. temp. præscr.

c L. Sane 14. D. de injuriis. L. IX, 1.

GROTII.

e Ex instituto] Quo ipso instituto usi & Angli contra Danos: vide optimum *Camdenum* in regno Elisabethæ anno CIↃIↃC.

GRONOVII.

36 *Prætervehentibus est*] Ut nemo, qui non sit hostis, eorum usu ad tempus prohiberi possit.

37 *In diverticulo fluminis*] Lacu, qui ex flumine in nostrum agrum intrat, & ibi sinum facit.

38 *Uti possidetis*] Quo retinet possessionem, qui nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possedit.

39 *Jure fruendi*] Fructum, commoditatem, utilitatem percipiendi.

(ee) Vocem *perpetuam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deesse manifesto patet ex oppositione. *J. B.*

GROTII.

f De exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur] Sallustius: (*Bell. Catil. c.* 13.) *a privatis compluribus subversos montes, maria constructa.* Horatius Lyricorum libro II. carmine XVIII. (*vers.* 20.)

Marisque Bajis obstrepentis urges
Summovere littora:

Et libro III. carmine I. (*vers.* 33.)

Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum molibus —

Vellejus Paterculus: (*Lib.* II. *c.* 33.) *Injectas moles mari & receptum suffossis montibus mare.* Seneca in excerptis controversiarum libro V. controv. V. *Maria submoventur projectis molibus.* Plinius de terra lib. II. c. LXIII. *Ut freta admittamus, eroditur aquis.* Stagna stupenda admisso mari dixit *Lampridius* Severo. (*Cap.* 26.) *Cassiodorus* IX. c. VI. *Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt, quantis in visceribus æquoris terra promota est?* Tibullus:

Claudit & indomitum moles mare, lentus ut intra
Negligat hibernas piscis abesse minas.

(Lib. II. Eclog. VI, 27.) De talibus piscinis

maris portione, quæ in fundum privatum admittitur: quod g a 40 Lucullo & aliis factum legimus. Valerius Maximus de C. Sergio Orata: *peculiaria sibi maria excogitavit*, 41 *æstuariis intercipiendo fluctus.* Sed idem postea contra veterum a Jurisconsultorum responsa ad h πρόθυρα, id est, vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque 42 septis quibusdam, quas ἐποχὰς vocabant, includi & privatim vindicari possent.

a L. injuriarum. circa finem. 13. §. 7. D. de injuriis.

2. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum, ut fundi portio censeri possit, nec quo minus id fiat repugnat jus naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparata non major sit quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obstare quod mare non undique includatur, exemplo fluminis, intelligi potest, & exemplo maris ad villam admissi.

3. Sed multa, quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam consensu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi consensu sublatum est, maris portio quamvis exigua, & maxima sui parte inclusa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

XI. Verum notandum etiam, si quibus in locis jus illud gentium

piscinis maritimis agit *Plinius* libro XXXI. cap. VI. *Columella* rei rusticæ libro VIII. c. XVI. & XVII. ubi hoc inter alia: *lautitias locupletum maria ipsa Neptunumque clausisse.* Similia habet *Ambrosius* Hexaëmero V. c. X. & de Nabuthe cap. III. & *Martialis* aliquot locis. [Exempli gratia, libro X. Epigr. 30. vers. 19. & *seqq.*]

g *A Lucullo*] Varro de eo: *Ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perfodisset montem, & maritima flumina immisisset in piscinas, quæ reciproca fluerent, ipse Neptuno non cederet eo piscatu.* (De Re Rust. *Lib.* III. *Cap.* 17.) Plutarchus ejus vita: καὶ τρόχους θαλάσσης καὶ διαδρομὰς ἰχθυοτρόφους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος, καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος. (Pag 518. C.) *Cum ipse maris alveos & plenos piscibus euripos villis suis circumdaret, inque ipso mari cœnacula fabricaret.* Plinius libro IX. c. LIV. *Lucullus exciso monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam ædificaverat, euripum & maria admisit: qua de causa Magnus Pompejus Xerxem togatum eum appellabat.*

h Πρόθυρα] Vide *Leonis* Novellas LVII. CII. CIII. CIV. *Attaliaten* pragmaticorum tit. XCV. *Harmenopulum* lib. II. tit. I. §. περὶ προθύρων. Vide & summum virum *Jacobum Cujacium* Observat. XIV, I.

GRONOVII.

40 *Lucullo*] *Varro* de Re Rust. 3, 17.

41 *Æstuariis*] Effossis lacubus, in quos admitteret mare; dein cataracta vel emissario, quoties libuisset, clauderet.

42 *Septis quibusdam*] Quales sunt cetariæ. *Plinius* 9, 15.

43 *Nec*

tium de mari receptum non esset, aut sublatum, tamen ex eo solo, quod terras populus occuparit, mare occupatum colligi non posse: 43 nec animi actum sufficere, sed 44 actu externo esse opus, unde occupatio possit intelligi. Deinde vero si 45 deseratur possessio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id est, ad usum communem: quod de inædificato littore respondit a Papinianus, & de piscatione in fluminis diverticulo. *a L. præscriptio. 45. D. de usurp. & usuc.*

XII. Illud certum est, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non posse inermem & innoxiam, quando nec per terram talis transitus prohiberi potest, qui & minus esse solet necessarius & magis noxius.

XIII. 1. Ut autem solum i imperium (ff) in maris partem sine

GRONOVII.

43 *Nec animi actum*] Quo quis forte apud se statuerit, mare velle pro occupato ab sese haberi, aut dominum maris se profiteri.

44 *Actu externo*] Nempe classe præsenti.

45 *Deseratur possessio*] Si ea classis ex loco, quem obtinet, discedat.

(ff) Non potest heic distingui *imperium* à *dominio*; ut in Notis nostris Gallicis, Deo dante, ostendemus. Vide interim, circa totam hanc quæstionem de Dominio Maris, Dissertationem singularem Ampliss. BYNCKERSHOECKII; & quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. V. *J. B.*

GROTII.

i *Imperium in maris partem*] Philo de [*plantat. Noæ*, p. 223. E. *Ed. Paris.* ubi agit] de regibus: καὶ τὰ ἄπειρα πλήθει καὶ μεγέθει πελάγη προσῳκειώσαντο· *etiam maria numero infinita, immensa magnitudine, ad terras adjecere.* Lycophron: [pag. 84. vers. 4. *Edit. Meurs.*]

Γῆς καὶ θαλάσσης σκῆπτρα καὶ μοναρχίαν

Terræ marisque sceptra, regnorumque opes.

[Habebunt scil. *Romani*] Virgilius: (Georg. I, 31.)

Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Julius Firmicus: (*Mathes.* Lib. VI. c. I.) *maris ac terræ dominia possidentes.* Nonnus: (Dionys. Lib. XLIII. pag. 1106. vers. 14. *Ed. Wech.*)

Βερόη κράτος ἶχε θαλάσσης.

Beroe pelagus ditione tenebat.

Termini regnorum Sueciæ in medio freti Ore sunt. Johannes Magnus in Archiepiscopis Upsalensibus cap. XV. De Tyro Curtius: (Lib. IV. c. 4.) *Mare non vicinum modo, sed quodcumque classes ejus adierunt, ditionis suæ fecit.* Unde proverbium: *Tyria maria* apud Festum. *Isocrates* de Lacedæmoniis & Atheniensibus: (In *Panath.* p. 243. C. *Ed. Steph.*) συνέβη ἑκατέρας κυρίας γενέσθαι τῆς χώρας θάλατταν· ἣν ὁπότεροι ἂν κατάσχωσιν, ὑπηκόους ἔχουσι τὰς πλείστας τῶν πόλεων· *Sic evenit, ut civitas utraque terram adipisceretur eam, quæ mari ab ipsis possesso adjaceret, plurimasque urbes haberet sibi obsequentes.* Demosthenes de Lacedæmoniis in Philippica III. (pag. 49. C.) θαλάσσης ἦρχον καὶ γῆς ἁπάσης *Et mare omne & terras tenebant.* Scriptor vitæ Timothei: *quo facto Lacedæmonii de diuturna contentione destiterunt, & sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt.* (Corn. Nepos c. 2)

2.) Scriptor orationis de Haloneso, quæ est inter Demosthenicas, de Philippo loquens Macedone: οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο ἀξιῶν ὑφ' ὑμῶν εἰς τὴν θάλασσαν κατασταθῆναι, καὶ ὁμολογῆσαι ὑμᾶς ὡς ἐὰν ἄνευ Φιλίππου οὐδὲ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ φυλακὴν δυνατοί ἐστε φυλάττειν· (Pag. 31. B.) *Nihil ille quærit aliud, quam à nobis in possessione constitui maris, & a nobis confessionem exprimere, nos absque ipso nec maris custodiam posse retinere.* Julianus Imperator de Alexandro, molitum eum esse bellum hoc animo: ὅπως γῆς τε ἁπάσης καὶ θαλάττης κύριος γένοιτο· *ut terræ marisque totius dominus fieret.* (Orat. III. p. 107. C. *Edit. Spanh.*) Huius successor Antiochus Epiphanes apud Gorioniden: *Nonne terra & mare mea sunt?* De alio ejusdem successore Ptolemæo *Theocritus*: (*Idyll.* XVII, 76.)

> Πολλᾶς δὲ κρατέει γαίας, πολλᾶς δὲ θαλάσσας.
>
> *Lateque imperitat terris, lateque profundo.*

Item: (*Ibid.* vers. 91.)

> —— θάλασσα δὲ πᾶσα καὶ αἶα,
> Καὶ ποταμοὶ κελάδοντες ἀνάσσονται Πτολεμαίῳ.
>
> —— *omnis tellusque fretumque*
> *Altisonique amnes sub rege jacent Ptolemæo.*

Tempus est ad Romanos veniamus. Scipioni majori sic Annibal in Livio: (*Lib.* XXX. c. 30.) *Carthaginenses inclusi Africæ littoribus, vos, quando Diis ita placuit, externa etiam terra marique videamus regere imperia.* De minore Scipione *Claudianus*: (*De sec. Cons. Stilicon.* Præf. vers. 7. 8.)

> —— *patriis primo cum manibus ultor*
> *Subderet Hispanum legibus Oceanum.*

Itaque mare internum passim suum vocant Romani, *Sallustius*, *Florus*, *Mela*, alii. Sed plus adjicit *Dionysius Halicarnassensis*: (*Antiq. Rom.* L. I. c. 3.) πάσης κρατεῖ θαλάσσης οὐ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὠκεανίτιδος ὅσην πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι· *Populus Romanus omni mari imperat, non modo ei, quod inter columnas est Herculis, sed & oceani, in quantum navigatur.* De iisdem *Dion Cassius*: πάσης σχεδὸν βασιλεύοντες γῆς καὶ θαλάσσης· *omni ferme imperant terræ marique.* *Appianus* in præfatione describens Romani imperii magnitudinem, sub eo ponit mare Euxinum, Propontidem, Hellespontum, Ægæum, Pamphylium, & Ægyptium mare. Pompejo datum imperium in omne id mare, quod intra Herculeas est columnas. ita *Plutarchus* & *Appianus*. *Philo* in Flaccum: (*Pag.* 980. B.) ἀφ' οὗ τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σεβαστὸς οἶκος ἀνήψατο γῆς καὶ θαλάσσης· *ex quo Cæsarum domus terræ marisque imperium adepta est.* De Augusto *Ovidius*: (*Metam.* XV, 831.)

> —— *pontus quoque serviet illi.*

Inscriptio in ejus honorem: [Apud *Gruter.* p. 194. num. 4. Edit. prim.] *Orbe terra & mari pacato. Augustus Janum Quirinum terra marique pace parta ter clausit*, teste *Suetonio*: (*Aug.* c. 22.) qui de eodem; (*Cap.* 49.) *Classem Miseni & alteram Ravennæ ad tutelam superi & inferi maris collocavit.* Ad Tiberium Valerius Maximus: (*Præfat.* p. 2.) *Penes te hominum Deorumque consensus maris & terræ regimen esse voluit.* De eodem *Philo*: (*De legat. ad Cajum*, pag. 1012. C.) γῆς καὶ θαλάσσης ἀναψάμενον κατὰ κράτος· *qui imperio terram ac mare complectebatur.* Idem de Cajo Tiberii successore: Γάϊον μετὰ τὴν Τιβερίου τελευτὴν παρειληφότα τὴν ἡγεμονίαν πάσης γῆς καὶ θαλάττης. (Ibid. pag. 993. C.) *Cajum qui post mortem Tiberii imperium omne terræ marisque suscepit.* Vespasianum *Josephus* vocat, (*De Bell. Jud.* Lib. III. Cap. 8. §. 9. *Ed. Hudson.*) δεσπότην καὶ γῆς καὶ θαλάσσης· *terræ marisque dominum*: idem jus Antonino multis in locis *Aristides* tribuit. *Procopius* Imperatoris statuas effictas narrat orbem tenentes, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται· *quod ei subjecta esset terra & mare.* (De ædific. Justin. Cap.

ſine alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: neque arbitror jus illud gentium, a de quo diximus, obſtare. Argivi olim cum Athenienſibus expoſtularunt, b quod ſuo mari Spartanos Argivorum hoſtes tranſire ſiviſſent: quaſi violato fœdere, quo cautum erat, ne alter populus hoſtes alterius ſineret ire διὰ τῆς ἑαυτῶν, *per ſui imperii loca.* Et in induciis annalibus belli Peloponneſiaci c permittitur Megarenſibus navigare mari quod ad ipſorum ſociorumque terram pertineat, τῇ θαλάσσῃ ὅσα ἂν κατὰ τὴν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τὴν ξυμμαχίαν. Sic θάλασσαν τὴν τῆς Ῥωμαίων πᾶσαν, mare omne quod Romani eſt imperii, dixit Dion Caſſius d libro XLII. Themiſtius de Romano Imperatore: τὴν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπήκοον ἔχων: *habens ſibi ſubditam terram & mare.* Oppianus ad Imperatorem. [*Halieut.* III, 4.]

a Beſſius tit. de aquis. n. 36. allegans Bal. Cepoll. & alios. Vide L. unicam c. de claſſicis. lib. VI.
b Thucyd. lib. V. c. 56.
c Idem, Lib. IV. c. 118.
d Pag. 211. A. Ed. H. Steph.

——— σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα
Εἱλεῖται ——— ———

——— *tuis etenim ſub legibus æquor*
Volvitur ——— ———

Et Dion Pruſæenſis, e in altera ad Tarſenſes, multa ei civitati ab Auguſto ait conceſſa, inter alia ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ, καὶ τῆς θαλάττης τῆς κατ' αὐτήν· *jus in amnem Cydnum & proximam maris partem:* Et apud Virgilium legimus: (*Aen.* I, 236.)

e Pag. 415. D.

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Apud f Gellium: *Fluminum quæ in mare, qua imperium Romanum eſt, fluunt.* Notat Strabo g Maſſilienſes multa cepiſſe ſpolia cum præliis navalibus viciſſent τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θα-

f Lib. X. c. 7.
g Lib. IV. p. 180.

Cap. 2. *de Auguſtæo.*) Nicetas Patricius Adriatici. littoris ſervator memoratur in literis Ludovici II. (Apud GOLDAST. *Conſtit. Imperial.* Tom. I. pag. 118.) Conſtantinus Monomachus in hiſtoria dicitur γῆς καὶ θαλάσσης κύριος καὶ δεσπότης· *terræ mariſque Imperator ac dominus.* Et inter themata, id eſt, provincias Romani imperii, ponitur mare Ægæum. (apud *Conſtantin. Porphyrogenn.* L. I. Them. 17.) Francos mari ad Maſſiliam & circum imperaſſe narrat *Procopius* Gotthicorum III. (*Cap.* 33.) De jure Venetæ reipublicæ vide *Parutam* libro VII. & ſpecialem hiſtoriam de Uſcochis. Addi his poſſunt juriſconſulti recentiores ad c. ubi periculum, 3. de electione in VI. *Bartolus*, *Angelus*, *Felinus* in c. ad liberandum, 17. in principio: de Judæis. *Baldus* ad titulum digeſtorum de rerum diviſione col. 2. Afflictus in tit. quæ ſint regalia. *Caccheranus* deciſione Pedemontana 155. num. 4. ubi ex *Baldo* dicit totum mundum hoc jure uti. *Albericus Gentilis* advocationis Hiſpanicæ I, 8. [In loco, quem Auctor adfert, tamquam ex *Dione Caſſio*, videtur memoriâ lapſus hunc Scriptorem laudaſſe pro THEMISTIO, apud quem ſaltem totidem verbis reperies verba adducta, *Orat.* V. pag. 137. *in fin. Edit. Petav.* 1618.]

θαλάσσης ἀδίκως· eos, qui injuste de mari controversiam move-
a Lib. XII. *rent.* Idem Sinopen [a] ait impetrasse mari in Cyaneas.
p. 545. 2. Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri, qua imperia alia, id est, ut supra diximus, 46 ratione personarum & ratione territorii. Ratione personarum, ut si classis, qui maritimus est exercitus, aliquo in loco maris se habeat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi possunt, qui in proxima maris parte versantur, nec minus quam si in ipsa terra reperirentur.

XIV. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet, qui recepto in se onere tuendæ navigationis juvandæque per 47 ignes nocturnos & 48 brevium signa, k vectigal æquum im-
b Plinius posuerit navigantibus, quale fuit Romanum vectigal [b] Ery-
lib. XIX, 4. thræum, (gg) ob sumtus exercitus maritimi adversus piraticas
Strabo lib. XVII, p. 798. excursiones: & l quod in ponto Byzantini exigebant διαγώγιον,

GROTII.

k *Vectigal æquum*] Rhodii olim portorium de insulis exegere, etiam de Pharo apud Alexandriam, teste *Ammiano* lib. XXII. (Cap. 16. p. 373.) De Venetis, qui in Gallia, Cæsar: *In magno impetu maris atque aperto, paucis portubus interjectis quos tenent ipsi, omnes fere qui eodem mari uti consueverunt, habent vectigales.* (Bell. Gall. III. 8.) *Florus* de Romanis: *Pudebat nobilem populum ablato mari, raptis insulis, dare tributa quæ jubere consueverat.* (Lib. II. c. 6.) *Plinius* VI. c. XXII. Annii Plocami meminit, qui maris rubri vectigal a fisco redemerat. idem capite sequenti de mari agens, quo in Indiam navigatur: *Omnibus annis navigatur sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ maxime infestant.* Disputationes egregias de modo vectigalis vide in Elisabetha *Camdeni* Anno CIϽ IϽ LXXXII. & CIϽ IϽ CII.

l *Quod in ponto Byzantini exigebant*] Meminit Byzantini vectigalis *Herodianus* Severo. (*Lib.* III. c. I.) *Procopius*, tum in vulgata tum in arcana historia, (*cap.* 25.) etiam veteris vectigalis in Hellesponto meminit, novi autem ad fauces maris Euxini & in freto Byzantino. Byzantini exactionem fuisse ad ædem Blachernianam, Hellespontiacum Abydi docet *Theophanes.* Abydi illud *δεκατευτήριον*, id est, vectigalarium decimæ, vocat *Agathias* libro V. (*cap.* 5.) minuit id Irene. Immanuel Comnenus Imperator monasteriis aliquibus concessit *θαλάσσια δίκαια, obventiones e mari.* Docet *Balsamo* in Concilii Chalcedonensis canonem IV. & Synodi VII canonem XII.

GRONOVII.

46 *Ratione personarum*] Imperio temporario: ut Hannibal interpretabatur solum esse suum, quod captum bello possideret haberetque castris ad urbem positis. *Liv.* 26, 11. Cæterum hæc classium auctoritas inde agnoscitur, quod classem prætervehens una navis vela submittere compellitur.

47 *Ignes nocturnos*] Pharos. *Sueton.* Calig. 46. Claud. 20.

48 *Brevium*] Vadosorum & minus profundorum locorum. *Virgil.* I. Æn. 115. *Tres Eurus ab alto In brevia & Syrtes urget.* lib. 10, 289. *multi servare recursus Languentis pelagi & brevibus se credere saltu.*

(gg) Qui in ora libri heic laudatur, *Plinius*, nil tale habet; nisi quod refertur ab auctore, in Notâ, de *Annio Plocamo*, ex *Lib.* VI, 22. *J. B.*

χεν, & quod jam olim Athenienses occupata [49] Chrysopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque [50] Polybio: [a] & quod in Hellesponto olim Athenienses eosdem exegisse ostendit m Demosthenes [b] in Leptinen, suo autem tempore Romanos Imperatores in arcana historia memorat Procopius.

a Lib. IV. c. 44
*b Pag.*369. A. B.

XV. 1. Inveniuntur exempla fœderum, quibus populus alter alteri populo se obstringit, ne ultra certum terminum naviget. Sic inter reges accolas rubri maris & Ægyptios [c] convenerat olim, ne Ægyptii in id mare versirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter [d] Athenienses & Persas n Cimonis ætate placuerat, ne qua navis Medica armata [51] intra Cyaneas & Chelidonia navigaret; [52] intra Cyaneas & Pha-

c Philostr. de vita Apoll. l. III. c. XI. (c. 35. *Ed. Olear.*)
d Plut. Cim. p. 487. A. *Diod. l.*XI. c.61. *Aristid. in Panath.* p. 294. Tom. I. *Ed. Paul. Steph.*

GROTII.

m *Demosthenes in Leptinen*] Idem ibidem accepta Byzantio dominos maris factos ait Athenienses. *Ulpianus* Scholiastes solutam ibi ait decimam. (Pag. 134. C. Tom. II. *Ed. Basil.* 1572.)

n *Cimonis ætate*] Hæc est illa εἰρήνη περιβόητος, *nobilissima pax*, Plutarcho, qua & hoc convenerat, ut Persæ a mari tantum spatii absisterent quantum ferret equi cursus, id est, XL. stadia. Meminit & *Isocrates* Panathenaico. [Locus est *pag.* 244. E. *Ed. H. Steph.* Sed Auctor noster dixit *quadraginta stadia*, pro *quadringentis*: nam totidem continebat ἵππου δρόμος, ut exponitur à *Plutarcho*, pag. 491. τετρακοσίων σταδίων ἐντός. Et res ipsa clamat: quadraginta enim stadia conficiunt tantum unum *milliare* vulgare, seu ter mille passuum Geometricorum, cum duabus tertiis: quis autem Equus, per unum diem, non longè majus spatium itineris absolveret? Vide DEMOSTHEN. *Orat. de fals. legat.* pag. 273. A. DIOD. SICUL. Lib. XII. Cap. 4. & ARISTID. *Orat. in laudem Rom.* p. 349. Tom. I. Aliud est ἱππικὸν, de quo alibi PLUTARCHUS, *Vit. Solon.* pag. 91. C. nimirum spatium, quod emetitur Equus in Agonibus, & *quatuor* erat *stadiorum*, ut ipse statim exponit. Hæc duo tamen confudit J. CASPAR EISENSCHMID. in libro ceteroquin utilissimo *De Ponderibus & Mensuris Veterum* &c. p. 113. *J. B.*]

GRONOVII.

49 *Chrysopoli*] *Scutari* e regione Chrysopoleos.

50 *Polybio*] 4. p. 312.

51 *Intra Cyaneas & Chelid.*] Eadem est historia, idemque fœdus: nam Chelidoniæ sunt insulæ tres in mari Pamphylio contra Phaselidem, quæ est in continenti. Nec placuit horum quicquam post prælium ad Salaminem: tum enim nullum fœdus factum est, cum proxime successerint ad Platæas & Mycalem pugnæ: sed ad Eurymedontem amnem a Cimone victi Persæ hanc conditionem acceperant. De Chelidoniis *Strabo* 24, 666. [In prima Editione Auctor dixerat simpliciter: *ne qua navis Medica armata extra Cyaneas navigaret.* Postea in Edit. 1632. hæc addidit: *Ne qua* &c. . . *Cyaneas & Chalidonia navigaret: extra Cyaneas & Phasidem post prælium ad Salaminem.* Unde patet, quam parum accuratè & emendatè, vitio memoriæ, hæc omnia scripserat. *J. B.*]

52 *Intra Cyaneas & Phaselidem*] *Isocrat.* Panathen. p. 580.

GRO-

Phaselidem post prælium ad Salaminem: in annalibus induciis *a* belli Peloponnesiaci, ne Lacedæmonii navigarent longis navibus, sed aliis navigiis, quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo fœdere, quod statim ab exactis regibus o Romani cum Carthaginiensibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve socii ultra 53 Pulchrum promontorium navigarent, extra quam si tempestatis aut hostium vi compulsi essent: qui vi compulsi advenissent, nihil sumerent præter necessaria, & intra diem quintum abscederent. Et p in secundo fœdere, ne Romani ultra Pulchrum promontorium, Mastiam & Tarsejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illyriis, *c* ne Illyrii ultra Lissum (hh) pluribus quam duobus lembis iisque inermibus navigarent. In pace cum Antiocho, *d* ne citra 54 Calycadnum & Sarpedonem promontoria navigaret, extra naves 55 quæ stipendium, legatos, aut obsides portarent.

a Thucyd. Lib. IV. c. 118.
b Polyb. III. 22.
c App. Illyr. p. 760. *Ed. H. Steph.*
d Livius l. XXXVIII. c. 38.

2. Sed

GROTII.

o *Romani cum Carthaginiensibus*] *Servius* ad illud IV. Æneidos:

Littora littoribus contraria.

Quia in fœdere cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthaginensium accederent, neque Carthaginenses ad littora Romanorum. Simile fœdus Romanorum cum Tarentinis: *μὴ πλεῖν Ῥωμαίους πρόσω Λακινίας ἄκρας· ne Romani ultra promontorium Lacinium navigarent*; est hoc in excerptis ad legationes ex *Appiano*. [Excerpt. *Fulvii Ursini*, num. 5. *pag.* 444. *init.*] mersos a Pœnis externos, qui in Sardiniam vel ultra columnas navigarent, tradit *Strabo* libro XVII.

p *In secundo fœdere*] Erat & hoc in eo, ne Romani in Africam aut Sardiniam appellerent nisi commeatus accipiendi aut naves reficiendi causa. Post bellum Punicum tertium castigatus Senatus Carthaginensis, quod contra fœdus exercitum & navalem materiam haberet. Testis *Livius* Epit. lib. XLVIII. & XLIX. Simile est quod Sultanus Ægypti, pacto cum Græcis facto, impetravit, ut ei semel anno duas naves trans Bosphorum mittere liceret. Est id apud *Gregoram* libro IV. Antiochi olim pax & hoc continebat, ne is armatas naves haberet plures XII. *Appianus* Syriaco. (*pag.* 112. *Ed. Steph.*) Naves armatæ Adriaticum sinum ingredi per Venetos vetantur ex pactis. Vide *Thuanum* libro LXXX. in anno CIↃ IↃLXXXIV.

GRONOVII.

53 *Pulchrum promontorium*] In Africa. *Liv.* 29, 27.

54 *Calycadnum & Sarpedonem*] In Cilicia.

55 *Quæ stipendium*] Quod ei pendendum erat ex fœdere Romanis. *Liv.* 38, 38.

(hh) Reposui *Lissum*, pro *Lessum*, quod habent omnes Editiones. Nulla est urbs *Lessus*: & ἔξω τοῦ Λισσοῦ ait POLYBIUS, *Hist.* Lib. II. Cap. 12. unde has fœderis leges sumsit Auctor noster, quamquam in ora libri solum *Appianum* indicet, qui paullum alio modo eas refert. Sic in præcedentibus edidi *Mastiam*, pro *Massiam*, quod perperam legitur in omnibus Editionibus. Ceterum de veteribus illis urbibus *Mastia* & *Tarseio*, quas silentio prætermittit CELLARIUS In Geographia Antiqua, vide BOCHARTUM, *Phaleg.* Lib. III. Cap. 7. *J. B.*

GRO-

2. Sed hæc non docent occupationem maris, aut juris navigandi. Possunt enim ut singuli, ita & populi pactis, non tantum 56 de jure quod proprie sibi competit, sed & de eo quod cum omnibus hominibus commune habent, in gratiam ejus cujus id interest decedere: quod cum fit, dicendum est quod dixit a Ulpianus in ea facti specie, qua fundus erat venditus hac lege, ne contra venditorem 57 piscatio thynnaria exerceretur, mari servitutem imponi non potuisse, sed bonam fidem contractus exposcere, ut lex venditionis servetur. Itaque personas possidentium & in jus eorum succedentium obligari.

a L. Venditor. 13. D. Com. præd.

XVI. 1. 58 Frequens est inter vicinos populos contentio, quo-

GRONOVII.

56 *De jure decedere*] Ut si quis paciscatur, ne in aream alterius lumen e sua domo habeat, non eo aër fit proximi possidentis, sed alter de jure suo remittit.

57 *Piscatio thynnaria*] Thynnorum piscium. *Hor.* 2. sat. 3. *Plures annabunt thynni & cetaria crescent.*

58 *Frequens &c.*] Hæc quidem docta sunt, si recte tradantur, sed ad præsentem quæstionem parum faciunt. Videtur autem vir summus auctores finium regundorum valde defunctorie legisse. *Limitatus* ager appellatur, qui & divisus assignatusque, non quod manufactos limites pro finibus haberet, sed quia concisus erat limitibus factis (*decumanos* & *cardines* vocabant: illos, qui orientem & occidentem spectabant, hos, qui meridiem & septentrionem) per centurias perque partes, quæ privatis possessoribus dono principis essent adsignatæ, ita ut certus numerus centuriarum & jugerum limitibus includeretur. Quum secundum genus nominavit *assignatos & mensura comprehensos*, frustra addit, *per centurias & jugera*: nam horum ratio habetur in limitato. At hujus tantummodo modus universus per extremitatem mensuræ comprehendebatur. Ideo non *limitatus*, non *divisus*, sed *assignatus* tantum, & *mensura comprehensus* vocabatur. *Arcifinius* quoque dictus, non quod fines hostibus arcendis idoneos haberet, sed quod arcuerat fines, vel non haberet fines mensoria ratione comprehensos. Frontinus: *Ager est arcifinius, qui nulla mensura continetur.* Eosdem proptterea *Siculus Flaccus* ait *solutos* vocari. Iidem testantur nihil *subsecivorum* intervenire, nempe quæ a mensuris decempeda restabant. Appellabantur & *occupatorii*, quia eorum unusquisque privato arbitrio occupaverat sine adsignatione, non modo tantum, quantum colere poterat, sed quantum in spe colendi habebat. Nec vero hic ager necessario terminos habebat naturales: poterat enim occupator sibi terminos statuere, quos voluerat, vel sepimento, vel fossa manufacta.

In duobus primis agrorum generibus, si flumen cursum mutet, nihil ait de territorio mutari. Non est perpetuum. Poterat enim tam limitatus, quam mensura comprehensus ager ad fines territorii esse, & vel hic, vel ille fluvio imperia terminante includi; quod si esset, haud dubie, quod decedebat agris, decedebat territorio: quod alteri ripæ accedebat, sub aliam jurisdictionem veniebat. Rursus ait in arcifiniis flumen mutato cursu mutasse territorii fines &c. Ne hoc quidem perpetuo verum. Nam arcifinius ager esse poterat & in medio territorio, utpote si quis loca deserta, vasta, inculta occupaverat: qualia

quoties flumen cursum mutavit, an simul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit, eis cedant quibus adjecta sunt: quæ controversiæ ex natura & modo acquisitionis definiendæ sunt. Docent nos [a] mensores tria esse agrorum genera: 59 divisum, & assignatum, quem limitatum vocat [b] Florentinus jurisconsultus, quia manufactos limites pro finibus habet; 60 assignatum per universitatem, sive q mensura comprehensum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente [c] Varrone, quod 61 fines habeat arcendis hostibus idoneos, id est naturales: ut sunt 62 flumina & r montes. Hos 63 occupatorios dicit Aggenus [d] Urbicus, quia

[a] Jul. Frontin. De agror. qualit. p. 38. Ed. Goës.

[b] L. in agris limitatis, 16. D. de acq. rer. dom.

[c] Apud Frontin. ubi supra.

[d] Pag. 45.

qualia magnis regnis & imperiis frequentia interveniunt. Ibi si flumen esset, quicquid ageret, manebat, quod erat, territorium.

Illud prorsus mirum, quod in dubio imperia, quæ ad flumen pertinent, arcifinia putanda esse ait, & ut limitata, aut mensura comprehensa sint, rarius accidere. Primo inauditus est sermo, *imperium arcifinium*, *imperium limitatum*, *imperium mensura comprehensum*. Agrorum hæc vocabula sunt, non imperiorum. Dein dubium tale nobis esse non potest, quia nulli nobis ejusmodi agri. Tertio quomodo potest esse dubium, si vera est Auctoris sententia, omnes agros limitatos & adsignatos esse in meditullio imperii, omnes in extremo arcifinios. Minime igitur hic servit hypothesi suæ. Denique apud Romanos, quibus solis istæ agrorum varietates notæ, si dubium hujusmodi incidisset, adibatur scrinium Imperatoris, in quo erant omnium limitatorum & assignatorum agrorum formæ: si de quo quærebatur, ejus nulla extaret forma, pro arcifinio erat. Meminerunt hujus rei sæpe dicti auctores finium regundorum. [Non desunt tamen, quæ pro Auctore nostro adversus hanc crisin, & alterius Viri Eruditissimi *Wilhelmi Goesii*, in animadversionibus ad Rei Agrariæ Auctores, dici queant; ut patet ex nostris ad hunc locum Gallicis Notis. *J. B.*]

59 *Divisum & assignatum*] Qui veteranis & colonis per centurias, & jugera modo certo adscripto datus est.

60 *Assignatum per universitatem*] Quum modus universus & indivisus civitati tribuebatur: hic tantum per extremitatem mensura comprehendebatur, non per centurias & jugera, ut perperam Auctor. Centuriæ & jugera sunt limitati vel divisi & adsignati. Centuria modus est agri CC. vel CCL. jugerum. Jugerum in longitudinem numerat pedes CCXL. in latitudinem pedes CXX. *Colum.* 5, 1. Quidam tamen voluerunt mensuram per extremitatem comprehensam esse centuriam.

61 *Fines hostibus arcendis*] Imo quod fines arcuit, & possessor ejus liberum sibi reliquit, quo usque colere aut possidere velit.

62 *Ut flumina & montes*] Immo & aquarum divortia & manufactas vias, fossas, arbores antemissas, nec mensura continetur. Sic F. p. 4.

63 *Occupatorios*] Quia non ex mensuris actis modum acceperunt, sed patent quatenus excoluit, aut quantum eorum spe colendi occupavit possessor. Primi habent limites inter singulas centurias, duo posteriora genera non limites, sed terminos. Sic 18, 22.

GROTII.

q *Mensura comprehensum*] Exemplum vide apud *Servium* ad eclogam IX. [Sed agitur ibi de *agris limitatis*. Vide ad *vers.* 7. & 28. *J. B.*]

r *Montes*] *Tacitus* de Germania: a Sa-

quia plerumque tales sunt agri, qui aut eo quod vacui sunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiamsi flumen cursum mutet, 64 nihil de territorio mutatur: & 65 si quid alluvio adjecit, id occupantium imperio accedit.

2. In arcifiniis s flumen mutato paulatim cursu mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, sub ejus imperio est, cui adjectum est: quia scilicet eo animo populus uterque imperium occupasse primitus creditur, t ut flumen sui 66 medietate eos dirimeret, tanquam naturalis 67 terminus. Tacitus dixit: a *Certum jam alveo Rhenum*, u *quique terminus esse sufficiat.* Diodorus Siculus, b ubi controversiam narrat, quæ inter Egestanos & Selinuntios fuit; ποταμοῦ, ait, τὴν χώραν ὁρίζοντος, *amne fines discriminante.* Et Xenophon c talem amnem simpliciter τὸν ὁρίζοντα, id est, *finitorem*, vocat.

a De Morib. Germ. c. 32.
b Lib. XII. c. 82. pag. 328. Ed. H. Steph.
c Lib. IV. Exp. Cyri, c. 8. §. 1.

3. Narrant veteres Acheloum amnem, incerto cursu, modo sectum in partes, modo circumactum obliquo agmine, (unde 68 tauri & serpentis formam induisse dicitur) diu de agro adjacente belli causam Ætolis & Acarnanibus præbuisse, d donec eum Hercules aggeribus 69 domuit eoque beneficio Oenei

d Strabo l. X. p. 458.

a *Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur.* c. 1. *Plinius* libro XXXVI. *Evehimus ea quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant*, de Alpibus loquens. [Locus est *Cap.* 1. ubi suspicor pro *Evehimus*, legendum *Evellimus*, quæ vox aptissima ad *terminos* motos significandos. Et de *evectione* in sequentibus agitur: *Navesque marmorum caussâ fiunt ac per fluctus .... huc illucque portantur juga montium* &c. Tota series orationis mihi videtur favere huic facillimæ emendationi. Peritiores judicent. *J. B.*]

s *Flumen mutato paulatim cursu*] Vide *Johannem Andreæ* & alios citatos à *Reinkingio* libro 1. classe v. c. 1.

t *Ut flumen sui medietate eos dirimeret*; Exemplum in Vedaso amne apud *Marianam* libro XXIX. (Cap. 23.)

u *Quique terminus esse sufficiat*] Spartianus Adriano: (*Cap.* 12.) *in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur.* Phasim amnem σύνορον, id est, confinem vocat *Constantinus Porphyrogenneta*, c. XLV.

GRONOVII.

64 *Nihil de territorio*] Quasi centuria non potuerit finiri flumine.

65 *Si quid alluvio*] Si parvum quid esset, contemtum: si magna pars, ad subseciva pertinuisse censeo in diviso & adsignato.

66 *Medietate*] Quasi linea ducta per medium alveum.

67 *Terminus*] Non tam vagum & stagnantem super minus profundo, sed alveo profundissimo collectum & inclusum, ut pro territorio & munimento imperii esse possit.

68 *Tauri & serpentis formam*] In fabula luctæ cum Hercule *Ovidius* 9. Metam. 63. & 80.

69 *Domuit*] In certum alveum inclusit.

Oenei Ætolorum regis [70] filiam in matrimonium impetravit.

XVII. 1. Sed hoc ita demum locum habebit, si non alveum mutaverit amnis. Nam flumen, etiam qua [71] imperia disterminat, non consideratur nude qua aqua est; sed qua aqua alveo tali fluens ripisque talibus inclusa. Quare particularum adjectio, *a* decessio, aut talis immutatio, [72] quæ toti speciem veterem relinquat, rem finit eandem videri. At si totius species simul mutetur, res erit alia. atque ideo sicut interit flumen, quod in loco superiore molibus obstructum est, novumque nascitur facta manu fossa, in quam aqua immittitur: ita *x* si deserto alveo veteri aliâ irruperit flumen, non idem erit quod fuit ante, sed novum vetere extincto: & sicut si exaruisset flumen, imperii terminus maneret medietas alvei, qui proxime fuisset: quia mens ea populorum fuisse censenda est, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent; quod si flumen esse desiisset, ut tum teneret quisque [73] quod tenuisset: *b* ita mutato alveo idem observandum erit.

a L. Proponebatur, 76. D. de judiciis.

b L. 3. §. 2. ff. de aq. quot. & æstiva.

2. In dubio autem [74] imperia, quæ ad flumen [75] pertingunt, arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius quam id [76] quod non facile transitur. Ut autem limitata, aut mensura comprehensa sint, rarius accidit; neque tam ex acquisitione primæva, quam ex aliena concessione.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit, & contigisse alicubi videmus, ut flumen totum [77] parti uni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium serius occupato jam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res pactionibus esset definita.

XIX. 1. Illud quoque observatu non indignum, originariam acquisitionem censendam etiam rerum earum, quæ dominum habuerunt, sed habere desierunt: puta quia derelictæ sunt,

GROTII.

x *Si deserto alveo veteri*] Ut Bardarus amnis apud *Annam Comnenam*. libro 1. (*cap. 5.*)

GRONOVII.

70 *Filiam*] Deianiram.

71 *Imperia disterminat*] Ut Romanum a Germanis Rhenus, a Marcomannis & Dacis Danubius, a Parthis Euphrates.

72 *Quæ toti speciem*] Non avertat in aliam regionem, sed pristinum alveum retinere sinat.

73 *Quod tenuisset*] Si scilicet nullum ibi flumen fuisset, nempe usque ad illam lineam, quæ medium alveum secat.

74 *Imperia*] i. Agri, quibus terminantur imperia per flumen.

75 *Pertingunt*] Pertinent.

76 *Quod non facile*] Ut munitiones naturales.

77 *Parti uni accederet*] Ut in illis terminis imperii Romani factum: nam cum barbari naves nullas haberent, Romani eos amnes navibus occuparunt, quas dicebant lusorias.

GRO-

ſunt, aut quia [78] defecerunt domini. nam hæc [79] redierunt in eum ſtatum, in quo primum res fuerant.

2. Sed illud ſimul notandum eſt, interdum primas acquiſitiones a populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo ineſt [80] jus illud eminens, de quo alibi egimus, ſed & privatum plenumque dominium generaliter [81] primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret diſtributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, ſi non ut jus [82] vaſalli a jure [83] ſenioris, aut jus emphyteuticarii a jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ ſunt ſpecies juris in rem, quas inter eſt & jus ejus, qui [84] ſub conditione fideicommiſſum exſpectat. Seneca: [y] *Non eſt argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt etiam quod ſub certa lege tuum eſt.* Dion Pruſæenſis [a] Rhodiaca: *μυρίους γὰρ εὑρήσετε τρόπους καθ' οὓς ἑκάςῳ τι φαμὲν εἶναι· καὶ πλεῖστον διαφέροντας· ὧν οὔτε ἀποδόσθαι τι ἔξεστι τοῖς ἔχουσιν, οὔτε ὅπως ἂν θέλοι χρῆσθαι. Plurimi ſunt modi, quibus quid cujuſque eſſe dicitur, & quidem valde inter ſe differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio uti liceat.* Apud Stra-

[a] Pag. 325. D. Ed. Morell.

GROTII.

y *Non eſt argumentum*] Locus eſt de beneficiis VII, 12. Idem libro ejusdem argumenti octavo, c. 12. *quadam quorundam ſub certa condiſione ſunt.* [At vero ſunt tantum ſeptem Libri *De Beneficiis*. Locus eſt eodem libro & capite, quo ille, cujus verba in textu adſeruntur. *J. B.*]

GRONOVII.

78 *Defecerunt domini*] Juſtin. 19, 3. *Prædam, quam relictis a ſe caſtris abſtulerint, non eſſe talem, quam velut ſpolium victi hoſtis oſtenſent, ſed quam poſſeſſione vacua fortuitis dominorum mortibus, ſicuti caducam, occuparint.*

79 *Redierunt in eum ſtatum*] Rurſus factæ ſunt communes.

80 *Jus eminens*] 1, 3. 6.

81 *Primum populo*] *Siculus Flaccus* de cond. agrorum. *Poſtquam ergo majores regiones ex hoſte capta vacare cœperunt, alios agros diviſerunt, aſſignaverunt, & ita remanſerunt, ut tamen populi Rom. eſſent: ut eſt in Piceno, in regione Reatina, in quibus regionibus montes Romani appellantur: nam ſunt P. R. quorum vectigal ad ærarium pertinet.*

82 *Vaſalli*] Qui habet emphyteuſin vel fundum a domino in perpetuum, aut in certos annos, ea lege conceſſum, ut eum colat melioremque reddat, conſtituta penſione annua.

83 *Senioris*] Hoc vocabulo uſa eſt inferior Latini ſermonis ætas pro domino: unde Italicum *Signore*, Gallicum *Seigneur*, *Sieur*, ſive *Monſieur*, *Meſſire*. Bignon. ad Marcul. 1. cap. 7. p. 485.

84 *Sub conditione fideicommiſſum*] Nam & ſub conditione relinquitur fideicommiſſum, vel ex certo die. §. 2. Inſtit. *de fideicom. her.*

Strabonem (ii) invenio: *κύριος ἦν πλὴν τοῦ πιπράσκειν· dominus erat demto vendendi jure.* Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit [a] Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab universis occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.*

[a] *De morib. Germ.* c. 26.

3. Hoc igitur modo cum distributa dominia pendent a [85] dominio generali, si quid [86] domino particulari carere incipit, non fit occupantis, sed [z] ad universitatem, aut ad dominum superiorem redit. Cui juri jus simile etiam per legem civilem extra hanc causam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

GROTII.

z *Ad universitatem aut ad dominum superiorem redit*] Sic ex libro secundo Odysseæ in fine colligas, bona ejus qui sine liberis decederet ad populum pervenisse, & sic interpretatur *Eustathius* illud *Homeri* Iliados E. (vers. 158.)

Χηρωσταὶ δὲ διὰ κτῆσιν δατέοντο,

Partiebantur opes rectores urbis.

Nam *χηρωσταὶ* magistratum fuisse dicit qui bona sine liberis decedentium administrabat. Simile aliquid usurpatum olim in regno Mexicano docent nos historiæ. [In loco ex *Odyssea* Poëta hoc tantum innuit, inter Procos *Penelope* convenisse, si forte *Telemachus* interiisset, sese bona ejus æquis partibus occupaturos, ut solatii loco id esset illis, quos *Penelope*, uno electo in virum, exclusura esset; ut optimè observavit Doctissima Matrona *Anna T. Fabri.* Adeoque inde quod Auctor noster colligit, minimè inferri potest. Neque certius est, quod de *χηρωσταῖς*, post *Eustathium*, adfirmat. Vocem enim illam interpretantur *Pollux* & *Hesychius* non de magistratibus, bona sine liberis decedentium administrantibus, sed de propinquis remotis in hereditatem succedentibus. *J. B.*]

GRONOVII.

85 *Dominio generali*] Ejus, cujus est territorium, sive principis sive populi.

86 *Domino particulari*] Cujus fuit ea privata possessio.

(ii) Locum forte inveni *Lib.* XII. ubi agitur de ministris sacrorum, quorum *Archelaus* Pontifex, Rex *Comanæ* à *Pompejo* constitutus, dominus erat, ita tamen ut eos vendere non posset: *Καὶ τῶν τε ἄλλων ἐνόντων ἱεροδούλων κύριος πλὴν τοῦ πιπράσκειν.* Pag. 558. Ed. Casaub. Paris. *J. B.*

CAPUT IV.

De derelictione præsumta, & eam secuta occupatione & quid ab usucapione & præscriptione differat.

I. *Usucapio aut præscriptio proprie dicta cur locum non habeat inter populos diversos, eorumve rectores.*

II. *Solere tamen & inter hos allegari longævas possessiones.*

III. *Causa inquiritur ex conjecturis humanæ voluntatis: quæ pe-*

I. GRavis hic difficultas oritur de 1 usucapiendi jure. Namque id jus cum 2 lege civili sit introductum (tempus enim 3 ex suapte natura vim nullam effectricem habet: nihil enim fit a tempore, quamquam non fit in tempore) locum habere non potest, ut censet a Vasquius, inter duos populos liberos, aut reges, populumve liberum & regem: imo ne inter regem quidem & privatum ipsi non subditum, a nec inter duos diversorum regum aut populorum subditos. quod verum videtur, nisi 4 quatenus res vel actus tenetur territorii legibus. Atque id si admittimus, sequi videtur maximum incommodum, ut controversiæ de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad per- *a Lib. II. c. 51. n. 28.*

GROTII.

a *NEc inter duos diversorum regum aut populorum subditos*] In lege XII. tabularum erat: *Æterna auctoritas cum hoste esto*, id est, cum peregrino. [Apud CICERON. *De Offic.* Lib. I. Cap. 12.]

GRONOVII.

1 *Usucapiendi jure*] Per quod res aliena longo tempore fit bona fide possidentis.

2 *Lege civili*] Jure Romano.

3 *Ex suapte natura*] Sine lege aut natura.

4 *Quatenus res*] Ut qui in alieno territorio, ubi usucapio valet, rem vel agendi aliquid jus habet, per legitimum tempus bona fide possidere vel actum illum exercere sinendo, rem jusve amittat.

perturbandos multorum animos & bella ferenda pertinet, sed & communi gentium sensui repugnat.

a Judic. xi, 26. II. Nam & in sacris literis *a* Jephthes regi Ammonitarum sibi vendicanti terras inter Arnonem & Jabocum, & ab Arabum desertis ad Jordanem sitas, objicit trecentorum annorum possessionem, & ab eo quærit, cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint? Et Lacones apud *b* Isocratem, tanquam certissimum b & apud omnes gentes confessum ponunt, possessiones publicas, non minus quam privatas, multo tempore ita firmari, ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos, qui Messenam repetebant. Verba Græca sunt: τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινάς, ἣν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσι. Idem (aa) Isocrates ad Philippum: κάτοχον καὶ βέβαιον τὴν κτῆσιν πεποιηκότος τοῦ χρόνου. *Cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset.*

b Archid. p. 121. A. Ed. H. Steph.

c Livius lib. XXXII. c. 10. Hoc jure nisus posterior *c* Philippus T. Quintio dicebat; *civitates quas ipse cepisset se liberaturum: quæ sibi tradita a majoribus essent justa ac hæreditaria possessione, se non excessurum.* *d Livius lib. XXXV. c. 16.* Sulpitius contra Antiochum *d* disputans ostendit iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia aliquando servissent, id jus post aliquot sæcula eos asserendi in servitutem faciat. Et *e Tacitus Ann. 6. c. 31.* *e* historici c vetera reposcere vaniloquentiam vocant: μυθικὰς καὶ παλαιὰς ἀποδείξεις Diodorus. Apud Ciceronem est *f Cap. 22.* de *f* officiis secundo: d *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui nullum habuit, habeat, qui autem habuit, amittat?*

III. Quid dicemus? Juris effectus *s* qui ab animo pendent, non

GROTII.

b *Et apud omnes gentes confessum*] In hunc sensum differit pro Gallia dux Nivernensis apud *Thuanum* libro LIX. in anno CIↃ IↃ LXXIV.

c *Vetera reposcere*] Τὰ πρὸ Εὐκλείδου dicunt Græci ex historia Attica. usus inter alios *Nicetas* lib. I. (*cap.* 9.) de Alexio Isaaci fratre, ubi de Henrico agit Imperatore Friderici filio: καὶ ταῦτα δὴ τὰ πρὸ Εὐκλείδου ἀνυποστόλως ἀνακινῶν· *ita ille velut ante Eucliden gesta movebat inverecunde.* [Vide LUCIANUM, in *Cataplo*, T. I. *Ed. Amst.* p. 426. & *Hermotim.* pag. 563. Locus autem *Diodori Siculi*, qui postea sine ullo indicio adfertur, exstat *Lib.* XV. *Cap.* 78. pag. 497. *Ed. H. Steph.* Et *pag.* seq. dicitur βίᾳ καὶ ἀδίκως ejusmodi possessio haberi. *J. B.*]

d *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?*] Florus lib. III. c. 13. *Tamen relictas a majoribus sedes, ætate, quasi jure hæreditario possidebant.*

(aa) Verba illa non sunt *Isocratis*, sed *Dionysii Halicarnass.* in *Judicio de Isocrate*, ubi exhibet summam Orationis ipsius *Archidami*, ex quâ locus præcedens, Cap. IX. pag. 155. Tom. II. *Edit. Oxon.* *J. B.*

GRONOVII.

s Qui ab animo] Quod alicui jus nascitur ex eo, quod quis hoc vel illud

non possunt tamen ad solum animi actum consequi, nisi is actus signis quibusdam indicatus sit. quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere [6] non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis animi actus cognoscere non potest: qua de causa etiam interni actus meri [7] legibus humanis non subjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent [8] mathematicam, sed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud possunt homines, quam quod volunt & sentiunt, & factis simulare. Neque tamen patitur natura humanæ societatis, ut actibus animi sufficienter indicatis nulla sit efficacia. ideo quod sufficienter indicatum est, pro vero habetur [9] adversus eum qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

IV. 1. Factis intelligitur derelictum, quod abjicitur, nisi ea sit rei circumstantia, [a] ut temporis causa & [10] requirendi animo abjectum censeri debeat. Sic chirographi redditione [b] censetur remissum debitum. Recusari hereditas, inquit Paulus, [c] non tantum verbis, [11] sed etiam re potest, & quovis indicio voluntatis. Sic si is, qui rei alicujus est dominus, sciens cum altero eam rem possidente, tanquam cum domino contrahat, jus suum remisisse merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil causæ est.

2. Simile est quod superior concedens inferiori, vel imperans id facere quod facere licite non potest, nisi lege solvatur [d], [12] lege solvisse eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili, sed ex jure naturali, quo quisque suum potest abdicare, & ex naturali præsumtione, qua voluisse quis creditur quod sufficienter significavit: quo sensu recte accipi potest quod [e] Ulpianus dixit, [13] juris gentium esse acceptilationem.

V. 1. Sub

a L. 9. §. ult. D. de acq. rer. dom. L. 8. D. ad leg. Rhod. l. 43 §. 11. D. de furtis.

b L. 2. §. 1. ff. de pactis.

c L. 95. D. de acq. vel omitt. hered.

d L. 57. D. de re jud. & l. 3. ff. de off. Prætor.

e L. 8. D. de acceptil.

illud decrevit, statuit, in animo habuit (exempli gratia te adoptare, heredem facere, & similia) id constare nequit & effectum sortiri ex sola mentis agitatione, & commentatione: sed ei, ad quem jus nostrum referimus, id fuisse nobis animi argumentis quibusdam externis & symbolis notabilibus demonstrandum est.

6 *Non fuerat congruum*] Non est enim hominum pectora scrutari.

7 *Legibus humanis*] Cogitationum pœnas nemo patitur. l. 18. D. *de pæn.*

8 *Mathematicam*] Necessariam.

9 *Adversus eum*] Ita ut ei noceat, damnum in re aut existimatione afferat, si postea se voluisse aliter ostendat, quam indicavit.

10 *Requirendi animo*] Ut, ubi licuerit, repetas recolligasque.

11 *Sed etiam re*] Non adeundo, quum sciat se adire debere.

12 *Lege solvisse*] Ut cum Imperator jubet occidere aliquem, solvit eum lege Cornelia, vel, *non occides*.

13 *Juris gentium*] Cum sit revera juris civilis. §. 2. Inst. *Quib. mod. tol. oblig.*

V. 1. Sub factis autem 14 moraliter veniunt & 15 non facta, considerata cum debitis circumstantiis. Sic qui sciens & praesens tacet, videtur consentire: quod & lex Hebraea agnoscit, Numer. XXX, 4. 5. 11. 12. nisi circumstantiae ostendant, quominus loquatur, metu eum vel alio casu impediri. Sic amissum censetur id e cujus recuperandi spes projicitur, ut porcos a lupo raptos, & quae naufragio amittimus, nostra esse desinere ait Ulpianus, a non statim, sed ubi recipi non possunt, id est, ubi non est cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia existant. Nam si missi essent qui rem inquirerent, si promissum 16 μήνυτρον, aliud esset judicandum. Sic qui rem suam ab alio teneri scit, nec quicquam contradicit multo tempore, is nisi causa alia manifeste appareat, non videtur id alio fecisse animo, quam quod rem illam in suarum rerum numero esse nollet. Et hoc est quod alicubi dixit Ulpianus, b aedes longo silentio videri pro derelicto a domino habitas. *Parum juste* (rescripsit Pius c Imperator) *praeteritas usuras petis, quas omisisse te longi temporis intervallum indicat: quia eas a debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet esses, petendas non putasti.*

a L. 44. D. de acq. rerum dom.

b L. 15. § 21. D. de damno infect.

c Lib. 17. §. 1. D. de usuris.

2. Cui simillimum quid in consuetudine apparet. d Nam haec quoque, semotis legibus civilibus, quae 17 certo tempore ac modo eam introduci volunt, a populo subdito introduci potest ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero, quo illa consuetudo effectum juris accipit, non est definitum, sed arbitrarium, quantum satis est ut concurrat ad significandum consensum.

d Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. VII. de legibus, c. 15.

3. Sed ut ad derelictionem praesumendam valeat silentium duo requiruntur, ut silentium sit scientis; & ut sit libere volentis. nam f 18 non agere nescientis, caret effectu; & 19 alia causa cum apparet, cessat conjectura voluntatis.

VI. Ut

GROTII.

e *Cujus recuperandi spes projicitur*] Id יאוש dicitur Hebraeis jurisconsultis.

f *Non agere nescientis, caret effectu*] Vide infra hoc libro, cap. XXI. §. 11. Adde si vacat *Bart. Soc.* consilio CLXXXVII. col. 2. *Meischnerum* decisione Camerali IX. n. 113. tomo III.

GRONOVII.

14 *Moraliter*] Per commodam & moribus receptam interpretationem, quaedam, quae facta non sunt, pro factis habentur.

15 *Non facta*] Actus negativi: infra num. 8.

16 Μήνυτρον] Indicii praemium.

17 *Certo tempore*] Interpp. ad §. 12. Inst. *de j. nat. gent. & civ.* minimum requirunt decennium & duos actus, aut complures actus minore tempore, praesertim si judicio contradictorio probata sit.

18 *Non agere nescientis*] Qui silet aut quiescit ignorans sibi loquendum aut agendum esse, praejudicium sibi non facit.

19 *Alia causa*] Quoties intelligitur

VI. Ut hæc igitur duo adfuisse censeantur, (bb) valent & aliæ conjecturæ: sed temporis in utrumque magna vis est. Nam primum fieri vix potest, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occasiones subministret tempus. Inter præsentes tamen minus temporis spatium ad hanc conjecturam sufficit, quam inter absentes, etiam 20 seposita lege civili. Sic & 21 incussus semel metus durare quidem nonnihil creditur, sed non perpetuo, cum tempus longum multas occasiones adversus metum sibi consulendi, per se, vel per alios suppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, saltem ut protestatio de jure fiat, aut, quod potius est, ad judices aut arbitros provocetur.

VII. Quia vero g 22 tempus a memoriam excedens quasi infinitum est moraliter, ideo 23 ejus temporis silentium ad rei derelictæ conjecturam semper sufficere videbitur, h nisi validissimæ sint in contrarium rationes. Bene autem notatum est a prudentioribus jurisconsultis, i non plane idem esse tempus memoriam excedens cum centenario, quanquam sæpe hæc non longe abeunt: quia k communis humanæ vitæ terminus sunt

a *L. Hoc jure*, 3. §. *ductus*, 4. *D. de aqua quot. & æst.*

tur aliud quid, quam neglectum & consensum voluntarium esse, quod illum silere cogat, non creditur silere, quia id, quod dissimulat, velit, sed quia loqui non audeat.

GROTII.

g *Tempus memoriam excedens*] *Andreas Knich* in tractatu de jure territorii. *Reinking*. lib. 1. classe V. cap. 11. n. 5. *Oldendorp*. classe III. art. 2.

h *Nisi validissima sint in contrarium rationes*] *Menochius* 1. cons. XC.

i *Non plane idem esse*] *Balbus* de præscriptionibus id notavit, & in eodem argumento *Covarruvias*. *Reinking* dicto lib. 1. classe V. c. 11. n. 40. de tempore memoriam excedente. vide eruditissimum *Fabrum* in consilio pro ducatu Montisferratensi.

k *Communis humanæ vitæ terminus*] Αἰῶν@ μέτρον ἀνθρώπου χρόνου dixit Justinianus in edicto quinto, edito in notis ad arcanam historiam *Procopii*.

GRONOVII.

20 *Seposita lege*] Quæ res immobiles inter præsentes decennio, inter absentes 20. annis, statuit usucapi.

21 *Incussus semel*] Si quis tacuit aut passus est quid fieri timore perculsus, eum timorem vim eandem habere per aliquantum temporis satis præsumitur.

22 *Tempus memoriam*] Quod quando fuerit, nemo superest, qui meminerit, pro infinito est per humanam imbecillitatem, etsi revera fines certos habuerit.

23 *Ejus temporis silentium*] Tantum per spatium temporis non declarasse voluntatem suam ad rei dominium tenendum.

(bb) Non tam ex derelictione tacitâ, cujus præsumtio satis firma utplurimum non adest, quàm ex jure Possessoris bonæ fidei & ipso fine Dominii constituti, fundamentum juris istius deducendum esse, ostendimus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* in Notis alteri Editioni adjectis, Lib. IV. Cap. XII. §. 8. Totum illud Caput in hanc rem conferri potest. *J. B*,

GRO-

sunt [a] anni centum. quod spatium ferme solet ætates hominum, aut l 24 γενεὰς tres efficere: quas Antiocho [b] Romani objiciebant, cum ostenderent repeti ab eo urbes, quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

VIII. 1. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est 25 jactare, ac proinde 26 actus negativos, etiam cum magno temporis spatio, non sufficere ad eam quam diximus 27 conjecturam. Sed cogitare rursum debemus 28 bene sperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc esse animo, ut rei caducæ causa hominem alterum 29 velint in perpetuo peccato versari, quod evitari sæpe non poterit sine tali derelictione.

2. De imperiis vero, quamquam ea 30 magni fieri solent, scire debemus magna esse [c] onera, & quæ non bene administrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium: ac sicut durum esset, qui se tutores dicerent, damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat, aut, qua similitudine ad hanc rem Plato [d] utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potissimum gubernaret: ita non semper laudandos qui cum summa jactura, sæpe & cum sanguine innocentis populi disceptare cupiant, quis ejus populi rem sit curaturus. Laudatur ab antiquis Antiochi dictum, [e] qui populo Romano gratias egit, quod m nimis magna procuratione liberatus modicis terminis ute-ta annorum.

a *Eustath. ad Iliadis* α. vers. 250.
b *Liv. Lib.* XXXIV. c. 58.
c *Cicero pro Dejot.* c. 13.
d *Lib.* I. *De Rep.* p. 347. D. *Tom.* II. *Ed. Steph.* & Lib. VI. p. 488.
e *Val. Max. lib.* IV. c. I.

GROTII.

l *Γενεὰς tres*] Nam γενεὰ est *τριακονταετία*, triginta annorum ætas, ut *Porphyrius* notat in Homericis quæstionibus. (pag. 99. *Edit. Barnes.*) tres γενεὰς sæculum exponit *Herodianus* Severo. (*Lib.* III. *Cap.* 8. *Ed. Boecl.*) in CCC. annis decem in Ægypto fuisse reges notat *Philo* in legatione. Lacedæmone annis quingentis reges quatuordecim, *Plutarcho* indicante in Lycurgo. (*Pag.* 58. A.) *Justinianus* in novella CLIX. vetat in judicia deduci causam, quod jam quatuor γενεαὶ exiissent. (*Cap.* 2.)

m *Nimis magna procuratione liberatus*] Ejus animi videtur fuisse Jonathan, Saulis filius. [1 *Sam.* XXIII, 17.]

GRONOVII.

24 *Γενεὰς tres*] Nam γενεαὶ triginta annorum.

25 *Jactare*] Ultra projicere ac per lasciviam alienare.

26 *Actus negativos*] Patientiam sinendi alios nostris rebus frui: actus, quibus nihil agendo hoc videmur agere, ut rem nostram ejuremus & abnegemus, dum alium pro domino ejus se gerentem non appellamus, neque interpellamus.

27 *Conjecturam*] Alienationis.

28 *Bene sperandum*] Quamdiu contrarium non evidenter pateat & constet, putandum inter sese homines esse faventes, & quemvis alterius causa velle.

29 *Velint in perpetuo*] Quod fiet, si retineant animo dominium rei, quam tamen penes alium esse tamdiu & pro sua ab eo tractari & teneri, quam sua non sit, sed aliena, patiuntur.

30 *Magni fieri*] Majore cupiditate retinere & minus facile deseri quam res privatæ.

uteretur. Inter multa a Lucano sapienter dicta illud non postremum est: (*Lib.* 11. vers. 60.)

> ——— ——— ——— *tantone novorum*
> *Proventu scelerum quærunt, uter imperet urbi?*
> *Vix tanti fuerat civilia bella movere*
> *Ut neuter.*

3. Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controversiæ aleam constitui, humanæ societatis interest; quam 31 quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ sunt. Nam si durum putavit n 32 Aratus Sicyonius privatas quinquaginta annorum possessiones labefactari, quanto magis 33 illud Augusti tenendum est, eum virum bonum ac civem esse, qui præsentem reipublicæ statum mutari non vult, & qui, ut apud a Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅπερ ἐδέξατο σχῆμα τῆς πολιτείας τοῦτο ξυνδιασώζειν. quod τὴν παροῦσαν πολιτείαν διαφυλάττειν dixit (cc) Isocrates adversus Callimachum: sicut & Cicero oratione ad Quirites contrá Rullum, otii & concordiæ patrono convenire ait, defendere statum reipublicæ qui quoque tempore sit: & Livius, b optimum quemque præsenti statu gaudere.

a *Lib.* VI. c. 79.

b *Lib.* XXXV. c. 34.

4. Quod si etiam deficerent ea quæ jam diximus, c tamen adversus præsumtionem, qua quisque sua servare velle creditur, validior est altera, quod credibile non est quemquam ejus

c *Ang. de Clavasio in summa, in verbo Inventa.*

GROTII.

n *Aratus Sicyonius*] Sic & possessiones, ut fuerant, reliquerat Thrasybulus, pace Athenis constituta. [At *Thrasybulus*, expulsis xxx. Tyrannis, tulit tantum legem *ἀμνηστίας*. De possessionibus, ut fuerant, relictis, nihil habent, nec XENOPHON, *Hist. Græc.* Lib. II. in fine; nec DIODORUS SICULUS, *Lib.* XIV. *Cap.* 34. nec ÆSCHINES, Orat. *de falsa leg.* pag. 271. A. nec JUSTINUS, V, 10. nec VALERIUS MAXIMUS, IV, 1. *num.* 4. *extern.* qui rem narrant. Fallor an Auctor confudit cum hac pace, *Athenis* constituta, eam quæ inter *Siculos* facta est, & quâ cautum, referente *Thucydide*, ut singuli, quæ tum haberent in potestate, retinerent: Ἔχοντες ἃ ἕκαστοι ἔχουσι. Lib. IV. c. 65. BONGARSIUS id, tamquam exemplum simile, observaverat in nota ad laudatum *Justini* locum: quod forte ansam dedit errori Auctoris nostri. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Quæ adjuvant*] Ut hæc, qua qui longo tempore possessionem non repetivit, eam pro derelicta spernere statuitur.

32 *Aratus Sicyonius*] *Cic.* 2. off. 23.

33 *Illud Augusti*] *Macrobius* 2. Saturn. 4. Sic *Justinus* laudat Bacabasum, qui præsenti statu contentus, noluit conspirare cum Artabano, 3, 1.

(cc) Est apud Oratorem τὴν παροῦσαν τύχην διαφυλάττειν, circa finem Orationis. pag. 383. E. *Ed. H. Steph.* *J. B.*

GRO.

ejus quod vult, longo tempore [o] nullam plane edere significationem idoneam.

IX. Ac forte non improbabiliter dici potest non esse hanc rem in sola præsumtione positam, sed [p] jure gentium voluntario inductam hanc legem, ut possessio memoriam excedens, [34] non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. Credibile est enim in id consensisse gentes, cum ad pacem communem id vel maxime interesset. Merito autem dixi possessionem non interruptam, id est, ut Sulpitius apud Livium [a] loquitur, *uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso.* Idem alibi dixit: [b] *perpetuam possessionem, ac nullo ambigente.* Nam [35] desultoria possessio nihil efficit, quomodo Numidæ exciplebant adversus Carthaginienses: [c] *per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse jus, semperque penes eum possessionem fuisse, qui plus armis potuisset.*

d Lib. xxxv. c. 16.
e Ibid. num. 9.
f Apud eundem, L. xxxiv. c. 62.

X. 1. Sed alia hic, & quidem perdifficilis, suboritur quæstio, an [36] nondum natis jus suum tacite tali derelictione possit decedere. Si non posse dicimus, [37] nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, [38] cum pleraque talia sint, [39] ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his, qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit.

2. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum

GROTII.

o *Nullam plane edere significationem idoneam*] Crantzius Saxonicorum xi. n. 10. & 13.

p *Jure gentium voluntario inductam hanc legem*] Narrat *Gregoras* cum Caranæ majoribus data esset ab Imperatoribus Græcis Phocæa, adjectam legem, ut singuli successores scriptam ederent professionem se eam tenere administratorum titulo, *μὴ λάθῃ παραγεγραμμένην τὴν βασιλικὴν δεσποτείαν ὁ μεταξὺ τοῦ χρόνου μακρὸς δρόμος ne inobservatus diuturni temporis lapsus jus imperatoris excluderet.* [Lib. xi. circa init. *pag.* 239. *Ed. Genev.* 1616.]

GRONOVII.

34 *Non interrupta*] Per veteris domini apprehensionem.

35 *Desultoria possessio*] Ad breve tempus in potestate habuisse vel possedisse. *Desultores* genus spectaculi, quo aliquis trahens tres vel quatuor equos in cursu ex uno in alium transiliebat. *Manil.* 5, 85. *Flor.* 3, 3. Hinc *desultoria levitas* eorum, qui nulli rei diu immorantur.

36 *Nondum natis*] Si pater, priusquam gignat, silentio & pro derelicto imperium vel dominium habendo amiserit, an filius postea in spem successionis genitus idem amisisse censendus sit.

37 *Nihil profecit*] Qua filius ille, postquam suæ tutelæ factus erit, semper turbaturus est, quod pater concessit.

38 *Cum pleraque*] Imperia & dominia.

39 *Ut posteris*] Successione hereditaria transeant.

GRO-

dum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, 40 a cujus voluntate jus regnandi proficiscitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati sunt, ut quibus jus quæsitum nondum est, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expresse mutare voluntatem potest, ita & tacite credi mutasse. Mutata igitur populi voluntate, q neque dum existente eorum jure qui exspectari possunt; parentibus autem e quibus nasci possunt, qui jus suo tempore essent habituri, id ipsum jus derelinquentibus, nihil est quod obstet quominus illud ut derelictum ab alio occupari possit.

3. Agimus de naturali jure. nam jure civili ut aliæ fictiones ita & hæc introduci potest, r ut 41 eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat, atque ita impediat ne quid adversum eos occupari possit: quod tamen leges velle non temere censendæ sunt, quia privata ista utilitas publicæ valde repugnat. Unde & illa feuda, quæ 42 non ex jure proximi possessoris, sed ex vi investituræ primitivæ deferuntur, longo satis tempore acquiri posse receptior sententia est; quod ad 43 jura majoratus, & ad 44 res fideicommisso ob-

GROTII.

q *Neque dum existente eorum jure qui expectari possunt*] Multa sunt in historiis talium derelictionum exempla. Vide unum illustre in Ludovico IX. Francorum rege, pro se liberisque abdicante jus, quod per Blancam matrem in Castellæ regnum habere poterat, apud *Marianam* libro XIII. c. 18.

r *Ut eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat*] Ut lex civilis in hereditate jacente. [*L.* 34. *D. de adquir. rer. domin.* *L.* 13. §. 5. *Quod vi aut clam.* &c.]

GRONOVII.

40 *A cujus voluntate*] Qui regem sibi, qua conditione voluit, præfecit.

41 *Eorum qui nondum*] Ut, quod hi non possunt acquirere vel retinere, quia nondum existunt, id acquirant vel retineant beneficio legis, quæ rationem habuit etiam futurorum, quasi jam essent.

42 *Non ex jure proximi*] Quæ obveniunt tertiis vel quartis, non tanquam successoribus & heredibus proximi vasalli vel feudatarii, sed tanquam simul nominatis & adoptatis, cum primus investiretur, in casum deficientis ejus.

43 *Jura majoratus*] Prærogativas seniorum sive majorum natu. *Πρωτοτόκια, τὰ πρεσβεῖα τῶν πρωτοτόκων.* hic feuda regalia, emphyteuses, anniversaria, sive capellæ, jus patronatus, fideicommissa, & quæ pro indiviso ab uno ad alium derivantur in familia aliqua. Auctor de majoratu 2, 15. 4. p. 165. Voyage d'Espagne cap. 10. p. 62. *La noblesse d'Espagne a un beau droit, si au moins il luy est bien conservé, c'est que pour endettée qu'elle soit, on ne peut luy saisir que le revenu de son bien, parce qu'il est tout en majorazgo, c'est à dire fideicommis.* Et cap. 11. p. 75. *Quand il les vit engagez de toutes parts, il permis qu'on se pust attaquer à leurs fiefs, & ainsi osta le privilege de majorazgo, qui estoit le plus beau qu'eust la noblesse d'Espagne.*

44 *Res fideicommisso*] Quas ita tenet heres vel dominus, ut alienare aut

obnoxias non infirmis rationibus subnixus producit summi judicii jurisconsultus Covarruvias a.

4. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci possit, quod 45 uno actu alienari licite non possit; possit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam, ut exiticuris salva sit actio personalis 46 adversum eos, qui neglexerunt, aut eorum heredes.

a *C. possessor. p. 3. §. 3. Spec. tit. de feud. §. quoniam. vers. 3. quæritur. Chass. de cons. Burg.* des mains-mortes. §. *6. vers.* par an & jour, *n. 2. Cravet. de ant. temp. p. 4. §. materia. n. 90.*

XI. Ex his quæ diximus apparet, & regi adversus regem, & populo libero adversus populum liberum jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione, & eam secuta, aut ex ea vim novam capiente apprehensione. Nam quod dicitur, quæ ab initio non valent, ex post facto 47 convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi 48 causa nova per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & 49 populo subjici; & qui revera non rex, sed princeps erat, s rex summo cum imperio fieri, & summum imperium quod penes populum, aut penes regem in solidum erat, inter eos dividi.

XII. 1. 50 Illud etiam indagari operæ pretium est, an lex de

aut minuere nequeat, sed ex instituto ejus, unde accepit, compellitur, integras servare proximo successori.

GROTII.

s *Rex summo cum imperio fieri*] Vide *Vasquium* controversiarum illustrium lib. I. c. XXIII, 3. Adde eundem libro II. c. LXXXII, 8. 9. & sequentibus. vide & *Panormitanum* lib. I. cons. LXXXII. & *Peregrinum* de jure fisci VI. c. VIII. §. 10.

GRONOVII.

45 *Uno actu*] Traditione, venditione, &c.

46 *Adversum eos*] Non adversus eum, qui usucepit.

47 *Convalescere non posse*] Quod hic posset dici adversus eum, qui primum aliena invasit.

48 *Causa nova*] Ut hic longum tempus, & veteris domini silentium.

49 *Populo subjici*] Rex legibus solutus poterit legibus subjici.

50 *Illud etiam &c.*] In quæstione, an partes summi imperii, sed jura majestatis possint præscribi, vix ausim repugnare sententiæ Auctoris, ne crabrones irritem, adeo in eam certatim irruunt politici. Etsi primo suspecta est aulicæ adulationis: deinde ferit ipsos principes: nam quum nemo tota Europa principum aut regum jura illa majestatis absoluta, illud summum imperium, quale fingunt, ab suo populo acceperit, sed quicumque illud tenent, usurpatione, præscriptione, patientia populorum teneant: si ea jura præscribi non possunt, ne ipsi quidem illa præscribere, & longi temporis usurpatione acquirere potuerunt: denique eosdem principes, si partes illorum jurium a majoribus neglectas, aut ordinibus concessas hac politicorum disputatione inducti improvide repetant, obnoxios reddit turbis domesticis ac seditionibus, tanquam libertatis oppressores: cujus rei lugubre exemplum in rege cætera optimo præbet Albion. Valeat tamen ipsa, sed argumenta consideremus.

Ait

de usucapione aut præscriptione, condita ab eo qui habeat summum imperium, pertineat etiam 51 ad ipsum jus imperii, & ejus partes necessarias, 52 quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur jurisconsulti non pauci, a qui quæstiones de summo imperio ex jure tractant civili Romanorum. t Nos aliter arbitramur. nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore & potestas, & voluntas, saltem præsumta. 53 Se per modum legis, id est, per modum superioris,

a Bart. in l. Hostes, D. de capt. & in l. 1. D. de aq. plur. arc. Jas. cons. 70. lib. III. Aymon. de antiq. p. 4. versic. materia ista. n. 73. Ant. Corsetus de excell. reg. q. 104. Balb. de præsc. 1. p. princ. & 2. part. qu. 2. Castal. de Imp. quæst. 53. & Covar. in c. peccatum de reg. juris in 6. p. 2. §. 9. in fine.

Ait affirmare jurisconsultos, qui has quæstiones tractant ex jure civili Romanorum. Quasi ex jure civili Romanorum didicerit Lycurgus, ut *legum suarum non inventione quam exemplo esset clarior, nec quidquam in alios sanciret, cujus non ipse in se documentum daret.* Justin. 3, 2. Quasi ex eodem in se fuerit severus Charondas, qui lege lata, ne quis in concionem veniret armatus, seditione orta, dum ipse ex agro accinctus ferro domum redit subito de via in concionem, sicut erat, progressus, dicente quodam, *legem abs te latam ipse destruis*, respondit, *minime, sed ratam faciam*, gladioque stricto incubuit. *Diodor.* 17, 9. Quasi ex jure civili Theodosius ad filium apud *Claudianum* in IV. consul. Honorii: (*vers.* 296. & *seqq.*)

In commune jubes si quid, censesve tenendum
Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi ———

Itaque si naturæ jus respicimus, quæ semper tendit ad optimum, & eum dictitat esse legislatorem, qui sit omnium justissimus, non est dubium, quin illa præcipiat: Quod quisque in alium statuerit, ipse eodem jure utatur. Ut quis legibus obligetur, requiri ait in legis auctore voluntatem, saltem præsumtam. In bono præsumi quis neget? in malo, qui legum suarum lator & eversor est, ut de Pompejo *Tacitus* loquitur, quis speret? [At vide, quæ diximus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 3. Not. 4. Præterea Vir Doctissimus heic mutat statum quæstionis. Auctor enim noster agit de *Usucapione* aut *Præscriptione*, qualis à Legibus Civilibus certo quodam annorum numero definitur, & sub certis quibusdam conditionibus constituitur. Ceteroquin tantum abest ut derelictionem tacitam, secundum Jus Naturæ & Gentium, ad jus ipsum Imperii pertinere neget, ut contra statuat paullo post, *num.* 2. tantum temporis spatium, quantum Leges Civiles postulant, non requiri ad adquirendum summum imperium, si intra id tempus conjecturæ derelictionis sufficientes adpareant: immo res Summi Imperii certo tempore adquiri posse, etiam ubi talis adquisitio in aliis rebus vetatur Jure Civili. *J. B.*]

GROTII.

t *Nos aliter arbitramur*] Et Don *Garzias Mastrill.* de magistratu lib. III. c. 11, 26: *Joh. Oldendorpius* consil. Marp. V. n. 47. volum. 1.

GRONOVII.

51 *Ad ipsum jus imperii*] *Bodin.* lib. 1. cap. 10.

52 *Quas alibi*] 1, 3. 6.

53 *Se per modum legis*] Id est, per

ris, obligare nemo potest: & 54 hinc est quod legum auctores habent 55 jus leges suas mutandi: Potest tamen quis obligari sua lege, non directe, sed per reflexionem, u qua scilicet 56 pars est communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod a Saule 57 in regni initiis observatum notat sacra historia, Sam. XIV, 40. 58 Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic con-

modum superioris obligare nemo potest. Falsissimum: An non populus obligat se lege, cum legem jubet? annon legem fecit se superiorem? Cur ergo legum imperia Romæ fuisse ejectis regibus ait *Livius*? Si quis ipsum sese obligare potest sponsione, si jurejurando, quidni & lege? lex est communis sponsio civium, inquit JC. lex est quasi sacramentum civium, unde leges Pythagoreorum collegii *sodalitii juris sacramenta* dicit *Justinus*. Sophistica cavillatio, quam didicit a *Bodino* 1, 8. 134. [Vide, quæ pro Auctore nostro diximus in Nota jam indicatâ ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 3. *J. B.*]

GROTII.

u *Qua scilicet pars est communitatis*] Vide infra hoc libro, cap. XX. §. 24. *Seneca* epistola LXXXV. *Duas personas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conscenderunt navem, qua ipse quoque vector est, alteram propriam qua gubernator est.* Tractant hoc *Claud. Seissellus* de Rep. Gall. lib. I. (*cap.* 12.) *Chassanæus* de gloria mundi parte V. conf. 5. *Gaillius* lib. II. obs. LV. num. 7. *Bodinus* de Republica lib. I. c. VIII. *Reinking* I. c. XII.

GRONOVII.

54 *Hinc est quod legum auctores jus habent leges suas mutandi*] Pessimum principium, & prorsus tyrannicum, mutandæ legis jus esse, quia auctor ea obligatus non est. Immo hinc auctor legum jus habet mutandi, quod salus populi suprema lex est. Hæc salus populi, quæ est lex summa, quum ejus caussa comparatæ sint leges omnes, & ad illam referantur, simul atque aliqua lex inferior ei pugnare deprehenditur, absolvit populum vel principem ab ea, quam se fecit superiorem, lege, & jus ei dat inutilem & degenerantem dominum exuendi.

Agnoscit tamen ex æquitate naturali obligari legislatorem sua lege: non tamen directe, sed per reflexionem, quatenus pars est communitatis. Atqui non aliter est legislator, quam qua caput, qua pars est, primaria quidem, pars tamen corporis. Itaque pessime facit, cum quod voce ædificat, exemplo destruit, nec tam se ad usum communitatis, quam illam ad libidinem suam aptat. A Saule in regni initiis ait hoc observatum. Quasi significet, id non fuisse observatum, si fuisset confirmatior. Potest fieri: sed & fuisset tanto pejor, nec jus naturæ, sed suam libidinem esset secutus.

55 *Jus leges suas mutandi*] Falsum: id enim inde, quod salus publica suprema lex est.

56 *Pars est communitatis*] Infra 2, 20. 24.

57 *In regni initiis*] Hoc est, quum retineret mores, nondum a fortuna corruptus.

58 *Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic consideramus, non ut partem, sed ut eum, in quo virtus insit integri*] Hoc illudere est: legis auctor in lege ferenda consideratur non ut pars communitatis, sed ut is, in quo virtus sit integri: ergo sua lege non tenetur. Negamus

consideramus, non ut partem, sed ut eum, in quo virtus insit integri. agimus enim de summo imperio 59 qua tali. Sed nec voluntas adfuisse præsumitur: quia legum auctores 60 non censentur se velle comprehendere, 61 nisi ubi & materia, & ratio legis sunt universales, ut 62 in æstimandis rerum

mus etiam consequentiam: diximus enim, quoties integrum, hoc est, populus omnis, ipse legem accipit & jubet, non tantum singulis eum, sed & sibi jus ponere, non singulis tantum, sed & se omni eam legem superiorem & dominam agnoscere: ergo multo magis qui repræsentat integrum.

59 *Qua tali*] De summi imperii possessore, quatenus summus est & extat supra omnes, qui agnoscunt ejus imperium.

60 *Non censentur se velle comprehendere*] Jam diximus Lycurgum & Charondam eam censionem sibi turpissimam & morte graviorem putasse.

61 *Nisi ubi materia & ratio legis sint universales*] Quidni sit universalis hujus legis ratio? Usucapio & præscriptio longi temporis sunt pœna indiligentium patrumfamilias: a qua se eximere illum, qui pro omnibus debet vigilare, quam decorum est? Usucapio & præscriptio sunt inventæ, ne dominia rerum in incerto essent. Quid ergo indignius, aut magis dissolvendo imperio, quam jus summi imperii inter incertos vagari?

Videtur potius in hac quæstione inspiciendum, quid possit præsumi de voluntate populi: is enim cum summum imperium alicui tribuit, non id ei tanquam privatam possessionem adsignat, sed instar procurationis: nec jus suum & ipse alienat, sed fidei committit: eoque dando & commendando retinet per illum, in quo virtutem esse integri voluit. Tantum statuit, neminem illud administrare, nisi quem sibi præfecit, & cui personam integri imposuit. quam si ille negligat personam, non illud jus redditur vacuum & sine domino, ut possit occupari, sed populi manet. Populum enim intelligimus perfectam societatem, quæ non intelligitur se velle in prædam dare, ac patere rapinis occupantium. Itaque juris istius æterna auctoritas est, non ob personam legislatoris, qui, si Diis placet, omnibus ab se latis legibus liber sit, sed ex persona populi, quam legislator ille repræsentat, cujusque æternum jus tuetur. Quemadmodum Cancellarius ille Galliæ regem nunquam dicebat mori, ita summum jus nunquam fit vacuum in civitate. Nam aut ejus, cui populus dedit, sive quasi procuratori, sive quasi (quando ita vult & loquitur interdum Auctor noster) fructuario, quo extincto vel fructum negligente proprietas salva est populo, qui nunquam moritur. Ita semper possidetur, nec jure potest a quoquam invadi.

Quod autem negat ὁ πάνυ se ullam vidisse legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeri posset: ejus rei duplex est ratio: prior, quod nullus populus jus suum minuere voluit, nec justissimam, certissimam, æternam possessionem suam facere dubiam: altera, quod invasores ac tyranni, prætetquam quod bona fide destituuntur, armorum vi, &, si lubet, populo in obsequia jurare coacto, aut alia specie juris utuntur, ut ad præscriptionem decurrere illis necesse non sit.

62 *In æstimandis*] Si lege princeps statuat mercibus pretium, non minoris eas ipse comparabit.

rum pretiis. At summum imperium non est paris rationis cum rebus aliis: imo nobilitate sua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeri posset.

2. Unde sequitur, neque 63 tempus lege definitum sufficere ad acquirendum summum imperium aut partem ejus necessariam, si desint 64 conjecturæ naturales, de quibus supra egimus: neque tantum temporis spatium requiri, si 65 intra id tempus eæ conjecturæ quantum satis est adsint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat, ad res summi imperii pertinere. Posset tamen in ipsa imperii delatione populus suam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo posset: quæ voluntas sequenda haud dubie esset: nec infringi posset a rege etiam summum imperium obtinente: quia non ad imperium ipsum, sed ad ejus habendi modum pertineret: quo de discrimine 66 alibi diximus.

a Covarruv. c. possessor, part. 2. §. 2. num. 12, 13.

XIII. Ea vero, quæ de summi imperii natura non sunt, *a* nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, sed aut separari ab ea naturaliter possunt, aut saltem cum aliis communicari, omnino subjacent legibus populi cujusque civilibus, quæ de usucapione & 67 præscriptione factæ sunt. (dd) Sic subditos esse videmus, qui præscriptione acquisierunt, 68 ut appellari ab iis non possit: ita tamen ut semper aliqua ab eis sit provocatio, per supplicationem scilicet, vel alium modum. Nam ut ab aliquo nulla ratione possit provocari, 69 cum persona subditi pugnat, ac proinde ad summum imperium aut partem ejus pertinet, nec potest aliter acquiri quam

GRONOVII.

63 *Tempus lege definitum*] Ad res privatas usucapiendas.

64 *Conjecturæ naturales*] Quæ voluisse interpretantur, quod quis satis significavit, *num.* 4.

65 *Intra id tempus*] Citius quam lege definitum.

66 *Alibi*] 1, 3. 11.

67 *Præscriptione*] Longi temporis usu.

68 *Ut appellari*] Ut res a judicibus eorum decisa ad aliud, tanquam superius, tribunal deferri, & iterum cognosci nequeat.

69 *Cum subditi persona repugnat*] Aut *pugnat*, aut *subditi personæ repugnat*, voluit dicere.

(dd) Verius est, non posse à subdito plenè adquiri longi temporis possessione ullum jus, quod ad summum imperium pertinet. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. Vide interim Dissertationem Clarissimi & Celeberrimi JCti *Hallensis*, CHRISTIANI THOMASII, *De Præscriptione Regalium ad jura Subditorum non pertinente*, ann. 1696. *Halæ Saxonum* editam. *J. B.*

GRO-

quam 70 secundum jus naturale, cui summa imperia subjacent.

XIV. 1. Ex his apparet, quatenus recipi possit x quod ajunt nonnulli, semper 71 licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet, 72 quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium, vi possit dissolvi; quod autem 73 ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas aut ex initio constituti imperii aut ex post facto esse potest talis, ut jus det quod in posterum a voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Josephum [a] in oratione ad Judæos, qui ex præpostero repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur, honesta certatio. At qui semel subactus deficit, non libertatis amans dicendus est, sed servus contumax.* Atque ipse [b] Josephus ad eosdem: y *Honestum quidem est pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit. At qui victi semel sunt & longo tempore paruerunt, si jugum excutiant, faciunt quod desperatorum hominum est, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipsum Cyrus [c] olim Armenio regi dixerat, qui rebellioni suæ obtendebat libertatis pridem amissæ desiderium.

a De Bell. Jud. Lib. II. c. 16. §. 4. Ed. Hudson.

b De Bell. Jud. Lib. V. Cap. 9. §. 3.

c Xenoph. de Cyri instit. L. III. c. I. §. 6, 7.

2. Cæterum quin & regis longa patientia talis, qualem supra descripsimus, possit populo sufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præsumta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.

XV. Jura vero, quæ non habent quotidianum exercitium, (ee) sed semel ubi commodum erit, z 74 ut luitio pignoris; item

GROTII.

x *Quod ajunt nonnulli*] Ut *Vasquius* dicto libro II. c. LXXXII. n. 3.

y *Honestum pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit*] Eadem ferme verba reperies in oratione comitis Blanderatensis ad Mediolanenses apud *Radevicum* I. c. 40.

z *Ut luitio pignoris*] Vide *Parutam* historia Veneta VII.

GRONOVII.

70 *Secundum jus naturale*] Quo cujusque est, quod ut esset, ipsi fecimus.

71 *Licere subditis*] I, 3. 12.

72 *Quæ populi est*] Civilis, non personalis.

73 *A voluntate*] Contraria voluntate nequeat irritum reddi. Sic *Justinus* regem ait apud Persas nonnisi morte mutari.

74 *Luitio pignoris*] L. 9. C. *de pign. act.* si non fuerit conventum de certo tempore, intra quod lui debeat. 3, 20. 60. Adde *Freheri* parerg. 1, 10.

(ee) De Juribus illis, qui dicuntur *meræ facultatis*, &, inter alia, de *luitione pignoris*, legi dignissima Dissertatio singularis Collegæ mei Clarissimi

item 75 jura libertatis, quibus actus is qui exerceetur non est directe contrarius, sed ei inest ut pars suo integro; velut si quis per centum annos societatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis posset; non amittuntur nisi ex quo tempore intercessit prohibitio aut coactio, eique paritum est cum sufficienti consensus significatione: quod cum non juri civili tantum, sed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter summæ fortunæ homines.

rissimi & Juris petitissimi *P. de Toullieu*, quæ tertia ordine est in *Dissertationum Juridicarum Triade*, Ultrajecti ann. 1706. edita. De re ipsa dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Jura libertatis*] In argumento capitis vocat *jura meræ facultatis*, quæ non alligantur certæ legi aut pacto aut conditioni, nec præfixo tempori aut statuto modo: sed quæ possis usurpare & non usurpare, vel usurpare, quoties libet & quando liber: ad quæ quis actione cogi non potest. Ea non posse præscribi aut præscriptione tolli probant Dd. ex l. 2. D. *de via publ. & itinere publico* ref. *Gail.* lib. 2. obs. 18. n. 4. Tale jus flaminis Dialis in senatum veniendi apud *Livium* 27, 9.

CAPUT V.

De acquisitione originaria juris in personas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis: de jure in subditos: servos.

I. *De jure parentum in liberos:*
II. *Distinctio temporis infantiæ: & ibi de infantium dominio in res:*
III. *Temporis extra infantiam in familia:*
IV. *Ibi de jure coërcendi liberos:*
V. *De jure vendendi liberos:*
VI. *Temporis extra infantiam & familiam.*
VII. *Distinctio potestatis parentum naturalis & civilis.*
VIII. *De jure mariti in uxorem.*
IX. *Insolubilitas & adstrictio ad unam uxorem an sint necessaria ad matrimonium ex lege euangelica.*
X. *Jure naturæ solo irrita non esse connubia ob defectum consensus parentum.*
XI. *Ex lege euangelica irrita esse connubia cum alieno viro & uxore.*
XII. *Illicita & irrita esse jure naturæ connubia parentum cum liberis.*
XIII. *Connubia fratrum cum sororibus, item novercæ cum privigno, & soceri cum nuru, ac similia, illicita & irrita esse jure divino voluntario.*
XIV. *Non idem videri de connubiis cum propinquis ulterioris gradus.*
XV. *Posse esse quædam connubia & licita, quæ a legibus appel-*

I. NOn in res tantum, sed & in personas jus quoddam acquiritur, & originarie quidem ex generatione, consensu, delicto. Generatione parentibus jus acquiritur in liberos: utrique, inquam, parentum, patri, ac matri: a sed si 1 contendant inter se imperia, præfertur patris imperium, ob sexus præstantiam.

II. 1. Di-

GRONOVII.

1 *Contendant inter se*] Aliud pater, aliud mater præcipiat, utique in mediis & in utramque partem permissis. *Quintil.* decl. 6. *Poteram quidem fortiter dicere: Pater jussi &c. Sint sane jura patria, sedeatque medius inter duos judex: non comparabo personas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat pater.*

GROTII.

a *Sed si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium*] *Seneca* libro III. controversia XIX. *Primæ partes sunt patris, secundæ matris.* *Chrysostomus* 1 ad Cor. XI, 3. εἰκότως ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ ἡ γυνή. ἡ γὰρ ἰσοτιμία μάχην ποιεῖ· *merito viro femina subjicitur, nam æqualitas honoris pugnam parit.* (Tom. III. pag. 409. *Edit. Savil.*) Idem ad Ephesios capite IV. ἀρχὴ δευτέρα ἐστὶν ἡ γυνή. μήτε οὖν αὕτη τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτείτω (ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλήν ἐστι) μήτε ἐκεῖνος ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονείτω. σῶμα γάρ ἐστι· *Secunda potestas est mulier. neque ergo ipsa æquum sibi jus vindicet (sub capite enim est) nec eam, quod subdita sibi est, contemnat maritus. corpus enim est.* (Tom. VI. pag. 865.) Deinde: δευτέρα ἐστὶν ἀρχὴ αὕτη, ἀρχὴν ἔχουσα καὶ πολλὴν τὴν ὁμοτιμίαν, ἀλλ' ὅμως ἔχει τι πλέον ὁ ἀνήρ· *Altera potestas illa est, imperium & ipsa habens, multumque in honore consortii. sed tamen plusculum habet vir.* (pag. 867.) *Augustinus* epist.

II. 1. Distinguenda autem (aa) sunt in liberis tria tempora: primum tempus imperfecti judicii, τοῦ βουλευτικοῦ ἀτελοῦς, ut [a] Aristoteles loquitur, dum abest προαιρέσεως, 2 vis electrix, ut idem alibi; secundum tempus perfecti judicii, sed dum filius pars manet familiæ parentum, ἕως ἂν μὴ χωρισθῇ, ut loquitur idem [b] Aristoteles: tertium postquam ex ea familia excessit. b In primo tempore omnes liberorum actiones sub 3 dominio sunt parentum: æquum enim est, ut qui se regere non potest, regatur aliunde. Æschyli dictum est: (bb)

a Pol. 1. c. ult. Nic. III, 4.
b Eth. V. c. 10.

——— *ætas prima, ceu brutum pecus,*
Ut educetur mentis aliena indiget.

At alius naturaliter inveniri non potest, cui regimen competat, quam parentes.

2. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax 4 dominii in res ex jure gentium, sed exercitium impeditur ob eam quam [c] diximus judicii 5 imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, 6 ἐν κτήσει, non ἐν χρήσει. Quare 7 ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale est, sed ex quorumdam populorum legibus, quæ & patrem a matre in hac re distinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & 8 naturales a legitimis. quæ discrimina

c Supra c. 3. §. 6. De Fort. Alex. t1. p. 337. C.

epist. CXCIX. *Filius ex legitimis nuptiis susceptus magis in patris est, quam in matris potestate.* (Ep. 262. §. 11. secundum divisionem *Benedictin.*) *Gregoras* libro VII. ubi de Andronico Palæologo & Irene agit: προσετίθει δὲ καὶ τοῦ, μείζονα δύνασθαι τῆς μητρὸς τὸν πατέρα, τὸ κωλύον οὐδὲν τὸ τοῦ πατρὸς τελεσθῆναι βούλησιν ἐπὶ τῷ παιδὶ μᾶλλον ἢ τῆς μητρός. *Addebat ille plus matre patrem posse, nec quicquam intercedere quò minus patris de filio valeret voluntas, etiam præ materna.* (pag. 109. *Edit. Genev.* 1616.) De reverentia matri debita vide L. congruentius. 4. C. *De Patria Potestate.*

b *In primo tempore*] Sunt ea ætate ita parentum, ut alia quæ parentes possident, ait *Maimonides* canonibus Pœnitentialibus capite VI. §. 2.

GRONOVII.

2 *Vis electrix*] Delectus ad discrimen rerum noxiarum & utilium.

3 *Dominio*] Regimine, moderatione.

4 *Dominii in res*] Potest enim & infantibus donari. *Sueton.* Tib. 6.

5 *Imperfectionem*] Imbecillitatem, debilitatem.

6 Ἐν κτήσει] Possessione, non usu.

7 *Ut res liberorum parentibus*] §. 1. Instit. *Per quas person. cuiq. acq.*

8 *Naturales*] Nothos, spurios, extra conjugium susceptos.

(aa) Confer. de toto isto argumento, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. II. *J. B.*

(bb) Græca ita se habent:

——— Τὸ μὴ φρονοῦν γὰρ, ὡσπερεὶ βοτὸν,
Τρέφειν ἀνάγκη (πῶς γὰρ οὔ;) τρόπῳ φρενός.

Cœphor. pag. 257. *Ed. H. Steph.* *J. B.*

GRO-

mina natura ignorat ; 9 excepta ea quam dixi sexus præstantia, si imperia inter se contendant.

III. In secundo tempore , cum jam judicium ætate maturuit , subsunt parentum imperiis non aliæ actiones , quam e 10 quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent. æquum enim est, ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id est, facultatem moralem agendi , sed tenentur tamen in illis quoque studere semper , ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non sit ex vi 11 facultatis moralis , ut illa superiora, sed ex pietate, observantia , & gratiæ rependendæ officio , non efficit ut irritum sit, siquid contra sit factum, sicut nec irrita est donatio rei a quocunque domino facta contra parsimoniæ regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi etiam jus coërcendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi sunt ad officium liberi , vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid sit sentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quanquam vero imperium paternum ita sequitur ipsam patris personam ac σχέσιν, ut avelli transferrique in alium non possit, potest tamen naturaliter , & ubi lex civilis non impedit , pater filium oppignorare , d & , si necesse sit , etiam 12 vendere, ubi alia ratio cum alendi non suppetit: quod ex veteri Thebanorum lege (quam libro secundo a recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxisse : ipsa autem lex Thebana a Phœnicibus ac porro ab 13 Hebræis venisse: quam ipsam obtinuisse & apud Phrygas docet Apollonius (cc) Epistola — a Cap. 7.

GROTII.

e *Quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent*] Ita explicat *Maimonides* legem, quæ est *Num.* XXX, 6.

d *Et, si necesse sit, etiam vendere*] *Jornandes* historia Gotthica : *Haud enim secus parentes faciunt , salutem suorum pignorum providentes , satius deliberant ingenuitatem perire quam vitam, dum misericorditer alendus quis venditur, potius quam moriturus servatur.* (Cap. 26. pag. 75. *Edit. Vulcan.*) Eam legem video & apud Mexicanos fuisse.

GRONOVII.

9 *Excepta ea*] Nisi quod in dissensione parentum , quia virilem sexum præfert, patris potius judicium sequendum dictat.

10 *Quæ ad familiæ*] Vel patratæ vel omissæ patris matrisve genus & necessitudines aliqua juvare aut lædere possunt.

11 *Facultatis moralis*] 1, 1. 5. Quum nequeant sibi vindicare parentes tanquam suum, etsi accipiant merito quasi mercedem curæ, studii, laboris in liberis educandis.

12 *Vendere*] Ut Erisichthon filiam. *Ovid.* 8. Met. 860.

13 *Hebræis*] Exodi 21, 7. Quam secutus etiam Romulus. *Dionys. Halic.* 2, 28.

(cc) Dicit in genere ἀποδίδοσθαι τοὺς αὐτῶν: additque, καὶ ἀνδραπο-

stola ad Domitianum. Censetur quippe ipsa natura jus dare ad id omne, sine quo obtineri non potest quod ipsa imperat.

VI. In tertio tempore filius in omnibus est αὐτεξούσιος, suique juris, manente tamen semper illo pietatis & observantiæ debito, cujus causa perpetua est. Unde sequitur, regum actus irritos dici eo nomine non posse, quod parentes habeant.

VII. e Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria, quæ alibi est alia. Sic jure quod Deus Hebræis dedit, potestas patris in filium aut filiam, a ad 14 dissolvenda vota non erat perpetua, sed durabat quamdiu liberi f pars erant domus paternæ. Sic patria quædam potestas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati non erant. Qualem in liberos potestatem alios non habere b ipsi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum tertio: c οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι. καὶ τὴν οὐσίαν τῶν παίδων μὴ κυριεύειν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τοὺς πατέρας, ἕως ἂν ἐλευθερίας οἱ παῖδες τύχωσι κατὰ τοὺς ἀργυρωνήτους. παρ' ἑτέροις δὲ ὡς τυραννικὸν τοῦτο ἐκβέβληται. g *Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar servorum esse voluerunt; neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec* 15 *manumittantur eo modo quo mancipia solent: quod alii ut tyrannicum repudiant.* Simplicius d ad Epicteti enchiridium: οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν Ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες, καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων ποιοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας παντοδαπῶς ὑποτάξαι βουλόμενοι, καὶ

a Num. XXX. 2. 3. 4. 5. *lib. de præceptis legis. præcepto vetante* CCXLII.

b Inst. de pat. potest. §. *Jus autem.* 2.

c Cap. 24. *num.* 211. *Edit. Fabric.*

d In Cap. 37. *pag.* 199.

διατιθέντων μὴ ἐπιστρέφεσθαι, *& si forte quis ex suis in servitutem redigatur, non convertantur*, ad illos scilicet liberandos. Vit. Apoll. Lib. VIII. Cap. 7. pag. 346. *Edit. Olear.* Ubi (quod obiter observare liceat) luculentum exemplum est loquutionis μὴ ἐπιστρέφεσθαι, pro *non curare:* quod accedere potest iis, quæ plenâ manu congessit Clarissimus CLERICUS, ad explicandum τὸ *Oculo irretorto spectare* Poëtæ Venusini, *Art. Crit.* Part. I. Cap. 2. §. 11. *J. B.*

GROTII.

e *Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria*] *Seneca* de beneficiis III. c. XI. *quia utile est juventuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus.*

f *Pars erant domus paternæ*] Alio- qui XIII. anno filius erat obligandi se capax moribus Hebræis. ita illi ad dictum in numeris locum.

g *Legum Romanarum auctores*] *Philo* in legatione: ἡ γὰρ υἱοῦ παντελὴς ἐξουσία κατὰ τοὺς τῶν Ῥωμαίων νόμους ἀνάκειται πατρί· *Patri enim in filium omnimoda potestas jure Quiritum competit.* (Pag. 996. B. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

14 *Dissolvenda vota*] Ad rescindendum & irritum faciendum, si filiusfamilias voto nuncupato temere se obligasset ad sacrum faciendum, dona templis aut sacerdotibus danda, &c.

15 *Manumittantur*] Patria potestate solvantur emancipatione, quemadmodum servi ære emti manumissione.

16 Con

καὶ τῇ τῶν γονέων οἶμαι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαῤῥήσαντες, καὶ πιπράσκειν, εἰ βούλοιντο, τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. *Antiquæ Romanorum leges, respicientes tum ad eam quæ a natura est eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes sustinent, volentes præterea liberos parentibus sine exceptione subjectos esse, credo etiam* 16 *confisæ naturali parentum amori, & venundandi, si vellent, liberos, & impune interficiendi parentibus jus dederunt.* Simile patrum jus apud Persas, ut tyrannicum accusat [a] Aristoteles: quæ ideo a nobis afferuntur, ut accurate distinguamus 17 civilia a naturalibus.

[a] *Ethic. Nicom.* VIII, 12.

VIII. 1. Ex consensu jus in personas quod oritur, aut ex consociatione venit, aut ex subjectione. 18 Consociatio maxime naturalis in conjugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus [b] uxoris caput, nempe in rebus conjugii, & in rebus familiæ. nam uxor pars sit familiæ maritalis. Ideo de domicilio constituere jus est marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebræa jus rescindendi quævis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona uxoria, non a natura est, sed ab instituto. Exigit hic locus ut videamus quid sit de natura conjugii. (dd)

[b] *Eph.* v, 23.

2. Conjugium igitur naturaliter esse existimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam constituat quasi sub oculis & 19 custodia maris. nam tale consortium & in mutis animantibus quibusdam videre est. In homine vero, qua animans est utens ratione, ad hoc 20 accessit fides, qua se femina mari obstringit.

IX. 1. Nec aliud ut conjugium subsistat natura videtur requirere.

GRONOVII.

16 *Confisæ naturali*] Qui satis spondebat, parentes eo jure ad crudelitatem non abusuros.

17 *Civilia a naturalibus*] Jus civile quorundam populorum a communibus naturæ præceptis.

18 *Consociatio in conjugio*] Sic uxor marito dicitur *socia cujuscumque fortunæ*. Tacit. 3. ann. 15. & uxoris *consortium rerum secundarum adversarumque* eod. lib. 34. & *conjux prosperis dubiisque socia*, 12. ann. 5. item *laborum periculorumque socia*, in Germ. mor. 18. & *non prosperæ tantum sed omnis fortunæ societatem iniisse*, Justin. 23, 2. & matrimonium *societas fortunarum omnium*, Liv. 1, 9.

19 *Custodia maris*] Videtur addendum, procreationis & mutui auxilii causa. *Quintil.* decl. 368. *Sic mares feminis junguntur, ut imbecillior sexus præsidium ex mutua societate sumat.*

20 *Accessit fides*] Tacite significat fidem, quam dat maritus uxori, non esse a natura, sed ab instituto.

(dd) De tota ista materia confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. 1. & quæ nos in Notis diximus, ut & ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. II. Cap. II. ultimarum Editionum. *J. B.*

GRO-

quirere. ſed nec divina lex amplius videtur exegiſſe ante Euangelii propagationem. Nam & h viri ſancti ante legem
a Deut. xxi, 15. plures una uxores habuerunt, i & in lege a præcepta quædam dantur his, qui plures una habeant, & regi præſcribi-
b Deut. xvii, 16. 17. tur, b ut nec uxorum nec equorum nimiam ſibi adſciſcat copiam, ubi Hebræi interpretes notant octodecim ſive uxores ſive concubinas regi fuiſſe conceſſas, & Davidi c Deus impu-
c 2 Sam. xii, 8. tat, k quod uxores ei complures & quidem illuſtres dediſſet.
d Deuter. xxiv, 4. 2. Sic & dimittere uxorem d volenti modus præſcribitur, nec dimiſſam ducere quiſquam impeditur, præter eum, qui dimiſit, l & ſacerdotem. Hæc tamen ad alium maritum transeundi libertas ipſo naturali jure ita reſtringenda eſt, 21 ne inde

GROTII.

h *Viri ſancti ante legem*] Chryſoſtomus de Sara: *κελεύει πάλιν ἑαυτῇ ἐκ τῆς ἀπαιδίας ἐπινοῆσαι παραμυθίαν αὐτῷ τινα ἀπὸ τῆς παιδίσκης· οὐδέπω γὰρ ταῦτα τότε κεκώλυτο· Ipſa viciſſim ſtudebat ſterilis conjugii ſolatium ex ancilla quærere: nondum enim talia tunc vetita erant.* [In *I. ad Corinth.* Cap. XI. pag. 414. Tom. III. *Ed. Savil.*] Eundem vide 1. ad *Timoth.* c. III. (verſ. 1. Tom. IV. pag. 286.) *Auguſtinus* de doctrina Chriſtiana libro III. cap. XII. *Erat uxorum plurium ſimul uni viro habendarum inculpabilis conſuetudo.* Similia habet ibidem cap. XVIII. Tum vero cap. XXII. *Multa enim ſunt, quæ illo tempore officioſè facta ſunt, quæ modo niſi libidinoſe fieri non poſſunt.* & libro XVI. de Civitate Dei, cap. 38. *quoniam multiplicandæ poſteritatis cauſa plures uxores lex nulla prohibebat.*

i *Et in lege*] *Joſephus* Antiq. hiſtor. XVII, 1. *πάτριον ἐν ταὐτῷ πλείοσιν ἡμῖν συνοικεῖν· Mos nobis patrius eodem tempore plures habere uxores.* (§. 2.)

k *Quod uxores ei complures & quidem illuſtres dediſſet*] *Joſephus* eo hiſtoriæ loco: *δόντος δὲ αὐτῷ καὶ γυναῖκας, ἃς δικαίως καὶ νομίμως ἠγάγετο· cum Deus ei uxores dediſſet, quas juſte ac legitime habere poſſet.* (Ant. Jud. VII, 7. §. 3.) Peſictha ad *Levit.* XVIII. notiſſimum ait eſſe, cum qui dicat veritum eſſe habere plures uxores neſcire quid ſit de lege.

l *Et ſacerdotem*] Levit. XXI, 7. Repudiatæ additur vidua ibidem verſ. 14. quod de principe ſacerdote intellexit *Philo*, (*De Monarch.* pag. 827. A.) & plerique hodie interpretes, ob ea quæ præcedunt commate 10. & deinceps. Sed quemvis ſacerdotem intelligi debere oſtendit *Ezechiel* XLIV, 22. & in explicatione legis, ut & contra Apionem primo *Joſephus*. connectenda ergo lex cum initio capitis, ut illa de pontifice maximo obiter ſint interpoſita. [At vero *Joſephus* diſertè dicit, ſoli Sacerdotum principi vetitum eſſe ducere Viduam, quum aliis Sacerdotibus id liceat· *Τὴν δ' ἀρχιερωσύνην ἔχοντι, οὐδὲ τεθνηκότος ἀνδρὸς ἠξίωσε γαμεῖν γυναῖκα, τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι συγχωρῶν.* Ant. Jud. Lib. III. Cap. XII. §. 2. *Edit. Hudſon.* In loco autem ex *lib. I. contr. Apion.* §. 7. de Viduâ ne *γρῦ* quidem. Hinc Auctor noſter in adnotat. ad locum *Levitici* laudatum planè omiſit *Joſephi* teſtimonium Quod autem conjicit de parentheſi, durum videtur. Confer SELDEN. *De Uxore Hebr.* Lib. I. Cap. 7. & *de Succeſſ. in Pontific.* Lib. II. Cap. 2. *J. B.*]

GRONOVII.

21 *Ne inde oriri*] Ne prius dimiſſa jungatur alii, quam certum exploratumque ſit non eſſe gravidam ex priori,

inde oriri possit prolis confusio. Hinc illa 22 apud Tacitum
a juris pontificii quæstio: *an concepto, necdum edito partu rite* a *Ann.*
nuberet. Apud Hebræos inter utrumque matrimonium tres I, 10.
menses interponi jubebantur. At Christi lex, (ee) ut res a-
lias, ita & hanc b conjugii inter Christianos ad perfectiorem b *Matth.*
redegit normam, ex qua & qui dimisisset uxorem non adulte- V, 32.
ram, & qui duxisset dimissam, adulterii reos pronuntiat: & XIX, 9.
apostolus ejus atque interpres c Paulus, non viro tantum jus c I *Cor.*
dat in corpus uxoris, 23 quod & in naturali statu procedebat VII, 4.
(ὁ γὰρ μιγνύμενος κατὰ νόμον ἀφροδίτης παντὸς ἄρχει τοῦ σώματος
τῆς συνούσης, inquit d Artemidorus, id est, *qui connubii lege* d *Oneiro-*
feminæ conjungitur, is in corpus ejus dominium habet:) sed & *crit.*
uxori vicissim in corpus mariti. m Lactantius: ***Non enim, si-***
cut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet a-
lium, maritus autem etiamsi plures habeat, a crimine adulterii
solutus est. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est
in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur quis-
quis compagem corporis in diversa distraxerit.

3. Scio a plerisque existimari in utroque hoc capite non novam a Christo conditam legem, sed restitutam quam Deus pater rerum primordio condiderat: in quam sententiam adduxisse eos videntur ipsa Christi verba, ubi ad primordium illud nos

priori, & sciri possit, si quid postea pariat, non esse ab eo, a quo divortit.

GROTII.

m *Lactantius*] Libro institutionum VI. c. XXIII. ubi & hoc sequitur: *Exemplo continentiæ docenda est uxor, ut se caste gerat. Iniquum est enim, ut id exigas, quod ipse præstare non possis.* Sensus idem in Gregorio Nazianzeno, πῶς ἀπαιτεῖς, οὐκ ἀντισφέρεις; *quomodo exigis & non rependis?* [Orat. XXXI. pag. 500. C.] Hieronymus ad Oceanum: *Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitiæ frena laxantur, &, solo stupro atque adulterio condemnato, passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis æque non licet viris, & eadem servitus pari conditione censetur.* (Tom. I. pag. 198. C. *Ed. Basil.*)

GRONOVII.

22 *Apud Tacitum*] I. ann. 9.

23 *Quod & in naturali*] Quod & ex naturæ lege sine monitu Apostoli marito competebat.

(ee) Auctor noster postea mutavit sententiam, ut patet ex Adnotationibus ejus in *Matth.* V, 32. ubi ostendit, in loco illo & aliis similibus Euangeliorum non damnari Polygamiam, sed tantum abusum Divortii, *quacumque ex caussâ* facti. Hinc in eximio opusculo *de Verit. Relig. Christ.* dicit tantum, *Christianos sequi* morem *Germanorum* & *Romanorum*, qui unâ uxore contenti fuerunt, *Lib.* II. §. 13. Et in Notâ subjectâ ibidem remittit tantum ad locum I *Corinth.* VII, 4. Sed de eâ re egimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GRO-

nos revocat: sed responderi potest, ex prima illa conditione, qua uni mari feminam non nisi unam Deus attribuit, satis apparere quid optimum sit Deoque gratissimum: & hinc sequi semper id fuisse egregium ac laudabile: non tamen ut aliter facere nefas esset: quia ubi lex non est, ibi non est legis transgressio; 24 at lex de ea re nulla illis temporibus exstabat. Sic etiam cum dixit Deus sive per Adamum, 25 sive per Mosem, tantum esse fœdus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam constituat: 26 idem ferme dixit quod Pharaonis filiæ dicitur Psalmo XLV, 11. *Obliviscere populi tui, & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitiæ institutione satis apparet n Deo gratissimum esse, ut

GRONOVII.

24 *At lex de ea nulla*] Ipse Christus videtur dicere *Matth.* 19, 4.

25 *Sive per Mosem*] Quasi Moses hæc verba tribuerit Adamo per ethopœiam, ut historici conciones Imperatoribus.

26 *Idem ferme dixit*] Ut qui tantum prædicet, quid effecturus sit amor: non edicat, quid necessario fieri debeat.

GROTII.

n *Deo gratissimum esse*] Et multis olim quoque sapientibus prælatus hic mos. *Euripides* in Andromacha ex persona Hermiones: (*vers.* 177, & *seqq.*)

——— οὐδὲ γὰρ καλὸν
Δυοῖν γυναικοῖν ἄνδρ' ἕν' ἡνίας ἔχειν·
Ἀλλ' εἰς μίαν βλέποντες εὐναίαν Κύπριν
Στέργουσιν, ὅς τις μὴ κακῶς οἰκεῖν θέλει.

——— *non etenim decet*
Unum imperare feminis geminis virum:
Contentus uno conjugis vivat toro,
Quicunque cupiet rite curatam domum.

Et in choro: (*vers.* 464. & *seqq.*)

Οὐδέποτ' ἂν δίδυμα
Λέκτρ' ἐπαινέσω βροτῶν,
Οὐδ' ἀμφιμήτορας κόρους,
Ἔριν μὲν οἴκων.
Δυσμενεῖς τε λύπας.
Τὴν μίαν μοι στεργέτω πόσις γάμοις
Ἀκοινώνητον εὐνὰν ἀνδρός.
Οὐδὲ γὰρ ἐν πόλεσι
Δίπτυχοι τυραννίδες
Μιᾶς ἀμείνονες φέρειν,
Ἄχθος δ' ἐπ' ἄχθει,
Καὶ στάσις πολίταις.
Τεκτόνοιν θ' ὕμνοιν ἐργάταιν δυοῖν
Ἔριν Μοῦσαι φιλοῦσι κραίνειν.
Πνοαὶ δ' ὅταν φέρωσι ναυτίλους θοαὶ
Κατὰ πηδαλίων,
Διδύμα πραπίδων γνώμα,
Σοφῶν τε πλῆθος ἀθρόον ἀσθενέστερον
Φαυλοτέρας φρενὸς αὐτοκρατοῦς.
Ἑνὸς ἁ δύναμις ἀνά τε μέλαθρα,
Κατά τε πόλιας,
Ὁπόταν εὑρεῖν θέλωσι καιρόν.

Nunquam gemina de matre genus,
Nunquam duplices laudabo toros,
Odii & diræ femina rixæ.
Unam debet non ambigui
Vir participem nosse cubilis:
Duo nec domini rectius urbes
Terrasque regunt, quam quæ sceptrum
Tenet una manus: quin sic oneri
Onus accedit: discors agitat
Rabies rupto federe cives.
Etiam artifices carminis inter
Geminos suæ tristia miscent
Prælia Musæ: cumque in pelago
Vela carina fert aura levis,
Plus una valet, contenta licet,
Dextera clavi quæ fræna tenet,
Quam consilii vis in partes
Distracta

ut perpetua sit ea conjunctio : non tamen eo evincitur à Deo o jam tunc imperatum ne qua de causa fœdus illud solveretur.
At a Christus quod Deus institutione conjunxerat, id ab homine separari vetuit, ex eo quod optimum Deoque acce- a Marc. x, 9.
ptissimum est, dignissimam lege nova desumens materiam.

4. Plerasque gentes certum est antiquitus ut 27 divortiorum libertate, ita plurium feminarum conjugio usas. Prope solos barbarorum Germanos singulis uxoribus contentos suo tempo-
re fuisse b Tacitus memorat; idque passim ostendunt historiæ b De moribus Germ. c. 18.
tum Persarum, p tum (ff) Indorum. q Apud Ægyptios c soli sacerdotes unius feminæ conjugio utebantur. Sed & apud
Græcos Cecrops primus, teste Athenæo, *μίαν ἑνὶ ἔζευξεν*, *unam feminam uni marito attribuit.* quod tamen ne Athenis c Diod. lib. 1. pag. 51. Ed. H. Steph.
quidem diu observatum, 28 Socratis & aliorum d exemplo docemur. Quod si qui populi continentius egerunt, ut Romani semper duabus uxoribus, divortio 29 diu abstinuerunt, laudandi sunt sane, ut qui ad id quod optimum est accesserint: un- d Gellius xv. c. xx.
de & 30 flaminicæ apud eosdem Romanos matrimonium, nisi mor-

Distracta duas, aut prudentum
Numerosa cohors. una potestas
Temperet urbem, regat una domum,
Si modo cordi est tranquilla quies.

Plautus Mercatore: (IV, 6. 8.)

Nam uxor contenta est, quæ bona est, uno viro.
Qui minus vir una uxore contentus siet?

o *Jam tunc imperatum*] Sic & in causa plurium uxorum distinguit *Ambrosius* id, quod laudaverat in paradiso Deus, a damnatione contrarii c. IV. lib. I. de Abraham. quem locum *Gratianus* posuit causa XXXII. quæst. IV. c. 3. [Vide quæ diximus in Tractatu Gallico *De doctrina Morali Patrum Eccles.* Cap. XIII. §. 10, *& seqq.* J. B.]

p *Tum Indorum*] Et Thracum, de quibus versus sunt *Menandri*, (apud *Strab.* Lib. VII. p. 297.) & *Euripidis* in Andromacha. (*vers.* 214. *& seqq.*)

q *Apud Ægyptios soli sacerdotes*] Vide *Herodianum* libro II. [Sine dubio *Herodianus*, apud quem nihil quod ad rem faciat, positus est heic pro *Herodoto*, undecumque error ortus fuerit. At hic contrarium planè docet, nimirum omnes *Ægyptios* unâ uxore contentos fuisse, quemadmodum in more erat *Græcis*: Καὶ γυναικὶ μιῇ ἕκαστος αὐτέων συνοικέει, κατάπερ Ἕλληνες. Lib. II. Cap. 92. Utri credemus? *Herodoto*, an *Diodoro Siculo*, ita inter se pugnantibus? *J. B.*]

GRONOVII.

27 *Divortiorum libertate*] Libera & licita fecisse divortia, seu permisisse conjugibus, ut possent vinculum matrimonii solvere.

28 *Socratis*] Qui duas uno tempore habuit uxores, Xantippen & Myrtonem, Aristidis filiam. (Vid. *Diogen. Laërt.* Lib. II. §. 26.)

29 *Diu*] Usque ad annum urbis conditæ 522. quum primus Sp. Carvilius Ruga uxori nuntium remisit, quod sterilis esset. *Gellius* 4, 3. & 17, 21.

30 *Flaminicæ*] Diali Flamini, sive Jovis sacerdoti nuptæ. *Gell.* 10, 15.

(ff) Vide STRABONEM, *Geograph.* Lib. XV. pag. 714. Ed. Paris. Casaub. *J. B.*

GRO-

morte, non solvebatur: [r] non tamen inde sequitur peccasse, qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelii vocem.

X. 1. Nunc quæ rata sint jure naturæ conjugia videamus: in quo dijudicando meminisse debemus, non omnia, quæ juri naturæ repugnant, irrita fieri jure naturæ, ut exemplo [31] prodigæ donationis apparet; sed ea demum, [32] in quibus deest principium dans validitatem actui, aut (gg) in quibus [33] vitium durat in effectu. Principium & hic, & in aliis actibus humanis, unde jus oritur, est jus illud, quod [34] facultatem moralem interpretati sumus, simul cum voluntate sufficiente. Quæ voluntas sit sufficiens ad jus producendum, [35] infra melius tractabitur, ubi de promissis in genere agetur. Super facultate morali quæstio oritur de parentum consensu, quem ad validitatem conjugii quasi naturaliter quidam requirunt. Sed in eo falluntur. Nam quæ adferunt argumenta, nihil aliud probant, quam [36] officio filiorum conveniens esse, ut parentum consensum impetrent: quod plane concedimus cum temperamento, nisi manifeste iniqua sit parentum voluntas. Nam si in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent, certe præcipue eam debent in eo negotio, [37] quod ad gentem totam pertinet, quale sunt nuptiæ. Sed hinc non sequitur jus illud, quod facultatis aut dominii nomine explicatur, deesse filio. Nam qui uxorem ducit, & maturæ esse debet ætatis, & extra familiam abit, ita ut hac in re regimini familiari non subjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit, ut nullus sit actus qui ei repugnat.

2. Quod autem a Romanis aliisque constitutum est, ut quædam nuptiæ, quia consensus patris deficit, irritæ sint, non ex natura est, sed ex juris conditorum voluntate. Nam &

GROTII.

r *Non tamen inde sequitur peccasse*] *Augustinus* libro XXII. c. XLVII. contra Faustum: *Quando mos erat, crimen non erat.* Posuit & hoc *Gratianus*, sed sub Ambrosii nomine. (*Caus.* XXXII. *Quæst.* IV. C. 7.)

GRONOVII.

31 *Prodigæ donationis*] Inf. cap. 11. num. 9.

32 *In quibus deest* Quæ qui facit, caret facultate morali ad agendum.

33 *Vitium durat*] Singuli actus peccatum iterant.

34 *Facultatem moralem*] 1, 1. 4. & 5.

35 *Infra melius*] Lib. 2. c. 11.

36 *Officio conveniens*] Decere pios liberos.

37 *Quod ad gentem*] Nam turpes nuptiæ dehonestamentum sunt totius familiæ.

(gg) *Ubi actûs turpitudo est permanens*, ait Auctor *Adnot. in Matth.* XXII, 30. Exemplum est in eo, qui rem alienam furatus est, aut mala fide possidet alio quocumque modo: quamdiu enim illam retinet, aut illâ utitur, singuli actus habent contrectationem rei alienæ. *J. B.*

GRO-

& eodem jure s mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit; ac ne pater a quidem filii emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, b in filii nuptias & avus 38 & pater consentire debent: 39 filiæ avi auctoritas sufficit. quæ discrimina naturali juri incognita satis ostendunt venire hæc ex jure civili.

a L. 25. D. de ritu nupt.
b L. 16. §. 1. De eod. tit.

3. In sacris literis videmus quidem pios viros, multoque magis mulieres, (t 40 quarum c verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare, quo & illa pertinent quæ priore ad Corinthios d de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis secutos auctoritatem parentum: sed non tamen irritum pronunciatur Esavi e conjugium, aut liberi illegitimi, quia sine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus, jus strictum, & quidem naturale, respiciens, f sic ait: *Quod si licet aliquando etiam contra patris voluntatem ea, quæ alioqui reprehensionem non merentur, filio facere;* u *nusquam tamen libertas tam necessaria quam in matrimonio est.*

c L. 20. C. de nuptiis.
d VII, 36.
e Genes. XXVI. & XXXVI.
f Decl. 257.

XI. Cum ea quæ alteri nupta est matrimonium haud dubie irritum est, lege quidem naturæ, 41 nisi vir prior eam dimiserit;

GROTII.

s *Mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit*] Imo & avi, si is liber est, voluntas plus valet quam patris, qui servilis sit conditionis. *Gratian.* causa 32. quæstione III. c. unic.

t *Quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare*] *Non est enim virginalis pudoris eligere maritum*, ait *Ambrosius* lib. I. de Abraham. c. ult. relatus in codicem *Gratiani* causa XXXII. quæstione II. c. 13. *Donatus* Andria: (IV, 4. 2.) *Summa potestas nuptiarum in patre puellæ est.* Hermione apud *Euripidem*: (*Androm.* vers. 987.)

Νυμφευμάτων δὲ τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
Μέριμναν ἕξει, κοὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε.

Curam parenti de meis ego nuptiis
Permitto, non est illud arbitrii mei.

Hero apud Musæum: (vers. 179. 180.)

Ἀμφαδὸν οὐ δυνάμεσθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι.
Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν ——

Lege maritali jungi non possumus ambo,
Cum nolit mater, nolit pater.

u *Nusquam libertas tam necessaria est quam in matrimonio*] *Eugraphius* ad Andriam actu x. scena V. *Tangitur & illud, an patrum imperiis obsequi filii debeant. Constat enim circa nuptias esse filiis liberam voluntatem.* Cassiodorus VII, 40. *Durum est libertatem liberam non habere* [*in matrimonio,*] *unde liberi procreantur.*

GRONOVII.

38 *Et pater consentire*] Ne invito ei suus heres agnascatur.

39 *Filiæ avi auctoritas*] Quia exit in aliam gentem, & quod parit, non est hujus, sed sui patris in potestate.

40 *Quarum verecundiæ maxima*] Ideo tantopere in sorore Tryphæna culpat Cleopatra, contra matris voluntatem extra Ægyptum nupsisse. *Justin.* 39, 3.

41 *Nisi prior vir*] Quia lex naturæ non repugnat divortio.

ferit; tamdiu enim durat ejus dominium: 42 lege autem Christi, donec mors vinculum dissolverit. Irritum autem est ideo, quia & 43 facultas moralis deest, sublata per prius matrimonium, & omnis effectus est vitiosus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Vicissim ex 44 Christi lege irritum est conjugium cum eo, qui maritus sit alterius mulieris, ob jus illud quod Christus feminæ pudicitiam servanti dedit in maritum.

XII. 1. De conjugiis eorum, qui sanguine aut affinitate junguntur, satis gravis est quæstio, & non raro magnis motibus agitata. Nam causas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetantur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo discet, quam id sit difficile, imo præstari non possit. Nam quam x Plutarchus a attulit in quæstionibus Romanis, & Augustinus sequitur de Civitate Dei, libro XV. cap. 16. 45 de latius spargendis amicitiis per diffusas affinitates, non tanti est ponderis, ut quod contra fiat irritum aut illicitum censeri debeat. Neque enim quod minus utile est, statim & illicitum est. Adde quod accidere potest, ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat casu quem Deus in lege Hebræis data exce-

a *Quæst.* 108. *pag.* 289. D.

GROTII.

x *Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis*] Philo de legibus specialibus: (pag. 780.) τί δὲ τὰς πρὸς τὰς ἄλλους ἀνθρώπους κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας ἐπέχειν, εἰς βραχὺ χωρίον τὸ ἑκάστης οἰκίας συναθῶντας μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον, ἐκτείνεσθαι καὶ χεῖσθαι δυνάμενον εἰς ἠπείρους καὶ νήσους καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν; αἱ γὰρ τῶν ὀθνείων ἐπιγαμίαι καινὰς ἀπεργάζονται συγγενείας, τῶν ἀφ᾽ αἵματος οὐκ ἀποδεούσας, ὧν χάριν πολλὰς καὶ ἄλλας ὁμιλίας ἐκώλυσε. *Quid opus hominum inter se necessitudines ac vincula inhibere, & unius domus angustiis claudere tam ingens ac præclarum opus, quod extendi fundique potest in regiones & insulas, orbemque universum? Affinitates namque cum extraneis novas pariunt conjunctiones hominum, non minores illis, quæ e sanguine veniunt: quod respiciens Moses alias etiam multas propinquorum nuptias vetuit.* Chrysostomus ad 1 *Corinth.* XIII, 13. τί στενοχωρεῖς τῆς ἀγάπης τὸ πλάτος; τί περιττῶς ὑπόθεσιν ἀναλίσκεις εἰς αὐτὴν φιλίας, δι᾽ ἧς ἠδύνασαι καὶ ἑτέρας προσοικειῶσαι φιλίας ἀφορμὴν ἔξωθεν γυναῖκα ἀγαγών. *Quid in arctum cogis amoris latitudinem? quid supervacuo amicitiæ causam perdis, per quam poteras aliam amicitiæ parandæ occasionem acquirere, extraneam ducendo uxorem?* [Tom. III. pag. 469. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

42 *Lege Christi*] Qui divortium non permisit, nisi cum adultera.

43 *Facultas moralis*] Et viro ad ducendum, & feminæ ad se tradendam, vel ad conveniendum in alterius manum.

44 *Christi lege*] Non naturæ aut veteris fœderis, quæ concedunt polygamiam.

45 *De latius spargendis*] Tanquam ideo vetitum sit proximos consanguineos nuptiis conjungi, ut externi cupidius in societatem conjugalem appeterentur.

GRO-

cepit, ubi vir quispiam 46 sine prole obiit, cui non dissimile est, quod de virginibus 47 ex asse heredibus, quas ἐπικλήρους vocant, & 48 Hebræo y & 49 Attico jure constitutum est, ad conservandas scilicet in familia res avitas, sed aliis multis qui aut conspici solent, aut excogitari possunt.

2. Ab hac generalitate 50 eximo matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita sint, ratio (ni fallor) satis apparet. Nam nec maritus, qui superior est lege matrimonii, eam reverentiam potest præstare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior est in matrimonio, ipsum tamen matrimonium talem inducit societatem, quæ illius necessitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus a Jurisconsultus, cum dixisset in contrahendis matrimoniis z naturale jus & pudorem inspiciendum, addidit contra pudorem esse filiam suam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita sint, & irrita insuper, quia vitium perpetuo effectui adhæret. *a L. Admonitivus, 14. §. Serviles, 3. D. de ritu nupt.*

3. Neque movere nos debet Diogenis & Chrysippi argumentum, a gallis gallinaceis aliisque animantibus mutis petitum, quo probare volebant commixtiones tales non esse contra jus naturæ. Nam, ut initio libri diximus, satis est, si cum natura humana quid pugnet, ut illicitum habeatur. Et hoc est incestum, b quod a jure gentium committi scripsit Paulus ju- *b L. ult. de ritu nupt.*

GROTII.

y *Et Attico jure*] Vide *Demosthenem* ad Leocharem: *Fortunatianum* rhetorem: *Donatum* Phormione act. I. scen. II. (*vers.* 75.) & Adelphis IV, 5. 17.

z *Naturale jus & pudorem inspiciendum*] Egregie hoc exsequitur *Philo* de specialibus legibus; ubi esse dicit μέγιστον ἀνοσιούργημα, *maximum nefas*, πατρὸς εὐνὴν τετελευτηκότος, ἣν ἄψαυστον ὡς ἱερὰν ἐχρῆν φυλάττεσθαι, καταισχύνειν, γήρως δὲ καὶ μητρὸς αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, τὸν αὐτὸν δὲ αὐτῆς υἱὸν καὶ ἄνδρα γενέσθαι, καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν τοῦ μητέρα καὶ γυναῖκα. *Patris mortui cubile, quod, tanquam res sacra, intactum sini oportuit, contemerare, neque senectutis, neque materni nominis verecundia tangi, eundem ejusdem esse filium & maritum, eandem ejusdem matrem & uxorem.* (Pag. 778. C. *Edit.* Paris.)

a *Jure gentium*] Sic & *Papinianus* loquitur in L. *Si adulterium.* 38. §. 2. D. *ad legem Juliam de adulteriis.*

GRONOVII.

46 *Sine prole obiit*] Ut ejus viduam frater ducat, mortuoque semen excitet. *Deut.* 25, 5.

47 *Ex asse heredibus*] Quæ fratrem non habent, & solæ sunt parentum heredes. (*Numer.* XXXVI, 8.)

48 *Hebræo*] Ut proximi eas ducant cognati exemplo Ruthæ cap. 4.

49 *Attico*] Per Solonem. *Diodor. Sic.* 12, 13.

50 *Eximo matrimonia*] *Ovidius* de Myrrha Cinaræ 10. Met. 304. *Si tamen admissum sinit hoc natura videri.* 353. *Neve potentis Concubitu vetito naturæ pollue fœdus.* At lib. 9, 456. in fabula Byblidos & Cauni nullam facit naturæ mentionem; tantum cavit, *Nec qua debebat amavit,* & ob-

jurisconsultis inter gradus ascendentium & descendentium. Hoc est jus illud quod Xenophon [a] ait non eo minus jus esse, quia [b] 51 a Persis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaële Ephesio ad Nicomachia, τὸ παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἀδιαστρόφοις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσι: *quod apud plerosque non corruptos, sed natura convenienter se habentes obtinet.* Hippodamus (hh) Pythagoricus vocat παρὰ φύσιν ἀμέτρους ἐπιθυμίας, ἀκατασχέτους ὁρμὰς, ἀνοσιωτάτας ἁδονὰς, *immoderatas & a natura alienas cupiditates, effrænes impetus, nefarias voluptates.* De Parthis sic Lucanus: [Lib. VIII, verf. 401. *& seqq.*]

—— epulis vesana, meroque
Regia, non ullos exceptos legibus horret
Concubitus —— —— ——

Et mox: (*verf.* 409, 410.)

—— cui fas 52 implere parentem,
Quid rear esse nefas? —— ——

Speciatim autem huic Persarum mori causam pravam educationem prudenter assignat Dion Prusæensis oratione XX. [b]

4. Atque hic mirari libet Socratis [c] commentum apud Xeno-

[a] *Socrat. Memor.* Lib. IV. c. 4. §. 19, 20.

[b] *Immo* XXI. pag. 270. C.

[c] *Memor.* IV, 4. §. 22.

obscœnas flammas: tanquam hoc incesti genus ob legem, non instinctu naturæ putetur.

GROTII.

b *A Persis contemnebatur*] Quorum hac in re crimen bellis perpetuis, ac fratrum cædibus, a Deo punitum notat *Philo.* (*De special. Legib.* pag. 779.) Persis addit Medos, Indos, Æthiopas, *Hieronymus* lib. II. contra Jovinianum. (*Pag.* 75. Tom. II. *Ed. Basil.*) de barbaris in universum Hermione in Andromacha *Euripidis:* (verf. 173. *& seqq.*)

—— Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.
Πατήρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται,
Κόρη τ' ἀδελφῷ. διὰ φόνου δ' οἱ φίλτατοι
Χωροῦσι, καὶ τῶν δ' οὐδὲν ἐξείργει νόμος.

Tale est omne barbaricum genus.

Mater jugatur filio, nata patri,
Frater sorori: proxima alterna manus
Cæde implicantur: nulla lex prohibet nefas.

GRONOVII.

51 *A Persis*] Apud quos magi cum matribus coibant, nec pro perfecto mago habebatur, nisi qui sic natus esset.

52 *Implere*] Ovidius II, 265. *confessam amplectitur heros, Et potitur votis ingentique implet Achille.*

(hh) Non, sed alius Philosophus ejusdem sectæ, nomine *Hipparchus*, in libro *de Animi tranquillitate*, cujus fragmentum nobis servavit STOBÆUS. Reperitur illud etiam in *Opusculis Mythol. Phys. Ethic.* editis *Amstelod.* 1688. ubi locum, de quo agitur, leges *pag.* 670. *J. B.*

nophontem, qui in conjugiis talibus nihil culpandum invenit, præter ætatis disparitatem: unde aut sterilitatem ait sequi, aut male conformatam sobolem: quæ sola ratio si tali conjugio obstaret, certe nec irritum esset, nec illicitum, non magis quam inter alias personas, quarum ætas tot annis distat, quot annis parentes liberos solent præcedere.

5. Illud potius disquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi posse jam diximus, sit in ipsis affectibus insita 53 fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii existimarunt, & Arnobius a adversus gentes libro quinto: *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ spem Jupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quivit avertere; quem non hominibus solis, sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subjecit, & ingeneratus ille communiter sensus?* Exstat de 54 camelo & c de 55 equo Scythico nobilis in hanc rem narratio apud Aristotelem animantium historia nona, capite XLVII. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de Venatu. Seneca Hippolyto: (*vers.* 914, 915.)

a *Pag.* 161, 162. *Ed. Lugd. B.* 1651.

Feræ quoque ipsæ Veneris evitant nefas,

Generisque leges inscius servat pudor.

XIII. 1. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim qui Levitici cap. XVIII. expressi leguntur. Nam 56 etiam concesso, a mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc ivisse in vetitum:

GROTII.

c *De equo*] *Plinius* historiæ naturalis VIII, 42. ubi de equis agit, *Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiisse prærupta atque exanimatum. Equæ & eadem ex causa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis est.* Habes paria apud *Varronem* de Re Rustica II, 7. & apud *Antigonum* de Admirabilibus, (*cap.* 59.) *Aristotelemque* ejusdem tituli libro. [Pag. 1150. B. C. Tom. I. *Ed. Paris.* At vide SELDENUM, *De Jure Nat. & Gent. secund. discipl. Hebræor.* Lib. I. Cap. 5. *J. B.*]

GRONOVII.

53 *Fuga quædam*] Aversatio naturalis.

54 *Camelo*] Qui curatorem, a quo cum matre operta commissus erat, delapso operimento & matre agnita interfecit. *Ælian.* 3. de Anim. 47. Aristot. *περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων*, p. 89. Sylburg.

55 *Equo*] Qui similiter admissus matri, agnita ea se præcipitavit. Adde *Varronem* 2. de Re Rust. 7, 83.

56 *Etiam concesso*] Etsi concedatur gradus illos consanguinitatis nuptiis sociari non ipsam naturam prohibuisse, facti sunt tamen nefarii jure divino voluntario.

tum: neque vero tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei [a] verbis apud Mosem: *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello.* Mox: *Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.*

a Lev. XVIII, 24. 25. 27.

2. Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, (ii) sequitur ut lex aliqua præcesserit: quæ cum 57 mere naturalis non sit, restat ut a Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges, quæ humano generi universo sunt datæ, non videntur a Christo abrogatæ, sed eæ demum, quæ [b] Judæos aliis nationibus, quasi sepimento interjecto, disparabant. Cui accedit, quod Paulus [c] conjugium privigni cum noverca tam severe detestatur: cum tamen nullum de ea re peculiare exstet Christi præceptum; nec ipse alio utatur argumento, quam quod talis commixtio [d] impura habeatur a profanis etiam gentibus, quod verum esse præter alia ostendunt 58 Charondæ leges, quæ tale matrimonium infamia notant: & illud in oratione Lysiæ: (kk) *συνῴκει ὁ πάντων σχετλιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ, maritus erat ille impurissimus hominum matris ac filiæ:* unde non abit Ciceronis illud [d] pro A. Cluentio in causa non dissimili. nam cum socrum genero nupsisse narrasset, subdit: *O mulieris scelus*

b Ephes. II, 14.
c 1 Corinth. V, 1.
d Cap. 6.

GROTII.

d *Impura habeatur a profanis etiam gentibus*] *Tertullianus* V. adversus Marcionem: *Non defendo secundum legem Creatoris displicuisse illum, qui mulierem patris sui habuit. communis & publicæ religionis secutus sit disciplinam.* (Cap. 7.)

GRONOVII.

57 *Mere naturalis*] Non imprimatur a natura, sed a voluntate legislatoris proficiscatur.

58 *Charondæ leges*] Vix est, ut non erret Vir summus. Nam Charondas non vetuit privignum novercæ conjungi (quippe quod moribus nunquam receptum fuisse videtur) sed viduum uxore mortua liberis novercam superinducere. *Diodor. Sic.* 12, 12. [Ipse Auctor in *Excerptis Tragic. & Comic. Græc.* recte vertit Legem *Charondæ*, qualis refertur à veteri Poeta ignoto: *Natis novercam si quis induxit suis* &c. Pag. 918. Error Viri summi inde natus erat, quod apud STOBÆUM, *Serm.* XLIV. Lex illa sic soluta oratione legatur: Ὁ μητρυιὰν ἐπαγαγὼν, μὴ εὐδοξείτω &c. At sic EURIPIDES: Καὶ μὴ ἐπιγήμῃς τοῖς δὲ μητρυιὰν τέκνοις. Alcest. vers. 305. *J. B.*]

(ii) Auctor ipse istius argumenti totam vim infringit paullo post, observatione quæ legitur in §. sequ. *num.* 2. *J. B.*

(kk) Non sunt *Lysiæ* verba illa, sed ANDOCIDIS, Orat. I. pag. 235. *Edit. Hanov.* 1619. *J. B.*

GRO-

Ius incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum! Seleucus rex cum uxorem suam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret, verebatur, e narrante a Plutarcho, ne ipsa offenderetur *τῷ μὴ νενομισμένῳ, ut re illicita.* Apud Virgilium est: (*Aen.* x, 389.) *a Vit. Demetr. pag. 907.*

——— *Thalamos ausum incestare novercæ.*

Quæ communis existimatio si a necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur, ut descendat ex veteri traditione, quæ a divino aliquo præcepto manarit.

3. Hebræi veteres, non spernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit summoque judicio digessit Moses Maimonides, ajunt earum legum, quæ capite Levit. XVIII. de matrimoniis sunt proditæ, causas esse duas: priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non sinat ortus auctores cum sua sobole, 59 aut in se ipsis, f aut etiam 60 per personas sanguine aut nuptiali sanguinis commixtione proxime cohærentes misceri: alteram vero, ne quarundam personarum convictus nimis quotidianus atque inobservatus stupris & adulteriis occasionem daret, si amores tales nuptiis possent conglutinari. Quas duas causas si cum judicio aptare velimus illis quas dixi divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinibus, qui 61 in recto sunt limite (ut de parentibus

GROTII.

e *Narrante Plutarcho*] In vita Demetrii: sed & *Appiano* in Syriacis, qui ἀθεμιστίαν πάθος amorem nefandum vocat. (*Pag.* 126. *Ed. Steph.*)

f *Aut etiam per personas sanguine aut nuptiali sanguinis commixtione cohærentes*] Philo: ἀδελφαὶ ἢ εἰ καὶ διαίρετα τὰ μέρη γεγόνασιν, ἀλλ' ἓν ἁρμόζονται τῇ φύσει καὶ συγγενείᾳ μιᾷ· *Quanquam enim divisæ sunt partes, fraternitatis jus retinent, ac cognatione, ut naturali vinculo, junguntur.* [Locus est *De Legib. special.* pag. 780. E. Sed qui, si benè expendatur, nihil ad rem facere deprehendetur. *J. B.*]

GRONOVII.

59 *Aut in se ipsis*] Ut filium cum matre, patrem cum filia.

60 *Per personas sanguine*] Ut fratrem cum sorore, virum cum uxoris sorore, mulierem cum mariti fratre.

61 *In recto sunt*] Qui habent rationem ascendentium & descendentium.

Mater matris suæ] Avia materna.

Mater patris matris suæ] Proavia materna.

Mater patris sui] Avia paterna.

Mater patris patris sui] Proavia paterna.

Uxor patris patris sui] Noverca patris.

Uxor patris matris suæ] Noverca matris.

Nurus filii sui] Nepotis uxor.

Nurus filii filii sui] Pronepotis uxor.

Nurus filiæ suæ] Nepotis è filia uxor.

Filia filiæ filii sui] Neptis ex filio filia.

Filia filii filii sui] Nepotis è filio filia.

Filia filiæ filiæ suæ] Ex filia neptis filia.

Filia filii filiæ suæ] Ex filia Nepotis filia.

bus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut existimo, etiam sine expressa lege ratio naturalis jungi satis vetat) g item in sanguinis gradu transversorum primo, qui ob ortum a stirpe communi secundus dici solet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem causam valere, ut venientem de eo quod natura si non præcipit, certe honestius dictat; cujus generis multa materiam divinarum humanarumque legum faciunt.

4. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos a lege volunt comprehendi, ob notissimam rationis paritatem. Istorum autem graduum hæc sunt apud ipsos nomina: Mater matris suæ: mater patris matris suæ: mater patris sui: mater patris patris sui: uxor patris patris sui: uxor patris matris suæ: nurus filii sui: nurus filii filii sui: nurus filiæ suæ: filia filiæ filii sui: filia filii filii sui: filia filiæ filiæ suæ: filia filii filiæ suæ: filia filiæ filii uxoris suæ: filia filiæ filiæ uxoris suæ: mater matris patris uxoris suæ, mater patris matris uxoris suæ: id est, ut more loquar Romano, aviæ & proaviæ omnes, pronovercæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, prosocrus: quia scilicet & 62 sub agnationis nomine comprehendatur similis cognatio, & 63 sub primo gradu secundus, & sub secundo tertius, ultra quem vix est ut 64 oriri controversia possit, cum alioqui, si posset, in infinitum eadem futura esset ratio.

5. Has autem leges, & ne fratres sororibus miscerentur, ipsi Adamo censent datas Hebræi simul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis Diis falsis, non rapienda re aliena: sed ita ut leges conjugales vim suam non exsererent, nisi post multiplicatum jam satis humanum genus, quod ipso initio sine fratrum & sororum nuptiis

Filia filiæ filii uxoris suæ] Neptis privigni.

Filia filiæ filiæ uxoris suæ] Neptis privignæ.

Mater matris patris uxoris suæ] Prosocrus mater.

Mater patris matris uxoris suæ] Prosoceri mater.

GROTII.

g *Item in sanguinis gradu transversorum primo*] Et huc usque propinquis nuptiis abstinebant & Peruani, & Mexicani. [Vide *Joann. Letii* Itinerar. *Cap.* 17. *init.* J. B.]

GRONOVII.

62 *Sub agnationis*] Ubi expressus est gradus agnationis vetitus, idem gradus & in cognatione vetitus haberi debet, etsi de hoc cautum non sit. Sunt autem agnati per virilem, cognati per muliebris sexus propinquitatem conjuncti.

63 *Sub primo gradu secundus*] Cujus enim filiam uxorem ducere non licet, ejus nec neptem ducere permittitur.

64 *Oriri controversia*] Propter brevem hominum vitam.

GRO.

nuptiis contingere nequivit. Neque referre putant quod id a Mose h suo loco narratum non sit: quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege, quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur: unde illa inter Hebræos celebris sententia: In lege non esse prius aut posterius, id est, multa referri 65 ὕστερον πρότερον.

6. De a connubio fratrum & sororum verba hæc sunt Michaëlis Ephesii ad quintum Nicomachiorum: τὸ ἀδελφὸν μίγνυσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδιάφορον ἦν. νόμου δὲ τεθέντος μὴ μίγνυσθαι, πολὺ τὸ διάφορον: *Fratrem cum sorore concumbere ab initio 66 res media erat: at, lege adversus tales concubitus posita, jam multum refert, observetur lex necne.* Diodorus Siculus b vocat κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων, *communem hominum morem*, ne fratres sororibus jungantur, a quo more Ægyptios eximit: Dion Prusæensis barbaros. Seneca scripserat: (ll) *Matrimonia Deorum jungimus, & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum.* Plato c de legibus octavo talia conjugia vocat μηδαμῶς ὅσια, καὶ θεομισῆ, *minime pia, sed Deo invisa.*

a Vide Cajet. in Matth. cap. 19.

b Libro I. c. 27. pag. 16. Ed. H. Steph.

c Pag. 838. B. Ed. H. Steph.

7. Quæ omnia ostendunt veterem famam de lege divina adversus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus usurpari videmus. Omnes autem fratres & sorores comprehendi i lex ipsa indicat, tam agnatos quam cognatos ejus gradus, sive foris, sive domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. I. 67 Quæ manifesta expressio ostendere videtur discrimen, quod est inter hos & alios remotiores gradus. Nam 68 du-

GROTII.

h *Suo loco narratum non sit*] Nam neque lex illa narrata est, ex qua Judas Thamarem comburi voluit. Sic Sichemitas Judith recte occisos ait, quod virgini stuprum intulissent, IX, 2. & Ruben patris maledicto feritur ob incestum. [Ex his omnibus non potest tuto colligi, aliquam legem à Deo fuisse latam de adulterii aut raptûs pœna, vel de incestu. Diximus in Notis Gallicis. *J. B.*]

i *Lex ipsa indicat*] Ubi vide Chaldæum paraphrasten. distinxerunt male Spartiatæ, & Athenienses, & quidem diversimode. [Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent.* &c. Lib. V. Cap. II. & Illustr. SPANHEMII Commentarium in Orat. I. *Juliani* Imp. pag. 89. *& seqq. J. B.*]

GRONOVII.

65 Ὕστερον πρότερον] Quæ olim facta erant, inferiori tempore, quæ serius, superiori.

66 *Res media*] Permissa, non vetita.

67 *Quæ manifesta*] Excusat tacite incesta potentis in Europa domus.

(ll) Locus est apud AUGUSTINUM, *De Civit. Dei* Lib. V. c. 10. nimirum è scripto deperdito. *J. B.*

68 ducere amitam agnatam vetitum est. At k 69 filiam fratris, qui par est gradus, ducere vetitum non est: imo ejus facti 70 apud Hebræos exstant exempla. *Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus solemnia, nec lege ulla prohibita*, inquit a Tacitus. Athenis id licuisse ostendit (mm) Isæus, & Lysiæ vita b Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes assidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant 71 simul cum amitis: ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantundem habent juris. Quæ si recipimus, ut sane rationi sunt consentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & sororibus, ex quo multiplicari cœptum est humanum ge-

a *Annal.* XII. c. 6.
b *Vit.* X. *Orat.* pag. 836. B.

GROTII.

k *Filiam fratris ducere*] Talem Abrahamo Saram fuisse *Josephus* putat. (*Ant. Jud.* Lib. I. Cap. XII. §. I. *Edit. Hudson.*) idem post datam legem exempla nobis dat in Herode, qui fratris filiam duxerat, & suam filiam fratri Pheroræ desponderat. Vide eum antiquæ historiæ XIV. & XVI. Phineo patruo promissa Andromede; *Ovidius* Metamorphoseon V. vers. 10. id postea apud Romanos vetitum permisit Claudius: vetuit Nerva: permisit Heraclius. [Non unus error in hac Nota. I. Fallitur omnino *Josephus*, dum vult *Saram* fuisse filiam fratris *Abrahami*. Illa erat soror ejus ὁμοπάτριος, ut ipse ait *Gen.* XX, 12. ubi vid. Intt. II. Imp. *Nerva*, ubi vetuit ἀδελφιδῆν γαμεῖν, referente *Xiphilino*, pag. 241. A. *Ed. Steph.* *filiam sororis*, non *fratris* intelligebat. Vide CUJAC. Obs. XIII, 16. & Clariss. NOODT. Observ. II, 5. Hic etiam ibidem ostendit, neque post *Senatusconsultum Claudianum* in Provinciis licuisse filiam fratris ducere. III. Permissum id ab *Heraclio*, nescio cujus fide statuat Auctor. Ego reperio tantum, Imperatorem illum duxisse *Martinam*, fratris filiam, ut narrant *Zonaras*, *Paulus Diaconus*, &c. *J. B.*]

GRONOVII.

68 *Ducere amitam*] Quia pater & amita videntur una persona, infra 2, 7. 9. quod etsi & de fratre filiaque ejus dici possit, tamen natura non tantopere abhorret à conjugio fratrum & sororum, quam parentum & liberorum. *Levit.* 18.

69 *Filiam fratris*] Carolus Styriæ dux Ferdinandi I. filius Mariam sorore sua Anna & Alberto Bavaro natam uxorem habuit. *Blondel.* Præf. Apol. XIV, 2. latere averso.

70 *Apud Hebræos*] Nachoris Milcam Aranis fratris filiam ducentis. *Genes.* 11, 29. Nisi tamen alius iste Aran fuit, ut videtur, quum alter solum Lothum genuisse dicatur, alter describatur pater Milcæ & Jiscæ. Sara autem Abrahæ soror consanguinea, non uterina fuit. *Genes.* 20, 12.

71 *Simul cum amitis*] Et sic major datur occasio stupri aut improbæ consuetudinis, a qua minus temperaturi erant, qui spem haberent justis deinde nuptiis culpam emendari posse.

(mm) Nihil in hanc rem reperio apud *Isæum*. Forte Auctor in animo habuit DEMOSTHENEM, ex quo potest colligi, talem gradum vetitum non fuisse. Vide *Orat. adversus Leochar.* pag. 671. C. & *Orat. in Neæram*, pag. 517. C. *J. B.*

GRO-

genus, esse perpetuam: & hominibus communem, ut quæ honestate naturali nitatur, ita ut & irritum fiat, si quid factum sit adversus hanc legem, ob vitium permanens: at cæteras leges non item, ut 72 quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest.

2. Certe canonibus antiquissimis, a qui apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut ἀδελφιδῆν, id est, fratris aut sororis filiam, tantum a clero arcetur. Nec difficilis est responsio ad id, quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis, in quorum προφυλακὴν, &, ut Hebræi loquuntur, præmunimentum, additæ sint leges cæteræ. Nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuisse Jacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non finit. Addi potest factum Amrami, qui pater Mosis fuit. Nam & is ante legis tempora 73 amitam duxit uxorem. sicut materteras l apud Græcos 74 Diomedes b & 75 Iphidamas: 76 Areten fratris filiam c Alcinous.

a Can. XVIII.

b Eust. ad Il. Λ. vers. 224.

c Idem, in Odyss. H. vers. 146.

3. Recte tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, sed alias peculiariter Hebræo populo scriptas sponte sua observarunt: imo & ad gradus quosdam ulteriores protenderunt verecundiæ suæ fines, ut hæc quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno consensu ex canonibus apparet. d Augustinus m de patruelium & consobri-

d De Civ. Dei l. XV. c. 16.

GROTII.

l *Apud Græcos*] Et Castori avunculo desponsam Electram ex *Euripidis* Electra discimus. (*vers.* 312.)

GRONOVII.

72 *Quæ cautionem*] Quæ non vetant aliquid per se ac directe adversum naturæ, sed id agunt, ut caveant & præveniant aliquod incommodum, quod evenire posset, quodque & alia ratione vitari potest.

73 *Amitam duxit*] Jochebedam Cahathi, qui pater Amrami fuit, sororem. *Exod.* 6, 20.

74 *Diomedes*] Ægialian Adrasti filiam, cujus soror Deipyle fuerat, Tydei uxor, Diomedis mater. *Apollodor.* lib. 1. c. 8. §. 5, 6.

75 *Iphidamas*] Theano Cissæ, qui avus maternus Iphidamantis Antenoridæ fuit, filiam. *Homer.* Iλ. λ. sive 12, v. 224.

76 *Areten fratris*] Rhexenoris, qui communem cum Alcinoo patrem Nausithoum habuit, filiam. *Homer.* Oδ. η sive 7, 146.

GROTII.

m *De patruelium conjugiis*] Æschylus Danaidibus. [Immo *Supplicibus*, pag. 309. *Ed. H. Steph.* ubi de Danai-

brinorum conjugiis inter Christianos loquens: *Raro*, inquit, *per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: verumtamen factum etiam licitum* 77 *propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum secutæ sunt. sicut n Theodosii constitutio patruelium & consobrinorum conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, a Ambrosio.

a *Epist.* 66.

4. Sed sciendum simul est, o non quod vetitum est fieri lege humana, si fiat, irritum quoque esse, nisi & hoc lex addiderit aut significaverit. Canon Eliberinus LX. Si quis post obi-

naidibus] vocat λέκτρα ὧν θέμις εἴργει, *cubilia quæ jus prohibet*, & ait sic μιαίνεσθαι γένος, *fœdari genus.* At Scholiastes addit illegitimas fuisse tales nuptias, quod adhuc viveret virginum pater, quasi justæ futuræ fuerint eo mortuo, ex lege τῶν ἐπικλήρων. In oratione Sp. Ligustini civis Romani apud *Livium* est: (Lib. XLII. c. 34.) *Pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit.* Vide & *Plauti* Pœnulum. (V, 3. 37.)

n *Theodosii constitutio*] *Victor* de eo: (Epit. c. 48.) *tantum pudori tribuens & continentiæ, ut consobrinarum nuptias vetuerit, tanquam sororum.* Meminit & *Libanius* oratione de Angariis. Extat Arcadii & Honorii lex ejusdem sensus, quæ tertia est *C. Theodosiano de incestis nuptiis.* Concedi tamen principum indulto solitas nuptias tales ostendit lex Honorii & Theodosii minoris alia eodem codice, titulo: *si nuptiæ ex rescripto petantur.* Secuti & Gotthi reges. *Cassiodorus* VII, 46. *Hoc prudentes viri sequentes exemplum, longius pudicam observantiam posteris transmiserunt, reservantes principi tantum beneficium consobrinis nuptiali copulatione jungendis.* Ubi & formulam habes talis veniæ principalis. [*Arcadius* & *Honorius*, qui primo imperii anno patris sui Constitutionem firmarant, post annos aliquot, permiserunt matrimonium inter Consobrinos, & Constitutionem hac de re editam *Justinianus* in Codicem suum retulit, *L.* 19. *C. De Nuptiis.* Vide Interpretes ad *Instit.* Tit. *De Nuptiis*, §. 4. & præsertim magnum Interpretem *Codicis Theodosiani*, JAC. GOTHOFREDUM, in titulos ab Auctore nostro indicatos. *J. B.*]

o *Non quod vetitum est lege humana, si fiat, irritum quoque esse*] In Agathensi concilio post commemorata conjugia vetita, & inter ea de relicta fratris, additur: *Quod ita præsenti tempore prohibemus, ut ea, quæ hactenus sunt constituta, non solvamus.* Retulit id *Gratianus* in quæstionem II. & III. causæ XXXV. c. 8. Simile quod a *Paulo* in sententias relatum est libro II. tit. XIX. §. 2. sine parentum consensu contractas nuptias injustas esse, sic tamen, ut non dissolvantur; nisi forte hæc postrema verba Anianus addidit. *Tertullianus* de conjugio cum infideli agens *ad uxorem secundo*, (*cap.* 2.) ait dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi, quam omnino disiungi. Vide infra §. XVI. [Apud *Paulum* vel legendum, vel subintelligendum, *sed contracta* (matrimonia scilicet) (*voluntate ejus* Parentis] *non solvuntur*, ut olim nimirum id fieri poterat. Vide omnino Notam Eruditissimi SCHULTINGII in hunc locum; qui proinde nihil ad rem facit. *J. B.*]

GRONOVII.

77 *Ob vicinitatem*] Quia tam prope accedebat ad id, quod vetitum esset.

GRO-

obitum uxoris suæ p sororem ejus duxerit, & ipsa fuerit fidelis, per quinquennium eum a communione abstinet: eo ipso ostendens [78] manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus, qui Apostolici dicuntur, qui duas sorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. 1. Ut ad alia pergamus, observandum hoc est, concubinatum quendam verum ac ratum esse conjugium, etsi effectibus quibusdam juris civilis propriis privetur, aut etiam effectus quosdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli causa, inter servum & ancillam jure Romano [79] contubernium esse dicitur, q non matrimonium. attamen ad ipsum conjugii naturam nihil deest in tali consociatione. quæ propterea in antiquis canonibus γάμου nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias personas disparis qualitatis productum est: ut [80] Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii: (*Aen.* VII, 284.)

Suppositos de matre nothos furata creavit:

Nothos interpretatur materno genere ignobiles & obscuros. Apud Aristophanem [a] avibus qui dixerat, νόθος γὰρ εἶ, κ' οὐ γνήσιος, dictum probat ὤν γε ξένης γυναικός: *quippe cum ex peregrina natus sit.* Et apud [b] Ælianum γνήσιος definitur ὃς ἐξ ἀμφοῖν γέγονεν ἀστοῖν, *qui utroque parente cive natus sit.*

a Vers. 1649.

b Var. Hist. VI. 10.

2. Atqui [81] sicut in statu naturæ inter tales, quales jam diximus, conjugium verum esse potuit, si femina esset sub custodia maritali, & fidem marito dedisset; sic etiam r in statu

tu

GROTII.

p *Sororem ejus duxerit*] Lex Langobardica lib. II. c. VIII, 3. *quia canones sic habent de duabus sororibus, sicut de duobus fratribus.*

q *Non matrimonium*] At serviles conjunctiones nuptiæ dicebantur in Græcia, Carthagine, in Apulia. Prologus ad Casinam Plauti. Sic & in legibus Langobardorum libro II. tit. XII, 10. & XIII, 3. & lege *Salica* tit. XIV. §. II. sed sine consensu dominorum non valuisse conjugia talia apud Hebræos, notatur ab ipsis ad *Exodum* XXI. ubi talium nuptiarum mentio, & apud Græcos Christianos, a *Basilio* in suis canonibus. (*Ad Amphiloch.* Can. 42.) Solitam etiam a principe veniam impetrari ducendæ mulieris, quæ inæqualis esset conditionis, videmus apud *Cassiodorum* VII, 40.

r *In statu legis Christianæ*] Vide in *Gratiani* collectione c. 1. de conjugiis servorum. (*Decretal.* IV, 9. 1.)

GRONOVII.

78 *Manere vinculum*] Nuptias eas non rescindi.

79 *Contubernium*] 1, 3. 3.

80 *Athenis inter civem &c*] Auctor Pericles, quæ in ipsius caput recidit amissis legitimis liberis. *Plutarchus.*

81 *Sic in statu naturæ*] Leg. *sicut in statu.* si consideretur in his solum, quid sit juris naturæ citra respectum juris civilis. [In primâ Editione solâ legitur *sicut in statu.* Sed nuperrima Amstelodamensis 1712. sequuta erat *Gronovii monitum. J. B.*]

GRO-

tu legis Christianæ verum erit inter servum & ancillam, aut liberum & servam conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam, senatorem & libertam, si quæ jure divino Christiano sunt necessaria accedant, scilicet indissolubilis unius cum una conjunctio, etiamsi effectus quidam legis civilis non sequantur, aut alioqui sponte secuturi lege impediantur. Atque hunc in sensum capienda sunt [a] verba concilii Toletani primi: *Caterum is, qui non habet uxorem, & s pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur: tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus.* Cui adde locum in Clementis constitutionibus lib. VIII. cap. XXXII. Pertinet huc quod Theodosius & [b] Valentinianus concubinatum quendam vocant inæquale conjugium, & quod inde adulterii accusatio nasci [c] dicitur.

[a] *Dist.* XXXIV. c. 4.

[b] *L.* 3. *C. de natural. lib.*

[c] *L.* 13. *D. ad L. Jul. de adult.*

XVI. 1. Imo etiam si lex humana conjugia inter certas personas contrahi prohibeat, non ideo sequetur irritum fore matrimonium, si reipsa contrahatur. Sunt enim diversa, 11 prohibere, & irritum quid facere. nam prohibitio vim suam exserere potest per pœnam vel expressam, vel arbitrariam: & hoc genus leges imperfectas vocat [d] Ulpianus, t quæ fieri quid

[d] *Instit. tit.* 1. §. 1.

GROTII.

s *Pro uxore concubinam habet*] De tali concubina *Augustinus* de fide & operibus: (*Cap.* 19.) *de concubina quoque, si professa fuerit nullum se alium cognituram, etiamsi ab illo cui subdita est dimittatur, merito dubitatur, utrum ad percipiendum baptismum non debeat admitti.* Idem de bono conjugii cap. V. *Solet etiam quæri, cum masculus & femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed propter incontinentiam solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ sint vocanda. Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant, ne nascantur.* Itaque in capitulari Francico VII. c. 255. dicitur: *Qui uxorem habet, eodem tempore concubinam habere non potest, ne ab uxore eum dilectio separet concubina.*

GRONOVII.

11 *Prohibere & irritum*] Legi, quæ prohibet, potest satisfieri mulcta vel compensatione, ut tamen res facta maneat: quemadmodum legi de furtis in tigno juncto. l. 1. D. *de Tigno juncto.*

GROTII.

t *Quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt*] Livius libro X. (*Cap.* 9.) *Valeria lex, cum eum qui provocasset virgis cædi, securique necari vetuisset, si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjecit: id (qui tum pudor hominum erat) visum credo vinculum satis validum legis. nunc vix servo ita minetur quisquam.* Lex Furia testamentaria plusquam mille assium legatum mortisve causa prohibebat capere, præter exceptas personas, & adversus eum qui plus

quid vetant, sed factum non rescindunt. qualis erat 83 lex Cincia, quæ supra certum modum donare vetabat, donatum non rescindebat.

2. Scimus apud Romanos postea *a* Theodosii lege inductum: ut si quid lex prohibuerit tantum, non etiam specialiter dixerit inutile esse debere quod contra factum est, id ipsum tamen cassum, inutile, ac pro infecto sit, nimirum si in judicium res deveniat. sed hæc extensio non fit ex vi solius prohibitionis, sed ex vi novæ legis, quam alii populi sequi necesse non habent. 84 Sæpe enim indecentia est major in actu quam in effectibus: u sæpe etiam incommoda, quæ rescissionem sequuntur, majora quam ipsa indecentia, aut incommodum actus ipsius.

a L. non dubium. 5. C. de legibus.

XVII. Consociationes præter hanc maxime naturalem sunt & aliæ, tum privatæ, tum publicæ: & hæ quidem aut in populum, aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus, ob quas consociatio quæque instituta est, universitas, & 85 ejus pars major nomine universitatis obligant singulos qui sunt in societate. *b* Omnino enim ea credenda est fuisse voluntas in societatem coëuntium, ut ratio ali-

a Vitt. de potestate civili, n. 14.

plus ceperit, quadrupli pœnam constituebat, memorante Ulpiano. (*Tit.* 1. §. 2.) *Macrobius* circa finem eorum quæ scripsit ad somnium Scipionis: (*Lib.* 11. c. 17.) *Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla devianlibus pœna sancitur.* Vide supra hoc capite §. XIV. in fine. Sic divus Marcus rescripsit: *Eum heredem, qui prohibet funerari ab eo, quem testator elegit, non recte facere: pœnam tamen in eam statutam non esse.* (L 14. §. 14. D. *De Religiosis & sumtibus funer.*)

u *Sæpe etiam incommoda, quæ rescissionem sequuntur, majora quam ipsa indecentia*] Ideo rex Alcinous Medeam reddi volebat patri, si destorata nondum esset. Meminit *Apollonius* Argonautis, (*vers.* 1316, & *seqq.*) & ejus Scholiastes: & in bibliotheca *Apollodorus.* (Lib. 1. c. 9. §. 25.)

GRONOVII.

83 *Lex Cincia*] Sic lex Furia testamentaria plus mille assium legatum aut mortis causa capere vetabat; & adversus eum qui cepisset quadrupli pœnam constituebat.

84 *Sæpe enim indecentia*] Sic, ducere peregrinam, sordido loco natam, ancillam, meretricem, turpe; sed cohabitare cum ea, quam duxeris, maritali more non turpe.

85 *Et ejus pars major*] *Quintil.* decl. 365. *Quod major pars judicum statuerit, reus patiatur.* Pars major in consilio vincere debet, sub his exceptionibus, I. Si sint vera suffragia, hoc est, res integra, nec coitione ac conspiratione plurium jam ante definita, quam in consultationem deferatur. II. Si majorem numerum non faciant, quos ex lege & more, tanquam suspectos excedere, nec in sua causa jus dicere oportet. III. Ut major numerus consentium non valeat ad statuenda, quæ juri divino & sanæ rationi repugnant. IV. Nec ad fundamentales leges subvertendas, aut formam reip. ex libidine mutandam. V. Nec ad privatorum jura, privilegia, veteres & in publicam utilitatem receptas consuetudines abolendas.

GRO-

aliqua esset expediendi negotia: est autem manifeste iniquum, ut pars major sequatur minorem: quare naturaliter, x 86 seclusis pactis ac legibus, quæ formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydides: a 87 κύριον εἶναι ὅ, τι ἂν τὸ πλῆθος ψηφίσηται. Appianus: b ἐστὶ δ' ἔν τε χειροτονίαις καὶ δίκαις ἀεὶ τὸ πλέον δυνατώτερον: *tam in comitiis quam in judiciis vincit pars major.* Dionysius Halicarnassensis similiter: c ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι, τοῦτο νικᾷν, y *quod pluribus visum, id valere.* 88 Et d alibi: 89 ὅ, τι δ' ἂν οἱ πλείους ψῆφοι καθαιρῶσι, τοῦτο ποιεῖν. Item: 90 e ὅ, τι ἂν αἱ πλείους γνῶμαι καθαιρῶσι, τοῦτο εἶναι 91 κύριον. Aristoteles: f κύριον ὃ τοῖς πλείοσι δόξαν. Curtius lib. x. g *Eo quod major pars decreverit, stetur.* Prudentius: [in Symmach. I, 599.]

—— In paucis jam deficiente caterva
Nec persona sita est patria, nec curia constat.

Deinde: (*vers.* 607, 608.)

—— —— Infirma minoris
Vox cedat numeri parvaque in parte 92 quiescat.

Apud Xenophontem h hoc dicitur: ἐκ τῆς νικώσης πράττειν πάντα, *omnia agere secundum eam sententiam, quæ vincit.*

XVIII. Quod si pares sint sententiæ, nihil agetur: quia 93 ad mutationem non satis momenti est: qua de causa 94 ubi pares sunt sententiæ, z reus absolutus intelligitur: quod jus 95 Mi-

a *Lib.* v. c. 30.
b *De Bell. Civ.* Lib. III. pag. 560. *Ed. H. Steph.*
c *Ant. Rom. Lib.* 11. c. 14.
d *Lib.* VII. c. 36.
e *Ibid.* c. 39.
f *Polit.* IV. 8. VI. 2.
g *Cap.* 6. n. 15.
h *De Cyri Exp. Lib.* VI. c. I. §. 11.

GROTII.

x *Seclusis pactis ac legibus*] Ut quæ volunt duas partes concordare, ut c. 6. *de Electione.*

y *Quod pluribus visum id valere*] Hunc sensum dant Chaldæus Paraphrastes & Rabbini ad illud in *Exodo* XXIII, 3. Adjungo l. duo 39. & l. Pomponius 38. D. *de re judicata*; & quæ infra lib. III. cap. XX. §. 4. & quæ paria cum *Prudentio* habet *Ambrosius* contra Symmachum.

z *Reus absolutus intelligitur*] L. inter pares. 38. D. de re judicata. Vide *Julianum* de Eusebia. (*Orat.* III. pag. 115. A. *Edit. Spanhem.*)

GRONOVII.

86 *Seclusis pactis*] Quæ certis in causis solent excipere, ne quid fiat, nisi de consensu singulorum, ut augurem non licebat nominari, qui quiquam e collegio inimicus esset. *Cic.* 3. famil. 10.

87 Κύριον εἶναι] Valere quod plures sciverint.

88 *Et alibi*] 7. p. 4. 45.

89 Ὅτι δ' ἂν οἱ &c.] Quod plurium suffragia statuerint, id facere.

90 Ὅτι ἂν αἱ πλείους] Quod plures sententiæ decreverint, id esse ratum

91 Κύριον] Validum quod pluribus visum.

92 *Quiescat*] Silescat.

93 *Ad mutationem*] Ad rem novam introducendam.

94 *Ubi pares sunt*] *M. Seneca* 3. Excerpt. 2. *Parricida æquis sententiis absolutus.* Et, *Quidam filium accusavit parricidii: æquis sententiis absolutum abdicat.* Quintilian. decl. 254. *Exul, accusator, & sententiæ pares.* Item, *postulavit reum: is æquis sententiis absolutus est.*

GRO-

95 Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreste: quæ res apud Æschylum Furiis, & apud Euripidem zz Oreste & Electra tragœdiis tractatur. Sic & possessor rem tenet: quæ ratio non male observata est a scriptore problematum, quæ Aristoteli adscribuntur, sectione XXIX. In Senecæ a controversia quadam est: *Alter judex damnat, alter absolvit: inter dispares sententias* a *mitior vincat.* Nam sic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem sequitur, quæ minus onerat. a Lib. 1. Contr. 5.

XIX. Sed hic quæstio oriri solet 96 de conjungendis aut dividendis sententiis: qua de re ex mero jure naturali, id est, si pactio aut lex aliud non præcipiat, distinguendum videtur inter sententias, quæ totis rebus differunt, & inter eas, quarum altera partem alterius continet, ut hæ b conjungendæ sint

GROTII.

zz *Oreste & Electra*] Etiam Iphigenia in Tauris. (*Vers.* 1470.) in Electra sic ait:

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὅδε νόμ☉ τεθήσεται,
Νικᾶν ἴσαις ψήφοισι τὸ φεύγοντ' ἀεί.
Idemque cunctis juris esto in posterum.
Certante numero judicum ut vincat reus.

(Vers. 1268.)

a *Mitior vincat*] Seneca in controversiis: (1, 5.) *Non est invidiosa potestas quæ misericordia vincit.* Imo apud Hebræos una sententia damnantium vincens pro nulla habebatur: ita Chaldæus ad dictum locum *Exodi* XXIII. & *Moses de Kotzi* præceptorum jubentium XCVIII. & vetantium CXCV.

GRONOVII.

95 *Minervæ calculum*] Quum Orestes in Areopago causam diceret (occiderat autem matrem Clytemnestram, ut vindicaret patrem Agamemnonem, quem illa interfecerat) & condemnantes una sententia vincerent, adfuit ἀπὸ μηχανῆς Minerva, & apposuit calculum suum absolventibus: sic paribus sententiis valuit mitior, & Orestes evasit. Solebant autem judices calculis nigris damnare, albis absolvere. *Ovid.* 15. Met. 44. *Hesychius* in Κὰν ἴσαι. Suidas in Ἴσαι ψῆφοι. Aristoph. Βατραχ. 244. *ὡς ἀπολεῖται κἂν ἴσαι γένωνται.* Julian. encom. *Euseb.* seu orat. 3. p. 213. [*Calculum Minervæ* Vir Doctissimus, post hæc scripta, exponendi occasionem habuit, in egregia Oratione *De Lege Regia*, quam nos Gallicè versam, & Notis illustratam, edidimus *Amstel.* ann. 1714. Videri potest etiam *J. H. Boecleri* Dissertatio *de Calculo Minervæ*, Tom. I. Diss. Academic. ab aliquot annis conjunctim editarum. *J. B.*]

96 *De conjungendis*] Exemplum apud *Quintil.* declam. 165.

GROTII.

b *Conjungenda sint in eo, in quo conveniunt*] Ideo senatores dividere sententiam plura simul complectentem jubebantur, teste *Asconio* in Milonianam. (*Cap.* 6.) *Cicero* epistolarum ad familiares 1, 2. *Itaque cum sententia prima Bibuli pronunciata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompejus reduceret; postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obsisti non poterat; Bibulo assensum est: de tribus legatis frequentes ierunt in alia* omnia

sint in eo, quo conveniunt, illæ non item. Sic qui 97 in viginti damnant, & qui in decem, conjungentur in illo decem adversus sententiam absolventem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non conjungentur, quia diversa hæc sunt, & in morte non est relegatio. Sed nec absolventes cum relegantibus conjungentur, quia etsi non interficiendum reum consentiunt, id tamen non est illud ipsum quod dicit sententia, sed per consequentiam inde elicitur: at qui relegat, non absolvit. Quare recte [a] Plinius, cum tale quid in senatu evenisset, tantam dixit sententiarum esse diversitatem, ut non possent esse nisi singulæ; & parvulum referre, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Et [c] Polybius [b] notat a Postumio prætore fraudem factam in rogandis sententiis, cum eos, qui 98 captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos censebant, contra absolventes conjungeret. Exstat hujus generis quæstio apud Gellium [c] libro IX. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione: & apud Quintilianum patrem controversia CCCLXV. ubi hæc verba sunt: *Jam aperte ex una plures facis. jam turbam istam, quæ universa noceret, dividendo extinguis. Duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui seipsos dividunt?*

[a] Lib. VIII. epist. 14.

[b] Excerpt. leg. 129.

[c] Noct. Att. IX, 15.

XX. Addendum & hoc: si qui absentia, aut aliter impediti jure suo uti non possunt, eorum jus interim 99 accrescere præsentibus: quod [d] Seneca in controversia quadam [d] exsequitur: *Puta te servum esse communem: huic domino servies,* [e] *qui præsens est.*

[d] Lib. III. Contr. 19.

XXI.

omnia. Seneca epistola XXI. *Quod fieri in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoque existimo. cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere sententiam, & sequor.* Idem de vita beata c. 3. *Est & mihi censendi jus. itaque aliquem sequar, aliquem jubebo sententiam dividere.* meminit ejus moris & *Plinius* lib. VIII. epist. 14.

c *Polybius*] Vide ad eum locum *Fulvii* notas.

d *Seneca in controversia quadam*] Libro III. contr. XIX. [Sed casus est paullo diversus, ut patet. *J. B.*]

GRONOVII.

97 *In viginti*] Nummos vel nummorum millia. Si tres judices jubeant pendere viginti, tres decem, tres nihil, vicerit sententia in decem condemnantium, quia in viginti insunt decem.

98 *Captivos Græcos*] Qui secundo bello Macedonico nimis denudarant animos pro rege Perseo contra Romanos.

99 *Accrescere præsentibus*] Plebiscitum apud *Livium* 26. 34. *Quod senatus juratus, maxima pars censeat, qui adsidetis, id volumus jubemusque.*

GROTII.

e *Qui præsens est*] Ita ut & ad unum recidere possit nomen universitatis. l. sicut. 7. §. 2. D. quod cujusque universitatis nomine, ubi *Wesembecium* vide. Adde l. rescriptum,

XXI. [f] Naturalis autem ordo inter ſocios hic eſt, [a] prout quisque in ſocietatem venit. Sic inter fratres is ſervatur ordo, ut qui primus natus eſt reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. ἴσοι γὰρ, inquit [b] Ariſtoteles, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι, *pares enim ſunt fratres, niſi quatenus ætas eos diſtinguit.* Theodoſius & Valens in [c] conſtitutione de ordine inter conſules ſervando: *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior eſſe debuerat*, [g] *niſi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Chriſtianorum quoque regum ac populorum ſocietate obtinuit, ut qui primi Chriſtianiſmum profeſſi ſunt, [h] in conciliis ad rem Chriſtianam pertinentibus præcedant cæteros.

a D. de albo ſcribendo.

b Ethic. Nic. VIII, 12.

c L. 1. C. De Conſulib. lib. 12.

XXII. Illud tamen addendum eſt: quoties ſocietas fundamentum habet in re, quam non æqualiter omnes participant, ut ſi in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem ſumendum ex modo participationis, ſed & [100] ſententias ad eum modum, id eſt, [1] menſoria, ut loquuntur, proportione æſtimandas. Quod ſicut naturali æquitati convenit, ita [d] Romanis

d L. 8. D. de pactis. L. 14. D. Depoſiti. L. 16. D. de rebus auct. jud. poſſid.

ptum, 10. D. de pactis. *Zas.* in paratit. D. de pactis. *Bart.* in L. 1. num. 3. de albo ſcribendo. *Boer.* deciſ. 1. num. 4. *Antonium Fabrum* codice Sabaudico, lib. 1. tit III. definit. 40. *Reinking.* lib. 1. claſſe V. c. 8. Sæpe tamen & hic, ut in illa regula de majore parte, leges exceptionem dant, puta ut duæ partes adeſſe debeant. L. Nulli, 3. D. dicto titulo, quod cujusque univ. nomine. L. nominationum, 46. C. de decurionibus: ut abſentes præſentibus vices ſuas mandare aut ſuffragium per procuratorem dare poſſint. c. ſi quis juſto, 46. de Electione in VI.

f *Naturalis ordo*] De præcedentiis vide, ſi lubet, *M. Antonium Nattam* conſ. IↃC. n. 22. & conſ. IↃC.LXXVIII. num. 31. *Mart. Wacher* conſiliis Cæſareis in controverſia Saxonica. [Addi poteſt Diatriba ſingularis *De Jure Præcedentiæ*, a JACOBO GOTHOFREDO, ſummo Icto, conſcripta, & ex ejus ſecundis curis longe auctior edita *Genevæ*, 1664. *J. B.*]

g *Niſi qui prior meruit dignitatem*] Adde L. omnes, 2. C. ut dignitatum ordo ſervetur. L. ſemper, 5. D. de jure immunitatis. L. ult. C. de tironibus.

h *In conciliis*] *Joh. Fico.* conſ. latino LXXVII. n. 16. *Afflictus* deciſ. Neap. 1. n. 8. *Bart.* in l. 1. D. de albo ſcribendo. *Innoc.* in c. Tua. de Majoritate & obedientia. *Ant. Teſſaurus* 1. quæſt. for. XLVIII. n. 5. *Tiberius Decianus* reſponſo XIX. n. 183. & ſeq. *Innocentius Butr. Felin.* in c. ſtatuimus D. tit. de Majoritate. *Bal.* in Decernimus, in 2. notabili, c. de Sacroſanctis eccleſiis. Sed præcipue vide *Æneam Silvium* in concilii Baſileenſis hiſtoria. [Confer Auctoris *Epiſtolas* 722, 797.]

GRONOVII.

100 *Sententias ad eum*] Auctoritatem ſive jus ſententiæ inter ſocios proportionis eſſe geometricæ.

1 *Menſoria*] Quam comparatam dixit 1, 1. 18.

a Lib. XIII. pag. 631. nis quoque legibus probatum est. Ita narrat Strabo *a* cum Cibyra & tres vicinæ urbes in unum quasi corpus coiissent, convenisse, ut 2 aliarum singula essent suffragia, Cibyræ bina, eo quod in commune hæc multo plus cæteris conferret. Idem b Lib. XIV. pag. 665. *b* in Lycia viginti & tres ait fuisse urbes, quarum i aliæ terna, aliæ bina, aliæ singula ferrent suffragia, & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte notat 3 Aristoteles c Politic. III, 9. *c* id ita demum æquum fore, *εἰ κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν*, *si possessionum causa inita est societas.*

XXIII. Consociatio, qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coëunt, maximum dat jus corpori in partes: quia hæc 4 perfectissima est societas: neque ulla est actio hominis externa, quæ non ad hanc societatem aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit. Et hoc est quod d Moral. V, 3. ab *d* Aristotele est proditum: *τοὺς νόμους ἀγορεύειν περὶ ἁπάντων*, *leges de omnis generis rebus præcipere.*

XXIV. 1. Solet hic illud quæri, k an civibus de civitate abscedere liceat, venia non impetrata. Scimus populos esse, ubi id non liceat, ut 5 apud Moschos: nec negamus talibus pactis iniri posse societatem civilem, & 6 mores vim pacti accipere. Romanis legibus, saltem posterioribus, e L. 22. D. ad municipal. §. 2. *e* domicilium quidem transferre licebat: sed non eo minus qui transtulerat 7 municipii sui muneribus obligabatur. Verum in quos id con-

GROTII.

i *Aliæ terna, aliæ bina*] Sic in Smalcaldico fœdere Saxo duo habebat suffragia.

k *An civibus de civitate abscedere liceat*] Vide hac de re fœdera Helvetica apud *Simlerum* (pag. 203. *Ed. Elzevir.* 1627.) & alios. *Servius* in excerptis Fuldensibus 11. Æneidos: (*vers.* 156.) *Consuetudo antiqua fuerat, ut qui in familiam vel gentem transiret, prius se abdicaret ab ea, in qua fuerat, & sic ab alia reciperetur.* Exempla fidei regibus renuntiatæ vide aliqua apud *Marianam*, ac postremum illustre libro XXVIII. c. 13.

GRONOVII.

2 *Aliarum singula, Libycæ bina*] Sic Philippo Macedoni post confectum Phocense bellum concessum, ut cum posteris in Amphictyonum senatum adsciscere tur & gemini suffragii, quod Phocenses habuerant, jus usurparet. *Diod. Sic.* 16, 61. Et hoc quidem æquum jure naturali, sed cui sæpe mos populorum intercedit, id servans in tali societate, quod ab initio placuit. Plerumque autem tum potentes minus potentibus, ut eos alliciant, par jus suffragii concedunt.

3 *Aristoteles Pol. III. IX.*] Hein. 6. p. 299.

4 *Perfectissima*] 1, 1. 14.

5 *Apud Moschos*] Olim & apud Argivos. *Ovid.* 11. Met. 28. *prohibent discedere leges, pœnaque mors posita est patriam mutare volenti.*

6 *Mores vim pacti*] Etiam ubi pactum ejusmodi a primo initum non constat, si tamen longo tempore observatum sit, ut nemo discedendi sine commeatu potestatem habuerit aut usurpaverit, ibi eam consuetudinem pro lege & pacto valere.

7 *Municipii sui*] Hæc est causa, cur

constitutum erat, ii manebant intra fines imperii Romani: atque ea ipsa constitutio specialem 8 spectabat utilitatem tributariæ præstationis.

2. At nos quid naturaliter, si nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, sed de tota civitate, sive unius summi imperii complexu. Et sane l 9 gregatim discedi non posse, satis expeditum est ex necessitate 10 finis, quæ jus facit in moralibus. (nn) nam id si liceat, jam civilis societas subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur, sicut aliud est ex flumine aquam haurire, aliud 11 rivum diducere. *De sua cuique civitate statuendi facultas libera est*, ait a Tryphoninus. Cicero pro Balbo *a L. in bello. 12. §. 9. D. de capt. & postl.* b laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat invitus*, & *fundamentum* vocat *libertatis*, *sui quemque juris & retinendi, & dimittendi esse dominum*. Tamen hic quoque servanda est regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis societatibus dirimendis secuti sunt, 12 ut id non liceat si societatis interfit. *b Cap. 13.* Semper enim, ut recte inquit c Proculus, non id quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit. m Intererit autem societatis civilis non abire civem, *c L. actione, 65. §. Labeo, 5. D. Pro Socio.*

cur Josephum & Mariam, quum Judææ census ex mandato Augusti ageretur, etsi habitarent Nazarethi, oportuerit proficisci Bethlehemum, ut ibi censerentur: nam Davidis posteri ejus municipii erant.

GROTII.

l *Gregatim discedi non posse*] Zonaras de Lazo rege agens, qui a Persis ad Romanos defecerat: τῦτο αἴτιον μάχης Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐγένετο, ὡς τῦ βασιλέως Ῥωμαίων τὰς αὐτοῖς ὑπείκοντας σφετεριζομένυ· *Id belli initium Romanis ac Persis fuit, quod Romanus princeps ad se avocaret Persis subditos.* [Dicendum erat, *de Lazorum Rege*, non *de Lazo rege*. Et nomen erat *Tzathus*. Locus est in *Justini Thracis* vita. Lib. XIV. Cap. 5. *J. B.*]

m *Intererit autem societatis*] *Bembus* libro VII.

GRONOVII.

8 *Spectabat utilitatem*] Eo pertinebat, ut ne minuerentur cujusque municipii intributiones, aut si aliqui inde discessissent, graviores remanentibus fierent.

9 *Gregatim discedi*] Magnis catervis.

10 *Finis, quæ jus*] 2, 7. 2.

11 *Rivum diducere*] Incili depresso, vel fossa facta aquam perpetui decursus in suum fundum ducere. l. 1. §. 5. & l. 3. §. 2. D. *de rivis*.

12 *Ut id non liceat*] Sic qui post Cannensem cladem deserere Italiam voluerant, & tum prohibiti a P. Scipione, & postea causam dicere apud censores jussi, orationemque contra remp. habuisse judicari & omnibus censoriis notis confixi sunt. *Liv.* 22, 53. & 24, 18.

(nn) Vix accidere potest, ut gregatim Cives discedant, nisi quando aut imperium tyrannicum factum fuit, aut calamitate quadam vel quocumque alio casu multi homines in civitate non amplius reperiunt unde victum quærant. Uterque autem casus tacitè exceptus intelligitur in pacto, quo aliquis Civitati se obstrinxit. *J. B.*

vem, si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit civis in præsens partem suam exsolvere: item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui rempublicam defendat.

3. Extra hos casus credibile est ad liberam civium discessionem consentire populos, quia non minus ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

XXV. Sic n in exules nullum jus civitati. Heraclidæ Argis ejecti ab Eurystheo, per tutorem suum Iolaum, sic loquuntur apud Euripidem: (*Heraclid.* vers. 186.)

Quo jure jam nos ad Mycenæos trahat,
Eadem agentes urbe quos urbe expulit?
Nunc ergo cives non sumus ———

a Or. de Bigis, pag. 349. D. Alcibiadis filius in Isocratea a oratione agens de temporibus ejecti patris: ὅτ' οὐδὲν αὐτῷ τῆς πόλεως προσῆκεν· o *cum nihil ad illum civitas nostra pertineret.* Jam vero plurium populorum, sive per se, sive per capita sua consociatio fœdus est, de cujus natura & effectu locus agendi erit, ubi 13 ad obligationem ex pacto erit deventum.

XXVI. Subjectio ex consensu, aut privata est, aut publica. Subjectio privata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera. Nobilissima species est arrogatio, qua quis sui juris se ita dat in familiam alterius, ut ei subsit ad eum modum, quo filius qui maturæ est ætatis, subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest, 14 ut jus paternum plene in eum transeat, & ipse paterno officio exsolvatur. Id enim natura non sinit: sed potest filium alteri commendare, & alendum dare quasi substituendo.

XXVII. 1. Subjectionis species ignobilissima est, qua quis se dat 15 in servitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui no-

GROTII.

n *In exules nullum jus civitati*] Vide infra libro III. tit. XX. §. XLI.

o *Cum nihil ad illum civitas nostra pertineret*] *Nicetas* Isaaci Angeli rebus libro I. μὴ καινὸν εἰ δεσμὸν τις τὸν ἀντίπαλον καὶ κολακεύσει ὡς φίλιον, τῶν οἰκείων δίχοκων πολέμιον· *Non mirum si quis hostem ambiat eique blandiatur, qui suos sibi hostes senserit.* (Cap. 10.)

GRONOVII.

13 *Ad obligationem ex pacto*] 2, 12.

14 *Ut jus paternum*] Quod ultra jus naturæ fiebat in adoptione Romana per æs & libram.

15 *In servitutem perfectam*] Ut qui apud Romanos se ad pretium participandum venumdari patiebantur. §. 4. inst. *de jure* [illegible]

GRO-

noviſſimo 16 aleæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam ſervitutem adit*, ait [a] Tacitus. Etiam apud Græcos, ut narrat Dion Pruſæenſis oratione XV. [b] *μυρίοι δήπου ἀποδίδονται ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὥστε δουλεύειν κατὰ συγγραφήν· innumeri cum liberi ſint, ſe in ſervitutem dant, ut* p *ex contractus formula ſerviant.*

[a] *De Moribus Germ.* c. 24.
[b] Pag. 241. B.

2. Eſt autem ſervitus perfecta, quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis, quæ vitæ neceſſitas exigit: quæ res ſi ita accipiatur 17 in terminis naturalibus, q nihil habet in ſe nimiæ acerbitatis. nam 18 perpetua iſta obligatio compenſatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam ſæpe non habent, 19 qui diurnas operas locant, unde accidit ſæpe, quod dixit Eubulus:

> *Ἔθελε δ' ἄνευ μισθοῦ παρ' αὐτοῖς καταμένειν*
> *Ἐπὶ σιτίοις.* (oo) ——————
>
> *Manere apud illos voluit, mercedis carens,*
> *Victu contentus.* ——————

Idem Comicus alibi:

> *Πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλεύθεροι*
> *Ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτὴν φάτνην.*

Qui

GROTII.

p *Ex contractus formula ſerviant*] Ægyptiis id olim vetitum. Athenis permiſſum ad Solonis tempora. is conſtituit *ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι, corpus pro credito ne obligaretur. Plutarchus* Solone. (*pag.* 86. D.) Idem lex Petilia Romæ conſtituit. [Lex Ægyptia, quâ id vetabatur, à *Bocchori* ſancita fuerat, & refertur à DIODORO SICULO, Lib. I. Cap. 79. p. 50. *Ed. H. Steph.* De *Lege Pœtilia*, vide VARRON. *De L. Lat.* Lib. VI. pag. 82. & LIVIUM, Lib. VIII. Cap. 28. *J. B.*]

q *Nihil habet in ſe nimiæ acerbitatis*] Vide ea de re egregiam *Busbequii* diſſertationem epiſt. exoticarum tertia.

GRONOVII.

16 *Aleæ jactu*] Qui perdita aleæ luſu pecunia & bonis, ad poſtremum libertatem ſuam colluſoris pecuniæ opponebant, & in aleam mittebant, aut res recepturi, aut ne corpus quidem ſuum habituri. Tamen ignobilior eorum, qui ſe vendebant in ludum gladiatorium. *Liv.* 28, 21. *Lipſ.* 2. Saturn. 3.

17 *In terminis naturalibus*] Ut dominis non plus in ſervos liceat, quam naturalis æquitas concedit.

18 *Perpetua iſta obligatio*] Subjectio, quæ incommoda videtur, hoc habet commodi, ut ita ſubjectis de victu ſollicitos eſſe non ſit neceſſe, quem domini præbent. *Plaut.* Caſ. 2, 4. 14. *Liber ſi ſim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.*

19 *Qui diurnas*] Opifices agreſteſque, quorum res & fides in manibus.

(oo) Apud ATHENÆUM, unde hæc deſumta ſunt, eſt, Ἐπιστολῇ. Lib. VI. Cap. 12. Duo autem verſus ſequentes habentur apud STOBÆUM, Serm. 62. *J. B.*

Qui se [20] fugitivi gesserunt pro liberis:
Multi recurrunt [1] pristina ad præsepia.

Sic in historiis notabat Posidonius Stoicus, (pp) multos olim fuisse, qui suæ imbecillitatis conscii, sponte se aliis in servitutem darent: ὅπως παρ' ἐκείνων τυγχάνοντες τῆς εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ἐκείνοις δι' αὑτῶν ἅπερ ἂν ὦσιν ὑπηρετεῖν δυνατοί· *Ut domini quidem ipsis providerent de necessariis, ipsi vero operam vicissim quam possent præstarent.* Exemplum addunt (qq) alii in Mariandynis, qui eandem ob causam servos se fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Jus autem vitæ ac necis (rr) (de plena & [21] interna justitia loquor) domini in servos non habent: nec quisquam homo hominem jure potest interficere, nisi is capital commiserit. Sed quorundam populorum legibus dominus, quacunque de causa servum interfecerit, [22] impune fert, ut ubique reges, qui liberrimam habent potestatem. Hac comparatione ante nos usus est [a] Seneca: *Si servo quominus [23] in nomen meriti perveniat, necessitas obest, & patiendi ultima timor; idem istud obstabit & ei, qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub dispari titulo paria in illos licent.* Cum tamen haud dubie servus a domino injuriam possit accipere, ut recte affirmat idem [b] Seneca. sed [24] agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus & [25] Solon parentibus in

[a] Lib. III. de benef. c. 18.

[b] Lib. III. de benef. c. 22.

GROTII.

1 *Pristina ad præsepia*] Apud *Plautum* quidam: (*Casin.* II, 4. 14.)

Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.

Melissus Spoletinus Grammaticus manumitti noluit. [*Suet.* Gramm. c. 21.]

GRONOVII.

20 *Fugitivi*] Servi à dominis profugi.

21 *Interna justitia*] Quæ non tantum apud judicem mortalem, sed etiam apud Deum insontes præstat.

22 *Impune fert*] Non obnoxius est quæstioni, aut legi Corneliæ de sicariis.

23 *In nomen meriti*] Ut quicquid præstet domino, non dicatur de eo bene mereri, aut ei beneficium dare, obstat, quod quæ facit, cogitur facere, nisi velit occidi.

24 *Agendi impunitas*] Posse facere sine metu pœnæ, non est verum & proprie dictum jus habere ad agendum, sed aliquid simile juri.

25 *Solon parentibus*] Negat *Dionys. Halicarn.* 2, 26.

(pp) Habet hoc ex ATHENÆO, Lib. VI. Cap. 18. pag. 263. C. *Edit. Casaub.* 1657. *J. B.*

(qq) Hoc sequitur statim post verba *Posidonii* apud ATHENÆUM, loco indicato. Sed *Maryandinos* vi servire coactos *Heracleotis*, ait STRABO, *Geogr.* Lib. XII. pag. 817. A. *J. B.*

(rr) De tota ista materia confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. 3. & *de Offic. Hom. & Civ.* Lib. II. Cap. 4. *J. B.*

GRO-

in liberos concesserat, a & veteres Romanorum leges. Sopater: ἐξῆν κρατεῖ ὄντι τοὺς παῖδας ἀνελεῖν. ἔξεστι ἐὰν ἁμάρτῃ τι. καὶ ὅτι ὁ νόμος τοῦτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ' ἂν δικαστὴς ὁ πατὴρ, τοῦτο ἐπέταξεν· *Licuit ipsi cum pater esset filios interficere: nempe si quid peccatum esset. nam lex id ipsi permisit, ideo quia credidit* 26 *integrum judicem fore.* Idem jus obtinere παρὰ πολλοῖς καὶ σφόδρα εὐνομουμένοις, *apud multos populos legum gloria florentes*, ait Dion oratione xv. b

a *Sextus Empiricus Pyrrhonic.* 211. c. 24. §. 211. Ed. *Fabric.*

b Pag. 240. C.

XXIX. 1. De his qui ex servis nascuntur difficilior inspectio est. Romano jure & jure gentium circa captivos, 27 ut dicemus alibi, ut 28 in bestiis, ita in servilis conditionis hominibus partus 29 matrem sequitur. quod tamen juri naturali non satis congruit, 30 ubi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. nam cum in mutis animantibus s patres non minus quam matres fœtuum curam gerant, hoc ipso ostenditur fœtum utriusque esse communem. Sic ergo, si lex civilis hac de re tacuisset, t partus non minus patrem sequeretur quam ma-

GROTII.

s *Patres non minus quam matres fœtuum curam gerant*] Vide infra cap. VIII. §. 18. *Plinius* x, 34. de columbis: *Amor utrique sobolis æqualis.*

GRONOVII.

26 *Integrum judicem*] Non facile odio liberorum aut aliena gratia corruptum.

27 *Ut dicemus alibi*] 3, 7. 2.

28 *In bestiis*] L. 5. §. 2. D. *de rei vindic.*

29 *Matrem sequitur*] L. 7. Cod. *de rei vind.* l. 42. Cod. *de liber. causa.*

30 *Ubi pater aliqua*] Nam cur in bestiis & servis id constitutum sit, hæc ratio est, quod in illis non sunt nuptiæ, quæ patrem demonstrant.

GROTII.

t *Partus non minus patrem sequeretur quam matrem*] *Seneca* de beneficiis VII, 12. *quomodo patri matrique communes liberi sunt?* Lex Visigotthica lib. X. tit. 1, 17. *Si enim filius ab utroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui sine patre nullatenus potuit procreari?* Deinde: *Hac rationabiliter naturæ lege compellimur, agnitionem ancillæ, quæ servo alieno juncta pepererit, inter utrosque dominos æqualiter dividendam.* Slavi & Slavæ proles patrem sequebatur; *Speculum Saxonicum* III, 37. Idem moris in nonnullis Italiæ locis. c. licet 3. de conjugio servorum. Apud Langobardos & Saxones sequitur partus partem deteriorem. *Spec. Sax.* I, 16. Idem apud Wisigotthos in Hispania Isidori tempore obtinuisse discas ex c. ult. causa XXXII. quæst. IV. Natus ex servo & ingenua eadem Wisigotthorum lege fit servus. III. tit. II. 3. IV. tit. V, 7. IX. tit. I, 16. Ex servo & ancilla nati inter dominos dividuntur. Si unus sit filius, habet eum servi dominus, ancillæ domino pretii dimidium persolvens. In originariis patris originarii dominus duas fert partes, feminæ originariæ dominus unam, ex edicto Theodorici apud *Cassiodorum* c. 67. in Anglia Francus quis est aut villanus ex patre: idemque in aliis conditionum discriminibus observatur. *Litleton* de Villanagio, & liber *de laudibus legum* An-

matrem. Ponamus ergo, quo minor fit difficultas, utrumque parentem fervitutem fervire; & videamus, an naturaliter partus fervilis futurus fit conditionis. Certe fi alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem fibi nafcituram in fervitutem fecum addicere: quippe cum 31 tali ex caufa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat.

2. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat 32 ex ipfa neceffitate, u extra eam non eft jus parentibus prolem fuam cuiquam addicere. quare jus dominorum in prolem fervilem hoc cafu nafcetur, x ex ipfa alimentorum & eorum quæ vitæ neceffaria funt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint e fervis nati, antequam opera eorum domino utilis effe poffit, & fequentes operæ fui 33 temporis alimentis refpondeant: effugere ita natis fervitutem non licebit, nifi pro alimentis quantum fatis eft reddant. a Certe fi immanis fit domini fævitia, fervos illos etiam qui ipfi fe in fervitutem dederunt, fuga confulere fibi poffe probabilis fententia eft. Nam quod Apoftoli b & antiqui c canones fervis edicunt, y ne fe dominis fubtrahant, generale eft, & eorum errori oppofitum, qui omnem fubjectionem tam privatam quam publicam rejiciebant, ut pugnantem cum Chriftiana libertate.

a Leff. lib. v. c. 5. dub. 5.
b 1 Corinth. VII, 21. Eph VI, 5. Col. III, 22. Tit. II, 9. 1 Pet. II, 16.
c C. fi quis fervum. 17. q. 4.

XXX. Præter perfectam fervitutem, de qua jam egimus, funt & imperfectæ, ut quæ aut in diem fint, aut fub conditione, aut ad res certas. Talis eft 34 libertorum, 35 ftatu liberorum, 36 nexorum, 37 addictorum, 38 afcriptorum glebæ, 39 feptem

Angliæ. Has leges a civili Romana difcrepantes juri naturæ non repugnare agnofcit *Thomas Aquinas*. (Suppl. *Quæft.* 52. Artic. 4. in *Conclus.*) quid ni, cum & Menfia lege apud Romanos alterutro parente peregrino natus peregrinus cenferetur? ut nos docet *Ulpianus* in Inftitutionibus, titulo de his qui in poteftate, v. §. 8. [Vide ibi Notas Eruditiffimi SCHULTINGII. De *Originariis* autem, qui iidem funt ac *Adfcriptitii*, confule JAC. GOTHOFRED. ad Lib. V. Tit. IX. *Cod. Theodof.* pag. 451. & *feqq.* Tom. I. *J. B.*]

u *Extra eam non eft jus parentibus prolem fuam cuiquam addicere*] Ita & Carolus Calvus ftatuit cap. XXXIV. Edicti Piftis.

x *Ex ipfa alimentorum & eorum quæ vitæ neceffaria funt præbitione*] Vide *Leonem Afrum* lib. VI. de Barca. (Pag. 599. *Ed. Elzevir.*)

y *Ne fe dominis fubtrahant*] Vide infra lib. III. c. VII. §. 6.

GRONOVII.

31 *Tali ex caufa*] Ob alendi feque & illos inopiam.

32 *Ex ipfa neceffitate*] Ex egeftate alimentorum, fi ea fuppetunt aliunde.

33 *Temporis alimentis*] Debeantur pro cibo, quo tum temporis fuftentantur.

34 *Libertorum*] Qui manumiffi tamen operas patronis debent.

35 *Statu liberorum*] Qui teftamento fub conditione pendente manumiffi funt.

36 *Nexorum*] Qui ob æs alienum creditoribus operas præftant, five ultro

39 septem annorum servitus apud Hebræos, & altera 40 ad Jubilæum usque: 41 Penestarum apud Thessalos; eorum, quos 42 manus mortuas vocant, ac postremo z mercenariorum: quæ discrimina aut a legibus aut a pactionibus pendent. Imperfecta servitus naturaliter etiam esse videtur ejus, qui altero parente liberæ, altero servilis conditionis sit natus, ob eam quam supra diximus causam.

XXXI. Publica subjectio est, qua se populus 43 homini alicui, aut 44 pluribus hominibus, aut etiam 45 populo alteri in ditionem dat. Formulam talis subjectionis in exemplo 46 Capuæ supra adduximus. Similis est illa populi 47 Collatini: *Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quo alludens Plautus Amphitruone ait: (*Act.* I. *Scen.* I. vers. 102, 103.)

> a *Deduntque se, divina humanaque omnia, urbem, & liberos*
> *In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebano populo.*

Persæ hoc vocabant 48 aquam & terram dedere. Sed hæc perfecta

ultro, sive sententia judicis, plerumque in vinculis, ἐγκαλοσκελῶν. *Liv.* 2, 24. & 27. lib. 8, 28. *Varro* 6. de L. L. 82.

GROTII.

z *Mercenariorum*] Inter quos ii, qui in Anglia *apprentisii* dicuntur, durante disciplinæ suæ tempore, proxime ad servilem conditionem accedunt. [Vide *Thom. Smith*, De Republ. Anglic. *Lib.* III. *Cap.* 10.]. B]

a *Deduntque se, divina humanaque omnia*] Id Persæ vocabant *terram & aquam dedere.*

GRONOVII.

37 *Addictorum*] Qui faciunt idem sententia judicis. *Cic. pro Flacco* 20, 2. *de Orat.* 63.

38 *Adscriptorum glebæ*] Coloni cum agro dominum mutantes.

39 *Septem annorum*] Ut Hebræus Hebræo se vendens sex annis serviat, septimo liber sit. *Deut.* 15, 12.

40 *Ad Jubilæum*] Ut idem jubilæo, id est, septies septeno, seu XLIX. anno exacto liber sit. *Levit.* 20, 39.

41 *Penestarum*] Quales *Ilotæ* Lacedæmone, *Clientes* Romæ.

42 *Manus mortuas*] Agricolas vel rusticos hac conditione manumissos, ut, si morerentur sine liberis, bona omnia redirent ad patronum: sin liberis relictis, optimum pignus vel *jocale*, (i. quod ex omni re illius & instrumento pretiosissimum est) patrono vel domino cederet: si nihil esset tale, defuncti dextera abscissa offerretur. *Mag.* chron. Belgii p. 153. ad annum D. 1123. *Bodin.* 1. de Republ. 5. p. 61. & 63. *Des. Herald.* Rer. quotid. lib. 1. cap. 10. num. 13. p. 81.

43 *Homini alicui*] Regi vel quocumque specialiori nomine Principi.

44 *Pluribus*] Senatui, optimatibus, ubi aristocratia est.

45 *Populo*] Ubi democratia.

46 *Capua supra*] 1, 3. 8.

47 *Collatini*] Liv. 1, 38.

48 *Aquam & terram dedere*] *Herodotus* Polyhymnia sive lib. 7. cap. 133. *Curtius* lib. 3, 10.

GRO-

fecta subjectio est: sunt & aliæ minus perfectæ, aut habendi modo, aut quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti possunt ex his, quæ supra a a nobis dissertata sunt.

a Lib. 1. c. 3.

XXXII. Ex delicto subjectio etiam non accedente consensu nascitur, b quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo cui pœnæ exigendæ jus est, in potestatem vi redigitur. Cui autem jus sit pœnæ exigendæ, 49 videbimus infra. Possunt autem hunc in modum subjici non singuli tantum privata subjectione: c ut Romæ qui 50 ad dilectum non respondebant, & 51 incensi: b postea & feminæ, quæ se 52 servo alieno junxissent: sed & 53 populi publica ex publico delicto. Hoc interest, quod populi servitus per se perpetua est, quia successio partium non impedit, quo minus unus sit populus. At singulorum servitus pœnalis personas non egreditur; quia 54 noxa caput sequitur. Utraque autem servitus, tam privava, quam publica, 55 pœnalis esse potest, aut perfecta aut imperfecta pro modo meriti & inflictæ pœnæ.

b Cic. pro Cæcina, c. 34.

De servitute vero, tam privata, quam publica, quæ ex jure gentium oritur voluntario, 56 infra dicendi erit locus, ubi ad effectus belli erit ventum.

GROTII.

b *Quoties qui meruit libertatem amittere*) Ut socii illi Ulyssis Ægyptios prædati, de quibus *Homerus* Odysseæ ξ. (*vers.* 271, 272.)

> Ἔνθ' ἡμέων πολλοὺς μὲν ἀπέκτανον ὀξέϊ χαλκῷ·
> Τοὺς δ' ἄναγον ζωοὺς, σφίσιν ἐργάζεσθαι ἀνάγκῃ.
>
> *Partem igitur nostrûm sicelicibus obtruncarunt:*
> *Partem etiam vivos ad opus traxere coactum.*

Sic Apollinem Jupiter cum in tartarum dejicere vellet, exoratus a Latona servituti addixit. habet *Apollodorus* libro III. (c. 10. §. 3.)

c *Ut Romæ qui ad dilectum non respondebant*) Apud Lycios fures. *Nicolaus Damascenus*. (pag. 517. *Excerpt. Peiresc.*) Apud Wisigotthos multi aliorum criminum damnati, ut ex eorum legibus apparet.

GRONOVII.

49 *Videbimus infra*] 2, 20. 3.

50 *Ad dilectum*] Citati, ut sacramentum dicerent, & militiæ nomen darent, non comparuerant. l. 20. D. *comm. divid.* l. 4. §. 10. D. *de re militari.*

51 *Incensi*] Ex lege Ser. Tullii regis, qui patrimonium non professi aut male professi erant. *Liv.* 1, 44.

52 *Servo alieno*] *Tacit.* 12. ann. 53. *Sueton.* Vespas. 11.

53 *Populi publica*] Ut Brutios post bellum Punicum secundum senarus. *Gell.* 10, 3. ut opifices, quos nova Carthagine cepit, P. Scipio. *Liv.* 26, 47. ut libertinos, qui se pro equitibus Rom. gererent, Claudius servos publicos fecerunt. *Sueton.* 25.

54 *Noxa caput*] §. 5. Instit. *de noxal. act.* l. 21. §. 1. D. *commodati.*

55 *Pœnalis esse*] Pœnæ vice irrogari potest.

56 *Infra dicendi*] 3, 7.

Caput VI.

De acquisitione derivativa facto hominis, ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.

I. 1. Acquisitione derivativa nostrum fit aliquid [1] facto hominis aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte (aa) transferre possint, [2] juris est naturalis post introductum dominium: inest enim hoc in ipsa dominii, pleni scilicet, natura. Itaque [a] Aristoteles: *a 1 Rhet.* ὅρος τοῦ οἰκεῖον εἶναι, ὅταν ἐφ' αὐτῷ ᾖ ἀπαλλοτριῶσαι. *proprietatis* *v.* *definitio est, ubi penes nos est jus alienandi.* Duo [b] tamen notanda sunt, alterum in dante, alterum in eo, cui datur. In *b Soto* *lib.* IV. dante, non sufficere [3] actum internum voluntatis, sed simul *q. 5. a. 1.* requiri aut verba, aut alia signa externa: quia actus internus, [4] ut alibi diximus, [5] non est congruens naturæ societatis humanæ.

2. Ut

GRONOVII.

1 *Facto*] Beneficio, opera.
2 *Juris est naturalis*] §. 40. Instit. *de R. D.*
3 *Actum internum*] Mentis nutum.
4 *Ut alibi diximus*] 2, 4. 3.
5 *Non est congruens*] Idoneus ad communicationem inter homines, qui pectora inspicere nequeunt.

(aa) Confer, in hanc rem, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. IV. Cap. 9. J. B.

GRO-

a Less. lib. 2. c. 3. dub. 3.

2. Ut vero traditio etiam requiratur, [a] ex lege est civili. quæ, quia a multis gentibus recepta est, jus gentium improprie dicitur. Sic alicubi usurpatum videmus, ut [6] professio apud populum, aut magistratum, & [7] relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis, quæ signo exprimitur, intelligi debet [a] [8] voluntatis rationalis.

II. Vicissim in eo, cui res datur, seposita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, [9] cum suo signo. quæ voluntas ordinarie [10] sequitur dationem, sed potest & præcedere, puta si quis quid dari, aut concedi sibi petierat. censetur enim durare voluntas, nisi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris concessionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque possit, infra in capite de promissis tractabimus. nam in hoc [b] alienandi & promittendi par est ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari (bb) possunt ab eo, [11] cujus in dominio vere sunt, id est, [12] ut supra ostendimus, a rege, si [13] imperium in patrimonio habeat: alioquin [c] a populo, sed accedente regis consensu; quia is quoque jus aliquod habet, quale usufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio summo.

IV. In partis alienatione aliud insuper requiritur, [d] ut etiam pars, de qua alienanda agitur, consentiat. Nam qui in civitatem

GROTII.

a *Voluntatis rationalis*] Cassiodorus II, 11. *Alienatio rerum solidum desiderat habere judicium.*

b *Alienandi & promittendi par est ratio*] Ideoque etiam dona absentibus per internuntios mitti possunt, ut *Servius* notat ad illud IX. Æneidos, *cum jungeret absens.* (vers. 361)

c *A populo*] *Bal.* & *Oldradus* in c. intellecto. de jurejurando. Idem *Baldus* cons. 327. n. 7. Cardinalis *Thuschus* p. p. concl. 40. n. 1. & concl. 694. Exempla apud *Hareum* tomo II. in anno CIↃ IↃ XXVI. & *Guicciardinum* libro XVI.

d *Ut etiam pars, de qua alienanda agitur, consentiat*] *Gail.* II. de pace publica, c. XV. n. 14. vide *Serranum* in Carolo Sapiente, (*Pag.* 194. *Ed. Paris.* 1627.) & eundem in Francisco I. ubi de Burgundia sermo. (*Pag.* 565.)

GRONOVII.

6 *Professio apud*] Ut in testamento calatis comitiis.

7 *Relatio in acta*] §. 2. Instit. *de donat.*

8 *Voluntatis rationalis*] Humanæ.

9 *Cum suo signo*] Aliquo indicio externo, quod oculis vel auribus accipiatur.

10 *Sequitur dationem*] Posterior est tempore quam datio.

11 *Cujus in dominio vere sunt*] Cujus omne jus in eis & arbitrium est.

12 *Ut supra ostendimus*] I, 3. 12.

13 *Imperium in patrimonio*] I, 3. II. & 12.

(bb) Vide PUFENDORF. Lib. VIII. Cap. 5. §. 9. & *seqq.* *J. B.*

GRO-

tatem coëunt, societatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione 14 partium, quæ integrantes dicuntur: unde sequitur has partes non ita esse sub corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hoc enim corpus, de quo agimus, alterius est generis, voluntate contractum scilicet; ac propterea jus ejus in partes 15 ex primæva voluntate metiendum est, quæ minime credi debet talis fuisse, ut jus esset corpori partes & abscindere a se, & alii in ditionem dare.

V. Sic vicissim parti jus non est a corpore recedere, e nisi evidenter se aliter servare non possit: nam, 16 ut supra diximus, in omnibus iis, quæ humani sunt instituti, excepta videtur necessitas summa, quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Augustinus de Civit. Dei, lib. a XVIII. ***In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ ista personuit, ut subjugari victoribus mallent, quibus contigit vinci, quam bellica omnifaria vastatione deleri.*** Itaque in juramento Græcorum, b quo Græci qui se Persis subjecissent 17 devovebantur, additum fuit, ***μὴ ἀναγκασθέντες· nisi plane coacti.*** a c. 2. b Herod. Polyhym. seu Lib. VII. c. 132.

VI.

GROTII.

e *Nisi evidenter se aliter servare non possit*] Confer quæ infra hoc libro c. XXIV. §. VI. Hac de causa absolutus a Spartanis Anaxilaus, qui Byzantium fame cogente dediderat. *Xenophon* historiæ Græcæ I. (c. 3. §. 12.) Anastasius Imperator etiam gratias agit præfectis, qui Martyropolim Persis dediderant, quia defendi nequibat. Procop. *περὶ κτισμάτων*. (Lib. 3. c. 2.) Idem *Procopius* IV. Gotthicorum: *λιμῷ γὰρ οὐκ οἶδεν ἡ ἀρετὴ συνοικίζεσθαι, πεινῶντα καὶ ἀνδραγαθίζεσθαι οὐκ ἀνεχομένης τῆς φύσεως· cum fame habitare virtus recusat, nec fert natura, ut iidem & esuriant, & agant fortiter.* (Cap. 23.) Et apud *Annam Comnenam* libro V. epistola Cephalæ de Larissa obsessa ad Imperatorem Alexium: *ἀνάγκῃ δουλεύοντες (καὶ τί γὰρ δεῖ πρὸς φύσιν καὶ τὴν ἐκ ταύτης τυραννίδα ποιεῖν;) γνώμην ἔχομεν τὸ φρούριον παραδοῦναι τοῖς ἐγκειμένοις καὶ φανερῶς ἀποπνίγουσιν· Necessitati servientes (quid enim contra vim naturæ agi potest?) constituimus oppidum tradere iis, qui nos non obsident tantum, sed, quod manifestissimum est, strangulant.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

14 *Partium, quæ integrantes*] Civitatum, optimatium, provinciarum.

15 *Ex primæva voluntate*] Non ex eo, quod possunt tolerare, sed ex eo, quod initio, cum coirent, convenit, ut tolerarent.

16 *Ut supra diximus*] 2, 2. 6.

17 *Devovebantur*] Juraverant se eos *δεκατεύειν* Apollini, quod est vel decimas spoliorum consecrare, vel decimum quemque supplicio destinare. *Herod.* Polyh. sive lib. 7. cap. 132. p. 457. *Justin.* 11, 3. *Diodor. Sic.* 11, 65. *τὴν δεκάτην ἐξ αὐτῶν τῷ Θεῷ καθιερώσαντες.* *Plutarch.* Sulla p. 464. *τῆς χώρας αὐτῶν ἀποτεμόμενος τὴν ἡμίσειαν τῷ Πυθίῳ καὶ τῷ Ὀλυμπίῳ καθιέρωσεν, ἐκ τῶν προσόδων κελεύσας ἀποδίδοσθαι τὰ χρήματα τοῖς θεοῖς, ἅπερ αὐτὸς εἰλήφει.*

VI. 18 Atque hinc satis intelligi potest, cur hac in re 19 ma-

λίφοι. *Dio* lib. 64. p. 722. δεκα-τεύειν. Ad *Hebr.* 7, 5. ἀποδεκατοῦν τὸν λαόν.

18 *Atque hinc &c.*] Nescio quare tam sollicite ac subtiliter hæc disputet Auctor, ac religionem injiciat principibus alienandæ partis summi imperii vel finium: quasi quisquam ad hoc proclivis esset. Utinam tam facile illos dedocere posset, ne agerent, ferrent, raperent aliena, quam facile obtinebit, ne quid ultro alienent! Frustra movetur hæc quæstio extra casum necessitatis. alioquin hoc scio vehementer inculcare duo hominum genera, alterum, qui privilegia, quæ principes ac reges populis ac civitatibus dederunt, atque illis munierunt potentiam suam, irrita reddendi occasionem quærunt: alterum, qui æternos volunt servare titulos semel acquisitæ possessionis, hoc est, semina bellorum, ut cum Franci negant *Francisco primo* captivo jus fuisse *Carolo quinto* cedendi regnum Neapolitanum, ducatum Insubriæ, & provincias Belgicas, quæ regni Galliæ feudum erant. Quam sancte & pie illi faciant, ipsi viderint. Principes aut populi regnantes pessime faciunt, si illud jus summi imperii, quod cum salute inferiorum conjunctum est, temere minuunt: aut si populos, quos tueri ac defendere debent, retinendo, projiciunt ac deserunt. At ubi in eas angustias sunt redacti, ut nisi aut concedendo aliquid de jure summo, aut alienando partem populi, non possint servare reliquum; quare minus eis liceat in partes, quam partibus in simili necessitate adversus totum corpus, causam non video. Nisi stulti fuerunt illi veteres, qui magni animi esse putabant, etiam in principe, dicere de fortuna: *Si celeres quatit pennas, resigno quod dedit:* qui tyrannorum adscribebant consiliatiis, de regno non esse descendendum, nisi pedibus scahaeis.

Dicit has partes non ita esse sub suo corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hinc plane contrarium sequitur: quoniam enim hæ partes sine hoc corpore vivere possunt, minore religione abscinduntur, quam partes corporis naturalis, quæ abscissæ intereunt. At alia est ratio Partium Civitatis, quæ in suam tantum utilitatem, & suâ voluntate, Corpori junguntur; adeoque non censentur in id consensisse, ut Corpori liceret, eas à se abscissas alterius Civitatis membra facere. *J. B.*] Servare velle primum ac præcipuum est, quod respicit & princeps, & corpus, quicumque faciunt partem sui, dein servare in corpore, ut nunc est. Quod si obtineri nequit, nulla invidia est, contentum esse priori, & servandos, quemcumque fortuna dederit, alii mandare potius, quam secum sinere interire, aut sibi licentiam tantam reservare ad pacta turbanda, jusjurandum violandum, ferro & igne sæviendum, hoc prætextu, quasi alienare non licuerit.

Dicit partem uti eo jure, quod ante initam societatem habuit: corpus non item. Quare? annon perinde ut parti jus fuit subjiciendi se aut addendi corpori cui liberet, ita & corpori jus fuit recipere in partem quos vellet volentes, quos nollet repellere? Hoc ergo nunc jure utitur abscindens, quos secum esse non vult, quia non potest servare, aut si vult, frustra vult.

Ut removeat, quod objicit sibi, imperium esse in corpore, ut subjecto, ac perinde alienari posse, ut & dominium privati, dicit esse quidem in corpore, ut subjecto, sed ut subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima in corporibus perfectis. Sane anima partem corporis, quamdiu sana est, deserere non potest: sed si pars morbo

19 majus sit jus partis ad se tuendam, quam corporis in partem: quia pars 20 utitur jure (cc) quod ante societatem initam habuit, 21 corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium esse in corpore 22 tanquam in subjecto, ac proinde alienari ab eo posse 23 ut dominium. Est enim in corpore, ut 24 subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima est in corporibus perfectis. Necessitas autem, 25 quæ ad jus

morbo aut ulcere ita affecta est, ut animam sustinere diutius non possit, se retrahit illa ad partes validiores, & intelligit immedicabile vulnus esse recidendum, ne pars sincera trahatur. Sic illa reliquo corpori consulit, missa parte, non sibi tantum, sed prorsus perdita & mortua. Quanto levius hoc ferendum in corpore artificiali, de quo quæ separantur, non intereunt, sed in aliud corpus transeunt, cujus spiritu perinde alantur, ut in priore? præsertim si pars sit mere subjecta, quæ possit dicere cum asino illo apud Phædrum: *Quid refert, cui serviam, clitellas dum porto meas?*

Quomodo autem consentit his, quod infra traditur cap. 9. num. 10. posse civitatem dividi, aut consensu mutuo, aut in bello, & tum plura pro uno existere summa imperia?

Quod sequitur necessitatem ad jus naturæ reducentem, hic locum non habere, quia in eo jure usus comprehendebatur, non vero alienandi jus; prima specie valde subtile est, sed si penitus inspiciatur, vanum. Est autem jus naturæ duplex, illud antiquissimum, quo erant omnia communia, & illud quod sequitur introducta dominia, ut ipse docet cap. 5. n. 1. Eadem autem necessitas, quæ partem coactam recedere a corpore reducit ad jus naturæ, quam Auctor num. 5. parti isti concedit, non reducit eam ad illud jus primum & antiquius, quo omnia omnium, homo neminis erat: sed ad jus posterius, quod ut servetur, a præterito nexu libera eligit alium dominum, aut adjungit se alii corpori. Idem jus naturæ per necessitatem redit corpori ad relinquendam partem: ei enim juri inest alienatio, ut ipse initio hujus cap. disputat.

19 *Majus sit jus partis*] Excusatior fit urbs vel provincia, cum se a corpore imperii separat, quam populus vel rex, cum eam alienat.

20 *Utitur jure*] Libertate se subjiciendi aut addendi corpori, cui velit.

21 *Corpus non item*] Quia non fuit, sed cum societate inita demum exstitit.

22 *Tanquam in subjecto*] Adjunctum separabile.

23 *Ut dominium*] In re privata.

24 *Subjecto adæquato*] Quales sunt partes in toto essentiali, quæ se invicem pervadunt, & loco ac situ non differunt, ut anima permeat totum corpus, neque est in alio loco aut spatio, quam ipsum corpus: secus ac partes totius integralis.

25 *Quæ ad jus naturæ*] Per quam post introducta dominia communi hominum jure in res alienas uti possumus. 2, 2. 6.

(cc) Argumentum istud, ut & sequens, nititur rationibus non minus falsis, quàm subtilibus: ut ostendimus in Notis nostris Gallicis. Omnino potest Civitas, summa necessitate urgente, partem aliquam, non quidem alienare, ipsâ invitâ, sed deserere, ita tamen ut sinat eam, si possit, suis ipsius viribus sese tueri & defendere. Hac ratione æquale jus est utrimque, ut esse debet. Sed fusius id omne exposuimus in dictis Notis. *J. B.*

jus naturæ rem reducit, hic locum habere non poteſt; quia in eo jure naturæ uſus quidem comprehendebatur, ut [26] eſus, detentio, quæ ſunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum eſt, atque ideo inde menſuram accipit.

VII. At imperium in locum, id eſt, pars territorii, puta non habitata aut deſerta, quo minus a populo libero alienari poſſit, aut etiam a rege, accedente populi conſenſu, quid obſtet, non video. nam populi [27] pars, quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: at territorium, & totum, & ejus partes ſunt communia populi pro indiviſo, ac proinde ſub arbitrio populi. At imperium in populi partem ſi alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etſi plenum habenti, attamen non plene, ut ſupra diſtinximus.

VIII. Quare ſubſcribere non poſſumus [a] juriſconſultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de neceſſitate: niſi hoc ſenſu, ut ubi eadem eſt utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex ſilentio etiam non longi temporis, conſenſus & populi, & partis interveniſſe videatur, facilius vero ſi etiam neceſſitas appareat. At ubi manifeſta eſt in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, niſi, ut diximus, ubi pars a corpore coacta eſt abſcedere.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & [28] infeudatio, ſub onere commiſſi ex felonia aut deficiente familia. Nam & hæc eſt conditionalis alienatio. Quare [b] videmus a pluribus populis [f] irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum,

a Belluga in pr. ſpec. in rub. 8. p. 3. & 4. Roch. de Curte. de conſuet. q. 5. col. 6. tom. 1. & alii allegati a Vaſq. lib. 1. c. 4.

b Smith. de rep. Ang. lib. 1. c. 9. Buch. in Baliolo. Froſſ. l. 1. c. 214. & 246. Monſtrel. in hiſt. c. 22, 5. Guicc. lib. XVI.

GROTII.

[f] *Irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes*] Et remiſſiones homagii. Vide *Cromerum* Polonicorum XXV.

GRONOVII.

26 *Eſus, detentio*] Quia ſi dominia introducta non eſſent, veſci eo, quod nunc alterius eſt, tenere rem, quæ nunc reddi debet, licuiſſet communi jure; at non alienare: id enim natura ignorabat, quum proprium ignoraret.

27 *Pars, quia liberam*] Quia ei non poteſt negari arbitrium ſtatuendi de ſe, cujus corporis velit eſſe, ſi alienetur, conſentire debet, ac poteſt contradicendo obtinere, ne alienetur.

28 *Infeudatio*] Quum rex vel princeps dominatum ſuum alii dat in clientelam, ejusque, ut loquuntur, feudum facit, permittens ei poteſtatem de ſucceſſore ſtatuendi, ſi aut ipſe fidelis ei eſſe deſierit, aut ſtirps ſua exſtincta ſit: ut Joannes Guilelmi Conq. abnepos Angliæ regnum infeudavit Papæ. *Bodin.* 1, 10.

GRO-

rum, quas populis inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus, sive totus coiit, quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat, sive per legatos 29 partium integrantium mandatu sufficiente instructos. g Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, nisi consensu simili: non ea tantum ex causa, quod 30 ex pignoris datione sequi alienatio soleat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium, & populus partibus suis ad conservandum hoc exercitium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

X. 31 Minores vero functiones civiles quo minus populus etiam jure hereditario possit concedere nihil obstat, cum ea corporis summique imperii integritatem nihil imminuant. *a* Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales: quia juris temporarii, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, (dd) effectus nisi pariter temporarii esse non possunt. Potuit tamen populi ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure usos olim reges 32 Medos & Persas, h oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donasse, passim in historiis legimus.

a Cravet. cons. 894. num. 2. Zoannet de Rom. Imp. n. 162.

XI. i 33 Patrimonium quoque populi, *b* cujus fructus destinati

b Alberic. in c. intellectus de jurejur. Bart in l. 3. §. 4. D. quod vi. Corset. in tr. de excel. regis, q. 4. Loazes all. a Vasq. c. 5. Natta cons. 367. Bonif. Reg. cons. 49. n. 43.

GROTII.

g *Nam facimus & quod per alium facimus*] Sic in Imperio Germanico in alienationibus Electorum consensus ex more & pactis pro consensu est ordinum. [De eo non adsentiuntur Recentiores & optimi Scriptores, qui *Jus Publicum Germanicum* exponunt. *J. B.*]

h *Oppida aut regiones totas*] Ut a Dario Sylosonti urbem & insulam Samiorum. [Exemplum istud non quadrat. *Darius* expulit tantum *Mæandrium*, qui regnum occupaverat, excluso *Sylosonte*, *Polycratis* fratre. Vide HERODOTUM, Lib. III. Cap. 139. & *seqq.* Sed idem *Darius* principibus viris, quos secum ex *Jonia* & *Æolide* duxerat, *singulis ipsarum urbium*, quibus eos præfecerat, *perpetua dedit imperia*, referente CORN. NEPOTE, *Themist.* c. 10. *J. B.*]

GRONOVII.

29 *Partium integrantium*] Ordinum, civitatum.

30 *Ex pignoris datione*] Si hypothecæ sint commissæ, nec solvatur statuto tempore debitum. *Cic.* 13. fam. 15. & 16.

31 *Minores functiones*] Præfecturas, satrapias, telonia, & olim sacerdotia.

32 *Medos & Persas*]. *Corn. Nep.* Miltiad. 3. Themistocle 10.

33 *Patrimonium populi*] Vulgo *Domanium* appellant.

(dd) Ratio ista non usquequaque vera est. In eo res vertitur, an Populi consensus heic justè præsumi queat. Sed de hoc diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

i *Patrimonium quoque populi, cujus*

nati sunt ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera, (ee) k a regibus alienari, nec in totum, nec in partem potest. Nam & in hoc jus majus 34 fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum non est, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed in rebus modicis, quam in magnis, consensus populi ex scientia & ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonii publici aptari possunt, quæ de necessitate & utilitate publica, in alienandis imperii partibus, 35 supra diximus, tantoque magis, quia momenti minoris res hic vertitur. Est enim patrimonium imperii causa constitutum.

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res, quæ in fructu sunt patrimonii, cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio esse solet, ipsæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex causa possunt a regibus, qui plenum habent imperium, id est, qui jus habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut populus tributa ex causa indicta solvere tenetur, ita & 36 rem ex causa pignori oppositam luere. Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi, pro debitis populi, pignoris jure obligatum. Potest autem a pignori dari etiam 37 res mihi pignorata. Quæ autem dicta sunt a nobis hactenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis aut auxerit, aut contraxerit.

a *L. Grege 13. §. cum pignori, 2. D. de pignor.*

XIV. 1. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendi. Quanquam enim testamentum, ut actus alii, b formam certam accipere possit a jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est

b *Arist. II. Pol. VII.*

fructus sunt destinati ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera] Veteres Græci τεμένη vocabant partem agri publici concessam regibus. Exempla habes apud *Homerum* de Bellerophonte apud Lycios Iliados ζ. (*vers.* 194.) de Meleagro Iliados ι. (*vers.* 573.) de Glauco Lycio Iliados μ. ubi scholiastas vide. (*vers.* 313.)

k *A regibus*] Sine ordinum consensu. Exemplum apud *Thuanum* libro LXIII. in anno CIƆ IƆ LXXVII.

GRONOVII.

34 *Fructuario*] Qui cedendo extraneo nihil agit de usufructu.

35 *Supra diximus*] 1, 3. 12.

36 *Rem ex causa*] Vere debitum, propter quod partem illius patrimonii pignori dedit.

37 *Res mihi pignorata*] L. 1. Cod. *si pignus pignori datum sit.*

(ee) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 5. §. 8. & 11. *J. B.*

GRO-

est dominio, & eo dato juris naturalis. (ff) Possum enim 38 rem meam alienare non pure modo, sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter, sed & revocabiliter, atque etiam retenta interim possessione & plenissimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure possidendi ac fruendi, est testamentum. Vidit hoc recte Plutarchus, qui cum à Solone a dixisset permissam civibus testamenti factionem, addit: τὰ χρήματα, κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν· *effecit, ut res cuique suæ propriæ & in pleno dominio essent.* Quintilianus pater in declamatione: b *Potest grave videri etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus.* Hoc jure Abrahamus, si sine liberis decessisset, res suas Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus l Gen. XV, 2.

a *Vit. Solon.* p. 90. A. *Decl.* 308.

b Decl. 308. *init.*

2. Quod vero alicubi externis testamentum facere non conceditur, id non est ex jure gentium, sed ex jure proprio illius civitatis, &, ni fallor, ab illa veniens ætate, qua externi quasi pro hostibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

GROTII.

l *Gen.* XV, 2.] Habes apud *Sophoclem* Trachiniis (*vers.* 1164.) testamentum Herculis, apud *Euripidem* Alcestidis, (*Alc.* 282. & *seqq.*) & apud *Homerum* Odyssex ρ. (*vers.* 79.) Telemachi donationem mortis causa, quæ & ipsa testamentum quoddam est. Est apud *Homerum* etiam voluntas ultima de rebus agendis, ut ex Andromaches & Penelopes verbis ostendit *Plutarchus*. [*De Poësi Homer.* p. 74. *Ed. Barnes.*] Alia veterum testamentorum exempla attulimus supra libro I. cap. III. §. XII. in textu & annotatis. Hebræis usitata testamenta apparet *Deut.* XXI, 16. *Sirachida* capite XXXIII, 25. [In testamento *Herculis* & *Alcestidis*, quod vocat Auctor noster, nil de bonis statuitur: sed tantum mandata quædam dantur. At est donatio quædam mortis caussâ, in *Alcestide* EURIPIDIS; non quidem ab ipsa *Alcestide* facta, sed ab *Hercule*, vers. 1020. & *seqq.* quam etiam Auctor pro exemplo adfert, in *Sparsione Florum ad Jus Justinian.* pag. 36. unde fortè orta confusio. *J. B.*]

GRONOVII.

38 *Rem meam alienare*] Re mea cedere alii, non modo statim, sed etiam ex tempore certo & in certum casum; nec modo ut indubitato habeat, sed etiam ut habeat, nisi mihi aliter postea visum fuerit; & ut usque ad illud tempus, vel usque ad eum casum ea res sit omnino mea.

(ff) Confer quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 10. præsertim in altera Editione. *J. B.*

CAPUT VII.

De acquisitione derivativa, quæ fit per legem, ubi de successionibus ab intestato.

perstes regis majoris fratris filio præferendus sit.
XXXII. *An fratris filius regis patruo præferatur.*
XXXIII. *An nepos ex filio præferatur filiæ regis.*
XXXIV. *An minor nepos ex filio nepoti majori ex filia.*
XXXV. *An neptis ex majore filio præferatur filio minori.*
XXXVI. *An filius sororis præferendus filiæ fratris.*
XXXVII. *An filia fratris majoris fratri minori.*

I. LEge quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium [1] voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est [a] leges quasdam civiles esse plane injustas, ut quæ [2] bona naufragorum fisco addicunt. [a] Nulla enim causa præcedente probabili, dominium alicui suum auferre mera injuria est. Bene Euripides Helena (*vers.* 456.):

a Auth. naufragia, post leg. 18. C. de furtis.

Ναυαγὸς ἥκω, ξένος, ἄσυλον γένος.
Sum naufragus, b *spoliare quod genus est nefas.*

Quod

GROTII.

a *LEges quasdam civiles*] Ut olim apud Anglos, Armoricos, Siculos. Veteris talis legis in Græcia mentio apud *Sopatrum* & *Syrianum* in Hermogenem. (Εἰς στάσεις, pag. 107. *Ed. Venet.* 1509.) Christianus rex Daniæ, lege de naufragorum bonis confiscandis abrogata, dicebat sibi periisse annua c. aureorum millia. meminit. & Brigitta mali hujus moris VIII, 6. & Speculum Saxonicum II, 29. de Dania agens, & c. Excommunicationis, de raptoribus. Tum vero *Crantzius* Vandalicorum XIII, 40. XIV, 1. *Cromerus* Polonicorum XXI. (pag. 509. *Ed. Basil.* 1555.)

GRONOVII.

1 *Voluntaria*] 1, 1. 13. & 14.

2 *Bona naufragorum*] Naufragio facto in litus ejecta, quamvis salvis & evadentibus dominis, non maneant eorum, sed sint ejus, cujus in territorio litus est, & sic in fiscum vindicantur. *Nicetas Chon.* Andron. Comn. l. 2. p. 353. Ἔθος δὲ ἀλογώτατον πάλαι παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς ἔοικε, μόνοις ἰσχύοντος· τὸ δὲ ἦν τὸ τὰς χειμαζομένας ναῦς ὑπὸ πνευμάτων καὶ φλοισβῶν θαλαττίων παλαντευθείσας, μηδένα ἔχειν τὸν συναιρόμενον, καθ' ἃς ἂν λιμένας καὶ τόπους ἐκφερέσωνται, κύμασιν ἐλαυνόμεναι· τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ καταιγίδος χείρους ὁρᾶν τοὺς ἐκεῖσε πη λαχόντας τὴν οἴκησιν, διασπῶντας καὶ διαρπάζοντας ὁπόσα μὴ περιέσωσε θάλασσα.

3 *Auth. naufragia. C. de furtis*] Auth. naufragia 18. C. *de furtis.*

GROTII.

b *Spoliare quod genus est nefas*] Adde l. nequid 7. D. de incendio, ruina, naufragio. *Nicetas Choniates* in Andronici imperio vocat ἔθος ἀλογώτατον. (*Lib.* 11. *Cap.* 3.) vide & *Cassiodorum* IV, 7. Quid in mentem venit *Bodino*, ut talia defenderet? idem scilicet qui Papinianum reprehendit, quod mori quam conscientiam lædere maluerit. (At verò *Bodinus* occupationem bonorum naufragio amissorum, vocat *barbarum* quid, & *crudelitatem tum in cives, tum in peregrinos*, Lib. 1. c. 10. *de*

 Republ.

a L. 1. C. de naufrag. Lib. XI. *Quod enim jus habet fiscus* (verba sunt [a] Constantini) *in aliena calamitate, ut in re tam luctuosa compendium sectetur?* Dion Prusæensis oratione VII. [b] de naufragio locutus: μὴ γὰρ εἴη ποτὲ, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδᾶναι κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυστυχίας· *Absit, ô Jupiter, ut lucrum captemus tale ex hominum infortunio.*

b Pag. 109. B.

II. 1. Lege naturæ, quæ ex ipsa dominii natura ac vi sequitur, dupliciter fit alienatio, 4 expletione juris & successione. Expletione juris fit alienatio, quoties (aa) loco rei meæ, aut mihi debitæ, cum eam ipsam consequi non possum, c aliud tantundem valens 5 accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam justitia expletrix, quoties 6 ad idem non potest pertingere, 7 fertur ad tantundem, quod est morali æsti-

Republ. Edit. Latin. *Francof.* 1622. ubi hæc addit: *Jus quæris? Error jus facit: at si non peccatur errore, sed scientiâ, scelus est, quod erroris specie prætenditur.* Pag. 267. Quod spectat *Papinianum*, ait *Bodinus*, illum JCtum *fortiter magis, quàm sapienter*, egisse: quâ de caussâ ita statuat, videre poteris *Lib.* III. c. 4. pag. 458, 459. *J. B.*]

c *Aliud tantundem valens*] Vide quæ infra libro III. c. VII. §. 6. Sic ipso naturæ jure defendit Hebræos *Irenæus*, (Lib. IV. c. 49. *Mass.* 30.) quod in compensationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores, non solum rerum, sed & vitæ suæ.* *Tertullianus* idem tractans secundo adversus Marcionem: (*Cap.* 20.) *Reposcunt Ægyptii de Hebræis vasa aurea & argentea. Contra, Hebræi mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi mercedes restitui oportere illius operariæ servitutis.* & ostendit minus multo exactum quam debebatur. [Adde CLEMENT. ALEXANDR. *Strom.* L. I. c. 23. p. 415. *Ed. Oxon.*] Cum his cohærent ea, quæ dicentur libro III. c. II. [Delevi, quod jam in contextu positum, repetierat heic Auctor, exemplum *Hesionei*, ex DIOD. SICULO petitum: ubi tamen, pro Ἡσιονεὺς, legendum Ἠιονεὺς, *Eioneus*, ut ad *Hygin.* Fabul. 155. observavit *Munckerus*, & dudum antea observaverat *Meziriacus*, in *Ovidii* Epist. p. 151. T. I. nuperæ Edit. *J. B.*]

GRONOVII.

4 *Expletione juris*] Apprehensione rei alienæ pro mea aut mihi debita, quam possessor reddere aut solvere negat.

5 *Accipio*] Immo arripio, aufero, tollo.

6 *Ad idem*] Ad ipsum quod debetur vel suum est, non potest pervenire.

7 *Fertur ad tantundem*] Compensationem postulat, quæ commoda interpretatione pro ipsa re habetur, cujus vicem præstat.

(aa) Ejeci hinc voces istas, [*id quod meum nondum est, sed mihi dari debet, aut*] quæ, quamquam in omnibus Edd. legantur, omnino abundant, & sermonem admodum hiulcum efficiunt. Nimirum, ut mihi videor probabiliter conjicere, Auctor statim voluerat dicere, *loco illius, quod meum est, vel quod meum nondum est, sed mihi dari debet* &c. Postea animadvertit, brevius dici posse: *loco rei meæ, aut mihi debitæ:* quum igitur brevitatis esset studiosissimus, ita quoque mutavit; sed oblitus est delere nonnulla ex iis quæ jam scripserat, & quæ forsan etiam fusius concepta erant. Vide infra, *Lib.* III. Cap. XIX. §. 15. ubi planè eodem modo loquitur, dum huc remittit. *J. B.*

GRO-

æstimatione idem. [a] Dominium autem hoc modo transferri probatur a fine, quæ [8] in moralibus optima est probatio. Neque enim juris mei explementum consequi potero nisi dominus fiam. Frustra enim erit [9] rei detentio, si ea [10] uti pro arbitrio non possum. Antiquum hujus rei exemplum est in historia [b] Diodori; ubi Hesioneus, pro his quæ filiæ suæ ab Ixione promissa non præstabantur, equos ipsius accipit.

2. Legibus quidem [c] civilibus scimus vetitum esse [11] sibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, si quis quod sibi debitum est manu reposcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiamsi lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipsa tamen judiciorum institutione sequeretur hoc esse illicitum. Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continue cessant; quod quomodo contingat [12] explicavimus supra: ubi vero momentanea est cessatio, [13] licita quidem erit acceptio rei, puta si alioqui [d] nunquam tuum recuperare possis, aufugiente forte debitore. Sed [14] dominium a judicis addictione erit exspectandum, quod fieri solet in repressaliis, [e] de quibus [15] infra erit agendi locus. Quod si jus quidem certum sit, sed simul [16] moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non posse, puta quia [17] deficiat probatio; in hac etiam circumstantia cessare legem de judiciis, (bb) & ad jus rediri pristinum verior sententia est.

III. [f] Successio ab intestato quæ dicitur, (cc) posito domini-

[a] Sylv. in verbo Bell. p. 2. q. 13.
[b] Lib. IV. c. 71. pag. 189. Ed. H. Steph.
[c] L. 5. D. de acq. poss. l. 2. §. 18. De vi bon. rapt. l. 13. D. quod met. l. 7. 8. D. ad l. Jul. de vi priv. Thom. 2, 2. 66. art. 5..
[d] L. 54. C. de decur. l. 12. C. de ep. & cler. DD. in l. 39. §. 1. in fin. D. ad l. Aquil.
[e] Bart. in tr. repress. q. 59. [f] *Soto de just. q. 3. art. 2. Cajet. d. q. 66.*

GRONOVII.

8 *In moralibus*] In actionibus mores spectantibus. Cujus causa fieri quid concessum est, si concessum fiat, exstitisse & ad effectum venisse causam intelligi debet.

9 *Rei detentio*] Rem acquirere vel possidere.

10 *Uti pro arbitrio*] Quod est domini.

11 *Sibi jus dicere*] Non exspectare judicem, sed ipsum per se, quod cum alio controversiæ habeat, exsequi & exigere.

12 *Explicavimus supra*] 1, 3. 2.

13 *Licita quidem*] Licebit in antecessum rei manus injicere.

14 *Dominium a judicis*] Non prius eris justus dominus, quam docueris judicem jus tuum, & quid ejus consequendi ergo feceris, isque, quod feceris, ratum habeat, remque possessam tibi addicat.

15 *Infra*] 3, 2. 4.

16 *Moraliter*] Ex justa suspicione, vel potius ex more & instituto.

17 *Deficiat probatio*] Judex enim acta & probata sequitur, & ea habet pro veritate.

(bb) Modo scilicet ille, à quo petitur, sciat, aut scire possit, se debere quod petitur. Deinde frustra hoc fieret, si Creditor non inveniret rationem clam consequendæ, sine ullius injuria, rei debitæ, aut æstimationis ejus, ita ut factum à Debitore in jure probari non posset. *J. B.*

(cc) In toto isto argumento confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 11. *J. B.*

minio, remota omni lege civili, d 18 ex conjectura voluntatis naturalem habet originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium posset, etiam mortis causa, ac 19 retenta possessione, 20 ut supra diximus; si quis voluntatis suæ nullam edidisset testationem, cum tamen credibile non esset ejus eum mentis fuisse, ut post mortem suam bona 21 occupanti cederent, sequebatur ut ejus esse bona intelligerentur, cujus ea esse voluisse defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexisse*, inquit *a* Plinius junior, *pro jure est*. Creditur autem in dubio id quisque voluisse quod æquissimum atque honestissimum est. In hoc autem genere prima est causa 22 ejus quod debetur, proxima ejus quod etsi non debetur, 23 officio congruit.

a Lib. IV. *ep.* 10. *& l.* II. *ep.* XVI. *& l.* V. *ep.* 7.

IV. 1. *b* Disputant Jurisconsulti, an alimenta a parentibus liberis debeantur? Nam quidam sentiunt esse quidem naturali rationi satis consentaneum, ut a parentibus alantur liberi, 24 debitum tamen non esse. Nos omnino distinguendum arbitramur (dd) in voce debiti, quod stricte interdum sumitur pro ea obligatione, quam inducit 25 jus expletorium; interdum laxius, ut significet id quod nisi inhoneste omitti non potest, etiamsi honestas illa non ex justitia expletrice, sed ex alio fonte proficiscatur. Est autem id de quo agimus (nisi lex aliqua humana accedat) debitum illo sensu laxiore. Ita accipio quod

b Franc. Pisci. de stat. exc. fem. n. 133. *Meneb. in auth. novissima. C. de inoff. test. n.* 296. *Tell. Fernandez in l.* 10. *Taurin. quæst.* 4.

GROTII.

d *Ex conjectura voluntatis naturalem habet originem*] *Ideo fideicommissa dari possunt ab intestato succedentibus, quoniam creditur paterfamilias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem*, ait *Paulus* L. conficiuntur. 8. §. 1. D. de jure codicillorum.

GRONOVII.

18 *Ex conjectura*] Quod probabile est hominem sanæ mentis voluisse bona sua venire ad proximum sanguine.

19 *Retenta possessione*] Sc. dum vivit.

20 *Ut supra*] 2, 6. 14.

21 *Occupanti*] Cuivis, qui primus eis manum injicere vellet; ut ille Cinnarus in proverbio Ἁρπαγὰ τὰ Κιννάρου. Zenob.

22 *Ejus quod debetur*] Nempe ut ad suum heredem perveniant.

23 *Officio congruit*] Ut deferantur ad consanguinitate propinquos.

24 *Debitum tamen non esse*] Hinc concessum antiquis recens natos infantes non modo exponere, sed etiam necare. *Terent.* Heaut. 4, 1. 13. & 21. *Ovid.* 9. Metam. 678. Et pro re mira narrat *Tacitus* de Judæis, necare quemquam ex natis nefas esse, 5. histor. 5.

25 *Jus expletorium*] Justitia commutativa vel διορθωτική. 1, 1. 10.

(dd) Distinguendum potius inter tempus, quo liberi non possunt sibi ipsi alimenta quærere, & tempus, quo id possunt. Priori tempore, omnino & ex jure stricto parentes liberos alere tenentur: posteriori, non ita tenentur, sed nemo est tamen, cui potius de alimentis prospicere, & bona sua etiam, vel saltem majorem partem, relinquere eos honestum sit. *J. B.*

GRO-

quod dixit Valerius [a] Maximus: *Parentes nos alendo*, inquiens, *nepotum nutriendorum debito alligarunt*. Et Plutarchus in libello [b] elegantissimo de prolis amore: *οἱ παῖδες ὡς ὀφειλόμενον τὸν κλῆρον ἐκδεχόμενοι* [e] *liberi hereditatem ut sibi debitam exspectant*. Qui dat formam, dat quæ ad formam sunt necessaria, dictum est Aristotelis: quare qui causa est ut homo existat, is quantum in se est, & quantum necesse est, prospicere ei debet de his quæ ad vitam humanam, id est, 26 naturalem ac 27 socialem, nam ad eam natus est homo, sunt necessaria.

a Lib. II. c. 9. num. 1.
b Tom. II. p. 497. B.

2. Ea de causa, instinctu scilicet naturali, cætera quoque animantia proli suæ, quantum necesse est, alimenta suppeditant. Unde Apollonius [c] Tyanæus quod ab Euripide erat dictum, (*Androm.* vers. 418.)

c Philostr. in ejus vit. Lib. II. c. 14, 15. Ed. Olear.

Ἅπασι δ᾽ ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
Cunctis hominibus liberi vita altera.

Ita emendabat:

Ἅπασι δὲ ζώοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
Animantibus quasi vita sunt partus sui:

Plurimis sane allatis argumentis [f] quibus insitum hunc affectum probat, quæ videre est apud Philostratum libro [d] VII. capite septimo & octavo: cum quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum de venatu tertio, & de piscatu primo.

d Cap. 14, 15. Ed. Olear.

Et

GROTII.

e *Liberi hereditatem ut sibi debitam exspectant*] *Julianus* Cæsaribus *πατρί τε γὰρ νόμιμον ἐπιτρέπειν τὰς διαδοχάς· Æquum, liberis hereditatem relinqui.* (Pag. 334. D. *Edit. Spanhem.*) Etiam filiabus, quas juxta filios heredes parentum fuisse more antiquissimo testatur Jobi historia in fine. Hanc æquitatem respiciens *Augustinus*, ne ab ecclesia quidem recipi vult bona eorum, qui liberos suos exheredabant. Loca sunt libro I. de vita clericorum, (*Cap.* 3.) & sermone LII. ad fratres in eremo, si tamen id opus *Augustini* est. Posuit ea *Gratianus* in causa XIII. quæst. II. (*c.* 8.) & causa XVII. quæst. IV. in fine. (c. 43.) *Procopius* Persicorum I. *οἱ νόμοι τοῖς διαλλάσσοντι ἀλλήλοις ἀεὶ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις γεγόμενοι, ἐνταῦθα ἔν τε Ῥωμαίοις καὶ πᾶσι βαρβάροις ξυνίασί τε καὶ ξυνομολογοῦντες ἀλλήλοις κυρίους ἀποφαίνουσι τοὺς παῖδας εἶναι τοῦ πατρὸς κλήρου· Leges quæ cæterum inter homines plurimis differentiis invicem pugnant, in hac re tam apud barbaros quam apud Romanos consentiunt atque conspirant, ut liberos dominos pronuntient rerum a patre relictarum.* (Cap. 11.)

f *Quibus insitum hunc affectum probat*] *Plinius* X, 33. de hirundinibus. *In fœtu summa æquitate alternant cibum.*

GRONOVII.

26 *Naturalem*] Ut vitalis & superstes sit.

27 *Socialem*] Ut vivat, tanquam civis ejus ordinis, in quo eum pater suscepit.

28 *Vulgo*

Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides *a* hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus inter se, & cum cæteris animantibus communis sit: hinc jurisconsulti veteres liberorum educationem *b* ad jus naturale referunt, id est, ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut Justinianus *c* loquitur, id est, στοργὴ, *parentes ad liberorum educationem hortatur.* Idem alibi: *d Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam.* Diodorus Siculus: *e* ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶ πρὸς διατήρησιν οὐ μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεννωμένων, διὰ τῆς συγγενοῦς φιλοζωΐας τὰς διαδοχὰς εἰς ἀΐδιον ἄγουσα διαμονῆς κύκλον· *Optima quippe magistra natura est cunctis animantibus, non tantum ad sui, sed & ad prolis suæ conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad æternitatis circulum perveniat.* Apud Quintilianum *f* filius, *partem jure gentium peto.* Sallustius *g* testamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale est hoc debitum, ideo etiam 28 vulgo *h* quæsitos alere mater debet.

3. Et quanquam ex 29 damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, sicut & 30 naturalibus ne quid relinquere necesse esset caverat lex (ee) Solonis, canones *i* Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscumque liberis id recte relinqui, imo si opus sit relinquendum etiam, quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, 31 legitimam humanis legibus tolli non posse, quatenus scilicet in legitima insunt alimenta necessaria. Nam quod supra est, tolli potest non repugnante natura.

4. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & ulterioris: quod ostendit *k* Justinianus, cum non filios tantum, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producitur, 32 qui per mulieres ex nobis veniunt, si aliunde ali non possunt.

V. 1. De-

a Apud Stob.
b Pr. Inst. de jur. nat. gen. I. Jur. §. 1. Jus naturale. 3. D. de just. & jur.
c L. un. §. taceat. 5. vers. sileat. C. de rei ux. act.
d L. ult. C. de bon. quæ lib. §. ipsum. 5.
e Lib. 11. c. 50. pag. 94. Ed. H. Steph.
f Inst. Orat. VII, 1.
g Fragm. IV, 2. Ed. Wass.
h L. si quis, 5. §. Ergo, 4. D. de agnosc. liber.
i C. Cum haberet, 5. de eo qui dux. quam poll. adul.
k L. ult. §. 1. C. de bon. quæ lib. 5. §. 1. 5. l. 8. D. de agn. lib.

GRONOVII.

28 *Vulgo quæsitos*] Incerto patre natos.

29 *Damnato legibus*] Incesto aut adulterio. [Vid. *Novel.* 89. cap. 15.]

30 *Naturalibus*] Ex concubina vel stupro.

31 *Legitimam*] Quadrantem bonorum. D. *de l. Falcidia & Trebelliano Sc.* Inst. *de l. Falcid.* & *de fideicomm. hered.*

32 *Qui per mulieres*] Nepotes neptesque ex filia.

(ee) Memoria heic fefellit Auctorem nostrum. *Solon* enim non solvit parentes necessitate aliquid relinquendi natis ex concubitu illegitimo,

V. 1. Debentur quidem & 33 parentibus alimenta : quod non legibus tantum proditum est , sed vulgari proverbio g 34 ἀντιπελαργεῖν. adeo quidem ut laudetur a Solon , quod qui id non facerent eos notarit infamia. Sed non hoc æque est ordinarium atque illud quod de liberis diximus ; nam liberi cum nascuntur nihil secum afferunt unde vivant : adde quod vivendum diutius habent quam parentes: atque ideo sicut honor & obsequium parentibus debetur, non liberis , ita educatio liberis magis quam parentibus : quo sensu accipio illud b Luciani : καὶ δεῖ γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν· *Magis natura jubet à parentibus liberos, quam a liberis parentes diligi.* Et illud c Aristotelis : μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ᾽ οὗ τῷ γεννηθέντι , ἢ τὸ γενόμενον τῷ ποιήσαντι. τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον τῷ ἀφ᾽ οὗ. *Magis afficitur causa gignens erga genitum , quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum est , id ei quasi proprium est.*

a Diog. Laert. in Solon. §. 55.

b In Abdic. T. 1. p. 721. Ed. Amst.

c Nic. VIII. c. 14.

2. Hinc fit , ut etiam citra auxilium legis civilis prima bonorum successio liberis deferatur ; quia creduntur parentes illis , ut corporis sui partibus , non tantum de necessariis, sed & de his, quæ ad vitam suavius honestiusque transigendam pertinent , quam uberrime voluisse prospectum , ab eo maxime tempore, quo ipsi rebus suis frui non possent. *Ratio naturalis,* inquit Paulus Jurisconsultus d , *quasi lex quædam tacita liberis parentum hereditatem addicit , velut ad debitam successionem eos vocando.* Papinianus e vero : h *Non sic parentibus liberorum , ut*

d L. Cum ratio, 7. D. de bon. damn.

e Leg. 7. §. 1. D. Si tab. test.

mo ; sed contra liberos naturales solvit necessitate alendorum parentum : Τὸ μηδὲ τοῖς ἐξ ἑταίρας γενομένοις ἐπάναγκες εἶναι τοὺς πατέρας τρέφειν &c. ait PLUTARCHUS, in ejus Vit. pag. 90. E. *J. B.*

GROTII.

g Ἀντιπελαργεῖν] Vide *Leonem Afrum* libro IX. de Nesro. (*Pag.* 388. *Ed. Elzevir.*)

GRONOVII.

33 *Parentibus alimenta*] L. 5. §. 16. D. *de lib. agnosc.* Parens ali à filio naturali ratione debet. *Cic.* ad Atticum 9, 9. *cum parentes non alere nefarium sit. M. Seneca* 1. Contr. 1. *Lex est , liberi parentes alant aut vinciantur.*

34 Ἀντιπελαργεῖν] Instar ciconiæ senio defectis parentibus servire ac consulere. *Plinius* 10, 23. Ciconiæ genitricum senectam invicem educant. Inde ciconia *Pietaticultrix*, *P. Syro* apud *Petronium. Aristoteles* hist. anim. 6, 13. *Ælianus* de anim. 3, 23.

GROTII.

h *Non sic parentibus liberorum , ut liberis parentum debetur hereditas*] Philo de vita Mosis III. (*Pag.* 689. E. *Ed. Paris.*) ἐπειδὴν ὁ νόμος φύσεώς ἐστι κληρονομεῖσθαι τοὺς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλὰ μὴ τούτους κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκταῖον καὶ παλίμφημον ἡσύχασε· *Cum lex sit naturæ ut liberi parentibus , non parentes liberis in bona succedant, Moses id quod contra vota parentum maligque ominis*

erat

sit liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberos naturæ simul & parentum 35 *commune votum*; id est, liberos hereditas sequitur partim quidem ob præcisum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime prospectum sit. 36 *Sanguini* 37 *honorem debitum reddidit*, ait Valerius a Maximus de Q. Hortensio, qui filium minus sibi probatum heredem scripserat. Huc spectat illud Apostoli Pauli: b *οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. Non enim liberi parentibus, sed parentes liberis rem congerere & servare debent.*

a Lib. v. c. 9. num. 2.
b 2 Corinth. XII, 14.

VI. Quia vero & hoc ordinarium est, ut pater materque liberis suis prospiciant, ideo, dum illi exstant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum est, ut avus aviaque pro mortuo filio filiaque curam suscipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, i ut nepos c filii loco succedat, quemadmodum Ulpianus loquitur. Id Modestinus dixit, d *τὸν τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος τόπον πληροῦν*. Justinianus, e *τὴν πατρῴαν ὑπεισιέναι τάξιν*. Isæus oratione de Philoctemonis hereditate, hoc

c L. 7. D. de his qui sui v. al. jur. sunt.
d L. 2. §. 7. D. de exc. cur.
e Novel. 127. pr.

erat texit silentio. Xenophon libro II. Socraticorum: *ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παισὶ συγκατασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλεῖστα· Vir iis quos habiturus est liberis parat omnia quæ usui fore ad vitam putat, & quidem quam maxima potest in copia.* (Cap. 2. §. 5.)

i *Ut nepos filii loco succedat*] Quod Hebræi dicunt, *filius etiam in sepulchro succedit*; item: *filii filiorum sunt tanquam filii.* (Vide SELDEN. *De Successionib. ad Leges Hebr.* Lib. I. c. 1. & 2.) Meminit ejus juris ut naturalis *Jacchiades* ad Danielem v, 2. *Æquissimum esse videtur nepotes neptesque in patris sui locum succedere*, ait Justinianus titulo institutionum de Hereditatibus quæ ab intestato deferuntur. (§. 6.) Pietati id ascribit *Eginhardus* in vita Caroli Magni. (*Cap. 9. Ed. Schminck.*) *καταστάντας εἰς τὸν ἰδίων γονέων τόπον ὑπεισελθεῖν· Posteros in sui quemque parentis locum subire*, dixit Michaël Attaliata.

GRONOVII.

35 *Commune votum*] Quia parentes optant se liberos relinquere superstites. Inde in lapp. antiquis 675, 13. *Infanti mellitissimo & dulcissimo contra votum.* 697, 10. *Filio dulcissimo memoriam posuerunt contra votum.* 716, 7. *Mater infelicissima contra votum pietatis posuit.* Adde *Gruterum* 4. Suspic. I. Et ipsa natura ordoque mortalitatis videtur postulare, ut juniores senioribus ætate matura compositis succedant. Hinc in iisdem 348, 8. *Turbato ordine in senio parentes infelicissimi filio optimo.* 436, 1. *Filio ordine retrogrado defuncto.*

36 *Sanguini*] Quem scilicet non erat habiturus moribus ejus.

37 *Honorem*] Ut *Quintil.* declam. 2, 61. *Qui non eundem honorem supremis defuncti tabulis habuerant.* Tacitus Agric. 43.

GRO-

hoc ipsum (ff) vocat ἐπανιέναι. Philo Judæus: [a] υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ τοῖς πάπποις καταριθμοῦνται. *Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* a Legatione ad Caium.

Vicariam hanc succesionem, k 38 quæ per stirpes fit, repræsentationem vocare amant recentiores jurisconsulti; quam valuisse etiam apud Hebræos, divisio agrorum terræ Jacobi filiis (gg) promissæ, aperte satis ostendit. Sicut filius & filia proximi sunt cuique, ita & qui ex filio filiave nascuntur, ait Demosthenes oratione [b] adversus Macartatum. *b Pag. 661. B.*

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, 39 nisi in diversum indicia suppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum 40 abdicatio, quæ Græcis, tum l 41 exheredatio, quæ Romanis fuit usitata. Ita tamen ut ei, qui mortem peccatis suis meritus non est, 42 alimenta præstanda sint, ob eam quam supra attulimus rationem.

VIII.

GROTII.

k *Quæ per stirpes fit*] Sic in sortiendis urbibus inter Heraclidas *Proclo* & *Eurysthení*, ut ab Aristodemo venientibus, una sors fuit contra Temenum & Cresphontem. meminit *Apollodorus* libro II. (c. 8. §. 4.) Pausanias (*Messeniac.* c. 3.) *Strabo* Lib. VIII. [pag. 364.]

l *Exheredatio, quæ Romanis fuit usitata*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. vide infra §. XXV.

GRONOVII.

38 *Quæ per stirpes*] *Successio per stirpes*, ubi plures filii cum aliis coheredibus succedunt in partem patris, quam ille habere deberet, si viveret. *Successio in capita*, ubi singuli pares cum coheredibus partes accipiunt. De quo solet quæri in successione patrui. Nam si succedat frater, & alterius fratris filii, in stirpes est successio; si duorum fratrum filii, in capita, ex *Novel.* 118. cap. 3. quorum posterius tamen in dubium nonnulli vocant.

39 *Nisi in diversum*] Appareat probatio mutatæ voluntatis l. 7. D. *de probat.*

40 *Abdicatio, quæ Græcis*] Ἀποκήρυξις.

41 *Exheredatio*] Quæ nomen apud Græcos non habet: sed qui jus Romanum Græce tradiderunt, exheredare vocant ἀπόκληρον ποιεῖν. & *Theophilus* de exheredatione liberorum περὶ ἀποκλήρων παίδων.

42 *Alimenta*] Sic T. Arrius filium in parricidii molitione deprehensum Massiliam relegavit, & annua illi præstitit. *Seneca* I. de benef. 15.

(ff) Locus est pag. 467. *Ed. Wech.* Ὁ γὰρ νόμος οὐκ ἐᾷ ἐπανιέναι, ἐὰν μὴ υἱὸν καταλίπῃ γνήσιον. Sed ibi non agitur de successione Nepotis in locum filii, verùm de Filii Adoptivi reditu in familiam Patris Naturalis, qui reditus fieri non poterat, nisi ipse in familia Patris Adoptivi reliquisset filium legitimum: idque secundum Legem *Solonis*, quæ legitur integra apud DEMOSTHENEM, *Orat. in Leochar.* pag. 673. B. Adeoque locus omnino alienus est à re, de quâ agitur. *J. B.*

(gg) Posteri *Ephraimis* & *Manassis* non tantum propter *jus repræsentationis* partem habuerunt Terræ promissæ: sic enim ambo unam tantum sortiri debuissent, qualem *Josephus* pater ipsorum consequuturus erat. Verum adoptionis jus heic valuit, ut Auctor noster ipse observat in Nota ad §. sequ. *J. B.*

GRO-

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda eſt, ſi non ſatis conſtet hunc illo eſſe genitum. Verum eſt 43 de factis nullam eſſe certam perceptionem: ſed ea, quæ ſolent in hominum conſpectu fieri, ſui generis certitudinem habent ex teſtimonio: quo ſenſu mater certa eſſe dicitur, quia inveniuntur 44 qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre hujus gradus certitudo haberi non poteſt, quod a Homerus indicat dicens:

a *Odyſſ.* Lib. I. verſ. 216.

——— *Οὐ γάρ πώ τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.*
——— *Generis nemo ſibi conſcius ipſe eſt.*

Et eum ſequutus Menander: (hh)

Αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.
Nemo ipſe novit quo ſit exortus ſatu.

Qui & alibi: [Apud *Stob.* Florileg. tit. 76.]

Ἔστι δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρὸς,
Ἡ μὲν γὰρ αὑτῆς οἶδεν υἱὸν, ὁ δ' οἴεται.
Mater tenerius liberos adamat patre:
Quia mater eſſe ſcit ſuos, pater autumat.

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter conſtaret quis eſſet partus cujuſque pater. Ea 45 ratio eſt, conjugium ſumtum in terminis naturalibus, id eſt, conſociatio, qua femina ſub maris cuſtodia 46 conſtituitur. Sed etſi alio quovis modo conſtet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis ſuccedet. Quidni? cum etiam m extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, ſuccedat ex conjectura voluntatis?

2. Naturales vero, etiam poſt lege introductum eorum discrimen a legitimis;

b *Fragm. Andromed. verſ.* 12. & *ſeqq. Ed. Barnes.*

b (*Τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεεῖς Νόμῳ νοσοῦσιν* ———

Notha

GROTII.

m *Extraneus palam pro filio habitus*] Aut nepos in filium adoptatus, ut a Jacobo nepotes Ephraim & Manaſſes.

GRONOVII.

43 *De factis*] Inde regula: juris ignorantiam cuique nocere, facti vero non item. l. 9. D. *de juris & facti ignor.*

44 *Qui quæve partui*] Sic Virginius ex uxore ſua natam Virginiam probabat contra M. Claudium Appii clientem. *Dionyſ. Halic.* l. 11, 57.

45 *Ratio eſt conjugium*] Inde illud: *Pater eſt, quem nuptiæ demonſtrant.*

46 *Conſtituitur*] Rurſus omittit, mutui auxilii & procreationis cauſa, ut ſupra. 2, 5. 8.

(hh) Habet ab EUSTATHIO, in *Homer.* pag. 1412. *Ed. Rom.* ubi tamen alio modo & ſenſu, quem Auctor ipſe ſequitur in verſione ſuâ: Αὐτὸν γὰρ οὐδεὶς οἶδε τῷ ποτ' ἐγένετο &c. *J. B.*

GRO-

Notha parte nulla sobole legitima minor,
47 *Sed lege premitur* ———
Ut dixit Euripides) possunt tamen adoptari, 48 nisi lex obstet. Atque id olim permittebat lex Romana Anastasii a, sed postea in justi matrimonii favorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta est, 49 per curiæ oblationem, aut subsequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium est in Jacobi filiis, qui adæquati a patre sunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus 50 hereditatem creverunt. *a L. Jubemus, 6. C. d. natural. lib.*

3. Contra evenire potest, non ex lege tantum, sed & ex pactione, n ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant, aut certe 51 excludantur a præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initum etiam cum libera femina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, b cujus liberi perinde ut Ismaël, ancillæ Agaris filius, dona, id est, legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale est matrimonium ad 52 morgengabicam quod dicitur: a quo non longe abeunt secundæ nuptiæ o apud Brabantos: nam rerum soli, quæ exstabant cum matrimonium 53 prius solveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis. *b Gen. XXV, 6.*

IX. 1. Ubi desunt liberi, quibus naturaliter deferatur successio, minus expeditum est, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri po-

GROTII.

n *Ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant*] Ut olim filii post primum geniti in Mexicanis terris. [Vide *Fr. Lopez de Gomara, Hist. gener. Ind. Occid.* Lib. 11. C. 76.]

o *Apud Brabantos*] Vide legem similem veterum *Burgundionum*, Lib. I. tit. 1. n. 2. [De *Brabantis* vide *Petrum Stockman.* in libro *De jure Devolutionis* &c. *J. B.*]

GRONOVII.

47 *Sed lege premitur*] Legem civilem, i. quæ legitimos prætulit in honorem conjugii, iniquam experitur & gravem.

48 *Nisi lex obstet*] Nisi lex civilis prohibeat.

49 *Per curiæ oblationem*] §. ult. Instit. *de nupt.*

50 *Hereditatem creverunt*] Verbum prisci juris. Nam heredem institutum oportebat intra certam diem declarare ac profiteri, velletne adire an non. Quod tempus *cretionem* dicebant. Formula testamenti. *L. Titius mihi heres esto, cernitoque intra tot dies.* Si cretio non erat definita, centesimus dies justus habebatur. *Varro de LL.* lib. 5. p. 60. & lib. 6. p. 81. *Cic.* 11. ad Attic. ep. 2. Inde *cernere hereditatem* est, non modo profiteri se heredem, sed etiam hereditatem adire ac capessere, quia cretionem aditio sequebatur.

51 *Excludantur a præcipua*] Non sint heredes, sed accipiant legata.

52 *Morgengabicam*] Donationem propter nuptias, aliam doti, de qua videndus *Lindenbrogius* in gloss. ad Cod. legum antiquarum. *Greg. Turon.* matutinale donum vocat lib. 9, 19.

53 *Prius solveretur*] Morte uxoris. Hinc Galliæ rex se ducem fert Brabantiæ.

a L. 1. C. de naufrag. *Quod enim jus habet fiscus* (verba sunt a Constantini) *in aliena calamitate, ut in re tam luctuosa compendium sectetur?* Dion Prusæensis oratione VII. b de naufragio locutus: Lib XI. b Pag. 109. B. *μὴ γὰρ εἴη ποτὲ, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδαίνειν κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυστυχίας· Absit, ô Jupiter, ut lucrum captemus tale ex hominum infortunio.*

II. 1. Lege naturæ, quæ ex ipsa dominii natura ac vi sequitur, dupliciter fit alienatio, 4 expletione juris & successione. Expletione juris fit alienatio, quoties (aa) loco rei meæ, aut mihi debitæ, cum eam ipsam consequi non possum, c aliud tantundem valens 5 accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam justitia expletrix, quoties 6 ad idem non potest pertingere, 7 fertur ad tantundem, quod est morali æsti-

Republ. Edit. Latin. *Francof.* 1622. ubi hæc addit: *Jus quæris? Error jus facit: at si non peccatur errore, sed scientiâ, scelus est, quod erroris specie prætenditur.* Pag. 267. Quod spectat *Papinianum*, ait *Bodinus*, illum Jctum *fortiter magis, quàm sapienter*, egisse: quâ de caussâ ita statuat, videre poteris *Lib.* III. c. 4. pag. 458, 459. *J. B.*]

c *Aliud tantundem valens*] Vide quæ infra libro III. c. VII. §. 6. Sic ipso naturæ jure defendit Hebræos *Irenæus*, (Lib. IV. c. 49. *Mass.* 30.) quod in compensationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores, non solum rerum, sed & vitæ suæ.* *Tertullianus* idem tractans secundo adversus Marcionem: (*Cap.* 20.) *Reposcunt Ægyptii de Hebræis vasa aurea & argentea. Contra, Hebræi mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi mercedes restitui oportere illius operariæ servitutis.* & ostendit minus multo exactum quam debebatur. [Adde CLEMENT. ALEXANDR. *Strom.* L. I. c. 23. p. 415. *Ed. Oxon.*] Cum his cohærent ea, quæ dicentur libro III. c. II. [Delevi, quod jam in contextu positum, repetierat heic Auctor, exemplum *Hesionei*, ex DIOD. SICULO petitum: ubi tamen, pro Ἡσιονέως, legendum Ἠιονέως, *Eioneus*, ut ad *Hygin.* Fabul. 155. observavit *Munckerus*, & dudum antea observaverat *Meziriacus*, in *Ovidii* Epist. p. 151. T. I. nuperæ Edit. *J. B.*]

GRONOVII.

4 *Expletione juris*] Apprehensione rei alienæ pro mea aut mihi debita, quam possessor reddere aut solvere negat.

5 *Accipio*] Immo arripio, aufero, tollo.

6 *Ad idem*] Ad ipsum quod debetur vel suum est, non potest pervenire.

7 *Fertur ad tantundem*] Compensationem postulat, quæ commoda interpretatione pro ipsa re habetur, cujus vicem præstat.

(aa) Ejeci hinc voces istas, [*id quod meum nondum est, sed mihi dari debet, aut*] quæ, quamquam in omnibus Edd. legantur, omnino abundant, & sermonem admodum hiulcum efficiunt. Nimirum, ut mihi videor probabiliter conjicere, Auctor statim voluerat dicere, *loco illius, quod meum est, vel quod meum nondum est, sed mihi dari debet* &c. Postea animadvertit, brevius dici posse: *loco rei meæ, aut mihi debitæ:* quum igitur brevitatis esset studiosissimus, ita quoque mutavit; sed oblitus est delere nonnulla ex iis quæ jam scripserat, & quæ forsan etiam fusius concepta erant. Vide infra, *Lib.* III. Cap. XIX. §. 15. ubi planè eodem modo loquitur, dum huc remittit. *J. B.*

GRO-

æstimatione idem. *a* Dominium autem hoc modo transferri probatur a fine, quæ 8 in moralibus optima est probatio. Neque enim juris mei explementum consequi potero nisi dominus fiam. Frustra enim erit 9 rei detentio, si ea 10 uti pro arbitrio non possum. Antiquum hujus rei exemplum est in historia *b* Diodori; ubi Hesioneus, pro his quæ filiæ suæ ab Ixione promissa non præstabantur, equos ipsius accipit.

2. Legibus quidem *c* civilibus scimus vetitum esse 11 sibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, si quis quod sibi debitum est manu reposcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiamsi lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipsa tamen judiciorum institutione sequeretur hoc esse illicitum. Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continue cessant; quod quomodo contingat 12 explicavimus supra: ubi vero momentanea est cessatio, 13 licita quidem erit acceptio rei, puta si alioqui *d* nunquam tuum recuperare possis, aufugiente forte debitore. Sed 14 dominium a judicis addictione erit exspectandum, quod fieri solet in repressaliis, *e* de quibus 15 infra erit agendi locus. Quod si jus quidem certum sit, sed simul 16 moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non posse, puta quia 17 deficiat probatio; in hac etiam circumstantia cessare legem de judiciis, (bb) & ad jus rediri pristinum verior sententia est.

III. *f* Successio ab intestato quæ dicitur, (cc) posito domini-

a Sylv. in verbo Bell. p. 2. q. 13.

b Lib. IV. c. 71. pag. 189. Ed. H. Steph.

c L. 5. D. de acq. poss. l. 2. §. 18. De vi bon. rapt. l. 13. D. quod met. l. 7. 8. D. ad l. Jul. de vi priv. Thom. 2, 2. 66. art. 5.

d L. 54. C. de decur. l. 12. C. de ep. & cler. DD. in l. 39. §. 1. in fin. D. ad l. Aquil.

e Bart. in tr. repress. q. 59. *f Soto de just. q. 3. art. 2. Cajet. d. q 66.*

GRONOVII.

8 *In moralibus*] In actionibus mores spectantibus. Cujus causa fieri quid concessum est, si concessum fiat, exstitisse & ad effectum venisse causam intelligi debet.

9 *Rei detentio*] Rem acquirere vel possidere.

10 *Uti pro arbitrio*] Quod est domini.

11 *Sibi jus dicere*] Non exspectare judicem, sed ipsum per se, quod cum alio controversiæ habeat, exsequi & exigere.

12 *Explicavimus supra*] 1, 3. 2.

13 *Licita quidem*] Licebit in antecessum rei manus injicere.

14 *Dominium a judicis*] Non prius eris justus dominus, quam docueris judicem jus tuum, & quid ejus consequendi ergo feceris, isque, quod feceris, ratum habeat, remque possessam tibi addicat.

15 *Infra*] 3, 2. 4.

16 *Moraliter*] Ex justa suspicione, vel potius ex more & instituto.

17 *Deficiat probatio*] Judex enim acta & probata sequitur, & ea habet pro veritate.

(bb) Modo scilicet ille, à quo petitur, sciat, aut scire possit, se debere quod petitur. Deinde frustra hoc fieret, si Creditor non inveniret rationem clam consequendæ, sine ullius injuria, rei debitæ, aut æstimationis ejus, ita ut factum à Debitore in jure probari non posset. *J. B.*

(cc) In toto isto argumento confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 11. *J. B.*

minio, remota omni lege civili, d 18 ex conjectura voluntatis naturalem habet originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium posset, etiam mortis causa, ac 19 retenta possessione, 20 ut supra diximus; si quis voluntatis suæ nullam edidisset testationem, cum tamen credibile non esset ejus eum mentis fuisse, ut post mortem suam bona 21 occupanti cederent, sequebatur ut ejus esse bona intelligerentur, cujus ea esse voluisse defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexisse*, inquit a Plinius junior, *pro jure est*. Creditur autem in dubio id quisque voluisse quod æquissimum atque honestissimum est. In hoc autem genere prima est causa 22 ejus quod debetur, proxima ejus quod etsi non debetur, 23 officio congruit.

a Lib. IV. ep. 10. & l. II. ep. XVI. & l. V. ep. 7.

IV. 1. b Disputant Jurisconsulti, an alimenta a parentibus liberis debeantur? Nam quidam sentiunt esse quidem naturali rationi satis consentaneum, ut a parentibus alantur liberi, 24 debitum tamen non esse. Nos omnino distinguendum arbitramur (dd) in voce debiti, quod stricte interdum sumitur pro ea obligatione, quam inducit 25 jus expletorium; interdum laxius, ut significet id quod nisi inhoneste omitti non potest, etiamsi honestas illa non ex justitia expletrice, sed ex alio fonte proficiscatur. Est autem id de quo agimus (nisi lex aliqua humana accedat) debitum illo sensu laxiore. Ita accipio quod

b Franc. Pisci. de stat. exc. sem. n. 133. Meneb. in auth. novissima. C. de inoff. test. n. 296. Tell. Fernandes in l. 10. Taurin. quæst. 4.

GROTII.

d *Ex conjectura voluntatis naturalem habet originem*] *Ideo fideicommissa dari possunt ab intestato succedentibus, quoniam creditur paterfamilias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem*, ait *Paulus* L. conficiuntur. 8. §. 1. D. de jure codicillorum.

GRONOVII.

18 *Ex conjectura*] Quod probabile est hominem sanæ mentis voluisse bona sua venire ad proximum sanguinem.

19 *Retenta possessione*] Sc. dum vivit.

20 *Ut supra*] 2, 6. 14.

21 *Occupanti*] Cuivis, qui primus eis manum injicere vellet; ut ille Cinnarus in proverbio Ἁρπαγὰ τὰ Κιννάρα. Zenob.

22 *Ejus quod debetur*] Nempe ut ad suum heredem perveniant.

23 *Officio congruit*] Ut deferantur ad consanguinitate propinquos.

24 *Debitum tamen non esse*] Hinc concessum antiquis recens natos infantes non modo exponere, sed etiam necare. *Terent.* Heaut. 4, 1. 13. & 21. *Ovid.* 9. Metam. 678. Et pro re mira narrat *Tacitus* de Judæis, necare quemquam ex natis nefas esse, 5. histor. 5.

25 *Jus expletorium*] Justitia commutativa vel διορθωτική. 1, 1. 10.

(dd) Distinguendum potius inter tempus, quo liberi non possunt sibi ipsi alimenta quærere, & tempus, quo id possunt. Priori tempore, omnino & ex jure stricto parentes liberos alere tenentur: posteriori, non ita tenentur, sed nemo est tamen, cui potius de alimentis prospicere, & bona sua etiam, vel saltem majorem partem, relinquere eos honestum sit. *J. B.*

GRO-

quod dixit Valerius [a] Maximus: *Parentes nos alendo,* inquiens, *nepotum nutriendorum debito alligarunt.* Et Plutarchus in libello [b] elegantissimo de prolis amore: *οἱ παῖδες ὡς ὀφειλόμενον τὸν κλῆρον ἐκδεχόμενοι·* e *liberi hereditatem ut sibi debitam exspectant.* Qui dat formam, dat quæ ad formam sunt necessaria, dictum est Aristotelis: quare qui causa est ut homo existat, is quantum in se est, & quantum necesse est, prospicere ei debet de his quæ ad vitam humanam, id est, 26 naturalem ac 27 socialem, nam ad eam natus est homo, sunt necessaria.

a *Lib.* II. c. 9. num. 1.
b *Tom.* II. p. 497. B.

2. Ea de causa, instinctu scilicet naturali, cætera quoque animantia proli suæ, quantum necesse est, alimenta suppeditant. Unde Apollonius [c] Tyanæus quod ab Euripide erat dictum, (*Androm.* vers. 418.)

Ἅπασι δ' ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
Cunctis hominibus liberi vita altera.

Ita emendabat:

Ἅπασι δὲ ζώοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
Animantibus quasi vita sunt partus sui:

c *Philostr. in ejus vit.* Lib. II. c. 14, 15. *Ed. Olear.*

Plurimis sane allatis argumentis f quibus insitum hunc affectum probat, quæ videre est apud Philostratum libro [d] VII. capite septimo & octavo: cum quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum de venatu tertio, & de piscatu primo.

d *Cap.* 14, 15. *Ed. Olear.*

Et

GROTII.

e *Liberi hereditatem ut sibi debitam exspectant*] *Julianus* Cæsaribus *παισί τε γὰρ νόμιμον ἐπιτρέπειν τὰς διαδοχάς· Æquum, liberis hereditatem relinqui.* (Pag. 334. D. *Edit. Spanhem.*) Etiam filiabus, quas juxta filios heredes parentum fuisse more antiquissimo testatur Jobi historia in fine. Hanc æquitatem respiciens *Augustinus*, ne ab ecclesia quidem recipi vult bona eorum, qui liberos suos exheredabant. Loca sunt libro 1. de vita clericorum, (*Cap.* 3.) & sermone LII. ad fratres in eremo, si tamen id opus *Augustini* est. Posuit ea *Gratianus* in causa XIII. quæst. II. (*c.* 8.) & causa XVII. quæst. IV. in fine. (c. 43.) *Procopius* Persicorum I. *οἱ νόμοι τῷ διαλλάσσοντι ἀλλήλοις ἀεὶ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις μαχόμενοι, ἐνταῦθα ἔν τε Ῥωμαίοις καὶ πᾶσι βαρβάροις ξυνίασί τε καὶ ξυνομολογοῦντες ἀλλήλοις κυρίους ἀποφαίνουσι τοὺς παῖδας εἶναι τοῦ πατρὸς κλήρου· Leges quæ cæterum inter homines plurimis differentiis invicem pugnant, in hac re tam apud barbaros quam apud Romanos consentiunt atque conspirant, ut liberos dominos pronuntient rerum a patre relictarum.* (Cap. 11.)

f *Quibus insitum hunc affectum probat*] *Plinius* X, 33. de hirundinibus. *In fœtu summa æquitate alternant cibum.*

GRONOVII.

26 *Naturalem*] Ut vitalis & superstes sit.

27 *Socialem*] Ut vivat, tanquam civis ejus ordinis, in quo eum pater suscepit.

28 *Vulgo*

Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides *a* hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus inter se, & cum cæteris animantibus communis sit: hinc jurisconsulti veteres liberorum educationem *b* ad jus naturale referunt, id est, ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut Justinianus *c* loquitur, id est, στοργὴ, *parentes ad liberorum educationem hortatur.* Idem alibi: *d Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam.* Diodorus Siculus: *e* ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶ πρὸς διατήρησιν οὐ μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεννωμένων, διὰ τῆς συγγενοῦς φιλοζωΐας τὰς διαδοχὰς εἰς ἀΐδιον ἄγουσα διαμονῆς κύκλον· *Optima quippe magistra natura est cunctis animantibus, non tantum ad sui, sed & ad prolis suæ conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad æternitatis circulum perveniat.* Apud Quintilianum *f* filius, *partem jure gentium peto.* Sallustius *g* testamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale est hoc debitum, ideo etiam 28 vulgo *h* quæsitos alere mater debet.

3. Et quanquam ex 29 damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, sicut & 30 naturalibus ne quid relinquere necesse esset caverat lex (ee) Solonis, canones *i* Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscumque liberis id recte relinqui, imo si opus sit relinquendum etiam, quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, 31 legitimam humanis legibus tolli non posse, quatenus scilicet in legitima insunt alimenta necessaria. Nam quod supra est, tolli potest non repugnante natura.

4. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & ulterioris: quod ostendit *k* Justinianus, cum non filios tantum, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producitur, 32 qui per mulieres ex nobis veniunt, si aliunde ali non possunt.

V. 1. De-

a Apud Stob.
b Pr. Inst. de jur. nat. gen. l. Juri, 1. §. Jus naturale. 3. D. de just. & jur.
c L. un. §. taceat. 5. vers. sileat. C. de rei ux. act.
d L. ult. C. de bon. quæ lib. §. ipsum. 5.
e Lib. 11. c. 50. pag. 94. Ed. H. Steph.
f Inst. Orat. VII, 3.
g Fragm. IV, 2. Ed. Wass.
h L. si quis, 5. §. Ergo, 4. D. de agnosc. liber.
i C. Cum haberet, 5. de eo qui dux. quam poll. adul.
k L. ult. §. 1. C. de bon. quæ lib. 5. §. 1. 5. l. 8. D. de agn. lib.

GRONOVII.

28 *Vulgo quæsitos*] Incerto patre natos.

29 *Damnato legibus*] Incesto aut adulterio. [Vid. *Novel.* 89. cap. 15.]

30 *Naturalibus*] Ex concubina vel stupro.

31 *Legitimam*] Quadrantem bonorum. D. *de l. Falcidia & Trebelliano Sc.* Inst. *de l. Falcid.* & *de fideicomm. hered.*

32 *Qui per mulieres*] Nepotes neptesque ex filia.

(ee) Memoria heic fefellit Auctorem nostrum. *Solon* enim non solvit parentes necessitate aliquid relinquendi natis ex concubitu illegitimo,

V. 1. Debentur quidem & 33 parentibus alimenta : quod non legibus tantum proditum est, sed vulgari proverbio g 34 ἀντιπελαργεῖν. adeo quidem ut laudetur a Solon, quod qui id non facerent eos notarit infamia. Sed non hoc æque est ordinarium atque illud quod de liberis diximus ; nam liberi cum nascuntur nihil secum afferunt unde vivant : adde quod vivendum diutius habent quam parentes : atque ideo sicut honor & obsequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus : quo sensu accipio illud b Luciani : καὶ δεῖ γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν· *Magis natura jubet à parentibus liberos, quam a liberis parentes diligi.* Et illud c Aristotelis : μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γενόμενον τῷ ποιήσαντι. τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον τῷ ἀφ' οὗ. *Magis afficitur causa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum est, id ei quasi proprium est.*

a Diog. Laert. in Solon. §. 55.

b In Abdic. T. I. p. 721. Ed. Amst.

c Nic. VIII. c. 14.

2. Hinc fit, ut etiam citra auxilium legis civilis prima bonorum successio liberis deferatur ; quia creduntur parentes illis, ut corporis sui partibus, non tantum de necessariis, sed & de his, quæ ad vitam suavius honestiusque transigendam pertinent, quam uberrime voluisse prospectum, ab eo maxime tempore, quo ipsi rebus suis frui non possent. *Ratio naturalis*, inquit Paulus Jurisconsultus d, *quasi lex quædam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam successionem eos vocando.* Papinianus e vero : h *Non sic parentibus liberorum,* ut

d L. Cum ratio, 7. D. de bon. damn.

e Leg. 7. §. 1. D. Si tab. test.

mo ; sed contra liberos naturales solvit necessitate alendorum parentum: Τὸ μηδὲ τοῖς ἐξ ἑταίρας γενομένοις ἐπάναγκες εἶναι τοὺς πατέρας τρέφειν &c. ait PLUTARCHUS, in ejus Vit. pag. 90. E. *J. B.*

GROTII.

g Ἀντιπελαργεῖν] Vide *Leonem Afrum* libro IX. de Nesro. (*Pag.* 388. *Ed. Elzevir.*)

GRONOVII.

33 *Parentibus alimenta*] L. 5. §. 16. D. *de lib. agnosc.* Parens ali à filio naturali ratione debet. *Cic.* ad Atticum 9, 9. *cum parentes non alere nefarium sit. M. Seneca* 1. Contr. 1. *Lex est, liberi parentes alant aut vinciantur.*

34 Ἀντιπελαργεῖν] Instar ciconiæ senio defectis parentibus servire ac consulere. *Plinius* 10, 23. Ciconiæ genitricum senectam invicem educant. Inde ciconia *Pietaticultrix*, *P. Syro* apud *Petronium*. *Aristoteles* hist. anim. 6, 13. *Ælianus* de anim. 3, 23.

GROTII.

h *Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas*] Philo de vita Mosis III. (*Pag.* 689. E. *Ed. Paris.*) ἐπειδὴν ὁ νόμος φυσικός ἐστι κληρονομεῖσθαι τοὺς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλὰ μὴ τούτους κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκταῖον καὶ πλημμελὲς ἡσύχασε· *Cum lex sit natura ut liberi parentibus, non parentes liberis in bona succedant, Moses id quod contra vota parentum maliquе ominis* eras

ut liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberos natura simul & parentum 35 *commune votum*; id est, liberos hereditas sequitur partim quidem ob præcisum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime prospectum sit. 36 *Sanguini* 37 *honorem debitum reddidit*, ait Valerius a Maximus de Q. Hortensio, qui filium minus sibi probatum heredem scripserat. Huc spectat illud Apostoli Pauli: b οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. *Non enim liberi parentibus, sed parentes liberis rem congerere & servare debent.*

a Lib. V. c. 9. num. 2.
b 2 Corinth. XII, 14.

VI. Quia vero & hoc ordinarium est, ut pater materque liberis suis prospiciant, ideo, dum illi exstant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum est, ut avus aviaque pro mortuo filio filiaque curam suscipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, i ut nepos c filii loco succedat, quemadmodum Ulpianus loquitur. Id Modestinus dixit, d τὸν τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος τόπον πληροῦν. Justinianus, e τὴν πατρῴαν ὑπεισιέναι τάξιν. Isæus oratione de Philoctemonis hereditate, hoc

c L. 7. D. de his, qui sui v. al. jur. s.
d L. 2. §. 7. D. de exc. cur.
e Novel. 127. pr.

erat texit silentio. Xenophon libro II. Socraticorum: ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παισὶ συγκατασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλεῖστα· *Vir iis quos habiturus est liberis parat omnia quæ usui fore ad vitam putat, & quidem quam maxima potest in copia.* (Cap. 2. §. 5.)

i *Ut nepos filii loco succedat*] Quod Hebræi dicunt, *filius etiam in sepulchro succedit*; item: *filii filiorum sunt tanquam filii.* (Vide SELDEN. *De Successionib. ad Leges Hebr.* Lib. I. c. 1. & 2.) Meminit ejus juris ut naturalis *Jacchiades* ad Danielem V, 2. *Æquissimum esse videtur nepotes neptesque in patris sui locum succedere*, ait Justinianus titulo institutionum de Hereditatibus quæ ab intestato deferuntur. (§. 6.) Pietati id asscribit *Eginhardus* in vita Caroli Magni. (*Cap. 9. Ed. Schminck.*) κατιόντας εἰς τὸν ἰδίων γονέων τόπον ὑπεισελθεῖν· *Posteros in sui quemque parentis locum subire*, dixit Michaël Attaliata.

GRONOVII.

35 *Commune votum*] Quia parentes optant se liberos relinquere superstites. Inde in lapp. antiquis 675, 13. *Infanti mellitissimo & dulcissimo contra votum.* 697, 10. *Filio dulcissimo memoriam posuerunt contra votum.* 716, 7. *Mater infelicissima contra votum pietatis posuit.* Adde *Gruterum* 4. Suspic. I. Et ipsa natura ordoque mortalitatis videtur postulare, ut juniores senioribus ætate matura compositis succedant. Hinc in iisdem 348, 8. *Turbato ordine in senio parentes infelicissimi filio optimo.* 436, 1. *Filio ordine retrogrado defuncto.*

36 *Sanguini*] Quem scilicet non erat habiturus moribus ejus.

37 *Honorem*] Ut *Quintil.* declam. 2, 61. *Qui non eundem honorem supremis defuncti tabulis habuerant.* Tacitus Agric. 43.

hoc ipsum (ff) vocat ἐπανιέναι. Philo Judæus: *a* υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει τοῖς πάπποις καταριθμοῦνται. *Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* *a Legatione ad Cajum.* Vicariam hanc succeſſionem, k 38 quæ per ſtirpes ſit, repræſentationem vocare amant recentiores juriſconſulti; quam valuiſſe etiam apud Hebræos, diviſio agrorum terræ Jacobi filiis (gg) promiſſæ, aperte ſatis oſtendit. Sicut filius & filia proximi ſunt cuique, ita & qui ex filio filiave naſcuntur, ait Demoſthenes oratione *b* adverſus Macartatum. *b Pag. 661. B.*

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, 39 niſi in diverſum indicia ſuppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum 40 abdicatio, quæ Græcis, tum l 41 exheredatio, quæ Romanis fuit uſitata. Ita tamen ut ei, qui mortem peccatis ſuis meritus non eſt, 42 alimenta præſtanda ſint, ob eam quam ſupra attulimus rationem.

VIII.

GROTII.

k *Quæ per ſtirpes ſit*] Sic in ſortiendis urbibus inter Heraclidas *Proclo* & *Euryſtheni*, ut ab Ariſtodemo venientibus, una ſors fuit contra Temenum & Creſphontem. meminit *Apollodorus* libro II. (c. 8. §. 4.) Pauſanias (*Meſſeniac.* c. 3.) *Strabo* Lib. VIII. [pag. 364.]

l *Exheredatio, quæ Romanis fuit uſitata*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. vide infra §. XXV.

GRONOVII.

38 *Quæ per ſtirpes*] *Succeſſio per ſtirpes*, ubi plures filii cum aliis coheredibus ſuccedunt in partem patris, quam ille habere deberet, ſi viveret. *Succeſſio in capita*, ubi ſinguli pares cum coheredibus partes accipiunt. De quo ſolet quæri in ſucceſſione patrui. Nam ſi ſuccedat frater, & alterius fratris filii, in ſtirpes eſt ſucceſſio; ſi duorum fratrum filii, in capita, ex *Novel.* 118. cap. 3. quorum poſterius tamen in dubium nonnulli vocant.

39 *Niſi in diverſum*] Appareat probatio mutatæ voluntatis l. 7. D. *de probat.*

40 *Abdicatio, quæ Græcis*] Ἀποκήρυξις.

41 *Exheredatio*] Quæ nomen apud Græcos non habet: ſed qui jus Romanum Græce tradiderunt, exheredare vocant ἀπόκληρον ποιεῖν. & *Theophilus* de exheredatione liberorum περὶ ἀποκλήρων παίδων.

42 *Alimenta*] Sic T. Arrius filium in parricidii molitione deprehenſum Maſſiliam relegavit, & annua illi præſtitit. *Seneca* 1. de benef. 15.

(ff) Locus eſt pag. 467. *Ed. Wech.* Ὁ γὰρ νόμος οὐκ ἐᾷ ἐπανιέναι, ἐὰν μὴ υἱὸν καταλίπῃ γνήσιον. Sed ibi non agitur de ſucceſſione Nepotis in locum filii, verùm de Filii Adoptivi reditu in familiam Patris Naturalis, qui reditus fieri non poterat, niſi ipſe in familia Patris Adoptivi reliquiſſet filium legitimum: idque ſecundum Legem *Solonis*, quæ legitur integra apud DEMOSTHENEM, *Orat. in Leochar.* pag. 673. B. Adeoque locus omnino alienus eſt à re, de quâ agitur. *J. B.*

(gg) Poſteri *Ephraïmis* & *Manaſſis* non tantum propter *jus repræſentationis* partem habuerunt Terræ promiſſæ: ſic enim ambo unam tantum ſortiri debuiſſent, qualem *Joſephus* pater ipſorum conſequuturus erat. Verum adoptionis jus heic valuit, ut Auctor noſter ipſe obſervat in Nota ad §. ſequ. *J. B.*

GRO-

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda est, si non satis constet hunc illo esse genitum. Verum est 43 de factis nullam esse certam perceptionem: sed ea, quæ solent in hominum conspectu fieri, sui generis certitudinem habent ex testimonio: quo sensu mater certa esse dicitur, quia inveniuntur 44 qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre hujus gradus certitudo haberi non potest, quod a Homerus indicat dicens:

a *Odyss. Lib. 1. vers. 216.*

——— *Οὐ γάρ πω τίς ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.*
——— *Generis nemo sibi conscius ipse est.*

Et eum sequutus Menander: (hh)

Αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.
Nemo ipse novit quo sit exortus satu.

Qui & alibi: [Apud *Stob.* Florileg. tit. 76.]

Ἔστι δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρὸς,
Ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν υἱὸν, ὁ δ' οἴεται.
Mater tenerius liberos adamat patre:
Quia mater esse scit suos, pater autumat.

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter constaret quis esset partus cujusque pater. Ea 45 ratio est, conjugium sumtum in terminis naturalibus, id est, consociatio, qua femina sub maris custodia 46 constituitur. Sed etsi alio quovis modo constet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis succedet. Quidni? cum etiam m extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, succedat ex conjectura voluntatis?

2. Naturales vero, etiam post lege introductum eorum discrimen a legitimis;

b *Fragm. Andromed. vers. 12. & seqq. Ed. Barnes.*

b (Τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεεῖς
Νόμῳ νοσοῦσιν ———

Notha

GROTII.

m *Extraneus palam pro filio habitus*] Aut nepos in filium adoptatus, ut a Jacobo nepotes Ephraim & Manasses.

GRONOVII.

43 *De factis*] Inde regula: juris ignorantiam cuique nocere, facti vero non item. l. 9. D. *de juris & facti ignor.*

44 *Qui queve partui*] Sic Virginius ex uxore sua natam Virginiam probabat contra M. Claudium Appii clientem. *Dionys. Halic.* l. 11, 57.

45 *Ratio est conjugium*] Inde illud: *Pater est, quem nuptiæ demonstrant.*

46 *Constituitur*] Rursus omittit, mutui auxilii & procreationis causa, ut supra. 2, 5. 8.

(hh) Habet ab EUSTATHIO, in *Homer.* pag. 1412. *Ed. Rom.* ubi tamen alio modo & sensu, quem Auctor ipse sequitur in versione suâ: Αὐτὸν γὰρ οὐδεὶς οἶδε τοῦ ποτ' ἐγένετο &c. *J. B.*

GRO.

Notha parte nulla sobole legitima minor,
47 *Sed lege premitur* ———

Ut dixit Euripides) possunt tamen adoptari, 48 nisi lex obstet. Atque id olim permittebat lex Romana Anastasii a, sed postea in justi matrimonii favorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta est, 49 per curiæ oblationem, aut subsequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium est in Jacobi filiis, qui adæquati a patre sunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus 50 hereditatem creverunt.

a *L. Jubemus, 6. C. d. natural. lib.*

3. Contra evenire potest, non ex lege tantum, sed & ex pactione, n ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant, aut certe 51 excludantur a præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initum etiam cum libera femina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, b cujus liberi perinde ut Ismaël, ancillæ Agaris filius, dona, id est, legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale est matrimonium ad 52 morgengabicam quod dicitur: a quo non longe abeunt secundæ nuptiæ o apud Brabantos: nam rerum soli, quæ exstabant cum matrimonium 53 prius solveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

b *Gen. xxv, 6.*

IX. 1. Ubi desunt liberi, quibus naturaliter deferatur successio, minus expeditum est, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri po-

GROTII.

n *Ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant*] Ut olim filii post primum geniti in Mexicanis terris. [Vide *Fr. Lopez de Gomara, Hist. gener. Ind. Occid.* Lib. 11. C. 76.]

o *Apud Brabantos*] Vide legem similem veterum *Burgundionum*, Lib. I. tit. 1. n. 2. [De *Brabantis* vide *Petrum Stockman.* in libro *De jure Devolutionis* &c. *J. B.*]

GRONOVII.

47 *Sed lege premitur*] Legem civilem, i. quæ legitimos prætulit in honorem conjugii, iniquam experitur & gravem.

48 *Nisi lex obstet*] Nisi lex civilis prohibeat.

49 *Per curiæ oblationem*] §. ult. Instit. *de nupt.*

50 *Hereditatem creverunt*] Verbum prisci juris. Nam heredem institutum oportebat intra certam diem declarare ac profiteri, velletne adire an non. Quod tempus *cretionem* dicebant. Formula testamenti. *L. Titius mihi heres esto, cernitoque intra tot dies.* Si cretio non erat definita, centesimus dies justus habebatur. *Varro de LL.* lib. 5. p. 60. & lib. 6. p. 81. *Cic.* 11. ad Attic. ep. 2. Inde *cernere hereditatem* est, non modo profiteri se heredem, sed etiam hereditatem adire ac capessere, quia cretionem aditio sequebatur.

51 *Excludantur a præcipua*] Non sint heredes, sed accipiant legata.

52 *Morgengabicam*] Donationem propter nuptias, aliam doti, de qua videndus *Lindenbrogius* in gloss. ad Cod. legum antiquarum. *Gregor. Turon.* matutinale donum vocat lib. 9, 19.

53 *Prius solveretur*] Morte uxoris. Hinc Galliæ rex se ducem feit Brabantiæ.

potest, quorum alter respicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici solet, paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino distinguendum videtur inter p bona paterna avitaque, ut dici solebat 54 in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter q noviter quæsita, ut in illis locum habeat a Platonis illud: ἐγὼ οὖν νομοθέτης ὢν οὔθ' ὑμᾶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίθημι, οὔτε τὴν οὐσίαν ταύτην, ξύμπαντος δὲ τοῦ γένους ὑμῶν, τοῦ τε ἔμπροσθεν καὶ τοῦ ἔπειτα ἐσομένου. *Ego legum conditor neque vos vestri juris esse scisco, neque patrimonium vestrum, sed totius vestri generis, tum quod fuit, tum quod futurum est.* Qua de causa Plato κλῆρον πατρῷον salvum esse vult generi, unde venit. Quod non ita accipi velim, quasi naturaliter de bonis paternis avitisque 55 testari non liceat (r sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit, sed etiam necessarium) sed ut appareat 56 quæ in dubio credenda sit fuisse voluntas intestati. Concedimus enim plenum dominium esse penes eum, de cujus voluntate agimus.

a *De Legib. Lib. XI. p. 923. A. Tom. II. Ed. H. Steph.*

2. Sed cum post mortem dominium hoc retinere non possit, & omnino pro certo haberi debeat, 57 noluisse eum perdere beneficii materiam, videndum est 58 quis sit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene b Aristoteles: εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ ἑταίρῳ δοτέον. *Potius est gratiam referri ei qui benefecit, quam amico conferre beneficium.* Et c Cicero: *Nullum officium referenda gratia magis necessarium est.* Item:

b *Ethic. Nic. IX, 2.*

c *De Off. I, 15.*

a Cum

GROTII.

p *Bona paterna avitaque*] Hebræis מורשה.

q *Noviter quæsita*] Hebræis נחלה. Discrimen hoc vide in *lege Burgundica* lib. I. tit. I. num. I.

r *Sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit*] Seneca de Beneficiis libro IV. c. II. *Quid cum ipso vitæ in fine constitimus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum, & quibus demus? quid enim interest quibus demus a nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis judicia nostra torquemus, quam ubi, remotis utilitatibus, solum ante oculos honestum stetit?*

GRONOVII.

54 *In formula qua prodigo*] Quando tua bona paterna avitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico. *Paulus* 3. Sent. tit. 4. §. 7.

55 *Testari*] Aliquid pro arbitrio relinquere aliis, quam unde venerunt.

56 *Quæ in dubio*] Quos si testamentum nullum fecerit, optaverit tamen habere successores.

57 *Noluisse*] Habuisse in animo, ut relinqueret bona gratia, quod omnino relinquendum erat, & beneficio potius suo penes alium esset, quod alioqui quacunque ratione penes alium futurum erit.

58 *Quis sit in beneficiis*] Cui recta ratio primo, cui posteriore loco beneficium dictet tribuendum.

GRO.

a Cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficii, alterum reddendi; demus nec ne, in nostra potestate est; non reddere bono viro non licet: modo id facere possit sine injuria. b Ambrosius: *Pulchrum est propensiorem haberi ejus rationem, qui tibi aut beneficium aliquod aut munus contulit.* Et mox: *Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis?* Gratia autem refertur aut viventibus, s aut defunctis. Defunctis, ut ostendit Lysias c oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars sunt parentum, & quibus, si viverent parentes, maxime vellent benefieri.

3. Et hanc æquitatem sequuti sunt Justinianei juris d conditores, æquitatis studiosissimi, in quæstione inter 59 fratres plenos, & 60 consanguineos, & 61 uterinos, & aliis quibusdam. Aristoteles: *e ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλοῦσι τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταὐτὸ ποιεῖ· Fratres se invicem diligunt quatenus ex iisdem nati sunt; nam ortus communis ipsos quasi eosdem facit. f* Valerius Maximus: *Ut merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse, ita proximum judicari debet simul accepisse.* 62 Gentium commune jus, ut frater fratri succedat, dicitur apud g Justinum.

4. Quod si non reperiatur is, a quo proxime bona venerunt, ejusve liberi, restat ut gratia referatur his, quibus minus quidem, sed tamen post illum proxime debetur, id est parenti fu-

a De Off. I, 31.
b Off. I, 31.
c Cap. 20. & seqq.
d L. Quod scitis. 3. C. de bon. quæ lib. l. 13. de emancipatis. §. 1. Cum enim. C. de legit. her. l. Sancimus. 11. C. com. de success. Novel 84. de cons. & uter. frat.
e Eth. Nicom. VIII, 14.
f Lib. V. c. 5.
g Lib. X.

GROTII.

s *Aut defunctis*] Sic moriturus apud *Procopium* Pers. 1. *τὰ παιδία ὠφελῶν, ὠφελήσεις ἐμέ· In me conferes quidquid in liberos meos contuleris.* (Cap. 4.) Vide exemplum in facto Theodosii, patrem Valentiniani junioris in ipso Valentiniano remunerantis, apud *Zosimum* libro IV. Lege Mosis succedebat post fratres patruus, ut primo possessori propior quam fratrum filii. *Num.* XXVII, 10. [Imp. *Gratianus*, cui debebat imperium *Theodosius*, non erat *pater Valentiniani junioris*, sed *frater*, ut notum. Deinde *Theodosius* nequaquam ex animo grato erga defunctum arma cepit pro *Valentiniano*, sed amore *Gallæ*, hujus sororis. Vide Capp. 43. & 44. Libri IV. *Zosimi*, heic indicati. *J. B.*]

GRONOVII.

59 *Fratres plenos*] Eodem utroque parente natos.

60 *Consanguineos*] Eodem patre, sed diversis matribus.

61 *Uterinos*] Eadem matre, non uno patre.

62 *Gentium commune*] Videtur sumpsisse ex lib. 34, 3. sed mendose. Nam dicit ibi Demetrius, se majori fratri jure gentium regnum cessisse, non se majori fratri jure gentium succedere oportere. [Immo Auctor, vitio memoriæ, scripsit heic *Justinum*, pro *Q. Curtio*, apud quem *Lib.* X. (ut heic numerus se habet in orâ libri) dicitur de *Aridæo*, fratre *Alexandri Magni*: *Curetiam* GENTIUM COMMUNI JURE *fraudetur.* Cap. 7. n. 2. *J. B.*]

superioris gradus, ejusque liberis, præsertim cum eo modo maneatur intra proximos, & ejus, de cujus hereditate agitur, & ejus, a quo proxime bona venerunt. Idem ille Aristoteles: *a Ethic. Nic. VIII, 14.* a ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τούτων συνῳκείωνται· τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίγνονται οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δὲ ἀλλοτριώτεροι· *Patrueles vero & cæteri cognati conjunguntur per parentes, quatenus ex iisdem ortum habent: ita ut alii conjunctiores sint, alii minus conjuncti, pro ortus ratione.*

X. 1. At in 63 bonis noviter quæsitis, quæ 64 περιόντα τῷ κλήρῳ b Platoni, *b De Legg. L. XI. p. 923. D.* cum cesset gratiæ referendæ officium; superest, ut ei deferatur successio, qui defuncto carissimus fuisse creditur. t Is autem est qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Isæus c apud Græcos receptum ait, *c Orat. III. p. 413. & 417. Ed. Wech.* τοῖς ἐγγυτάτω γένους τὰ τῶν πλησιασάντων γίνεσθαι, *defuncti bona ei cedere qui genere sit proximus:* addit: τίς ἄν, τί δικαιότερον, ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τῶν συγγενῶν; *quid justius quam ut quæ cognati fuerant cognatis cedant?* Idem sensus est apud Aristotelem libri ad Alexandrum capite 11. *Optime*, inquit d Cicero, *d Off. I. c. 16.* *societas hominum conjunctioque servabitur, si, ut quisque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur.* u Qui & alibi post liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus: *e Vit. Agric. c. 31.* e *Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit.* Idem Cicero alibi de cognatis agens: f *Necessaria præsidia vitæ debentur his maxime.* *f Offic. I, 57.* Debentur scilicet non ex jure expletorio, sed κατ' ἀξίαν. Et alibi, cum de affectione erga propinquos egisset, g *Ex hac animorum affectione*, *g De Finib. III, 20.* subdit, *testamenta 65 commendationesque morientium nata sunt.* Idem

GROTII.

t *Is autem est, qui gradu cognationis proxime defunctum attingit*] Vide *Deuter.* XV, 11. XXIII, 7. *Prov.* XI, 17. Tractat hoc *Servius* ad illud Æneidos VI. (vers. 611.)

Nec partem posuere suis —

Hierocles: ὁ δὲ τῆς ἀγχιστείας (τιμὴ) πρὸς τε τῆς φύσεως ἐγγύτητα παραμετρήσει τῆς θεραπείας, τοσοῦτον τῆς μετὰ γονέας τιμῆς ἑκάστῳ τῶν συγγενῶν νέμουσα, ὅσον ἂν ὁ πρὸς ἐκείνους ἐγγύτητος ὑπάρχῃ. *Cura autem propinquorum mensuram suam accipiet a propinquitate naturali, ut post parentes tantum cognatorum cuique deferatur, quantum ad parentes propinquitas exigit.* [In *Aurea Carm. Pythag.* vers. 4. pag. 46, 48. *Ed. Needh.*] *Possidius* de Augustino: *Justum & æquum esse videbat, ut a mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis possiderentur*, hereditates scilicet, de quibus ibi agit. (*Cap.* 24. *Vit. Aug.*)

u *Qui & alibi*] Duo hæc loca ex *Cicerone* posterius producta, sunt ex eodem libro officiorum primo. (c. 17.)

GRONOVII.

63 *Bonis noviter quæsitis*] Quæ non hereditate delata, sed possessoris industria parta sunt.

64 Περιόντα] Affluentia ultra sortem.

65 *Commendationes*] 2. de Finibus 20. Idem 3. de Off. *Is qui morti addictus*

Idem a copias nostras proximis quam alienis & suppeditari & relinqui æquius esse ait. Ambrosius quoque: b *Est etiam illa probanda liberalitas*, x *ut proximos seminis tui non despicias.*

a *De Off.* 1. *cap.* 14.
b *Offic.* 1, 30.

2. Successio autem ab intestato, de qua agimus, nihil aliud est quam 66 tacitum testamentum ex voluntatis conjectura. Quintilianus c pater in 67 declamatione: *Proximum locum a testamentis habent propinqui: & ita, si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique justum sit, ad hos pervenire bona defunctorum: sed quoniam relicta & velut in medio posita nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quæsitis diximus, ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitisque, si nec ipsi a quibus venerunt, nec eorum liberi exstent, ita ut gratiæ relatio locum non inveniat.

c *Decl.* 308.

XI. 1. Hæc vero quæ diximus quamquam naturali conjecturæ maxime sunt consentanea, non sunt tamen jure naturæ necessaria; ac proinde ex diversis causis voluntatem humanam moventibus, variari solent, pactis, legibus, moribus: qui 68 subitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt, y in aliis non admittunt; alibi distinguunt, 69 unde bona veniant, alibi id 70 insuper habent. Est ubi primogeniti plus postgenitis ferunt, ut apud Hebræos: est ubi inter se æquantur. Est 71 ubi agnatorum habetur ratio; est ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. 72 Etiam sexus alicubi momentum ha-

dictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulavisset. Vide 3. observ. 23, 655. Sic prisci solebant & uxores suas commendare ducendas, si quid ipsis contingeret. *Salmas. de modo usur.* p. 168.

GROTII.

x *Ut proximos seminis tui non despicias*] Ex *Esaia* sumtum LVIII, 7. Paria habes apud *Chrysostomum* 1 Cor. IV, 7. & apud *Augustinum* de doctrina Christiana lib. II, 12.

y *In aliis non admittunt*] Veteres Germanorum mores subitionem istam sive repræsentationem ignorarunt etiam inter liberos. introduxit primus id jus in Franciam Childebertus edicto: in Trans-Rhenanas partes Otho, Henrici filius: teste *Witbekindo* lib. II. vide *legem Langobardicam* lib. II. tit. XIV, 18. Scoticum quoque jus vetus solam spectabat gradus proximitatem. Vide *Pontanum* Danicorum septimo, ubi narrat a rege Angliæ arbitro sumto ita pronuntiatum. (*Pag.* 378.)

GRONOVII.

66 *Tacitum testamentum*] Constitutio legis de successione, eum dantis successorem, quem conjicimus & existimamus defuncto placiturum fuisse, si testamentum fecisset.

67 *Declamatione*] CCCVIII. quæ inscribitur: *Duo testamenta.*

68 *Subitionem in locum*] Repræsentationem, successionem in stirpes.

69 *Unde bona veniant*] Paterna an materna sint.

70 *Insuper habent*] Nihil morantur, sed utrosque pari gradu admittunt.

71 *Ubi agnatorum*] Ubi agnati seu per virilem sexum conjuncti præferuntur.

72 *Etiam sexus*] Ut feminæ posthabeantur maritis.

habet, alicubi non habet: & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur. quæ longum esset exsequi, nec instituti nostri.

2. Illud tamen tenendum est, quoties voluntatis expressiora indicia nulla sunt, credi quemque id de sua successione statuisse quod lex aut mos habet populi, non tantum 73 ex vi imperii, sed ex conjectura, quæ etiam in eos valet, quorum in manu est summum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus suis æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus, in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distingui debent regna, quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu. quo de discrimine 74 egimus supra. Prioris generis regna z dividi possunt etiam inter mares a & feminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

—— *Nullo*

GROTII.

z *Dividi possunt etiam inter mares*] In Asia fratres simul regnabant, sic ut uni præcipuum esset jus diadematis. *Polybius* Exc. legationum XCIII. Invenies & apud *Livium* (XLIV, 19. XLV, 11.) eundemque *Polybium*, (*Excerpt.* Pag. 89.) Ægyptum inter fratres Ptolemæos divisam. Filii Attilæ gentes sibi dividi æqua sorte poscebant: *Jornandes* de rebus Gothicis. (*Cap.* 50.) *Gregoras* lib. VII. de Irene Andronici Palæologi uxore: τὸ δὲ καινότερον, ὅτι οὐ μοναρχίας τρόπῳ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν Ῥωμαίοις ἀρχῆθεν συνήθειαν, ἀλλὰ τρόπον Λατινικὸν, διανειμαμένους τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας, ἄρχειν κατὰ μέρος τῶν υἱέων ἕκαστον, ὡς οἰκείου κλήρου καὶ κτήματος τοῦ λαχόντος, ἐκ πατέρων μὲν ἐς αὐτοὺς κατὰ τὸν ἐπικρατήσαντα νόμον ταῖς περιουσίαις καὶ κτήσεσι τῶν βαναύσων ἀνθρώπων κατιόντος, παραπεμπομένου δ' ἐντεῦθεν ὁμοίως εἰς τοὺς ἐφεξῆς παῖδας καὶ διαδόχους. Λατίνων γὰρ οὖσα γέννημα καὶ παρὰ τούτων εἰληφυῖα τουτὶ τὸ νεώτερον ἔθος, ἐπάγειν ἐβούλετο· *Quod maxime mirandum erat, voluit ut non unus imperaret, secundum morem Imperii Constantinopolitani veterem, sed adinstar principum in Occidente civitates & regiones dividerentur in singulos filiorum, ut sic regnum tanquam proprium cujusque patrimonium a patribus ad ipsos perveniret, ita ut in plebejorum hominum bonis fieri solet, ac sic perpetuo ad cujusque liberos heredesque descenderet. Ipsa enim cum ex occidentis partibus ortum haberet, morem, quem ab ipsis acceperat, hunc sine exemplo introducere animo agitabat.* (Pag. 106. *Edit. Genev.*)

GRONOVII.

73 *Ex vi imperii*] Quæ postulat in singulis vel invitis valere, quod publice jus sive scriptum, sive non scriptum introduxit, sed etiam quia credibile est ipsos intestatos nihil aliud voluisse.

74 *Egimus supra*] 1, 3. 11.

GRONOVII.

a *Et feminas, ut in Ægypto & Britannia*] De Alexandro & Laodice vide *Polybium* excerptis legationum CXL. de Auletæ filia *Strabonem* XVII. (*pag.* 796.) In Asia post Semiramidem feminas regnasse plures narrat *Arrianus* ἀναβάσει. (*Lib.* 1. *c.* 24.)

Talis

—— *Nullo discrimine sexus*
Reginam scit ferre Pharos ——

Ait [a] Lucanus: de Britannis Tacitus, [b] *Neque enim sexum in imperio discernunt.* Nec adoptati minus veris liberis succedent ex præsumta voluntate; sic Æpalio [c] Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. (ii) Molossus b nothus [d] ex patris Pyrrhi, legitimos liberos non habentis, judicio successit in regnum Epiri: de adoptando [e] in successionem Scythiæ Philippo egit rex 75 Atheas: Jugurtha nothus, [f] sed adoptatus, successit in regno Numidico: sicut & in regnis quæ [g] Gothi, & Langobardi armis quæsierant, adoptionem valuisse legimus. Imo etiam ad eos proximos ultimi possessoris regnum perveniet, qui primum regem 76 sanguine non attingunt, si talis successio in iis locis recepta sit: sicut Paphlagoniam regum domesticorum interitu hæreditariam patri suo obvenisse ait, apud [h] Justinum, Mithridates.

XIII. Quod si dictum sit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat expressum sit, c ut quisque natu est maximus, mas aut

a *Pharsal.* x. 91.
b *Vit. Agric.* c. 16.
c *Strabo l.* ix. *pag.* 427.
d *Pausf.* 1.
e *Justin.* ix, 2.
f *Sall. bell. Jugurth.* c. 10, 11, 25.
g *Cassiodor. Chron. Paul. Diac l.* vi. *de gest. Langob.*
h *Libro* xxxviii. c. 5.

Talis Nitocris Babylone, Artemisia Halicarnassi, Tomyris apud Scythas. *Servius* ad primum Æneidos: (*vers.* 654.) *Quia ante etiam feminæ regnabant.* Idem apud Rutulos obtinuisse docet ad IX. Æneidos. (*vers.* 654.) [De Feminarum successione in regnum, ut putatur, apud *Assyrios*, vide *Conrad. Samuel. Schurzfleisch.* Disp. LVIII. *pag.* 28, & seqq. *J. B.*]

b *Nothus*] Apud Tartaros nothi & legitimi pares. De Persis vero *Herodotus;* νόθον δ' σφι νόμος ἐστι βασιλεύσαι, γνησίου παρεόντος· *Mos non est illis ut nothus regnet dum legitimus aliquis reperitur.* (Lib. III. c. 2.) In Hispania Wandali regnarunt duo, Gontharis legitimus, Gizerichus nothus Godigiscli teste *Procopio* (*Vandalic.* I. 3.) ex Septentrionalium nimirum gentium more veteri, cujus testes *Adamus Bremensis* historiæ Ecclesiasticæ c. 106. *Helmoldus* Slavicis lib. I. c. 51. & 52. Michaëli Thessaliæ domino successit legitimis deficientibus nothus Michaël. *Gregoras* lib. II. (*Pag.* 22.) Huic itidem nothus successit ex parte: idem *Gregoras* lib. IV. (*Pag.* 52. *Ed. Genev.* 1616.) De Molosso Pyrrhi notho vide *Servium* ad III. Æneidos. (*vers.* 297.)

GRONOVII.

75 *Atheas*] Ateas.

76 *Sanguine non attingunt*] Ut affines ejus, qui regnum postremus ex superiore familia regum obtinuit.

(ii) In ora libri Auctor heic testem indicat *Pausaniam*, *Lib.* I. Locus est *Cap.* XI. Sed non satis accuratè, quæ in eo legerat, retulit. Nam I. *Molossus* non erat filius nothus *Pyrrhi*, sed major natu trium liberorum susceptorum ex *Andromache*, quam pro legitima uxore habuerat, ut ait SERVIUS in *Æn.* III. 297. II. Non dicit *Pausanias*, *Molossum*, deficientibus liberis legitimis, à *Pyrrho* heredem regni institutum: sed *Helenum*, filium *Priami*, post mortem *Pyrrhi*, uxore ductâ *Andromache*, *Pyrrho* in regnum successisse, quod moriens ipse *Molosso* reliquit. *J. B.*

GROTII.

c *Ut quisque natu est maximus*] De Suc-

aut femina, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur: *Qui præcipuum jus habet in hæreditate, is & in possessione regni. Ideo filius natu major præfertur minori.* Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν,
a Lib. VII. c. 2. inquit Herodotus: a *Mos omnium populorum est, ut natu maximus imperium habeat.* Idem alibi sæpe νόμον legem sive con-
b Lib. XXI. c. 31. suetudinem regnorum hoc vocat. Livius b duorum fratrum Allobrogum de regno contendentium minorem ait jure minus,
c Just. lib. II. c. 10. vi plus potuisse. Apud Trogum c Pompejum, 77 *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum sibi vindicabat: quod jus & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus dedit.* Idem alibi
d Lib. XL. c. 11. 78 jus gentium vocat: ut & d Livius, qui & ordinem appellat ætatis atque naturæ, quod intellige nisi pater aliud jusserit, ut
e Lib. XVI. c. 2. 79 Ptolemæus apud eundem e Trogum. Qui autem in regno tali succedit, coheredibus tenebitur pro ipsorum partibus 80 æstimationem rependere, si & quatenus id fieri potest. (kk)

XIV. At ea regna, quæ populi libero consensu facta sunt hereditaria, ex præsumta populi voluntate deferuntur. Præsumitur autem populus id voluisse quod maxime expedit. Hinc primum illud nascitur, ut d ni aliud lex aut mos ferat (sicut The-

Suedis vide *Brigittam* IV, 3. De Danis *Saxonem* XII. & XIII. Appianus Mithridatico: δικαιοῦντα τὸν πρεσβύτερον ἄρχειν: (pag. 178.) *Æquum judicabat regnum esse natu maximi.* *Nicetas Choniates* Joanne Comneno: ἡ φύσις τοῖς πρωτοτόκοις παισὶ τῇ τάξει ἑπομένη τὰ πρωτεῖα βραβεύειν εἴωθε. παρὰ δὲ Θεῷ οὐχ οὕτως ἐν τοῖς τῶν πρεσβυτέρων μεγίστοις ἀεί πως φιλεῖ γίνεσθαι· *Natura quidem suum sequens ordinem primum natos honorat. At Deus non semper in maximis privilegiis eum ordinem insistit.* (Cap. 12.) Idem Manuële de Isaacio loquens: ἀπὸ γενέσεως εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας κεκλημένος· *Nascendi ordine ad regni successionem vocatus.* (Lib. I. c. 1.) Apud Josephum Antipater dicebat, Hyrcani ἀρχὴν εἶναι διὰ τὸ πρεσβεῖον· *Principatum esse ob nascendi ordinem.* (Bell. Jud. Lib. I. Cap. VI. §. 2. *Edit. Hudson.*) vide & *Leunclavium* Turcicorum XVI.

GRONOVII.

77 *Artabazanes*] Sic vocatur *Herodoto* lib. 7. qui *Justino Artemenes.*

78 *Jus gentium*] Lib. 34, 3. & *natura jus* lib. 21, 1.

79 *Ptolemæus*] Qui maximum natu Ptol. Ceraunum sprevit, & minorem ejus fratrem Ptol. Philadelphum sibi suffecit.

80 *Æstimationem rependere*] Opulentum pro dignitate familiæ sumtum præbere.

(kk) Confer, de tota ista materia successionis in regna, PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. 7. §. 11. & seqq. *J. B.*

GROTII.

d *Ni aliud lex aut mos ferat*] Dardanus & Jasius pariter in Troja regnarunt *Servius* ad illud Æneidos: (III, 15.) *Sociique penates.* In Creta Minos & Rhadamanthus. *Julianus* contra Christianos. (*Pag.* 190. D. *Ed. Spanh.*) Albæ Numitor & Amulius, ut quidam ait scriptor de Viris illustribus. (c. 1.) Alii enim Numitori

Thebis Bœotiis regnum fuisse inter mares dividuum ex e Zethi & Amphionis, itemque ex Oedipodis filiorum historia apparet, & vetus (ll) Attica inter Pandionis liberos divisa est; & quæ (mm) circa Rhodum inter Camirum, Jalysum, Lindum fratres; & regnum Argivum inter [81] quatuor Persei filios) [82] individuum sit regnum, quia id ad tuendum regnum & civium concordiam plurimum valet. Justinus a libro XXI. *Firmius futurum esse regnum, si penes unum remansisset, quam si portionibus inter plures filios divideretur, arbitrabantur.* a Cap. 1. n. 2.

XV. Alterum, ut successio stet [83] intra eos qui descendunt a primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa censetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius b libro X. *In eadem domo familiaque imperii vires remansuras esse: hereditarium imperium stirpem regiam vindicaturam: assuetos esse ipsum nomen colere, venerarique: nec quenquam id capere nisi genitum ut regnaret.* b Cap. 7. n. 15.

XVI. Tertio, ne succedant nisi qui nati sunt secundum patriæ leges: non naturales tantum, quia [84] ad contemtum patent, quorum matrem pater justo conjugio dignatus non est, & præterea quia [85] minus certi habentur: at in regnis expedit

tori pecunias, regnum Amulio cessisse ajunt, ut *Plutarchus*: (*in Rom.* p. 19. a.) sicut & Eteocli regnum Thebanum, Polynici ejus loco monile Hermiones obvenisse quidam prodidere. [Vid. Scholiasten *Euripidis*, in *Phœniss.* vers. 71.] Pari modo in Norvagia alteri regnum, alteri naves & spes ex maritimis expeditionibus.

e *Zethi & Amphionis*] Euripides Hercule furente: (*vers.* 29.)

Τὼ λευκοπώλω πρὶν τυραννῆσαι χθονὸς
Ἀμφίον' ἠδὲ Ζῆθον, ἐκγόνω Διός.

Regnum priusquam venit ad claros equis
Amphionem Zethumque, prognatos Jove.

GRONOVII.

81 *Quatuor Persei filios*] Electryona Alcmenes patrem, Mestora Pterelæ proavum, Sthenelum Eurysthei patrem, Alcæum Amphitruonis. Quamquam & Perses Helam vel Elium genuisse dicatur.

82 *Individuum sit*] Ne dividatur inter successores, quamvis paris gradus, sed ut universum uni acquiratur.

83 *Intra eos qui descendunt*] Sic quum Hephæstion, gratia Alexandri nixus, Sidonis regnum deferret hospitibus suis, nobilibus juvenibus, negaverunt illi patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. *Curt.* 4, 1.

84 *Ad contemtum patent*] Carent veneratione atque auctoritate ob favorem matrimonii.

85 *Minus certi*] Stat. 2. Theb. 444. *Pudet heu plebisque patrumque, Ne toties incerta ferant, mutentque gementes Imperia, & dubio pigeat servire tyranno.*

(ll) Divisio veteris Regni *Athenarum* spectabat agros, non autem imperium, quod uni manebat, ut Auctor ipse supra observavit, in Nota ad Cap. III. hujus libri, §. 4. *J. B.*

(mm) Refert id PINDARUS, *Olympion.* VII, 135. & seqq. *J. B.*

dit populo haberi maximam certitudinem, quæ haberi potest ad vitandas controversias: quæ causa fuit cur Macedones Demetrio minori potius quam Perseo majori regnum deberi existimaverint, a quod Demetrius justa matrefamilias natus esset. Et 86 apud Ovidium legimus:

a Livius lib. XXXIX. c. 53.

At ne nupta quidem, tedaque accepta jugali:
Cur, nisi ne caperes regna paterna nothus?

Sed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis spes concipitur:

b Horat. Od. IV, 4.

b Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus ——— ——— ———

XVII. Quartum, ut inter eos, qui pariter in hereditatem admitterentur, sive 87 quia unius sunt gradus, sive quia in parentum suorum gradum succedunt, f præferantur mares feminis: ideo quod mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes magis idonei feminis censentur.

XVIII. 1. Quintum, ut inter mares, aut inter feminas ubi mares deficiunt, g præferatur natu maximus; 88 quod is judicio aut perfectior jam esse, aut prius futurus creditur. Cyrus apud c Xenophontem: τὸ προηγεῖσθαι προστάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ: *imperium relinquo majori natu, ut quem par est rerum esse peritiorem.* Quia vero hæc 89 ætatis præstantia temporaria est duntaxat, sexus autem

c Cyrip. Lib. VIII. c. 7. §. 3.

GROTII.

f *Præferantur mares feminis*] Vide *Nicetam Choniatem Manuële*, libro IV. (Cap. 4.)

g *Præferatur natu maximus*] *Homerus* de regno Cretensi Iliad. N.

Ἠμὰν δ' ἀμφοτέροισιν ὁμὸν γένος, ἠδ' ἴα πάτρη,
Ἀλλὰ Ζεὺς πρότερος γεγόνει καὶ πλείονα ᾔδη.

Nostrum utrique solum patrium fuit & genus unum,
Juppiter at senior rerumque peritior idem.

(Vers. 354.) Ubi sapienter *Homerus*, ut solet, causam reddidit, cur majores natu in regnis prælati, valentem ἐπὶ τὸ πολὺ, ut plerumque, id enim in talibus sufficit: τῷ νόμῳ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέως παίδων διδόντος τῆς τῶν ὅλων ἡγεμονίας, ait *Zosimus* libro II. (*Cap. 27. Ed. Cellar.*) de Persarum lege: *cum lex daret è regum filiis natu maximo summam rerum.* Periander in regnum Corinthiorum patri successit κατὰ πρεσβεῖον, ordine nascendi. Ita *Nicolaus Damascenus* in excerptis, quæ beneficio viri maximi Nicolai Peirescii habemus. (*Pag. 450.*)

GRONOVII.

86 *Apud Ovidium*] In epist. Phædræ ad Hippolytum. (*vers. 121.*)

87 *Quia unius*] Sive per capita, sive per stirpes succedant.

88 *Quod is judicio*] Sic Demetrius Poliorcetes apud Macedones allegat contra Cassandri filios adolescentes ætatis experimenta. *Justin.* 16, 1.

89 *Ætatis præstantia temporaria*] Ut quis sit intra tutelæ suæ annos, aut

autem perpetua, ideo sexus prærogativa potior est quam ætatis. Sic [a] Herodotus, cum dixisset Andromedæ filium Persam Cepheo in regnum successisse, causam reddit: ἐτύγχανε τῷ ἄπαις ἐὼν ὁ Κηφεὺς ἔρσενος γόνου. *nullos enim Cepheus habebat liberos mares*. Et, Diodoro [b] narrante, Teuthras Mysiæ regnum filiæ Argiopæ reliquit ἄπαις ὢν ἀῤῥένων non habens mares liberos. Sic [c] Trogus dixit ad filiam pertinuisse Medorum imperium; quod nullum Astyagi virilis sexus genus erat. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filiæ suæ deberi: [d] οὐδὲ γάρ ἐστί μοι, inquiens, ἄῤῥην παῖς γνήσιος, *neque enim est mihi legitimus filius mas*. De Latino rege Virgilius: (*Aen.* VII, 50. *& seqq.*)

a Lib. VII. c. 61.
b Lib. IV. cap. 33. pag. 167. Ed. H. Steph.
c Justin. I, 4.
d Cyrop. L. VIII. c. 5. §. 9.

Filius huic fato divûm prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est;
Sola domum & tantas servabat filia sedes.

Sic ante 90 Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ [e] successit 91 Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo 92 Helenæ liberi, quia mares filii non extabant; & Eurystheo in Mycenarum imperium successit Atreus ejus avunculus, notante [f] Thucydide. Eodem jure regnum Athenarum h 93 ad Creusam, Thebanum (nn) ad Antigonem pervenisse notatur, quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei i ex filia nepotem.

e Pausan. lib. III. c. I.
f Lib. I. c. 9.

2. Unde

aut fœmina ætate maturior sit, id brevi post cessat; quæ autem fœmina nata est, semper manet fœmina, & sic inferior sexu; ideo vel puer præfertur virgini aut matronæ.

GROTII.

h *Ad Creusam*] Vide *Euripidem* Ione. (*vers.* 72, 73, 578.)

i *Ex filia nepotem*] Et si sine stirpe mortuus fuisset Orestes, in eodem regno Argolico successisset ei Electra, ut ex *Euripidis* Taurica Iphigenia (*vers.* 681, 695. *& seqq.*) discimus. Sic Calydonis regnum pervenit ad Andræmona Oenei generum, [*Apollodor.* I. 8, 6.] Asterii regnum ad generum Minoa, ut refert *Apollodorus*, (III. 1. 3.) addita causa quod liberi mares nulli essent.

GRONOVII.

90 *Heraclidarum*] Qui 80. post Trojam captam anno Peloponnesum occuparunt ducibus Temeno, Cresphonte, Aristodemo, *Vellej.* I, 2.

91 *Sparte filia*] Sed & maritus ejus Lacedæmon. Eurotæ frater uterinus.

92 *Helenæ liberi*] Hermione cum marito Oreste.

93 *Ad Creusam*] Habet ex *Euripidis* Ione v, 578. Non ponitur tamen inter reges Atticæ Xuthus maritus ejus, neque Ion filius: sed Erechtheo successerunt Cecrops minor & Pandion filii: Xuthus autem dux Athenarum vocatur *Pausania*, & Ion coloniæ Ionum in Asia conditor.

(nn) Vide EURIPIDEM, *Phœniss.* vers. 1580. *& seqq.* 584. *& seqq.* *J. B.*

GRO-

2. Unde & illud intelligere datur, quanquam liberi i nullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant tamen duntaxat intelligendum, ut capaces sint juxta cæte: salva tamen sexus primum, deinde ætatis prærogativa i: capaces. Nam qualitas & sexus, & ætatis, quatenus in re a populo consideratur, ita personæ adhæret ut avelli i nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defert pars sit hereditatis. Et verius est esse k 94 hereditatem qu dam, sed separatam ab aliorum bonorum hereditate, qu hereditas peculiaris in feudis quibusdam, 95 emphyteusi, 96 re patronatus, & 97 jure præcipui quod dicitur, conspicit Unde sequitur, ut regnum ad eum pertineat, qui & bonor heres esse possit si velit, sed ita 99 ut etiam 98 sine bonis cor

GROTII.

k *Hereditatem quandam*] Putavit Innocentius III. talis regni successionem amitti ab eo qui ultima defuncti mandata non impleverit. c. licet. 6. de voto. [*Decretal.* 111, 33. Sed malè. Vide quæ diximus in Notis Gallicis.]

GRONOVII.

94 *Hereditatem quandam*] Jus hereditarium vel dignitatem. Alioqui *Tacito* per invidiam imperium Rom. vocatur unius familiæ hereditas, 1. hist. 16.

95 *Emphyteusi*] Quum fundus in perpetuum aut plures annos utendus fruendus traditur statuta pensione, ita ut etiam ad heredes transeat.

96 *Jure patronatus*] Videndus tit. Inst. *de adsignatione libertorum*. Sic Lacedæmonii in tutela Claudiorum erant. *Sueton*. Tib. 6.

97 *Jure præcipui*] *Præcipuum* est legatum uni inter coheredes, quod is habeat præ cæteris & judicio familiæ erciscundæ capere possit antequam aliæ partes distribuantur. *Legatum per præceptionem*. §. 2. Instit. *de legat. Sueton*. Galba cap. 5.

98 *Sine bonis*] Repudiata successione in privato instrumento ac prædiis, quæ possedit decessor, ut patrimonium suum, non ut r populi, simulque in debitis, quil ille res privatas oneravit.

99 *Ut etiam sine bonis & cor onere possit adiri*] Periculose hoc citur, si trahatur, quo a politi aulicis solet, quasi Princeps dec foris nomina expungere non tene tur: præsertim si ex historia mem nerimus, hac ipsa præscriptio quosdam principes usos ad frauda dos creditores publicos. Quod nil aliud est, quam fidem tollere, pr cipuum generis humani vinculum & ipsos Principes quo tempo maxime pecunia indigent, paup rare atque nudos destituere. Na quis mutuum dare velit, qui sci se recipere suum non posse, si m riatur Princeps ante solutionem Ego & omni jure obligari Principer puto & Regem, ut ferat onus, quo decessor contraxit, & pessime face re consiliarios, qui aliud suggerun Principi.

Creditores illi vel subjecti vel ex teri sunt: si exteri, famam verer debet; si subjecti, non debet suo rum injuria crescere. Tum decessor & rex præsens moraliter sunt una persona. Unde vox illa, *Regem Galliæ non mori*. Quemadmodum & populus idem intelligitur qui ante centum annos fuit, ut eleganter disputat Auctor cap. 9. num. 8. Ergo quantum in ipso est, quod stetc

eorum onere possit adiri. Ratio est, quia populus regnum voluisse creditur quam 1 optimo jure deferri; nec quicquam ejus refert hereditas a rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem 2 non ob hoc elegerit, sed 3 ut certi quid esset, & reverentia conciliaretur ex sanguine: simulque ex genere & educatione spes esset præclaræ virtutis, & regni possessor regnum magis curaret animosiusque defenderet, si id, ipsum iis esset relicturus, quos ipse 4 ob acceptum beneficium aut ob caritatem maximi faceret.

XX.

recte faceret defunctus, idem sibi quoque faciendum putet.

Populum voluisse, quam optimo jure regnum deferri, admitto: sed ea phrasis haudquaquam excludit onera regni, quasi subtrahere se illis possit successor, & tantum voluptatibus & pompa regnum sentire. Veteres sic loquebantur, in omnibus magistratibus & sacerdotiis deferendis. Festus: *Ut qui optima lege fuerint, adjici solet, cum quidam magistratus crearentur.* Cic. 2. Agrar. *Tum ii Decemviri eodem jure sint quo qui optima lege.* Philipp. 5. *Demus igitur imperium Cæsari. Sit pro prætore, eo jure quo qui optimo.* Formula virginis Vestalis capiendæ, *Gell.* 1, 12. *Uti quæ optima lege fuit, ita te, amata, capio.* Sic cum Appius Claudius censor creatus, *ut qui optimo jure* (fuerat autem censura primum quinquennii, postea lege Æmilia intra annum & semestre coarctata est) pertenderet, se oportere quinquennalem censuram gerere: hanc enim *optimo jure* censuram esse, non illam anni & sex mensium, ostendit Sempronius Tribunus plebis ita accipiendam hanc formulam, ut ratio reip. & aliæ leges patiantur. *Liv.* 9, 34. Videndus locus. Nimirum auctoritatem, majestatem, facultatem pro imperio, & loco agendi tantum quantum qui maxime legitimam habuit, tribuit hæc formula, non muneribus oneribusque officii, non legibus solvit.

Certe refert populi fidem publicam esse salvam. Eam autem sustinet persona quæ imperat. Refert pupuli ingentem numerum hominum bonorum, multas familias, non redigi ad egestatem, statum amittere (quod quid aliud est quam civiliter mori) quia caput populi principem vel regem sui patrimonii visceribus adjuverunt. Facilius onus hoc fert princeps de largo erogaturus, & ipsum populum ad hoc adjutorem habiturus, quam privati, ab omnibus relicti, & de mediocri patrimonio, quod optime collocatum putabant, perdituri. Pudor est populi principem habuisse conturbatorem. Mala commendatio novi principatus est, famam & existimationem defuncti non tueri. [Vir Doctissimus heic mutat statum quæstionis, eaque impugnat, quæ Auctor noster nequaquam statuit, ut dudum observavimus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VII. §. 12. *Not.* 4. Vide infra Cap. XIV. §. 11. & 12. *J. B.*]

1 *Optimo jure*] Vide ad *Liv.* 9, 34.

2 *Non ob hoc*] Ut tanquam heres id demum haberet successor, quod superest, soluto ære alieno. l. 11. D. *de jure fisci.*

3 *Ut certi quid*] Ne periclitaretur regnum vacua vel dubia possessione, utque successor esset venerabilior communicata cum eo per consanguinitatem decessoris majestate: & quia credibile est in spem regni educatos necessariis ad id artibus diligentius instrui.

4 *Ob acceptum*] A suis & illorum majoribus transmissum ipsum regnum. *Supr.* n. 9. Hoc pertinet etiam ad eos, qui liberi non sunt.

GRO-

XX. Ubi vero mos succedendi diversus est in 5 allodiis & feudis, si regnum non sit feudale, aut certe primitus non fuerit, etiamsi postea 6 hominium pro eo præstetur, succeditur ex lege, qua in allodiis succedebatur tempore regni instituti.

XXI. In iis autem regnis, quæ primitus data sunt in feudum ab eo, qui plene dominus erat, sequenda erit lex successionis feudalis; non semper 7 Langobardica illa quam perscriptam habemus, sed quæ in gente quaque recepta fuit, quo tempore data est prima vestitura. Nam Gothi, Vandali, Hunni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, suas singuli leges aut mores de feudis, non minus quam Langobardi, habuerunt.

XXII. 1. Frequens autem in regnis est alia quædam successio, non hereditaria, sed quæ 1 linealis *a* dicitur; in qua observari solet non jus illud subitionis in locum quæ repræsentatio dicitur, sed jus transmittendi futuram successionem quasi

a Cognatica.

GROTII.

1 *Linealis*] Vide Cardinalem *Tuschum* pract. concl. 88. verbo *regni successio: Guilielmum de Montisferrato* de successionibus regum, qui liber est in Oceano Juris. *Peregrinum* de jure fisci lib. I. tit. II. n. 48. & lib. V. tit. I. n. 109. Vide exempla talis successionis in Norvagico regno apud eruditissimum summæque diligentiæ virum *Johannem Pontanum* historiæ Danicæ libro IX. (*Pag.* 514, 515.) consuetudinibus Normanniæ de propinquiorirare heredum: & apud *Johannem Serranum* in Ludovico Grosso, super controversia Borboniensi. *Argentraut* historia Britannica libro VI. c. 4. *In successionibus liberi primogeniti, sive sint masculi aut femellæ, & similiter liberi secundogenitorum, si primogeniti absque liberis ex proprio corpore decesserint, in successione feudorum jure primogenituræ repræsentant personas patrum suorum, & veniunt ad talia jura successionum & primogenituræ, sicut eorum patres si viverent, eorum patruos, avunculos excludendo, secundum generalem & notoriam consuetudinem, tam in successionibus per rectam lineam, quam a latere obvenientibus: & de usu & consuetudine ante dicta filia succedit in feudis, sive sint Ducatus, Comitatus, Perriæ, aut Baroniæ, quantumcunque magni & nobiles, & quod ita evenerat in Comitatibus Artesii, Campaniæ, Tolosæ, & Britanniæ.* Talis ordo succedendi præscriptus Marchæ Mantuanæ ab Imperatore Sigismundo anno CIƆ CCCC XXXII. Et a Carolo Quinto Imperatore, & rege Hispaniæ Philippo II. in regnis suis ac principatibus, annis CIƆ IƆ LIV. & CIƆ IƆ XCIV.

GRONOVII.

5 *Allodiis*] *Allodium* proprium cujusque liberi hominis patrimonium. Oppositum *feudo*, quod beneficio alterius obtinetur: unde in *alode* esse & *ex beneficio* obtineri pro diversis statuuntur in *capitularibus Caroli M.*

6 *Hominium*] Quod & *homagium*, jusjurandum fidelitaris.

7 *Langobardica*] Quia Langobardorum, Germanicæ gentis, in Italia regnantium, inventum creditur jus feudorum, I, 1. 23.

GRO-

quasi 8 delatam, lege scilicet 9 ex spe, quæ nihil ex se & naturaliter operatur, 10 jus quoddam verum excitante. quale scilicet jus est m in his, quæ ex 11 stipulatione a conditionata debentur: ita ut hoc ipsum jus in posteros, ex primo rege venientes, necessario transeat, sed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi possessoris primi gradus, tam qui vivunt, quam qui mortui sunt: tum vero inter vivos & mortuos ratio habeatur 12 sexus primum, 13 deinde ætatis: Mortuorum autem jus 14 si prævaleat, transeat ad eos qui ab ipsis descendunt, pari rursum inter pares prærogativa sexus, ac deinceps ætatis, salvaque semper transmissione mortuorum in vivos, vivorum in mortuos. Si liberi ejus desint, venitur ad alios qui proximi sunt, aut, si viverent, essent, simili transmissione & inter pares in eadem linea observato discrimine sexus & ætatis, ita ut 15 ob sexum & ætatem nunquam transeatur de linea in lineam. Cui consequens est ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex sorore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc est successio regni Castellæ; ad cujus exemplum etiam 16 majoratus b jura in eo regno constituta sunt.

a §. Sub cond. 4. Inst. de V. O.

b Covar. l. 2. pract. q. c. 38. num. 6. Molin. de primogen. Hisp. cap. 8.

2. Successionis autem hujus linealis argumentum, si lex & exempla desint, sumi poterit 17 ex ordine qui in publicis cœtibus

GROTII.

m *In his, quæ ex stipulatione conditionata debentur*] Item in legatis, quorum dies cessit, non venit. [Vid. *L.* 5. *princ. D. Quando dies Legat.* &c.]

GRONOVII.

8 *Delatam lege*] Qua futurus regni heres, si, qui præcedit & regnat, prior mortuus fuisset, etsi moriatur ante regnantem, nec ad regnum pervenerit, jus tamen in regno succedendi transfert in heredem suum, quasi revera possedisset. Qui semel proximus fuit, etsi non regnavit, ejus posteri, quamdiu supersunt, excludunt alios propiores.

9 *Ex spe*] Qua destinabatur successurus, qui obiit, si locus vacuus esset factus ante mortem ejus.

10 *Jus quoddam verum*] Ut mortuorum liberis & nepotibus jus sit ex eo, quod illis deberetur, si vivi essent.

11 *Stipulatione conditionata*] §. 4. Instit. *de verbor. oblig.*

12 *Sexus primum*] Ut primo mares, deinde fœminæ.

13 *Deinde ætatis*] Ut primò majores, post minores annis.

14 *Si prævaleat*] Si ille, qui mortuus est, siquidem superstes foret, deberet succedere ante illos, qui vivunt.

15 *Ob sexum & ætatem*] Ubi paris gradus sunt mas & fœmina, mas præfertur: si fœmina propior aut fœminæ propioris liberi, præferuntur mari remotiori.

16 *Majoratus jura*] 2, 4. 10.

17 *Ex ordine qui in*] Ex consensu in comitiis. [Nescio quid sibi velit Vir Doctissimus. Scripserat forte, *Ex consessu in Comitiis.* Sed ne sic quidem mens Auctoris nostri recte explicatur: qui loquitur de iis Cœtibus sive Conciliis publicis, in quæ semel recepti jus suum ad heredes transferunt. *J. B.*]

GRO-

tibus servatur. Nam si in eo ratio habeatur linearum, id signum erit 18 spem a lege in jus animatam, ita ut a morientibus in superstites transeat. Hæc autem est successio linealis cognatica, in qua fœminæ & fœminis nati non excluduntur, sed postponuntur in eadem linea, ita ut etiam regressus ad eas sit, si propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus successionis, quatenus ab hereditaria differt, est spes populorum de optima educatione eorum, qui spem regni habent justissimam; quales sunt quorum parentes si viverent essent successuri.

XXIII. Est & alia linealis successio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobilissimi regni exemplo n successio 19 juris Francici vulgo appellatur. Hæc quatenus a cognatica differt in hoc maxime introducta est, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum sanguinem imperium deveniret. In utraque autem lineali successione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo possessore remotissimo gradu distant, dum a primo rege descendant. Est & o ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica.

XXIV. p Possunt & alii successionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet, ut alienare possit. Licet enim exempli causa constituere, 20 q ut qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi suc-

GROTII.

n *Successio juris Francici*] Vetus testimonium motis hujus Francici habes apud *Agathiam* libro 1. (*Cap.* 7.) Eadem fuit successio in Davidis stirpe post Solomonem. Vide II *Paralip.* XXIII, 3.

o *Ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica*] Ut in Provincia Narbonensi. Vide *Serranum* Carolo VII. (de Comitatu *Commingensi*, pag. 322, 323. *Edit. Paris.* 1627.) Ex tali credo lege Theuderico sine liberis defuncto sororis filius Athalaricus successit. [PROCOP. Gothic. L. 1. c. 2.] Videtur & in Arragonia id olim valuisse.

p *Possunt & alii successionum modi introduci*] Apud Æthiopes olim regibus succedebant sororum filii, narrante *Nicolao Damasceno*. (*pag.* 518. *Excerpt. Peiresc.*) Idem apud Pictos usurpatum, semperque successisse cognatos per fœminas notat *Beda*. *Tacitus* de Germanis: *Sororum filiis apud avunculum idem, qui apud patrem, honor. Quidam sanctiorem arctioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur.* (Germ. c. 20.) Apud Indos quosdam idem fieri docet nos *Osorius*, & alii.

GRONOVII.

18 *Spem a lege in jus*] Futuram successionem, per interpretationem legis, accipi quasi extitisset, & effectum habere.

19 *Juris Francici*] Ex lege Salica. De terra Salica nulla portio hereditatis mulieri veniat: sed ad virilem sexum tota terræ hereditas perveniat.

20 *Ut qui sibi quoque*] Ut semper ætate proximus defuncto succedat. Hoc placuit in Demetrio Nicanore. *Justin.* 34, 3. in Mithridate Partho, idem 41, 5. in regno Numidiæ Masæsulorum, *Livius* 29, 29.

GROTII.

q *Ut qui sibi quoque tempore futuri sunt*

succedant in regnum, sicut apud Numidas a olim, puto tali ex causa, fratres liberis ultimi possessoris præferebantur. Idem in Arabia Felice usurpatum olim fuisse ex Strabone b colligo. De Taurica Chersoneso idem recentiores prodidere: nec ita dudum est cum t apud Afros Maroci & Fessæ reges idem est factitatum. Atque hoc in dubio observandum in 21 fideicommisso

a *Livius*, xxix, 29.
b *Lib.* xvi. pag. 783.

sunt proximi] Id in Africa obtinuit ex Gizerichi testamento. *Procopius* Vandalicorum primo: χρόνον δ' ὀλίγον Γιζέριχος ἐπιβιοὺς ἐτελεύτα, πόῤῥω που ἤδη ἡλικίας ἥκων, διαθήκας διαθέμενος, ἐν αἷς ἄλλα τε πολλὰ Βανδίλοις ἐπέσκηψε, καὶ τὴν βασιλείαν ἀεὶ Βανδίλων εἰς τοῦτον ἰέναι, ὃς ἂν ἐν γένει ἄρρενι αὐτῷ Γιζερίχῳ κατὰ γένος προσήκων, πρῶτος ἂν ἁπάντων τῶν αὐτοῦ συγγενῶν τῇ ἡλικίᾳ τύχοι· *Aliquanto post tempore Gizerichus obiit, multa jam ætate, facto testamento, quo tum multa alia præceperat Vandalis, tum regnum Vandalicum semper venire voluit ad eum qui per lineam masculinam ipsi Gizericho genere proximus, & inter proximos maximus esset ætate.* (Cap. 7.) Jornandes: *Gizerichus, diu regnans, ante obitum suorum filiorum agmine accito ordinavit, ne inter ipsos de regni ambitione esset dissensio, sed ordine quisque & gradu suo aliis superveniret, id est senior suo filio fieret sequens successor, & rursus ei posterior ejus.* (Cap. 33.) *Victor Uticensis* lib. II. *Cui secundum constitutionem Gizerichi regis, eo quod major omnibus esset, regnum inter nepotes potissimum debebatur.* Hic semper spectatur non possessor ultimus, sed primus regni acquisitor. quod succedendi genus ex ipsane Africa sumserit Gizerichus, ubi id valuisse in textu ostendimus, an vero a quibusdam Septentrionis nostri populis, dubitari potest. Nam & apud Langobardos Vaaci regi filios relinquenti non aliquis filiorum succedere debebat, sed ejusdem generis Risiulphus. testis *Procopius* Gothicorum III. (Cap. 35.) Et in Hungariæ regnum mortuo Iatra non liberis ejus sed fratri jus fuisse narrat *Nicetas Choniates* de rebus Manuëlis libro IV. (*Cap.* 1.) Nescio an eodem pertineat recepta apud Patzinacitas successio, sed obscurius proposita a *Constantino Porphyrogenneto* de administratione Imperii c. XXXVII. In Dania idem observatum tradit *Crantzius* Danicorum IV. & Suedicorum V. Etiam Albæ successit Æneæ non Iulus Ascanio majore filio Æneæ natus, sed alter filius Æneæ Silvius. [Vide *Dion. Halicarn.* Antiq. Rom. Lib. 1. c. 70. & *Aurel. Victor.* De orig. gentis Roman. c. 17.]

t *Apud Afros Maroci & Fessæ reges*] *Livius* de Masinissa: *Militante eo pro Carthaginiensibus in Hispania, pater ejus moritur: (Galba nomen erat:) regnum ad fratrem regis Desalcen (mos ita apud Numidas est) pervenit.* [Idem locus est, qui in contextu indicatur, *Lib.* XXIX. c. 29.] De Mauritania omni vide *Marianam* libro XXIX. (Cap. 22.) Hinc sumto exemplo etiam apud Saracenos, qui ex Africa in Hispaniam venerant, fratres prælati filiis ad tempora Abderamenis; *Rodericus Toletanus* historiæ Arabum c. 6. *Thuanus* historiarum libro LXV. in anno CIƆ IƆ LXXVIII. de Hamete: *Quippe patris testamento ad regnum ordine post fratres vocatus, exclusis illorum filiis.* Idem succedendi genus valuisse & in Mexicano, & in Peruano regno ex historiis illorum locorum observo.

GRONOVII.

21 *Fideicommisso quod familiæ*] Non uni personæ nisi fruendum, cæterum non alienandum, sed a primo fideicommissario ad secundum, a secundo ad tertium, & deinceps aliquem e familia eadem transferendum l. 54. D. *ad l. Falcid.*

misso quod familiæ relinquitur, verior est sententia, Romanis [a] quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes [b] aliò detorquent. His bene cognitis facile erit respondere ad controversias de regnorum jure, quæ ob differentes jurisconsultorum sententias difficillimæ putantur.

XXV. Primum quæritur an filius a patre exheredari possit, ut ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabilia, id est, 22 patrimonialia, a non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non est, quin exheredatio procedat, cum a bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de exheredatione, hic quoque habebunt locum: & si nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter [s] licita erit exheredatio 23 usque ad alimenta; aut etiam 24 sine ea exceptione, si crimen morte dignum filius admiserit, aut alioqui graviter peccaverit, & sit unde ali possit. Sic Ruben a Jacobo 25 ob culpam privatus est jure * primi nati, 26 Adonia regno [t] a Davide. Imo etiam pro tacite exheredato habebitur, [c] qui grave crimen commiserit in patrem, (oo) si nulla sunt condonatæ culpæ indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hereditariis, idem non procedet, quia

[a] *L. Cum ita legatur. 32. §. in fideicommisso. 6. D. de leg. 2.*

[b] *Covar. Pract. quæst. c. 38. Molin. d. l. c. 6. n. 47.*

[c] *L. 88. §. 11. D. de leg. 2. l. Filio. 3. §. Sejo, 11. D. de adim. leg. Hostiensis & alii in c. licet, de voto.*

GROTII.

[s] *Licita erit exheredatio*] De tali regno intelligendum quod ait *Baldus* in procemio decretalium Gregorii, a rege successorem posse eligi è liberis quem velit. Exemplum est etiam in Mexicana historia.

[t] *A Davide*] Erat enim regnum illud velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, sed Dei ipsius dono. [At non ob culpam exclusus est regno *Adonia*. Antequàm enim regiam dignitatem adfectasset, jam *David* pollicitus erat *Bathseba*, matri *Solomonis*, se hunc successorem suum declaraturum, fidemque datam jurejurando firmarat, 1 *Reg.* 1, 17. quod Deus etiam sibi placere significaverat, 2 *Paralip.* XXII, 9. 10. 11. Deinde Reges Hebræorum in designando Successore suo liberrimè egisse, & nullam ferè ordinis nascendi rationem habuisse, ex totâ Historiâ Sacrâ adparet. *J. B.*]

GRONOVII.

22 *Patrimonialia*] 2, 6. 3. in quæ plenum jus habet testator, ut privatus in patrimonium.

23 *Usque ad alimenta*] Qualis quam minatur Chremes filio, *Terent.* Heauton. 5, 2. 15. ut sit nihil, nisi victus, vestitus, tectum, quo se receptet.

24 *Sine ea exceptione*] Ne alimentis quidem relictis: ut Augustum filiam Juliam tractasse voluit credi Tiberius. *Suet.* c. 50.

25 *Ob culpam*] Quod patris concubinam Bilham vitiasset. *Genes.* 36, 22. & 49, 4.

26 *Adonia*] Quod vivo patre regnum adfectasset. 1 *Reg.* 1, 5.

* In omnibus Edd. quæ vivo Auctore prodierunt, heic legitur: *primi natus.* Et videtur ita voluisse in casu secundo uti substantivo *natus*, obsoleto extra casum sextum. *J. B.*

(oo) Durum hoc est nimis: & merito ab Interpretibus Auctor noster heic reprehenditur. In dubio potius adfectus paternus mitiorem partem sequi jubet. Legum ex Jure Civili in ora libri indicatarum species planè diversæ sunt, ut in Notis Gallicis fusè ostendimus. *J. B.*

GRO-

quia populus viam quidem elegit hereditariam, u sed hereditariam 27 ab intestato. Multo minus procedet exheredatio in lineali successione, ubi 28 nulla imitatione hereditatis ex dono populi regnum pervenit ad singulos, præscripto ordine.

XXVI. Similis est quæstio, an abdicari possit regnum, aut jus succedendi in regnum. Et quin pro se quisque abdicare possit non est dubium: an & pro liberis, magis controversum, sed quod eadem distinctione expediri debet. Nam in hereditariis qui jus a se abdicat, in liberos nihil potest transferre. at in lineali successione patris factum nocere non potest liberis natis, quia simul atque existere cœperunt 29 jus proprium eis quæsitum est ex lege: sed nec nascituris, quia impedire non potest quin ad illos quoque 30 suo tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obstat 31 de transmissione quod diximus: est enim ea transmissio necessaria, non voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud interest inter natos & nascituros, quod nascituris nondum quæsitum sit jus, atque ideo auferri iis possit populi voluntate, si etiam parentes, quorum interest jus ad filios transire, jus illud remiserint: quo pertinent ea quæ de derelictione 32 supra diximus.

XXVII. I. 33 Solet & hoc quæri, an de successione regni ju-

GROTII.

u *Sed hereditariam ab intestato*] Non testamento: non adoptione. Vide de Neapolitano regno *Marianam* libro xx.

GRONOVII.

27 *Ab intestato*] Ita ut de regno testandi arbitrium regi non permiserit.

28 *Nulla imitatione*] Quia in ea non succedunt, tanquam heredes defuncti regis, sed quasi singulos populus olim designasset & creasset.

29 *Jus proprium*] Non dependens a statu parentis.

30 *Suo tempore*] Ubi nati fuerint.

31 *De transmissione*] Quod non possit videri transire, quæ cessavit & abrupta est in abdicante ultimo possessore.

32 *Supra diximus*] 2, 3. 19.

33 *Solet & hoc &c.*] Negat vel regem nunc regentem, vel populum de successione per transmissionem incerta, inter duos judicare posse judicio jurisdictionis. An hoc non est regem vel principem cogere, ut belli civilis semina relinquat, & vivus vidensque erescere sinat, cum possit in radice exstinguere? Quid si sic argumentemur. Cujus officium est consulere populo & pacem ei præstare, non modo in præsens, sed etiam in longitudinem, quantum humanitus provideri potest, ejus est cognoscere de successione, præsertim inter cognatos, ut nunc est, subjectos suos. Atqui. ergo. Ille excipit jurisdictionem non esse, nisi apud superiorem, non modo personæ, sed vel maxime causæ respectu.

Quod si sic obluctemur: de quocunque jure ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet, de eo potest cognoscere ac debet rex regnans. Causa successionis, de qua quæritur, est jus, de quo ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet. Ne-

Neque enim dici potest, hoc jus demum nasci post mortem regnantis, ob ea quæ ipse tradidit num. 22. Extitit enim ex quo illi pars familiæ sunt facti, & ambigere cœperunt, ex quo uterque spem & potiores partes sibi tribuit, etsi post mortem regnantis exercitium istius juris demum existat. Sic Darius Hystaspis, ut vult *Herodotus*, inter Artabazanem & Xerxem filios cognovit, & hanc jurisdictionem, & illi, & omnis Persarum populus ratam habuerunt. Sic Darius Nothus inter Artaxerxem & Cyrum minorem: Cyrus, cui judicium patris injuria videbatur, quique propterea improbo bello fratrem aggressus est, dignos conatibus eventus habuit. Rationem, quare successionis causa non sit sub jurisdictione Regis nunc regnantis, edit ancipitem, & periculosissimæ sententiæ. Quia Rex nunc regnans nulla lege successorem obligare possit. Hoc enim si verum est, prorsus gratuito bonus est successor, & omnia pacta, fœdera, contractus, privilegia concessa revocandi jus est successori, si libuerit. Certe aliter judicavit Titus, deliciæ generis humani, qui cum ex instituto Tiberii omnes dehinc Cæsares beneficia a superioribus concessa Principibus aliter rata non haberent, quam si eadem iidem & ipsi dedissent, præterita omnia uno confirmavit edicto, nec a se peti passus est. *Sueton.* Tito cap. 5. En conditorem præclarum hujus juris Tiberium, sed & imitatorem non meliorem habemus C. Caligulam, qui prolata Divi Julii & Augusti de civitate Romana data diplomata, ut vetera & obsoleta delebat. *Sueton.* Cal. 38. Quid vero Lycurgus tam ineptus fuit, ut Reges Lacedæmoniorum, ante liberos & potestatis incircumscriptæ, ipse Regiæ familiæ & Regis tutor interim regnans legibus obligavit? Cur vero qui secuti sunt, tam stulti, tam male Politici, & ignorantes juris sui fuerunt, ut illi tam duræ molestæque Lycurgi disciplinæ parerent? Poterant enim dicere cum Politicis novis Lycurgum nulla lege obligare successorem potuisse. Valet hic quoque quod dictum est, Regem & successorem vel decessorem ejus esse quod una persona. Itaque qua se lege obligarit Rex, quæ quidem justa sit & servari possit, eadem successorem tanquam sua, donec impleatur, teneri puto. Sed hoc sequitur ex illa magnifica doctrina, quam supra accepimus, sua quoque lege neminem obligari. Imo ad impia & vetita divino, & humano jure nulla lege obligatur successor: ad justa & utilia omnibus modis obligatur, & quidem magis, si decessoris placitum & promissum intercessit: ad justa ob pactionem, etsi gravi & damnosa paciscenti, quæ tamen necessitas utilitasque præsens imperavit, ita, ut nisi valde sensim ac molliter, minimaque cum querela eorum, quorum interest, recedere debeat.

Successio, inquit, non est sub jure imperii. Concedo in illis regnis, in quibus jure succeditur, quamdiu lex ipsa sufficit ad destinandum successorem. At ubi ambigitur inter duos, eandem legem utroque ad se trahente, quis erit ejus interpres? nisi arma volet, haud dubie vel tutor legis, qui est vivens rex, vel auctor qui est populus; quidquid etiam dedignetur Grotius, etsi ad postremum admittat, quasi consilium dans, non ullum jus tribuens. Populum dicit omnem a se jurisdictionem in Regem & regiam familiam transtulisse, nec ullas ejus durante illa reliquias habere. Quasi vero quod omnibus privatis concessum est, ut cum jure introducto uti non licet, regressus detur ad merum jus naturæ, ut etiam communia quis invadere possit, ut cessantibus judiciis, ipse sibi judex vindexque esse, id soli populo non liceat. Sic illudunt nobis imperii summi interpretes per vocabulum populi. Quidquid reges faciant, licet, quia sunt pro populo, repræsentant populum, creditur id facere populus: tum populus potest omnia. Ubi aliquid populo agendum in Principem, tum pupillus, infans, omnis juris expers po-

judicare possit, aut rex qui nunc regnat, aut populus per se, aut per judices datos. (pp) Negandum utrumque est de 34 judicio jurisdictionis. Nam jurisdictio non est nisi apud superiorem, 35 non nuda ratione habita personæ, sed causæ simul, quæ spectanda est cum suis circumstantiis. Est autem x causa successionis non subjecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare potest successorem. Successio enim imperii non est sub jure imperii, ac proinde mansit in statu naturali, quo nulla erat jurisdictio.

2. Attamen si controversi juris sit successio, recte & pie facient 36 qui jus vindicant, si de arbitris inter se conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem a se jurisdictionem in regem & regiam familiam transtulit, nec ea durante ullas ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen si de primæva populi voluntate quæstio incidat, y non abs re erit populum qui nunc est, quique 37 idem cum eo qui olim fuit censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit, nisi satis certo constet olim aliam fuisse populi voluntatem, & ex ea jus quæsitum. Sic Euphaes Rex a Messeniis permisit (qq) dispicere quem ex re- *a Pauf. l. IV. c. 10.*

pulus est. Tum populo nihil vilius, & magis rectè piéque faciunt, qui de arbitris conveniunt, quam populum, puta per ordines & comitia, faciunt arbitrum. Quasi quidquam magis rectum piumque sit, quam non invitis imperare. Dein rectum illud piumque ab eo, qui vires & factionem habet, quomodo exspectabo?

GROTII.

x *Causa successionis non subjecta regi*] De Galliæ regno vide *Thuanum* libro CV. anno CIↃ IↃ XCIII. vide & *Guicciardinum*.

y *Non abs re erit populum*] Sive in conventu Ordinum, ut factum in Anglia & Scotia, teste *Camdeno* in annis CIↃ IↃ LXXI. & LXXII. sive per delegatos ad id negotium, ut factum in Arragonia teste *Mariana* libro XX.

GRONOVII.

34 *Judicio jurisdictionis*] Quod habeat vim definitivam & imperantem, ut cum prætor jus dicit inter partes.

35 *Non nuda ratione*] Intellige superiorem, non tantum eo, quod illi subjecta sit persona litigans, sed & imprimis, quod ad forum ejus causa pertineat.

36 *Qui jus vindicant*] Certant, & singuli contra alios sibi successionem deberi contendunt.

37 *Idem cum eo*] 2, 9. 3.

(pp) Populi est omnino judicium, qui hoc casu, salvo jure successionis, interim quasi sui juris sit, quantum necesse est ad litem dirimendam. Quâ de re plenius egimus in nostris ad hunc locum Notis Gallicis. *Gronovius* tamen in Notâ suâ diffusa, quod alibi haud semel fecisse vidimus, heic etiam mirè cavillatur. *J. B.*

(qq) Ita quidem Interpres *Pausaniæ: Regnum populi arbitrio permisit:* sed aliud Græca significant: Εὐφαεῖ δ' ἐκ ὄντων παίδων, τῷ αἱρεθέντι ὑπὸ τῦ δήμου κατελείπετο ἔχειν

regali Æpytidarum genere regnare oporteret: & de Xerxis & Artabazanis [a] controversia 38 populus cognovit..

XXVIII. Ut ad alia veniamus, [b] filium qui ante regni adeptionem natus est, in regno individuo præferendum ei qui in regia fortuna natus est, in quavis successionis specie verum est. Nam in regno dividuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris, in quibus nunquam distinguitur quo tempore sint quæsita. Qui autem partem ferret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum sequitur filium, qui 39 ante primam vestituram natus est. Sed & in lineali successione 40 simul atque regnum quæsitum est, spes aliqua parta est liberis ante natis: nam fac alios postea natos non esse, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta jus facit, nec 41 ex post facto cessat, 42 nisi quod ex sexus privilegio suspenditur in cognatica successione. Obtinuit hæc quam diximus sententia in Perside inter 43 Cyrum z & Arsicam, in Judæa inter [c] Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit; & in Germania, non sine armis tamen, [a] inter Ottonem primum & Henricum.

XXIX.

[a] *Just.* lib. 11. c. 2. *Plut. de amor. frat.* p. 488.

[b] *Hotom. Ill.* q. 2. *Tir. de primog.* qu. 31.

[c] *Joseph.* Antiq. Jud. Lib. XVI. Cap. 3. §. 3. & Cap. 4. §. 6. *Ed. Hudson.*

ἀρχήν. *Quum* Euphaës *nullos haberet liberos, relinquebatur ut ille succederet in imperium, qui à Populo electus futurus esset*, id est, eo res omnino deveniebat. Ut proinde innuat *Pausanias*, Populum usum esse suo jure, neque ex concessione Regis tunc regnantis arbitrium illud nactum esse. Ceterum, ut heic καταλείπετο, ita λείπετο sumitur apud *Polybium*, Lib. VI. Cap. 54. Eodem sensu est apud *Epictetum*, Enchirid. Cap. 73. ὑπολείπεται. (Cap. 46. *Edit. Meibom*) J. B.]

GROTII.

z *Et Arsicam*] Cui nomen factum Artaxerxi Mnemoni. Vide *Plutarchum* Artaxerxe.

GRONOVII.

38 *Populus cognovit*] *Herodotus* scribit ipsum Darium inter liberos cognovisse, quod repetere in Græciam expeditionem vellet, nec liceret regi Persarum in expeditionem ire, nisi successore declarato, libro 7. *Justin.* Artaphernem patruum domi audita causa Xerxem præposuisse, lib. 2.

39 *Ante primam*] Priusquam feudum conferretur in patrem.

40 *Simul atque regnum*] Statim, ex quo regnum in familia fixum est, omnibus ejus familiæ partibus jam existentibus spes succedendi loco vacuo facto data est.

41 *Ex post facto*] Ex eo quod alii subnascuntur.

42 *Nisi quod ex privilegio*] Si non existat nisi filia, tamdiu spes successionis incerta est, quamdiu ei frater gigni potest, quippe qui præferatur.

43 *Cyrum & Arsicam*] Cyrum minorem & illum qui postea Artaxerxes Mnemon dictus Darii secundi heres.

GROTII.

a *Inter Ottonem primum & Henricum*] Vide hac de re *Sigebertum*, & notata ad librum III. Wittikindi.

Ba-

XXIX. Quod autem 44 Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria est ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege vestituræ primævæ, si imperium detur in feudum vasallo & ex eo nascituris: quo argumento nixus videtur fuisse 45 Ludovicus adversus Galeatium fratrem in controversia ducatus Mediolanensis. Nam b in Perside Xerxes, qui contra fratrem 46 Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus *a* notat, potentia Atossæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perside cum eadem postea controversia nata esset, ut jam attigimus, 47 inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum, Darii & Parisatidis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus est. *a Lib. VII. c. 3.*

XXX. I. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis singularibus, c an 48 nepos ex filio priore filio posteriori sit præferendus. *b* Sed hoc in lineali successione difficultatem nullam ha- *b Hott. Ill. q. 3. Tiraq. de prim. q. 40. Molin. de prim. l. III. c. 6.*

Bajazetes, & Gemes, inter se de Turcico regno certarunt; major natu Bajazetes, at Gemes natus imperanti, prævaluit Bajazetes. *Mariana* libro XXIV. (*Cap.* 21.) Constantinus Ducas imperium reliquit filiis, quorum duo privato erant geniti, tertius πορφυρογέννητος. Zonaras. (*Lib.* XVIII. *Cap.* 9. *Ed. Reg.*) Vide *Corsetum* tract. de prole regali III. parte, quæstione 26.

b *In Perside Xerxes*] Imo & Xerxi socius regni factus Artaxerxes, non autem Darius & Hystaspes, majores, sed ante adeptum imperium geniti. [Vide PETAVIUM, *Doctrin. Tempor.* Lib. X. c. 25. & *Rationar.* Part. II. Lib. III. c. 10.] At forte verum est regnum Persidis pependisse a populi suffragiis, sed intra gentem regiam conclusis. Nam id de Arsacidis, qui Parthi Persis imperavere, tradidit *Ammianus* libro XXIII. (c. 6. p. 397. *Ed. Vales. Gron.*) & de Persis, qui iisdem Parthis successere, *Zonaras* in Justino. [*Lib.* XIV. *Cap.* 5. ubi id tantum dicit, *Cavadem*, *Persarum* Regem, *Chosroæ* filio suo natu minimo destinasse imperium, exclusis filiis natu majoribus.]

c *An nepos ex filio priore, filio posteriori sit præferendus*] Vide *Choppinum* de Domanio lib. II. *Thomam Grammaticum* decisione Neapolitana I. *Johannem le Cirier* de Primogenitura, qui liber insertus est in Oceanum juris. *Marianam* libro XX. (Cap. 3.) & libro XXVI. *Cromerum* libro XXX.

GRONOVII.

44 *Spartæ aliter*] *Herod.* lib. 7. initio.

45 *Ludovicus*] Sforza cognomento. *Paul. Jovius* 2. hist. p. 39.

46 *Artabazanem*] Sic vocatur *Herodoto* 7. qui *Justino* Ariamenes, 2.

47 *Inter Artaxerxem*] Hic *Artaxerxem* vocat, quem pr. num. vocavit *Arsicam*, quasi duæ essent historiæ diversæ, cum sit eadem, & ille, qui prius appellabatur *Arsica*, mutato nomine diceretur *Artaxerxes*. [Immo Auctor se pro una eademque historia habere manifesto innuit. Nec scio, qua de caussa contrarium in mentem venerit Viro Eruditissimo. *J. B.*]

48 *Nepos ex filio*] Ut inter Archagathum Archagathi F. Agathoclis N. & Agathoclem ejusdem Siciliæ tyranni filium. *Justin.* 23, 2. inter Antiochum Eupatora & Demetrium Sotera. 34, 2.

habet: ibi enim [49] mortui pro vivis habentur in hoc, ut jus in liberos transmittant: quare in tali successione sine ullo ætatis respectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filia, primo nati: quia nec ætas nec sexus efficiunt, ut deferatur linea. At in hereditariis dividuis [50] concurrent ad [a] partes, nisi in istis regionibus, ubi [51] subitio in locum non observatur, [d] ut olim in Germania apud populos plerosque. sero enim nepotes admissi sunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum potius est locum esse vicariæ isti successioni, quia natura ei favet, ut supra diximus.

a Witich. Sax. hist. 11. pag. 18. Ea. Wech. 1577. Molin. de prim. l. III. c. 8.

2. Quod si aperte jure civili regionis introducta sit subitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam si in aliqua lege [52] proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ sunt; quod apparebit leges ipsas inspicienti. Sed hæc ratio optima est, quod in materia favorabili [53] dictionum significatio extendenda est ad omnem proprietatem, non [54] vulgarem tantum, sed & [55] artificialem, ita ut sub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & sub nomine mortis [56] mors civilis, quia leges ita loqui consueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is [57] quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuis, ubi subitio in locum exclusa non est, neque semper nepos, neque semper filius secundo genitus præferuntur, sed ut inter pares, quippe [58] juris effectu quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam [59] in ætatis privilegium non succedi in regnis hereditariis supra diximus. Apud Corinthios succedebat ὁ πρεσβύτατος ἀεὶ

τῶ

GROTII

d *Ut olim in Germania*] Vide quæ supra notavimus ad §. XI. Ea de causa olim in Palatinatu prælatus Rupertus minor Ruperto alteri venienti ex primogenito. Vide apud *Reinkingium* lib. I. classe IV. c. XVII. n. 35.

GRONOVII.

49 *Mortui pro vivis*] Defuncti, qui spem habuerunt successionis, & successissent, si illi, qui præcedebant eos, superstites fuissent, considerantur, quasi revera successerint, & illorum liberi alios excludunt.

50 *Concurrent ad partes*] Nepos ex priore filio partem sui patris, si viveret, accipiet.

51 *Subitio in*] *Repræsentatio* vel *successio in stirpes.*

52 *Proximi*] Quæ vox videri posset favere filio minori contra majoris fratris nepotem: nam filius utique propior quam nepos.

53 *Dictionum*] *Alciat.* 8. Parerg. 15.

54 *Vulgarem*] Quæ apud omnes recepta est.

55 *Artificialem*] Quam docti per interpretationem fecerunt.

56 *Mors civilis*] Cum civitas & libertas adimitur.

57 *Quem lex in*] Nepos v. g. repræsentans patrem.

58 *Juris effectu*] Etsi natura differant.

59 *In ætatis privilegium*] Majoratus jus non transfertur ad filium, ut patruo præferatur, quia pater ejus prælatus est.

GRO-

τῷ ἀγχίστῳ, ex liberis defuncti regis is qui natu esset maximus, ut ex Diodori Siculi libro sexto exscripsit Georgius Monachus. Sic & apud a Vandalos, cauto ut hæres esset qui sanguine proximus & maximus esset natu, e prælatus filius secundus natu major filii primi filio. Sic b 60 in Sicilia 61 Robertus prælatus est 62 Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum esset Sicilia, sed quod regnum esset hereditarium.

a Procop. bell. Vand. Lib. I. c. 7, 8.
b Conr. Vicerius vita Hen. VII.

3. Exstat similis successionis vetus in Francorum c regno exemplum in Guntrano, sed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane desierat. At postquam sine ulla electione linealis agnatica successio introducta est, res caret controversia, ut olim apud Spartanos, ubi 63 ad Heraclidas regno delato similis exstitit successio linealis agnatica. Ideo d Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo suo Cleonymo antepositus est. Sed & in cognatica lineali successione præferetur nepos: ut in Anglia f Joannes Eduardi

c Aymo. lib. III. c. 62.
d Plutarch. Lycurg. p. 40. Justin. III, 2. Pausan. L. III. c. 6.

GROTII.

e *Prælatus filius secundus natu major filii primi filio*] Honoricus Genzonis filius Gundemundo. De tali successione vide quæ supra in textu & Notis §. XXIV. [*Honoricus*, sive *Hounericus*, non autem *Henricus*, (ut hactenus fuerat in omnibus Edd. mendo Typographico) frater erat junior *Genzonis* præmortui, non filius: *Gundemundus* vero, filius *Genzonis*. Dicendum igitur erat, *Honoricum*, filium *Gizerici* natu minorem, prælatum fuisse *Gundemundo*, fratris natu majoris *Genzonis* filio: sicque exemplum veritati historiæ, simul & argumento, congruit. Vide locum *Procopii*, adcuratius laudatum, quàm à *Grotio* fuerat, & à BODINO, *De Rep.* Lib. VI. c. 5. pag. 1145. unde errorem hausisse videtur noster. *J. B.*]

GRONOVII.

60 *Conr. Vicerius vita Henr. VII*] p. 463. *Reuberi.*

61 *Robertus*] Caroli II. filius.

62 *Martelli*] Caroli Martelli.

63 *Ad Heraclidas*] Hæc verba repugnant superioribus num. 29. Nam quod ait Spartæ factum, ut nato ante regnum præferatur natus jam regi, id in successione lineari agnatica locum non habet, in qua transmittitur etiam spes successionis adjuta lege, sup. n. 22. & 23. Neque excusat Auctorem, quod addit, regno ad Heraclidas delato, nam quod relatum est num. 29. dicit apud *Herodotum* Heraclides Demaratus, tanquam obtinens etiam inter Heraclidas. Cleonymus autem repudiatus est, non ob legem successionis, sed propter mores & violentum ingenium: quare ille, quod injuriam sibi factam putaret, impulit Pyrrhum ad bellum Spartiatis inferendum. *Plutarch.* Pyrrh.

GROTII.

f *Johannes Eduardi nepos*] Vide *Serranum* (pag. 196.) Carolo Sapiente: & *Marianam* libro XVIII. qui ab Eduardi filiis ne controversiam quidem motam ait. (c. 1.) Idem *Mariana* cum libro XIV. (*Cap.* 8.) egisset de controversia inter Alfonsi filium & nepotem ex filio, a conventu ait pro Sanctio filio pronuntiatum, incertum jure an injuria. [*Johannem* Auctor noster dixit, pro Ri-

di nepos ex primogenito, ejusdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Castellæ regno lege cautum est.

XXXI. Pari distinctione respondendum est ad quæstionem inter fratrem superstitem ultimi regis, 64 & fratris majoris filium: nisi quod sciendum est multis in locis inter liberos successionem 65 in gradum mortui esse receptam, ubi recepta non sit in limite transverso. Sed ubi jus non est manifestum, g in partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est, quia eo nos ducit æquitas naturalis, in bonis 66 nempe avitis. Nec obstat quod hoc jus in fratrum filiis 67 προνόμιον vocat a Justinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, sed juris antiqui Romanorum. Percurramus alias quæstiones quas profert Emanuel Costa.

a Nov. 118. c. 3.

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait; recte, non in lineali tantum successione, sed & in b hereditaria, in regnis ubi subitio in locum mortui observatur: non item in regnis quæ verbis præcisis 68 gradum naturalem spectant: is his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior.

b L. Tutela, 3. §. sed si aliquis, 5. D. de leg. jutoribus.

XXXIII. Addit, nepotem ex filio filiæ præferri: recte, ob sexum scilicet: cum hac exceptione, nisi quæstio sit in ea regione, quæ etiam inter liberos 69 gradum solum spectet.

XXXIV. Adjicit, minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia; h quod in lineali cognatica successione ve-

Richardo, ut vel ex Historicis heic laudatis manifestum est. *Joannes* unus fuit è patruis *Richardi*; alter vocabatur *Edmundus*, non *Hemon*. Vide POLYDOR. VIRGIL. *Hist. Angl.* Lib. xx. *init.* & Clariss. CLERICI *Bibl. Select.* Tom. XXVI. pag. 1, & seqq. *J. B.*]

g *In partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est*] Vide de Joanne & Atto *Serranum* in Philippo Augusto Idem in Britannia Armorica pro lineali successione judicatum narrat in Philippo Valesio & Carolo VIII. (Pag. 165. & 422. De prioribus autem p. 118.)

h *Quod in lineali successione verum est*] Idque in Lusitania probat *Mariana* libro XXVI. Tamen contra id Emanuëlem ait Imperatori Maximiliano prælatum, gentis studiis. (*Cap.* 11.) Sic idem libro XII. quod in Castellæ regno Ferdinandus filius Berengariæ sororis minoris defuncti regis Henrici prælatus est Blancæ, sorori majori ejusdem regis, Galliæ odio factum ait, in quam Blanca innupserat. (*Cap.* 7.)

GRONOVII.

64 *Et fratris majoris*] Si rex moriens sine liberis relinquat ex proximo fratre, etiam mortuo, filium & fratrem tertium.

65 *In gradum mortui*] Nepotem ex filio, qui ante possessum regnum obiit, præferri patruo, ubi non fratris majoris filius præfertur fratri minori.

66 *Nempe avitis*] Non noviter quæsitis.

67 *Προνόμιον*] Privilegium.

68 *Gradum naturalem*] Ordinem nascendi.

69 *Gradum solum*] Non etiam sexum.

GRO-

verum est, in hereditaria non item, nisi lex specialis ostendatur. Nec ratio allegata sufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat exclusurus: id enim evenisset ob præstantiam mere personalem quæ non transit.

XXXV. Quod addit verisimilius sibi videri, ut neptis ex filio primogenito 70 filium excludat, in regnis hereditariis recipi non potest, etiam admissa in vicem mortui subitione: ea enim efficit, ut capax sit successionis: sed inter capaces valere debet sexus privilegium.

XXXVI. a Atque ideo i in Arragoniæ regno filius sororis filiæ fratris prælatus est.

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis postponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

a Illesca, l. IV. hist. Pont. cap. 19. Afflict. c. 1. col. 5. n. 20. de natura succed. Aguirr. apol. n. 82.

GROTII.

i *In Arragoniæ regno*] Olim ibi creditum ait *Mariana*, fratrem regis, non filias, debere succedere. Postea vero linealem successionem ita placuisse, ut sororis filius iis, qui ex fratre, sed remotiore gradu, veniebant, præferretur: libris XV, 13. XIX, 21. XX, 2. & 8. Idem libro XXIV. de Alfonso agens: (C. 18.) *Ad Arragonii regni hereditatem nepotes Ferdinandi filiit: ex filia etiam, si mascula proles deesset, filiabus ejusdem præferendos sanxit*; additque: *Sic sæpe ad regum arbitrium jura regnandi commutantur*. Vide eundem *Marianam* libro XXVII, 3.

GRONOVII.

70 *Filium*] Suum patruum.

CAPUT VIII.

De acquisitionibus, quæ vulgo dicuntur juris gentium.

I. *Multa dici juris gentium, quæ, si proprie loquamur, talia non sint.*
II. *Pisces & feras stagnis aut vivariis inclusas in dominio esse jure naturali, contra quam jure Romano proditum est.*
III. *Feras si aufugerint non desinere eorum esse, qui ceperant, si recte agnosci possint.*
IV. *Possessio an per instrumenta acquiratur, & quomodo.*
V. *Ut feræ regum sint, non esse contra jus gentium.*
VI. *Rerum aliarum hero carentium quomodo acquiratur possessio.*
VII. *Thesaurus cui cedat naturaliter: & legum circa hoc varietas.*
VIII. *Quæ jure Romano de insulis & alluvionibus sunt prodita, nec naturalia esse, nec juris gentium.*
IX. *Naturaliter insulam in flumine & alveum exsiccatum ejus esse, cujus est flumen aut pars fluminis, id est, populi.*
X. *Inundatione naturaliter dominium agri non amitti.*

XI.

XI. *Alluviones quoque in dubio esse populi.*
XII. *Sed concessas videri his, quorum agri alium finem quam flumen non habent:*
XIII. *Idem censendum de relicta ripa & siccata alvei parte.*
XIV. *Quid pro alluvione, quid pro insula habendum.*
XV. *Quando vasallis cedant alluviones.*
XVI. *Solvuntur argumenta quibus Romani jus suum quasi naturale defendunt.*
XVII. *Via naturaliter alluvionem impedit.*
XVIII. *Naturale non esse ut partus solum ventrem sequatur.*
XIX. *Naturaliter ut confusione, ita specificatione ex materia aliena rem fieri communem:*
XX. *Etiam si materia mala fide attrectata sit.*
XXI. *Naturale non esse ut per pravalentiam res minor potiori cedat: ubi & alii Romanorum jurisprudentium errores notantur.*
XXII. *Naturaliter ex plantatione, institione, adificatione in alieno communionem nasci.*
XXIII. *Possessorem naturaliter fructus suos non facere; sed impendia imputare posse:*
XXIV. *Etiam qui mala fide possidet.*
XXV. *Traditionem ad dominii translationem naturaliter non requiri.*
XXVI. *Usus hactenus dictorum.*

I. 1. PErduxit nos ordo ad acquisitionem quæ fit jure gentium, 1 distincto a jure naturali, quod jus gentium voluntarium supra diximus. Talis est ea quæ fit belli jure: sed de hac re rectius infra agemus, ubi belli effectus explicabuntur. Romani jurisconsulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, (aa) complures ejus acquirendi recensent modos, quos juris gentium vocant: sed si quis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non pertinere ad jus gentium illud de quo agimus: sed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, 2 sed quod sequatur introductum jam dominium,

GRONOVII.

1 *Distincto a jure naturali*] Quia sæpe duo hæc JCC. confundunt. Dixerat autem proximi superioris capitis initio, acquisitionem derivativam, quæ lege fieret, aut naturæ, aut gentium, aut civili lege fieri.

2 *Sed quod sequatur introductum*] Quod vidit sanxitque recta ratio, ex quo intellexit utilius esse, non omnium indivisa omnia manere, sed possessiones cujusque rerum fieri proprias: & quidem, priusquam ullæ leges scriptæ exstiterunt. 1, 1. 10.

(aa) Jurisconsulti Romani, ubi de modis illis adquirendi dominii agunt, non eodem sensu *Jus Gentium* intelligunt, ac Auctor noster; sed de ipso *Jure Naturali* agunt, quod recentiores Interpretes *Secundarium* vocant. Res clara est ex toto Titulo & *Institutionum*, & *Digestorum*; ubi etiam interdum illud vocant diserte *Jus Naturale*. Igitur in

nium, & legem omnem civilem antecedat, a aut ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum: credo quia talis legis sive moris origo a Græcis venerat, quorum instituta, ut Halicarnassensis & alii notant, 3 Italiæ ac vicini populi sequebantur.

2. Hoc autem non est jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter se societatem, sed ad cujusque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconsultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus, ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaserunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium a Romanis dicitur, est occupatio eorum quæ nullius sunt: qui modus haud dubie est naturalis, eo quo dixi sensu, introducto jam dominio, & quamdiu 4 aliud lex nulla constituit. Nam & dominium a lege civili effici potest.

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piscium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda sint, quæstione non caret. Nerva filius a pisces qui in piscina sunt possideri a nobis ait, non 5 qui in stagno: & feras quæ in vivario sunt inclusæ, non quæ in silvis (bb) circumseptis vagantur.

a L. possideri. 3. §. Item feras. 14. D. de acq. poss.

in eo tantum rectè reprehendit Auctor noster priscos Jurisconsultos, quòd illi nonnulla, quasi Juris Naturalis, tradant, quæ veris Juris Naturalis principiis minimè consentanea sunt. *J. B.*

GROTII.

a *Aut ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum*] Qualis consensus gentium incertis ex caussis, etiam in aliis moribus ad jus nihil facientibus, notatur a *Plinio*, ut hominem non cremari priusquam genito dente VII, 16. ut Ionum literis uterentur, VII, 57. uti tonsoribus, VII, 59. in horarum observatione, VII, 60. genibus tribuere quandam religionem, XI, 45. fulgetra poppysmis adorare, XXVIII, 2.

GRONOVII.

3 *Italiæ ac vicini*] Quippe cum Græcæ coloniæ essent.

4 *Aliud lex nulla*] Non excepit quasdam res ab occupatione privatorum, quod publicæ essent factæ. 2, 3. 5.

5 *Qui in stagno*] Intellexit lacus, qui publicis in vectigalibus fruendi locabantur. *Festus* in *lacus Lucrinus*. *Serv.* ad 2 Georg. V, 161.

(bb) At vero in *L.* 3. §. 14. *D. De adquir. vel amitt. possess.* legendum, *quæ in silvis* NON *circumseptis vagantur*: ut, post *Franc. Hotomannum*, probat Clariss. NOODT, Obs. I, 11. Ceterum de adquisitione & amissione dominii in Feras vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. §. 5. & *seqq.* in altera præsertim Editione. *J. B.*

GRO-

tur. Atqui pisces non minus stagno privato includuntur quam piscina, & feras non minus coërcent silvæ bene circumseptæ quam vivaria, quæ Græci vocant θηριοτροφεῖα· nec alio hæc differunt quam quod altera angustior, altera laxior custodia est. Quare nostro seculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & feræ silvis privatis, & pisces stagnis inclusi, ut possideri, ita in dominio esse intelligantur.

a L. Quod enim. 3. §. 1. D. de acq. rer. dom.
b L. Pomponius 13. D. de acq. poss.

III. Feras simul atque 6 naturalem a libertatem recipiunt, nostras esse desinere ajunt Romani Jurisconsulti: atqui in rebus omnibus aliis b a possessione quod incipit dominium, 7 non ideo amissa possessione amittitur; imo jus dat etiam ad repetendam possessionem. Res autem nostras alius a nobis auferat, an ipsæ sese, ut servus fugitivus, non multum refert. Quare verius est non per se amitti dominium, eo quod feræ custodiam evaserint, sed ex probabili conjectura, b quod ob difficillimam persecutionem eas 8 pro derelictis habere credamur, præsertim cum internosci quæ nostræ fuerint ab aliis non possint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas elidi potest; ut si addita sunt feræ c 9 γνωρίσματα, sive d crepundia, qualia scimus habuisse cervos quosdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. e Requiritur autem 10 corporalis quædam possessio ad dominium adipiscendum; atque ideo vulnerasse non sufficit, ut recte 11 contra e Trebatium placuit. Hinc 12 proverbium: f *Aliis leporem excitasti.* Et Ovidio metamorphoseon quinto aliud est scire ubi sit, aliud reperire.

c L. Naturalem, 5. §. 1. D. De acq. rer. dom.

IV. Sed

GROTII.

b *Quod ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur*] יאוש Hebræis id dici notavimus supra ad caput IV. §. V.

c Γνωρίσματα] *Donatus* ad Eunuchum IV, 6. monumenta sunt quæ Græci dicunt γνωρίσματα, seu ἀσέργατα. (Ad verf. 15.)

d *Crepundia*] Usurpat hoc sensu hanc vocem apologetico *Apulejus.* (*Pag. 64. Ed. Pricæi.*)

e *Requiritur autem corporalis quædam possessio*] Harmenopulus lib. II. tit. I. μὴ ἑτέρως γὰρ τὸν τρώσαντα γενέσθαι δεσπότην τοῦ θηρίου, εἰ μὴ καὶ τοῦτο δέξηται· *non aliter enim dominus feræ fit qui vulneravit, nisi & ceperit.*

GRONOVII.

6 *Naturalem libertatem*] Evaserunt e custodia & in silvam se receperunt.

7 *Non ideo amissa*] Nam & solo animo dominium retinetur.

8 *Pro derelictis habere*] De recipiendis eis desperare, ideoque curam & voluntatem retinendi eas dimittere.

9 Γνωρίσματα] Signa & symbola, unde noscantur.

10 *Corporalis*] Ipsum ut corpus in nostra potestate sit.

11 *Contra Trebatium*] L. 5. §. 1. D. *de acq. rer. dom.*

12 *Proverbium*] In eos qui lucrum persequendo, id notum faciunt aliis, qui deinde nos occupant & præveniunt. *Ovid.* de Arte . . . . *Petronius* c. 91.

GROTII.

f *Aliis leporem excitasti*] Est apud Pe-

IV. Sed (cc) possessio illa potest acquiri non solis manibus, sed instrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adsint: primum, ut ipsa instrumenta 13 sint in nostra potestate, deinde, ut fera ita inclusa sit, ut exire inde nequeat. ad quem modum definienda est quæstio de apro, a qui in laqueum inciderit.

V. Hæc ergo locum habebunt 14 si lex nulla civilis intervenerit: valde enim falluntur recentiores b Jurisconsulti, qui hæc ita putant naturalia, ut mutari nequeant: sunt enim 15 naturalia non simpliciter, sed pro certo rerum statu, id est, si aliter cautum non sit. Germaniæ autem populi, cum principibus ac regibus bona quædam essent assignanda, unde dignitatem suam sustinerent, g sapienter existimarunt ab illis rebus incipiendum, quæ sine damno cujusquam tribui possint, cujusmodi sunt res omnes quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure usos & Ægyptios video. c Nam & ibi regum procurator, (dd) quem ἴδιον λόγον vocabant, 16 vindicabat res ejus generis. Potuit autem d lex etiam 17 ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex sola sufficiat.

a L. in laqueum, 55. D. de acq. rer. dom.

b Host. & alii in c. non est de decimis. Jason cons. 119.

c Strabo XVII.

d Covar. in c. peccatum part. 2.

VI. §. 1.

Petronium. (*Cap.* 131. *Ed. Burm.*) *Ovidius* (*Art. am.* III, 661:)

Et lepus hic aliis exagitatus erit.

Langobardorum jure, qui feram ab alio vulneratam occidit aut reperit, aufert dextrum armum cum septem costis. In reliqua is qui vulneravit jus habet, sed non nisi intra horas XXIV. (*Lib.* I. *Tit.* XXII. Leg. 4, 6.)

g *Sapienter existimarunt, ab illis rebus incipiendum, quæ sine damno cujusquam tribui possunt*] Sed de vitioso usu hujus juris vide *Sarisberiensem* Policratico. (*Lib.* I. c. 4.)

GRONOVII.

13 *Sint in nostra*] Non ab alio posita vel tensa fuerint. [Minimè hoc vult Auctor: sed nihil obstare quominus quis utatur instrumentis illis, in eo loco ubi posita sunt; adeoque locum illum esse debere vel publicum, vel illius qui instrumenta posuit; aut, si alterius sit, consentiente domino ibi instrumenta collocata. *J. B.*]

14 *Si nulla lex*] Ubi non quid secus lege civili constitutum est.

15 *Naturalia non simpliciter*] Non imperata a natura, sed sic comparata, ut arbitrium servandi & mutandi hominibus relictum sit.

16 *Vindicabat*] Fisco adserebat.

17 *Ante occupationem*] Has res donare principibus: nam ubi lex non est, quæ impediat, privatorum non fiunt, nisi occupatæ, & lex sive jussus populi vel principum sine alio adminiculo satis valida est ad privatum faciendum, quod hactenus nullius fuerat.

(cc) De universo jure *Occupationis* vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. ubi in Notis, præcipuè alterius Editionis, naturam & effectus ejus accuratiùs exposuimus. *J. B.*

(dd) Procurator ille non erat veterum Regum *Ægypti* minister, sed Imperatorum Romanorum, ex eo tempore constitutus, quo in formam provinciæ regio illa redacta est: Ἄλλος δ᾽ ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος Ἴδιος

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur h & alia ἀδέσποτα, id est, res hero carentes. Nam & hæ, si naturam solam sequimur, sunt invenientis & occupantis. Sic a Acanthos (ee) insula deserta adjudicata est Chalcidensibus, qui priores intraverant, non Andriis qui priores jaculum immiserant: quia possessionis initium est [18] corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles maxime fit [19] manibus, circa res soli [20] pedibus. Scire ubi res est non est reperire, ut habemus apud Ovidium Metam. v.

a Plut. quæst. Gr. 29.

VII. Inter ἀδέσποτα sunt & thesauri, id est, b pecuniæ quarum dominus ignoratur. quod autem non apparet pro eo est quasi non sit: quare & thesauri naturaliter fiunt inventoris, id est, ejus, qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obstat quo minus i legibus aut moribus aliud constitui possit. Plato magistratibus [21] indicium fieri vult, & [22] oraculum consuli: & c Apollonius thesaurum quasi [23] Dei beneficium ei adjudicabat qui ipsi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, k ut domino agri thesaurus cederet, videtur col-

b L. III. de acq. poss.

c Philostr. II. 15. c. 39. Ed. Olear.

Ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσποτων, καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων, ἐξεταστής ἐστι. STRAB. *Geogr.* Lib. XVII. pag. 797. *Ed. Paris.* Idemque erat, qui in Pandectis dicitur *Procurator Cæsaris vel Rationalis*, ut rectè observavit *Casaubonus*; quem vide & Not. in LAMPRID. *Alex. Sever.* c. 45. & CAPITOLIN. *Maximin. duob.* c. 14. Fefellit Auctorem nostrum, quod paullo post apud *Strabonem* legitur: Ἦσαν δ' ἐν καὶ ἐπὶ τῶν Βασιλέων αὗται αἱ ἀρχαί. Sed ibi agitur de Magistratibus indigenis, τῶν δ' ἐπιχωρίων ἀρχόντων, qui manifesto secernuntur à Romanis, quos Cæsares *Ægypto* imponebant. *J. B.*

(ee) Non est insula *Acanthos*, sed urbs *Macedonia*, prope mare, versus *sinum Strymonicum*. *J. B.*

GROTII.

h *Et alia ἀδέσποτα*] Balænæ ejectæ regis sunt in Lusitania. *Georgius de Cabedo* decis. Lusit. parte II. dec. XLVIII.

i *Legibus aut moribus*] Bybliorum lex, *quod non posuisti, ne tollas.* Probat id *Apollonius* apud Philostratum. [Lex non est *Bybliorum*, sed *Stagyritarum*, referente ÆLIANO, *Var. Hist.* III, 46. *Byblii* vero idem habebant in more, IV, 1. p. 302. *Ed. Perizon.* Locus autem PHILOSTRATI idem est, qui in ora libri indicatur: ubi etiam de casu tantum singulari agitur. *J. B.*]

k *Ut domino agri thesaurus cederet*] Id jus etiam Romæ obtinuisse videtur Plauti tempore. Ait enim *Callicles*: (*Trinumm.* I, 2. 141.)

Qui emisset, ejus essetne ea pecunia?

Deinde: (*Ibid.* V, 2. 22.)

Atque eum a me lege populi patrium
posceret,
Emtor ædium, thesaurum.

GRONOVII.

18 *Corporis ad corpus*] Rei, quæ adhuc libera aut saltem a nobis libera fuit, applicatio ad alias res nostras.

19 *Manibus*] Prehendendo.

20 *Pedibus*] Intrando aut circumeundo.

21 *Indicium fieri*] Ab eo qui invenit.

22 *Oraculum consuli*] Cujus eum esse velit.

23 *Dei beneficium*] Sic *Justinus* appellat aurum, quod e terra fulgure proscissa emicuit. 44, 3.

GRO-

colligi posse ex Christi parabola; (ff) quæ extat Matthæi XIII. Idemque in Syria juris fuisse colligo ex historia, quæ est apud [a] Philostratum libro VI. cap. XVI. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim constitutiones ostendunt, partim [l] historiæ [m] Lampridii, [b] Zonaræ, [c] Cedreni. Germaniæ populi thesauros, ut & alia ἀδέσποτα addixerunt principi: atque id nunc jus commune est, & quasi gentium. Nam & [n] in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur. Quod cur injuriæ [d] accusari non possit [24] satis jam diximus.

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura extant jurisconsultorum veterum rescripta, [o] recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipsis sunt tradita, [e] ea magnam partem omnia sunt ex instituto quarundam gentium, neutiquam a naturali jure; quanquam ipsi sæpe sua instituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ sint proximos fundos possidentium, [f] & ipsi alvei simul atque a flumine derelicti sunt. qui consequens est, ut & insulæ in flumine natæ sint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione distinguunt, [g] ut levis quidem dominium non auferat, major auferat. sed ita, ut si fluvius uno recedat impetu, [25] postliminio fundus, qui mersus fuerat, ad dominum redeat; si

a Cap. 39. Ed. Olear.

b In Nerva.

c In Niceph.

d Th. 2, 2. 66. 5. & ib. Cajet. Covar. in c. peccatum p. 3. §. 2.

e Bart. Tyber. Bapt. Aymus de all. jure. Connan. l. III. jur. civil. c. 5.

f L. adeo, 7. D. de acq. rer. dom.

g D. l. adeo, 7. §. 5. quod si l. ergo. l. Attius, 38. eod. tit.

GROTII.

l *Historiæ*] Vide *Tacitum* de thesauris in Africa quos Nero spe devoraverat, Annalium XVI. c. I. Vide *Philostratum* de vita Attici, (*Vit. Sophist.* II, I. 2.) quem locum *Zonaras* transcripsit in Nerva.

m *Lampridii*] In Adriano & Severo. [c. 46. sed Vita *Hadriani*, in quâ de hac re agitur, c. 18. est *Spartiani*; ut omnes norunt.]

n *In Germania*] Vide Speculum Saxonicum c. 35. *Constitutiones Siculas* Friderici lib. I. tit. LVIII. & CIII. [Nullus est Tit. 103. in eo I. Lib.] Idem Gotthis mos. Rex Theuderichus apud Cassiodorum IV, 34. *Non est cupiditas eripere quæ nullus se dominus ingemiscat amisisse.* Idem VI, 8. *Depositiones quoque pecuniæ, quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicentur ærariis, ut quia sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre: sine damno siquidem inventa perdit, qui propria non amittit.*

o *Recentiorum etiam integri commentarii*] Johannis Boreo, Antonii Marsæ, Johannis Gryphiandri, præter ea quorum nomina sunt in textus margine.

GRONOVII.

24 *Satis jam diximus*] Nempe, quia potest lex horum dominium ante occupationem transtulisse.

25 *Postliminio fundus*] Quasi non fuisset inundatus, ut postliminio fingitur, qui captus abfuit, si revertatur, captus non fuisse. 3, 9.

(ff) Non satis tuto ex illa parabola hoc colligi potest. Vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 3. §. 3. Not. 2. *J. B.*

ſi paulatim, non item: imo proximis poſſeſſoribus accedat. quæ omnia lege potuiſſe introduci, & p 26 utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia eſſe, quod ipſi ſentire videntur, minime concedo.

a Vide ſupra hoc libro c. III. in fine. IX. 1. Nam a ſi id 27 quod plerumque eſt reſpicimus, q (gg) prius populi terras occuparunt, 28 nec Imperio tantum, ſed & dominio, quam in privatos agri deſeriberentur. *Fines*, b De benef. l. VII. c. 4. inquit b Seneca, *Athenienſium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini privata terminatione diſtinguunt.* Sic & c De offic. l. I. c. 7. c Cicero: *Sunt autem privata nulla naturâ; ſed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt, aut victoria, ut qui bello potiti ſunt; aut lege, pactione, conditione, ſorte: ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tuſculanus Tuſculanorum: ſimilisque eſt privatarum poſſeſſionum deſcriptio.* d Pag. 325. C. Dion Pruſæenſis Rhodiaca: d ἃ πολλά ἐστιν εὑρεῖν, ἃ κοινῇ μὲν ἀπεγράψατο ἡ πόλις, διῄρηται δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος, ἄλλως δὲ ἐστί· *multa inveniri poſſunt quæ univerſim civitas ſua cenſet, in ſingulos autem dominos partitim diviſa ſunt.* e Germ. c. 26. Tacitus e de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab univerſis 29 per vicos* (male vices legitur) *occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur.* Quamobrem quæ primitus a populo ſunt occupata, neque poſtmodum diſtributa, ea cenſenda ſunt propria eſſe populi; ac ſicut in privati juris flumine nata inſula, aut derelictus alveus privatorum eſt: ita in publico utrumque eſt populi, aut ejus, cui populus dedit.

2. Quod autem de alveo diximus, r idem & de ripa tenendum eſt, quæ pars ex extima alvei, id eſt, quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc paſſim uſurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentiſſimæ antiquitus fue-

GROTII.

p *Utilitate quadam muniendarum riparum*] Vide locum *Caſſii* apud Aggenum Urbicum (*pag.* 56, 57. in *Auct. Rei Agrar.* Ed Goës.) & *Boëthium* (*De Geometr.* Lib. II. pag. 1231. *Edit. Opp. Baſil.* 1546.)

q *Prius terras populi occuparent*] Vide quæ ſupra in textu & notis cap. III. §. 19.

r *Idem & de ripa tenendum eſt*] Sic in Gallia obtinet. *Sanction des eaux & foreſts* lib. II. c. I.

GRONOVII.

26 *Utilitate quadam*] Ut metu amittendæ poſſeſſionis incitarentur homines ad ripas muniendas.

27 *Quod plerumque eſt*] Quod ordinarie contingit.

28 *Nec imperio tantum, ſed & dominio*] 2, 3. 4.

29 *Per vicos*] Videtur ferri poſſe hoc ſenſu, ut certus numerus cultorum, quod hoc anno poſſederat, ſequenti relinquere, & alio tranſire cogatur. *Cæſar* 6. Gall. 22. & 4, 1.

(gg) Contrarium verius eſt. Vide quæ obſervavimus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 7. §. 12. *Not.* 1. alterius Edit. Et confer quæ Auctor ibi dicit de toto iſto argumento. *J. B.*

GRO-

fuerunt hujus generis controversiæ ob 30 depressum solum, magnitudinem amnium, & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc revehentis 31 per æstuum vices, semper constitit insulas, quæ vere insulæ essent, esse in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Mosæ, quod sæpius judicatum est: & ratione optima nititur.

3. Nam & ipsi Romani Jurisconsulti concedunt, *a* insulam, *a L. 65. §. 1. & §. ult. de acquir rer. dom.* s quæ in flumine 32 natat, puta virgultis sustentata, esse publicam; quia cujus juris sit flumen, ejus esse debeat & insula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem est ratio, non *L. 1. §. 7. simili modo. D. de flum.* ea tantum ex parte quam Romani Jurisconsulti considerant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam supra attulimus, quòd hæc simul a populo occupata sunt, nec in privatum dominium transferunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, *b* si 33 limitati fuerint agri, insulam esse *b L. 1. §. Si insula, 6. D. de flum.* occupantis. Id enim ita demum haberet locum, t si flumen ipsum & cum eo alveus populo occupati non essent, sicut in mari nata insula sit occupantis.

X. 1. Nec magis admittendum est illud de graviore inundatione, si naturalem tantum rationem sequimur. Nam ut maxime 34 summa pars agri in arenam dissolvatur, manet tamen solida pars fundi inferior; &, ut de qualitate aliquid mutet, substantiam non mutat, non magis quam pars agri quæ a lacu

GROTII.

s *Quæ in flumine natat*] Descriptio natantium insularum apud *Senecam* naturalium III, 25. *Plinium* majorem lib. II. c. XCV. *Macrobium* I. Saturnalium I, 7. Elegans talium in Vadimone lacu insularum descriptio apud *Plinium* minorem lib. VIII. c. XX. & Flandricarum in libro lectu digno *Chiffletii*.

t *Si flumen ipsum & cum eo alveus a populo occupati non essent*] *Siculus Flaccus* libro de conditionibus agrorum: (*pag. 18, 19.*) *In quibusdam regionibus fluminis modus assignationi cessit: in quibusdam autem tantum subsecivus relictus est. Aliis autem exceptus, inscriptumque flumini illi tantum.* De subsecivis vide egregia quæ habet, ut omnia sunt illius, *Salmasius* ad Solinum. [Adde *Wilhelmi Goësii* Antiquitates Agrarias, ubi accuratiùs rem pertractavit. *J. B.*] De toto hoc argumento fluviorum & fluvialium incrementorum videat, si cui vacat, *Rosenthalium* de jure feudorum cap. V. concl. 23. *Sixtinum* de regalibus libro II. cap. 3. *Capellam* de servitutibus rusticorum prædiorum, c. 31.

GRONOVII.

30 *Depressum solum*] Humile, nullis montibus tumens.

31 *Per æstuum vices*] Alternos accessus & recessus.

32 *Natat, puta virgultis*] Plinius 8. ep. 20. *Macrobius* 1. Saturn. 7.

33 *Limitati*] Per centurias & jugera divisi, qui quoniam statutos habebant terminos, incrementum ex alluvione aut insula locum in eis non habebat. l. 16. D. *de acquir. rer. dom.*

34 *Summa pars agri*] Superficies obruatur & contegatur arenis.

a lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte sentiunt. Neque illud naturale est quod ajunt u flumina [35] censitorum vice fungi, & de publico in privatum, de privato in publicum addicere. Melius Ægyptii, de quibus hæc sunt apud Strabonem: b ἐδέησε δὲ τῆς ἐπ' ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως, διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων συγχύσεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις, ἀφαιρῶν καὶ προστιθεὶς, καὶ ἐναλλάττων τὰ σχήματα, καὶ τἆλλα σημεῖα ἀποκρύπτων, οἷς διακρίνεται τό τε ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον. ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν· *Opus fuit exacta & subtili agrorum divisione, eo quod Nilus per incrementa sua addens, minuens, faciemque ac signa immutans, confundat terminos quibus suum atque alienum alibi internoscitur. Ideo & repetenda sæpe fuit dimensio.*

a L. Lacus, 12. D. de acq. rer. dom. L. Vicinus, 24. §. fin. D. de aqua pl. L. Rutilia Polla. 69. D. de cont. empt.

b Geogr. Lib. XVII. p. 787.

2. Ab hac sententia non dissentit quod c ipsi Romani auctores tradiderunt, quod nostrum est, nostrum esse non desinere nisi [36] facto nostro, adde, aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendi supra diximus, quatenus [37] conjecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, si gravissima sit inundatio, neque alia signa sint, quæ retinendi dominii animum notent, facile præsumi agrum habitum derelictui; [38] quæ æstimatio sicut naturaliter indefinita est ob varietatem circumstantiarum, & viri boni arbitrio permittenda, ita legibus civilibus definiri solet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager, qui per decem annos mersus fuerit, si non aliqua extent signa continuatæ possessionis: quo in genere receptum apud nos non immerito est, quod Romani rejiciunt, d ut, si aliter nequeat, vel piscando retineri possessio censeatur. Sed solebant principes tempus præfigere, intra quod veteres agrorum possessores [39] siccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur [40] qui in agros jus pignoris habebant, deinde hi qui

c L. 2. D. De div. reg. Jur.

d L. Si ager. 23. D. quibus mod. ususfr. amitt.

GROTII.

u *Flumina censitorum vice fungi*] De agri mensore Cassiodorus: *More vastissimi fluminis aliis spatia tollit, aliis jura concedit.* [Var. III, 52. ubi alii legunt, *rura concedit*, aut *terram*.]

GRONOVII.

35 *Censitorum vice*] L. *Ergo* 30. §. *alluvio* 3. *de acq. rer. dom. Censitores*, qui tributa agraria de colonis exigebant, & jure pignoris vendebant prædia, si census non præstaretur, eoque ablatos aliis agros aliis addicebant.

36 *Facto nostro*] Velut contractu vel delicto.

37 *Conjecturam adferunt*] Ut in usucapione & successione ab intestato.

38 *Quæ æstimatio*] Quod intra quod tempus, quamque sufficientibus signis præsumi debeat, si ut in universum facile statui non potest.

39 *Siccare*] Derivare inde aquam inundatione immissam. *Just.* 31, 5.

40 *Qui jus pignoris*] Quibus illi agri pro debito obligati essent.

41 *Unde*

qui jurisdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui si omnes in mora essent, tum eorum jus omne ad principem deferebatur: atque is aut ipse agros siccabat, suique patrimonii faciebat, aut aliis siccandos dabat retentâ parte.

XI. De alluvione, hoc est, de adjectione particularum quæ a nullo vindicari possunt, [a] quia [41] unde veniant nescitur, ([42] alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque esse populi, si modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum est; alioqui occupantis.

[a] *L. 4. D. si certum pet. L. 30. §. 2. D. de acq. rer. dom. L. 7. §. 1. eodem tit.*

XII. 1. Sed [43] populus ut aliis, ita & proxima prædia possidentibus jus illud concedere potest, & concessisse haud dubie videtur; si agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id est, flumen ipsum habeant. Quare non contemnenda est hac in parte Romanorum diligentia, [b] qui limitatum agrum ab aliis agris distinxerunt, dummodo meminerimus, [44] agrum mensura comprehensum hac in re paris juris esse cum limitato. Nam quæ de imperiis supra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: sed hoc adhibito discrimine, quod imperia in re dubia [45] credenda sunt esse arcifinia, quia id territorii naturæ maxime convenit. at agri privati magis est ut arcifinii non credantur, sed aut limitati, aut certa mensura terminati, quia hoc privatarum possessionum naturæ est congruentius.

[b] *L. 16. D. de acq. rer. dom. L. 1. §. 6. D. de flum. Bald. in c. si quis de manso. & §. 1. si de jure feud. cont. fuerit.*

2. Neque tamen negamus fieri posse, ut populus agrum assignet eo jure quo ipse occupaverat, id est, ad flumen usque; & si id appareat, jus esse alluvionis: quod in Hollandia ante sæcula aliquot judicatum est de agris ad Mosam & Isalam sitis: quia & in [46] literis mancipationum, & in [47] libris censualibus semper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri si vendantur, quamvis in lege emtionis mensura aliqua nominata fuerit, dum

GRONOVII.

41 *Unde veniant, nescitur*] Nam alluvio est *incrementum latens.* §. 20. Instit. *d. R. D.*

42 *Alioqui enim*] Sc. si vis fluminis partem de prædio meo detraxerit, & vicini prædio adpulerit vel adjecerit, tum enim constat, unde venerit.

43 *Populus ut aliis*] 2, 3. 16.

44 *Agrum mensura comprehensum*] Hoc nec dixerunt veteres, nec verum est. Sed & mensura comprehensus privatus nullus est, verum universitatis. 2, 3. 16.

45 *Credenda esse arcifinia*] Ager arcifinius est, qui desinit in solitudinem. Is potest esse tam privati quam populi: sed hodie omnibus occupatis, principibusque ac civitatibus tam intentis ad territorium suum vindicandum, longe facilius invenietur hic ager penes privatos rusticos in vastis campis casam statuentes, quam in fine territorii.

46 *Literis mancipationum*] Pacht-brieven.

47 *Libris censualibus*] 's Lands rekeningen.

dum tamen vendantur, non ad mensuram, sed suo corporis nomine, naturam suam & jus alluvionis retinent, quod a Romanis quoque legibus proditum est, & passim usurpatur.

a L. Julianus, 13. §. 4. Si Titius fundum. D. De act. emt. & vend.

XIII. Quod de alluvione diximus, id & 48 de relicta ripa & siccata parte alvei censendum est, ut in non occupatis sint ea occupantis: in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, si a populo, aut 49 jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem, 50 qua talem acceperint.

XIV. Sed cum aliud esse jus dixerimus 51 insulæ, aliud vero 52 alluvionis, frequens hinc controversia oritur, 53 utro nomine censendum sit, quod, 54 cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis superfundatur: quod passim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hic variant. In Gelria prædiis accedit, 55 addita occupatione, id quod plaustro onerato adiri potest: in agro Putteno x id quo 56 pedes gladium exsertum tenens potest pertingere. Maxime naturale est, ut 57 discretum videatur id qua majori temporis parte navigio transiri solet.

XV. 1. Nec minus trita usu quæstio est inter principem qui jure

GROTII.

x *Id quo pedes gladium exsertum tenens potest pertingere*] Ex vetustissimo Germanicarum gentium more. *Paulus Warnefredi* de Authari rege Langobardorum: *Usque ad eam* (columnam in mari) *equo sedens accessit Autharis, eamque de hastæ suæ cuspide tetigit, dicens: usque hic erunt Langobardorum fines.* (Lib. III. Cap. 33.) Similem historiam habes de lancea, qua in mare jacta Otto Imperator fines imperii in freto Baltico designare se dixit, apud *Saxonem* libro x. & alios. [Hoc tantum dicit SAXO *Grammat. Hastam, cujus usum habebat, maritimos in fluctus, relinquendi monumenti gratiâ, jaculatus, suum freto vocabulum indidit.* Pag. 165. *Ed. Wech.* 1576.

GRONOVII.

48 *De relicta*] Si ripam alterius lateris promoveat amnis, & in illud inclinans suffosso ibi adjectoque sibi spatio terrarum, contrariam ripam in parte nudaverit, ibique aridam auxerit.

49 *Jus populi habente*] Magistratu vel principe.

50 *Qua talem*] Non præcise limitatum, ubi nunc incipit flumen, sed quatenus eum agrum pertinere ad flumen patitur.

51 *Insulæ*] N. 9.

52 *Alluvionis*] Num. 11.

53 *Utro nomine*] Insulæne, an alluvionis.

54 *Cum emineat*] Ubi pars sicca & superans aquam brevi velut valle mersa interciditur ab adjacente fundo.

55 *Addita occupatione id*] Si per interfluentem licet aquam plaustrum oneratum possit adigi, & id occupetur a possessore.

56 *Pedes gladium*] Quod stans pedibus in suo possessor ense protento potest attingere.

57 *Discretum*] Non vacuum, neque occupationi patens, sed publicum ubi vallis illa ita cava est, ut plerumque navigia transmittat.

58 *Summo*

jure populi utitur, & ejus vasallos qui imperium 58 summo minus acceperunt. In imperii sola concessione fluvialia incrementa non inesse satis apertum est. Sed notandum est, horum vasallorum nonnullos cum illo definito imperio simul accepisse 59 agrorum universitatem, salvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut principis fuerit, aut 60 a principe siccatus. Et hoc casu dubium non est, quin vasalli jus habeant quod populi aut principis fuit. Ac sic videmus in Zelandia vasallos, etiam qui 61 de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum universitate tributum pendere: cujus partem a singulis pro privatarum possessionum modo 62 ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controversia.

Sunt quibus flumen ipsum datum est, qui proinde insulas sive limo aggestas, sive factas ex alveo, quem amnis circumluit, suas recte dicunt.

2. Sunt alii, in quorum investitura nec hoc nec illud comprehensum est, & horum 63 adversus fiscum mala causa est, nisi aut mos regionis illis faveat, aut longi satis serie temporis possessio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit.

Quod si non imperium, sed ager in feudum datus sit, videndum quæ sit agri natura, ut supra diximus. Nam is si est arcifinius, alluvio feudo comprehensa censebitur, non ex jure peculiari principis, sed ex agri qualitate: nam & *a* usufructuario tali casu alluvio prodesset.

a L. 9. item si fundi §. 4. huic vicino. D. De usufr.

XVI. Solent (hh) Romani, ut jus, quo utuntur ipsi, probent esse naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam est, ut cujusque rei 64 eum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda: quare cum amnis de agro meo sæpe partem deterat, æquum esse ut 65 ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, nisi ubi ex re nostra commoda

GRONOVII.

58 *Summo minus*] Puta creationem magistratus oppidani vel vicani, jus patronatus ecclesiæ, jus capitalis supplicii.

59 *Agrorum universitatem*] Dominium majus, sive jus regium in universos fundos, ita tamen, ut dominium inferius quisque in suam partem privatus obtineat.

60 *A principe siccatus*] Principis cura & sumtu, aqua inde molibus expulsa aut fossis deducta.

61 *De civilibus*] Criminalibus, scilicet, principi vel reipublicæ reservatis.

62 *Ferunt*] Ipsi exigunt.

63 *Causa adversus fiscum*] Hi non possunt illa incrementa sibi vindicare neque impedire, quo minus ea fiscus auferat.

64 *Eum sequantur commoda*] L. 10. D. *de reg. jur.*

65 *Ejus beneficio*] Partem eam nanciscar & habeam pro mea, quam adjicit.

(hh) Non ipsi Jcti veteres, sed recentiores Interpretes. Nam Romani eo principio nitebantur, quod Alveus pars Ripæ censeatur. *J. B.*

moda existunt: at hic existunt e flumine quod 66 alienum est. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale est. Denique non esse universale quod adferunt, ipsa ostendit admissa ab ipsis agrorum limitatorum exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet. a Lucanus:

a *Pharsal.* VI, 277.

Illa terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado ——— ———

b *L. 38. D. De adq. rer. dom.*

XVII. Sed & b quod ajunt 67 viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; nisi 68 ager privatus sit qui viam debeat.

XVIII. Est & acquirendi modus, inter eos qui juris gentium vocantur, per genituram animantium. qua in re y quod a Romanis & aliis quibusdam gentibus est statutum, ut partus 69 ventrem sequatur, non est naturale, 70 ut supra diximus, nisi quatenus plerumque pater ignoratur. At si probabili ratione de eo constaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil potest afferri. Nam & patris partem esse quod nascitur certum est. Plusne vero de patre, an de matre habeat, inter Physicos disputatur. Plutarchus ea de re sic c disserit: ἡ φύσις μίγνυσι διὰ τῶν σωμάτων ἡμᾶς, ἵν' ἐξ ἑκατέρων μέρος λαβοῦσα καὶ συγχέασα, κοινὸν ἀμφοτέροις ἀποδῷ τὸ γινόμενον· ὥστε μηδέτερον διορίσαι, μηδὲ διακρῖναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον. *Natura sexuum corpora miscet, ut ita de utroque parte sumta confundat, & z commune utrisque reddit quod nascitur, ita ut neuter possit, quid suum sit, quid alienum, discernere.* Et hoc secutæ sunt veteres Francorum & Langobardorum leges.

c *Conjug. præcept.* p. 140. E. Tom. II. Ed. Wech.

XIX. 1. Si 71 ex aliena materia speciem quis fecisset, 72 Sabiniani dominium ejus esse volebant, qui materiæ fuisset dominus;

GROTII.

y *Quod a Romanis*] Cum quibus consentit c. 31. *Caroli Calvi* edicto Pistensi. De aliorum circa hanc rem legibus vide quæ supra in textu & notis c. V. hujus libri §. 29.

z *Commune utrisque reddat*] Vide appositum ad hanc rem locum Galeni 11. de semine, & quæ ibi ex Athenæo. *Chrysostomus* ad v. Ephesiorum: *μιγέντων τῶν σπερμάτων τίκτεται ὁ παῖς· mixta genitura fœtus oritur.* (Vers. 31. Tom. III. pag. 865.)

GRONOVII.

66 *Alienum*] Populi nimirum vel principis.

67 *Viam publicam*] Si meum inter agrum & fluvium interjaceat via publica, tamen meum fieri, quod alluvio adjecit.

68 *Ager privatus*] Nisi domino agri viæ istius muniendæ & reficiendæ munus incumbat.

69 *Ventrem sequatur*] Sit ejus, cujus est armentum, vel pecus pariens, si sit alterius, quod gignit. l. 5. §. 2. D. *de R. V.*

70 *Ut supra*] 2, 5. 29.

71 *Ex aliena materia*] §. 25. Instit. *de R. D.*

72 *Sabiniani*] Massurii Sabini JC. sectatores. l. 2. §. 47. *de orig. jur.* ubi & de Proculi schola.

minus; Proculus ejus, qui speciem fecisset, quia per eum esse cœpisset quod ante non existeret: arrepta tandem est media sententia, ut 73 si reverti ad priorem speciem materia posset, materiæ dominus rem haberet; si non posset, tum is haberet qui speciei esset auctor. Quod ipsum 74 improbat *a* Connanus, & hoc unum videri vult, plusne sit pretii in opere an in materia, ut quod pluris est id prævalentia sua quod minus est ad se trahat, argumento eorum quæ a Romanis quoque jurisconsultis 75 de accessione tradita sunt.

a L. 111, *c.* 6.

2. At si naturalem veritatem respicimus, sicut 76 confusis materiis communionem induci pro rata ejus quod quisque habeat, Romanis quoque jurisconsultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res constent materia & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque est. Species enim pars est substantiæ, non substantia tota: quod Ulpianus vidit, *b* cum dixit mutata forma 77 prope interemtam substantiam.

b L. 9. *Julianus.* §. 3. *sed si quis. D. ad exhib.*

XX. Ut autem qui mala fide materiam alienam attrectant, *c* speciem perdant, est quidem non inique constitutum, sed pœnale, atque ideo non naturale. 78 Natura enim pœnas non determinat, 79 nec ob delictum per se dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni sunt, qui delinquunt.

c L. 12. *de eo exhibendo.* §. 3. *si quis. D. ad exhib.*

XXI. Ut vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale est facti, non juris. atque ideo qui fundi pro vicesima parte est dominus, tam manet dominus quam qui partes habet novendecim. Quare quod de 80 accessione ob prævalentiam aut certis in casibus lex Romana constituit, aut in aliis etiam constitui potest, id naturale non est, sed civile, ad commodius transigenda negotia; natura tamen non repugnante, quia lex dandi dominii jus habet. Vix autem ulla est tractatio juris in qua tot discrepantes (ii) sint jurisconsultorum sententiæ & errores. Nam quis concedat

GRONOVII.

73 *Si reverti*] Si dissoluto opere, quod factum est, constet pristina substantia partibus.

74 *Improbat Connanus*] Vide *Vinn.* ad §. 25. Instit. de R. D.

75 *De accessione*] §. 26. Si quis alienam purpuram vestimento suo intexuerit, aut emblema addiderit poculo.

76 *Confusis materiis*] §. 27. Si qui vina sua confuderint, aut massas auri vel argenti conflaverint.

77 *Prope*] Non omnino.

78 *Natura pœnas non determinat*] Sed mos aut lex humana.

79 *Nec ob delictum*] 2, 1. 9.

80 *Accessione ob prævalentiam*] In quibus mea res, quia longe præstat, alienam trahit. l. 23. §. 4. *de R. V.*

(ii) Nec mirum: quum in toto isto jure Accessionis Veteres nullo principio certo & solido niterentur. Vera, & ex ipsâ naturali ratione petita, nobis videmur posuisse, in

 Notis

cedat, si æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non posse, [a] quod scripsit Ulpianus; aut ferruminatione confusionem fieri, [81] [b] quod Paulus; aut [82] aliam esse scripturæ, [c] aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ?

XXII. Plantata & consita [83] ut solo cedant, similiter est juris constituti, cujus ratio est quod ista solo alantur. Nam ideo & de arbore distinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante existentis [84] partem duntaxat facit: atque ideo sicut ex alimento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita domino seminis, plantæ, aut arboris jus suum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hic communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus [85] partes sunt solum & superficies: [d] nam si mobile sit, nullum in eo jus habebit soli dominus, quod & Scævolæ placuit.

XXIII. [86] Bonæ fidei possessor ut fructus omnes ex re suos [e] faciat quos percepit, naturale itidem non est, sed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; [a] imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi.

XXIV. Atque idem dicendum videtur (kk) de malæ fidei possessore, ubi lex pœnalis non intercedit. [f] *Benignius est*, ait Paulus Jurisconsultus, *etiam in prædonis persona haberi rationem impensarum; non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere.*

XXV. Ultimus acquirendi modus qui juris gentium dicitur, est per traditionem. Atqui [87] supra diximus, ad dominii translationem [b] naturaliter traditionem non requiri; quod & ipsi

a *L. Idem*, 5. §. 1. *D. de rei vind.*
b *L. in rem.* 23. §. *Item*, 5. *D. eod.*
c *Instit. de rer. div.* §. *litteræ*, 33. & §. *si quis*, 34.
d *L. Titius*, 60. *D. de acquir. rer. dom.*
e *L. Sed & si*, 25. §. *consuluit.* 11. *D. de petit hered.*
f *L. Plane*, 38. *D. de hered. pet.*

Notis ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 7. alterius Editionis: præsertim vero ad Compendium *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. 12. §. 7. *Not.* 4. tertiæ & quartæ Edd. *J. B.*

GROTII.

a *Imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi*] Vide hac de re *Speculum Saxonicum*, in quo multa æquitatis plenissima. II, 46.

GRONOVII.

81 *L. si rem*] 23.
82 *Aliam esse scriptura, aliam picturæ*] Hoc contra sententiam Pauli l. 23. §. 3. D. *de R. V.*
83 *Ut solo cedant*] §. 31. Instit. *de R. D.*
84 *Partem duntaxat*] Non sc. ipsum totum.
85 *Partis sunt solum*] L. 49. D. *de R. V. Solum partem esse ædium existimo.*
86 *Bonæ fidei possessor*] Qui rem alienam imprudens & sine dolo malo tenet. §. 35. instit. *de R. D.*
87 *Supra diximus*] 2, 6. 1.

(kk) Non mihi videtur. Sed de eo diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

b *Naturaliter traditionem non requiri*] Non sane. Vide *legem Wisigothicam*

ipsi Jurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt, [a] ut in re donata usufructu retento, [b] aut in eum collata qui possideat, [c] aut commodatam servet, in [88] jactis missilibus: Imo etiam ante adeptam possessionem nonnullis casibus nunc quoque transit dominium, ut [d] hereditatis, [e] legatorum, [f] rei donatæ ecclesiis & piis locis, aut civitatibus, aut [g] causa alimentorum, [h] bonorum quorum universalis societas contracta est.

XXVI. Hæc ideo annotavimus, ne quis repertâ juris gentium voce apud Romani juris auctores statim id jus intelligat quod mutari non possit: sed diligenter distinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo statu sunt naturalia; & jura multis populis seorsim communia, ab his quæ societatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud sciendum est, si hoc jure gentium improprie dicto, aut unius etiam populi lege introductus sit modus acquirendi, sine discrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus nasci: & si juris consecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ justam belli causam præbere possit.

a L. Quisq. 28. C. de don.

b L. 21. §. 1. D. de acq. rer. dom.

c §. 44. I. de rer. div.

d L. Cum heredes. 23. D. de acq. poss.

e L. a Titio. D. de furtis: 64.

f L. ut inter. 23. C. de SS. Eccl.

g I. Si doceas. 1. C. de don. quæ sub modo. *h L. 1. §. 1. & l. 2. D. pro socio.*

gotthicam lib. v. tit. 11. c. 6. *Tum videtur vera esse traditio, quando jam apud illam scriptura donationis habetur.* Et apud veteres Romanos res mancipi alienabantur plene per æs & libram. Vide *Varronem* lib. VI. de Lingua Latina (*pag. 82.*): *Festum Pompejum* in voce Rodus: *Ulpianum* institutionum tit. XIX. *Boëthium* ad Topica Ciceronis. (Lib. III. pag. 797.)

GRONOVII.

88 *Jactis missilibus*] 3, 6. 22. §. 45. Instit. de R. D.

CAPUT IX.

Quando imperia vel dominia desinant.

I. Quo-

I. QUomodo primitus acquirantur, & quomodo transeant tum dominia privata, tum imperia, satis diximus: quomodo desinant, videamus. Et quidem derelictione desinere obiter 1 supra demonstratum est, quia voluntate cessante non manet dominium. Est & alius desinendi modus, 2 sublato subjecto (aa) in quo est imperium vel dominium, ante alienationem scilicet 3 vel expressam vel tacitam, qualis est in successionibus ab intestato. Quare si qua persona, nulla edita voluntatis significatione, nullo consanguineo relicto, moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde servi (nisi 4 lex humana impediat) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant sui juris fient; quia 5 non sunt hæc sui natura occupabilia: nisi libertatem suam ultro deferant: res autem aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum a 6 si familia defecerit, quæ jus aliquod habebat.

III. 1. Idem, si populus. Dixit a Isocrates, & post eum (bb) Julianus imperator, civitates esse immortales, 7 id est, esse posse, quia scilicet populus est ex eo b corporum genere, 8 quod

a *De pace*, p. 183. D. *Ed. H. Steph.*

b *L. rerum*, 30. *D. De usurp. & usuc.*

GROTII.

a *SI familia defecerit*] Ut Danica olim. *Crantz*. Vand. VIII, 22. Rugia. *Crantzius* idem Vand. VIII, 12. Pelasgorum & Thessalorum. *Gregoras* lib. VII. (*in fin.* pag. 127. *Ed. Colon.* 1616.) Usumcassanidarum in Perside *Leunclavius* XVI. Adde *Leonem* lib. II. Africanorum (*Pag.* 136. *Ed. Elzevir.*) de Tarodanto: & si vis, *Ernestum Cothmannum* cons. XLI. num. 1. & sequentibus.

GRONOVII.

1 *Supra demonstratum*] 2, 6. 2.

2 *Sublato subjecto*] Corpore, homine, persona.

3 *Vel expressam*] Testamento vel scripto, vel nuncupato.

4 *Lex humana*] Ut quæ faciebat eos caducos aut fisco adjudicabat.

5 *Non sunt hæc*] Servi dominio heri, populi principis imperio, sine ullo herede morientium, soluti, non sunt in numero rerum vacuarum & occupanti concessarum, nisi ultro se tradant in alterius potestatem.

6 *Si familia*] H. l. 2, 24. p. 434. Ἀνὴρ μὲν γὰρ ἀσεβὴς καὶ πονηρὸς τυχὸν ἂν φθάσειε τελευτήσας πρὶν δοῦναι δίκην τῶν ἡμαρτημένων. αἱ δὲ πόλεις διὰ τὴν ἀθανασίαν ὑπομένουσι καὶ τὰς παρὰ ἀνθρώπων καὶ τὰς παρὰ θεῶν τιμωρίας. [Verba sunt *Isocratis*, loco in margine indicato, ad num. sequ. quo ista referuntur. Quem autem Auctorem Vir Doctissimus initio istius Notæ designare voluerit, divinare nequeo. *J. B.*]

7 *Id est, esse posse*] Spe & propagatione. *Liv.* 28, 28. *Tac.* 3, 6.

(aa) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. §. 14. Lib. VI. Cap. 3. §. 11. & Lib. VIII. Cap. 11. §. 1. *J. B.*

(bb) Locus est in Epistola *pro Argivis*: Τὰς πόλεις δ' ἀθανάτας εἶναι &c. Pag. 411. B. Ed. Spanh. *J. B.*

GRO-

8 quod b ex distantibus constat, unique nomini subjectum est, quod habet ἕξιν μίαν, ut a Plutarchus; spiritum unum, ut Paulus b Jurisconsultus loquitur. c Is autem spiritus, sive ἕξις, in populo est 9 vitæ civilis consociatio plena atque 10 perfecta, 11 cujus prima productio est summum imperium, vinculum per quod respublica cohæret, spiritus vitalis quem tot millia trahunt, ut c Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia instar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem esse non desinit, d particulis paulatim commutatis;

a *De anim. procr.* p. 1025. C.
b *L.* 23. §. 5. *D. De rei vind.*
c *Sen. lib.* 1. *De clem.* c. 4.

GROTII.

b *Ex distantibus*] Seneca epistola CII. *quædam continua esse corpora, ut hominem: quædam composita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diversæ junctura in unum sunt coactæ: quædam ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt, tanquam exercitus, populus, senatus.* Sumta hæc ex *Achille Tatio*, cujus ad Aratum hæc sunt verba, (*Cap.* 14. *Ed. Petav.*) ex *Conone* illo, cujus repertum est coma Berenices: παρετήρησε δὲ Κόνων ὁ μαθηματικὸς, σώματα λέγεσθαι ὅσα ὑπὸ μιᾶς ἕξεως ἡνωμένα κρατεῖται, οἷον λίθος, ξύλον. ἔστι δὲ ἕξις πνεῦμα σώματος συνεκτικόν. συνημμένα δὲ ὅσα οὐχ ὑπὸ μιᾶς ἕξεως δέδεται, ὡς πλοῖον, καὶ οἰκία. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν σανίδων, ἡ δὲ ἐκ πολλῶν λίθων σύγκειται. διεστῶτα δὲ, ὡς χορός. τῶν δὲ τοιούτων διτταὶ αἱ διαφοραί. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ὡρισμένων σωμάτων καὶ ἀριθμῷ ληπτῶν, ὡς χορός. τὰ δὲ ἐξ ἀορίστων, ὡς ὄχλος. *Observavit mathematicus Conon, corpora dici quæ uno tenore unum fiunt. Est autem tenor spiritus corpus continens. Connexa vero, quæ non uno tenore juncta sunt, ut navis, ut domus: nam & illa ex multis est tabulis, & hæc ex lapidibus multis: distantia ut chorus: sed & hæc duum generum inter se differentium. Sunt enim alia ex corporibus definitis & quæ numerum habent cognitu facilem, ut chorus: alia ex infinitis, ut populus.* Apparet hinc sumta quæ habet *Pomponius* L. rerum. 30. de usurp. & usucap. & quod *Paulus* dicit statuam uno spiritu contineri l. in rem. *De rei vind.* 23. §. item. 5. ubi similiter distinguit inter corpora cohærentia & quæ sunt ex distantibus. Usi & alii. *Philo* de mundo (*Pag.* 1154. E.): ἕξις ἐστὶ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ' ἑαυτό· *tenor est spiritus in semet se revolvens*, &c. item: ἕξις ἐστὶ πνευματικὸς τόνος, δεσμὸς οὐκ ἄρρηκτος ἀλλὰ μόνον δυσδιάλυτος· *Tenor est spiritualis continentia, vinculum non insolubile, sed solutu difficile.* (Pag. 1169. A.) Vide & *Boëthium* 1. arithmeticorum: (*Cap.* 1.) & nota cum de populo ἕξιν aut spiritum dicimus, non sumere nos vocem in suo rigore, ut *Conon* fecit, sed ἀναλογικῶς, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei speciem vocat *Alfenus* in l. proponebatur. 76. D. de judiciis.

c *Is autem spiritus, sive ἕξις, in populo*] Ἡ πολιτεία, βίος πόλεως. Aristoteles Polit. IV, 11.

GRONOVII.

8 *Quod ex distantibus*] Quod multa corpora uno vocabulo complectitur. l. 22. §. 5. D. *de R. V.* l. 30. princ. *de Usurpationibus. Aristot.* 1. Pol. 3. ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων συνέστηκε καὶ γίνεται ἕν τι κοινὸν, εἴτε ἐκ συνεχῶν εἴτε ἐκ διῃρημένων.

9 *Vitæ civilis consociatio*] Alia enim domesticæ.

10 *Perfecta*] 1, 1. 14.

11 *Cujus prima productio*] Ex quo ante omnia existit.

GROTII.

d *Particulis paulatim commutatis*]

a L. 76. De Judiciis. tatis, una manente specie, ut [a] Alphenus ex philosophis disserit.

b Epist. 58. 2. Atque ideo commode interpretandum, quod ait [b] Seneca, [12] neminem nostrum eundem esse in senectute, qui fuit juvenis, ut [13] de materia sola intelligatur; [e] quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone [c] in Cratylo, & Seneca dicto loco, [14] in idem flumen bis nos non descendere: quod recte sic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* Sicut & [d] Aristoteles flumen populo comparans dixit, flumina eadem vocari quanquam alia subeat semper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane, sed &

c Pag. 402. A. T. 1. Ed. Steph.

d III. pol. 3.

ἕξις

Exemplum in navi dat *Alfenus* dicto jam loco, & *Ulpianus* in l. quid tamen. 10. D. quibus modis ususfructus amittatur. Navem eandem esse ajunt, si per partes refecta sit. Aliud si dissoluta & recomposita. l. qui res. 98. §. aream. 8. D. de solutionibus. *Plutarchus* Theseo: τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠϊθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη, τὴν τριακόντορον, ἄχρι τῶν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως χρόνων διεφύλαττον οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες, ἄλλα δὲ ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ, καὶ συμπηγνύντες, οὕτως ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξόμενον [legendum αὐξανόμενον, ut habet MS.] λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτὸ, τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένει, λεγόντων· *Navem autem, in qua cum delecta juventute navigavit salvusque rediit Theseus, triginta aptam remis conservarunt Athenienses ad usque tempora Demetrii Phalerensis, subtrahenda ligna vetustate cariosa, subjiciendo alia, ita ut cohererent, unde & exemplum hæc navis facta est philosophis disputantibus de ea quæstione, quæ de augescentibus dicitur, in qua hanc navem ad ultima tempora eandem fuisse affirmant hi, illi negant.* (Pag. 10. C.) In hac controversia a philosophis decertata prudenter Jurisconsulti ajentem partem prætulere. Et *Tertullianus* juris valde peritus libro de Resurrectione carnis (*Cap.* 60.) *Navem procella dissipatam vel carie dissolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem sæpe conspeximus, etiam titulo restitutionis gloriantem.* Intellige manente carina, quomodo vox *resoluta* [Immo *dissolvit*] etiam sumenda in *Pauli* verbis l. inter stipulantem. 73. §. sacram. 5. D. de verb. oblig. Idque & apud *Tertullianum* præcedentia, & apud *Paulum* sequentia evincunt. *Philo* de mundo: οὐ γὰρ οὗ διαπίπτει οὐ πάντα τὰ μέρη φθείρεται, φθαρτόν ἐστιν ἐκεῖνο, ἀλλ᾽ οὗ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταὐτῷ ἀθρόα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. *Non cujus partes pereunt utique interitui obnoxium est, sed cujus omnes partes simul & eodem tempore pereunt.* (Pag. 1171. E.)

e *Quomodo Heraclitus*] Et *Epicharmus* apud *Diogenem Laërtium.* (*Lib.* III. §. 11.)

GRONOVII.

12 *Neminem nostrum eundem*] Sic & *Pythagoras* apud *Ovidium* 15. Met. 214. *Nostra quoque ipsorum semper requieque sine ulla Corpora vertuntur, nec quod fuimusve sumusve Cras erimus. Fuit illa dies, qua semina tantum Spesque hominum prima materna habitavimus alvo. Artifices natura manus admovit.* &c.

13 *De materia sola*] Non etiam de forma, quæ tamen dat esse rei.

14 *In idem flumen*] *Ovid.* d. l. v. 180. *Ut unda impellitur unda, Urgeturque eadem veniens urgetque priorem.*

GRO-

ἕξις illa, quam Conon definit 15 ἕξιν σώματος συνεκτικὴν, 16 Philo πνεῦμα ἀνθρώπων συνέχον, Latine quoque 17 spiritum vocant. Sic ergo populus, Auctore Alpheno & Plutarcho *a* de sera numinis vindicta, 18 idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivit: μέχρις ἂν ἡ ποιοῦσα καὶ συνδέουσα ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινωνία τὴν ἑνότητα διαφυλάττῃ· *quamdiu illa, quæ populum facit & mutuis nexibus vincit, communio jus unitatis suæ servat*; quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba sunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum qui nunc est alloquentis, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa sæcula acciderunt; ut videre est tum apud historicos, tum & f in libris sacris, ut Marci x, 3. Joh. VI, 32. VII, 19. 22. Actor. VII, 38. Sic apud Tacitum *b* Antonius Primus 19 Vespasiano militans milites 20 Tertianos veterum admonet, *ut sub 21 M. Antonio Parthos, 22 sub Corbulone Armenios repulissent.*

a Pag. 559. A. T. II. Ed. Wech.

b Hist. I. III. c. 24.

3. Ex odio itaque, non ex vero apud eundem 23 Tacitum Piso g negat Athenienses sui temporis esse Athenienses, quippe tot cladibus extinctos, sed illuviem nationum. Nam 24 externa illa accessio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipse ignoravit, cum illis ipsis sui temporis Atheniensibus objectaret vetera, quæ 25 in Macedonas improspere, violenter 26 in suos fecissent. At sicut particularum mutatio non efficit ut populus esse desinat qui fuit, nec per annos quidem mille & amplius, ita fieri posse ut intereat populus negari non potest. Fit autem hoc dupliciter,

GROTII.

f *In libris sacris*] Adde *Matth.* XXIII, 35. *Act.* III, 22.

g *Negat Athenienses sui temporis esse Athenienses*] Contra de iisdem Atheniensibus *Julianus* Misopogone. [Nil de *Atheniensibus* in Libro illo, qui adversus *Antiochenses* scriptus est. In animo forte habuit Auctor, quæ *Julianus* dicit in *Epist. ad Athenienses*, ab initio, *pag.* 268, 269. Ed. Spanhem. *J. B.*]

GRONOVII.

15 Ἕξιν σώματος] Habitum qui corpus continet. Ἕξις *Galeno* definitur πνεῦμα συνέχον καὶ συγκρατοῦν τὰ μέρη.

16 *Philo*] *De mundo*.

17 *Spiritum*] D. l. 30. D. *de usurp.*

18 *Idem hoc tempore*] Auctor ad *I Petri* III, 20.

19 *Vespasiano*] A. V. C. 812.

20 *Tertianos*] Tertiæ legionis.

21 *Marco Antonio*] Triumviro R. C. per P. Ventidium Bassum legatum ejus A. V. C. 714.

22 *Sub Corbulone*] Neronis legato A. V. C. 816.

23 *Tacitum*] 2. Ann. 55.

24 *Externa illa accessio*] Quod multi peregrini in civitatem confluxissent, vixque superessent illi αὐτόχθονες.

25 *In Macedonas*] Prælio maximo ad Chæronean.

26 *In suos*] Miltiadem, Themistoclem, Aristidem, Socratem, Phocionem.

GRO-

citer, interitu corporis, aut interitu speciei sive spiritus quem dixi.

IV. Corpus interit, h vel sublatis 27 simul partibus, sine quibus corpus subsistere nequit, vel sublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teste a Platone, i & alios quorum b Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hausit penitus, aut chasma, quorum exempla sunt apud c Senecam & d Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui sponte internecioni se dederunt, ut e Sidonii & f Saguntini. Ex antiquo Latio LIII. populos sine vestigiis interiisse, ait Plinius g. Quid si ex tali populo tam pauci supersint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis subsistere dominium quod populus habet 28 ad modum privatorum: non siquid populo ut populo competit: quod & b de collegio sentiendum est.

V. Corporis ratio tollitur, si cives aut sponte ob pestilentiam aut seditionem a societate discedant, k aut vi 29 ita distrahantur ut coire non possint, quod bellis accidit interdum.

VI. Species interit, sublata i aut omni aut perfecta juris communitate, sive singuli personalem quoque servitutem subeant, ut 30 Mycenæi ab Argivis, 31 Olynthii a Philippo, 32 Thebani ab Alexandro venditi, 33 Brutii a Romanis publicis

a Pag. 25. C. Tom. III.
b L. de Pallio, p. 39. Ed. Salmas.
c Ep. 91.
d Lib. XVII. c. 7.
e Diod. XVI. Bibl. c. 45.
f Livius, XXI, 14.
g Hist. Nat. III, 5.
h L. 7. §. ult. D. quod cujusque univ. n. L. 12. §. 13. D. de capt.
i Arist. Polit. III, 2.

GROTII.

h *Vel sublatis partibus, sine quibus corpus consistere nequit, vel sublata corporis ratione*] *Servius* in Fuldensibus excerptis ad I. Æneidos: *Duobus generibus deletur exercitus, aut internecione, aut dispersione.* (Ad vers. 70.)

i *Et alios quorum Tertullianus meminit*] Myunta apud *Vitruvium* (*De Architect.* IV, I.): Helicen & Burin apud *Pausaniam* (VII, 25.), *Strabonem* (*Geogr.* I. p. 59.), *Senecam* naturalium quæstionum libro VI. c. 23. & 31. & in Anthologia.

k *Aut vi ita distrahantur*] Philo dicto jam libro de Mundo: τὰ μὲν ἐκ διεστηκότων, αἰπόλια, βουκόλια, χοροὶ, στρατεύματα, ἃ πάλιν ἐκ συναρμοσθέντων σώματα παγέντα, τῇ διαστάσει καὶ διαιρέσει λύονται· *Quæ ex distantibus sunt, ut greges, armenta, chori, exercitus, non minus quam corpora ex connexis in unum coacta, divortio ac dissolutione intereunt.* (pag. 952. D.) Vide quæ supra de navi.

GRONOVII.

27 *Simul partibus*] Ipso solo aut urbibus eversis, incolis deletis; aut disturbata societate civili, vita & libertate plerorumque salva. *Strabo* libro 9. 434. τὴν δ' ἔκλειψιν δηλοῖ αἰκυστίον. οὐ γὰρ ἀφανισθέντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς χώρας τελέως ἠρημωμένης, ἀλλὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐθνικοῦ μηκέτι ὄντος μηδὲ συστήματος διαμένοντος τοιούτου.

28 *Ad modum privatorum*] Quod quisque pro se possedit, non jurisdictionem, imperium, territorium.

29 *Ita distrahantur*] Ut Campani, *Liv.* 26, 34.

30 *Mycenæi*] Paulo post bellum Persicum. *Pausan.* 2, 113. & 7, 448. [Vid. *Diod. Sic.* Lib. XI. c. 65.]

31 *Olynthii*] *Justin.* 8, 3. [& *Diod. Sic.* XVI, 54.]

32 *Thebani*] *Justin.* 11, 3. & 4. [& DIOD. SICUL. XVII, 14.]

33 *Brutii*] *Gell.* 10, 3.

GRO-

cis servitiis mancipati, sive ea retenta imperio exuantur. Sic de *a* Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; 34 corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, l cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque m imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero, *b* priore ad populum contra Rullum. Idem dicendum de populis 35 in provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic n a Severo Byzantium Perintho, o Antiochia *c* Laodiceæ supposita a Theodosio.

a Lib. XXVI. c. 16.

b Cic. 1. contra Rullum, c. 32.

c Theod. V. histor. eccl. c. 20. Zon. in Valent. & Theod.

VII. At vero si loco migraverit populus, sive sponte ob inediam, aut alia mala; sive coactus, *d* ut 36 populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, p populus esse non desinit, multoque minus si muri tantum urbis disjecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam *e* Lacedæmonii negarent admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos a communi sociorum concilio res judicata est.

d Flor. l. II. cap. 15.

e Plut. Agesilao, p. 616. B.

VIII. 1. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, Imperatoribus. Imo etiamsi plenissimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat cum sui esset juris, dum rex ei præsit, ut 37 caput istius populi,

GROTII.

l *Cui præfectus Roma missus jus redderet*] Vide *Festum* voce præfecturæ. *Vellejus* libro II. (c. 44.) *Jus his restitutum post annos circiter* CLII. *quam bello Punico a Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat.* adde exempla in textu & notis allata ad libri I. c. 3. §. VIII.

m *Imaginem reipublicæ nullam*] Severus jus buleutarum dedit Alexandrinis, qui sine publico consilio vixerant sub juridico. [*Spartian.* c. 17.]

n *A Severo*] Vide *Xiphilinum* Severo: *Herodianum* libro III. (c. 6.) adde quæ infra hoc libro II. cap. XXI. §. VII.

o *Antiochia Laodiceæ supposita*] Vide *Zonaram*. (Lib. XIII. Cap. 18.)

p *Populus esse non desinit*] Ut Geloi Phintiada translati. *Diodorus* Siculus in fragmentis Peirescianis. [Immo in prioribus, *Excerpt.* è *Lib.* 22.]

GRONOVII.

34 *Corpus nullum civitatis*] Hoc non de veris veteribusque Campanis intelligendum, sed, quos illis ejectis ibi posuerunt Romani, aratoribus.

35 *In provinciæ*] Nam provincia proprie populus erat extra Italiam vi & armis R. domitus, ita ut amisso omni jure suo annuos magistratus legesque & jura Roma acciperet.

36 *Populus Carthaginensis*] Jussus est a Rom. migrare in locum 10000. pass. a mari remotum, & ibi novam urbem condere; factum tamen non est, sed illi cum urbe perire, quam relinquere illam maluerunt.

37 *Caput istius*] Ut populo sui nominis & separati propriique juris.

puli, non ut caput [38] alterius populi. Nam imperium quod in rege est ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars est caput: atque adeo rege, si electus est, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut supra ostendimus. Neque est quod Aristotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat [a] eandem esse civitatem, sicut, inquit, harmonia non eadem est ubi [39] a Dorico modo in Phrygium transitur.

[a] Polit. III, 3.

2. Sciendum enim est unius rei artificialis plures esse posse species, sicut legionis species una est [40] qua regitur, altera [41] qua militat. Ita civitatis species una est, [42] consociatio juris atque imperii; altera, [43] relatio partium inter se earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc spectat politicus, illam jurisconsultus: quod nec [b] Aristotelem latuit cum ita subjicit: *an vero exsolvenda sint nomina necne, mutatâ gubernandi formâ, alia inspectio est*: artis scilicet alterius, quam cum politica non confundit Aristoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipse, *μεταβαίνων ἐκ γένους εἰς γένος*, *ab uno tractandi genere ad alterum transitum faciens*.

[b] D. c. 3. Pol. lib. III.

3. Non desinit debere pecuniam populus, rege sibi imposito, quam liber debebat: est enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in se retinet, quanquam jam non exercendum a corpore, sed a capite: unde parata est responsio ad controversiam [44] ex facto nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus sedere debeat qui summum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipse populus: sicut in Amphictyonico consessu Phocensium (cc) locum accepit Philippus Macedo. sic

GRONOVII.

38 *Alterius*] Cujus hic sit accessio sine nomine.

39 *A Dorico*] *Apul.* in Flor. Æolium modum simplicem, Asium varium, Lydium querulum, Phrygium religiosum, Dorium bellicosum dicit. Addendus Ionius, floridus & mollis.

40 *Qua regitur*] Descripta per legatos, tribunos, centuriones, signiferos, optiones, decuriones, cohortes, centurias, signa, contubernia.

41 *Qua militat*] Per castra, per opera, per acies, orbicularem, quadratam, phalangem, cornua.

42 *Consociatio*] Quod qui in eam coierunt, habent eadem fora, leges easdem & consuetudines, commune territorium, commoda & onera consociata.

43 *Relatio*] Quod consortio & communitate fruitur, & publica jura participat ex arbitrio & administratione vel unius, vel paucorum, vel multorum, vel omnium.

44 *Ex facto*] Ex oborto casu l. 35. D. *de hered. inst.*

(cc) In Decreto *Amphictyonum*, quale refert DIOD. SICULUS, Lib. XVI. *Cap.* 61. nihil legitur de loco, quo *Philippus* sessurus esset; sed tantum illum duo habiturum suffragia, quemadmodum *Phocenses* habebant. *J. B.*

GRO-

sic vicissim qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

IX. Quod si quando q 45 uniantur duo populi, non amittentur jura, sed communicabuntur, sicut 46 Sabinorum a primo, deinde 47 Albanorum jus in Romanos transfusum est, & una facta respublica, ut Livius b loquitur. Idemque censendum de regnis, quæ non fœdere, aut eo duntaxat quod regem communem habeant, sed vera unitate junguntur.

a Liv. I, 13.
b Libro I. c. 28.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut consensu mutuo, aut vi bellica, sicut corpus imperii Persici divisum est in Alexandri successores. Quod cum fit, plura pro uno existunt summa imperia, cum suo jure in partes singulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter est administrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & discessio, quæ ex consensu fit in colonias. 48 Nam sic quoque novus populus sui juris nascitur: οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ ὅμοιοι εἶναι ἐκπέμπονται, inquit c Thucydides: *Non enim ut servi, sed r ut pari jure sint dimittuntur.* Idem d secundam coloniam a Corinthiis Epidamnum deductam narrat ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *ut pari jure esset.* Rex Tullus apud Dionysium e Halicarnassensem: τὸ δὲ ἄρχειν ἐκ παντὸς τῶν ἀποικιῶν τὰς μητροπόλεις ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον, οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον ἠξιοῦτο ὑφ᾽ ἡμῶν· *Ut omnino matrices urbes coloniis imperent, quasi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.*

c Libro I. c. 34.
d Cap. 27.
e Libro III. c. 11.

XI. 1. 49 Nobilis est & illa quæstio apud historicos & jurisconsultos, de his quæ Romani imperii fuerunt 50 cujus nunc sint:

GROTII.

q *Uniantur duo populi*] Ut ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante *Diodoro*, (*Lib.* V. c. 33.) Vide, si vacat, de hoc argumento *Reinkingium* libro I. classe IV. c. 17. n. 95. & quæ ibi citata.

r *Ut pari jure sint*] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus lib. I. c. III. §. XXI. *Curtius* libro IV. *Carthaginem Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti.* (Cap. 2.)

GRONOVII.

45 *Uniantur duo populi*] Jungantur in unum corpus. Ut sub Ænea Trojani & Latini.

46 *Sabinorum*] Quiritium, vel a Curibus cum T. Tatio profectorum, rege Romulo.

47 *Albanorum*] Regnante Tullo Hostilio.

48 *Nam si quoque*] Nam sic quoque.

49 *Nobilis &c.*] Mirum est hoc loco summum virum, quum in præcipua quæstione non male sentiret, in tot salebras se conjecisse, totque monstra & chimæras confinxisse, ut aliquid novum diceret, & Germanis potius ludibrium deberet, quam Gallis & Papæ parum placeret.

50 *Cujus nunc sint*] Nempe illorum, qui possident, Papæ, Francorum,

sint: multi ea nunc esse volunt Germanici sive regni, ut olim vocabatur, sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi confingunt, cum tamen (dd) notum satis sit Germaniam magnam, id est Transrhenanam, totam maxima temporis parte fuisse extra complexum Romani imperii. Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio, nisi certis documentis probetur. Quare & 51 populum Romanum 52 eundem esse dico, qui olim fuit, quanquam extraneorum accessione admixtum, & 53 imperium penes eum mansisse, tanquam penes corpus, in quo esset ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus, antequam Imperatores Romani regnarent, 54 idem faciendi 55 jus habuit, ut quisque Imperator mortuus erat, 56 alio nondum existente. Imo & 57 electio

eorum, Hispanorum, Anglorum, Belgarum, Italiæ dynastarum, Turcarum, Hungarorum, Sarmatarum. Nomen & pauca imperii feuda in Italia, partes ad Rhenum & Danubium Germani obtinnere.

51 *Populum Romanum*] Populum Rom. eundem esse dico: situ & loco, non genere, non animis, non moribus, non potentia, funus & cadaver sui.

52 *Eundem esse dico*] Juxta tradita sect. 8. hujus capitis.

53 *Imperium penes eum mansisse*] Nempe in illa, quæ ex veteri copia retinere potuit. *Imperium penes eum mansisse*] Quodnam? aut in quid? quidni sui quidem potens sit, sed serviat sacrificulo, in ipsa autem Italia tot dominos videat, ne quid de provinciis dicam? Si nihil aliud, certe desiit habere imperium, quum id detulit Carolo Magno, atque ex eo tempore Francorum, & qui alii Germaniæ, sive imperio, sive regno dicere libeat, his successere, imperio adjunctus fuit.

54 *Idem faciendi jus habuit*] Si milites sivissent. Perinde hoc est, ac si dicam, quæ olim jure facere potuit Francorum populus, quum electionem regum haberet, (quod ipse scribit cap. 7. num. 20.) idem nunc eum faciendi jus habere. Neque enim unquam id abdicavit, sed aulæ artibus & factione principum & sua patientia amisit.

55 *Jus habuit*] Non nisi imaginatium: ipsum enim jus & omnia habebat miles.

56 *Alio nondum existente*] Lepidum hoc: sed unde quæso existebat ille, qui si exstiterat, populo non supererat jus faciendi? nam si jus erat populi, nemo existere poterat, nisi quem populus fecisset. Si aliunde existente Imperatore, deerat jus populo faciendi, deerat & non existente, sed erat ejus a quo iste existebat.

(dd) Hoc minimè probat, *Imperatores Germaniæ* non successisse in locum *Impp. Romanorum*: quid enim obstat, quominus illi alio titulo simul sub ditione suâ habuerint regiones, quæ extra complexum Imperii Romani fuerant? Vera ratio est, quam tamen Auctor non adgnoscit, jus Populi Romani dudum exstinctum, eo tempore quo *Carolo Magno* se subjecit. Sed de tota hac quæstione, quod satis est, diximus in Notis nostris Gallicis. Auctor heic passim ab Interpretibus & aliis Scriptoribus vapulat: quorum tamen nonnulli ut heic *Gronovius*, asperiùs eum exceperunt, suspicionibusque iniquis onerare conati sunt. *J. B.*

GRO-

57 electio Imperatoris ad populum pertinebat, 58 & aliquoties a populo s per se, 59 aut 60 per senatum facta est: quæ autem

GROTII.

s *Per se, aut per Senatum*] Exempla passim electionum factarum a Senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Juliano, Severo, Macrino, Maximo, Balbino, Aureliano, Tacito, Floriano, Probo, apud *Dionem*, *Spartianum*, *Capitolinum*, *Lampridium*, *Vopiscum*. Ante Aurelianum sex menses imperium fuit sine principe, ejusque electionem miles senatui detulit iterum atque iterum. Pro Senatus jure egregia Albini epistola apud *Capitolinum*, (*Cap.* 13.) & Senatus epistola pro Gordianis. (*Apud eundem*, Maximin. c. 15.) *Macrinus* in oratione: *Detulerunt ad me imperium: cujus ego, Patres conscripti, interim tutelam recipio, teneo regimen, si & vobis placuerit quod militibus placuit.* (Capitolin. in ejus vit. c. 6.) Tacitus Imperator apud *Vopiscum* in Probo (*Cap.* 7.) *Me quidem senatus principem fecit, de prudenti exercitus voluntate.* Apud eundem Vopiscum *Probus: Recte atque ordine, Patres conscripti, proximo superiore anno factum, ut vestra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & estis mundi principes, & semper fuistis, & in vestris posteris eritis.* (Cap. 11.) *Majorianus* ad senatum in novellis: *Imperatorem me factum, Patres conscripti, vestræ electionis arbitrio & fortissimi exercitus ordinatione agnoscite.* [IV. 3. Supplem. ad fin. COD. THEODOS. *Ed. Gothofred.*]

GRONOVII.

57 *Electio Imperatoris ad populum pertinebat*] Nempe ut ad Menedemum filius amissus: *Filium habeo, Chremes, & qui dixi habere me? immo habui.* Populus ille, ad quem olim pertinebat electio Imperatorum in libera republica.

——— *qui dabat olim*
Imperium, fasces, legiones, omnia,
Sub Cæsaribus,

——— ——— *nunc se*
Continet, atque duas tantum res
anxius optat,
Panem & Circenses ———

Ut canit Juvenalis satyr. x.

58 *Et aliquoties a populo per se*] Nunquam, ne semel quidem. Julius & Octavius tyrannidi suæ speciem addiderunt lege ad populum lata, sed quam jam armis & multo sanguine civili occuparant, vix ut restaret quisquam, qui rempublic. vidisset, hoc est, vere Romanus. Hæc si electio est, omnes tyranni sunt electi. Nihil enim negatur arma tenenti. *Phædrus* fab. 8.

Ut mos est vulgi, passim & certatim ruunt
Feliciter, succlamant ipsi principes,
Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum,
Tacite gementes tristem fortunæ vicem.

59 *Aut per senatum*] Quod improvide posuerat hic, in notis incautius reddidit.

Non Hadriani: miles & Plotinæ gratia & ficta adoptio Trajani ipsum fecit. Honesta oratio erat in literis ad senatum, *veniam petentis quod de imperio suo judicium senatui non dedisset, salutatus scilicet præpostere a militibus Imperator, quod esse resp. sine Imperatore non posset*, ut est apud *Spartianum*. Sed hæ ipsæ literæ ostendunt, jam fuisse, antequam a senatu eligeretur: hoc est, non electum esse. Olim cum post duos exercitus cum ducibus Scipionibus in Hispania prope internecione cæsos, reliquias collegisset, provinciam servasset, bina hostium castra cum ingenti illorum strage cepisset L. Marcius a milite dux dictus, & in

in literis quas de rebus ab se gestis ad senatum dabat, modicum titulum proprætoris nomini suo addidisset: *res gesta*, inquit *Livius*, *magnifica senatui visa*, *titulus honoris (quod imperio*, *non populi jussu*, *non ex auctoritate Patrum dato*, *PROPRÆTOR SENATUI scripserat*,) *magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli esse*, *Imperatores legi ab exercitibus*, & *solemne auspicatorum comitiorum in castra & provincias procul a legibus magistratibusque ad militarem temeritatem transferri* &c. *Rescribi de frumento & vestimentis exercitus placuit*, *eam utramque rem curæ fore senatui*, *adscribi autem PROPRÆTORI L. Marcio non placuit*, *ne id ipsum quod consultationi reliquerant*, *pro præjudicato ferret.* Liv. 26, 2. Quin etiam statim alium Imperatorem, cui ille tam bene meritus pareret, adolescentem 24. annorum, Publium Scipionem alterius, qui occubuerat in Hispania, filium miserunt, ut apud *Liv.* dicto loco. Tum electio Imperatorum ad populum & senatum pertinebat, non quum ejusmodi veniæ petitiones scriberentur.

Non Pertinacis: nam Lætus præfectus prætorio & electus cubicularius, occiso Commodo, nocte intempesta raptum e lecto in castra duxerunt, ubi Imperator a militibus appellatus est: nocte in palatium, postera demum luce in curiam venit, sane abstinens prælato igne, quæ pompa Augustorum erat: sed (ut *Tacitus* de Tiberio scribit 1. annal. 7.) *signum prætoriis cohortibus*, *ut Imperator*, *dederat*: *excubiæ*, *arma*, *cætera aulæ*: *miles in forum*, *miles in curiam comitabatur. Ibi suscipere se etiam imperium a senatu* dixit, inquit *Julius Capitolinus*, sed continenter addit, *quod jam sponte inierat.*

Non Juliani: palam enim sub præconio emit, cum milites in muro castrorum vocalissimo homine posito venale proposuissent imperium, tradituros que ei, qui plurimum pecuniæ polliceretur, pronunciassent, Julianus viritim dedit tricena millia sestertiûm, hoc est, 750. coronatos, atque ita acceptus est.

Non Severi: nam triplici bello adversus Julianum, adversus Pescennium Nigrum, adversus Clodium Albinum peperit. Cumque occiso Juliano senatus centum ad eum senatores misisset ad gratulandum, rogandumque, excepit eos Interamne armatus circumstantibus armatis, & quidem excussos, ne quid ferri haberent, ut narrat Spartianus, adeo parum eis fidebat. Enumerat deinde *Spartianus* positis nominibus supra XL. de senatu illustres viros, ab eodem sine causæ dictione interfectos, quod eos aut Pescennio aut Albino favisse suspicaretur.

Non Opilii Macrini: nam & hic imperium arripuit, humili loco natus, & animi atque oris inverecundi, ut scribit *Capitolinus*. Deinde interest, inquit, scire cujusmodi oratio fuerit, qua se excusavit, ut & impudentia hominis noscatur & sacrilegium. In ea modestissimæ simulationis est illud: *Detulerunt* (milites) *ad me imperium*, *cujus ego*, *P. C. interim tutelam recepi*; *teneo regimen*, *si & vobis placuerit*, *quod placuit militibus.* Sed ut scirent nihil ipsis liberum relinqui, subjungit: *Quibus & stipendium dedi*, & *omnia Imperatoris more jussi.*

Maximus sane Pupienus & Cælius Balbinus (sic enim corrigendum apud auctorem, nec fuit unus Maximinus Balbinus, sed duo, & horum alter Maximus, non Maximinus) a senatu electi sunt contra sævissimum Maximinum. *Sed*, inquit Capitolinus, *mœrentibus militibus*, *quod eum Imperatorem*, *quem ipsi delegerant*, *perdiderant*, *eos habebant quos senatus legerat.* Itaque optimos viros post paucos imperii menses, seditione orta, indignissime occidere.

Aureliano, qui titulum dant optimum, fingunt a Valeriano eum adoptatum Byzantii inscio & imprudente senatu: quod vix credibile est: quum post Valerianum Gallienus filius ejus, deinde Claudius, tum Quintillus ante Aurelianum te-

tenuerint imperium. Verum est a militibus in Pannonia apud Sirmium dictum Augustum: quo nuncio Romam perlato, miser Quintillus, quem senatus legerat post XVII. diem imperii, cum ne prætorianus quidem miles ei accedere vellet, vel ab iis interemtus est, vel ipse se occidit.

Ante Aurelianum sex menses vacuum fuisse imperium & electionem senatui iterum iterumque fuisse delatam non sine errore memoriæ posuit Auctor. Ante Tacitum dicere voluit. Sic enim *Vopiscus: De Imperatore deligendo exercitus retulit ad senatum, idcirco quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem* (Aurelianum) *occiderant.* Verum senatus hanc eandem electionem in exercitum refudit, sciens, non libenter jam milites accipere Imperatores eos, quos senatus elegerit. Denique id tertio factum est, ut per sex menses Imperatorem Romanus orbis non habuerit. Sed sexto mense post acceptum hunc Imperatorem pœnituit milites, quanquam principis optimi: itaque eum ex insidiis occiderunt.

Cur vero allinit Flavianum, de quo *Vopiscus: Hic frater Taciti germanus fuit, qui post fratrem arripuit imperium, non senatus auctoritate, sed suo motu.*

Cur Probum, de quo statim idem *Vopiscus: occisus est* (Florianus) *Tharsi a militibus,* qui Probum audierant regnare, quem omnis exercitus legerat: Tantus autem Probus fuit in re militari, ut illum senatus optaret, milites eligerent.

Pro senatus jure ait exstare egregiam epistolam Albini. Non est epistola, sed concio ad exercitum, ex qua nihil aliud colligas, quam quod dicitur, melius fore, *si senatus populi Romani solum illud vetus haberet imperium, nec in unius potestate res tanta consisteret.* Hoccine est senatui jus dare faciendi Imperatoris, quo ille per CCLX. annos caruerat? Clauditur autem ita sermo: *Senatus imperet, provincias dividat, senatus nos consules faciat: & quid dico senatus? vos ipsi & patres vestri eritis enim ipsi senatores.* Præclare vero senatores! scire licet, a quo senatu ille imperium exspectet. Quis non intelligat artem viri? sic solebant defectores senatus nomen præferre, donec suum approbavissent. Sic Galba consalutatus Imperator, legatum se senatus ac populi Romani professus est. *Sueton.* cap. 10. at ut occisum Neronem cunctosque in sua verba jurasse cognovit, deposita legati, suscepit Cæsaris appellationem. ibidem cap. 11. Sic superior exercitus ad Rhenum, cum Galbam respiceret, ne reverentiam imperii exuere videretur in S. P. Q. R. Obliterata jam nomina, sacramenta advocabat. *Tacitus* 1. histor. 55. At mox: *speciosis senatus populique Romani nominibus relictis Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes remp. fuisse:* ut ait ibidem cap. 57. Nihil verecundius Albinus.

Pro eodem senatus jure egregiam vult esse epistolam senatus pro Gordianis; at nihil ne in hac quidem, quod jus ullum senatui afferat. Ita loquuntur: *Dii faventibus Gordianum proconsulem virum sanctissimum & gravissimum senatorem, principem meruimus, Augustum appellavimus.* Nempe ut appellaverunt omnes a legionibus obtrusos. Nam in ipsa relatione dixerat Consul: *Patres conscripti, Gordiani duo, pater & filius, magno Afrorum consilio Imperatores sunt nominati.* Jam igitur appellati erant, cum senatus eorum partibus se applicuit.

Majorinum, cujus honesta ad senatum verba proferuntur, ex magistro militum Augustum creavit Leo Thrax. Imperator Constantinopolitanus, & ad occidentale imperium regendum dimisit. *Calvisius* ad A. C. 457. Illud certum est, comitia imperii Cæsarum nunquam penes populum Romanum, nunquam penes senatum fuisse, tamquam jus stabile ac proprium, & ut hodie penes Germanorum optimates principis sui, penes Polonorum & Cimbrorum ordines regis eli-

tem a legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, 61 non erant ratæ 62 ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex 63 approbatione populi.

2. Cum his non pugnat quod 64 Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sunt. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperii ea

eligendi jus est. Nata est hæc potestas inter arma, & a militibus delata: hos qui propitios habuissent, aut occupabant eam ipsi, aut liberis adoptatisve relinquebant, aut cum collegis adscitis communicabant. Primi duo adhibuerunt etiam populum, sed per milites jam imperio potiti, & hi populo eidem reliquerunt consulum prætorumque per suffragia creandorum imaginem. Tiberius & hoc populo detraxit, comitia ad senatum referens, nec populus ademtum jus questus est, nisi inani rumore, ut est apud *Tacitum*. Ex hoc tempore voluerunt quidem de imperio suo & senatusconsultum interponi, sed postquam a milite acceptam in manu jam habebant potestatem. Soli Maximus & Balbinus non ordinario & quasito jure, sed per tumultum metu gravissimo Maximini a senatu facti sunt. *Tacitus* ultro postulante milite: quem tamen horum mox pœnituit, ut brevitas imperii illorum & tristis eventus satis declarat. Itaque si hodiernus populus nihil habet amplius, quam tunc habuit in creatione Imperatoris, nihil habet.

60 *Per senatum*] Vix semel & iterum, & semper eventu parum felici.

61 *Ex jure legionum*] Profecto Imperatores jure suo faciebat miles, quo instruxerant eos, qui per eosdem imperium invadebant: quis enim auderet ostendere tot caligas, tot millia clavorum?

62 *Non ex jure legionum, sed ex approbatione populi*] Falsum. Imo ex fide & consensu legionum: hæ faciebant, sustinebant, destituebant, destruebant, ubi libuisset, principem, si non jure, at quasi jure: populum Romanum jubebant plorare aut adulari. Post Julium & Augustum ne simulatio quidem interrogandi populi interposita est. Milites sive in teterrimum hominem, ut Othonem, Vitellium, Heliogabalum, Maximinum incidissent, dum illi fidi & concordes essent inter se, erat & constabat Augustus, ut qui lege optima; sive sanctum meritumque virum arripuissent, mutato animo & pœnitentia illorum peribat: non illi nocebat detestatio populi, non hunc juvabat approbatio.

Convellit deinde diligenter, quod nemo erat objecturus. *Quotquot in orbe Romano essent, cives factos, ergo non solos urbem incolentes habuisse approbationem*. Similes habent labra lactucas. Qualis sententia, talis objectio. Miles, ut dixi, rem habebat in manu, & risisset, aut etiam male mulctasset utrosque tam urbanos quam municipes, si illi tam inepte serram duxissent, tam stultam litem suam fecissent. Speciem retinuit urbs usque ad Galbam: tum, ut bene Tacitus, *evulgatum imperii arcanum*, principes posse alibi quam Romæ fieri, nempe ubi maxima vis erat militum. Et hi, non de illo scilicet fonte imperii, hauriebant, & conspectissimos honoratosque apud senatum faciebant, sed Afros, Pannonios, Syros, Thraces, quicunque placuissent, urbi imponebant.

63 *Approbatione populi*] Non voluntaria, sed jussa, imperata, necessaria, nec populi, sed senatus. Populus nihil faciebat aliud, quam ut imaginem principis missam in urbem adoraret.

64 *Antonini constitutione*] L. 17. D. *de statu hominum*.

GRO-

ea jura, quæ olim habebant 65 coloniæ; & 66 municipia, & 67 provinciæ togatæ, ut & honorum participes essent, & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis itidem ut in populo urbis Romæ 1 fons imperii esset: quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui 68 habendi imperii modum ac causam 69 mutare non potuerunt. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit: sed tunc quoque electionem factam 70 a parte sui quæ 71 Constantinopoli habitabat,

GROTII.

1 *Fons imperii esset*] Senatus pro Gordiano apud *Herodianum* provincias hortatur πείθεσθαι Ῥωμαίοις ὧν δημόσιον ἄνωθεν τὸ κράτος ἐστὶν, αὐτοῖς τε φίλα καὶ ὑπήκοα ἐκ προγόνων· *Parere Romanis, quorum ab antiquo esset imperium, quibus veteri jure gentes aliæ amorem obsequiumque præstarent.* (Lib. VII. c. 7. *Ed. Boecl.*) Apud eundem Maximus in allocutione ad milites: οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἴδιον κτῆμα ἡ ἀρχὴ, ἀλλὰ κοινὸν τοῦ Ῥωμαίων δήμου ἄνωθεν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἡ τῆς βασιλείας ἵδρυται τύχη. ἡμεῖς δὲ διοικεῖν καὶ διέπειν τὰ τῆς ἀρχῆς μεθ' ὑμῶν ἐγκεχειρίσμεθα. *Non enim unius viri possessio est hoc imperium, sed antiquitus res est populi Romani: in hac urbe principatus fortuna sita est, nos vero vobiscum, milites, in id electi sumus, ut ea, quæ imperii sunt, curemus ac tueamur.* (Lib. VIII. c. 7.) *Claudianus* de Roma:

Armorum legumque parens quæ fudit in omnes
Imperium ———— ————

(De Sec. Cons. Stilic. *vers.* 136.)

GRONOVII.

65 *Coloniæ*] Oppida ex urbe Romana conscriptis colonis divisisque inter eos sedibus & fundis per triumviros d. c. propagata. [Vide de his omnibus eruditissimnm Opus Illustris SPANHEMII, cui titulus *Orbis Romanus*, Lib. I. c. 9. 13, Lib. II. c. 6. 9. &c. *J. B.*]

66 *Municipia*] Oppida, quorum cives universi jus civitatis Romanæ acceperant. *Gell.* 16. noct. 13.

67 *Provinciæ togatæ*] Quæ itidem civitate donatæ: ut Gallia togata, quæ & Narbonensis. [Immo *Gallia Narbonensis* erat *Braccata:* sed *Togata* erat *Gallia Cisalpina;* ut omnibus notum. *J. B.*]

68 *Habendi imperii modum, ac causam mutare*] De causa concedo, ea enim erat militis, & tanto tristior omnis imperii conditio, quod certam de successione legem accipere non poterat, sed a vago & mutabili legionum (h. e. nec generis optimi & consilii fere nullius hominum) arbitrio pendebat. At modum habendi imperii fecerunt sibi quisque qualem voluerunt. Boni deruierunt aliquid senatui, indulgenter habuerunt populum, clementer provincias: mali in omnes, sed præsertim in optimos, hoc est, senatum impune grassabantur, quamdiu largitionibus continere poterant studia caligatorum & gratiam. Unde præceptum Severi ad Bassianum Caracallam: *Fili, cole militem, & contemne ceteros.*

69 *Mutare non potuerunt*] Si voluissent, quis impediisset, præter militem? Sed neque expediebat ipsis, & fons imperii erat, non Romæ, sed ubi validissimus exercitus.

70 *A parte sui*] Scilicet, si miles est pars populi, sed tunc caput erat.

71 *Constantinopoli factam, ratam habuit*] Hactenus ut imaginem electi mi-

a In Eutrop. L. II. vers. 135.

tabat, unde 72 Byzantinos Quirites vocat *a* Claudianus, 73 ratam populus totus habuit: jurisque sui monumentum non tenue servavit u in urbis suæ prærogativa;, x & in honore consulatus aliisque rebus. Quare 74 jus omne, quod hi, qui Constantinopoli habitabant, ad eligendum Imperatorem Romanum

Imperatoris Romam missam adoraret, & faustis acclamationibus, id est adulatione prosequeretur. Plebiscitum quidem nusquam ullum factum accepimus: ubi legeretur illud solenne carmen: *Consul populum jure rogavit, populusque jure jussit, quem senatus populusque Constantinopolitanus Imperatorem creavit, is ut jure optime Imperator esset.* Hoc enim est ratum habere. An ratum habet, qui ne respicitur quidem, nedum rogatur, sed mutus silens, aut nisi cum vernili adulatione loquens patitur, accipitque, quicunque imponitur. Imo ipsa Roma & Constantinopolis, & totum imperium, donum, beneficium, pila ludicra erat militis. Inconsulto & satis invito populo Romano sedem transtulit Constantinus, & umbram honoris, quæ restabat Romæ, cum ea divisit. Jus tamen eligendi Imperatoris nec habuerat Roma, nec acquisivit Constantinopolis. Itaque nec Romanis, nec Constantinopolitanis rogatis, Constantini filii, ubi erant, sumserunt imperium: deinde Julianus in Gallia, Jovianus in Perside, Valentinianus in Cilicia, & sic cæteri.

GROTII.

u *In urbis suæ prærogativa*] Ait *Zonaras* (in Vit. *Constantini*) Romæ servata πρεσβεῖα, prælationem, quod inde venisset imperium. (Lib. XIII. Cap. 3.) *Ammianus* lib. XIV. (c. 6.) de Roma: *Per omnes tamen quotquot sunt partes ut domina conspicitur & regina.* Claudianus Honorio agente Ravennæ (*De* VI. *Cons. Honor.* vers. 407.):

Quem, precor, ad finem laribus sejuncta potestas
Exsulat, imperiumque suis a finibus errat?

x *Et in honore consulatus*] Nam alter consulum ex urbe Romana, & is quidem priorem habebat locum. *Procopius* in arcana historia. [*Cap.* 26. ubi de præcedentia Consulis Romani ne γρῦ quidem.]

GRONOVII.

72 *Byzantinos Quirites*] Imo quia Byzantium *nova Roma* appellabatur.

73 *Ratam populus*] Non suffragio aut comitiis, sed, ut dictum, missam imaginem adorando.

74 *Jus omne Constantinopolitanorum pendebat a voluntate populi Romani*] Falsissimum. Imo quum post Honorium Theodosii magni filium, sine liberis defunctum, maneret divisum imperium, & alius in Occidente, alius in Oriente resideret Imperator, is qui Romæ agebat, non erat certus justusque princeps, priusquam a Constantinopolitano confirmaretur. Sic Theodosius junior Romæ factum Joannem non agnovit, brevique potentia exuit, dato Valentiniano juniore successore. Post Theodosium Constantinopoli regnum obtinuit Marcianus, assumtus a Pulcheria sorore Theodosii, deinde Leo Thrax, & cæteri inconsulto populo Romano. Valentiniano Romæ Avitus Majorinus vel Majorianus, Severus, Anthemius, Olybrius, Glycerius, Julius Nepos, Romulus Augustulus successerunt, qui omnes missi petitive Constantinopoli, aut per militem, injussu populi Romani, regnarunt. Post hos Odoacer Herulorum rex urbem & Italiam occupavit, eversus a Theodorico Gotho, cui Zeno Constan-

stantinopolitanus Imperator, ut eum a se averteret, Italiam invadendam monstravit. Gothorum regnum per Belisarium & Narsetem subruit Justinianus, & recuperata est Roma, jam appendix imperii, non caput: nam Romani stipendiarii erant Constantinopolitani Cæsaris, cui quotannis viritim solidum aureum pendebant. Stipendiarius ipse Papa, cui pro confirmatione pecunia Constantinopolim mittenda erat, quam Constantinus Pogonatus demum Heraclii pronepos ei remisit circa annum Christi 680. *Anastasius* in vita Agathonis Papæ LXXXI. Ex eo regebatur urbs & Italia per præfectos Augustorum Orientis, qui *Exarchi* vocabantur, & Ravennæ residebant, & inde petebat jura, ille, quem tunc quoque Imperatorem fuisse populum vult *Grotius*. Mox majorem Italiæ partem rapuere Longobardi, quorum rex Aistulphus A. C. 752. ultimum Exarchorum Eutychum Italia expulit. Adversus hunc sibi quoque imminentem Stephanus Papa A. C. 753. imploravit e Gallia Pipinum, cui pridem hereditario Majori domus (qui honos secundus a rege erat) & quum patris avique, tum suis rebus gestis factioso, postquam ultimum Merovæi posterorum justum regem totondisset atque in monasterium condidisset, & sibi diadema imposuisset, Papa auctoritatem præstiterat, & laudando factum apud capias superstitione & opinione sanctitatis Romanæ mentes faciliorem occupationem reddiderat. Pipinus victis Longobardis, de alieno liberalis, partem regni eorum transscribit Papæ; dein cum pacem Aistulphus non servaret, reversus & iterum victor, propemodum quicquid sub postremis fuerat Exarchis, Stephano donat: & hæc est origo illius, quod *Patrimonium Petri* appellatur. Ipse cum filiis ab eo creatur patricius, quod jus non erat Papæ, non populi Romani, sed Constantinopolitani Imperatoris, sive patricium accipias, ut in vetere populo Romano, quales allegerunt Julius, *Sueton.* cap. 41. Augustus, ut ipse scribit in monumento Ancyrano: Claudius, *Sueton.* Othone cap. 1. Vespasianus, teste *Tacito* in vita Agricolæ cap. 9. sive ut postea Constantinus patricios dixit, quasi patres Imperatoris, qui consilium ejus participarent, quorum mentio apud *Justinianum* in tit. *quibus modis patr. potest. solvit.* Eadem causa veniendi in Italiam fuit Carolo Magno Pipini filio A. C. 770. quum regnum Longobardorum finitum est. Is donationem patris confirmavit: & sic non populus Romanus, sed Papa possedit, quod tunc dicebatur *Patrimonium Petri.* Reverentia tamen erat erga Francos: nam & præfectus urbi a Carolo statutus commemoratur, & Leo tertius cum pontificiam sedem occupasset, claves & vexillum urbis in subjectionis signum Carolo misit. Anno 799. idem Leo per seditionem male mulctatus, oculo etiam excusso confugit ad Carolum, eumque convenit Paderbornæ, & Romam tractum supplicio affectis trecentis, qui Papæ restiterant, clericis in Galliam relegatis, Augustum dixit. Secuta est paulo post Caroli cum Irene transactio, quam hujus successor Nicephorus ratam habuit, & ita transiit imperii Romani quod supererat, ad Carolum. Ubi nullæ partes fuere populi Romani: nulla propria indignatio adversus Irenen ob sexum; sed Papa pressus a Longobardis (quorum antea ope justum in se Exarchorum & Constantinopolitanorum imperium imminuerat) cum ab Orientis Augusto, cui revera suberat, spes auxilii decollasset, ad potentiorem confugit, & eum patronum adoptavit. An hoc potuerit facere per ea, quæ tradit Auctor de jure partis a corpore recedendi lib. 2. cap. 6. num. 5. an fidei quam imperio Constantinopolitano debebat, satisfecerit, multa & gravia tolerando priusquam ad hoc ultimum remedium decurreret: imo an ipse Constantinopolitanos satis docuerit de periculo suo, & obtestatus sit, ni auxilio venirent, aliud præsidium sibi quærendum esse, alia disputatio est.

num habere poterant, pendebat a voluntate populi Romani: & cum illi y contra mentem ac morem populi Romani z feminæ

est. Carolo certe jus hoc modo quæsitum & in posteris ejus aliquamdiu continuatum, ab illis interposito tamen Conrado Franco e Germania, transiit ad Saxones: inde rursum ad Francos Germanos per Conradum II. & Henricos, (quorum ejus nominis quartum primum extorsit Hildebrandus, qui se Gregorium septimum dixit, jus quod adhuc in Pontifice creando Imperatores, in constituendis episcopis, agendis synodis habuerant, & ad se suosque socios traxit) ab his, interveniente rursus Lothario Saxone ad Suevos Conradum III. Fredericum Barbarussam, Henricum VI. Philippum: & Othone Saxone iterum medio ad Austriacos. Quorum principum jus Papæ quidem variis artibus ac tumultibus imminuerunt, & quasi ad nihilum redegerunt, sæpe etiam æmulos illis excitarunt: sed hæc omnia facti sunt, non juris; neque in his populus Romanus per se quidquam ausus est, aut potuit. Coronatio Romana non majus jus dat Romanis improbandi electionem Germanorum septemvirorum, quam Francofurtensibus aut Aquisgranensibus, quæ ibi fit fiebatque coronatio. In ea Papa minister est, perinde ut archiepiscopi in Gallia, in Anglia, Hispania, cum coronant regem. Est igitur prorsus imaginaria & commenticia res, mirificus ille populus Romanus, ut Cadmæi fratres in Martis campo, natus eodem die ac sublatus: qui jus habuerit creandi Cæsaris vel Augustos, ex cujus approbatione ratæ forent electiones, quas legiones fecissent: a cujus voluntate pendebat electio facta Constantinopoli: qui in Irena concessionem nescio quam tacitam vel expressam revocarit: qui dignatus fit scilicet eum quoque regem sumere sibi, quem Germani fecissent: qui Germanicæ electionis arbitrum probandæ vel improbandæ aut habuerit unquam aut retinuerit: qui primum civem habuerit episcopum, nempe ut in fabula Æsopi ranæ hydrum vel ciconiam: qui per illum primum civem testetur, quod nunquam cogitavit aut somniavit.

Inanis est labor temperare, quod nullum temperamentum admittit: & ut ait Plautus, *hercle miserum est ingratum esse homini, quod facias bene.* Neque Germani jus ullum concedunt Papæ in electione Romani Imperatoris: nec Papa contentus est eo jure, quod liberaliter ei confert Auctor: quasi scilicet populus Romanus retentum jus per illum testetur. Nullam huic largitori gratiam referet Papa pro isto ministerio in populi jure pronunciando, quo fungatur tanquam syndicus populi Romani. Immo ille vult nunc totum imperium Romanum, ut nunc vocatur, esse feudum Romanæ sedis, & se solum esse monarcham, & habere utrumque gladium, & omnes reges esse suos vasallos, & posse ab Imperatore ad se appellari, & quos dixerit duces, etiam vivo vigenteque Imperatore, eos altiori loco sedere debere, quam quos fecerit Imperator, & paris vanitatis cætera.

GROTII.

y *Contra mentem ac morem populi Romani*] Nero in XIV. annalium *Taciti* (*Cap.* 11.) matrem accusat: *Quod consortium imperii, juraturasque in femina verba prætorias cohortes, idemque dedecus senatus & populi speravisset.* Priscus in excerptis legationum: οὐ γὰρ θηλειῶν, ἀλλ' ἀῤῥένων ἡ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ἀρχή· *Non enim feminarum, sed marium est, Romani imperii principatus.* (Pag. 27.) *Lampridius* post mortem Heliogabali: (Cap. 18.) *Cautum ante omnia, ne unquam mulier senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devoveretur que per quem id esset factum.* Trebellius Pollio Herenniano: *Zenobia usurpato sibi imperio, diutius quam feminam decuit, rempublicam obtinuit.* [In XXX. Tyrann. c. 27.]

z *Fe-*

minæ Irenes subiissent imperium, ut alias causas omittamus, merito populus Romanus illam concessionem sive expressam sive tacitam revocavit, & per se Imperatorem legit, ac voce 75 primi civis, id est, episcopi sui (quomodo & in Judaica republica, rege non existente, prima erat summi Pontificis persona) pronuntiavit.

3. Fuit autem hæc electio personalis in Carolum Magnum, & quosdam ejus successores: a qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt. b Postea vero diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam sive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Frisingensis) cum populus Francorum orientalis eligendo sibi reges facere cœpisset (c nam & ad id tempus Francorum regum successio 76 quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat) placuit populo Romano, quo certius præsidium haberet, regem non proprium sibi sumere, sed eum quem Germani fecissent: d ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum scilicet ea res ad se pertinebat.

4. Hæc quoque approbatio per episcopum edici & solemniter testata fieri peculiari coronatione solebat. quare ex electione

GROTII.

z *Femina Irenes subiissent imperium*] Dicto etiam ei sacramento, quod habet *Zonaras*. Sed vi extorto. *Lib.* XV. *Cap.* II.]

a *Qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt*] Vide synodum Pontigenensem inter capitula Caroli Calvi. Et *Paulum Æmilium* lib. III. de Carolo Magno.

b *Postea diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam*] Vide *Witikindum* libro I. & ibi notata *Meibomii*: & pactum Caroli & Henrici post capitula Caroli Calvi, & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi *Jacobi Sirmundi*. Occidentalem illam Franciam Latinam *Wibbo* vocat, quod ibi sermo Romanensis vigeret, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

c *Nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat*] Observatum id Prisco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum IↃCCCXVI. Carolus Magnus in testamento: *Quod si filius cuilibet horum trium filiorum.*

d *Ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis*] Verissima res, & aperte testata *Wibboni* vita Conradi Salici.

GRONOVII.

75 *Primi civis*] Hic Papam, dum ei blanditur, graviter offendit. Est autem ille Leo tertius circa annum D. 800.

76 *Quasi agnatica*] 2, 7, 23.

GRO-

ctione septem principum, qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est, jus habet imperandi Germanis secundùm eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, e Rex regni Italiæ: atque 77 eo titulo sub se habet quæcumque populi

GROTII.

e *Rex regni Italiæ*] Sic in excommunicatione Henrici distincte nominat Papa regnum Teutonicorum & Italiæ. Vide Ottonis privilegium Alderamo datum, editum à *Meibomio* post *Witikindi* Saxonica: & *Cranzium* Saxonicorum V. (*Cap.* 13.) In juramento Ottonis quod *Gratianus* intulit in Distinctionem LXIII. *In Roma nullum placitum sive ordinationem faciam de omnibus quæ ad te* (Papam) *aut Romanos pertinent, sine tuo consilio.* (c. 33.)

GRONOVII.

77 *Eo titulo sub se habet*] Venditet has nænias historiæ ignaris. Germani gratiam facimus hujus tituli *Grotio*, nec Papæ quidem aut populo Romano quidquam debemus: utinam ne ab utroque pro maximis beneficiis essemus aliquoties ingratissime perfidissimeque tractati! Primum satis tituli est, quod succedimus Carolo Magno in his partibus, ex quo posteri ejus inconsulto populo Romano, inconsulto Papa, ipsi per se, inter se ita comparaverunt, ut penes alium regnum Galliæ, penes alium Germaniæ & Italiæ regnum cum nomine Imperii Romani essent. Sic si deesset, satis tituli præberet Otho. Ut enim exstincta Caroli stirpe, Italia a tumultuariis regibus Hugone, Lothario, Berengario diripiebatur, Papa Octavianus, qui se Joannem XII. dixerat, per legatos Othonem primum oravit, veniret & Italiam tyrannide liberaret. Venit A. C. 962. liberat, confirmat Pipini & Caroli donationes, coronatur. Sequenti anno cum idem Papa hostes Othonis contra interdictum ejus reciperet, Constantinopoli adversus eum auxilia arcesseret, Hungaros ad Germaniam infestandam sollicitaret, ex urbe Cæsari faventes pelleret, alios interficeret, redit Otho, fugiente cum suis Papa. Romani jurejurando adiguntur, nunquam inscio ipso Papam electuros. Synodus Episcoporum Italiæ habetur, in qua Papa immanium scelerum accusatus, & solenni citatione fide publica adesse jussus, cum ob conscientiam scelerum comparere non auderet, exuitur dignitate, & sufficitur ei Leo VIII. Digresso Othone, perjuri Romani denuo recipiunt Joannem, & Leone profugo, Joanne mox, cum in adulterio deprehensus esset, ab illis, quos tangit Atridas iste dolor (honestum sane & maxime Pontificium mortis genus) occiso, eligunt Benedictum. Adest mox Imperator, urbem obsidet, & quamquam superos & inferos moverent indigenæ (nam scena tragica in muris novus Papa diras & furias ejaculatus est in obsidentes) capit, Leonem restituit, Benedictum rursus convocata synodo pontificalibus exutum Hamburgum relegat, ubi hodieque ejus sepulcrum est. Leone mortuo, tandem Romani jurisjurandi memores legatos ad Othonem in Germaniam mittunt de novo Pontifice creando, qui per episcopos missos creat Joannem XIII. A. C. 965. Pœnituit mox non fuisse perjuros, prehensum hominem in vincula condunt, & ad undecimum mensem Capuæ detinent. Repetit expeditionem trans Alpes cum valido firmoque exercitu Otho: urbem occupat: de rejecto Pontifice quæstionem habet: urbanos convocat ad causam dicendam & auctores edendos: binos consules publicatis bonis in exilium mittit: prætorem crinibus toto die suspensum,

puli Romani fuerunt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure, in aliorum populorum imperium concesserunt. unde illud quoque intelligi facile potest, 78 quo jure episcopus Romanus, vacante imperio, f investituras tribuat feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus g per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, si Imperator Romanus morbo aut

sum, dein virgis cædit, asino aversum per vias traducit, tandem de robore præcipitat cum XII. senatoribus. Varias ibi fert leges de monetis & prosequendis latronibus, & aliis rebus. Agnovit deinde & hunc Augustum Constantinopolitanus collocata filio Imperatoris Othoni II. non minus strenuo, Theophania Nicephori Phocæ filia, cum dote, quicquid hactenus in Italia possideret.

Similia acta Fridericorum & Henricorum tristiora novit. Et hi sunt tituli Imperatorum nostrorum, justi satis, modo vires animique essent: non illa approbatio commenticia & e luto ficti illius populi Romani, qui idem jus hodieque habeat, quod olim habuerit. Verba Friderici apud Matthæum Parisiensem: *Liberam imperii nostri coronam tantum beneficio divino adscribimus. Electionis primam vocem Moguntino Archiepiscopo, deinde quod superest, cæteris secundum ordinem principibus. Recognoscimus regalem unctionem Coloniensi, supremam vero, quæ imperialis est, summo Pontifici. Quicquid præter hæc est, ex abundanti est, a malo est.* Unctionem dicit, postquam jam creatus esset, non creationem aut electionem.

GROTII.

f *Investituras tribuat feudorum imperii Romani*] Nempe ut in imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, divisis partibus. Vide *Serranum* Ludovico XII. (Pag. 505. *Ed. Paris.* 1627.)

g *Per primam personam corporis nomine expediri*] Nam & in Poloniæ interregno Archiepiscopus Gnesnensis Regis locum tenet, in solio regio sedet, tanquam primus inter Ordines. *Philippus Honorius* in dissertatione de regno Poloniæ. [Immo *De Interregno Poloniæ.* Et illa Dissertatio est *Horatii Spanorchii*: quam *Phil. Honorius* tantum inseruit *Thesauro Politico*, à se collecto & edito, *pag.* 426, *& seqq.* Edit. Francof. 1617. J. B.]

GRONOVII.

78 *Quo jure Episcopus*] Episcopum Romanum vacante imperio habere investituras feudorum imperii Romani, fabula Gallica est, qua illi jus ducatus Mediolanensis sibi arrogant, quia Ludovici XII. avus Ludovicus, Caroli VI. regis frater, ducta uxore ducis Mediolanensis Vicecomitii filia Valentina, caverat successionem in Ducatu soceri, deficiente genere ejus virili; quas nuptiales tabulas confirmasse volunt Bonifacium IX. quum exauctoratione Venceslai imperium vacaret. Sed quis Papæ hoc jus dedit? Deinde hanc investituram pro nulla se habuisse demonstrarunt Philippus Valentinæ frater, qui sine liberis decedens Alphonsum Arragonum regem reliquit heredem: & Fridericus Imperator, qui Franciscum Sfortiam eodem ducatu investivit; & Maximilianus, qui filium hujus Ludovicum, ut scribit ipse Belcarius commentariorum de rebus Gallicis lib. 5. num. 12. ad an. Chr. 1493.

GRO-

aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeri cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

CAPUT X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

I. *Obligatio reddendæ domino rei alienæ unde & qualis.* [*Exstantia* (aa) *restituere, & quantum in se est efficere ut reddantur.*

II. *Non exstantibus,*] *obligatio de reddendo eo quod quis lucrifecit ex alieno: quæ multis exemplis illustratur.*

III. *Bonæ fidei possessorem ad restitutionem non teneri, si res perierit:*

IV. *Eundem teneri ad restituendos fructus exstantes:*

V. *Et consumtos, nisi alias consumturus non fuerit:*

VI. *Non eos, quos neglexit percipere.*

VII. *Non teneri eundem ad restitutionem rei, quam donavit alii, cum distinctione:*

VIII. *Nec si rem emtam vendiderit, similiter cum distinctione.*

IX. *Quando pretium aut ejus partem servare possit, qui rem alienam bona fide emit.*

X. *Rem alienam emtam restitui venditori non posse.*

XI. *Qui rem habet, cujus ignoretur dominus, nemini teneri eam concedere.*

XII. *Ob causam turpem, aut alioqui debitam, acceptum non esse restituendum naturaliter.*

XIII. *Refellitur sententia statuens rerum, quæ pondere, numero, mensura constant, dominium sine consensu domini transire.*

I. 1. EXplicato, quantum instituto nostro sufficit, jure eo quod in personas aut res nobis competit, videndum etiam 1 quæ exinde nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut e rebus exstantibus (rerum nomine jam comprehendam etiam jus in personas, 2 quà utile nobis esse potest) aut non exstantibus.

2. E

GRONOVII.

1 *Quæ exinde nascatur obligatio*] Aliorum rem nostram tenentium: quid ob rem nostram alii qui eam possident, nobis debeant.

2 *Qua utile nobis esse potest*] Non scilicet in pœnam.

(aa) Uncinis heic à me inclusa, in nulla Editionum, quæ vivo Auctore prodierint, immo neque in primis post mortem ejus vulgatis, reperiuntur. *J. B.*

GRO-

2. E rebus exstantibus obligatio hæc nascitur, qua a tenetur is, qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestatem veniat. Quantum in se est, dico; neque enim obligatur ad impossibile, neque ad reddendam rem suis impensis: sed indicare tenetur, ut alter recipere suum possit. Nam sicut 3 in rerum communium statu observanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio 4 hæc (bb) quasi societas inter dominos contracta est, ut qui rem

GROTII.

a *Tenetur is, qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestatem veniat*] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ est, ut res inventa restituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in æquitate naturali, tum in Deuteronomii loco XXII, 1. *Chrysostomus.* 1 Corinth. V. 8. Ταῦτα ἢ καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν ἴσασι νόμοι, οἱ τοὺς ἁρπάσαντας καὶ ἀφελομένους ἀφέντες, ἐκείνους κελεύουσιν ἀπαιτεῖν, παρ' οἷς ἂν εὕροι τις τὰ αὐτοῦ κείμενα ἅπαντα. *Hoc & seculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omisso raptore aut fure, eos compellare qui res nostras qualescunque eæ sint tenent.* (Tom. III. pag. 338. *Ed Savil.*) *Hieronymus* ad Leviticum: *Multi sine peccato putant esse, si alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Discant, hoc peccatum simile esse rapinæ, si quis inventa non reddat.* [At locus ille non est *Hieronymi*, sed *Origenis*, ex *Hom.* IV. in Cap. 6. *Levit.* unde versus est; ut in Editione Pithœanâ Corporis Juris Canonici observatum. *J. B.*] *Augustinus* Sermone XIX. de verbis Apostoli: *Si quid invenisti & non reddidisti, rapuisti.* Deinde: *Qui alienum negat, si posset & tolleret.* Utrumque Gratianus retulit in causa XIV. quæstionem V. *Can.* 6. & 8. Idem *Augustinus* de Fide & operibus: (Cap. 7.) *Sicut jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum: cum vero scierit, nec ab alieno recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur, tunc juste injustus possessor vocabitur.* Pertinet huc & lex Wisigothorum lib. IX. tit. I. c. 9. Interdum vero ob causas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in servo fugitivo lex Burgundica lib. I. tit. VI. Bona quæ dominis per injuriam ademerat Domitianus, Nerva restitui jussit. Habet id *Xiphilinus* (*pag.* 240. C. *Ed. H. Steph.*) Apud *Procopium* Gotthicorum II. Belisarius: οἶμαι δ' ἔγωγε τόν τε βιασάμενον, καὶ ὃς ἂν τὰ τοῦ πέλας ἑκουσίως μὴ ἀποδιδῷ, ἢ αὐτὸν ἑκών γε εἶναι. *Mihi ita libet credere, pari loco esse res alienas sponte retinentem, & non reddentem, cum raptore.* (Cap. 6.)

GRONOVII.

3 *In rerum communium statu*] Priusquam privata dominia extiterunt.

4 *Hæc quasi societas*] Instar taciti pacti cujusdam intercessit.

(bb) Nullam societatem, nullum pactum, heic intelligere necesse est. Vide quæ hac de re, simul & de toto argumento istius Capitis, diximus in Notis ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. XIII. alterius Editionis, ubi omnia accuratius exsequuti sumus, quàm in prima Editione, &, ut putamus, quam ab ullo adhuc factum fuerat. *J. B.*

rem alienam in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si dominii ea tantum fuisset vis ut 5 poscenti domino reddenda res esset, nimis debile futurum fuisset dominium, & nimis sumtuosa custodia.

3. Neque hic consideratur bona quis an mala fide rei possessionem nactus sit: alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto se liberaverant, damnato Phœbida, [a] qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, sed ipsi [b] injustitiæ accusati quod arcem nihilominus retinerent. Eamque injustitiam, ut singularem, etiam singulari Dei providentia vindicatam notavit [b] Xenophon. Sic M. Crassum & Q. Hortensium reprehendit [c] Cicero, quod hereditatis partem retinuissent 6 ex testamento, quod falsum, sed sine eorum culpa, confectum erat.

[a] Diod. l. xv. c. 20. Plut. Pelopida, p. 280.
[b] Hist. Græc. lib. v. c. 4.
[c] De Off. III. c. 18.

4. Quia vero hæc obligatio 7 tanquam ex contractu universali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut 8 singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud [d] Tryphonini: *Latro spolia quæ mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Sejus debeat? Si per se dantem, accipientemque, intuemur,* 9 *hæc est bona fides, ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei æquitatem,* 10 *quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt, quoi* (male legitur *quo*) *facto scelestissimo ademta sunt.* Recte autem addit: *Et*

[d] L. Bona fides. 31. D. depositi, §. 1.

GROTII.

b *Injustitiæ accusati*] Ita judicat *Diodorus* libro XV. (c. 20.) *Plutarchus* Agesilao: τὴν πόλιν ἔπεισεν εἰς αὑτὴν δέξασθαι τὸ ἀδίκημα, καὶ κατέχειν τὴν Καδμείαν δι᾽ ἑαυτῆς. *Civitati persuasit ut in se culpam transferret, retinendo sibi arcem Cadmeam.* (Pag. 609. B.) Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud *Leunclavium* lib. VI.

GRONOVII.

5 *Poscenti domino*] Nonnisi poscenti, ita ut si non posceret, quod ignoraret suam rem te penes esse, id scienti tibi eam retinere liceret.

6 *Ex testamento*] L. Minucii Basilii, quod subjecerunt quidam, & secum scripserunt hæredes Crassum & Hortensium, ut illi lucro invitati contra veros hæredes hoc falsum testamentum potentia sua tuerentur, quod & fecerunt.

7 *Tanquam ex contractu universali*] Pacto, in quod tacite omnes homines consensisse videntur.

8 *Singulares contractus*] Ut quod quis de re aliena non domino, tanquam domino, promisit aut cum eo contraxit, id servare non teneatur vero domino invento, quo is suum recipiat.

9 *Hæc est bona fides*] Hoc conveniens est bonæ fidei & sinceritati contractuum.

10 *Quæ ex omnibus personis*] Quæ tum demum constat, quum omnium personarum, ad quas ea res pertinet, ratio habetur, nec cuiquam detrahitur quod suum est.

Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, [11] *ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Justior nimirum est repetitio domini ex jure illo, quod ipsi [12] dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo, cujus bona erant publicata, [13] hinc potius quam ex eo quod [14] de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus, definiendum est.

5. Nam ad dominii naturam nihil refert, ex gentium, an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, [a] jure gentium [15] condici posse res ab his, qui non ex justa causa possident.

[a] L. 25. D. de act. rer. amotar.

Ex hoc fonte oritur illud quod ab Ulpiano est proditum [b], qui rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri ut εὕρετρον, hoc est, præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus [16] salvis impensis.

[b] L. 43. §. 9. D. de furt.

II. 1. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit [c], ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente [17] in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior: quia quatenus ex meo lucratus es, [18] plus habes, cum ego [19] minus habeam: introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem, in eo scilicet, ut quisque suum haberet. c *Contra naturam esse*, ait Tullius, [d] *ex hominis incommodo suum augere commodum.* Et alibi: [e] *Illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.*

[c] Cajet. ad Th. 2, 2. 62. art. 6. L. 20. §. 6. D. de petit. hered.

[d] De Off. III. c. 5. Vid. L. 206. D. de reg. jur. & ibi interpretes.

[e] Immo ibid.

2. Et

GROTII.

c *Contra naturam esse ex hominis incommodo suum augere commodum*] Cassiodorus X, 16. *Hoc nostris temporibus constitemur inimicum, ut alter alterius lætetur incommodo.*

GRONOVII.

11 *Ut non distrahatur*] Ut si intelligatur, alium, quam cujus ad hoc usque putatum est, id justius repetere, ei potius tribuamus.

12 *Dominio æquævum*] Simul cum introductis privatis dominiis natum & inter dominos quasi contractum.

13 *Hinc potius*] Nempe quod contractum cum deponente solverit ille sanctior humano generi contractus initus, domino rem restitui. Est autem post condemnationem dominus bonorum deportati fiscus.

14 *De pœnarum utilitate*] Ut male meritus de publico, quo sit exemplo aliis ad deterrenda maleficia, etiam egestate laboret.

15 *Condici*] Peti actione.

16 *Salvis impensis*] Detracto eo quod bonæ fidei possessor in rem impendit.

17 *In tantum tenearis*] Tantum restituere debeas.

18 *Plus habes*] Quam jure ad te pertinet.

19 *Minus*] Quam me habere oportet.

2. Est hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant jurisconsulti [20] extra legum præscripta, semper ad ipsam æquitatem, ut evidentissimam, provocantes. Ex *a* actu servi [21] institoris tenetur qui præposuit, ita nisi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam si sit facta [22] denunciatio, & servus ex eo contractu [23] peculium habeat, [24] aut in rem domini versum sit, [25] replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere*, *qui* [26] *ex aliena jactura lucrum quærat.* Ubi doli mali vox id omne significat, quod naturali juri & æquitati repugnat.

a L. Si quis mancipiis, 17. D. de inst. act. §. 4.

b Qui matre jubente pro filii [27] defensore fidejussit, adversus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus gessit negotium, quia [28] contemplatione matris fidejussit: Attamen ex Papiniani sententia dabitur actio negotiorum gestorum ([29] utilis, ni fallor) in defensorem, quia pecunia fidejussoris liberatur.

b L. Quamquam, 6. ad SC. Vell.

c Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, [30] quam ex lege posset repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Ulpianus, locupletiorem esse maritum negari non potest: & hoc quæritur, quid ex re mulieris possideat.

c L. Uxor marito, 55. D. de donat. inter vir. & uxor.

d Si consumseris nummos quos mihi meus servus surripuerat, [31] peculiares putans, [32] condictio eo nomine mihi adversus te competit, quasi res mea ad te [33] sine causa pervenerit.

d L. 30. pr. vers. secundum, D. de act. emt.

e L. 1. D. commodati.

Pupilli [34] non tenentur commodati secundum leges Romanas

GRONOVII.

20 *Extra legum præscripta*] De quibus vetus jus nihil sanxit.

21 *Institoris*] Qui tabernis & negotiis ac mercimoniis domini præpositus est.

22 *Denunciatio*] L. 47. pr. *de peculio.* l. 11. §. 2. & 3. D. *de institor. act.* l. 17. §. 4. *Ibid.*

23 *Peculium*] Aliquid separatum a rationibus domini, quod eo permittente in lucrum suum occupet.

24 *Aut in rem domini*] De suo rem domini amplificaverit, neque expensam redigere, manente tali denuntiatione, possit.

25 *Replicabitur de dolo*] Actionem habebit adversus eam denuntiationem, tanquam dolo malo factam.

26 *Ex aliena jactura*] Ut hic dominus ex jactura servi.

27 *Defensore*] Qui absque mandato eum sola satisdatione pro reo in judicio postulat, in quo differt a procuratore, qui cum mandato, & tam pro actore quam pro reo.

28 *Contemplatione matris*] Matris personam & auctoritatem secutus.

29 *Utilis*] Non ex lege ipsa, sed ex interpretatione, contra juris stricti rationem, ex æquitate introducta.

30 *Quam ex lege*] Quia veritæ donationes inter virum & uxorem erant. l. 1. hoc tit.

31 *Peculiares*] De peculio servi.

32 *Condictio*] Actio in personam.

33 *Sine causa*] Non justo titulo.

34 *Non tenentur commodati*] Non possunt conveniri actione de eo quod illis commodatum est.

35 Ex

manas; tamen utilis actio dabitur, si pupillus locupletior factus sit.

a Sic si aliena res pignori data, & a creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, 35 ex quali quali obligatione, occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet, quam creditoris lucro cederet: sed 36 emtori debitor tenebitur, ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: 37 nam & si majores fructus a possessore creditor abstulisset, universos in 38 quantitatem acceptos ferre deberet.

a L. Rescriptum. 12. §. 1. de distr. pignorum.

b Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo, 39 sed alienum debitorem putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi, (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed 40 quia pecunia mea, quæ ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum & æquum est.

b L. Si me & Titium, 32. D. de reb. cred.

3. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut c cujus 41 latitantis bona venum ierant, 42 cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam admittatur; & d ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat.

c Acc. in d. l. rescriptum.
d Jason. in d. l. si me & Titium.

His regulis duabus recte intellectis, non difficilis erit responsio ad eas quæstiones quæ & a Jurisconsultis, e & a Theologis 43 in-

e Soto l. IV. q. 7. art. 2. Covarr. ad c. peccatum. par. 11. §. 1. Silv. in verbo Restitutio n. 3. q. 6. Medina de contr. q. 10. Less. l. 11. c. 14. Navar. 17. n. 7.

GRONOVII.

35 *Ex quali quali*] Quantumvis illegitima, invalida obligatione pignoris rei alienæ, etsi nihil aliud, occasione per debitorem data.

36 *Emtori debitor*] Ab emtore, a quo dominus eam vindicavit, debitor, qui rem non suam creditori pignus dedit, conveniri potest, ne ex aliena re ipse quidem debitor a creditore pignore vendito liberatus sit; emtor autem pretio creditori dato & re simul careat.

37 *Nam & si majores*] Si creditor a debitore, qui bona fide alienum agrum possidet, pro usuris ejus agri fructus redigat, & forte perceperit majores, quam quæ usurarum quantitati responderent, id ad minuendam sortem possessori proficere deberet. Immo si Creditori, qui rei alienæ, à Debitore sibi in pignus datæ, possessionem amiserat, & actione hypothecariâ possessorem convenerat, hic jussus fuit rem, cum fructibus ex eâ interim perceptis, restituere. Vide *L.* 21. §. *ult.* D. *De Pignorib. & Hypoth.* J. B.]

38 *Quantitatem*] Debitam.

39 *Sed alienum*] Ejus qui te jussit ab suo debitore mutuum sumere.

40 *Quia pecunia mea, quæ*] Verba legis 32. D. *de rebus cred.* in quibus aut delendum τὸ *quæ*, aut legendum *pecuniam meam*, & τὸ *eam* abundat, ut in illis, de quibus 1. observ. 23, p. 186.

41 *Latitantis*] Non facientis copiam conveniendi sui. *Cicero* pro Quint. c. 19.

42 *Cum exceptionem*] Cum petitoris intentionem exceptione potuisset elidere & irritam reddere.

[43] internum animi tribunal instruentibus, proponi solent.

III. Primum enim apparet, bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor, [44] ultra rei rationem, ex facto suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos (cc) etiam fructus exstantes rei: dico [45] fructus rei; nam industriæ fructus etiam si sine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio. nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & ei, & fructuum consumtorum, [46] si modo alias quoque tantundem consumturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar *a* Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis.

a Suet. C. 16.

VI. Quarto, non teneri eum ad restituendos fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum [47] nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

VIII. Sexto, si rem emtam vendiderit, *b* non teneri, nisi quatenus forte pluris *c* vendiderit: quod si donatum vendiderit, *d* teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non prodacturus.

IX. 1. Septimo, rem alienam bona fide emtam restituendam, nec *e* posse erogatum pretium repeti. cui regulæ hæc ad-

b Vid. L. 43. §. ult. D. De furtis.
c L. 22. D. de petit. her. L. 25. eod.
d L. 23. D. de reb. credit.
e L. 3. 23. C. de rei vindic. L. 16. C. de evictionib.

GRONOVII.

43 *Internum animi tribunal*] Judicium conscientiæ de rebus lege non definitis.

44 *Ultra rei rationem*] Ab eo non tantum exigitur res, sed etiam pœna ob rem male possessam.

45 *Fructus rei*] Qui ex ipsa per se naturaliter sine industria possessoris proveniunt.

46 *Si modo alias*] Nisi forte rem alienam, si non possedisset, arctius contentiusque vixisset, ac minus sumptuum fecisset: si res illa non fuit causa, ut liberalius viveret.

47 *Nisi omnino etiam*] Nisi res bona fide possessa fuerit causa & occasio donationis.

(cc) Non tenetur: quoniam, ut puto, ille, quamdiu fuit bonæ fidei Possessor, secundum Legem Naturalem eadem planè jura habuit, ac si verus Dominus fuisset. Id probavimus ad Caput PUFENDORFII jam indicatum: ubi videre poterit Lector, quomodo in plerisque casuum sequentium alias regulas tradamus, è principio simplicissimo & facillimo fluentes; quum definitiones Auctoris nostri satis inter se non consentiant, & difficultatibus plurimis obnoxiæ sint. *J. B.*

GRO-

addenda mihi videtur exceptio, d 48 nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum dominus impensurus libenter fuerat. ipsa enim 49 facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emtio a ordinario jure non valeat, valere tamen eam ait b Paulus Jurisconsultus, si ab initio id convenit, 50 ut possessio quæ apud alterum est ematur c. Neque hic requiro ut emta res sit e cum animo ut domino restitueretur, quo casu 51 negotiorum actionem nasci, sunt qui ajant, sunt qui negent d. Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum, ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hic quærimus.

2. Non dissimile est quod de 52 funeraria scripsit e Ulpianus, justum judicem in ea non 53 meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. Et quod alibi idem ait, f si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa res meas aliquid impenderit, g non quidem in

a L. Sua, 16. D. de cont. emt.

b L. Si in emtione, 34. §. rei, 4. D. de contr. emt.

c L. Si laborante. 2. §. Si navis. 3. ad legem Rhodiam. Vid. Ægid. Reg. disp. 31. dub. 7. num. 126. Host. tit. de pæn. v. quid de prædam ementibus.

d Bal. & Cast. l. 1. D. de neg. gest. e L. & si quis, 14. §. idem Labeo. 13. D. de relig. & s. f. Balsamo ad can. x. Greg. Thaumat. f L. Si pupilli, 6. §. sed si quis. 3. D. de neg. gest. g Cajet. 2, 2. 62. 6. Soto l. 4. q. 7. art. 2. Covar. d. loco.

GROTII.

d *Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit*] Apud Terentium Heautontimorumeno Act. IV. Scena IV. (*vers. 42, & seqq.*)

— Sed illud quod tibi
Dixi de argento quod ista debet Bacchidi;
Id nunc reddendum est illi. neque tu scilicet
Eo nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,
Dicunt: jus summum sæpe summa est malitia.

Ubi & *Eugrafium* vide. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magistris probatur, & a *Wisigotthis* libro IX. tit. 1. c. 9. & c. 14. *Alt.* III. Præs. 29. *Menoch.* V. Præs. 29. num. 26. *Stracham parte* II. num. 18.

e *Cum animo ut domino restitueretur*] *Speculum Saxonicum* II, 37. *Landrecht* tit. XV.

GRONOVII.

48 *Nisi quatenus*] Nisi emerit ab eo, unde necessario & domino emenda fuisset quodammodo, & sine impensa recuperari non potuisset.

49 *Facti possessio*] Possessio de facto sive plena.

50 *Ut possessio quæ apud alterum est, ematur*] Ne scilicet de ea dominus judicio certandum haberet.

51 *Negotiorum actionem*] Contrariam, quæ datur gestori ultro accedenti ad negotium alterius.

52 *Funeraria*] Quæ de impensis funeris causa factis datur.

53 *Meram negotiorum*] Rigorem juris in illa actione.

in id 54 quod dedit, sed 55 in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic (dd) enim & domini rerum, quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis, a quorum res jactu servatæ sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

a L. 1. D. ad l. Rhod.

X. Octavo, eum, qui rem alienam emit, non posse eam 56 restituere venditori ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat, cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: f quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet 57 præter dominum. Non esse autem, & non apparere, tantundem valent quoad eum cui non apparet.

XII. Decimo, b naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, 58 ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum, quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, c quia 59 ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit 60 ex prioris domini voluntate. g Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta 61 extorsio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.

b Thom. 2. 2. 62 art. 5. resp. ad 2. & Cajet. ibi. Covar. p. 2. §. 2. ad cap. peccatum.
c 1 Sam. XII, 5. 6.

XIII. Addamus & hoc mendose à d Medina traditum, rerum

d De rest. q. 10.

GROTII.

f *Quanquam valde hoc pium sit*] *Chrysostomus* indicato jam loco. (In 1. *Corinth.* v. 8.)

g *Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio*] Optime hæc distinguit *Augustinus* epistola LIV. (quæ est CLIII. novæ *Edit. Benedictin.*)

GRONOVII.

54 *Quod dedit*] Quod ei abest non omne quod impendit.

55 *In id quod*] Quantum mihi imputare potest.

56 *Restituere venditori*] Cogere venditorem, ut pretio reddito illam recipiat, sed debere eam restituere domino quicquid eveniat de pretio.

57 *Præter dominum*] Eoque nec pauperes, nec pauperum curatores jus habent ejusmodi rem ἀπαιτεῖν poscendi.

58 *Ad quam quis obligabatur*] Quam & sine mercede facere debebat.

59 *Ratione rei*] Rem nemo restituere compellitur.

60 *Ex prioris domini*] Dominus quod dedit, eo dedit animo, ut fieret accipientis & suum esse desineret: itaque apud accipientem non est alienum.

61 *Extorsio*] Si per vim & minas expressit.

(dd) Heic *enim*, in omnibus Editionibus, positum pro *etiam*, errato, ut mihi videtur, typographico, quem tamen Auctor non animadvertit. Certè est id novum exemplum, non ratio jam dictorum. *J. B.*

62 Qua

rum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales, [62] quæ pondere, numero, & mensura æstimari soleant. Nam res ejus generis [63] functionem quidem recipere dicuntur, id est, restitui posse per id quod genere idem est, sed ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote consumta, exhiberi nequeat. [a] At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem functio ista locum non habet.

[a] *L. Rogasti. 11. §. ult. D. de reb. cred. & si cert.*

GRONOVII.

[62] *Quæ pondere, numero*] Quæ solent mutuæ dari, in mutuo autem alienantur inque dominium transeunt species creditæ, quæ scilicet utendo consumuntur. Tales igitur res incidentes in non dominum Medina voluit ejus fieri, ut abuti posset illis, & restituendo tantumdem, non ipsis speciebus liberaretur.

[63] *Functionem quidem recipere*] L. 2. D. *de rebus cred.*

CAPUT XI.

De promissis.

I. *Refellitur sententia statuens ex promissis jus naturaliter non oriri.*

II. *Assertionem nudam non obligare.*

III. *Pollicitationem naturaliter obligare, sed inde alteri jus non nasci.*

IV. *Quid sit promissum unde alteri jus oritur.*

V. *Requiri ad hoc in promittente usum rationis: ubi distinguitur jus naturale a legibus civilibus circa minores.*

VI. *Promissio errantis an & quatenus obliget naturaliter.*

VII. *Promissionem ex metu obligare, sed qui metus causam dedit, teneri ad liberandum promissorem.*

VIII. *Id quod promittitur, ut promissio valeat, oportet esse in potestate sit promittentis.*

IX. *An promissio ob causam vitiosam valeat naturaliter, per distinctionem explicatur.*

X. *Quid sentiendum de promissione facta ad consequendam rem jam ante debitam.*

XI. *Modus valide promittendi per nos ipsos.*

XII. *Modus valide promittendi per alios; ubi & de legatis mandata excedentibus.*

XIII. *Exercitoria & institoria obligationes quatenus ex jure naturæ procedant, ubi & juris Romani error notatur.*

XIV. *Ad promissionis validitatem acceptationem requiri.*

XV. *An acceptatio innotescere debeat promissori, per distinctionem explicatur.*

XVI. *Revocari promissionem posse, mortuo ante acceptationem cui promissum erat.*

XVII. *An & internuntio mortuo, per distinctiones explicatur.*

XVIII. *An revocabilis sit promissio, acceptione per alterum facta, per distinctiones explicatur.*
XIX. *Onus promisso adjici quo tempore possit.*
XX. *Quomodo convalescere possit invalida promissio.*
XXI. *Promissiones sine causa naturaliter non esse irritas.*
XXII. *Qui factum alienum promisit ad quid naturaliter teneatur.*

I. 1. PErduxit nos ordo ad obligationem quæ ex promissis oritur: ubi statim se nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris *a* Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit (aa) sententiam, jure naturæ ac gentium 1 ea pacta, quæ non habent συνάλλαγμα, nullam inducere obligationem: honeste tamen impleri, si modo talis res sit, quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat.

a Lib. 1. *c.* VI. *Lib.* V. *c.* 1.

I. 2. Adfert autem pro sententia sua non tantum Jurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quod non minor sit culpa ejus qui temere nulla de causa pollicenti credit, quam ejus
II. qui vanitatem adhibuit promissionis: deinde quod fortunis omnium magnum immineat periculum, si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate quidem, sed levi ac parum considerata, tenerentur
III. homines: postremo, quod justum fuit 2 aliqua honestati cujusque relinquere, nec ad necessitatem obligationis exigere: turpe esse promissa non implere, 3 non quod injuste id fiat, sed quod detegatur promissionis levitas.

b Tullii quoque utitur testimonio, qui dixerit, nec promissa servanda, quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant, quam illi prosint cui promiseris.

b De Offic. 1, 10.

Quod 4 si res integra non sit, vult deberi non quod promissum est, sed 5 quod interest: cæterum pacta, quam ex se non habent vim, eam accipere aut ex contractibus, quibus insunt aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde nasci 6 par-

GRONOVII.

1 *EA pacta quæ non habent*] Pacta nuda quæ placiri sine steterunt, quæ neque traditione, neque stipulatione firmata sunt.

2 *Aliqua honestati*] Esse quædam, in quibus experiamur quid ex officio facturi sint homines, nulla lege cogente.

3 *Non quod injuste*] Non quod in eo sit injuria legibus vindicanda, sed quod promissor non præstando quod promisit, se demonstret vanum, inconstantem, mendacem.

4 *Si res integra non sit*] Si cœptum est impleri promissum, si arrha, vel symbolum datum.

5 *Quod interest*] Ejus cui promissum fuerat, rem præstari.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 5. §. 9. & seqq. *J. B.*

GRO-

6 partim actiones, 7 partim exceptiones, & vetitam repetitionem.

Quæ vero pacta vim obligandi secundum leges habeant, ut pacta stipulata, & alia quædam, habere eam 8 legum beneficio, quarum ea est efficacia, ut quod per se honestum est, id efficere possint etiam necessarium.

3. Verum hæc sententia, ita generaliter ut ab ipso effertur accepta, consistere non potest. Primum enim sequitur inde inter reges & populos diversos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præstitum est, vim esse nullam, præsertim iis in locis, 9 ubi nulla certa forma fœderum aut sponsionum reperta est. Tum vero ratio nulla reperiri potest, cur leges, quæ 10 quasi pactum commune sunt populi, atque hoc nomine vocantur ab a Aristotele & b Demosthene, obligationem pactis possint addere; voluntas autem cujusque, hoc omni modo agentis ut se obliget, idem non possit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod, voluntate sufficienter significata, transferri rei dominium potest, 11 ut ante diximus, quid ni ergo possit transferri & 12 jus in personam, aut 13 ad transferendum dominium (quod jus ipso 14 dominio minus est) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones nostras par jus habeamus atque in res nostras?

a *Rhet.* I, XV.
b *Orat. I. adv. Aristogit. p.* 492. C. *unde petita est. L.* 2. *D. de legibus.*

4. Accedit his a sapientum consensus: nam quomodo c dicitur a Jurisconsultis, nihil esse tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi; eodem modo dicitur, d nihil esse tam congruum fidei humanæ, quam ea 15 quæ inter eos placuerunt servare. Sic edictum

c §. *Per traditionem*, 40. *Inst. de rer. divis.*
d *L.* 1. *D. de pactis.*

GROTII.

a *Sapientum consensus*] Ita ut & silentium in re moram non ferente vim sponsionis habere velint Hebræi. *Baba Kama* cap. x. §. 4. [Vide ibi Commentar. *Constantini Lempereur*.]

GRONOVII.

6 *Partim actiones*] Ad exigendum aut petendum.

7 *Partim exceptiones*] Ad negandum.

8 *Legum beneficio*] Non natura.

9 *Ubi nulla certa*] Sicubi remanet prisca simplicitas & verbis nudis & fortuitis, non conceptis & certis formulis transigitur.

10 *Quasi pactum commune*] Ob quam rationem Lycurgus leges suas Ῥήτρας, id est, *pacta*, vocavit.

11 *Ut ante diximus*] 2, 6, 1.

12 *Jus in personam*] Obligatio.

13 *Ad transferendum dominium*] Nam actio in personam est, qua intendimus aliquem dare, facere oportere.

14 *Dominio minus*] Quanto scilicet spes minor est re præsenti.

15 *Quæ inter eos*] Potest excusari, ut τὸ eos ad intellectum referatur, quasi dixisset, fidei hominum. Suspicor tamen Ulpianum scripsisse, *quam ea quæ inter quos placuerunt servari.* [Nihil mutare necesse est. Vide Clariss. NOODT. *Obs.* I. 4.]

16 De

edictum [16] de pecunia constituta, ubi nulla in constituente debendi causa præcesserat præter consensum, [a] favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Jurisconsultus eum [b] ait natura debere, quem jure gentium dare oportet, [17] cujus fidem secuti sumus: quo in loco primum vox, *oportet*, [18] necessitatem quandam moralem significat: neque vero admittendum est, quod ait Connanus, fidem secutos nos censeri, ubi [19] res integra esse desiit: agebat enim eo loco Paulus de [20] condictione indebiti: quæ cessat si ex [21] qualicunque pacto solutum quid sit, quia jam ante, [22] re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamsi [23] lex civilis ad [24] præscindendas litium occasiones auxilium suum [25] non præstabat.

5. M. autem Tullius in officiis [c] tantam promissis vim tribuit, ut fundamentum justitiæ fidem appellet, quam & justitiæ sororem dixit [d] Horatius, & Platonici sæpe justitiam vocant ἀλήθειαν, quod fidelitatem transtulit [e] Apulejus: ac Simonides [f] justitiam definiebat, non modo acceptum reddere, sed & verum dicere.

6. Sed ut bene res intelligatur, (bb) distinguendi sunt diligenter tres gradus loquendi de [26] rebus futuris quæ nostræ sunt potestatis, aut fore putantur.

II. Primus gradus est [27] assertio explicans de futuro animum qui nunc est: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur [28] veritas cogitationis pro tempore præsenti, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum

a L. 1. D. *de pecun. const.*
b L. cum amplius, 84. §. 1. D. *de reg. jur.*
c *De off.* l. 1. c. 7.
d L. 1. Od. 24.
e *Ap. de habitud. Platon. doctrin.* Lib. II. pag. 15. in fin. *Ed. Elmenhorst.*
f *Apud Plat.* 1. *De Rep.* p. 331. C. D. *Ed. H. Steph.*

GRONOVII.

16 *De pecunia constituta*] Ubi quis id egit cum debitore, ut alio, sed certo, die ac loco constituerit se soluturum. l. 4. & 5. D. *de const. pec.*

17 *Cujus fidem secuti sumus*] Quicum contraximus, tanquam cum viro bono & fidem tueri solito.

18 *Necessitatem moralem*] Si non alia re, moribus duntaxat & institutis aliquem obstringi.

19 *Res integra esse desiit*] Ubi jam aliquid agi ex illo simplici promisso incepit.

20 *Condictione indebiti*] Repetitione ejus, quod quum non deberetur, per errorem solutum est.

21 *Qualicumque pacto*] Quamvis nudo & sine stipulatione.

22 *Re adhuc integra*] Nondum numerata pecunia.

23 *Lex civilis*] Quæ aliquid amplius requirebat quam pactum nudum.

24 *Præscindendas*] *Recidendas* dicere voluit. 2. *observ.* 22.

25 *Non præstabat*] Non juvabat eum, qui accepit, ad ultro petendum.

26 *Rebus futuris*] Nam in his fit promissum.

27 *Assertio explicans*] Dictum, quo indices, quid cum maxime facere cogites; non tamen adseveres te nullo modo aliud facere velle.

28 *Veritas cogitationis*] Simplex animi & oris consensus.

(bb) Vide, in hanc rem, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. V. §. 5. & seqq. *J. B.*

GRO-

tum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si 29 in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materia, puta quia prior sententia erat melior.

III. Secundus gradus est, cum 30 voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et 31 hæc pollicitatio dici potest, quæ 32 seposita lege civili obligat quidem, aut absolute, aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis, & nullum jus in alio: sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus est ad implendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. 1. Tertius gradus est, ubi 33 ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectum qualem alienatio dominii. Est enim aut 34 via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Ejus quod dicimus insigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent b Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa præstaret. Neh. IX, 8. Hebr. VI, 18. & X, 23. 1 Cor. I, 9. X, 13. 1 Thess. V, 24. 2 Thess. III, 3. 2 Tim. II, 13. Unde sequitur, ut promissa præstentur venire ex natura 35 immutabilis justitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur, 36 suo modo communis

GROTII.

b *Deum ipsum*] Ita *Baldus* in l. 1. D. de pactis.

GRONOVII.

29 *In mutatione sententiæ*] Si quis peccat mutando tale propositum, non peccat, quia jus mutandi non habuit, sed quia cum utrumque & servandi & mutandi jus haberet, pejus elegit, in opere, non in actione.

30 *Voluntas se ipsam*] Cum quis adfirmat sese ita & non aliter facturum.

31 *Hæc pollicitatio*] Infra num. 34.

32 *Seposita lege civili*] Nam per hanc non obligat.

33 *Ad determinationem*] Ubi non dicitur tantum, aut intra verba sistitur, sed incipitur actus aliquis præstandi, etsi totum non impleatur. Ubi non effamur modo quid agere statuerimus, sed etiam initium fit agendi, data quasi arrha & pignore irrevocabilis propositi.

34 *Via*] Præparatio, *prærogativa*, ut veteres loquebantur. 4. *observ.* 1.

35 *Immutabilis justitiæ*] Juris naturalis immutabilis. 1, 1. 10. cujus exemplar excellens, perfectum, constans atque æternum, in Deo & ipse Deus est, Deique beneficio in hominibus, quod satis sit pro captu & modulo illorum.

36 *Suo modo*] Deo excellenter & per-

a Prov. VI. 1. munis est. Accedit judicium a Salomonis : *Fili mi, si quid spopondisti alteri, 37 defixisti externo volas tuas, illaqueatus es verbis oris tui : captus es enuntiationibus oris tui.* Et hinc Hebræis promissio vocatur אסרה *vinculum*, & c voto comparatur, Numer. xxx, 4. 5. 6. Similis origo vocis ὑποσχέσεως notata Eustathio ad secundum b Iliados : ἁλίσκει γάρ πως καὶ κατέχει τὸν ὑποσχόμενον ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος. d *Caput ac vincit quodammodo promissorem is, cui fit promissio.* Quem sensum non male secundo c Metamorphoseôn expressit Ovidius, ubi promissor ei cui promiserat ait : 38 *Vox mea facta tua est.*

b Vers. 349.

c Vers. 52.

2. His cognitis non difficulter respondebimus ad Connani argumenta. Nam jurisconsultorum dicta de pactis nudis respiciunt e id, quod Romanis legibus erat introductum, quæ 39 deliberati animi signum certum constituerunt stipulationem. Neque negamus similes esse in aliis populis leges. *Qua lex ad id præstandum nos quod alicui promisimus obligat?* ait Seneca d de lege humana & f promisso non solenniter facto loquens.

d V. de Benef. c. 21.

3. Possunt autem naturaliter deliberati animi alia esse signa præter stipulationem, aut si quid ei simile ad actionem pariendam lex civilis postulat. Quod autem fit 40 animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & e Theophrastus libro de legibus notaverat. imo & quod deliberato fit, sed non eo animo ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari,

e Apud Stob. Serm. 44.

perpetuo ac sine varietate; hominibus pro captu ipsorum.

GROTII.

c *Voto comparatur*] *Quasi paciscuntur cum Diis homines oblatione votorum.* Schol. Horatii. (In III. *Od.* 29. vers. 59.)

d *Capit ac vincit*] Inde vincula fidei dicta. *Donatus* ad Eunuchum. (*Act.* 1. Sc. 2. *vers.* 22.)

e *Id, quod Romanis legibus erat introductum*] Caute *Paulus* Sententiarum lib. II. tit. XIV. *Si pactum nudum de præstandis usuris interpositum est, nullius est momenti: ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur.* §. 1.

f *De promisso non solemniter facto loquens*] Id est, non sponso. Sic epistola XIX. distinguit : *Jam non promittunt de te, sed spondent.* Stipulatus & sponsio, verborum solennitas dicitur *Paulo* lib. V. Sententiarum, (*Tit.* 7. §. 1.) & *Cajo* titulo de obligationibus quæ ex consensu fiunt. (II. 9. 4.)

GRONOVII.

37 *Defixisti externo*] Manum tuam vinctam alieno tradidisti.

38 *Vox mea*] At ibi sol ad Phaëtontem, V. Fa. *temeraria*, dixit, *vox mea facta tuâ est*, ubi τὸ *tua* auferendi casu, non nominativo, ut accipit *Grotius.*

39 *Deliberati animi*] Noluerunt eum putari decresse aut deliberato agere, qui rem non deduxisset in stipulationem.

40 *Animo non deliberato*] Non cum certa & demonstrata destinatione in proposito perseverandi.

dari, quanquam non solam hinc honestatem, sed & necessitatem quandam moralem nasci agnoscimus. De eo autem quod ex Cicero adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum sermo erit. Sed quæ ad perfectæ promissionis vim (cc) requirantur videamus.

V. 1. Primum requiritur usus rationis: ideo & furiosi, & amentis, & infantis nulla est promissio. Aliud censendum de 41 minoribus, hi enim etsi non satis firmum judicium habere credantur, ut & fœminæ, id tamen 42 nec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim elidendam.

2. Quando autem puer ratione uti incipiat, non potest certo definiri: sed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est. Itaque apud Hebræos valebat promissio quam fecisset adolescens qui annum implesset decimum tertium: puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles, justa ratione motæ, quasdam promissiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, sed & apud Græcos, ut notatum Dioni Chrysostomo [a] oratione LXXV. adversus quasdam 43 restitutionis beneficium introducunt: sed hi effectus sunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; nisi quod quibus locis obtinent, ibi eas servari etiam naturale est. Quare etiamsi peregrinus cum cive pacificatur, tenebitur 44 illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subditus temporarius legibus loci subjicitur.

[a] Orat. 74. pag. 638. D. Ed. Morell.

3. Plane aliud erit si in mari pactio fiat, aut in vacua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui summam habent potestatem, 45 qua tales sunt. Nam in his quæ 46 privatim agunt locum habent leges etiam quæ 47 irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipsorum fit, (dd) non in pœnam.

VI. 1. De pacto errantis perplexa satis tractatio est. [b] Nam distingui

[b] Antonin. p. 2. tit. 1. c. 17. §. 6. Dd. ad l. contractus. de reg. jur. Covar. de contractibus. q. 57. Medina, c. de rest. qu. 35.

GRONOVII.

41 *Minoribus*] XXV. annis.

42 *Nec perpetuum est*] Quia interdum sapiunt ante annos.

43 *Restitutionis*] In integrum, quæ redintegrandæ rei vel caussæ actio est.

44 *Illis legibus*] Quibus civis, quæque in ea civitate valent.

45 *Qua tales sunt*] Ipsam summam potestatem in se si consideres.

46 *Privatim agunt*] Tanquam privati, emendo, vendendo, locando, conducendo, stipulando, spondendo &c.

47 *Irritum actum faciunt*] Contractum rescindunt, si hoc ad honorem eorum & conditionem meliorem faciendam pertineat, non pro pœna sit aut ignominia.

(cc) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. 3. Cap. 6. *J. B.*

(dd) Vide infra, *Cap.* 14. hujus Libri, §. 2. *J. B.*

GRO.

diſtingui ſolet inter errorem circa ſubſtantiam rei, & qui non ſit circa ſubſtantiam: 48 an dolus cauſam dederit contractui, an non: fueritne alter, 49 quicum actum eſt, doli particeps: ſitne actus 50 ſtricti juris an 51 bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant ſcriptores, alios validos quidem, ſed ut arbitrio ejus, qui læſus eſt, reſcindi poſſint, aut reformari. Sed harum diſtinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum 52 civili vetere, tum 53 prætorio: quædam etiam non ſatis veræ aut accuratæ ſunt.

2. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit, quod de legum vi atque efficacia omnium ferme conſenſu *a* receptum eſt, ut g ſi lex fundetur in 54 præſumtione aliqua facti, quod factum revera ita ſe non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente, deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex 55 in tali præſumtione ſit fundata, ex legis materia, verbis, & circumſtantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, h ſi promiſſio fundata ſit in præſumtione quadam facti quod non ita ſe habeat, naturaliter nullam ejus eſſe vim: quia omnino promiſſor non conſenſit in promiſſum, niſi ſub quadam conditione quæ re ipſa non extitit: quò referenda eſt illa quæſtio apud Ciceronem de oratore primo *b* de eo, qui filium ſuum mortuum falſo credens alium inſtituerat heredem.

a Felin. c. 1. de conſtit. n. 40. Bald. in l. Cum quis C. de jur. & facti ignor. Covarr. in c. poſſeſſor. de reg. jur. in 6. p. 2. §. 6. n. 8. & Navarr. c. 12. n. 13.

b Cap. 38.

3. Quod ſi promiſſor negligens fuit in re exploranda, aut in ſenſu ſuo exprimendo, (ee) & damnum inde alter paſſus ſit, te-

GROTII.

g *Si lex fundetur in præſumptione aliqua facti*] Exemplum vide in l. mancipia, 5. C. *de Servis fugitivis.* apud *Gailium* lib. 1, obſ. 11, num. 7. apud *Molinæum* ad conſuet. Pariſ. tit. 1, §. 13. Gl. 3.

h *Si promiſſio fundata ſit in præſumtione quadam facti quod non ita ſe habeat*] Seneca de beneficiis IV, c. XXXVI. *Demens eſt qui fidem præſtat errori.*

GRONOVII.

48 *An dolus*] An qui deceptus promiſit, videatur promiſſurus non fuiſſe, niſi deceptus eſſet.

49 *Quicum actum eſt*] An cui doloſe promiſſum eſt, & ipſe dolo egerit, ut *Tarpeja.*

50 *Stricti juris*] Præciſe ſervandum quod dictum ſcriptumve eſt.

51 *Bonæ fidei*] Locum habet æquitas & benigna interpretatio.

52 *Civili vetere*] Ex XII. tabulis & aliis legibus.

53 *Prætorio*] Ex eo quod in illis Prætores annui per edicta ſua emendarunt.

54 *Præſumptione aliqua facti*] Legis cauſa ſit, fingi aliquid factum, quod revera factum non eſt.

55 *In tali præſumptione ſit fundata*] Ejuſmodi cauſam habeat.

(ee) Alia heic eſt ratio *Promiſſi merè gratuiti*, alia *Promiſſi mutui.* In priori, modo bonâ fide egerit Promiſſor, ad nihil amplius tenetur. In poſteriori, ex circumſtantiis judicandum, an ob negligentiam in re explorandâ, aut ſenſu ſuo exprimendo, Promiſſor teneatur. Diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

56 *In*

tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed 56 in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu: sed hoc quoque casu si is cui promittitur 57 dolo errori causam dederit, quicquid ex eo errore damni promissor fecit, resarcire tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit in errore promissio, valebit pro reliqua parte.

VII. 1. De eo quod metu fit, non minus implicita tractatio est. nam & hic distingui solet inter metum 58 gravem absolute, vel ratione habita personæ 59 metuentis, & levem; illatum juste & injuste; ab eo, cui promittitur, vel ab alio: item inter 60 actus liberales & 61 onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur 62 irriti, alii ad arbitrium promittentis 63 revocabiles, alii 64 in integrum restituendi: non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula.

2. Ego omnino illorum accedo sententiæ, *a* qui existimant, sepofita lege civili, quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promisit aliquid, (ff) obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. Nam ut recte ab Aristotele *b* traditum est, qui naufragii metu 65 res suas jactat, vellet res servare sub conditione, si naufragium non immineret; at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia.

Sed illud simul verissimum censeo, *c* si is cui promittitur metum

a Sylv. verb. metus, q. 8.

b Eth. Nic. III. c. 1.

c Sylv. verb. restitutio. 2, dicto. 7. Navarr. c. 17. n. 15. & c. 22. n. 51. §. 7. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 3. n. 7.

GRONOVII.

56 *In quo fundata*] Qui non dedent causam promissioni; valebit promissum.

57 *Dolo errori*] Arte aliqua interposita effecerit, ut promissor erraret.

58 *Gravem absolute*] Qui quemvis alium constantem virum penetrare possit.

59 *Metuentis*] Qui etsi aliis, non ei tamen personæ, cui factus, est tolerabilis.

60 *Actus liberales*] Ubi promittitur per metum, quod possis facere salvo statu & existimatione. [Immo *Actus liberales* illi sunt, in quibus ex merâ *liberalitate* aliquis promittit: quum in *Onerosis* promissio fit ab utraque parte. Mirum est, ita potuisse heic aberrare Virum Doctissimum. *J. B.*]

61 *Onerosos*] Quibus gravatur res familiaris aut fama. [Vid. ad Not. præced.]

62 *Irriti*] Ab initio nulli.

63 *Revocabiles*] Per illum, qui promisit, mutabiles.

64 *In integrum*] Officio judicis rescindendi.

65 *Res suas jactat*] Navis levandæ causa in mare abjicit.

(ff) Minime obligatur. Vide quæ, post PUFENDORFIUM, diximus, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 6. §. 9. & seqq. *J. B.*

metum intulerit non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio, eum teneri ad liberandum promissorem si promissor velit; non 66 quod inefficax fuerit promissio, sed 67 ob damnum injuria datum, quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, i infra suo loco explicabitur.

3. Quod vero quidam actus rescinduntur k ob metum ab alio incussum, a quam quicum actum est, ex lege est civili, quæ sæpe etiam actus libere factos 68 ob judicii infirmitatem, aut irritos facit aut revocabiles. Quæ autem de 69 legum civilium vi atque efficacia supra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promissiones firmandas vis sit jurisjurandi, infra videbimus.

a *L. 14. §. 3. D. quod met. caus.*

VIII. 1. Materiam promissi (gg) quod attinet, eam oportet esse, aut esse posse 70 in jure promittentis, ut promissum sit efficax. Quare primum non valent promissa facti per se illiciti: (hh) quia ad illa nemo jus habet, nec potest habere. At promissio, ut supra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Agesilaus de promisso interpellatus b respondit: *καὶ δῆτα, εἰ δ' ἐστὶ δίκαιον· εἰ δὲ μή, ἔλεξα μὲν, ὡμολόγησα δ' οὔ.* *bene, si justum est: sin minus, dixi tantum, non & promisi.*

b *Plutarch. Apophthegm. Lacon.* pag. 208. c.

2. Quod si res nunc non sit in potestate promittentis, sed esse aliquando possit, erit 71 in pendenti efficacia; quia tum pro-

GROTII.

i *Infra suo loco explicabitur*] Hoc libro, tit. XVII. §. 19. & libro III. c. XIX. §. 11.

k *Ob metum ab alio incussum*] Seneca naturam secutus libro IV. controversiarum, controversia XXVII. *Ita rescinduntur quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas a paciscente adhibita est. Nihil enim, inquit, mea, an tu cogaris, si non a me cogeris. Meam culpam oportet esse, ut mea pœna sit.* confer quæ infra libro III, c. XIX. §. 4.

GRONOVII.

66 *Quod inefficax*] Quasi naturaliter obligatus non sit, sed quia metum inferens injuria damnum dedit, & pro eo satisfactionem debet.

67 *Ob damnum injuria datum*] 2, 17. 17.

68 *Ob judicii infirmitatem*] Ut in filiis familias SC. Macedoniano, in mulieribus Vellejano.

69 *Legum civilium*] Quæ scilicet plerumque fundantur in præsumtione facti.

70 *In jure*] In potestate.

71 *Erit in pendenti*] In suspenso habebitur, proferetur effectus.

(gg) Confer hac de re PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 7. *J. B.*

(hh) De validitate & effectibus Promissorum aut pactorum illicitorum fuse & novè egi ad PUFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gentium*, dicto Cap. 7. Lib. III. *Not.* 2. alterius Editionis. Principiorum autem ibi positorum usum ostendendi, eaque defendendi, in argumento insigni, de Alea nimirum, occasionem postea habui, duabus Epistolis, quæ reperiuntur in *Ephemeridibus Eruditorum Parisiensibus*, Octobr. 1712. & Decembr. 1713. Edit. Amstelod. *J. B.*

GRO-

promissio facta censeri debet sub conditione, si res in potestatem venerit. Quod si conditio, qua res in potestatem promissoris venire possit, ipsa quoque [72] sit potestativa, tenebitur promissor facere quidquid [73] moraliter æquum est ut ea impleatur.

3. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis causa multa irrita solet facere, quæ naturaliter obligarent: ut promissum futuri matrimonii factum ab eo eave, qui conjugem nunc habeat, & non pauca quæ a minoribus, aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri hic solet, an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsa natura valeat, ut si quid promittatur homicidii perpetrandi causa. Hic ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit [74] effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod [75] donatione facta jam cessat vitiositas: nam fine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium, quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet, quæ cessare incipit peracto crimine. Unde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendenti, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est: crimine vero perpetrato, jam obligationis vim exseri, [a] quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Juda Jacobi filio, [b] qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, [l] tanquam debitam, persolvit. Quod si [76] injustitia promissarii causam promissioni dederit, aut [77] inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint resarcienda alia est quæstio, [m] de qua mox videbimus.

[a] *Cajet.* 2. 2. q. 32. art. 7.

[b] *Genes.* XXXVIII.

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo mi-

GROTII.

[l] *Tanquam debitam*] Natura scilicet, secundum cujus legem tunc vivebatur. Aliter ex jure civili judicavit *C. Aquilius* teste *Valerio Maximo*, lib. VIII. c. II. n. 2.

[m] *De qua mox videbimus*] Cap. XII. §. 9, 10, 11.

GRONOVII.

[72] *Sit potestativa*] Ejus generis, ut promissor eam præstare aut accelerare possit.

[73] *Moraliter*] Arbitratu boni viri.

[74] *Effectu juris caret*] Irritum est per se, &, antequam rescindatur a judice, invalidum.

[75] *Donatione facta*] A prodigo.

[76] *Injustitia promissarii*] Qui publicum & tralatitium jus sine pactione mercedis non impertiebat. *Sueton.* Octavio cap. I.

[77] *Inæqualitas sit in contractu*] Nulla proportio inter promissum & rem promisso quæsitam.

minus debetur, si jus naturale spectemus, secundum ea quæ de rei alienæ acceptione 78 supra diximus: nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de dominii translatione diximus, requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum (ii) obligamur, si constet de voluntate nostra qua illum elegerimus, n ut instrumentum nostrum ad hoc speciatim, aut sub generali notione. Et 79 in generali præpositione accidere potest, ut nos obliget qui præpositus est, agendo contra 80 voluntatem nostram sibi soli significatam: quia hic 81 distincti sunt actus volendi. unus quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit, alter, quo illum nobis obligamus ut non agat nisi ex præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est o ad ea, quæ Legati promittunt pro Regibus ex vi instrumenti procuratorii, excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi potest 82 exercitoriam & 83 institoriam, quæ 84 non tam actiones sunt quam qualitates actionum, ipso naturali jure niti. Adjiciendum hic est male Roma-

GROTII.

n *Ut instrumentum nostrum*] Servius ad illud Æneidos IX. vers. 361. *Hospitio cum jungeret absens, per internuntios* ait. vide quæ supra ad caput VI. §. 2.

o *Ad ea quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii excedendo arcana mandata*] Vide exemplum apud *Marianam* XXVII, 19. Aliud apud *Guicciardinum* Tom. I.

GRONOVII.

78 *Supra diximus*] Cap. præced. num. 11. & 12.

79 *In generali præpositione*] Si cui dederimus mandatum generale quod ad notitiam publicam pervenire patimur.

80 *Voluntatem nostram sibi soli*] Vel verbis vel scripto arcano, quibus derogamus mandato generali.

81 *Distincti sunt actus*] Duæ diversæ ac discordes significationes voluntatis.

82 *Exercitoriam*] Qua in solidum tenetur exercitor navis ex contractu magistri quem navi præposuit, quemque magister navi imposuit §. 2. Instit. *Quod cum eo qui in aliena.*

83 *Institoriam*] Quæ in contractu ejus qui præpositus est tabernæ aut mensæ alive negotio, datur adversus præponentem in solidum.

84 *Non tam actiones sunt*] Actionum species distinctæ a conditione, quæ datur in dominum, Quod jussu ejus cum servo contractum est; quam hujus ad certa genera servorum accommodatio.

(ii) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 9. *J. B.*

GRO-

Romanis legibus introductum, ut ex facto magistri 85 exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, (kk) quæ satis habet si pro suis singuli partibus conveniantur, nec publice utile est. absterrentur enim homines ab exercendis navibus, si metuant ne ex facto magistri quasi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra, constitutum, ne exercitoria etiam universi amplius teneantur, quam ad æstimationem navis, & eorum quæ in navi sunt.

XIV. Ut autem promissio jus transferat, p 86 acceptatio hic *a* non minus quam in dominii translatione requiritur, (ll) ita tamen ut 87 hic quoque 88 præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obstat quod 89 de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum: quæ ratio quosdam induxit, *b* ut jure naturæ solum promittentis actum sufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim; sed revocari vetat, q 90 ut acceptari semper possit: qui effectus non est naturalis, sed 91 mere legitimus. cui non dissimile est quod *c* pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. Nam pro his, ut possidendi res quæ possessione quæruntur, ita & acceptandi 92 animum jus supplet.

a L. qui absentis 38. princ. D. de acq. poss. Gomez. tom. 11, c. 9. n. 1.
b Molina disput. 263.
c Vide hoc libro, cap. III. §. 6. & IV. §. 10.

XV. Il-

GROTII.

p *Acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur*] *Tertullianus*, ut Jurisperitus, libro de jejuniis: *Votum cum a Deo acceptatum est, legem in posterum facit.* (c. 11.)

q *Ut acceptari semper possit*] Vide similem *legem Wisigotthorum* L. V. tit. II. c. 6.

GRONOVII.

85 *Exercitores in solidum*] L. 1. §. 20. D. *de exercitoria.*

86 *Acceptatio*] Consensus ejus cui promittitur.

87 *Hic quoque*] Quemadmodum in dominii translatione. 2, 6, 2.

88 *Præcedens rogatio*] Si quis post promissum non quidem id sibi placere declaraverit, sed rogaverit antea ut promitteretur.

89 *De pollicitationibus*] *Pollicitatio* est offerentis solius promissum. l. 3. D. *de pollicit.*

90 *Ut acceptari*] Ut ea rata sit & debeantur pollicita ex nuda promissione; quemadmodum vota quæ Deo fiunt, & quum ludi, munera, epulum, nummi per centurias Romæ pronuntiarentur.

91 *Mere legitimus*] Jure civili introductus.

92 *Animum jus supplet*] Cum ipsi fateri animum non possint, jus constituit eum esse, quem ostendunt in quorum tutela vel curatione sunt.

(kk) At vero qui cum Magistro navis contraxit, censetur non cum hoc vel illo Exercitore, sed cum omnibus in universum contraxisse. Rationi etiam ex utilitate publica petitæ, est quod opponi queat, validius forte. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(ll) De hoc jure *Acceptationis* vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 6. §. 15. *J. B.*

XV. Illud etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an vero etiam innotescere debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem, aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptetur; aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ [93] ad mutuam pertinent obligationem, posterior sensus præsumitur: (mm) in promissis vero [94] mere liberalibus potius est ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat.

[a] L. 6. C. Si quis alteri vel sibi. L. 4. D. de man. vind.

XVI. Sequitur hinc, ante [a] acceptationem, quippe jure nondum translato, revocari promissum posse sine injustitia, imo & [95] sine inconstantia, si revera eo animo factum sit, ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam posse mortuo ante acceptationem eo cui promissum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipsius collata, non heredum. Aliud enim est velle dare huic jus ad heredes transiturum, [1] aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc est quod Neratius respondit, [b] non videri sibi principem quod ei, quem vivere existimabat, concessisset, [96] defuncto concessisse.

[b] L. 191. D. de reg. juris.

[c] L. Mandatum. 57. D. Mandati. Clarus libro IV. §. donatio. q. 12.

XVII. 1. Poterit etiam revocari [c] mortuo eo [97] qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis posita fuerat obligatio. Aliud in tabellario, qui non est instrumentum obligationis, sed perlator instrumenti obligatorii. Itaque literæ consensus indices per quemvis perferri poterunt. Distinguendum quoque inter ministrum, qui electus est [98] ut promissionem significet, & inter eum, qui electus est [99] ut ipse promittat. [d] Priore casu revocatio vim suam habebit, [100] etiamsi ministro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio; quia jus

[d] L. Si mandassem, 15. D. Mandati.

GROTII.

1 *Aliud est velle dare heredibus*] Ideo ad vitandum ambiguum dici solebat: *Illi liberisque ejus.* Servius ad IX. Æneidos. (*vers.* 302) Vide & *legem Wisigothorum* l. V. tit. II. c. 6.

GRONOVII.

93 *Ad mutuam pertinent*] Ubi pro promisso aliquid ille, cui promittitur, præstare vicissim debet.

94 *Merè liberalibus*] Pro quibus nihil præstatur.

95 *Sine inconstantia*] Crimine levitatis.

96 *Defuncto concessisse*] Ut ab heredibus peti possit.

97 *Qui lectus erat voluntatis*] Is, cui mandaveram, ut meo nomine suis verbis promitteret.

98 *Ut promissionem significet*] Qui tantum ut nuntius agit.

99 *Ut ipse promittat*] Qui agit ut procurator.

100 *Etiamsi ministro*] Etiam non monito ministro, ne significet, quia jus omne retinuit sibi.

(mm) Contrarium mihi verius videtur. Fuse dicemus, Deo dante, in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

jus promittendi 1 ab ipsius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione 2 omni culpa vacabat. Sic etiam priore casu 5 mortuo donatore poterit acceptari donatio, *a* ut perfecta 3 ab una parte, quanquam revocabiliter: quod apertius in 4 legatis conspicere est. altero casu non poterit, quia non facta est, sed 5 mandata fieri.

a L. Nec ambigi. 6. C. de don.

2. In dubio autem mandantis voluntas fuisse censetur, ut impleatur mandatum, nisi magna mutatio inciderit, qualis est 6 mors mandantis. *b* Possunt tamen suppetere conjecturæ quæ aliud *c* judicandum suadeant, quæ facile admittendæ sunt, ut subsistat quod 7 pia de causa dari mandatum est. Ac simili modo definiri potest agitata olim controversia, 8 an in heredem mandati detur actio, qua de re aliud M. Drusum prætorem, aliud Sextum Julium 9 edixisse refert scriptor ad Herennium lib. II.

b Covar. Lib. I. Var. c. 14. n. 16.
c L. si pater, 4. D. de manumiss. vind.

XVIII. 1. Solent & controversiæ incidere de acceptatione (nn) pro altero facta: in quibus distinguendum est inter promissionem 10 mihi factam de re danda alteri, & inter promissionem 11 in ipsius nomen collatam cui res danda est. *d* Si mihi facta est promissio, omissa inspectione 12 an mea privatim intersit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptanti jus dari efficiendi, ut ad alterum jus perveniat, si & is acceptet: ita ut 13 medio tempore a promissore promissio revocari non possit; sed ego cui facta est promissio 14 eam possim remittere. *e* Nam is sensus juri naturæ non repugnat,

d Covar. c. quamvis. p. 2. §. 4. n. 13.
e Alex. cons. 2. c. 4. lib. 1. & ibi Car. Mol.

GROTII.

5 *Mortuo donatore poterit acceptari donatio*] Vide librum *de Tenuris Angliæ*, c. 7.

GRONOVII.

1 *Ab ipsius*] Procuratoris vel ministri.

2 *Omni culpa vacabat*] Et propterea habet effectum juris, teneturque promissor ratam eam habere.

3 *Ab una parte*] Donantis.

4 *Legatis*] Quorum testamento facto donationem mortis causa perfecisse videtur testator, sed ea revocare potest, quamdiu vivit.

5 *Mandata fieri*] Et sic abiit e potestate mandantis.

6 *Mors mandantis*] Priusquam perficeretur mandatum.

7 *Pia de causa*] Ecclesiis, scholis, nosocomiis, pauperibus.

8 *An in heredem*] An heres præstare teneatur, quod mandavit defunctus.

9 *Edixisse*] In edicto annuo promulgasse.

10 *Mihi factam de re*] Ut si dixeris promissor: *Promitto tibi me illi daturum.*

11 *In ipsius nomen*] Promitto illi per te datum iri.

12 *An mea privatim*] Ut si intersit acceptantis, obligetur promissor; sin minus, non obligetur.

13 *Medio tempore*] Dum nondum ad alterum pervenit.

14 *Eam possim remittere*] Promissorem obligatione solvere.

(nn) Confer PUFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 9. §. 4, 5. cum Notis nostris. *J. B.*

pugnat, & verbis talis promissionis maxime congruit. 15 neque nihil mea intereſt ſi per me alter beneficium acquirat.

2. Quod ſi promiſſio in nomen ejus collata eſt cui danda res eſt, diſtinguendum eſt, an qui acceptat, aut ſpeciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale, ut talis acceptatio ei inclusa cenſeri debeat: an vero non habeat. Ubi mandatum tale anteceſſit, diſtinguendum ultra non puto, ſitne 16 perſona ſui juris necne, quod Romanæ leges volunt, ſed plane ex tali acceptatione promiſſionem perfici: quia conſenſus poteſt & per miniſtrum interponi ac ſignificari. Velle enim cenſeor quod in alterius voluntate poſui, ſi & ille velit. Deficiente autem mandato, ſi alius 17 cui promiſſio facta non eſt, acceptet, volente promiſſore, tunc is erit effectus, ut promiſſori revocare promiſſionem non liceat, antequam is, quem ſpectat promiſſio, eam 18 ratam habuerit aut irritam: ſic tamen, ut medio illo tempore is, qui acceptavit, 19 remittere promiſſum non poſſit, quia hic non adhibitus eſt 20 ad jus aliquod accipiendum, (oo) ſed ad adſtringendam promiſſoris fidem in ſuſtentando beneficio: ita ut promiſſor ipſe ſi revocet faciat contra fidem, non contra 21 jus proprium alicujus.

XIX. Ex ſuperioribus intelligi etiam poteſt, quid ſentiendum ſit 22 de onere adjecto promiſſioni. Id enim 23 fieri poterit, quamdiu promiſſio completa nondum eſt per acceptationem, nec fide interpoſita facta irrevocabilis. a Onus autem in commodum tertii adjectum promiſſioni revocari poterit, quamdiu a tertio acceptatum non erit: quanquam non deſunt tam in hac quam in aliis quæſtionibus qui ſecus ſentiant. Sed recte rem inſpi-

a L. perfecta. 4. C. de donat. quæ ſub modo. Bart. in l. Qui Romæ. §. Flavius. de verborum oblig.

GRONOVII.

15 *Neque nihil mea intereſt*] Nam & ego ponor in gratiam.

16 *Perſona ſui juris*] Nam qui non eſt ſui juris, per ſe non poteſt mandare, ſed ex auctoritate illius, in cujus poteſtate eſt.

17 *Cui promiſſio facta non eſt*] Non enim dixit, Permitto tibi ut a me des, ſed Promitto illi te medio vel internuntio me daturum.

18 *Ratam habuerit aut*] Ratam habuerit vel repudiaverit.

19 *Remittere promiſſum*] Promiſſori obligationis gratiam facere.

20 *Ad jus aliquod accipiendum*] Ut aliquid faciat ipſe, ſed ut faciendi ab alio teſtis & vas ſit.

21 *Jus proprium alicujus*] Ejus qui locutus eſt.

22 *De onere adjecto*] Si ita promiſero, ut ille, cui promitto, faciat aliquid ſibi grave in commodum tertii.

23 *Fieri*] Oneris adjici.

(oo) Difficile admodum eſt intellectu, quomodo acceptatio fuerit, quæ tamen nullum jus det acceptanti. Re vera heic eſt tantum nuda *pollicitatio*, ut Auctor vocat ſupra, §. 3. & quidem quæ nullum poteſt habere effectum, antequam is, quem ſpectat promiſſio, eam ratam habuerit: quum in pollicitatione facta illi ipſi, quem ſpectat, nulla alia hujus acceptatio requiratur, ſi promiſſio imperfecta poſtea in perfectam mutetur. Plura diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

Gro-

inspicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

XX. Solet & illud disputari, quomodo 24 convalescere possit promissio 25 cui error causam dedit, si re cognita promissor stare velit promisso. Atque idem quæri potest de promissionibus, 26 quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut causa alia, si ista causa postea cessaverit. Nam ad hæc firmanda [a] quidam 27 solum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore 28 actu externo sufficere putant ad patiendam obligationem. Alii, quibus id displicet, [b] ideo quia 29 actus externus non potest signum esse 30 actus interni sequentis, requirunt novam verbis factam promissionem & acceptationem. Verior est media sententia, actum quidem externum requiri, sed non utique verbis factum, cum retentio rei promissæ ex parte ejus cui promissa est, & relictio ejus ex parte promittentis, aut simile aliquid, sufficere possint ad significandum consensum.

[a] Navarr. c. 22. num. 51. & 80. lib. III.
[b] Sanc. l. II. de matrim. disp. 32. n. 8.

XXI. Hoc quoque omittendum non est, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promissiones 31 quæ causam expressam non habent, naturaliter esse irritas, non magis quam rerum donationes.

XXII. Neque eum qui 32 factum alienum promisit ad id quod interest teneri, [c] modo facere non omiserit quod ex sua parte ad id factum obtinendum facere poterat; nisi verba aut negotii natura obligationem inducant strictiorem. *Velut persoluta fide,* inquit [d] Livius, 1 *quia per eum non stetisset quin præstaretur.*

[c] Covar. c. quamvis. p. 2. §. 5.
[d] Lib. II. c. 32.

GROTII.

1 *Quia per eum non stetisset quin præstaretur*] Confer quæ infra lib. III. c. XXI. §. 30.

GRONOVII.

24 *Convalescere*] Rata & efficax fieri.

25 *Cui error causam*] Vide Sup. Num. 6.

26 *Quibus lex civilis*] Quæ improbantur jure civili.

27 *Solum actum internum*] Destinationem animi.

28 *Actu externo*] Pronuntiatione verborum quibus promisit.

29 *Actus externus*] Qui scilicet antea ex errore factus est.

30 *Actus interni*] Animi volentis rem ratam esse, etiamsi per errorem facta sit.

31 *Quæ causam expressam*] Quibus non additur disertis verbis, cur fiant.

32 *Factum alienum promisit*] Si illud præstare nequeat.

Caput XII.

De contractibus.

I. Actuum humanorum, qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alii sunt simplices, alii 1 compositi.

II. a Sim-

GRONOVII.

1 *Compositi*] Quos numero 5. mixtos appellat.

GRO-

II. *a* Simplices alii 2 benefici, alii 3 permutatorii. Benefici aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut in præsens absolvuntur, aut in futurum prominent. In præsens absolvitur 4 factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando utilitatem quidem parit, sed nullum juris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum de dominii acquisitionibus ageretur. In futurum prominent promissiones tum dandi, tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Benefici actus cum obligatione mutua sunt, qui 5 aut de re disponunt sine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus superfit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio dicitur: in factis præstatio operæ sumtuosæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus species est depositum, præstatio scilicet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt actuum promissiones, nisi quod, ut diximus, hæ in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. 1. Actus permutatorii 6 aut dirimunt partes, aut communionem adferunt. Actus eos qui diremtorii sunt, recte dividunt jurisconsulti Romani in 7 do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri potest Paulus jurisconsultus in l. Naturalis: *a* Digestis, Præscriptis verbis. *a Leg. 5. princ.*

2. Sed Romani ab hac divisione eximunt quosdam contractus, quos ipsi 8 nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & 9 permutatio, quam a nominatorum numero

GROTII.

a *Simplices alii benefici, alii permutatorii*] *Aristoteles* illa omnia δόσεως, hæc ἀλλάξεως nomine comprehendit. [Locus est *Rhetor.* Lib. I. c. 5. p. 523. B. Tom. II. *Edit. Parif.* Sed agitur ibi de Alienatione, 'Απαλλοτρίωσιν, non autem de omnibus Contractibus. *J. B.*]

GRONOVII.

2 *Benefici*] Gratuiti, in quibus nihil ex pacto redditur.

3 *Permutatorii*] In quibus ex pacto vicissim agitur, datur, & accipitur.

4 *Factum utile*] Officium vel gratia præsens.

5 *Aut de re disponunt*] Rei usum gratificantur aut operæ sedulitatem, sic tamen ut actiones inde oriantur. Res, *commodatum*. Opera vel in faciendo vel in custodiendo: illud *mandatum*, hoc *depositum*.

6 *Aut dirimunt*] Aut quæ inter se sunt hominibus, æqualitate quadam separant, aut dissociata conjungunt.

7 *Do ut des*] *Emtione, venditione*, do ut facias, & facio ut des, *locatione conductione*: facio ut facias, *mandato*. Sed do ut facias, omitit, quia id complectitur sub locatione conductione. §. 1. Institut.

8 *Nominatos*] Quibus nominatim lex XII. tabb. actionem dedit. *Innominati* quorum mentionem Decemviri non habuere, sed quatenus alicui nominatorum similes sunt, per legis interpretationem JCti ex illis actionem concesserunt.

9 *Permutatio*] Nempe do ut des. *Vaud.* 2. Quæst. var. 25.

GRO

numero excludunt) quam quod ob usum frequentiorem [b] vim quamdam & naturam accepissent talem, quæ etiamsi nihil esset dictum specialiter, ex ipso nomine satis posset intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæteris contractibus minus frequentibus [10] hoc tantum inesset, quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & usitata, sed accommodata ad ipsum factum daretur formula, quæ ideo [11] præscriptis verbis dicebatur. Ob eandem causam usus frequentioris in conventionibus nominatis, si requisita quædam adessent, ut in venditione [c] si de pretio convenisset, etiam re integra, id est antequam a partium altera præstitum esset aliquid, injungebatur implendi necessitas: cum in illis rarioribus re integra daretur [12] pœnitendi libertas, id est impunitas, quia lex civilis vim coactricem subtrahebat illis conventionibus, ut sola contrahentium fide starent.

3. At jus naturæ ignorat hæc discrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus, aut minus sunt naturales, aut minus antiqui. Imo permutatio, quæ innominatis accensetur, emtione & [d] simplicior est & [13] antiquior. Et Eustathius ad *a* Ilia-

GROTII.

b *Vim quandam & naturam accepissent talem*] Vide *Vasq.* lib. I. controv. c. X. in fine.

c *Si de pretio convenisset*] Apud Hebræos perfecta non censetur venditio, ante traditionem veram vel imaginariam. [Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. Secund. discip. Hebr.* Lib. VI. c. 5.]

GRONOVII.

10 *Hoc tantum inesset*] Ex iis id tantum peti posset, quod expressis verbis convenerat.

11 *Præscriptis verbis*] Condictio incerti, quæ datur ex contractibus, qui non appellantur proprio nomine.

12 *Pœnitendi libertas*] Facultas recedendi ab eo, quod convenerat, sine damno.

13 *Antiquior*] Quippe ante signatam pecuniam ubique locorum recepta.

GROTII.

d *Simplicior est & antiquior*] Apparet id ex *Homeri* versibus productis L. I. D. de contrahenda emtione. *Tacitus* de Germanis (*Germ.* c. 5.): *Interiores simplicius & antiquius permutatione mercium utuntur. Servius* ad Eclogam IV. ad illud (*vers.* 39.): *Mutabunt merces. quia antiqui res rebus mutabant.* Et ad illud Georg. III. (*vers.* 307.) *Vellera mutentur. ingenti pretio comparentur. Nam apud majores omne mercimonium permutatione constabat, quod & Cajus Homerico confirmavit exemplo. Plinius* libro XXXIII, c. I. *Quantum feliciore ævo, cum res ipsa permutabantur inter se, sicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit.* Libro sexto, cap. XXII. de Seribus: *Fluminis ulteriore ripa merces propositas juxta venalia tolli ab his si placeat permutatio. Mela* de iisdem (*Lib.* III. c. 7. n. 10. *Ed. Voss.*): *Seres intersunt, genus plenum justitiæ ex commercio, quod rebus in solitudine relictis absens peragit.* De iisdem *Ammianus* libro XXIII (Cap. 6. pag. 413. *Ed. Vales. Gron.*) *Cum ad coëmenda fila vel quædam alia fluvium transierunt advenæ, nulla sermonum vice, propositarum

a Iliados X, ubi de certamine publico agitur, cui præmium a Vers.
constitutum est, quod apud Homerum est 14 ἄρνυσθαι, inter- 160.
pretatur 15 ἀντικαταλλάττεσθαι, addens 16 συναλλάγματα γάρ τι καὶ τὰ τοιαῦτα· nimirum facio ut des. Nos ergo naturam sequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum discrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus.

4. Dicemus proinde dari ut detur, statim quidem rem pro re, ut in ea, quæ specialiter dicitur permutatio, b antiquissimum b Arist. v.
haud dubie commercii genus: aut c pecuniam pro pecunia, Eth. 8. 1.
quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut Polit. 9. D.
rem pro pecunia, ut in emptione ac venditione: aut 17 usum de contrahen. emt.
rei pro re: aut 18 usum rei pro usu rei: aut usum rei pro pe- l. 1.
cunia, quod postremum locatio conductio dicitur. Usus autem nomine hic intelligimus tum nudum usum, tum eum qui cum fructu conjunctus est, sive is sit temporarius, sive personalis, sive hereditarius, sive alio quovis modo circumscriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum 19 Jubilæum. Datur vero, ut interposito tempore tantundem, & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his, quæ pondere, numero, mensura constant, 20 tam rebus aliis, quam pecunia.

5. Facti cum facto permutatio innumeras habere potest species pro factorum diversitate. At facio ut des, aut pecuniam; (atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur, in facto præstandæ indemnitatis circa casus fortuitos 21 aversio periculi, vulgo assecuratio, qui contractus olim vix

sitarum rerum pretia solis oculis æstimantur. *Mela* de Satmaris, [Immo de *Satarchis*, II. I. 95.] *Vice rerum commercia exercent.* De Colchis vide *Busbequium* epistola exoticarum III. (*pag.* 205. *Ed. Elzev.* 1660.) de Lapponibus *Olaum Magnum* libro IV. c. 5.

c *Pecuniam pro pecunia*] De eo vide *Procopium* arcana historia. (*Cap.* 25.) Nummus Illyrico advectus quondam in Italia mercis loco. *Plinius* libro XXXIII. c. 3.

GRONOVII.

14 Ἄρνυσθαι] Recipio proprie μισθὸν ἄρνυσθαι· ut πωλῶ, πῶλον· ὠνοῦμαι, ὦνον.

15 Ἀντικαταλλάττεσθαι] Contra permutare.

16 Συναλλάγματα] Nam & hi contractus sunt.

17 *Usum rei pro re*] Pro pignore, ut quum Tiberius HS. millies gratuitum in triennium concessit iis, qui populo in duplum prædiis cavissent, *Tacit.* 6. annal. 15. *Sueton.* Ti. 48. item pro usuris.

18 *Usum rei pro usu*] Ut in ea, quæ dicitur Ἀντίχρησιν, sive contrarium mutuum, cum debitor fundum tradit creditori, ut pro usuris pecuniæ suæ percipiat fructus e fundo fiduciato. l. 11. §. 1. *de pignor. & hypot.* l. 33. *de pignerat. act.*

19 *Jubilæum*] *Levit.* cap. 25.

20 *Tam rebus aliis*] Vino, oleo, frugibus l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

21 *Aversio periculi*] Susceptio vel redemptura periculi navium, *Livius* 25, 3. *Sueton.* Claud. 18. Conventio qua suscipimus incertum periculum alteri expectandum sub certa mercede. Grot. *Rechtsgeleerd.* 3, 24. p. 81.

22 Ad-

vix cognitus nunc est inter receptissimos;) aut ut des rem, aut usum rei.

IV. Actus autem communicatorii aut facta communicant, aut res, aut hinc res, inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt societatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica societas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adversus piratas, aut alios invasores, quam vulgo 22 Admiralitatem nuncupant, Græci συμπλοΐαν aut ὁμόπλοιαν vocabant.

V. 23 Mixti autem actus sunt, aut principaliter, aut per accessionem alterius. Sic si sciens rem majoris emam, & quod plus est in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: si fabro pecuniam promittam, ut de suo auro mihi (aa) annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in societate accidit, ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu 24 rei feudalis concessio beneficium est, pactio autem 25 militaris operæ pro tutela, est facio ut facias. Quod si 26 onus pensionis accedat, catenus miscetur 27 cum emphyteusi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid est ex contractu mutui, & 28 periculi aversi.

VI. Per accessionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejussione & pignoris datione. (bb) Nam fidejussio, si negotium spectes quod inter fidejussorem & principalem debitorem geritur, plerumque 29 mandatum est: sin negotium quod inter creditorem & fidejussorem, qui nihil recipit, geritur, videtur actus mere liberalis: sed quia contractibus onerosis accedit, 30 inde censeri solet. Pignoris quoque datio per se videtur actus

GRONOVII.

22 *Admiralitatem*] Societas commeatus navium ab diversis dominis vel exercitoribus instructarum ad mutuam defensionem. Grot. *Rechtsg.* 3, 22. p. 80.

23 *Mixti actus*] Quos dixit compositos, num. 1.

24 *Rei feudalis*] Prædii, pagi, vel vici. 1, 3. 23.

25 *Militaris operæ*] Ut vasallus cum certo numero equitum vel peditum militet concedenti feudum, si bellum eum gerere contingat.

26 *Onus pensionis*] Si modicum tributum annuum in titulum imperii pendere jussus sit vasallus.

27 *Cum emphyteusi*] 2, 3. 19.

28 *Periculi aversi*] Nam si perierit navis, pecuniam perdit creditor.

29 *Mandatum est*] Videtur fidejussor esse auctor & mandator, ut sua fide mutuum sumat debitor.

30 *Inde censeri*] Habetur pro oneroso.

(aa) Verius est, heic esse meram Emtionem venditionem: quæ sententia tandem prævaluit apud JCtos veteres. Vide §. 4. *Inst. De Locat. conduct. J. B.*

(bb) Nulla est heic vera mixtio actuum. Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 2. §. 10. *J. B.*

GRO-

actus liberalis, qua detentio rei conceditur. sed hæc quoque naturam trahit ex contractu, cui securitatem præstat.

VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, *a* contractuum nomine appellantur. *a L. La-*

VIII. In contractibus natura 31 æqualitatem imperat, & ita *beo. 19. D.* quidem, ut ex inæqualitate 32 jus oriatur minus habenti. (cc) *de verb.* Hæc æqualitas partim consistit in actibus, partim in eo de quo *signif.* agitur, & in actibus, tum præcedaneis, tum principalibus.

IX. 1. Ad præcedaneos 33 actus pertinet, quod is qui cum aliquo contrahit f vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet: quod non *b* civilibus tantum legibus constitui solet, sed *b L. 1. D.* naturæ quoque actus congruit. Nam inter contrahentes propior *de act. emti* quædam est societas quam quæ communis est hominum. Atque *& venditi.* hoc modo solvitur *c* quod dicebat Diogenes Babylonius hoc *c Cic. de* tractans argumentum, 34 non celari omnia quæ tacentur: nec *Off. III.* quidquid tibi audire utile est idem mihi dicere necesse esse, ut *c. 12.* 35 de rebus cœlestibus, nam g contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit. Bene *d* Ambrosius: *In con-* *d Off. III.* *tractibus etiam vitia eorum quæ veneunt 36 prodi jubentur, ac* *c. 10.* *nisi intimaverit venditor, quamvis 37 in jus emtoris transcripse-rit, doli actione vacuantur.* Lactantius *e* dixerat: *Qui 38 ven-* *e Libro V.* *dentis errorem non redarguit, ut aurum parvo emat, aut qui* *c. 17.* *non profitetur fugitivum servum, vel pestilentem se domum vendere, lucro & commodo suo consulens, non est ille sapiens, ut Carneades videri volebat, sed callidus & astutus.*

2. At non idem dicendum est de his 39 quæ rem non *f* contingunt: *f Th. 2, 2* *77. art. 3.* *Bal. ad L. 1. de ædil. ed. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 4. n. 6. d. loco.*

GROTII.

f *Vitia sibi nota*] Vide Scholiasten ad illud *Horatii*, (II. Sat. III, 285.):

——— *mentem nisi litigiosus*
Exciperet dominus ———

g *Contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit*] *Valerius Maximus* lib. VIII, c. II. n. I. *bonæ fidei venditorem, nec commodorum spem augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet.* Agitur ibi de ædibus dirui jussis ab auguribus, quod emtorem venditor celaverat.

GRONOVII.

31 *Æqualitatem*] Ut tantum nanciscatur uterque contrahentium, neuter ab altero gravetur.

32 *Jus oriatur*] Actio erga eum quicum contraximus.

33 *Actus*] Rei, quæ agitur.

34 *Non celari*] Dissimulata censeri debere.

35 *De rebus cœlestibus*] *Neque ego nunc te celo, si tibi non dico, quæ natura Deorum sit*, ad hæc verba *Ciceronis* respicit.

36 *Prodi*] Indicari à vendente.

37 *In jus emtoris*] Perfecta fuerit emtio, de dolo actione irrita fit.

38 *Vendentis errorem*] Venditorem ignorantem pretium rei, quam vendit, non docet.

39 *Quæ rem non contingunt*] Extra materiam sunt, nec nisi ex accidenti eam afficiunt.

(cc) Confer, in toto isto argumento, eumdem PUFENDORF, *Lib. V. Cap. 3. J. B.*

GRO-

tingunt: ut si quis sciat multas 40 naves in cursu esse quæ frumentum advehunt. nam tale quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adeo ut omitti nequeat, nisi caritatis regula violetur; non tamen injustum, id est, non pugnans cum jure ejus, quicum negotium est: ita ut locum hic habere possit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat, referente M. Tullio: *Advexi, exposui: vendo meum, non pluris quam cæteri: fortasse etiam minoris cum major est copia. cui fit injuria?* Non ergo generaliter sequendum a illud ejusdem 41 Ciceronis, celare esse, cum tu quod scias, id ignorare emolumenti tui causa velis eos quorum intersit scire: sed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem subjectam per se contingunt, ut si domus sit pestilens, si a magistratu dejici jussa, quæ exempla ibidem videas.

a Cap. 13. ibid.

3. At vitia ei quicum agas nota, ut 42 servitutem ædium quas 43 M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipso prius emtas, b dici nihil attinet. h scientia enim utrinque par 44 pares facit contrahentes. Horatius (II. Epist. 11, 13.):

b D. l. 1. D. de act. emti & venditi in fine.

Ille feret pretium pœnæ securus, opinor:
Prudens emisti vitiosum ———

Quod notatum & c Platoni undecimo de Legibus.

c Pag. 916. T. II. Ed. H. Steph.

X. Neque vero tantum 45 in intellectu rerum, sed & 46 in voluntatis usu quædam contrahentibus inter se æqualitas debetur: non quidem ut si quis antecessit metus juste incussus, is demi debeat; id enim contractui extrinsecum est: sed nequis injuste (dd) incutiatur contrahendi causa, aut si incussus est, ut

GROTII.

h *Scientia utrinque par, pares facit contrahentes*] Edictum *Theuderici*, c. 141.

GRONOVII.

40 *Naves in cursu esse*] Ut si quis in caritate annonæ primus præsto fuerit cum frumento: sciat autem complures propediem cum eadem merce naves adfore; is non necesse habet id indicare ab sese emturis, atque ita lucrum suum minuere, id enim extra rem est.

41 *Ciceronis*] 3. *Officior.* 13.

42 *Servitutem ædium*] Quam debent vicino, ne altius tollantur, ne luminibus officiant, ut onera vicini sustineant, & similia.

43 *M. Marius*] *Cic.* 2. de Offic. 16.

44 *Pares facit contrahentes*] Efficit, ut in contractu servata videatur æqualitas, etiam ubi est aliquid inæquale, quia volenti non fit injuria.

45 *In intellectu rerum*] Ut gnarus uterque vitii sit & commodi rerum, de quibus contrahitur.

46 *In voluntatis usu*] In causa consensus.

(dd) Addidi vocem *injuste*, quæ in omnibus Edd. manifesto deest, ut patet ex serie orationis, & oppositione τῷ *metus juste incussus*. Vocabulum, ob similitudinem sequentis

ut dematur. Hoc ſpectantes Lacedæmonii reſciderunt emtionem agri, quam Elei poſſeſſoribus metu expreſſerant, γνόντες μηδὲν δικαιότερον εἶναι, βίᾳ πειρωμένους ἢ βίᾳ ἀφελομένους, παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν· *Arbitrati nihilo juſtius eſſe*, 47 *infirmioribus per emtionis titulum, quam vi mera rem extorquere*, quæ Xenophontis [a] verba ſunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, ſuo loco videbimus. [a] *Hiſtor. Gr.* III. c. 2. §. 22.

XI. 1. In ipſo actu principali hæc deſideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par eſt. Quod in contractibus beneficis locum vix poteſt habere. [b] Nam ſi quis pro commodato, aut opera in mandato aut depoſito exhibenda, aliquid mercedulæ ſtipuletur, non injuriam faciet, ſed 48 contractum miſcebit, id eſt ex gratuito efficiet ſemipermutatorium. At in permutatoriis omnibus ſollicite id obſervandum eſt. nec eſt quod dicat quiſpiam, Id quod pars altera amplius promittit, donatum cenſeri. Neque enim ſolet hic eſſe tales contractus ineuntium animus, nec præſumendus eſt niſi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi ſunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi ſunt, utque ejus æqualitatis ratione debitum. [b] *Inſt. de mandato.* §. *ult. L.* I. §. *Si quis ſervum.* 9. *D. depoſiti.*

2. Joh. Chryſoſtomus: [c] ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ὠνῆσαι δ' ἂν ἀγοράσαι δέῃ τι ἢ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεικοῦμεν καὶ βιαζόμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταλαβεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιοῦμεν, οὐ ληστεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν· *Quoties enim in contractibus, & quoties emendum quid aut dependendum eſt, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus;* A *nonne huic facto quodam ineſt furtum?* Scriptor vitæ Iſidori apud Photium, [d] Hermiam narrat, ubi quod emere vellet juſto forte minoris eſſet indicatum, adjeciſſe quod juſto pretio deerat, quod exiſtimaret aliter agere injuſtitiæ eſſe ſpeciem, ſed talis quæ plurimos lateret. [c] *In Joann.* Hom. LX. Tom. II. p. 809. *Ed. Savil.* [d] *Pag.* 1043. *Ed. Rothom.*

tis *intuitatur*, à Typographis omiſſum, non animadvertit Auctor ipſe; unde nil mirum ſi fugerit Editores. Contrarium τὸ *juſtè* alibi omiſſum, ſimili incuriâ, videbimus, *Cap.* XX. hujus Libri, §. 40. ſub finem. *J. B.*

GRONOVII.

47 *Infirmioribus*] Imbecilliorem cogere ad vendendum, quam aperte ſpoliare. Eodem pertinet quod legibus Rom. vetitum fuit præſidibus provinciarum in ſuis provinciis negotiari, mutuamve pecuniam dare, aut fœnus exercere.

48 *Contractum miſcebit*] Pro ſimplice mixtum faciet vel compoſitum.

A Sententiam iſtam, ut nimis rigidam, improbat, ſimulque ab Auctore noſtro malè ληστείαν verti *furtum*, quæ vox ſignificat *latrocinium*, adeoque durior, obiter obſervavit V. Cl. ANT. SCHULTINGIUS, Sermon. Academic. *De anguſta innocentia Hominis ad Legem boni*, pag. 38.

lateret. Et in hunc sensum interpretantur Hebræi legem, quæ est i Levit. xxv, 14. & 17.

XII. 1. Restat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc consistens, 49 ut etiamsi nec celatum quicquam sit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, si in re tamen deprehendatur inæqualitas, quamquam sine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque sit resarcienda, & demendum ei qui plus habet, reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propositum aut fuit, aut esse debuit, ut uterque tantundem haberent.

2. Lex Romana hoc constituit non in quavis inæqualitate, minima enim non persequitur, imo & occurrendum censet multitudini litium, sed in satis gravi, 50 ut quæ dimidium justi pretii excedit. Nimirum leges, ut ait [a] Cicero, iniqua tollunt 51 quatenus teneri manu possunt, philosophi 52 quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus 53 subjecti non sunt, id sequi debent quod æquum esse ipsis ratio recta dictat: imo & illi qui legibus subjecti sunt, quoties de eo quod fas piumque est agitur, si modo leges non jus dant aut tollunt, sed juri duntaxat ob certas causas 54 auxilium suum denegant.

a *d. loco.*

XIII. 1. Sed notandum est, quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed 55 ex suppositione ejus quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum sentiat: ob quam rationem mandatarius 56 indemnis præstari debet a sumtibus factis, & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: [b] & commodatarius rem tenetur resarcire si periit, quia non solius rei ratione domino tenetur, id est, ex vi dominii, quomodo quivis possess-

b *Sylvest. in verbo Bellum. p. 1. n. 7. Thom. 2,2. 62. art. 6.*

GROTII.

i *Levitici* xxv, 14. 17.] Vide *Mosem de Kotzi*, præcepto jubente LXXXII.

GRONOVII.

49 *Ut etiamsi nec celatum*] Ubi neutri animus fuit fallendi alterum, & tamen contigit, ut alter mactaretur infortunio.

50 *Ut quæ dimidium*] L. 2. C. *de rescind. vendit.*

51 *Quatenus teneri manu.*] Quæ ad exemplum pertinent, & in oculos hominum incurrunt.

52 *Quatenus ratione*] Quatenus lex summa virtutis atque officii ea deprehendit.

53 *Subjecti non sunt*] Qui habent summum imperium.

54 *Auxilium suum*] Actionem, vel animadversionem judicis.

55 *Ex suppositione*] Pro natura rei, quæ suscipitur, quodque in ea præsumitur esse debere.

56 *Indemnis præstari*] Recipere a mandante compensationem impensarum, quas rei mandatæ causa, & si quid damni fecit.

GRO-

possessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione [57] beneficæ acceptionis: k quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset peritura. Hoc enim casu nihil per commodatum [58] domino abest. Contra depositarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo si periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exstat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, sed dedit. In pignore, ut & in locato, [59] media via sequenda est, ut qui rem accepit nec de casu quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro III. ductoris dubitantium l cap. 43. Spectavit huc Seneca a cum dixit, [60] *alios fidem debere, alios tutelam*. Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum instituto nostro sufficit absoluta, speciales quasdam contractuum quæstiones percurramus. a VII. de Beneficiis. 19.

XIV. 1. [61] Mensura ejus (ee) quod res quæque valeat maxime naturalis est indigentia, ut Aristoteles b recte ostendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam b Mor. Nic. V. 8.

GROTII.

k *Quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset periturum*] *Lex Wisigotthorum* lib. V, tit. V. c. 1. 2. 3.

l *Capite* 43] Convenit cum *Exodi* loco cap. XXII, 7. 10. 11. 12. 13. *Moses de Kotzi* præceptis jubentibus LXXXVIII. & LXXXIX.

GRONOVII.

57 *Beneficæ acceptionis*] Quia in illius gratiam usus rei concessus est.

58 *Domino abest*] Abest enim tantum, quod etiam absuturum fuisset, si penes dominum mansisset, nec fuisset commodata.

59 *Media via*] Quia in his utriusque versatur utilitas. L. 23. *de reg. jur.*

60 *Alios fidem*] Alios satisfacere, si fidem adhibeant in re servanda, neque eam ipsi corrumpant, etsi ab alia accidente causa interierit, alios omnino salvam præstare rem oportere.

61 *Mensura ejus*] Indicatio vel æstimatio cujusque rei hæc justa est, quam facit caritas ejus vel copia & nostra necessitas.

(ee) Vide de iis omnibus, quæ ad *pretii* naturam & varia genera pertinent, PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. I. cum Notis nostris, alterius Editionis. *J. B.*

a Hist. Nat. xx, 35. quam sunt necessariæ. *Margaritis*, inquit a Plinius, m *pretia luxuria fecit.* Et Cicero Verrina b de signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis.* Et contra evenit

b In Verr. IV. 7. ut res maxime necessariæ minoris sint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis VI; cap. 15. ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt.*

c L.63. D. ad l. Falc. Paulus c jurisconsultus: 62 *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed* n *communiter funguntur*; id est, ut

d L. 33. D. ad leg. Aquil. alibi explicat, d *quanti omnibus valeret.* Hinc fit ut res tanti æstimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est ut non 63 aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium ἐν στιγμῇ, ut Aristoteles loquitur, id est, *in puncto* constituit.

2. In communi autem illo pretio o ratio haberi solet 64 laborum & expensarum, quas mercatores faciunt: soletque subito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum possunt & quædam esse 65 rei accidentia æstima-

GROTII.

m *Pretia luxuria fecit*] Idem libro XXXVII. de gemmis (c. 6.): *Singulorum libido singulis modum facit & maxime regum.* Et libro XXXII. *Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, tantum apud Indos in coralio: namque ista persuasione gentium constant:* (c. 2.) *Augustinus* de Civitate Dei libro XI, cap. 16. *Sed quid mirum, cum in ipsorum etiam hominum æstimatione, quorum certe natura tanta est dignitatis, plerumque carius comparetur equus quam servus, gemma quam famula? ita in tali libertate judicandi plurimum distat ratio considerantis a necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cum ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid expetat, cogitet; & ista quid verum luci mentis appareat, voluptas vero quid jucundum corporis sensibus blandiatur, exquirat.*

n *Communiter funguntur*] Plin. lib. XVIII. c. 31. *Æqui patrisfamilias modus est, annona cujusque anni uti.*

o *Ratio haberi solet laborum & expensarum*] Nec improbat id *Augustinus* ad Ps. LXX. *Sed ait ipse mercator: affero ex longinquo merces: mercedem laboris mei unde vivam peto. dignus est enim mercenarius mercede sua. de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.* (§. 17. *Edit. Benedictin.* ubi verba paullo aliter leguntur.)

GRONOVII.

62 *Pretia rerum non ex*] Pretium rei debet statui, non quod unus alterve vehementer appetens, aut magnas ex ea utilitates sperans, pro illa daret, sed quod ei sensus & opinio communis attribuit.

63 *Aliquam latitudinem habeat*] 1, 2. 1. n. 3.

64 *Laborum & expensarum*] Res non tantum æstimantur ex materia, sed augetur pretium pro laboribus & sumtibus, quos sustinuerunt mercatores in ea comparanda.

65 *Rei accidentia æstimabilia*] Fortuita, quæ mutent æstimationem venalium.

æstimabilia, ob quæ res licite supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta 66 ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculiarem, aut si in gratiam alterius res vendatur ematurve, alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipsa accidentia ei cum quo agitur indicanda sunt. Ejus quoque damni aut lucri cessantis ratio haberi potest, quod ex pretii solutione 67 dilata aut 68 anticipata nascitur.

XV. 1. De venditione (ff) & emtione notandum, etiam sine traditione, ipso contractus momento transferri dominium posse, atque id esse simplicissimum: ita p Senecæ venditio *alienatio est, & rei suæ jurisque sui in alium translatio*: nam & ita fit in permutatione. Quod si actum sit, 69 ne statim dominium transeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit 70 commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio 71 constat præstando, ut habere liceat, & evictionem, item quod res periculo est emtoris, & ut fructus ad eum pertineant antequam dominium transeat, commenta sunt juris civilis, quod nec ubique observatur: imo plerisque legum conditoribus placuisse, ut ad traditionem usque res commodo & periculo venditoris sit, notavit Theophrastus in loco, qui q apud a Stobæum est, ubi & multa alia instituta reperias de solennitate venditionis, 72 de arrhabone, 73 de pœnitentia, multum differentia a jure Romano: sicut & apud Rhodios perfici solitam venditionem & contractus quosdam alios 74 relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusæensis. a Serm. 42.

2. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus ven-

GROTII.

p *Senecæ*] De beneficiis V, 10.

q *Apud Stobæum est*] Titulo de legibus.

GRONOVII.

66 *Ob damnum*] Si vendam rem, qua ubi caruero, ipse damnum fecero aut lucro sperato fraudabor, aut qua ego ipse, vel quicumque compotes mirifice capimur & delectamur.

67 *Dilata*] Venditori.

68 *Anticipata*] Emtori.

69 *Ne statim dominium*] Ut ex certo die res demum fiat emtoris: cujus casus exemplum apud *Catonem* de R. R. cap. 80.

70 *Commodo & periculo*] Si fructum faciet, is erit venditoris; si deterior fiet, de pretio decedet.

71 *Constat præstando*] Periculo judicii evictionis, si res mancipio data fuerat, vel si alius dominus rem emtam judicio suam esse vicerit & abstulerit, ut regressus emtori ad venditorem sit.

72 *De arrhabone*] Pignore pretii numerandi.

73 *De pœnitentia*] De rescindendo contractu.

74 *Relatione in acta*] Ut non prius fuerint rati & firmi, quam per actuarium signati sint in commentariis reipublicæ.

(ff) Circa hunc contractum vide PUFENDORF. nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 5. *J. B.*

venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, (gg) sive per traditionem, sive aliter. Per hanc enim 75 facultas moralis in rem abiit a venditore: quod non fit per solam promissionem.

a *Arist. Pol. 1. c. 11.*

XVI. 76 Monopolia r non omnia a cum jure naturæ pugnant. nam possunt interdum a summa potestate permitti justa de causa & pretio constituto: cujus rei exemplum nobis illustre præbet Josephi historia (hh) cum is vice regia Ægypto præesset. Sic & sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, s ut Strabo loquitur, μονοπωλείαν. Potest & a privatis institui, 77 æquo duntaxat compendio. At qui, ut in 78 Velabro olearii, t de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt ne major copia importetur, aut ideo merces coëmunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coëmunt, ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adversus caritatis

GROTII.

r *Non omnia cum jure naturæ pugnant*] Nota Thaletis historia de olivitate, (quæ variè à variis refertur. Vide *Arist.* Politic. 1, 11. *Diogen. Laërt.* 1, 26 ibique Intt.] Pythoclis inventum de plumbo Tyrio coëmendo, unde lucrum faceret Atheniensis populus, est apud *Aristotelem* œconomicôn 11. (*pag.* 510. D. E. *Edit. Paris.* Tom. II.) de monopolio erinaceorum, quibus expoliuntur vestes, vide *Plinium* VIII, 37. de monopolio serici, *Procopium* in historia arcana. (*Cap.* 25.)

s *Ut Strabo loquitur*] Libro XVII. (p. 798.) vide & *Cassiodorum* 11, 4. & 26. [Istud quoque exemplum de *Alexandrinis*, non congruit. Inspice *Strabonis* locum. *J. B.*]

t *De compacto id agunt*] Lex æqua & prudens est C. de monopoliis, & locus notabilis apud *Lysiam* (Orat. XXI. Cap. 5.) adversus frumenti venditores, qui pretium falsis rumoribus incendebant. Adde *Cassiodorum* IX, 5. &c. quicumque, 9. causa XIV, quæstione IV.

GRONOVII.

75 *Facultas moralis*] Jus competens. 1, 1. 4.

76 *Monopolia*] Quoties unus vel pauci ex composito ad sese redigunt jus mercis vendundæ.

77 *Æquo duntaxat*] Lucro utrique justo & tolerabili, non nimio & iniquo vendentibus.

78 *Velabro*] Loco urbis Romanæ, ubi oleum erat venale, clandestinoque inter se pacto convenerant negotiatores, ut omnes eodem pretio venderent. *Plaut.* Captiv. 3, 1. 29.

(gg) Ponit heic Auctor, in unâ venditione ab initio dominium translatum, in alterâ non; nec discrimen omne petit ex traditione uni Emtorum factâ, ut perperam intellexit PUFENDORFIUS, dicto capite, §. 3. De vero sensu, & de re ipsâ, diximus in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(hh) Male quadrat exemplum, ut observavit PUFENDORFIUS, dicto loco.

caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro officiorum [a] tertio, sed proprie 79 jus alterius non violant. [a] Cap. 6.

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter 80 functionem recipere, [u] non in 81 materia sola, nec in speciali 82 appellatione aut forma, sed in genere 83 magis communi, qua scilicet comparatur ad res, aut omnes, aut maxime necessarias: 84 quæ æstimatio, si aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michaël Ephesius ad quintum [b] Nicomachiorum: ὡς ἐπὶ τῆς χρείας τοῦτο ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἴδοι ἄν τις γινόμενον· ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνης οὐκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν, οὕτως οὐδὲ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει καὶ τὸ πρότερον πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον, ἢ οὐδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλλόν γε τοῦτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρῳ αὐτῷ τῶν ἀλλαττομένων χρῆσθαι. *Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus æque semper opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur, & cum prius plus valuerit, postea aut minus aut nihil valet:* [x] *diuturnius autem est nummi pretium: eoque* 85 *ut mensura aliarum quæ comparantur rerum uti solemus.* Cujus loci hic sensus est: quicquid adhibetur in hoc ut mensura sit rerum aliarum, debet esse tale, ut per se 86 minime flectatur, talia autem sunt in genere æstimabilium, aurum, argentum, æs. per se enim ferme tantundem ubique, & semper valent: sed prout res aliæ, quibus indigent homines, copiosæ sunt aut raræ, [b] Cap. 8.

GROTII.

[u] *Non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi*] Non tam ex substantia quam ex quantitate l. 1. D. *de contrah. emtione.* Non corpora hic cogitanda, sed quantitas. l. Si is cui. §. 1. *de solutionibus. L.* 94.

[x] *Diuturnius est nummi pretium*] Publica ac perpetua æstimatio. d. l. 1. D. *de contr. emt.*

GRONOVII.

79 *Jus alterius*] Non committunt, de quo queri quis apud magistratum aut quod magistratus vindicare possit.

80 *Functionem rec.*] Pati, ut alia pro alia, & aliud pro ea, & ipsa pro alio detur. l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

81 *Materia*] Ut aurum pro argento & vicissim.

82 *Appellatione aut forma*] Ut denarii pro sestertiis, philippi pro thaleris, modo summa præstetur quocumque genere bonæ monetæ.

83 *Magis communi*] Latius patente rerum commutabilium vel promercalium, quatenus illis æquatur, & pro illis vel expenditur vel accipitur.

84 *Quæ æstimatio*] Quantum autem pro quaque expendi vel accipi debeat, nisi quid speciale inter contrahentes cautum fuerit, colligendum ex tempore, quo solvimus & loco: nam hæ duæ circumstantiæ pretia rerum variare solent.

85 *Ut mensura*] Ut eo aliæ res æstimentur.

86 *Minime flectatur*] Ut semper idem sit, minimumque habeat varietatis.

raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, 87 nunc plus nunc 88 minus valet.

a L. 2. D. Locati. XVIII. Locatio & conductio, (ii) ut recte a a Cajo dictum est, proxima est venditioni & emtioni, eisdemque regulis consistit: respondent enim pretium pensioni sive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare sicut 89 res domino perit, ita naturaliter sterilitas, & alii casus, qui usum impediunt, damno sunt conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promissam, quia ipse facultatem utendi tradidit, quæ 90 eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id potest. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus esset, 91 alii eam locaverit, quicquid consecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione supra diximus, pluris rem vendi minorisve emi posse, si 92 in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum est. Quod si una opera pluribus utilis esse possit, ut itineris susceptio, & 93 locator pluribus se in solidum singulis obstrinxerit, poterit de singulis mercedem pacisci quam ab uno exigeret, ubi lex non obstat: quia quod illa opera secundo quoque utilis est, extrinsecum est contractui qui cum primo est initus, neque respectu primi quicquam minuit de æstimatione.

XX. 1. Circa mutuum quæri solet, quo jure vetitæ sint usuræ? & quanquam jure naturali vetitas esse 94 receptior est senten-

GRONOVII.

87 *Nunc plus*] Ubi copiosæ res sunt.

88 *Minus*] Ubi raræ.

89 *Res domino*] Quod emtum est traditumque, si intereat, non is, qui dominus fuit, sed qui est in præsens, damnum sentit. [Mira hallucinatio Viri Doctissimi, quam obiter notavimus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 6. §. 2. Loquitur contra Auctor de re venditâ, necdum traditâ, cujus tamen ipso contractûs momento dominium translatum fuerit, secundum ea quæ dixit supra, §. 15. *J. B.*]

90 *Eo tempore*] Quum conducebatur.

91 *Alii eam locaverit*] Ita si primus conductor contractum servare & præstare paratus sit, quod inter ipsum & dominum convenit.

92 *In gratiam alterius*] Non quod venalem habeat aut ea indigeat, sed ut petenti aut alienare coacto commodet aut gratificetur.

93 *Locator pluribus*] Cum compluribus ita convenerit, ut singuli omnem sumtum præstent, quasi solo in uniuscujusque negotio occupetur.

(ii) Confer, de hoc contractu, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 6. *J. B.*

GRONOVII.

94 *Receptior est*] Nullo jure sunt vetitæ,

sententia, contrarium tamen sentit a Abulensis. Neque vero videntur argumenta, quæ in alteram adferuntur partem, talia esse ut assensum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum esse, y tantundem & de commodato dici potest: cum tamen pro usu rei pretium exigere illicitum non sit, sed efficiat ut contractus 95 in aliud nomen transeat. Nec magis urget quod suapte natura 96 sterilis est pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas z hominum industria fructuosas fecit. Illud speciosius, (kk) quod hic 97 res pro re reddatur, usus autem rei 98 a re distingui non possit, cum 99 in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil 1 debeat exigi.

2. Sed notandum est, cum rerum, quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, 2 ususfructus senatus consulto introductus dicitur, b non tamen effectum, ut proprius ususfructus esset, de voce ususfructus agi, quæ certe secundum suam proprietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale nihil esse, aut non æstimabile, c cum contra certum sit, siquis 3 proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi.

a In 25. Matthæi qu. 171. & 172.

b L. 1, 2. D. de usufr. ear. rer. q. usu cons.

c L. 1. §. Si ususfruct. 9. D. ad legem Fab.

vetitæ, si modestæ sunt & civiles, nisi forte canonico, ex errore & mala interpretatione vocabuli nato, quasi *usuræ* non sint, nisi immanes, mergentes, trucidantes. Atqui tam sunt *unciæ*, *sextantes*, *quadrantes* usuræ quam *centesimæ*.

GROTII.

y *Tantundem & de commodato dici potest*] Valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & fœneratio. in l. unica. C. Theod. *quod jussu* est: *pecuniam commodat.* Justinianus edidit *mutuam dat.* Nummos autem fœnore sumtos conductos dixit *Horatius* lib. 1, sat. 2. (*vers.* 9.) ubi scholiastes *merces*, *usura*.

z *Hominum industria fructuosas fecit*] Nec enim debet sterilis esse pecunia. l. quid ergo. 3. §. usuras. 4. D. *de contrar. & util. act. tutelæ.* l. debitor. 7. D. *de usuris.*

GRONOVII.

95 *In aliud nomen*] Ex *commodato* fiat *conductum.*

96 *Sterilis est*] Nihil non sterile, quod tibi sterile esse volueris: ut contra nihil non fructuosum, quod cultura exercere, ut fructum ferat, volueris. *Salmas.* de usur. cap. 8. p. 198.

97 *Res pro re*] Ut pecunia pro pecunia, oleum pro oleo, vinum pro vino.

98 *A re distingui*] Non possit considerari tanquam aliquid fructificans, fructum debens.

99 *In abusu*] Quia quod mutuum sumo, id sumo, ut consumam.

1 *Debeat exigi*] Qui hoc objiciunt, ludunt in vocibus, *Usus* & *Abusus.* Quasi vero mutuum tantum sumatur, ut consumatur, & non potius, ut aliquid eo fructuosum comparetur, ut domus, ager, merx cum lucro vendenda, quævis alia res utilis. *Salm.* de usur. c. 8. p. 195.

2 *Ususfructus SC.*] §. 2. Inst. *de usufr.*

3 *Proprietario*] Ei qui dominus est rei, cujus alius usumfructum habet.

(kk) Vide quæ Auctor uberius dicit, ad solutionem istius difficultatis, in Adnot. ad *Lucam* VI. 35. *J. B.*

tingunt: ut si quis sciat multas 40 naves in cursu esse quæ frumentum advehunt. nam tale quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adeo ut omitti nequeat, nisi caritatis regula violetur; non tamen injustum, id est, non pugnans cum jure ejus, quicum negotium est: ita ut locum hic habere possit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat, referente M. Tullio: *Advexi, exposui: vendo meum, non pluris quam cæteri: fortasse etiam minoris cum major est copia. cui fit injuria?* Non ergo generaliter sequendum [a] illud ejusdem 41 Ciceronis, celare esse, cum tu quod scias, id ignorare emolumenti tui causa velis eos quorum interfit scire: sed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem subjectam per se contingunt, ut si domus sit pestilens, si a magistratu dejici jussa, quæ exempla ibidem videas.

a Cap. 13. ibid.

3. At vitia ei quicum agas nota, ut 42 servitutem ædium quas 43 M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipso prius emtas, [b] dici nihil attinet. h Scientia enim utrinque par 44 pares facit contrahentes. Horatius (II. Epist. 11, 13.):

b D. l. 1. D. de act. emti & venditi in fine.

Ille feret pretium pœnæ securus, opinor:
Prudens emisti vitiosum ———

Quod notatum & [c] Platoni undecimo de Legibus.

c Pag. 916. T. II. Ed. H. Steph.

X. Neque vero tantum 45 in intellectu rerum, sed & 46 in voluntatis usu quædam contrahentibus inter se æqualitas debetur: non quidem ut si quis antecessit metus juste incussus, is demi debeat; id enim contractui extrinsecum est: sed ne quis injuste (dd) incutiatur contrahendi causa, aut si incussus est, ut

GROTII.

h *Scientia utrinque par, pares facit contrahentes*] Edictum *Theuderici*, c. 141.

GRONOVII.

40 *Naves in cursu esse*] Ut si quis in caritate annonæ primus præsto fuerit cum frumento: sciat autem complures propediem cum eadem merce naves adfore; is non necesse habet id indicare ab sese emturis, atque ita lucrum suum minuere, id enim extra rem est.

41 *Ciceronis*] 3. *Officior.* 13.

42 *Servitutem ædium*] Quam debent vicino, ne altius tollantur, ne luminibus officiant, ut onera vicini sustineant, & similia.

43 *M. Marius*] *Cic.* 2. de Offic. 16.

44 *Pares facit contrahentes*] Efficit, ut in contractu servata videatur æqualitas, etiam ubi est aliquid inæquale, quia volenti non fit injuria.

45 *In intellectu rerum*] Ut gnarus uterque vitii sit & commodi rerum, de quibus contrahitur.

46 *In voluntatis usu*] In causa consensus.

(dd) Addidi vocem *injustè*, quæ in omnibus Edd. manifesto deest, ut patet ex serie orationis, & oppositione τῷ *metus justè incussus*. Vocabulum, ob similitudinem sequentis

ut dematur. Hoc spectantes Lacedæmonii resciderunt emtionem agri, quam Elei possessoribus metu expresserant, *γνόντες μηδὲν δικαιότερον εἶναι, βίᾳ πειρωμένους ἢ βίᾳ ἀφελομένους, ἀλλὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν· Arbitrati nihilo justius esse, 47 infirmioribus per emtionis titulum, quam vi mera rem extorquere*, quæ Xenophontis *a* verba sunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, suo loco videbimus.

a Histor. Gr. III. c. 2. §. 22.

XI. 1. In ipso actu principali hæc desideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par est. Quod in contractibus beneficis locum vix potest habere. *b* Nam si quis pro commodato, aut opera in mandato aut deposito exhibenda, aliquid mercedulæ stipuletur, non injuriam faciet, sed 48 contractum miscebit, id est ex gratuito efficiet semipermutatorium. At in permutatoriis omnibus sollicite id observandum est. nec est quod dicat quispiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum censeri. Neque enim solet hic esse tales contractus ineuntium animus, nec præsumendus est nisi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi sunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi sunt, utque ejus æqualitatis ratione debitum.

b Inst. de mandato. §. *ult. L.* 1. §. *Si quis servum.* 9. *D. depositi.*

2. Joh. Chrysostomus: *c ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ πωλεῖν δ' ἂν ἀγοράσαι δέῃ τι ἢ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεικοῦμεν καὶ βιαζόμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταλαβεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιοῦμεν, οὐ λῃστεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν· Quoties enim in contractibus, & quoties emendum quid aut dependendum est, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus; A nonne huic facto quoddam inest furtum?* Scriptor vitæ Isidori apud Photium, *d* Herminiam narrat, ubi quod emere vellet justo forte minoris esset indicatum, adjecisse quod justo pretio deerat, quod existimaret aliter agere injustitiæ esse speciem, sed talis quæ plurimos lateret.

c In Joann. Hom. LX. Tom. II. p. 809. *Ed. Savil.*

d Pag. 1043. *Ed. Rothom.*

tis *incutiatur*, à Typographis omissum, non animadvertit Auctor ipse; unde nil mirum si fugerit Editores. Contrarium *τὸ juste* alibi omissum, simili incuriâ, videbimus, *Cap.* XX. hujus Libri, §. 40. sub finem. *J. B.*

GRONOVII.

47 *Infirmioribus*] Imbecilliorem cogere ad vendendum, quam aperte spoliare. Eodem pertinet quod legibus Rom. vetitum fuit præsidibus provinciarum in suis provinciis negotiari, mutuamve pecuniam dare, aut fœnus exercere.

48 *Contractum miscebit*] Pro simplice mixtum faciet vel compositum.

A Sententiam istam, ut nimis rigidam, improbat, simulque ab Auctore nostro malè *λῃστείαν* verti *furtum*, quæ vox significat *latrocinium*, adeoque durior, obiter observavit V. Cl. ANT. SCHULTINGIUS, Sermon. Academic. *De angusta innocentia Hominis ad Legem boni*, pag. 38.

lateret. Et in hunc sensum interpretantur Hebræi legem, quæ est i Levit. xxv, 14. & 17.

XII. 1. Restat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc consistens, 49 ut etiamsi nec celatum quicquam sit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, si in re tamen deprehendatur inæqualitas, quamquam sine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque sit resarcienda, & demendum ei qui plus habet, reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propositum aut fuit, aut esse debuit, ut uterque tantundem haberent.

2. Lex Romana hoc constituit non in quavis inæqualitate, minima enim non persequitur, imo & occurrendum censet multitudini litium, sed in satis gravi, 50 ut quæ dimidium justi pretii excedit. Nimirum leges, ut ait a Cicero, iniqua tollunt 51 quatenus teneri manu possunt, philosophi 52 quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus 53 subjecti non sunt, id sequi debent quod æquum esse ipsis ratio recta dictat: imo & illi qui legibus subjecti sunt, quoties de eo quod fas piumque est agitur, si modo leges non jus dant aut tollunt, sed juri duntaxat ob certas causas 54 auxilium suum denegant.

a d. loco.

XIII. 1. Sed notandum est, quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed 55 ex suppositione ejus quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum sentiat: ob quam rationem mandatarius 56 indemnis præstari debet a sumtibus factis, & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: b & commodatarius rem tenetur resarcire si periit, quia non solius rei ratione domino tenetur, id est, ex vi dominii, quomodo quivis posses-

b Sylvest. in verbo Bellum. p. 1. n. 7. Thom. 2, 2. 62. art. 6.

GROTII.

i *Levitici* xxv, 14. 17.] Vide *Mosem de Kotzi*, præcepto jubente LXXXII.

GRONOVII.

49 *Ut etiamsi nec celatum*] Ubi neutri animus fuit fallendi alterum, & tamen contigit, ut alter mactaretur infortunio.

50 *Ut quæ dimidium*] L. 2. C. *de rescind. vendit.*

51 *Quatenus teneri manu.*] Quæ ad exemplum pertinent, & in oculos hominum incurrunt.

52 *Quatenus ratione*] Quatenus lex summa virtutis atque officii ea deprehendit.

53 *Subjecti non sunt*] Qui habent summum imperium.

54 *Auxilium suum*] Actionem, vel animadversionem judicis.

55 *Ex suppositione*] Pro natura rei, quæ suscipitur, quodque in ea præsumitur esse debere.

56 *Indemnis præstari*] Recipere a mandante compensationem impensarum, quas rei mandatæ causa, & si quid damni fecit.

GRO-

possessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione 57 beneficæ acceptionis: k quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset peritura. Hoc enim casu nihil per commodatum 58 domino abest. Contra depositarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo si periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exstat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, sed dedit. In pignore, ut & in locato, 59 media via sequenda est, ut qui rem accepit nec de casu quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro III. ductoris dubitantium l cap. 43. Spectavit huc Seneca a cum dixit, 60 *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum instituto nostro sufficit absoluta, speciales quasdam contractuum quæstiones percurramus.

a VII. *de Beneficiis.* 19.

XIV. 1. 61 Mensura ejus (ee) quod res quæque valeat maxime naturalis est indigentia, ut Aristoteles b recte ostendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam

b *Mor. Nic.* V. 8.

GROTII.

k *Quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset periturum*] *Lex Wisigotthorum* lib. V, tit. V. c. 1. 2. 3.

l *Capite* 43] Convenit cum *Exodi* loco cap. XXII, 7. 10. 11. 12. 13. *Moses de Kotzi* præceptis jubentibus LXXXVIII. & LXXXIX.

GRONOVII.

57 *Beneficæ acceptionis*] Quia in illius gratiam usus rei concessus est.

58 *Domino abest*] Abest enim tantum, quod etiam absuturum fuisset, si penes dominum mansisset, nec fuisset commodata.

59 *Media via*] Quia in his utriusque versatur utilitas. L. 23. *de reg. jur.*

60 *Alios fidem*] Alios satisfacere, si fidem adhibeant in re servanda, neque eam ipsi corrumpant, etsi ab alia accidente causa interierit, alios omnino salvam præstare rem oportere.

61 *Mensura ejus*] Indicatio vel æstimatio cujusque rei hæc justa est, quam facit caritas ejus vel copia & nostra necessitas.

(ee) Vide de iis omnibus, quæ ad *pretii* naturam & varia genera pertinent, PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 1. cum Notis nostris, alterius Editionis. *J. B.*

a Hist. Nat. xx, 35. b In Verr. iv. 7. quam sunt necessariæ. *Margaritis*, inquit a Plinius, m *pretia luxuria fecit*. Et Cicero Verrina b de signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis*. Et contra evenit ut res maxime necessariæ minoris sint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis vi, cap. 15. ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt.* c L. 63. D. ad l. Falc. Paulus c jurisconsultus: 62 *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed* n *communiter funguntur*; id est, ut d L. 23. D. ad Leg. Aquil. alibi explicat, d *quanti omnibus valeret*. Hinc fit ut res tanti æstimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est ut non 63 aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium ἐν στιγμῇ, ut Aristoteles loquitur, id est, *in puncto* constituit.

2. In communi autem illo pretio o ratio haberi solet 64 laborum & expensarum, quas mercatores faciunt: soletque subito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum possunt & quædam esse 65 rei accidentia æstima-

GROTII.

m *Pretia luxuria fecit*] Idem libro xxxvii. de gemmis (c. 6.): *Singulorum libido singulis modum facit & maxime regum*. Et libro xxxii. *Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, tantum apud Indos in coralio: namque ista persuasione gentium constant:* (c. 2.) Augustinus de Civitate Dei libro xi, cap. 16. *Sed quid mirum, cum in ipsorum etiam hominum æstimatione, quorum certe natura tantæ est dignitatis, plerumque carius comparetur equus quam servus, gemma quam famula? ita in tali libertate judicandi plurimum distat ratio considerantis a necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cum ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid expetat, cogitet; & ista quid verum luci mentis appareat, voluptas vero quid jucundum corporis sensibus blandiatur, exquirat.*

n *Communiter funguntur*] Plin. lib. xviii. c. 31. *Æqui patrisfamilias modus est, annona cujusque anni uti.*

o *Ratio haberi solet laborum & expensarum*] Nec improbat id Augustinus ad Ps. lxx. *Sed ait ipse mercator: affero ex longinquo merces: mercedem laboris mei unde vivam peto. dignus est enim mercenarius mercede sua. de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.* (§. 17. Edit. Benedictin. ubi verba paullo aliter leguntur.)

GRONOVII.

62 *Pretia rerum non ex*] Pretium rei debet statui, non quod unus alterve vehementer appetens, aut magnas ex ea utilitates sperans, pro illa daret, sed quod ei sensus & opinio communis attribuit.

63 *Aliquam latitudinem habeat*] 1, 2. 1. n. 3.

64 *Laborum & expensarum*] Res non tantum æstimantur ex materia, sed augetur pretium pro laboribus & sumtibus, quos sustinuerunt mercatores in ea comparanda.

65 *Rei accidentia æstimabilia*] Fortuita, quæ mutent æstimationem venalium.

GRO-

æstimabilia, ob quæ res licite supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta 66 ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculiarem, aut si in gratiam alterius res vendatur ematurve, alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipsa accidentia ei cum quo agitur indicanda sunt. Ejus quoque damni aut lucri cessantis ratio haberi potest, quod ex pretii solutione 67 dilata aut 68 anticipata nascitur.

XV. 1. De venditione (ff) & emtione notandum, etiam sine traditione, ipso contractus momento transferri dominium posse, atque id esse simplicissimum: ita p Senecæ venditio *alienatio est, & rei suæ jurisque sui in alium translatio*: nam & ita fit in permutatione. Quod si actum sit, 69 ne statim dominium transeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit 70 commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio 71 constat præstando, ut habere liceat, & evictionem, item quod res periculo est emtoris, & ut fructus ad eum pertineant antequam dominium transeat, commenta sunt juris civilis, quod nec ubique observatur: imo plerisque legum conditoribus placuisse, ut ad traditionem usque res commodo & periculo venditoris sit, notavit Theophrastus in loco, qui q apud *a* Stobæum est, ubi & multa alia instituta reperias de solennitate venditionis, 72 de arrhabone, 73 de pœnitentia, multum differentia a jure Romano: sicut & apud Rhodios persici solitam venditionem & contractus quosdam alios 74 relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusæensis. *a Serm.* 42.

2. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus ven-

GROTII.

p *Seneca*] De beneficiis V, 10.

q *Apud Stobæum est*] Titulo de legibus.

GRONOVII.

66 *Ob damnum*] Si vendam rem, qua ubi caruero, ipse damnum fecero aut lucro sperato fraudabor, aut qua ego ipse, vel quicumque compotes mirifice capimur & delectamur.

67 *Dilata*] Venditori.

68 *Anticipata*] Emtori.

69 *Ne statim dominium*] Ut ex certo die res demum fiat emtoris: cujus casus exemplum apud *Catonem* de R. R. cap. 80.

70 *Commodo & periculo*] Si fructum faciet, is erit venditoris; si deterior fiet, de pretio decedet.

71 *Constat præstando*] Periculo judicii evictionis, si res mancipio data fuerat, vel si alius dominus rem emtam judicio suam esse vicerit & abstulerit, ut regressus emtori ad venditorem sit.

72 *De arrhabone*] Pignore pretii numerandi.

73 *De pœnitentia*] De rescindendo contractu.

74 *Relatione in acta*] Ut non prius fuerint rati & firmi, quam per actuarium signati sint in commentariis reipublicæ.

(ff) Circa hunc contractum vide PUFENDORF. nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 5. J. B.

venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, (gg) sive per traditionem, sive aliter. Per hanc enim 75 facultas moralis in rem abiit a venditore: quod non fit per solam promissionem.

a Arist. Pol. 1. c. 11.

XVI. 76 Monopolia r non omnia a cum jure naturæ pugnant. nam possunt interdum a summa potestate permitti justa de causa & pretio constituto: cujus rei exemplum nobis illustre præbet Josephi historia (hh) cum is vice regia Ægypto præesset. Sic & sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, s ut Strabo loquitur, μονοπωλεῖαν. Potest & a privatis institui, 77 æquo duntaxat compendio. At qui, ut in 78 Velabro olearii, t de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt ne major copia importetur, aut ideo merces coëmunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coëmunt, ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adversus caritatis

GROTII.

r *Non omnia cum jure naturæ pugnant*] Nota Thaletis historia de olivitate, [quæ variè à variis refertur. Vide *Arist.* Politic. I, 11. *Diogen. Laërt.* 1, 26. ibique Intt.] Pythoclis inventum de plumbo Tyrio coëmendo, unde lucrum faceret Atheniensis populus, est apud *Aristotelem* œconomicôn II. (*pag.* 510. D. E. *Edit. Paris.* Tom. II.) de monopolio erinaceorum, quibus expoliuntur vestes, vide *Plinium* VIII, 37. de monopolio serici, *Procopium* in historia arcana. (*Cap.* 25.)

s *Ut Strabo loquitur*] Libro XVII. (p. 798.) vide & *Cassiodorum* II, 4. & 26. [Istud quoque exemplum de *Alexandrinis*, non congruit. Inspice *Strabonis* locum. *J. B.*]

t *De compacto id agunt*] Lex æqua & prudens est C. de monopoliis, & locus notabilis apud *Lysiam* (Orat. XXI. Cap. 5.) adversus frumenti venditores, qui pretium falsis rumoribus incendebant. Adde *Cassiodorum* IX, 5. &c. quicumque, 9. causa XIV, quæstione IV.

GRONOVII.

75 *Facultas moralis*] Jus competens. t, 1. 4.

76 *Monopolia*] Quoties unus vel pauci ex composito ad sese redigunt jus mercis vendundæ.

77 *Æquo duntaxat*] Lucro utrique justo & tolerabili, non nimio & iniquo vendentibus.

78 *Velabro*] Loco urbis Romanæ, ubi oleum erat venale, clandestinoque inter se pacto convenerant negotiatores, ut omnes eodem pretio venderent. *Plaut.* Captiv. 3, 1. 29.

(gg) Ponit heic Auctor, in unâ venditione ab initio dominium translatum, in alterâ non; nec discrimen omne petit ex traditione uni Emtorum factâ, ut perperam intellexit PUFENDORFIUS, dicto capite, §. 3. De vero sensu, & de re ipsâ, diximus in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(hh) Male quadrat exemplum, ut observavit PUFENDORFIUS, dicto loco.

GRO-

caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro officiorum *a* tertio, sed proprie 79 jus alterius non violant. *a Cap. 6.*

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter 80 functionem recipere, u non in 81 materia sola, nec in speciali 82 appellatione aut forma, sed in genere 83 magis communi, qua scilicet comparatur ad res, aut omnes, aut maxime necessarias: 84 quæ æstimatio, si aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michaël Ephesius ad quintum *b* Nicomachiorum: *b Cap. 8.* ὡς ἐπὶ τῆς χρείας τοῦτο ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἰδεῖν ἄν τις γινόμενον· ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνης οὐκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν, οὕτως οὐδὲ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει καὶ τὸ πρότερον πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον ἢ οὐδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλλόν γε τοῦτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρῳ αὐτῷ τῶν ἀλλαττομένων χρῆσθαι. *Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus æque semper opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur, & cum prius plus valuerit, postea aut minus aut nihil valet:* x *diuturnius autem est nummi pretium: eoque* 85 *ut mensura aliarum quæ comparantur rerum uti solemus.* Cujus loci hic sensus est: quicquid adhibetur in hoc ut mensura sit rerum aliarum, debet esse tale, ut per se 86 minime flectatur, talia autem sunt in genere æstimabilium, aurum, argentum, æs. per se enim ferme tantundem ubique, & semper valent: sed prout res aliæ, quibus indigent homines, copiosæ sunt aut raræ,

GROTII.

u *Non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi*] Non tam ex substantia quam ex quantitate l. 1. D. *de contrah. emtione.* Non corpora hic cogitanda, sed quantitas. l. Si is cui. §. 1. *de solutionibus. L.* 94.

x *Diuturnius est nummi pretium*] Publica ac perpetua æstimatio. d. l. 1. D. *de contr. emt.*

GRONOVII.

79 *Jus alterius*] Non committunt, de quo queri quis apud magistratum aut quod magistratus vindicare possit.

80 *Functionem rec.*] Pati, ut alia pro alia, & aliud pro ea, & ipsa pro alio detur. l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

81 *Materia*] Ut aurum pro argento & vicissim.

82 *Appellatione aut forma*] Ut denarii pro sestertiis, philippi pro thaleris, modo summa præstetur quocumque genere bonæ monetæ.

83 *Magis communi*] Latius patente rerum commutabilium vel promercalium, quatenus illis æquatur, & pro illis vel expenditur vel accipitur.

84 *Quæ æstimatio*] Quantum autem pro quaque expendi vel accipi debeat, nisi quid speciale inter contrahentes cautum fuerit, colligendum ex tempore, quo solvimus & loco: nam hæ duæ circumstantiæ pretia rerum variare solent.

85 *Ut mensura*] Ut eo aliæ res æstimentur.

86 *Minime flectatur*] Ut semper idem sit, minimumque habeat varietatis.

raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, 87 nunc plus nunc 88 minus valet.

a L. 2. D. Locati. XVIII. Locatio & conductio, (ii) ut recte a a Cajo dictum est, proxima est venditioni & emtioni, eisdemque regulis consistit: respondent enim pretium pensioni sive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare sicut 89 res domino perit, ita naturaliter sterilitas, & alii casus, qui usum impediunt, damno sunt conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promissam, quia ipse facultatem utendi tradidit, quæ 90 eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id potest. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus esset, 91 alii eam locaverit, quicquid consecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione supra diximus, pluris rem vendi minorisve emi posse, si 92 in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum est. Quod si una opera pluribus utilis esse possit, ut itineris susceptio, & 93 locator pluribus se in solidum singulis obstrinxerit, poterit de singulis mercedem pacisci quam ab uno exigeret, ubi lex non obstat: quia quod illa opera secundo quoque utilis est, extrinsecum est contractui qui cum primo est initus, neque respectu primi quicquam minuit de æstimatione.

XX. 1. Circa mutuum quæri solet, quo jure vetitæ sint usuræ? & quanquam jure naturali vetitas esse 94 receptior est senten-

GRONOVII.

87 *Nunc plus*] Ubi copiosæ res sunt.

88 *Minus*] Ubi raræ.

89 *Res domino*] Quod emtum est traditumque, si intercat, non is, qui dominus fuit, sed qui est in præsens, damnum sentit. [Mira hallucinatio Viri Doctissimi, quam obiter notavimus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 6. §. 2. Loquitur contra Auctor de re vendita, necdum tradita, cujus tamen ipso contractus momento dominium translatum fuerit, secundum ea quæ dixit supra, §. 15. *J. B.*]

90 *Eo tempore*] Quum conducebatur.

91 *Alii eam locaverit*] Ita si primus conductor contractum servare & præstare paratus sit, quod inter ipsum & dominum convenit.

92 *In gratiam alterius*] Non quod venalem habeat aut ea indigeat, sed ut petenti aut alienare coacto commodet aut gratificetur.

93 *Locator pluribus*] Cum compluribus ita convenerit, ut singuli omnem sumtum præstent, quasi solo in uniuscujusque negotio occupetur.

(ii) Confer, de hoc contractu, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 6. *J. B.*

GRONOVII.

94 *Receptior est*] Nullo jure sunt vetitæ,

sententia, contrarium tamen sentit *a* Abulensis. Neque vero videntur argumenta, quæ in alteram adferuntur partem, talia esse ut assensum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum esse, *y* tantundem & de commodato dici potest: cum tamen pro usu rei pretium exigere illicitum non sit, sed efficiat ut contractus 95 in aliud nomen transeat. Nec magis urget quod suapte natura 96 sterilis est pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas *z* hominum industria fructuosas fecit. Illud speciosius, (kk) quod hic 97 res pro re reddatur, usus autem rei 98 a re distingui non possit, cum 99 in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil 1 debeat exigi.

2. Sed notandum est, cum rerum, quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, 2 ususfructus senatus consulto introductus dicitur, *b* non tamen effectum, ut proprius ususfructus esset, de voce ususfructus agi, quæ certe secundum suam proprietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale nihil esse, aut non æstimabile, *c* cum contra certum sit, siquis 3 proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi.

a *In cap. 25. Matthæi qu. 171. & 172.*

b *L. 1, 2. D. de usufr. ear. rer. q. usu consf.*

c *L. 1. §. Si usufruct. 9. D. ad legem Fab.*

vetitæ, si modestæ sunt & civiles, nisi forte canonico, ex errore & mala interpretatione vocabuli nato, quasi *usuræ* non sint, nisi immanes, mergentes, trucidantes. Atqui tam sunt *unciæ*, *sextantes*, *quadrantes* usuræ quam *centesimæ*.

GROTII.

y *Tantundem & de commodato dici potest*] Valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & fœneratio. in l. unica. C. Theod. *quod jussu* est: *pecuniam commodat.* Justinianus edidit *mutuam dat.* Nummos autem fœnore sumtos conductos dixit *Horatius* lib. 1, sat. 2. (*vers. 9.*) ubi scholiastes *merces*, *usura*.

z *Hominum industria fructuosas fecit*] Nec enim debet sterilis esse pecunia. l. quid ergo. 3. §. usuras. 4. D. *de contrar. & util. act. tutelæ.* l. debitor. 7. D. *de usuris*.

GRONOVII.

95 *In aliud nomen*] Ex commodato fiat *conductum*.

96 *Sterilis est*] Nihil non sterile, quod tibi sterile esse volueris: ut contra nihil non fructuosum, quod cultura exercere, ut fructum ferat, volueris. *Salmas.* de usur. cap. 8. p. 198.

97 *Res pro re*] Ut pecunia pro pecunia, oleum pro oleo, vinum pro vino.

98 *A re distingui*] Non possit considerari tanquam aliquid fructificans, fructum debens.

99 *In abusu*] Quia quod mutuum sumo, id sumo, ut consumam.

1 *Debeat exigi*] Qui hoc objiciunt, ludunt in vocibus, *Usus* & *Abusus*. Quasi vero mutuum tantum sumatur, ut consumatur, & non potius, ut aliquid eo fructuosum comparetur, ut domus, ager, merx cum lucro vendenda, quævis alia res utilis. *Salm.* de usur. c. 8. p. 195.

2 *Ususfructus SC.*] §. 2. Inst. *de usufr.*

3 *Proprietario*] Ei qui dominus est rei, cujus alius usumfructum habet.

(kk) Vide quæ Auctor uberius dicit, ad solutionem istius difficultatis, in Adnot. ad *Lucam* VI. 35. *J. B.*

exigi eo nomine. Sic & jus illud nonnisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: 4 minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo a 5 ἐν ἀντιχρήσει usus pecuniæ cum fructibus prædii compensatur. Quæ vero a 6 Catone, 7 Cicerone, 8 Plutarcho, b & aliis contra usuras dicuntur, ea 9 respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest, eamque consequitur.

3. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex a Deo Hebræis data, quæ 10 vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori: (II) Est enim hujus legis materia, si non necessaria, certe c honesta moraliter, unde & aliis maxi-
a Vers. 5. me moralibus annumeratur Psalmo, a qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos d decimus quartus, & apud
b Vers. 8. Ezechielem capite decimo b octavo. quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum specimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut 11 alio-

GROTII.

a Ἐν ἀντιχρήσει] l. cum debitor. 8. D. *in quibus causis pignus.* l. Si ea pactione 14. C. *de usuris.*

b *Et aliis*] Ut *Appiano* in civilibus. (*pag.* 382. B. *Ed. H. Steph.*)

c *Honesta moraliter*] Hebræi censent voce נשך significari usuram in pecunia: voce תרבית in quavis specie. *Hieronymus* ad XVIII. Ezechielis: *Putant quidam usuram tantum esse in pecunia: quod providens scriptura divina, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non capias quam dedisti.* (Tom. V. pag. 440. A. *Ed. Basil.*)

d *Decimus quartus*] Et Ps. CXII. *Χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτείρων καὶ κιχρῶν. Vir bonus est, qui alterius miseretur, eique pecuniam dat mutuam.* (vers. 5.)

GRONOVII.

4 *Minus enim*] Ut plus petit, qui ante tempus petit. §. 33. Inst. *de action.*

5 Ἀντιχρήσει] Pignore ita dato, ut donec pecunia credita solvatur, eo creditor utatur fruatur vicem usurarum. Vide sup. §. 3. num. 4.

6 *Catone*] Fœneratorem esse pejorem fure, *de Re rust.* pr.

7 *Cicerone*] *Paradox.* 6.

8 *Plutarcho*] In vita Catonis.

9 *Respiciunt*] Graves, immodicas, sanguinolentas.

10 *Vetat Hebræos*] Immo fuit hæc lex civilis, quam ea ferret respublica, constans ex hominibus æquarorum patrimoniorum per sortes agri unicuique concessas. Itaque Hebræos alienigenis fœnerari licuit, *Deuter.* 15, 6. quod non permisisset Deus, si fœnus per sese injustum esset. Sed & proprie lex hæc ad illos pertinet, qui propter egestatem mutuum petunt, non qui sui commodi & lucri causa. Vide *Salmas.* de usur. cap. 20. & 21. p. 618. & de fœn. trapez. pag. 203. & 210.

(II) Mutavit postea sententiam Auctor, ut patet ex ejus *Epist.* 953. ad *Salmasium* scriptâ; sed inprimis ex Adnotationibus ad dictum caput *Lucæ*, VI. 35. quæ heic omnino conferri debent. De totâ autem materiâ *Fœneris* & *Usurarum* absolutissimum & plenissimum Opus exstat summi Jurisconsulti, & non minus judicio, quàm eruditione, insignis, Clariss. NOODTII, quod seorsim antea editum, inter Opera ejus postea recusum est. *J. B.*

GRO-

11 alioqui circumciso (nam hujus cum Hebræo par causa erat) præstari jubentur, ea nunc præstanda sunt homini cuivis, [e] omni populorum discrimine per Euangelium sublato, latiusque extenso [a] proximi intellectu: quod præter cætera ostendit insignis Christi de homine Samarita apologus. Itaque [b] Lactantius de officiis tractans hominis Christiani: *Non dabit*, inquit, *in usuras pecuniam. hoc est enim de alienis malis lucra captare.* [c] Ambrosius: *Subvenire non habenti humanitatis est; duritiæ autem* [f] *plus extorquere quam dederis.* Ipse Cæsar [d] Augustus 12 notavit aliquos, quod pecunias levioribus usuris mutuati, graviori fœnore collocassent.

a Luc. x, 29.
b Epit. Inst. c. 4.
c De Officiis III, c. 3.
d Suet. c. 39.

XXI. Observandum tamen est, esse quædam g quæ ad usuræ speciem accedant, ac vulgo usuræ esse videantur, cum tamen pacta sint generis alterius: ut de repensando damno, quod facit

GROTII.

e *Omni populorum discrimine per Euangelium sublato*] Christianos *Arnobius* libro IV. (*Pag.* 152, 153. *Ed. Lugd. B.* 1651.) ait esse *communicatores rei, & cum omnibus quos solidet germanitatis necessitudine copulatio.* Alibi: *qui omnes homines pro fratribus diligunt.*

f *Plus extorquere quam dederis*] Cyprianus de lapsis gravia peccata enumerans, addit *usuris multiplicantibus fœnus augere.* (Pag. 124. *Edit. Fell. Brem.*) *Chrysostomus* de jejunio V. ἐὰν νηστεύσῃς, βλέπε μὴ δανείσῃς τὸ ἀργύριόν σου ἐπὶ τόκῳ. νηστεύεις; διάῤῥηξον βιαίων συναλλαγμάτων χειρόγραφον. *Si jejunes, vide ne pecuniam tuam colloces fœnori. jejunas? rumpe violentorum pactorum cautiones.* (Tom. VI. pag. 937.) Idem in caput ultimum I. ad *Corinthios*, (T. III. pag. 534.) pecuniam fœnore partam non magis si in eleemosynam detur, Deo acceptam esse ait, quam si detur ex quæstu meretricio. *Augustinus* epist. LIV. *Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges & judices reddi jubent. Ita crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore.* *Maximus* homilia III. de quadragesima: *recte frater frequentabis ecclesiam, si gressus tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat usura.* His adde *Basilium* in sermones Domini in monte, & quæ ex conciliis sanctisque scriptoribus collegit *Gratianus* causa XIV, quæst. III. & IV. [Nullæ sunt Homiliæ BASILII *Magni* in Sermones Domini in monte: sed una est in *Psalm.* XIV. adversus Fœneratores, *Tom.* I. pag. 135, *& seqq. Ed. Paris.* 1638. quam Auctor, quum in animo haberet, ita, lapsu memoriæ, perperam designavit. *J. B.*]

g *Quæ ad usuræ speciem accedant*] Et si cum juris Romani consultis loqui volumus, fœnus odiosum nomen est, usura non item. *Usuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram solventium infliguntur.* l. cum quidam 17. §. 3. D. de usuris. *Cujacius* in paratitlo de nautico fœnore: *Fœnus est quod præter sortem accedit lucri causa: usura, quod accedis ne in damno verseur creditor.* Sed quia plerique etiam usurarum abusi sunt nomine, cœpit & hoc in sequiorem sumi partem: in bonum autem sensum substitui vox ejus quod interest.

GRONOVII.

11 *Alioqui circumciso*] Proselyto.
12 *Notavit aliquos*] Non de vulgo, sed equites Romanos, quibus hoc sordidum putavit: nec ob fœnus, sed ob tale fœnus.

cit qui pecuniam dat mutuam, eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem cessante, deducto scilicet [13] incerto spei, & labore qui subeundus fuerat. Sic etiam pro impensis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, ubi idonee non cavetur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthenes oratione [a] in Pantænetum, eum, qui quod ex mercatura aut honesta opera quæsivit [h] sub modico lucello elocat, partim ut suum servet, partim ut gratum faciat alteri, negat fœneratorum odio prægravandum.

a Pag. 630, 631. Ed. Bas. 1572.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ, aut rei alterius, ut apud Hollandos jam pridem concessum est aliis quidem [i] octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro usu annali exigere, siquidem vere stant intra compensationem ejus quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut divino jure: sin eum modum excedunt, [k] impunitatem præstare possunt, jus dare non possunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem [l] assecurationem vocant, omnino nullus erit si [14] contrahentium alter rem, de qua agitur, aut salvam quo destinabatur pervenisse, [15] aut periisse sciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, sed quia propria materia hujus contractus est damnum sub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æstimatione petendum est.

XXIV. 1.

GROTII.

h *Sub modico lucello*] Procopius Goth. III. in laudibus Germani, qui Justiniano propinquus: *χρήματα τοῖς δεομένοις ἅπασι δεδανεικὼς μεγάλα, καὶ τόκον οὐδὲ ὅσον λόγῳ κεκομισμένος πρὸς αὐτῶν πώποτε· pecunias omnibus opus habentibus magnas dabat utendas, usuram autem, quæ quidem talis dici mereretur, nunquam ab ipsis sumebat.* (Cap. 40.)

i *Octo nummos in centum*] Idem in Imperio constitutum.

k *Impunitatem præstare possunt*] Ideo permissas ante se usuras ad normam æquiorem reducere *Justinianus* sui officii censuit: novellis XXXII. XXXIII. XXXIV.

l *Assecurationem*] Id damnum in se suscipere dixit *Suetonius* Claudio. (c. 18.) Sic *Cicero* pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum esset sine vecturæ periculo, epistolarum II, 17.

GRONOVII.

13 *Incerto spei*] Ut *Justin.* 38, 1. *incertum belli timens.* l. 20. C. *mand. incertum litis. Freher.* 1. Parer. 2.

14 *Contrahentium alter*] Is qui simulat se periculum, quod nullum est, subire, & pretium pro eo paciscitur.

15 *Aut periisse*] Qui fingit sese ut futurum metuere, quod jam evenit, quasi tamen evitari posset, ut spe lucri alium illiciat in damnum certum.

GRO-

XXIV. 1. m In societate negotiatoria, (mm) ubi 16 confertur pecunia cum pecunia, si pecuniæ æquales sint, æquales esse etiam oportet partes in damno & lucro; sin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata. quod Aristoteles fine octavi a Nicomachiorum sic extulit: ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλεῖον λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλεῖον. Atque idem habebit locum si 17 operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera conferri potest, ut dici solet. a Cap. 16.

b Par pari datum hostimentum est, opera pro pecunia. b Plaut. Asin. 1. 3. 20.

2. Sed hæc collatio non uno modo fit: c nam aut 18 opera confertur cum solo pecuniæ usu, quo casu 19 sors domino perit, & si salva est, domino salva est: aut opera confertur cum ipso dominio pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In prima specie 20 comparatur cum opera non sors, sed periculum amittendæ sortis, & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat. In altera 21 operæ pretium habetur quasi sorti adjectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & 22 de labore ac periculo navigationis, & similibus intelligi debet. c Navarr. 17. num. 250. Covarr. III, Var. cap. 2. Less. lib. II, 2. 25. du. 3.

3. Ut autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni, est quidem præter naturam societatis: potest tamen ita conveniri sine injuria. fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu 23 aversi periculi, in quo ita servabitur æqualitas, si tanto 24 plus lucri ferat, quam alioqui laturus fuerat qui

GROTII.

m *In societate*] Exemplum societatis habes in delphinis apud *Plinium* lib. IX, c. 8. & in pinna ac pinnotere IX, 42. meminit & *Cicero* de finibus, (III, 19.)

GRONOVII.

16 *Confertur pecunia*] Ubi ambo, vel omnes contrahentes pecuniam contribuunt.

17 *Operæ*] Artis, vel laboris adminicula.

18 *Opera confertur*] Ut cum alius operam, alius pecuniam præbeat, non tamen communis fiat pecunia, sed pecuniæ simul operæque fructus.

19 *Sors*] Id quod collatum est.

20 *Comparatur cum opera*] Existit æqualitas collationis, dum alter sociorum laborat & exercitus est, alter pecuniam suam in periculum mittit, cessatque ex eo lucrari, quod alioqui potuisset.

21 *Operæ pretium*] Tanti æstimatur labor operantis, quanti sors ab altero contributa.

22 *De labore ac periculo*] Et hæc conferri cum pecunia posse.

23 *Aversi periculi*] Assecurationis.

24 *Plus lucri*] Immo aliquando, etsi non plus ferat: potest enim ob certam spem lucri, diffidente altero, ut eum inducat, omnem metum in se recepisse. num. 26.

(mm) Circa hunc contractum confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 8.

GRO-

qui in se damnum recepit. [a] Ut autem quis damnum sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societati utilitatum communio, ut sine ea nequeat societas consistere. Quod autem dictum est a Jurisconsulto [b] non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum est, si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem universorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, sed quod probabiliter sperari poterat, comparandum est.

XXV. [25] In societate [c] navali adversus piratas utilitas communis est ipsa defensio: interdum & præda. Solent autem æstimari naves, & quæ in navi sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus sunt & [26] vulneratorum impendia, ferantur a dominis navium & mercium n pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem, quæ diximus hactenus, ipsi juri naturæ sunt consentanea.

a Angelus verb. Societas 1. §. 7. Sylv. verbo Societas 1. quæst. 2. Navarr. 17. num. 255. Covarr. & Less. d. locis.

b L. Si non. D. pro socio.

c Livius lib. XXIII. c. 49. Arist. III. Polit. c. 9.

XXVI. 1. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto, quod [27] inæqualitas rerum in quam consensum est, (nn) ubi nec mendacium intercessit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante [28] constitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur [29] exactio aut coactio fit eo nomine. Hoc enim est quod ait [d] Pomponius, [30] in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumvenire: ubi licere est non quidem fas esse, sed ita permitti ut [31] nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere.

d L. 16. §. 4. D. de minor. L. 22. §. ſ. D. locati.

2. o Na-

GROTII.

n *Pro parte quam habent in ea summa*] Vide simile in *l. Wisigothorum* libro V, tit. V. c. 5.

GRONOVII.

25 *In societate navali*] Ammiralitate. Vide supra, §. 4.

26 *Vulneratorum*] Sauciorum curandorum.

27 *Inæqualitas rerum*] Si consenserunt socii res inæquales conferre, ubi nec dolus adhibitus est, & si quid in altera re incommodi erat, simpliciter confessus est, qui eam contulit, eas haberi pro æqualibus.

28 *Constitutionem Diocletiani*] L. 3. C. *pro socio*. [Immo *L.* 2. *C. de rescindenda venditione. J. B.*]

29 *Exactio vel coactio*] Diversos populos, vel principes inde injuriam sibi factam dicere posse, aut jus belli habere.

30 *In pretio venditionis*] More quotidiano evenire, & vix aliter fieri posse in tam brevi confinio æqui & iniqui, ut pars altera paulo plus ferat, & id patiendum statuisse jura, ne insanum in modum lites crescant.

31 *Nullum contra proditum*] Non habeat actionem adversus eum, a quo se circumventum putat, nisi dimidio amplius.

(nn) Confer heic PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 3. §. 9. *J. B.*

GRO-

2. o Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum est pro eo quod recepti passim moris est: quomodo apud Apostolum a Paulum ipsa 32 natura docere dicitur viro turpe esse comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos usitatum sit. Sic idolorum cultores, non autem quosvis homines φύσει ματαίους, id est, *natura vanos* appellat scriptor libri Sapientiæ, & τέκνα φύσει ὀργῆς Paulus b Apostolus, non tam ex sua 33 quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, persona loquens. Euenus c poëta vetus:

a 1 Corinth. XI, 14.
b XIII, 1. Eph. II, 3.
c Gnomograph Ed. Sylb. p. 131.

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμμεναι, φίλε, καὶ δὴ
Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

Quod 34 meditare diu durabile fiet, amice,
Atque id naturam credo mortalibus esse.

Ejusdem sensus dictum vetus apud Galenum extat: ἐπίκτητοι φύσεις ἐστὶ ἔθη. *consuetudo adscititia est natura.* Apud d Thucydidem simili notione dicitur τῶν νόμων κρατήσασα ἡ ἀνθρωπεία φύσις· *humana natura legum victrix.* Sic 35 πεφυσιωμένα dicunt (oo) Græci tum virtutes tum vitia postquam altas radices egerunt. Apud Diodorum e vero Siculum legimus: τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡττωμένης· *cum necessitas naturam, id est, robur animi vinceret.* Sic Pomponius f Jurisconsultus, cum dixisset jus Romanum non pati eundem 36 in paganis & testato & intestato decedere, addidit earum rerum 37 naturaliter inter se pugnam esse, cum tamen ea regula e solis Romanorum moribus pendeat,

d Lib. III. c. 84.
e Lib. XVI. Cap. 18. pag. 519. Ed. H. Steph.
f L. jus nostrum. 7. D. de R. I.

GROTII.

o *Naturaliter autem eo in loco*] Sic *Gellius* lib. IX, c. 10. de actu conjugali: *rem naturæ lege operiendam.*

GRONOVII.

32 *Natura docere*] Consuetudo illarum gentium, quæ quasi transiit in naturam.

33 *Quam ex Romanorum*] Quia scilicet epistola ad Ephesios creditur data Romæ & missa Ephesum per Tychicum, ut in fine illius adscriptum est. Vellem autem eo loco hic usus non esset, quem omnes sani theologi accipiunt, de natura corrupta per peccatum primorum parentum in omnes posteros propagatum: *Vivebamus quasi nati ad iram Dei provocandam.*

34 *Meditare*] Exercebis, agitabisque sæpe ac diu.

35 Πεφυσιωμένα] In naturam redacta.

36 *In paganis*] Non militantibus. *Sueton.* Galb. 19.

37 *Naturaliter*] Ex natura rerum, quam lex & mos iis imposuit.

(oo) Post primam istius Operis recensionem incidi forte in locum CLEMENTIS *Alexandrini*, unde videtur Auctor id hausisse. Ita enim ibi de *Gnostico* suo Vetus Ecclesiæ Doctor: Τῷ ἄρα ἀναπόβλητον τὴν ἀρετὴν δοκῆσαι γνωστικῇ πεποιημένῳ, φυσιοῦται ἡ ἕξις. Stromat. *Lib.* VII. Cap. 7. pag. 859. *Edit. Potter.* J. B.

GRO-

deat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipsos quidem Romanos p in militum testamento.

3. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controversias infinitas, & ob incerta rerum pretia inter eos, 38 qui communem judicem non habent, inexplicabiles, quæ vitari non poterant si ob inæqualitatem a pactis discedere licuisset. *Hæc est emtionis atque venditionis substantia* (ajunt Imperatores, a substantiæ nomine morem perpetuum significantes) *quod emtor viliore comparandi, venditor cariore distrahendi* 39 *votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque* q *post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat addente, ad certum consentiant pretium.* Seneca b ait hoc jus respiciens: *Quid interest quanti sint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet* 40 *qui bene emit.* Andronicus c Rhodius sensu eodem: τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἑκουσίοις συναλλάγμασι κέρδος οὔτε ἄδικόν ἐστιν, οὔτε εὐθύνεται. τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος· *Lucrum, quod (pp) voluntate contrahentium percipitur, nec injustum est, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex concessit.*

4. Is, quem indicavi paulo ante, scriptor vitæ Isidori, d minoris justo emere, aut pluris vendere, vocat ἀδικίαν ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου ἀφειμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσαν· *injustitiam a lege quidem permissam, sed quæ re ipsa justum pervertat.*

a L. Si voluntate. 2. C. de rescind. vend.

b L. VI, de benef. 15.

c Nic. V. 5.

d Apud Photium, Cod. 242. p. 1044. Ed. Rothom.

GROTII.

p *In militum testamento*] Imo & in paganorum testamentis sæpe, ubi inofficiosi querela instituitur. l. 19. mater. l. nam etsi. 15. l. circa. 24. D. *de inoff. testament.* addita l. cum duobus. 13. C. eodem titulo.

q *Post multas contentiones*] Festus: *Cociones dicti videntur a cunctatione, quod in emendis vendendisque mercibus tarde perveniant ad justi pretii finem, itaque apud antiquos prima syllaba per U literam scribebatur. Quintilianus* declamatione pro civibus: *diu cocionatus est.* (Decl. XII. pag. 218. Edit. Obrecht.)

GRONOVII.

38 *Qui communem judicem*] Qui diversis imperiis sunt subjecti.

39 *Votum gerentes*] Sperantes cupientesque ambo cum lucro emtor acquirere, venditor alienare.

40 *Qui bene emit*] Vili. *Suet.* Jul. 50. *Martial.* 8, 10.

(pp) Vertendum erat: *quod in Contractibus voluntariis* &c. *J. B.*

CA-

CAPUT XIII.

De jurejurando.

. I. APud omnes populos & ab omni ævo 1 circa pollicitationes, promissa & contractus, maxima semper vis fuit jurisjurandi. (aa) Nam ut Sophocles *a* ait Hippodamia: *a* Apud *Stob.Serm. Mens* 27.

GRONOVII.

1 *Circa pollicitationes*] Cap. 11. num. 14. Circa pollicitationes, promissa, & contractus, id est, ad ea omnia firmanda & corroboranda.

(aa) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. *J. B.*

Mens excitari jurejurando solet,
Ut bina diligenter evitet mala,
2 *Culpari amicis, & Deos offendere.*

a Off. III. *Nullum vinculum*, inquit a Cicero, *ad adstringendam fidem majores nostri jurejurando arctius esse voluerunt.*

2. Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: b Theogon. vers. 231. ut Hesiodus b dixit de juramento:

—— *Clades mortalibus unde*
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

a Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret, quod non nisi de gravissimis criminibus creditum: & 3 sine facto voluntas c Lib. VI. c. 86. quoque pœnam in se accerseret: quorum utrumque c Herodotus confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat tantum, an juratam de deposito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus:

4 *At juramento quædam est sine nomine proles*
Trunca manus & trunca pedes: tamen impete magno
Advenit, atque omnem b *vastat stirpemque domumque.*

d Sat. XIII, 208. Et eandem historiam recitans Juvenalis d ita concludit:

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

e Off. III, 29. 3. Bene e Cicero: *Est jusjurandum* 5 *affirmatio religiosa; quod autem*

GROTII.

a *Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret*] Vide *Servium* in excerptis Fuldensibus ad I. Æneidos. [Nihil ibi invenio, quod ad rem faciat. Vide ipsum Poëtam, *Georg.* I. 502. *J. B.*]

b *Vastat stirpemque domumque*] Vide *Zachariam* V, 3. 4. & interpretem ejus loci *Chrysostomum* de statuis XV. (Tom. VI. pag. 565. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

2 *Culpari amicis*] Ne subeat infamiam perfidiæ & perjurii.

3 *Sine facto voluntas*] Ipsum pejerandi propositum, etsi perjurium secutum non esset, a Deo puniretur.

4 *At juramento*] Ἀλλ' Ὅρκου παῖς ἐστιν ἀνώνυμος, οὐδ' ἔπι χεῖρες Οὐδὲ πόδες. Melius græce Ἀλλ' Ὅρκου, quam latine *At juramento*: primum quia Ὅρκος græcum est, *juramentum* latinum non est. Dein Ὅρκος genere masculino aptius repræsentat personam patris quam sacramentum, aut jusjurandum genere neutro. Significatur autem *Horcos* instar numinis, quem poëtæ fingunt jurandi veluti exactorem & præsidem; *Hesiodus* filium facit Ἔριδος Theog. 231. *Hyginus* Ætheris & Telluris. Sic etiam Horci subolem dicit hic Pythia, id est, aliquid posterum & consequens: intelligitur nimirum Animadversio divina.

5 *Affirmatio religiosa*] Pronuntiatio rei alicujus, interposita ad veritatem ejus firmandam religione, seu veneratione divini nominis: unde in libb. vett. *religio judicum*, *religio testium*, *religio militum*, quia judices jurati judicabant, testes jurati testimonium dicebant, milites sacramento rogabantur.

GRO.

autem affirmate quasi Deo teste promiseris, id tenendum est. Quod autem addit: *Jam enim non ad iram Deorum, quæ nulla est, sed ad justitiam & fidem pertinet:* si iræ nomine 6 perturbationem intelligit, non improbandum est; sin qualemcunque nocendi 7 affectum aut voluntatem, minime est recipiendum, ut recte probat a Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur, & quo pertingat usque videamus. a *Lib. de Ira Dei.*

II. Primum quod de promissis & 8 contractibus diximus, & hic habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis non putans se jurare verba protulerit jurantia, c ut 9 de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius (*Epist. Heroid.* XXI, 135.):

d *Quæ jurat mens est: nil conjuravimus illa.*

ex Euripide desumtum qui in Hippolyto dixerat, (*vers.* 612.)

Jurata lingua est: e mente juravi nihil.

Quod si quis volens jurare obligare se noluerit, b non eo minus obligatur, quia obligatio a juramento est inseparabilis, & effectus ejus necessarius. b *Soto L.* VIII. *q.* I. *art.* 7. *Covarr. ad c. quamvis. part.* I. §. 5.

III. I. At si quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari sunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius est teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit testem. nam is actus, qui per se est obligatorius, ex animo deliberato processit. Cui consequens est ut quanquam plerumque verum est illud c Tullii; c *De Offic.* III. 29.

GROTII.

c *Ut de Cydippe narratur*] Exstat similis narratio in metamorphosibus *Antonini Liberalis* de Ctesylla & Hermochare, (*Cap.* I.)

d *Quæ jurat mens est*] Ibidem:

Consilium prudensque animi sententia jurat,
Et nisi judicii vincula nulla valent, (vers. 137, &c.)

mox:

Sed si nil dedimus præter sine pectore vocem,
Verba suis frustra viribus orba tenes.
Non ego juravi e legi jurantia verba.

& quæ sequuntur.

e *Mente juravi nihil*] Quia de re honesta tacenda, nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio & incestu.

GRONOVII.

6 *Perturbationem*] Affectionem commotionemque animi, quæ judicium impedit ac tenebras offundit oculis mentis, ne verum cernant, ac sæpe compellit ad ea, quorum mox pœnitet.

7 *Affectum aut*] Decretum puniendi pro merito.

8 *Contractibus diximus*] Cap. XI. num. 5.

9 *De Cydippe*] Quæ legerat in malo, quod Acontius amator in sinum ejus miserat, inscripta vel incisa hæc verba: *Juro me Acontio nupturam.*

lii; *Quod* 10 *ex animi tui sententia juraveris, id non facere perjurium est;* quo & illud pertinet quod apud a Homerum jurans Ulyssi Calypso ait:

a *Odyss. L.* v. *vers.* 188.

Α'λλὰ ἃ μὲν νοέω καὶ φράσσομαι ——

Verum animus quod sentit idem loquar.

2. Id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui jurat sciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium est, verba aliter accipi: nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere vera f 11 quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum est, ut mens* 12 *deferentis* (bb) *conciperet fieri oportere, id servandum est.* Apud Tacitum b legimus: *Trepidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus,* 13 *queis flagitii conscientia inerat.* Augustinus c: *Perjuri sunt qui servatis verbis exspectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt.* Et g Isidorus: *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc est quod dicitur h 14 liquido

b *Hist.* IV. 41.

c *Epistola* CCXXIV.

GROTII.

f *Quomodo putat intelligi*] *Augustinus* epistola CCXXIV. de illo locutus qui a Punicis castris egressus in castra redierat, inde Romam venerat: *ita non attenderunt qui illum Senatu moverunt, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo quibus juraverat exspectarent.* (Epist. 125. novæ Edit. *Benedictin.*) Vide & sequentia. Vide ad hanc rem pulchre dicta *concilio Troslejano* tomo III. conciliorum, editionis Sirmondianæ. Et apud *Hincmarum* in opusculo de divortio Lotharii & *Thietbergæ* ad interrogationem VI. ubi in hanc sententiam recte de Deo dicitur:

Qui non ut juras, sed ut is jurasse putavit
Cui juras, audit: sic et utrique reus.

In professione jurata Hebræorum per Hispaniam: *Si non ea intentione perfeceris, sicut a nobis me profitente audita atque intellecta sunt.*

g *Isidorus*] Lib. II. de summo bono cap. XXXI. I. citatur causa XXII. quæst. V. c. quacumque. 9.

GRONOVII.

10 *Ex animi tui sententia*] Formula jurisjurandi proprii. *Brisson.* lib. 8. de for. p. 711.

11 *Quomodo putat*] Quemadmodum accepit ea ille, cui juratur.

12 *Deferentis*] Dictantis vel adigentis jusjurandum.

13 *Queis flagitii*] Qui meminissent se patrasse, de quo jurejurando falso tum temporis ibant sese purgatum.

14 *Liquido jurare*] *Terent.* Andr. 4, 3. 13. l. 18. D. *de jurejurando.*

(bb) Vox illa *deferentis* abest ab optimis Editionibus. Omnino agitur ibi de animo jurantis, non de sensu quem verbis ejus tribuit is, qui defert jusjurandum. Adeoque locus nihil ad rem facit, ut dudum observavimus ad PUFENDORFIUM nostrum, dicto capite, §. 15. *Not.* 2. *J. B.*

GROTII.

h *Liquido jurare*] *Donatus* ad illud in Andria (IV. 3. 12.):

Quia

do jurare. Ideo Metellus recte [a] recusavit jurare in legem [15] Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem [16] ob rogationis vitium esse irritam, & juramentum in legem ita intelligendum, si lex rite rogata lataque esset.

a App. de bello civil. l. 1. p. 368. Ed. H. Steph.

3. Nam quanquam in promissis aliis facile subintelligitur tacita aliqua conditio, quæ promissorem exsolvat, [b] id tamen in juramento admittendum non est: quo pertinet egregius ille locus Apostoli ad Hebræos: ***Deus volens abundantissime heredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidem fecit jurejurando: ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest ut fallat Deus***, (ita recte verti puto illud ψεύσασθαι, sicut aperta locutio vocatur veritas, Dan. VII, 16. VIII, 26. X, 1.) ***firmum habeamus solatium.*** Quæ verba ut intelligantur, sciendum est sanctos scriptores de Deo sæpe loqui [17] ἀνθρωποπαθῶς, & magis secundum id quod videtur nobis, quam quod est.

b Pan. in c. Clericus de jurejur. Sil. in verbo Juramentum. 4. q. 23. vt, 17. ibi Thom.

4. Nam Deus vere decreta sua non mutat. Mutare tamen & [i] pœnitentia [c] duci dicitur, quoties [18] aliter agit quam verba sonare videbantur, nimirum [k] ob conditionem tacite intellectam,

c Jona IV, 2.

Quia si forte opus ad herum jurejurandum mihi,
Non apposuisse, ut liquido possim.

Liquido; pure; & manifeste. χρῆν μὴ ὑποποιεῖσθαι ἑτέρᾳ φράσει τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὡς ἐπὶ λέξεων εἶχον, εἰπεῖν καὶ δηλῶσαι, ait in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans. *Oportuit non quæsita locutione verba adulterare, sed ut concepta ea fuerant eloqui.* Qui & alibi, de Alexio contra sensum verba captante: τοῖς ῥήμασι ταῖσις ἐγκαθίσας, ὡς αἱ μυῖαι τοῖς μώλωψι· *ita verbis illis insidebat ut musca vibici.* Graviter in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit ut Chalcedone occideretur is qui Constantinopolim, salute ipsi per jusjurandum promissa, venerat. *Zosimus* lib. V. Adde quæ infra cap. XVI, 2. [Duo loca NICETÆ unum idemque sunt, & in posteriore etiam de *Andronico Comneno* agitur, non de *Alexi:* Lib. 1. Cap. 3. *in Alex.* Locus autem *Zosimi* (non *Sozomeni*, ut habuerant hactenus Edd. post illam 1642. ubi *Zozomenus*, corruptè) est *Cap.* 18. *Ed. Cell.* Lib. laudati V. *J. B.*]

i *Pœnitentia duci dicitur*] Concilium Toletanum VIII, cap. 2. *Jurare namque Dei est a seipso ordinata nullatenus convellere, pœnitere vero, eadem ordinata cum voluerit, immutare.* Retulit *Gratianus* in causam XXII, quæst. IV. c. 9. Explica vero ut in textu nostro.

k *Ob conditionem tacite intellectam*] *Senecam* vide naturalium quæstionum II, 37.

GRONOVII.

15 *Apulejanam*] *Appulejam* dicendum. L. Appuleji tribuni plebis. *Flor.* 3, 15.

16 *Ob rogationis vitium*] Quia per factionem & tumultum rogata erat. *Flor.* 3, 15.

17 'Ανθρωποπαθῶς] Verbis translatis ab humanarum affectionum more.

18 *Aliter quam verba*] Quam prædixerat sese acturum esse. Agit autem aliter, quia verbis licet simpliciter pronuntiatis tacita suberat conditio quæ non extitit.

lectam, quæ cessat. Jer. XVIII, 8. Exempla videre est Gen. XX, 3. Exod. XXXII, 14. I Reg. XXI, 28. II Reg. XX, 1. Esaiæ XXXVIII, 1. Jonæ III, 5. 11. Quo sensu etiam nos 19 fallere Deus improprie dici potest. Et solet vox ψεύδεσθαι, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, significationem habere eventus 20 spem frustrantis, ut videre est tum alibi, tum Levit. VI, 2. Josue XXIV, 27. Esai. LVIII, 11. Os. IX, 2. l Abac. III, 17. Facillime autem hoc procedit 21 in comminationibus, quia illæ jus nemini conferunt. In promissis interdum, ubi scilicet conditio tacita quædam subest.

5. Ideo duas res Apostolus nominat quæ immutabilitatem notant, promissionem, quia jus dat; & juramentum, quia 22 conditiones tacitas & aliquo modo latentes repellit: ut videre est etiam Psal. LXXXIX, 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. Nam aliud est si quas conditiones ipsa negotii natura aperte indicet. Quò nonnulli referunt id quod legitur Num. XIV, 30. Sed verius est terram promissam jurato dici ipsis, 23 non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promissio impleri quovis tempore potest, nec personis certis adstringitur.

IV. 1. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de jurejurando quod dolo elicitum est. a Nam si certum est, eum qui juravit aliquod factum m supposuisse, quod revera se ita

a Navarr. c. 12. n. 13.

GROTII.

l *Abac.* III, 17.] Adde *Johum* XL, 28. *Oseam* IX, 2.

GRONOVII.

19 *Fallere*] Sinere falli, & facere ut spes exspectationesque hominum improbæ sint irritæ: quemadmodum fallere dicitur, in quo se nostra frustratur opinio: si quid secus evenit, aut quis aliter facit, quam nos opinionis errore nobis finximus & persuasimus.

20 *Spem frustrantis*] Aliud demonstrantis atque exhibentis, quam homines animis præceperant.

21 *In comminationibus*] Ut Deus (si id ita licet loqui) dicatur fallere, id est, non irrogare pœnam, quam fuerat minatus.

22 *Conditiones tacitas*] Excludit omnem cogitationem contrariam & expressiones verbis apertis non expressas.

23 *Non personis, sed populo*] Non singulis, qui tum vivebant, sed corpori, quod idem est superstite subole, etsi singuli isti omnes sint mortui. Vide supra cap. 9. n. 3.

GROTII.

m *Supposuisse quod revera se ita non habeat*] Ut Hippolytus, de quo modo diximus. Ad illud *Sophoclis* in Oedipode Coloneo, (*vers.* 226.)

Ἀπάτα δ' ἀπάταις
Ἑτέραις ἑτέρα παραβαλλομένα,
Πόνον οὐ χάριν ἀντιδίδωσιν ἔχειν.

Fraus ad fraudem superaccedens,
Non benefactis, sed atroce solet
Clade rependi.

Sic ait, καὶ αὐτοὶ ἂν νομίζωσι προσδεδέχθαι αὐτὸν καὶ ἐπηγγέλθαι τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ, ἀπατώμενοι καὶ τὸ πρότερον ἐπεγνωκότες, ὅτι οἰκείαις εὔχεται μιάσμασι· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό·

Ἡ

ita non habeat, ac nisi id credidisset non fuisse juraturum, non obligabit juramentum. At si dubium sit, an non etiam 24 sine eo idem fuisset juraturus, standum erit verbis, quia simplicitas quam maxima juramento convenit.

2. Atque huc refero jusjurandum, *a* quod Josue & primores populi Israëlitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant a Gabaonitis, e regione longinqua se venire fingentibus. At non (cc) inde sequebatur Josuam & primores, si scissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum paciscerer?* hunc habere sensum potest, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum desiderent, 25 sociale an deditionis; aut etiam ut ostendant Hebræi licitum sibi non esse cum quibusdam populis fœdus inire sociale: non etiam ut negent dedentibus se vitam relinqui posse. Lex enim divina, quæ eos populos internecioni devovebat, n ex legis alterius *b* comparatione ita erat intelligenda, ut locum haberet nisi si qui moniti statim facerent imperata. Quod inter alia probat historia *c* Rahabæ, o cui ob bene merita parcitum est, & Solomonis, *d* qui Cananæorum reliquias sub imperium ac tributum accepit.

a Josue IX.

b Deut. XX. 10.

c Jos. c. 2.

d 1 *Reg.* IX. 21.

3. At-

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.
Καὶ ἐκεῖνος γὰρ ἀπατηθεὶς ὤμοσε.

Putant Thebani se suscepto Oedipodi promisisse incolumitatem, causa ab ipso data, cum non ante didicissent piaculo eum domestico teneri. Tale & illud.

Jurata lingua est: mente juravi nihil.
Namque & Hippolytus deceptus juraverat.

[In verbis Scholiastæ tria erant menda, quæ sustuli. Sed & in ultimo versu *Sophoclis*, pro ἀντιδόσιν ἴχει, optimæ Editiones, ut illa *H. Stephani*, habent, ἀντιδίδωσιν ἴχειν. Sensus autem totius loci hic est: *Qui sese exponit periculo fraudis vicissim excipiendæ ab eo in quem fraude usus est, ille non beneficia, sed molestias & dolorem sibi repensum iri, sperare debet.* Ita, ni fallor, accuratior est versio, quam Auctoris nostri. *J. B.*]

n *Ex legis alterius comparatione.*] Imo & ex causa legi de internecione addita. *Exodi* XXIII, 33. *Deut.* VII, 4. cessat enim ea causa in illis qui præcepta filiorum Noæ suscipiunt, & tributa pendunt. Ita *Maimonides*, & *Samson Mi-cosi*, & *Moses de Kotzi*, in præcepto jubente XV. & CXVIII.

o *Cui ob bene merita parcitum est*] Et Gazere habitantium in historia Josuæ XVI, 10. Gergesæos ad Christi usque tempora superstites fuisse ex euangelio apparet *Matth.* VIII, 28. nam hi ab initio se dediderant. ideo omittuntur in hostium enumeratione. *Deut.* XX, 17. *Jos.* IX, 1.

GRONOVII.

24 *Sine eo*] Si id factum fuisse ignorasset aut non credidisset.

25 *Sociale an deditionis*] Juris æqui, an quo in ditionem Hebræorum venirent.

(cc) At vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 7. *Not.* 1. *J. B.*

a XI, 19. 20. 3. Atque huc pertinet quod in Josuæ a libro dicitur, nullam fuisse civitatem ex populis septem quæ pacem fecerit; obduratos enim ne 26 gratia illis fieret. Quare cum credibile esset, si rem ipsam Gabaonitæ indicassent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam salvam sub parendi conditione impetraturos fuisse, valuit jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato
b II. Sam. XXI, 6. b postea pœnæ sumtæ sint gravissimæ Deo auctore. p Ambrosius hanc tractans historiam: *Josue tamen pacem quam dederat revocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret.* Nihilominus doli sui pœnam aliquam sustinuerunt Gabaonitæ, jam sua deditione subditi facti Hebræorum. Addicti enim sunt q personali cuidam servituti, cum si egissent aperte, potuissent 27 ad tributariam conditionem recipi.

V. Non tamen 28 ultra receptum loquendi morem extendenda est juramenti significatio. Ideo perjuri non erant qui cum (dd) jurassent non daturos se in matrimonium filias 29 Benjaminitis, raptas cum raptoribus vivere permiserunt. r Aliud enim
c De Off. III, c. 14. est dare, aliud amissum non repetere. Ambrosius c de hoc facto: 30 *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est ut raptu inirent conjugia, non connubii sacramento.* Non dissimile est quod Achæi,

GROTII.

p *Ambrosius*] De Officiis III. c. 10.

q *Personali cuidam servituti*] Ut Bruttiani olim a Romanis. *Gellius* X, 3. *Festus* verbo *Brutiani*.

r *Aliud est dare, aliud amissum non repetere*] Οὔτε συμπροθυμουμένων, οὔτε κωλυόντων, ait in hac historia *Josephus* (*Antiq. Jud.* V. 2. §. 12. *Edit. Huds.*) *Nec hortabantur Israëlitæ, nec prohibebant.* Seneca Excerptorum VI, 2. *Lex eum tenet qui juvat exulem, non qui patiatur juvari.* Symmachus: *Inanem metum divino animo vestro tentis incutere, si quis asserit conscientiam vos habere præbentium, nisi detrahentium subieritis invidiam.* (Lib. X. Ep. 54.)

GRONOVII.

25 *Gratia illis fieret*] Excidii vel internecionis.

27 *Ad tributariam conditionem*] Ita in societatem suscipi, ut Hebræorum vectigales vel stipendiarii essent.

28 *Ultra receptum loquendi*] Verba jurisjurandi stricte accipienda, ut non dilates aut amplius accipias interpretando, sed hoc tantum, quod vulgo sic dicitur.

29 *Benjaminitis*] Judic. 21, 7.

30 *Quæ indulgentia*] Per quam indulgentiam non erant sine aliqua pœna lasciviæ in Levitæ uxorem exercitæ: ea pœna erat invidia & infamia raptus.

(dd) Hæc fuisset mera cavillatio, si juramentum, in se spectatum, validum fuisset. At vero & hoc, & alia omnia *comminatoria Juramenta*, quum ex illis nemini jus quæratur, & plerumque animo præ irâ non satis sui compote fiant, nullam aliam obligationem, nisi seriæ pœnitentiæ, post se trahunt. Vide quæ scripsimus in dictum caput PUFENDORFII nostri, §. 13. *J. B.*

GRO-

Achæi, Romanis quædam non probantibus quæ ab ipsis facta & jurejurando firmata erant, rogarunt ut ipsi Romani quæ viderentur mutarent, [a] nec Achæos religione obstringerent irrita ea quæ jurejurando sanxissent faciendi.

[a] *Livius lib.* XXXIX. c. 37.

VI. Ut valeat juramentum, [s] oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit jurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene [t] Philo Judæus: ἴστω δὲ πᾶς ὀμωμοκὼς ἀδικοδρᾶν, ὅτι εὐορκήσει μὲν οὔ, τὸ δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέψει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. προστίθεται γὰρ ἐπαίτια ἐπαιτίοις, ἐν οὐ δέοντι γινομένοις ὅρκοις, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζειν, πράξεις παρανόμους. ἀπεχόμενος οὖν τοῦ ἀδικοπραγεῖν, ποτνιάσθω τὸν Θεὸν ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτῷ συγγνώμης, ἐφ' οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίσασθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος. *Sciat quisquis ob juramentum injusti aliquid molitur agere, non se jurisjurandi observantem fore, sed potius eversorem jurisjurandi, quod magna curâ ac religione dignum est, & quo honesta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare* 31 *ab injusta actione abstinens Deum veneretur, ut quæ ipsi est maxime propria,* 32 *misericordiam* [*& temerarii juramenti veniam*] *ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis est furor, & mentis inopia.* Exemplum dari potest in Davide, [b] qui Nabali pepercit quem se occisurum juraverat. 33 Cicero simile ponit exemplum in voto Agamemnonis, 34 Dionysius [c] Halicarnassensis 35 in conjuratione decemvirorum de republica occupanda. [d] Seneca:

Præstare

[b] 1 *Sam.* XXV.

[c] *Lib.* XI. c. II.

[d] *Herc. Oet.* verf. 480.

GROTII.

s *Oportet obligatio sit licita*] Tractat hoc bene *Ambrosius* de Offic. I. & alii relati in causæ XXII. quæstionem IV. Pertinet huc canon VII. concilii Hilerdensis relati in tomum III. conciliorum Galliæ; & in Hincmari opusculis non pauca.

t *Philo*] De specialibus legibus, (*pag.* 771. *Edit. Parif.*)

GRONOVII.

31 *Ab injusta actione*] Quam ob jusjurandum debet.

32 *Misericordiam ei*]. Remittat pœnam temerarii jurisjurandi.

33 *Cicero simile*] 3. *de Offic.* 25.

34 *Dionysius Halicarnassensis*] 10, 68.

35 *In conjuratione decemvirorum*] Exemplum inutile. nam quod decemviri jurarunt inter sese, erat, ne quis e collegio alteri adversaretur, utque per omnem vitam retinerent imperium, & nemine admisso pari potestate forent &c. lib. 10, 68. Id irritum fuit, non quod ipsos pœnituerit, sed quod secessione plebis & exercituum coacti fasces deposuerint. lib. 11, 61. [At locus, quem Auctor in animo habuit, is est, quem in ora libri indicavi.]

Præstare fateor posse me tacitam fidem,
Si scelere careat: 36 interim scelus est fides.

a Off. 1, c. ult. Ubi *interim* valet *interdum.* Ambrosius a: *est enim contra officium nonnunquam solvere promissum, sacramentum custodire.* u Augustinus: *si ad peccatum admittendum fides exhibeatur, 37 mirum est si fides appellatur.* Idem docet secunda ad Amphilochium Basilius.

VII. 1. Imo etiamsi res quæ promittitur non sit illicita, sed x majus bonum morale impediens, sic quoque non valebit jusjurandum: quia scilicet 38 profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem eripere nobis ipsis non valeamus. Huc pertinet insignis ejus quem dixi Philonis Judæi locus, b quem adscribere non pigebit: εἰσὶ δ' οἳ τὴν φύσιν ἄμικτοι καὶ ἀκοινώνητοι διὰ ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ' ὀργῆς οἷα χαλεπῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, οἵτινες οὔ φασιν ὁμοτράπεζον ἢ ὁμώροφον ἕξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ δεῖνι μὴ παρέξειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ' ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, καὶ μέχρι τελευτῆς· *sunt quidam adeo duro atque insociabili ingenio, sive odio humani generis, sive dura domina iracundia subacti, ut morum feritatem jurejurando obfirment, ut ne hunc habeant mensæ aut tecti socium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem usque accipiant.* Quod ait jurasse quosdam y ne huic vel illi unquam bene facerent, id Hebræi vocabant נדר הנאה, id est, εὐχὴν ὠφελείας, *vocem de beneficentia:* שבע להטיב Lev. v. 6. 39 Hujus formula tradentibus Hebræorum magistris erat קרבן שאתה נהנה לי, aut קרבן כל מה דתהנה מני, cui convenit illa Syria-

b Ubi supr.

GROTII.

u *Augustinus*] De bono conjugali c. 4. citatur dicta quæstione. (*Cap.* 20.) Vide & *Gailium* de pace publica lib. 1, c. 4. §. 16. & de Alboino historiam apud *Paulum Warnefredi* lib. II, c. 27.

x *Majus bonum morale impediens*] Quale Honorii de pace nunquam facienda cum Alarico, *Zozimo* narrante, (*Lib.* V. Cap. 49. *Ed. Cellar.*) Vide c. inter cætera 22. dictâ jam quæstione, & concilium Hilerdense in tomo III. conciliorum Galliæ canone 7. *Hincmarum* quoque dicto opusculo ad interrogationem XIV. libro de divortio ad interrogationem VI. & XIV.

y *Ne huic vel illi unquam bene facerent*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. & ibi notata a doctissimo *Constantino.*

GRONOVII.

36 *Interim scelus est fides*] Interdum promissum sine scelere servari non potest.

37 *Mirum est si fides*] Indigna est fidei nomine.

38 *Profectum in bono*] Incrementa virtutum, vel ut ipsi, quantum possumus, studeamus augeri moribus & virtutibus: idque ne faciamus, nullo jurejurando nos possumus obligare.

39 *Hujus formula*] *Jos. Scaliger* elencho Trihæresii cap. 9. p. 260. Sed rectius *Salmasius* de fœnore trapez. p. 220.

GRO-

Syriaca in veteri versione Matthæi xv, 5. קרבני מדם דתתהנא מני: græce *δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς*, id est, 40 *donum Deo dicatum sit*, (id enim est קרבן *κορβᾶν*) *si quid unquam a me boni acceperis.*

2. 41 Votum, addita consecrationis pœna, validum plane censebant Hebræorum magistri, pessimi hac in parte juris divini interpretes, etiamsi adversus parentes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cujus verbis *τιμᾶν* honorare est benefacere, ut collato Marci loco apparet: & Pauli 1 Tim. v, 3. 17. & Num. xxiv, 11. [a] Sed etiamsi adversus alios conceptum sit, recte dicemus non obligare jusjurandum, quia, ut diximus, profectui adversum est.

VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet. Satis enim manifestum est ad omnino impossibile neminem obligari.

IX. De eo vero quod 42 pro tempore aut ex suppositione est impossibile, in pendenti esse obligationem, ita ut is qui 43 ex suppositione juravit, operam quam potest dare debeat, ut quod juravit possibile reddat.

a Th. 2, 2. 89. art. 7. & ibi Cajet. Grat. c. ult. §. ult. caus. 22. qu. 4. Soto l. VII, q. 1. art. 3. circa 2.

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim sensum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo: *Deus testis sit*, aut, *Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum superior puniendi jus habens z testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio poscitur: & qui scit omnia ultor est, ideo quia testis. [b] Plutarchus: *πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας· omne jusjurandum in diras desinit, si quis pejeraverit.* Huc pertinent fœderum formulæ antiquæ, quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Gen. xv, 9. & sequentibus. Ut illa Romana [c] apud Livium: *tu Jupiter ita illum ferito ut ego hunc porcum.* Et alibi: [d] *Deos precatus ita se mactarent quemadmodum ipse agnum mactasset.* Et apud [e] Polybium ac Festum: [f] *si sciens fallo, ita me Diespiter ejiciat ut ego hunc lapidem.*

XI. 1. Sed

b Quæst. Rom. 44.
c Lib. 1. c. 24.
d Lib. XXI. c. 45.
e Hist. III. 25.
f Voce Lapis.

GROTII.

z *Testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio exposcitur*] Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem, (*Lib. V. Epist. 30.*) *quid est jurare, nisi ejus quem testare fidei tuæ præsulem, divinam potentiam confiteri?* vide formulam insignem Chagani Avarorum apud *Menandrum* excerptis legationum. (*Cap. 21.*)

GRONOVII.

40 *Donum Deo dicatum*] Si quo te juvero, id *ἀνάθημα* vel Deo dicatum sit, ut si tu eo utaris, sacrilegium committas & puniaris, quia rem Dei arripueris.

41 *Votum, addita*] Quod ita precibus iratis vovebatur Deo, ut consecraretur in pœnam alicujus, ne iste illo frueretur.

42 *Pro tempore aut ex suppositione*] Ut nunc est, aut nisi mutatio aliqua interveniat.

43 *Ex suppositione juravit*] Si quid facturum, si quid, de quo dubitatur, ita sit, vel fieri contingat.

GRO-

XI. 1. Sed & nominatis rebus personisve aliis jurari mos est vetus, sive quod illas sibi noxias imprecabantur, ut 44 solem, terram, cœlum, principem, sive quod in illis puniri deposcebant, ut 45 in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos, sed & Judæorum, ut idem ille a Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis statim ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν, *ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere*, sed jurare per parentes, cœlum, terram, universum. cui simile est quod a Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non solitos προπετῶς πάνυ τοὺς θεοὺς ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν προστυγχανόντων, *facile per Deos jurare, sed* b *per res alias præsentes*: ut 46 per sceptrum, idque ipsum a Justissimo rege Rhadamantho fuisse constitutum tradit b Porphyrius, & ad Aristophanem c Scholiastes. Sic d Josephus per salutem Pharaonis jurasse legitur, ex more apud Ægyptios recepto, quem ibi notat Abenesdras; c Elisæus e per vitam Eliæ. Neque vero Christus Matthæi v, ut quidam existimant, hæc juramenta vult minus esse licita quam quæ expresso Dei nomine fiunt: sed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quadam non dissimili illius qui dixit, (ee) *Sceptrum non putat esse Deos*, ostendit & hæc esse vera juramenta. Nam & Ulpianus optime dixit: f *Qui per salutem suam jurat, Deum jurare videtur*, d *respectu enim divini Numinis jurat.* Sic Christus ostendit g eum qui templum jurat, Deum jurare qui templo præsidet; & qui cœlum, Deum qui cœlo velut insidet.

a Eustath. ad Iliad. I. vers. 234.
b De abstin. L. III. pag. 285.
c In Aves, vers. 521.
d Gen. XLII, 15.
e II Reg. II, 2.
f L. 33. D. de jurejur.
g Matth. XXIII, 21.

2. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant, non obstringi homines juramentis per res conditas factis, nisi adjecta pœna, ut si res, de qua jurabatur, Deo consecraretur. Hoc enim

GROTII.

a *Philo*] De specialibus legibus, (*pag.* 770. A. B.)

b *Per res alias*] De Socrate *Apollonius* apud Philostratum VI: ὤμνυ ταῦτα, οὐχ ὡς θεούς, ἀλλ' ἵνα μὴ θεοὺς ὀμνύῃ· *Jurabat per ista, non ut per Deos, sed ne per Deos juraret* (c. 19.)

c *Elisæus per vitam Eliæ*] Adde II *Regum* IV, 30. *Cant.* II, 7.

d *Respectu enim divini Numinis jurat*] Ita & *Gratianus* causa XXII. quæstione 1.

GRONOVII.

44 *Solem*] Ovid. 7, Met. 96. *Atque patrem soceri cernentem cuncta futuri Eventusque suos & tanta pericula jurat.* Virgil. 12. Æneid. 176. *Esto nunc sol testis & hæc mihi terra precanti.* Idem 6. Æneid. 351. *Maria aspera juro.* Tacitus 1, annal. 73. *Violatum perjurio numen Augusti.*

45 *In capite, in liberis*] Virg. 9, Æneid. 300. *Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat.* Plinius *lib.* 2, *ep.* 20. *qui sibi per salutem filii pejerasset.*

46 *Per sceptrum*] Homerus Ιλ. α. 234. Virgilius 12. *Æneid.* 206.

(ee) *Ovidii* est, *Remed. Amor.* vers. 784. *J. B.*

GRO-

enim est juramentum κορβᾶν, sive ἐν τῷ δώρῳ, cujus non dicto tantum Matthæi loco, sed in Tyriorum quoque legibus mentio exstabat, ut ex Josephi contra Appionem [a] disputatione discimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos (ff) dictos Græcis 47 καρβάνας, quæ vox apud 48 Æschylum & Euripidem exstat: καρβᾶνα δ' αὐδὰν, apud eundem Æschylum. Huic errori dicto loco Christus occurrit. Christianos veteres [b] Tertullianus jurasse ait per salutem principis omnibus geniis augustiorem. Apud Vegetium [c] formula est, cujus & supra meminimus, qua Christiani milites jurant non per Deum tantum, sed & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum humano generi diligenda est & colenda.

[a] *Lib.* 1. p. 1046. 1047. §. 22. p. 453. *Ed. Hud*s.

[b] *Apolog.* c. 32.

[c] *Lib.* 11. c. 5.

XII. Sed & [e] si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis generali tamen complexione numen intuetur: ideoque 49 Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non detulisse quidem unquam sub ea forma jusjurandum, multo minus ita jurasse, quod a Duareno (gg) permitti miror; sed tamen

GROTII.

e *Si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur*] Liber *Sapientiæ* c. XIV. οὐ γὰρ ἡ τῶν ὀμνυμένων δύναμις, ἀλλ' ἡ τῶν ἁμαρτανόντων δίκη ἐπεξέρχεται ἀεὶ τὴν τῶν ἀδίκων παράβασιν. Quod ita vertit Latinus: *Non enim juratorum virtus, sed peccantium pœna perambulat semper injustorum prævaricationem*, (vers. ult.)

GRONOVII.

47 Καρβάνας] Hesychius. Κάρβανος, Ἕλληνες τοὺς βαρβάρους. οἱ δὲ τοὺς κόρακας. Καρβανίζει, βαρβαρίζει. [Vide Ill. *Ezechiel. Spanhem.* Not. Gallic. in *Juliani Cæsares*, num. 503. Probat. *pag.* 75. *Edit. nuper. Amstel.* 1728. J. B.]

48 *Æschylum*] Agamem. 1070. Καρβάνῳ χερί. Καρβᾶνα δ' αὐδὰν εὖ ἀκούεις. *Barbaram vocem Facile intelligis.* Supplic. 124.

49 *Deus verus, si pejeratum*] Eadem causa est, quamobrem Deus τῆς ἀθεότητος sæpe punierit, etiam in falsorum Deorum violatoribus: ut Cambyse. *Justin.* 1, 9. Xerxe. 2, 12. Gallis. 24, 8. Pyrrho & Romano præsidio. 29, 18.

(ff) Verisimilis non videtur mihi illa etymologia. Neque enim sat noti erant *Græcis* veteres *Judæi*, ut à nomine juramenti apud hos usitati illi petere potuerint vocem, qua uterentur ad omnes Orientis populos designandos: & longè ante tempus juramenti illius introducti, vox Κάρβανος in usu erat, quum reperiatur apud *Æschylum*, ab Auctore ipso laudatum. In *Euripide* tamen, quem idem indicat, non reperio: neque illam notavit in Indice suo *Barnesius*, ceteroqnin diligentissimus. Videtur Auctor cum isto Poëta confudisse alium recentiorem, cujus locus adfertur in Lexicis, *Lycophronem* dico. *J. B.*

(gg) Non id permittit *Duarenus*, sed tantum deferri juramentum illi, qui per *Mahumetem*, e. g. juraturus est. Vide JCtum illum, Tract. priore ad Tit. *De jurejurando*, Cap. XI. Tom. I. Opp. *Ed. Lugd.* 1579. p. 235. & Tract. altero, Cap. 4. pag. 11. Tom. II. Adde quæ notavimus in sæpius laudatum Caput PUFENDORFII, *De Jure Nat. & Gent.* §. 4. *Not.* 2. Edit. secundæ. *J. B.*

GRO-

men si quibuscum negotium erat adduci non possent, ut aliter jurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. a Exemplum est in Jacobo & Labane Genes. XXXI, 53. f Hoc est quod ait Augustinus. *Et qui per lapidem jurat, si falsum jurat, perjurus est.* Deinde: *Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus fallentem.*

a *Augustinus epist. ad Public.* 154. *Qui locus citatur. c. movet,* 16. *Caus.* XXII. *q.* 1.

XIII. 1. Effectus juramenti præcipuus est præcidere controversias. Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus scriptor ad b Hebræos: *Omnis disputationis finis est juramentum rem sanciens.* Cui simile est illud c Philoneum: ὅρκος μαρτυρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου. *Dei testimonium est jusjurandum de re de qua ambigitur.* Et illud non dissimile Halicarnassensis: d ἡ τελευταία δὲ πίστις ἅπασιν ἐστιν ἀνθρώποις Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδεὶς πώποτε ἀμαυρώσει χρόνος, ἡ διὰ ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰς θεοὺς ποιουμένη τῶν συμβάσεων· g *Ultima fides inter homines tum Græcos, tum barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea quæ per jurata pacta sponsores adhibet Deos.* Sic & Ægyptiis e jusjurandum μεγίστη παρ' ἀνθρώποις πίστις, *maxima fides hominibus inter se.*

b VI, 16.
c *De Leg. Alleg.* Lib. II. pag. 99.
d *Antiq. Rom.* VI. 84.
e *Diod. Sic.* L. 1. c. 77.

2. Duo ergo debet jurans, primum, 50 ut verba animo congruant, quod ἀληθορκεῖν vocat f Chrysippus; alterum, ut 51 factum congruat verbis, quod idem appellat εὐορκεῖν. Qui in illo peccat h ψευδορκεῖν, qui in hoc ἐπιορκεῖν eidem Chrysippo dicitur satis distincte, quanquam confundi interdum hæc solent.

f *Apud Stob. Serm.* 28.

XIV. Et si quidem materia talis sit, & verba ita concepta, ut non ad Deum tantum sed 52 & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipso juramento quæretur, tanquam ex promisso aut contractu qui simplicissime intelligi debeat. Si vero aut verba hominem 53 non respiciant jus ei conferendo, aut respiciant quidem, sed aliquid sit 54 quod ei possit opponi,

GROTII.

f *Hoc est quod ait Augustinus*] Sermone XXVIII. de verbis Apostoli; citatur c. *Ecce dico:* 10. causa XXII, quæst. V.

g *Ultima fides*] Procopius Persicorum II. ὅρκος ὁ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ὀχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς εἰς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον· *Jusjurandum quod ab hominibus habetur omnibus ultimum atque firmissimum & fidei mutuæ & veracitatis pignus.* (Cap. 10.)

h Ψευδορκεῖν] Hoc ψευδορκεῖν vetatur Exodi XX. ἐπιορκεῖν Levitici XIX. ut Hebræi volunt præcepto jubente CCXL.

GRONOVII.

50 *Ut verba animo congruant*] Non aliud promptum in ore, aliud clausum in pectore habeat, qui jurat.

51 *Factum congruat*] Ut præstet adfirmetque rebus quod juravit.

52 *Et ad hominem*] Veluti, juro me cessurum tibi hac possessione.

53 *Non respiciant*] Veluti, juro me cessurum.

54 *Quod ei possit*] Ut species erroris aut metus.

ni, (hh) tunc ea vis erit jurisjurandi, ut homo quidem ille jus nullum consequatur, at nihilominus qui juravit Deo obligetur stare jurejurando. Hujus rei exemplum est i in eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit. Nam hic 55 jus nullum consequitur, aut tale quod reddere debeat, quia causam damno dedit. Sic videmus Hebræos reges & k a prophetis a increpatos, & punitos a Deo, quod fidem juratam Babyloniis regibus non servassent. Laudat Cicero Pomponium tribunum qui servavit quod terrore coactus juraverat: b *tantum*, inquit, *temporibus illis jusjurandum valebat.* Quare non Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injustus, debuit; sed & decem illi quorum Cicero meminit, redire ad Annibalem: jusjurandum enim intercesserat.

a *Ezec.* xvii, 12. 13. 15.
b *Off.* iii. 31. *Tolet.* l. iv. c. 22. *Off.* iii. 32.

XV. 1. Neque hæc tantum 56 inter hostes publicos locum habent, c sed inter quosvis. non enim persona sola respicitur cui juratur, sed l is qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam sufficit. Repudiandus ergo Cicero d cum ait perjurium nullum esse, si prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne si juratum quidem sit: quia pirata 57 non sit ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium, cum quo nec fides esse debeat, nec jusjurandum commune. Quod & de tyranno dictum ab eodem est alibi, & a Bruto apud e Appianum: οὐδὲν πιστὸν ἐστι Ῥωμαίοις πρὸς τυράννους. οὐδ᾽ ἔνορκον, *cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.*

c *Th.* 2, 2. 89. *art.* 7. & *ibi Cajet. Alex. Imol. in c. verum de jurejur. Soto l.* viii, q. 1. *art.* 7.
d *De Offic.* iii. 29.
e *Civil.* II. pag. 515. *Ed. Steph.*

2. Atqui sicut in jure gentium constituto differre hostem a pirata

GROTII.

i *In eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit*] Etiam vi extortum jusjurandum, ob Dei reverentiam servandum docet Augustinus epistolis ccxxiv. & ccxxv.

k *A prophetis increpatos*] Vide & Jerem. xxxix, 5.

l *Is qui juratur Deus*] Nicephor. Gregoras: *εἰς Θεὸν ἡ ἐπιορκία τὸ τῆς ἀδιαφορήσεως ἀπαθείας ἔγκλημα· perjurium Deo culpam impingit negligentiæ.* (Lib. x. pag. 227. *Ed. Col.* 1616.)

GRONOVII.

55 *Jus nullum aut tale*] Aut omnino nullum aut ejusmodi quod, si compellatur apud judicem, vindicare nequeat, sed remittere necesse habeat. 2, 11. 7.

56 *Inter hostes publicos*] Eos quibus jus est bellandi.

57 *Non sit ex perduellium*] Hostis armorum jus habens, quicum jura gentium servanda sint.

(hh) In *Juramentis obligatoriis*, Juramentum est tantum accessio quædam, ad firmandam fidem promissorum. Adeoque ubi obligatio nulla est, tota vis jurisjurandi cadit. Vide quæ contra duplicem illam obligationem, quam Auctor sibi fingit, post PUFENDORFIUM, diximus, Capite jam sæpius laudato. Nonnulla etiam hac de re addidimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

pirata verum est, & [58] a nobis infra ostendetur; ita hic ea differentia locum habere non potest, [m] ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa juramentum [59] voti (ii) nomine nuncupatur. Neque id, quod sumit Cicero, verum est, nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso gentium jure [n] reddendum latroni, si dominus non apparet, recte a Tryphonino [a] responsum est.

[a] L. 31. D. depositi.

3. Quare probare non possum quod a quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit, [60] momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simplicissime atque adeo cum effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut recte [61] a senatu Romano judicatum est.

XVI. 1. Illud vero [b] Accianum: T. *Fregisti fidem.*

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

[b] Apud Cicer. Offic. III. 28.

Ita demum probari potest, [62] si jurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, [o] quæ ei quasi conditio [c] fuerit implicita, [63] non si diversi generis sint promissa, & citra respectum mutuum: tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius (*Lib.* VI. vers. 63, 64:)

[c] L. si quis, 39. in fine. D. de jurejurando.

Qui

GROTII.

m *Ubi etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est*] Plutarchus Lysandro: ὁ ὅρκῳ παρακρουόμενος, τὸ μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ δὲ Θεοῦ καταφρονεῖν· *qui juramento hostem circumvenit, is ostendit a se hostem metui, Deum contemni.* (Pag. 437. C.)

n *Reddendum latroni*] Et ei qui regnum sine jure invasit, quomodo Orofemi depositum redditum a Prienensibus. Polybius (*Excerpt. de Virt. & Vit.* p. 1470. *Ed. Amst.*) & Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis, (p. 334.)

o *Quæ ei quasi conditio fuerit implicita*] C. pervenit, quod est III. *de jurejurando.* Adde l. lege fundo, 5. in fine D. *de lege commissoria.*

GRONOVII.

58 *A nobis infra*] 3, 3. 1.

59 *Voti nomine*] Affirmationis religiosæ aut pollicitationis Deo factæ.

60 *Momentanea solutione*] Satisfecisse videri, si sic solvat, ut statim missis a magistratu armatis capiatur prædo, & cogatur, quod ei numeratum est, restituere.

61 *A senatu Romano judicatum est*] *Gell.* 7, 18.

62 *Si jurata promissio*] Si quod juraveris, habeat reciprocam fidem, quam fefellerit alter, cui fidem volumus non servare, quia nobis infidelis fuerit.

63 *Non si diversi generis*] Si alia de re, alio loco & tempore juratum, non servaverit alter; tunc enim non valet compensatio.

(ii) Impropriè ita dicitur. VOTUM *fit Deo:* JURAMENTUM, *per Deum*, ait ipse Auctor, Adnot. in *Numer.* XXX, 3. Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 8.

GRO-

Qui, longum semper fama gliscente per ævum,
Infidis servasse fidem memorabere Pœnis.

2. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere aut rescindendi aut reformandi contractus, supra diximus. Et quanquam 64 jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejusdem populi partes valet, rediri sæpe ad illud quod natura licebat, 65 itidem supra monuimus. Sed hic quoque, a si juramentum intercessit, etiamsi personæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum b scriptor, ubi viri boni virtutes enumerat, addit & hanc: *Juratus in damnum suum non tamen mutat.* (kk)

a *Auth. Sacramenta. C. si adv. vend.*
b *Psal. XV. 4.*

XVII. Verum illud notandum est, quoties non personæ jus nascitur ex tali aliquo defectu, qualem diximus, sed Deo obstringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem sicut bona transeunt, id est; quæ in hominum sunt commercio, ita 66 bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud 67 quod stricte jus dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque ostendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus personæ non nascitur, si tamen juramentum utilitatem spectet alicujus, p atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit: q sicut nec tenebitur si cesset qualitas sub qua alicui juravit, ut si magistratus desinat esse magistratus. Apud Cæsarem libro II. c de bello civili, Curio Domitii qui fuerant milites sic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis fascibus & deposito imperio privatus & captus ipse in alienam venisset potestatem?* Et mox sacramentum ait capitis deminutione sublatum.

c *Cap. 32.*

XIX. Il-

GROTII.

p *Atque is eam nolit*] *Plautus* Rudente: *Jurisjurandi rogo gratiam facias.* (V. 3. 58)

q *Sicut nec tenebitur si cesset qualitas*] Similia vide in L. si duas §. gentium. D. *de excusat. tut.* & apud *Gailium* II. obs. CXLIV. n. 8. & de Arrestis X, 9. & apud *Azorium* Institutionibus moralibus V, 22. q. 6. parte I.

GRONOVII.

64 *Jus gentium aliquid*] Ut inæquale ex consensu partium ducat pro æquali. 2, 12, 26.

65 *Itidem supra*] 2, 2. 6.

66 *Bonorum onera*] Justa & legitima, ad quæ ex jure constituto obligamur.

67 *Quod stricte jus*] Ad justitiam διορθωτικὴν, quam expletricem alibi vocat.

(kk) Alio modo Auctor videtur vertere verba illa in Adnotationibus suis ad hunc Psalmum; quas videre poteris. Sed & sequendo versionem, qualis heic exhibetur, nil est, quod suadeat agi de illis Promissis jurejurando firmatis, in quibus reperitur læsio, propter quam nulla essent, si jusjurandum abesset. Diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit, illicitum sit tantum, [68] an & irritum? [a] qua de re distinguendum arbitror, ut [69] si sola fides sit obstricta, valeat actus contra juramentum factus, puta testamentum, venditio: non valeat autem si ita conceptum sit jusjurandum, [70] ut simul contineat abdicationem plenam potestatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum sequuntur: ex quibus faciendum est judicium de regum juramentis, & his quæ exteri exteris jurant, [71] quando actus ex loco subjectionem non accepit.

[a] c. *Dilecto*. 25. *de præbendis*. *Covar. in d. c. quamvis*. p. 2. §. 2. n. 10.

XX. [1] Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non potest, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non sit præstandum: id enim juris est naturalis & divini. [b] Sed quia actus nostri non plene sunt in nostra potestate, sed ita ut a superioribus dependeant, (II) ideo duplex esse potest actus superiorum circa id quod juratur, alter directus in personam jurantis, alter in personam cui juratur.

[b] *Th.* 2. 2. q. 89. art. 9.

2. In personam jurantis dirigi potest, aut antequam juretur [72] irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam juratum est vetando ne impleatur. [c] Nam inferior, qua inferior, obstringere se non potuit nisi quatenus superiori id placiturum esset: [73] ampliorem enim non habebat potestatem. Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui sui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæstionem Seneca [d]: *Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram?* & solvit: *Eadem lex me defendit*

[c] c. *Venientes*, 19. *de jurejurando*. *Feud*. II. 55. *princip. de prohibit. feud. alien. per Frider.*

[d] *Lib.* IV. *de benef.* 35.

GROTII.

[1] *Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus*] *Augustinus* epistola CCXL. & CCXLI.

GRONOVII.

[68] *An & irritum*] Ipso jure nullum.

[69] *Si sola fides*] Si quis solummodo juraverit se non facturum.

[70] *Ut simul contineat*] Si quis juraverit se cedere ac renuntiare potestati faciundi.

[71] *Quando actus ex loco*] Ubi partes contrahentes non necesse habent se submittere & obsequi legibus ac juri civili loci in quo contrahitur.

[72] *Irritum reddendo*] Declarando, si juret inferior, id inane fore, quod ille citra suam auctoritatem jus obligandi se non habeat.

[73] *Ampliorem enim*] Quam sub conditione superioris consentientis.

(II) Vide, præter §. 24. dicti Capitis II. Lib. IV. PUFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ea, quæ observavimus ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. XI. §. 6. *Not.* 3. tertiæ & quartæ Editionis. *J. B.*

fendit qua vetat. Sed & actus 74 ex utroque mixtus esse potest, ut si superior constituat quod inferior juraverit hoc aut illo casu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atqui ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones juramentorum, quæ s 75 olim a a principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quo magis cautum sit pietati, ab 76 ecclesiæ præsidibus exercentur.

a L. ult. ad mun. Molin. disp. 149. c. si vero. de jurejur.

3. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest tollendo ab eo jus quod ei partum est; aut etiam, si jus desit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat. idque duobus modis, sive 77 in pœnam, sive 78 ob publicam utilitatem, ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promisit nocenti 79 qua talis est, puta piratæ, non potest jus promisso quæsitum 80 pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est. Similique de causa 81 compensari non poterit quod promissum est, cum jure quod ante erat controversum, si post motam controversiam inita pactio fuerit.

4. 82 Potest & lex humana impedimentum quod certi generis actibus

GROTII.

s *Olim a principibus*] *Suetonius* Tiberio 35. Sic & in Hispania diu usurpatum notat *Ferdinandus Vasquius* de successss. creat. l. 11, §. 18. [Apud *Vasquium* nil tale reperio, nec in loco indicato, nec alibi. *J. B.*]

GRONOVII.

74 *Ex utroque*] Ex eo quod superior, & ex eo quod inferior gesserunt.

75 *Olim a principibus*] Sic Tib. equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquam repudiaturum ante juraverat. *Suet.* 35.

76 *Ecclesiæ præsidibus*] Quam bono exemplo est Eugenius IV. qui Ladislaum Pannoniæ regem jurejurando, quo pacem cum Amurathe II. Turcarum Imp. firmaverat, solvit, ipsumque regem cum multis millibus Christianorum & nuntio suo Juliano Cardinale perdidit, A. Ch. 1444.

77 *In pœnam*] Quia jurejurando promissum accepit, quod non debebat.

78 *Ob utilitatem publ.*] Quod reipublicæ interesset non fieri quod juratum est.

79 *Qua talis est*] Dum nocet, & ut injuriam ejus effugiat.

80 *Pœnæ nomine*] Ei non præstetur promissum in pœnam facinoris.

81 *Compensari non*] Finge litem mihi esse cum adversario apud judicem: ea pendente, per intervenientem causam eidem jurato promisi me aliquid ei præstiturum, si quid ipse vicissim mihi præstet. Hoc ego potitus non possum abnuere promissum, quod alter non desistat a lite mecum antea contracta, quia cum lis ambigua sit, ex promisso jus ei certum quæsitum est, quod ego privatus illi auferre nequeo.

82 *Potest & lex humana*] Potest magistratus vel rex, juris administrator,

actibus posuerat, tollere, si juramentum aut qualecunque, aut certa forma accesserit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis, quæ non directe publicam, sed privatam jurantis utilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter 83 citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obstringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diversa actuum natura, quæ alibi a nobis explicata est.

XXI. 1. Notandum hic est obiter, quod in Christi præceptis & apud Jacobum de non jurando dicitur, proprie non 84 ad assertorium juramentum, t cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot, sed ad 85 promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc evidenter oppositio illa in verbis a Christi: *audistis dictum antiquis, non pejerabis, sed reddes Domino juramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino.* Et ratio quam Jacobus adjicit: μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id est, *ne fallaces inveniamini.* nam eum sensum vox ὑποκρίσεως apud Hellenistas habet, ut apparet Job. XXXIV, 30. Matth. XXIV, 51. & alibi.

a Matth. V. 33. Ep. V. 12.

2. Idem evincit illud in Christi verbis, ἔστω δὲ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, quod sic Jacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ· ubi manifeste est figura quam 86 πλοκὴν rhetores vocant, ut in illo: b

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

b Virg. Ecl. VII, 70.

Et in altero simili: c *ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ & οὒ promissum significat, posterius ejus 87 implementum. Est enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I, 7. eundemque sensum habet quod hic in Syriaco est, אין respondens Rabbinico הין & Arabicum نعم, quomodo apud jurisconsultos Romanos μάλιστα, (mm) & quidni? notæ

c Ex Aquila Rom. Antiq. Rhet. Lat. pag. 19. Ed. Pithoei.

strator, interdicti, quo aliquid vetuerat, gratiam facere, si quis id, quod vetitum est, facturum se juraverit.

GROTII.

t *Cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot*] Rom. I, 9. IX, 1. II Corinth. I, 23. XI, 31. Phil. I, 8. I Thess. II, 5. I Tim. II, 7.

GRONOVII.

83 *Citra legem humanam*] Si tale interdictum non extitisset, neque id superior remisisset.

84 *Ad assertorium*] Quod adfirmat defenditque rem factam.

85 *Promissorium*] Quod securitatem facit promissioni, quo sancitur promissum.

86 Πλοκὴ] Quum vox reperita nunc personam vel rem, nunc personæ vel rei mores aut naturam significat.

87 *Implementum*] Effectum.

(mm) Vide *L.* 39. §. 1. *D. De Legat.* III. *L.* I. §. 2. *De verb. obligat. J. B.*

GRO

notæ sunt respondentis ad stipulationem. Pro implemento promissionis sumitur apud Paulum II Corinth. I, 20. cum ait omnia Dei promissa in Christo esse 88 ναὶ καὶ ἀμὴν. Hinc vetus Hebræorum dictum, (nn) *justi hominis* ναὶ *est* ναὶ, *&* *non est non.*

3. Contra, quorum facta a dictis discrepant, apud eos esse dicitur 89 ναὶ καὶ ὂ, II Corinth. I, 18. 19. id est, ναὶ eorum esse ὂ, & ὂ esse ναὶ Sic Paulus Apostolus ipse exponit. nam cum negasset se ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι, *levitate usum*, addit sermonem suum 90 non fuisse ναὶ καὶ ὂ. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *quidam* (ajunt) *ex græco* u ναὶ καὶ ὀχὶ *levem hominem significari.* Quod si ναὶ καὶ ὂ levitatem significat, sequitur, ναὶ ναὶ, ὂ ὂ, constantiam significet.

4. Idem ergo dicit Christus quod x Philo: a κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι· *Optimum atque utilissimum & rationali naturæ convenientissimum est juramento abstinere, atque ita se veracitati assuefacere,* 91 *ut verba pro juramento accipiantur.* y Et alibi: ὁ δὲ σπουδαίου λόγος ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινής, ἀψευδέστατος· *Viri boni oratio pro juramento sit firmo, immutabili, fallere nescio:* & quod de Essenis b Josephus: πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρότερον ὅρκου, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιίσταται· *Quicquid dixerint validius est jurejurando: ac supervacua res ipsis habetur jurare.*

a De Decal. p. 756. C.

b Antiq. Jud. II. 7. p. 786. C.

5. Ab 92 Essenis, aut Hebræorum illis quos secuti sunt Esseni, videtur hoc sumsisse z Pythagoras, cujus hæc c sententia: μὴ

c Diog. Laërt. VIII, 22.

GROTII.

u Ναὶ καὶ ὀχὶ] Recte in hoc *Festi* loco scripseris ὀχὶ, ut sæpe apud *Homerum:* id enim ad vocem nauci propius accedit.

x *Philo*] De decalogo.

y *Et alibi*] De specialibus legibus (*pag.* 769. C.)

GRONOVII.

88 Ναὶ καὶ ἀμὴν] i. Certa & indubitata.

89 Ναὶ καὶ ὂ] Eos promittere & non præstare, secus facere ac dicunt.

90 *Non fuisse* ναὶ καὶ ὂ] Dissonum facto.

91 *Ut verba pro juramento*] Ut quod dixeris vel promiseris, perinde sanctum habeas, ac si jusjurandum interposueris.

92 *Essenis*] I, 3. 3.

(nn) Reperitur apud BUXTORFIUM, *Florileg.* pag. 329. *J. B.*

GROTII.

z *Pythagoras*] Nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ Philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste *Origene* contra Celsum. (Lib. I. pag. 13. *Ed. Cant.*) Idem & *Josephus* Hebræus prodidit, & Jamblichus Pythagoricus. [Locus *Josephi* exstat Lib. I. *contra Apion.* §. 22. *Edit. Oxon.* Verum probabile admodum est, legendum ibi non Ἰουδαίων,

sed

μὴ ὀμνύναι Θεούς· ἀσκεῖν γὰρ αὑτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν· *non jurandum per Deos: quemque enim id curare debere*, a 93 *ut nec jurato*
a Lib. VII. *sibi credatur.* Scythæ de se ad Alexandrum Curtio a referente:
c. 8. *Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem ju-*
b Cap. 16. *rant.* Cicero pro Roscio Comœdo: b *Quæ pœna a Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, Dii im-*
c Apud Diog. Laërt. I. 60. *mortales hominibus irasci & succensere consuerunt.* Solonis c dictum celebratur: καλοκἀγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε· *Ea esto probitate, ut ei magis quam juramento credatur.* Clemens quoque
d Stromat. Lib. VII. c. 8. Ed. Oxon. Alexandrinus dixit d viri boni esse, τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ· *Fidem promissi ostendere in verborum ac vitæ stabilitate & constantia.* Alexis e Comicus;

e Apud Stob. Serm. 27.

Ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἂν νεύσω μόνον.

Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat 94 Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum 95 quidam apud eos qui sancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset, & jurandi causa ad aras accederet, una

sed Ἴδουλον, ut conjecit Vir Eruditissimus *J. Clericus*, Tom. x. *Biblioth. Selecta*, pag. 162, & *seqq.* Quod spectat *Jamblichum*, voluit Auctor dicere *Porphyrium*: hic enim ex *Diogene* lib. *de Incredibilibus* refert, *Pythagoram*, inter alios, *Hebræos* etiam invisisse, & ab iis hausisse quædam Philosophiæ suæ dogmata, *de Vita Pythag.* §. 11. *Ed. Kusteri.* Apud *Jamblichum* autem nil tale reperitur. *J. B.*]

a *Ut nec jurato sibi credatur*] *Philo* (*De Decal.* pag 756. C.) Ἤδη γὰρ ὁ ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοεῖται· *Jam enim is, a quo jusjurandum exigitur, perfidiæ est suspectus.* Sophoclis Oedipode coloneo dixerat Oedipus:

Οὔτοι σ' ὑφ' ὅρκου γ' ὡς κακὸν πιστώσομαι.

Nolo te adigere jurejurando ut malum.

respondet Theseus:

Οὔκουν πέρα γ' ἂν οὐδὲν ἢ λόγῳ φέροις.

Nec plus haberes inde quam vocis sonum. (Vers. 642, 643.)

M. Antoninus in viri boni descriptione: μήτε ὅρκου δεόμενος· *nec opus habens jurejurando.* (Lib. III. §. 5.) Chrysost. de statuis XV. εἰ μὲν πιστεύεις ὅτι ἀληθής ἐστιν ὁ ἀνήρ, μὴ ἐπαγάγῃς τοῦ ὅρκου τὴν ἀνάγκην. εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσῃς ἐπιορκεῖν· *Si credis veracem esse eum, quicum tibi negotium est, noli ei jurisjurandi imponere necessitatem. quod si scis fore ut mentiatur, ne coge eum & pejerare.* (Tom. VI. pag. 566. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

93 *Ut nec jurato*] Hoc ambiguum: vult autem non, ut non credant sibi quamvis jurato, sed ut credant sibi quamvis non jurato.

94 *Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo*] C. 5.

95 *Quidam*] Xenocrates. *Valer. Max.* 2, 10. ext. 2.

GRO-

una voce omnes judices ne is juraret reclamasse; eo quod nollent 96 religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam.

6. A Christi dicto non discrepat a Hieroclis illud ad aureum carmen: ὁ σέβειν ἐκεῖ ἐν ἀρχῇ παραγγείλας, τὴν ἀποχὴν τοῦ ὀμνύναι προστάττει περὶ τῶν ἐνδεχομένων. καὶ ἄδηλον τὴν ἐκβάσεως ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ καὶ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ οὔτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι, οὔτ' ἀσφαλές. *Qui in principio dixerat, Jusjurandum reverere, eo ipso præceperat abstinere a jurando de his* b *quæ possunt fieri & non fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum.* Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιορκίας τοσοῦτον ἀπέστητων, ὥστε καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἔχειν εὐλαβῶς· *a perjurio tantum abest, ut etiam vera jurare vereatur.* Eustathius ad illud b Odysseæ Ξ: ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὲν ἐάσομεν· sic ait: οὐ χρεία ὅρκου ἐν τοῖς ἀδήλοις πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀποτέλεσμα· *In rebus incertis non ad asseverationem juramentum adhibendum, sed preces pro bono exitu.*

a Pag. 16[illegible]. Edit. Cantabr. Needh.

b Lib. XIV. vers. 171.

XXII. Ideo multis in locis vice c jurisjurandi repertum est, ut c fides 97 datis dexteris, quæ erat πίστις βεβαιοτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις, d *firmissimum apud Persas fidei vinculum*, aut alio quo signo obstringatur, ea vi, ut, ni impleatur promissio, promissor non minus detestabilis habeatur quam si pejerasset. Præcipue de regibus virisque principibus dictum est usitatissimum, fidem eorum

c Can. inc. querelam de jurejur.

d Diod. libro XVI. c. 43.

GROTII.

b *Quæ possunt fieri & non fieri*] Bene hoc animadvertit *Chrysostomus* de statuis [Orat. XIV. Tom. VI. *pag.* 553.] ὅτι κἂν μὴ συναρπασθεὶς, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τοῦτο πάθῃ, ὑπ' αὐτῆς τοῦ πράγματος φύσεως, καὶ ἑκὼν καὶ εἰδὼς ἀναγκασθήσεται ἐπιορκῆσαι πάντως· *Etiamsi non eveniat id tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipsa negotii natura id interdum secum feret, ut & volens & sciens falsum jurasse deprehendaris.* Et mox: σφαλερὸν μὲν οὖν καὶ περὶ ἑαυτοῦ τινα ὀμνύναι. πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων περιστάσεως βιαζόμεθα· *Periculosum igitur etiam de suo actu jurare; multa enim nobis eripit ipsa rerum natura subjecta casibus.* (Pag. 554.)

c *Fides datis dexteris*] Meminere *Eustathius* ad Odysseæ Ω: *Aristophanis* Scholiastes ad Nubes, [*vers.* 81. Vide & in *Acharnens.* vers. 307. qui locus insignior est.] *Diodorus Siculus* (Libro XVI. c. 43.) *Crantzius* Saxonicorum XI, 27. In c. *Ad aures*, 3. *de his quæ vi metusve causa*, æquantur juramentum & fides interposita.

GRONOVII.

96 *Religione videri*] Fidem magis coli ab eo metu deorum quam insita ingenio bonitate.

97 *Datis dexteris*] Sic legiones invicem sibi dextras mittebant fidei & concordiæ insigne, *Tacit.* I. hist. 54, 2, 8. Et extant nummi antiqui cum junctis dextris, quibus adscribitur *fides prætorianorum*, Antw. 7, 24. *Amor mutuus Augg Caritas mutua Augg. Fides mutua Augg.* 57, 7. 8. *Concordia exercituum* 7, 23. *Concordia Augg.* 59, 12.

rum pro jurejurando valere. [a] Tales enim esse debent, ut cum [b] Augusto dicere possint, Bonæ fidei sum: & cum Eumene, [c] vitam se potius posituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri Ligurino [*Lib.* III. *verf.* 511:]

> —— *nudo jus & reverentia verbo*
> *Regis inesse solet, quovis juramine major.*

Laudat oratione pro Dejotaro [d] Cicero C. Cæsaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum [e] Aristoteli.

[a] *Pan. in e ad aures. De his quæ vi vel metus causa. Jas. in l.* 111. §. *jurari. D. de jurejur. Mynf. obs.* 17. *Cent.* 1.
[b] *Suet.* c. 42.
[c] *Plutarch. in Eum.* p. 585. F.
[d] *Cap.* 3.
[e] III. *Polit.* 14.

GROTII.

d *Bonæ fidei sum*] De Euagora Salaminis rege Isocrates: ὁμοίως τοῖς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ τοὺς ἐν τοῖς ὅρκοις διαφυλάττων. (Pag. 197. E. *Ed. H. Steph.*) Symmach. x, 19. *Nusquam major spes quam in bonorum principum sponsione.* Nicetas de Alexio Isaaci fratre lib. III. Βασιλεῦσι παρὰ πᾶν ἕτερον διοχεῖν πίστεως ἀεὶ κλείει χεῖρα· *Regibus jurisjurandi fides ante omnia alia ponenda est.* (Cap. 4.)

CAPUT XIV.

De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.

I. *Refellitur sententia statuens restitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus, qua tales sunt, pertinere: item regem ex juramento non teneri.*

II. *Ad quos regum actus leges pertineant, distinctionibus explicatur.*

III. *Jurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*

IV. *Quatenus rex teneatur his quæ sine causa promisit.*

V. *Usus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum est.*

VI. *Rex subditis obligari naturaliter tantum, aut & civiliter, quo sensu recte dicatur.*

VII. *Jus quæsitum subditis licite quomodo auferatur:*

VIII. *Rejecta hic distinctio quæsiti ex jure naturali aut civili.*

IX. *Contractus regum an leges sint, & quando.*

X. *Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.*

XI. *Quomodo ex iisdem contractibus obligentur qui in regnum succedunt:*

XII. *Et quatenus.*

XIII. *Beneficia regum quæ revocabilia sint, quæ non, distinctione explicatur.*

XIV. *Contractibus invasorum imperii an teneatur cujus erat imperium.*

I. 1. Pro-

I. 1. PRomissa, contractus, & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica summum obtinent, peculiares habent quæstiones, tum de eo quod ipsis 1 in actus suos licet, tum de eo quod 2 in subditos, tum de eo quod 3 in successores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut a jurejurando se exsolvere possit. Bodinus *a* censet iisdem ex causis regem, (aa) sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse, ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad jura majestatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit, ne jurejurando quidem teneri regem, si ejusmodi sint pacta conventa, 4 a quibus discedere lex patiatur, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius intersit.

a Lib. 1. *cap.* VIII. *pag.* 135. *Ed. Franc.* 1622.

2. Nos, ut alibi distinximus, ita hic quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt, & actus ejusdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit eo loco habenda sunt, quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut 5 leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia 6 communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiæ. Quare adversus hos contractus restitutio 7 locum non habebit: venit enim illa

8 ex

GRONOVII.

1 *IN actus suos*] Quatenus promissum, contractum, juramentum possint servare vel non servare.

2 *In subditos*] Quatenus ex promisso, contractu, juramento subjectis suis obligentur, num. 6.

3 *In successores*] Quatenus ex his ipsis teneantur successores, num. 10.

4 *A quibus discedere lex*] Quæ leges permittant non servari, aut quibus læsos & querentes in integrum lex restituit.

5 *Leges ab ipsa communitate*] Falsum puto: nam communitas quas leges posuit singulis, posuit & sibi: quarum oneribus quum pareat, etiam beneficiis frui debet.

6 *Communitas seipsa superior non est*] Cavillatio mera. Tenetur enim legibus ab sese factis, & quamdiu constant, eas agnoscit superiores. Unde in libera Republica legum imperia dicit *Livius* lib. 2. cap. 1. Adde locum lib. 10, 13. [Non Auctor, sed Interpres, heic cavillatur, ut alibi monuimus, & dudum observaveramus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. 6. §. 3. *Not.* 4. *J. B.*]

7 *Locum non habebit*] Durum tamen regis conditionem duriorem esse quam minimi privatorum; præsertim in iis rebus, in quibus fraus, dolus, error multo nocentior & damnosior est, quam in rebus privatorum.

(aa) Non vult *Bodinus*, restitutionem illam Regis, sive quà Regis, sive quà Privati, fieri ex Legibus Civilibus, sed ex æquitate naturali, cujus beneficium Regi denegari sane iniquum esset. De re ipsa plura diximus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

pirata verum est, & 58 a nobis infra ostendetur; ita hic ea differentia locum habere non potest, m ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa juramentum 59 voti (ii) nomine nuncupatur. Neque id, quod sumit Cicero, verum est, nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso gentium jure n reddendum latroni, si dominus non apparet, recte a Tryphonino a responsum est.

a L. 31. D. depositi.

3. Quare probare non possum quod a quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit, 60 momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simplicissime atque adeo cum effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut recte 61 a senatu Romano judicatum est.

b Apud Cicer. Offic. III. 28.

XVI. 1. Illud vero b Accianum: T. *Fregisti fidem.*

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

Ita demum probari potest, 62 si jurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, o quæ ei quasi conditio c fuerit implicita, 63 non si diversi generis sint promissa, & citra respectum mutuum: tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius (*Lib.* VI. vers. 63, 64:)

c L. siquis, 39. in fine. D. de jurejurando.

Qui

GROTII.

m *Ubi etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est*] Plutarchus Lysandro: ὁ ὅρκῳ παρακρουόμενος, τὸ μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ δὲ Θεοῦ καταφρονεῖν· *qui juramento hostem circumvenit, is ostendit a se hostem metui, Deum contemni.* (Pag. 437. c.)

n *Reddendum latroni*] Et ei qui regnum sine jure invasit, quomodo Oroferni depositum redditum a Prienensibus. Polybius (*Excerpt. de Virt. & Vit.* p. 1470. *Ed. Amst.*) & Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis, (p. 334.)

o *Quæ ei quasi conditio fuerit implicita*] C. pervenit, quod est III. *de jurejurando.* Adde l. lege fundo, 5. in fine D. *de lege commissoria.*

GRONOVII.

58 *A nobis infra*] 3, 3. 1.

59 *Voti nomine*] Affirmationis religiosæ aut pollicitationis Deo factæ.

60 *Momentanea solutione*] Satisfecisse videri, si sic solvat, ut statim missis a magistratu armatis capiatur prædo, & cogatur, quod ei numeratum est, restituere.

61 *A senatu Romano judicatum est*] *Gell.* 7, 18.

62 *Si jurata promissio*] Si quod juraveris, habeat reciprocam fidem, quam fefellerit alter, cui fidem volumus non servare, quia nobis infidelis fuerit.

63 *Non si diversi generis*] Si alia de re, alio loco & tempore juratum, non servaverit alter; tunc enim non valet compensatio.

(ii) Impropriè ita dicitur. VOTUM *fit Deo:* JURAMENTUM, *per Deum*, ait ipse Auctor, Adnot. in *Numer.* XXX, 3. Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 8.

GRO-

Qui, longum semper fama gliscente per avum,
Infidis servasse fidem memorabere Pœnis.

2. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere aut rescindendi aut reformandi contractus, supra diximus. Et quanquam 64 jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejusdem populi partes valet, rediri sæpe ad illud quod natura licebat, 65 itidem supra monuimus. Sed hic quoque, a si juramentum intercessit, etiamsi personæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum b scriptor, ubi viri boni virtutes enumerat, addit & hanc: *Juratus in damnum suum non tamen mutat.* (kk) *a Auth. sacramenta. C. si adv. vend. b Psal. xv. 4.*

XVII. Verum illud notandum est, quoties non personæ jus nascitur ex tali aliquo defectu, qualem diximus, sed Deo obstringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem sicut bona transeunt, id est, quæ in hominum sunt commercio, ita 66 bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud 67 quod stricte jus dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque ostendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus personæ non nascitur, si tamen juramentum utilitatem spectet alicujus, p atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit: q sicut nec tenebitur si cesset qualitas sub qua alicui juravit, ut si magistratus desinat esse magistratus. Apud Cæsarem libro II. c de bello civili, Curio Domitii qui fuerant milites sic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis fascibus & deposito imperio privatus & captus ipse in alienam venisset potestatem?* Et mox sacramentum ait capitis deminutione sublatum. *c Cap. 32.*

XIX. Il-

GROTII.

p *Atque is eam nolit*] *Plautus* Rudente: *Jurisjurandi rogo gratiam facias.* (V. 3. 58)

q *Sicut nec tenebitur si cesset qualitas*] Similia vide in L. si duas §. gentium. D. *de excusat. tut.* & apud *Gailium* II. obs. CXLIV. n. 8. & de Arrestis X, 9. & apud *Azorium* institutionibus moralibus V, 22. q. 6. parte I.

GRONOVII.

64 *Jus gentium aliquid*] Ut inæquale ex consensu partium ducat pro æquali. 2, 12, 26.

65 *Itidem supra*] 2, 2. 6.

66 *Bonorum onera*] Justa & legitima, ad quæ ex jure constituto obligamur.

67 *Quod stricte jus*] Ad justitiam διορθωτικὴν, quam expletricem alibi vocat.

(kk) Alio modo Auctor videtur vertere verba illa in Adnotationibus suis ad hunc Psalmum; quas videre poteris. Sed & sequendo versionem, qualis heic exhibetur, nil est, quod suadeat agi de illis Promissis jurejurando firmatis, in quibus reperitur læsio, propter quam nulla essent, si jusjurandum abesset. Diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit, illicitum sit tantum, 68 an & irritum? *a* qua de re distinguendum arbitror, ut 69 si sola fides sit obstricta, valeat actus contra juramentum factus, puta testamentum, venditio: non valeat autem si ita conceptum sit jusjurandum, 70 ut simul contineat abdicationem plenam potestatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum sequuntur: ex quibus faciendum est judicium de regum juramentis, & his quæ exteri exteris jurant, 71 quando actus ex loco subjectionem non accepit.

a c. Dilecto. 25. de præbendis. Covar. in d. c. quamvis. p. 2. §. 2. n. 10.

XX. 1 Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non potest, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non sit præstandum: id enim juris est naturalis & divini. *b* Sed quia actus nostri non plene sunt in nostra potestate, sed ita ut a superioribus dependeant, (II) ideo duplex esse potest actus superiorum circa id quod juratur, alter directus in personam jurantis, alter in personam cui juratur.

b Th. 2, 2. q. 89. art. 9.

2. In personam jurantis dirigi potest, aut antequam juretur 72 irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam juratum est vetando ne impleatur. *c* Nam inferior, qua inferior, obstringere se non potuit nisi quatenus superiori id placiturum esset: 73 ampliorem enim non habebat potestatem. Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui sui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæstionem Seneca *d*: *Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram?* & solvit: *Eadem lex me defendit*

c c. Venientes, 19. de jurejurando. Feud. II. 55. princip. de prohibit. feud. alien. per Frider.
d Lib. IV. de benef. 35.

GROTII.

1 *Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus*] *Augustinus* epistola CCXL. & CCXLI.

GRONOVII.

68 *An & irritum*] Ipso jure nullum.

69 *Si sola fides*] Si quis solummodo juraverit se non facturum.

70 *Ut simul contineat*] Si quis juraverit se cedere ac renuntiare potestati faciundi.

71 *Quando actus ex loco*] Ubi partes contrahentes non necesse habent se submittere & obsequi legibus ac juri civili loci in quo contrahitur.

72 *Irritum reddendo*] Declarando, si juret inferior, id inane fore, quod ille citra suam auctoritatem jus obligandi se non habeat.

73 *Ampliorem enim*] Quam sub conditione superioris consentientis.

(II) Vide, præter §. 24. dicti Capitis II. Lib. IV. PUFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ea, quæ observavimus ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. XI. §. 6. *Not.* 3. tertiæ & quartæ Editionis. *J. B.*

fendit qua vetat. Sed & actus 74 ex utroque mixtus esse potest, ut si superior constituat quod inferior juraverit hoc aut illo casu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atqui ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones juramentorum, quæ s 75 olim a a principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quo magis cautum sit pietati, ab 76 ecclesiæ præsidibus exercentur.

a *L. ult. ad mun. Molin. disp. 149. c. si vero. de jurejur.*

3. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest tollendo ab eo jus quod ei partum est; aut etiam, si jus desit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat. idque duobus modis, sive 77 in pœnam, sive 78 ob publicam utilitatem, ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promisit nocenti 79 qua talis est, puta piratæ, non potest jus promisso quæsitum 80 pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est. Similique de causa 81 compensari non poterit quod promissum est, cum jure quod ante erat controversum, si post motam controversiam inita pactio fuerit.

4. 82 Potest & lex humana impedimentum quod certi generis actibus

GROTII.

s *Olim a principibus*] *Suetonius* Tiberio 35. Sic & in Hispania diu usurpatum notat *Ferdinandus Vasquius* de successi. creat. l. II, §. 18. [Apud *Vasquium* nil tale reperio, nec in loco indicato, nec alibi. *J. B.*]

GRONOVII.

74 *Ex utroque*] Ex eo quod superior, & ex eo quod inferior gesserunt.

75 *Olim a principibus*] Sic Tib. equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquam repudiaturum ante juraverat. *Suet.* 35.

76 *Ecclesiæ præsidibus*] Quam bono exemplo est Eugenius IV. qui Ladislaum Pannoniæ regem jurejurando, quo pacem cum Amurathe II. Turcarum Imp. firmaverat, solvit, ipsumque regem cum multis millibus Christianorum & nuntio suo Juliano Cardinale perdidit, A. Ch. 1444.

77 *In pœnam*] Quia jurejurando promissum accepit, quod non debebat.

78 *Ob utilitatem publ.*] Quod reipublicæ interesset non fieri quod juratum est.

79 *Qua talis est*] Dum nocet, & ut injuriam ejus effugiat.

80 *Pœnæ nomine*] Ei non præstetur promissum in pœnam facinoris.

81 *Compensari non*] Finge litem mihi esse cum adversario apud judicem: ea pendente, per intervenientem causam eidem jurato promisi me aliquid ei præstiturum, si quid ipse vicissim mihi præstet. Hoc ego potius non possum abnuere promissum, quod alter non desistat a lite mecum antea contracta, quia cum lis ambigua sit, ex promisso jus ei certum quæsitum est, quod ego privatus illi auferre nequeo.

82 *Potest & lex humana*] Potest magistratus vel rex, juris administrator,

actibus posuerat, tollere, si juramentum aut qualecunque, aut certa forma accesserit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis, quæ non directe publicam, sed privatam jurantis utilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter [83] citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obstringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diversa actuum natura, quæ alibi a nobis explicata est.

XXI. 1. Notandum hic est obiter, quod in Christi præceptis & apud Jacobum de non jurando dicitur, proprie non [84] ad assertorium juramentum, [t] cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot, sed ad [85] promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc evidenter oppositio illa in verbis [a] Christi: *audistis dictum antiquis, non pejerabis, sed reddes Domino juramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino.* Et ratio quam Jacobus adjicit: μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id est, *ne fallaces inveniamini.* nam eum sensum vox ὑποκρίσεως apud Hellenistas habet, ut apparet Job. XXXIV, 30. Matth. XXIV, 51. & alibi.

[a] Matth. V. 33. Ep. V. 12.

2. Idem evincit illud in Christi verbis, ἔστω δὲ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναί, οὒ οὔ, quod sic Jacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ· ubi manifeste est figura quam [86] πλοκὴν rhetores vocant, ut in illo: [b]

[b] Virg. Ecl. VII, 70.

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

Et in altero simili: [c] *ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ & οὒ promissum significat, posterius ejus [87] implementum. Est enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I, 7. eundemque sensum habet quod hic in Syriaco est, אין respondens Rabbinico הין & Arabicum نعم, quomodo apud jurisconsultos Romanos μάλιστα, (mm) & quidni? notæ

[c] Ex Aquila Rom. Antiq. Rhet. Lat. pag. 19. Edit. Pithoei.

strator, interdicti, quo aliquid vetuerat, gratiam facere, si quis id, quod vetitum est, facturum se juraverit.

GROTII.

[t] *Cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot*] Rom. I, 9. IX, 1. II Corinth. I, 23. XI, 31. Phil. I, 8. I Thess. II, 5. I Tim. II, 7.

GRONOVII.

[83] *Citra legem humanam*] Si tale interdictum non extitisset, neque id superior remisisset.

[84] *Ad assertorium*] Quod adfirmat defenditque rem factam.

[85] *Promissorium*] Quod securitatem facit promissioni, quo sancitur promissum.

[86] Πλοκὴν] Quum vox repetita nunc personam vel rem, nunc personæ vel rei mores aut naturam significat.

[87] *Implementum*] Effectum.

(mm) Vide *L.* 39. §. 1. *D. De Legat.* III. *L.* 1. §. 2. *De verb. obligat. J. B.*

GRO-

notæ sunt respondentis ad stipulationem. Pro implemento promissionis sumitur apud Paulum II Corinth. 1, 20. cum ait omnia Dei promissa in Christo esse 88 ναὶ καὶ ἀμήν. Hinc vetus Hebræorum dictum, (nn) *justi hominis* ναί *est* ναί, *& non est non*.

3. Contra, quorum facta a dictis discrepant, apud eos esse dicitur 89 ναὶ καὶ οὔ, II Corinth. 1, 18. 19. id est, ναί eorum esse οὔ, & οὔ esse ναί. Sic Paulus Apostolus ipse exponit. nam cum negasset se ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι, *levitate usum*, addit sermonem suum 90 non fuisse ναὶ καὶ οὔ. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *quidam* (ajunt) *ex græco* u ναὶ καὶ οὐχὶ *levem hominem significari*. Quod si ναὶ καὶ οὔ levitatem significat, sequitur, ναὶ ναί, οὒ οὔ, constantiam significet.

4. Idem ergo dicit Christus quod x Philo: a κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι. *Optimum atque utilissimum & rationali naturæ convenientissimum est juramento abstinere, atque ita se veracitati assuefacere*, 91 *ut verba pro juramento accipiantur*. y Et alibi: ὁ δὲ σπουδαίου λόγος ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινής, ἀψευδέστατος. *Viri boni oratio pro juramento sit firmo, immutabili, fallere nescio*: & quod de Essenis b Josephus: πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρότερον ὅρκου, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιΐσταται. *Quicquid dixerint validius est jurejurando: ac supervacua res ipsis habetur jurare.*

a De Decal. p. 756. C.

b Antiq. Jud. 11. 7. p. 786. C.

5. Ab 92 Essenis, aut Hebræorum illis quos secuti sunt Esseni, videtur hoc sumsisse z Pythagoras, cujus hæc c sententia: μὴ

c Diog. Laërt. VIII, 22.

GROTII.

u Ναὶ καὶ οὐχὶ] Recte in hoc *Festi* loco scripseris οὐκὶ, ut sæpe apud *Homerum*: id enim ad vocem nauci propius accedit.

x *Philo*] De decalogo.

y *Et alibi*] De specialibus legibus (*pag.* 769. C.)

GRONOVII.

88 Ναὶ καὶ ἀμὴν] *i.* Certa & indubitata.

89 Ναὶ καὶ οὐ] Eos promittere & non præstare, secus facere ac dicunt.

90 *Non fuisse* ναὶ καὶ οὐ] Dissonum facto.

91 *Ut verba pro juramento*] Ut quod dixeris vel promiseris, perinde sanctum habeas, ac si jusjurandum interposueris.

92 *Essenis*] 1, 3. 3.

(nn) Reperitur apud BUXTORFIUM, *Florileg.* pag. 329. *J. B.*

GROTII.

z *Pythagoras*] Nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ Philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste *Origene* contra Celsum. (Lib. I. pag. 13. *Ed. Cant.*) Idem & *Josephus* Hebræus prodidit, & Jamblichus Pythagoricus. [Locus *Josephi* extat Lib. I. *contra Apion.* §. 22. *Edit. Oxon.* Verum probabile admodum est, legendum ibi non Ἰουδαίων,

μὴ ὀμνύναι Θεὺς· ἀσκεῖν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν non jurandum per Deos: *quemque enim id curare debere*, [a] 93 *ut nec jurato sibi credatur.* Scythæ de se ad Alexandrum Curtio [a] referente: *Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem jurant.* Cicero pro Roscio Comœdo: [b] *Quæ pœna a Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus irasci & succensere consuerunt.* Solonis [c] dictum celebratur: *καλοκἀγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε· Ea esto probitate, ut ei magis quam juramento credatur.* Clemens quoque Alexandrinus dixit [d] viri boni esse, *τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ· Fidem promissi ostendere in verborum ac vitæ stabilitate & constantia.* Alexis [e] Comicus;

[a] Lib. VII. c. 8.
[b] Cap. 16.
[c] Apud Diog. Laërt. I. 60.
[d] Stromat. Lib. VII. c. 8. Ed. Oxon.
[e] Apud Stob. Serm. 27.

Ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἂν νεύσω μόνον.

Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat 94 Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum 95 quidam apud eos qui sancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset, & jurandi causa ad aras accederet, una

sed *Ἰσίδωρ*, ut conjecit Vir Eruditissimus *J. Clericus*, Tom. X. *Biblioth. Selecta*, pag. 162, & *seqq.* Quod spectat *Jamblichum*, voluit Auctor dicere *Porphyrium*: hic enim ex *Diogene* lib. *de Incredibilibus* refert, *Pythagoram*, inter alios, *Hebræos* etiam invisisse, & ab iis hausisse quædam Philosophiæ suæ dogmata, *de Vita Pythag.* §. 11. *Ed. Kusteri.* Apud *Jamblichum* autem nil tale reperitur. *J. B.*]

a *Ut nec jurato sibi credatur*] *Philo* (*De Decal.* pag 756. C.) *Ἤδη γὰρ ὁ γ' ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοεῖται· Jam enim is, a quo jusjurandum exigitur, perfidiæ est suspectus.* *Sophoclis* Oedipode coloneo dixerat Oedipus:

Οὔτοι σ' ὑφ' ὅρκου γ' ὡς κακὸν πιστώσομαι.

Nolo te adigere jurejurando ut malum.

respondet Theseus:

Οὔκουν πέρα γ' ἂν οὐδὲν ἢ λόγῳ φέροις.

Nec plus haberes inde quam vocis sonum. (Vers. 642, 643.)

M. Antoninus in viri boni descriptione: *μήτε ὅρκου δεόμενος·* nec opus habens jurejurando. (Lib. III. §. 5.) Chrysost. de statuis XV. *εἰ μὲν πέπεισαι ὅτι ἀληθής ἐστιν ὁ ἀνὴρ, μὴ ἐπαγάγῃς τὸ ὅρκου τὴν ἀνάγκην. εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσῃς ἐπιορκεῖν· Si credis veracem esse eum, quicum tibi negotium est, noli ei jurisjurandi imponere necessitatem. quod si scis fore ut mentiatur, ne coge eum & pejerare.* (Tom. VI. pag. 566. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

93 *Ut nec jurato*] Hoc ambiguum: vult autem non, ut non credant sibi quamvis jurato, sed ut credant sibi quamvis non jurato.

94 *Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo*] C. 5.

95 *Quidam*] Xenocrates. *Valer. Max.* 2, 10. ext. 2.

GRO-

una voce omnes judices ne is juraret reclamasse; eo quod nollent 96 religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam.

6. A Christi dicto non discrepat a Hieroclis illud ad aureum carmen: ὁ σέβου ὅρκον ἐν ἀρχῇ παραγγείλας, τὴν ἀποχὴν τοῦ ὀμνύναι προστέτακε περὶ τῶν ἐνδεχομένων. καὶ ἀόριστον τὴν ἔκβασιν ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ καὶ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ οὔτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι, οὔτ' ἀσφαλές. *Qui in principio dixerat, Jusjurandum reverere, eo ipso praeceperat abstinere a jurando de his* b *quae possunt fieri & non fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum.* Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιορκίας τοσοῦτον ἀπεστατῶν, ὥστε καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἔχειν εὐλαβῶς· *a perjurio tantum abest, ut etiam vera jurare vereatur.* Eustathius ad illud b Odysseae Ξ: ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὲν ἐάσομεν· sic ait: οὐ χρεία ὅρκου ἐν τοῖς ἀδήλοις πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀποτέλεσμα· *In rebus incertis non ad asseverationem juramentum adhibendum, sed preces pro bono exitu.*

a Pag. 164. Edit. Cantabr. Necdh.

b Lib. XIV. vers. 171.

XXII. Ideo multis in locis vice c jurisjurandi repertum est, ut c fides 97 datis dexteris, quae erat πίστις βεβαιοτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις, d *firmissimum apud Persas fidei vinculum*, aut alio quo signo obstringatur, ea vi, ut, ni impleatur promissio, promissor non minus detestabilis habeatur quam si pejerasset. Praecipue de regibus virisque principibus dictum est usitatissimum, fidem eorum

c Can. inc. querelam de jurejur.

d Diod. libro XVI. c. 43.

GROTII.

b *Quae possunt fieri & non fieri*] Bene hoc animadvertit *Chrysostomus* de statuis [Orat. XIV. Tom. VI. *pag.* 553.] ὅτι κἂν μὴ συναρπασθεὶς, μηδὲ ἰάκων, μηδὲ ἀγνοῶν τοῦτο πάθῃς, ὑπ' αὐτῆς τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, καὶ ἑκὼν καὶ εἰδὼς ἀναγκασθήσῃ ἐπιορκῆσαι πάντως· *Etiamsi non eveniat id tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipsa negotii natura id interdum secum feret, ut & volens & sciens falsum jurasse deprehendaris.* Et mox: σφαλερὸν μὲν οὖν καὶ περὶ ἑαυτοῦ τινα ὀμνύναι. πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων περιστάσεως βιαζόμεθα· *Periculosum igitur etiam de suo actu jurare; multa enim nobis eripit ipsa rerum natura subjecta casibus.* (Pag. 554.)

c *Fides datis dexteris*] Meminere *Eustathius* ad Odysseae Ω: *Aristophanis* Scholiastes ad Nubes, [*vers.* 81. Vide & in *Acharnens.* vers. 307. qui locus insignior est.] *Diodorus Siculus* (Libro XVI. c. 43.) *Crantzius* Saxonicorum XI, 27. In c. *Ad aures*, 3. *de his quae vi metusve causa*, aequantur juramentum & fides interposita.

GRONOVII.

96 *Religione videri*] Fidem magis coli ab eo metu deorum quam insita ingenio bonitate.

97 *Datis dexteris*] Sic legiones invicem sibi dextras mittebant fidei & concordiae insigne, *Tacit.* 1. hist. 54, 2, 8. Et extant nummi antiqui cum junctis dextris, quibus adscribitur *fides praetorianorum*, Antw. 7, 24. *Amor mutuus Augg Caritas mutua Augg. Fides mutua Augg.* 57, 7. 8. *Concordia exercituum* 7, 23. *Concordia Augg.* 59, 12.

rum pro jurejurando valere. a Tales enim esse debent, ut cum b Augusto dicere possint, d Bonæ fidei sum: & cum Eumene, c vitam se potius posituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri Ligurino [*Lib.* III. *vers.* 511:]

—— nudo jus & reverentia verbo
Regis inesse solet, quovis juramine major.

Laudat oratione pro Dejotaro d Cicero C. Cæsaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum e Aristoteli.

a *Pan. in c ad aures. De his quæ vi vel metus causa. Jas. in l.* III. *§. jurari. D. de jurejur. Mynf. obs.* 17. *Cent.* I. b *Suet.* c. 42. c *Plutarch. in Eum.* p. 585. F. d *Cap.* 3. e III. *Polit.* 14.

GROTII.

d *Bonæ fidei sum*] De Euagora Salaminis rege Isocrates: ὁμοίως τὰς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ τοὺς ἐν τοῖς ὅρκοις διαφυλάττων. (Pag. 197. E. *Ed. H. Steph.*) Symmach. X, 19. *Nusquam major spes quam in bonorum principum sponsione.* Nicetas de Alexio Isaaci fratre lib. III. Βασιλεῦσι παρὰ πᾶν ἕτερον εὐορκεῖν τίθεσθαι πλείστου χρέων· *Regibus jurisjurandi fides ante omnia alia ponenda est.* (Cap. 4.)

CAPUT XIV.

De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.

I. *Refellitur sententia statuens restitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus, qua tales sunt, pertinere: item regem ex juramento non teneri.*
II. *Ad quos regum actus leges pertineant, distinctionibus explicatur.*
III. *Jurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*
IV. *Quatenus rex teneatur his quæ sine causa promisit.*
V. *Usus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum est.*
VI. *Rex subditis obligari naturaliter tantum, aut & civiliter, quo sensu recte dicatur.*
VII. *Jus quæsitum subditis licite quomodo auferatur:*
VIII. *Rejecta hic distinctio quæsiti ex jure naturali aut civili.*
IX. *Contractus regum an leges sint, & quando.*
X. *Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.*
XI. *Quomodo ex iisdem contractibus obligentur qui in regnum succedunt:*
XII. *Et quatenus.*
XIII. *Beneficia regum quæ revocabilia sint, quæ non, distinctione explicatur.*
XIV. *Contractibus invasorum imperii an teneatur cujus erat imperium.*

I. I. Pro-

I. 1. PRomissa, contractus, & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica summum obtinent, peculiares habent quæstiones, tum de eo quod ipsis 1 in actus suos licet, tum de eo quod 2 in subditos, tum de eo quod 3 in successores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut a jurejurando se exsolvere possit. Bodinus *a* censet iisdem ex caussis regem, (aa) sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse, ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad jura majestatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit, ne jurejurando quidem teneri regem, si ejusmodi sint pacta conventa, 4 a quibus discedere lex patiatur, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius intersit.

a Lib. 1. cap. VIII. pag. 135. Ed. Franc. 1622.

2. Nos, ut alibi distinximus, ita hic quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt, & actus ejusdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit eo loco habenda sunt, quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut 5 leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia 6 communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiæ. Quare adversus hos contractus restitutio 7 locum non habebit: venit enim illa

8 ex

GRONOVII.

1 *IN actus suos*] Quatenus promissum, contractum, juramentum possint servare vel non servare.

2 *In subditos*] Quatenus ex promisso, contractu, juramento subjectis suis obligentur, num. 6.

3 *In successores*] Quatenus ex his ipsis teneantur successores, num. 10.

4 *A quibus discedere lex*] Quæ leges permittant non servari, aut quibus læsos & querentes in integrum lex restituit.

5 *Leges ab ipsa communitate*] Falsum puto: nam communitas quas leges posuit singulis, posuit & sibi: quarum oneribus quum pareat, etiam beneficiis frui debet.

6 *Communitas seipsa superior non est*] Cavillatio mera. Tenetur enim legibus ab sese factis, & quandiu constant, eas agnoscit superiores. Unde in libera Republica legum imperia dicit *Livius* lib. 2. cap. 1. Adde locum lib. 10, 13. [Non Auctor, sed Interpres, heic cavillatur, ut alibi monuimus, & dudum observaveramus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. 6. §. 3. *Not.* 4. *J. B.*]

7 *Locum non habebit*] Durum tamen regis conditionem duriorem esse quam minimi privatorum; præsertim in iis rebus, in quibus fraus, dolus, error multo nocentior & damnosior est, quam in rebus privatorum.

(aa) Non vult *Bodinus*, restitutionem illam Regis, sive quà Regis, sive quà Privati, fieri ex Legibus Civilibus, sed ex æquitate naturali, cujus beneficium Regi denegari sane iniquum esset. De re ipsa plura diximus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

8 ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus quos minores fecissent.

II. 1. Plane si populus regem fecerit non pleno jure, sed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus sibi servavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, sed regnum 9 non ut proprium possident, quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur, 10 egimus supra, & ostendimus hos actus ipso naturæ jure nullos esse, ut factos de re aliena.

2. At privati actus regis considerandi sunt, non ut actus communitatis, sed ut 11 actus partis, ac proinde facti eo animo, ut communem legum regulam sequantur. Unde etiam leges, quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam 12 adversus fœnebre malum sibi consuluisse juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita suos actus his legibus solvere; quod an facere voluerit, ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis, sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, (bb) ut nec alias leges pœnales & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non possunt procedere nisi a voluntatibus diversis: itaque cogens & coactum requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

III. Ju-

GRONOVII.

8 *Ex jure civili*] Jus quidem civile introduxit eam, sed ex æquitate naturali. Sic argumentatur: Qui potest restitui, debet habere superiorem. Rex non habet superiorem. E. Limitanda major: Qui potest restitui a judice civili. Instat; Atqui restitutio juris est civilis. Immo origine juris naturalis, civilis modo & solennibus.

9 *Non ut proprium*] Verum ex lege ut usufructuarii. 1, 3, 11.

10 *Egimus supra & ostendimus*] 2, 6, 4.

11 *Actus partis*] Privati contrahentis.

12 *Adversus fœnebre malum*] Molliter excusat, quod rex Hispaniæ Philippus II. debitoribus suis decoxit; & novas cum iis tabulas fecit a. C. 1596. Demetrius lib. 18. p. 754. [At idem Rex, biennio post, id revocavit, & agnovit debita, necessitateque summâ adactum se antea novas tabulas fecisse professus est, ut idem *Meteranus* (nam is est, qui heic *Demetrius* dicitur) refert, sub finem ejusdem Libri XVIII. Vide & Lib. sequentem, *fol.* 417. Versionis Gallicæ, quâ utor, *Edit. Hag. Com.* 1618. *J. B.*]

(bb) Non quidem pœnam, quatenus coactionem involvit, & à Superiore proficiscitur: sed quatenus pertinet ad damnum datum alteri, cum quo contractum est, reparandum. Hoc enim respectu Rex potest & debet se ipsum subjicere legi. Ostendimus id plenius in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

III. Juramentum autem Rex irritum reddere 13 antecedenter potest 14 ut privatus, si se ipse potestate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: 15 consequenter non potest, quia hic quoque personarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, jam antea 16 exceptionem in se habebant, nisi superior noluerit. at ita jurare ut tenearis nisi ipse nolis, perabsurdum est, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etsi vero ex jurejurando jus quæri alteri non possit, 17 ob aliquod vitium in persona, tamen eum qui juraverit Deo obstringi supra ostendimus: quod ad reges non minus quam ad alios pertinet, contra quam sentit dicto loco Bodinus.

IV. Promissa quoque plena, & absoluta, atque acceptata, naturaliter jus transferre demonstratum supra est, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet, *a* ita ut improbanda sit hoc quidem sensu eorum sententia, qui negant regem teneri unquam his quæ 18 sine causa promisit; quod tamen quo sensu locum habere possit mox videbimus.

a Ang. ad L. Lucius 11. D. de eviction. Curt. Jun. conf. 138. n. 4.

V. Cæterum quod diximus supra, leges civiles regni locum non habere 19 in Regum pactis & contractibus, id recte vidit & *b* Vasquius. Sed quod infert emtionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, emphyteusin (cc) sine scriptura, si a regibus fiant, valitura, non concedendum est: quia hi actus non a rege qua rege, sed ab eo quasi alio quovis fieri solent. In quo actuum genere tantum abest ut communes regni leges vim nullam habeant, ut etiam leges oppidi, ubi Rex habitat, valere credamus; quia speciali ratione rex ibi se habet, ut illius cœtus membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt, nisi circumstantiæ ostendant placuisse Regi suum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum, quod idem adfert Vasquius de promissione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his, quæ supra diximus, explicari potest.

b Lib. II. Contr. Ill. c. 51. n. 34. Suar. lib. III. c. 35. n. 14.

VI. 1. Contractibus quos rex cum subditis iniit obligari eum naturaliter tantum, non civiliter, *c* Jurisconsulti ferme omnes sen-

c Bal. ad l. 1. D. de pactis. L. Princeps legibus, 31. D. de legibus. L. ult. C. de trans. L. Si aquam, 2. C. de servit. Dd. in c. 1. de Const. Bal. L. Si pecuniam. 10. C. de condict. ob causam: & in l. ex imperfecto, 3. C. de testam.

GRONOVII.

13 *Antecedenter*] Priusquam juret.

14 *Ut privatus*] 2, 13, 20. An voluit, ut privati?

15 *Consequenter*] Post factum.

16 *Exceptionem habebant*] Nempe in re sicita.

17 *Ob aliquod vitium*] Etsi fieri possit, talis ut sit persona, cui juratur, ut jus ei non quæratur, ut puta latronis, piratæ. cap. 13. num. 15.

18 *Sine causa*] Temere.

19 *In regum pactis*] Nempe cum externis regibus.

(cc) Verius est, Scripturam non requiri, ex naturâ illius contractus. Vide VINNIUM, in Tit. *Instit. De Locat. Conduct.* §. 3. *J. B.*

ſentiunt, quod loquendi genus perobſcurum eſt. Nam (dd) naturalis obligatio interdum a juris auctoribus dicitur per abuſionem de eo quod fieri natura honeſtum eſt, quanquam non vere debitum, ut legata [a] integra ſine 20 detractione Falcidiæ præſtare, ſolvere debitum [b] quo quis 21 in pœnam creditoris erat liberatus, vicem [c] beneficio rependere, quæ omnia ceſſare faciunt 22 condictionem indebiti: interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, ſive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, ſive non oriatur, ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. III. Ducis dubitantium capite 54. tria hæc apte diſtinguit, & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id eſt חסר, quam alii interpretes ad Prov. XX, 28. explicant פלגת חשובה a *abundantiam bonitatis*; quæ debentur ex jure ſtricte ſumto, משפט *judicium* Hebræis vocari; quæ ex honeſtate, *juſtitiam* צדקה, id eſt æquitatem. ἔλεον, κρίσιν, πίστιν dixit interpres Matthæi XXIII, 23. ubi πίστιν vocat quæ 23 Helleniſtis plerumque eſt δικαιοσύνη. Nam κρίσιν pro eo quod ſtricte debetur reperias etiam I. Macc. VII, 18. & VIII, 32.

a L. 1. C. ad l. Falc.
b L. Si pœna, 19. D. De condict. indeb.
c L. Sed & ſi lege, 25. §. conſuluit, 11. D. De petit. hered.

2. Civiliter quoque obligari ex actu ſuo dici quis poteſt, aut eo ſenſu, ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, ſed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo ſenſu, ut in foro actio inde detur. [d] Dicimus ergo ex promiſſo & contractu Regis, quem cum ſubditis init, naſci veram ac propriam obligationem, quæ jus det ipſis ſubditis: ea enim eſt promiſſorum & contractuum natura, ut ſupra oſtendimus, etiam inter Deum & hominem. 24 Quod ſi tales ſint actus qui a rege, ſed ut a quovis alio fiant, etiam

d Jaſ. l. v. de cond. cauſa dat. Caſtal. de Imperio, q. III. verſ. 81. Vaſq. lib. I. contr. Ill. cap. 3. n. 1. Bod. 1, c. 8.

GROTII.

a *Abundantiam bonitatis*] Huc pertinent ea quæ non ob aliam cauſam fiunt quam ut liberalitas & munificentia exerceantur, ut loquitur lex 1. D. de donationibus: χρηστότης ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητος· *Ex ubere fonte manſueti ingenii manat beneficentia:* Plutarchus Catone majore, (*pag.* 339. A. Tom. 1. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

20 *Detractione Falcidiæ*] Quadrantis bonorum, qui lege Falcidia conceſſus eſt heredi, ſi legatis exhauſta ſit hereditas.

21 *In pœnam creditoris*] Velut proſcripti, aut cui aqua & igni interdictum eſt. [Loquuntur Jcti Romani, ut patet ex Legibus in margine indicatis, de iis qui Filio familias, contra Senatus conſultum Macedonianum, pecuniam mutuam dederunt. *J. B.*]

22 *Condictionem indebiti*] Ut quod his nominibus præſtiteris, aut ſolveris, repetere nequeas.

23 *Helleniſtis*] Iis qui Hebraica Græce reddebant & tractabant.

24 *Quod ſi tales ſint actus*] Si convenerit quidpiam regi cum cive ſuo, non ut regi, ſed ut patrifamilias, qui negotium ſuum regit.

(dd) Confer, circa hanc diviſionem, PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 4. §. 5. *J. B.*

GRO-

etiam 25 civiles leges in eo valebunt: sin actus sit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent. quod discrimen a Vasquio non satis observatum est. neque tamen eo minus ex utrovis actu nascetur actio, nempe ut 26 declaretur jus creditoris, sed coactio sequi non poterit, ob statum eorum quibuscum negotium est: nam subditis cogere eum, cui sunt subditi, non licet, sed æqualibus in æquales 27 id jus est a natura, superioribus in subditos etiam ex lege.

VII. Sed hoc quoque sciendum est, a posse subditis jus etiam quæsitum auferri per regem duplici modo, aut 28 in pœnam, aut ex vi supereminentis dominii. (ee) Sed ut id fiat ex vi supereminentis dominii, primum requiritur utilitas publica; deinde, ut si fieri potest compensatio fiat ei qui suum amisit, ex communi. Hoc ergo sicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promisso aut contractu quæritur.

a *Vasq. lib. 1. contr. ill. c. 5. in pr. & l. 4. c. 1. Castr. lib. 1, cons. 229.*

VIII. Neque ullo modo hic admittenda est distinctio quam adferunt nonnulli, juris quæsiti ex vi juris naturalis, (ff) & ejus 29 quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus est regis, nec hoc magis quam illud sine causa tolli potest. Ubi enim dominium aut jus aliud alicui legitimo modo partum est, id ne sine causa ei auferatur juris est naturalis. Contra si rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus subditi. Hoc ergo differt jus subditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc est qui nulla ratione subditi sunt) 30 supereminenti dominio nullo modo subest: nam de pœna infra videbimus: subditorum autem jus ei dominio subest, quatenus publica utilitas desiderat.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falsum sit quod b qui-

b *Bal. in l. Cesar. 15. D. de publicanis. Bart. in l. sicut 7. D. quod cujusque universitatis, nom. Jas. cons. 1. col. 4. vol. 1. & alii allegati a Vasq. d. c. 3. n. 5.*

GRONOVII.

25 *Civiles leges in eo*] Ut eorum nomine rex vel ejus procurator possint conveniri coram judicibus ab ipso constitutis.

26 *Declaretur jus*] Vult subjectis esse jus conveniendi principis per libellum supplicem, & querendi sibi non servari, quod rex promiserit: sed si contemnat id ille, non esse jus subjectis vi & armis cogendi eum servare quod promisit.

27 *Id jus*] Nempe cogendi.

28 *In pœnam*] Si quis commiserit, quare merito privetur illo jure.

29 *Quod venit ex lege civili*] Quasi posterius privato auferri a rege possit, non prius.

30 *Supereminenti dominio*] Et tamen eo quoque utuntur, qui naves peregrinas & necessitatem publicam in suis portibus attinent aut comprehendunt. Sed hoc potest excusari transitu ad primævam communionem rerum, quam indulget necessitas.

(ee) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 5. §. 7. *J. B.*

(ff) Adde, quæ infra dicentur, Lib. III. Cap. 20. §. 9. *J. B.*

quidam tradunt, contractus Regum leges esse. Nam 31 ex legibus nemini jus adversus Regem nascitur: ideo si eas revocet nemini facit injuriam. Peccat tamen si sine justa causa id faciat. At ex promissis 32 & contractibus jus nascitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum, legibus subditi omnes. Possunt tamen quædam esse mixta ex contractibus & legibus, ut contractus 33 cum vicino rege, aut 34 cum publicano factus, qui simul pro lege publicatur, quatenus ei insunt quæ subditis 35 observanda sunt.

X. b Veniamus ad successores: de quibus adhibenda distinctio est, sintne omnium simul bonorum heredes, ut qui regnum, 36 quod in patrimonio est, testamento, vel ab intestato accipiunt; an successores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut 37 ex præscripto; sive imitatione quadam vulgaris hereditatis, sive aliter: an vero mixto jure succedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes sunt, quin promissis & contractibus teneantur dubitandum non est. Pro debitis enim etiam personalibus bona defuncti ut obligata sint, ipsi rerum dominio coævum est.

XI. 1. c At qui in jus regni duntaxat succedunt; aut partim in bona, in jus regni vero in solidum; quatenus obligentur, tam dignum est quæri, quam confuse hactenus tractatum est. d Directe, hoc est ἀμέσως, hos successores regni, qua tales, non obligari satis est manifestum. quia jus non accipiunt ab eo qui proxime decessit, 38 sed a populo, sive ea successio propius acce-

GROTII.

b *Veniamus ad successores*] Vide Scriptores quibus utitur *Reinkingius* lib. I, classe III, cap. 10.

c *At qui in jus regni duntaxat succedunt*] Vide *Aymonium* editum a Frehero p. 373.

d *Directe, hoc est ἀμέσως, hos successores regni, qua tales, non obligari satis manifestum est*] Sic Solomo obligatus non fuit eo promisso, quod Semei David fecerat. [Vide I *Reg.* II. 9. & quod ea de re dictum est apud PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. II. §. 13. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Ex legibus nemini*] Si quam legem non servet aut abroget rex, non potest eo nomine a privato in jus vocari.

32 *Et contractibus jus nascitur*] Actio privatis ad conveniendum regem, etiam apud judices ab ipso statutos.

33 *Cum vicino rege*] Quo quod convenit, ut utriusque subjecti præstent in alterius territorio aut in mari, omnibus & singulis exequendum est.

34 *Cum publicano*] Cui portorium aut aliud vectigal locatur.

35 *Observanda*] Nempe in vectigalibus pendendis.

36 *Quod in patrimonio*] I, 3. 12.

37 *Ex præscripto*] Lege regni.

38 *Sed a populo*] Qui eam familiam & omnes ex ea orituros semel legit tanquam alium ex alio recepturos, & unicuique jus proprium dedit, perinde ac si omne vivi

accedat ad jus 39 hereditatum vulgarium, sive absit longius: de quo discrimine supra egimus.

2. Sed ἐμμέσως, id est e 40 per interpositam civitatem, obligantur etiam tales successores: quod sic intelligetur. Cœtus quilibet, non minus quam personæ singulares, jus habet se obligandi per se, aut per 41 majorem sui partem. Hoc jus transferre potest tum expresse, tum per consequentiam necessariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. 1. Non tamen in infinitum hoc abit. neque enim obligandi infinita potestas ad imperium recte exercendum necessaria est, ut nec ad tutelam aut curationem, sed quatenus ejus potestatis natura exigit. f *Tutor domini loco habetur*, inquit Julianus a, *cum rem administrat, non cum pupillum spoliat*. quo sensu & illud intelligendum quod dixit Ulpianus b, 42 magistri societatis pactum societati non prodesse tantum, sed & obesse. Neque tamen, ut quidam existimant c, lex hæc 43 ad naturam 44 negotiorum gestorum exigenda est, ut tum demum ratus sit habendus actus, si utiliter gestus sit. Nam ad tales angustias reipublicæ imperantem

a *L. qui fundum. 7. §. si tutor v. 3. D. pro empto. L. ab agnato. 12. D. de curatoribus. L. 22. pactum. C. de pactis. L. contra. 28. §. si curator, 1. D. de pactis.* b *L. item, 14. D. de Pactis.* c *Alph. de Castro. l. 1. de leg. pœnalibus c. 5. Vict. in Relec. de potest. Papæ. & conc. num. 18.*

vivi ac præsentes fuissent: ita ut nemo a proximo, cui successit, jus suum referat, sed omnes a prima electione.

GROTII.

e *Per interpositam civitatem obligantur*] Similia vide c. 1. *de solutionibus*. Propius ad rem facit c. Abbate, 3. *de sententiis & re judicata*, ubi notanda verba: *Cum tam supradicti avi donatio quam locorum acquisitio promissorum fuerint nomine regni facta*. Vide & *Treutl.* parte 1. disput. VI. thesi 7. *Syr.* de pace religionis concl. 19.

f *Tutor domini loco habetur, inquit Julianus, cum rem administrat, non cum pupillum spoliat*] Huc pertinent ea quæ habet *Camdenus* parte IV. Elisabethæ anno CIƆIƆXCV; & quæ *Cromerus* habet de Georgii Bohemiæ regis ære alieno imprudenter suscepto a Wladislao, lib. XXVII. (*pag. 593.*)

GRONOVII.

39 *Hereditatum vulgarium*] 2, 7, 19.

40 *Per interpositam civitatem*] Nam pro defuncti principis, ut capitis sui, debitis obligatur civitas, ut corpus ejus: quod cum transierit ad successorem, & hunc pro capite acceperit, oportet hunc onera corporis non ab se aliena putare.

41 *Majorem sui partem*] 2, 5, 17.

42 *Magistri societatis*] Qui præerat sociis exercendi vectigalis publici, velut scripturæ aut portoriorum decumarumve. *Cicer.* 2. in Verr. 71. & 74. lib. 13. epist. 5. & 65.

43 *Ad naturam negotiorum*] Non stricte accipienda, ut sit in impensis a negotiorum gestore factis.

44 *Negotiorum gestorum*] Actionis contrariæ, quam qui se ultro negotiis aut litibus alienis obtulit, negotiorum gestor habet, & ea præstatur indemnis duntaxat in eo, quod communi hominum judicio utiliter gessit.

GRO-

tem redigere, ipsi reipublicæ esset periculosum. Quare nec sensisse hoc credendus est populus cum imperium detulit. Sed quod a Romanis Imperatoribus in causa civitatis a responsum est, 45 valere transactionem quam magistratus fecissent 46 in re dubia, non si indubitate id quod deberi possit remissum sit, idem ad nostram de populo toto quæstionem referri debet ac potest, sed servata proportione.

a L. Præses, 12. C. De transaction.

2. Sicut ergo leges non quævis subditos obligant b, possunt enim, etiam extra eas quæ jubent quod illicitum est, g esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ; sic & contractus regentium ita obligant subditos, si probabilem habeant rationem, h quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est melior, quam illa quæ a multis afferri solet de exitu 47 modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est: quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur is qui postea regnum plenissimo jure acciperet.

b Th. 1, 2. q. 95. art. 3. Pan. in c. quæ in ecclesiarum. num. 14. Felin. n. 60. Turrecrem. in c. sententia 11. q. 3. concl. 6, & 7. n. 8. & 9. Alii in c. licet, de vot. Aguirre Apol. p. 1. n. 70.

3. i Laudatur Cæsar Titus hoc nomine, quod beneficia a superiori-

GROTII.

g *Esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ*] Ut lex Cabadis Persarum regis apud *Procopium* (Persic. Lib. I. c. 5.) & *Agathiam*. (Lib. IV. c. 12.) Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus, Legatus Justini II. ad Chosroën, agens de iis quæ Justinianus Saracenis promisisse videbatur: οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἔθει, φημὶ δὲ τὸ πλέον καὶ νόμῳ μὴ λυσιτελοῦντι, καὶ εἰ πέφυκε βασιλεὺς ὁ τὸ ἔθος ἰσχυροποιήσας ἤγουν νομοθετήσας, πολιτεία καταδικασθήσεταί ποτε· *Non enim ex unius hominis consuetudine, aut etiam lege non utili, etiam si Imperator sit qui morem talem firmaverit, aut lege sanxerit, respublica unquam condemnabitur.* [Hoc est è MENANDRI *Protectoris Legat.* c. 12. sed ibi *Joannes* Legatus loquitur, non *Petrus*. J. B.]

h *Quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet*] *Sidonius* lib. V. epistola XVII. *Quicquid spoponderit princeps, semper redhibet principatus.* Vide *Ambrosium* in laudibus Theodosii, (*pag.* 492. C. *Ed. Paris.* 1569.) *Symmachum* lib. IV, epist. 7, & 19. lib. V, 37. Conc. Toletanum V, c. 6. C. *cæterum* 3. *de donationibus.* debita Justiniani, qui æs magnum reliquerat, a Justino imperii successore persoluta narrat *Corippus* lib. II.

GRONOVII.

45 *Valere transactionem*] Remissionem debiti.

46 *In re dubia*] Etiamsi ambiguum sit, possitne illud debitum omne obtineri, an eo carendum sit, sive ob actionis, sive ob debentis infirmitatem.

47 *Modicæ aut immodicæ*] Ut contractus principis, tanquam populi, obliget successorem, si non eo nimis imperium gravetur: contrario casu non obliget.

GROTII.

i *Laudatur Cæsar Titus hoc nomine*] Historia apud *Suetonium* c. 8. apud *Xiphi-*

perioribus concessa a se peti passus non est; cum Tiberius, & eum secuti, non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Titi exemplum secutus Imperator optimus Nerva in Edicto quod k 48 apud Plinium exstat sic ait: *Nolo existimet quisquam quæ alio Principe vel privatim vel publice est consecutus, ideo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat si illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius instauratis eget precibus.* At vero de Vitellio cum narrasset Tacitus a eum, nulla posterûm cura, laceraffe imperium; vulgo 49 ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibusdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud sapientes cassa habebantur;* l *quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant.* a Hist. III. c. 55.

4. Illud hic addendum est, si quo casu contractus incipiat vergere non ad damnum modo aliquod, sed ad perniciem publicam;

Xiphilinum ex Dione, (pag. 212. *Edit. Rob. Steph.*) & apud *Victorem*, (*in Cæsarib.* c. 10.) Simile c. Justitiæ, 15. causa XXV, quæst. 1. *Gail.* obs. 11. LX, 15. Vide & Radevici historiam. *Gunterus Ligurino* lib. V.

Neve secuturi factum subvertere reges
Aut revocare queant, regali tuta sigillo
Argumenta Duci, monimentaque certa reliquit. (Verf. 569, & seqq.)

Et libro VIII. (*verf.* 579. &c.)

Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
Ut quicunque bona priscorum munera regum
Hactenus ista fide possederat, idque probare
Legitimis poterat vel demonstrare tabellis,
Principis assensu titulo gavisus eodem
Nunc quoque possideat ———

k *Apud Plinium*] X. Epist. 66.

l *Quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant*] Laudat & applicat *Mariana* ad immensam munificentiam Friderici Regis Neapolitani XXVI, 16. A Nerone donata etiam ab emtoribus repetiit Galba, relicta decima. *Tacitus* historiarum I. (*Cap.* 20.) & *Plutarchus* (*in Galb.* Tom. II. pag. 1060. A.) Pertinax etiam a libertis ea exegit quæ sub specie venditionis, Commodo Principe, lucrifecerant. [*Capitolinus*, Cap. 8.] Basilius Macedo Imperator repetiit quæ Michaël Imperator elargitus fuerat. *Zonaras* de eo: (Lib. XVI. Cap. 8. *Ed. Reg.*) Ἐψήφιστο παρὰ πάντων τοὺς ἐξ οὐδεμιᾶς χρήματα λαβόντας εὐλόγου λαβεῖν ἀναδιδόναι ταῦτα, ἢ τό γε ἐπὶ μετριώτερον ἥμισυ· *Communi consensu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex causa accepissent; partim totas, partim dimidium redderent.* Vide eundem Isaacio Comneno. (*Lib.* XVIII. *Cap.* 4.) De donationibus Ludovici XI. vide *Serranum* Carolo VIII. (Pag. 413.) De ejusdem donationibus, etiam quæ Ecclesiis factæ, non servatis, *Philippum Cominæum* lib. IX. (*Verf. Sleidan.* Lib. VI. Cap. 7. ipsius Auctor.) *Marianam* vero de donationibus quas Arragoniæ rex Ramirus fecerat, rescissis, libro X, c. 16. de Isabellæ donationibus rescissis per ipsam XXVIII, 18. *Cromerum* de Casimiri regis Poloniæ testamento partim probato, partim improbato, XII. (Lib. XIII. pag. 322, 323.)

GRONOVII.

48 *Apud Plinium*] Lib. 10. post epist. 66.

49 *Ad magnitudinem*] Avide accipiente quæ ille prodige donaret.

cam, ita ut ab initio contractus 50 in extensione ad illum casum censendus fuisset injustus & illicitus, tunc 51 non tam revocari eum contractum posse, m quam declarari eum non ultra obligare, quasi factum sub conditione, sine qua juste fieri non potuit.

5. Quæ de contractibus diximus, eadem intelligenda sunt n de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hic quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio.

6. At si contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id Regi permissum non est, alienationem pertineant, non valebunt, ut facti de re aliena. Tantundem erit in 52 regnis restrictis, si quam materiam, aut actuum genus populus a potestate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant, populi per se, aut per eos, qui 53 populum legitime referunt, consensus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione 54 supra diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facile judicari poterit, justæ an injustæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exsolvere recusarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud Bodinum [a] videre est.

XIII. Illud quoque o a multis traditum, [b] beneficia Principum, quæ liberaliter sunt concessa, semper posse revocari, sine distinctione transmittendum non est. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de suo facit, & quæ, nisi adsit 55 precarii clausula, vim habent perfectæ donationis. p Hæc revocari non possunt, 56 nisi quod subditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam

[a] *Lib.* 1. c. 8. §. *Neque enim.*

[b] *Curt. Jun. consf.* 138. n. 4. *consf.* 157. n. 18. *Cravetta de ant. tem.* 2. p. 1. *partis princ. n.* 38. *Bell. in spec. prin. rubr.* 26. *Ant. Gabr. lib.* 1. *tit. de jure quaes. non tollendo conc.* 6. *n.*20. & *concl.* 7.

GROTII.

m *Quam declarari eum non ultra obligare*] C. Suggestum est, 9. de decimis. Exemplum in Actis Alfonsi & Sanctii apud *Marianam* lib. XII, c. ultimo: apud *Camdenum* dicto anno CIↃ IↃ XCV. & anno CIↃ IↃ XCVII. in controversia Hanseatica.

n *De alienatione*] Habes huc pertinentia in Conciliis Galliæ tomo III.

o *A multis traditum*] Vide citatos per *Reinkingium* libro II, classe II, cap. 8. num. 26. & sequentibus.

p *Hæc revocari non possunt*] Vide Afflictum decis. CXXVIII. num. 10.

GRONOVII.

50 *In extensione ad illum casum*] Interpretatione productus & applicitus ad hunc eventum.

51 *Non tam revocari*] Non necesse esse, ut solenniter rescindatur, sed sufficit testari & significare principem se eo non teneri.

52 *Regnis restrictis*] Quæ non pleno jure tenentur, sed certis legibus.

53 *Populum legitime referunt*] Ordines vel Status.

54 *Supra*] 2, 6.

55 *Precarii clausula*] Ut tamdiu valeant, quamdiu non fuerit aliter constitutum.

56 *Nisi quod subditos attinet*] Quando

blicam cum compensatione si fieri potest. Sunt alia quæ 57 vinculum duntaxat legis demunt sine ullo contractu. Et hæc sunt revocabilia. Quia sicut lex sublata universaliter reponi universaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæsitum est adversus legis auctorem.

XIV. Contractibus vero eorum, qui sine jure imperium invaserunt, non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verso tamen tenebuntur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

do subjectis concessa sunt, ob crimen rebellionis aut seditionem similève delictum, aut si ea reipublicæ detrimento esse cœperint: & tum tamen pro jure quæsito, quod aufertur, aliquid par illis restituendum.

57 *Vinculum legis demunt*] Iis quibus simpliciter conceditur, quod alicui civitati vel corpori collegiove aut familiæ vel personæ profuturum est, nulla mentione pacti cum illis initi, præter legem omnes obligantem.

Caput XV.

De federibus ac sponsionibus.

I. *Publicæ conventiones quæ.*
II. *Dividuntur in federa, sponsiones, pactiones alias.*
III. *Federum & sponsionum discrimen, & in quid sponsiones obligent.*
IV. *Rejecta divisio federum quam Menippus fecit.*
V. *Federum divisio in ea quæ idem statuunt cum jure naturæ: & unde id natum.*
VI. *Et ea quæ aliquid adjiciunt: quæ sunt æqualia;*
VII. *Aut inæqualia, quæ rursum dividuntur.*
VIII. *Federa cum his qui alieni sunt a vera religione licita esse jure naturæ:*
IX. *Nec universaliter prohiberi lege Hebræa;*
X. *Nec Christiana.*
XI. *Cautiones circa talia federa.*
XII. *Christianos omnes obligatos ad fedus ineundum adversus hostes Christianismi.*
XIII. *Si plures federatorum bellum gerant, cui potius opem ferri oporteat, distinctionibus explicatur.*
XIV. *An tacite renovatum censeatur fedus.*
XV. *An partis alterius perfidia alteram liberet.*
XVI. *In quid teneantur sponsores si sponsio improbetur, ubi de Caudina sponsione.*
XVII. *An sponsio non improbata obliget ex notitia & silentio, distinctionibus explicatur, ubi de sponsione Luctatiana.*

a L. Conventionum. 3. D. de pactis.

I. Conventiones Ulpianus a divisit in publicas & privatas: & publicam exposuit non ut quidam putant definitione, sed exemplis additis, *quæ fit per pacem*, (aa) quod primum exemplum est: *quoties inter se duces belli quædam paciscuntur;* quod secundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quæ nisi 1 jure imperii majoris 2 aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt non tantum a contractibus privatorum, sed & a contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque istis belli causa nasci solet, frequentius tamen ex publicis. Ideo postquam de conventionibus generaliter a nobis tractata sunt satis multa, quædam addenda sunt quæ ad excellentiorem hanc speciem pertineant.

II. Publicas has conventiones, quas Græci συνθήκας vocant, dividere possumus in federa, sponsiones, pactiones alias.

III. 1. De federum & sponsionum discrimine adiri potest 3 Livius b libro IX. ubi recte nos docet federa esse quæ fiunt jussu summæ potestatis, & in quibus ipse populus iræ divinæ obstringitur si minus stetur dictis. Ea apud Romanos peragi 4 per feciales solebant addito 5 patre patrato. Sponsio autem est, ubi hi qui a potestate summa mandatum ejus rei non habent 6 aliquid promittunt, quod illam proprie tangit. Apud Sallustium c legimus: *Senatus uti par erat decrevit, suo atque populi injussu nullum potuisse fedus fieri.* Hieronymus Syracusarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, d societatem fecerat: at postea Carthaginem misit ad fedus ex societate faciendum. Quare a quod apud Senecam patrem est: *Imperator fedus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & federe continetur:* ad 7 antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum

b Cap. 5.

c Bell. Jugurth. c. 43.

d Lib. XXIV. c. 6.

GROTII.

a *Quod apud Senecam patrem est*] Contr. IV, 25.

GRONOVII.

1 *Jure imperii majoris*] Ab ipso principe vel populo.

2 *Aut minoris*] A legatis utrorumque vel præfectis summæ rei.

3 *Livius libro IX.*] c. 9.

4 *Per feciales*] Sacerdotes Deæ Fidei, qui ante omnia fidem publicam in fœderibus & belli causis examinatis, rebus repetundis & bellis dicendis curabant. *Liv.* 4, 30.

5 *Patre patrato*] Primo fecialium, qui omnium nomine loquebatur in rebus repetendis ac bello indicendo, *Liv.* 1, 32.

6 *Aliquid promittunt*] Et pollicentur se operam daturos atque effecturos, ut ille populus vel princeps, pro quo promittunt, id ratum habeat.

7 *Antiquos eos*] Qui Imperatores fuerant liberæ reipublicæ ante Cæsares.

(aa) Vide Clariss. NOODTII Librum *de Pactis & Transactionibus*, Cap. 7. *J. B.*

datum acceperant. At b in regnis, regum est fedus facere. Euripides Supplicibus (*verf.* 1188, *& feqq.*)

> —— *τόνδε δ' ὀμνύναι χρεὼν*
> *Ἄδραστον· οὗτος κύριος, τύραννος ὢν*
> *Πάσης ὑπὲρ γῆς Δαναϊδῶν ὁρκατομεῖν.*
>
> —— *Adraftum hunc opus*
> *Jurare: namque is jus habet regni potens*
> *Ut civitatem federe obftringat fuo.*

Legendum enim ibi, ut diximus, *ὁρκατομεῖν*, (bb) non *ὁρκατομεῖ.*

2. Sicut autem magiftratus populum non obligant, ita nec minor pars populi: quod 8 pro Romanis *a* eft adverfus Gallos *a Livius,*
Senonas: (cc) nam major pars populi erat apud 9 Dictatorem v, 49.
Camillum. 10 bifariam autem, ut apud Gellium eft, cum populo agi non poteft.

3. Sed ubi 11 qui jus populi non habent, de eo quod populi eft fpoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis

GROTII.

b *In regnis, regum eft fedus facere*] Vide quæ infra lib. III. c. XX. §. 2. & fequentibus. *Servius* ad illud II. Æneidos (*verf.* 161.)

> ——— *Servataque ferves*
> *Troja fidem;* ———

Quia quod rex promittit videtur refpublica promittere. Et ubi Æneas fingulari certamine pugnaturus prius cum Latino fedus facit; *Turnum*, ait, *non inducit jurantem, quia præfente rege non habet poteftatem.* (In Æn. XII, 212.)

GRONOVII.

8 *Pro Romanis adverfus*] Non hoc purgat Romanos, fed quia majus imperium erat penes Camillum. Alioquin ea major pars eum circumftabat, antequam dictator diceretur, quum tamen nihil jure agere fe poffe cenfuit.

9 *Dictatorem Camillum*] M. Furium, qui ab exfilio revocatus Dictatorque dictus cum exercitu intervenit, Gallis aurum, quod ob difceffum ftipulati erant, penfantibus, & id pactum pro nullo habuit, *Liv.* 5. 46. & 49. *Flor.* 1. 15, & 22.

10 *Bifariam cum populo*] Gellius 13, 15. *Non poffunt eodem tempore diverfis locis, vel a diverfis magiftratibus haberi comitia.* Livius 7, 16. *Ne quis populum fevocaret, capite fanxerunt.*

11 *Qui jus populi non*] Qui à populo non acceperunt poteftatem ipfum obligandi.

(bb) Ita quidem legitur in omnibus Edd. iftius Operis: fed pro voce illâ, Linguæ Græcæ ignotâ, voluit fcribere Auctor *ὁρκωμοτεῖν* & *ὁρκωμοτεῖ*, ut habent omnes Editiones *Euripidis.* Ceterum emendatio illa fugit diligentiffimum *Barnefium*, qui alias de ea aliquid dicere non omififfet. *J. B.*

(cc) Non tenebantur Galli fcire, *Camillum* Dictatorem creatum fuiffe, neque inquirere, major an minor pars Populi *Capitolio* includeretur: tum ibi Senatum, civium partem auguftiorem, videbant. Plura diximus in Notis noftris Gallicis. *J. B.*

aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse, si operam omnem dedissent, ut id quod spoponderunt fieret, secundum ea quæ de promisso tertii facto c 12 supra diximus: sed negotii hujus, 13 cui contractus inest, natura obligationem 14 multo strictiorem desiderat. Nam qui contrahendo aliquid de suo dat, aut promittit, is vicissim præstari reipsa sibi aliquid vult; unde & jure civili, quod facti alieni 15 promissiones repudiat, promissio tamen 16 ratam rem haberi ad id quod interest obstringit.

a Lib. xxxiv. c. 57. IV. Federa Menippus regis Antiochi ad Romanos Legatus, referente d Livio a, magis ex usu suo quam ex præscripto artis ita divisit, ut diceret tria esse eorum federum, quæ inter se paciscerentur reges civitatesque, genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris esse arbitrium: alterum, cum 17 pares bello æquo federe in pacem atque amicitiam venirent. tunc repeti reddique per conventionem res, & si quarum turbata bello possessio sit, eas aut 18 ex formula juris antiqui, aut 19 ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali federe inter se jungendam coëant: quos nec dicere leges, nec accipere.

V. 1. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus federa alia idem constituere, quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. (dd) Prioris generis federa non tantum fieri solent inter hostes qui a bello discedunt, sed olim & fiebant

GROTII.

c *Supra diximus*] Hoc lib. c. XI, §. XXII.

d *Livio*] Adde *Diodorum Siculum* Exc. leg. IV. (collect. à *Fulvio Ursino*, pag. 315.)

GRONOVII.

12 *Supra diximus*] 2, 11, 22.

13 *Cui contractus*] Quod non est nudum promissum, vel actus beneficus merus, sed actus cum obligatione, qui dicitur contractus 2, 12, 1.

14 *Multo strictiorem*] Ut aliquid amplius debeant sponsores, nempe uti se sistant aut dedantur iis quibus spoponderunt, uti duces in fœdere Samnitico & Numantino.

15 *Promissiones repudiat*] Declarat irritas §. 2. Inst. *de inutil. stipul.*

16 *Rem ratam haberi*] Quam facit procurator alterius in rem agens §. 1. Inst. *de Satisd.* l. 2. D. *rem ratam haberi.*

17 *Pares bello*] Dum neutra pars superior aut inferior est altera: quamdiu nondum est inclinatus status belli.

18 *Ex formula juris antiqui*] Prout olim conventum erat, aut res sese habebat ante bellum: ut restituantur in statum quo fuerant, antequam turbæ inciderent.

19 *Ex partis utriusque*] Ut habeantur eo modo, qui dum paciscuntur, optimus visus est, *Justin.* 8, 4.

(dd) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gen.* Lib. VIII. Cap. 10. *J. B.*

GRO-

bant sæpe, & aliquo modo erant necessaria inter eos qui ante nihil contraxissent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse a natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rursus aliquo post diluvium tempore malis moribus esset obliterata, e ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur; quod 20 Σκυθισμὸν vocat a Epiphanius.

2. Hinc illa f apud Homerum, an prædones estis? 21 amica interrogatio, g cujus & Thucydides meminit, & in 22 Solonis b lege veteri collegia ἐπὶ λείαν ἐρχομένων: quippe, ut c Justinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud 23 in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat. idemque fit, si quis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque casu 24 postliminium detur. Sic Corcyrenses

a Præf. adv. Hær. & Lib. I. p. 4. & seqq. Ed. Petav.
b l. ult. D. de collegiis.
c Lib. XLIII. c. 3.

GROTII.

e *Ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur*] Cæsar de Germanis, (*Bell. Gall.* VI. 23.) *Latrocinia nullam habent infamiam quæ extra fines cujusve civitatis fiunt.* Accedit testis *Tacitus* de moribus Germaniæ, (*Cap.* 14. & 26.) & *Saxo* libro XIV, & alibi. Idem de Tyrrhenis scriptum est *Servio* ad VIII. 429. & X. Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. *Diodoro Siculo* (*Lib.* V. Cap. 34.) de Lusitanis: quicum *Plutarchus* consentit Mario: τὸ λῃστεύειν ὄντι τῶν Ἰβήρων οὐχὶ κάλλιστον ἡγουμένων· *ad id tempus Hispanis latrocinari inter pulcherrima habebatur.* (Pag. 408.) Simile est quod Judæi damnum datum ei qui nec Judæus sit, nec Judæis federatus, sarciendum negant. (Vide *Baba Kama*, Cap. 1. §. 2. pag. 13. *Ed. Constantini l'Empereur. J. B.*]

f *Apud Homerum*] Odysseæ γ. ubi Scholiastes: ὡς ἄδοξον ἦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ λῃστεύειν, ἀλλ' εὔδοξον. *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, sed insuper gloriosum ducebatur.* (Ad vers. 71.)

g *Cujus & Thucydides meminit*] Libro I. additque: οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνην τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον· *nondum infamiam habebat id vitæ genus, quin potius laudi tribuebatur.* (Cap. 5.)

GRONOVII.

20 Σκυθισμὸν] Quod Scythæ plerique morem eum vagandi & invadendi aliena retinuissent, quum aliis gentibus jam placuisset vita cultior.

21 *Amica interrogatio*] Quæ fit & accipitur sine offensa ejus, qui interrogatur.

22 *Solonis lege*] Longe aliter de verbis Solonis, quæ extant l. ult. D. de Collegiis & corporibus, *Salmasius* ad jus Attic. & Romanum. Legit enim ὁ καπηλείων κοινωνοὶ ἢ ἐμπορίων. (At emendatio illa minimè necessaria est. Vide omnino Ampliss. BYNCKERSHOEK. *Observ. Jur. Civ.* Lib. I. Cap. 16. *J. B.*]

23 *In Romano jure*] L. 5. §. 1. D. *De Capt. & post. rev.*

24 *Postliminium*] Ut liber sit ac sui juris, perinde ac si captivus ex hostium custodia evasisset.

ses olim ante belli Peloponnesiaci tempora hostes Athenienfium non erant, sed nec pacem cum illis nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem a apparet. De Boccho Sallustius: b *nobis neque bello neque pace cognitus.* Hinc in barbaros prædam exercere laudatum c Aristoteli, & ipsa 25 vox hostis veteri Latio nihil nisi externum significabat.

a Lib. 1. c. 40.
b Bell. Jug. c. 22.
c Politic. l. 8.

3. Sub hoc genere comprehendo & fœdera quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, ut jus commercii sit, quatenus ista 26 sub jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Utitur hoc discrimine Arco, in oratione ad Achæos apud d Livium, ubi non de societate ait quæri, sed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne servis Macedonum apud se perfugium esset. Hoc genus totum conventionum Græci stricte εἰρήνην vocant, & opponunt σπονδαῖς, ut tum alibi videre est, tum in oratione Andocidis e de pace cum Lacedæmoniis.

d Liv. lib. XLI. c. 24. 29.
e Orat. III. pag. 271. Ed. Wech.

VI. 1. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. h Æquales sunt quæ utrinque eodem modo se habent αἳ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι, ut Isocrates f in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet (*Æn.* XII, 190, 191.)

f Pag. 71. A. Ed. Steph.

Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas
Invictas gentes æterna in fœdera mittam.

Græci istas vocant modo 27 συνθήκας simpliciter, modo 28 συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut apud Appianum & Xenophontem videre est, 29 has magis proprie σπονδὰς, & quatenus minus dignos respiciunt 30 προστάγματα, aut συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων, quas (ee) Demosthenes in oratione de Rhodiorum libertate fugiendas ait

GROTII.

h *Æquales sunt*] Sic *Plinius* Parthos ait cum Scythis ex æquo degere. (*Hist. Nat.* VI. 25.) Pompejus apud *Lucanum* de eadem Parthorum gente (VIII, 232.)

——— *Solus*
Ex æquo me Parthus adit.

GRONOVII.

25 *Vox hostis*] *Cicero* 1. offic. 12.

26 *Sub jure naturali*] Nec ulterius porriguntur, neque adjiciunt aliquid juri naturali 2, 2, 13.

27 Συνθήκας] Compositiones.

28 Συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ] Compositiones pari & æqua lege.

29 *Has magis proprie*] Inæquales.

30 Προστάγματα] Justinus *legem parendi dicere* 2, 3. *legem pacis statuere* 9, 5.

(ee) Immo locus ille est ISOCRATIS, in *Archidam.* En ipsa verba: Καίτοι χρὴ τοὺς ἐλευθέρους, ἐλευθέρους εἶναι, τὰς μὲν ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας· Pag. 126. C. *Ed. H. Steph.* Confudit Auctor, ideo quod in laudatâ Oratione *Demosthenis* aliquid legerat de *Rhodiis*, quod huc tendit, quamquam alio modo, *pag.* 79. C. *Ed. Basil.* 1572. Error autem

ait his qui libertatem amant, quia ad servitutem accedant proxime.

2. Utriusque modi federa 31 aut pacis aut 32 societatis alicujus fiunt causa. Æqualia pacis, ut quæ de restituendis captivis, rebus captis, & 33 ad securitatem conveniri solent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & consectaneis. Æqualia societatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, puta utrinque 34 ne vectigal ullum solvatur, quod in vetere erat federe Romanorum 35 & Carthaginiensium, excepto eo quod 36 scribæ & 37 præconi dabatur, aut ne majus solvatur quam in præsens, aut ad certam quantitatem.

3. Sic & in bellica societate ut auxilia præstentur paria equitum, peditum, navium, sive ad omne bellum, quod Græci i *ξυμμαχίαν* vocant, & explicat Thucydides a *τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν, eosdem hostes & amicos habere*: quod & apud Livium sæpe reperias, sive 38 ad tuendos fines duntaxat, quod *ἐπιμαχίαν*, sive ad certum bellum, aut in certos hostes, aut in omnes quidem, sed exceptis sociis, ut in federe inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium b est; quomodo & Rhodii c Antigono & Demetrio per fedus auxilia promiserunt in hostes quosvis, excepto Ptolemæo. Potest, ut diximus, æquale fedus & ad res alias pertinere, k ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne subditos alterius alter defendat, ne iter alterius hosti præbeat.

a *Lib.* III. c. 75.

b *Lib.* VII c. 2.

c *Plutarch. in Demetr.* p. 899. A.

VII. 1. Ex æqualibus qualia sint inæqualia facile est intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus

autem huc translatus è *Mari Libero*, Cap. 13. *init.* ubi dudum locus ita ab Auctore laudatus fuerat. *J. B.*

GROTII.

i *Ξυμμαχίαν vocant*] Veteres *ὁμαιχμίαν*. Zosimus lib. V. (c. 42.) [Vox autem *ὁμαιχμία* reperitur eo sensu, quo Auctor noster exponit, apud *Thucyd.* I. 44. Adde de his omnibus *Andr. Dounæi* Prælection. in *Demosthen.* Orat. Philipp. De Pace, *pag.* 139, & *seqq.* J. B.]

k *Ut ne in confinio alterius alter arces habeat*] Exemplum vide apud *Procopium* Persicorum I. (Cap. 2.)

GRONOVII.

31 *Aut pacis*] Ut cessent hostilia.

32 *Societatis*] Ut præstentur auxilia mutua.

33 *Ad securitatem*] Ut tuto liceat altrinsecus versari.

34 *Ne vectigal*] Tale Romanorum & Massiliensium. *Justin.* 43, 5.

35 *Et Carthaginiensium*] Quod paulo post ejectos reges factum est. *Polyb.* 3, 22.

36 *Scribæ*] Qui in portu annotabat, quæ naves, quas merces adveherent.

37 *Præconi*] Qui proclamabat venales merces: quod præconium vocat *Cato* de Re Rust.

38 *At tuendos fines*] *Guarantie*, ut Atheniensium & Corcyræorum.

 39 *Nec*

nus digna. Ex parte digniori, ut si quis auxilia promittat 39 nec restipuletur, 40 aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Isocrates dicto Panegyrico loquitur, 41 τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον, sunt ea quæ diximus προστάγματα aut ἐπιτάγματα vocari. Et hæc ipsa aut cum imminutione sunt imperii, aut sine ejus imminutione.

a Liv. xxx, 37. 2. Cum imminutione imperii, ut in secundo federe a Carthaginiensium cum Romanis, ne cui Carthaginienses bellum facerent, injussu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκουον ἐκ σπονδῶν, *Carthaginienses Romanis ex federe morem gerebant.* Potest addi huic generi 42 deditio conditionata, nisi quod illa non imminutionem, sed 43 translationem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem federis nomine & alibi Livius b appellat, ut libro IX. *Theates Apuli impetraverunt ut fedus daretur, neque ut æquo tamen federe, sed ut in ditione populi Romani essent.* b Cap. 20.

3. Sine imminutione imperii onera aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria, 44 de solvendo stipendio, de 45 mœnibus diruendis, 46 ut locis quibusdam decedatur; ut dentur 47 obsides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac 48 majestate comiter colenda, cujus federis quæ sit vis 49 alibi diximus. Huic proximum est ut 50 hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit, per fines transitus commeatusve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat: ne socios oppugnare: ne commeatu hostes juvare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: ut federa prius facta cum aliis dirimantur: quo-

GRONOVII.

39 *Nec restipuletur*] Nec caveat eadem reddi sibi, si quo casu oppugnetur.

40 *Aut majora*] Ut præstet aliquid pro majoribus viribus potentior, quod alter non præstet.

41 Τὰ τοὺς ἑτέρους] In quibus altera pars plus æquo deprimitur.

42 *Deditio conditionata*] Sub deditione & juribus quibusdam reservatis.

43 *Translationem imperii*] Ab eo, qui se dedit, ad eum, cui deditur, 2, 5. 31.

44 *De solvendo stipendio*] Ut quod pro hac expeditione militi debetur, dependatur. *Liv.* 5, 27. lib. 8, 36. lib. 9, 42. lib. 10, 5.

45 *Mœnibus diruendis*] *Liv.* 34, 17.

46 *Ut locis quibusdam*] *Liv.* 8, 11. lib. 27, 45. lib. 37, 45.

47 *Obsides, elephanti, naves*] *Liv.* 30, 37. lib. 38, 38.

48 *Majestate comiter*] *Liv.* 38, 11. *Cic.* pro Balb. 16.

49 *Alibi*] 1, 3. 21.

50 *Hostes & amici*] *Liv.* 38, 11.

GRO-

quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre eſt.

4. Solent autem fœdera inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus [a] cenſebat, ſed & inter potentiores & impotentiores, etiam qui bello inter ſe experti non ſunt.

VIII. De fœderibus frequens eſt quæſtio, licitene ineantur cum his qui a vera Religione alieni ſunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet. Nam id jus ita omnibus hominibus commune eſt, ut Religionis diſcrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæſtionem tractant [l] non Theologi [b] tantum, ſed & Juriſconſultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus.

IX. 1. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de novo. Fœdus, [51] non nocendi cauſa, cum alienis a Religione contrahere ante Moſis legem licuit. Exemplum eſt in fœdere [c] Jacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, [d] quando non ſatis conſtat eum fuiſſe idololatram. Neque id lex per Moſem data mutavit. Exemplo ſint Ægyptii, haud dubie tunc idololatræ. [e] Hos tamen averſari vetantur Hebræi. Excipiendi ſunt [52] populi ſeptem divina ſententia damnati, cujus ſententiæ exſecutores erant delegati Iſraëlitæ [f]; nam his in idololatria perſtantibus, & imperium detrectantibus, parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi ſunt [g] Amalecitæ.

2. Fœdera quoque [53] commerciorum, & quæ his ſimilia ad utilitatem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem. nihil enim reperitur quod obſtet. Et exempla habemus fœderum, [h] quæ David & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum in ſacra hiſtoria [i] dici fœdus hoc a Solomone factum juxta ſapientiam quam Deus ei dederat.

3. Lex quidem Moſis [k] ſpecialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾶν τ͂ πλησίον· præterea [54] peculiaris victus & morum ratio Judæis præſcripta familiarem cum hominibus cæteris con-

a Apud Liv. ubi ſupra, XXXIV, 57.
b Th. 2, 2. q. 10. art. 9. Oldr. conſ. 71. Decian. III. conſ. 20.
c Gen. XXXI, 44.
d Geneſ. XXVI, 28, 29.
e Deuteron. XXIII, 7.
f Deut. VII, 1, & ſeqq.
g Deut. XXV, 17. & ſeqq.
h II Sam. V, 11.
i I Reg. V, 12.
k Levit. XIX, 18. & Deuter. XXII, 1.

GROTII.

l *Non Theologi tantum*] Puta *Antoninus*, *Cajetanus*, *Toletus*, *Molina*, *Valdeſius*, *Malderus*.

GRONOVII.

51 *Non nocendi*] De non invadendis finibus, & ut ſit utriusque populi civibus in alterius terris ſecuritas.

52 *Populi ſeptem*] 1, 2. 2.

53 *Commerciorum*] Ut liceat navigare, & merces hinc inde transportare.

54 *Peculiaris victus*] Quod juſſi erant tot vulgaribus aliorum cibis abſtinere, ut immundis.

55 *Mon-*

consuetudinem vix patiebatur. At hinc non sequitur aut benefacere extraneis non licuisse, aut etiam laudabile id non esse, quod male inde collegit posteriorum magistrorum prava interpretatio: unde illud Juvenalis de Judæis, (*Sat.* XIV, 103.)

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti.

a De Offic. I, 16.
b De Benef. IV, 29.
c Hist. V, 5.
d Joan. IV. 9. Act. X, 28. XI, 3. & alib.
e Apud Josephum, L. II. contr. Apion. Cap. 36. pag. 492. Ed. Huds. Lugd. B.
f Eclog. ex Lib. 34. apud Phot.
g Vit. Apoll. Tyan. L. V. c. 33. Ed. Olear.

quo loco exemplum 55 monstrandæ viæ minime molesta neque sumtuosa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero a dicit & b Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: c *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, adversus omnes alios hostile odium.* Sic in novi federis historia legimus d sæpe, non solitos Judæos convivere 56 συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι alienigenis. Et Apollonius Molo e Judæis objiciebat, ὅτι μὴ παραδέχοιντο τοὺς ἄλλαις προκατειλημμένους δόξαις περὶ Θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις· *non admitti ab eis qui de Deo sentirent alia, nec quicquam ipsis commune esse cum his qui institutis differrent:* Amici Antiochi apud Diodorum f Judæos accusant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας, καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας· *solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita ut cæteros pro hostibus ducant.* Sequitur de iisdem: μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν, *cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle.* Mox eis tribuitur μισανθρωπία, *odium humani generis.* Et apud g Philostratum, Tyanensis de Judæis: οἳ βίον ἄμικτον εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα· *vitæ genus adeo secretum ab humano commercio repererunt, ut ne mensam quidem cum aliis communem habeant.* Sicut & passim Judæis apud Josephum objicitur, τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ διαίτης ἀμιξία, *insociabilis vivendi ratio.*

h Joann. IV, 7.
i 1 Sam. XXVII. &c.
k Ant. VIII, 2. pag. 265.

4. At hunc non esse legis sensum Christus nos docuit exemplo suo, h cum a Samaritide femina aquam accipere non recusavit, legis ubique observantissimus. Sed & olim i David apud populos irreligiosos perfugium sibi quæsiverat, nusquam eo nomine reprehensus. Apud Josephum k Solomoni templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio: ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμὲν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους ἔχομεν· *non sumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos.*

5. Ex-

GRONOVII.

55 *Monstrandæ viæ*] Ut sit nemini non Judæo promiscuum aliquod aut tralatitium officium facere, licet id non magis gravet, quam si digito monstres viam prætereunti.

56 Συγχρῆσθαι] Uti familiaribus, una cibum capere, jungi & conglutinari, coire & consuescere.

GRO-

5. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos supra diximus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ, de quibus scriptum est Deut. XXIII, 6. ***Non quæres prosperitatem eorum*** (ita rectius hoc loco verteris שלמם quam pacem eorum) ***nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.*** Quibus verbis 57 federa benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam sententia est, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe 58 jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. II, 19: neque a Jephthes arma in eos movit, nisi post tentatas æquæ pacis vias, neque David b nisi atrocibus injuriis lacessitus. De societate bellica quæstio superest.

a *Jud.* XI, 16.
b II *Sam.* X.

6. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuisse cum profanis gentibus, exemplo apparet m Abrahami, c impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Mosis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus sensisse n 59 Asmonæos, legis & peritos & reverentes admodum, ut ex religiosa sabbathi observatione, 60 permissa sola sui tutela, non alio armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis d fœdus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo; imo pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiares.

c *Gen.* XIV.
d I *Macc.* VIII. & XII.

7. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus

GROTII.

m *Abrahami*] Idem cum Escole & Anero fœdus fecit. (*Gen.* XIV. 13.) Sic & David cum Achi & Naaso, Solomon com Ægyptiis, Asa cum Benadado. [Vide 1. *Sam.* XXVII. II. *Sam.* X, 2. I. *Reg.* III. I. & XV. 19.]

n *Asmonæos legis & peritos & reverentes admodum*] Laus eorum est in *Thargumo Chaldaico*, in libris *Maccabaicis*, in epistola ad *Hebræos*. Horom exemplum secuti Imperatores & reges Christiani federa aut com non Christianis, aut cum non sane Christianis fecere, Constantinus cum Gothis & Vandalis, Justinianos cum Longobardis: cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Suevis, Vandalis, Theodosius, Honorius, Leo, Heraclius, Basilius, Isaacius Angelus, Palæologus: cum Mauris reges Hispaniæ Alfonsus Hispalensis, Ramirus, Alfonsus Castus, Sanctius Castellæ, Ferdinandus cognomine Sanctus: Petrus Legionis rex: Alfonsus Castellæ rex prudentissimus: cum Tartaris Rodolphus Habspurgensis. Adi *Johannem de Carthagena* libro III. de jure belli Romani Pontificis, c. I. Julius II. Pontifex Turcis usus.

GRONOVII.

57 *Fœdera benefica*] Quæ non modo securitatem, sed etiam mutua officia & honores præstant ineuntibus.

58 *Jus belli*] Ut liceat eos nihil lædentes bello lacessere.

59 *Asmonæos*] 1, 4. 7. *num.* I.

60 *Permissa sola sui*] Ut sabbato liceret tantummodo hostem aggressum repellere, non ultro aggredi, qoamvis occasio & spes victoriæ præsens appareat.

GRO-

Deus significasset, eorum tutelam suscipere aut cum iis arma sociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet [a] Prophetæ o ad Josaphatum de rege Israëlis: *Te ne improbo opitulari, & eos diligere* p *qui Deum oderunt? At ob hoc ipsum exarsit in te Dei ira.* Nam infelicem belli exitum Micheas propheta jam ante prædixerat. Et alterius prophetæ [b] ad Amasiam: *Ne ito tecum exercitus Israëlitarum: nam non adest Deus Israëlitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura federis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus est [c] Josaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii causa societatem iniisset cum Ochozia rege Israëlitarum, similem ei, quam David & Solomo inierant cum Hiramo, quos eo nomine partim non reprehensos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egisse, debet ad totam ejus vitam referri, ob quam Deus ipsi omnibusque ejus conatibus infensus fuerit: quomodo hæc historia explicatur in libro, cui nomen Constitutiones Clementis VI, capite XVIII.

[a] II Paralip. XIX, 2.
[b] Ibid. XXV, 7.
[c] Ibid. XX, 37.

8. Notandum & hoc, pejorem fuisse causam eorum qui 61 a Jacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares armabantur q lege quæ exstat Deut. XIII, 13.

9. Est & ubi culpantur federa, ob 62 animi vitium unde procedebant; ita a Propheta reprehensus Asa, [d] quod ad societatem Syri se contulisset Deo diffisus: quod ostenderat cum res Deo sacratas ad Syrum mitteret. Sed nempe Rex idem culpatus [e] quod in medicis spem posuisset, non in Deo. Non ergo ex hac historia magis sequitur, per se aut generaliter malum esse societatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos consulere. Multa enim non illicita 63 vitiat animus, ut [a] cen-

[d] II Paral. XVI, 2, 7. Esai. VIII, 6.
[e] Ibid. XVI, 12. Ambr. ad Rom. cap. 3. Auctor. imperfect. oper. ad Matth. c. XVI.

GROTII.

o *Ad Josaphatum*] Josephus: ᾐτιᾶτο τῆς πρὸς Ἄχαβον συμμαχίας ἄνθρωπον ἀσεβῆ καὶ πονηρόν. *accusabat eum societatis initæ cum Achabo homine impio ac scelerato.* (Antiq. Jud. IX. 1. §. 1. *Edit. Huds.*)

p *Qui Deum oderunt*] Gratianus Valenti patruo contra Scythas opem petenti scripsit, ὡς οὐ δεῖ τῷ ἐχθρῷ τοῦ Θεοῦ συμμαχεῖν· *fas non esse socialia arma jungere cum eo qui Dei sit hostis.* Zonaras. (Lib. XIII. Cap. 17.)

q *Lege quæ exstat Deut.* XIII, 13.] Adde exemplum Josuæ c. XXII.

GRONOVII.

61 *A Jacobo orti*] Quales erant X. tribus revulsæ a domo Davidica per Jeroboamum, qui & idololatriæ illis auctor fuerat, ne si quotannis Hierosolymam proficiscerentur ad templum visendum, redirent ad reverentiam regum, a quibus desciverant.

62 *Animi*] Intentionis, consilii, propositi.

63 *Vitiat animus*] Quæ per se sunt innoxia, sed culpantur, quia parum pio proposito suscipiuntur.

64 *In-*

a censum in Davide, *b* thesaurorum ostensionem in Ezechia. Sic *c* alibi fiducia in Ægyptio posita reprehenditur, cum tamen Solomoni *d* cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit.

10. Quibus & hoc addendum est, *e* Hebræos sub statu legis veteris disertas habuisse promissiones victoriæ si legem observarent, quo minus recurrendum habebant ad humana auxilia. Extant quidem & apud Solomonem *f* sententiæ non paucæ, de vitandis consortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita sunt, non legis præcepta: & illa ipsa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

X. 1. Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: *g* imo magis etiam favet federibus, quibus hi, qui a Religione alieni sunt, in causa justa sublevantur, quia beneficentiam in quosvis homines, data occasione, non liberam modo reliquit & laudabilem, sed & sub præcepto posuit. *h* Nam Dei exemplo, qui solem oriri facit bonis & malis, & pluvia utrosque humectat, jubemur nullum hominum genus a beneficiis nostris excludere. Bene Tertullianus: *i Quamdiu 64 intra Israëlem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat. At ubi Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos terræ, & 65 cœpit expungi quod dictum est per Oseę: Non populus meus populus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet; exinde Christus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit, 66 neminem excludens in miseratione, sicut in vocatione.*

2. Quæ accipi oportet salva gradus differentia, ut in omnes simus benefici, *k* præcipue tamen in religionis consortes. In Clementis *l* constitutionibus legimus: πᾶσιν ἂν δίκαιον διδόναι ἐξ οἰκείων πόνων· προτιμητέον δὲ τοὺς ἁγίους· *Omnibus largiendum de nostra opera: sed ita ut sanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas*, inquit *m* Ambrosius, *fide, causa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei.* Simile est illud *n* Aristotelis: οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν· *Neque enim par est æqualem curam subiri pro externis & pro amicis.*

3. Convictus etiam familiaris cum hominibus, qui alieni sunt a Religione, non prohibetur: ac ne cum illis quidem, quorum pejor causa est, & qui a disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne

a II Sam. XXIV.
b II Reg. XX, 13.
c Esa. XXXI, 1.
d I Reg. III, 1.
e Deuter. XXVIII, 7.
f Prov. I, 15. XIII, 20. XXII, 24. XXIV, 1.
g Victoria de Indis relect. 1. n. 15. & 17. Franc. Arius de bello n. 192. Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1. & Molin. tract. II. disp. 112.
h Matthæi V, 45.
i Adv. Marcion. L. 4. c. 16.
k Gal. VI, 10.
l Lib. VII, cap. 11.
m Off. 1, c. 30.
n Nic. IV. c. 52.

GRONOVII.

64 *Intra Israëlem erat sacramentum*] Penes solos Israëlitas fœdus & Ecclesia.

65 *Cœpit expungi*] Impleri & quasi solvi, quia pecunia soluta expungitur vel deletur nomen debitoris in tabulis expensi.

66 *Neminem excludens*] Omnium misertus, ut omnes vocat.

GRO-

mne interdicitur commercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam *a* quod emendandis ipsis spem præbet. Illud vero quod apud Paulum est, *b* *Ne jugum ducite cum alienis a fide: quod enim consortium est justitiæ cum iniquitate, aut quæ commixtio est luci cum tenebris, aut quæ concordia est Christo cum Satana, aut quæ pars credenti cum non credente?* ad eos pertinet [67] qui in idoliis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium speciem præbebant. Ostendunt sequentia: *Quæ consensio templo Dei cum idolis?* similia illis quæ in *c* priore ad Corinthios eosdem: *Non potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ dæmoniorum.*

a II Thess. III, 15.
b II Corinth. VI, 14. & seqq.
c I Cor. X, 21.

4. Neque ab eo quod subeunda sponte non sunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc casu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ Religionis usui. Adde quod magis perpetua sunt ista vincula: & in matrimonio liberior electio, cum federa ex temporum & locorum occasione sumenda sint. *d* Sicut autem benefacere profanis malum non est, ita nec opem eorum implorare, sicut Cæsaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

d Sylv. verb. bellum I. n. 9. concl. 3. Pan. in c. quod super. de voto.

XI. 1. Nulla ergo hic intrinseca aut universalis est pravitas, sed [1] ex circumstantiis æstimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio contagium adferat [68] infirmis; quam ad rem utile erit sedes distingui, sicut Israëlitæ seorsim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud *e* Anaxandridæ:

e Apud Athenæum, VII, 13. p. 299, 300.

Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ.
Οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ', οὐθ' οἱ νόμοι
Ἡμῶν· ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσι πολύ:

Ego esse vester non queam commilito,
Quando nec leges, nec mores consentiunt,
Sed multis inter se intervallis discrepant.

Quo

GROTII.

1 *Ex circumstantiis æstimanda*] Vide orationem Phartazæ ad Lazos apud *Agathiam* III. (Cap. 5.) *Saxo* libro IX. in verbis Ludovici regis Francorum ad Haraldum: *Nullam posse animorum intervenire concordiam dissona sacra complexis. quamobrem petitorem opis primum religionis contubernio opus habere, neque magnorum operum consortes existere posse, quos superna venerationis formula disparasset.* (Lib. IX. pag. 158. *Edit. Wech.* 1576.)

GRONOVII.

67 *Qui in idoliis convivabantur*] Accedebant ad epulas, de hostiis falsorum deorum instructas: quoties enim sacrificarent, parvum quiddam de extis (proficias dicebant) adolebant in altaribus: de reliqua hostia vel victima epulabantur vocatis amicis, & si quod insuper superesset, in macellum mittebant.

68 *Infirmis*] Quibus scandalo & offensioni sit nostra cum pravæ superstitionis cultoribus conversatio.

GRO-

Quo pertinent & ea quæ alibi attulimus a de religione Judæorum & Christianorum in commilitio cum paganis. a Lib. 1. c. 2. §. 9. n. 3.

2. Sed & si ex societate tali 69 profanæ opes magnum sint habituræ incrementum, b abstinendum erit extra summam necessitatem: In qua locum habet, quod in simili re dixit Thucydides. c ἀνεπίφθονον δέ, ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβουλευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους, προσλαβόντας διασωθῆναι· *His qui insidiis impetuntur, ut nos ab Atheniensibus, invidia fieri non debet si salutem quærunt non Græcorum modo sed & barbarorum auxiliis.* Non enim 70 jus quodvis sufficit ad id committendum, quod religioni, si non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo loco d est regnum cœleste, id est, Euangelii propagatio.

b *Sylvest. in verbo bellum, p. 1. n. 9. concl. 3.*
c *Libro 1. c. 82.*
d *Matth. vi, 33.*

3. Optandum esset, ut multi hodie principes ac populi in animum admitterent liberam & piam vocem Fulconis Archiepiscopi quondam Remensis; e Carolum Simplicem sic admonentis: *Quis non expavescat vos* 1 *inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Christiani pagana arma & fœdera suscipere detestanda? Nihil enim distat utrum quis se paganis societ, an abnegato Deo idola colat.* Exstat apud f Arrianum dictum Alexandri: ἀδικεῖν μεγάλα τοὺς στρατευομένους ἐναντία τῇ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς βαρβάροις, παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων· *graviter eos delinquere qui adversum Græcos Barbaris militarent, contra Græcorum jura.*

e *Frod. l. iv, historiæ Remensis, c. 6.*
f Lib. 1. Cap. 17.

XII. Illud hic addam, cum omnes Christiani g unius corporis membra sint, quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala persentiscere, sicut id ad singulos pertinet, ita & ad populos, qua populi sunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate servire Christo debet. Hoc autem præstare reges & populi non possunt, grassante armis hoste impio, 2 nisi alii aliis auxilio sint: quod commode fieri nequit, nisi fedus eo nomine ineatur:

g 1 *Cor.* xii, 25, 26.

GROTII.

1 *Inimicorum Dei amicitiam velle*] Exemplum in Mancafa apud *Nicetam* rebus Isaaci Angeli lib. II. (Cap. 3.) Prædicatur pietas Emanuelis ducis Sabaudiæ, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum posset, noluit.

2 *Nisi alii aliis auxilio sint*] Ad hanc rem vide *Marianam* libro XXX. (Cap. 21.) *Parutam* libro IV. *Bizarum* VII. & XII.

GRONOVII.

69 *Profanæ opes*] Si ab societate nostra cum infidelibus & aversis a religione nostra istorum in universum potentia contra omnes, qui nobiscum sunt religione conjuncti, etsi in præsens causa differant.

70 *Jus quodvis*] Causa quæ non sit maximi momenti, licet justa, tantum valere apud quemquam debet, ut eam defendat ac tueatur cum detrimento notabili omnis Christiani nominis.

Hh GRO-

tur: quod fedus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus consensu communi 71 Romanus Imperator. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre: quod quominus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si qui bello inevitabili, aut 72 non dissimili malo domi distinentur.

XIII. 1. Solet sæpe & illa incidere quæstio, si plures bellum gerant, utri potius opem ferre debeat qui utrique est federatus. Hic primum sciendum est, quod & supra diximus, 73 ad injusta bella nullam esse obligationem. Quare [u] qui federatorum justam habet belli causam præferendus, si cum 74 extraneo res sit. Etiam si cum alio federato: Sic oratione de Megalopoli ostendit [a] Demosthenes, Messeniis sociis contra Lacedæmonios item socios opem ferri ab Atheniensibus debere, si ab his incipiat injuria. Sed id ita verum; nisi convenerit hoc quoque ne adversus eum auxilia mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus [b] erat · *Hostium hostes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portubus quibuscum fedus nobis & amicitia est.*

[a] Pag. 83. C.

[b] Polyb. L. VII. c. 2.

2. Quod si federati inter se committantur causis utrinque injustis, quod accidere potest, utraque parte abstinendum erit. Sic in Leuctrica Aristidis quinta dicitur, *εἰ μὲν ἐπ᾽ ἄλλους ἐκάλουν, ῥᾳδίως ἄν. ἐπ᾽ ἀλλήλους δὲ καλοῦντων, οὐκ ἐθέλειν πιθέσθαι·* (ff) *si quidem in alios auxilium poscerent, facile esse negotium: sin sociorum alter in alterum, nolle se misceri.*

3. Quod si federati in alios bellent justa quisque de causa, si utrique auxilia mitti possunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut fit circa 75 creditores personales. At si ipsius qui

GROTII.

u *Qui federatorum justam habet belli causam præferendus*] Vide infra libro II, c. XXV. §. 4. In fidelitate Feudali dicitur; *Et si scivero velle te aliquem juste offendere, & inde generaliter vel specialiter fuero requisitus, meum tibi, sicut potero, præstabo auxilium.* (Feud. II. 7.)

GRONOVII.

71 *Romanus Imperator*] Fridericus III. a. C. 1461. Videnda *Boecleri* disputatio *de Passagiis*.

72 *Non dissimili malo*] Dissensione ob religiones.

73 *Ad injusta bella*] Etiamsi quis societatem armorum promiserit, si socium videat bellum palam injustum aggredi, non teneri ex promisso talem socium juvare.

74 *Extraneo*] Non fœderato.

(ff) Locus est *Tom.* II. pag. 220. *Ed. Paul. Steph.* sed ubi, si expendatur series orationis, manifesto patebit agi, non de justitia aut injustitia belli, sed de eo quod prudentia postulabat. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Creditores personales*] Chirographarios l. un. Cod. *Etiam ob chirographariam pec. pig. ten.* qui solo chirographo sibi de pecunia credita caverunt; nam inter hos pecunia debitoris, si quæ libera est, in concursu

qui promisit præsentia requiritur, 76 quæ individua est, ratio postulat x ut præferatur cum quo antiquius est fedus; quod (gg) Acarnanes Spartanis dicunt apud a Polybium: eodemque pertinet Consulis Romani responsum Campanis datum: b *amicitias ita institui par est, y ne qua vetustior amicitia ac societas violetur.*

4. Sed addenda exceptio, c nisi fedus posterius ultra promissionem aliquid habet, z 77 quod quasi dominii translationem in se contineat, puta subjectionis aliquid. a Nam & sic in venditione dicimus priorem præferri, nisi posterior dominium transtulerit. Sic Nepesinis apud Livium d deditionis, quam societatis, fides sanctior. Distinguunt hæc alii subtilius; sed quæ dixi, ut simpliciora, ita veriora arbitror.

XIV. Finito tempore fedus e tacite renovatum intelligi non debet, nisi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt: non enim facile 78 præsumitur nova obligatio.

XV. Si pars una fedus violaverit, f poterit altera a federe discedere: nam capita federis 79 singula conditionis vim habent. Exemplo sit illud apud g Thucydidem: *λύουσι γὰρ σπονδὰς οὐχ οἱ δι' ἐρημίαν ἄλλοις προσιόντες ἀλλ' οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι·*

a *Lib.* XI. c. 25.
b *Liv.* VIII. 31.
c *Sylvest. in verb. bellum p.* 1. *n.* 7.
d *Lib.* VI. c. 10.
e *Dec. cons.* 407.
f *Dec. cons.* 265. & *Cep.* 451. 455, 461.
g L. I. c. *Soluti* 71.

cursu creditorum dividitur. Alii sunt hypothecarii l. 1. §. 3. D. *de separat.* l. 8. C. *qui bon. ced. poss.* quibus pignore vel hypotheca provisum est. Ex utrisque, quibus ob favorabilem crediti causam ante alios exigundi jus vel privilegium concessum est, *privilegiarii* l. 10. Princ. D. *de Pactis.*

GROTII.

x *Ut præferatur cum quo antiquius est fedus*] Vide de Feudis lib. IV, cap. 31. [Secundum divisionem *Cujacii* at *Lib.* II. *Tit.* 28. in fin. Ed. vulg.]

y *Ne qua vetustior amicitia ac societas violetur*] Χρὴ φίλοις κατ' ἐχθρῶν συμμαχεῖν, οὐ κατὰ φίλων· *amicis auxilia ferenda contra hostes, non contra amicos*, dicit Ptolemæus Atheniensibus apud *Appianum* in legationum excerptis. [Sed aliò pertinet hic locus, ut patet statim; nimirum ad casum, de quo supra, §. 13. n. 1. in fine. Ceterum verba ipsa non reperio in *Excerptis* indicatis; & memoria heic videtur omnino fefellisse Auctorem. *J. B.*]

z *Quod quasi dominii translationem in se contineat*] Vide *Radevicum* II, 7.

a *Nam & sic in venditione*] Edicto Theodorici, c. 138.

GRONOVII.

76 *Quæ individua est*] Neque enim potest quisquam esse simul duobus locis.

77 *Quod quasi dominii*] *Flor.* 1, 16. *Erat cum utrisque fœdus, sed hoc Campani sanctius & prius omnium suorum deditione fecerant.* Adde 2, 12. 15.

78 *Præsumitur nova obligatio*] Quia plerumque habet aliquid onerosi.

79 *Singula conditionis*] Ut si unum illorum migret vel non servet, pars altera alteram solvat.

(gg) Immo *Aetoli*, adversus *Acarnanes*, ore *Chlaneæ* Legati loquentes. Inspice locum, quem distinctiùs in margine indicavi. *J. B.*

Soluti federis culpam sustinent, non qui deserti ad alios se conferunt, sed qui quam jurati promiserant opem, re non præstant. Alibi [a] apud eundem: ὅ, τι δ' ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὁτιοῦν, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς· *Sed si vel tantillum ex dictis pars alterutra transgrederetur, rupta fore pacta.* Sed hoc ita verum est, ni aliter convenerit: quod fieri interdum solet, ne ob quasvis offensas a federe discedere liceat.

[a] Lib. IV. c. 23.

XVI. 1. Sponsionum tot esse materiæ possunt, quot federum. Distant enim hæc [80] personarum facientium potestate. Sed duo sunt quæ de sponsionibus quæri solent: (hh) Primum si improbetur a rege aut civitate sponsio, in quid teneantur sponsores, [81] ad id quod interest, an ad restituendam rem in eum statum, in quo erat ante sponsionem, an ad [82] corpus dedendum. Prima sententia videtur juri civili Romano congruere: secunda æquitati, quam in Caudina controversia tribuni plebis L. Livius & Q. [83] Mælius urgebant: tertia usu probata est, ut exemplis sponsionum duarum nobilium [84] Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, eum qui summum imperium habet [85] nullam in partem obligari. Bene enim Romanis [b] Posthumius: *Hosti nihil spopondistis: civem neminem pro vobis spondere jussistis; nil ergo vobis nec nobiscum est, quibus nihil mandastis, nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis.* Bene [c] idem: *Injussu populi nego quicquam sanciri posse, quod populum teneat:* & hoc non minus recte: *si quid est, in quod obligari populus possit, in omnia potest.*

[b] Liv. IX. 9.

[c] Ibid.

2. Ergo nec ad id quod interest, nec ad restitutionem populus tenebatur: cum quo si negotium sibi esse voluissent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere, qui cum Senatu ac populo de pace ac federe agerent, ut [86] quanti ipsis esset exercitus incolumitas id ipsi æstimarent. (ii) Tum demum si pactis statum non esset,

GRONOVII.

80 *Personarum facientium*] *Fœdera* non faciunt nisi summæ potestates, aut earum mandato ministri: *sponsiones* ministri sine potestate ac mandato.

81 *Ad id quod interest*] Æstimationem commodi, quod ex effectu habuisset is, cui sponsio facta est & pro ea satisfactionem.

82 *Corpus dedendum*] Sponsoris.

83 *Mælius urgebant*] Et ipsi Samnites *Liv.* 9, 11.

84 *Caudina & Numantina*] *Flor.* 1, 16. & 2, 18.

85 *Nullam in partem*] *Sallustius* Jugurt. 39. *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, suo atque populi injussu nullum potuisse fœdus fieri.*

86 *Quanti ipsis esset*] Quid vellent concedere Samnitibus, ut exercitum ab illis obsessum & clausum recuperarent incolumem.

(hh) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent* Lib. VIII. Cap. 9. §. 12, 13. *J. B.*

(ii) Impudenter quidem egerunt *Samnites*: sed non minus propterea vio-

esset, potuissent dicere, quod & ab ipsis & a [87] Numantinis dictum ait Vellejus, [88] publicæ violationem fidei non debere [89] unius lui sanguine.

3. Majori specie dici potest [b] milites omnes fuisse obligatos. Et certe æquum id esset, si ipsorum jussu ac nomine contractum foret a sponsoribus, ut in pacto [90] quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod si [c] fide sponsorum & [d] sexcentorum, quos imperarunt, obsidum fuerunt contenti Samnites, habent quod sibi imputent. Rursum si sponsores [91] præ se tulerunt potestatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad restitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id [92] quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc casu non corpora tantum sed & bona sponsorum fuissent obligata Samnitibus, nisi pœnam vice ejus quod interest [93] expressissent. Nam de obsidibus convenerat, ut [94] capite

violatæ fidei publicæ rei fuerunt *Romani*. Ostendit id Celeberrimus JCtus Hallensis, CHRISTIANUS THOMASIUS, Dissertatione singulari *De Sponsione Romanorum Caudina*, quæ sexta est inter Lipsienses. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GROTII.

b *Milites omnes fuisse obligatos*] Sic Numantini, si sponsio non probaretur, exercitum sibi dedendum censebant, ea sponsione liberatum. [Hoc habere videtur ex *Orosio*, Hist. V. 5. Ceterum idem modo laudatus Clar. *Thomasius* de hac quoque *Sponsione Romanorum Numantina* Dissertationem scripsit, numero XIV. in eodem volumine. *J. B.*]

c *Fide sponsorum*] Ii erant consules duo, quæstores duo, præfecti IV, tribuni XII, narrante *Appiano*. (Excerpt. Legat. *num.* 3. pag 442. *Fulv. Ursin.*) Hi omnes dediti ex Caudino sponsu: ex Numantino consul solus, cæteris parcitum, ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat *Plutarchus*, (*pag.* 827. A.)

d *Sexcentorum, quos imperarunt, obsidum*] Pontius filius apud *Appianum*: *ἔκ τι ἱππικῶν ἐπιλέξομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους, ὁμήρους τῶν δὲ τῶν συνθηκῶν, ἕως ἂν ὁ δῆμος ἐπιψηφίζῃ. equitum potissimos deligam, qui obsides sint, donec populus pacta firmet.* Satis esse obsides tenentis arbitrio relinqui censuere Lusitani in re simili. *Mariana* XXI, 12. Qui deditos accipiunt, pœnam remittere censentur. *Polybius* excerpto CXXII.

GRONOVII.

87 *Numantinis*] Nam cum his quoque juxta turpe fœdus ictum est.

88 *Publica violationem*] Populum vel principem a perfidiæ crimine non excusari, si, quo ne servet suo nomine promissum, sæviat in ministrum promittendi, aut dedat, ut in eum sæviatur.

89 *Unius*] Sponsoris.

90 *Quod Hannibal fecit*] *Polybius lib.* 7, 2.

91 *Præ se tulerant*] Mentiti sunt, se habere quam non habebant.

92 *Quod intererat*] Quod pro ratione rei quæ agebatur æstimari poterat velle sibi præstari Samnites, si pactum ratum non esset.

93 *Expressissent*] Diserte & clare in formula pacti posuissent.

94 *Capite luerent*] *Liv.* 9, 5.

capite luerent si pacto non staretur. De sponsoribus an eadem dicta sit pœna in obscuro est. Pœnæ autem stipulatio tali modo facta efficit, ut si factum præstari nequeat, nihil aliud 95 sit in obligatione: succedit enim 96 certum loco incerti quod interest. Erat autem communis istorum temporum sententia, etiam 97 vitam valide posse obligari.

4. Apud 98 nos autem, qui aliter sentimus, existimo tali sponsione bona primum ad id quod interest, & si ea non sufficiant, corpus ad servitutem obligari. e Fabius olim a Maximus cum pactum quoddam ejus cum hostibus factum senatus improbasset, fundum suum ducentis millibus vendidit, & fidei satisfecit. Samnites vero f Brutulum Papium induciarum ruptorem simul cum bonis suis dedendum recte b censuerunt.

a Scriptor de Vir. Ill. c. 43.

b Plut. Fabio Maximo, p. 178. Livius lib. VIII. c. 39.

XVII. 1. Altera quæstio est, an sponsio obliget summam potestatem 99 ex notitia & silentio. Hic distinguendum primum an pure facta sit sponsio, an sub conditione si rata haberetur a summa potestate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diserte impleri) nullam facit sponsionem. Quod recte convenit in sponsionem c Lutatii cum Pœnis: accedebat quod ea se populus, quia suo injussu facta erat, teneri negaverat: itaque publico consilio aliud de integro fedus factum erat.

c Liv. l. XXI. c. 19. Polyb. libro III. c. 29.

2. Videndum deinde, an præter silentium res aliqua accesserit. nam sine re aut facto aliquo silentium non satis probabilem voluntatis conjecturam suppeditat, ut ex his, quæ de dominii derelictione 100 supra diximus, intelligi potest. Sed si actus aliqui accesserint, qui ad aliam causam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligitur actus ratus esse habitus: quomodo

GROTII.

e *Fabius olim Maximus*] Diodorus Siculus in excerptis Peirescianis, *Valerius Maximus* IV, c. VIII. [Non *Diodorus Siculus*, sed *Dion Coccejanus* habet id, de quo Auctor noster loquitur. Vide *pag.* 597. Excerptorum illorum, ab *H. Valesio* editorum. *J. B.*]

f *Brutulum Papium*] *Dion* excerpto legationum IV.

GRONOVII.

95 *Sit in obligatione*] Quam pœna scilicet.

96 *Certum loco incerti*] Ante pœnam non definitam incerta erat æstimatio ejus, quod interest, & poterat in quantumvis extendi. At postquam ea definita est, cessat æstimatio incerti, & subit in ejus locum id, de quo convenerat certum.

97 *Vitam valide posse*] 2, 21. 11. 3, 2. 6.

98 *Nos, qui aliter sentimus*] Qui putamus hominem vitæ suæ dominum non esse, ut possit eam obligare, aut caput suum pignori opponere.

99 *Ex notitia & silentio*] Eo quod actum a legato suo vel præfecto resciverit, nec contradixerit.

100 *Supra diximus*] 2, 43.

1 Nude

modo probatum id quod cum Gaditanis convenerat, notat Cicero *a* pro Balbo.

3. Silentium adversus Carthaginienses urgebant Romani, de pactione cum *b* Asdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta esset negantibus, ne Pœni amnem Iberum transirent, vix erat ut silentium solum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum secutum esset, nisi aliquando Pœnus Iberum transire volens prohibitus à Romanis esset, eorumque dicto Pœni paruissent. talis enim actus vim habet actus positivi, nec manet intra fines 1 nude abnutivos. Quod si Lutatii pactio plures habuisset partes, & cæteras partes a jure communi abeuntes observatas a Romanis semper appareret, jam satis firma esset conjectura probatæ pactionis.

a Cap. 15. & seqq.

b Polyb. & Liv. dictis locis.

4. Restabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces & milites non de eo quod summi est imperii, sed de re privata sua aut sibi permissa faciunt: sed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

GRONOVII.

1 *Nude abnutivos*] Quibus tantummodo aliquid negatur fieri debere, non ponitur, quid fieri debeat.

CAPUT XVI.

De interpretatione.

I. *Quomodo promissa obligent exterius.*
II. *Verba, si aliæ conjecturæ absint, intelligenda ex proprietate populari.*
III. *Verba artis ex arte.*
IV. *Conjecturis usum esse ex ambiguitate vocum, ex specie repugnantiæ, aut quia sponte se ingerunt:*
V. *Ut ex materia:*
VI. *Ex effectu:*
VII. *Ex conjunctis: origine, aut etiam loco:*
VIII. *Quo pertinet conjectura ex ratione movente, quæ quando & quomodo locum habeat.*
IX. *Distinctio significationum in laxas & strictas.*
X. *Distinctio promissorum in favorabilia, odiosa, mixta, aut media.*
XI. *Rejecta circa actus populorum aut regum differentia contractuum bonæ fidei, aut stricti juris.*
XII. *Ex dictis distinctionibus significationum & promissorum regulæ formantur circa interpretationes.*
XIII. *An sociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi de*

I. 1. Ipsum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. 1 *In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum*, inquit a Cicero. Sed quia b interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio, si quisque sensum quem vellet 3 sibi affingendo liberare se posset; ipsa dictante naturali ratione jus est ei, cui quid promissum est, promissorem cogere ad id quod recta interpretatio suggerit. nam alioqui res exitum non reperiret: quod 4 in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset b Isocrates 5 præscriptione

a De Off. l. 1. c. 13.

b Pag. 376. D. Ed. H. Steph.

GRONOVII.

1 *In fide*] Scilicet data. Ubi quid promiseris vel receperis.

2 *Interni actus per se*] 2, 4. 3.

3 *Sibi affingendo*] Dicendo se non hoc, quod poscitur, sed aliud cogitasse & intellectum voluisse.

4 *In moralibus*] In practicis, in prudentiis & artibus; in his materiis, quæ agendo explicantur.

5 *Præscriptione*] Παραγραφικῷ sive Exceptione, qua demonstrat adversario contra sese actionem non esse.

GRO-

ne adversus Callimachum, τούτῳ, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διαπλάζομεν χρώμενοι, ut recte eum locum emendavit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber, (aa) *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, sed & Barbari, ut paulo ante idem dixerat.

2. Huc illud pertinet in antiqua federum formula apud ª Livium: *Sine dolo malo* ª *utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt*. Rectæ interpretationis mensura est ⁶ collectio mentis ex signis maxime probabilibus. (bb) Ea signa sunt duûm generum, verba & conjecturæ aliæ; quæ 7 aut seorsim considerantur, aut 8 conjunctim. a *Lib.* I. c. 24.

II. Si nulla sit conjectura quæ ducat aliò, verba intelligenda sunt ex proprietate, b non grammatica 9 quæ est ex origine, sed populari ex usu,

b *Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.* b *Horat. Art. Poet. vers.* 72.

Stulto ergo perfidiæ effugio usi sunt c Locri, cum polliciti se pactis staturos quamdiu terram hanc insisterent & capita humeris gestarent, terram calceamentis injectam, & alliorum capita humeris imposita abjecerunt, quasi eo modo religione se possent exsolvere, quæ historia apud Polybium exstat: ac similis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ transcribere nihil

GROTII.

a *Utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt*] Vota interpretanda, ut communiter sumuntur, notant Hebræi ad *Num*. XXX.

b *Non grammatica quæ est ex origine*] Bene *Procopius* Vandalicorum I. ubi de voce agit Federatorum: οὐ χρόνῳ τὰς συγγενείας, ἐφ' ὧν τίθενται, ὅπερ ἀξιοῦν τηρεῖν. ἀλλὰ τὰ πράγματα ἀεὶ περιφέρεσθαι ᾗ ταῦτα ἄγειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι, τὰ πρόσθεν ὀνομαζομένων ὀλιγωροῦντες. *Longa dies non solet servare voces in quibus primum data sunt sensu. vertuntur enim res ipsa quo volunt homines, vocabula illa primitus imposita rebus nihil curantes.* (Cap. II.)

c *Locri*] *Polybius* lib. XII. (c. 4.) Simile quod Bœoti urbem polliciti reddere, non stantem sed eversam reddidere. *Thucyd*. V. (*Cap*. 42.) & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum dissecuit cui caput incolume fore promiserat. [Vide J. CUSPINIAN. *de Turcarum orig*. in *Mahumete II*. pag. 132. *Edit. Lugd. B.* 1654. J. B.]

GRONOVII.

6 *Collectio mentis*] Indagatio & explanatio sententiæ dictorum.

7 *Aut seorsim*] Ut extra significationem verborum aliunde arcessantur.

8 *Conjunctim*] Ut conjecturæ petantur ex verbis.

9 *Quæ est ex origine*] Multis enim verbis longe aliam significationem imposuit usus, quam ea primitus ex origine acceperant.

(aa) In toto isto Capite perpetuo conferendus PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 12. cum Notis nostris. *J. B.*

(bb) In Opere *Semestrium*, Lib. I. Cap. 7. in fine. *J. B.*

hil opus est, quia controversiam non habent. Ejusmodi fraudibus recte [a] dixit Cicero adstringi, non dissolvi perjurium.

[a] De Off. III. c. 32.

III. d In artium autem vocabulis, quae populus vix capit, adhibenda erit artis cujusque prudentum definitio, ut quid sit majestas, quid parricidium, quae 10 ad finitivum statum referunt oratoriae artis magistri. Vere enim dictum a Cicerone Academicarum [b] primo: *Dialecticorum verba nulla* 11 *sunt publica, suis utuntur: & id quidem commune omnium fere est artium.* Sic si in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum esse eam militum multitudinem, quae palam fines hosticos ausit invadere. nam passim opponunt historici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod justo fit exercitu. Quare pro viribus hostium aestimandum, quae copiae exercitum faciant. Cicero [c] exercitum vocat sex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait constitisse 12 sexdecim millibus (cc) Romanorum, viginti sociorum. at minor quoque numerus implere potest ejus nominis mensuram. Nam Ulpianus [d] exercitui praeesse eum ait, qui vel uni legioni cum auxiliis praeest; id est, ut Vegetius [e] exponit, decem millibus peditum, duobus millibus equitum. Et Livius in octo millibus (dd) speciem ponit justi exercitus. Pari modo de classe erit aestimandum. Sic e arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit.

[b] Cap. 7.

[c] Parad. VI.

[d] L. 2. D. de his qui not. infamia.

[e] Libro III. cap. 1. De Re Milit.

IV. 1. Con-

GROTII.

d *In artium autem vocabulis*] *Augustinus* in rhetoricis: *Ut multa nova tam a technicis & mathematicis quam a philosophis cognominantur, accipere debemus non tam pro solito usu consuetudinis, quam pro conditione praecepti.* (Cap. 9. Princip. *Rhetoric.* falso illi Doctori tributorum.)

e *Arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit*] *Servius* ad 1. Aeneidos: *Arces dictae ab eo quod est arceo, quod inde hostes arceantur, hoc est prohibentur.* (Ad vers. 20.)

GRONOVII.

10 *Ad finitivum statum*] Constitutionem ex definitione, quum in controversia est, quo nomine factum appelletur *Cic.* 1. de Invent. 8. Ad Herennium 1, 12. *Finitionem* vocat *Quintil.* 7, inst. 3.

11 *Sunt publica*] Vulgo & indoctis nota.

12 *Sexdecim millibus*] Quatuor legionibus, singulas 4000. ped. 300. equ. *Polyb.* 1, cap. 16. *Vegetius* 2, 2. *Romani legiones habent, in quibus singulis sena millia, interdum amplius, militare consueverunt.* cap. 6. *Legio plena, quae habet pedites sex millia centum, equites* ꟾↃCCXXVI.

(cc) Nimirum peditum. Sed accedebat praeterea etiam Equitatus, ut ex sequentibus patet, *Hist.* Lib. III. Cap. 72. Vide & *Is. Casauboni* Notam in *Lib.* 1. *Cap.* 16. pag. 21. Ed. Amst. *J. B.*

(dd) Prima Editio sola habet heic in margine, *Lib.* XXV. Locus est *Cap.* 6. *Speciem justi exercitus fecissemus.* Sed reliquiae cladis Cannensis, de quibus heic agitur, & quae *Venusiam* redierant, erant tantum quatuor millia hominum, ut narravit supra Historicus, *Lib.* XXII. *Cap.* 54. init. *J. B.*

GRO-

IV. 1. Conjecturis assumtis opus est, ubi verba aut verborum complexio sunt πολύσημα, id est, *plures significationes recipiunt.* Hunc locum Rhetores vocant 13 ἐξ ἀμφιβολίας· Dialectici subtilius, si in una voce sensus esse plures possent, ὁμωνυμίαν, si in complexione, ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis opus est, quoties in pactis est ἐναντιοφανεια, *species quædam repugnantiæ.* Tunc enim conjecturæ quærendæ sunt, quæ partes alias aliis concilient, si fieri potest. nam si certa sit pugna, quod posterius inter contrahentes placuit, prioribus derogabit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluisse; & ea natura est actuum qui a voluntate pendent, ut novo actu voluntatis discedi inde possit, 14 sive μονομερῶς *ex parte una*, ut in lege & testamento, sive conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant 15 ἐξ ἀντινομίας. Et his quidem casibus verborum evidens obscuritas cogit recurrere ad conjecturas.

2. Interdum vero ipsæ conjecturæ ita evidentes sunt, ut sponte se ingerant, etiam contra receptiorem verborum significatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας· Latini 16 ex scripto & sententia scripti. Loci autem, ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur, præcipui sunt 17 ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. f Ex materia, a ut vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus 18 naturalibus, sed 19 civilibus intelligi; id enim materiæ congruit. Ita verbum 20 donare b sumitur pro transigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ

a *Everb. in loco a subjecta materia.*

b *L. 15. §. 4. D. Locat. conduct.*

GROTII.

f *Ex materia*] *Tertullianus* de pudicitia: *ex materia dicti dirigendus est sermo.* Idem habet libro de Resurrectione carnis. [In hoc opere leguntur verba ab Auctore adlata, nisi quòd pro voce *sensus* malè scripserit *Sermo.* Cap. 37. In Libro autem *de Pudicitia* Cap. 8, & *seqq.* ex hac regula nonnulla loca Scripturæ interpretati conatur *Tertullianus*; verba autem ipsa regulæ non reperio. *J. B.*

GRONOVII.

13 Ἐξ ἀμφιβολίας] *Ex ambiguo*, ad Herenn. 1, 12. *Ambiguum* vel *amphibolian*, Quintil. 7, 9.

14 *Sive μονομερῶς*] Sive sufficiat unius personæ voluntas, ut cum legislator legem, testator testamentum mutat; sive plures & minimum duos consentire oportet.

15 Ἐξ ἀντινομίας] Ex arbitrariis legibus, ad Herenn. 1, 11. *Antinomian.* Quintil. 7, 7.

16 *Ex scripto & sententia*] 1. ad Herenn. 11. *ex scripto & voluntate*, Quintil. 7, 6.

17 *Ex materia*] Cum aliquid in nostrum commodum interpretamur ideo, quia verba in tali materia ita accipi soleant.

18 *Naturalibus*] Qui constant, dum sol est supra hemisphærium nostrum.

19 *Civilibus*] Qui sunt 24. horarum l. 8. D. *de Feriis & dilat. Gell.* 3, 2.

20 *Donare pro transigere*] Litem finire remittendo de jure suo ante sententiam judicis. *Sueton.* Calig. 40.

GRO.

quæ modo belli instrumenta, modo milites armatos significat, pro materia aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promisit, vivos non mortuos reddere debet, contra quam cavillati sunt 21 Platæenses. Et ferrum deponere jussi, satisfecerunt si gladium deponant, 22 non & fibulas, (ee) quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum sit, contra quam fecit 23 Alexander. Et pars dimidia navium in divisione, integrarum intelligi debet, non sectarum, contra quam (ff) Romani Antiocho fecerunt. De similibus idem esto judicium.

a Everb. in loco ab absurdo.
b L. In ambigua. D. de legibus.
c Thuc. IV. c. 98.

VI. Ex effectu, [a] in quo præcipuum est si vox ex usu receptiore sumta effectum post se traheret a ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda est interpretatio [b], quæ vitio caret. Itaque non admittenda (gg) Brasidæ cavillatio [c], qui pollicitus agro Bœoto se decessurum, negabat agrum Bœotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset: quo sensu inanis fuerat pactio.

d Everb. in loco a conjunct. quarum leg.
e Iliad. III. 92, 93.
f Ibid. verf. 281, 309.
g Plut. Symp. IX, 13.

VII. g Conjuncta sunt aut origine, [d] aut etiam loco. Conjuncta origine sunt, quæ ex eadem voluntate proficiscuntur, etiamsi alio loco & occasione dicta, unde conjectura nascitur, quia 24 in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum [e] ut victori Helena cederet, ex [f] posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occiderit. Rationem reddit Plutarchus: [g] οἱ δικασταὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητού-μενον

GROTII.

g *Conjuncta sunt aut origine, aut etiam loco*] Bene *Augustinus* contra Adimantum c. 14. *Particulas quasdam de scripturis eligunt quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ supra & infra scripta sunt, ex quibus voluntas & intentio scriptoris possit intelligi.* (§. 2. Cap. XIV. *Edit. Benedictin.*)

GRONOVII.

21 *Platæenses*] *Thucydid.* initio l. 2. (c. 5. 6.)

22 *Non & fibulas*] Quibus adstringebat pallia.

23 *Alexander*] *Diod. Sic.* 17, 84. *Polyænus* Str. 4, 3, 20. *Alexand.* 257. [Adde *Plutarchum*, Vit. Alex. p. 698. C. quam forte indicare voluit Vir Doctissimus in fine istius Notulæ. *J. B.*]

24 *In dubio*] Ubi non exploratum est aliquem voluntatem mutasse, creditur idem velle quod aliquando se voluisse significavit.

(ee) Refert id FRONTINUS, *Strategem.* Lib. IV. Cap. 7. num. 17. *J. B.*

(ff) Narrat illud VALERIUS MAXIM. *Lib.* VII. *Cap.* 3. §. 4. Verum aliter LIVIUS, XXXVIII, 39. *J. B.*

(gg) Non *Brasidæ*, Ducis *Lacedæmoniorum*, sed Præconis ab *Atheniensibus* missi. Inspice locum *Thucydidis*, in orâ libri distinctiùs designatum. *J. B.*

GRO-

μοι ἴχοντι προσίθενται, τὸ ἀναμφίστερον ἰόντες· judices accedunt ei quod minus ambiguum est, omisso eo quod est obscurius.

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta sunt, vim præcipuam habet h 25 ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum sit ex indiciis quibus mentem venamur. Est tamen inter conjecturas hæc validissima, si certo constet aliqua ratione tanquam caussa unica voluntatem fuisse motam. nam sæpe rationes sunt plures: interdum & 26 præter rationem voluntas semet ex vi libertatis suæ determinat, quod ad obligationem producendam sufficit. Hoc modo (hh) donatio ob nuptias facta vim non habebit, si nuptiæ secutæ non sint.

IX. Cæterum sciendum est, voces multas habere significationes plures, alteram strictiorem, alteram laxiorem: quod multis ex caussis evenit, aut quia specierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus 27 cognationis & adoptionis, item in nominibus 28 masculinis, quæ etiam pro communibus sumi solent ubi desunt communia; aut quia usus artis latius patet quam usus popularis, ut i 29 mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud significet.

X. Simul notandum est, a eorum quæ promittuntur alia esse (ii) favorabilia, alia odiosa, alia mixta, aut media. Favorabilia *a Alc. v. resp. 17.*

GROTII.

h *Ratio legis*] Cicero pro A. Cæcina: *Non alia est ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus qui in Italia non sit, absitve reipublicæ caussa, quasi quidam pæne dominus, hoc est, alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim dejectionemve tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit.* (Cap. 20.)

i *Mors in jure civili ad deportationem producitur*] Vide *Guicciardinum* libro XVI. ubi de pactis Caroli V. ad Mediolanensem ducatum pertinentibus sermo. (*pag.* 341. *Ed. Genevens.* 1645.)

GRONOVII.

25 *Ratio legis cum mente*] Ratio est caussa quæ legislatorem movit, ut legem poneret; mens, sententia seu id, quod ex verbis recte acceptis colligitur.

26 *Præter rationem voluntas*] Non ratio, sed libido, sed fortuitus animi motus facit decernere, consentire, promittere.

27 *Cognationis*] Nam *cognatio* in genere est vel *agnatio* vel *cognatio* in specie: *adoptio* est vel *arrogatio* vel *adoptio*.

28 *Masculinis*] L. 1. *de V. S. Verbum hoc*, SI QUIS, *tam masculos quam feminas complectitur.*

29 *Mors in jure*] Sic deportati pro mortuis habentur. l. 4. §. 2. D. *de bon. libert.* l. 1. §. 8. *de bon. poss. cont. tabb.*

(hh) Exemplum istud non suo loco positum, quum pertineat ad superiora, *Si certo constet aliquâ ratione tamquam caussâ unicâ* &c. Deinde ibi nihil obscurum, nihil ambiguum: & exceptio manifesto sequitur ex naturâ ipsius rei. *J. B.*

(ii) Distinctionem illam nec satis certo fundamento niti, & parum utilem esse, ostendimus, post alios, in Notis nostris ad PUFENDORF. De

bilia sunt quæ 30 æqualitatem in se habent, & quæ communem spectant utilitatem, quæ quo major est atque latius patet, eo major est promissi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli 31 ob tuitionem suscepti major quam aliis de causis. Odiosa sunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, & quæ pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod si mixtum sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causa, id pro magnitudine boni aut mutationis modo favorabile, modo odiosum censebitur, ita tamen ut, cæteris paribus, favor censeatur potior.

a Gl. in l. non possunt. D. de legibus.

XI. Discrimen 32 actuum a bonæ fidei & stricti juris, (kk) quatenus ex jure est Romano, ad jus gentium non pertinet. Potest tamen aliquo sensu huc aptari, ut scilicet si quibus in regionibus actus aliqui 33 formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non est, actui inesse intelligatur: in aliis autem actibus, qui per se sunt indefiniti, qualis est donatio, & liberalis promissio, magis stetur dictis.

XII. 1. His positis hæ tenendæ sunt regulæ. In non odiosis sumenda verba secundum totam proprietatem usus popularis, & si plures sint, eam quæ latissima est; quale est ut masculinum sumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro universali. Sic 34 verba hæc, *Unde quis dejectus est*, etiam ad eum restituendum pertinebunt 35 qui vi vetitus est ad suum accedere. nam vox laxius sumta fert eam significationem, ut recte Cicero pro A. Cæcina disputat.

b Bart. in l. Si is qui pro emtore, D. de usuc. Covar. III. Var. c. 5. n. 5. Tiraq. in leg. connub. Gl. 5. n. 115.

2. In favorabilioribus, b si is qui loquitur jus intelligat, aut peri-

De Jure Nat. & Gent. §. 12, & *seqq.* Capitis huic respondentis, & antea indicati. *J. B.*

GRONOVII.

30 *Æqualitatem*] In quibus par & æqualis utriusque partis fit conditio, atque ambabus consulitur.

31 *Ob tuitionem*] Ad fines suos defendendos quam ad acquirendum aut ulciscendum.

32 *Actuum bonæ fidei &*] §. 28. Instit. *de action.* Infr. 3, 21. 16.

33 *Formam quandam*] Continere aliquid & secum trahere vulgo existimentur, adeo ut isto actu nominato alterum quoque factum intelligatur. Hoc ideo monet, quia in stricti juris actiones tantummodo venit illud quod nominatim conventum est, & quod ipsi contractui inest ex definitione juris: at in bonæ fidei judiciis multa veniunt, quæ nominatim non placuerunt, sed quæ præstari æquum bonumque ducit officium judicis.

34 *Verba hæc, Unde quis*] In interdicto recuperandæ possessionis, quod *Unde vi* appellatur §. 6. Instit. *de Interd.*

35 *Qui vi vetitus*] Cui vi & manu præclusus est aditus ad prædium suum, non tantum de illo qui tractus inde aut exturbatus est.

(kk) Vide eumdem PUFENDORFIUM, *Lib.* V. Cap. 2. §. 8. *J. B.*

GRO-

peritorum juris consilio utatur, verba laxius sumenda, ut etiam includant 36 significationem artis, aut quam lex dedit. k Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid, aut 37 pacti inutilitas sequeretur. Ex contrario verba etiam strictius quam fert proprietas sumenda erunt, si id necessarium erit ad vitandam iniquitatem vel absurditatem: at si non talis est necessitas, sed manifesta æquitas vel utilitas in restrictione, subsistendum erit intra arctissimos terminos proprietatis, nisi circumstantiæ aliud suadeant.

3. In odiosis vero etiam 38 sermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris sui remissione verba, quantumvis generalia, restringi solent ad ea, de quibus verisimiliter est cogitatum. Et in hoc rerum genere 39 occupatum nonnunquam id demum intelligetur, quod spes sit posse retineri. a Sic auxilia promissa ab una tantum parte intelligentur deberi impendiis ejus qui postulabit. *a Bart. IV. cons. 92.*

XIII. 1. Illustris est quæstio, sociorum nomine veniant tantum qui erant federis tempore, an & futuri, ut in federe facto inter populum Romanum & Carthaginiensem post bellum de Sicilia: 40 *Utriusque populi socii ab utroque populo tuti sunto.* Hinc Romani inferebant, etiamsi fedus cum Asdrubale ictum de Ibero amne non transeundo, nihil ipsis prodesset, quod Carthaginienses id ratum non habuissent, tamen si Carthaginienses factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos post fedus Romani socios adsciverant, probarent, bellum indici ipsis posse tanquam federe violato. Rationes ita 41 Livius b exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, sociis utrorumque exceptis. nam neque additum erat iis qui tunc essent,* l *nec, ne qui postea assumerentur. & cum assumere novos liceret socios, quis æquum censeret,* 42 *aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut* *b Lib. XXI c. 19.*

receptos

GROTII.

k *Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid, aut pacti inutilitas sequeretur*] Vide exemplum in l. cum virum, 16. C. *de Fideicommissis.*

l *Nec, ne qui postea assumerentur*] Quod additum in pace Peloponnesiaca inter Lacedæmonios & Athenienses. *Thuc.* lib. V. (c. 18)

GRONOVII.

36 *Significationem artis*] Non populari tantum usu sumantur.

37 *Pacti inutilitas*] Ut pactum vanum sit & effectu careat.

38 *Sermo figuratus*] Tralatus, discedens a proprietate verborum.

39 *Occupatum*] Ut in agris arcifiniis, 2, 3. 16. [Non agitur de tali occupatione, ut adtendenti satis patet. *J. B.*]

40 *Utriusque populi socii*] Polybius 3, 27. τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις.

41 *Livius lib. XXI.*] 19.

42 *Aut ob nulla quenquam*] Aut nullius in posterum populi erga se merita facere tanti debere vel Rom.

vel

receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginiensium socii aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte desciscentes re-
a Hist. l. *ciperentur?* Quæ ferme ad verbum 43 de Polybio a sumta ap-
III. c. 29. paret. Quid dicemus? Quin verbum sociorum & strictam illam de iis qui erant federis tempore, & ampliorem alteram significationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere possit salva ratione recti sermonis, dubitandum non est. Utra ergo præferenda sit interpretatio, ex regulis ante traditis erit videndum: secundum quas dicimus, (II) futuros non comprehendi, quia agitur de federe rumpendo, quæ odiosa est materia: & de adimenda Carthaginiensibus libertate, eos qui injuriam ipsis fecisse crederentur armis cogendi; m quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur.

2. Ergo Romanis adsciscere in societatem Saguntinos, aut adscitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi federis, sed ex jure naturali, quod federe non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utrosque eo essent loco, quasi nihil de sociis convenisset: quo casu nec Carthaginienses contra fedus erant facturi, si in Saguntinos arma moverent quæ justa arbitrarentur, nec Romani si eos defenderent. Plane sicut Pyrrhi tempore in-
b Polyb. ter Carthaginienses & Romanos convenerat, b ut si eorum po-
hist. l. III. pulorum alter cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret ut jus auxi-
c. 25. lia mittendi ei, quem Pyrrhus bello impeteret, salvum maneret. Non dico justum utrinque bellum esse potuisse; sed n nego pertinuisse

vel Pœnos, ut ob illa fœdus ei sociale darent; aut si dedissent, pericula eorum destituere & indefensos prodere.

GROTII.

m *Quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur*] Romani Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus, petentibusque ut id per Romanos fieri liceret, responderunt, *nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis bellique liberum arbitrium sit.* Livius lib. VIII. (c. 2.) In Antiochi federe est: *Si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim ei arcendi jus esto: cum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat.* Livius XXXVIII. (c. 38) *Polybius* in excerptis legationum 35. [*Sidicini* nequaquam socii erant *Romanorum*, ut patet ex fine *Cap.* I. præcedentis apud *Livium*. In fœdere autem cum *Antiocho* agitur tantum de jure defensionis, quod in omni pacto tacite exceptum censeri debet. *J. B*]

n *Nego pertinuisse hoc ad federis violationem*] *Procopius* Persicorum II. ἔφασκέ τε ὡς αὐτὸς οὐ λύει τὰς Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων σπονδὰς, ἐπεὶ αὐτὸν εἰς ταύτας οὐδέτεροι ἐγγεγράφαντο· *dicebat Alamundarus rex Saracenorum, non violari a se quæ inter Persas Romanosque convenerant, quandoquidem ipse a neutra parte conventis inscriptus esset.* (Cap. I.)

GRONOVII.

43 *De Polybio Hist. l. III.*] 29.

(II) Comprehenduntur etiam *futuri*, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

tinuisse hoc ad federis violationem: quomodo in quæstione de auxilio Mamertinis misso a Romanis distinguit Polybius, a an justum id fuerit, & an per fedus licuerit. a Lib. III. c. 26.

3. Et hoc ipsum est, quod Corcyrenses apud Thucydidem b dicunt Atheniensibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, nec obstare quod Athenienses habebant cum Lacedæmoniis fedus, quando per id fedus novos socios adsciscere liceret. Atque eam sententiam secuti sunt Athenienses postea, imperato suis, ne in Corinthios pugnarent, c nisi ubi ii descendere pararent hostiliter in Corcyram, aut in aliquod solum ditionis Corcyrensium, ne scilicet fedus rumperent. Non pugnat autem cum federe, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, o manente de cætero pace. Justinus d de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant, ex sociorum persona rumpebant, quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia potius quam si aperto prælio dimicassent.* Sic & in oratione de Halonneso, e quæ inter Demosthenicas legitur, apparet pace quadam Atheniensium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ essent: si quis vim inferret, defendere eas in pace comprehensis liceret. Et hoc quidem exemplum est in federe æquali. b Lib. I. c. 35. c Ibid. c. 45. d Libro III. c. 7. e Pag. 33. A.

XIV. In federe inæquali ponemus alterum, si convenerit ne alter federatorum injussu alterius bellum gerere possit; quod 44 positum fuisse in federe Romanorum & Carthaginiensium post bellum Punicum secundum, supra memoravimus. sicut & positum fuit in federe 45 Macedonico cum Romanis, f ante Perseum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere possit, & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio 46 arctiorem hic significatum sumemus, ne (mm) nimium coarctetur libertas. f Livius, lib. XLII. c. 25.

XV. Ejus-

GROTII.

o *Manente de cætero pace*] Sic post tempora memorata Corcyrenses decrevere, Ἀθηναίοις μὲν ξύμμαχοι εἶναι κατὰ τὰ ξυγκείμενα, Πελοποννησίοις δὲ φίλοι· *Velle se Atheniensibus ex pactis societatem armorum præstare, & cum Peloponnesiis servare amicitiæ jura.* [THUCYDID. III. 70.]

GRONOVII.

44 *Positum fuisse*] *Livius* 30, 37. *Bellum neve in Africa, neve extra Africam injussu pop. Rom. gererent.*

45 *Macedonico cum Romanis*] Livius 33, 30. *Bellum extra Macedoniam ne injussu senatus gereret.* Lib. 42, 25. *Fœdus cum Philippo ictum, cum ipso eo post mortem patris renovatum, in quo diserte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi socios pop. Romani lacessere bello.*

46 *Arctiorem hic*] Nempe ut intelligatur tantum, quod infertur.

(mm) Immo quia sui ipsius defensio est jus à naturâ concessum, quo nemo potest ullo pacto sese exuere. *J. B.*

XV. Ejusdem generis est illud, quod Romani promiserant, p 47 liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus de plenissima potestate intelligi non poterat, (belli enim suscipiendi jus & alia quædam 48 pridem amiserant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem, & minimum tantam, ut alieno imperio urbem sedibus transferre non tenerentur. Frustra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem, (nn) non urbem significari: (quod quanquam improprium concedi potest, 49 ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, αὐτόνομον, ut a Appianus ait, manifesta erat captio.

a Pag. 48. Ed. H. Steph.

XVI. 1. Huc & illa frequens quæstio referenda est de 50 pactis personalibus ac 51 realibus. (oo) Et siquidem cum populo libero actum sit, dubium non est, quin quod ei promittitur sui natura reale sit, quia subjectum est 52 res permanens. Imo etiamsi status civitatis in regnum mutetur, manebit fedus, quia manet idem corpus, etsi mutato capite, &, ut supra diximus, imperium quod per regem exercetur non desinit imperium esse populi. Excipiendum erit, si appareat causam fuisse propriam ei statui, ut 53 si liberæ civitates libertatis tutandæ causa fedus contrahant.

2. At si cum rege contractum sit, non statim personale erit censendum fedus: nam ut recte dictum est a Pedio b & Ulpiano, plerumque persona pacto inseritur, 54 non ut personale pactum

b L. jure gentium, 7. §. pactum, 8. D. de pactis.

GROTII.

p *Liberam fore Carthaginem*] Diodorus Siculus sic refert excerpto legationum 27. mansura illis νόμους, χώραν, ἱερὰ, τάφους, ἐλευθερίαν· *leges, regionem, sacra, sepulchra, libertatem.*

GRONOVII.

47 *Liberam fore Carthaginem*] Bello Punico tertio imminente, si facerent imperata, datis CCC obsidibus, & armis traditis. Quod cum fecissent, jusserunt eos cæteris rebus salvis cedere sedibus, & 10000 passuum a mari aliam urbem condere.

48 *Pridem amiserant*] Pace post bellum Punicum secundum facta.

49 *Ob attributum*] Vocem adjectivam, *liberam*.

50 *Pactis personalibus*] Quæ intra personam stant, & cum ea finiuntur.

51 *Realibus*] Quæ ad rem pertinent, & quamvis mutata persona manent stabilia.

52 *Res permanens*] 2, 9. 3.

53 *Si liberæ civitates*] Sic Etrusci Vejentibus, cum hi bello adversus Romanos regem creassent, negarunt auxilia, quamdiu sub rege essent. *Liv.* 5, 1.

54 *Non ut personale*] Non ut ad eum solum pertineat, sed ut appareat, quicum sive ipsius sive alieno nomine actum sit.

(nn) Ubi de *Urbe* aliquâ sermo fit, quamquam ut multitudo Civium spectetur, tamen non sine solo & ædificiis, quæ sedes sunt Populi, intelligitur. *J. B.*

(oo) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 9. §. 6, & seqq. *J. B.*

GRO-

pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum factum est. Quod si adjectum sit federi ut perpetuum sit, aut factum in bonum regni, aut cum ipso & successoribus: sicut solere adjici in federibus, καὶ τοῖς ἐκγόνοις, *& posteris*, ait Libanius in defensione Demosthenis, aut ad tempus definitum, jam satis apparebit reale esse. Tale videtur fuisse q fedus Romanorum cum Philippo Macedonum rege, quod cum Perseus ejus filius ad se pertinere negaret, bellum eo nomine exortum est. Sed & alia verba, & ipsa interdum materia conjecturam suppeditabunt non improbabilem.

3. Quod si pares sint 55 in utrumque conjecturæ, supererit, (pp) ut favorabilia credantur esse realia, odiosa vero personalia. Federa pacis causa facta, aut commerciorum, favorabilia sunt. Quæ belli causa, non odiosa omnia, ut quidam censent, sed 56 ἐπιμαχίαι, id est, federa tuendi se causa, propius ad favorem accedunt, ξυμμαχίαι magis ad onera. Ad quæ accedit quod in federe ad bellum quodvis, 57 præsumitur ratio habita r prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur, ut qui non modo non injuste, sed nec temere bellum suscepturus videretur.

4. Quod vero dici solet, 58 societates morte finiri, a huc non adfero: pertinet enim hoc ad societates privatas, & juris est civilis. Juge ergo an injuria s Fidenates, t Latini, Etrusci, Sabini

a *Decius*, *lib.* 1. *Cons.* 22.

GROTII.

q *Fædus Romanorum cum Philippo Macedonum rege*] Livius lib. XLII. (c. 25.)

r *Vide Parutam* libro V, & VII.

s *Fidenates*] Vide *Dionysium Halicarnassensem* libro III. (c. 6.)

t *Latini*] De Appulis, [Immo *Apiolanis*, DION. HALICARN. *Antiq. Rom.* III, 42.] & Latinis, idem eodem libro III. de Turno Herdonio & Latinis, idem libro IV. (c. 46.) *Ammianus* libro XXVI. *Persarum rex manus Armeniis injectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed injuste; causando quod post Joviani excessum, cum quo fedus firmaverat & pacem, nihil obstare debeat, quo minus ea re cuperaret quæ ante ad majores suos pertinuisse monstrabat.* (Cap. 4.) Similia de Justiniani pactis cum Saracenis vide apud *Menandrum Protectorem.* (Cap. 12.) Adde quæ Helvetii causantur post mortem Henrici III. apud *Thuanum* libro XCVII, in anno CIↃ IↃ LXXXIX. Vide & insignem locum apud *Camdenum* in anno CIↃ IↃ LXXII. ubi de federe antiquo Gallorum cum Scotis.

GRONOVII.

55 *In utrumque*] Ut & personale & reale interpretari possis.

56 *Ἐπιμαχίαι*] 2, 11. 6.

57 *Præsumitur ratio habita*] Bene existimasse utrumque contrahentium de altero, & credidisse inter se, neutrum temere aut injuste agere.

58 *Societates morte finiri*] §. 5. Instit. *de societ.*

(pp) Quum distinctio illa sit incerta & lubrica admodum, tutius est statuere, in dubio Fœdera cum Rege inita censenda esse realia, quoniam in dubio Rex intelligitur egisse tamquam Caput Civitatis, & ejus utilitatis caussâ. Vide Celeberrimi THOMASII *Jurisprudentiam Divinam*, Lib. III. Cap. 25. num. 10. *J. B.*

Sabini a federe discesserint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Servio, dijudicari a nobis recte non potest, cum non exstent federum verba. Cui non dissimilis est illa apud Justinum

a Lib. I. c. 7. a controversia, an civitates, quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutassent. Spectandum enim an in conventione 59. fidem Medorum elegissent. Minime vero

b Lib. v, c. ult. admittenda est Bodini b argumentatio, federa ad regum successores non transire, quia juramenti vis personam non exeat. (qq) Potest quippe juramenti obligatio 60 personam tantum obstringere, & ipsa promissio obligare heredem.

5. Neque enim verum est quod sumit, federa jurejurando veluti firmamento inniti, cum plerumque in ipsa promissione fatis sit efficaciæ, cui majoris religionis causa jusjurandum additur. P. Valerio Consule juraverat plebs Romana conventuros se jussu Consulis. Mortuo illi succedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur Tribuni quidam, quasi non teneretur religione

c Lib. III. c. 20. populus. Sequitur c Livii judicium: *Nondum hæc quæ hoc tenet sæculum negligentia Deûm venerat: nec interpretando sibi quisque jusjurandum & leges aptas faciebant; sed suos potius mores ad ea accommodabant.*

XVII. Sane cum rege initum fedus manet, etiamsi Rex idem aut successor regno a subditis sit pulsus. Jus enim regni penes ipsum manet, utcunque possessionem amiserit: quò pertinet Lucani illud de Senatu Romano (*Lib.* v. vers. 29.)

non unquam perdidit ordo
Mutato sua jura loco.

XVIII. Contra, si alieni regni invasor volente vero rege, aut oppressor populi liberi, antequam sufficiens populi consensus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fedus: quia u hi

GRONOVII.

59 *Fidem elegissent*] Respectum habuerint præcise ad Medorum gentem & bonos mores. Verbum juris l. 57. D. *mandati*. l. 3. D. *de probat.*

60 *Personam tantum obstringere, & ipsa promissio*] Ergo concedit jurisjurandi vim personam non exire? & si successor nolit stare jurato a decessore, tantummodo eum promissum non servare; non etiam perjurium contrahere? Videtur potius neganda Major. Quod non exit personam, non obligat successorem. Nam in actibus regiis princeps & successor una sunt persona: uterque repræsentat populum, qui heri & hodie unus. Deinde jurisjurandi vis non exit personam, quoties quis pro se tantum & suo nomine, non etiam alieno & pro alio jurat. Rex autem jurat pro populo, cujus pars est successor.

(qq) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 17. cum nostris Notis, alterius Editionis. *J. B.*

u hi possessionem habent, jus non habent. Et hoc est quod Nabidi dicebat [a] T. Quintius: *Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum justo ac legitimo facta est.* Qualitates autem illæ in federibus regis, successoris, & similes, jus proprie significant, & odiosa est invasorum causa. *a Livius lib. XXXIV. c. 32.*

XIX. Tractaverat [b] olim Chrysippus hanc quæstionem, an præmium promissum ei, qui primus ad metam pervenisset, debeatur utrique si simul 61 pervenerint, an neutri. Et sane x vox primi ambigua est, nam aut eum significat 62 qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia sunt, (rr) verius est concursuros ad præmium, quanquam liberalius y Scipio, Cæsar, Julianus his, qui pariter muros ascenderant, solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunto de interpretatione ea, quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur. *b Apud Plutarch. De Stoic. repugn. p. 1045. D.*

XX. I. Est & aliud interpretandi genus, [c] ex conjecturis, extra *c Extra legis ad restrictionem. & in loco a ratione legis ad extensionem.*

GROTII.

u *Hi possessionem habent, jus non habent*] Sic Valens non accepit excusationem Gotthorum regis, qui *Procopio* purpuræ invasori auxilia se misisse dicebat. excusationem vanissimam dicit *Ammianus* libro XXVII. (c. 5.) Apud Græcos scriptores eadem historia, sed sub Scytharum nomine. ita enim Gotthos vocabant. Sic Justinianus negabat fedus se ruptutum cum Gizericho factum, si Gelimerem bello impeteret, qui justo regi Ilderícho cum regno libertatem eripuerat. [Apud PROCOPIUM, *Vandalic.* 1. 9.] Vide *Cardinalem Tuschum* pp. verbo Tyrannus concl. 309, num. 6. *Cacheranum* decis. LXXIX. num. 35.

x *Vox primi ambigua est*] Vide *Albericum de Rosate* de statutis qu. 106. & 107.

y *Scipio*) Capta Carthagine nova in Hispania. [Refert id *Livius*, XXVI, 48. Adde *Excerpta* ex *Dione Cassio*, pag. 602. inter *Exc. Valesf.* J. B.]

GRONOVII.

61 *Pervenerint, an neutri*] Cujus controversiæ tollendæ causa veteres solebant interdum *bieran* facere, ut loquitur *Seneca* ep. 83. hoc est, coronam, quam uterque meruisse videbatur, alicui Deo sacrare & in templo suspendere. *Ovid.* 13, Met. 381.

62 *Qui omnes, aut quem nemo*] Priori modo unus tantum primus est, posteriori plures esse possunt.

(rr) Heic potius mihi videtur distinguendum, an actus, cujus præstationi praemium promissum est, possit *iterari*, *aut non*. Si *prius*, jubendi sunt illi, qui praemium ambiunt, iterum e. g. cursum instituere. Si posterius, vel ipsum *praemium* sine incommodo aut onere nimio multiplicari potest, vel *non potest*. Si *potest*, utrique solidum praemium dandum, quum uterque meritus sit. *Sin minus*, praemium vel *dividi* potest, & tunc inter illos æquis partibus dividendum; vel *in commune possideri*, & ita possidebitur; vel neutrum fieri potest, & tunc vel ex *sorte*, vel ex *pacto*, res uni adjudicanda. Quæ omnia susius deduximus & probavimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

extra ſignificationem verborum, eorum ſcilicet, quibus promiſſio continetur: idque duplex, 63 vel extendens vel 64 coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam ſicut in rebus omnibus, ut effectus non ſequatur, ſatis eſt unam deeſſe cauſarum, ut naſcatur, omnes convenire oportet; 65 ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda eſt: multoque hic difficilius quam in caſu, de quo ſupra dicebamus, ubi verba largam aliquam ſignificationem, etſi minus receptam, admittunt. Nam hic 66 extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa eſſe debet, ut obligationem inducat, nec ratio ſimilis ſufficit, ſed oportet eadem ſit; nec id ſemper ſatis eſt, ut dicamus ex ratione faciendam extenſionem: quia, ut modo dicebamus, ſæpe ratio ita movet, 67 ut voluntas tamen ſit cauſa per ſe ſufficiens, etiam ſine ratione illa.

2. Ut ergo talis extenſio recte fiat, opus eſt ut conſtet rationem, ſub quam venit caſus quem volumus comprehendere, eſſe cauſam unicam & efficacem, quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo 68 conſideratam in ſua generalitate, quia alioqui promiſſio futura fuiſſet iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari ſolet a rhetoribus in loco *περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας*, cujus ſpeciem unam ponunt, quoties ſemper eandem ſententiam dicimus: ſed & alter locus 69 *κατὰ συλλογισμὸν*, *per ratiocinationem* huc pertinet: nimirum ubi 70 ex ſcripto ducimus quod ſcriptum non eſt, ut loquitur Quintilianus. Et quæ a juriſconſultis traduntur z de his, 71 quæ in fraudem fiunt.

3. Exem-

GRONOVII.

63 *Vel extendens*] Ut plus accipiatur, quam verbis expreſſum ſit.

64 *Coarctans*] Ut minus.

65 *Ita & in obligatione*] Ut obligatio latius pateat, omnia adeſſe oportet: ut anguſtior, ſufficit minimum abeſſe.

66 *Extra verba promittentia*] De eo negotio, quod in formula pacti expreſſum non eſt, ſed eodem trahere volumus.

67 *Ut voluntas tamen*] i. Num. 7.

68 *Conſideratam in ſua generalitate*] Ut etiam complectatur caſus non expreſſos.

69 Κατὰ συλλογισμὸν] *Quinctil.* inſtit. 7, 8.

70 *Ex ſcripto ducimus*] Colligimus, elicimus.

71 *Quæ in fraudem*] Cum ſalvis verbis legis aut pacti ſententia eluditur: quoties quod lex aut pactio fieri noluit, diſerte autem fieri non vetuit, id fit.

GROTII.

z *De his, quæ in fraudem fiunt*] Bene *Seneca* excerptis controverſiarum VI, 3. *Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis involvit: quod apparet in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum.* *Quintilianus* controverſia (immo *Declamat*) CCCXLIII. *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem* (nempe de circumſcriptione) *niſi cum rectum jus nequitia excluſum eſt.* Exemplum habes apud *Plinium* hiſtoriæ naturalis libro XVIII: *Quippe etiam lege Stolonis Licinii incluſo*

3. Exemplum sit [a] in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, si satis constet prohibendi muros unicam fuisse causam ne muniretur is locus. Vulgo solet exemplum adferri de conditione, si posthumus sit mortuus, ab eo scripta 72 qui posthumum omnino exspectabat, ut 73 sententia dispositionis producatur ad eum casum, 74 si is posthumus natus non esset, quia constet voluntatem loquentis motam fuisse consideratione non exstituræ prolis: quod ipsum non apud jurisconsultos tantum, sed & [b] apud [a] Ciceronem, & Valerium (55) Maximum invenire est.

[a] *Lib.* I. c. 39. & II. c. 32. *de Orat.* *Bruto:* c. 52, 53.

4. Cicero causam hanc adfert oratione [b] pro Cæcina: *Quid? verbis satis hoc cautum erat? minime. Quæ res igitur valuit? voluntas: quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non 75 quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit idem jus esse, ubi perspicitur [c] una atque eadem causa æqui-

[b] *Cap.* 20.

cluso modo IϽ *jugerum, & ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret.* (Cap 3.) Est eadem historia apud *Valerium Maximum* VIII, c. VI, 3. Vide aliud exemplum apud *Tacitum* annalium XV. (Cap. 19.) de fictis adoptionibus. Aliud in novella Emanuelis Comneni, quæ est in jure Græco-Romano.

a *In pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus*] *Fuscus Arellius* in controversia, quæ est apud *Senecam* decima libro II. *Hunc enim animum fuisse sine dubio jurantium, ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.*

b *Apud Ciceronem*] Etiam de inventione II. (c. 42.)

c *Una atque eadem causa æquitatis*] Sic in sponsam alterius adulterium committi probat *Philo* de specialibus legibus, addita causa: *αἱ γὰρ ὁμολογίαι τοῖς γάμοις ἰσοδυναμοῦσι·* (Pag. 788. A.) *Idem valent sponsalia quod nuptiæ.* Sic in lege per Mosem data sub bovis nomine intelliguntur omnia animantia mansueta: sub nomine putei fossa quævis, *Exodi* XXI, 28. & 35. *Chassanæus* Catalogo Gloriæ mundi V. parte, consid. 49.

GRONOVII.

72 *Qui posthumum*] Qui certum habebat se uxorem gravidam relinquere, cum moreretur.

73 *Sententia dispositionis*] Testamenti aut cujuscumque ultimæ voluntatis.

74 *Si is posthumus natus non esset*] Si abortum passa sit, aut ante partum cum fœtu obierit uxor vidua.

75 *Quæ impedirent*] Incertam, ambiguam, obscuram redderent. [Minimè: sed quæ efficerent quominus voluntas effectum haberet. *J. B.*]

(55) Nihil hac de re exstat apud *Valerium Maximum*, nec in Capite *De ratis Testamentis & insperatis*, ubi locus esset aptus, nec alibi, quod sciam. Sed in Cap. præced. *Lib.* VII. *Cap.* 7. n. I. exemplum legitur, quod ad hanc regulam potest referri, quamquam contrario modo: nimirum Patris, qui, quum Filium suum in bello occubuisse falso crederet, alios instituerat heredes. Hoc, ut videtur, ansam dedit errori Auctoris nostri, memoriæ vitio duo diversa confundentis. *J. B.*

æquitatis, id est, rationis quæ sola moverat: Ita interdictum, *unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatisve*, locum habere adversus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat.
a Cap. 21. a *Ea enim*, inquit, *plerumque fit per homines coactos armatosque: quæ si 76 alio consilio, eodem periculo facta fit, eodem jure esse voluerunt.* In declamatione patris b Quintiliani exemplum
b Decl. 350. hoc est: *Cædes videtur significare sanguinem & ferrum. si quis alio genere homo fuerit occisus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones, (tt) aut in aquas præcipitatus, si in aliquam 77 immensam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur qua ille qui ferro percussus sit.* Similis est argumentatio Isæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo quod testamentum Attica lege vetitum esset fieri filia invita, infert, 78 ne adoptionem (uu) quidem ea invita permitti.

XXI. Atque hinc solvenda est celebris illa quæstio, quæ &
c Lib. 1. c. 13. apud c Gellium est de mandato, an impleri possit non per idem, sed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator præscripserat. (xx) Id enim ita demum licet, si constet quod præscriptum erat, non præscriptum fuisse 79 sub speciali sua forma, d sed sub consideratione generaliore, quæ aliter quo-

GRONOVII.

76 *Alio consilio, eodem periculo*] Alia via & modo, eodem justo metu.

77 *In immensam altitudinem*] De tecto excelso vel turri in humile solum, de jugo aut cacumine montis saxei in vallem, de plano in profundam foveam.

78 *Ne adoptionem*] Quia una utriusque ratio est, ne a filia invita hereditas abeat.

79 *Sub speciali sua forma*] Non ut jussum facias modo, sed jussam rem definitam facias, quo alia eveniat; illam vero aliam vel non omnino, vel difficilius eventuram appareat, si sic fecisses, ut ille jusserat.

(tt) Editio Obrechti habet: *Si ceciderit in latrinas aut* &c. quod omnino rectius est. *J. B.*

(uu) Locus est *pag.* 400. *Edit. Wech.* sed ubi hoc tantum dicitur, Patrem qui solas filias, ex justo matrimonio natas, relinquit, neminem posse adoptare, heredemque scribere, nisi cui prius filiam in matrimonium collocaverit, juxta Legem *Athenis* constitutam. Deceptus est Auctor ab Interprete Latino infelicissimo, qui ἄνευ τούτων vertit, *in illarum* (filiarum; *arbitrio*; & ἄνευ τῶν θυγατέρων, *inscii filiabus, non consultis*: quum hæc significent, non sine illis uxoribus ductis ab eo, qui testamento heres instituitur. Adde Viri Eruditissimi *Jac. Perizonii* Dissert. Triad. *Diss.* 11. pag. 60, & *seqq.* ubi recte locum exponit; ut dudum post hæc scripta animadverti, *J. B.*

(xx) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 4. §. 5. *J. B.*

GROTII.

d *Sed sub consideratione generaliore*] *Quintilianus* controvers. [Immo *Declam.*] CCLVII. *Servi quadam liberius ex bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio emta mancipia, non parvisse.* Exemplum habes in exceptis legationum in illa parte

quoque obtineri possit: quomodo eum qui fidejubere erat jussus, mandare posse creditori, ut tertio pecuniam numeret, [a] a Scævola responsum est. Cæterum ubi de eo non satis constat, retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur, [80] dissolvi imperantis officium, siquis ad id, quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat.

[a] *L. ult. D. Mandati.*

XXII. Restringens interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut [81] ex defectu petitur originario voluntatis, aut [82] ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo, quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis c quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod [83] contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, [84] non consideratur nude, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur semper intelligenda est [85] obversari animo loquentis, etiamsi verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio a Rhetoribus tractatur in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, & titulum habet, cum dicitur [86] non semper eadem sententia.

XXV. 1. Sed de ratione notandum est, sub ea comprehendi sæpe

parte, quomodo legationes obeundæ accipiendæque sint; & in iis quæ Johannes Justinianeorum ducum unus fecit contra Belisarii verba, Gothicorum II, & IV. [Scilicet apud PROCOP. L. II. c. 10. & *Hist. Misc.* c. 23.]

c *Quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem*] Exemplum in l. *Adigere* 6. §. *quamvis.* 2. D. *de jure patronatus.*

GRONOVII.

80 *Dissolvi imperantis officium*] Auctoritatem imperii subverti.

81 *Ex defectu originario*] Quod credibile est ab initio hanc voluntatem paciscentis non fuisse.

82 *Ex casus emergentis*] Aut fuisse quidem, sed non, si tale quid contingeret, quod intervenit. [Non hic est sensus Auctoris: sed casum, de quo agitur, talem esse, ut in mentem non venerit loquenti, nec venire potuisse præsumatur; quum in priori specie, ubi est *defectus originarius voluntatis*, casus excipiendus censeatur ab initio obversatus esse animo loquentis, & jam tum adeo ab illo exceptus. *J. B.*]

83 *Contentum in promissione*] Res promissa.

84 *Non consideratur nude*] Non promissa est omni modo, sed ob impellentem rationem, sine qua promissum non esset. Ut cum apud *Sueton.* colligitur Tiberium necessitate magis quam judicio adscitum successorem ab Augusto, quia præfatus sit in testamento: *Quoniam sinistra fortuna C. & L. filios mihi eripuit, Ti. hæres esto.* c. 25.

85 *Obversari animo*] Atque ita qui sensus extra materiam est, animo ejus obversatus non videtur.

86 *Non semper eadem*] Iisdem verbis de negotiis diversis.

sæpe quasdam res [87] non secundum existentiam, sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ ubi locum habet, restrictio facienda non est. Sic si cautum sit, ne exercitus aut classis aliquò ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum, sed periculum qualecunque spectatum est.

2. Solet & hoc disputari, an promissa in se [88] habeant tacitam conditionem, si res maneant quo sunt loco: quod negandum est, nisi apertissime pateat statum rerum præsentem in unica illa quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim [a] in historiis legimus [89] legatos a suscepto itinere domum rediisse deserta legatione, quod res ita mutatas intelligerent, ut tota legationis materia aut causa cessaret.

[a] *Pascal. legato. c. 57.*

XXVI. 1. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratoriæ artis magistris referri ad eum, quem dixi locum περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur [90] ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Aristoteles, qui hanc partem accuratissime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu γνώμην, sive εὐγνωμοσύνην, id est, *æquiprudentiam*, in voluntate vero ἐπιείκειαν, id est, *æquitatem*, quam sapienter definit, [91] correctionem ejus [f] in quo lex deficit ob universalitatem: quod ad testamenta quoque & pacta suo modo referri debet. Nam quia casus nec prævideri omnes possunt nec exprimi, ideo libertate quadam opus est eximendi casus, quos qui locutus est si adesset eximeret: non tamen [92] temere; id enim esset [93] dominum se facere actus alieni; sed ex sufficientibus indiciis.

2. Cer-

GROTII.

f *In quo lex deficit ob universalitatem*] *Seneca* IV, controversia 27. *In lege, inquit, nihil excipitur, sed multa quamvis non excipiantur intelliguntur: & scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa. quædam vero tam manifesta sunt ut nullam cautionem desiderent.*

GRONOVII.

87 *Non secundum existentiam*] Non quæ jam nunc sint & respiciantur, sed ex quibus existere possit quod respicitur.

88 *Habeant tacitam conditionem*] Intelligantur non aliter impleri debere, quam si &c.

89 *Legatos a suscepto*] Ut Titus a patre missus ad gratulandum Galbæ, qui occisus interim erat, Othone successore. *Tacit.* 2, hist. 1.

90 *Ex naturali ratione*] Quod homo sanus & suæ spontis id ita esse vel eo casu voluisse non potuit.

91 *Correctionem*] Exceptionem a lege, quod cum possit aliquo modo sub eam trahi, revera tamen definitum non est, quia universalia tantum, non etiam singularia persequitur.

92 *Temere*] Ex nulla vel levi ratione.

93 *Dominum se facere*] Pro arbitrio mutare atque interpolare, quod non est nostri, sed alieni arbitrii.

GRO-

2. Certissimum indicium est, 94 si quo casu sequi verba illicitum esset, id est, pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim, 95 cum obligationis capacia non sint, eximenda sunt necessario. *Quædam*, ait Quintilianus [a] pater, *etiamsi nulla significatione legis comprehensa sint, natura tamen excipiuntur.* Ita qui promisit depositum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec reddetur res deposita ei, qui deposuit: 96 si dominus eam repetat. *Probo*, inquit [b] Tryphoninus, *hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Ratio est, quia, 97 ut alibi notavimus, introducti semel dominii ea vis est, ut rem domino cognito non reddere omnino injustum sit.

[a] *Decl.* 315.

[b] *L. bona fides.* 32. *D. depositi.*

XXVII. 1. Secundum erit indicium, [c] si 98 verba sequi non quidem per se & omnino illicitum sit, sed æque rem æstimanti nimis grave atque intolerabile: 99 sive absolute spectata conditione humanæ naturæ, sive comparando personam & rem, de qua agitur, cum ipso fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, si ipse valde egeat: quia actus tam benefici ea est natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommodum se voluisse obligare. Sic qui auxilium federato promisit, excusabitur quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. [d] Et g concessio immunitatis vectigalium & tributorum intelligetur 1 de quotidianis & anniversariis, non de iis, quæ summa necessitas exigit, & quibus carere respublica non potest.

[c] *Molin. disp.* 294. *Sylv. verb. commodatum. n.* 4. *Less. l.* 11. *c.* 27. *dub.* 5.

[d] *Ang. ad l.* 7. *ad l. Rhod. Vasq. contr. Ill. c.* 31.

2. Ex quibus apparet nimis laxe dictum a Cicerone, [e] non servanda promissa quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi prosint cui promiseris. Nam an res utilis sit futura ei, cui promissa est, 2 judicare promissor non debet,

[e] *De Offic. l.* 10.

GROTII.

g *Concessio immunitatis*] Vide *Rosenthalium* de Feudis cap. v. concl. LXXXVI. num. 2. *Heig.* Illustrium XVIII, num. 16. parte 1. *Cothmannum* conf. XI, 32. *Clarum* §. feudum. XXIX, 2. *Andream Knich* de Vestitis Pactis, parte II, c. 5. num. 20. *Henricum Bocer* de Collectis cap. IV, 12.

GRONOVII.

94 *Si quo casu sequi*] Talis sit casus, ut adhærendo verbis fiat res vetita.

95 *Cum obligationis*] Cum ad ea nemo possit obligari.

96 *Si dominus*] Is, ad quem jure pertinet, quamvis eam, qui deposuit, aliquamdiu possederit.

97 *Ut alibi notavimus*] 2, 10. 1.

98 *Verba sequi*] Proprietati verborum in interpretando inhærere.

99 *Sive absolute*] Vel cuivis homini pro captu nostræ fragilitatis, vel ei, qui promisit.

1 *De quotidianis & anniversariis*] Perpetuis & solennibus.

2 *Judicare promissor*] Neque hoc dicit *Cicero*: intelligit enim, quæ revera omnium sanorum judicio sunt inutilia, non unius promissoris.

GRO-

debet, nisi forte in casu furoris, de quo supra diximus: & ut promissum promissorem non obliget, non satis est 3 quodlibet nocumentum in promissorem, sed tale oportet sit, h quod pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquot promisit, non tenebitur, si eum 4 morbus sonticus patris aut filii detineat. Et hoc recte Cicero de Officiis a primo: *Si constitueris te cuipiam advocatum 5 in rem præsentem esse venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium non facere quod dixeris.*

a Cap. 10.

3. In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, i quod apud b Senecam legimus: 6 *Tunc fidem fallam, tunc inconstantiæ crimen audiam, si 7 cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum, alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi 8 advocationem: postea apparuit per illam caussam 9 præjudicium in patrem meum quæri. promisi me peregre una iturum: sed iter infestari latrociniis nuntiatur. In rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera uxor tenet. Omnia esse*

b De Benef. l. IV, c. 35.

GROTII.

h *Quod pro natura actus credi debeat exceptum*] Vide *Carolum Molinaum* ad consuetudines Parisienses tit. I. §. 2. gl. IV. n. 3. *Ferd. Vasquium* de successionum creatione libro II, §. XVIII. num. 80. *Antonium Fabrum* rerum in Sabaudia judicatarum libro IV, tit. 30. *Jasium* in l. stipulatio hoc modo. 61. num. 3. de verborum obligationibus. Adde c. quemadmodum. 25. *de jurejurando* & *Alciatum* ad c. *cum contingat*, eodem titulo.

i *Quod apud Senecam legimus*] Ejusdem hæc sunt, capite XXXIX, lib. IV. de beneficiis: *Ad cœnam quia promisi ibo, etiamsi frigus erit, non quidem si nives cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamvis non concoxerim, sed non si febricitavero. Sponsum descendam, quia promisi: sed non si spondere in incertum jubebis, si fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio, si potero, si debebo, si hæc ita erunt. Effice ut idem status sit cum exigitur, qui fuit, cum promitterem. destituere levitas non erit, si aliquid intervenit novi. quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? eadem mihi omnia præsta & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio, deserentem vis major excusat.* Usi sæpe hoc effugio Angli. Vide *Camdenum* in anno CIↃ IↃ XCV. tum in controversia cum Batavis, tum in altera cum Anseaticis.

GRONOVII.

3 *Quodlibet nocumentum*] Qualecumque damnum, quod inde sentiat promissor.

4 *Morbus sonticus*] Gravis, quo vita periclitatur.

5 *In rem præsentem*] In foro & judicio præsto fore.

6 *Tunc fidem fallam*] Judicabor fidem fefellisse & levitatis infamiam subiisse.

7 *Cum omnia eadem*] Quoties nihil ex transverso interveniens faciem rerum ac temporum variaverit.

8 *Advocationem*] Me alicui advocatum fore.

9 *Præjudicium*] Aliquid statui, quo causa patris mei pendens in lite fiat deterior.

GRO-

esse debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut promittentis fidem teneas. Omnia intellige, pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo exposuimus.

XXVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ ostendant [10] casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam verba [11] alio loco posita, non ubi directe pugnant, quæ est *ἀντινομία*, cujus supra meminimus, sed cum velut insperato ex ipso rerum eventu inter se committuntur, quam Rhetores Græci vocant *τὴν ἐκ περιστάσεως μάχην.*

XXIX. 1. In hac disceptatione utra pars scripti [12] cum ex casu sit collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctoribus [k] Cicero posuit, quæ ut spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus. [l] Ut quod permittit [13] cedat ei quod jubet: (yy) quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obstet, quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait [14] Scriptor ad [a] Herennium, plus valet [15] sanctio permissione. Ut quod faciendum est certo tempore, ei præferatur quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur, ut plerumque pactio [16] vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones, quæ supradictis qualitatibus pares sunt, ut præferatur quod magis

a Lib. II. c. 10.

GROTII.

k *Cicero posuit*] De Inventione secundo, (*Cap.* 49.) & ibi *Marius Victorinus.*

l *Ut quod permittit, cedat ei quod jubet*] *Quintilianus* declamatione CCC. LXXIV. *Semper potentior lex est quæ vetat, quàm quæ permittit. Donatus* Phormione actu I. scen. 2. (*vers.* 76.) *Bene jubet: minorem enim vim habet ea lex quæ aliquid permittit, quàm illa quæ aliquid jubet.* Vide *Ciceronem* Verrina II. (*Cap.* 51.) & quæ habet *Connanus* libro 1, c. 9.

GRONOVII.

10 *Casum eximendum*] Tali casu non voluisse fieri, quod quis voluit fieri.

11 *Alio loco posita*] Non conjuncta & proxima illis, quibuscum pugnant.

12 *Cum ex casu sit collisio*] Casu colliduntur & eventu, *Quintil.* 7, 7.

13 *Cedat ei*] Minus obligans urgensque credatur, quàm, &c.

14 *Scriptor ad Herennium libro II.*] cap. 10.

15 *Sanctio permissione*] Quod imperatur, necessarium; quod permittitur, voluntarium est. *Cic.* 2, de Invent. 49.

16 *Vetans obligat ad quodvis*] Quod vetatur omnino, quamvis non definito tempore, habet tamen certum tempus, omne videlicet; quod autem jubetur infinite, tempus habet nullum, sed quovis fieri potest.

(yy) Modo scilicet Permissio sit generalis, jussum autem particulare: alias id quod jubetur universaliter cedit Permissioni particulari; ut ad PUFENDORFIUM observatum est. *J. B.*

GRO-

gis est peculiare, & ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus: & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet, ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur, ei, quæ minorem, præferatur. Tum vero, ut superet quod causas habet aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut (zz) quod postremo dictum est vincat.

2. Illud ex superioribus hic repetendum est, pactorum juratorum eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam proprietatem, & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei non omninò necessarias, quam maxime repudient. Quare & si juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, m præferendum erit (aa) cui adest jurisjurandi religio.

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus censeri debeat antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam a id Murena causabatur adversus ea, quæ inter Syllam & Mithridatem convenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, n credendum, scripturam adhiberi, ut 17 monumentum contractus, non ut substantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id solet, ut in judiciis cum Nabide: b *Ex qua die descripta conditiones edita Nabidi forent.*

a *Appian. Mithr.* pag. 214. Ed. H. Steph.

b *Livius lib.* XXXIV. c. 35.

XXXI. Il-

GROTII.

m *Præferendum erit cui adest jurisjurandi religio*, Acontius apud Ovidium:

Promisit pater hanc: hac & juravit amanti:
Ille homines, hæc est testificata Deam.
Hic metuit mendax, hæc & perjura vocari:
Num dubitas, hic sit major, an ille metus?

(Epist. Heroid. XX, 159. & *seqq.*)

n *Credendum scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantiæ ejus partem*] L. in re. 4. & l. si res gesta. 5. D. *de fide instrumentorum.* l. pactum quod bona fide, 17. C. de pactis. sic legem *contractus* quæ est 17. C. *de fide instrumentorum*, interpretantur *Bartolus* & *Johannes Faber*, *Salicetus*, quorum sententia in judiciis contra *Baldum* & *Castrensem* prævaluit. *Mynsingerus* decade x, conf. XCI. *Neostadius* de pactis antenuptialibus, observatione XVIII. quare non satis probabile est, quod *Ligniacus* adfert de instrumento a rege subscripto, sed nondum addito sigillo & secretarii manu, libro II. rerum Italicarum *Guicciardini*.

GRONOVII.

17 *Monumentum contractus*] Unde notitia haberi possit de contractu; non ut ex ea demum contractus auctoritatem accipiat.

(zz) Regula illa heic non benè aptatur. Illa enim valet, ubi omnimoda & perpetua est repugnantia inter utramque partem scripti: quum heic agatur de collisione in certis tantum casibus. Plura dicemus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(aa) Hoc nititur falsa hypothesi, de quâ suo loco monuimus. *J. B.*

GRO-

XXXI. Illud vero non admittam quod [a] quibusdam placuit, contractus regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus illud civile in his, quæ juris sunt gentium, etiam pro jure gentium receptum esse. quod temere præsumendum non est.

a *Alc.* v, *cons.* 17.

XXXII. De eo vero, quod Plutarchus [b] in Sympofiacis movet, conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum 18 accipiens hic sit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si 19 per affirmationem respiciant verba offerentis, tunc ea ipsa ex natura vocum relativarum repetita in promissione videbuntur. Antequam vero accepta sit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit certum est; nullum enim adhuc jus quæsitum est, ut ex his quæ de promissione supra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus est promissione.

b IX. *Symp.* 13.

GRONOVII.

18 *Accipiens hic sit*] Qui enim offert, facit optionem vel electionem ejus, utrum duorum aut quid e pluribus velit.

19 *Per affirmationem*] Si accipiens non totum dicat, quod vult, sed tantum, accipio, vel, maxime, vel, ita sit.

CAPUT XVII.

De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.

I. *Culpam obligare ad restitutionem damni.*
II. *Damnum intelligi quod pugnat cum jure stricte dicto.*
III. *Accurate distinguendam aptitudinem a jure stricte dicto, ubi concurrunt:*
IV. *Damnum & ad fructus pertinere.*
V. *Ad lucrum cessans quomodo?*
VI. *Damnum dare facientes primario:*
VII. *Et secundario:*
VIII. *Item non facientes quod debent: primario,*
IX. *Et secundario;*
X. *Qualis efficacia circa actum ad hoc requiratur.*
XI. *Quo ordine teneantur.*
XII. *Obligationem extendi etiam ad damnum consequens.*
XIII. *Exemplum in homicida:*
XIV. *In eo qui alteri vim intulit:*
XV. *In adultero & stupratore:*
XVI. *In fure, raptore, & aliis:*
XVII. *In eo qui causam promissioni dedit per dolum aut metum injustum.*
XVIII. *Quid si metu justo naturaliter?*
XIX. *Quid de metu quem jus gen-*

gentium pro justo habet?

XX. *Potestates civiles quatenus teneantur ex damno per subditos dato: ubi quæstio de prædis in mari actis in socios contra imperium publicum.*

XXI. *Naturaliter ex animalis sui aut navis suæ facto sine culpa neminem teneri.*

XXII. *Damnum dari, & adversus famam & honorem, & quomodo reparetur.*

I. Supra diximus ejus, quod nobis debetur, fontes esse tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hic appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo, quod aut 2 homines communiter, aut pro ratione certæ 3 qualitatis facere debent. a Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur, si damnum datum est, (aa) nempe ut id resarciatur.

II. 1. b Damnum 4 forte a demendo dictum, est τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet suo, sive 5 illud suum ipsi competit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Natura homini suum est vita, 6 non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, 8 superior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus suum cuique oritur, quia idem aut plus lex potest quam in se ac sua singuli. Sic pupillus jus habet 9 exactam

GROTII.

a *Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur*] Ἀμέλειν δίκη Græcis. [Apud HESYCHIUM, qui exponit, ζημίαν δίκην. *J. B.*] Vide in decretalibus titulum *de injuria & damno dato*, & Digestis *ad l. Aquiliam* & vicinas rubricas.

b *Damnum forte a demendo dictum*] Ita *Varro* libro IV. *Damnum a demtione, cum minus re factum quam quanti constat.* (Pag. 41. *Ed H. Steph.*) Alii magis probant derivari a græco δαπάνη, ut sit *dapnum*, deinde *damnum*, ut ὕπνος, *sopnus*, *somnus*. Nec absurde deducas a græco δάμνω, quod est βιάζω, aut ex ζημία, *damia*, *damnum*, ut *regia*, *regnum*.

GRONOVII.

1 *Supra diximus*] 2, 1. 2.

2 *Homines communiter*] Vulgo omnes.

3 *Qualitatis*] Personæ, quam gerunt

4 *Forte a demendo*] *Scaliger* a δαπάνη. A demtione *Varro* l. 4. de L. L. & *Isidorus* 5. Orig. 27. Quid si a δαμάω, δάμνημι.

5 *Illud suum*] 1, 1. 5.

6 *Non quidem ad perdendum*] Ut eam ipse sibi auferre possit. 2, 15. 16.

7 *Actiones propriæ*] Quas jure suo tractat, & in quibus eum non oportet impediri.

8 *Superior tractatio*] 2, 6. 1.

(aa) Confer, in toto isto capite, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent* Lib. III. Cap. I. *J. B.*

GRO-

9 exactam quandam diligentiam exigendi a tutore, respublica a magistratu, nec respublica tantum, sed & 10 cives singuli, quoties lex id expresse aut per sufficientem consequentiam significat.

2. At ex sola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur, & 11 ab assignatrice justitia spectatur, non oritur verum dominium, ac proinde restitutionis obligatio: quia non id alicui suum est ad quod aptus est: πλεονεκτεῖ οὐδέν, ait a Aristoteles, ὁ δὲ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν. *Contra proprie dictam justitiam nihil committit, qui pecunia sua alteri non succurrit, præ tenacitate.* Cicero pro Cn. b Plancio: *Est hæc conditio liberorum populorum, posse suffragiis vel dare, vel detrahere quod velit cuique.* & tamen mox subdit, accidere ut populus faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi sumta in laxiore significatu.

a *Nic.* V. c. 4.
b *Cap.* 4.

III. Sed cavendum hic, ne confundantur quæ diversi generis sunt. c Nam cui 12 magistratus collatio mandata est, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum respublica jus habet proprium. quare si ex indigni electione damnum fecerit respublica, ille 13 resarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, etsi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen 14 verum jus petendi juxta alios: in quo jure si per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ sed incerti illius damni æstimationem exigere poterit. d Simile erit in eo, cui ne quid legaret testator, vi vel dolo fuit impeditus. nam 15 capacitas legati jus quoddam est, cui id est consequens, ut libertatem testatoris in eo impedire injuria sit.

c *Thom. & Cajet.* 2, 2. q. 62. art. 2. *Soto*, lib. IV, q. 6. *Lessius*, lib. II. c. dub. 18. & *Covar. ad c. peccatum.* p. 2. §. 7.
d *Soto*, lib. IV, q. 7. *Less.* lib. II. c. 12. dub. 16. & 3.

IV. Mi-

GRONOVII.

9 *Exactam quandam*] Non tantum ut dolum aut culpam caveat. l. 23. D. *de R. Juris.*

10 *Cives singuli*] Hinc Tiberius, bonum & salutarem principem servire debere & universis civibus sæpe, & plerumque singulis. *Sueton.* c. 29.

11 *Ab assignatrice*] 1, 1. 7. & 8.

12 *Magistratus collatio*] Jus eligendi & ordinandi præfuturos oppido, pago, provinciæ, ærario, aut cuicumque parti publicæ administrationis.

13 *Resarcire tenebitur*] *Novell.* 128. cap. 16. quæ *Juliano Antecess.* 124. capit. 556. p. 193. *Quod si talis administrator parum idoneus videatur, jubemus alium in loco ejus subrogari cum decreto episcopi & habitatorum ejusdem civitatis; scientibus nominatoribus, quod si aliquod per eum civitati adlatum sit detrimentum, de propriis facultatibus hoc resarcire cogantur.* Ita leg. nam & præcessit: *quod reliquatus fuerit pater* (is ipse quem & administratorem appellat) *civitatis, ab eo exigatur periculo eorum, qui denominatores ejus fuerint.*

14 *Verum jus petendi*] Ambiendi cum ὁμοτίμοις sive similibus jure civibus; inde actio apud *Quintilianum* decl. 252. *Parasitus raptor candidate.*

15 *Capacitas legati*] Posse ex testamento aliquid capere.

IV. Minus autem quis habere, ac proinde damnum fecisse intelligetur, non in re tantum, sed & in fructibus 16 qui proprie rei fructus sunt, sive illi percepti sunt, sive non, si tamen ipse eos percepturus fuerat, deductis impensis quibus res melior facta est, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt necessariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

V. Sed & 17 spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut 18 illud
a L. in quantitates, 73. §. magno 1. D. ad legem Falcid. ipsum, a sed 19 secundum propinquitatem ad actum, ut in semente spes messis.

VI. Tenentur autem, b præter ipsum qui per se & ἀμέσως damnum dat, alii quoque faciendo aut non faciendo. (bb) Faciendo alii primario, alii secundario: primario, qui jubet, qui
b Thom. 2, 2. 62. art. 4. Soto, lib. IV. q. 6. art. 5. 20 consensum requisitum adhibet, qui adjuvat, 21 qui receptum præstat, aut qui alio modo in ipso crimine participat.

VII. Secundario, qui consilium dat, c laudat, assentatur. *Quid enim interest* d *inter suasorem facti & probatorem?* ait Ci-
c Cap. 12. cero e Philippica secunda.

VIII. Non faciendo item primario aut secundario; primario, qui cum 22 ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, e aut

GROTII.

c *Laudat*] Totilas in oratione ad Gotthos, apud *Procopium* Gotthicorum III. ὁ γδ ἐπαινέσας τ̃ δεδρακότα, ὐδὲν τι ἧσσον τ̃ πεπραγμένον αὐτουργὸς γίνεται· *Nam qui facientem aliquid laudat, & ipse rei factæ auctor habendus est.* (Cap. 25.) *Ulpianus* in L. 1. c. de servo corrupto: *Et si erat servus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic vero laudator ejus propositi fuerit, tenetur. non enim oportet laudando augeri malum.*

d *Inter suasorem facti & probatorem*] Applicat hoc dictum Probo præfecto *Ammianus* libro XXVII. (*Cap.* 11.) *Lege Langobardica* lib. I, tit. IV. etiam consulens ad compositionem vocatur. Vide *Rom.* 1. in fine, & ibi veteres scriptores.

GRONOVII.

16 *Qui proprie rei fructus*] Non debentur singulari curæ industriæque possessoris, qualis a domino expectari nequeat.

17 *Spes lucri*] Quo verisimiliter fuissem potitus, nisi rem meam alter possedisset, aut ea me frui prohibuisset.

18 *Illud ipsum*] Non quanti lucrum solidum foret, id si percepissem; sed arbitrio boni viri, prout propior aut longinquior a sperato eventu absui; prout plus aut minus periculi restabat ad eventum consequendum, si non intercepta spes fuisset ab eo qui damnum dedit.

19 *Secundum propinquitatem*] Prout facilior ac pronior ad id fuerit via.

20 *Consensum requisitum*] Qui, cum sine consensu ac nutu ejus damnum mihi dare non posset adversarius, petenti ut liceret, indulsit.

21 *Qui receptum*] L. 1. §. 2. D. *de receptat.*

22 *Ex jure proprio*] Ratione personæ, muneris, potestatis.

(bb) Vide quæ fuse notavimus ad Libellum PUFENDORFII, *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. I. §. 27. tertiæ & quartæ Edd. ubi de concursu ad facinus alienum accuratiùs, quàm uterque Auctorum nostrorum, egimus. *J. B.*

GRO-

[e] aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphrastæ Levit. xx, 5. מניר obfirmator dicitur.

IX. Secundario, [a] qui aut non dissuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod justitia expletrix respicit, sive illud ex lege sive ex qualitate exoritur. Nam si debeat [23] ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo est jus aliquod proprium, ut ante diximus.

a Less. lib. 11, c. 13. dub. 10.

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, [b] si vere causa fuerint damni, id est, momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam sæpe accidit [24] in agentibus vel negligentibus [25] secundarii ordinis, interdum etiam in quibusdam qui sunt ordinis [26] primarii, ut etiam [27] sine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipsum dare: quo casu illi quos dixi [28] non tenebuntur. [c] Quod tamen non ita intelligendum est, ut si alii defuturi non fuerint, puta qui suaderent, aut juvarent, non teneantur qui suaserint, aut juverint, si absque ope aut consilio qui dedit damnum daturus id non fuisset. Nam & illi alii si suasissent aut adjuvissent, tenerentur.

b Th. 2, 2. 62. art. 6. Soto, lib. IV. q. 7. art. 8.

c Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medin. q. 7.

XI. Tenentur autem [d] primo loco ii, [29] qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum: his deficientibus patrator facinoris: & post eum cæteri, [30] in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, [f] si totus actus ab ipsis quamquam non solis processit.

d Less. lib. 11, cap. 13. dub. 5. ibi dub. 4.

XII. Qui vero de actu tenetur, [g] simul tenetur de his quæ illum

GROTII.

e *Aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit*] *Nicetas Choniates* Michaële Comneno: ὁ ἐμπρησμὸς, οὐ μόνον τοῦ ἀνάψαντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατασβέσαι δυναμένου, δρᾶσαι δέ τι τοιοῦτον ὅλως μὴ βουληθέντος· *Incendium non ei tantum imputatur qui facem intulit, sed & ei, qui probibere cum posset, omnino noluit.* (Lib. 1. c. 3.)

f *Si totus actus ab ipsis, quanquam non solis, processit*] *Lex Langobardica* lib. 1, tit. IX, 5.

g *Simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta*] Vide *Thomam* prima secundæ quæst. XX. art. 5. & l. si servus servum. 27. §. si quis insulam 8. D. *ad l. Aquiliam.*

GRONOVII.

23 *Ex caritatis norma*] Ut vir bonus aut homo Christianus.

24 *In agentibus vel negligentibus*] Qui damnum dant faciendo vel omittendo.

25 *Secundarii*] Num. 7. 8.

26 *Primarii*] Num. 6. & 8.

27 *Sine eorum actu vel neglectu*] Etsi nihil illi faciendo vel omittendo peccaverint.

28 *Non tenebuntur. Quod tamen*] Sed ita, si conscii non fuerint illius eventus, quamvis rem adjuverint faciendo vel non faciendo.

29 *Qui imperio aut*] Qui primario aut secundario in causa fuerunt.

30 *In solidum*] Ad omne damnum sarciendum.

a Excerpt. Contr. v, 5. illum ex actus vi sunt consecuta. h In Senecæ controversia a quadam hoc tractatur in specie platani incensæ, ex qua domus arserat, ubi hanc ponit sententiam: *Etiamsi partem damni dare noluisti, in totum quasi prudens dederis tenendus es.* 31 *ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur.* Ariarathes b Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per lasciviam obstruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ, magna & Galatis & Phrygibus damna intulisset, permisso Romanis judicio, talentis trecentis dispendium sarcivit.

b Strabo XII. pag. 539.

c Less. lib. II, c. 9. dub. 19.

XIII. Exemplo hæc sint. c Homicida injustus tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum, quantum 32 illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat: sicuti d Hercules legitur Iphiti a se occisi liberis mulctam pependisse, quo facilius expiaretur. Michael Ephesius ad quintum e Nicomachiorum Aristotelis: ἀλλὰ κἀν ὁ φονευθεὶς ἔλαβε τρόπον τινά. ὃ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβον, τρόπον τινὰ ἐκεῖνος δέδεκται. *Sed & qui occisus est, accipit aliquo modo. Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipse quodammodo accipit.* Loquimur de homicida injusto, id est, qui non habuit jus id faciendi unde mors sequitur. f Quare si quis jus habuerit, sed in caritatem peccaverit, ut 33 qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æstimatio non fit, secus in servo, qui vendi potuit.

d Diod. l. IV. c. 31.

e Cap. 2.

f Less. dub. 21. Navarr. cap. 15. num. 22.

XIV. i Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus quod jam, qui mutilatus est, 34 minus poterit lucrari. Sed sicut ibi vitæ, g ita & hic cicatricis in libero homine

g L. ult. D. De his qui effud. vel dej.

GROTII.

h *In Senecæ controversia*] Excerptis v, 5.

i *Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus, quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari*] Idem apud Hebræos servatum, *Baba Kama* cap. VIII. §. 1. & apud Anglos & Danos, quorum fedus vide apud doctissimum *Pontanum* dissertatione de mari. [*Discuss. Historic.* &c. Lib. II. Cap. 21. ubi tamen nil legitur, quod ad rem faciat. Est tantum aliquid de mulctâ ab homicida heredibus occisi pendenda, *pag.* 143. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Ex toto enim noluisse*] Omnino nec in parte, neque in toto damnum dare non voluisse intelligitur, qui sic se defendit, ut dicat se inscio atque imprudente datum esse.

32 *Illa spes alimentorum*] Prout magis aut minus destituti sunt qui alebantur, & prout lautius aut arctius contentiusque, qui occisus est, eos fovere potuisset per ætatem.

33 *Qui fugere noluit*] Sed aggredientem expectavit & necavit interea, dum ipse sese defendit.

34 *Minus poterit lucrari*] Corpus habet non tam sufficiens operis, eoque mereri mercedes nequit quantas solebat.

35 Con-

homine æstimatio non fit. De [35] conjectione in carcerem idem dicendum.

XV. Sic [a] adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præstare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere, si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hereditatem. [b] Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere [36] quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: imo & ducere tenetur, si ea promissione corporis usuram impetraverit.

[a] Less. lib. 11, c. 10. dub. 6.
[b] Less. lib. 11, c. 10. dub. 2. & 3.

XVI. Fur [c] & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo [37] incremento naturali, & [38] cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem [39] non summam, [40] non infimam, sed mediam. In hac classe ponendi & illi qui legitima [d] vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui [41] judicio injusto, [42] accusatione injusta, testimonio injusto damnum dederunt.

[c] Ib. c. 12. dub. 17.
[d] Less. lib. 11, c. 33. dub. 8. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 5.

XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi, aut metu injusto, [43] tenetur eum quicum actum est in integrum restituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi sunt [e] qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, nisi pecunia accepta.

[e] Covarr. c. peccat. p. 2. §. 3.

XVIII. At [44] qui causam dedit, cur vim pati, aut metu cogi debeat, [f] habet quod sibi imputet: nam [45] involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

[f] Less. lib. 11, c. 17. dub. 6.

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinque gesta & indicta [46] pro

GRONOVII.

[35] *Conjectione in carcerem*] Si quis injuria detinens aliquem in vinculis prohibuit operas præbendo rem facere.

[36] *Quanti minoris ipsi*] Quanto ob pudorem amissum nunc longius abest a spe honesti matrimonii.

[37] *Incremento naturali*] Cum fructibus, quos res per se sine manu & industria hominis erit factura.

[38] *Cum sequente damno*] Quanto deterior est cum reddit, quantoque minus utilitatis & commodi præbere potest.

[39] *Non summam*] Quanti est, cum plurimi.

[40] *Non infimam*] Quanti, cum minimi.

[41] *Judicio injusto*] Si judex litem suam fecerit. pr. Inst. *de oblig. ex quasi delict.*

[42] *Accusatione injusta*] Ut calumniatores. §. 1. Inst. *de pœna temere litig.* Utrorumque meminit *Horat.* 2, sat. 1. *Cervius iratus leges minitatur & urnam: Grande malum Turius, si quis se judice certet.*

[43] *Tenetur eum*] 2, 13. 17.

[44] *Qui causam dedit*] Negando scilicet quod jure ab eo petebatur.

[45] *Involuntarium ex voluntario*] Coactio, quam quis meruit recusando, quod omnino illi faciendum erat, non putatur invito inhibita, sed ipsum cogi voluisse existimatur.

[46] pro iuſtis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus: ita & hoc, ut [47] talis belli metus hactenus pro juſto habeatur, ne quod ita obtentum eſt repeti poſſit. [a] Atque hoc ſenſu admitti poteſt diſtinctio Ciceronis, [b] inter hoſtem, [48] quicum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium conſenſu ſcilicet, & piratas ac latrones. Nam hi ſi quid metu expreſſerunt repeti poteſt, niſi jusjurandum intercesſerit: quod illi, non item. Quare quod [c] Polybio videtur juſtam fuiſſe Carthaginienſibus cauſam belli Punici ſecundi, quod Romani ab ipſis mercenariorum ſeditione occupatis bello denuntiato Sardiniam inſulam & pecuniam expreſſiſſent, habet naturalis æquitatis aliquam ſpeciem, ſed a jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

[a] Bodin. L. v. De Republ. c. 6.
[b] De Off. III. c. 29.
[c] Lib. III. c. 13. & ſeqq.

XX. 1. Ex neglectu tenentur reges ac magiſtratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ poſſunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab [d] Amphictyonibus Scyrii. Quæſitum memini ex facto, cum patriæ noſtræ rectores poteſtatem prædarum in mari ex hoſte agendarum [49] per codicillos plurimis dediſſent, & eorum nonnulli res amicorum rapuiſſent, deſertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum uſi eſſent opera, aut quod [50] cautionem non exegiſſent. Dixi eos in nihil amplius teneri, quam ut noxios, ſi reperiri poſſent, punirent aut dederent: præterea [51] in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipſos injuſtæ prædationis cauſam non fuiſſe, nec quicquam de ea participaſſe: prohibuiſſe etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuiſſe obligatos, cum poſſent, etiam ſine codicillis, omnibus ſubditis hoſtem ſpoliandi poteſtatem facere, [52] quod & factum olim eſſet: neque talem permiſſionem cauſam eſſe cur damnum datum eſſet ſociis, cum poſſent privati etiam ſine permiſſu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi eſſent provideri non potuiſſe; neque vero vitari

[d] Plutarch. in Cimon. p. 483. C.

GRONOVII.

46 *Pro juſtis habeantur quoad effectus*] Quæ bello quamvis injuſte illato acquiſita ſunt, pro jure acquiſitis procedant.

47 *Talis belli metus*] Ut quod belli quamvis injuſte illati terrore ac formidine expreſſum eſt, tamen, ſi jus armorum habuerit, qui expreſſit, jure teneat, idque ab eo poſt intervallum repeti nequeat.

48 *Quicum multa*] Adverſus quem quod vi, armis, terrore, dolo bono geritur, jure fieri exiſtimatur.

49 *Per codicillos*] *Acte van Octroi.*

50 *Cautionem non exegiſſent*] Prædes ac fidejuſſores dare, de non lædendis ſociis, juſſiſſent.

51 *In bona raptorum jus reddi*] Querentibus officio judicum permitterent ex bonis raptorum, quæ eſſent in patria, quatenus poſſent, reſarcire ſua damna.

52 *Quod & factum*] 3, 4. 1.

GRO-

vitari posse quo minus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi posse exercitum.

2. Neque vero si quid milites, aut terrestres, aut nautici contra imperium amicis nocuissent, reges teneri: quod k Galliæ a & Angliæ testimoniis probatum. Ut vero sine culpa sua ex ministrorum facto quisquam teneatur, non esse juris gentium, ex quo dijudicanda esset hæc controversia, sed juris civilis, nec generalis, sed 53 adversus nautas & alios quosdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem a 54 supremi auditorii judicibus contra Pomeranos quosdam pronunciatum est, idque ad exemplum rerum in causa non dispari, ante duo sæcula, judicatarum.

a Const. Gallia tom. III. tit. 3. constitutione ann. 1583. c. 44.

XXI. Illud quoque notandum est, 55 ut mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit, noxæ dedatur, itidem ex jure civili esse. (cc) Nam dominus, qui in culpa non est, natura ad nihil tenetur: ut nec is, cujus navis sine ipsius culpa navi alterius damnum dedit; quamquam multorum populorum legibus, ut & nostra, damnum tale 56 dividi solet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adversus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irrisu, aliisque similibus modis. b In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus 57 vitiositas actus ab effectu discernenda est. Nam illi pœna respondet, huic damni reparatio, quæ fit culpæ confessione, l exhibitione honoris, testimonio innocentiæ, & per ea quæ his similia sunt: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, si læsus velit, quia pecunia communis est rerum utilium mensura.

b Less. lib. II. c. 11. dub. 19. 25. 27. Soto, lib. IV. q. 6. art. 3.

GROTII.

k *Galliæ*] Vide etiam tomo *constitutionum* III, tit. II. constitutione anni CIↃ IↃ XLIII. cap. 44.

l *Exhibitione honoris, testimonio innocentiæ*] Vide exemplum Viviani, qui accusationis injustæ pœnitentia ductus est, apud *Cassiodorum* IV, 41.

GRONOVII.

53 *Adversus nautas*] Exercitoria & institoria actione. 2, 11. 13.

54 *Supremi auditorii judicibus*] *Den Hogen Raadt.*

55 *Ut mancipium aut animal*] Videndi titt. *de noxalibus actionibus*, & *si quadrupes pauperiem fecerit.*

56 *Dividi solet*] Ut dimidium ejus sustineat dominus navis lædentis, dimidium corruptæ.

57 *Vitiositas actus ab effectu*] Ipsa culpa sive injuria a damno per culpam vel injuriam dato.

(cc) Hoc verum quidem est de Animali bruto, quod, utpote Ratione destitutum, damnum propriè dictum dare nequit. At alia est ratio de Mancipio; ut ostendimus in Gallicis nostris Notis ad hunc locum. *J. B.*

CAPUT XVIII.

De legationum jure.

I. *Obligationes quasdam ex jure gentium nasci, ut jus legationum.*
II. *Inter quos locum habeat.*
III. *An semper admittenda legatio.*
IV. *Adversus legatos periculosa molientes defensionem licitam, non exactionem pœnæ.*
V. *Legationis jure non teneri eum, ad quem legatus missus non est.*
VI. *Hostem ad quem missus est legatus teneri:*
VII. *Nec opponi posse jus talionis.*
VIII. *Jus hoc & ad comites legatorum porrigi: si legati voluerint.*
IX. *Et ad bona mobilia.*
X. *Exempla obligationis, sine cogendi jure.*
XI. *Quanti sit hoc jus legationis.*

I. HActenus ea memoravimus, quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ superadditum. Restat veniamus ad obligationes quas ipsum per se jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit. quo in genere (aa) præcipuum est caput de jure legationum. Passim enim legimus sacra legationum, a sanctimoniam legatorum, jus gentium

GROTII.

a *Sanctimoniam legatorum*] Pomponius l. *si quis.* ult. D. de legationibus: *Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati: & ideo si cum legati apud nos essent gentis alicujus, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere. Id enim juri gentium conveniens esse. Itaque eum, qui legatum pulsasset, Quintus Mucius dedi hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere.* Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos oratores, comitesve attinebit, si quis eorum quem pulsasse sive injuriam fecisse arguetur, *Ulpiano* respondente in l. *lege Julia.* 7. D. *ad legem Juliam de vi publica. Josephus* antiquæ historiæ libro XV. (*Cap.* 8.) multum prædicat legatorum sanctimoniam, quibus ait commune cum angelis Dei nuntiis nomen. *Varro* lib. III. de Lingua Latina: *Sancta sunt corpora legatorum. Cicero* Verrina III. *Legatorum jus divino humanoque vallatum præsidio, cujus tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modo inter sociorum jura, sed & hostium tela incolume versetur.* Scriptor vitæ Epaminondæ: [Immo *Pelopidæ.* CORN. NEPOS, c. 5. n. 1.] *Cum legationis jure se tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset. Diodorus Siculus* in excerptis Peiresianis, *pag.* 349. τὴν ἄδειαν vocat τὴν τῆς πρεσβευτῶν ἀσυλίας· *securitatem a legatorum sanctimonia.* Apud

tium illis debitum, jus divinum humanumque: sanctum inter gentes jus legationum, federa sancta gentibus, fedus humanum: sancta corpora legatorum: Papinio, (*Thebaïd.* II. 486.)

Sanctum populis per secula nomen.

Cicero de haruspicum [a] responsis: *Sic enim sentio, jus legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum.* Itaque hoc violare non injustum tantum esse, [b] sed & a Cap. 16.

pud *Papinium* lib. II. (*Theb.* vers. 373.)

tutique regressus
Legato.

Chrysostomus: καὶ οὐδὲ τὸν κοινὸν νόμον ᾐδέσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων οὐδέποτε πάσχει τι κακόν· *ne commune quidem fas hominum reveriti sunt, quod tutos præstat legatos ab omni malo.* Servius ad XI. Æneidos: (*vers.* 101.) *ab omni injuria tectis jure gentium.* Ne omnia loca enotem, adde *Livium* lib. I. de Laurentibus, (cap. 14.) *Dionem Chrysostomum* de lege & consuetudine, *Vellejum Paterculum* initio lib. II. *Menandrum Protectorem*, (Exc. Legat. 19.) Epistolam *Felicis* ad *Zenonem* in appendice codicis *Theodosiani* data a *Sirmundo*. Totilas apud *Procopium* Gotthicorum III. πᾶσι μὲν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον εἰπεῖν, νόμος βαρβάροις, τὸ χρῆμα τῶν πρεσβειῶν σέβειν· *omnibus, ut generatim loquar, barbaris mos legatos venerari.* (Cap. 16.) Idem de barbaris dixit *Scafnaburgensis*. *Aimonius* regi Clodovæo hæc dicta tribuit: *Ad extremum pro divinis simul humanisque legibus, quæ injuriarum immunes sanciunt, debere esse eos qui mediatores hostilium efficiuntur armorum. Inter arma namque sola legatio pacis sequestra est. Exuit hostem qui legatione fungitur.* Vide & *Radevicum* in appendice. De Polonis vide *Cromerum* libro XX. de Turcis *Leunclavium* libro VIII. & libro XVII. de Mauris *Marianam* libro XII. c. 14. [Apud *Varronem* non exstant verba, quæ tamquam ex illo adfert Auctor, circa initium Notæ istius. Errorem hausit e nota *Dionys. Gothofredi* in *L.* 17. D. *De Legation.* ubi hic pro verbis *Varronis* laudat, quod *Cujacius* dicit *Observ.* XII. 5. post indicatum *Varronis* fragmentum è *Lib.* III. *De Vita populi Rom.* quod servavit NONIUS MARCELLUS, p. 529. *Edit. Mercer.* Apud *Vellejum Paterculum* etiam, Lib. II. Cap. 2. initio, nihil est quod huc faciat; & Auctor ipse locum illum, juxta verum sensum, supra adtulit, *Cap.* XV. §. 16. *num.* 2. in fine. Locus *Ciceronis* non est ex *Verrin. III.* sed è *Lib. I. in Verr.* c. 33. & prima etiam ejus verba petita sunt ex Orat. *De Haruspic. Respons.* Cap. 16. *J. B.*]

(aa) Jus *Legationum*, in se spectatum, verè oritur à Jure Naturali, ut ostendit PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. §. 23. Quæ autem privilegia moribus gentium tantum originem debent, illa nemo tenetur Legatis concedere, nisi velit, & pacto vel expresso, vel tacito, ad illa concedenda sese obstrinxerit. *J. B.*

GROTII.

b *Sed & impium*] Ἔργον ἀσεβὲς, ait *Plutarchus* in vita Æmilii, narrans Gentii factum, (p. 261.) *Josephus* libro XV. historiæ antiquæ: τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ πολεμίους πολεμίοις διαλλάττειν δύναται. ποῖον ἂν μεῖζον ἂν γένοιτο ἀσέβημα ἢ πρέσβεις ἀποκτεῖναι, τοὺς ὑπὲρ τοῦ δικαίου διαλεγομένους; *Hoc nomen & hostes hostibus valet reconciliare; quid ergo fieri magis impium potest, quam legatos occidere pro æquitate loquentes?* (Cap. V. §. 3. pag. 753. *Edit. Hudson.*)

a Apud Demosth. p. 61. A. — b Lib. I. c. 32. — c Lib. VI. c. 17. — d Philipp. V, 10. — e Æn. VII, 369.

& impium omnium confessione, ait Philippus in epistola *a* ad Athenienses.

II. 1. Sed primum sciendum est, qualecunque est hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, quos mittunt qui summi imperii sunt compotes inter se. nam qui extra hos legati sunt 1 provinciales, 2 municipales, atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed 3 jure civili reguntur. Legatus apud Livium *b* publicum se nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium *c* alibi senatus Romanus 4 jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero *d* ut ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim*, inquit, *cum Annibale res est, hoste reipublicæ, sed cum cive.* Qui autem externi habendi sint ita clare exposuit *e* Virgilius, ut nemo jurisconsultorum possit clarius:

Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
5 *Dissidet, externam reor.*

2. c Qui ergo impari junguntur fœdere, cum sui juris esse non desinant, jus habebunt legationis: immo & hi 6 qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At reges qui bello solenni victi, 7 regnoque exuti sunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo 8 Persei a se victi caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. In

GROTII.

c *Qui ergo impari junguntur fœdere*] *Cromerus* XXX.

GRONOVII.

1 *Provinciales*] A diœcesibus, satrapiis, nomis, ut in Ægypto dicebantur.

2 *Municipales*] Ab oppidis.

3 *Jure civili reguntur*] Pro privatis habentur.

4 *Jus legationis externo*] Securitatem inter inimicitias publicas præstari legato alienigenæ nec nostræ ditionis: non ejus populi qui nostro imperio est obnoxius.

5 *Dissidet*] Separata est a nostro regno vel territorio.

6 *Qui ex parte*] Ut qui de alieno regno feuda possident.

7 *Regnoque exuti*] Videtur hoc nimis crudum, neque admittendum, nisi tantum temporis intervallum intercesserit, ut illi regnum pro derelicto habere possint credi.

8 *Persei a se victi caduceatores*] Liv. 44, 45. & 46. Sed retinuisse putes caduceatores Persei, non quod regno exutum jus habere mittendi non putaret, sed quod ingenti fiducia exuendi hominem regno, pacem ei dare nollet, & quod sine accepta mittendi venia occurrerant. Livius 32, 11. Idem lib. 6. 37, 45. *Ideo nihil illis mali, sed per eos responsum Perseo non dedit.* [Video tamen, quum postea tres Legati à *Perseo* ad *Paullum Aemilium* mitterentur, cum literis, in quibus *Rex Perseus Consuli Paullo salutem* dicebat, sine responso ac sine literis eam legationem dimissam esse: unde *sensit Perseus, cujus nominis obliviscendum victo esset:* itaque *alteras literas cum privati titulo* misit. Liv. XLV, 4. Unde colligitur, neque tales legatos à *Paullo* tamquam sanctos & inviolabiles haberi debuisse. *J. B.*]

GRO.

3. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit, extra regulam, d puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit ab utra parte stet jus Imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. Nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes habetur. Ita e 9 Flavianos accusat a Tacitus, quod sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. Piratæ & latrones, qui civitatem non faciunt, jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset, indoluit, quod desertor & prædo 10 hostium more ageret: quæ verba sunt b Taciti. Sed interdum tales qui sunt, jus legationis nanciscuntur fide data, ut olim c fugitivi in saltu Pyrenæo.

a Hist. III. c. 80.

b An. III. c. 73.

c Cæs. l. III. de bello civ. c. 19.

III. 1. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri passim videmus, prius f ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus est Livii, d ubi Hanno senator Carthaginiensis in Annibalem sic invehitur: *Legatos ab sociis, & pro sociis venientes bonus Imperator vester in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum est: g non enim omnes admitti præcipit gentium jus: sed vetat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur.

d Lib. XXI. c. 10.

2. Melesippus Lacedæmoniorum legatus, e auctore Pericle, dimissus est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret. Sic h senatus Romanus f negavit se Carthaginiensium legationem

e Thuc. l. II. c. 12.

f Zonar. Tom. 2. (Lib. IX. Cap. 13. Ed. Reg.)

GROTII.

d *Puta cum ita divisus est populus*] Vide de legatis civitatis Toleti ad regem Johannem, *Marianam* libro XXII, 8. de Flandris *Crantzium* Saxonicis XII, 33.

e *Flavianos accusat Tacitus*] Et Magnentium *Zosimus* libro II. Μαγνέντιος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἔστρεφε γνώμην, πότερον χρὴ Φίλιππον ἄπρακτον ἀποπέμπειν, ἢ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ τὸν ἐπὶ τοῖς πρέσβεσι πατοῦντι θεσμόν. *Magnentius apud animum suum volvebat, deberetne Philippum irritum dimittere, an apud se retinere calcato jure legationum.* Is Philippus à Constantio venerat. (*Cap.* 47. *Ed. Cellar.*)

f *Ut admittantur*] *Donatus* ad prologum Hecyræ: *Oratorem audire oportere jus gentium est.* (Ad vers. 1.)

g *Non omnes admitti præcipit gentium jus*] Vide *Camdenum* in anno CIƆ IƆ LXXI. quæstionum ibi propositarum quarta.

h *Senatus Romanus negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia*] De hoc Romanorum more vide *Servium* ad VII. Æneidos, (*vers.* 168.)

GRONOVII.

9 *Flavianos accusat*] Ut & L. Opimium *Vellejus*, quod Fulvii Flacci filium, quem pater legatum de conditionibus miserat, interfecerit. lib. 2, 7.

10 *Hostium more ageret*] Usurparet jus, quod solis concessum est, qui pares potestate atque imperio bello contendunt.

GRO-

gationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia. Persei adversus Romanos bellum molientis [a] legatos non admiserunt Achæi. Sic Totilæ sæpe perfidi legationem rejecit Justinianus, [b] & Gothi, qui Urbini erant, Belisarii oratores. Cynethensium quoque, ut gentis sceleratæ, legatos undique pulsos narrat [c] Polybius. Secundi exemplum est in Theodoro, qui ἄθεος vocabatur, [d] quem a Ptolemæo ad se missum audire Lysimachus noluit: idemque aliis evenit peculiaris odii causa. Tertium quod diximus locum habet, [i] ubi causa mittendi aut suspecta est, ut Rhabsacis [e] Assyrii legatio ad populum concitandum merito suspecta erat Ezechiæ, aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiarunt Romani, [f] ne quam legationem mitterent, nisi permissu Imperatoris: Perseo ne Romam mitteret, [g] sed ad Licinium: & Jugurthæ [h] legatis edictum [k] intra decem dies Italia excederent, ni regnum & regem deditum venissent. Optimo autem jure rejici possunt, quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ, quibus quam non sit opus docet mos antiquus, cui illæ ignoratæ.

IV. 1. [l] De non violandis legatis difficilior est quæstio, & varie a claris hujus sæculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sentiunt, jure gentium vim duntaxat injustam a legatorum corporibus arceri: censent enim [11] privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de causis putant legato vim inferri posse, sed ita demum si jus gentium ab eo læsum sit, quod satis late patet: nam in jure gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus possit, nisi quæ [12] ex mero jure civili oriuntur. Restringunt hoc

a *Liv. l.* XLI. c. 29.
b *Procop. l.* III. c. 37. & L. II. c. 19.
c *Libro* IV. c. 21.
d *Diog. Laërt.* II. 102.
e II *Regum* XVIII, 36.
f *Livius Lib.* XXXVII. c. 49.
g *Lib.* XXXII. c. 36.
h *Sallust. Bell. Jug.* c. 30.

GROTII.

i *Ubi causa mittendi aut suspecta est*] Sic Andreas Burgus Cæsaris legatus in Hispaniam non admissus: *Mariana* libro XXIX. (*Cap.* 15.) Simile apud *Cromerum* libro XX.

k *Intra decem dies Italia excederent*] Carolus Quintus Imperator legatos Galliæ, Venetorum, & Florentinorum ad bellum sibi indicendum missos deduci jussit in locum, qui a comitatu suo abesset triginta milliaria. *Guicciardinus* libro XVIII. (pag. 472. *Ed. Genev.* 1645.) *Bellajus* libro III. (fol. 103. *Edit. Parif.* 1573.)

l *De non violandis legatis*] *Menander Protector* de Justino II. Imperatore: ὁ δὲ παρὰ τὸ κοινὸν τῶν πρεσβευτῶν θεσμὸν, εἶχεν ἐν δεσμοῖς· *Ille Avarorum legatos contra jus legationum in vinculis habuit.* Vide *Ern. Cothmannum* responso XXXII, num. 29. & sequentibus, volumine V. [Non *Justinus II.* Legatos *Avarum*, sed *Bajanus*, horum Rex, *Justini* legatos in vincula conjecit: *Excerpt. Legat.* Cap. 9. *J. B.*]

GRONOVII.

11 *Privilegia ex jure communi*] Eatenus admittenda, quatenus recepto juri non derogant.

12 *Ex mero jure civili*) Edicto aliquo aut constitutione reipublicæ ad solius illius statum pertinente.

13 *Re-*

hoc alii ad ea, quæ contra statum reipublicæ, aut dignitatem ejus, ad quem legatus mittitur, fiunt: quod ipsum sunt qui periculosum putant, & querelas exponendas ei qui misit, ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant consulendos 13 reges aut gentes quarum nihil interest: quod 14 prudentiæ esse potest, juris non potest.

2. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale 15 ex certis rationibus certo oritur, sed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes, aut omnino cavere legatis, aut cum certis exceptionibus. nam & hinc utilitas stat pœnæ in gravia delinquentes, & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas securitate quanta potest esse maxima optime promovetur. Spectandum ergo quo usque gentes consenserint: quod ex solis exemplis evinci non potest. Exstant enim satis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad sapientum judicia, tum ad conjecturas.

3. Judicia duo habeo maxime illustria, Livii alterum, alterum Sallustii. Livii hoc est de legatis Tarquinii, qui proditionem concitaverant Romæ: [a] *Quanquam visi sunt commisisse, ut hostium loco essent*, 16 *jus tamen gentium valuit.* Videmus hic (bb) etiam ad eos qui hostilia patrant 17 jus gentium extendi. Sallustii dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipsos pertinet: sed recte a majori, id est, minus credibili, ad minus, id est, magis credibile, procedet argumentatio. Is ita ait: [b] *Fit reus magis* 18 *ex æquo bonoque, quam ex jure gentium*, (cc) *Bomilcar comes ejus, qui Romam*

[a] Lib. II. c. 4.

[b] Bello Jug. c. 39. Ed. Wass.

GRONOVII.

13 *Reges aut gentes*] In delictis legatorum sumendos esse arbitros & sequestros, qui extra causam sint.

14 *Prudentiæ, non juris*] Quod si quis fecerit, prudenter egisse judicabitur; nemini tamen id facere, si recte facere velit, necessum est.

15 *Ex certis rationibus*] Non ex morali turpitudine vel necessitate.

16 *Jus tamen gentium valuit*] Maluerunt tamen eis parcere ob commune jus legatorum, quam afficere supplicio, quod eo jure indignos ipsi se reddidissent.

17 *Jus gentium extendi ad eos*] Hos quoque jure gentium inviolabiles esse.

18 *Ex æquo bonoque, quam*] Bono magis exemplo, quam concesso jure. *Tacit.* I, annal. 38.

(bb) Immo ex isto loco contrarium inferri potest; ut ostendimus in Notis nostris Gallicis; ubi & quæ ad jus istud Legationis pertinent, accuratiùs exponuntur, ex principiis, non fictitii illius Gentium Juris voluntarii, sed ipsius Juris Naturalis. Ceterum longè fusiùs totum argumentum, etiam in eo quod ad merum usum Gentium refertur, à nobis postea excussum est in Notis Gallicis ad Versionem Libri Ampl. BYNKERSHOECKII *De Foro Legatorum*, cujus secunda Editio prodiit Anno 1730. *J. B.*

(cc) Locus iste malè quoque huc trahitur, ut patet vel ex Interpretibus, qui verum ejus sensum dudum exposuerunt. *J. B.*

19 *Ali-*

mam fide publica venerat. Bonum & æquum, id est, merum naturæ jus patitur pœnas exigi, ubi reperitur qui deliquit: at jus gentium legatos & qui his similes fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus est gentium, quo vetari multa solent quæ jus naturæ permittit.

4. Conjectura quoque hinc stat. Verius enim est privilegia ita intelligenda, ut 19 aliquid tribuant ultra jus commune. Quod si legati ab injusta tantum vi tuti essent, nihil in eo magni esset, (dd) nihil præcipui. Adde quod 20 securitas legatorum utilitati, quæ ex pœna est, præponderat. Nam pœna haberi potest per eum qui legatum misit volentem: & si nolit, ab ipso exigi bello, tanquam criminis approbatore. Objiciunt aliqui satius unum plecti, quam bello multos involvi. atqui si is qui legatum misit factum ejus probet, legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde in lubrico locatur salus legatorum, si actuum suorum rationem 21 alii reddere debeant, quam a quo mittantur. Nam cum plerumque diversa, sæpe & adversa sint consilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix est ut non semper aliquid in legatum dici possit, quod criminis accipiat speciem. Et quanquam quædam sunt ita manifesta, ut dubitationem non habeant, sufficit tamen 22 ad æquitatem & utilitatem legis universalis periculum universale.

5. Quare omnino ita censeo, placuisse gentibus ut communis mos, qui quemvis in alieno territorio existentem ejus loci 23 territorio subjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui sicut fictione quadam habentur 24 pro personis mittentium (*senatus faciem secum attulerat, auctoritatem reipublicæ*, ait de legato quodam M. *a* Tullius) ita etiam fictione simili 25 constitueren-

a Phil. VIII. c. 8.

GRONOVII.

19 *Aliquid extra jus*] Amplius quam omnibus concessum est tralaticio jure.

20 *Securitas legatorum*] Omnium sive recte agentium, sive peccantium, res est magis ad exemplum pertinens quam pœna peccantium.

21 *Alii reddere*] Tacit. 1. annal. 6. *Eam esse conditionem imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.*

22 *Ad æquitatem &c*] Æquum & utile est, ut hæc singularia non artendantur, quia si non omnibus liberaverimus legatum, ex illis singulatibus per interpretationem poterit teneri de omnibus.

23 *Territorio subjicit*] 2. 5. 1. & 32.

24 *Pro personis mittentium*] Repræsentant dominorum dignitates, & prout illi ampliores sunt, majoribus honoribus adficiuntur.

25 *Constituerentur quasi extra territorium*] Haberentur & considerarentur, quasi non habitarent nobiscum, neque in finibus territorii nostri essent. Plinius 5, 25. *Palmyra urbs nobilis situ, velut terris exemta a rerum natura, privata sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorumque, & prima in discordia semper utrimque cura.*

(dd) Abunde sufficit, si non ob quævis delicta jure suo excidat Legatus. *J. B.*

GRO-

tuerentur quasi extra territorium. unde & civili jure populi apud quem vivunt non tenentur. Quare si tale sit delictum quod contemni posse videatur, aut dissimulandum erit, [m] aut e finibus jubendus excedere legatus, quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obsidibus fugiendi causam præbuerat. Unde obiter datur intelligi, quod alio tempore legatus Tarentinorum, [26] qui idem deliquerat, virgis cæsus est, id eo evenisse, [n] quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent. Si crimen sit atrocius, & ad publicum malum spectans, [o] remittendus erit legatus ad eum qui misit, cum postulato ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos postulasse legimus, [a] ut sibi dederentur Fabii. *a Liv. v, 36.*

6. Sed, quod supra diximus aliquoties, [27] humana jura omnia ita esse comparata, ut non obligent in summa necessitate, id de hoc quoque præcepto sanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum is [28] apex necessitatis non est [29] in sumtione pœnæ, quam & aliis in casibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de solennis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore, ac modo sumendæ pœnæ, sed in præcautione gravis mali, præsertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti peri-

GROTII.

m *Aut e finibus jubendus excedere legatus*] Fecit id Stephanus Poloniæ rex Moscis. *Thuanus* libro LXXIII, in anno CIↃ IↃ LXXXI. Elisabetha Scoto, & Hispano. Utrumque habes apud *Camdenum* in an. CIↃ IↃ LXXI, & CIↃ IↃ LXXXIV. [Quod Auctor heic in contextu, quasi ex *Polybio*, refert, nullibi apud hunc Auctorem reperio. Et videtur omnino deceptus ab *Alberico Gentil.* De Legat. II. 21. qui ait: *ut in* Selectis *habet Polybius.* Ibi autem certe nihil tale. *J. B.*]

n *Quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent*] Sic Carolus V. legato ducis Mediolanensis, ut subditi sui, imperavit ne a comitatu suo abscederet. *Guicciardinus* (libro XVIII. *pag.* 472.) indicato jam loco.

o *Mittendus erit legatus ad eum qui misit*] *Dion* in excerptis legationum: ὅτι νεανίσκοι τινὲς Καρχηδονίων πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ὑβρίσαντες, ἐπέμφθησαν μὲν εἰς τὴν Καρχηδόνα, καὶ ἐξεδόθησαν σφίσιν, ἐκ ἔπαθον δ' ὑπ' αὐτῶν δεινὸν οὐδὲν, ἀλλ' ἀφείθησαν· *Cum juvenes quidam legati a Carthagine Romam venissent, ibique contumeliose quædam fecissent, missi sunt Carthaginem, traditique Carthaginiensibus, ab his vero nihil illis nocitum est, sed dimissi sunt incolumes.* [Exc. *Fulv. Ursin.* num. 18. ubi ex incogitantia Auctor noster postrema verba malè vertit, pro: *Traditique illis*, scilicet, *Romanis*, non *Carthaginiensibus*, à quibus contra Legati dediti sunt. *J. B.*]

GRONOVII.

26 *Qui idem deliquerat*] Obsidibus fugæ occasionem dederat. *Livius* 25, 7.

27 *Ita comparata humana jura*] Quæ vel gentes vel civitates sibi statuerunt, ut ab iis sit regressus ad jus primævæ communitatis.

28 *Apex necessitatis*] Inexcusabilis & inevitabilis necessitas.

29 *In sumtione pœnæ*] Sed in se conservando. 2, 2. 6.

GRO-

periculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & 30 interrogari legati poterunt. Ita consules Romani Tarquinii p legatos deprehenderunt, q 31 literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne intercciderent.

7. Quod si vim armatam intentet legatus, sane occidi poterit, non per modum pœnæ, sed per modum naturalis defensionis. Sic Fabios, quos 32 violatores juris humani a Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Eurystheo missum & vi supplices abripere conantem vi prohibuit, & cum ille diceret, (ee)

a Lib. v. c. 36.

Tun' fecialem cædere huc missum audeas?

Respondet, *Ni fecialis dexteram a vi temperet.*

Huic feciali nomen fuisse r Copreo, s & quia vi ageret a populo

GROTII.

p *Legatos deprehenderunt*] Pelopidas in vincula conjectus ab Alexandro Pheræo, quod, legatus cum esset, Thessalos ad libertatem concitaret. *Plutarchus*, (*pag.* 292) & Latinus scriptor vitæ Pelopidæ. (*Corn. Nep.* c. 5.)

q *Literarum in primis habita cura*] Vide *Serranum* in Henrico IV. (Aut potius Auctorem Supplementi *Monliardum*, pag. 844. *Edit. Francof.* 1627. qua usus videtur Auctor. Neque enim *Serranus* ultra regnum *Caroli VII.* processit. Ceterum agitur ibi de eo, qui à Secretis erat Legato *Hispaniæ*, propter proditionem, simul cum *Macrargo*, in custodiam dato. *J. B.*)

r *Copreo*] Vide Iliados O. (vers. 639.)

GRONOVII.

30 *Interrogari*] Examinari' *more reorum. Sallust.* Catil. 31. & *testium. Suet.* Octav. 56.

31 *Literarum*] Quas a Juniis, Vitelliis, Aquiliis nobilibus adolescentibus conspiratis ad Tarquinium acceperant. *Liv.* 2, 4.

32 *Violatores juris*] Quia ad quos missi fuerant de pace legati, adversus eos sine auctoritate publica sumtis armis pugnaverant. *Liv.* 5, 36.

(ee) Chorus est, qui loquitur heic, non Fecialis, *vers.* 272. Quamquam & in *Excerptis ex Trag. & Comic. Græcis*, Auctor, nescio quare, id Feciali tribuat. *J. B.*

GROTII.

s *Et quia vi ageret*] Sic interpretandum, quod Theodabarus Gotthus Justiniani legatis dicit apud *Procopium* Gotthicorum 1. (*Cap.* 7.) σεμνὸν ἀεὶ τὸ χρῆμα τῶν πρέσβεων καὶ ἄλλως ἔντιμον, καθέστηκεν εἰς πάντας ἀνθρώπους. τοῦτο δὲ τὸ γέρας εἰς τόδε οἱ πρέσβεις ἐν σφίσιν αὐτοῖς διασώζουσιν, ἐσότε σφετέρᾳ ἐπιεικείᾳ φυλάξωσι τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα. κτείναι γὰρ ἄνδρα πρεσβευτὴν ἐνδίκως νενομίκασιν ἄνθρωποι, ὅταν ἢ εἰς βασιλέα ὑβρίσας φαίνηται, ἢ γυναικὶ ἄλλου ξυνοικίσας εἰς εὐνὴν ἔλθοι. *Sanctum apud homines legatorum nomen, plerumque honoris. Sed hoc jus legati sibi tamdiu servant, quamdiu sua modestia legationis dignitatem tuentur. Ita enim existimant homines, fas esse vel interficere legatum, si is in principem ad quem mittitur sit injuriosus,*

pulo Atheniensi interfectum, narrat Philostratus *a* vita Herodis. Distinctione non dissimili solvit 33 Cicero *b* quæsitum illud, an patrem patriæ proditorem filius accusare debeat. Vult enim debere ad avertendum periculum imminens, non autem vitato jam periculo in facti pœnam.

a *Vit Soph.* II. 5.
b *Off.* III. 23.

V. 1. Ea vero quam dixi lex, de vi legatis non inferenda, intelligenda est cum obligare ad quem missa est legatio, atque ita demum si admisit, quasi scilicet ab eo tempore 34 tacita pactio intercesserit. Cæterum denuntiari & potest & solet, ne mittantur legati; alioqui pro hostibus fore: ut Ætolis *c* a Romanis est denuntiatum, & olim 35 a Romanis *d* Vejentibus edictum ni facesserent urbe, daturos 36 quod Lars Tolumnius dedisset: & Romanis a *e* Samnitibus, 37 si quod adiissent in Samnio concilium, haud inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc lex ad eos per quorum fines, non accepta venia, transeunt legati. nam t siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt, aut alioqui hostilia moliuntur, interfici etiam poterunt,

c *Liv.* XXXVII. c. 49.
d *Idem l.* IV. c. 58.
e *Livius* X, 12.

fus, aut alienum matrimonium violet. Legati vero, cum ostendissent longissime se abesse ab adulterii suspicione, quorum ne exitus quidem sine custode essent, adduhnt prudenter: Τοὺς λόγους δὲ οὕσπερ ἂν ἐκ τοῦ πέμψαντος ἀκηκοὼς εἴπῃ, οὐκ αὐτὸς τὴν ἐντεῦθεν αἰτίαν, ἄνγε οὐκ ἀγαθοὶ τύχωσιν ὄντες, εἰκότως ἂν λάβοι. ἀλλ' ὁ μὲν κελεύσας φέροιτο δικαίως τὸ ἔγκλημα τοῦτο. τῷ δὲ πρεσβευτῇ τὸ τῆς ὑπουργίας ἐκτελέσαι πρέπει μόνον· *Si legatus ea dixerit quæ audivit a principe qui ipsum misit, ea si non sint commoda, præstare non ipse debet culpam, sed qui eum misit: ipsi quippe nihil aliud concessum est quam ministerio mandato fungi.* Vide & *Camdenum* indicato jam loco anni CIↃ IↃ LXXI.

t *Siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt*] Siculi Atheniensium socii legatos Syracusanorum missos ad civitates alias cepere; *Thucydides* lib. VII. (c. 32.) Sic & Argivi cepere legatos Athenis a factione paucorum missos & Argos perduxere. Idem *Thucydides* libro VIII. (c. 86.) Legatos Ætolorum ad Romanos intercepere & pretium eis extorsere Epirotæ. horum unus literis Romanorum liberatus. *Polybius* in excerptis legationum num. 27. De Gallorum ad Turcam legatis quos in Pado Hispani cepêre & occiderunt, vide judicia *Parutæ* libro XI. *Bizari* libro XXI. de Flandriæ civitatum legatis ad Gallum captis a Maximiliano, *Crantzium* Saxonicorum XII, 33. Laudatur Belisarii clementia, quod Gelimeris legatis in Hispaniam missis & ab Hispania reversis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit. *Procopius* Vandalicorum I. [c. 24. Secundum exemplum, è *Thucydide* peritum, non adcuratè refertur. Legati enim per proditionem traditi fuere *Argivis* à Paraliis. *J. B.*]

GRONOVII.

33 *Cicero Offic. III.*] 23.

34 *Tacita pactio*] De securitate illius, qui missus est.

35 *A Romanis Vejentibus*] Immo a Vejenti senatu legatis Romanis. *Liv.* 4, 58.

36 *Quod Lars Tolumnius*] Qui legatos Romanos ad se missos interfecerat.

37 *Si quod concilium*] Publicum aliquem conventum.

rant, quod [a] Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, Illyrii legatis [b] inter [38] Essios & Romanos: multoque magis [39] vinciri, quod constituit [c] Xenophon in quosdam, Alexander in eos, [d] qui Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in [e] legatos [u] Philippi ad Annibalem, & [f] Latini in legatos Volscorum.

2. Tale si nihil sit, & male tractentur legati, [x] non illud jus gentium, de quo agimus, sed amicitia & dignitas aut ejus qui misit, aut ejus ad quem eunt, violata censebitur. Justinus [g] de Philippo posteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad senatum* (Romanum) *perductus incolumis dimissus est, non in honorem regis, sed ne, dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur.*

VI. Cæterum admissa legatio [y] etiam [40] apud hostes, tanto magis [41] apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit [h] Diodorus Siculus. Lacedæmonii, qui Persarum feciales interfecerant, [i] eo dicuntur *συγχέαι τὰ πάντων ἀνθρώπων νόμιμα, confudisse omnium hominum jura. Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati,* inquit [k] Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, [l] *hostium jus & sacra legationis & fas gentium.* Cicero prima Verrina: [m] *Nonne legati inter hostes incolumes esse debent?* Seneca de ira: [n] *Violavit legationes rupto gentium jure.* Livio [o] cædes ruptura jus gentium, scelus, causa nefanda, cædes impia [p] dicitur, in historia legatorum, quos Fidenates occiderant. Et alibi: [q] *Legatis in periculum adductis ne belli quidem jura relicta erant.* Curtius: [r] *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent misit, quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum.*

a Thuc. l. II. c. 67.
b App. de bello Ill. p. 760.
c Lib. VI. de exp. Cyri, c. 3. §. 7.
d Ar. lib. II. c. 15.
e Livius, lib. XXIII. c. 33.
f Dion. Halic. VI. 25.
g Lib. XXIX. c. 4.
h Lib. V. Cap. 75.
i Herodot. VII, 137.
k L. ult D. de legation.
l Ann. I. c. 42.
m Cap. 33.
n Lib. III. c. 2.
o Lib. IV. c. 17.
p Ibid. c. 32.
q Lib. XXIV. c. 33.
r Lib. IV. c. 2.

GROTII.

u *Philippi ad Annibalem*] Vide *Appianum* in excerptis legationum num 19.

x *Non illud jus gentium de quo agimus*] Aliud sit si quis extra fines suos insidias ponat legatis alienis. eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Thessalorum oratione contra Philippum, apud *Livium*, (XXXIX. 25.)

y *Etiam apud hostes*] Vide loca modo producta ad §. 1. *Donatus* ad illud Eunuchi: CONVENIRE ET COLLOQUI. *Sic pronunciandum est, ut quasi dicat, liceat per te, milet, quod etiam inter hostes & in bello licet.* (In Act. III. Scen. 2. vers. 14.)

GRONOVII.

38 *Essios*] Issæos ab insula *Issa* Illyrico objacente.

39 *Vinciri*] Custodiæ dari. *Justin.* 2, 15.

40 *Apud hostes*] Inter quos bellum declaratum est.

41 *Apud inimicos*] Inter quos sine bello simultas est.

GRO-

tum. Merito sane: nam & in bello plurima incidunt negotia, quæ nisi per legatos transigi non possunt, &. ipsa pax vix est ut aliter coëat.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus possit ab eo veniens qui tale quid patraverit. Et sunt quidem ultionis talis exempla in historiis satis multa. sed nimirum historiæ non tantum quæ juste, sed & quæ inique, iracunde, impotenter facta sunt memorant. Jus gentium non tantum mittentis cavet dignitati, sed & ejus qui mittitur securitati. quare 42 cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, 43 etiam si ei qui misit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, sed & ex jure gentium Scipio, *a* qui postquam legati Romanorum a Carthaginiensibus male essent habiti, ductis ad se Carthaginiensium legatis, & quid fieri deberet interrogatus respondit, z nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus. Addit Livius *b* dixisse eum, nihil se facturum institutis populi Romani indignum. Valerius Maximus consulibus Romanis in facto simili, *c* sed antiquiore hanc tribuit vocem: ***Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.*** Nam tunc quoque Cornelio Asinæ, contra jus legationis, injectæ a Pœnis catenæ fuerant.

a App. de bello Pun. p. 19. Ed. H. Steph.

b Lib. xxx. c. 25.

c Lib. VI. c. 6. n. 2.

VIII. 1. Comites quoque & 44 vasa legatorum 45 sui generis sanctimoniam habent, unde in antiquo 46 fecialium carmine *d* erat: ***Rex, facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium? 47 vasa comitesque meos?*** Et lege Julia *e* de vi publica teneri

d Livius, I, 24.

e L. lege Jul. 7. D. ad l. Jul. de vi publ.

GROTII.

z *Nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus*] *Diodorus Siculus* in excerptis Peirescianis: Σκιπίων οὐκ ἔφη δεῖν πράττειν ὃ τοῖς Καρχηδονίοις ἐγκαλοῦσιν. *Dixit Scipio, non esse id faciendum quod ipsi in Carthaginiensibus accusarent.* (Pag. 290.) & Romani ipsi legatos, jam comperto Carthaginiensium facto, dimiserunt. Vide *Appianum.* Constantius Titianum a Magnentio ad se missum remisit, quanquam Philippum a Constantio missum ad se retinebat Magnentius. *Zosimus* libro II. (*Cap.* 49 *Ed. Cellar.*) Vide & historias apud *Cromerum* libris XIX. & XXI. & *Parutam*, de legatis Venetis in itinere in Galliam retentis, lib. VII.

GRONOVII.

42 *Cum hoc quoque tacite*] Quoties admittitur legatus, perinde est ac si fides ipsi quoque detur, fore ut salvus sit atque incolumis.

43 *Etiamsi ei qui misit*] Violando nempe legatum ejus, qui nostrum ante violavit.

44 *Vasa legatorum*] Supellex, sarcinæ.

45 *Sui generis sanctimoniam*] Non tantam, quantam legati, aliquam tamen.

46 *Fecialium carmine*] Verbis solennibus.

47 *Vasa comitesque meos*] Facisne sarcinas & comites meos, sarcinas & comites nuntii publici, & propterea eodem jure immunitatis & securitatis gaudentes, quo me, ut arripi detinerique nullo prætextu queant.

teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc a sancta sunt accessorie, & proinde 48 quatenus legato videtur. Itaque si quid comites gravius deliquerint, postulari a legato poterit ut eos dedat. b Vi enim abstrahendi non sunt: quod cum factum esset ab a Achæis in Lacedæmonios quosdam, qui cum legatis Romanis erant, (ff) vociferati sunt Romani jus gentium lædi. quo referri etiam potest Sallustii judicium de Bomilcare, quo supra usi fumus. Quod si dedere eos nolit legatus, eadem, scilicet facienda erunt 49 quæ modo de legato diximus.

a *Pauf. libro VII. seu Achaic. c. 14. pag. 556. Ed. Kuhn.*

2. Ipse autem legatus an jurisdictionem habeat in familiam suam, & c an jus asyli in domo sua pro quibusvis confugientibus, (gg) ex concessione pendet ejus apud quem agit. Istud enim juris gentium non est.

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur personæ accessio, pignoris causa, aut ad solutionem debiti capi non posse, nec 50 per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, 51 manu regia, verius est. nam omnis coactio abesse a legato debet, tam quæ res ei necessarias quam quæ personam tangit, quo plena ei sit securitas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, 52 res soli eo loco nullas possideat, ipse compellandus erit amice, & si detrectet, is qui misit, ita ut ad postremum usurpentur 53 ea, quæ adversus debitores extra territorium positos usurpari solent.

X. 1. Nec metuendum est quod quidam putant, ne si id juris sit nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regi-

GROTII.

a *Sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur*] Vide *Fraxini Canai* epistolas, paginis 75 & 279.

b *Vi enim abstrahendi non sunt*] *Serranus* Henrico IV. [Aut potius Auctor Supplementi, eodem loco, quem indicavimus, in §. 4. Not. 9. *J. B.*]

c *An jus asyli in domo*] Distingui ferme hac in re solent crimina. Vide *Parutam* libro X. ubi rex Galliæ hanc ob causam iratus pacatur. Vide eundem libro IX.

GRONOVII.

48 *Quatenus legato videtur*] Quatenus ea sancta & jus suum participantia velit, adeo ut vasa possit obligare aut alienare, comites ad pœnam tradere.

49 *Quæ modo de legato*] Ut querela deferatur ad mittentem.

50 *Per judiciorum ordinem*] Ordinarios judices.

51 *Manu regia*] Vi superioris dominii.

52 *Res soli*] Immobiles, prædia, fundos, domos, villas.

53 *Ea, quæ adversus*] Dentur repressalia.

(ff) Exemplum istud malè refertur & aptatur. Consule locum *Pausaniæ*, quem in orâ libri distinctiùs indicavimus. *J. B.*

(gg) Vide Celeberrimi THOMASII Dissertationem *De jure azyli, Legatorum ædibus competente*, quæ inter Lipsienses XVI. numero est. *J. B.*

GRO-

regibus qui cogi nequeunt non desunt creditores, & apud quosdam populos moris fuisse docet [a] Nicolaus Damascenus, ut de contractibus 54 qui in creditum iissent jus nullum redderetur, non magis scilicet quam adversus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti esse nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum statum d Seneca: *Utinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum a volentibus acciperent: utinam nulla stipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impressis signis custodirentur. Fides potius illa servaret, & æquum colens animus.* Persis quoque Appianus ait [b] displicuisse: e τὸ κιχρᾶν ὡς ἀπατηλόν τι καὶ φιλοψευδές, *pecuniam creditam sumere, ut quæ res fraudibus & mendaciis esset obnoxia.*

[a] Excerpt. Peiresc. p. 522. è Stob. Serm. 44.

[b] Civil. 1. p. 382. Ed. H. Steph.

2. De Indis idem narrat [c] Ælianus; cui consentit Strabo his verbis: [d] Δίκην δὲ μὴ εἶναι πλὴν φόνου καὶ ὕβρεως. οὐκ ἐπ' αὐτῷ γὰρ τὸ μὴ παθεῖν ταῦτα. τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῷ ἑκάστῳ, ὥστε ἀνέχεσθαι δεῖ, ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν. ἀλλὰ καὶ προσέχειν ὅτῳ πιστευτέον, καὶ μὴ δικῶν πληροῦν τὴν πόλιν· *Judicia non esse nisi de cæde & injuria: quia homo præstare non possit ne in ea incidat: at contractus in cujusque esse potestate: ideo 55 ferendum si quis fidem violet: & ante videndum cui quisque credat, non autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque constitutum fuit, [e] ne quis actionem haberet qui 56 de pretio habuisset fidem: quod & [f] Platoni placuit. Notatum & f Aristoteli: παρ' ἐνίοις δὲ τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν τοὺς κατὰ πίστιν συναλλάξαντας· *apud quosdam de his rebus judicia non sunt: existimant enim homines contentos esse debere fide quam sunt secuti.* Et alibi: [g] ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶν νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον ᾧ ἐπίστευσε διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκοινώνησεν· *Est ubi leges de* (hh) *credito jus reddi vetant, quasi privatim tantum cum eo agendum sit, cum quo quis contraxit, & cujus*

[c] Var. Hist. Lib. 4. c. 1.

[d] Lib. 15. p. 709.

[e] Stob. de leg. Tit 44.

[f] Ethic. Nic. VIII, 15.

[g] Ibid. IX, 1.

GROTII.

d *Seneca*] De Beneficiis III, 15.

e Τὸ κιχρᾶν] Τὸ ὀφείλειν χρέος pro eodem dixit *Herodotus Clio*, (seu *Lib.* 1. c. 138.)

f *Platoni*] VIII. de Legibus, (*pag.* 849, 850. *Tom.* II. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

54 *Qui in creditum iissent*] Quibus mutuum factum esset, nulla daretur actio creditori. l. 2. D. *de reb. cred.* & *res in creditam abire*, l. 5. *de tributor. act.* l. 3. *ad SC. Macedon.*

55 *Ferendum si quis*] Non puniendum lege, cum satis sit punitus amisso pudore.

56 *De pretio habuisset fidem*] De pecunia accipienda pro re vendita credidisset emtoris promissioni.

(hh) Vertendum erat, *de contractibus voluntariis*, ut Græca sonant. Ceteroquin vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 2. §. 3. Not. 1. *J. B.*

cujus fidem secutus est. Quæ contra hanc sententiam adferuntur ex jure Romano, non ad nostros legatos, sed ad provinciales aut municipales pertinent.

XI. Bellorum, quæ ob male habitos legatos suscepta sunt, plenæ sunt g profanæ historiæ. Extat & h in sacris libris memoria belli quod eo nomine David a gessit adversus Ammonitas. Nec aliam causam justiorem æstimat Cicero b adversus Mithridatem.

a 2 Sam. x.

b Pro Leg. Man. c. 5.

GROTII.

g *Profana historia*] Romani ob id bellum suscepere in Senonas. *Appianus* excerpto legationum 4. & 10. In Illyrios & Ligures. *Polybius* excerpto legationum 125. & 134. In Issios. *Dion*, exc. legationum. 11. In Corinthios, *Livius* libro LII. Epitom. In Tarentinos. *Dionysius Halicarnassensis* excerpto legationum 4. (p. 709, 710. *Ed. Oxon.*) Francorum & Germanorum exempla habes apud *Aimoinum* libro III, cap. LXI. & LXXXVIII. & *Withikindum* libro II.

h *In sacris libris*] Vide *Chrysostomum* ad Stagirium libro III. (Tom. VI. pag. 129. *Ed. Eton. Savil.*)

